

ACTA SYNODALIA SACROSANCTI CONCILII OECUMENICI VATICANI II

VOLUMEN V PROCESSUS VERBALES

PARS I

CONSILIUM PRAESIDENTIAE (1962)
SECRETARIATUS DE CONC. NEGOTIIS EXTRA ORDINEM (1962)
COMMISSIO DE CONC. LABORIBUS COORDINANDIS
(SESSIONES I-VII: 21 IANUARIII - 23 OCTOBRIS 1963)



TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS
MCMLXXXIX

PROPOSITUM ET MENS

Ad Concilii Oecumenici Vaticani II historiam, praecipue ad constitutionum et decretorum iter investigandum, magni sunt momenti et ponderis processus verbales sessionum consilii praesidentiae, commissionis de Concilii laboribus coordinandis et moderatorum.

Ideo qui in Concilii Vaticani studium incumbunt, huiusmodi processuum verbalium editionem expetierunt. Tantum vero in praesenti potest postulationi concedere, quia oportuit omnia colligere documenta eaque rite disponere, ut eorum inquisitio plane atque plene fieret.

Ad « *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II* », quae hactenus vulgata sunt, volumen V nunc additur, quod inscribitur: « *Processus Verbales* ».

Eius forma et rationes typographicae eadem sunt ac illae voluminum, quae antea edita sunt.

Ob argumentorum copiam, volumen in partes dividitur, quae ordine chronologico proferunt processus verbales sessionum consilii praesidentiae, secretariatus de negotiis extra ordinem, commissionis de Concilii laboribus coordinandis et moderatorum.

Pars prima tres continet sectiones, nempe:

I. *Consilium praesidentiae*: compositio, sodalium index, sessionum processus verbales.

In prima Concilii periodo sex sessiones, a die 13 mensis octobris ad diem 19 mensis novembris 1962, habitae sunt.

Antequam Concilium inciperet, secretarius generalis exc.mus Pericles Felici, mense septembri, consilii praesidentiae sessionem petierat, ut omnia disponerentur, quae ad ordinem agendorum et ad electionem membrorum commissionum conciliarium spectarent.

Attamen prima consilii praesidentiae sessio habita est tantum die 13 octobris, nempe post initum Concilium. Inde primae periodi Concilii labores detrimentum ceperunt.

II. *Secretariatus de Concilii negotiis extra ordinem*: compositio, sodalium index, proposita et vota.

Sessionum secretariatus processus verbalis numquam ex norma factus est; in prima sessione secretarius generalis nec fuit quidem arcessitus, sed decisiones captae sunt quae postea, approbante Summo Pontifice, ad consi-

lium praesidentiae delatae sunt. In aliis vero sessionibus decisiones, si quae dabantur, deferendae statim erant a secretario generali ad consilium praesidentiae, quod plurimum vix eas accipiebat, nisi respuebat.

III. *Commissio de Concilii laboribus coordinandis*: constitutio, sodalium index, sessionum processus verbales.

Primae septem sessiones, a die 21 mensis ianuarii ad diem 23 octobris 1963, proferuntur.

Cuiusque sessionis documenta (litterae, schemata, relationes) et processus verbalis vulgantur.

VINCENTIUS CARBONE

I

CONSILIUM PRAESIDENTIAE

I - COMPOSITIO

1

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI

Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 89422

Dal Vaticano, 4 settembre 1962

La Santità di nostro Signore si è benignamente degnata di chiamare a far parte del Consiglio di Presidenza del Concilio Ecumenico Vaticano II gli Eminentissimi e Reverendissimi Signori Cardinali Eugenio Tisserant, Achille Liénart, Ignazio Gabriele Tappouni, Normanno Tommaso Gilroy, Francesco Spellman, Enrico Pla y Deniel, Giuseppe Frings, Ernesto Ruffini, Antonio Caggiano e Bernardo Giovanni Alfrink.

Tanto si partecipa a Sua Eccellenza Reverendissima Monsignor Segretario Generale del medesimo Concilio Ecumenico, per sua opportuna conoscenza e norma.

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima
Mons. Pericle FELICI
Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

2

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI

*Secretarius Status*SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 2224

Dal Vaticano, 12 luglio 1963

Eccellenza Reverendissima,

L'E.mo Signor Cardinale Pla y Deniel, Arcivescovo di Toledo, con la supplica di cui Le accludo qui copia, ha presentato al Santo Padre la rinuncia all'incarico di Membro del Consiglio di Presidenza del Concilio Ecumenico Vaticano II.

L'Augusto Pontefice, in vista delle gravi ragioni addotte dal Porporato, si è compiaciuto di accettare tale rinuncia.

Tanto ho il dovere di partecipare all'Eccellenza Vostra Rev.ma, per sua opportuna cognizione.

Com'Ella vedrà di persona, il prelodato sacro Pastore ha anche notificato nel suo scritto l'impossibilità di assistere personalmente alle prossime assise conciliari e la designazione ad intervenire, in sua vece, del suo Vescovo Ausiliare, Ecc.mo Mons. Granados.

Con sensi di distinta stima mi confermo

di Vostra Eccellenza Reverendissima
dev.mo

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima

Mons. Pericle FELICI

Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

(con allegato)

ADNEXUM

EM.MUS HENRICUS CARD. PLA Y DENIEL
Archiepiscopus Toletanus, Primas Hispaniae

Beatissime Pater,

Praedecessor tuus Ioannes XXIII f.r. me nominavit unum ex decem membris Consilii Praesidentiae Concilii Oecumenici Vaticani II. In prima sessione Concilii hoc munus exercui primo mense, at infirmitate detentus iam amplius non potui hoc munere fungi. Nunc Romam petii ad electionem novi Summi Pontificis cum caeteris Cardinalibus perficiendam, quae feliciter Te novum Papam Paulum VI Ecclesiae dedit, sed iterum infirmitate correptus, nonnisi in scriptis suffragia Cardinalibus Infirmariis tradere potui. Medicus romanus, qui anno praeterito et nunc mihi adfuit edicit periculum grave novae infirmitatis mihi obventurum si sessionibus quae pluribus horis protrahuntur in nova sessione Concilii Vaticani II adessem.

Quapropter, infrascriptus Cardinalis Pla y Deniel Archiepiscopus Toletanus, qui iam octogesimum sextum adimplevit annum, a Sanctitate Vestra humiliter petit ut dispensetur ab assistentia personali secundae et ulteriori sessioni Concilii Vaticani II et ut suo loco assistat Exc.mus D.nus Anastasius Granados, eius Episcopus Auxiliaris; ut insuper dignetur admittere renuntiationem muneris membri Consilii Praesidentiae ipsius Concilii Vaticani II.

Humillime Sanctitatis Vestrae pedes deosculor amans filius ac servus

HENRICUS Cardinalis PLA Y DENIEL
Archiep. Toletanus

3

Exc.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

N. 2877 CV/63

16 luglio 1963

Eminenza Reverendissima,

Mi reco a doverosa premura di riscontrare il venerato Ufficio del 12 luglio u.s., Prot. N. 2224, con il quale l'Eminenza Vostra Reverendissima si com-

piaceva di informarmi che il Santo Padre ha accettato la rinuncia dell'Eminentissimo Arcivescovo di Toledo da Membro del Consiglio di Presidenza del Concilio.

Ho preso anche buona nota della designazione di Monsignor Vescovo Ausiliare di quell'Arcidiocesi a Procuratore del medesimo Signor Cardinale Primate di Spagna.

Ringrazio vivamente l'Eminenza Vostra della cortese comunicazione.

Mi onoro profittare dell'occasione, per baciarLe la Sacra Porpora, mentre con sensi di profonda venerazione e ben distinto ossequio godo confermarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

PERICLE FELICI, *sagr. gen.*

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Amleto Giovanni CICOGNANI

Segretario di Stato di Sua Santità

4

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI

Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO

DI SUA SANTITÀ

N. 5746

Dal Vaticano, 24 agosto 1963

Il Santo Padre Si è benignamente degnato di chiamare a far parte del Consiglio di Presidenza del Concilio Ecumenico Vaticano II gli Eminentissimi e Reverendissimi Signori Cardinali: Giuseppe Siri, Stefano Wyszyński, Alberto Gregorio Meyer.

Tanto si partecipa a Sua Eccellenza Reverendissima Monsignor Pericle Felici, Segretario Generale del medesimo Concilio Ecumenico, per opportuna conoscenza e norma.

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignor Pericle FELICI

Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

5

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI

Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO

DI SUA SANTITÀ

N. 48411

Dal Vaticano, 25 maggio 1965

Il Santo Padre Si è benignamente degnato di chiamare a far parte del Consiglio di Presidenza del Concilio Ecumenico Vaticano II Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Lorenzo Giuseppe Shehan, Arcivescovo di Baltimora.

Tanto si partecipa a Sua Eccellenza Reverendissima Monsignor Pericle Felici, Arcivescovo tit. di Samosata, Segretario Generale del medesimo Concilio Ecumenico, per sua opportuna conoscenza e norma.

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignor Pericle FELICI

Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

II - INDEX SODALIIUM CONSILII PRAESIDENTIAE

1

Em.mi ac Rev.mi DD. Cardinales:

EUGENIUS TISSERANT, Episcopus Ostiensis ac Portuensis et S. Rufinae; Decanus S. Collegii.

ACHILLES LIÉNART, Episcopus Insulensis.

IGNATIUS GABRIEL TAPPOUNI, Patriarcha Antiochenus Syrorum.

NORMANNUS THOMAS GILROY, Archiepiscopus Sydneyensis.

FRANCISCUS SPELLMAN, Archiepiscopus Neo-Eboracensis.

HENRICUS PLA Y DENIEL, Archiepiscopus Toletanus.¹

JOSEPH FRINGS, Archiepiscopus Coloniensis.

ERNESTUS RUFFINI, Archiepiscopus Panormitanus.

ANTONIUS CAGGIANO, Archiepiscopus Bonaërens.

JOSEPH SIRI, Archiepiscopus Ianuensis.²

STEPHANUS WYSZYŃSKI, Archiepiscopus Gnesnensis et Varsaviensis.²

ALBERTUS GREGORIUS MEYER, Archiepiscopus Chicagiensis.²

BERNARDUS IOANNES ALFRINK, Archiepiscopus Ultraiectensis.

LAURENTIUS JOSEPH SHEHAN, Archiepiscopus Baltimorensis.³

SECRETARIUS GENERALIS

Exc.mus D. Secretarius Generalis:

PERICLES FELICI, Archiepiscopus tit. Samosatensis.

SUBSECRETARII

Exc.mi Domini:

PHILIPPUS NABAA, Archiepiscopus Berytensis et Gibailensis Melkitarum.

CASIMIRUS MORCILLO GONZÁLEZ, Archiepiscopus Caesaraugustanus.

IOANNES VILLOT, Archiepiscopus tit. Bosporensis, coad. c.i.s. Lugdunensis.

IOANNES JOSEPH KROL, Archiepiscopus Philadelphiensis Latinorum.

VILLELMUS KEMPF, Episcopus Limburgensis.

¹ Profectus aetate munus deposuit: cf. p. 12.

² A Summo Pontifice nominatus est consilii praesidentiae solidalis die 24 augusti 1963.

³ Post mortem card. Meyer, a Summo Pontifice nominatus est consilii praesidentiae sodalis die 25 maii 1965.

III - PROCESSUS VERBALES

SESSIO PRIMA

(die 13 Octobris 1962, h. 10)

Post primam Congregationem Generalem coadunatur, in Basilica Sancti Petri, Consilium Praesidentiae. Omnes Sodales adsunt, nempe: Em.mi Domini Cardinales Tisserant, Liénart, Tappouni, Gilroy, Spellman, Pla y Deniel, Frings, Ruffini, Caggiano, Alfrink: adest etiam Exc.mus Pericles Felici, Secretarius Generalis.

Fit brevis discussio de muneribus et iuribus Consilii Praesidentiae et mandatum Secretario Generali datur indices a Conferentiis Episcopalibus exhibendos colligendi, ita ut distribui possint tempore utili pro suffragatione facienda proxima feria III, die 16 octobris, ad duas partes Patrum Sodalium Commissionum Conciliarium eligendas.

Recitatis precibus, sessio absolvitur.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

SESSIO SECUNDA

(die 15 Octobris 1962, h. 17)

Sessio locum habet in Aula Congregationum S. Palatii Apostolici. Adsunt omnes Sodales, praeter D.num Card. Tappouni: adest etiam Exc.mus Pericles Felici, Secretarius Generalis.

Haec statuuntur:

1. Quaesitum est an facienda sit suffragatio pro constituendis omnibus Commissionibus Conciliaribus, an pro quibusdam tantum.

Em.mi Domini Cardinales Tisserant, Liénart, Frings, Spellman, Alfrink pro omnibus stant. Dum Em.mi Domini Cardinales Gilroy, Pla y Deniel, Ruffini pro duabus tantum. (Card. Caggiano aberat).

2. Quaesitum pariter est utrum ordo libri schematum¹ sequendus esset, an a Sacra Liturgia incipiendum esset.

Post aliquam discussionem pro Liturgia steterunt — quia schema expeditioris discussionis videbatur — Em.mi Domini Cardinales Tisserant, Liénart, Frings, Ruffini, Alfrink; dum pro ordine schematum, ut in libro, fuerunt Domini Cardinales Gilroy, Caggiano, Spellman, Pla y Deniel. Praevalet ergo opinio illorum qui malunt initium tractationum conciliarium sumere a schemate Sacrae Liturgiae. Itaque feria II proximae hebdomadae incipiet discussio De Constitutione De Sacra Liturgia; deinde discutietur schema De fontibus Revelationis.

3. Consilium Praesidentiae decernit insuper:

- a) Applausus prohibentur;
- b) Praecipua monita dentur etiam lingua italica, gallica, germanica, britannica et hispanica.

4. Em.mus Card. Liénart proponit, approbante SS.mo, ut Patres Conciliares nuntium dent omnibus hominibus. Ipse Cardinalis Liénart textum nuntii parabit, a Patribus proxima sessione discutiendum.

Recitatis precibus, coetus clauditur.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

SESSIO TERTIA

(die 18 Octobris 1962, h. 17)

Adsunt omnes Em.mi Sodales; Exc.mus Secretarius Generalis et Exc.mi Subsecretarii praeter Exc.mum Ph. Nabaa.

Cum quidam Sodales relevaverint aliquas irregularitates forte admissas in eligendis Membris Commissionum Conciliarium, E.mus Card. Tisserant, Decanus, communicat Summum Pontificem sanationem concessisse, si et quatenus, ab omnibus forte admissis irregularitatibus supra dictis.

Em.mus Card. Tisserant, Decanus, legit insuper processum Verbalem Secretariatus de Negotiis Concilii extra ordinem, cum approbatione Sanctissimi, quos quaedam normae statuuntur pro recta Concilii disciplina.

Statuitur praeterea moderationem Concilii faciendam esse a Praesidibus per turnum: praesidem autem per turnum moderantem sedere debere in centro, tamquam legatum Summi Pontificis.

¹ Cf. *Schemata constitutionum et decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus*, Series I, Typis Polyglottis Vaticanis 1962.

Em.mus Card. Ruffini vehementer postulat ut bene delimitentur munera et rationes inter Consilium Praesidentiae et Secretariatum extra ordinem, ne conflictationes et confusiones exoriantur.

Em.mus Card. Frings conqueritur quod: 1° In Congregatione generali diei 16 octobris elapsi Em.mus Card. Ottaviani bis locutus sit, prima vice cum licentia Praesidis, altera vero sine licentia; 2° Unus ex Praesidentiae Sodalibus (id est Card. Ruffini) declarationem fecerit, nomine Praesidentiae, quin Praesidentia audita fuerit; 3° Secretarius Generalis intervenerit sine permissione. Cui ultimae querelae Exc.mus Secretarius Generalis ipse respondet se debitam a Praeside licentiam petiisse et obtinuisse.

Em.mus Card. Pla y Deniel postulat ut a Congregatione generali arceantur "familiares"; quaerit insuper utrum, qui votum scripserit, debeat petere verbum.

Respondetur affirmative, iuxta tamen ea quae scripserit.

Em.mus Card. Ruffini petit preces "Adsumus" in peculiari folio imprimi, Patribus distribuendas, insuper Evangelii inthronizationem fieri ante preces "Adsumus"; altare ita collocari ut facile amoveri possit.

Exc.mus Secretarius Generalis promittit haec factum iri, quatenus potis sit.

Quoad electiones Membrorum Commissionum Conciliarium, Em.mi Sodales suas exponunt sententias. Em.mus Card. Ruffini et Em.mus Card. Spellman censent sufficere maioritatem relativam inde a prima suffragatione.

Exc.mus Secretarius Generalis exponit difficultates scrutinii tam immensi et necessitatem inveniendi viam qua celerius procedi possit.

Recitatis precibus, sessio concluditur.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

SESSIO QUARTA

(die 19 Octobris 1962, h. 17)

Omnes Sodales et Subsecretarii, una cum Secretario Generali, adsunt.

Fit disceptatio de suffragationibus actis, quorum scrutinia magno cum labore peraguntur.

Exc.mus Secretarius Generalis notum facit de sero promptos esse elenchos electorum pro sex Commissionibus: et pro omnibus, attento exitu, necessarias forsitan fore alias suffragationes.

Inter Sodales disceptatur utrum ad alias suffragationes procedendum sit, iuxta Ordinem Concilii celebrandi, an potius petendum sit a Summo Pontifice ut satis habeantur maioritates relativae, per factas suffragationes habitae.

Exc.mus Secretarius Generalis, qui per se cognoscit quantum temporis

et patientiae requirant suffragationes et subsequencia scrutinia et quod damnum inde Concilii labores patiantur, vehementer rogat ut a Summo Pontifice gratia postuletur.

Sodales, qui sunt inter se divisi, volunt exquirere sententiam Em.mi Cardinalis a Secretis Status. Hic proinde accersitur et, audita relatione, censet pro altera sententia, iuxta mentem Secretarii Generalis, standum esse: promittit autem se esse gratiam a SS. Domino petiturum.

Conveniunt omnes.

Probatur item Nuntius mittendus a Concilio universis hominibus: qui nuntius propositus fuerat, indeque emendatus, per Em.mum Card. Liénart.

Recitatis precibus, sessio absolvitur.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

SESSIO QUINTA

(die 5 Novembris 1962, h. 18)

Omnes interveniunt. Attento quod Patres numerosiores et prolixè loquantur, Em.mus Cardinalis Döpfner et Exc.mus Secretarius Generalis suggerunt ut petatur a SS.mo Domino pro Consilio Praesidentiae facultas proponendi Congregationi Generali cessationem a disceptatione, quoties argumentum satis tractatum videatur.

Haec eadem propositio facta fuerat a Secretario Generali coetui Secretariatus de Negotiis extra ordinem eodem die habito, et a Secretariatu adprobata fuerat.

Consilium Praesidentiae et ipsum adprobat.

Recitatis precibus, coetus clauditur.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

SESSIO SEXTA

(die 19 Novembris 1962, h. 12,30)

Post Congregationem generalem, in ipsa Basilica S. Petri, Consilium Praesidentiae cogitur.

Cum de Schemate "De fontibus Revelationis" multa diversa neque concordantia Patres dixerint, Sodales Consilii quaerunt quidnam de eo faciendum sit.

Post discussionem decernitur ut a Patribus in Congregatione generali sequenti quaeratur suffragium an disceptatio circa praedictum schema continuanda sit necne.¹

Sessio concluditur precibus suetis.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

¹ Formula quaesiti deinde mutata est in aliam: « utrum disceptatio interrompenda sit ». Mutatio formulae decreta est et communicata secretario generali a praeside de turno, card. Ioseph Frings, post interventum card. Ruffini, de consilio praesidentiae.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

NOTA

Sessiones Consilii Praesidentiae vix aliae habitae sunt; erat autem discrimen frequens inter Consilium Praesidentiae et Secretariatum de Negotiis extra ordinem: quod res saepe confusas fecit.

Sessionum Secretariatus de Negotiis extra ordinem processus verbalis numquam ex norma factus est: in prima sessione Secretarius Generalis nec fuit quidem arcessitus, sed decisiones captae sunt quae postea, approbante Summo Pontifice, ad Consilium Praesidentiae delatae sunt.² In aliis vero sessionibus decisiones, si quae dabantur, deferendae statim erant a Secretario Generali ad Consilium Praesidentiae, quod plurimum vix eas accipiebat, nisi respuebat.

Postquam autem decisio Consilii Praesidentiae de proseguenda disceptatione schematis "De fontibus Revelationis" enervata practice fuit per interventum Summi Pontificis, Consilium Praesidentiae fere nullum alium coetum habuit.

1 Decembris 1962.

PERICLES FELICI, *secr. gen.*

² Cf. pp. 28-29.

II

SECRETARIATUS DE CONCILII NEGOTIIS EXTRA ORDINEM

I - COMPOSITIO

1

Exc.MUS ANGELUS DELL'ACQUA
Substitutus Secretariae Status

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 89422

Dal Vaticano, 4 settembre 1962

La Santità di Nostro Signore si è benignamente degnata di nominare Presidente del Segretariato « de Negotiis extra ordinem » del Concilio Ecumenico Vaticano II Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Amleto Giovanni Cicognani, Suo Segretario di Stato.

Tanto si partecipa a Sua Eccellenza Reverendissima Monsignor Segretario Generale del medesimo Concilio Ecumenico Vaticano II, per sua opportuna conoscenza e norma.

ANGELO DELL'ACQUA
Sostituto

A Sua Eccellenza Rev.ma
Monsignor Pericle FELICI
Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

2

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 89422

Dal Vaticano, 4 settembre 1962

La Santità di nostro Signore Si è benignamente degnata di chiamare a far parte del Segretariato "de Negotiis extra ordinem" del Concilio Ecumenico Vaticano II gli Eminentissimi e Reverendissimi Signori Cardinali Giu-

seppe Siri, Giovanni Battista Montini, Carlo Confalonieri, Giulio Döpfner, Alberto Gregorio Meyer e Leone Giuseppe Suenens.

Tanto si partecipa a Sua Eccellenza Reverendissima Monsignor Segretario Generale del medesimo Concilio Ecumenico, per sua opportuna conoscenza e norma.

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima

Mons. Pericle FELICI

Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

II - INDEX SODALIIUM SECRETARIATUS DE CONCILII NEGOTIIS EXTRA ORDINEM

PRAESES

Em.mus ac Rev.mus D. Cardinalis:

HAMLETUS IOANNES CICOGNANI, Episcopus Tusculanus, Secretarius Status.

SODALES

Em.mi ac Rev.mi DD. Cardinales:

IOSEPH SIRI, Archiepiscopus Ianuensis.

STEPHANUS WYSZYŃSKI, Archiepiscopus Gnesnensis et Varsaviensis.

IOANNES BAPTISTA MONTINI, Archiepiscopus Mediolanensis.

CAROLUS CONFALONIERI.

IULIUS DÖPFNER, Archiepiscopus Monacensis et Frisingensis.

ALBERTUS GREGORIUS MEYER, Archiepiscopus Chicagiensis.

LEO IOSEPH SUENENS, Archiepiscopus Mechliniensis-Bruxellensis.

SECRETARIUS

Exc.mus Dominus:

PERICLES FELICI, Archiepiscopus tit. Samosatensis, Secretarius Generalis
Concilii.

III - PROPOSITA ET VOTA

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ
N. 91222

Porgendo distinti ossequi a S.E. Rev.ma Mons. Pericle Felici, Arcivescovo tit. di Samosata, Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II, ha il piacere di rimmettergli, per opportuna conoscenza, l'acclusa copia di un foglio relativo a « voti e proposte » del Segretariato « de Negotiis extra ordinem » del Concilio Ecumenico Vaticano II e il Rescritto di approvazione da parte del Santo Padre.

Dal Vaticano, 19 ottobre 1962.

A. G. Card. CICOGNANI

ADNEXUM

SECRETARIATUS
DE CONCILII NEGOTIIS EXTRA ORDINEM

VOTI E PROPOSTE

N. 1

16 ottobre 1962

A seguito dei rilievi emersi dalla discussione si fanno i seguenti voti e proposte, da attuarsi, secondo le competenze, dagli Organi del Concilio Ecumenico Vaticano II.

1. Il Regolamento del Concilio deve essere osservato com'è. Se modifiche si vogliono introdurre, queste debbono essere opportunamente e chiaramente proposte, discusse, approvate e confermate.

2. Sia intimato sempre e a tempo debito lo « Exeant omnes ». Di conse-

guenza, il movimento di verifica dell'attuazione dell'ordine si inizi dal punto centrale dell'Aula Conciliare, e sia seguito, lungo tutte le vie di uscita, da Officiali incaricati e responsabili.

A tutte le porte di accesso all'Aula Conciliare sia predisposta una accurata sorveglianza.

3. Ad ognuno dei dieci settori di cui consta l'Aula Conciliare siano assegnati due Officiali Ecclesiastici stabili, che siano a disposizione dei Padri Conciliari del loro rispettivo settore, e ne facciano la personale conoscenza, così da individuare subito ogni indebita presenza di estranei, che va immediatamente segnalata.

Si applichino senza indugio i numeri alle sedie: ad ogni Padre Conciliare sia assegnato il posto, da conservarsi immutato. Anche ad ogni Tribuna sia assegnato almeno un Officiale, per la sorveglianza.

Convieni che gli Officiali addetti all'Aula Conciliare siano Sacerdoti e non soltanto chierici seminaristi.

4. La Messa iniziale sia celebrata ogni qualvolta interviene il Sommo Pontefice per le Sessioni Pubbliche, e — per le Congregazioni Generali — soltanto nella prima riunione di ciascuna settimana.

Alle altre Congregazioni Generali si darà inizio solo col canto del « Veni Creator ».

5. L'Abito corale sia riservato alle Sessioni Pubbliche, quando interviene il Sommo Pontefice.

Nelle Congregazioni Generali si faccia uso dell'abito Piano.

6. Durante la celebrazione della Messa un Cerimoniere qualificato e competente diriga dall'ambone, usando dell'altoparlante, e con indicazioni brevi e precise, gli atti dei Padri Conciliari, in modo che tutto proceda con esattezza, simultaneità e edificazione, secondo le prescrizioni liturgiche.

7. Sia annunciato a tempo il nome del Presidente di turno dell'Assemblea, e questi abbia la possibilità di essere bene individuato. Due Officiali lo assistano per trasmettere gli ordini al seggio della Segreteria Generale.

8. La Segreteria Generale distribuisca chiaramente i compiti fra i componenti, utilizzando l'istituzione dei Sottosegretari.

Proceda con decisione, conscia della responsabilità che le incombe per il funzionamento e il decoro dell'Assemblea.

Ex Audientia d. 19 Oct. 1962.

Aff. quoad puncta 1, 2, 3, 7, 8.

*Quoad N. 4, Missa celebretur prouti factum est diebus praeteritis. Seli-
gantur etiam, aliquando, celebrantes ritus orientalis.*

Quoad N. 5, nihil innovandum.

A. G. Card. CICOGNANI

ANNOTATIO

Sessionum Secretariatus de negotiis extra ordinem processus verbalis numquam ex norma factus est.¹

¹ Cf. p. 21.

III

COMMISSIO

DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

I - COMMISSIONIS CONSTITUTIO

1

ORDO AGENDORUM TEMPORE QUOD INTER CONCLUSIONEM PRIMAE PERIODI CONCILII OECUMENICI ET INITIUM SECUNDAE INTERCEDIT *

1. Longo temporis intervallo, quod intercedit inter conclusionem primae Periodi et initium secundae die 8 Septembris 1963, curandum erit ut schemata rursus examini subiciantur et perficiantur, debita habita ratione laboris iam antea peracti. Hoc munus demandatur Commissionibus Conciliaribus, quibus suam operam praestabunt *Subcommissiones speciales ac mixtae*, ut labores expeditius procedant.

2. Finis Concilii Oecumenici Vaticani secundi proprius, quem Augustus Pontifex saepe declaravit ac peculiari modo revocavit in allocutione habita die 11 Octobris proxime elapsi, normas impertire debet laborum peragendorum, eosque dirigere et confirmare. Permulti etiam Patres in coetibus conciliaribus eandem de hac re sententiam significaverunt, scilicet ut varia argumenta pertractarentur iuxta praedictum finem.

Iamvero Beatissimus Pater in memorata allocutione haec habuit:

« Neque opus nostrum, quasi ad finem primarium, eo spectat, ut de quibusdam capitibus praecipuis doctrinae ecclesiasticae disceptetur, atque adeo fusius repetantur ea, quae Patres ac theologi veteres et recentiores tradiderunt, et quae a vobis non ignorari sed in mentibus vestris inhaerere putamus.

« Etenim ad huiusmodi tantum disputationes habendas non opus erat, ut Concilium Oecumenicum indiceretur. Verumtamen in praesenti oportet

* Textus a secretario generali lectus est in congregatione tricesima quinta, die 6 decembris 1962, et Patribus distributus est typis impressus, die sequenti, in congregatione tricesima sexta: cf. *Acta Synodalia...*, vol. I, pars I, pp. 96-98.

ut universa doctrina christiana, nulla parte inde detracta, his temporibus nostris ab omnibus accipiat novum studio, mentibus serenis atque pacatis, tradita accurata illa ratione verba concipiendi et in formam redigendi, quae ex actis Concilii Tridentini et Vaticani Primi praesertim elucet; oportet ut, quemadmodum cuncti sinceri rei christianae, catholicae, apostolicae fautores vehementer exoptant, eadem doctrina amplius et altius cognoscatur eaque plenius animi imbuantur atque formentur; oportet ut haec doctrina certa et immutabilis, cui fidele obsequium est praestandum, ea ratione pervestigetur et exponatur, quam tempora postulant nostra. Est enim aliud ipsum depositum Fidei, seu veritates, quae veneranda doctrina nostra continentur, aliud modus, quo eadem enuntiantur, eodem tamen sensu eademque sententia. Huic quippe modo plurimum tribuendum erit et patienter, si opus fuerit, in eo elaborandum; scilicet eae inducendae erunt rationes res exponendi, quae cum magisterio, *cuius indoles praesertim pastoralis est*, magis congruant ».

« ... Catholica Ecclesia, dum per Oecumenicum hoc Concilium religiosae veritatis faciem attollit, amantissimam omnium matrem se vult praebere, benignam, patientem, atque erga filios a se seiunctos misericordia ac bonitate permotam. Humano generi, tot difficultatibus laboranti, ipsa, ut olim Petrus misero illi qui ab eo stipem rogaverat, dicit: "Argentum et aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do; in nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula" (Act. 3, 6) ».

3. In primis opus est ut ex pluribus argumentis pertractatis — quae in recenti schematum fasciculo continentur — quaedam et praecipua seligantur, atque examini subiciantur ea quae Ecclesiam universalem, christifideles atque universam hominum familiam respiciunt.

Schemata hac ratione conficienda sunt, ut potissimum pertractent generaliora principia, omissis particularibus quaestionibus quae ad rem non pertineant; nam prae oculis semper habendum est, Concilium Oecumenicum spectare ad universam Ecclesiam, eiusque Acta in perpetuum vim suam retentura esse. Quare vitentur etiam nimia verba atque repetitiones. Quae autem pertinere videntur ad futuram Codicis Iuris Canonici recognitionem, remittantur ad competentem Commissionem. Pariter oportet ut Commissionibus, quae post Concilium constituendae erunt, nonnulla specialia argumenta demandentur.

4. Interea nova Commissio constituitur laboribus Concilii coordinandis atque dirigendis, cuius membra sunt quidam Patres Cardinales et nonnulli Episcopi, eique praest Secretarius Status, qui Augustum Pontificem certiore facere debet de iis, quae in Concilio aguntur (cfr. Can. 222, § 2). Proprium huius novae Commissionis munus, quod concorditer cum Em.mis Praesidibus Commissionum Conciliarium expleri debebit, hoc erit: coordinare labores Commissionum, eosque sequi, atque agere cum earundem Commissionum Em.mis Praesidibus non tantum de quaestionibus ad competen-

tiam spectantibus, verum etiam de iis, quae pertinent ad urgendam et in tuto ponendam conformitatem schematum cum fine Concilii.

Em. mis Praesidibus adiutricem operam praestabunt Vicepraesidentes, Secretarii, atque etiam Membra singularum Commissionum; ex circumstantiis vero patebit quatenus sint agendi normae opportune sequendae. Utiliter etiam consuli atque interrogari poterunt (non ratione officii sed observantiae et humanitatis causa), alii qui experientia praestant in variis navitatis campis, ac praesertim in externis apostolatus operibus; si enim eorum exquiratur sententia, iisdem opportunitas praebetur latius circa se disponendi animos ad recte aestimandam Concilii causam. Huiusmodi tamen opinionum investigatio ea ratione peragenda est, ut quam plurimi mentem suam commode ac libere aperire possint, quamquam necesse est ut debita prudentia et cautela serventur.

5. Singula schemata, postquam hoc modo recognita fuerint, atque Augusti Pontificis approbationem generice factam obtinuerint, ad Episcopos mittentur, per Praesides Conferentiarum Episcopaliū, ubi haec via expeditior videbitur; iidem autem Episcopi rogantur, ut schemata examinent ac deinde ad Secretariam Generalem Concilii remittant intra certum temporis spatium, singulis vicibus statuendum, quod utcumque breve erit.

6. Commissiones Conciliares, postquam animadversiones ab Episcopis factas receperint, procedent ad emendationes in schemata inserendas, ratione habita animadversionum receptarum atque bene perpensis rationibus quae singulis emendationibus favent vel non, ita ut schemata, congrua praeparatione instructa, Congregationi Generali proponi possint.

Has normas SS. mus Dominus Ioannes XXIII probavit.

Die 5 Decembris 1962.

HAMLETUS IOANNES Card. CICOGNANI
a publicis Ecclesiae negotiis

2

NOVA PATRUM CARDINALIUM COMMISSIO RECENS INSTITUTA

Viri in altissimo dignitatis gradu collocati propterea asciti sunt in Commissionem rebus Concilii recto ordine componendis per hos octo menses, quibus opus eiusdem Synodi pergere diximus, licet partim extra sacra moenia Vaticana, quod Purpuratis Patribus ad id muneris vocatis honorem ha-

bendum esse visum fuit, atque etiam quod iidem iam usum ac dexteritatem adepti sunt in aliis Commissionibus, quae Concilii veluti corpus efficiunt.

Haec autem recentissima et princeps Commissio nequaquam ceterarum opus extenuat vel imminuit, quin immo aptius disponit et lucidius definit, ratione habita ordinis ac finis totius Concilii.

Adiumento ei erit Secretariatus Generalis, scilicet Secretarius Generalis, quinque Subsecretarii eorumque adiutores, quorum probata est diligentia in munere sibi credito explendo, exsecutorio quidem, tamen multae prudentiae, ponderis et utilitatis.¹

3

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 94886

Dal Vaticano, 14 dicembre 1962

La Santità di nostro Signore Si è benignamente degnata di costituire una Commissione per il coordinamento dei lavori del Concilio, compiacendosi di nominarne Presidente Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Amleto Giovanni Cicognani, Suo Segretario di Stato, e di chiamare a farvi parte, in qualità di Membri, gli Eminentissimi e Reverendissimi Signori Cardinali Achille Liénart, Vescovo di Lilla, Francesco Spellman, Arcivescovo di New York, Giovanni Urbani, Patriarca di Venezia, Carlo Confalonieri, Segretario della Sacra Congregazione Concistoriale, Giulio Döpfner, Arcivescovo di Monaco e Frisinga, e Leone Giuseppe Suenens, Arcivescovo di Malines-Bruxelles.

La Segreteria di tale Commissione è formata dal Segretario Generale e dai Sotto-Segretari del Concilio.

Tanto si partecipa a Sua Eccellenza Reverendissima Monsignor Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II, per opportuna conoscenza e norma.

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima
Monsignor Pericle FELICI
Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

¹ Ex Epistula *Mirabilis ille* Ioannis XXIII ad Episcopos et ad Patres Concilii, die 6 Ianuarii, anno 1963: AAS, 55 (1963), p. 152.

4

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Secretarius Status

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 5643

Dal Vaticano, 21 agosto 1963

Il Santo Padre Si è benignamente degnato di chiamare a far parte della Commissione per il Coordinamento del lavoro del Concilio Ecumenico Vaticano II gli Eminentissimi e Reverendissimi Signori Cardinali Gregorio Pietro Agagianian, Prefetto della S. Congregazione de Propaganda Fide; Giacomo Lercaro, Arcivescovo di Bologna, e Francesco Roberti, Prefetto del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica.

Tanto si partecipa a S.E. Rev.ma Mons. Pericle Felici, Segretario Generale del medesimo Concilio Ecumenico Vaticano II, per sua opportuna conoscenza e norma.

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Reverendissima
Mons. Pericle FELICI
Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

II - INDEX SODALIIUM COMMISSIONIS DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

PRAESES

Em.mus ac Rev.mus D. Cardinalis:

HAMLETUS IOANNES CICOGNANI, Episcopus Tusculanus, Secretarius Status.

SODALES

Em.mi ac Rev.mi DD. Cardinales:

ACHILLES LIÉNART, Episcopus Insulensis.

GREGORIUS PETRUS AGAGIANIAN.

FRANCISCUS SPELLMAN, Archiepiscopus Neo-Eboracensis.

IACOBUS LERCARO, Archiepiscopus Bononiensis.

IOANNES URBANI, Patriarcha Venetiarum.

CAROLUS CONFALONIERI.

IULIUS DÖPFNER, Archiepiscopus Monacensis et Frisingensis.

LEO IOSEPH SUENENS, Archiepiscopus Mechliniensis-Bruxellensis.

FRANCISCUS ROBERTI.

SECRETARIUS

Exc.mus D. Secretarius Generalis Concilii:

PERICLES FELICI, Archiepiscopus tit. Samosatensis.

SUBSECRETARII

Exc.mi DD. Subsecretarii Concilii:

PHILIPPUS NABAA, Archiepiscopus Berytensis et Gibailensis Melchitarum.

CASIMIRUS MORCILLO GONZÁLEZ, Archiepiscopus Caesaraugustanus.

IOANNES VILLOT, Archiepiscopus tit. Bosporensis, Coadiutor c.i.s. Lugdunensis.

IOANNES IOSEPH KROL, Archiepiscopus Philadephiensis Latinorum.

WILLELMUS KEMPF, Episcopus Limburgensis.

III - SESSIONES

SESSIO PRIMA

(21-27 Ianuarii 1963)

DOCUMENTA

1

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO

DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 2-7/63 LC

E Civitate Vaticana, die 17 dicembre 1962

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Mi reco a premura comunicare a Vostra Eminenza Reverendissima che è sembrato opportuno assegnare al sapiente studio di ciascun Eminentissimo Membro di questa Commissione un gruppo di schemi di Costituzioni e Decreti, di cui nell'elenco già distribuito ai Padri Conciliari.¹

Gli schemi, che si desidera affidare all'esame dell'Eminenza Vostra, sono ...²

Sono a pregare l'Eminenza Vostra di volermi significare con cortese sollecitudine (possibilmente entro il 20 gennaio) il Suo illuminato parere sul modo di *ridurre* e *coordinare* la vasta materia, contenuta nei detti schemi, tenendo presente le direttive, date dal Santo Padre e ben note all'Eminenza Vostra, sulle finalità del Concilio.

¹ Cf. adnexum A.

² Cf. adnexum B.

Le bacio umilissimamente le mani e con sensi di profonda venerazione mi confermo

di Vostra Eminenza Reverendissima
um.mo dev.mo obbl.mo servitor vero

A. G. CICOGNANI

Agli Eminentissimi Cardinali
LIÉNART, SPELLMAN, URBANI,
CONFALONIERI, DÖPFNER, SUENENS

ADNEXUM A

SCHEMATA CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM

ex quibus argumenta in Concilio disceptanda seliguntur *

- I De divina Revelatione
- II De Ecclesia
- III De B. Maria Virgine Matre Dei et Matre hominum
- IV De deposito Fidei pure custodiendo
- V De ordine morali
- VI De castitate, virginitate, matrimonio, familia
- VII De ordine sociali et de communitate gentium
- VIII De Ecclesiis Orientalibus
- IX De Clericis
- X De Episcopis et Dioeceseon regimine
- XI De statibus perfectionis adquirendae (seu de Religiosis)
- XII De Laicis
- XIII De Matrimonii Sacramento
- XIV De Sacra Liturgia
- XV De cura animarum

* Opusculum, Typis Polyglottis Vaticanis editum, Patribus distributum est in tricesima quarta congregatione generali, die 5 decembris 1962: cf. *Acta Synodalia...*, vol. I, pars I, pp. 90-95.

- XVI De sacrorum alumniis formandis
- XVII De studiis academicis et de scholis catholicis
- XVIII De Missionibus
- XIX De instrumentis communicationis socialis
- XX De unione fovenda inter Christianos

ADNEXUM B

SCHEMATA

Sodalium studio assignata

Card. Cicognani: *De Ecclesiis Orientalibus; De unione fovenda inter Christianos; De Missionibus*.¹

Card. Liénart: *De divina Revelatione; De deposito Fidei pure custodiendo*.

Card. Spellman: *De Sacra Liturgia*;² *De castitate, virginitate, matrimonio, familia*.

Card. Urbani: *De Clericis; De Laicis; De instrumentis communicationis socialis*;² *De Matrimonii Sacramento*.

Card. Confalonieri: *De sacrorum alumniis formandis; De studiis academicis et de scholis catholicis*.

Card. Döpfner: *De Episcopis et Dioeceseon regimine; De cura animarum; De Religiosis*.

Card. Suenens: *De Ecclesia et de B.M. Virgine; De ordine morali; De ordine sociali*.

2

EXC.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO

DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 8-13/63 LC

E Civitate Vaticana, die 4 gennaio 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico dell'Eminentissimo Cardinal Presidente mi reco a premura comunicare a Vostra Eminenza Reverendissima che da lunedì 21

¹ Die 14 Ianuarii 1963 praeses schema *De Missionibus* card. Confalonieri assignavit.

² De hoc schemate nihil dicendum, quia de illo iam disceptatum est in prima Concilii periodo.

gennaio prossimo fin verso la fine dello stesso mese questa Commissione terrà sedute comuni con inizio alle ore 17,30, nell'appartamento dell'Eminentissimo Cardinal Segretario di Stato.

Gli Eminentissimi Membri per ordine di precedenza saranno Relatori sugli schemi avuti in esame, secondo la comunicazione loro fatta dall'Eminentissimo Cardinal Presidente con lettera in data 17 dicembre u.s.

Chino al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo

PERICLE FELICI, *segr. gen.*

Agli Eminentissimi Cardinali
URBANI, SPELLMAN, LIÉNART
CONFALONIERI, SUENENS, DÖPFNER

3

EM.MUS ALFREDUS CARD. OTTAVIANI
Praeses commissionis de doctrina fidei et morum

COMMISSIO DE DOCTRINA FIDEI ET MORUM

7 gennaio 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Come è noto all'Eminenza Vostra Reverendissima, negli ultimi giorni che precedettero la chiusura della prima Sessione del Concilio Vaticano II, furono ascoltati i voti di non pochi Vescovi che, mettendo in evidenza l'importanza e la posizione quasi centrale che deve avere la Costituzione « De Ecclesia », espressero non pochi « desiderata » per il riesame e il perfezionamento della Costituzione stessa.

Tra questi « desiderata » ve ne sono alcuni che sono tra di loro contraddittori, altri che comporterebbero l'aggiunta di non pochi argomenti da inserirsi nello Schema, altri — infine — che vorrebbero la riduzione di alcuni temi.

D'altra parte, i criteri a cui si ispirano le istruzioni date ai Presidenti delle varie Commissioni Conciliari, sia per la riduzione dei testi, sia per gli accordi da prendersi riguardo alla materia di mista competenza, rendono ancor più difficile il compito della nostra Commissione Dottrinale per quel che riguarda altri Schemi: quelli cioè, « De Deposito Fidei », « De ordine morali », « De ordine sociali et internazionali ».

È pertanto necessario che la Commissione presieduta dall'Eminenza Vostra Reverendissima, alla quale spetta di coordinare i lavori delle varie Com-

missioni Conciliari, determini le norme alle quali deve attenersi la Commissione Dottrinale, sia per le parti da eliminare nei vari Schemi da proporsi, sia per le materie che devono essere concordate con altre Commissioni. In particolare, per quel che riguarda lo Schema « De Ecclesia », occorrerà specificare quali siano i voti fin qui espressi dai Padri Conciliari che debbono accogliersi nel nuovo Schema; inoltre occorre determinare, per alcuni argomenti collaterali, quali siano quelli che possono essere considerati o nell'ambito delle attività della Chiesa o che debbono invece costituire Schemi per sé stanti (per esempio « De re sociali », « De re internazionali », etc.).

Perché cotesta Commissione possa meglio regolarsi, sottopongo al Suo esame un Elenco dei Voti più importanti formulati dai Padri Conciliari in merito alla Costituzione « De Ecclesia ».

In attesa di opportune istruzioni, profitto volentieri della occasione per baciarLe le Mani e confermarmi con sensi profonda venerazione

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umil.mo e dev.mo servitore vero
Card. ALFREDO OTTAVIANI

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Sig. Card. Amleto G. CICOGNANI
Presidente della Commissione
per il Coordinamento dei Lavori del Concilio
(con inserto)

ADNEXUM

I. De nomine Constitutionis

Intentio Commissionis praeparatoriae theologiae minime erat agere de Ecclesia illa triplici, quae militantis, purgantis, triumphantis nominibus indicatur, sed unice de Ecclesia visibili terrestri illa, quam Christus fundavit supra Petrum (*Mt.* 16, 18), et cuius oves et pastores eidem Petro commisit (*Io.* 21, 15-17). Illam Ecclesiam terrestrem visibilem Christus vocavit *Ecclesiam suam*, et solummodo illa Ecclesia terrestris, utpote organismus vivificatus a Spiritu Sancto, est per excellentiam *Corpus Christi quod est Ecclesia* (*Col.* 1, 24), et Regnum quod in finem mundi tradet Patri (*1 Cor.* 15, 24-28). Errat Em.mus Card. Bea putans Commissionem triplicem Ecclesiae conspectum tractare voluisse, quippe quod nullo modo erat necessarium.

II. De defectu unitatis

Commissio praeparatoria nec potuit, nec debuit conficere tractatum de Ecclesia perfectum et organice cohaerentem, iam solum ex eo titulo, quod tunc agere debuisset de rebus hodie minime necessariis. Voluit Commissio solummodo ea ca-

pita illustrare, quae hisce temporibus expostulant maiorem explicationem. Noluit igitur nec potuit creare synthesim aliquam magis minusve artificialem. Iure merito in observationibus iam ante initum Concilium datis, quidam Patres, quos inter etiam Em.mus Card. Richaud, rogaverunt ut illa intentio illeque modus procedendi, in prologo paucis verbis indicarentur. Nunc autem sunt qui exoptant aliquam ideam directricem: sed hac in re quod praeplacet uni, non praeplacet alteri: et sic desiderata sunt pluriformia et inter se valde discrepantia.

En elenchus "leitmotivorum"

1. Pervadat omnia idea Christi mystici viventis et operantis in omnibus (Card. Ritter; accedunt Veniat, Fort-Archambault, et Kozłowiecki, Lusaken.).

2. Pervadat omnia idea Spiritus Sancti in Corpore Christi agentis (Card. Alba Palacios; accedit Veniat).

3. Pervadat omnia idea eschatologica (Card. Gracias).

4. Consideretur Ecclesia ut ancilla Christi et ministra hominum in spiritu deditiois et servitii (R.P. Butler, Abbas O.S.B.; Huyghe, Atrebat.; Schoiswohl, Seccovien.; Simons, Indoren.).

5. Pervadat omnia notio Ecclesiae vivae et vivificantis, matris benignae, redemptricis, directricis (Sansierra, Aux. S. Juan de Cuyo).

6. Urgeatur ubique notio Ecclesiae Matris et Magistrae (De Bazelaire, Cameracen.).

7. Pervadat omnia mors et passio Christi (Kominék, tit. Vaga, Breslau).

8. Pervadat omnia vita intima Ecclesia ex caritate Dei et Christi, omnia vivificantis (Card. Lefèbvre; accedit D'Avack, Camerinen.).

9. Pervadat omnia paupertas Christi evangelica (Card. Lercaro).

10. Pervadat omnia idea missiologica (Mels, Luluaburgen.).

11. Pervadat omnia necessitas vitae spiritualis, fons omnis apostolatus (Pluta, Gorzow Pol.).

12. Pervadat omnia idea sacerdotii (Rodríguez, Santa Cruz Boliv.).

13. Pervadat omnia idea familiae (Hoa Hien, Dalat.).

14. Considerentur omnia in luce renovationis Ecclesiae et unionis Christianorum (Rupp, Monaco).

15. Pervadat omnia laetus nuntius, ut omnes unum sint (Episcopi Congo).

III. Proposuerunt nonnulli *novum ordinem*:

1. Ep. Schick, Aux. Fuldensis: ex visione scripturistica (longa, sed incompleta).

2. Ep. Gahamanyi, Astrida. Ruanda:

1. de Ecclesiae natura missionaria.

2. de membris in genere; de Hierarchia; de laicis. Alia alibi tractentur.

3. Card. Alfrink:

1. De natura Ecclesiae: a) populus Dei sacramentaliter Corpus Christi; b) necessitas ad salutem: de membris; c) munus ecclesiale et christifideles (laici).

2. Relatio Ecclesiae ad fratres separatos.
3. Relatio Ecclesiae ad vocationem terrestrem et statum.
4. De characteres eschatologico Ecclesiae: a) in genere; b) in statibus evangelicis; c) in B. Maria Virg. figura eschatologica Ecclesiae.

4. Ep. Marty, Remensis:

1. de natura Ecclesiae;
2. de Hierarchia;
3. de Membris;
4. de magisterio et auctoritate;
5. de missione Ecclesiae;
6. de unitate Ecclesiae et oecumenismo;
7. de cooperatoribus: sacerdotibus, religiosis, laicis.

5. Card. Suenens (Em.mi Montini et Lercaro; Ep. Guerry): Agatur unice de Ecclesia:

1. Ecclesia considerata ab intra, i.e. de natura Ecclesiae docentis, evangelizantis, sanctificantis, orantis.
2. Ecclesia considerata ad extra: seu dialogus cum mundo: persona humana - iustitia socialis - evangelizatio pauperum - pax et bellum.
3. Dialogus cum fidelibus, fratribus separatis.

Iure merito monuit Em.mus Card. Bea contra constructiones artificiales.

IV. De duplici Serie Schematum

Nonnulli Patres ut Em.mi Bacci et Ruffini, Exc.mus D. Lefebvre, Praep. Gen. C. S. Sp., Exc.mi D. Holland, tit. Etennen., Coad. Portsmouth, Hervás, tit. Doritan., Prae « Nullius » Clunien.; et Plaza, Ep. Platen., proposuerunt ut duplex series Schematum componeretur de iisdem materiis: alia pro Episcopis et theologis, alia pro simplicibus fidelibus.

Iure autem alii observaverunt, ut v.g. Em.mus Card. Santos, singulorum Episcoporum esse ut doctrinam Concilii suis gregibus secundum conditiones temporum et locorum exponant.

V. Desiderata

Nonnulli Patres putant addenda esse capita separata:

- de sacerdotibus (Exc. D. Rénard, Ep. Versalien.; Emanuel, Ep. Spiren.).
 - de diaconis (Exc. DD. Rigaud, Apamien., Rabban, Ep. Cherchen. Chald.).
 - de Episcopis titularibus (Plures).
 - de conferentiis episcopalibus et patriarchis (Card. Ruffini).
 - de Romano Pontifice (Exc. DD. Bernacki, Ep. Aux. Gnesnen., tit. Melen.; Cibrián, tit. Biden., Prael. "Nullius" Corocoren.).
 - de praefectis apostolicis (Episcopi Africani francophoni).
 - de charismatibus hierarchicis et laicis communibus (Exc. D. Tenhumberg, tit. Thuburnicen., Aux. Monasterien.).
 - de SS. Corde (Exc. D. Melendro, Ep. Nganchimen.).
 - de Sanctis (Exc. DD. Beck, Ep. Salforden.; Corboy, Ep. Monzen.; García y García, Archiep. Granaten.; Petit, Ep. Meneven.).
 - De Rosario B.M.V. (Exc. D. Loayza, Ep. Potosien.).
- Em.mus Card. Bea putat non satis dictum esse de sacerdotio; Exc.mus D. Ri-

gaud, Ep. Apamien., agi debere de Sacramento Confirmationis; Exc.mus D. S. Méndez, Ep. Cuernavacen., dicendum esse de cura Iudaeorum et Massonum; et in structura Ecclesiae omitti non posse matrimonio iunctos.

VI. *De coniungendis dogmaticis et disciplinaribus circa eandem materiam*

Semper Commissio Theologica putabat non recedendum esse ab exemplo Concilii Vaticani I et Tridentini. Dogmatica enim natura sua sunt supralocalia et supratemporalia et irreformabilia, dum disciplinaria utpote pendentia a circumstantiis locorum et temporum reformabilia sunt. Eo ipso quod in uno decreto tractantur etiam disciplinaria, minuitur valor dogmaticorum. Et etiam si prius fiat introductio dogmatica, et postea seperatim ponuntur disciplinaria, theologi futuri dicent doctrinalia illa bene intelligi non posse nisi in luce temporis, apparentis in disciplinaribus, et orietur confusio.

4

EM.MUS IOANNES CARD. URBANI
Patriarcha Venetiarum

Venezia, 10 gennaio 1963

Eminenza Reverendissima,

Rinnovo a V.E. il mio ringraziamento devoto per la nomina a membro della Commissione di coordinamento: prego V.E. di compatire sin d'ora alla mia pochezza e allo scarso contributo che saprò dare.

Spero, con l'aiuto di Dio, di essere lunedì 21 c.m. alle 17.30 nell'appartamento dell'E.V. per la prima riunione e sto preparando le note richiestemi con la ven. lett. del 17 dic. '62.

Mi permetto — in via del tutto confidenziale — accludere alcune note, rimettendole al venerato e sapiente giudizio dell'E.V.. Se V.E. crederà opportuno non tenerne conto, lo faccia pure con tutta libertà.

Il Signore ci aiuti nella non facile impresa.

Bacio la Sacra Porpora e mi confermo

dell'E.V. Rev.ma
dev.mo obbl.mo servitor vero
Card. GIOVANNI URBANI
Patriarca

A Sua Eminenza Reverendissima
il Sig. Card. A. Giovanni CICOGNANI
Segretario di Stato

ADNEXUM

A) SCHEMA GENERALE

Nel n. 3 dell'Ordo agendorum si prospetta la scelta dei temi del Concilio e la loro architettónica presentazione.

Al proposito, richiamando quanto è stato detto più volte durante le Assemblee Conciliari e tenendo presente i documenti pontifici riguardanti il Concilio, sembra che l'idea centrale del Vaticano II debba essere "La Chiesa", "Ecclesia Christi: lumen gentium". Ciò sembra rispondere bene alle attese interne ed esterne alla Chiesa.

Il collegamento del Vaticano II al Vaticano I sarebbe evidente; come pure il raccordo con la dottrina teologica esposta nel Tridentino. Per il Clero e i fedeli una conoscenza più profonda del mistero della Chiesa si manifesta sempre più urgente, anche in ordine ad una consapevole vita di fede, ad una cosciente partecipazione liturgica, ad una convinta e concorde attività apostolica.

Lo studio della natura della Chiesa, della sua struttura giuridica e della sua vitalità interiore favorirà moltissimo il movimento ecumenico, per un riconoscersi scambievolmente, preludio a sincera ed operante unità. Una maggiore presenza della Chiesa con la sua inconfondibile originalità di dottrina e di carità è attesa e desiderata nel mondo di oggi, quale frutto del Concilio.

Gli argomenti proposti nel recente fascicolo si possono ben raggruppare ad unità architettónica nel tema: la Chiesa: la sua natura, la sua fisionomia, la sua vitalità, la sua organizzazione. Le membra del Corpo Mistico: il Papa, i Vescovi, i sacerdoti, i religiosi, i fedeli, i lontani. L'azione della Chiesa: il magistero e il governo; il sacrificio e i sacramenti; le istituzioni e le opere. La missione della Chiesa nel mondo: le sue relazioni, con la famiglia, con la scuola, con lo Stato e la comunità delle genti, con il mondo del lavoro, della cultura e dell'arte.

A modo di esempio, tenendo presente che la materia di alcuni schemi dovrebbe essere sistemata in vari posti, il piano del Concilio potrebbe delinearsi così:

DE REVELATIONE DIVINA: historia salutis (schema I).

DE ECCLESIA CHRISTI

De natura Ecclesiae: Ecclesia ut societas - Corpus mysticum - mysterium (schema II); de B.M. Virgine, Ecclesiae Matre (schema III).

De membris Ecclesiae: de Romano Pontefice (schema II); de Collegio Episcopali (schema II); de Ecclesiis Orientalibus (schema VIII); de Sacerdotibus (schema IX); de Religiosis (schema XI); de Laicis (schema XII); de aliis membris; de unione christianorum (schema XX).

De sacra Liturgia: (schema XIV).

De magisterio Ecclesiae: (schema XIV); de deposito fidei custodiendo (schema IV); de ordine morali et sociali definendo (schema IV); de studiis et scholis (schema XVII).

De ministerio pastoralis: de regimine Dioeceseon (schema X); de cura animarum (schema XV); de missionibus (schema XVIII); de clericis formandis (schema XVI).

De apostolatu laicorum in Ecclesia et extra Ecclesiam: (schema XII).

De missione in mundum: de ordine morali et sociali (schema V e VII); de familia et scholis (schema VI); de societatibus civilibus; de communitate gentium; de instrumentis communicationis socialis (schema XIX).

B) NOTE

Nel desiderio di portare un contributo, per quanto modesto, ai prossimi lavori della nostra Commissione, si sottopongono alla benevola attenzione dell'Em.mo Presidente le seguenti considerazioni:

1. L'*ordo agendorum*¹ del 5 Dicembre 1962 stabilisce la natura e gli scopi della nostra Commissione. Ora per procedere con ordine nei lavori sembra necessario fissare subito e in modo preciso i rapporti di competenza fra la nostra Commissione e i vari Organismi Conciliari: la Presidenza Generale — le dieci Commissioni di studio - la Commissione de negotiis extra ordinem - il Segretariato ad unitatem fovendam - le Commissioni miste - il Segretariato Generale.

Solo così si eviteranno spiacevoli malintesi ed equivoci, risentimenti giustificati, sovrapporsi di iniziative e confusione nelle ordinanze.

2. L'*ordo agendorum* così si esprime al n. 3: 'ex pluribus argumentis pertractatis - quae in recenti schematum fasciculo continentur - quaedam et praecipua seligantur atque examini subiciantur'.

Si domanda: con quel '*pertractatis*', a chi ci si riferisce? alle Commissioni preparatorie, alla Commissione Centrale, alla ex Sottocommissione di coordinamento, alle recenti commissioni di studio?

La domanda appare legittima, perché ci sono:

a) schemi elaborati dalle Commissioni preparatorie e già pubblicati e in parte discussi dall'Assemblea Conciliare;

b) schemi appena elaborati e pubblicati, ma non discussi dall'Assemblea;

c) schemi di cui non si conosce ancora il testo, ma solo l'enunciazione del tema.

Ora, da chi la nostra Commissione riceve gli schemi?

Ha essa il diritto di metterli da parte? di sostituirli con altri? di farli correggere e da chi?

Non bisogna dimenticare, infatti, che nelle Assemblee Conciliari più volte e non senza sorpresa dei Padri fu detto che non si sapeva come mai gli schemi presentati erano diversi da quelli esaminati sia dalle Commissioni preparatorie, sia dalla Commissione Centrale. Si disse anche, nei corridoi, che nelle stesse Commissioni preparatorie schemi, già approvati dai commissari, vennero o ignorati del tutto o radicalmente modificati.

¹ Cf. pp. 33-35.

Si domanda ancora: la scelta deve essere fatta sui venti schemi 'in recenti fascicolo contenuti' o anche sugli altri già elaborati o in via di elaborazione?

Ancora: con quale criterio si deve fare la scelta?

3. L'*ordo agendorum* al n. 3 dice: 'Schemata hac ratione conficienda sunt, ut potissimum pertractent generaliora principia - ... Quae autem pertinere videntur ad futuram Iuris Canonici Codicis recognitionem, remittantur ad competentem Commissionem. Pariter Commissionibus, quae post Concilium constituendae erunt, nonnulla specialia argumenta demandentur'.

Si domanda: questa scelta chi deve farla? la nostra Commissione oppure le dieci Commissioni di studio? In questa seconda ipotesi, che sembra meglio rispondere allo scopo, appare evidente la necessità di indicare alle dette Commissioni i criteri orientativi per tale scelta, affinché essa avvenga in modo omogeneo per tutte le materie trattate.

4. Nel n. 2 dell'*ordo agendorum* si raccomanda: 'eae inducendae erunt rationes res exponendi, quae cum magisterio, cuius indoles praesertim pastoralis est, magis congruant'.

Poiché tutti i Padri, sia quelli che sostenevano gli Schemi presentati sia quelli che li volevano funditus rifatti, appellavano al metodo pastorale, sembra quanto mai opportuno che la nostra Commissione dia in proposito alcune indicazioni precise ai membri delle Commissioni, affinché le abbiano a tener presenti nell'elaborazione dei nuovi schemi.

5. A ciascuno schema così preparato (n. 4) si dovrebbero aggiungere degli argomenti da trattarsi o in speciali Istruzioni o nella revisione del Codice. Il tutto dovrebbe essere inviato a ciascun Vescovo, con l'invito a far conoscere per iscritto il proprio pensiero entro un mese. Ad evitare risposte kilomeriche, sembrerebbe opportuno accompagnare lo schema con alcune domande precise.

Le domande circa l'impostazione generale dello schema dovrebbero essere: *placet* vel *non placet*; solo la risposta *non placet* dovrebbe essere motivata (non più di quaranta righe dattiloscritte).

Circa il testo dello schema la risposta *placet iuxta modum* dovrebbe essere motivata ed accompagnata dal preciso testo in sostituzione.

Le domande circa gli argomenti per le Istruzioni o il futuro Codice potrebbe essere:

a) se si ritiene che gli argomenti proposti vadano meglio inseriti nello schema e perché (venti righe);

b) se si ritiene di aggiungere altri argomenti per le Istruzioni o per il Codice (quaranta righe).

6. Le risposte dei Vescovi saranno passate al vaglio delle specifiche Commissioni; le risposte, che ciascuna Commissione farà proprie, entreranno nel nuovo schema come modifica allo schema precedente; quelle non accettate, saranno raccolte in paradigma, in modo da presentarle alla Assemblea di Settembre.

7. A Settembre, per conciliare il diritto alla libera discussione con i limiti di tempo, si potrebbe procedere così:

il Presidente della specifica Commissione, o chi per esso, presenta — meglio se già stampato — il nuovo schema con a margine o in calce i vari emendamenti proposti, e dà relazione delle risposte avute.

Fra coloro che avessero detto *non placet*, saranno scelti alcuni relatori, che illustreranno alla Assemblea i motivi del dissenso.

A costoro risponderanno i membri della Commissione.

Infine, l'Assemblea vota: *placet* vel *non placet*.

Nel primo caso, si passa all'approvazione degli articoli, accettando o riprovando gli emendamenti.

Nel secondo caso, si rimette lo schema al Santo Padre, perché, se crede, lo cancelli dagli argomenti o lo passi a nuova Commissione.

8. Circa la partecipazione degli esperti nelle Commissioni e nell'Assemblea.

Alcuni di loro si sono lamentati perché, a differenza di quanto avvenne in altri Concili, non è stato dato loro la possibilità di intervento nelle Assemblee Conciliari. Per la verità, non pochi esperti si sono rifatti, preparando interventi che sono stati letti ad litteram dai Padri dell'Assemblea. Altri esperti, attraverso giornali ed interviste, hanno esposto il loro pensiero e non di rado in forma polemica.

Il problema non può essere accantonato. Ritengo che si risolverebbe in gran parte se i relatori in pro o in contro degli schemi, di cui sopra al n. 7, fossero scelti anche fra gli esperti.

Si eviterebbe, fra l'altro, il dover ascoltare Vescovi, buoni e santi, ma in subiecta materia non competenti o non aggiornati. La responsabilità del decidere esige la pazienza e il dovere dell'ascoltare chi è competente in scientia sua, onde vagliare in Domino il valore delle singole opinioni.

Se, nelle Assemblee di Settembre, per incarico dei Vescovi e con il beneplacito della Presidenza, anche qualcuno degli esperti esponesse le motivazioni o in contrario o a favore, i Vescovi, specialmente coloro, che non hanno avuto modo di coltivare in maniera specifica e profonda alcuni studi, potrebbero esser messi in condizione di dare un voto più illuminato e consapevole.

Non mi nascondo il rischio della suggestione oratoria, ma ho fiducia nella verità; l'ascoltare le due campane è buona condizione per un retto giudizio.

9. Sia consentita una parola anche circa il segreto dei lavori conciliari.

Forse è da rivedere tutta la situazione, tenendo presente l'interesse enorme, che il Concilio ha suscitato e suscita nel mondo. È impossibile in un'Assemblea così vasta il permanere del segreto: ne consegue la caccia alle notizie, captate con i mezzi più impensati. È impossibile che Vescovi, Esperti, Osservatori non rispondano all'assedio, non dico dei giornalisti, ma del loro clero e dei fedeli, se non altro per rettificare "servizi" giornalistici tendenziosi per i motivi più diversi. Le mezze notizie, arrivate di contrabbando nelle redazioni, generano illazioni peggiori della realtà. Non occorre esemplificare.

Forse la presenza in Aula Conciliare di alcune agenzie molto serie potrebbe giovare. Nel caso, parrebbe opportuna anche una "riservata" ai Padri, affinché tengano conto di questa presenza dei giornalisti nell'Assemblea: perciò, quando devono fare, per dovere di sincerità pastorale, rilievi severi, abbiano l'avvertenza di farlo solo per iscritto alla Segreteria Generale, rinunciando alla soddisfazione di una pubblica denuncia, che finirebbe con fare male a tutti.

10. Da queste note, che vengono esposte con umiltà all'attenzione del Superiore, sembra emerga la convenienza di trattare:

a) circa i rapporti giuridici della nostra Commissione con gli altri Organismi del Concilio;

b) circa gli argomenti definitivi del Concilio e circa una loro ordinata presentazione;

c) circa il modo di rivedere e preparare le tre parti dello schema e la scelta dei temi per le Istruzioni future e per la revisione del Codice;

d) circa le indicazioni da inviarsi ai Vescovi per il loro lavoro personale o di gruppo durante i prossimi mesi;

e) circa lo svolgimento delle Assemblee di Settembre (interventi dei Vescovi, degli esperti, etc.);

f) circa il segreto dei lavori conciliari e la presenza della Stampa.

CONGREGATIO I

(21 Ianuarii 1963)

PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17.30 del giorno 21 gennaio 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato, Amleto Giovanni Cicognani, ha inizio la prima seduta della Commissione de Conciliis laboribus coordinandis.

Sono presenti l'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Presidente; e gli Em.mi Membri Achille Liénart, Vescovo di Lilla, Francesco Spellman, Arcivescovo di New York, Giovanni Urbani, Patriarca di Venezia, Carlo Confalonieri, Segretario della S. Congregazione Concistoriale, Giulio Doepfner, Arcivescovo di Monaco, Leo Giuseppe Suenens, Arcivescovo di Malines-Bruxelles; gli Ecc.mi Pericle Felici, Segretario Generale del Concilio; Casimiro Morcillo González, Sottosegretario del Concilio, Arcivescovo di Zaragoza; Giovanni Villot, Sottosegretario del Concilio, Coadiutore *cum iure successionis* di Lyon; Giovanni Giuseppe Krol, Sottosegretario del Concilio, Arcivescovo di Filadelfia; assente, perché impossibilitato a parteciparvi per motivi di salute, l'Ecc.mo Filippo Nabaa, Sottosegretario del Concilio, Arcivescovo di Beirut e Gibail per i Melchiti; assente, per motivi pastorali, Guglielmo Kempf, Sottosegretario del Concilio e Vescovo di Limburgo.

Fungono da attuari gli Ill.mi e Rev.mi Monsignori Antonio Mauro e Vincenzo Fagiolo.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente, dopo il saluto di benvenuto e l'augurio di un fruttuoso lavoro, inizia a trattare degli argomenti all'ordine del giorno, prendendo lo spunto dalla lettera del S. Padre a tutti i Vescovi, in data 6 gennaio 1963, ed afferma: Nella Epistula *Mirabilis ille Episcoporum coetus* il S. Padre annuncia solennemente la nostra Commissione e ne delinea il compito: « rebus Concilii recto ordine componendis ».

Fermo che il Concilio « a Romano Pontifice (debet) generales normas suscipere », « Conciliarium Patrum est, sacra huiusmodi decreta proponere, mature expendere, in congruam redigere formam ».¹

Il S. Padre chiama l'attenzione su di una *Nota* propria di questo Concilio: « Concilium Oecumenicum ad omnes homines spectat ».² Anche que-

¹ AAS, 55 (1963), pp. 151-152.

² *Ibid.*, p. 156.

sto entra nelle finalità del Concilio Vaticano II come una delle sue caratteristiche.

Oggi si inizia dunque il lavoro specifico della nostra Commissione:

1. Circa la *scelta* dei temi o schemi. Può dirsi attuata, nel senso che gli *Schemata* sono stati enunciati già (cf. fascicolo *Schemata Constitutionum et Decretorum*)³ nella loro formulazione generica; ora si attende che le Loro Eminenze diano una risposta definitiva.

Si è detto e ripetuto che tutto il materiale rivesta *finalità pastorale*, e che della *Chiesa* si faccia il tema principe.

2. Il *metodo* da seguirsi fu già indicato nell'*Ordo agendorum*,⁴ del 5 dicembre 1962, approvato dal Santo Padre (cf. ivi, specialmente nn. 3 e 4).

In *pratica*, gli Em.mi Padri della nostra Commissione dovranno stabilire la *maggiore o minore importanza* degli Schemi Conciliari; *formulare una certa gerarchia* fra di essi; *segnalare le disposizioni o punti* e indicare quando debbano essere *ridotti*, o *rimessi* alla revisione del Codex Iuris Canonici, oppure alle *Commissioni Postconciliari*, od anche essere *eliminati*. Qualche Schema potrebbe forse redigersi in forma di *appello* o di *messaggio*; od anche essere proposto a modo di *proposizioni o principii generali*.

In queste prime adunanze ogni Cardinale della nostra Commissione può utilmente accennare al proprio studio sui temi rispettivamente affidatigli, e cioè su le modalità di *ridurre* e di *coordinare*.

Fatta questa « cernita », gli Em.mi Padri dovranno mettersi in contatto con gli Em.mi Presidenti delle rispettive Commissioni Conciliari, per procedere di *mutua intesa*, ed assicurare *concordia e coordinamento*.

È questo di *somma importanza*, e di una *certa urgenza*.

Ci sono non poche proposte sul *modo procedendi*. Alcune sono state presentate dalle Loro Eminenze, altre da Ecc.mi Padri. È doveroso prenderne visione e adottare o scegliere quel che venga a rendere il lavoro più spedito e più redditizio (cf. 3).

Talora sarà d'uopo sacrificare le proprie personali vedute, perché buona riesca la coordinazione.

3. Sembra *acceptum* che si debba tenere a base il lavoro già compiuto. *Et ratio patet*. Le *Commissioni Conciliari* (incluso anche il Segretariato per l'Unione dei Cristiani) hanno prodotto questi Schemi, e li hanno a lungo discussi; e poi detti Schemi sono stati riveduti dalla Commissione Centrale. Inoltre i Vescovi, e cioè i Padri Conciliari, li hanno studiati, ed hanno suggerito modifiche. Poi è seguito, sugli Schemi, il lavoro della Commissione Centrale.

Una *sostituzione* quindi di nuovi Schemi o Decreti a quelli così pre-

³ Cf. pp. 41-42.

⁴ Cf. pp. 33-35.

parati dovrebbe escludersi, salva sempre l'introduzione delle modifiche proposte.

Non è neppure da pensarsi, né tanto meno da pretendere, che i Padri possano affrontare il peso dello studio di un *nuovo ordine* di Schemi; se ciò si accettasse, il Concilio troppo si prolungherebbe, mentre è diffusa fiducia che lo si possa terminare in fine del corrente anno.

In *conclusione*, si reputa sostanzialmente *buono* e *sufficiente* il materiale di cui si è in possesso per celebrare il Concilio Vaticano II. Anzi si opina da molti che il materiale sia fin troppo e debba perciò ridursi.

4. *Quid de quibusdam quaestionibus disputatis, ut visum est circa « Divinam Revelationem » et circa « Ecclesiam »?*

È stato detto a sufficienza — così pare — che il Concilio Vaticano II non si propone di sciogliere certe questioni che sono tuttora oggetto di studio, e dove, a detta di non pochi, sarebbe prematuro e azzardoso pronunciarsi in un senso definitivo. Giudichino le rispettive Commissioni, od anche Commissioni miste, o Sotto-Commissioni, che si reputasse bene costituire ad hoc, nei singoli casi.

Il Santo Padre desidera vivamente *essere informato* sui lavori della Commissione di coordinamento e delle Commissioni Conciliari. Dovrà perciò farsi un *Verbale* ad ogni seduta; e ciò verrà comunicato agli Em.mi Presidenti delle Commissioni Conciliari, perché possano provvedere.

Il Santo Padre ha manifestato anche il desiderio di essere presente in una delle sedute.

Il *Segretario Generale* fa presente che è opportuno conoscere al più presto il giorno della venuta del Santo Padre in modo che possa coincidere con la seduta in comune con i Presidenti delle Commissioni.

Concordemente si stabilisce che sarebbe bene che ciò avvenga lunedì prossimo, se il Santo Padre approverà la decisione.

Il *Card. Urbani* fa presente che sarebbe opportuna una riunione previa alle sedute comuni, alla quale dovrebbero intervenire quei Membri più interessati alle questioni che saranno poi trattate da tutti.

Tutti sono favorevoli e si stabilisce che dette riunioni possono essere fatte intorno alle ore 16,30 nella stessa sala delle sedute plenarie.

Il *Card. Presidente* dà la parola al Segretario Generale, perché dia comunicazione delle lettere inviate dagli Em.mi Cardinali Urbani⁵ e Ottaviani.⁶

Il *Segretario Generale* inizia leggendo la prima parte della lettera dell'Em.mo Card. Urbani, relativa allo schema *De Ecclesia*.

Di essa — viene concordato — si parlerà in seguito, nella relazione che farà sullo schema il Card. Suenens.

⁵ Cf. p. 47.

⁶ Cf. pp. 43-44.

Quindi il Segretario Generale dà lettura della seconda parte della lettera, che dice: « *L'ordo agendorum...* la scelta ».⁷

Sul punto relativo ai rapporti con le Commissioni si svolge una breve discussione.

Il *Card. Presidente* suggerisce che sarebbe opportuno che il Card. che ha studiato gli schemi tenga contatti con la rispettiva Commissione e partecipi anche alle riunioni di essa.

Il *Card. Confalonieri* fa presente le difficoltà che i Cardinali potrebbero avere nel partecipare alle riunioni delle Commissioni, dove probabilmente si potranno trovar soli a difendere la riduzione di uno schema contro il parere di tutti i Membri della Commissione. Quindi propone che siano i Cardinali Presidenti e se occorra anche i Segretari delle Commissioni ad essere invitati per esprimere i loro pareri e quindi sentire le decisioni che la nostra Commissione prenderà in merito agli schemi.

Card. Urbani: credo anche io che questa sia la migliore maniera; la nostra Commissione cioè concorda prima i criteri, e poi, in base ad essi, seleziona la materia da presentare al Concilio; quindi — avuta l'approvazione del Papa — dà le direttive alle Commissioni, le quali dovranno osservarle in ossequio all'autorità del S. Padre.

Si concorda per questa soluzione.

Il *Card. Urbani*: io insisto molto nelle questioni di procedura, perché mi pare che una volta che siano stati ben delineati i modi di lavoro, si proceda più speditamente nello svolgimento.

Sulla insinuazione della sostituzione o manipolazione degli schemi, di cui nella lettera e) dell'esposto del Card. Urbani, questi non formula precise indicazioni e nessuno sa fornire elementi in merito. Il *Card. Confalonieri* spiega l'*iter* che gli schemi hanno subito prima di giungere al Concilio, sottolineando in particolare che le modifiche in essi avvenute sono dovute al fatto che è esistita una Sottocommissione degli emendamenti, la quale ha emendato gli schemi, tenendo presente le osservazioni fatte dalla Commissione Centrale e le risposte ad esse date dalle Commissioni di origine.

Tutti prendono atto delle spiegazioni date dal Card. Confalonieri ed il Card. Urbani tiene a spiegare che l'insinuazione da lui sentita e riferita nella sua lettera non era diretta alla Sottocommissione degli emendamenti e si riferiva al lavoro preparatorio delle Commissioni.

Il *Segretario Generale* riprende quindi la lettura delle note del Card. Urbani leggendo: « Nel n. 2 dell'*ordo...* schemi ».⁸

Ed il *Card. Urbani* stesso spiega il senso della sua nota, dicendo: in Concilio continuamente si è parlato di pastorale e dell'esigenza di schemi pastorali; di pastorale parlavano tutti, anche se le tesi che sostenevano

⁷ Cf. pp. 49-50.

⁸ Cf. p. 50.

erano opposte. Perché non avvenga la stessa cosa nella ripresa del Concilio, è necessario che ci si metta d'accordo sul termine pastorale e sul carattere di uno schema pastorale, in modo che si possano dare in merito gli opportuni criteri alle Commissioni.

Nessuno solleva difficoltà.

Il *Segretario Generale* continua la lettura della lettera del Card. Urbani dei numeri 5-7.⁹

Il Card. Urbani spiega dicendo che le osservazioni ed i quesiti letti hanno lo scopo di determinare lo svolgimento dei lavori conciliari; tendono a stabilire la maniera più spedita della discussione sugli schemi.

Per Pasqua le Commissioni — dopo aver ricevuto le nostre decisioni — dovrebbero aver finito il lavoro di riduzione degli schemi; quindi tutto dovrebbe essere inviato a ciascun Vescovo, con l'invito a far conoscere per iscritto il proprio pensiero con osservazioni brevi e pertinenti, le quali poi dovrebbero essere esaminate dalle Commissioni ed inserite nel testo dello schema, che dovrebbe essere presentato al Concilio con gli emendamenti suggeriti e selezionati dalle Commissioni.

A questo punto il *Segretario Generale* fa un computo del tempo necessario a fare quanto suggerito dal Card. Urbani e risulta che si giungerebbe a settembre inoltrato senza aver svolto tutto il lavoro.

Il Card. Confalonieri conferma che da un calcolo che anche egli ha fatto del tempo che occorrerebbe per ottemperare a quanto viene contemplato dall'*ordo agendorum* del 5 dicembre 1962, risulta che difficilmente si giungerebbe a settembre con il materiale pronto.

Il *Segretario Generale* riprende la parola per far osservare che per attuare i suggerimenti del Card. Urbani si dovrebbe limitare al massimo la materia da presentare al Concilio.

Ed il Card. Confalonieri torna ad insistere nel dire che il lavoro complessivo contemplato dall'*ordo agendorum* comporta molto di più del tempo a disposizione.

Il Card. Urbani: se molto tempo ci vorrà per fare lo spoglio delle risposte dei Vescovi, si può stabilire che al massimo non dovranno essere scritte più di 20 righe.

Il Card. Confalonieri: non mi pare che sia soltanto questione di righe, quanto di tutto l'insieme che comporta il lavoro di rifacimento degli schemi, la stampa di essi, il loro invio ai Vescovi, le risposte di questi, l'esame da parte delle Commissioni di tali risposte, quindi la decisione di quali emendamenti vadano accolti e quali respinti, la nuova stampa degli schemi emendati ed il nuovo invio ai Vescovi prima di settembre.

Il *Segretario Generale*: se lo scopo è di agevolare il dibattito in Concilio, si potrebbe pensare a rivedere il Regolamento sul punto degli interventi, in modo da limitarli.

⁹ Cf. pp. 50-51.

Il *Card. Confalonieri*: noi non possiamo rivedere il Regolamento, non per mancanza di competenza, quanto per l'eccessivo lavoro che ci comporterebbe.

Il *Card. Suenens*: anche io sono del parere che il Regolamento va rivisto, ma non lo farei rivedere dai Cardinali che lo hanno preparato, che sarebbero giudici *in causa propria*.

Il *Card. Urbani*: ci potrebbero pensare i tre Sottosegretari qui presenti.

Il *Card. Confalonieri*: con a capo il *Card. Urbani*.

Il *Card. Presidente* fa proseguire la lettura della lettera del *Card. Urbani*, dal n. 8, dove parlasi della partecipazione degli esperti ai lavori conciliari.

Il *Card. Presidente*: per quanto possa sembrare allettante la proposta dell'Em.mo *Card. Urbani*, non dobbiamo dimenticare che il Concilio è dei Vescovi e devono essere questi a farlo e non gli esperti.

Il *Card. Urbani*: ma con l'intervento degli esperti molte questioni potrebbero essere ben spiegate ai Vescovi, i quali poi deciderebbero sulle soluzioni da prendere.

Il *Card. Confalonieri*: sono del parere che gli esperti aggravino le difficoltà del dibattito, perché farebbero entrare il Concilio nelle dispute scolastiche e nelle dialettiche accademiche.

Il *Card. Urbani*: nei Concili precedenti gli esperti hanno parlato.

Il *Card. Liénart*: i Vescovi si possono servire di essi privatamente, per chiedere spiegazioni.

Il *Card. Presidente*: l'opera degli esperti può essere utile nelle Commissioni; in esse gli esperti possono parlare e apportare il loro contributo non indifferente nella revisione degli schemi.

Il *Segretario Generale* riprende la lettura del testo della lettera del *Card. Urbani*, relativamente al segreto conciliare.

Il *Card. Urbani* spiega che la ragione della sua proposta, di ammettere cioè alcune agenzie di stampa a partecipare ai lavori conciliari, è nata dal fatto che il segreto è stato poco osservato nella prima fase del Concilio.

Il *Card. Presidente*: grandi segreti da osservare non ci sono stati, poiché i temi trattati non sono stati di quelli che avrebbero potuto dare scandalo qualora se ne fosse parlato: non del celibato ecclesiastico, per esempio. Se ci sono state delle infrazioni al segreto, non ne è venuto un gran male, poiché sono state divulgate notizie sui grandi problemi della Chiesa, ai quali tutti oggi per quanto in misura diversa si interessano.

Qualora in seguito ci fosse qualche grave infrazione, si provvederà chiamando la persona che ha violato il segreto per ammonirla, anche se si tratterà di un Vescovo.

Il *Card. Urbani* insiste sull'ammissione delle agenzie serie e sotto controllo.

Il *Card. Confalonieri* fa osservare che è difficile fare una discriminazione tra agenzie serie e non serie.

Il *Card. Cicognani* ripete il suo pensiero, aggiungendo che non si deve

dimenticare che i giornalisti in Concilio non cercheranno tanto di apprendere i motivi seri e le cose buone quanto i pettegolezzi e le note di colore, con il pericolo di gettare il ridicolo sul Concilio.

Il *Card. Urbani*: si cerchi almeno di far pubblicare un ampio servizio sull'*Osservatore Romano* e fare svolgere ogni sera una conferenza stampa dal Segretario Generale o dal Presidente di turno della Presidenza o quanto meno che uno della Presidenza riveda e sigli il resoconto che dovrà essere stampato sull'*Osservatore Romano*.

Il *Card. Doepfner*: credo più opportuno trattare queste questioni a parte, in seguito.

Il *Segretario Generale* dà comunicazione della lettera del Card. Ottaviani sullo Schema *De Ecclesia*.¹⁰

Si decide di farla esaminare dal Card. Suenens, il quale ne riferirà poi in assemblea, quando ci sarà la relazione sullo schema.

Il Card. Presidente decide di togliere la seduta e di riprenderla domani con inizio alla stessa ora.

Fatta la preghiera di rito, la riunione finisce.

21 gennaio 1963.

¹⁰ Cf. pp. 43-44.

CONGREGATIO II

(22 Ianuarii 1963)

A) DOCUMENTA

1

RELATIO

EM.MI ACHILLIS CARD. LIENART

DE DIVINA REVELATIONE

Duo schemata mihi commissa fuerant ut de eorum revisione peculiarem curam haberem: « De Divina Revelatione », unum; « De deposito Fidei pure custodiendo », alterum. Vellem hic vobis exponere, Em.mi Patres, qualiter meo sensu sit cum ipsis agendum ut pressius respondeant fini a Summo Pontifice intento; et quidem brevius de primo, cum sat multa sint iam circa ipsum in prima Sessione discussa; nonnihil vero latius de secundo, de quo nondum fuit agitata quaestio, saltem in aperto.

DE DIVINA REVELATIONE

1. *Status quaestionis.* Praesens schema locum tenere intendit illius quod Patribus Concilii propositum fuerat sub titulo « De Fontibus Revelationis », ¹ quodque ab illis vehementer discussum fuerat in Congregationibus Generalibus habitis diebus 14^a-21^a novembris 1962.

Novus textus elaboratus fuit per Commissionem mixtam ex una parte conflata e membris Commissionis Conciliaris doctrinalis, ex alia e membris Secretariatus pro Unione Christianorum, sub duplici praesidentia Em.orum Cardinalium Ottaviani et Bea.

Quae Commissio, iuxta commendationes a Summo Pontifice acceptas, generalium principiorum enuntiatione contenta, priorem textum non parum

¹ Cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series II*, vol. III, pars I, Typis Polyglottis Vaticanis 1969, pp. 15 ss.; *Schemata Constitutionum et Decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus... Series prima*, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, pp. 7-22.

alleviavit, novumque conformiter ad vota per Patres Conciliares emissa redegit.

In hac igitur intentione, immutatus est titulus, et praepositum fuit schemati prooemium quo in lucem veniret tum factum, tum natura valorque Revelationis divinae.

Nunc autem, Commissio mixta, in Sessione plenaria coadunata unanimi approbatione recepit textum prooemii et quatuor capitum praesentis schematis, nempe:

De Scripturae inspiratione et interpretatione;

De veteri Testamento;

De novo Testamento;

De Sacra Scriptura in Ecclesia.

Quo fit ut haec novi schematis elaboratio non parum iam profecerit. Una tamen manet, illaque gravis, difficultas, relate ad primum caput: De Scriptura et Traditione.

2. *Quaestio litigiosa.* Huius enim capitis primi relator, sententiam talem proposuerat: « Certum est Traditionem ab Apostolis profluentem, sive a Christo sive a Spiritu Sancto edoctis, *latius patere* (vel *plus continere*) quam Sacram Scripturam in his quae ad fidem et mores spectant ». Huiusmodi autem thesis quae, ut veritatem certam imponere videtur Traditionem veritates continere quae in Scripturis deessent, multum progreditur ultra definitiones a Conciliis Tridentino et Vaticano I hac de re editas. Ipsis enim asserere suffecerat Scripturam Sacram sicut et Traditionem duplicem esse formam sub qua Revelatio divina ad nos usque pervenit, nullam tamen inter utramque comparisonem instituendo.

Ad scrutinium autem cum processum est, neque textus propositus neque etiam emendatio, eius rigorem aliquatenus attenuans, maiorem partem requisitam obtinuit. Oportet ergo ut Commissio mixta laborem suum denuo resumat ut hac de quaestione textum tandem praebeat acceptabilem.

3. *Relatoris propositiones.* Attendendo, iuxta Summi Pontificis declarationes, quod Concilii Vaticani II non sit novas veritates definire, sed doctrinam catholicam ita palam exponere ut latior pateat accessus omnibus hominibus qui bona fide sunt;

attendendo quod nedum fratres christianos separatos longius arceat Concilium, illos e contra illuminare atque adunare conari debeat;

item attendendo quod ipse cultus veritatis a nobis requirit ne veluti certam doctrinam demus de qua ipsa Commissionis membra tam vehementer discordant;

ideo mihi videtur, in hoc capitulo primo:

— standum esse definitionibus Concilii Tridentini et Vaticani I, Revelationem divinam scilicet nobis transmitti per Sacram Scripturam et Traditionem;

— abstinendum autem esse ab omni alia declaratione circa Traditionis

extensionem, in rebus fidei et morum, ultra contenta in Sacra Scriptura, vel e converso.

Commissionem interrogo utrum, eius nomine, tali modo ac sententia stare et agere mihi liceat.

2

RELATIO

EM.MI ACHILLIS CARD. LIENART

DE DEPOSITO FIDEI

Schema « De deposito Fidei pure custodiendo »¹ a Commissione doctrinali et ipsum praeparatum, venit examinandum coram Commissione Centrali diebus 20-22 Ianuarii 1962. Multas ibidem suscitavit obiectiones, reprobantes quidem verba vel locutiones, sed multo magis generalem suam indolem sensumque deplorantes. Quo factum est ut et ipsi Commissionis theologicae relatores postea agnoverint maiorem Commissionis Centralis partem non semel aliter omnino sensisse ac propositus textus. Iste tamen, in sua fere totalitate nihilominus retentus fuit; et mutationes, quae allatae sunt non notabiliter correxerunt eius indolem.

Haud dubium videtur similem habiturum hoc schema apud Patres Concilii repulsum, si contigerit illud, prout iacet, ipsis proponi. Non possent enim non advertere quomodo toto coelo distat constans cura ibidem manifestata, aperteque etiam agnita, errores denuntiandi ac reprobandi (non minus enim quam viginti unum in duodecim paragraphis reperire fas est) a sollicitudine illa quam in suo inaugurali sermone manifestavit Summus Pontifex die 11 octobris et in epistola sua, diei 5 decembris rursus expressit, necnon et a pastoralis cura qua semper praeoccupati fuerunt Patres Concilii in toto cursu primae Sessionis.

Iure igitur duplex quaestio proponenda venit quoad hoc schema: 1° - Utrum et quomodo reduci valeat? 2° - Utrum et quomodo modificari queat?

Schematis reductio. Quod ad primum attinet, dicendum quod sine dubio notabiliter reduci potest.

Plura etenim in ipso sunt capitula, 4^{um} nempe de Revelatione publica et de Fide catholica; 5^{um} de progressu doctrinae; 6^{um} de revelationibus privatis; 1^{um} etiam de cognitione veritatis, quod introductorio modo ad alia

¹ Cf. *Acta et Documenta... Series II*, vol. III, pars I, pp. 54 ss.; *Schemata constitutionum et Decretorum... Series prima*, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, pp. 25 ss.

se habet; necnon et 1^a Prooemii paragraphus — quae omnia optimum alibi magisque proprium locum sibi invenirent, scilicet in schemate de Ecclesia. Ibi enim de potestate docendi, Ecclesiae commissa, fit explicitus sermo, integrumque caput suum 5^{um} de magisterio tractat. Illic igitur ne dispergatur attentio neve pluribus in locis eadem tractentur quaestiones, adunari convenit omnia quae de revelatione, doctrina ac magisterio agunt. Sicque praedicta nostri schematis quatuor capitula aptissimum, ut videtur, locum sibi invenirent.

Sensus schemati imprimendus. His vero demptis, sex adhuc remanerent capitula pro schemate De deposito fidei: 2^{um} scilicet De Deo; 3^{um} De creatione et evolutione mundi; 7^{um} De ordine naturali et supernaturali; 8^{um} De peccato originali in filiis Adae; 9^{um}, De novissimis; 10^{um} De satisfactione Christi.

Sed ecce ex enumeratione quae modo facta est, exurgere videmus thema quoddam, ad synthesim efficiendam miro modo aptum (de qua synthesi relatores Commissionis theologicae se desperaturos dixerant) quodque insimul responsum afferret uni e gravioribus quaestionibus nostris temporibus exagitatis, quam Ecclesia nullo modo ignorare nec minimi facere potest. De homine siquidem, uti iam intellexistis, agitur.

Hoc autem argumentum, quod nullum unquam Concilium ex professo tractavit (in sua saltem tota amplitudine), non utile tantum, sed opportunum, immo necessarium foret ut definiatur, hisce praesertim diebus cum scientia et technica quotidie ultro progredientibus, in indefinitum videntur removeri limites mundi huius, et homo de sua potentia et divitiis quodammodo inebriatus, in finem ultimum sese erigere cupit, quasi sit Deus ac omnipotens.

Quo contra, magni momenti foret ut Ecclesia veram de homine doctrinam et quidem nobiliorem adhuc et altiore, magisque exaltantem, exponeret, illam nempe quam ab ipso Deo accepit; ac sic naturalismo et paganismis irruentibus obviam iret, clare ostendens quid sit homo secundum fidem. Hac quidem luce illustrata, potest ferre aequius iudicium de hominis exaltatione, de sua ambitione ac desideriis, non ut illa summatim condemnet aut contemnat, absit, sed ut potius hominem sibi ipsi explicet eiusque viam iuxta Dei consilium dirigat; ut vindicet insignem ipsius dignitatem qui ad imaginem et similitudinem Dei creatus, ad participandam insuper naturam divinam vocatus est; ut iura tandem et officia inde consequentia pari cum certitudine exponat.

Talis igitur sensus videtur imprimi posse huic schemati « De deposito fidei » quo, contra errores ex omni parte militantes, Ecclesia non filios suos tantum praecaveret sed et omnes homines qui anxii de seipsis, de vitae suae sensu et de mundo se interrogant; quo positivam etiam illis ministraret doctrinam suo quaestui maxime accommodatam, *ut sic* ad plenum, secundum

Dei voluntatem, sese excolere ac crescere valeant, nec originali tentationi succumbant: eritis sicut dii.

Schematis proponuntur divisiones. Quod si talem modum concipiendi hoc schema gratum habueritis, multa certum se praeberent tractanda; quae tamen ad quaedam magna capita reduci valerent; ut, verbi gratia, primo de hominis origine et fine, sermo fieret; deinde de ipsius natura; tertio de regula suae actionis; quarto de suis officiis ac iuribus.

1. De hominis origine et fine; cum a causa efficiente et finali cuiuscumque entis sit determinanda ratio.

Ante omnia igitur liberrimum ponendum est Dei consilium, qui est alpha et omega, primum principium ac ultimus finis omnium qui hominem praedestinavit ac vocavit ut super alia opera manuum suarum constitutus, seipsum totumque universum in gloriam Dei referat.

De opere sex dierum hic ageretur; de creatione hominis secundum animam et corpus; de evolutionismo, quid tenendum; de animae productione qua ab animalibus toto se differt.

Item, de iussione sibi facta crescendi ac multiplicandi, possidendi terram ac dominandi illam. De vita praesenti homini data ut secundum omnes facultates ac potentias sibi datas se excolat ac crescat, sicque faciendo aeternam mereatur beatitudinem.

Nam super omnia praeminet vocatio sua supernaturalis qua super ipsum elevatus, ad consortium destinatur naturae divinae, ut filius Dei nominetur ac sit, haeres quidem Dei effectus, cohaeres autem Christi. Sicque et verus sensus historiae inde sumitur, et ineffabilis hominis dignitas.

2. *De hominis natura.* Praeter ea quae philosophia vel physiologia docent de homine, plura praebet Revelatio quae hominem certiore de seipso redere possunt.

Ad imaginem Dei factus est, eo quod intelligentia ac volutate praeditus, omnis veri ac boni sit capax, non excepto Deo, quem naturali ratione cognoscere potest; ad quem etiam inscius tendit, ita ut inquietum sit cor hominis donec in Deum requiescat; ad quem tandem in lumine suo videndum, et eo beate fruendum, gratuito omnino vocatus est.

Vera etiam libertate gaudet, quamvis plures patiatur determinismos in quos tamen suo modo dominatur. In hoc stat ratio suae responsabilitatis; item et remunerationis personalis quam post praesentem vitam accepturus est a Dei iustitia et bonitate.

Essentialiter constat homo ex anima et corpore. Cum integritatis donum quod in statu iustitiae originalis perfectam harmoniam inter ipsa procurabat, per peccatum Adae fuerit amissum, requiritur nunc continuus labor ut sensus rationi subdantur, corpus animae, anima autem Deo. Non enim animam tantum, sed hominem integrum aut salvari aut damnari contingit, ut vere sit gloria Dei vivens homo.

Docet etiam Scriptura quomodo in creatione hominis Deus hominem et foeminam fecerit illum. Inde omnia quae ad sexuum distinctionem pertinent, ad matrimonium familiaeque constitutionem, ad mulieris cum viro aequalem dignitatem, auctoritate divina fulciuntur recteque exponi debent.

Unicitatem tandem generis humani asserit revelatio. Quo fit ut omnes homines eiusdem dignitatis sint, iisdem iuribus gaudeant, sicque reprobatus veniat racismus omnis, seu praetensa unius hominis, populi vel gentis superioritas prae aliis.

3. *De humanarum actionum regula.* Ius habet homo, immo officium, utendi omnibus viribus aut potentiis et eas expandendi quas in ipso deposuit Deus. In immensum igitur crescere possunt eius desideria ac ambitiones, dummodo semper ordinem servant a Deo intentum ac praescriptum.

Non tamen est homo, in sua activitate, suiipsius absolutus dominus nec independens. Conscientiam habet quam sequatur, legesque quibus pareat oportet.

Omnia autem haec ordinem moralem christianum constituunt, cum suis principiis, regulis atque applicationibus.

4. *Hominis iura et officia.* Propter naturam suam a Deo acceptam voluntatemque a suo creatore expressam, diversa homini incumbunt et iura et officia.

Ius habet ad vitam et ad omnia quibus sustentetur. Nemo illam ab eo rapere potest. Sed et ipse erga proprium corpus officia habet, sicut et erga vitam alienam. Ex quibus oriuntur quaestiones de euthanasia, de experimentis in anima vili, de bello, de eugenismo et prolis limitatione, etc.

Ius habet ad laborem quo vitam enutriet; simili modo ad spatium vitale, de quo ipsa pendet.

Ius habet ad proprietatem privatam, quamvis limites ipsa cognoscere possit, nec ex alia parte officiis careat.

Ius habet ad dignitatem propriam et honorem debitum. Nec torqueri ergo nec vilificari potest.

Ius habet ad libertatem, cogitandi scilicet, sese exprimendi, exterius agendi, dummodo superiori bono talis libertas non contrarietur.

Tali igitur modo quo semper servetur humanae personae dignitas, vocatio etiam sua impescriptibilis, character quoque filii Dei Christique membri quo insignitur, concipiantur oportet relationes omnes sociales quibus regantur familia, professio aut status, necnon et internationales.

Latius certo patere videntur haec omnia quam quinque remanentia capitula schematis De deposito Fidei. Multa tamen ex superaddendis, iam aliunde elaborata in promptu sunt, sicut videre est de schematibus: De ordine morali christiano, quod sub cap. 4 hic poneretur; De castitate, matrimonio, familia, virginitate, sub cap. 2; tandem De ordine sociali, sub cap. 4.

Conclusiones proponuntur. Ad haec pauca videntur posse reduci con-

clusiones, relate ad propositum nobis schema « De deposito fidei pure custodiendo »:

1. Ab eo arceantur capitula 1. 4. 5. 6. ut simul tractentur in schemate De Ecclesia cum cap. suo 5° De magisterio.

2. Omittatur caput 10, De satisfactione Christi, quippe quod nihil cum omnibus aliis commune habet.

3. Quae remanent capitula 2. 3. 7. 8. 9., materiam praebeant decreto doctrinali efformando « De homine », adiunctis tamen sibi aliis schematibus tribus: De ordine morali christiano; De castitate, matrimonio, familia; De ordine sociali.

4. Ita elaboretur hoc decretum ut quid doceat revelatio sentiatque Ecclesia; de hominis origine et fine; de hominis natura; de sua agendi ratione; de iuribus suis et officiis, positivo modo exponatur, prae oculis semper habendo quid legitimi vel impii, quid mali vel boni, iusti vel iniusti sit in requestis hominum nostri temporis, quatenus etiam anxietates suae, exaltationes vel desperationes, ut homo sibi ipsi reveletur qualis a Deo intenditur.

5. Caveatur ne quaestiones proponantur quae adhuc plena certitudine carent, ut monogenismus; vel inutiles aut insolubiles sunt, ut sors infantium sine baptismo decedentium; vel nimis cum scientiis connexae.

6. Quodsi huiusmodi Summa de homine elaborari non posset, melius videtur quod sex remanentia capitula, utpote membra disiecta, simpliciter omittantur, sicque de schemate De deposito fidei actum sit.

7. Notandum in fine quod tale decretum doctrinale de homine, in generaliori conspectu de Ecclesia locum suum sine difficultate inveniret, cum praecise pro homine, et quidem tali homine, ad finem suum perducendo sit Ecclesia instituta.

B) PROCESSUS VERBALIS

Il giorno 22 gennaio 1963 alle ore 17,30 nell'appartamento del Card. Segretario di Stato al Palazzo Apostolico Vaticano inizia la seconda riunione della Commissione De Conciliis laboribus coordinandis.

Sono presenti tutti gli Em.mi Cardinali e gli Ecc.mi Arcivescovi, di cui nel Verbale di ieri (21 gennaio).

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente chiede se è possibile spostare la riunione con gli Em.mi Cardinali Presidenti di Commissioni dal lunedì prossimo a martedì successivo: è stato richiesto dall'Em.mo Card. Bea, il quale non potrebbe esser presente lunedì, perché fuori Roma.

L'Em.mo Card. Spellman fa presente che sarebbe gravoso per lui e per coloro che sono venuti dall'estero prolungare la loro presenza a Roma. La stessa preoccupazione la manifesta il Card. Urbani.

Si conclude per lunedì, come era stato deciso.

Il Card. Presidente dà la parola all'Em.mo Card. Liénart.

È all'ordine del giorno la discussione sullo schema « De fontibus Revelationis »¹ e sul « De deposito fidei pure custodiendo ».²

All'uopo l'em.mo Card. Liénart, relatore sui due schemi, ha preparato e distribuito a tutti i Membri una relazione.³

L'Em.mo relatore legge quanto ha scritto e gli altri seguono la lettura dal testo avuto.

Al n. 3 della relazione, dove parlasi direttamente delle due fonti della rivelazione (Sacra Scrittura e Tradizione) il Card. Liénart interrompe la lettura per riferire che in sede di Commissione mista non è stata raggiunta la maggioranza su una nuova formula sui rapporti tra Sacra Scrittura e Tradizione. La formula infatti presentata dal Card. Ottaviani e dal Card. Bea risultò votata favorevolmente da 19 membri contro 16 e 6 astenuti.

Per quanto — come sembra accaduto — i due presidenti non siano stati contati e riportati nel computo dei voti favorevoli, la maggioranza richiesta dall'art. 39 del Regolamento (che è di due/terzi) non sarebbe stata mai raggiunta.

Il Card. Suenens riferisce che il Card. Ottaviani attende una risposta ufficiale dalla Commissione de conciliis laboribus coordinandis.

¹ Cf. *Schemata Constitutionum et Decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus. Series prima*, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, pp. 7-22.

² Cf. *ibid.*, pp. 23-69.

³ Cf. pp. 60-62; 62-66.

Il *Card. Presidente* risponde dicendo che si dovrà stare al Regolamento e che questa sarà la risposta.

Tutti concordano.

Allo stesso numero, dove si dice « ideo mihi videtur, in hoc primo capitulo standum esse definitionibus Concilii Tridentini et Vaticani I, Revelationem divinam scilicet nobis transmitti per Sacram Scripturam et Traditionem », viene chiesto il parere di ognuno.

Il *Card. Spellman*: sono d'accordo con il relatore e per il testo letto.

Il *Card. Urbani*: anche io, per non creare fratture in Concilio, atteso quanto già è accaduto nella prima fase.

Il *Card. Suenens*: in voto relatoris.

Il *Card. Confalonieri*: in voto relatoris.

Il *Card. Doepfner*: in voto relatoris.

Il *Card. Cicognani*: per ora sono per i termini del Concilio Tridentino e del Vaticano I, fino a quando cioè la Commissione mista non riuscirà a trovare una formula, su cui viene raggiunto l'accordo.

Il *Card. Liénart* riprende la lettura della sua relazione, passando al secondo schema, intitolato « De Deposito fidei ».⁴

Terminata la lettura, chiede il parere dei singoli Membri.

Il *Card. Cicognani*: sono sostanzialmente d'accordo con il relatore, suggerirei però che si cercasse di usare il materiale già preparato dalla Commissione teologica, almeno per quanto è possibile. Sulla traccia del *Card. Liénart*, si veda di usare quello che c'è di buono negli schemi, in modo da non perdere del tempo inutilmente.

Il *Card. Spellman*: sono per le proposte del relatore.

Il *Card. Confalonieri*: mi pare che dopo lo schema della Rivelazione ci stia bene uno schema o un capitolo di uno schema che parli « De homine », dell'uomo naturale: sua origine, natura, fine; dell'uomo soprannaturale, incorporazione alla Chiesa e sua vita nel Corpo Mistico; dell'uomo nella famiglia e nella società.

Il *Card. Urbani*: anche a me non dispiace l'idea; credo che la proposta sia di quelle che facilmente incontrano il favore del pubblico; del resto, oggi c'è bisogno di parlare all'uomo, per rianimarlo e ridare ad esso la fiducia nella vita. Bisogna stabilire però come dirlo.

Il *Card. Suenens*: si potrebbe concretare la proposta in un messaggio, che sia ampio e solenne, come fosse una Enciclica. Per il resto sono d'accordo con il Relatore.

Il *Card. Doepfner*: accetto la proposta del relatore; ma per quanto riguarda l'inserimento nello schema del « De Ecclesia » delle parti da prele-

⁴ Cf. pp. 62-66.

vare dallo schema « De deposito fidei », suggerirei di non esagerare, perché altrimenti lo schema « De Ecclesia » diventa troppo artificiale e vasto.

Il *Segretario Generale*: prima di dare un parere, sarebbe bene preparare una posizione precisa su cui esprimersi e quindi dare il proprio voto. In linea di massima non mi dispiace la proposta dell'Em.mo Relatore sulla riduzione dello schema.

Il *Card. Urbani*: ritornando sulla proposta del Card. Confalonieri, mi pare che sia bello fare uno schema « De homine », che assorba lo schema sulla famiglia e quello sulla società, in modo da presentare la dottrina della Chiesa sull'uomo nella famiglia e nella società.

Il *Card. Confalonieri*: si avrebbe questa successione: De divina revelatione; De homine; De Ecclesia.

Il *Card. Doepfner*: è questione di tempo: le questioni sono intricate e, se non si vuole allungare la durata del Concilio, bisogna limitarsi nel determinare la materia.

Il *Card. Confalonieri*: sono problemi urgentissimi quelli sull'uomo, sulla famiglia, sulla società, problemi che esigono una soluzione, anche a costo di allungare la durata del Concilio. Non dobbiamo far questione di tempo, ma di importanza di questioni.

Il *Card. Doepfner*: la dottrina della Chiesa sull'uomo il mondo la conosce; a volerla ripetere basterebbe al più un messaggio.

Mons. Morcillo: le questioni sono importanti; ma se vengono trattate, sarà bene fissare in un proemio i rapporti che hanno con la dottrina sulla Chiesa.

Mons. Villot: bisogna essere precisi su ciò che si vuole dire al mondo, anche se in un messaggio, ed il modo deve essere pastorale, non freddo e astratto.

Mons. Kroll: mi piacciono molto le idee espresse dal Card. Confalonieri relativamente ad uno schema « De homine », ma compito della nostra Commissione è di ridurre la vasta materia e concordare gli schemi esistenti, non di farne altri.

Il *Card. Urbani*: come schema si può omettere; ma come proposta non mi pare che vada scartata; si parli dell'uomo almeno in un messaggio da farsi all'inizio della ripresa conciliare, a settembre.

Il *Card. Suenens*: non a settembre, perché altrimenti bisognerebbe poi fare un messaggio ancora e sarebbero tre alla fine del Concilio.

Il *Card. Cicognani*: forse sarà bene che il relatore prepari per domani una proposizione sul modo di ridurre e preparare i due schemi, di cui ci ha parlato, sulla quale poi noi daremo il nostro voto.

Data l'ora tarda (19,30) la seduta viene tolta. Fatta la preghiera, la riunione viene aggiornata a domani.

CONGREGATIO III

(23 Ianuarii 1963)

A) DOCUMENTA

1

PROPOSITIONES

EM.MI ACHILLIS CARD. LIENART

a) DE REVELATIONE DIVINA

Commissio de Concilii laboribus coordinandis:

1. Approbat reductionem Schematis de fontibus Revelationis a Commissione mixta factam quoad prooemium et capita secundum, tertium, quartum et quintum.

2. De capite autem primo iudicat textum propositum, qui nec in prima redactione nec in emendatione formulata¹, maioritatem requisitam obtinuit apud Commissionem mixtam, derelinquendum esse.

3. Statuit ut Commissio de doctrina fidei et morum novum textum acceptabilem elaborare quamprimum satagat, qui maioritatem suffragiorum requisitam (cf. art. 39 « Ordo Concilii celebrandi ») attingere in Commissione mixta valeat, secus formulas, a Concilio Tridentino et a Concilio Vaticano I de Sacra Scriptura et Traditione statutas, adhibeat.

b) DE DEPOSITO FIDEI PURE CUSTODIENDO

Commissio de Concilii laboribus coordinandis:

1. Decernit hoc Schema, secundum normas a Sancto Patre positas, reducendum et penitus emendandum esse.

¹ « ... immo Traditio, eaque sola, *via est qua quaedam veritates revelatae*, eae imprimis quae ad inspirationem, canonicitatem et integritatem omnium et singulorum sacrorum librorum spectant, *clarescunt et Ecclesiae innotescunt* ».

2. Opportunum iudicat ergo quod capita: quartum de Revelatione publica et de Fide catholica; quintum de progressu doctrinae; sextum de revelationibus privatis, et etiam primum de cognitione veritatis, *ad generalia tantum principia reducta*, transferantur ad Schema de Ecclesia (in capite septimo: « De Magisterio Ecclesiae » nunc cap. II).

3. Iudicat etiam caput decimum « de satisfactione Christi » non amplius servandum esse, quia extraneum apparet.

4. Quoad cetera autem capita, quae omnia de relationibus *inter* Deum et homines tractant, Commissio de laboribus coordinandis vehementer exoptat ut efficiatur pars specialis « de admirabili vocatione hominis secundum Deum », inserenda in primo capite novi Schematis: *De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum*. Hoc modo, ratione positiva oppugnantur errores eorum qui temporibus nostris decipiunt homines atheismo et materialismo, quasi sint ipsi dii, et nihil, nisi spem falsam, generare valent.

Ita autem conficiatur Schema ut apte respondeat menti et votis Summi Pontificis, tam frequenter ab eo expressis in Bulla *Humanae Salutis*, in Sermone habito die 11 octobris anni elapsi et in Epistula ad Episcopos totius mundi diei 6 ianuarii 1963.

5. Commissio de Concilii laboribus coordinandis proponit:

a) quod hoc schema, iuxta supra dicta elementa, conficiatur a Commissione Doctrinali;

b) et inseratur Schemati de ordine morali et de ordine sociali.

2

RELATIO

EM.MI FRANCISCI CARD. SPELLMAN

EMENDATIO SCHEMATIS CONSTITUTIONIS DE CASTITATE,
VIRGINITATE, MATRIMONIO, FAMILIA

Observationes generales

1. Emendationes factae sunt intuitu praesertim finis pastoralis Concilii.

2. Propositiones rediguntur forma breviori eo duplici fine ut sint pro laicis sat intelligibiles et attractivae et ad processum conciliarem magis aptae.

3. Ad titulum Schematis proponitur « De Casta Vita Christianorum », ne modus loquendi iam ab initio videatur nimis technicus.

Obstervationes particulares

Ad Prooemium (p. 99, lin. 1-9). * Nihil mutatur.

Ad Num. 2 (p. 99, lin. 10-14). Demitur: *Pars Prima, De Castitate*, quia totum Schema inscribitur « De Casta Vita Christianorum ». Praenotanda superflua omittuntur brevitatis causa.

Ad Num. 3 (p. 99, lin. 15 - p. 100, lin. 13). Ad titulum Capitis I, loco « Praemittenda de Sexibus », « De origine et dignitate sexuum » proponitur ut minus technicus.

P. 99. Lin. 19. Loco « ea quae ex hac parte » scribitur simpliciter « potestas sexualis ».

Lin. 21. Loco « etiam » scribitur « praecipue » ad robur.

Lin. 22-23. « Attamen... et custodiam » (cf. *Gen.* 2, 25 et 3, 7), locantur infra ut primo loco exponamus doctrinam magis positivam.

Lin. 23-24. Demitur « excluso... pudore ». Falsus et scrupulosus pudor sufficienter excluditur ab affirmata dignitate sexus.

Lin. 24. Loco « autem » scribitur « insuper ».

P. 100. Lin. 2-4 « Liquido... oporteat » demitur ut minus necessarium, immo ne videatur apologiam fieri pro toto tractatu.

Lin. 4-8. Locantur infra in parte magis negativa.

Lin. 5. Demitur « ac si idcirco... imaginem sui » quia error est nimis particularis.

Lin. 11-13. Demitur « donec... ut dixit Dominus » ut minus necessarium et hoc loco minus perspicuum.

Ad Num. 4 (p. 100, lin. 14-27). P. 100. Lin. 14-15. Demitur « Animadvertendum sane est » causa brevitatis.

Lin. 18. Loco « propagationem » scribitur « procreationem ».

Lin. 18-27. Ordo aliquatenus mutatur brevitatis causa. Loco « nefasti sunt conatus » scribitur « Conatus... offendunt contra dominium Dei... et dignitatem hominis » ad clarius exprimendam rationem virtutis. Eadem de causa sententia additur de aestimatione vitae personaeque humanae nimis materialistica.

* Citationes referuntur ad textum editum in *Schemata constitutionum et decretorum... Series prima*, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, pp. 99 ss.

EMENDATIONES AD CAPUT II

Observatio generalis

Ipsa materia tantum in paucis mutatur; ordo tractandi in pluribus recognoscitur attento praesertim fine pastorali, maiore facilitate in processibus Concilii non neglecta.

Observationes particulares

P. 104. Ad titulum capitis, scribitur « De casta vita in solutis » quia totum schema inscribitur « De casta vita Christianorum ».

Lin. 1-6. Locantur infra. Praeferendum videtur incipere modo magis positivo. Ideoque scribuntur primo loco lin. 1-7 ex p. 105.

Lin. 1-2. Loco « officium grave quidem, sed non minus honorificum » scribitur simpliciter « officium personale ».

Lin. 4. Demitur « per quam homo ad altiora evehitur » ut minus necessarium.

Lin. 9-10. Demitur « cum tantum... continentiam ».

Lin. 16-34. Locantur infra.

Lin. 18. Demitur « proprie et specificè » ut nimis technicum.

Lin. 20. Loco « Severum » scribitur « Semper ».

Lin. 28-29. Demitur « de ipsis... S. Tridentina Synodus » ut minus necessarium.

P. 105. Lin. 10. Demitur « in humilitate » ut minus necessarium.

Lin. 14. Demitur « et munimen » ut « prudentia » maiorem vim habeat.

Lin. 16-20. Omittuntur quia materia alibi sat tractata et saltem pro laicis vix intelligibilis.

Lin. 21-25. Omittuntur. Positio nostra respectu « cultus nuditatis » iam omnibus nota.

Lin. 25-26. Demitur « initiatio sexualis » ut pro multis nimis curiosa vel etiam scandalosa.

Lin. 29. Loco « parentes improbat » scribitur « parentes serie admonet ne » ob rationes pastorales.

Lin. 33-34. Demitur « simul coram pueris et puellis » quia schema proprie nihil expresse habet de coeducatione.

Lin. 35. Loco « cum summa aversione » scribitur « Summo cum dolore » ob rationem pastorem.

P. 106. Lin. 7-8. Demitur « Memor... scandalizantes » brevitatis causa.

Lin. 28-30. Omittuntur « Pessimum... culturae ». Doctrina Ecclesiae de vitio homosexualitatis sat nota, immo obvia.

EMENDATIONES AD CAPUT III
OBSERVATIONES AD PARTEM SECUNDAM

(pp. 115-149)

Pars II Schematis in quattuor capitibus agit de Matrimonio et de Familia et de iuribus, obligationibus, virtutibus utrique propriis. Secundum observationes generales iam factas, melius videtur coniungere Capita I et II in unum Caput sub titulo « De Matrimonio christiano » et Capita III et IV in alterum Caput sub titulo « De Familia christiana ».

P. 115. Ad Num. 8 et 9. Ordo aliquatenus mutatur non tantum ut repetitiones vitentur sed etiam ut in singulis numeris agatur respective de matrimonio a Deo naturae auctore instituto, de indole sacramentali matrimonii christiani et de sponsorum christianorum officiis. In primo numero ponuntur verba « vel quoddam phaenomenon mere sociale in continua evolutione » ut error hodie sat divulgatus clare reprobetur.

Lin. 16. Verba « Ecclesiae veluti... divinitus » omitti possunt quia in numero de Ecclesiae potestate res clarius explicatur.

Lin. 24 ss. Secundum finem huic Concilio a Summo Pontifice propositum opus nostrum non est repetere doctrinam de necessitate consensus matrimonialis quae a nobis non ignorari sed in mentibus nostris inhaerere putamus. Praeterea, in parte disciplinaria vel in futura Codicis Iuris Canonici recognitione fusius de natura essentiali consensus matrimonialis agendum sit. Tamen, in lin. 10 (p. 116) addatur « essentiali » ad verba « cum hoc suo consensu ».

P. 116. Ad Num. 10. Lin. 17-22. In numero praecedenti includuntur ut manifestius ostendatur coniunctio obligationum coniugum cum sponsorum Christianorum dignitate.

Lin. 24-26. « Ut nunquam... dirimi queat » delentur quia in lineis sequentibus clare continentur.

Lin. 26. Addatur « ex ipsa institutione divina » ut clarius reprobetur error eorum qui asserunt matrimonii indissolubilitatem non procedere a Deo.

Lin. 35-36. Demuntur quia fini pastorali Concilii nihil prosunt.

Ad Num. 11. Lin. 23. Addatur « et participant naturam specificam unionis coniugalis ». Ideo, omitti possunt lineae 25-32 quia in Capite Secundo et in lineis praecedentibus satis continentur.

Ad Num. 12. Lin. 2. « Ad ordinem divinum » adde « immutabilem » ut error aliquorum clarius reprobatur.

Ad Num. 13. Nihil mutatur.

Ad Num. 14. Secundum indolem praesertim pastorem huius Concilii, numerus 14 (De erroribus reprobandis) melius omitti possit. Res, hoc in numero modo negativo tractatae, iam in numeris praecedentibus modo posi-

tivo et affirmativo tractatae sunt. Sententia, de qua in lineis 37-39 agitur, non est per totum mundum largius divulgata et in Schemate Constitutionis *De Ordine Morali* iam reprobata est.

P. 127. Ad Num. 15. Lin. 14-18. «Hac de causa moraliter... eveniat bona» omittuntur quia, in quantum modo negativo repetunt ea quae in lineis praecedentibus modo positivo iam proponuntur, non multum conferunt fini pastoralis.

Lin. 23-25. «In ipsa denique... seu profanatione» delentur propter easdem rationes ac in observatione ad Num. 9 (p. 115) factas.

Ad N. 16. Lin. 31 ss. «Circa ista tria... servanda» demitur causa brevitas quia clare in numeris sequentibus iura et obligationes declarantur.

P. 128. Lin. 17-19. «Quoad amplexum... S. Sedis» demitur. Agere de quaestione tam personali et tam peculiari non est munus Concilii Oecumenici. Iam habemus Monitum hac de re S. C. S. Officii. Etiam, mihi videtur, mentio explicita huiusmodi praxis a Patribus Concilii occasionem admirationis fidelibus praebere potest.

Ad Num. 17. Lin. 34-37. «Nam a peccato... commissa» demitur quia haec particularia, de quibus saepe in Magisterio et in libris Theologicis aguntur, non multum fini Concilii prosunt.

Ad Num. 18. Ordo mutatur propter rationem pastorem ut Caput terminetur ab hoc numero de caritate coniugali.

Ad Num. 19. Lin. 30-32. «Quo actu... mere civilis» causa brevitas omittuntur.

Lin. 35-38. «Hac de causa... canonicis afficiendi» omittuntur quia videtur res magis disciplinaris.

Ad Num. 20. Sicut iam dictum est de numero 14, opus non est explicitate repetere reprobationem errorum. Haec reprobatio ab affirmatione positiva veritatis logice sequitur. Secundum finem pastorem Concilii aptius videtur ponere ad terminum huius Capituli ea quae de caritate coniugali in Num. 18 Schematis proposita sunt.

EMENDATIONES AD CAPUT IV DE FAMILIA CHRISTIANA

Observatio generalis

Unum novum caput «De Familia Christiana» formatur ex priore capite «De ordine familiae christianae divinitus constituto» et ex capite «De iuribus, obligationibus, virtutibus familiae christianae propriis».

Observationes particulares

P. 138. Lin. 1-6. Demitur « Familia... procreationis facto » ut nimis iuridicum, minus necessarium.

Lin. 8. Loco « Secundum igitur ordinem divinum » substituitur « sicut in magna illa omnium Christifidelium familia » ut haec pars melius consonet cum toto tractatu.

Lin. 12. Demitur « Attento eodem ordine divino » ut hoc loco minus necessarium.

Lin. 23-24. Demitur « utpote ordinatus convictus » ut nimis iuridicum et technicum.

P. 139. In hac pagina, pauca omittuntur, fere nihil praeter ordinem tractationis mutatur.

Lin. 18-23. Demitur « Ecclesia... non satis instructa » quia saltem in hodiernis adiunctis videtur minus necessarium.

P. 139. Lin. 37. P. 140. Lin. 9. Omittuntur causa brevitatis et quia errores hic improbat iam sufficienter in parte positiva corriguntur.

P. 142. Lin. 18-19. Demitur « In re tam gravi... hedonismi formis » at hoc loco minus opportunum et alibi iam pluries reprobatum.

Lin. 26-30. Demitur « Atque ideo... religiosi et moralis » quia iam supra lin. 13-15 idea sufficienter elaboratur.

P. 143. Lin. 4-7. Omittuntur quia melius videtur vitare quaestionem possibilitatis superpopulationis absolutae.

Lin. 8-9. Eadem de causa demitur « relativa... contingentium ».

Lin. 17 et 23. Scribetur « familiae christianae » loco « domestici convictus ».

P. 144. Lin. 12-16. Omittuntur brevitatis causa et quia sententia hodie videtur minus necessaria.

P. 145. Lin. 20-25. Omittuntur quia error hic improbatus iam melius corrigitur in parte positiva.

Lin. 25. Loco « S. Synodus » scribitur « Ecclesia Christi ».

EMENDATIONES AD CAPUT V
DE SACRA VIRGINITATE

In hac parte, fere nihil mutatur. Pauca tantum omittuntur brevitatis causa, v.g., P. 150 - lin. 1-3, 8, 20-22, 25-26.

SCHEMA CONSTITUTIONIS DOGMATICAE DE CASTA VITA CHRISTIANORUM

PROOEMIUM

1. Christifideles universi magnam quandam efficiunt familiam, ex virginali simul et sponsali Ecclesiae cum Iesu Christo unione ortam, cum numquam Salvator Sponsam suam, sanguine acquisitam castissime fecundam reddere desinat verbo vitae et gratia Spiritus Sancti. Quamobrem S. Synodus in una eademque Constitutione dogmatica nobilitatem extollere tuerique decrevit tam castitatis in solutis eiusque floris pulcherrimi, scilicet virginitatis sacrae, quam casti connubii eiusque fructus caelestis, familiae nempe christianae.

CAP. I. DE ORIGINE ET DIGNITATE SEXUUM

2. Ipse Deus « fecit hominem ab initio masculum et feminam » (*Mt.* 19, 4) illisque benedixit dicens: « Crescite et multiplicamini » (*Gen.* 1, 28). Data autem benedictione vidit omnia quae fecerat esse « valde bona » (*Gen.* 1, 31). Quo fit, ut potestas sexualis quae in homine naturaliter invenitur, per se bona et honesta sit, ut saepius affirmavit Ecclesia, praecipue ad proclamandam sanctitatem et dignitatem nuptiarum.

3. Meritis insuper Christi corpora filiorum Dei facta sunt templa Spiritus Sancti: quare in corporibus quoque Deus inhabitans glorificari potest ac debet (cf. *1 Cor.* 6, 19-20).

4. In praesenti vita, licet sexus humanus gaudeat etiam aliis humanis qualitatibus, primarie tamen ad matrimonium ad eiusque bona spiritualia et temporalia ordinatur, ut docet S. Scriptura (cf. *Mt.* 19, 4).

5. Deus solus est dominus absolutus vitae hominis eiusdemque integritatis, nominatim eorum quae hominem naturaliter aptum reddunt et cum Deo consociant in vitae humanae procreationem.

6. Firma tamen hac sexus humani originali et christiana dignitate, absint oportet falsae superlationes, ac si post Adae peccatum potestas sexualis propriam non exigeretur verecundiam et custodiam (cf. *Gen.* 2, 25 et 3, 7), vel quasi praecipue sexualibus homo ut talis constitueretur.

7. Varii conatus — scilicet: vel proprium sexum iam sufficienter determinatum mutandi; vel organa genitalia mutilandi aut infoecunda reddendi ad sanitatem totius hominis salvandam si aliter eius saluti provideri potest; vel transferendi in corpus humanum organa sexualia animalium, cellulas germinativas secundum genus suum producentia, vel ordine inverso; vel etiam germina humana utriusque sexus in laboratorio adhibendi ut inter se uniantur; — offendunt contra dominium Dei absolutum vitae integritatisque hominis necnon contra dignitatem hominis ut personae spiritualis. Quae omnia, etsi interdum solus et verus progressus intendatur scientiae sine violatione pudicitiae et castitatis, semper sapiunt aestimationem vitae personaeque humanae omnino materialisticam.

CAP. II. DE VITA CASTA IN SOLUTIS

8. Castitas, licet neque unicum neque primum sit bonum in vita morali hominum, tamen sine ea vita moralis integra exsistere nequit; ac nemo denegare potest quanti momenti sit apud Deum casta vita illorum, qui, etiam extra matrimonium, puros et immaculatos se servant in hoc saeculo; etenim non sine causa cum ipsa caritate etiam modestia, continentia et castitas inter Spiritus Sancti fructus adnumerantur (cf. *Gal.* 5, 22-23).

9. Ex divina enim ordinatione, lege etiam naturae manifesta, homo iam non eo ipso quod habet validam sexualem potentiam consequitur ius eandem exercendi. Solummodo enim in legitimo matrimonio, et quidem intra limites regula morum praestitutos, ius illud obtinetur.

10. Omni homini officium personale incumbit dominandi impetus affectusque sexuales per castitatis exercitium. Quam per castitatem relatio sexuum eorumque commercium ita nobilitantur, ut digna sint homine ad imaginem Dei creato, et christiano. Sic, iuvante Dei gratia, caro et sensus rationi debite subiiciuntur, et per rationem fide illustratam, legi evangelicae. Differt autem castitatis exercitium in solutis et matrimonio iunctis; dum solutos de more ordinario praeparat ad matrimonium vel sacram virginitatem, in matrimonio iunctis est splendor ipsius connubii.

11. At castitas, ut revera servetur, efficaciter est amanda, vigilanter custodienda, defendenda et promovenda per apta media naturalia et imprimis supernaturalia. Natura quidem iam hominem in hoc adiuvat per quemdam nativum pudorem, qui magis crescit et iuvat si spiritu christiano imbuitur. Pudicitia enim vere dici potest prudentia castitatis.

12. Ecclesia prudentem, pudicam et christianam educationem et institutionem de rebus ad sexum spectantibus pro singulorum conditione et exigentia commendat; immo parentes serie admonet ne ob nimiam verecundiam vel falsam pudicitiam hoc grave officium vel negligant vel leviter adimpleant vel, ubi semetipsos incapaces sentiant, id personis aptis non committant.

13. Etiam auctoritas civilis moralitatem custodire et defendere debet mediis sibi congruis, maxime iuvando conatus omnium, sive singulorum sive inter se unitorum, ad promovendam moralitatem publicam, etiam ubi laeditur scriptis, transmissionibus radiophonicis, televisione aliisque culturae humanae instrumentis.

14. Ecclesia autem ius et grave officium habet praedicandi verbum Christi de vita hominis vere virtuosa, ideoque repugnandi contra scandalizantes et praesertim contra publicam moralitatis sexualis depravationem.

15. Grave officium habet homo solutus omittendi actiones, quae, sive solitariae sive cum alio, natura sua constituunt potentiae sexualis perfectos vel imperfectos usus aut quae ad huiusmodi usum libera et conscia voluntate ordinantur. Semper attendatur ad monitum Spiritus Sancti per Apostolum dicentis; «Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles neque masculorum concubitores... regnum Dei possidebunt» (1 *Cor.* 6, 9-10).

16. Etiam pravi contra castitatem interiores actus deliberati severe prohibentur a Domino (cf. *Mt.* 5, 28; 15, 18-19). Neque dicatur haec, praesertim hodie, vitari non posse. Nam etiam soluti capaces sunt, humiliter implorata et iuvante Dei gratia, servandi castitatem, ut de ipsis semper docuit Ecclesia. Non minus hodie quam olim, etiam pro iuvenibus, valent monita Apostoli: « Corpus autem non fornicationi sed Domino, et Dominus corpori... An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti...? » (*1 Cor.* 6, 13, 19-20). « Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem » (*1 Thess.* 4, 7).

17. Summo cum dolore novit Ecclesia Christi quot ac quanta sint hodie contra castitatem detestandae insidiae, quibus in hodiernae culturae quamplurimis manifestationibus, etsi datis sub specie ludi, recreationis, scientiae, artis vel laudandae pulchritudinis, de facto animae, sanguine Christi redemptae, singulis momentis et quasi ubique etiam in sinu familiae ad malum incitantur, immo trahuntur.

18. Quaedam moderna postulata, insinuantia actiones quas ethica traditionalis Ecclesiae retinet castitati offensivas potius exigi ab ipsa natura vel a sana humanae personae evolutione, verbum Dei et doctrinam Ecclesiae graviter offendunt: sic, e. g., quae affirmant actus natura sua libidini faventes indifferentes esse vel positive commendabiles; vel etiam in homine bene sano fere omnia, inclusis religiosis, moralibus immo supernaturalibus, velut a priori e sexualibus esse explicanda; vel peccata contra castitatem solum novis criteriis ex psychoanalysis desumptis etsi doctrinas Ecclesiae offendentibus esse mensuranda; vel in campo castitatis actiones subiective graviter malas fere numquam dari, maxime tempore iuventutis et in habitudinariis, occasionariis et recidivis, qui sufficienti libertate praesumantur carere; vel actiones huiusmodi esse inevitabiles vel etiam licite inducibiles ut ad summum peccata materialia; vel institutionem de rebus ad sexum spectantibus fieri debere sine ulla moderatione, modo inverecundo, religione plane posthabita; vel etiam doctrinam Christi de castitate et de pudicitia laedere sanam et robustam iuventutis educationem.

19. In tot tantisque periculis, necesse est ut omnes fideles qui quotidie orent « Et ne nos inducas in tentationem » (*Mt.* 6, 13) fugiant proximas occasiones peccandi et mentes animosque ad divina perpetuo erigant. Monet Apostolus: « Fornicatio autem et omnis immunditia... nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos » (*Eph.* 5, 3). Insuper, muniant semetipsos quam frequenter orationibus, ieiuniis, Poenitentiae et S. Eucharistiae sacramentis, pietate praesertim erga castissimam Virginem Mariam.

CAP. III. DE MATRIMONIO CHRISTIANO

20. In fontibus divinae Revelationis innuitur matrimonium et familiam non esse labilia et mutabilia hominum inventa vel quaedam phaenomena mere socialia in continua evolutione sed procedere a Deo, qui est auctor naturae et gratiae, et « apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio » (*Iac.* 1, 17). Ipse Deus creando hominem masculum et feminam et dando ei adiutorium simile sibi, providit humani generis multiplicationi per matrimonii

institutionem (cf. *Gen.* 1, 27-28; 2, 18-25; *Mt.* 19, 4). Est igitur matrimonium origine, fine, officio, natura sua bonum et sacrum.

21. Iesus Christus matrimonium restauravit illudque ad Sacramenti dignitatem elevavit. Atque ideo de ipsa voluntate Dei Patris et Iesu Christi inter baptizatos nullum dari potest verum atque validum matrimonium, quin sit eo ipso Sacramentum. Gratia huius Sacramenti, ut docet Synodus Tridentina, quam ipse Christus sua nobis passione promeruit, naturalis amor perficitur, indissolubilis unitas confirmatur coniugesque sanctificantur.

22. Hac autem indole sacramentali tanta est sponsorum christianorum dignitas, nobilitas et splendor, ut ipsi non tantum purissimam atque fecundissimam unionem Christi cum Ecclesia repraesentent (cf. *Eph.* 5, 32-33), sed iidem in persona Christi et Ecclesiae efficiantur per validum consensum mutuo exterius rite manifestatum et acceptum, huius Sacramenti ministri, cum hoc suo essentiali consensu signum constituent, quo non ponentibus obicem gratia confertur. Atque ita revera coniuges in proprio suo statu symbolum esse possunt atque debent gratiae et caritatis Salvatoris. Licet matrimonium christianum, in se consideratum, non constituat statum evangelicae perfectionis, tamen suam quoque perfectionem iuxta Christi leges exigit. Atque in primis ordo vigens divinus circa eius proprietates, fines et bona est servandus, etiam si, hac de causa, opus sit actibus heroicis.

23. Restaurando quod corruerat, Christus statuit, ut non solummodo matrimonium christianum, sed etiam matrimonium pro omnibus, sit stabiliter unum et indissolubile. Ex ipsa institutione divina, ergo, unitas et indissolubilitas ita sunt cuiusque matrimonii proprietates intrinsecae et essentielles, ut ne contrahentium quidem contrariae voluntati obnoxiae esse possint, ideoque ab eo qui vult verum matrimonium contrahere, necessario et perpetuo recipi debeant. Omnia igitur, quae ab hominibus, hac in re quavis potestate destitutis, contra matrimonii unitatem vel indissolubilitatem proponuntur vel fiunt, nec respondent exigentiis naturae vel bono societatis, nec ad humanae culturae progressum pertinent, sed potius actus nullius valoris censendi sunt. Quae enim laedunt ordinem divinum, nec individuo, nec familiae, nec societati civili prodesse ullo modo valent.

24. Habet insuper matrimonium in se, independenter scilicet ab intentione contrahentium, suos fines obiectivos divinitus statutos. Inter quos, si attente consideretur divina ipsius matrimonii institutio nec non ipsa natura et Ecclesiae magisterium, finis primarius unice est prolis procreatio atque educatio, etiamsi matrimonium particulare fecundum non sit. Hunc finem persequendo homo cum Deo, creatore et sanctificatore animarum, per paternitatis et maternitatis dignitatem sociam confert operam ad humani generis propagationem et sanctificationem. Hac de causa prolis procreatio, licet non sit obiectum consensus matrimonialis, tamen ita est per se omni coniugio connaturalis, immo hoc sensu essentialis, ut in quovis valido consensu, ius perpetuum et exclusivum ad actus per se ad prolis generationem naturaliter aptos veluti obiectum proprium tradendum includatur; ita demum est primaria et praevalens, ut ab aliis finibus intentis, licet a natura indicatis, non dependeat imo cum illis nec aequiparari nec confundi queat.

25. Alii autem matrimonii fines obiectivi, ex indole ipsius matrimonii oriundi sed secundarii, sunt mutuuum coniugum adiutorium solatiumque in vitae dome-

sticae communione et remedium, quod dicitur, concupiscentiae. In matrimonio enim concupiscentia per fidem coniugalem recte dirigitur, ideoque rationi subiecta castitati inservit et nobilitatur. Qui fines debite intenti participant naturam specificam unionis coniugalis et ideo etsi secundarii in se non sunt spernendi vel parvi pendendi, sed debito modo in vera caritate promovendi.

26. Alii autem fines subiectivi, quibus homines non raro proxime et prima ratione moventur ad coniugium ineundum, non obstant matrimonio, dummodo finibus ab ipsa natura indicatis non contradicant, sed eis subordinentur.

27. Meminerint autem fideles omnes matrimonii fines, cum obiectivos tum subiectivos, etiam primum illum, quo homines cum Deo consociantur in opera eius creatrice, perfecte attingi non posse, nisi connubium informetur vero ac recto amore coniugali; qui in connubiis christianis, caritate supernaturali et gratia Christi ditatus, magis magisque confert ad finium assecutionem.

28. Salus Corporis Christi Mystici ab ordine divino quoad matrimonium recte agnito quantopere dependeat. Matrimonium fidelium, ergo, utpote pertinens ad ordinem divinum, non singulis hominibus, sed Ecclesiae Christus concedit, ut doctrinam et normas quibus regitur custodiret, explicaret, determinaret. Hanc autem potestatem Ecclesia non solum exerceat oportet in bonum animarum, sed etiam in fidei christianae commodum et Mystici Corporis incrementum. Hac de causa Christus, qui voluit ut Ecclesia quam maxime defenderet indissolubilitatem matrimonii ab ipso restauratam, eidem Ecclesiae etiam dedit potestatem solvendi, intra limites et condiciones iure divino statutas, vinculum omnium aliorum coniugiorum, cum naturalium, tum sacramentalium, excepto tamen et semper matrimonio post utriusque partis baptismum consummato.

29. Legitima auctoritas civilis absque dubio competentia gaudet circa effectus mere civiles matrimonii, etiam baptizatorum, ad normam legis naturalis secundum boni communis rectas exigentias. Gaudet etiam potestate vi proprii iuris, ex sua quoque parte et in suo campo, enuntiandi, applicandi, urgendi postulata matrimonialia iuris naturalis. Nulla vero potestate gaudet sive circa solutionem vinculi cuiusvis matrimonii valide initi, sive circa matrimonii christiani indolem sacramentalem, sive circa alia bona cum matrimonio divinitus coniuncta, sive circa impedimenta ab Ecclesia posita, sive circa sententias iudiciales ab Ecclesia prolatas. Haec enim, utpote Dei et non Caesaris propria, unice Ecclesiae competunt (cf. *Mt.* 22, 21).

30. Omnis homo habet per se ius innatum, personale et inviolabile matrimonium legitime ineundi.

31. Potest tamen ob stare, absolute vel relative, perpetuo vel ad tempus, aliquod legitimum impedimentum. Aliquando vero quidam propter rationes varias, v. gr. medicas, eugeneticas, oeconomicas, sociales adhortandi sunt, ne contrahant matrimonium, nisi rationes praevalentes ordinis personalis et moralis, aliis quidem rationibus inferioris momenti non obstantibus, suadeant ut etiam illi matrimonium ineant vel eo utantur. Itidem nulla privata vel publica auctoritate homo, naturaliter capax, indebitis limitibus et conditionibus praematrimonialibus vi iuris a matrimonio ineundo impedi potest.

32. Uniuscuiusque officium est se etiam in iis, quae matrimonium praecedunt, prudenter, iuste casteque gerere. Summi momenti autem est ad matrimonium recta atque christiana educatio et diligens cum aptis instructionibus praeparatio, in spiritu castitatis, caritatis et sacrificii, adiuvantibus varii generis mediis cum naturalibus, tum maxime supernaturalibus, vitatis naturalismi erroribus.

33. Ex ordine divinitus constituto, circa matrimonii naturam, proprietates et fines, clare patet Deum ipsum et Christum illud ordinavisse ad quaedam bona consequenda. Quae quidem bona veluti in summam collegit S. Augustinus hisce verbis: « Haec omnia bona sunt, propter quae nuptiae bonae sunt: proles, fides, sacramentum ».

34. Inter bona, attento fine, ob quem matrimonium a Deo institutum est, bonum prolis primum locum tenet. Ideoque oportet proles amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur, ut nervose dicit idem S. Augustinus; eademque, ut saepenumero monet S. Scriptura, tamquam verum bonum, benedictio caelestis donumque Dei fideliter agnoscatur. Quod attinet ad ipsum procreandi actum, qui, utpote a Deo ordinatus, per se legitimus et bonus est, ius et officium coniugum est, in modo agendi ea servare quae sunt secundum naturam.

35. Quare etiam in matrimonio legitime inito desiderium per se tam laudabile habendi prolem ex proprio coniugio, non licitam efficit fecundationem, quam vocant artificialem: non autem prohibet artificiale adiumentum actus coniugalis.

36. Omnes modi vel artes, quibus in usu coniugii directe, de industria humana, impeditur procreatio prolis, ut intrinsece et graviter mala haberi debent. Onanismus coniugalibus formalisque ad eundem cooperatio semper graviter prohibentur.

37. Ad prolem conservandam quod attinet, coniuges grave officium habent vitandi quamcumque, sive ut finem sive ut medium, intentam prolis occisionem, quamvis peragatur per abortum therapeuticum procurata. Illicitum quoque est post actum coniugalem positum, processum conceptionis quocumque gradu obtentum interrompere, vel fetus nondum nati directam destructionem operari; quae quidem agendi ratione etiam peccatur contra grave praeceptum Dei.

38. Coniugum quoque est sancte servare et promovere bonum fidei, quod importat praeter cetera coniugii unitatem et castam coniugum fidelitatem, et christianum inter coniuges amorem. Exigit autem casta fidelitas ab utroque coniuge, etiam iustitiae titulo, ut servantur et reddantur iura sibi invicem in contrahendo matrimonio tradita. Quaevis igitur adulterina relatio absolute est ab utroque coniuge vitanda. Insuper casta fidelitas exigit ut in debito mutuo reddendo nullo modo agatur contra legem Dei, etiamsi id actus vere heroicis imponat. Quos tamen actus coniuges, iuvante Dei gratia, praestare possunt. Deus enim impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possim et petere quod non possis, et adiuvat ut possis, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos, supra id quod possumus, tentari (cf. 1 Cor. 10, 13).

39. Bonum sacramenti « quo denotatur et vinculi indissolubilitas et contractus in efficax gratiae signum per Christum facta elatio atque consecratio »

sub proprio aspectu est praecellens atque etiam gravia importat munera. Imprimis grave officium christifidelium est, ne seposito connubio religioso ab Ecclesia praescripto, solo « matrimonio civili » se iungant. Sciant fideles ex unione sola et mere civili, quae contradicit legibus irritantibus Ecclesiae, nullum sibi exsurgere coram Deo validum vinculum coniugale vel Sacramentum.

40. Graviter prohibentur coniuges quominus petant divortium, quod vocant civile, veluti proprie dictam dissolutionem, ac si ipsum validum vinculum coram Deo acceptum ab auctoritate civili posset dissolvi; immo neque aliis licitum est directe et formaliter ad tale divortium civile cooperari. Nullo enim in casu et nulla ratione, etsi non raro gravi et dolorosa, fidelibus licet, permanente sacro vinculo, dimittere uxorem ad accipiendam aliam, ut clare docet ipse Dominus (Mc. 10, 11), quamvis nonnumquam hoc invalide concedat civilis auctoritas. Aliquando vero ipsum « divortium civile », salvo tamen vinculo et non contradicente auctoritate ecclesiastica, peti potest. Nec illa, quae vocatur simplex separatio facienda est leviter, sine iusta, gravi proportionata causa.

41. Ubi matrimonium inter duos catholicos sine extraordinariis difficultatibus contrahi potest, bonum religionis plerumque exigit, ut viri et mulieres catholici vitent matrimonia quae mixta dicuntur, maxime cum infidelibus. Sed etiam fidelium est, iuxta prudentiae et aliarum virtutum dictamina, vitare matrimonium cum illis, qui Deo vel religioni adversantur vel cum illis qui nomine non vita sunt catholici. Licet Ecclesia sua potestate utendo mixta matrimonia permittat, tamen pars catholica, ipsa dictante lege divina, in matrimonio mixto sibi concessio vitare debet pericula fidei et indifferentismum, sedulo semper incumbere in catholicam proles educationem, atque amanter et prudenter conari coniugem ad veritatem catholicam perducere. Pastores autem specialem curam habeant eorum, qui matrimonio mixto iuncti sunt. Scit quidem S. Synodus matrimonia mixta in nonnullis locis vitari non posse, sed ex hoc facto quod alicubi contingere potest ne deducantur falsa principia vel periculosa incitamenta.

42. Supra autem omnia iura, officia et virtutes, proprium principatum tenens; splendet caritas, quae etiam in vita coniugali alias leges supponit et implet, immo complet et elevat, monente Apostolo: « Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam » (Eph. 5, 25). Quapropter amor christianus coniugalitatis non tantum excellat oportet gloriosis insignibus caritatis, ab Apostolo exaltatis (cf. 1 Cor. 13, 4-7), sed quantum fieri potest imitari debet suo modo amorem Christi erga Ecclesiam (cf. Eph. 5, 25 ss.), sanguine acquisitam (Act. 20, 28). Est igitur caritas amoris coniugalitatis perfectio ac plenitudo: nam etiam de statu matrimoniali valet verbum Dei; plenitudinem legis esse dilectionem (cf. Rom. 13, 10). Ne tamen consensus nuptialis dicatur invalidus, si de facto amor coniugalitatis deficit; nec amoris perfectio potius quam in divinae voluntatis ex toto corde observantia ponenda est in quadam animae mollitie, a nonnullis proclamata veluti basis vitae cuiusdam spiritualis solis coniugibus propriae; absit denique, ut restringatur ad quasdam sensuales et caecas inclinationes; sed animo et opere coniuges, in Deo et propter Deum, se invicem ament oportet.

CAP. IV. DE FAMILIA CHRISTIANA

43. Origine, natura sua et fine, familia, sicut matrimonium, est sacra et pro christianis sancta, qua sanctitate familia christiana prae aliis splendet. In ipsa, sicut in magna illa omnium Christifidelium familia, regnare debent gratia et virtutes, atque in primis caritas, quemadmodum contigit in sanctissima nazarethana familia, quae est omnis familiae christianae perfectissimum exemplar.

44. Familia vera societas est, alias societates naturales per se antecedens; licet ab his, ut proprios suos fines reapse consequi valeat, iuari et promoveri possit ac debeat. Immo familia est, et usque ad finem saeculorum erit, societas cuique homini, in quocumque ordine sociali, necessaria et inviolabilis, aliarum societatum principium et praesuppositum, propria unitate spirituali et morali, iuridica atque oeconomica praedita. Proprietates igitur et bona quibus matrimonium ornatur, praesertim unitas, indissolubilitas et casta fidelitas utriusque coniugis, etiam in tutamen et bonum totius familiae a Deo data sunt.

45. Familia non potest esse sine propria auctoritate, quae tamen ita est intelligenda, ut bonum aliorum membrorum procuret, secundum illud *Mt.* 23, 11: « Qui maior est vestrum, erit minister vester ». Vir et mulier tamquam personae humanae eiusdem dignitatis sunt coram Deo et plena iurium aequalitate gaudent in iis quae constituunt contractus matrimonialis essentiam; tamen vir naturaliter praeest toti familiae, uxori nempe, ut sociae peculiariter honorandae et diligendae, liberis autem qui enutriendi et educandi sunt.

46. Qui naturalis primatus in uxorem confirmatus et elevatus est per sacramentum matrimonii, docente Apostolo: « Mulieres viris suis subditae sint sicut Domino; quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae... Sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus » (*Eph.* 5, 22-24). Viri autem in uxorem auctoritas informari atque temperari debet virtutibus tum naturalibus tum supernaturalibus, praesertim amore coniugali secundum divinum mandatum: « Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea » (*Eph.* 5, 25).

47. Quamvis igitur mulier subiecta sit viro, tamen ut mater propriam etiam habet in filios auctoritatem, patris auctoritati subordinatam. Immo vices viri in gerenda familia uxor habet si forte ille officio suo satisfacere non possit. Insuper mulier in familia est velut cor, propriis distinctisque dotata qualitatibus et muneribus, ut suaviter et efficaciter disponat omnia ad totius convictus domestici bonum. Hac de causa uxor a viro non veluti ancilla habenda est, quae sit quibuslibet mariti placitis subiecta; sed mulier socia viri in procreatione, etiam socia in prolis educatione esse debet et viro adiumentum, ut voluit Deus iam ab initio (cf. *Gen.* 2, 18), in caritate et sanctificatione.

48. Sequitur ut filii in parentum potestate sint (cf. *1 Tim.* 3, 4), quosque et ipsi sui iuris fiant. Ut autem utriusque genitoris in prolem auctoritas ea moderatione exerceatur sine qua educationis uberior fructus sperari nequit, parentibus et peculiariter patri dictum est: « Nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant » (*Col.* 3, 21). Sint fortes et suaves: si vero mites fuerint, Deus eos docebit vias suas (*Ps.* 24, 9), ut et ipsi filios conducere valeant

in via Domini. Sicut autem auctoritas patris amore informari oportet, sic oboedientia filiorum sit etiam amoris obsequium.

49. Parentum christianorum, hodie praesertim, veluti signum distinctivum esse debet generosus ille et ad normas virtutum christianorum conformatus agendi modus, quo circa filiorum numerum et recte sentiant et factis congruenter se gerant. Minime utique ignorat Ecclesia quot et quantae difficultates, hac in re gravi coniugibus occurrere possint. Universim ideo docet e lege divina, naturali vel positiva, ad numerum filiorum in unaquaque familia habendum quod attinet, non esse universalem normam, sed in singulis casibus ponderandum esse quid conditiones individuales, bonum totius familiae et societatis innuant, iuxta dictamina prudentiae christianae, cum aliis etiam virtutibus connexae.

50. In suis igitur particularibus consiliis capiendis fideles ne moveantur solis considerationibus temporalibus et materialibus, sed in primis supernaturalibus, ac luce rationis et fidei ducantur. Et, ut christianos decet, in ipsa numerositate prolis mensuranda, memores sint Providentiae divinae, qua omnia sapienter ordinantur.

51. Licitum autem est coniugibus, recte utrisque consentientibus, ex iusta causa matrimonio uti solis illis diebus, qui praevidentur infecundi. Ipsa tamen usus matrimonii renuntiatio illicita coniugibus evadit si per illam, ut animadvertit ipse Apostolus (cf. *1 Cor.* 7, 5), coniuges in proximum peccandi periculum versentur. Suprema vero regula esto Apostoli universale monitum: « Omnia vestra in caritate fiant » (*1 Cor.* 16, 14).

52. Propagatio idearum circa necessitatem adaequationis generationis infantium ad condiciones oeconomicas continue variabiles, in res, quae ad familiam pertinent, quandam inducere potest aestimandi rationem, quae nimis ad utilitatem spectat, materialismum sapit ac proinde a germana familiae christianae natura prorsus est aliena. Nihil sane prohibet, quominus quidam processus et quaedam transformationes sociales in ordine oeconomico, hygienico, instructionis publicae in aliisque bonis consequendis promoveantur. Valde tamen cavendum est, ne in his transformationibus socialibus, valores essentialis et ordinis superioris familiae christianae corrumpantur; sed omnino curandum ut ipsae mutationes cum legibus divinis conformiter perficiantur.

53. Nulla obligatio restringendi prolis multiplicationem ex solo timore nimiae hominum multitudinis absolute consideratae, seu disproportionis universalis, necessariae et definitivae inter numerum hominum viventium et quantitatem mediorum temporalium ipsis necessariorum, per se deduci potest. Quaedam vero iusto maior hominum multitudo, quae hic vel alibi evenire potest, potius stimulare debet homines ad novas vias in bonis gignendis quaerendas et in bonis effectis recte distribuendis quam ad procreationem contra legem divinam prolis limitandam.

54. Parentum officium grave et divinitus sancitum est, praesertim verbo et exemplo prolem propriam educare non solum quoad naturalia et terrena, sed praesertim quoad supernaturalia et aeterna. Unde in primis ipsi parentes, etiam ex debito officio erga ipsam prolem, curare debent ut non tantum neonati quam primum fieri potest in vita supernaturali renascantur, sed etiam ut iam a prima aetate religiose educantur praesertim quoad elementa religionis christianae rectam-

que observantiam legis evangelicae. Ipsum enim matrimonium et familia eo quoque spectat, ut crescat corpus Ecclesiae numerusque electorum augeatur.

55. Bona naturalia et terrena parentes in filiorum educatione attendere debent, servata tamen recta valorum aestimatione et gradu. Scientiae autem et artes paedagogicae sint oportet veris et christianis principiis conformes, idque hac in re praesertim animadvertatur, quod homo ex una parte illuminationibus et motionibus Spiritus Sancti illustratur et ducitur, ex altera vero parte malae concupiscentiae et aliis peccati originalis sequelis manet obnoxius.

56. Filii suorum parentum re vera esse debent honor (cf. *Mal.* 1, 6), corona et gloria (cf. *Prov.* 17, 6). Oportet igitur ut filii reapse sint erga parentes oboedientes, dociles, ipsos ament non solum affective sed etiam effective seu operibus, ut non una vice monet S. Scriptura. Curandum etiam ne filii in suis iuribus laedantur, praesertim cum agitur de libera proprii matrimonii electione vel de sequenda libere sua, maxime ad divinum servitium, vocatione.

57. Etiam auctoritas civilis sua habet officia erga convictum domesticum. Auctoritas igitur civilis, sive nationalis sive internationalis, propriis organis et mediis, ius et officium habet servandi, defendendi et promovendi bona familiae, ipsam etiam positive iuvando, praesertim in filiorum sustentatione et educatione, iuxta exigentias boni communis. Quamobrem eadem publica auctoritas curare debet ne familia deficiat vel privetur rebus sibi necessariis, etiam ad iustum et rectum sui in coetu sociali profectum; insuper ne familiae ius ad laborem, cum debito et congruo salario, contra ipsam naturalem iustitiam vel aequitatem, violetur; ne denique familia debita facultate emigrandi privetur neve eius membra iniuste separatim vivere cogantur; et generatim, ne ipsi parentes, maxime vero matres, directe vel indirecte, a facultate recte implendi propria munera prohibeantur.

58. Quod ad scholas attinet, auctoritate civili iusta parentum et Ecclesiae iura laedere non licet, ut nempe filii recte et christiane etiam in scholis educantur. Immo eadem auctoritas civilis familiam etiam hac in re mediis sibi congruentibus et pro viribus iuvare debet. Parentum enim ius et officium est diligenter cavere, ne filii scholas vel associationes adeant in quibus vel religio vel morum integritas in proximo periculo versetur, quod saepe obtineri nequit nisi expensis, quae familiae solvere non valent.

59. Familia iure divino Ecclesiae concredita est, non solum quia matrimonium, e quo legitime oritur, ad Ecclesiam primo et per se pertinet; sed etiam quia Ecclesia divinitus ius habet gravissimum illudque independens et inviolabile a quacumque potestate humana, educationem christianam impertiendi, per suos quidem magistros et scholas, non solum filiis familias sed etiam ipsis parentibus, praesertim ad ipsorum instructionem, ut christiane implendis proprii status obligationibus pares sint.

60. Hoc ius Ecclesiae proprium est cum propter suum universale magisterium, tum etiam propter suam maternitatem spiritualem in filios et parentes. Nam soli Ecclesiae, per administrationem Sacramentorum ad sanctuarium conscientiae sive parentum sive filiorum nomine Christi aditus patet. Ipsa igitur intimitas

coniugalis vel familiaris proprios habet limites, etiam quoad ipsa familiae membra. Ex quo fit ut familia christiana talis ac tantae matris Ecclesiae evadat organon vivum atque sanctum, in aedificationem Corporis Christi.

61. Ecclesia Christi, dum instantissime omnes hortatur ut quisque pro sua facultate familias filiorum numero oneratas efficaciter adjuvet, simul severe reprobatur commendationem vel propagationem inhonestorum mediorum anticonceptionalium ad delimitandam prolem; quibus non tantum non defenditur bonum populorum, ut hodie aliquando falso putatur, sed potius corrumpitur totus ordo socialis.

62. Reiicit insuper Ecclesia theorias omnes, quibus quocumque modo negantur Ecclesiae et familiae iura quoad puerorum educationem; vel quibus hac in re ius primum auctoritati civili attribuitur; eosque gravissime improbat, qui ad leges iniquas, de matrimonio et familia ferendas, directe dant operam vel formaliter cooperantur.

63. Reiicit autem, quoad ipsam educationem iuvenum, cuiusdam moralis doctrinae placita, quibus Ecclesia diffamatur ac si in educatione morali potius quam legem libertatis et amoris foveret exclusive quamdam educationem moralem unice legibus et timore innixam, negativam, contradicentem, uti aiunt, authenticae Christi doctrinae et methodo. Ecclesia in sua de educatione christiana doctrina, semper prae oculis habuit exemplum divini Magistri, qui dum ex una parte concedidit Ecclesiae novum et magnum mandatum caritatis, ex altera parte tamen ursit Decalogi etiam praecepta negativa (cf. *Mt.* 19, 18), immo instantes sui ipsius abnegationem et crucem proposuit (cf. *Mt.* 16, 24). Et si Apostolus, Spiritu divino ductus, omnes fideles monet ut cum timore operentur suam salutem (cf. *Phil.* 2, 12), ea verba sibi duplicem ob titulum ii sibi dicta sciant, qui educationi christianae aequae onerosae ac gloriosae ex divina voluntate se tradunt.

CAP. V. DE SACRA VIRGINITATE

64. Ecclesia inter thesauros suos maxime pretiosos omni tempore reputavit perfectam illam castitatem, qua quis se sacra virginitate consecrat Dei famulatui, et amore singulari erga Deum, propter regnum Coelorum (cf. *Mt.* 19, 12), spiritali liberae voluntatis proposito, a nuptiis earumque corporalibus delectationibus abstinet. Qui honor a Sponsa Christi datus adhuc crescit, si illa castitas suscepta ex vinculo perpetuo, maiore circumdatur robore ac firmitate. Tali enim consecratione homo quodammodo puritatem Angelorum aemulatur, statum coelestium aliquatenus iam hisce in terris anticipat, perfectius Christo Virgini, ex Virgine immaculata nato, adsimulatur, atque arctius cum Deo, Spiritu purissimo, coniungitur. Eadem quoque consecratione, iuvante Dei gratia, obtinetur, ut homo sese totaliter tradere possit servitio divinae Maiestatis, facilius vacet rerum divinarum contemplationi, atque liber a curis saecularibus et carnalibus promptius aggrediatur opera apostolica.

65. Ecclesia etiam virginitatem prae matrimonio extollere numquam destitit, etsi semper fuerunt et erunt, qui, teste ipso Domino, eius verbum non capiunt

(cf. *Mt.* 19, 12). Sobrie, sed clare, dicit S. Ioannes Damascenus: « Virginitas angelicum est vitae genus, incorporeae omnis naturae peculiaris nota. Neque id dicimus, ut matrimonium detrahamus, absit: scimus enim Dominum praesentia sua nuptiis benedixisse, illumque novimus, qui dixit: honorabile connubium... et thorus immaculatus (*Hebr.* 13, 4); sed quia nuptiis, quamvis alioquin bonis, praestare virginitatem agnovimus ». Nec minus sobrie et clare Ecclesia docuit, melius esse et beatius manere in virginitate aut coelibatu (utique propter Deum susceptis), quam iungi matrimonio. Nec per sacram virginitatem, quippe quo modo prorsus singulari Christo virgini conformamur, propriae personalitatis evolutio impeditur vel diminuitur, sed potius augetur et ad perfectiorem gradum adduci potest (cf. *1 Cor.* 7, 33-40).

66. Non obstante igitur matrimonii eximia dignitate et familiae christianae numquam satis laudanda excellentia, Ecclesia ordinem obiectivum a Deo per Iesum Christum institutum considerans, voluit ut castum quoque connubium, quod est magnum mysterium in Christo et Ecclesia (cf. *Eph.* 5, 32), honore cederet statui sacrae virginitatis, etiam ubi virginitas non iungitur voto vel professioni aliorum consiliorum evangelicorum, dummodo reapse sit suscepta non propter rationes humanas, sed ob Dei et Iesu Christi amorem; et a sacrorum ministris latini ritus postulat, ut volenter libenterque sacram virginitatem ut sponsam eligant eidemque ad mortem usque fideles maneant, dum eandem castitatem virginalem ministris rituum orientalium ut dulce decus sacerdotale commendat.

67. Pia Mater Ecclesia, sicut prae gaudio exsultat ob magnum numerum eorum, qui in variis regionibus, nominatim in ecclesiis recenter fundatis, Spiritu Sancto inspirante et iuvante, sacrum amplectuntur virginitatis statum; ita quoque non sine anxia sollicitudine observat in non paucis regionibus, in quibus olim virginitas sacra decus erat multarum familiarum, nunc minui et nonnumquam notabiliter reduci numerum eorum, qui divina gratia ad statum a Deo tam singulariter dilectum aspirent; idque non solum ob spiritum mundanum, facilius hodie quam olim in familiis quoque catholicas penetrantem, sed etiam ob errores de indole matrimonii et sacrae virginitatis sparsos ac propagatos. Quare dura necessitate coacta renovat condemnationem severam olim a Sacro Concilio Tridentino prolatam contra eos, qui asserere audent, statum coniugalem esse anteponendum statui virginitatis vel coelibatus, et illorum graviter quoque reprobatur sententiam, qui proferunt hodie vinculum coelibatus esse obsoleti valoris, immo hodie impossibile, excedens Ecclesiae competentiam atque relaxandum secundum voluntatem subiecti. Severe quoque reicere debet periculosam et vitae Ecclesiae valde nocivam sententiam, qua docetur obligationes circa castitatem virginalem a iuvenibus sese Deo dicare volentibus assumptas, esse practice non existentes, cum adolescentes a priori et universali ratione praesumantur carere maturitate psychologica atque praerequisita circa alterius sexus personas experientia.

68. Hortatur tandem S. Synodus parentes christianos ut oratione, vitae puritate et veneratione erga statum sacerdotalem et religiosum, sacras vocationes promoveant, scientes castum connubium tunc maxime honorari, cum ex eo procedunt flores sacrae virginitatis.

EPILOGUS

69. Haec sunt, quae Sacrae Synodo pro huius temporis necessitatibus exponenda videntur, non tantum ut veritas melius innotescat, sed etiam ut libentius agnoscatur atque in ipsa vita salutariter exprimatur. Monet igitur pastores, ut fideles sancte de hisce decretis instruant bonisque consiliis adiuvent; monet coniuges ut continuo crescere in se sinant dona et gratias, quae in suscipiendo Sacramento, quo figuratur amor sponsalis Christi et Ecclesiae, caelitus acceperunt; monet parentes et filios, ut imitantes sacram Nazarethanam familiam ad altiora continuo tendant; monet eos qui sacra virginitate Deo inserviunt, ut amore Iesu Christi abnegantes saecularia desideria, amorem carnalem omnem in spiritualementem convertant. Monet omnes, ut incommoda et asperitates in hoc ordine post Adae lapsum veluti inevitabiliter cum donis divinis coniuncta, animo generoso in spiritu amoris et subiectionis ultro suscipiant Deoque offerant. Ut pia mater fidelium Ecclesia compatitur angustis, miseriis, angoribus, quibus magnus infantium numerus premitur nec raro deprimitur. Sed etiam sacrificia a Deo et Iesu Christo volita, silere non potuit. Et non minus fidelibus nonnullis lamentantibus, quam inimicis multis calumniantibus respondere cogitur: « Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, iudicate... Oboedire oportet Deo magis quam hominibus » (*Act.* 4, 19 et 5, 29). Quod si vero vox Ecclesiae audiatur, matrimonium et familia respondebunt consiliis Dei, qui est amor, et Iesu Christi, qui caritate perpetua dilexit nos; id autem « quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur » (*2 Cor.* 4, 17-18).

3

EM.MUS LEO IOSEPH CARD. SUENENS

METHODUS PROPOSITA

ad coadunanda 20 schemata existentia

Per modum introductionis.

- I. Constitutio: De Divina Revelatione (Schema I).
- II. Constitutio: De Deposito fidei (Schema IV).

THEMA CENTRALE: ECCLESIA CHRISTI, LUMEN GENTIUM

1. *De Ecclesia ad intra*A) *De Ecclesia in suo esse*

- I. De Ecclesia in statu viae: Constitutio de Ecclesia (Schema II).
- II. De Ecclesia in statu glorioso: Constitutio De Beata Maria Virgine (Schema III).

B) De Ecclesia *in suis membris*

- I. De Episcopis (Schema X).
- II. De Clericis (et De sacrorum alumnis formandis) (Schema IX).
- III. De Laicis (et de studiis et scholis) (Schema XII).
- IV. De Religiosis (Schema XI).

C) De Ecclesia *in suo operari*

- I. Ecclesia orans: de sacra liturgia (Schema XIV).
- II. Ecclesia salvificans: de missionibus (Schema XVIII).
- III. Ecclesia sanctificans: de cura animarum (Schema XV); (et in adnexo: de matrimonio) (Schema XIII).

D) De Ecclesia *in sua unitate*

- I. De Ecclesiis Orientalibus (Schema VIII).
- II. De unione fovenda (Schema XX).

2. De Ecclesia *ad extra*

- 1. De Ecclesia et de *ordine morali*, praesertim quoad respectum vitae personalis (Schema V).
- 2. De Ecclesia et de *ordine familiari*, praesertim sub aspectu matrimoniali (Schema VI).
- 3. De Ecclesia et de *ordine communicationum socialium*: De instrumentis communicationis socialis (Schema XIX).
- 4. De Ecclesia et de *ordine sociali oeconomico* (Schema VII).
- 5. De Ecclesia et de *ordine internationali* (Schema VII [bis]).

4

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

SCHEMA CONSTITUTIONIS DOCTRINALIS DE ECCLESIA *

Quae hic sequuntur triplici quaestioni respondere intendunt.

- I. Quid praecipue expectatur a Concilio in hac materia?
- II. Quid putandum de schemate proposito?
- III. Quomodo schema propositum reordinari possit?

* Cf. *Schemata constitutionum et decretorum...*, Series secunda, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, pp. 9 ss.

I. QUID PRAECIPUE EXPECTATUR A CONCILIO IN HAC MATERIA

Nostro sensu praesens schema ad sequentia attendere debet.

1. Nexum inter Concilium Vaticanum I et Vaticanum II lucide ostendere debet.

Consequenter, in memoriam revocet quae Concilium Vaticanum I habet de *munere Summi Pontificis eiusque primatu*.

Attamen cum scopus hodierni Concilii non est pure et simpliciter reasumere res iam acquisitas, doctrina « de primatu » debet prae se ferre characterem et utilitatem pastoralem et oecumenicam.

Proinde optamus ut expositio doctrinae « de primatu » tali modo nunc fiat ut textus Vaticani I illustrentur lumine theologiae hodiernae ita ut fratres separati sensum et ambitum dogmatis catholici melius et facilius comprehendant. Ah hoc sufficiet accuratius exponere unionem existentem inter Caput Ecclesiae et Collegium apostolicum, inter Caput et Corpus, ut arceatur periculum malae comprehensionis inter Ecclesiam catholicam et protestantes ac orthodoxos relate ad ipsum sensum dogmatis definiti.

2. In lucem ponere debet sensum *collegialitatis episcopalis*, cuius momentum affirmatur per ipsam coadunationem episcoporum in Concilio oecumenico.

Quae doctrina de corpore episcoporum sub et cum Petro summi momenti est relate ad ea omnia quae ulterius a Concilio circa conferentias episcopales stabiliuntur.

3. In lucem ponere debet *sensum episcopatus*:

1. ut bene et aequè ordinetur ipsa doctrina « De Ecclesia »;
2. ut orthodoxis propior evadat et contactus cum eis faciliores fiant.

4. Nexum debet ostendere inter episcopatum et collegium *presbyterorum*; *sacerdotium ministeriale* in valorem ponere debet.

5. Munus *laicorum* in Ecclesia melius affirmet et exponat tum ob studium ipsius veritatis, tum ob studium oecumenicitatis.

II. QUID PUTANDUM DE SCHEMATE PROPOSITO

A) IN GENERE

Fere inutile est in memoriam revocare obiectiones circa schema « de Ecclesia » prolatas scilicet:

1. Character *chaoticus* totius schematis. Prout iacet, non est nisi series documentorum absque unitate, nec in genere litterario, nec in rerum ordinatione.

2. Schema praebet speciem *tractatus theologici* magis quam formam *constitutionis doctrinalis conciliaris*, aliis verbis, statum discussionum theologiarum adhuc nimis repraesentat et non satis propositionem amplam et serenam doctrinae communis Ecclesiae.

3. Schema caret caractere amplo « universali » qui exspectatur in documento *concilii oecumenici*. Qui character deest, non solum in stylo, sed et in ipsa materia proposita, et in argumentatione: citantur documenta ultimi saeculi atque encyclicae recentes, magis quam, ut mos est, post Scripturam sacram, praecipui Patres, et praeclara documenta conciliorum antiquorum.

4. Intentio « oecumenica » generatim non apparet; et multi dubitant utrum praesens fuerit durante schematis elaboratione (salvo capite XI).

5. Schema non tradit *integram doctrinam catholicam*. Etenim, semper extollit et explicitat aspectum iuridicum, hierarchicum et auctoritatem episcoporum et summi pontificis, quin, cum eodem zelo eademque perseverantia, alia elementa constitutiva Ecclesiae proferantur, ut v.g. fideles, ab una parte (salvo c. VI), et Spiritus Sanctus ex altera parte. Ita imago Ecclesiae quae inducitur ex schemate non repraesentat veram speciem totius mysterii Ecclesiae.

6. Schema, in diversis capitibus, quin elaboret chartam de episcopatu, ut iure exspectabatur, potius enervat eius vigorem, ut praeprimis apparet in capite IV, p. 24. In specie ad minimum reducit elementum collegialitatis episcoporum.

B) IN SPECIE

QUOAD COLLEGIALITATEM EPISCOPORUM

1. In parte in qua de *corpore episcoporum* tractat, schema est incompletum et valde imperfectum.

a) Iam titulus huius capitis, episcopatum missionemque proprie episcopalem restringit ad solos episcopos residentiales, ac si nihil omnino declarari potuisset de episcopatu *ut tali*, quae quidem de omnibus valeant episcopis, et quibus eorum omnium pertinentia ad Corpus episcoporum consideretur.

Melius attendatur ad consecrationem episcopalem atque cum eadem cohaerentem potestatem concreditam a Christo. Alioquin episcopus residentialis, dum fit emeritus aut auxiliaris, dicendus esset a Corpore episcopali discedere aut expelli.

b) Nullimodo, nec in capite IV De Episcopis residentialibus, praebetur fundamentum biblicum characteris collegialis Corporis Apostolorum

seu « Duodecim », nec Corporis episcoporum, quod illius est successor. Attamen, traditionalis est omnino doctrina catholica de « Duodecim » et de perseverantia collegii apostolici in corpore episcoporum, exempli gratia ex exegesi Matthaei, cap. 28, 18-20. Sub hoc respectu opportunum esset adiungere Commissioni theologiae peritos in re biblica qui cum eadem reapse collaborent.

c) De auctoritate radicali et propria qua in Ecclesia universali gaudet corpus episcopale *dispersum*, seu uti est in conditione ordinaria et habituali, cum scilicet singuli episcopi in propria sua dioecesi sunt, ne verbum quidem fit in schemate; dum tamen iam Relatio Illustr.mi Dom.ni F. Zinelli ultima et sollemnis in Vaticano I, necnon schema de Ecclesia a Kleutgen recognitum, illam plane admittunt. Quod attinet ergo ad hunc respectum de collegialitate episcoporum, schema nobis propositum dicendum est inferioris rationis quam schema pro Vaticano I paratum. In re tam momentosa de auctoritate radicali et propria collegii episcopalis relate ad universam Ecclesiam, non potest Concilium quin declarationem tradat formalem et claram.

d) Agens de auctoritate radicali et propria corporis episcopalis *coadunati* quoad Ecclesiam universalem, schema non praevidet nisi unicam possibilem eiusdem manifestationem, scilicet concilium oecumenicum, dum aliae etiam esse poterunt. Insuper, incomplete revocata, et in propositione secundaria quadam, conditione episcopatus, praeprimis agit schema de « legitimo » exercitio illius et extraordinario. Etiam sub hoc respectu, determinationes novae, quae in schemate habentur, minuunt veram et « propriam » corporis episcoporum auctoritatem potius quam eandem explicant atque confirmant.

2. Ubi tractat *de relationibus inter Corpus episcopale et Romanum Pontificem* per respectum ad Ecclesiam universalem, doctrina schematis, vel potius theoria theologica quam proponit schema, maxime quidem iura Romani Pontificis, in iis in quibus competens quidem est Summus Pontifex, extollit; dum, e contra, enervat conditionem veram et auctoritatem propriam corporis episcopalis. Maximi tamen momenti est haec doctrina ad determinandam conditionem episcopatus integram.

a) Agens de collegio episcoporum in conditione extraordinaria (quae in Concilio dicitur), schema, in propositione *secundaria* tantum, agnoscit quidem eandem esse ordinariam, non vero eandem potestatem propriam nuncupat; dum, alia ex parte formalis affirmatio praecipua respicit dependentiam a Summo Pontifice, qui illud moderatur « quando, quomodo, et quousque eidem id in Domino videtur expedire » (n. 16).

b) Tractans de auctoritate *alicuius* partis collegii episcopalis, a schemate affirmatur auctoritas illius partis in Ecclesia universali tantummodo « participatio » auctoritatis Summi Pontificis, dum tamen duplex supremum organum in Ecclesia adesse dicendum est, videlicet Summus Pontifex atque,

una cum eodem, Concilium oecumenicum, cuius radicalis et propria auctoritas repetenda est a potestate a Christo tradita collegio apostolorum atque hac ipsa ratione collegio episcoporum. Historia Conciliorum hoc dilucide demonstrat.

c) Ad quaestionem quod attinet auctoritatis collegii episcopalis *in quadam parte*. Ecclesiae universalis, nihil habet schema, dum tamen haec collegii auctoritas uti fundamentum dogmaticum quoddam conferentiarum territorialium episcopalium proponi debet. Desiderantur omnino considerationes doctrinales de auctoritate episcoporum quod ad certum territorium huiusque delimitationem, quae quidem praeberent fundamentum ad conferentias episcoporum territoriales exstruendas.

d) Tandem, integritas doctrinae de episcopatu exigit ut reassumatur in schemate declaratio *de Summi Pontificis praerogativis* — scilicet Eius infallibili Magisterio et Primatu — sed tali formulatione illud fieri oportet, ut doctrina iam definita in quibusdam perficiatur et compleatur, ratione habita de conditione episcopatus. Haec autem necessaria determinatio in schemate plane deficit. De magisterio infallibili dicendum esset, quod nunquam exercetur, nisi in intima, immo necessaria consensione cum Ecclesia universali: ita effatum Concilii Vaticani I « non autem ex consensu Ecclesiae » apte perficeretur et integra claresceret catholica veritas. Item confirmando Romani Pontificis primatum universalem atque ordinarium, huius primatus obiectivam determinationem declarare deberet, scilicet legem ipsam divinam seu missionem concretam a Christo Domino concreditam Petro eiusque successori.

III. QUOMODO SCHEMA PROPOSITUM REORDINARI POSSIT

A) IN GENERE

Claritatis causa transcribimus undecim capita schematis actualis.

- C. I. De Ecclesiae natura...
- C. II. De membris Ecclesiae...
- C. III. De Episcopatu ut supremo gradu Sacramenti Ordinis...
- C. IV. De Episcopis residentialibus.
- C. V. De statibus evangelicae acquirendae perfectionis.
- C. VI. De laicis.
- C. VII. De Ecclesiae magisterio.
- C. VIII. De auctoritate et oboedientia...
- C. IX. De relationibus inter Ecclesiam et Statum.
- C. X. De necessitate... annuntiandi Evangelium...
- C. XI. De oecumenismo.

Sequenti modo schema reordinari possit.

- C. I. *De Ecclesiae mysterio* (= cap. I et II).
- C. II. *De Episcopis* (= cap. III, IV, VII-pars, VIII-quaedam).
- C. III. *De Laicis* (= cap. VI, VII-quaedam, VIII-quaedam).
- C. IV. *De Beata Maria Virgine* (= schema reordinatum).

Supprimuntur ergo:

Ex toto: cap. V. Adnectatur schemati de religiosis; cap. IX. Reelaboretur cum schemate Secretariatus pro unitate; cap. XI. Reelaboretur cum schematibus Secretariatus pro unitate et Commissionis Orientalis.

Pro parte: cap. VII. De magisterio theologorum (sub n. 32); cap. VIII. De oboedientia in Ecclesia (sub n. 38); cap. X. De annuntiandi Evangelium (sub n. 47).

B) IN PARTICULARI

Ad caput I (De Ecclesiae mysterio)

1. Strenue affirmantur nexus inter Ecclesiam et Christum caput invisibile Ecclesiae; caput corporis mystici, fons totius vitae in Ecclesia.

2. Apte determinetur locus qui Ecclesiae competit in consilio Dei salvificantis mundum. Deus vult salutem omnium hominum et Ecclesiam instituit ut medium universale salutis pro mundo.

Ad caput II (De Episcopis - vel melius: De institutione hierarchica Ecclesiae et in specie de episcopis)

En partes in quibus caput II subdividi possit:

1. *De Institutione Duodecim Apostolorum*. Exponitur institutio apostolatus et collegii apostolorum.

2. *De Episcopis ut successoribus Apostolorum*. Exponitur principium successionis, et in Pontifice, et in corpore episcoporum.

3. *De Episcopatu ut Sacramento*. De Episcopatu ut supremo gradu ordinis, et de eius effectibus.

4. *De hierarchia ordinis*. Quaedam dicuntur de presbyteris et de diaconis. De presbyteris, cum episcopo et ut cooperatores ordinis episcoporum. De diaconis, et de eorum munere in genere.

5. *De Episcoporum munere docendi.* Exponitur eorum ministerium docendi eorumque magisterium. Illud magisterium etiam potest esse infallibile, sub quibusdam conditionibus, quae etiam supponuntur in casu definitionis pontificalis.

6. *De Episcoporum munere sanctificandi.* Exponitur munus episcoporum sanctificandi.

7. *De Episcoporum munere regendi.* Indicantur characteres eorum muneris regendi, necnon relationes cum iurisdictione universali et ordinaria Summi Pontificis.

8. *De Episcoporum corpore.* Exponitur conditio corporis episcopalis: a) relate ad caput Collegii; b) relate ad Ecclesiam universalem, quod regimen, quoad sollicitudinem, quoad caritatem; c) forsan, allusio ad fundamentum ecclesiologicum auctoritatis territorialis episcopalis.

Ad caput III (De Laicis)

Componatur cum textu « de laicis » in schemate « de Apostolatu laicorum ».

Ad caput IV (De Beata Maria Virgine)

Ut apte inseratur caput « De Beata Maria Virgine » in schemate « De Ecclesia » sufficit ut in duplicem partem schema dividatur: Ecclesia in statu viae; Ecclesia in statu termini; et locum declaremus quem Beatissima Virgo in Ecclesia gloriosa nunc temporis occupat.

Ne caput « De Beata » aliquid superadditum aut quoddam compendium Mariologiae evadat, intime Maria adnectatur et Ecclesiae, scilicet indicando Mariam esse filiam Ecclesiae, archetypum, etc; Mariam esse matrem spiritualem Ecclesiae; Mariam esse imaginem eschatologicam Ecclesiae.

Exponendo Mariam esse « matrem spiritualem Ecclesiae » munus eius actualis in oeconomia salutis strenue affirmari possit.

Convenit etiam ut Maria appareat in nexu suo cum apostolatu indicando scilicet apostolatum extendere maternitatem spiritualem Mariae erga membra Corporis Mystici et quibusnam titulis merito vocatur Regina apostolorum. Eo tramite introduceretur opus pastorale ceterorum schematum.

B) PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17,30 del 23 gennaio 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato inizia la terza riunione della Commissione. Sono presenti gli Em.mi Membri e gli Ecc.mi Arcivescovi di ieri con gli stessi attuari.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card Liénart presenta le proposizioni da lui redatte sugli schemi « De divina Revelatione » e « De Deposito Fidei pure custodiendo », per essere poste all'approvazione.¹

Inizia con la parte relativa al primo schema.

Fatta la presentazione, viene chiesto il parere di ognuno. Il Card. Confalonieri suggerisce di mettere una nota dopo le parole « textum propositum » e citare in calce il testo.

Il Card. Cicognani suggerisce di togliere « quamprimum » prima di « satagat ».

Così modificata la proposizione viene approvata da tutti.

Il Card. Liénart passa alla seconda parte, relativa allo schema « De deposito Fidei pure custodiendo », presentando le sue conclusioni ed il testo da approvare.²

Messo a votazione, viene approvato il testo, nel senso che la Commissione Teologica deve rifare lo schema secondo le indicazioni e deve inserirlo in quello « de ordine morali et sociali ».

Prende quindi la parola il Card. Spellman: presenta il suo progetto sulla riduzione dello schema « De castitate, virginitate, matrimonio, familia »³ e lo schema rifatto.⁴

Il Card. Urbani: approvo lo schema per quel che contiene, ma suggerisco che sia utilizzato in altri schemi; al più ridurlo alla sola parte « de familia » con una premessa sul matrimonio, lasciando il resto.

Il Card. Confalonieri: lasciare da parte il « de castitate et virginitate », e ridurre lo schema al « de matrimonio et familia ».

Viene approvata concordemente questa proposta.

Quindi il Card. Suenens presenta il suo piano architettonico sugli schemi conciliari⁵ e lo spiega.

¹ Cf. pp. 70-71.

² Cf. *ibid.*

³ Cf. pp. 71-76.

⁴ Cf. pp. 77-89.

⁵ Cf. pp. 89-90.

Il Card. Confalonieri: abbiamo una visione integrale di tutti i problemi, ma mi pare più esatto dire *Christi Ecclesia* (e non *Ecclesia Christi*), *lumen gentium*, mettendolo in testa per farvi comprendere anche i due schemi dogmatici che nel piano progettato sono rimasti fuori dalla Chiesa *ad intra* e dalla Chiesa *ad extra*: *Christi*, come per indicare la divina rivelazione (schema I) e il deposito della fede (schema IV), e gli altri vanno bene sotto la denominazione o in riferimento al *De Ecclesia ad intra* e al *lumen gentium*!

Il Card. Doepfner: non dobbiamo necessariamente e ad ogni costo voler creare un piano, altrimenti si finisce per diventare troppo artificiali, e rischiamo di mescolare decreti disciplinari a costituzioni dogmatiche; p.e., perché nello schema dogmatico *De Ecclesia* si propone di parlare delle Chiese orientali? All'unico scopo di voler presentare un piano, che apparirà certamente prefabbricato.

Lo schema « *De Ecclesia* » è il più importante e non dobbiamo renderlo pesante e ingombrante. Vi si parli della natura della Chiesa, dei Vescovi, sacerdoti, laici e religiosi.

Il Card. Urbani: Il Card. Suenens ha fatto un piano allo scopo di trovare un posto ai 20 schemi; ma non è necessario.

Il Card. Cicognani: il piano in sé non è del Concilio; e noi non ci dobbiamo legare per forza ad una cornice; al più in un proemio si può dire del piano, ma evitando di essere artificiali.

Il Card. Suenens passa all'esame dello schema « *De Ecclesia* », leggendo la relazione che ha preparata e distribuita a tutti i Membri.⁶

Il Card. Confalonieri fa notare al n. 1 che è opportuno ripetere o fare riferimento al Concilio Vaticano I per la parte relativa al Romano Pontefice.

Il Card. Cicognani: ritengo il suggerimento giusto; il richiamo al Vaticano I non deve essere tralasciato, se vogliamo presentare uno schema completo ed esatto sulla Chiesa.

Quindi suggerisce che sia utilizzato quanto è più possibile il materiale già preparato dalla Commissione Teologica.

Il Card. Suenens: secondo il mio progetto circa il 60 % del materiale dello schema della Commissione Teologica verrebbe a formare il nuovo schema.

Il Card. Cicognani: mi pare però che sullo schema preparato dalla Commissione Teologica nella relazione qui ora fatta siano stati messi in evidenza soltanto i lati negativi; e per quello che si intende fare mi pare che sia stato

⁶ Cf. pp. 90-96.

esagerato un pó troppo sui Vescovi per ciò che riguarda la loro potestà generale.

Il *Card. Suenens*: tutti i Vescovi hanno una *missione universale* per quanto non abbiamo una *giurisdizione universale*, ma soltanto particolare.

Il *Card. Cicognani*: questo nuovo concetto ha avuto origine un pó dalle Conferenze Episcopali, che sempre più vorrebbero allargare la sfera di influenza. Ma non bisogna esagerare sull'episcopalismo.

I Vescovi come fanno ad esercitare la loro missione universale? Cosa può fare p.e. il Vescovo di Nepi e Sutri o quello di Viterbo per l'India? Cerchiamo di avere un equilibrio. Il vecchio schema può sembrare più giuridico che dogmatico, d'accordo; ma nel nuovo noi dobbiamo evitare di dire cose confuse e non precise.

Il *Card. Suenens*: il fatto fondamentale è che Cristo ha voluto, oltre a Pietro, gli Apostoli per l'evangelizzazione del mondo.

Il *Card. Liénart*: è necessario precisare la figura dei Vescovi nella Chiesa, soprattutto per ciò che si riferisce al rapporto tra loro ed il Romano Pontefice nel governo della Chiesa.

Il *Card. Suenens*: si tratta di sottolineare l'aspetto *collegiale* dei Vescovi.

Il *Card. Spellman*: io sono del parere dell'Em.mo Presidente, bisogna essere accorti nel definire i poteri dei Vescovi.

Il *Card. Urbani*: la Collegialità episcopale *cum et sub Petro* può essere affermata in molti modi e bisogna stare attenti nel proporla al Concilio, in modo da evitare pericolose conseguenze. Certamente bisogna dare una dottrina dell'Episcopato, prima ancora di una dottrina sui laici. Lo schema certamente va rifatto, ma è necessario esser cauti; bisogna essere ugualmente lontani dalle due tesi, da quella cioè che esalta troppo la collegialità come da quella che la ignora. La questione è grave per le sue conseguenze e perciò va ben ponderata.

Il *Card. Confalonieri*: prima di tutto nel nuovo schema deve esser premessa la dottrina De Romano Pontifice, affinché non sembri di esserci messi in opposizione con il Concilio Vaticano I ed inoltre per mettere bene in rilievo l'istituzione divina della Chiesa, dalla quale risulta chiaro che a Pietro è stato affidato il mandato supremo.

Ma, ciò fatto, dobbiamo avere la volontà decisa di sottolineare ed affermare in modo solenne che il potere del Vescovo viene dalla sua ordinazione episcopale, per quanto l'esercizio di esso è legato al mandato del Romano Pontefice. Si tratta poi di trovare il punto di equilibrio tra i due poteri. Il Vaticano I guardava già a questo aspetto e a questo problema, quando sottolineò l'importanza della Chiesa docente, come è facile scorgere

dal proemio e come fa intravedere dalla conclusione della costituzione *De Romano Pontifice*.

Sono per le proposte dell'Em.mo Card. Suenens, specie sul punto dove egli sostiene di affermare solennemente la collegialità dei Vescovi. Alcuni punti però vanno ben precisati e spiegati.

Il Card. Doepfner: acconsento in linea di massima con il progetto dell'Em.mo relatore e sottolineo che la questione è la prima e la più essenziale di tutto il Concilio; suggerirei di distinguere bene per ciò che si riferisce ai Vescovi tra exercitium del potere dei Vescovi e l'intima struttura del collegio apostolico. Inoltre sarei del parere di parlare insieme in capitolo unico « De Summo Pontifice et de Episcopis ».

Data l'ora tarda (ore 20), l'Em.mo Presidente propone di continuare la discussione domani.

Fatta la preghiera di rito, la seduta viene tolta.

23 gennaio 1963.

CONGREGATIO IV

(24 Ianuarii 1963)

A) DOCUMENTA

1

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 38/63 LC

E Civitate Vaticana, die 24 gennaio 1963

Per la coordinazione degli schemi e la revisione dei medesimi da parte delle Commissioni Conciliari il Santo Padre confida che gli Em.mi Membri della Commissione ad coordinandos labores, dopo che le adunanze di questi giorni saranno terminate colla consegna delle loro osservazioni o « direttive coordinatrici » alle Commissioni Conciliari, vorranno seguire da vicino la messa in esecuzione, e cioè la attuazione dell'auspicato coordinamento; e raccomanda a questo scopo che le Loro Eminenze si adunino periodicamente e comunichino coi rispettivi Cardinali Presidi delle Commissioni Conciliari, sino al compimento del lavoro, e sino quindi al susseguente invio degli schemi ai Padri Conciliari sparsi per il mondo; e poi di nuovo convergano per l'ultima revisione ed emendamenti degli schemi, avanti di presentarli alla Sessione Gen. del Concilio.

Amleto G. CICOGNANI
Segretario di Stato
Presidente della Commissione di coordinamento

2

RELATIO

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

DE CLERICIS

1. Decretum « De clericis », ¹ uti proponitur in fasciculo novissimo, tria schemata comprehendit: de vitae sanctitate; de cleri distributione; de officiis et beneficiis.

Schemata, iam in promptu, dum argumenta bona ac laudabilia offerunt, tamen una ex parte proluxa videntur et praecipue iuridica conceptione affecta, ex altera vero parte, reapse defectiva.

2. Proponitur ergo ut primum schema: « de vitae sanctitate » seu de vitae sacerdotalis perfectione penitus recognoscatur, iuxta documenta Pontificum — Pii X, Pii XI, Pii XII, Ioannis XXIII — exhortationes Pontificalis Romani in sacra ordinatione, Episcoporum et Theologorum tractationes.

3. In schemate apte in luce proponatur: a) principium perfectionis sacerdotalis; b) unio intima et fructuosa cum Christo Summo et Aeterno Sacerdote; c) vita spiritualis anima totius apostolatus.

4. Synthetice recordentur: a) pietas personalis et liturgica; b) virtutes exercendae, praesertim quae sacerdoti sunt propriae; c) officium componendi vitam secundum evangelica consilia, ita ut coram populo praeluceant sacerdotes liberi et soluti ab affectu rerum terrenarum, ab omni specie mercaturae et a cupiditate negotiorum temporalium.

5. Schema tantum principia et immediata corollaria statuere deberet; Commissioni vero pro Codici I. C. emendatione statuendae normis quibuscumque formulandis remissis.

6. Schemati « De vitae sanctitate » seu perfectione, aliqua adiungenda essent praecepta primaria de obligatione cui tenetur sacerdos circa studium per dies efficiendum in sacram et profanam doctrinam, circa denique variarum pastoralium methodorum experientiam, circa personarum locorumque nostrae aetatis cognitionem.

7. Schema « de cleri distributione » ut Appendix in ipso Decreto bene evaderet nisi argumentum in schemate de Episcopis et dioeceseon regimine

¹ Cf. *Schema decreti de Clericis*: in *Schemata constitutionum et decretorum... Series quarta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 27 ss.

potius transferatur vel in speciali Instructione ampliore modo et maiore determinatione exponatur.

8. « De officiis et beneficiis » schema, iam in titulo, modificationem exigit. Nam oportet exponere generalia principia, quae cleri problema economicum tangunt universum; ita ut v.g. retributiones quotidianae, ordinariae et extraordinariae, taxae et elemosynae, praeventientiae sociales ob infirmitatem, vel senectutem, pensiones in casu remotionis vel renuntiationis. Etiam de recta administratione bonorum ecclesiasticorum aliqua principia in schemate exponenda sunt. Optima interdum suggestio circa hoc schema et totam rem beneficalem a Submissione de emendamentis die 22 ianuarii a. 1962 proposita.

9. Novum decretum constare deberet tribus partibus, ut supra dictum est, renovandis: a) de vitae Clericorum perfectione; b) de studio et scientia pastoralis; c) de bonis ecclesiasticis.

In appendice: de Cleri distributione pro ecclesiarum necessitatibus.

3

RELATIO

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

DE MATRIMONII SACRAMENTO

Decretum « de Matrimonii Sacramento »¹ sex schemata habet, in quibus bonae indicationes pastorales notabilesque emendationes praesentis canonicae disciplinae adsunt. Evidens est studium providendi sanctitati Sacramenti; sive per uberiores melioresque praeparationem sive per curam tollendi quae ad vinculum matrimoniale infrangendum perpetrantur sive per attentam considerationem diversorum condicionum, v.g. in matrimoniis mixtis et in processibus promovendis, quae frequentiora eveniunt.

Omnibus perpensis, videtur quod in toto acceptari potest sententia Submissionis emendationum, quae die XVI Iulii 1962 sic fatebatur: « Unum conficiatur schema, in quo statuatur principia generalia, ceteris C.I.C. remissis ».

Opportune adiciatur quaedam Instructio circa praxim pro conveniente praeparatione nubendorum. In hac Instructione locum invenient etiam quaedam de natura et libertate consensus matrimonialis necnon gravis admonitio

¹ Cf. *Acta et Documenta... Series II*, vol. III, pars I, pp. 519 ss.; *Schemata constitutionum et decretorum... Series quarta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 177 ss.

contra levitatem, qua hoc tempore quidam praesumunt se a vinculo matrimoniali liberare, falso a publicationibus periodicis impuls, necnon ab erronea et inani spe iudicium indulgentia solutionem a vinculo obtinendi.

4

RELATIO

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

DE APOSTOLATU LAICORUM

Schema Constitutionis « De Apostolatu laicorum », ¹ prout proponitur, prooemium generale continet et quattuor partes, videlicet: A) Notiones Generales; B) Actio ad Regnum Christi promovendum; C) Actio charitativa; D) Actio socialis.

Schema satis amplum est et quae exponuntur ponderatione discretioneque elucet, praesertim in quaestionibus adhuc controversis. Cum ex multis validisque emendationibus, a Centrali Commissione propositis, perplura recepta sint, textus fit eo ipso accuratior.

Opportunitas hoc schema super cetera dilatandi recte asseritur, cum sit de re quae in hoc tempore maxime animadvertitur et sollicitè perspicitur, et cum usque adhuc numquam a Concilio Oecumenico hoc argumentum pertractatum. Tamen, prae oculis habitis Commissionis Centralis postulationibus, hoc schema recognosci proponitur, secundum quae sequuntur observationes:

1. Declarationes in folio V, ante prooemium generale (fasciculo I), et in parte IV (fasciculo IV) contentae potius quam in adnotationibus, ut propositum est, commodius inserebuntur in generali et praevia Relatione, quae a Relatore Commissionis in Congregatione Generali fieri solet.

Haec Relatio impressa, tamquam prooemium totius schematis, ad intelligentiam argumenti, maxime iuvabit.

2. Nova redactio schematis tantum generalia principia complecti debet; dum cetera omnia opportunius collocabuntur in aliis schematibus, v.g. in cap. de Laicis, in Const. de Ecclesia; in Const. de Familia; in Const. de Ordine Sociali; in Decretis de Scholis; de Missionibus; de unione Christianorum; de Instrumentis socialis communicationis.

3. Ex multis argumentis in schemate propositis quaedam Instructiones utiliter condantur: a) de laicorum educatione et praeparatione; b) de iuve-

¹ Cf. *Acta et Documenta... Series II*, vol. III, pars. II, Typis Polyglottis Vaticanis 1969, pp. 303 ss.; *Schemata constitutionum et decretorum... Series quarta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 45 ss.

num pro iuvenibus apostolatu; c) de mulierum apostolatu; d) de apostolatu in speciali ambitu.

4. Praeter quae dicuntur de Centrali Officio seu de Congregatione con-
denda ad Apostolatum laicorum componendum et promovendum in futura
reordinatione Curiae, opportunum videtur proponere, ut titulus specialis
in Codicis Iuris Canonici emendatione inscribatur « de laicorum apostolatu »
(in parte III libri II de personis).

In particulari:

A) Prooemium Generale in brevior formam reducatur;

B) in prima parte: nn. 1, 2, 3, 4 in schemate de Ecclesia mittantur;
nn. 7, 8 omitti possunt; cap. III et IV in brevior formam reducantur;
cap. X in forma Instructionis redigatur.

C) In secunda parte: titulus I servetur uti est; titulus II cap. I, II,
IV, V in breviori forma redigatur; Cap. III, in forma Instructionis; cap.
VI, in schemate de unitate christianorum mittatur; cap. VII, in schemate de
cura animarum; cap. VIII, in schemate de missionibus; tamen breviter in
ipso schemate principia de his quae capp. VI, VII, VIII continentur, ex-
ponantur.

D) In tertia parte: prooemium et cap. I, II, III, de charitate erga pro-
ximum in genere pertractant et alia capita tantum indirecte de apostolatu
laicorum. Proinde proponitur vel ut argumentum transferatur in IV partem
huius schematis vel potius ut novum schema redigatur: « de novo et primo
Christi mandato ». In hac hypothesi totum schema recognosci debet funditus.
Convenientia novi schematis elucet ex situatione internationali: esuries et
egestas multorum centenorum milium hominum, bella et insidiae inter po-
pulos, facilis ad necandum proclivitas, ob laevissimas rationes, caedes, quae
in itineribus perpetratur pro insania quorundam vehiculorum ductorum, etc.

Inter decretum « de Sacra Liturgia » et illum « de cura animarum »,
quaedam Constitutio vel Decretum vel Instructio « de novo et primo Christi
mandato » seu « de actione caritativa Ecclesiae » valde opportuna videtur.

E) In quarta parte: quae Commissio Centralis proposuit, reducantur.
Sed etiam quaedam capitula addantur: a) ante cap. VI: cap. de scientia vel
de cultura ut proponitur in Appendice secundae partis huius schematis; b)
post cap. IV: cap. de publicis moribus tuendis; c) post cap. III: cap. de
ludis, de ludicis certaminibus, de turismo, de temporibus subsiscivis.

Quam urgens et evidens sit laicorum apostolatus in hoc saepto non indi-
get probatione.

Schema « de fidelium associationibus » propositum a Commissione de
Disciplina Cleri et populi Christiani locum non invenit in argumento « de
apostolatu laicorum », cum agat praecipue de rebus iuridicis et oeconomicis
associationum fidelium.

Principia huius schematis remittenda ad schema « de cura animarum »
et ad illum « de Regimine Dioeceseon », cetera, quae magis ad ius spectant,
ad futurum Codicem.

B) PROCESSUS VERBALIS

Il giorno 24 gennaio 1963 alle ore 17,30 nell'appartamento dell'Em.mo Signor Cardinale Segretario di Stato ha inizio la quarta riunione della Commissione coordinatrice dei lavori del Concilio. Sono presenti tutti gli Em.mi ed Ecc.mi del primo giorno.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente comunica che il Santo Padre riceverà in privata Udienza lunedì 28 alle ore 10 nel suo studio tutti i Presidenti delle Commissioni Conciliari con i Membri di questa Commissione.

Quindi dà comunicazione delle disposizioni del Santo Padre sul modo di seguire i lavori da parte degli Em.mi Membri di questa Commissione dopo le riunioni di questi giorni.¹

Il Card. *Suenens* riprende l'esame sul progetto da lui presentato per lo schema « De Ecclesia », precisando che è sua intenzione non entrare tanto nei dettagli delle singole questioni connesse con lo schema, poiché è meglio lasciare l'analisi di esse e le soluzioni da prendere alla Commissione Teologica, riservando alla nostra Commissione di rivedere poi il lavoro compiuto.

Tutti concordano.

Il Card. *Doepfner*: mi pare che non sia bene lasciare da parte i Religiosi nello schema « De Ecclesia ».

Il Card. *Confalonieri*: proporrei questo ordine: De Ecclesiae mysterio; De Romano Pontifice, successore Petri; De Episcopis, successoribus Apostolorum; de sacerdotibus; de religiosis; de laicis.

Il Card. *Cicognani* osserva che il capitolo « de Beata Maria Virgine », proposto dal relatore, sarebbe meglio metterlo a parte, come schema a sé.

Il Card. *Doepfner* preferisce lasciarlo nello schema, poiché sia dai Padri della Chiesa, come nella Teologia moderna la Vergine SS.ma viene sempre presentata in intima connessione con la Chiesa.

Il Card. *Cicognani*: si potrebbe fare uno schema a sé intitolato: « De B.M.V. matre Ecclesiae ».

La proposta piace.

Viene dato mandato all'Em.mo Card. *Suenens* di ritoccare il progetto sullo schema secondo i suggerimenti fatti.

¹ Cf. p. 101

Il *Card. Urbani* inizia la sua relazione sullo schema « De clericis », leggendo quanto ha scritto e distribuito a tutti i Membri.²

Il *Card. Cicognani* è d'accordo con l'impostazione data dal relatore e suggerisce di usare il materiale già elaborato dalla Commissione nel rifare lo schema.

Mons. Morcillo: quanto viene proposto nei numeri 6 e 7 è stato già espresso nello schema « De cura animarum » e potrebbe essere sufficiente.

Il *Card. Doepfner*: sono del parere che tutto è troppo per il Concilio; l'intero schema può essere lasciato da parte e rimandato al Codice.

Il *Card. Urbani*: storicamente in quasi tutti i Concili si è parlato dei chierici e non mi sembra buono non dir nulla ora; non si può tralasciare di parlare della santità del clero.

Il *Card. Doepfner*: ci sono già molte istruzioni pontificie in proposito. Al più si potrebbe fare un Directorium, dove dire più ampiamente quanto si desidera, da pubblicare dopo il Concilio e come ordinato dal Concilio.

Il *Card. Urbani* legge il pro-memoria³ inviatogli dal Segretario della Commissione della disciplina del clero, allo scopo di non far naufragare l'intero schema.

Il *Card. Doepfner*: ogni Commissione vuol salvare i propri schemi e se noi seguiamo questa via, siamo sempre allo stesso punto di partenza.

Il *Card. Suenens*: facciamo un ordine di priorità degli schemi, che saranno trattati in Concilio secondo il tempo a disposizione.

Il *Card. Cicognani*: io farei dei « desiderata » da mandare al Codice, almeno per ciò che riguarda la parte beneficiale dei chierici.

Il *Card. Doepfner*: su questa linea sono d'accordo anch'io.

Mons. Felici: ci si troverebbe con una Commissione conciliare senza competenza; il « De Clericis » è l'unico schema rimasto alla Commissione della disciplina del clero e del popolo cristiano. Quando ci fu la riduzione degli schemi in sede di Segretariato « extra ordinem », lo si lasciò appositamente, per non privare la Commissione di competenza.

Il *Card. Urbani*: sono anche io del parere che bisogna lasciarlo, sia pure con il mandato da comunicare alla Commissione che lo riduca ai principi generali e precisi bene specialmente la parte relativa alla perfezione del clero.

² Cf. pp. 102-103.

³ Cf. adnexum I.

Il *Card. Suenens*: è più facile fare bene una istruzione diffusa sulla santità e doveri del clero anziché uno schema breve.

Il *Card. Confalonieri*: si deve parlare della santità sacerdotale, a meno che non si dica qualche cosa nel « De Ecclesia ».

Il *Card. Urbani* insiste per far restare lo schema.

Il *Card. Spellman* è d'accordo con il relatore.⁴

Il *Card. Confalonieri*: nello schema non va tralasciata una solenne esortazione al retto uso dei beni da parte degli ecclesiastici.

Il *Card. Urbani*: propongo che lo schema sia breve; e quanto in esso non troverà posto, potrà essere rimandato al Codice.

Si conclude dando mandato al relatore di preparare una proposizione risolutiva, secondo quanto emerso nella discussione, da mettere ai voti nella seduta di domani.

Il *Card. Urbani* passa ad esaminare gli schemi « De matrimoni Sacramento » leggendo la relazione preparata.⁵

Quindi legge l'appunto preparato dal Segretario della Commissione dei Sacramenti sullo stesso schema.

Quindi conclude dicendo: io sono per accontentare la Commissione che ha fatto lo schema e nel senso proposto dalla stessa Commissione per la riduzione del vasto materiale.

Sono quasi tutti convinti che trattasi piuttosto di materia che andrebbe meglio trattata nel Codice.

Si conclude però per uno schema breve da presentare al Concilio, rimandando le norme particolari al Codice.

Il *Card. Urbani* passa all'esame dello schema « De laicis », leggendo la sua relazione⁶ e quindi porta a conoscenza della Commissione le note illustrative per una riduzione dello schema presentate dal Segretario della Commissione dei laici.⁷

Propone infine un progetto di riduzione della vasta materia, che viene approvato.

Sono le ore 19,45. La seduta viene sciolta dopo la preghiera.

24 gennaio 1963.

⁴ Cf. adnexum II.

⁵ Cf. pp. 103-104.

⁶ Cf. pp. 104-106.

⁷ Cf. adnexum n. III, pp. 110-114.

ADNEXUM I

REV.MUS ALVARUS DEL PORTILLO

Secretarius commissionis de disciplina cleri et populi christiani

COMMISSIO

DE DISCIPLINA CLERI
ET POPULI CHRISTIANI

19 gennaio 1963

PRO-MEMORIA

1. A questa Commissione Conciliare è stato affidato lo studio e la revisione: *a*) dello schema Decreto *De Clericis* (« Schemata Constitutionum et Decretorum », p. 7), nei suoi tre capitoli: « De clericorum vitae sanctitate », « De distributione cleri » e « De officiis et beneficiis clericorum »; *b*) del capitolo « De fidelium associationibus » dello schema Decreto *De Laicis* (*Ibid.*, p. 8).

2. Gli E.mi ed Ecc.mi Membri della Commissione Conciliare hanno esaminato gli schemi della precedente Commissione Preparatoria che corrispondono ai suddetti quattro argomenti, e hanno già proposto le osservazioni e gli emendamenti che ritengono necessari introdurre, in conformità con i criteri indicati nei numeri 1, 2 e 3 dell'*Ordo Agendorum* approvato dal Santo Padre il 5 dicembre 1962.

3. Per quanto riguarda i tre capitoli dello schema *De Clericis*, i Membri sono concordi nell'affermare l'opportunità e l'importanza — in rapporto con il fine essenzialmente pastorale del Concilio — di presentare alle Congregazioni Generali i tre argomenti selezionati, vale a dire: la santità del Clero, fondamento di quella maggiore efficacia apostolica che viene auspicata; la distribuzione del Clero secondo principi e formule che promuovono al massimo l'aiuto spirituale alle zone geografiche e ai gruppi e categorie sociali più bisognosi; e per ultimo le linee normative — tracciate nei suoi principii generali — di un nuovo sistema canonico dell'*Officium-beneficium*, più agile e funzionale, che risponda meglio alle circostanze e necessità pastorali odierne (e che la futura codificazione dovrebbe enucleare sulla base delle disposizioni conciliari).

4. Rispetto al capitolo « De fidelium associationibus » dello schema *De Laicis*, alcuni Membri sono del parere che si potrebbe rimandare lo studio alla Commissione per la riforma del C.I.C. Altri invece (e quest'ultimi sono i più numerosi) ritengono che sia conveniente esaminare la questione in sede conciliare, al fine di stabilire i principi generali che dovrebbero orientare poi l'auspicato sviluppo legislativo, in vista della molteplicità e della crescente varietà dei movimenti apostolici laici.

ADNEXUM II

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

DE CLERICIS

Quatenus schema elaboratum revera una ex parte prolixum videtur et praecipue iuridica conceptione affectum et ex altera parte reapse defectivum haberi potest, bene proponitur ut schema *de vitae sanctitate* seu de vitae sacerdotalis perfectione penitus recognoscatur iuxta recentiora documenta pontificia, quo in luce proponentur: *a)* principium perfectionis sacerdotalis; *b)* unio intima et fructuosa cum Christo summo et aeterno Sacerdote; *c)* vita spiritualis anima totius apostolatus, cum argumentis synthetice recordandis.

Bene etiam proponitur ut statuatur tantum principia et corollaria immediata, normis particularibus remissis Commissioni pro Codice Iuris Canonici emendando.

Item bene proponitur ut schemati *De vitae sanctitate* adiungantur aliqua praecepta primaria de obligatione sacerdotis circa studium assiduum in sacram et profanam doctrinam impendendum atque circa variarum methodorum pastoralium experientiam.

Schema *De cleri distributione* melius transferretur in schema de Episcopis et dioeceseon regimine, nisi in speciali Instructione ampliore modo et maiore determinatione exponeretur.

Ob rationem allatam, recte dicitur titulum schematis *De officiis et beneficiis* modificatione indigere. Qua de re attendenda essent optima proposita de re beneficiis a Subcommissione de emendandis enuntiata.

Bene dividitur totum schema in tres partes: *a)* De vitae clericalis perfectione; *b)* De studio et scientia pastoralis; *c)* De bonis ecclesiasticis.

ADNEXUM III

REV.MUS ACHILLES GLORIEUX

Secretarius commissionis de apostolatu laicorum

COMMISSIO

DE FIDELIUM APOSTOLATU;

DE SCRIPTIS PRELO EDENDIS

ET DE SPECTACULIS MODERANDIS

RAPPORT AU CARD. URBANI

Comme la chose avait été décidée avant la fin de la 1^e Session du Concile, S.E. le Cardinal Président de la X Commission « De fidelium aposto-

latu; de scriptis prelo edendis et de spectaculis moderandis » avait convoqué, pour le 14 janvier, une Session restreinte de travail consacrée à la Consitution *De apostolatu laicorum*. Le but en était, selon les indications de l'Ordo agendorum du 5 décembre, d'abrégér sensiblement le texte et de le coordonner avec les Schémas d'autres Commissions Conciliaires.

La Session s'est déroulée, au Palazzo San Carlo, du 14 au 19 janvier, sous la présidence de S.E. le Cardinal Cento, avec la participation de LL. Excc. NN.SS. Castellano, archevêque de Siena, Blomjous évêque de Mwanza (Tanganika), Herrera Y Oria, évêque de Malaga (Espagne), Hengsbach, évêque d'Essen (Allemagne), De Vet, évêque de Breda (Hollande), Guano, évêque de Livorno, et Civardi, évêque tit. de Téspia, ainsi que d'une douzaine de Periti.

I. En vue de coordonner le Schema *De apostolatu laicorum* avec ceux d'autres Commissions, le Secrétaire avait travaillé avec les Secrétaires des Commissions, « De disciplina Cleri et populi christiani », « De Missionibus », et du Secrétariat « Ad unitatem Christianorum fovendam »: ce qui aboutit à de substantielles suppressions dans notre Schéma. Des contacts répétés ont également été pris avec Secrétaire de la Commission « De doctrina fidei et morum », mais ils n'ont pas encore eu de conclusions précises.

Les travaux de la semaine écoulée ont eu pour résultat que le texte de notre Schéma n'a plus que le quart environ de son étendue primitive (une réduction supplémentaire sera possible, si le projet indiqué plus bas — au II, 3^e — se réalise), sans que son contenu, croyons-nous, soit substantiellement modifié.

II. Le souci des Membres et des Periti a été de répondre aux indications données par l'Ordo du 5 décembre. Mais ils se sont trouvés devant quelques problèmes que le Secrétaire a été, par S.E. le Cardinal Président, chargé d'exposer ci-dessous:

1. Et d'abord celui du Plan du *Schema Decreti De laicis*, tel qu'il est indiqué dans le fascicule « Schemata Constitutionis et Decretorum ex quibus argumentum in Concilio disceptanda seligantur », à savoir: Generalia principia: a) de apostolatu laicorum in actione ad regnum Christi directe provehendum; b) de apostolatu laicorum in actione caritativa et sociali; c) de fidelium associationibus.

La X Commission a cherché loyalement à adopter ce Plan. S.E. le Cardinal Président avait chargé, pour cela, des groupes de travail de procéder à la refonte nécessaire des quatre Parties existantes (Notiones Generales; de apostolatu laicorum in actione ad regnum Christi directe provehendum; de apostolatu laicorum in actione caritativa; de apostolatu laicorum in actione sociali). Mais, très vite, la chose a paru impossible pour la 1^e Partie; celle-ci a, en effet, pour but d'exposer, une fois pour toutes, des Notions Générales, afin d'éviter des répétitions dans chacune des Sections: la sup-

primer aurait pour conséquence que l'unité de notre Schéma n'apparaîtrait plus; en la maintenant, nous avons pu, grâce à un remaniement interne, abréger sensiblement les trois autres Parties.

La Commission a, d'autre part, examiné avec attention le texte du *Schema Decreti De fidelium associationibus*; et il lui a semblé qu'on pouvait envisager d'en intégrer l'essentiel, dans la 2^e Partie de notre Décret remanié (Ce travail fera l'objet d'une Commission Mixte avec la Commission « De disciplina Cleri et populi christiani »).

Quant aux 3^e et 4^e Partie de notre texte primitif (*De apostolatu laicorum in actione caritativa* et *De apostolatu laicorum in actione sociali*), un texte les réunissant en une seule partie (*De apostolatu laicorum in actione caritativa et sociali*) a été rédigé et présenté à la Commission. Mais en étudiant ce nouveau texte, la Commission a dû constater l'impossibilité de l'adopter. Des Pères ont fait remarquer que, si la demande de fusion des deux Parties avait pour but de diminuer la longueur du texte, ce résultat était facilement obtenu en les maintenant séparées; certains ont ajouté surtout que réunir ces deux textes risquait de créer ou d'entretenir de graves confusions entre deux plans bien distincts: le domaine des activités charitables, qui est dans le prolongement direct de l'action de l'Eglise, et le domaine des activités temporelles, qui réclame certes la présence active des catholiques pour l'animer selon les principes chrétiens, mais qui n'en a pas moins sa physionomie toute particulière, ses lois et ses exigences propres.

2. Les Membres de la Commission ont désiré étudier le Chapitre *De laicis* de la Constitution *De Ecclesia*. Ils en ont beaucoup apprécié l'inspiration et, en général, les développements. C'est d'ailleurs ce Chapitre qui nous a permis d'abréger sensiblement le début de notre 1^e Partie. Mais, pour cette raison et parce que la deuxième section de ce *De laicis* traite des questions qui font l'objet même de notre Schéma, il apparaît indispensable à la Commission que, dans un bref délai, une Commission Mixte puisse être réunie par les Présidents de la Commission « De doctrina fidei et morum » et de notre Commission, afin de confronter et coordonner les deux textes.

3. Les Membres de la Commission ont constaté que, dans le fascicul « Schemata Constitutionum et Decretorum ex quibus... », est mentionné un *Schema Constitutionis Doctrinalis de Ordine Sociali et de Communitate Gentium*, dont le texte était d'ailleurs entre leurs mains. Ce Schéma aborde, d'un point de vue doctrinal, les mêmes questions que celles traitées dans le Titre II de notre 4^e Partie. Aussi, comme il paraît que ces thèmes sont vraiment dans la ligne du Concile, intéressant « l'Eglise universelle, le fidèles et l'humanité toute entière », mais qu'il faut éviter de parler deux fois des mêmes questions, la X Commission, unanime, a formé le vœu qu'une Commission Mixte restreinte soit formée entre la Commission « De doctrina fidei et morum » et elle-même, afin de réunir ces divers textes en un seul

Schéma dont le titre pourrait être: « *De praesentia efficaci Ecclesiae in ordine sociali et in communitate gentium* ».

Etant donné que deux de nos Periti ont travaillé directement à la préparation des deux Schémas cités de la Commission « *De doctrina fidei et morum* », le Secrétaire de cette Commission n'a pas vu d'inconvénient à ce qu'un premier travail de coordination soit entrepris, au cours de notre Session: il fut accompli, sous la présidence de S.E. le Cardinal Cento, par un groupe d'Evêques et de Periti.

4. Enfin une question s'est posée tout naturellement au terme des travaux de Commission. Etant donné que, destinés aux Pères du Concile, nos textes s'adresseront aussi, indirectement, aux laïcs eux-mêmes, certains Membres — se référant à l'Ordo agendorum du 5 décembre, n. 4 — ont suggéré que les Evêques Membres de notre Commission consultent, sous le secret, des laïcs de leur pays, dirigeants d'organisations apostolique, pour recueillir leurs remarques, notamment sur la formulation de nos textes. S.E. le Cardinal Président a demandé l'avis des Membres de la Commission qui, à l'unanimité, ont estimé que la chose était très opportune; ils ont, en outre pensé qu'il fallait s'adresser également à quelques-unes des Organisations Internationales Catholiques les plus importantes (dont les Présidents et Assistants ecclésiastiques sont d'ailleurs nommés directement par le Saint-Siège).

III. Conclusions: 1. A la suite de cette Session, notre Commission pense pouvoir mettre au point, d'ici le 10 février, le nouveau texte très abrégé du Schema Decreti de Apostolatu laicorum, qu'elle enverra à tous ses Membres, leur demandant leurs observations en vue de corrections à apporter. Comme la X Commission va être convoquée par S.E. le Cardinal Président, pour le 4 mars, afin de préciser les Amendements demandés par l'Assemblée Conciliaire sur le *Schema Constitutionis De Instrumentis Communicationis Socialis*, il paraît très souhaitable que les Evêques venus de tous pays puissent également étudier notre nouveau texte, afin qu'il soit définitivement approuvé par notre Commission. Cela suppose que la Commission Mixte sur le « *De laïcis* » de la Constitution *De Ecclesia* (cf. *supra*, II, 2^e) ait pu se réunir et travailler durant la première partie du mois de février.

2. Nous avons indiqué plus haut (cf. *supra*, II, 3^e) le souhait de la Commission qu'un Schéma puisse être rédigé sur *De praesentia efficaci Ecclesiae in ordine sociali et in communitate gentium*. Mais, au cours de ses travaux, la Commission est revenue plusieurs fois sur les questions de la famille et de la culture, qui sont deux des problèmes les plus importants à notre époque. Les Evêques présents ont fait remarquer que, en ce qui concerne la famille, trois Commissions en avaient parlé: la Commission « *De doctrina fidei et morum* », la Commission « *De Sacramentis* » et notre

Commission (nos textes ont dû, malheureusement, être très sensiblement réduits dans la nouvelle rédaction). Aussi, à l'unanimité, les Membres de notre Commission ont-ils formulé le vœu que ces deux thèmes, sur lesquels un bon et important matériel a été préparé pour le Concile, puissent être repris dans des Commissions Mixtes formées entre les Commissions intéressées.

20 janvier 1963.

ACHILLE GLORIEUX

CONGREGATIO V

(25 Ianuarii 1963)

A) DOCUMENTA

1

PROPOSITIONES

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

a) DE CLERICIS

Attente etiam perpensis emendationibus ab ipsa Commissione Conciliari « de disciplina cleri et populi christiani » propositis, sequentia criteria a Commissione de Concilii laboribus coordinandis ponuntur:

1. Unum decretum tantum conficiatur tribus capitibus distinctum:

Caput I: de clericorum sanctitate, vel melius: de vitae sacerdotalis perfectione.

Caput II: de studio et scientia pastorali.

Caput III: de recto usu bonorum.

2. Primum schema iam propositum funditus recognoscatur, ut magis eluceant principia perfectionis vitae sacerdotalis et unio intima et fructuosa cum Christo Summo Sacerdote.

Exponantur virtutes sacerdotio propriae, praesertim pietas personalis et liturgica zelumque apostolicum.

3. Novum efficiatur secundum caput: de studio et scientia pastorali, principia generalia exponendo de studio sacro et profano, cui tenetur sacerdos, de variis pastoralis disciplinae methodis, de cognitione et experientia personarum et locorum nostrae aetatis.

4. Circa tertium caput de bonis ecclesiasticis videtur sufficere quod recolantur tantum principia de honesta sacerdotis remuneratione ex pastoralis activitate, de modo administrandi bona ecclesiastica ad utilitatem Ecclesiae et in pauperum auditorium; de necessitate sese abstinendi ab omni specie mercaturae et cupiditate in negotiis temporalibus.

5. Quaestiones de officiis et beneficiis remittantur Commissioni de Codicis Iuris Canonici reformatione.

6. Schema « De clericorum distributione » melius in schemate « De Episcopis » suum locum habeat. Opportuna tamen videtur specialis exhortatio de hac materia a Commissione de clericorum disciplina exaranda et Decreto « De clericis » adiungenda.

b) DE MATRIMONII SACRAMENTO

Decretum « de Matrimonii Sacramento » sex schemata habet, in quibus bonae indicationes pastorales notabilesque emendationes praesentis canonicae disciplinae adsunt. Evidens est studium providendi sanctitati Sacramenti. Proinde Commissio coordinationis iuxta sententiam ipsius Commissionis Conciliaris, proponit ut unum conficiatur schema, in quo statuantur principia generalia, ceteris Commissioni C.I.C. remissis.

Ad elaborandum caput « de matrimoniis mixtis », Commissio mixta efformetur una cum Commissione pro unione christianorum et Commissione de fide et moribus.

Opportune Decreto « de Matrimonii Sacramento » adiciatur quaedam Instructio circa praxim pro conveniente praeparatione nubendorum. In hac Instructione locum invenient etiam quaedam de natura et libertate consensus matrimonialis necnon gravis admonitio contra levitatem, qua hoc tempore quidam praesumunt se a vinculo matrimoniali liberare, falso a publicationibus periodicis impulsus, necnon ab erronea et inani spe iudicum indulgentia solutionem a vinculo obtinendi.

c) DE FIDELIUM ASSOCIATIONIBUS

Schema « De fidelium associationibus » propositum a Commissione « de Disciplina Cleri et Populi Christiani » tractetur a Commissione mixta una cum Commissione de apostolatu laicorum.

Principia generalia tantum in aliquo capite decreti « de Apostolatu laicorum » suum locum habeant, ceteris Commissioni Codicis Iuris Canonici remissis.

d) DE APOSTOLATU LAICORUM

Circa schema « De apostolatu laicorum » a Commissione coordinationis haec proponuntur:

1. Remaneat divisio in quattuor partes ut in schemate iam a Com. Centrali adprobatur:

- I. Notiones generales.
- II. Actio ad Regnum Christi directe promovendum.
- III. Actio caritativa.
- IV. Actio socialis.

2. Novum schema a Comm. Conciliari « de laicorum apostolatu » recen-ter redactum, opportunum videtur et in sua divisione et in sua reductione (cf. schema alligatum).

Nam prooemium breviter exponit apostolatus momentum in Ecclesia et per summa capita refert ea quae in schemate de Ecclesia cap. de laicis proprio loco habent.

Pars prima synthetice exponit illa omnia principia generalia, meliore modo materiam ordinando, sive quoad apostolatum directe ad Regnum Christi promovendum sive quoad apostolatum caritativum et socialem.

Pars secunda et tertia breviter et opportune redactae videntur; utiliter tamen quaedam Instructiones ex hiis condantur, v.gr. de laicorum praeparatione ad apostolatum.

Pars quarta optime reducit ad principia generalia de actione in ordine sociali, singulis remissis ad specificum schema: « de praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno ».

3. Schema « de praesentia Ecclesiae in mundo hodierno » videtur maximi momenti esse et proinde valde utile, quinimmo necessarium. Libenter igitur Commissio coordinationis accedit ad propositionem Commissionis de laicorum apostolatu et exoptat ut tota materia tractetur a Commissione mixta ex Commissione theologica et Commissione apostolatu laicorum.

4. Cum argumentum de laicorum apostolatu etiam in aliis schematibus tractatur, Commissio coordinationis proponit ut constituentur Commissiones mixtae quoties argumentum id exigat, ita ut tota materia in unum redigatur et concordia tractationis eluceat in schematibus.

SCHEMA DE APOSTOLATU LAICORUM

Prooemium: Apostolatus laicorum in Ecclesia

Pars I

NOTIONES GENERALES

Titulus I. De diversis modis quibus apostolatus laicorum in actum deduci potest.

Caput I. De Apostolatu a singulis exercendo.

Caput II. De consociativis apostolatus formis.

Titulus II. De recto ordine in apostolatu laicorum.

Caput III. De relatione ad Hierarchiam.

Caput IV. De mutua coordinatione.

Titulus III. De quibusdam peculiaribus sollicitudinibus Ecclesiae circa apostolatatum laicorum.

Caput V. De personis partem habentibus in apostolatu: 1. De iuvenibus, 2. De viris, 3. De mulieribus, 4. De familia, 5. De laicis qui speciali titulo in servitium Ecclesiae addicuntur, 6. De apostolatu in condicionibus particularis discriminis (in « diaspora » et ubi graviter impeditur libertas Ecclesiae).

Caput VI. De quibusdam saeptis apostolatus laicorum.

Titulus IV. De laicorum formatione ad apostolatatum.

Pars II

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE AD REGNUM CHRISTI DIRECTE PROVEHENDUM

Caput I. De apostolatu laicorum in variis Ecclesiae communitatibus.

Caput II. De Actione Catholica.

Caput III. De aliis formis apostolatus ad Regnum Christi directe provehendum. (In collaboratione cum Commissione « De disciplina Cleri et populi christiani »).

Pars III

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE CARITATIVA

Caput I. De natura actionis caritativae.

Caput II. De variis formis actionis caritativae.

Pars IV

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE SOCIALI

Caput I. De actione in ordine naturali christiane perficiendo.

Caput II. De relatione ad Hierarchiam.

Caput III. De laicis ad actionem socialem efformandis.

Caput IV. De applicatione doctrinae socialis Ecclesiae (reliqua in collaboratione cum submissione theologica de ordine morali-sociali).

2

RELATIO

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

PREMESSA

Il prezioso materiale preparato dalla Commissione Preparatoria allora chiamata « degli Studi e dei Seminari », materiale che è stato esaminato dalla Commissione Centrale e riveduto dalla Sottocommissione per gli Emendamenti, viene dall'Indice Sommario presentato diviso in due Schemi, dei quali il primo ha per titolo: « de Sacrorum alumnis formandis », ¹ che è sottomesso ora all'illuminato consiglio delle loro Eminenze Rev.me.

La prima parte, che è come preliminare, si riferisce al tema: « De vocationibus ecclesiasticis fovendis »; la seconda al tema: « De Sacrorum alumnis formandis ».

I Tema:

DE VOCATIONIBUS ECCLESIASTICIS FOVENDIS

E' trattato in un unico fascicolo originario, in quattro pagine, di formato normale, per un complesso di circa mille parole di testo. Risulta di cinque punti: (Urgens vocationum necessitas - Invitatio ad ipsos vocatos directa - Totius Ecclesiae impensa cooperatio - Praecipua huius cooperationis subsidia - Monitum finale).

Questo delle vocazioni è un problema fondamentale e, ai nostri tempi, di particolare urgenza, data in alcuni luoghi la estrema penuria e, comunque, in molti paesi la diminuzione delle vocazioni stesse, anche se alcune nazioni o diocesi possono felicemente vantare una situazione privilegiata.

Il Concilio Ecumenico non potrebbe disinteressarsi di cosa di tanto momento.

Lo Schema concernente le « vocazioni » sembra quindi da dover conservarsi: se si eliminasse qualche velata ripetizione di concetti simili e qualche troppo minuta specificazione acquisterebbe anche maggiore efficacia. Lo Schema stesso potrebbe eventualmente assumere, se si preferisce, la forma di

¹ Cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series II*, vol. III, pars II, Typis Polyglottis Vaticanis 1969, pp. 71 ss.; *Schemata constitutionum et decretorum...*, *Series quarta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 211 ss.

Messaggio: in tal caso gli converrebbe un tono, pastorale sì, ma più solenne.

Devo ricordare che alcuna voce nella Commissione Centrale aveva insinuato di trattare in modo unitario delle vocazioni ecclesiastiche e delle vocazioni religiose, per mezzo di una Commissione mista. La proposta non è stata accolta. Infatti le finalità proprie delle due vocazioni sono diverse.

II Tema:

DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

E' distribuito in sei distinti capitoli: 1) De seminariorum ordinatione generali (post prooemium); 2) De institutione spirituali in Seminariis; 3) De disciplina in Seminariis; 4) De ratione studiorum in Seminariis; 5) De institutione pastorali in Seminariis; 6) De formatione post Seminarium perficienda.

Ciascuno dei sei capitoli è distinto in vari punti. La materia è presentata in cinque fascicoli, il quinto dei quali contiene i due ultimi capitoli. Si ha un totale di testo stampato (escluse quindi le note) di 37 pagine più o meno complete, raggiungendosi la cifra complessiva di circa 9 mila parole.

Va riconosciuto che la Commissione Preparatoria ha fatto un buon lavoro e, seguendo le linee che le erano state autorevolmente indicate, ha raccolto, studiato e ordinato un materiale copiosissimo, che risponde a bisogni reali e spesso da molte parti proclamati, nella formazione degli alunni del Santuario.

Una domanda si affaccia spontanea: il materiale contenuto in questo Schema, o almeno la maggior parte di esso, costituisce materiale proprio del Concilio Ecumenico?

Già nel periodo preparatorio, nella discussione sull'ordinamento generale, parecchi Padri della Commissione Centrale avevano detto di no; altri avevano invocato che si addivenisse ad una redazione più breve. Questo concetto di più compendiosa redazione è stato ammesso anche dal Comitato ristretto della originaria Commissione Preparatoria, poiché ritrovo negli Stampati degli Emendamenti che tale Comitato dei Tre rispondeva: « Quaedam abbreviatio reapse desiderari potest. In praesentibus adiunctis autem illa redactio brevior non est tentanda (quia tempus insufficiens - probabiliter non omnibus probanda - ab aliquibus e contra invocatae additiones): melius videtur hanc quaestionem ad Commissionem Conciliarem remittere, quae secundum ipsorum Concilii Patrum votum conficiet definitivam redactionem, breviorum vel longiorum ».

Ora, benché un voto esplicito del Concilio non ci sia stato in argomento, si è tuttavia compresa la propensione generale verso una abbreviazione. Ne fa testimonianza la stessa indicazione che compare nell'Indice Sommario degli Schemi, attraverso le parole stampate in carattere corsivo « Generalia Principia ».

Venendo ai particolari, mi sia permesso di osservare quanto sia degno di

riconoscente attenzione il n. 2 del Capitolo II « Vitae spiritualis primatus ». Molti infatti si domandano se, alle volte, nei Seminari e presso le stesse Autorità preposte, non si dia alla formazione scientifica una cura maggiore che non alla formazione spirituale ed ecclesiastica; donde tanti inconvenienti e facilità di evasioni.

Così nel Capitolo III, di fronte alle massime correnti che sgretolano il senso della disciplina, sono assai opportuni i numeri 2 e 3 circa la nozione e il fine della disciplina; e anche il n. 4 relativo agli errori, salvo per questo numero un temperamento di forma che renda più gradevole l'enunciazione.

Della formazione pastorale durante il periodo seminaristico (Cap. V) si dicono cose opportunissime: la Commissione stessa Preparatoria osserva nelle Note (sub *a*) che della formazione pastorale si è pure trattato nel Capitolo IV « De Studiorum ratione in Seminariis, et obiter in Capite II, De institutione spirituali, et in Capite III, De disciplina in Seminariis », accusando quindi l'evidente pericolo di ripetizioni di stesse cose, sia pure fatte sotto diversi aspetti. Una rifusione al riguardo sembrerebbe quindi opportuna.

Ancora più importante è il Capitolo VI della formazione post-seminaristica, anche perché poco o nulla finora esiste nella legislazione canonica, e nella prassi ci si trova alle prime esperienze.

Sempre a riguardo della formazione pastorale (Cap. V - Cap. VI) si nota che norme e direttive figurano in altri Schemi (cf. De Missionibus - De Religiosis), e pertanto, ad evitare discordanze o ripetizioni sarà bene che le competenti Commissioni Conciliari prendano opportuni contatti.

Concludendo: la copiosa, ottima materia di questi sei Capitoli « De Sacrorum alumnis formandis », andrebbe riesaminata:

a) selezionando i *principi generali* atti a costituire uno Schema Conciliare, con più abbondanti rilievi riservati alla formazione spirituale, alla necessità della disciplina, alla dignità dello studio, alla formazione pastorale specialmente post-seminaristica.

b) rimandando il resto a *Istruzioni* da emanarsi dalle competenti Autorità, sia pure per impulso del Concilio Ecumenico, in vista anche della preparazione di un Directorium, completo nelle sue parti, alla stregua di quello pubblicato anni or sono da Propaganda Fide per i Seminari delle Missioni.

c) e insieme preordinando le norme che dovranno prossimamente entrare nella prevista riforma del Codice di Diritto Canonico.

3

RELATIO

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

DE STUDIIS ACADEMICIS ET DE SCHOLIS CATHOLICIS

PREMESSA

La Commissione Preparatoria, chiamata allora « degli Studi e dei Seminari », ha approntato, come già per la sezione Seminari, così per la sezione Studi, un ricco e pregevolissimo materiale, che è stato poi in diversi tempi sottoposto al vaglio della Commissione Centrale e, in seguito, riveduto, secondo l'iter stabilito, dalla Sottocommissione degli Emendamenti.

Fin dall'inizio apparve diviso in tre parti,¹ e così viene presentato anche dall'Index-Sommario:

a) De Studiis academicis ab Universitatibus tum catholicis tum ecclesiasticis provehendis;

b) De Scholis catholicis;

c) De obsequio erga Ecclesiae Magisterium in tradendis disciplinis sacris.

L'insieme appare ora stampato in sei fascicoli.

Ognuna delle tre parti è provvista di un breve Proemio o Introduzione, ed è suddivisa in capitoli, articolati a loro volta in numerosi punti.

Facendo un calcolo sommario approssimativo si hanno 31 pagine stampate, di testo, (cioè senza contare le abbondantissime note) per un totale di circa 7500 parole.

ANALISI DEL CONTENUTO

Una prima sezione « de Studiis academicis » riguarda le Università Cattoliche (cf. Capo I - in un fascicolo) e, come si è già detto da principio, trattasi di un valido studio.

Va notato che, dopo la promulgazione del C.I.C. il quale contiene sull'argomento pochi articoli fondamentali (che in gergo civile si direbbero co-

¹ Cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series II*, vol. III, pars II, Typis Polyglottis Vaticanis 1969, pp. 123 ss.; *Schemata constitutionum et decretorum... Series quarta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 280 ss.

stituzionali), la Santa Sede ha emanato una legge specifica, applicativa del Codice, ma solo riguardante le Facoltà di Studi Ecclesiastici (cf. Constitut. Apost. « Deus Scientiarum Dominus », 1931).

Ora la materia contenuta in questo primo Capo e fascicolo si presterebbe benissimo, quando fosse opportunamente sviluppata, alla preparazione di una legge propria anche per le Università Cattoliche in genere, su voto e con l'autorità del Concilio Ecumenico.

Qualche Padre insisteva che si affermasse il principio che l'istituzione e la presenza della Facoltà di Teologia nelle Università Statali rappresenta, per ovvie ragioni, un bene. In linea di fatto si vedrà poi, caso per caso. Tutti i membri della Sottocommissione degli Emendamenti furono consenzienti, e raccomandarono che il primitivo testo del n. 6 della Commissione Preparatoria fosse conservato nella sostanza anche circa le ultime righe, che consacravano tale principio. Mi sono permesso di ricordare la cosa, perché nella stampa degli schemi in formato grande non avvenga qualche involontaria omissione.

L'altra sezione « De Studiis academicis » (cf. caput II - in un fascicolo) tratta delle Università e Facoltà di Studi propriamente Ecclesiastici.

La Commissione Centrale aveva fatto molte osservazioni, che hanno indotto poi la Commissione Preparatoria a dare un nuovo assetto ai primi due capitoli (cioè: de Studiis Philosophicis - de Studiis Theologicis) comprendenti i numeri dal 2 all'8.

Parecchi Padri invocarono, a suo tempo, che il Concilio evitasse di parlare di Bienni e di Trienni nella specializzazione scientifica, in quanto tale ordinamento è materia per sé stessa fluida, contingente, con aspetti diversi a secondo anche dei luoghi.

Non sono da dimenticare gli istituti giuridici dell'affiliazione e dell'aggregazione, particolarmente per dar modo ai Seminari teologici (dove gli studi, sia pure superiori, assumono però carattere più specificamente pastorale) la possibilità di agganciarsi alle Facoltà e far acquistare maggiore prestigio ai futuri pastori d'anime, che, nelle parrocchie anche rurali, si trovano a contatto quotidiano con laureati di ogni specie.

Anche il problema della più larga ammissione dei laici alle Facoltà di Studi Ecclesiastici non è da trascurarsi.

Il buon contenuto di questa parte dello Schema può servire all'aggiornamento o perfezionamento della ricordata « Deus Scientiarum Dominus », che conta ora trent'anni di esperimento e di prova di fronte a innegabile rapido progresso nel campo scientifico e di organizzazione accademica, riservandosi al Concilio la enunciazione di soli principi direttivi di carattere generale.

La seconda parte dello Schema tratta « De Scholis catholicis ». E' tale l'importanza della scuola ai tempi nostri, sia nei paesi di così detta civiltà

cristiana, come nei paesi da poco assurti a indipendenza nei vari continenti di diversa tradizione religiosa, che il Concilio stimerà utile, come è prevedibile, di affermare la dottrina e prendere posizione.

Lo Schema, con gli emendamenti introdotti, e alla luce della « Divini Illius Magistri » offre chiari elementi positivi per una dichiarazione Conciliare.

Sommessamente crederei di osservare, per quanto riguarda l'ordine della materia, che convenga invertire l'ordine dei fascicoli per conformarsi alla linea del C.I.C., cominciando cioè da « de Scholis in genere », e risalendo quindi dal generale al particolare fino alle Università Cattoliche e alle Facoltà di Studi Ecclesiastici. Così si renderebbero più efficaci i principi fondamentali, che presentano anche più vasto raggio di applicazione.

La terza parte dello Schema « De obsequio etc. » (distribuita in tre fascicoli: C. I Notiones fundamentales - C. II de ratione docendi Sacram Scripturam - C. III de Doctrina S. Thomae servanda) contiene un dottrinale, già variamente toccato in altri Schemi, sia per quanto riguarda il Magistero Ecclesiastico, come per l'insegnamento della Sacra Scrittura, come pure per la dottrina di S. Tommaso, almeno quanto agli accenni essenziali, là dove si parla dell'insegnamento filosofico e teologico nei Seminari e negli Studi superiori.

Non converrebbe quindi insistere; semmai i competenti Dicasteri potranno servirsene, secondo l'opportunità, per normali Istruzioni.

CONCLUSIONE

Da quanto è stato osservato sembra sommessamente di poter così concludere:

a) Data l'importanza dell'argomento e l'indole dei nostri tempi, aperti al progresso scientifico e, purtroppo, anche a criteri di vieto laicismo, uno Schema, breve, compendioso, e di larga visione, è utile e forse anche doveroso venga trattato dal Concilio, seguendo nelle enunciazioni l'ordine previsto del C.I.C., per affermare i principi dottrinali essenziali e le direttive pastorali più generali. Questa indicazione compare già nell'Index-Sommario.

b) Quanto nelle diverse parti dello Schema riguarda piuttosto la pratica e la esecuzione, sia redatto in forma di Istruzioni o Documenti da emanarsi, se si ritiene, in nome e per mandato del Concilio.

c) Raccogliere a parte le norme che ovviamente serviranno all'aggiornamento del Codice.

4

RELATIO

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

DE MISSIONIBUS

PREMESSA

La Commissione preparatoria « De Missionibus », ha lavorato con zelo veramente edificante allestendo ben 7 schemi, che distribuiti in altrettanti fascicoli riguardano: 1. De regimine missionum; 2. De disciplina cleri; 3. De religionis; 4. De Sacramentis et de sacra liturgia; 5. De disciplina populi christiani; 6. De studiis clericorum; 7. De cooperatione missionali¹ per un complesso di 86 pagine di testo stampato, e un totale di circa 21 mila parole.

La Commissione Centrale preparatoria li discusse negli ultimi giorni di marzo del 1962, avanzando varie proposte di carattere generale, e proponendo modifiche nei particolari; dopo di che la Sottocommissione degli Emendamenti, sentito come di dovere il Comitato ridotto della stessa Commissione d'origine, li esaminò nella riunione del 16 luglio dello stesso anno alla luce delle risultanze emerse dall'una e dall'altra parte.

DISCRIMINAZIONE DEI TEMI

Da tali risultanze la Sottocommissione, secondo il compito assegnatole dal Sommo Pontefice, ritenne valide le osservazioni fatte da molti Padri nella Commissione Centrale e giudicò pertanto che le singole materie disciplinari contenute negli Schemi: n. 2 De disciplina cleri; n. 3 de Religiosis; n. 4 De Sacramentis ac de Sacra Liturgia; n. 5 De disciplina populi Christiani; n. 6 de studiis clericorum, riguardando essi tutta la Chiesa, non fossero trattate come a sé stanti, ma dovessero rimandarsi agli Schemi di carattere generale.

Non che la Commissione delle Missioni avesse valicato le sue competenze, ma, a causa del criterio adottato nell'istituzione delle Commissioni preparatorie, queste si trovarono a trattare di argomenti comuni, che ora ovviamente devono comporsi in unità.

Sono rimasti quindi, come propri della Commissione de Missionibus, due temi, il primo « De Regimine Missionum » col « Proemio », e l'ultimo « De Cooperatione missionali ».

¹ Cf. *Acta et Documenta... Series II*, vol. III, pars II, pp. 241 ss.; *Schemata constitutionum et decretorum... Series quarta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 349 ss.

ANALISI DEI TEMI CONSERVATI

Proemio

Occupava sette pagine, del formato minore usato per i fascicoli preparatori, ed è diviso in 4 punti. Una sua rielaborazione, che tenesse conto dei rilievi spesso affiorati circa le Missioni, durante la prima sessione del Concilio Ecu-
menico Vaticano II, parrebbe opportuna.

De Regimine Missionum

Oltre una breve introduzione, è diviso in tre Articoli o Capitoli: (De Relationibus cum Sancta Sede - De Regimine interno Missionum - De Relationibus Ordinariorum Missionum ad Instituta perfectionis [+ acquirendae], necnon de relationibus inter diversos ritus).

Ciascun Capitolo è a sua volta diviso in parecchi punti. In tutto 21 pagine abbondanti.

Dall'esame di esse, e tenute presenti le osservazioni fatte nella Commissione Centrale, è facile rilevare che molte delle santissime cose enunciate nello schema sono di notevole importanza, degne di discussione e decisioni conciliari; altre invece riguardano piuttosto norme e indicazioni particolari più confacenti all'aggiornamento del Codice; e altre ancora possono rimettersi a Facoltà e Istruzioni dirette della Santa Sede.

De cooperatione missionali

E' un breve schema, nel quale il n. 2 (De nova ordinatione Pontificilium Operum Missionalium), consenziente la stessa Commissione Preparatoria d'origine, è stato soppresso. Al suo posto è entrato il n. 14, tolto allo Schema precedente, e avente per titolo « De cooperatione Episcoporum et Cleri saecularis et regularis ex nationibus Christianis cum Missionibus ».

CONCLUSIONE

Dall'esposizione fatta sembra di dover concludere:

a) la Commissione Conciliare « De Missionibus », oltre al Proemio voglia attenersi alla materia prevista dagli schemi « de Regimine » e « De Cooperatione », limitandosi ai principi fondamentali del governo e della cooperazione missionaria;

b) le rimanenti materie particolari trattate nei due suddetti Schemi serviranno all'aggiornamento del Codice e a particolari Istruzioni della Santa Sede;

c) per gli argomenti che figurano negli altri cinque Schemi del periodo preparatorio, si potranno prendere, se si crede, opportuni contatti con le Commissioni che elaborano analoghi Schemi Conciliari a carattere generale.

5

RELATIO

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

DE STATIBUS PERFECTIONIS ADQUIRENDAE *

A) ADNOTATIONES GENERALES

1. In Schemate praesenti materia satis ampla collecta est, quae continet fructus uberrimae experientiae S. Congregationis de Religiosis et in memoriam revocat plura, quae praefata S. Congregatio ad renovandas et adaptandas regulas Religiosorum his ultimis annis perfecit. Praeterea assumit propositiones a variis communitatibus pro vita in statibus perfectionis acquirendae factas. Praebet optimum conspectum de varietate statuum perfectionis acquirendae, de communi essentia eorum, et de diversis finibus singulorum institutorum. Quae omnia exprimit in clara et perspicua terminologia.

Maxima cura impenditur quaestioni renovationis et adaptationis vitae religiosae. Qua in re non solum dantur principia generalia, sed etiam concreta particularia, additis incitamentis optimis. Specialem laudem merentur novae quaedam normae, v.gr. illae de clausura monialium operibus externis deditarum, quae respondent plurimis votis prolatis.

2. Tamen nobis videtur Schema praeiacens neque in forma praesenti neque in forma adhuc magis abbreviata Congregationi Generali proponi posse. Rationes sunt:

a) Secundum « Ordinem agendorum... » necnon litteras Summi Pontificis « Mirabilis ille » in eligenda materia pro Concilio maxime attendenda est nota pastoralis; nostrum autem Schema, cum maiore ex parte (sicut expresse declaravit Commissio praeparatoria votis Commissionis centralis respondens) ordinationes iuridicas pro obiecto habeat, illi exigentiae minus satisfacere neque in omnibus immediate ad Ecclesiae universalis necessitates spectare videtur.

b) In prima parte doctrinali Schema plura tangit quae iam tractantur in capite V Schematis dogmatici de Ecclesia.

3. Unde potius sic procedendum esse videtur:

a) Elaboretur bene et perficiatur caput « De statibus perfectionis evangelicae acquirendae » in Constitutione « De Ecclesia ». Sic scopo Con-

* Cf. *Acta et Documenta... Series II*, vol. III, pars. I, pp. 433 ss.; *Schemata constitutionum et decretorum... Series tertia*, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, pp. 185 ss.

cilii et normis directivis a Summo Pontifice datis melius satisfieri censemus. Nam hodie omnes expectant expositionem doctrinae fidei, i.e. theologicam, non iuridicam, de consiliis evangelicis atque statibus vitae secundum consilia ista. Locus tamen competens talis tractatus revera est in Constitutione « De Ecclesia »; nam status vitae secundum consilia evangelica susceptae reapse ad plenam et integram notionem Ecclesiae pertinet. (Plura de hac re vide infra sub Lit. C).

b) Quoad Schema praeiacens vero sufficere videtur, si a S. Synodo breves conclusiones quaedam de argumentis principalissimis decernuntur, quae essentialia de renovatione et adaptatione vitae institutorum statuum perfectionis acquirendae contineant. (Specimen talium conclusionum dabitur infra).

c) Praeterea tamen materia Schematis praeiacentis utiliter adhiberi poterit ad conficiendum quoddam « Directorium de statibus perfectionis acquirendae », quod a Commissione de Religiosis ex iussu Concilii sive durante Concilio sive post Concilium elaboretur.

B) ADNOTATIONES AD SINGULAS PARTES SCHEMATIS

1. Capita I - V, cum praecipue doctrinam terminologiamque iuridicam evolvant, recognitioni CIC demandentur, cui multa elementa optime praeparata suppeditabunt.

2. Capita VII - XXXIII (in genere loquendo etiam illa, quae secundum indicem in elencho Schematum positum nunc omittenda essent) pro elaborando Directorio adhibeantur; inquirenda tamen fortasse erit nova et melior dispositio rerum tractandarum.

3. Nota terminologica: Enixe commendo, ut quaestio de titulo statuum eorum, qui consilia evangelica professi sunt, iterum examini subiiciatur. Certe subtilitas iuridica necessaria est et servari debet in Codice; tamen pro locutione ad homines intra et extra Ecclesiam praeferendus esse videtur conceptus, qui possibiles falsas interpretationes vocabuli « perfectio » radicaliter excludat et essentiam theologicam illorum statuum plenius et apertius exprimat. Propono, ut dicatur: « Status imitationis Christi secundum consilia evangelica ».

C) DE STRUCTURA ET SIGNIFICATIONE CAPITIS

« DE STATIBUS PERFECTIONIS EVANGELICAE ADQUIRENDAE » IN CONSTITUTIONE DOGMATICA DE ECCLESIA

Iure suo et necessario thema de statibus perfectionis evangelicae acquirendae tractans incorporari debet schemati « De Ecclesia », quia Ecclesia est locus theologicus huius status. Quae veritas autem maiore perspicuitate elaborari debet, quam adhuc in capite V Schematis « De Ecclesia » sit fac-

tum. Ergo praefatum momentum theologicum status perfectionis acquirendae elucere debet:

a) ex tota conceptione Schematis « De Ecclesia » (praesertim ex loco, quem occupat tractatio de hoc statu in serie capitum huius Schematis);

b) ex descriptione et explicatione ipsius status (scil. in capite respectivo Schematis « De Ecclesia »).

Ad a): Fundamento posito in realitate Populi Dei, primo de utroque statu divinae institutionis tractandum est, de Hierarchia scilicet et de Laicato. Statui vero perfectionis, cum sit status sui generis complectens membra amborum supradictorum statuum, nonnisi hac structura generali data et accepta, potest competens locus theologicus attribui. Est enim status charismaticus, originem quidem ducens ex vita et doctrina Christi, formam autem iuridicam tandem ex institutione Ecclesiae obtinens.

Ad b): Theologica explicatio status perfectionis acquirendae suam vim assequitur ex mysterio Ecclesiae. Breviter adhuc ostendendum est, quomodo hoc fieri possit.

Exordio sumpto ex indole specifica status perfectionis ostendendum est, ipsum statum habere locum theologicum immediatum in Christo, qui non solum docuit et commendavit, sed ipse sua vita executus est haec consilia evangelica. Quo facto illud « oportuit » paupertatis, virginitatis, oboedientiaeque nostri Redemptoris in sensu suo theologico-historico (vide Luc. 24, 26) describendum est. Consequentia immediata supradictae demonstrationis est sensus theologicus consiliorum, qui etiam norma et regula eorum debet esse, qui Christum sequentes eadem consilia exsequi sua vita in animo habent. Qui sensus, ut breviter dicam, in eo est, quod paupertas, virginitas, oboedientiaeque signa sunt quasi-sacramentalia, i.e. efficientia quod significant, signa redemptionis, signaque crucis et resurrectionis, quae soteriologicum contentum habent et eschatologicum.

Proximo gradu argumentandi Ecclesia ostendenda est, quae, ut corpus Christi mysticum, ipsum Christum nostris temporibus repraesentat, et ideo etiam ut signa soteriologica paupertatis, virginitatis, oboedientiaeque in corpore suo mystico gestet necesse est. Quae signa enim luce clarius ostendunt quod Ecclesia sit, i.e. locus, quo crux Christi erecta sit et erecta manet, locus, quo crux Christi erecta sit et erecta manet, locus, quo communitas redemptorum Christo et eius eschatologicae gloriae obviam it. Ideo Ecclesia numquam hominum consilia Christi sequentium inopia laborare potest. His autem res magni momenti colligitur: Qui enim vocantur ad exsequendum consilia, non vocantur primarie, ut propriae sanctificationi vivant, sed ut indolem Ecclesiae repraesentent et Christo in ea serviant; status evangelicae perfectionis enim non est primo loco status propriae sanctificationis. Nonnisi in Ecclesia eiusque mysterio homo locum invenit et finem et media, quibus suam perfectionem prosequitur, quae perfectio iterum intime et totaliter refertur ad Ecclesiam tanquam mysterium Christi.

Consequenter monstrandus est scopus consiliorum evangelicorum christologicus et ideo soteriologicus et eschatologicus. Sensus autem ascetico-moralis consiliorum, quo enim media sunt repugnantia triplicem concupiscentiam, omnino submittitur sensui soteriologico-eschatologico. Qua conclusione iterum confirmatur supradicta consequentia, quod pietas individualis tantum in ambitu historiae salutis suiipsius veritatem invenire et explere potest.

Tandem diversi status perfectionis et aspectu iuridico et aspectu theologico sunt distinguendi. Quo fit, ut locus proprius theologicus, quem tenent in aedificio totius Ecclesiologiae et Theologiae, eis possit attribui, quae attributio maximi momenti est, ut singuli suam indolem suamque spiritualitatem inveniant.

Centrum autem huius summulae in eo consistat, quod doctrina, quae tradita est de consiliis evangelicis et statibus perfectionis, ex quibusdam angustiis educatur in plenitudinem revelationis. Nihil eorum, quae ultimis saeculis elaborata et tradita sunt, amittitur, sed locus proprius, quem status consiliorum in theologia et oeconomia salutis obtinet, magis conspicuus et apertus fit.

In optatis etiam est, quod complura membra Commissionis centralis de Schemate « De statibus perfectionis acquirendae » 25-VI-1962 disputantis optaverunt, conceptum status perfectionis acquirendae, quo erronee interpretato multis accidit opinio falsa, non negari vel infirmari, sed transcendere et amplificari, ut pietas individualis denuo suum locum ecclesiologicum obtineat et ostendatur, perfectionem evangelicam ideoque finem singulorum hominum in mysterio totius Christi fundari.

Nisi sententiae haec theologicae vindicantur, renovatio religionum tam saepe expostulata, quae in hac excursionem nonnisi in centro suo theologico, excluso problemate accommodationis, tracta est, nullum habet verum solidumque fundamentum.

D) DE RESOLUTIONE

« DE STATIBUS PERFECTIONIS ADQUIRENDAE »

A CONCILIO DECERNENDA

Si opportunum visum fuerit, a Concilio ipso in arcta connexionem cum capite Constitutionis « De Ecclesia » de statibus perfectionis tractante decernendae erunt (uti supra iam commendatur) conclusiones quaedam, quae normas generales contineant de renovatione et adaptatione vitae statuum perfectionis acquirendae, quaeque et in recognitione iuris Religiosorum in CIC respiciantur et in Directorio edendo latius evolvantur. Quare Schema quoddam Conclusionum illarum postea Patribus proponendum immediate nunc a Commissione de Religiosis elaborari debet, opportune in forma aliquius « Resolutionis » brevis. Quae Resolutio speciminis gratia fere puncta sequentia continere debet:

1. Singula instituta statuum perfectionis acquirendae (Ordines, Congre-

gationes, Societates, Istituta saecularia) finem atque spiritualitatem cuique propriam secundum intentiones fundatorum et experientiam historiae Ecclesiae praecisius atque distinctius evolvant, quo sibi parent aptas normas pro disciplina atque Apostolatu adaptandis urgenter hodiernis necessitatibus.

2. Recognoscantur Constitutiones, Directoria, Consuetudinaria singulorum Institutorum statuum perfectionis acquirendae secundum doctrinam et normas ab hac S. Synodo de his statibus datas.

3. Opera apostolatus vel caritatis Ordinum solemniter professorum (in quantum exercentur ab iisdem iuxta finem et constitutiones Ordini proprias) praescripto clausurae vel similibus legibus ne impediuntur.

4. Ubi tradita disciplina per nimias dispensationes de facto quasi abrogata est, novae constitutiones et regulae elaborentur.

5. Educatio atque efformatio spiritualis intellectualis professionalisque iuniorum membrorum Institutorum statuum perfectionis acquirendae, imprimis eorum qui activitates apostolatus vel caritatis exercent, efficacior reddatur et in necessitates temporum praesentium dirigatur, mediis hodie passim usitatis congruenter adhibitis.

6. Apostolatus opera a singulis Institutis exercenda bene coordinentur et in arcta collaboratione sive mutua sive cum loci Ordinario perficiantur.

7. Consilia evangelica et status consiliorum evangelicorum in praedicatione ordinaria eorum, qui curam animarum gerunt, saepius exponantur, ut omnibus, sive sacerdotibus sive laicis, praesertim vero familiis, maioris intersit, ut excitentur et curentur vocationes ad consilia evangelica et ad status perfectionis acquirendae suscipiendos.

B) PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17,30 del 25 gennaio 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato ha inizio la quinta seduta della Commissione coordinatrice dei lavori del Concilio.

Sono presenti gli Em.mi Cardinali Membri e gli Ecc.mi Arcivescovi del primo giorno.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente dà la parola all'Em.mo Card. Urbani, il quale legge le conclusioni formulate nella seduta di ieri sullo schema "De clericis".¹

Il Card. *Confalonieri* suggerisce di dire al terzo punto « de recto usu bonorum ecclesiasticorum ».

La proposta viene approvata, nel senso che si intende suggerire al clero di non andar dietro alle ricchezze e che amministri con spirito ecclesiastico i beni che gli vengono affidati nel conferimento degli uffici e benefci.

Il Card. *Doepfner*: suggerirei che in poche parole e in forma di *esortazione*, anziché di istruzione, sia espresso ciò che è detto al numero 6 sulla distribuzione del clero. La proposta viene accettata.

Mons. Morcillo propone di aggiungere dopo l'ultima parola del numero 2 « nec non spiritum qui conveniat clero dioecetano ».

Al Card. *Confalonieri* non piace l'espressione « ...clero dioecetano », perché può suonare esclusiva dal governo della diocesi del clero regolare, che pur deve essere considerato sotto molti aspetti, specie postorali, alle dipendenze del Vescovo. E ricorda che già in sede di Commissione Centrale preparatoria furono avanzate difficoltà contro tale terminologia e si preferì quella tradizionale, consacrata dal Codice.

Dopo una breve discussione si concorda nel suggerire al relatore che trovi una formula con la quale si esprima il concetto del servizio generoso e totale da parte del sacerdote nella propria diocesi.

Il Card. *Urbani* comunica le conclusioni sullo schema « De matrimoni Sacramento ».² Vengono approvate, senza eccezioni.

Il Card. *Urbani* legge le conclusioni sullo schema « De fidelium associationibus »,³ che tutti approvano.

¹ Cf. pp. 115-116.

² Cf. p. 116.

³ Cf. p. 116.

Il *Card. Urbani* riferisce sulle conclusioni raggiunte in merito allo schema « De apostolatu laicorum ».⁴ Sono tutte approvate concordemente.

Il *Card. Confalonieri* inizia l'esposizione della sua relazione sugli schemi « De sacrorum alumnis formandis ».⁵ Non vengono avanzate difficoltà né fatte osservazioni sulle conclusioni che propone.

Il *Card. Cicognani* approva le conclusioni, suggerendo che si dica alla Commissione di usare il materiale già elaborato per le parti che dovranno formare il nuovo schema, per quanto sarà possibile e in armonia con le finalità del Concilio.

Il *Card. Doepfner* suggerisce di dire che le Istruzioni o i Direttori, che vengono proposti, siano poi redatti e pubblicati con l'autorità del Concilio.

Il *Card. Cicognani*: i criteri, che vengono suggeriti per il modo della trattazione degli schemi conciliari come per la redazione delle istruzioni, è opportuno che siano comunicati anche ai Vescovi prima dell'inizio della seconda fase del Concilio.

Il *Card. Suenens*: i tre aspetti della formazione sacerdotale, spirituale, dottrinale, pastorale, siano bene messi insieme e sotto la stessa luce, poiché formano insieme la vera preparazione e perfezione sacerdotale.

Non vengono avanzate altre osservazioni e si sta perciò alle conclusioni suggerite dal relatore.

Il *Card. Confalonieri* espone le sue osservazioni e conclusioni sullo schema « De studiis academicis et de scholis catholicis ».⁶

Non vengono fatte osservazioni di rilievo e si concorda per l'accettazione delle conclusioni suggerite dal relatore.

Il *Card. Confalonieri* comunica le sue osservazioni e conclusioni sullo schema « De missionibus ».⁷

Il *Card. Urbani* suggerisce di non moltiplicare le Commissioni miste, poiché si corre il rischio di far ripetere la materia quando proprio si vuol evitare tale pericolo o si sta cercando di eliminare le ripetizioni.

E' opportuno che la stessa Commissione delle Missioni, senza formare alcuna Commissione mista, pensi a dire nel proemio dello schema ciò che è necessario al buon governo delle zone missionarie.

Il *Card. Doepfner*: si dovrebbe decidere se il capitolo sull'evangelizza-

⁴ Cf. pp. 117-118.

⁵ Cf. pp. 119-121.

⁶ Cf. pp. 122-124.

⁷ Cf. pp. 125-126.

zione o annunzio del Vangelo contenuto nello schema « De Ecclesia » vada eliminato o trasportato altrove.

Si sta per quanto suggerito dall'Em.mo Card. Suenens nello schema « De Ecclesia ».

Il *Card. Urbani* approva incondizionatamente quanto suggerito dal relatore circa la proposta di dichiarare solennemente in Concilio l'elevazione di tutti i territori « iuris missionis » a territori « iuris communis » secondo le modalità ed i tempi che stabilirà dopo il Concilio la Santa Sede; nonché di dichiarare solennemente l'impegno e la solidarietà delle diocesi meglio dotate di mezzi di aiutare quelle che ne sono sprovviste.

Anche agli altri la proposta piace e sono tutti d'accordo che per lo meno si esprima in Concilio come voto.

Il *Card. Doepfner* inizia la sua esposizione sullo schema « De statibus perfectionis acquirendae », leggendo la sua relazione.⁸

Il *Card. Cicognani*: si insista sulla perfezione come imitazione di Cristo, senza esagerare nel modo di esprimere tale concetto con termini alquanto artificiali e usando una maniera soave.

Il *Card. Urbani*: sono d'accordo anche io che la parte dottrinale vada nello schema « De Ecclesia » e che una Commissione mista, formata da quella teologica e dei Religiosi, prepari il testo.

Il *Card. Cicognani*: mi pare che la riduzione fatta dal relatore sia un po' eccessiva; si dovrebbe almeno conservare un Decreto da presentare al Concilio, dove oltre al dovere dei Religiosi di imitare Cristo e conseguire la perfezione, si dica dell'importanza dei Religiosi nella vita della Chiesa.

Il *Card. Confalonieri*: nel Decreto ci dovrebbe essere anche l'aspetto pastorale della vita religiosa.

Il *Card. Urbani*: giusto, anzi sarei del parere che il Decreto sia prevalentemente pastorale, rimandando il resto a dopo il Concilio nel modo suggerito dal relatore.

Si conclude per questa proposta.

Sono le ore 19.30. La seduta, fatta la preghiera di rito, viene dichiarata chiusa dal Presidente.

25 gennaio 1963.

⁸ Cf. pp. 127-131.

CONGREGATIO VI

(26 Ianuarii 1963)

A) DOCUMENTA

1

PROPOSITIONES

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

a) DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

1. Lo schema sia redatto in modo che, dopo l'argomento della Vocazione, vi figurino i principi generali sulla formazione spirituale, disciplinare, intellettuale e pastorale dei candidati al sacerdozio; sottolineando in proposito, l'importanza delle virtù sia soprannaturali che umane, la necessità della disciplina, la dignità dello studio e la preparazione alla vita pastorale.

Nulla si oppone a che l'argomento della Vocazione sia presentato sotto forma di Messaggio Conciliare a sé stante.

2. Il resto sia rimandato a Istruzioni da emanarsi con l'autorità del Concilio, in vista anche della preparazione di un Directorium.

3. Selezionare e preordinare le norme che sono piuttosto materia del Codice di Diritto Canonico.

b) DE STUDIIS ACADEMICIS ET DE SCHOLIS CATHOLICIS

1. Uno schema breve, ma di larga visione, venga redatto sull'argomento, seguendo nelle enunciazioni l'ordine del Codice di diritto canonico, allo scopo di affermare i principi dottrinali fondamentali e le direttive pastorali.

2. Quanto nel primitivo schema si riferisce alla pratica esecuzione ed a norme particolari sia rimandato a corrispondenti Istruzioni da emanarsi con l'autorità del Concilio.

3. Selezionare le norme che sono piuttosto materia di Codice perché servano all'aggiornamento del Codice stesso.

4. Nulla dire in Concilio di quanto figura nei fascicoli « De obsequio erga magisterium Ecclesiae »: in forma di principio si parlerà di ciò nello schema « De Ecclesia ».

c) DE MISSIONIBUS

1. La Commissione Conciliare delle Missioni nel redigere il nuovo schema, dopo un Proemio introduttivo, tratti in due distinti capitoli « De regimine missionum » e « De cooperatione missionali », stabilendo soltanto i principi generali ed ispiratori del governo delle missioni e della Cooperazione missionaria.

2. A chiusura del primo capitolo (de regimine etc.) si potrà fare un breve cenno degli argomenti che figurano negli attuali cinque seguenti capitoli (dal 2 al 6); la cui materia tuttavia va riferita, come tale, a corrispondenti Schemi di carattere generale: allo scopo, la Commissione delle Missioni potrà prendere opportuni contatti con le Commissioni Conciliari che li preparano, in modo da fornire, in quanto occorra, la propria esperienza nella redazione degli Schemi stessi.

3. Quanto resta del precedente schema può essere rimesso all'aggiornamento del Codice o a particolari Istruzioni della Santa Sede.

4. La Commissione delle Missioni voglia esaminare come può essere espressa (per es. in forma di Voto) la proposta sulla elevazione di tutti i territori di missione e territori « iuris communis », secondo la proposta che viene qui allegata.

Annotazione

In seguito alle discussioni del Periodo Preparatorio e a rilievi e tendenze affiorate durante la prima Sessione del Concilio, si prospetta l'opportunità di esaminare un problema nuovo, che sembra ricco di sviluppi per la Chiesa intera.

E' opportuno tenere ancora la divisione tra territorio « iuris communis » e territorio « missionis »?

La divisione fino a che punto favorisce la evangelizzazione ed in che misura la ritarda a motivo dei vari complessi psicologici, politici e razziali, che creano profondi pregiudizi contro la Chiesa cattolica, quasi fosse ancora legata a forme di colonialismo?

Per quanto ancora sussistano stati di necessità, ai quali bisogna provvedere con assistenza pastorale ed economica e con particolari disposizioni giuridiche, non conviene, forse, che la Chiesa proclami il principio dell'uguaglianza giuridica dei territori, che spiritualmente assiste?

Con ciò non dovrebbe cessare, evidentemente, la particolare assistenza alle diocesi giovani o spiritualmente, organizzativamente ed economicamente sottosviluppate: dovrebbe continuare a funzionare un Dicastero, opportunamente denominato (sia De Propaganda o Promovenda Fide o De Praeservatione Fidei o De Annunciatione Fidei), con il compito di studiare un piano di assistenza a tutte le diocesi bisognose di aiuti, convogliando mezzi e forze dalle diocesi più evolute e meglio dotate per distribuirle dove necessitano. Si attuerebbe quella solidarietà pratica e tanto efficace, perché visibile, della funzionalità del Corpo Mistico, che è la Chiesa.

Il Concilio, quindi, potrebbe emettere una dichiarazione solenne con la quale viene stabilito il principio dell'elevazione di tutte le zone di missione a territorio « iuris communis », secondo le modalità ed i tempi che stabilirà poi la Santa Sede per l'attuazione pratica del principio stesso.

Una tale dichiarazione potrebbe creare un clima di grande simpatia verso la Chiesa Cattolica da parte di numerose giovani nazioni, le quali mal sopportano che siano ancora considerate zone diverse dalle altre, quando già godono in campo civile di una indipendenza da tutti riconosciuta e siedono con uguali diritti nel consesso mondiale delle Nazioni Unite.

Nella dichiarazione conciliare dovrebbe seguire l'affermazione dell'impegno e della solidarietà da parte di tutte le diocesi e forze cattoliche di cooperare efficacemente alla elevazione delle zone spiritualmente depresse, in difesa e sviluppo della Fede e della vita religiosa, prevedendo allo scopo la creazione o il potenziamento di un Dicastero specifico.

E basterebbe ciò per redigere uno schema conciliare di rilevante importanza, senza scendere a particolari strutturazioni giuridiche, per le quali si provvederebbe in seguito.

2

PROPOSITIONES

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

DE STATIBUS PERFECTIONIS ADQUIRENDAE

I

1. Elaboretur a Commissione de Fide et Moribus in collaboratione cum Commissione de Religiosis caput « De statibus perfectionis evangelicae acquirendae » in Constitutione dogmatica « De Ecclesia » ponendum, adhibit

elementis partis doctrinalis prioris Schematis « De statibus perfectionis acquirendae » (capita I - V, quae proinde in hoc Schemate omittenda erunt).

2. Examinetur a praefatis Commissionibus collaborantibus, quomodo praedictum caput Constitutionis « De Ecclesia » secundum sequentes ideas fundamentales componi possit:

Status perfectionis acquirendae est status charismaticus, originem ducens ex vita et doctrina Christi, formam iuridicam ex institutione Ecclesiae obtinens, membra ex utroque statu divinae institutionis (scl. Hierarchia et Laicatus) complectens. Fundamentum theologicum sunt consilia evangelica, scl. paupertas, virginitas, oboedientia, quae sunt signa redemptionis (exinanitionis nempe crucis et glorificationis resurrectionis), quibus sicut vita Redemptoris signata erat ita etiam corpus Christi mysticum carere numquam potest. Quae signa enim patefaciunt speciali modo mysterium Ecclesiae eamque ostendunt esse locum, quo crux Christi erecta manet et communitas redemptorum Christo eiusque eschatologicae gloriae obviam it. Unde qui ad statum perfectionis acquirendae vocantur, primarie non ut propriae sanctificationi vivant vocantur, sed ut indolem Ecclesiae repraesentent et Christo in ea serviant (et sic eo ipso propriam perfectionem assequantur).

Uno verbo: explicetur sensus consiliorum evangelicorum atque status perfectionis acquirendae christologicus, soteriologicus, eschatologicus, cui subordinatur sensus ascetico-moralis.

II

Quae partes Schematis in elencho Schematum sub b-d enumerantur, scl. De vocatione religiosa (cap. IX), De accommodata renovatione vitae religiosae (cap. XI-XV), De institutione alumnorum religiosorum eorumque admissione ad Professionem et Ordines (cap. XVI-XXV), a Commissione De Religiosis rigore contrahantur ad breve « Decretum de statibus perfectionis acquirendae » Concilio proponendum.

In Schemate vero emendato haec sequentia argumenta hic tantum uti specimina proposita contineri deberent (quae tamen nullo modo aliis bonis argumentis officere intendunt):

1. Singula instituta statuum perfectionis acquirendae (Ordines, Congregationes, Societates, Instituta saecularia) secundum finem atque spiritualitatem cuique propriam, intentiones fundatorum, historiae Ecclesiae experientiam sibi parent aptas normas pro disciplina et Apostolatu ad hodiernas necessitates adaptandis.

2. Recognoscantur Constitutiones, Directoria, Consuetudinaria singulorum Institutorum statuum perfectionis acquirendae secundum doctrinam et normas ab hac S. Synodo de his statibus datas.

3. Opera Apostolatus vel caritatis Ordinum solemniter professarum (in quantum exercentur ab iisdem iuxta finem et constitutiones Ordini proprias) praescripto clausurae vel similibus legibus ne impendantur.

4. Ubi tradita disciplina per nimias dispensationes de facto quasi abrogata est, novae constitutiones et regulae elaborentur.

5. Educatio atque efformatio spiritualis intellectualis apostolica professionalisque iuniorum membrorum Institutorum statuum perfectiones acquirendae, imprimis eorum qui activitates Apostolatus vel caritatis exercent, efficacior reddatur et in necessitates temporum praesentium dirigatur, mediis hodie passim usitatis congruenter adhibitis.

6. Apostolatus opera a singulis Institutis exercenda bene coordinentur et in arcta collaboratione sive mutua sive cum loci Ordinario perficiantur.

7. Consilia evangelica et status consiliorum evangelicorum in praedicatione ordinaria eorum, qui curam animarum gerunt, saepius exponantur, ut omnibus, sive sacerdotibus sive laicis, praesertim vero familiis, maioris intersit, ut excitentur et curentur vocationes ad consilia evangelica et ad status perfectionis acquirendae suscipiendos.

III

Examinetur a Commissione, utrum opportunum sit, praeter supradictum Decretum breve edere durante Concilio vel post Concilium « Directorium de statibus perfectionis acquirendae », quod contineret materiam Concilio ipsi non propositam (vel, in quantum proposita est, ulterius evolutam).

Sive hoc Directorium sive res ad recognitionem Codicis I.C. transmissae Concilio tamquam Appendix ad praefatum Decretum Patribus informationis causa ad manus dari opportunum esse videtur (quin de iis in Congregatione Generali discutiatur).

IV

Examinetur a Commissione, an fortasse titulus « status perfectionis acquirendae » mutari possit in meliorem sequentem: « status imitationis Christi secundum consilia evangelica ».

Ratio: Hic titulus falsas interpretationes verbi « perfectio » securius excludere et essentiam theologicam status perfectionis acquirendae plenius atque apertius exprimere videtur.

3

RELATIO

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

DE EPISCOPIS AC DE DIOECESON REGIMINE *

a) GENERALIA

1. Schema uti iacet longius est et plura particularia continet quam ut Congregationi Generali subiciatur.

2. Pauca tantum quaedam puncta praecipua a Commissione competenti colligi debent et in Schema quoddam parvum « Resolutio Conciliaris de Episcopis ac de dioeceseon regimine » vel simili modo inscriptum componi, quod ipso Concilio proponatur.

3. Provideatur ab eadem Commissione, quomodo ampla materia huius Schematis, quatenus Congregationi Generali non proponetur, dividatur et demandetur partim futurae recognitioni C.I.C., partim alicui « Manuali Episcoporum » vel simili documento elaborando.

4. Ex materia capitis III (« De conferentiis Episcoporum ») quae cum sit maximi momenti, conficiatur particulare Decretum, ipsi Concilio proponendum. In quo faciendo ratio habeatur consuetudinum legitimarum, quae in pluribus regionibus iam sese evolverunt, et argumentorum hac de re a Patribus durante disceptatione Schematis liturgici in prima sessionum periodo prolatorum.

5. Sive in Resolutione « De Episcopis ac de dioeceseon regimine » et Schemate « De Conferentiis Episcoporum » ipso Concilio proponendis, sive in Directorio seu Manuali « De Episcopis » et recognitione C.I.C. a Commissionibus competentibus faciendis, accurate attendatur ad doctrinam dogmaticam de Episcopis, quam proponet Constitutio « De Ecclesia », ita ut normae morales, pastorales, iuridicae in his documentis enuntiatae vere innituntur et radiceantur in suo fundamento theologico eique plene respondeant.

b) PRINCIPIA DE QUIBUS IN CONGREGATIONE GENERALI
DISCEPTARI DEBET ET QUAE PROINDE A COMMISSIONE

« DE EPISCOPIS » IN SCHEMATE RESOLUTIONIS

« DE EPISCOPIS AC DE DIOECESON REGIMINE » PONANTUR

1. De ordinatione relationum inter Congregationes ac Tribunalia S. Sedis et Episcopos vigentium;

* Cf. *Schemata constitutionum et decretorum... Series tertia*, pp. 69 ss.

2. De competentibus singularum Congregationum ac Tribunalium Romanorum simpliciore et expeditiore modo ordinandis;
3. De facultatibus Episcoporum;
4. De Episcopo uti Praeside cultus seu celebrationum liturgicarum in sua dioecesi;
5. De Episcopo uti moderatore ordinario disciplinae in sua dioecesi;
6. De Episcopo iure ordinario providendi omnibus beneficiis et officiis in sua dioecesi;
7. De iure Coadiutorum et Auxiliarium ordinando;
8. De norma fundamentali, secundum quam fiant unio, divisio, dismembratio dioeceseon;
9. De norma fundamentali, secundum quam fiant unio, divisio, dismembratio parochiarum;
10. De « Manuali Episcoporum » edendo.

c) PRINCIPIA ESSENTIALIA QUAE CONTINERI DEBENT
IN DECRETO « DE CONFERENTIIS EPISCOPORUM »

1. Prooemium: fundamentum theologicum: Collegium Episcoporum succedens Collegio Apostolorum;
2. Distinctio Conferentiae a Concilio provinciali vel plenario;
3. Finis Conferentiarum instituendarum;
4. Extensio regionis, pro qua constituatur singula Conferentia;
5. Duplex modus agendi Conferentiae:
 - a) mutua consultatio pastoralis (sine vi obligatoria);
 - b) legislatio regionalis (obligatoria pro omnibus) in certis casibus a iure bene et praecise determinatis;
6. Conferentia Episcoporum non est instantia intermedia inter S. Sedem et singulos Episcopos.

d) ANNOTATIONES PARTICULARES SPECTANTES
AD ILLA QUAE RECOGNITIONI CIC VEL ELABORATIONI
« MANUALIS EPISCOPORUM » DEMANDANDA SUNT

4

RELATIO

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

DE CURA ANIMARUM *

a) NOTA GENERALIS

1. Schema perlongum est et pluribus partibus sat heterogenis constat. Videtur non esse proponendum Congregationi Generali.

2. Plura ad recognitionem CIC. spectant. Alia remitti possunt ad editionem sequentium documentorum a Commissionibus faciendam:

- a) Manuale Episcoporum (iam supra commendatum),
- b) Directorium de statibus perfectionis acquirendae,
- c) Manuale parochorum sacerdotumque in cura animarum laborantium,
- d) Directorium de praedicatione Verbi Dei (nisi hoc Conferentiis Episcoporum pro diversis regionibus seorsim faciendum relinquatur, prouti proponitur in primae partis capite I, n. 4 Schematis),
- e) Directorium de catechetica institutione populi christiani,
- f) Directorium de pastoralis cura fidelium migrantium.

3. Pauca quaedam principia fundamentalia in ipso Concilio disceptanda sunt et opportune hoc fiet in sequentibus documentis:

- a) Resolutio de Episcopis ac de dioeceseon regimine,
- b) Resolutio de Statibus perfectionis acquirendae,
- c) Resolutio de catechetica institutione populi christiani.

b) DISQUISITIO GENERALIS

DE SINGULIS CAPITIBUS SCHEMATIS

Pars prior, cap. I: De Episcoporum officiis

1. Totum caput demandetur elaborationi « Manualis Episcoporum », a Commissione de Episcopis ac de dioeceseon regimine facienda, aliis competentibus Commissionibus collaborantibus.

2. Si placuerit, « Directorium de praedicatione Verbi Dei » iussu ipsius Concilii a Commissione de disciplina cleri et populi christiani conficiatur, adhibitis propositionibus respectivis a Commissione Praeparatoria de disciplina cleri et populi christiani olim praeparatis.

* Cf. *Schemata constitutionum et decretorum... Series tertia*, pp. 93 ss.

Pars prior, cap. II: De Relationibus inter Episcopos et parochos deque obligationibus ac muneribus parochorum

1. Pars I (De rationibus pastoralibus inter Episcopos et parochos) et II A (De obligationibus parochorum) ad recognitionem CIC. spectant, exceptis quibusdam numeris, qui aut ad Manuale Episcoporum (n. 32) aut ad Manuale parochorum (n. 30, 31, 40) pertinent.

2. Pars II B (De muneribus parochorum) opportune in « Manuale parochorum aliorumque sacerdotum in cura animarum laborantium » transformabitur, quod iussu Concilii a Commissione competenti executioni mandetur.

Pars prior, cap. III: De parochorum nominatione seu paroeciarum provisione deque parochorum stabilitate, amotione et translatione

Totum caput Commissioni de recognoscendo CIC. demandetur. Attamen fortasse principium quoddam Resolutioni de Episcopis ac de dioeceseon regimine inserere iuvabit, quod ita circiter sonaret: « Ius de paroeciarum provisione atque parochorum stabilitate ita exigentiis hodiernis curae animarum adaptetur, ut simul evitentur duo pericula: a) ne ministerium pastorale (sive culpabiliter sive inculpabiliter) insufficienter et cum gravi damno spirituali fidelium expleatur; b) ne parochus necessaria stabilitate careat ».

Pars prior, cap. IV: De rationibus inter Episcopos et Religiosos praesertim quoad Apostolatus opera exercenda

1. Totum caput recognitioni CIC. relinquendum esse videtur.

2. A Congregatione Generali forsitan unum principium essenziale statuendum erit (scilicet in Resolutione « De Episcopis... »): « Rationes inter Episcopos et Religiosos recognoscantur et quidem ita, ut:

- a) cura animarum plene subiecta sit regimini Episcopi;
- b) salvetur tamen — etiam in ipsius Apostolatus exercitio — indoles propria et finis proprius uniuscuiusque Ordinis vel societatis religiosae;
- c) in tuto ponatur coordinatio operis et collaboratio inter clerum dioecesanum et religiosum ».

3. Praeterea quaedam partes sive pro Manuali Episcoporum sive pro Directorio de statibus perfectionis acquirendae seligi poterunt.

Pars altera, cap. I: De catechetica populi christiani institutione

1. Etiam hoc caput videtur non esse proponendum Concilio. Materiam vero praebet optime compositam pro Directorio quodam « De catechetica populi christiani institutione » a Commissione competente iussu Concilii edendo. Compleri deberet tale Directorium quibusdam elementis in Schema- te olim praeparato contentis, in praeiacente vero omissis.

2. A Congregatione Generali tamen decerni debet Resolutio quaedam « De catechetica populi christiani institutione », quae in brevibus sententiis agat de necessitate, fine, methodo, organisatione catecheticae institutionis; de praeparatione catechistarum; de libris cateheticis et de Directorio catechetico edendo.

Pars altera, cap. II-V: De pastorali cura fidelium migrantium, maritimorum, aeronavigantium, nomadum

Non est necesse, ut haec capita Concilio proponantur. Si placuerit, exaretur « Directorium de pastorali cura fidelium migrantium », quod respicit omnes fideles actu vel habitualiter domicilio carentes.

Pars altera, cap. VI: De pastorali cura fidelium ne materialismi erroribus inficiantur

Hoc caput permulta continet, quae ad activitatem laicorum spectant; quare commendatur, ut Constitutioni (aut Directorio) de Apostolatu Laicorum incorporetur.

c) ADNOTATIONES PARTICULARES AD ARGUMENTA
IN SINGULIS CAPITIBUS TRACTATA

5

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

DE ORDINE MORALI *

a) IN GENERE

Schema propositum est:

a) insufficienter dogmaticum: doctrina revelata praesertim scripturistica de diversis elementis consideratis est ditior et magis abundans quam e textu comparet;

b) nimis polemicum: doctrina positiva ita nitide exponi potest ut propria eius luce errores praecaveantur;

c) nimis decretorium quod ad elementa psychologica attinet: psychologia est scientia recens et in evolutione continua implicata, atque proinde periculosum est in hoc dominio quaedam modo definitivo dirimere (sicut v.g. fit in capite de peccato).

* Cf. *Schemata constitutionum et decretorum... Series I*, pp. 73 ss.

b) IN SPECIE

Ad Caput I (De fundamento ordinis moralis)

Caput I prorsus insufficiens et inaptum videtur ob sequentes rationes.

1. Schema, forsitan haud voluntarie sed tamen in re, in disputatione libera inter theologos unam sententiam contra alteram consecrat. Revera, de vocatione *omnium* hominum supernaturali alii dicunt quod agitur de decreto divino *extrinseco*, alii autumant quod voluntas Dei realis semper effectum suum in termino habet et quod proinde in ente intimo uniuscuiusque hominis adest ordinatio realis, dispositio vera et dinamica ad ardinem gratiae (inter hos ultimos praevalent v.g. E. Brisbois, S.J., *Le désir de voir Dieu et la métaphysique du vouloir selon saint Thomas*, Nouv., Rev. Théol., 63, 1936, p. 1105; L. Malevez, S.J., *La gratuité du surnaturel*, ibid., 75, 1955, p. 561-586 et 675-689; J.P. Kenny, *Réflexions on human nature and the supernatural*, Theological Studies, 14, 1955, p. 280-287). Secundum primam sententiam experientia nostra et exinde ordo rationis *solam naturam* attingit et exinde lex naturalis nitide delimitari et ab elementis supernaturalibus separari potest. Secundum alteram sententiam in homine reali uti nunc exstat et uti in sua intima realitate ordinatur ad gratiam, illa quae experientiae et exinde etiam cognitioni rationis pervia sunt iam possunt elementa supernaturalia includere ita ut delimitatio eorum quae ad solam ordinationem naturalem pertinent non accurate segregari et sepositae exponi possint. Atqui schema plene rem dirimit ad mentem eorum qui primam sententiam propugnant. In decursu historiae Ecclesiae constitutiones dogmaticae numquam addicebantur electioni inter diversas sententias libere disputatas theologorum catholicorum, sed ita concipiebantur ut illa libertas intra limites verae fidei observaretur.

2. Schema legem naturae ut quid *staticum* proponit. Expressio « lex naturalis » potius vitetur et loco eius adhibeantur voces et vocabula quae v.g. modo splendido a S. Paulo adhibentur, quin disputatio libera de qua supra tangatur (v.g. Rom. 2, 14-16), Atqui ordo moralis simul est obiectivus, absolutus atque idealis seu inexhaustus (un idéal inépuisable) et proinde in decursu historiae, et propter progressum culturae obiectivae et propter promotionem culturae subiectivae sub respectu morali, *dynamice* sese evolvit. Cogita de ordine iustitiae: in quantum media obiectiva crescunt et in quantum homines magis sensibiles fiunt iuribus omnium personarum humanarum, *obiectum* seu contentum huius virtutis iustitiae magis magisque ditescit. Ita v.g. impossibile erat durante Medio Aevo ut obligationes iustitiae proponere quae hodie ut officia strictae iustitiae internationalis in litteris encyclicis *Mater et Magistra* expostulantur. Quod valet de iustitia, dicendum est de omnibus virtutibus moralibus, quarum materia praecise constituit obiectum ordinis rationis seu iurium personae humanae. Constitutio de ordine morali considerato in sua indole dinamica perfecte strui potest, quin indoles obiectiva et absoluta huius ordinis detrimentum capiat!

3. Ut proponatur doctrina quae capax sit ut proprio splendore et efficacitate sua arceat errores relativismi moralis et subiectivismi, sicut in quibusdam aberrationibus « ethicae situationis » grassantur, in expositione fundamentorum ordinis moralis ratio habenda est *a)* et de conditione seu situatione communi et fundamentali omnium et singulorum *b)* et de singularitate seu de originali situatione uniuscuiusque personae humanae.

a) Omnes et singuli homines versantur in eadem conditione seu *situatione fundamentali*. Nempe omnes et singuli sunt spirituales et corporales et qua tales eisdem exigentiis moralibus subsunt, omnes implicantur in mundo cuius bona ab omnibus ut media adhibenda sunt et a nullo ut finis considerari possunt, omnes referuntur ad proximum qui ut persona humana seu subiectum tractandus est et numquam ut obiectum seu medium haberi potest, omnes sunt sociales et proinde bono communi communitatum ad quas pertinent inservire debent, omnes sunt creaturae et qua tales omnimodam dependentiam a Deo sustinere debent, omnes vocantur ad ordinem supernaturalem. Cum situatio omnium sit fundamentaliter eadem, pro omnibus ipso facto valent eadem normae morales fundamentales, obiectivae et absolutae. Iam ex hoc capite prorsus excluditur omnis relativismus et subiectivismus ethicus.

b) Sed *in* hac conditione fundamentali eadem pro omnibus, omnes homines sunt singulares seu originales et exinde *in situatione singulari et personali* versantur. Quae singularitas uniuscuiusque iam patet *in ordine humano*: anthropologia in diversis suis manifestationibus absque dubio stabilit quod quisque gaudet constitutione propria, temperamento singulari, tendentiis personalibus et capacitatibus diversis et secundum quod quisque haec omnia libera operatione excolit, evenit personalitas unica cum caractere individuali. Sed etiam *in ordine supernaturali* dantur talenta et dona diversa, communicantur unicuique charismata singularia prout Deus vult, habetur in corpore Christi quod est Ecclesia maxima diversitas membrorum, aedificatur corpus Christi secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, sicut praesertim patet ex studio epistularum sancti Pauli. Exinde quisque perfectionem moralem attingere debet secundum suam originalitatem et ad hoc propria ratione et sub ductu Spiritus Sancti vocationem suam propriam exsequi. Quae omnia pertinent ad ordinem moralem universaliter vigentem, nam verum est quod *omnes et singuli* debent sese promovere sub respectu morali secundum talenta et dona propria a Deo recepta (est norma generalis, principium universale, sc. pro omnibus et singulis valens). Ceteroquin agnitio huius singularitatis et exigentiarum moralium ex ea profluentium nullo modo relativismo vel subiectivismo favet, nam singularitas uniuscuiusque habetur *intra* limites conditionis communis et exinde pro omnibus valent normae fundamentales hanc conditionem communem regentes et numquam cuidam licet contra illas normas fundamentales agere.

Relativismo et subiectivismo cuiusdam ethicae situationis adaequate doctrina positiva opponi nequit, nisi accurate elaboretur ordo moralis rationem

habens et de conditione communi omnium et de singularitate uniuscuiusque. Atqui in schemate, uti iacet, homo tantummodo consideratur in essentia communi quin verbum fiat de illa singularitate cuiusque personae humanae et in ordine humano et in ordine gratiae.

Si proinde constitutio exoptaretur de fundamento ordinis moralis, schema penitus est recogitandum et reficiendum.

Ad Caput II (De conscientia christiana)

De definitione et de formatione conscientiae tantummodo trita refert quae denuo tractari non debent: quae autem dicuntur de conscientia erronea et de autonomia conscientiae potius et melius reponuntur in constitutione de Ecclesia, nempe ubi quaestio agitur de libertate religiosa.

Ad Caput III (De subiectivismo et relativismo ethico)

Est superfluum: nam si doctrina de fundamento ordinis moralis adaequate exponitur, iam ipso facto relativismus et subiectivismus arcentur.

Ad Caput IV (De naturali et supernaturali dignitate personae humanae)

Artificiose a primo capite de fundamento morali segregatur. Ratio: dignitas humana gratia ornata per excellentiam est elementum essentielle fundamenti ordinis moralis.

Ad Caput V (De peccato)

Sub respectu quaestionis de moralitate obiectiva rationem non habet de studiis recentioribus in quibus doctrina scripturistica de peccato adamussim explanatur (cfr. v.g. P. Schoonenberg, S.J., *De macht der zonde*, 's Hertogenbosch, 1962); quae autem de culpabilitate subiectiva exponuntur, praematura et inconsulta videntur, quia psychologia ut scientia recens et firmitate adhuc carens praebet dominium nimis anceps quam ut constitutio in hac materia iudicia definitiva promat.

Ad Caput VI (De castitate et de pudicitia christiana)

In hoc contextu locum obtinere non debet. Ratio est quod quaestiones de sensu sexualitatis et de castitate atque pudicitia solutorum illustrantur ex illis quae dicenda sunt de matrimonio. In sacra Scriptura quaestio de virginitate in connexione intima cum illa de matrimonio agitur et, illa praesupposita, clarescit. Idem dicendum est de castitate et pudicitia solutorum. Etenim, quando in tractatione de matrimonio iam monstratur sexualitatem sensum suum obiectivum non attingere nisi in quantum inservit et amoris coniugali et procreationi, ipso facto principia constant e quibus obligationes castitatis et pudicitiae solutorum aperte enodantur.

6

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

DE ORDINE SOCIALI *

I

*Analyse critique du schéma
proposé par la Commission théologique*

a) IN GENERE

a) Les chapitres I-VII (pp. 3-47) — « De ordinis socialis fundamento et vitae socialis principiis » etc... — sont la reprise fidèle des principaux enseignements du Magistère Pontifical en matière sociale, depuis *Rerum Novarum* jusqu'à *Quadragesimo Anno* (1931) tout au moins; ils tiennent assez peu compte des thèmes nouveaux apparus depuis, dans l'encyclique *Mater et Magistra* par exemple, en particulier de l'enseignement sur la socialisation, sur l'équilibre économique entre secteurs et entre régions, sur l'aide aux pays en voie de développement.

b) L'allure est celle d'un schéma scolaire; la forme également, le vocabulaire a un caractère abstrait. L'exemple de l'effort entrepris à cet égard par S.S. Jean XXIII dans *Mater et Magistra*, qui a pu être lue et comprise par un très large public, n'a pas été suivi ici.

c) A part le chapitre V, le schéma vise presque exclusivement des problèmes de la société industrielle d'*Europe occidentale*. La situation nord-américaine elle-même n'est guère prise en considération (sauf par le paragraphe 31 sur les « classes moyennes » qui, lui, en raison du vocabulaire, risque d'être assez mal compris dans le contexte sociologique européen); à plus forte raison, le chrétien des pays sous-développés se trouvera dépaycé (en dépit d'une allusion à la nécessaire réforme agraire, n. 15); les chrétiens des pays de l'Est ne trouveront guère d'orientation positive pour une action sociale menée au mieux de ce que permet le système économique en vigueur dans ce pays.

Ainsi le schéma a le mérite de reproduire une doctrine classique; mais il ne semble pas correspondre à l'attente manifestée par le Souverain Pon-

* Cf. *Schemata constitutionum et decretorum... Series tertia*, pp. 7 ss.

tife dans son discours d'ouverture au Concile. En raison de *a)* tout d'abord, il ne semble pas répondre à son désir de voir s'instituer au Concile autre chose qu'« une discussion qui *reprendrait largement* l'enseignement des Pères et des théologiens anciens et modernes ». En raison de *b)* il ne semble pas qu'on réponde à son vœu d'une « présentation efficace » et d'un emploi « de la forme d'expression qui convient davantage au Magistère, lequel a un caractère surtout pastoral ». En raison de ce il est à craindre qu'on ne se donne pas assez, selon le vœu de S.S. Jean XXIII, « à l'oeuvre que réclame *notre* époque, *poursuivant* le chemin que l'Eglise parcourt depuis vingt siècles ».

b) IN SPECIE

Au chapitre I (Ordre social)

a) Il est indispensable de tenir compte de la « socialisation » croissante de l'existence humaine aujourd'hui, comme le faisait S.S. Jean XXIII dans *Mater et Magistra*.

b) Ici une déclaration visant la ségrégation raciale et la condamnant serait très utile. Ne pas fonder (n. 3) *toute* diversité des fonctions sociales sur la diversité des aptitudes et des qualités naturelles, car certaines diversités de fonctions sont légitimement d'ordre institutionnel et volontaire.

c) Ne pas donner au principe de subsidiarité (n. 10) (exprimant les rapports entre société et personne — ce qui est omis — aussi bien qu'entre Etat et communautés de rang inférieur) une formulation seulement négative, i.e. désignant seulement la *limite* de l'intervention sociale; il faut faire apparaître davantage l'aspect *positif* (selon l'expression de *Quadragesimo Anno*: « subsidium afferre » et celle de *Mater et Magistra*: « Reipublicae providentia... subsidiarii officii principio innititur »): i.e. ce que la société — l'Etat en particulier — *doivent* faire pour aider les personnes, les communautés de rang inférieur; il vaudrait d'ailleurs mieux bannir l'expression très abstraite « principium subsidiarietatis », alors que les Souverains Pontifes, dans leurs encycliques, ont pris la précaution de n'employer que « subsidiarii officii principium » indiquant le « devoir d'aider » (subsidium afferre) qui incombe à la société par rapport aux personnes et aux communautés de rang inférieur (sans étouffer les unes ou les autres).

Au chapitre II (Propriété)

Le numéro 11 est vague; le numéro 14 particulièrement faible.

a) Il conviendrait de mieux distinguer:

— le dominium naturel de l'homme sur les choses extérieures;

— la licéité de la propriété privée (« non est contra ius naturale », S. Thomas);

— l'utilité de l'institution de la propriété privée (« etiam necessaria ad vitam humanam », selon S. Thomas), en apportant ici les arguments contemporains les plus importants — condition des autres libertés économiques et de la liberté politique, plus encore que condition de bonne gestion.

b) Il faudrait tirer directement de ces arguments en faveur de la propriété privée aujourd'hui, la nécessité d'en diffuser l'exercice (qui n'apparaît pas aussi nettement dans la seule perspective des arguments de S. Thomas, pris à la société de son temps, qui font surtout conclure à l'exclusion d'une gestion anonyme, confuse, des biens, non pas tant à l'utilité de la propriété pour tout homme). (La fin du paragraphe 13 sur la meilleure gestion assurée par la propriété individuelle prend un caractère assez irréel en un temps où les moyens de production, pour des raisons techniques obvies, sont de plus en plus fréquemment de très grandes unités; il n'en faut certes pas moins garantir une gestion responsable, non anonyme, mais cela ne peut pas être toujours le fait d'un individu propriétaire).

c) Au sujet de la diffusion de la propriété privée (dans les sociétés industrielles), il faudrait indiquer qu'il n'est pas aisé de satisfaire à cette nécessité; que la diffusion de la propriété privée sera vaine et trompeuse sans une réforme radicale des sociétés anonymes (où le pouvoir du propriétaire devient de plus en plus irréel); qu'il ne doit pas s'agir de simple propriété octroyée, entourée de telles conditions qu'on vide le pouvoir du propriétaire de toute efficacité réelle.

d) Il est important de traiter de la réforme agraire (comme on le fait au n. 15), mais il ne faut pas donner l'impression qu'on ne songe qu'à la nécessaire *distribution* de propriétés; il faut au contraire ajouter que, faute d'une organisation coopérative entre les petites unités ainsi créées et faute d'une aide (technique financière, éducative) et d'un encadrement approprié, on risque d'en faire un prolétariat de petits propriétaires misérables, incapables d'améliorer la productivité.

Au chapitre III (Travail)

Texte banal et superficiel; il serait à refaire avec l'aide d'experts laïcs.

Au chapitre IV (Salaire)

a) Il ne faudrait pas restreindre la considération des rémunérations seul cas du salaire du travail, mais traiter également des autres rémunérations (bénéfices industriels et commerciaux, revenus de professions libérales, rentes, plus-values foncières — dans les urbaines en particulier — et boursières) qui appellent aujourd'hui des remarques importantes.

b) Il faudrait même traiter des principes essentiels d'une politique globale des revenus.

Au chapitre V (Agriculture)

a) Ce chapitre comporte des propositions qui évoquent trop un contexte de civilisation agraire dominante pour être bien comprises aujourd'hui: telles de ces expressions (« in nullo enim labore materiali homo tam vicinus est Deo, tam intime cum Deo collaborat » n. 20), prises à la lettre, passeront pour une dépréciation du travail industriel, dont l'Eglise s'efforce pourtant depuis cinquante ans d'établir et de protéger la dignité. Même l'image du « coelestis Agricola » devrait être évitée dans ce contexte.

b) Ce chapitre devrait être repris comme cas particulier, mais particulièrement important, du problème de l'équilibre entre secteurs et entre régions (selon Mater et Magistra). Il faudrait aussi moins de réticence encore, au sujet de la nécessaire migration de nombreux agriculteurs vers des emplois industriels et tertiaires (dans des sociétés où la part relative du produit national due à l'agriculture diminue inéluctablement); il faudrait se placer plutôt dans la perspective des aménagements de cette migration, et dans celle de la consolidation de l'agriculture (réduite quant au nombre des bras) comme dans celle d'une réduction des disparités entre conditions de vie de la campagne et de la ville.

Au chapitre VI (Paix sociale)

Ce chapitre d'ensemble ne devrait pas donner l'impression qu'on vise exclusivement des situations industrielles; la paix sociale sera peut-être plus menacée dans le proche avenir par l'insatisfaction (légitime) des ruraux.

La notion de lutte des classes (n. 29) devra être précisée pour qu'on ne paraisse pas réprouber en même temps que la pratique issue de la thèse marxiste, les luttes « loyales » (selon un qualificatif employé par Pie XII) auxquelles peut conduire la défense de droits injustement lésés.

Le problème le plus grave de paix sociale va d'ailleurs se poser plutôt à l'échelle du monde (*entre pays développés et pays sous-développés*), et il est indispensable de le traiter, alors que le schéma ne le fait pas. Précisons: il faut traiter tout à la fois de la question de l'aide aux pays sous-développés, de celle de l'association entre pays sous-développés (pour la discussion avec des pays développés), de celle de la régulation des marchés de matières premières (et d'une juste rémunération commerciale des producteurs de produits primaires).

Surtout, il paraît indispensable de prévoir un chapitre particulier sur la question des *modèles et moyens de développement* eux-mêmes — question presque entièrement passée sous silence, sauf quelques allusions, dans *Mater et Magistra*, sur laquelle cependant les chrétiens d'Afrique, d'Asie, d'Amérique du Sud, ne cessent d'interroger avec angoisse leurs pasteurs.

II

*Schema propositum reordinandum mihi videtur
ob rationes sequentes*

a) IN GENERE

1. Remanet infra doctrinam quae in Encyclica « Mater et Magistra » et documentis pontificiis traditur, notatim de socializatione, de equilibrio oeconomico, de adiuvandis regionibus pauperibus, etc.

2. Forma et lingua sunt scholae, non ad captum coetaneorum nostrorum.

3. Excepto capite V exclusive respicit Europam occidentalem.

Minime ergo respondet finibus quos Summus Pontifex Concilio proposuit (ne reassumatur doctrina iam fusius tractata — efficax praesentatio cum caractere pastorali — nostrae epochae accommodata).

b) IN SPECIE

Ad Caput I. Non satis attenditur ad socializationem quae de facto crescit in hodiernis communitatibus.

Desideratur damnatio segregationis racialis.

Principium subsidiaritatis Status nimis negative exponitur.

Ad Caput II. In numero 11 textus non est clarus; in numero 14 caret vigore.

Ad Caput III. Textus ope laicorum magis accurate esset rescribendus.

Ad Caput IV. Nimis exclusive agitur de salario et omittuntur quaestiones quae hodie ponuntur circa alias remunerationes laboris, et circa regimen politicum reddituum nationalium.

3. Non satis in doctrina explanatur quam ratione status subduntur organizationi supranationali.

Ad Caput III. Desideratur in hoc capite doctrina de: 1. patriotismo, qui semper remanet obligatio; 2. decolonizatione, ad quam omnes nationes exhortandae sunt; 3. cooperatione mundiali, quae fieri debet a nationibus non modo individuali sed bene ordinata.

Ad Caput IV. N. 14 peccat simplicismo; n. 15 nimis categorice affirmat et damnat; n. 17 nimis abundat in sensu doctrinae americanae.

Ad Caput V. Omittuntur hic quaestiones maximi momenti, ut v.g. de armis atomicis, de bello totali, de bello aggressionis, de iure ad passivitatem, de variis speciebus belli moderni (psychologica, revolutionaria, « frigida »).

In paragrapho 23 fusius exponatur munus Ecclesiae in defensione pacis contra violentiam iniustam et in aedificatione veri ordinis internationalis.

7

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

DE COMMUNITATE GENTIUM *

I

*Analyse critique du schéma
proposé par la Commission théologique*

a) IN GENERE

1. *Le genre littéraire adopté n'est pas celui qu'on attend du Concile.* L'opinion publique, catholique ou non, ne demande pas un manuel de Morale; elle attend: d'une part que le Concile réponde aux problèmes essentiels et brûlants de la vie internationale; d'autre part, que cette réponse ajoute aux enseignements des derniers Papes en cette matière le poids d'une déclaration conciliaire.

Le texte actuel se présente comme un « *compendium* » sans vigueur de morale internationale; le style ne peut faire choc; les discours du Saint-Père, les autres appels du Concile et même les déclarations de certains hommes d'Etats contemporains sont beaucoup plus vigoureux et convaincants, pour le fond et pour la forme.

2. *On regrette le silence total de projet sur certains points importants et la façon purement juridique et statique* dont les autres points abordés sont traités.

3. *On déplore en particulier: l'absence totale de la notion d'histoire* (conduite divine par les événements et par le jeu des lois sociétaires du progrès de l'humanité vers sa destinée collective); *une référence insuffisante à la notion d'humanité* et à son unité ontologique tant au plan naturel qu'au plan surnaturel. (*Le Corps Mystique* n'est pas nommé une seule fois).

4. Dans le désir louable de se placer au plan des non-croyants, *le texte se situe uniquement au plan de la raison et de la loi naturelle.* Il faut maintenir cette base indispensable, mais on regrette:

a) que, à ce niveau, on fonde ces considérations de nature sur des notions bibliques, ce qui affaiblit la portée universelle recherchée.

b) inversement, que tout l'apport original de la Révélation soit presque totalement absent. Ce texte pourrait, semble-t-il, être rédigé par un phi-

* Cf. *Schemata constitutionum et decretorum... Series tertia*, pp. 47 ss.

losophe non-chrétien. *Il lui manque une valeur absolument essentielle: l'éclairage de la foi et le souffle évangélique.* (On ne trouve pas trace du sermon sur la Montagne).

Manque, également, le fondement essentiel et traditionnel des grands Docteurs chrétiens: S. Augustin, S. Thomas d'Aquin, Pie XII, à savoir: La paix est oeuvre de justice, mais plus encore d'amour et de Charité.

La paix qui est présentée dans le texte n'est pas fondée sur les vertus théologiques. En particulier, manque l'Espérance: conduite des événements par la Providence divine; la notion du progrès et de l'optimisme chrétien: foi en l'homme, et en l'humanité; enfin, la notion eschatologique de la paix et de l'unité humaine comme biens messianiques.

b) IN SPECIE

Au chapitre I (Fondement moral de la Société des Nations)

Article 1^{er}. On demande à tous les hommes et à tous les peuples d'être frères parce que la Bible enseigne qu'ils descendent tous du *couple originel*. Cette référence à la Révélation, pour entraîner la conviction d'hommes qui n'ont pas la foi, enlève toute portée à l'argumentation. *Mieux vaut partir de la nature de l'homme et de son unité d'origine et de destin.* C'est là que devrait intervenir la notion d'humanité, très accessible à la conscience contemporaine, surtout depuis que la civilisation technique a unifié la planète et a permis à tous les peuples d'en prendre conscience.

On devrait rappeler que *cette unité du genre humain est une réalité ontologique existant antérieurement à ce rapprochement des nations* et à tous efforts d'organisation inter ou supranationale.

Article 2. *Cette réalité du genre humain nous trouve et nous rend solidaires, nations et personnes, dans le corps unique de l'humanité:*

1. *au plan de la raison:* solidaires de droit, parce que coulés dans la même nature et appelés au même destin; solidaires de fait: l'homme apparaît historiquement comme être social ayant concrètement besoin des autres hommes pour se réaliser.

2. *au plan de la foi et de la Révélation: l'appartenance au Corps Mystique* (une seule et même rédemption) crée entre les membres du « Christ total » une solidarité encore beaucoup plus haute: Fils adoptifs du même Père et frères en lui et dans le Christ. Le texte devrait insister sur le fait que les hommes et tous les peuples sont appelés à la solidarité supérieure du Corps Mystique.

Article 3. Le texte se limite exclusivement à la morale naturelle. Il ne fait aucune place à l'amour lié conjointement à la justice (position traditionnelle de Saint Augustin, de Saint Thomas d'Aquin, etc.) dans l'exercice même de la loi naturelle. C'est pourtant l'apport spécifique de la morale chrétienne.

Au chapitre II (Structures et pouvoirs de la société internationale)

1. D'une part le schéma dit *trop*. Il reprend l'ensemble des principes éthiques sur la Communauté Internationale idéale sans presque tenir compte de ce qu'aujourd'hui des *structures concrètes* existent qui donnent une forme précise à cette communauté. Fatalement, une série des prononcés très absolus du schéma sur la Communauté Internationale sera entendue par beaucoup, et d'abord par les Institutions Internationales, comme une *canonisation de fait du système des Nations Unies et des ses Agences spécialisées*. Ce système est-il déjà si mûri, si communément accepté, si équilibré aussi qu'il mérite de recevoir une telle « consécration » théorique de la part du Concile Oecuménique?

Remarquons à ce même point que, abstraction faite d'une phrase au n. 2, le schéma ignore les regroupements intermédiaires entre les Etats et la Communauté Internationale tout entière. Pour ne citer que deux cas patents, soit l'Amérique latine soit l'Afrique ont sûrement besoin de se constituer régionalement si elles veulent sortir de leur marasme.

En outre, en s'opposant aux prétentions des Etats à posséder des droits illimités et un pouvoir absolu (n. 10), on a négligé le danger, loin d'être chimérique, que la *Communauté Internationale n'en arrive à s'estimer elle-même la source dernière de tout droit et de toute autorité*. Ce dernier postulat est en fait implicitement celui de beaucoup de membres et de hauts fonctionnaires des Nations Unies et inspire plus d'une de ses initiatives. Malgré les réserves exprimées au *paragraphe 19*, sur la solidité des structures actuelles, il paraît évident que sur ces points le document s'exprime d'une façon susceptible de créer de *graves malentendus*, ceci d'autant que, dans sa formulation actuelle, le n. 8 pourra être interprété comme l'intérimement par le Concile de la « Déclaration Universelle des Droits de l'Homme ». Ce document constitue un immense progrès pour l'humanité; il n'empêche que, d'une part, il n'est pas totalement au point et que, de l'autre, pour passer dans la réalité des faits il lui faudrait une force juridique contraignante qu'il n'a pas, tandis que sa lettre se prête, dans le système institutionnel actuel, à couvrir bien des abus (cf. par exemple les débats actuels dans le forum des Nations Unies sur la liberté religieuse).

2. Au plan *concret* le schéma dit *trop peu*. Il néglige (malgré quelques allusions, notamment aux n. 11 et 12) les *propos réels de l'Institution Internationale* telle qu'elle existe, propos qui répondent à l'*aspiration concrète des peuples contemporains à la paix et à la prospérité*.

Le problème capital qui confronte la Communauté Internationale aujourd'hui, n'est pas d'abord le problème politique de la paix, mais le *problème de la paix comme résultat d'une prospérité plus généralement assurée, en un mot le problème du développement humain et politique, économique et social*. (On citerait de nombreux textes de Pie XII et Jean XXIII sur le sujet). Par

ce biais, la doctrine chrétienne recoupe largement les efforts des diverses Institutions Internationales existantes (dans l'ONU et en dehors d'elle). On est en droit de compter que le Concile aborde franchement ce problème qui, on le sait aujourd'hui en suffisance, *né peut être traité qu'à l'échelle internationale*. Ce qu'il faut attendre de la Communauté Internationale dans ce contexte, c'est qu'elle *tende à construire la paix de façon dynamique et de telle façon qu'elle soit une oeuvre, sans cesse remise en chantier, de justice*.

3. *Trop peu également au plan de la théorie*. On ne voit pas assez le *lien de subordination nécessaire des Etats* par rapport à une organisation supra-nationale ou super-étatique. Il faudrait mettre en relief la nécessité de la constitution de cette organisation; définir les exigences essentielles auxquelles elle devrait répondre et les fonctions qu'elle devrait remplir. Cette organisation supranationale est, en effet, indispensable à la solution des grands problèmes qui se posent actuellement à l'humanité.

Au chapitre III (Droits et devoirs des Etats dans la communauté internationale)

Trois idées manquent dans ce texte:

1. *Patriotisme*. Le texte a mis en garde plus haut contre le nationalisme et c'est excellent. Mais il faudrait donner brièvement le contenu positif du patriotisme dans le contexte actuel qui reste un devoir et un but.

2. *Décolonisation*. Montrer que l'Eglise se réjouit de l'accession des peuples à l'indépendance et qu'elle invite les Puissances naguère colonisatrices à encourager et à faire réussir cette indépendance, non seulement au plan politique mais au plan économique et culturel, etc.

Rappeler en même temps aux peuples récemment devenus indépendants de ne pas retomber dans les erreurs funestes du nationalisme.

Enfin, souhaiter l'accession à l'indépendance des peuples qui ne l'ont pas encore.

Et mettre en garde les anciennes puissances colonisatrices contre les périls d'un néo-colonialisme déguisé.

3. *Coopération mondiale*. Le texte doit montrer que l'aide aux pays sous-développés ne doit pas se faire par chaque nation, individuellement et dans l'anarchie, mais qu'elle requiert leur collaboration ordonnée: une coopération mondiale.

Au chapitre IV (Obstacles)

N. 14. Le numéro 14 paraît réduire la question à un truisme.

N. 15. Il faudrait être de la plus grande prudence pour traiter des droits et des limites en matière de minorités nationales: la phrase ici relative du n. 15 paraît trop absolue dans sa condamnation.

N. 17. Le numéro 17 est certainement plein de bonnes intentions, mais ne correspond-il pas trop manifestement à la doctrine américaine en la matière? Le sujet est des plus délicats.

Au chapitre V (Défense de l'ordre international et de la paix)

C'est sans doute chapitre *le plus insuffisant*. On y relève un *nombre considérable d'omissions*.

Les *armes nucléaires* sont à peine mentionnées (elles l'ont été plus haut, mais leur place devrait être là et avec beaucoup plus de précision). Une *condamnation énergique de la guerre totale* aurait également ici et absolument sa place.

De même *la guerre d'agression* qui doit être interdite on toute hypothèse. Les formes modernes de guerres: guerre psychologique, guerre révolutionnaire, guerre froide *ne sont ni nommées, ni analysées*. Enfin, on aimerait trouver dans ce texte une énumération complète et hiérarchisée des *valeurs qui légitiment une guerre défensive*. On voudrait aussi savoir avec plus de précision dans quels cas un peuple a le droit ou le devoir « de subir l'injustice, plutôt que de se défendre » (Pie XII).

Le dernier paragraphe (23) est particulièrement insuffisant. Il faudrait le développer pour montrer le rôle capital que l'Eglise de nos jours a joué tant pour la défense contre la violence injuste que pour l'édification d'un ordre international ou supranational authentique.

En particulier, il serait bon dans ce paragraphe de distinguer:

1. *le rôle de l'Eglise en tant que telle*, de par *sa nature et sa mission*. Nous annexons ici un exposé plus détaillé de cet aspect que nous avons consacré ailleurs au rôle de l'Eglise vis-à-vis de la paix, où l'Eglise est considérée d'abord ad intra, puis ad extra. (Responsabilités internationales des chrétiens; p. 217 à 226). De par *sa sociologie* aussi: répandue dans la plupart des continents, elle représente *une force de paix* qui ne peut être exploitée avec efficacité qu'à certaines conditions. L'une d'entre elles et la première peut-être est précisément la *collégialité de l'épiscopat et les répercussions* sociologiques qui en résultent tant au plan des évêques que du clergé et des laïcs, pour influencer les hommes des autres confessions ou les athées de bonne foi dans toutes les régions du monde.

2. *Les droits, les devoirs et l'engagement des laïcs dans le domaine temporel* nouveau que représente l'édification d'une *communauté internationale*.

Les Organisations Internationales Catholique (O.I.C.) ne sont même pas mentionnées. Pas plus que les Mouvements d'Action Catholique ou d'action temporelle.

Enfin, on aimerait que le Concile souligne la nécessité dans l'Eglise même de créer ou d'encourager certaines structures visant les relations des catho-

liques par dessus les frontières et leurs liaisons tant avec les chrétiens séparés qu'avec les hommes ou les organismes qui travaillent à la paix en dehors de la foi chrétienne.

II

Plan d'un nouveau schéma éventuel L'Eglise et la Communauté mondiale des Peuples ou l'Eglise et la paix du monde

- I. *La fraternité universelle*
 - A) L'unité de l'humanité
 - B) Le devoir de solidarité
 - C) Le droit naturel et l'Evangile (la Révélation)
 - D) Justice et amour
 - E) Patriotisme et universalisme
- II. *L'organisation de la communauté mondiale*
 - A) L'organisation superétatique mondiale
 - B) L'organisation superétatique régionale (l'organisation des grands ensembles régionaux)
 - C) L'Etat dans la communauté mondiale
 - D) L'Homme dans la communauté mondiale
- III. *La solution pacifique des conflits internationaux*
 - A) Le devoir de la paix
 - B) Les conditions de la guerre juste
 - C) Condamnation de la guerre d'agression
 - D) Condamnation de la guerre totale (en particulier, guerre révolutionnaire - guerre psychologique)
 - E) Les armes nucléaires
 - F) L'objection de conscience
 - G) Le désarmement
 - H) Appel au monde en faveur de la paix
- IV. *Coopération mondiale des pays en voie de développement*
 - A) Les devoirs des pays riches
 - B) Les devoirs des pays en voie de développement
 - C) L'organisation de la coopération mondiale
- V. *La mission propre de l'Eglise*
 - A) L'Eglise hiérarchique
 - B) Les chrétiens

*Schema propositum reordinandum mihi videtur
ob sequentes rationes*

a) IN GENERE

1. Adhibetur genus litterarium Concilio non conveniens. Sapit compendium et tractatum de lege morali internationali sine vigore in stylo et praesentatione.

2. Quaestiones momentosae omittuntur. Aliae nimis iuridice et statice praesentantur.

3. Progressus historicus et unitas ontologica generis humani non satis attenduntur.

4. Unice fundatur in lege naturali et in ratione humana et non attenditur ad revelationem et fidem.

b) IN SPECIE

Ad Caput I. 1. Tamquam fundamentum communitatis gentium ponatur unitas ontologica naturae humanae.

2. Haec unitas societatis humanae quae de iure et de facto existit, insuper fundatur in redemptione a Christo (Corpus Christi mysticum).

3. Non loquitur de caritate quae opus iustitiae perficit in exercitio legis naturalis.

Ad Caput II. 1. Ex una parte nimis multum affirmatur. Textus prout iacet intelligi posset ac si esset canonizatio organizationis societatis nationum hodie existentis.

2. Ex alia parte nimis paucum affirmatur. Problemata quae hodie occupant organizationes internationales non satis attenduntur scilicet bonum pacis quae ex prosperitate et evolutione oeconomica, politica et sociali omnium nationum expectatur.

Ad Caput V. Modus quo extollitur labor agrarius implicate minuit dignitatem laboris industrialis.

Problemata de equilibrio inter regiones, de migratione, etc. non sufficienter attenduntur (cf. Mater et Magistra).

Ad Caput VI. Nimis respicit sectorem industrialem.

De cetero, problema pacis socialis hodie magis oritur ex obligatione qua tenentur nationes divites erga nationes pauperes. Haec quaestio diffusius esset tractanda.

B) PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17,30 del giorno 26 gennaio 1963 nell'appartamento del Card. Segretario di Stato ha inizio la sesta seduta della Commissione coordinatrice dei lavori del Concilio.

Sono presenti gli Em.mi ed Ecc.mi del primo giorno.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Presidente dà la parola al Card. Confalonieri.

Il Card. Confalonieri legge le conclusioni sugli schemi, di cui è stato relatore nella seduta di ieri, vale a dire « De Sacrorum alumnis formandis », « De studiis academicis et scholis catholicis », « De missionibus ».¹

Vengono approvate.

Il Card. Doepfner comunica le conclusioni sullo schema « De Religiosis », di cui si è discusso ieri.²

Vengono approvate.

Lo stesso Cardinale inizia la sua esposizione sullo schema « De Episcopis ac de dioeceseon regimine ».³

Porta a conoscenza anche le proposte avanzate dal Card. Marella, Presidente della Commissione dei Vescovi e del governo delle diocesi.⁴

Il Card. Urbani suggerisce che la discussione su questo schema non vada fatta in modo diverso dagli altri, come invece vorrebbe il Card. Marella.

Si accetta la proposta.

Mons. Villot: sulla cessazione dei Vescovi dal governo della diocesi per limiti di età si è discusso molto in sede di Commissione preparatoria, raggiungendo una soluzione favorevole.

Il Card. Confalonieri: ma in sede di Commissione Centrale preparatoria fu deciso di non stabilire una norma che sancisse tale principio, ma di fare soltanto una raccomandazione ai Vescovi, perché sentano l'obbligo morale di dimettersi a motivo della tarda età.

Il Card. Cicognani è del parere di non dir nulla in Concilio, si metta in un Direttorio. Non bisogna dimenticare che nella storia della Chiesa la stragrande maggioranza dei Vescovi è morta in diocesi.

¹ Cf. pp. 135-137.

² Cf. pp. 137-139.

³ Cf. pp. 140-141.

⁴ Cf. adnexum I, pp. 164-167.

Il *Card. Doepfner* insiste per mandare tutto in un Direttorio.

Il *Card. Cicognani*: io sono del parere di togliere i nn. 18 e 19; sono troppo rivoluzionari e contro la tradizione ecclesiastica.

Il *Card. Confalonieri* insiste perché si dica qualche cosa.

Gli Em.mi Cicognani, Urbani, Liénart, Spellman e Doepfner sono per far trasferire i nn. 18 e 19 nel Direttorio. Il *Card. Confalonieri* e i tre Sottosegretari sono per far restare il testo come sta.

Si conclude per farli mettere nel Direttorio.

Il *Card. Doepfner*: sono del parere che delle conferenze episcopali si deve trattare in Concilio.

Sono tutti d'accordo.

Il *Card. Confalonieri* ritiene che tutto lo schema come sta deve essere presentato al Concilio.

Il *Card. Doepfner* insiste per una riduzione ai principi generali, rimandando il resto al Direttorio.

Il *Card. Confalonieri*: fare una preghiera alla Commissione, perché riduca la materia, con l'ordine che nessuno degli argomenti trattati nello schema sia tralasciato.

Il *Card. Liénart* sta per la presentazione dell'intero schema al Concilio, dove però andrebbero discusse soltanto le parti principali; per le parti secondarie si dovrebbero richiedere le osservazioni soltanto scritte, che serviranno poi per preparare il Direttorio pastorale. In tal modo si abbrevierebbe la discussione.

Mons. Felici: ma si abbrevierebbe di poco.

Il *Card. Liénart*: stiamo allora per presentare soltanto i principi di fondo, il resto in un documento a parte.

Concordano Doepfner, Urbani, Cicognani.

Il *Card. Confalonieri*: purché però si porti a conoscenza dei Vescovi ciò che si intende rimandare in un documento da pubblicare a parte.

Il *Card. Suenens*: la Commissione decida quali parti devono essere presentate al Concilio per la discussione e quali presentare, ma senza farle discutere, per riceverne soltanto le osservazioni scritte.

Si conclude dando mandato al relatore, perché formuli una proposta risolutiva, sulla quale si voterà nella prossima seduta.

Il *Card. Doepfner* espone la sua relazione sullo schema « De cura animarum ».⁵

⁵ Cf. pp. 142-144.

Mons. Felici: rimandiamo tutto al Direttorio dei Vescovi, al Direttorio dei parroci ecc.: cosa resta dello schema?

Il *Card. Doepfner*: non è un peccato, se non resta nulla.

Il *Card. Urbani*: si faccia un decreto sulla « cura animarum », ed il resto in un Direttorio o al Codice.

Il *Card. Cicognani* chiede cosa resterà dello schema.

Il *Card. Doepfner*: lo ho indicato nella mia relazione, alla quale rimando: quel poco sufficiente per far un Decreto con principi generali.

Il *Card. Urbani* insiste perché nel Decreto conciliare sia incluso il cap. IV della prima parte.

Tutti sono d'accordo.

Sulle rimanenti parti si conclude per le proposte del relatore, il quale nella prossima seduta presenterà le conclusioni scritte.

Viene suggerito ed accettato che anche la Commissione della disciplina del clero si occupi di questo decreto insieme a quella dei Vescovi.

Il *Card. Suenens* inizia l'esposizione sullo schema « *de ordine morali* ».⁶ Conclude per il riordinamento dello schema, che sia però « *de dignitate humana* » e fatto da una Commissione mista.

Sono tutti d'accordo.

Il *Card. Suenens* fa proposte sullo schema « *de ordine sociali* ».⁷

Il *Card. Doepfner*: ma è necessario dopo la « *Mater et Magistra* » fare uno schema *de ordine sociali*?

Il *Card. Suenens*: lo ritengo utile perché molte questioni sono ancora da sviluppare di più.

Non vengono fatte osservazioni.

Per il capitolo primo si decide di mettere tutto in un Direttorio dei Vescovi da pubblicare con l'autorità del Concilio.

Lo stesso *Card. Suenens* espone le sue osservazioni circa lo schema « *De communitate gentium* ».⁸

Suggerisce che una Commissione mista dovrebbe redigere il nuovo schema.

Mons. Morcillo: i problemi sociali sono molti e complessi; la Chiesa

⁶ Cf. pp. 144-148.

⁷ Cf. pp. 148-153.

⁸ Cf. pp. 153-160.

non può trattarli in modo superficiale ed incompleto se non vuol deludere le aspettative.

Card. Suenens: bisognerà dire qualche cosa su ciò che in modo particolare il mondo aspetta dalla Chiesa, per esempio sulla pace, sulla famiglia, ecc.

Mons. Morcillo: allora si faccia soltanto accenno ai principi di ordine morale sui vari problemi, senza entrare nell'esame degli aspetti contingenti, economici, tecnici e politici, che tali problemi presentano.

Card. Urbani: si faccia una sola Costituzione dal titolo « De praesentia Ecclesiae in mundo moderno » con vari capitoli « De ordine morali », « De ordine sociali » ecc., secondo le indicazioni del Card. Suenens.

Si concorda per questa soluzione.

Card. Urbani fa delle proposte sul modo di condurre i lavori in preparazione della seconda fase conciliare.⁹

Card. Cicognani: è meglio parlarne in una seduta successiva.

Sono intanto tutti d'accordo nell'escludere di richiedere ai Vescovi il voto scritto (*placet*, non *placet*) prima della riapertura del Concilio sugli schemi che saranno loro inviati.

Sono le ore 19,45. Fatta la preghiera, la seduta è tolta.

26 gennaio 1963.

⁹ Cf. *adnexum* II, pp. 168-169.

ADNEXUM I

EM.MUS PAULUS CARD. MARELLA

PROMEMORIA

DE EPISCOPIS AC DE DIOECESON REGIMINE
DE PASTORALI EPISCOPORUM MUNERE DEQUE CURA ANIMARUM

Circa la elaborazione, revisione, redazione degli schemi di Decreti: a) *De Episcopis ac de Dioeceseon regimine*; b) *De Pastoralis Episcoporum munere deque cura animarum*.

I due schemi dei Decreti suddetti raccolgono in unum 14 schemi elaborati da diverse Commissioni preparatorie del Concilio Ecumenico Vaticano II (precisamente: dalla Commissione dei Vescovi e del Governo delle Diocesi, dalla Commissione della disciplina del Clero e del popolo cristiano; dalla Commissione dei Religiosi) sia singolarmente sia con un lavoro comune, svolto da Sottocommissioni miste, formate da Membri o Consultori scelti dalle Commissioni interessate.

Il primo schema di Decreto « De Episcopis ac de Dioeceseon regimine » raccoglie in cinque capitoli, cinque schemi di Decreti, discussi in Commissione Centrale, cioè:

1. De rationibus inter Episcopos et SS. Curiae Romanae Congregationes;
2. De Episcoporum Coadiutoribus et Auxiliariis deque Episcoporum cessatione a munere pastorali;
3. De Coetu seu Conferentia Episcoporum;
4. De Dioeceseon partitione;
5. De paroeciarum provisione, unione et divisione.

Il secondo schema di Decreto « De animarum cura » raggruppa in 10 Capitoli 9 schemi di Decreti dei quali alcuni molto ampi, già discussi in Commissione Centrale cioè: 1. De cura animarum in genere; 2. De rationibus inter Episcopos et parochos; 3. De parochorum obligationibus (due schemi); 4. De rationibus inter Episcopos et Religiosos; 5. De catechetica populi christiani institutione (due schemi); 6. De pastoralis opificum cura; 7. De cura animarum et comunismo.

Superfluo rifare la storia, o meglio la genesi degli schemi di Decreti redatti dalle Commissioni preparatorie.

Per quanto riguarda gli schemi preparati dalla Commissione dei Vescovi e del governo delle Diocesi, si cominciò coll'affidare ad uno dei Membri l'incarico di stendere un primo abbozzo sull'argomento indicato, tenendo presenti i voti e le proposte fatte dall'Episcopato di tutto il mondo, dai Superiori degli Ordini Religiosi, dalle Sacre Congregazioni Romane e dalle Uni-

versità Cattoliche, nonché i suggerimenti dati dagli stessi Membri o Consultori della Commissione.

Gli schemi così preparati ebbero però diverse redazioni, dopo essere stati ampiamente esaminati e discussi nelle tredici Sessioni tenute dalla Commissione, delle quali sei plenarie. Alcuni schemi riguardanti materie miste (quali quelli: «De rationibus inter Episcopos et parochos», «De rationibus inter Episcopos et Religiosos»), oltretutto nelle sedute plenarie, vennero preparati e più volte esaminati e discussi in diverse riunioni di Sottocommissioni miste.

Pertanto prima dell'approvazione definitiva ogni singolo schema e ogni singolo articolo di esso venne ripetutamente esaminato, emendato e corretto e finalmente approvato a maggioranza di voti.

Dopo questo laborioso studio, gli schemi furono presentati all'esame della Commissione Centrale, la quale fece le sue osservazioni ed avanzò proposte di emendamenti. Queste vennero prese in doverosa considerazione, ed alcuni Membri scelti della Commissione rielaborarono il testo, modificandolo, correggendolo oppure abbreviandolo in conformità alle suddette proposte. Questo lavoro di rielaborazione per quanto riguarda le materie miste, venne compiuto da Sottocommissioni miste composte da alcuni Membri delle Commissioni interessate.

La Sottocommissione Cardinalizia Centrale «De schematibus emendandis» ha esaminato, riveduto e corretto due soltanto degli schemi conglobati nei due Decreti in esame.

Il maggior lavoro di revisione, di coordinamento e di abbreviazione degli schemi facenti parte dei due Decreti, è stato compiuto dalla Sottocommissione Cardinalizia Centrale per le materie miste, presieduta dall'E.mo Card. Tisserant; speciale contributo ai lavori di revisione è stato dato dall'E.mo Card. Liénart.

La Sottocommissione Cardinalizia suddetta, colla collaborazione dei segretari e di alcuni membri delle Commissioni interessate, ha posto particolarissima cura per rendere il più possibile uniforme il testo dei Decreti abbreviando, spostando e precisando i vari articoli. In particolare ha ridotto le *introductiones* o *proemia*; ha tolto le ripetizioni; ha concordato le proposizioni riguardanti la stessa materia. In breve, i due schemi di Decreti in esame, sono il frutto di un lungo lavoro di revisione e di elaborazione compiuto dagli E.mi Padri della Sottocommissione per le materie miste in collaborazione colle Commissioni preparatorie interessate.

La Sottocommissione Cardinalizia suddetta, concludendo i suoi lavori il 3 dicembre u.s., affidava alla nuova costituita Commissione Conciliare dei Vescovi la stesura definitiva del testo dando ulteriori saggi suggerimenti per la migliore redazione del medesimo.

Seguendo tali raccomandazioni la Commissione Conciliare dei Vescovi e del governo delle Diocesi in questo ultimo tempo ha consultato un perito in materia sociale (Mons. Pietro Pavan) ed un esperto latinista (Mons. Gugliel-

mo Zannoni), il quale tuttora attende al delicato incarico per dare al testo uniformità di lingua e di stile.

Inoltre alcune incongruenze e sviste sono state corrette, senza dire che una buona parte di ciò che era nel testo primitivo è stato messo in nota. Le note esplicative aggiunte saranno utilissime per comprendere le ragioni e lo spirito che ha guidato la composizione degli schemi. In esse è stato fatto riferimento alla disciplina vigente sia della Chiesa latina che della Chiesa orientale.

Quasi tutti i proemi o introduzioni sono stati di nuovo ritoccati e abbreviati, togliendo in essi qualsiasi accenno a questioni teologiche onde lasciare per queste libero il campo alla Commissione pertinente.

Si è tenuto altresì conto del desiderio espresso dalla Commissione Conciliare « De Fidelium apostolatu », introducendo nello schema di Decreto « De cura animarum », dopo averne abbreviato il testo, alcune proposizioni desunte dallo schema di Costituzione « De apostolatu laicorum ».

Concludendo si può dire che allo stato presente i Vescovi delle Commissioni preparatorie stenterebbero quasi a riconoscere i testi da essi approvati all'inizio, almeno su alcuni punti.

In questo stato i due schemi di Decreti vengono presentati alla Commissione straordinaria di coordinamento. Gli argomenti in essi trattati sono esattamente quelli indicati nell'indice distribuito ai Padri Conciliari prima della loro partenza da Roma.

Ci si rende ben conto che uno dei compiti della Commissione di coordinamento è quello di agevolare la marcia del Concilio verso la desiderata fine, e quindi potrebbe dare disposizioni di tagliare, accorciare e ridurre gli schemi.

Ma sommessamente si fa osservare, in base a quanto sopra esposto, che una tale operazione sembra essere stata già fatta per quanto riguarda i due summenzionati schemi.

Certo tutto si può accorciare, ma questo potrebbe essere a detrimento della chiarezza, della coordinazione degli argomenti, perché l'uno chiama l'altro, e soprattutto produrrebbe una non lieve delusione fra i Vescovi, che, specialmente su alcuni argomenti molto delicati, quali ad es. le facoltà dei Vescovi; le relazioni con i Religiosi, sono voluti scendere ai particolari.

I Vescovi si sono messi con sommo interesse a lavorare su questo campo: ecco infatti la pastorale per eccellenza e qui si trovano un rilevante numero di innovazioni che soddisferanno alcune giuste esigenze dei Vescovi. Tali innovazioni sono state messe in risalto nelle note esplicative.

Il criterio che ha condotto la Commissione nella preparazione degli schemi in esame è stato quello dettato dal Santo Padre: il Concilio è pastorale e deve completare in ciò il Vaticano I. I Cardinali francesi di ritorno dal Conclave dissero: « Il Santo Padre ha auspicato (e questo anche prima che si parlasse di Concilio) che si dia ai Vescovi maggiore autonomia nella Chiesa e più larghe facoltà ».

Durante i lavori della Commissione Centrale, esaminando i vari schemi, molti Padri ripetevano un'espressione « questa non è materia di Concilio », perciò si rimandi « ad codicem ». Giustissimo! Gran parte infatti, anzi potremmo dire la maggior parte degli articoli degli schemi riguarda materia di codice. E qui ci sia consentito di insistere rispettosamente che ormai è ora di annunciare pubblicamente la composizione della Commissione di giuristi per la revisione del Codex Iuris Canonici.

E' auspicabile che ciò avvenga all'aprirsi della Seconda Sessione del Concilio a settembre. E' chiaro che detta Commissione non comincerà i suoi lavori se non dopo la chiusura del Concilio: ma frattanto potrà raccogliere il materiale e guadagnar tempo senza dire che il fatto della sua esistenza sarà una garanzia per i Padri che la detta revisione non è una promessa a lunga scadenza. D'altra parte tutto questo materiale, queste riforme cioè da introdurre nel Codice non potranno de facto essere introdotte se non dopo essere state discusse e approvate dai Padri in Concilio.

Di qui la necessità di non togliere nulla agli schemi almeno « quoad substantiam ». In altre parole l'« ad codicem » viene non prima, ma dopo la presentazione e discussione in Sessione Conciliare.

Si fa infine rilevare che il testo dei due Decreti, qualora la Commissione di coordinamento si compiacerà di approvarlo *uti iacet*, non sarà quello definitivo, giacché esso dovrà essere spedito a tutti i Membri della Commissione Conciliare dei Vescovi e del governo delle Diocesi con tutti quei chiarimenti che saranno necessari per illustrarne la genesi e lo svolgimento, soprattutto agli undici Padri, che non hanno fatto parte della Commissione preparatoria. Questi infatti, secondo qualche sentore avuto, sarebbero indotti a ricominciare daccapo, come se dovessero scrivere essi stessi un libro e mettervi il proprio nome. Ad essi bisognerà dire che potranno fare osservazioni e proporre miglioramenti, non però rimaneggiare tutta la materia, che è stata preparata da diverse Commissioni e Sottocommissioni e infine dalla Sottocommissione Centrale Cardinalizia per le materie miste. Un lavoro di rimaneggiamento comporterebbe necessariamente la costituzione di nuove Commissioni e Sottocommissioni miste attesa la natura degli argomenti, e quindi saremmo sempre al punto di partenza.

Qualora invece, come si pensa, il lavoro della Commissione Conciliare sarà limitato ad apportare miglioramenti e perfezionamenti al testo attuale, le risposte dei Membri della Commissione Conciliare potranno essere esaminate e vagliate da un Relatore, coadiuvato da alcuni periti e dai Membri vicini della Commissione stessa e, per quanto sarà possibile, potranno essere introdotti gli emendamenti desiderati.

Dopo quest'ultima elaborazione e dopo l'approvazione della Commissione Conciliare, convocata in seduta plenaria a Roma, il testo potrà essere presentato al S. Padre per il nulla osta all'invio a tutti i Padri Conciliari.
Roma, 23 gennaio 1963.

ADNEXUM II

EM.MUS IOANNES CARD. URBANI

PROPOSITUM

Introductio

DE DIVINA REVELATIONE

Thema centrale: Ecclesia Christi, lumen gentium

Pars I. ECCLESIA CHRISTI

1. De Ecclesia (Const. II).
2. De B. Maria Virgine, spirituali matre Ecclesiae (Const. III).
3. De ecclesiis orientalibus (Decr. VIII).
4. De oecumenismo (Decr. XX).
5. De Episcopis et dioeceseon regimine (Decr. X).
6. De Clericis (Decr. IX).
7. De Religiosis (Decr. XI).
8. De Sacra Liturgia (Const. XIV).
9. De cura animarum (Decr. XV).
10. De Matrimonii Sacramento (Decr. XIII).
11. De sacrorum alumnis formandis (Const. XVI).
12. De scholis et studiis (Const. XVII).
13. De missionibus (Decr. XVIII).
14. De apostolatu laicorum (Decr. XII).
15. De instrumentis communicationis socialis (Const. XIX).

Pars II. LUMEN GENTIUM

De praesentia Ecclesiae in mundo hodierno

16. De persona in societate humana (Constt. II-V).
17. De familia et de problemate demographico (Const. VI).
18. De cultura humana
19. De ordine oeconomico et de iustitia sociali (Const. VII).
20. De communitate gentium et de pace (Const. VII).

1. Allo scopo di indicare alle Commissioni Conciliari un criterio orientativo per il loro lavoro di riduzione e per il coordinamento generale si

presenta il piano generale degli argomenti intorno al Tema Centrale: Ecclesia Christi lumen gentium.

2. Nel lavoro di riduzione si tenga presente la natura diversa della Costituzione dogmatica dal decreto disciplinare e di conseguenza la necessità che gli stessi argomenti presenti a motivo diverso sia nelle Costituzioni come nei decreti siano elaborati da Commissioni miste, nominate, audito Sanctissimo, almeno nelle persone del Presidente e del Segretario dalla Commissione Coordinatrice.

3. Nella stesura degli schemi si proceda in modo che la Costituzione o il Decreto contengano solamente i principi generali e in modo sintetico e con stile pastorale, rimettendo a speciali documenti complementari Istruzioni, Esortazioni, Messaggi, Direttorii, Manuali. Si faccia anche un elenco delle proposizioni che per la loro natura giuridica saranno affidate alla Commissione per l'aggiornamento del Codice.

CONGREGATIO VII

(27 Ianuarii 1963)

A) DOCUMENTA

1

PROPOSITIONES

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

a) DE EPISCOPIS AC DE DIOECESON REGIMINE

Schema Decreti « De Episcopis ac de dioeceseon regimine » in praesenti suo ordine ac rerum distributione Commissioni Conciliari competenti proponatur, quae id ad perfectionem suam finalem perducatur. Singula vero capita iterum accurato examini subiiciantur et, ubi expedierit, emendentur.

Tantummodo exempli causa certa quaedam puncta deliberanda hic afferuntur:

CAPUT I: *De rationibus inter Episcopos et Sacras Romanae Curiae Congregationes.*

Pars I: De Episcoporum facultatibus.

a) Examinetur, possitne in initio enuntiari principium quoddam generale, fere ita sonans:

« Episcopi residentiales omnes facultates stabiliter et ordinarie habeant, sine quibus munus suum expedite explere nequeunt, exceptis iis, quae propter bonum commune Ecclesiae universalis servandum Apostolicae Sedi (vel Nuntio aut Delegato Apostolico vel Episcopo ad tempus) reservari debent ».

b) Tentetur, ut facultates in n. 3 enumeratae in ordinem magis organicum redigantur aliaeque adhuc addantur, si forte quaedam similes adhuc addendae sint.

Pars II: De praxi Sacrarum Congregationum relate ad Episcopos.

Examinetur quomodo hae singulae normae sub aliquo principio generaliore (initio enuntiando) ponantur.

CAPUT II: *De Episcoporum Coadiutoribus et Auxiliariis deque Episcoporum cessatione a munere pastoralis.*

Pars I: De Episcoporum Coadiutoribus et Auxiliariis.

In retractanda hac parte attendatur, quomodo auctoritas Episcopi regentis eiusque vicarii, i.e. Vicarii Generalis, intacta remaneat neque per facultates sive Coadiutoris (excepto casu inhabilitatis totalis) sive Auxiliarium nimis coarctetur.

Pars II: De Episcoporum cessatione a munere pastoralis.

Haec delicata pars speciali cum diligentia examinetur. Fortasse titulus immutari et in formam mitiorem redigi aut simpliciter omitti poterit.

CAPUT III: *De nationali Episcoporum coetu seu conferentia.*

Caput hoc maximi momenti est. Eget diligentissima quadam retractatione.

In qua retractatione peragenda ratio habeatur capitis Constitutionis « De Ecclesia » de Episcopis tractantis, ex quo fundamentum theologicum (i.e. hoc casu principium collegialitatis Episcoporum) pro hoc praesenti Decreto repetatur; insuper respiciantur adnotationes a quibusdam Patribus in disceptando Schemate « De Sacra Liturgia » de hac re prolatae.

Insuper attendatur ad puncta sequentia:

1. Praecisius adhuc distingui posse videtur duplex functio seu modus agendi Conferentiarum:

a) mutua consultatio et coordinatio pastoralis (sine vi stricte obligatoria);

b) legislatio pro regione in quibusdam casibus in iure praecise determinatis seu determinandis.

2. Functio supra sub a) posita, iam in pluribus regionibus in usu existens, non tangatur; sicut generatim consuetudinum Conferentiarum iam existentium ratio habeatur.

3. In casu functionis alterius, supra sub b) posita, decisiones Conferentiarum obligatoriae sint auctoritate propria Conferentiae; sed vim suam non consequantur neque publice edantur prius quam a S. Sede approbatae fuerint.

NOTA

In toto hoc Decreto retractando videatur, quenam argumenta particularia minoris momenti fortasse omitti et recognitioni CIC demandari possint (iisdem tamen in forma Appendicis ad Decretum praesens allatis ad informationem Patrum tantum).

b) DE CURA ANIMARUM

Schema huius Decreti, quod continet materiam diversi generis, in singulis partibus diligenter et accurate elaboratam, pro Concilio sequenti modo ulterius tractetur.

PARS PRIOR

CAPUT I: *De Episcoporum officiis.*

Congregationi Generali disceptandum non proponatur, sed fiat « Manuale Episcoporum ».

CAPUT II: *De rationibus inter Episcopos et parochos deque obligationibus ac muneribus parochorum.*

Pars I, de rationibus pastoralibus inter Episcopos et parochos, necnon

Pars II A, de obligationibus parochorum; ad revisionem CIC demandentur, exceptis fortasse quibusdam numeris, qui, ipsa Commissione de Episcopis et diocesium regimine iudicante, opportunius aut Manuali Parochorum (vide infra) aut Manuali Episcoporum inserentur.

Pars II B, de muneribus parochorum: Congregationi Generali disceptanda non proponatur, sed fiat « Manuale Parochorum » (vel: « Manuale Parochorum » aliorumque sacerdotum in cura animarum operam navantium).

CAPUT III: *De parochorum nominatione seu paroeciarum provisione deque parochorum stabilitate amotione et translatione.*

Hoc caput Commissioni de CIC recognoscendo demandetur.

CAPUT IV: *De rationibus inter Episcopos et Religiosos praesertim quoad Apostolatus opera exercenda.*

Hoc caput proponatur Congregationi Generali. Examinetur a Commissione, utrum particulares quaedam quaestiones omitti et recognitionis causa CIC demandari possint.

PARS ALTERA

CAPUT I: *De catechetica populi christiani institutione.*

Hoc caput a Congregatione Generali non disceptetur, sed transformetur in « Directorium de catechetica populi christiani institutione ».

CAPUT II: *De pastoralis cura fidelium migrantium.*CAPUT III: *De pastoralis cura fidelium maritimorum.*

CAPUT IV: *De pastoralis cura fidelium aeronavigantium.*

CAPUT V: *De pastoralis cura fidelium nomadum.*

Haec 4 capita Concilio disceptanda non proponantur, sed adhibeantur ad conficiendum « Directorium de pastoralis cura fidelium migrantium » (quod respicit omnes fideles actu vel habitualiter domicilio carentes).

CAPUT VI: *De pastoralis cura fidelium, ne materialismi erroribus inficiantur.*

Hoc caput demandetur Commissioni Conciliari de Apostolatu laicorum, quae elementa eiusdem adhibeat ad suas Constitutiones vel Decreta conficienda.

NOTAE

¹ Quodvis caput, quod in superioribus aut recognitioni CIC aut Directorio vel Manuali conficiendo demandatum est, in Concilio ita tractetur: Ipsi Congregationi Generali brevissima quaedam « Resolutio » proponatur, continens *et* mandatum ad rem in CIC recognoscendo tractandam vel ad Manuale aut Directorium conficiendum *et* principia fundamentalia atque normas directivas generalissimas de materia in his documentis elaboranda.

Quae materia ipsa (id sunt in concreto capita praeiacentia, sed fortasse adhuc in quibusdam emendanda) Patribus in Concilio tradatur per modum Appendicis ad Schemata; de his Appendicibus tamen in Concilio non discutiatur (salva libera facultate proponendi adnotationes in scriptis).

² Examinetur, an opportune « Manuale Parochorum » et « Directorium de cathetica populi christiani institutione » a Commissione Conciliari de disciplina cleri et populi christiani exaranda sint, cum labores praeparatorii horum thematicorum iam a Commissione Praeparatoria huic correspondente peracti fuerint.

2

Schema Decreti

DE RE DISCIPLINARI ECCLESiarUM ORIENTALIUM

PROOEMIUM

Sacrum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, tot tantorumque Patriarcharum ac Praesulum orientalium praesentia honestatum, peramanter oculos ad illas venerabiles Orientis Ecclesias convertit atque in memoriam revocat merita quae illae decursu saeculorum inter tam varias vicissitudines sibi et catholicae Ecclesiae promeruerunt. Percupiens, igitur, suam sollicitudinem erga has venerandas Ecclesias, quas nunc sive in Oriente sive in Occidente conspiciamus, patefacere,

quatenus floreat et novo robore apostolico missionem propriam inter populos Orientis explicent, nonnulla capita, quae ad hunc scopum facere visa sunt, proponere ac statuere opportunum censuit, ceteris ad providentiam Synodorum orientalium, necnon Sedis Apostolicae remissis.

I

DE ECCLESIIS ORIENTALIBUS

1

Sancta et catholica Ecclesia, quae est Corpus Christi mysticum organice coalescit fidelibus individuís qui fide, sacramentis et regimine uniuntur in coetibus hierarchia iunctis, qui ritibus distinguuntur et particulares Ecclesias constituunt.

Hanc varietatem, cum nedum noceat catholicitati atque unitati Ecclesiae, eas potius declaret, S. Concilium servare intendit.

Ita ut quas a Patribus acceperunt traditiones et consuetudines, tamquam proprium et totius Ecclesiae patrimonium, singulae Ecclesiae fideliter servent.

2

Istae particulares Ecclesiae, etsi liturgia, constitutione, ecclesiastica disciplina spiritualique patrimonio nonnihil inter se differant, eadem tamen intra catholicam Ecclesiam pollent dignitate, nec ulla earum ratione proprii ritus ceteris praestat, omnesque pastoralí regimini Romani Pontificis, Beati Petri in Primatu super universam Ecclesiam successoris, aequali modo sunt concreditae.

3

In hac etiam varietate Hierarchae variorum rituum in eodem territorio iurisdictionem obtinentes cordi habeant bonum, non solum particularis suae Ecclesiae, sed totius et universalis Ecclesiae; ideoque omnino curent, collatis inter se consiliis, bonum commune religionis promovere.

4

Conservationi et incremento orientalium Ecclesiarum ubique terrarum provideatur, etiam per constitutionem propriae hierarchiae, si id bonum spirituale fidelium postulaverit, servatis iuris praescriptis.

5

Ordinibus et Congregationibus latini ritus, quae inter fideles orientales operam navant, enixe commendatur ut, ad maiorem apostolatus efficaciam, domos aut etiam provincias ritus orientalis, quantum fieri possit, constituent.

6

Illi vero qui ratione sive muneris, sive apostolici ministerii frequens habent cum Orientalibus Ecclesiis aut cum earum fidelibus commercium, in cognitione doctrinae, historiae atque indolis Orientalium accurate, pro momento officii quod gerunt, sint instituti.

7

Omnes et singuli fideles proprium retineant ritum ubique terrarum, eumque colant et, quantum fieri potest, observent; nec ad alium ritum transire valent, nisi iuxta normas a competenti auctoritate statutas.

8

Baptizati acatholici ad catholicam Ecclesiam redeunt, in regionibus sui ritus proprium ritum servare debent; extra vero regiones sui ritus, ritum quem maluerint amplectantur, etsi optandum ut proprium ritum retineant; salvo iure ad Sanctam Sedem recurrendi.

II

DE SACRA HIERARCHIA

A) *De Patriarchis*

9

Quoniam omnes Episcopi, iure divino inter se aequales, soli Romano Pontifici subordinantur, clare constat neminem eorum in alios superiorem auctoritatem possidere aut exercere posse, nisi illam legitima consuetudine, expressa vel tacita agnitione vel consensu vel dispositione Romani Pontificis, ideoque iure ecclesiastico, obtinuerit.

10

Potestas, igitur, qua Patriarchae orientales in Episcopos et christifideles ab antiquis temporibus pollent, iuris est ecclesiastici, et ad normam iuris, sub auctoritate Romani Pontificis exercenda.

11

Patriarchae orientales, quippe qui amplissima potestate a Romanis Pontificibus aut a Conciliis Oecumenicis data seu agnita, suo cuique patriarchatui tamquam pater et caput praesunt, singulari honore, secundum antiquissimum Ecclesiae morem, prosequantur. Eorum iura et privilegia in bonum animarum haec Sancta Synodus confirmat.

12

Cetera vero iura et privilegia et quaestiones quae patriarchale institutum spectant, ad Summum Ecclesiae Pontificem demandantur, Cuius est pro necessitate et opportunitate providere.

B) *De Episcoporum facultatibus*

13

Episcoporum orientalium potestas in suis ecclesiis regendis non aliis limitationibus ac reservationibus restringatur, nisi quas bonum commune Ecclesiae necessarias aut convenientes esse probaverit.

14

Episcopis singulis Ecclesiae Orientalis facultas conceditur a lege generali pro Ecclesia Orientali lata in casu peculiari dispensandi, quoties id ad bonum spirituale fidelium necessarium iudicent, modo agatur de re in qua Sedes Apostolica petitam dispensationem concedere solita sit, nec specialis reservatio ab ipsa Sede Apostolica Sibi vel Patriarchae vel alii altiori auctoritati facta fuerit.

15

In dubio positivo aut probabili iuris vel facti de reservatione facta, praesumptio stat pro ordinaria Episcoporum potestate, donec intercedat Romani Pontificis in contrarium declaratio.

C) *De Synodis orientalibus*

16

Praestantia Synodi in Oriente est in traditionibus Orientalium Ecclesiarum; Sacrum Concilium has traditiones et Synodorum celebrationem valde commendat.

III

DE OFFICIO DIVINO

17

Omnes clerici et religiosi orientales secundum propria statuta valde commendatas habeant Laudes Divinas, quae inde ab antiquissimis temporibus in tanta fuerunt aestimatione apud omnes Orientales Ecclesias. Omnes, igitur, exempla maiorum prementes, secundum propriae disciplinae praescripta, Divinis Laudibus assidue et devote incumbant.

IV

DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM

A) *De Ministro Sacramenti Chrismatis*

18

Etsi Episcopus est solus minister ordinarius Sacramenti Chrismatis, huic S. Oecumenicae Synodo placuit traditionalem praxim apud Orientales ab antiquissimis temporibus vigentem plene instaurare. Omnes igitur presbyteri orientales hoc Sacramentum administrent, adhibito Chrismate a Patriarcha vel a Episcopo benedicto.

19

Presbyteri omnes orientales, servatis praescriptis sive iuris communis sive iuris particularis, hoc Sacramentum valide et licite conferre valent omnibus fidelibus cuiusvis ritus, latino non excluso.

20

In bonum vero fidelium orientalium valeant quoque presbyteri latini ritus, qui facultate hoc Sacramentum conferendi sint praediti, etiam fideles orientalis ritus sacro Chrismate linire, servatis iuris communis praescriptis.

B) *De Sanctissima Eucharistia*

21

Curent locorum Hierarchae antiquissimum et laudabilem Ecclesiarum Orienta-

lium morem sacram Synaxim saltem potioribus anni festis diebus suscipiendi, imo et frequentius, inter fideles quam maxime promovere, ad vitam eorum spiritualem nutriendam ac roborandam.

22

Omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, semel saltem in anno Eucharistiam suscipiat, firmis legibus et consuetudinibus propriae Ecclesiae de Communionem paschali, et salva facultate uniuscuiusque fidelis eam in quolibet catholico ritu suscipiendi.

23

Memores sint fideles obligationis qua saltem diebus dominicis et festis de praecepto adstringuntur Divinis Officiis, vel, iuxta praescripta aut consuetudinem proprii ritus, Divinae Liturgiae adstipendi. Curent autem animarum Pastores fideles ita instruere, ut hi actuose et cum fructu Sacris Actionibus intersint.

24

Ut fideles huic obligationi facilius satisfacere valeant, eisdem conceditur facultas hoc praeceptum implendi per adstipentiam Sacrae Liturgiae aut, ubi talis vigeat consuetudo, Divinis Officiis, inde a vespere vigiliae festi usque ad finem eiusdem diei festi.

C) De Ministro Sacramenti Poenitentiae

25

Patriarchae et locorum Hierarchae orientales facultatem ad confessiones fidelium cuiusvis ritus ubique terrarum a iure delegatam habeant.

26

Facultas presbyterorum orientalium ad confessiones excipiendas a propriis Hierarchis rite et sine ulla restrictione concessa, ad totum territorium patriarchatus, archiepiscopatus, metropoliae, eparchiae vel exarchatus et pro cuiusvis ritus fidelibus extenditur. Huiusmodi tamen facultatem Hierarchae ne concedant, nisi de sacerdotis idoneitate plene eis constet, et servatis requisitis in Synodis particularibus forte praescriptis.

27

Presbyter vero, qui istam facultatem extra proprium territorium habituali modo exerceat, certiore facere tenetur Hierarcham loci, habita praeterea licentia parochi vel rectoris ecclesiae.

D) De Diaconatu permanenti

28

Institutum diaconatus permanentis, quod ab antiquis temporibus non paucae orientales Ecclesiae retinuerunt et adhuc retinent, iuxta antiquas traditiones in Ecclesiis orientalibus iterum vigere pergat, et ubi in desuetudinem venerit, curandum ut iterum reviviscat, ut qui in tali statu sint constituti, sacerdotes sive in spiritualibus sive in temporalibus ad normam iuris adiuvent.

E) *De Matrimoniis mixtis*

29

Etsi matrimonia mixta in nonnullis locis Orientis haud facile vitari possunt, omnes tamen fideles, quantum fieri potest, ab huiusmodi matrimoniis abstineant. Quoties vero id vitari nequeat, memores sint obligationis qua adstringuntur bonum fidei et unitatis catholicae tam sibi quam propriis filiis servandi, per fidelem impletionem cautionum quas sancta Ecclesia statuit. Pastores vero animarum eorum fidelium, qui matrimoniis mixtis iuncti sunt, eorumque prolis curam particularem habeant.

30

Ad praecavenda autem matrimonia invalida christifidelium orientalium, qui cum acatholicis baptizatis matrimonium ineunt, et ad consulendum domesticae paci ac nuptiarum firmitati et sanctitati, omnibus Hierarchis orientalibus, exceptis Syn-cellis sine mandato speciali, facultas elargitur dispensandi proprios subditos a forma canonica matrimonii in mixtis nuptiis ineundis, ubi pars acatholica suaderi nequeat ut se coram competente parrocho sistat et periculum sit ne partem catholicam sibi adhaerere adigat. Hierarcharum tamen conscientia graviter onerata de observantia cautionum quae in iure praescriptae sunt.

V

DE COMMUNICATIONE IN SACRIS

31

Locorum Hierarchae, consiliis secum collatis, curent ut opportunis et efficacibus praeceptis et dispositis ad mentem Sanctae Sedis, christianorum populorum in sacris conversationem moderentur, ad maius animarum bonum et Ecclesiae Christi in terris propagationem.

32

Sacrorum ministri populos gentesque christianas instituere et edocere de Ecclesiae unitate deque eius ad salutem aeternam necessitate ne cessent, ut scandala vitentur, ut indifferentismus undequaque serpens profligetur, et errores late grassantes eradicentur e christianorum sacra profanaque conviventia.

33

Cristifideles vero studeant ut in tota eorum sacra et civili conversatione veritas eluceat, et caritas etiam erga eos qui extra veram Christi Ecclesiam versantur promoveatur.

VI

DE TEMPORIBUS SACRIS

34

Dies festi pro omnibus Orientalibus sunt: omnes et singuli dies festi Domini, festa Nativitatis D.N. Iesu Christi, Epiphaniae, Ascensionis Domini N. Iesu

Christi, Dormitionis seu Assumptionis Dei Genetricis Mariae, et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, salvo iure particulari quoad alios dies festos.

35

Alios dies festos omnibus Orientalibus communes constituere, constitutos transferre aut suppressere, unius est Sedis Apostolicae. Dies festos pro singulis Ecclesiis, praeter Sanctam Sedem, constituere, aut constitutos suppressere, competit Synodo patriarchali aut archiepiscopali.

36

Lex abstinentiae vel ieiunii observanda est iuxta uniuscuiusque Ecclesiae usum, legitima consuetudine vel iure particulari firmatum, ita tamen ut, lex solius abstinentiae in omnibus Ecclesiis Orientalibus servetur singulis feriis sextis, iis exceptis quae in proprio iure excipiuntur; lex vero abstinentiae et ieiunii prima die Magnae Quadragesimae et Feria sexta Hebdomadae Sanctae, salvo particulari iure quod abstinentiam et ieiunium aliis quoque diebus Magnae Quadragesimae praecipiat.

37

Diebus dominicis et festis de praecepto omnibus Ecclesiis orientalibus communibus, lex abstinentiae vel abstinentiae et ieiunii cessat.

38

Singuli fideles extra regiones proprii ritus versantes in servandis legibus abstinentiae vel abstinentiae et ieiunii disciplinae in loco ubi degunt vigenti se conformare possunt. In familiis mixti ritus haec lex servari valet iuxta unum eundemque ritum.

39

Ad unitatem inter christianos in eadem regione vel natione degentes fovendam, Patriarchis et supremis Auctoritatibus ecclesiasticis in loco committitur ut, collatis consiliis cum iis quorum interest, de festo Paschatis eadem dominica celebrando conveniant.

VII

DE USU LINGUARUM VERNACULARUM IN S. LITURGIA

40

Iuris est Patriarchae cum Synodo vel supremae cuiusque Ecclesiae orientalis Auctoritatis cum Consilio approbare et moderari usum linguarum in celebratione liturgica, quas magis opportunas aestiment ad bonum animarum.

41

Versiones textuum liturgicorum in linguam vernaculam, antequam in Liturgiae celebratione adhibeantur, ab auctoritate, de qua in praecedenti numero, approbari debent.

42

Si in casu particulari, ob bonum spirituale adstantium, in perficiendis sacris, ex parte vel ex integro lingua adhiberi debeat diversa ab illa vel ab illis quibus Ecclesia celebrantis traditionaliter utitur, ne inconsulto Hierarcha loci, ubi celebratur, hoc fiat.

B) PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17,30 del giorno 27 gennaio 1963 nell'appartamento del Card. Segretario di Stato ha inizio la settima seduta della Commissione coordinatrice dei lavori del Concilio. Sono presenti gli Em.mi ed Ecc.mi del primo giorno.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Presidente dà la parola al Card. Doepfner.

Il Card. Doepfner comunica le sue conclusioni sullo schema « De Episcopis ac de dioeceseon regimine ».¹

Il Card. Cicognani torna sul concetto di lasciar liberi i Vescovi sulla decisione di dimettersi dal governo della diocesi, e riferisce che di ciò ha parlato anche con il S. Padre questa mattina, ed anche il Papa si è mostrato di questo avviso, pur sottolineando che egli lascia libero il Concilio di decidere.

Il resto viene approvato tutto.

Il Card. Doepfner comunica le conclusioni sullo schema « De cura animarum ».²

Vengono approvate.

Il Card. Doepfner: il difficile sarà come discutere tali schemi in Concilio: trattasi di materia, che interessa molto i Vescovi.

Il Card. Cicognani inizia l'esposizione della sua relazione sullo schema orientale.

Sottolinea in particolare l'aspetto ecumenico che lo schema esprime: la chiesa orientale ortodossa è stata invitata all'unione attraverso il richiamo dei vincoli comuni, che per tanti secoli hanno formato il vincolo di unità con la Chiesa cattolica.

Riafferma l'opportunità di chiamare lo schema, che riunirà i tre sull'ecumenismo, semplicemente « De oecumenismo », senza alcuna aggiunta; e di non inserirlo nello schema « De Ecclesia », ma di presentarlo separato, data la sua importanza.

Lo schema sarà rielaborato dalla Commissione mista, formata dalla Commissione teologica, da quella delle Chiese orientali e dal Segretario per l'unione.

Sono tutti d'accordo su queste linee.

¹ Cf. pp. 170-171.

² Cf. pp. 172-173.

Sugli altri schemi o meglio sull'unico schema particolare sugli Orientali vengono messe in evidenza le note specifiche delle Chiese orientali in quattro capitoli comprendenti 42 numeri. La disciplina giuridica orientale già in gran parte è stata codificata nei quattro « Motu proprio » di Pio XII e non sta bene ora a breve distanza cambiare quanto è stato codificato.

Senza scendere ai dettagli dello schema, che saranno riesaminati dalla Commissione competente, l'impostazione generale dello schema può essere accettata. In particolare, però, è opportuno moderare quanto si dice al n. 13: il principio che rimette ai Vescovi ogni dispensa, eccetto quanto esplicitamente viene vietato in ragione del bene comune, è troppo vasto e rivoluzionario.

Il *Card. Urbani*: mi pare che bisognerebbe almeno aggiungere « iudicio Sanctae Sedis probaverit... ».

Viene approvato il suggerimento.

Il *Card. Cicognani*: mi pare che sia il caso di dire alla Commissione che si serva nella rielaborazione dello schema di qualche perito, particolarmente competente.

Il *Card. Cicognani*: il tono generale dello schema è molto pastorale.

Il *Card. Urbani*: sarebbe bene che le parti nuove dello schema siano indicate come tali, p.e. in nota stamparle con caratteri diversi. Inoltre mi pare che bisognerebbe eliminare quanto è più possibile le differenze disciplinari tra l'Occidente e l'Oriente, p.e. nell'obbligo del breviario: tali differenze o eliminarle o preparare psicologicamente l'ambiente conciliare ad ammetterle.

Il *Card. Doepfner*: nello schema si parla del Diaconato per gli orientali, perché non riprendere la questione anche per il diaconato in Occidente; perché non si mette il principio che un esperimento del genere può essere iniziato in qualche parte dell'Occidente?

Il *Card. Cicognani*: tutto sta nelle modalità.

Il *Card. Urbani*: come principio anche io non sarei contrario; senza però dimenticare che gli aiuti che possono dare i diaconi permanenti, oggi li danno in gran parte i buoni laici dell'A.C. e gli istituti secolari.

Il *Card. Spellman*: io sono contrario; quando si va al concreto sorgono tali e tante difficoltà che viene spontanea la reazione contro l'istituzione.

Il *Card. Cicognani*: le limitazioni, che vengono suggerite, finirebbero in concreto per annullare quello che di utile sembra avere il principio in sé.

Per ora l'idea viene scartata; non si conclude nulla.

Il *Card. Urbani* suggerisce di comunicare alle Commissioni di sentirsi tutte le volte che s'avvedono di punti comuni.

Il *Card. Suenens*: è bene che le nostre conclusioni siano comunicate a tutti i Presidenti.

Il *Card. Cicognani* insiste che i Cardinali della nostra Commissione si tengano in contatto con le Commissioni Conciliari.

Dove c'è l'idea di fare una Commissione mista, si penserà di nominare un Cardinale.

Il *Card. Suenens* suggerisce il nome del Card. Forni per la Commissione mista tra la teologica e quella dei laici. Tale Commissione mista dovrà rifare anche quella parte dello schema « De deposito fidei » che va nello schema *De ordine morali*, come ha indicato il Card. Liénart.

Il Card. Silva, che fa parte della Commissione dei laici, potrebbe essere a capo della Sottocommissione mista che dovrà rifare questa parte dello schema.

Mons. Felici: mi pare che sia meglio lasciare ai due Cardinali Presidenti decidere.

Il *Card. Urbani*: ma forse l'importante è che i due Cardinali si servano di bravi periti.

Si concorda per la presentazione degli schemi da parte delle Commissioni entro il 10 marzo 1963.

Mons. Felici: bisogna però fissare un ordine di priorità di presentazione degli schemi al Concilio, oppure partire dal principio che si presenteranno gli schemi pronti.

Il *Card. Urbani* propone: 1. De Divina Revelatione; 2. De Ecclesia; 3. De B. Maria Virgine; 4. De Episcopis; 5. De Oecumenismo; 6. De clericis; 7. De religiosis; 8. De apostolatu laicorum; 9. De Ecclesiis Orientalibus; 10. De sacra liturgia; 11. De cura animarum; 12. De matrimonii sacramento; 13. De sacrorum alumnis formandis; 14. De scholis et studiis; 15. De missionibus; 16. De instrumentis communicationis socialis; 17. De praesentia Ecclesiae in mundo hodierno: a) de persona humana in societate, b) de familia et problemate demographico, c) de cultura humana, d) de ordine oeconomico et de iustitia sociali, e) de communitate gentium et pace. Viene accettato questo elenco, come ordine di presentazione.

La prossima riunione avrà luogo dal 25 marzo al 30 marzo alle ore 17,30.

Fatta la preghiera di rito, la seduta viene tolta.

27 gennaio 1963.

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 40 - 48/63 LC

E Civitate Vaticana, die 30 gennaio 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

A conclusione delle sedute tenute da questa Commissione nei giorni 21-27 gennaio corrente, mi reco a premura inviare — qui unite — all'Eminenza Vostra Reverendissima le deliberazioni prese.

Codesta Commissione voglia tener presente, per la redazione degli schemi, quanto è scritto negli allegati nn. 1-15.

In corrispondenza ai fini del Concilio e per quanto sarà possibile si abbia cura di utilizzare il materiale elaborato dalle Commissioni preparatorie ed esaminato dalla Commissione Centrale preparatoria.

Per ulteriori spiegazioni sulla rielaborazione degli schemi codesta Commissione potrà rivolgersi all'Eminentissimo Signor Cardinale Relatore (cf. allegato n. 16).

È utile che le Commissioni Conciliari si scambino gli schemi e si consultino tutte le volte che punti comuni di dottrina o di disciplina sono stati trattati in schemi diversi.

Sono infine a pregare l'Eminenza Vostra Reverendissima di voler disporre l'inoltro dei nuovi schemi a questa Commissione entro il 10 marzo del corrente anno.

Le bacio umilissimamente le mani e con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
um.mo dev.mo obbl.mo servitor vero

A. G. CICOGNANI

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Presidenti delle Commissioni Conciliari
e del Segretariato per l'unione dei Cristiani

ADNEXA

PROPOSITIONES *

Commissionis de Concilii laboribus coordinandis

1

Schema Constitutionis dogmaticae

DE REVELATIONE DIVINA

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Achille Liénart

Commissio de Concilii laboribus coordinandis:

1. Approbat reductionem Schematis de fontibus Revelationis a Commissione mixta factam quoad prooemium et capita secundum, tertium, quartum et quintum;

2. De capite autem primo iudicat textum propositum, qui nec in prima redactione nec in emendatione formulata,¹ maioritatem requisitam obtinuit apud Commissionem mixtam, derelinquendum esse;

3. Statuit ut Commissio de doctrina et fidei et morum novum textum acceptabilem elaborare quamprimum satagat, qui maioritatem suffragiorum requisitam (cf. art. 39 « Ordo Concilii celebrandi ») attingere in Commissione mixta valeat, secus formulas, a Concilio Tridentino et a Concilio Vaticano I de Sacra Scriptura et Traditione statutas, adhibeat.

Schema Constitutionis dogmaticae

DE DEPOSITO FIDEI PURE CUSTODIENDO

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Achille Liénart

Commissio de Concilii laboribus coordinandis:

1. Decernit hoc Schema, secundum normas a Sancto Patre positas, reducendum et penitus emendandum esse.

* Textus schematum Constitutionum et Decretorum, de quibus hic sermo est, habentur in « *Schemata Constitutionum et Decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus* », *Series Prima* et *Series Secunda*, anno 1962 typis impressae, vel in fasciculis a Commissionibus praeparatoriis apparatis.

¹ « ... immo Traditio, eaque sola, *via est qua quaedam veritates revelatae*, eae imprimis quae ad inspirationem, canonicitatem et integritatem omnium et singulorum sacrorum librorum spectant, *clarescunt et Ecclesiae innotescunt* ».

2. Opportunum iudicat ergo quod capita: quartum de Revelatione publica et de Fide catholica; quintum de progressu Doctrinae; sextum de revelationibus privatis, et etiam primum de cognitione veritatis, *ad generalia tantum principia reducta*, transferantur ad Schema de Ecclesia (in capite septimo: "De Magisterio Ecclesiae" nunc cap. II).

3. Iudicat etiam caput decimum « de satisfactione Christi » non amplius servandum esse, quia extraneum apparet.

4. Quoad cetera autem capita, quae omnia de relationibus inter Deum et homines tractant, Commissio de laboribus coordinandis vehementer exoptat ut efficiatur pars specialis « de admirabili vocatione hominis secundum Deum », inserenda in primo capite novi Schematis: *De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum*. Hoc modo, ratione positiva oppugnantur errores eorum qui temporibus nostris decipiunt homines atheismo et materialismo, quasi sint ipsi dii, et nihil, nisi spem falsam, generare valent.

Ita autem conficiatur Schema ut apte respondeat menti et votis Summi Pontificis, tam frequenter ab eo expressis in Bulla Humanae Salutis, in Sermone habito die 11 octobris anni elapsi et in Epistula ad Episcopos totius mundi diei 6 ianuarii 1963.

2

Schema Constitutionis dogmaticae

DE ECCLESIA

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Leone I. Suenens

I. *Quid praecipue exspectatur a Concilio in hac materia?*

II. *Quomodo schema propositum reordinari potest?*

I. *Quid praecipue exspectetur a Concilio in hac materia*

Ad mentem Commissionis de Concilii laboribus coordinandis schema iuxta sequentia conficiendum est:

1. Nexum inter Concilium Vaticanum I et Vaticanum II lucide schema ostendere debet.

Consequenter, in memoriam revocet quae Concilium Vaticanum I habet *de munere Summi Pontificis eiusque primatu*.

Attamen cum scopus hodierni Concilii non sit pure et simpliciter repetere res iam acquisitas, doctrina « de primatu » debet prae se ferre characterem et utilitatem pastorem et oecumenicam.

Proinde optamus ut expositio doctrinae « de primatu » tali modo nunc fiat

ut textus Vaticani I illustrentur lumine theologiae ita ut fratres separati sensum et ambitum dogmatis catholici melius et facilius intelligere valeant. Ad hoc sufficet accuratius exponere unionem existentem inter Caput Ecclesiae et Collegium apostolicum, inter Caput et Corpus, ut arceatur periculum malae comprehensionis inter Ecclesiam catholicam et protestantes ac orthodoxos relate ad ipsum sensum dogmatis definiti.

2. In luce schema ponere debet sensum *collegialitatis episcopalis*, cuius momentum affirmatur per ipsam coadunationem episcoporum in Concilio oecumenico.

Quae doctrina de corpore episcoporum sub et cum Petro summi momenti est relate ad ea omnia quae ulterius a Concilio circa conferentias episcopales stabiliuntur.

3. In luce schema ponere debet *sensum episcopatus* qua talis:

1° ut bene aequè ordinetur ipsa doctrina « De Ecclesia »;

2° ut cum fratribus separatis contactus faciliores fiant.

4. Nexum schema debet ostendere inter episcopatum et presbyteros et *sacerdotii ministerialis* praestantiam declarare debet.

5. Munus laicorum in Ecclesia melius affirmet et exponat, tum ob studium veritatis, tum ob studium oecumenicitatis.

II. *Quomodo schema propositum reordinari debeat ad mentem Commissionis de Concilii laboribus coordinandis*

A) IN GENERE

Claritatis causa transcribimus undecim capita schematis actualis.

- C. I De Ecclesiae natura...
- C. II De membris Ecclesiae...
- C. III De Episcopatu ut supremo gradu Sacramenti Ordinis...
- C. IV De Episcopis Residentialibus...
- C. V De statibus evangelicae acquirendae perfectionis.
- C. VI De laicis.
- C. VII De Ecclesiae magisterio.
- C. VIII De auctoritate et oboedientia...
- C. IX De relationibus inter Ecclesiam et Statum.
- C. X De necessitate annuntiandi Evangelium...
- C. XI De oecumenismo.

Sequenti modo schema reordinetur:

- C. I *De Ecclesiae mysterio* (= cap. I et II).
- C. II *De institutione hierarchica Ecclesiae et in specie: de episcopis* (= cap. III, IV, VII-pars, VIII-quaedam).
- C. III *De Laicis* (= cap. VI, VII-quaedam, VIII-quaedam).
- C. IV *De statibus evangelicae acquirendae perfectionis.*

Supprimantur ergo: *Ex toto*: Cap. IX, Cap. XI, et separatim conficiatur schema « De oecumenismo » a Commissione mixta, seu a Commissione de doctrina fidei et morum, de Ecclesiis Orientalibus et a Secretariatu ad unitatem christianorum fovendam.

Pro parte: Cap. VII: seu de magisterio theologorum (sub n. 32); quoad Cap. VIII: dicatur alio loco et alio modo; quoad Cap. X: dicatur « de munere annuntianti Evangelium » et ponatur in Cap. VII ubi de Magisterio.

B) IN PARTICULARI

Ad Caput I (De Ecclesiae mysterio).

1. Strenue affirmetur nexus inter Ecclesiam et Christum, caput invisibile Ecclesiae, caput corporis mystici, fons totius vitae in Ecclesia.

2. Apte determinetur locus qui Ecclesiae competit in consilio Dei salvificantis mundum. Deus vult salutem omnium hominum et Ecclesiam instituit ut medium universale salutis pro mundo.

Ad caput II (De institutione hierarchica Ecclesiae et in specie: de episcopis).
En partes in quibus caput II subdividi poterit:

1. *De institutione Duodecim Apostolorum*. Exponitur institutio apostolatus et collegii apostolorum.

2. *De Romano Pontifice ut successore Petri et de Episcopis ut successoribus apostolorum*. Exponitur principium successionis, et in Pontifice, et in corpore episcoporum.

3. *De episcopatu ut sacramento*. De episcopatu ut supremo gradu ordinis, et de eius effectibus.

4. *De hierarchia ordinis*. Quaedam dicantur de presbyteris et de diaconis. De presbyteris, cum episcopo et ut cooperatores ordinis episcoporum.
De diaconis, et de eorum munere in genere.

5. *De episcoporum munere docendi*. Exponitur eorum ministerium docendi eorumque magisterium. Illud magisterium etiam potest esse infallibile, sub quibusdam conditionibus, quae etiam supponuntur in casu definitionis pontificalis.

6. *De episcoporum munere sanctificandi*. Exponitur munus episcoporum sanctificandi.

7. *De episcoporum munere regendi*. Indicantur characteres eorum muneris regendi, necnon relationes cum iurisdictione universali et ordinaria Summi Pontificis.

8. *De episcoporum corpore*. Exponitur conditio corporis episcopalis: a) relate ad caput Collegii; b) relate ad Ecclesiam universalem, quoad regimen, quoad sollicitudinem, quoad caritatem; c) aliquid de fundamento ecclesiologico auctoritatis territorialis episcopalis.

Ad caput III (De Laicis).

Componatur cum textu schematis « de Apostolatu laicorum ».

II. Schema: *De Beata Maria Virgine, Ecclesiae Matre.*

Mens autem est ut tractetur independenter a schemate de Ecclesia.

3

Schema Constitutionis dogmaticae

DE ORDINE MORALI

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Leone I. Suenens

Reordinetur funditus et componatur cum schemate conficiendo a Commissione nova mixta (Commissio de doctrina Fidei et morum et Commissio de apostolatu laicorum) « de Ecclesia relate ad personam humanam ».

In isto schemate dignitas personae humanae ostendatur ut elementum essenziale ordinis moralis.

Concrete ergo Caput IV et Caput I constituent Caput introductorium schematis novi conficiendi; Capita II, III, V, VI omittentur.

Schema Constitutionis doctrinalis

DE ORDINE SOCIALI

Relatore Em.mo ac. Rev.mo Domino Leone I. Suenens

Mens Commissionis est: Schema reordinetur a Commissione mixta (Commissio de doctrina Fidei et morum et Commissio de apostolatu laicorum) ita ut magis accommodetur conditionibus hodiernis, non restringatur ad Europam occidentalem in magna sua parte, et non remaneat infra doctrinam in Encyclica « Mater et Magistra » iam traditam.

Schema Constitutionis doctrinalis

DE ORDINE INTERNATIONALI

Relatore Em.mo ac. Rev.mo Domino Leone I. Suenens

Mens Commissionis est: Schema reordinetur a Commissione mixta (Commissio de doctrina Fidei et morum et Commissio de apostolatu laicorum). Inter pe-

ritos hac in re audiendos consultetur R.D. Riedmatten O.P. qui in *Genève* Sanctam Sedem repraesentat ex officio apud organisationes internationales. Item audiantur laici vere periti.

Conficiantur schemata indicata sub titulo generali unico: *De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum*.

Hoc novum schema sequentia praecipua capita habeat: 1. De persona humana in Societate; 2. De matrimonio, familia et de problemate demographico; 3. De cultura humana; 4. De ordine oeconomico et de iustitia sociali (de quo supra); 5. De Communitate gentium et de pace (de quo supra).

Schema hoc unicum debet habere duas partes: *a)* pars theoretica: enuntiet principia fundamentalia; *b)* pars pastoralis: enuntiet quid faciendum in iis materiis.

4

Schema Decreti

DE EPISCOPIS AC DE DIOECESEON REGIMINE

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Iulio Doepfner

Schema Decreti « De Episcopis ac de dioeceseon regimine » in praesenti suo ordine ac rerum distributione Commissioni Conciliari competenti proponatur, quae id ad perfectionem suam finalem perducatur. Singula vero capita iterum accurato examine subiiciantur et, ubi expedierit, emendentur.

Tantummodo exempli causa certa quaedam puncta deliberanda hic afferuntur:

CAPUT I: *De rationibus inter Episcopos et Sacras Romanae Curiae Congregationes*

Pars I: De Episcoporum facultatibus.

a) Examinetur, possitne in initio enuntiari principium quoddam generale, fere ita sonans:

« Episcopi residentiales omnes facultates stabiliter et ordinarie habeant, sine quibus munus suum expedite explere nequeunt, exceptis iis, quae propter bonum commune Ecclesiae universalis servandum Apostolicae Sedi (vel Nuntio aut Delegato Apostolico vel Episcopo ad tempus) reservari debent ».

b) Tentetur, ut facultates in n. 3 enumeratae in ordinem magis organicum redigantur aliaeque adhuc addantur, si forte quaedam similes adhuc addendae sint.

Pars II: De praxi Sacrarum Congregationum relate ad Episcopos.

Examinetur quomodo haec singulae normae sub aliquo principio generaliore (initio enuntiando) ponantur.

CAPUT II: *De Episcoporum Coadiutoribus et Auxiliariis deque Episcoporum cessatione a munere pastoralis*

Pars I: De Episcoporum Coadiutoribus et Auxiliariis.

In retractanda hac parte attendatur, quomodo auctoritas Episcopi regentis eius-

que vicarii, i.e. Vicarii Generalis, intacta remaneat neque per facultates sive Coadiutoris (excepto casu inhabilitatis totalis) sive Auxiliarium nimis coarctetur.

Pars II: De Episcoporum cessatione a munere pastoralis.

Haec delicata pars speciali cum diligentia examinetur. Fortasse titulus immutari et in formam mitiorem redigi aut simpliciter omitti poterit.

CAPUT III: *De nationali Episcoporum coetu seu conferentia*

Caput hoc maximi momenti est. Eget diligentissima quadam retractatione.

In qua retractatione peragenda ratio habeatur capitis Constitutionis « De Ecclesia » de Episcopis tractantis, ex quo fundamentum theologicum (i.e. hoc casu principium collegialitatis Episcoporum) pro hoc praesenti Decreto repetatur; insuper respiciantur adnotationes a quibusdam Patribus in disceptando Schemate « De sacra Liturgia » de hac re prolatae.

Insuper attendatur ad puncta sequentia:

1. Praecisius adhuc distingui posse videtur duplex functio seu modus agendi Conferentiarum:

- a)* mutua consultatio et coordinatio pastoralis (sine vi stricte obligatoria);
- b)* legislatio pro regione in quibusdam casibus in iure praecise determinatis seu determinandis.

2. Functio supra sub *a)* posita, iam in pluribus regionibus in usu existens, non tangatur; sicut generatim consuetudinum Conferentiarum iam existentium ratio habeatur.

3. In casu functionis alterius, supra sub *b)* positae, decisiones Conferentiarum obligatoriae sint auctoritate propria Conferentiae; sed vim suam non consequantur neque publice edantur prius quam a S. Sede approbatae fuerint.

NOTA

In toto hoc Decreto retractando videatur, quaenam argumenta particularia minoris momenti fortasse omitti et recognitioni CIC demandari possint (iisdem tamen in forma Appendicis ad Decretum praesens allatis ad informationem Patrum tantum).

5

Schema Decreti

DE OECUMENISMO

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Hamleto I. Cicognani

Commissio de doctrina fidei et morum, Commissio de Ecclesiis Orientalibus et Secretariatus ad unitatem christianorum fovendam conficiant unicum schema « De Oecumenismo » ex schematibus « De unitate Ecclesiae: ut omnes unum sint »,

« De oecumenismo catholico », « De necessitate orationis pro unitate christianorum maxime temporibus nostris » et ex capite XI schematis Constitutionis dogmaticae « De Ecclesia ».

6

Schema Decreti

DE CLERICIS

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Ioanne Urbani

Attente etiam perpensis emendationibus ab ipsa Commissione Conciliari « de disciplina cleri et populi christiani » propositis, sequentia criteria a Commissione de Concilii laboribus coordinandis ponuntur:

1. Unum decretum tantum conficiatur, tria capita complectens:

CAPUT I : De clericorum sanctitate, vel melius: de vitae sacerdotalis perfectione.

CAPUT II : De studio et scientia pastorali.

CAPUT III: De recto usu bonorum.

2. Primum schema iam propositum funditus recognoscatur, ut magis eluceant principia quae regunt perfectionem vitae sacerdotalis et unionem intimam et fructuosam cum Christo Summo Sacerdote.

Exponantur virtutes sacerdotii propriae, praesertim pietas personalis et liturgica zelusque apostolicus.

3. Ex novo redigatur secundum caput: de studio et scientia pastorali, principia generalia exponendo de studio sacro et profano, cui tenetur sacerdos, de variis pastoralis disciplinae methodis, de cognitione et experientia personarum et locorum nostrae aetatis.

4. Circa tertium caput de bonis ecclesiasticis, videtur satis esse ut recolantur tantum principia de honesta sacerdotis remuneratione ex pastoralis activitate, de modo administrando bona ecclesiastica ad utilitatem Ecclesiae et in pauperum adiutorium; de necessitate sese abstinendi ab omni specie mercaturae et cupiditate in negotiis temporalibus.

5. Quaestiones de officiis et beneficiis remittantur ad Commissionem de Codicis Iuris Canonici reformatione.

6. Schema « de clericorum distributione » melius in schemate « De Episcopis » suum locum habet. Opportuna tamen videtur specialis exhortatio de hac materia a Commissione de clericorum disciplina exaranda et Decreto « De clericis » adiungenda.

7

Schema Decreti

DE STATIBUS PERFECTIONIS ADQUIRENDAE

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Iulio Doepfner

I

1. Redigatur a Commissione de doctrina fidei et morum una cum Commissione de Religiosis, caput « De statibus perfectionis evangelicae acquirendae » in Constitutione dogmatica « De Ecclesia » ponendum, adhibitis elementis partis doctrinalis prioris Schematis « De statibus perfectionis acquirendae » (cap. I-V, quae proinde in hoc schemate omittenda erunt).

2. Examinetur a praefatis Commissionibus collaborantibus, quomodo praedictum caput Constitutionis « De Ecclesia » secundum sequentes ideas fundamentales componi possit:

Status perfectionis acquirendae est status charismaticus, originem ducens ex vita et doctrina Christi, formam iuridicam ex institutione Ecclesiae obtinens, membra ex utroque statu divinae institutionis (scil. Hierarchia et Laicatus) complexens. Fundamentum theologicum sunt consilia evangelica, scil. paupertas, virginitas, oboedientia, quae sunt signa redemptionis (exinanitionis nempe crucis et glorificationis resurrectionis), quibus sicut vita Redemptoris signata erat ita etiam corpus Christi mysticum carere numquam potest. Quae signa enim patefaciunt speciali modo mysterium Ecclesiae eamque ostendunt esse locum, quo crux Christi erecta manet et communitas redemptorum Christo eiusque eschatologicae gloriae obviam it. Unde qui ad statum perfectionis acquirendae vocantur, primarie non ut propriae sanctificationi vivant vocantur, sed ut indolem Ecclesiae repraesentent et Christo in ea serviant (et sic eo ipso propriam perfectionem assequantur).

Uno verbo: explicetur sensus consiliorum evangelicorum atque status perfectionis acquirendae christologicus, soteriologicus, eschatologicus, cui subordinatur sensus ascetico-moralis.

II

Quae partes Schematis in elencho Schematum sub b-d enumerantur, scil. De vocatione religiosa (= cap. IX), De accommodata renovatione vitae religiosae (= cap. XI-XV), De institutione alumnorum religiosorum eorumque admissione ad Professionem et Ordines (= cap. XVI-XXV), a Commissione De Religiosis rigore contrahantur ad breve « Decretum de statibus perfectionis acquirendae » Concilio proponendum.

In Schemate vero emendato haec sequentia argumenta, hic tantum uti specimina proposita, contineri poterunt (quae tamen nullo modo aliis bonis argumentis officere intendunt).

1. Singula instituta statuum perfectionis acquirendae (Ordines, Congregationes, Societates, Instituta saecularia) secundum finem atque spiritualitatem cuique pro-

priam, normas quoad disciplinam et apostolatum a fundatoribus latas, reddant magis idoneas ad hodiernas necessitates ratione habita mentis fundatoris et experientia ex historia Ecclesiae comparatae.

2. Recognoscantur Constitutiones, Directoria, Consuetudinaria singulorum Institutuum statuum perfectionis acquirendae secundum doctrinam et normas ab hac S. Synodo de his statibus datas.

3. Opera Apostolatus vel caritatis Ordinum sollemniter professarum (in quantum exercentur ab iisdem iuxta finem et constitutiones Ordini proprias) praescripto clausurae vel similibus legibus ne impediuntur.

4. Ubi tradita disciplina per nimias dispensationes de facto quasi abrogata est, novae constitutiones et regulae conficiantur.

5. Educatio atque efformatio spiritualis intellectualis apostolica professionalisque iuniorum membrorum Institutuum statuum perfectionis acquirendae, imprimis eorum qui activitates apostolatus vel caritatis exercent, efficacior reddatur et in necessitates temporum praesentium dirigatur, mediis hodie passim usitatis congruenter adhibitis.

6. Apostolatus opera a singulis Institutis exercenda bene coordinentur et in arcta collaboratione sive mutua sive cum loci Ordinario perficiantur.

7. Consilia evangelica et status consiliorum evangelicorum in praedicatione ordinaria eorum, qui curam animarum gerunt, saepius exponantur, ut omnibus, sive sacerdotibus sive laicis, praesertim vero familiis, maioris intersit, ut excitentur et curentur vocationes ad consilia evangelica et ad status perfectionis acquirendae suscipiendos.

III

Examinetur a Commissione, an opportunum sit, praeter supradictum Decretum, breve edere durante Concilio vel post Concilium « Directorium de statibus perfectionis acquirendae », quod continere poterit materiam Concilio ipsi non propositam (vel, in quantum proposita est, ulterius evolutam).

Sive hoc Directorium sive res ad recognitionem Codicis I.C. transmissae Concilio tamquam Appendix ad praefatum Decretum Patribus informationis causa ad manus dari opportunum esse videtur (quin de iis in Congregatione Generali discutiantur).

IV

Examinetur a Commissione, an fortasse titulus « status perfectionis acquirendae » mutari possit in meliorem sequentem: « status imitationis Christi secundum consilia evangelica ».

Ratio: Hic titulus falsas interpretationes verbi « perfectio » securius excludere et essentiam theologicam status perfectionis acquirendae plenius atque apertius exprimere videtur.

8

Schema Decreti

DE APOSTOLATU LAICORUM

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Ioanne Urbani

Circa schema « De apostolatu laicorum » a Commissione de Conciliis laboribus coordinandis haec proponuntur:

1. Remaneat divisio in quattuor partes ut in schemate iam a Com. Centrali adprobatur: I. Notiones generales; II. Actio ad Regnum Christi directe promovendum; III. Actio caritativa; IV. Actio socialis.

2. Novum schema a Comm. Conciliari « de laicorum apostolatu » recenter redactum, opportunum videtur quoad suam divisionem et quoad suam reductionem (cf. schema alligatum).

Nam prooemium breviter exponit apostolatus momentum in Ecclesia et per summa capita refert ea quae in schemate de Ecclesia, cap. de laicis, proprio loco habentur.

Pars prima synthetice exponit illa omnia principia generalia, meliore modo materiam ordinando, sive quoad apostolatam directe ad Regnum Christi promovendum sive quoad apostolatam caritativum et socialem.

Pars secunda et tertia breviter et opportune redactae videntur; utiliter tamen quaedam Instructiones ex iis conficiantur, v.gr. de laicorum praeparatione ad apostolatam.

Pars quarta optime reducit ad principia generalia de actione in ordine sociali, singulis remissis ad specificum schema: « de Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum ».

3. Schema « de Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum » videtur maximi momenti esse et proinde valde utile, quinimmo necessarium. Libenter igitur Commissio coordinationis accedit ad optata Commissionis de laicorum apostolatu et exoptat ut tota materia tractetur a Commissione mixta ex Commissione theologica et Commissione apostolatus laicorum.

4. Cum argumentum de laicorum apostolatu etiam in aliis schematibus tractetur, Commissio coordinationis proponit ut constituentur Commissiones mixtae quoties argumentum id exigat, ita ut tota materia in unum redigatur et concordia tractationis eluceat in schematibus.

Prooemium: Apostolatus laicorum in Ecclesia

Pars I

NOTIONES GENERALES

Titulus I. De diversis modis quibus apostolatus laicorum in actum deduci potest.

Caput I. De Apostolatu a singulis exercendo.

Caput II. De consociativis apostolatus formis.

Titulus II. De recto ordine in apostolatu laicorum.

Caput III. De relatione ad Hierarchiam.

Caput IV. De mutua coordinatione.

Titulus III. De quibusdam peculiaribus sollicitudinibus Ecclesiae circa apostolatum laicorum.

Caput V. De personis partem habentibus in apostolatu: 1. De iuvenibus; 2. De viris; 3. De mulieribus; 4. De familia; 5. De laicis qui speciali titulo in servitium Ecclesiae addicuntur; 6. De apostolatu in condicionibus particularis discriminis (in « diaspora » et ubi graviter impeditur libertas Ecclesiae).

Caput VI. De quibusdam saeptis apostolatus laicorum.

Titulus IV. De laicorum formatione ad apostolatum.

Pars II

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE AD REGNUM CHRISTI
DIRECTE PROVEHENDUM

Caput I. De apostolatu laicorum in variis Ecclesiae communitatibus.

Caput II. De Actione Catholica.

Caput III. De aliis formis apostolatus ad Regnum Christi directe provehendum. (In collaboratione cum Commissione « De disciplina Cleri et populi christiani »).

Pars III

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE CARITATIVA

Caput. I. De natura actionis caritativae.

Caput II. De variis formis actionis caritativae.

Pars IV

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE SOCIALI

Caput I. De actione in ordine naturali christiane perficiendo.

Caput II. De relatione ad Hierarchiam.

Caput III. De laicis ad actionem socialem efformandis.

Caput IV. De applicatione doctrinae socialis Ecclesiae (reliqua in collaboratione cum submissione theologica de ordine morali-sociali).

9

Schema Decreti

DE ECCLESIIS ORIENTALIBUS

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Hamleto I. Cicognani

Unum ex pluribus paratis conficiatur schema Decreti pro Ecclesiis Orientalibus, in quo ad principia generalia reducantur quae in casu expediat ut in Concilio decernantur.

10

Schema Decreti

DE CURA ANIMARUM

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Iulio Doepfner

Schema huius Decreti, quod continet materiam diversi generis, in singulis partibus diligenter et accurate elaboratam, pro Concilio sequenti modo ulterius tractetur.

PARS PRIOR

CAPUT I. *De Episcoporum officiis.*

Congregationi Generali disceptandum non proponatur, sed fiat « Manuale Episcoporum ».

CAPUT II. *De rationibus inter Episcopos et parochos deque obligationibus ac muneribus parochorum.*

Pars I. de rationibus pastoralibus inter Episcopos et parochos; necnon

Pars II A. de obligationibus parochorum: ad revisionem CIC demandentur, exceptis fortasse quibusdam numeris, qui, ipsa Commissione de Episcopis et dioecesium regimine iudicante, opportunius aut Manuali Parochorum (vide infra) aut Manuali Episcoporum inserentur.

Pars II B. de muneribus parochorum: Congregationi Generali disceptanda non proponatur, sed fiat « Manuale Parochorum » (vel: « Manuale Parochorum » aliorumque sacerdotum in cura animarum operam navantium).

CAPUT III: De parochorum nominatione seu paroeciarum provisione deque parochorum stabilitate amotione et translatione.

Hoc caput Commissioni de CIC recognoscendo demandetur.

CAPUT IV: De rationibus inter Episcopos et Religiosos praesertim quoad Apostolatus opera exercenda.

Hoc caput proponatur Congregationi Generali. Examinetur a Commissione, utrum particulares quaedam quaestiones omitti et recognitionis causa CIC demandari possint.

PARS ALTERA

CAPUT I: De catechetica populi christiani institutione.

Hoc caput Commissioni de CIC recognoscendo demandetur.
« Directorium de catechetica populi christiani institutione ».

CAPUT II: De pastoralis cura fidelium migrantium.

CAPUT III: De pastoralis cura fidelium maritimorum.

CAPUT IV: De pastoralis cura fidelium aeronavigantium.

CAPUT V: De pastoralis cura fidelium nomadum.

Haec 4 capita Concilio disceptanda non proponantur, sed adhibeantur ad conficiendum « Directorium de pastoralis cura fidelium migrantium » (quod respicit omnes fideles actu vel habitualiter domicilio carentes).

CAPUT VI: De pastoralis cura fidelium, ne materialismi erroribus inficiantur.

Hoc caput demandetur Commissioni Conciliari de Apostolatu laicorum, quae elementa eiusdem adhibeat ad suas Constitutiones vel Decreta conficienda.

NOTAE

¹ Quodvis caput, quod in superioribus aut recognitioni CIC aut Directorio vel Manuali conficiendo demandatum est, in Concilio ita tractetur: Ipsi Congregationi Generali brevissima quaedam « Resolutio » proponatur, continens et mandatum ad rem in CIC recognoscendo tractandam vel ad Manuale aut Directorium conficiendum et principia fundamentalia atque normas directivas generalissimas de materia in his documentis elaboranda.

Quae materia ipsa (id sunt in concreto capita praeiacentia, sed fortasse adhuc in quibusdam emendanda) Patribus in Concilio tradatur per modum Appendicis ad Schemata; de his Appendicibus tamen in Concilio non discutiatur (salva libera facultate proponendi adnotationes in scriptis).

2. Examinetur, an opportune « Manuale Parochorum » et « Directorium de catechetica populi christiani institutione » a Commissione Conciliari de disciplina cleri et populi christiani exaranda sint, cum labores praeparatorii horum thematum iam a Commissione Praeparatoria huic correspondente peracti fuerint.

11

Schema Decreti

DE MATRIMONII SACRAMENTO

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Ioanne Urbani

Decretum « De matrimonii sacramento » sex schemata habet, in quibus bonae normae pastorales notabilesque emendationes praesentis canonicae disciplinae adsunt.

Evidens est studium providendi sanctitati Sacramenti.

Proinde Commissio de Concilii laboribus coordinandis proponit ut unum conficiatur schema, in quo statuantur principia generalia, ceteris ad Commissionem C.I.C. remissis.

Ad elaborandum caput « De matrimoniis mixtis » Commissio mixta efformetur ex Secretariatu ad unitatem christianorum fovendam, ex Commissione doctrinae fidei et morum una cum Commissione de disciplina Sacramentorum.

Opportune Decreto « De matrimonii sacramento » adiiciatur quaedam Instructio circa praxim pro convenienti praeparatione nubendorum. In hac Instructione locum invenient etiam quaedam de natura et libertate consensus matrimonialis necnon gravis admonitio contra levitatem, qua hoc tempore quidam praesumunt se a vinculo matrimoniali liberare, falso a publicationibus periodicis impulsii, necnon ab erronea et inani spe iudicium indulgentiam sibi conciliandi ad solutionem a vinculo obtinendam.

12

Schema Decreti

DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Carolo Confalonieri

1. Schema ita redigatur ut, post doctrinam de vocatione, enuntientur principia generalia de formatione spirituali, disciplinari, intellectuali et pastoralis candidatorum sacerdotii; peculiari modo in luce ponantur momentum virtutum tum supernaturalium tum humanarum, disciplinae necessitas, studiorum dignitas et praeparatio ad vitam pastorem.

Nihil obstat quominus doctrina de vocatione proponatur ad modum Nuntii a Concilio Oecumenico dandi.

2. Cetera remittantur ad Instructiones auctoritate Concilii promulgandas, cum parandum sit Directorium.

3. Seligantur atque in ordinem redigantur normae quae ad recognitionem Codicis I.C. pertinere videntur.

13

Schema Constitutionis

DE STUDIIS ACADEMICIS ET DE SCHOLIS CATHOLICIS

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Carolo Confalonieri

1. De hoc argumento redigatur schema breve, quod tamen late pateat, servato rerum ordine Codicis I.C., ita ut fundamentalia doctrinae principia enuntientur et normae pastorales de hac re impertiantur.

2. Quae in schemate primigenio pertinet ad practicam executionem et ad normas particulares, remittantur ad Instructiones de hac re auctoritate Concilii promulgandas.

3. Seligantur normae, quae potius pertinent ad materiam Codicis, ut eiusdem Codicis recognitioni inservire possint.

4. Materia, quae in fasciculo « De obsequio erga Magisterium Ecclesiae » continetur, ne tractetur in Concilio; de hac re sermo erit ad modum principii in schemate « De Ecclesia ».

14

Schema Decreti

DE MISSIONIBUS

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Carolo Confalonieri

1. Commissio Concilii Oecumenici de Missionibus, in novo schemate redigendo, post prooemium, agat de duobus capitibus « De regimine Missionum » et « De cooperatione missionali », ita tamen, ut tantummodo enuntientur principia generalia, quibus dirigi debeant regimen Missionum et cooperatio missionalis.

2. Ad modum conclusionis prioris capitis (De regimine etc.), breviter exponi poterit materia quae continetur in quinque capitibus, nempe a 2 ad 6; quae materia tamen, qua talis, magis proprie pertinet ad schemata quae de eadem re agunt. Quare Commissio de Missionibus opportune rationes habere poterit cum Commissionibus Conciliaribus, quae haec schemata apparant, ut iisdem adiutricem conferant operam ad schemata paranda.

3. Quae supersunt ex praecedenti schemate remitti poterunt ad recognitionem Codicis vel ad peculiare Instructiones Sanctae Sedis.

4. Commissio de Missionibus examinet, qua ratione et forma (v.gr. ad modum Voti) opportunius evehi possint omnia territoria missionalia ad territoria iuris communis, secundum optata quae separatim transmittentur.

15

Schema Decreti

DE FIDELIUM ASSOCIATIONIBUS

Relatore Em.mo ac Rev.mo Domino Ioanne Urbani

Schema decreti « De fidelium associatinibus », propositum a Commissione de disciplina cleri et populi christiani, tractetur a Commissione mixta (a Commissione de apostolatu laicorum et a Commissione de disciplina cleri et populi christiani).

Principia generalia tantum in aliquo capite decreti « De apostolatu laicorum » suum locum habeant, ceteris ad Commissionem C.I.C. remissis.

16

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI

Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO

DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot N. 38/63 LC

E Civitate Vaticana, die 24 gennaio 1963

« Per la coordinazione degli schemi e la revisione dei medesimi da parte delle Commissioni Conciliari il Santo Padre confida che gli Em.mi Membri della Commissione ad coordinandos labores, dopo che le adunanze di questi giorni saranno terminate colla consegna delle loro osservazioni o « direttive coordinatrici » alle Commissioni Conciliari, vorranno seguire da vicino la messa in esecuzione, e cioè l'attuazione dell'auspicato coordinamento; e raccomanda a questo scopo che le Loro Eminenze si adunino periodicamente e comunichino coi rispettivi Cardinali Presidi delle Commissioni Conciliari, sino al compimento del lavoro, e sino quindi al susseguente invio degli schemi ai Padri Conciliari sparsi per il mondo; e poi di nuovo convengano per l'ultima revisione ed emendamenti degli schemi, avanti di presentarli alla Sessione Gen. del Concilio ».

AMLETO G. CICOGNANI

Segretario di Stato

Presidente della Commissione

ELENCHUS SCHEMATUM CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM
DE QUIBUS DISCEPTABITUR IN CONCILII SESSIONIBUS

- I. De Divina Revelatione
- II. De Ecclesia
- III. De B. Maria Virgine, matre Ecclesiae
- IV. De Episcopis et Dioeceseon regimine
- V. De Oecumenismo
- VI. De Clericis
- VII. De Religiosis
- VIII. De apostolatu laicorum
- IX. De Ecclesiis Orientalibus
- X. De sacra Liturgia
- XI. De cura animarum
- XII. De Matrimonii Sacramento
- XIII. De sacrorum alumnis formandis
- XIV. De scholis catholicis
- XV. De Missionibus
- XVI. De instrumentis communicationis socialis
- XVII. De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum:¹ a) De admirabili vocatione hominis secundum Deum; b) De persona humana in societate; c) De matrimonio, familia et problemate demographico; d) De cultura humana; e) De ordine oeconomico et de iustitia sociali; f) de communitate gentium et pace.

¹ Deinde schematis titulus ita mutatus est: De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno.

EM.MUS GREGORIUS PETRUS CARD. AGAGIANIAN
Praeses commissionis de missionibus

COMMISSIO DE MISSIONIBUS

Prot. N. 12/63

E Civitate Vaticana, die 28 gennaio 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

I sette schemi proposti dalla Commissione Preparatoria delle Missioni sono stati ridotti a due soli, che contengono il Proemio generale e lo schema « De regimine Missionum » e l'altro « De Cooperatione missionali ». Negli altri schemi, che trattano: « De Religiosis », « De disciplina cleri », « De Sacramentis et de Sacra Liturgia », « De disciplina populi christiani », « De

studiis clericorum », secondo il parere espresso nella riunione di alcuni Padri della Commissione Conciliare e Rev.mi Periti in data 22 gennaio corr., sono contenute questioni d'importanza per le missioni.

Per tal motivo faccio presente al prudente giudizio della Eminenza Vostra Rev.ma se non sia opportuno che due o tre Padri o Periti della nostra Commissione Conciliare residenti in Roma siano invitati dalle rispettive Commissioni Conciliari competenti circa le questioni sopra indicate allo scopo di poterle illustrare sotto l'aspetto missionario.

Pertanto, mentre sono in attesa di un riscontro, profitto ben volentieri dell'occasione per baciarLe umilissimamente le mani e confermarmi

umilissimo devotissimo servitor vero
di Vostra Eminenza Rev.ma
G.P. Card. AGAGIANIAN, *Pres.*

A Sua Eminenza Reverendissima
il Sig. Card. AMLETO GIOVANNI CICOGNANI
Segretario di Stato di Sua Santità

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

Il Cardinale Segretario di Stato bacia umilissimamente le Mani a Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Carlo Confalonieri, Segretario della S. Congregazione Concistoriale, e si onora di fargli avere l'unita lettera del Cardinale Agagianian, Presidente della Commissione Conciliare « de Missionibus », con preghiera di voler vedere quale considerazione debba darsi al suo contenuto.

Dal Vaticano, 31 gennaio 1963.
(*con allegato*)

A.G. Card. CICOGNANI

EM.MUS CAROLUS CARD. CONFALONIERI

febbraio 1963

La risposta deve considerarsi già data nel n. 2 dello *Schema Decreti de Missionibus*:

« Ad modum conclusionis prioris capituli (de regimine etc.) breviter exponi poterit materia quae continetur in quinque capitibus, nempe a 2 ad 6; quae materia tamen, qua talis, magis proprie pertinet ad schemata quae de eadem re agunt. Quare Commissio de Missionibus opportune rationes habe-

re poterit cum Commissionibus Conciliaribus quae haec schemata apparant, ut iisdem adiutricem conferant operam ad schemata paranda ».

C. Card. CONFALONIERI

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS
Prot. N. 61-68/63 LC

E Civitate Vaticana, die 2 febbraio 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Mi prego inviare — qui unita — all'eminenza Vostra Reverendissima copia della documentazione¹ trasmessa agli Eminentissimi Cardinali Presidenti delle Commissioni Conciliari e del Segretariato per l'unione dei Cristiani, a conclusione delle sedute tenute da questa Commissione nei giorni 21-27 gennaio u.s.

Le bacio umilissimamente le Mani e con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo um.mo obbl.mo servitore vero
A.G. Card. CICOGNANI

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri del Consiglio di Presidenza

EM.MUS GREGORIUS PETRUS CARD. AGAGIANIAN
Praeses commissionis de missionibus

COMMISSIO DE MISSIONIBUS
Prot. N. 31/63

E Civitate Vaticana, die 28 febbraio 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Tra gli allegati, che accompagnavano il foglio N. 44/63 LC, dall'Eminenza Vostra Rev.ma speditomi in data 30 gennaio u.s., vi era anche l'allega-

¹ Cf. pp. 184 ss.

to N. 14 che al N. 4 si riferiva ad un'Annotazione dove si diceva di rispondere alla questione proposta « ad modum Voti ».

Data l'importanza dell'argomento, esso fu sottoposto allo studio degli Ecc.mi Membri della Commissione Conciliare delle Missioni, residenti in Roma, e dei Rev.mi Periti, i quali, in seguito ad un'ampia discussione, dopo aver approvato all'unanimità il tenore della risposta contenuta nel Voto qui accluso, ritennero opportuno di continuare la rielaborazione dei due schemi sulle Missioni, che saranno esaminati in sedute plenarie dagli Ecc.mi Membri della Commissione delle Missioni dal 20 marzo p.v. in poi.

Pertanto profitto ben volentieri dell'occasione per baciare umilissimamente le mani e confermarmi con sensi di profonda venerazione

di Vostra Eminenza Rev.ma
umilissimo devotissimo servitor vero

G.P. Card. AGAGIANIAN

Presidente

A Sua Eminenza Reverendissima
il Sig. Card. A.G. CICOGNANI
Presidente della Commissione
per il Coordinamento del Lavoro
del Concilio Vaticano II

VOTO

Circa l'*Annotazione* di cui si parla al n. 4 dell'Allegato N. 14 del Foglio, N. 44/63 LC in data 30 gennaio 1963, inviato dall'Em.mo Sig. Card. A.G. Cicognani all'Em.mo Sig. Card. G.P. Agagianian, Preside della Commissione Conciliare « de Missionibus ».

1. Nell'*Annotazione* si pongono in evidenza vari problemi, di cui l'uno è legato all'altro.

Primo: la divisione tra territori « iuris communis » e territori « missionis », introdotta ufficialmente nell'ordinamento della Chiesa sin dal 1622 con l'istituzione della S.C. « de Propaganda Fide » favorisce o ritarda l'evangelizzazione dei popoli?

Secondo: quali sono stati nella storia i rapporti tra la divisione di cui sopra, e il colonialismo?

Terzo: è conveniente che oggi la Chiesa proclami il principio dell'uguaglianza giuridica dei territori, che spiritualmente assiste?

Quarto: qualora si ritenesse che fosse opportuno abolire la divisione tra territori « iuris communis » e territori « missionis », dovrebbe continuare a funzionare un Dicastero, opportunamente denominato, con il compito di studiare un piano di assistenza a tutte le diocesi bisognose di aiuti.

L'esposto, che segue, cercherà d'illustrare i vari problemi allo scopo di proporre gli argomenti pro e contro la soluzione prospettata nel quarto punto.

2. *Circa il primo problema:* la divisione tra territori « iuris communis » e territori « missionis », introdotta ufficialmente nell'ordinamento della Chiesa sin dal 1622 con l'istituzione della S.C. « de Propaganda Fide » favorisce o ritarda l'evangelizzazione dei popoli?

Nella bolla « Inscrutabili » del 22 giugno 1622, emanata da Gregorio XV per istituire la S.C. « de Propaganda Fide » si legge che i Cardinali della nuova Congregazione « omnia et singula negotia ad Fidem in universo mundo propagandam pertinentia cognoscant, et tractent... Missionibus omnibus ad praedicandum et docendum Evangelium, et Catholicam doctrinam superintendant, ministros necessarios constituent et mutant » (Collectanea S.C. de P.F., n. 3, pp. 3-4).

In tal modo la Curia Romana fu arricchita di un nuovo dicastero che con unità di direzione aveva il compito di presiedere alla propagazione della fede onde superare le difficoltà insorgenti dal contatto improvviso con popoli, tanto diversi e lontani.

Per mezzo della S.C. « de Propaganda Fide »¹ fu consacrato il termine « missione » per indicare in maniera prevalente l'attività del ministero ecclesiastico per convertire gl'infedeli e ricondurre alla Chiesa i fratelli separati.²

La storia delle missioni dimostra che la S.C. « de Propaganda Fide » ha assolto con zelo e coraggio il suo compito, adoperandosi ad inviare missionari nei territori di sua competenza, ad organizzarvi la Chiesa ed a promuovere la formazione del clero indigeno. Nel medesimo tempo, specialmente nel secolo scorso in seguito alla rinascita missionaria promossa da Gregorio XVI, già Prefetto della S.C. de Prop. Fide, seppe eccitare nel popolo cristiano d'Europa il senso del dovere della cooperazione allo sviluppo delle missioni incoraggiando l'istituzione delle Opere Missionarie e di numerosi Istituti con lo scopo di lavorare per la conversione degli infedeli. Quest'opera silenziosa ha permesso il consolante sviluppo delle chiese missionarie specialmente in Africa. Essa è stata il frutto di una direzione unitaria, che permette di considerare nel suo complesso i vari problemi delle missioni e di individuare i mezzi più adatti per raggiungere le mete prefisse.

In questi ultimi quattro decenni il consolante sviluppo del clero indigeno è stato il risultato dell'attività svolta dalla S.C. de Prop. Fide, che ha potuto intervenire con autorità in tutti i settori della vita delle missioni. Qualora i territori missionari fossero stati sottoposti ai vari Dicasteri della Curia Romana, sarebbe mancata la visione unitaria dei vari problemi e conseguentemente i problemi vitali delle missioni non si sarebbero risolti con la necessaria tempestività. A questo grave pericolo si verrebbe ad esporre l'avvenire delle giovani Chiese dell'Africa, dell'Asia e dell'Oceania, le quali non solo sono prive di mezzi e di personale sufficiente ma sono costrette a vivere ed a svilupparsi in un ambiente ancora non permeato dalla dottrina cristiana.³ Di conseguenza la divisione tra territori « iuris communis » e territori « missionis » favorisce l'evangelizzazione dei popoli perché l'opera degli araldi del vangelo in mezzo agli infedeli esige una direzione unitaria, efficiente ed anche coraggiosa allo scopo di attuare con prudenza i principi fondamentali dell'adattamento. La divisione, quindi, non dipende da idee preconcepite, ma dall'esigenze imprescindibili dell'opera della propagazione della fede.⁴

3. *Circa il secondo problema:* quali sono stati nella storia i rapporti tra la divisione di cui sopra, e il colonialismo?

Un altro problema riguarda i rapporti che nella storia hanno legato i territori di missione all'opera dei colonialisti occidentali. Da alcuni si è affermato che, a causa degli stretti legami intercorsi in molti paesi tra l'opera delle missioni e le conquiste coloniali, si debba concludere che stando per terminare il periodo coloniale debba anche chiudere i suoi battenti il palazzo borrominiano di Piazza di Spagna.

La storia, invece, dice tutto il contrario. La S.C. de Prop. Fide fu eretta sia per costituire in Roma presso il Romano Pontefice un centro di direzione unitaria dell'attività missionaria, ma particolarmente per opporsi alla tenace invadenza delle potenze coloniali cattoliche del tempo, Portogallo e Spagna, nell'ordinamento delle nuove Chiese, basata sul complesso di privilegi concessi dai Papi alle Corone di Lisbona e Madrid.

La storia ci parla ancora della dura lotta ingaggiata da Propaganda per superare in modo particolare gli ostacoli frapposti dal Protettorato portoghese in Asia all'opera dei nostri missionari. Si dovette ricorrere all'istituto giuridico dei Vicari Apostolici per permettere alla Santa Sede l'invio di Vescovi nell'India e nell'Asia orientale. Nel secolo scorso per difendere il carattere religioso dell'opera dei nostri missionari la Santa Sede fu costretta ad intervenire molte volte contro le interferenze indebite o almeno esagerate di alcune potenze occidentali, che si proclamavano protettrici dei nostri missionari. In questi ultimi decenni, poi, Propaganda ha dovuto reagire con risolutezza contro una mentalità quasi colonialista di certi vecchi missionari per promuovere la formazione del clero indigeno e la elevazione di Vescovi nativi.

Si parla di complessi psicologici, politici e razziali, che hanno creato e potrebbero prolungare profondi pregiudizi contro la Chiesa cattolica. E' vero che essi sono affiorati qua e là e per di più sono stati esposti in qualche pubblicazione recente. Ma hanno un vero fondamento?

Quasi sempre sono stati sfruttati episodi del passato ponendoli in una luce non pienamente concorde con i fatti storici.

Al riguardo, però, non si dimentichi che ormai la situazione è molto diversa e l'indipendenza conquistata dagli antichi paesi coloniali sotto molti aspetti fa meglio risplendere la soprannazionalità dell'opera dei nostri missionari, che non sono legati agli interessi di nessuna nazione. In questo primo periodo di organizzazione dei nuovi Stati facilmente sorgono complessi del genere, i quali, però, diminuiranno ben presto col tempo. Entro i loro confini rimane, però, una Chiesa giovane, che non può essere paragonata alle Chiese dell'Europa e richiede una direzione ancora più unitaria ed efficiente, proprio perché essendo caduti molti ostacoli del passato, si rende urgente un impulso ardimentoso allo sviluppo delle giovani cristianità dell'Africa e dell'Asia.

4. *Circa il terzo problema:* è conveniente che oggi la Chiesa proclami il principio dell'uguaglianza giuridica dei territori, che spiritualmente assiste?

Riguardo alla proclamazione del principio dell'uguaglianza giuridica dei territori spiritualmente assistiti dalla Chiesa, si pensa che essa non sia affatto necessaria, perché sempre nella Chiesa è esistita la perfetta uguaglianza giuridica tra le varie sue membra e nel Codice di diritto canonico, come ad esempio nel can. 87, essa è chiaramente espressa. Una proclamazione del genere farebbe credere che finora vi siano state discriminazioni nel diritto ecclesiastico.

L'uguaglianza giuridica, però, non si oppone ad un sistema di diritto privile-

giato, qual'è stato sempre il diritto missionario, ordinato dalla S.C. de Prop. Fide. Al riguardo è bene ricordare che Propaganda sin dal principio della sua attività è stata sempre più larga di privilegi per i suoi Vescovi, i quali, oggi come nel passato, hanno goduto di numerose facoltà non concesse agli Ordinari delle Chiese di diritto comune.

Il complesso dei privilegi e facoltà accordati agli Ordinari di missione trova il suo fondamento nella necessità di adattare il diritto comune alle esigenze particolari delle Chiese, che nascono e si sviluppano in territori tanto diversi.

Quest'opera di adattamento è stata finora attuata da Propaganda non sempre con felice successo a causa delle interferenze di altri dicasteri della Curia Romana. Ad esempio varie richieste di adattamento nel campo liturgico, appoggiate nel passato da Propaganda, sono state conseguite solo dalle disposizioni, contenute nel Primo Capitolo della Costituzione « De Sacra Liturgia », approvato nella prima serie delle sessioni del Concilio Ecumenico Vaticano II. Essa sarebbe certamente compromessa, se gli attuali territori di missione divenissero territori di diritto comune, perché, come è stato già detto, agli altri dicasteri della Curia, da cui dovrebbero dipendere, verrebbe a mancare la visione unitaria delle molteplici esigenze del mondo missionario.⁵

Quanto alla gerarchia straordinaria rappresentata dai Vicari Apostolici si ricorda che essi furono creati per superare le difficoltà del Patronato portoghese. Nel corso dei secoli Propaganda fece del nuovo istituto giuridico uno strumento duttile per lo sviluppo delle missioni. Oggi, poiché le difficoltà del passato non esistono più, si vanno erigendo quasi ovunque le diocesi, i cui Vescovi rappresentano la medesima gerarchia episcopale, che si trova nei territori di diritto comune.⁶ Si ha già, quindi, la perfetta uguaglianza giuridica tra i territori di missione e quelli di diritto comune, la quale ricorda da vicino l'eguaglianza giuridica in campo civile conseguita con la conquista dell'indipendenza da parte di molti Stati dell'Africa e dell'Asia.

Chi, però, ha seguito l'attuazione delle varie bolle pontificie, con le quali si erigeva la gerarchia episcopale in numerosi paesi di missioni, non può affermare che la nuova situazione giuridica di quelle Chiese abbia suscitato « un clima di grande simpatia » verso la Chiesa Cattolica da parte delle giovani nazioni sorte specialmente in Africa durante questi ultimi anni.⁷ Quindi non sembra esatto asserire che le medesime giovani nazioni mal sopportano di essere considerate zone diverse dalle altre. È una questione che può interessare solo qualche « zelante » ecclesiastico.

5. *Circa il quarto problema:* qualora si ritenesse che fosse opportuno abolire la divisione tra territori « iuris communis » e territori « missionis », dovrebbe continuare a funzionare un Dicastero, opportunamente denominato, con il compito di studiare un piano di assistenza a tutte le diocesi bisognose di aiuti.

Dall'esposizione precedente si può concludere che sarebbe dannosa per l'opera della diffusione del Vangelo in mezzo ai popoli infedeli l'abolizione della distinzione tra territori « iuris communis » e territori « missionis ». Secondo le parole contenute nell'« *Annotazione* » i fautori della trasformazione, o meglio dell'abolizione dell'attuale S.C. de Prop. Fide, vorrebbero che fosse costituito un nuovo Dicastero, opportunamente denominato, con il solo compito di studiare un piano di assistenza a tutte le diocesi bisognose di aiuti, convogliando mezzi e forze dalle diocesi più evolute e meglio dotate per distribuirli dove necessitano. Sempre se-

condo l'*Annotazione* il Concilio Ecumenico Vaticano II potrebbe emettere allo scopo una dichiarazione solenne con la quale si verrebbe a stabilire il principio dell'elevazione di tutte le zone di missione a territori « iuris communis » e nel medesimo tempo dovrebbe affermare l'impegno e la solidarietà di tutte le diocesi e forze cattoliche di cooperare efficacemente alla elevazione delle zone spiritualmente depresse, prevedendo allo scopo la creazione o il potenziamento di un Dicastero specifico, opportunamente denominato.

E' chiaro che il quarto punto racchiude lo scopo a cui mira l'esposto dell'*Annotazione*.

In primo luogo si ricorda che l'elevazione di tutte le zone di missione a territori « iuris communis » costituirebbe un grave danno per le giovani Chiese missionarie, le quali sarebbero private della S.C. de Prop. Fide, quale organo direttivo e coordinatore di tutto l'ordinamento delle molteplici attività, interne ed esterne, per la predicazione del Vangelo tra gli infedeli.

Invece sembra quanto mai conveniente che il Concilio affermi l'impegno e la solidarietà di tutte le diocesi e forze cattoliche di assistere le Chiese missionarie. Allo scopo la Commissione Preparatoria delle Missioni ha redatto un decreto sulla cooperazione missionaria, che, opportunamente perfezionato, sarà presentato ai Padri Conciliari dalla Commissione Conciliare delle Missioni.

I fautori della soppressione della S.C. de Prop. Fide vorrebbero allargare il campo di assistenza a tutte le Chiese bisognose e quindi, costituire un Dicastero per la distribuzione di sussidi e di personale.

In primo luogo si fa notare che il denaro raccolto dalle Pontificie Opere Missionarie non è stato mai sufficiente per i bisogni dei territori missionari. Se si vorrà allargare il numero delle diocesi da aiutare, dovrà essere assottigliata ancora la somma dei singoli sussidi.

Si porta a conoscenza di molti che per disposizioni impartite dal Sommo Pontefice parte del denaro delle PP.OO.MM. viene assegnato alla S.C. per la Chiesa Orientale ed alla S.C. Concistoriale.⁸

In tal modo, poiché i Consigli Superiori delle PP.OO.MM. già rappresentano il settore assistenziale della S.C. de Prop. Fide, sembra completamente inutile la creazione di un Dicastero particolare per le diocesi bisognose.

La sua inutilità viene messa in rilievo da un'altra considerazione. Finora i Consigli Superiori delle PP.OO.MM. incontrano gravi difficoltà nel valutare i criteri di distribuzione di una somma di denaro, che in partenza è insufficiente alle richieste, quasi sempre molto bene motivate. Essi chiedono ed ottengono dalla S.C. de Prop. Fide, con cui lavorano in strettissima collaborazione, tutte le informazioni, in possesso di Propaganda per il fatto che da essa dipende il regime e l'ordinamento delle missioni. Maggiori sarebbero le difficoltà da superare in materia dall'eventuale Dicastero per l'assistenza delle diocesi giovani o spiritualmente, organizzativamente ed economicamente sottosviluppate. Ed a proposito: l'idea di diocesi sottosviluppate o depresse si presta a facili confusioni con considerazioni di ordine economico e politico.

Ed ora una domanda: dopo l'erezione del proposto Dicastero si raccoglierebbe un'uguale o superiore somma di denaro?

Il denaro delle PP.OO.MM. è raggruppato con offerte generosamente elargite in genere dagli strati meno abbienti del popolo cristiano, il quale si commuove e dà volentieri per le missioni, che ha sempre ritenuto un'opera religiosa per una

vitale esigenza della Chiesa. Cambiare una tradizione così profondamente radicata negli animi dei fedeli e scientificamente illustrata da una vasta letteratura è almeno temerario.

Inoltre la gerarchia ecclesiastica che finora ha promosso le PP.OO.MM., collegate con la S.C. de Prop. Fide, avrà la medesima fiducia nel nuovo Dicastero, destinato ad aiutare anche le Chiese non missionarie?⁹

Si rifletta che le tasse imposte dai Governi hanno il gettito previsto, ma non sempre le offerte, che dipendono dalla libera generosità dei fedeli.

Il nuovo Dicastero si dovrebbe interessare anche alla distribuzione del clero eccedente nelle Chiese di Europa e America in favore delle Chiese missionarie. Al riguardo a tutti è noto che la scarsità del clero si sente ovunque. Inoltre l'invio di personale suppone responsabilità di carattere anche economiche verso i sacerdoti da inviare. Qualora ci fosse abbondanza di clero, per mezzo di un'intesa tra la S.C. de Prop. Fide, la S.C. Concistoriale e la S.C. dei Religiosi si potrebbe provvedere in materia.

Conclusion. Al termine di questa esposizione si crede opportuno di rispondere ai punti illustrati:

Al primo: la divisione tra territori « iuris communis » e territori « missionis » favorisce l'evangelizzazione dei popoli.

Al secondo: non esiste alcun rapporto tra colonialismo e la divisione di cui sopra; né tra colonialismo e la S.C. de Prop. Fide, la quale mai è stata considerata un Ministero delle Colonie.

Al terzo: una dichiarazione circa l'uguaglianza dei territori, che la Chiesa spiritualmente assiste, è inutile e forse dannosa.

Al quarto: la proposta dell'istituzione di un Dicastero per raccogliere fondi per le zone spiritualmente depresse non sembra opportuno che venga accolta nel senso sopra indicato. La S.C. de Prop. Fide come nel passato deve continuare il suo lavoro con mezzi strutturali più adatti alle esigenze moderne delle missioni.

Circa quest'ultimo punto sia permessa una ultima riflessione.

E' chiaro che le idee, affiorate anzi scritte da pochissimi Padri durante la prima serie delle assise conciliari tendono alla soppressione della S.C. « de Propaganda Fide »; che dal 1622 è uno dei Dicasteri della Curia Romana, la quale dipende direttamente dal Sommo Pontefice. Dal Papa la Curia riceve le norme, sia generali che particolari, per il disbrigo degli affari (can. 243, § 1).

In genere nei Concilii Ecumenici si discute e si decide delle leggi riguardanti la disciplina ecclesiastica e la maniera di rendere più efficace l'ordinamento generale della Chiesa. Il Sommo Pontefice, però, ha la piena libertà di considerare le conseguenze, derivanti dalle norme approvate dal Concilio, per le eventuali modifiche da apportare al sistema organizzativo delle Sacre Congregazioni, dei Tribunali e degli Uffici, che costituiscono la Curia Romana.

NOTE

¹ Oggi per alcuni suona male il titolo « S.C. de Propaganda Fide », perché la parola « Propaganda » è usata in molte lingue per indicare anche movimenti di diffusione di idee politiche. Altri pensano che non sia un demerito per la S.C. « de Propaganda Fide » l'aver introdotto un nuovo termine nei vocabolari, né che l'abuso da parte di altri tolga al medesimo Dicastero il legittimo uso del suo titolo, che è in perfetta consonanza col Vangelo. Infatti il titolo latino « S.C. de Propaganda Fide » si può tradurre in S.C. per la propagazione della Fede.

² Alcuni ritengono opportuno che sia eliminato l'uso del termine « missione » perché esso indica una discriminazione quasi offensiva e propongono che invece di parlare di Chiese di missione si dica Chiese « nuper erectae ».

A questi scrupolosi linguisti si fa subito notare che Chiese « nuper erectae » si possono avere un po' ovunque e quindi il nuovo termine è equivoco come quello di Chiese giovani, tanto più che i termini proposti sono da tempo già in uso presso i protestanti, per indicare le nuove Chiese che sono sorte nei loro territori di missione e che godono una piena indipendenza.

Invece il termine di missione trova la sua origine nel Vangelo e indica una caratteristica essenziale della Chiesa. Inoltre i suoi vari significati sono illustrati dalla teologia cattolica.

Dal secolo XVI in poi esso sta a significare il ministero ecclesiastico diretto alla diffusione del cristianesimo nei paesi dove non è ancora penetrato o è in fase di crescita. Esso è la traduzione latina del greco « apostolato », come missionario corrisponde ad apostolo. L'adozione di una parola di origine latina al posto di un'altra di radice greca, non dovrebbe mortificare nessuno. Del resto un continente tecnicamente molto evoluto, come l'Australia e nazioni progredite come la Nuova Zelanda, la Norvegia, Svezia e Danimarca restano tuttora sotto la giurisdizione di Propaganda, « territori di missione », con grato compiacimento.

La parola missione è usata anche dai protestanti e da alcuni movimenti di religioni asiatiche.

³ La S.C. de Prop. Fide presiede all'opera della propagazione della fede per dilatare le frontiere della Chiesa nel mondo. Che tale opera sia ancora in fase di sviluppo, è dimostrato eloquentemente da poche cifre: *India*: 365 milioni di abitanti, 5 milioni di cattolici; *Africa*: 225 milioni di abitanti, 23 milioni di cattolici; *Indonesia*: 90 milioni di abitanti, 1 milione di cattolici; *Giappone*: 94 milioni di abitanti, 300.000 cattolici.

In Cina, la cui popolazione (circa 650 milioni) supera di quasi un centinaio di milioni quella dell'intera Europa, si contavano (all'avvento del comunismo, 1949) più di tre milioni di cattolici.

Non sarà inutile ricordare che il totale dei cattolici nel mondo rappresenta appena un quinto della umanità vivente, e che la sproporzione tende piuttosto ad aumentare che a sparire, se non si intensifica l'azione di propaganda cristiana, specialmente in Asia ed Africa.

⁴ È ormai noto che alla vigilia della prima serie delle assise conciliari è stato posto in circolazione un « Memorandum pour les réunions africaines anteconciliaires ». Sembra che le idee in esso contenute siano condivise solo da qualche Ordinario di luogo. Ad esempio un'inchiesta compiuta dall'Ecc.mo Delegato Apostolico di Dakar tra gli Ordinari dell'Africa Occidentale ha dato i seguenti risultati:

1. Gli Ordinari africani sono unanimi nel dichiarare che non bisogna sopprimere la S.C. de P.F. senza la quale cadrebbero sotto il dominio esclusivo degli Istituti missionari. Ritengono, però, necessario un nuovo « ius missionarium » che determini i diritti e doveri degli Ordinari indigeni e dei Superiori religiosi.

2. Gli Ordinari europei con varie sfumature condividono il parere dei confratelli africani.

Inoltre, Rappresentanti Pontifici in Africa Orientale, Meridionale, Centro-Occidentale e Madagascar oralmente hanno comunicato alla S.C. de P.F. che gli Ordinari del luogo non desiderano affatto la soppressione di Propaganda.

Gli Ordinari indigeni del Congo (Léopoldville) durante la prima sessione del Concilio Vaticano II negli uffici della medesima S.C. de P.F. hanno espresso personalmente la stessa opinione al riguardo.

Qualche altro Ordinario forse è stato abbagliato dalla novità delle proposte, che non hanno un solido fondamento ed ha suggerito in Aula Conciliare l'uso della frase « *Ecclesiae nuper erectae* » in luogo di *Ecclesia Missionum* ».

Ma nel Primo Capitolo « de S. Liturgia », già approvato dal Concilio, è stato conservato il termine di Missioni.

Il « Memorandum » in parola non solo mira alla soppressione della S.C. de Prop. Fide ma anche ad un completo riordinamento sia nella organizzazione periferica della Chiesa come in quella centrale, senza tener conto delle vicende storiche del passato che ricordano le lotte sostenute dalla Sede Apostolica per stroncare movimenti diretti a costituire Chiese nazionali.

⁵ Per facilitare il governo delle missioni Propaganda propone che in avvenire le leggi generali ecclesiastiche siano redatte in maniera polivalente in modo che Propaganda per mezzo di Istruzioni le possa applicare alle molteplici e mutevoli esigenze dei suoi territori, senza la necessità di dover ricorrere alla competenza di altri Dicasteri, dai quali non si può pretendere una perfetta conoscenza dei bisogni delle missioni.

⁶ In alcuni paesi dell'America latina non è per ora possibile elevare i Vicariati Apostolici a diocesi a causa di concordati vigenti tra governi e la Santa Sede.

Finora la gerarchia episcopale è stata costituita nei seguenti paesi: Australia, 15 febbraio 1842; Nuova Zelanda, 20 giugno 1848; Isole Antille, 30 aprile 1850; India, 1 settembre 1886; Giappone, 15 giugno 1891; Cina, 11 aprile 1946; Africa Occident. Britannica (oggi Ghana, Nigeria, Sierra Leone), 18 aprile 1950; Pakistan, 16 luglio 1950; Africa Merid. (oggi Basutoland, Rep. Sudafricana, Swaziland), 11 gennaio 1951; Formosa (Taiwan), 7 agosto 1952; Africa Orient. Britannica (oggi Kenya, Tanganyika, Ouganda), 25 marzo 1953; Birmania, 1 gennaio 1955; Rhodesia del Sud, 1 gennaio 1955; Feder. della Malesia e Singapore, 25 febbraio 1955; Africa francese (oggi Cameroun, Rep. Centroafrica, Congo (Brazzaville), Costa dei Somali, Costa d'Avorio, Dahomey, Gabon, Alto Volta, Madagascar, Mali, Marocco, Niger, Senegal, Tchad, Togo), 14 settembre 1955; Nyasaland e Rhodesia sett., 25 aprile 1959; Congo belga - Ruanda-Urundi (oggi Congo (Leopoldville), Burundi, Rwanda), 10 nov. 1959; Vietnam (nord e sud), 24 novembre 1960; Indonesia, 3 gennaio 1961; Corea (nord e sud), 10 gennaio 1962.

Inoltre sono state erette le diocesi di Helsinki (Finlandia), Copenhagen (Danimarca), Oslo (Norvegia) e Stoccolma (Svezia) ed ancora sono stati elevati a diocesi alcuni Vicariati apostolici dell'America.

Attualmente dipendono dalla S.C. de Propaganda Fide: Arcidiocesi 107; Diocesi 431; totale 538. Vicariati apostolici 114 di cui 52 in America cioè 8 nel Canada Settentrionale e 44 nell'America latina. Prefetture apostoliche 94; Missioni « sui iuris » 3; Abbazie « nullius » 6.

⁷ La cronaca degli avvenimenti verificatisi in parecchie nuove nazioni durante questi ultimissimi anni ci dice che la costituzione della gerarchia episcopale non ha purtroppo suscitato « un clima di grande simpatia » tale da incrementare il numero delle conversioni. Il cambiamento attuato ha interessato piuttosto i cattolici, i quali hanno sempre provato un grande entusiasmo per le nomine d'indigeni alla dignità episcopale. In alcuni

paesi, poi, esso non ha impedito che durante movimenti politici i missionari fossero costretti a soffrire per la fede o che fosse proibito l'invio di altro personale o che si procedesse alla chiusura delle scuole cattoliche.

Questo fatto sta ad indicare che i risentimenti ventilati sono piuttosto rivolti contro la religione cattolica e non tanto contro il titolo di missioni.

Sia consentita un'osservazione. L'efficacia di un principio non si misura dalla solennità con cui è proclamato, ma dalla intelligente costanza di esecutori pazienti e di apostoli o missionari consacrati alla nuova idea.

Un importante rilievo: in alcuni paesi dopo l'indipendenza si è avuta una preoccupante inflessione delle vocazioni missionarie.

Si danno qui alcuni dati statistici indicanti lo stato organizzativo delle Chiese missionarie:

Vescovi di Propaganda 718, di cui sono dimissionari 99, ai quali si possono aggiungere i 48 Vescovi espulsi dalla Cina ed ancora senza nuovo incarico.

Vescovi residenziali - Vicari Ap. - Ausiliari - Coadiutori 571, di cui sono indigeni (con i 9 del Vietnam del Nord ma senza i Vescovi cinesi e un nordcoreano) 161.

Sacerdoti in Africa 12.562, di cui indigeni 2.277, esteri 10.285.

Vescovi africani indigeni 60, cioè su 38 sacerdoti 1 Vescovo.

Sacerdoti in Asia 12.636, di cui indigeni 6.984, esteri 5.652.

Vescovi asiatici indigeni 98, cioè su 72 sacerdoti 1 Vescovo.

Inoltre circa la conseguita indipendenza da parte di molte giovani Nazioni è bene ricordare che, passata la prima ebbrezza per la libertà raggiunta, molti dei nuovi Stati sono costretti a tendere la mano alle antiche Potenze coloniali per ottenere aiuti economici e assistenze tecniche, di cui hanno bisogno per uscire da condizioni di sotto-sviluppo. L'indipendenza non è, quindi, sempre sinonimo di autosufficienza, ma un gradino indispensabile per salire il livello di una nazione onorata. Gli aiuti e l'assistenza vengono elargiti per due vie: mediante contratti bilaterali con Governi stranieri, sempre su piede di assoluta parità; oppure per mezzo di quei grandi Organismi internazionali, quali la F.A.O. e l'U.N.E.S.C.O., che agiscono su scala mondiale. Questi Organismi internazionali rappresentano strumenti efficaci ma straordinari per favorire lo sviluppo materiale e culturale dei paesi depressi. Invece per il progresso spirituale delle giovani Chiese missionarie si vorrebbe abolire l'Organismo curiale, che da più di tre secoli sta svolgendo un'opera, che ha permesso ai 600 Vescovi missionari di partecipare al Concilio Ecumenico Vaticano II. Il nuovo stato giuridico, conseguito per mezzo dell'istituzione della gerarchia episcopale, mentre è un esplicito riconoscimento della vita operante delle comunità cattoliche in terra di missione, non cambia la realtà delle cose.

Nessuno vorrà affermare che la firma di un documento possa creare « ipso facto » uno stato di piena sufficienza. Questa suppone tradizioni religiose ben radicate nella società, nelle famiglie e negli individui; suppone un numero adeguato di clero, mezzi per mantenere scuole e seminari, suppone la presenza di personale qualificato per promuovere tutte le istituzioni, ordinate ad assicurare il mantenimento della fede, il costante progresso della Chiesa, fino a guadagnare ad essa l'intera nazione. Questa meta sarà più facilmente raggiunta per mezzo di un unico dicastero che non solo distribuisca le prestazioni pecuniarie delle Chiese adulte, ma che possa dare direttive precise e tempestive per l'invio dei missionari e l'ordinamento delle Chiese nascenti; che ricca di esperienza, non si lasci ingannare da facili errori di valutazione, specialmente in questo periodo in cui le giovani cristianità devono inserirsi nella vita politica ed economica, nel movimento di rinascita culturale e spirituale dei nuovi paesi.

Per ultimo si fa rilevare che in Africa ed anche altrove alcune circoscrizioni ecclesiastiche dipendono non dalla S.C. Concistoriale ma dalla S.C. degli AA.EE.SS. senza che mai da qualcuno si sia pretesa l'uguaglianza giuridica, rivendicata ora per i territori dipendenti dalla S.C. de Prop. Fide.

⁸ Delle offerte raccolte dalla P.O. della Propagazione della Fede il 4,808% viene assegnato alla S.C. per la Chiesa Orientale (a questa medesima Congregazione viene dato anche il 15% delle offerte raccolte negli Stati Uniti d'America); il 5% alla S.C. Concistoriale per le diocesi dell'America latina. Inoltre il 20% delle offerte, di cui sopra, viene passato alla P.O. di S. Pietro Apostolo per il clero indigeno, la quale sussidia anche non pochi seminari fuori dei territori, dipendenti dalla S.C. de Prop. Fide.

In seguito a permessi pontifici alcune Nazioni trattengono in patria cospicue percentuali delle somme raccolte per le proprie Chiese. Ad esempio, gli Stati Uniti d'America il 40% (in più il 15% viene dato direttamente alla S.C. Orientale), il Canada 20% (in più il 5% viene assegnato all'America latina), l'Australia e Nuova Zelanda 1/3 delle offerte.

⁹ Il « Memorandum pour les réunions africaines anteconciliaires » nel proporre l'abolizione della S.C. de Prop. Fide, suggerisce l'istituzione di vari organismi regionali con poteri giurisdizionali, finora sconosciuti nel diritto canonico.

In tal maniera si avrebbero varie Curie, ad esempio per l'Africa o per altri territori, le quali sarebbero altrettante Sacre Congr. de Prop. Fide a carattere nazionale. A fianco a questa serie di Curie rimarrebbe la vecchia S.C. de Prop. Fide, con altro nome e competenza, senza alcun potere giurisdizionale e quindi senza alcun potere di controllo e di vigilanza, ma con il solo obbligo di provvedere i mezzi finanziari per le Chiese sottosviluppate. La nuova organizzazione crede di risolvere il problema e invece lo complica per la molteplicità degli organismi sostitutivi della vecchia S.C. de Prop. Fide ed anche per le difficoltà di riuscire come nel passato a sensibilizzare i fedeli al concetto delle Chiese sottosviluppate.

SESSIO SECUNDA

(25-29 Martii 1963)

DOCUMENTA

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI

Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO

DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 80-90/63 LC

Roma, 12 marzo 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Mi reco a premura comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima che con il prossimo 25 marzo, alle ore 17,30 la nostra Commissione riprenderà i suoi lavori collegiali con l'esame degli schemi redatti dalle Commissioni Conciliari secondo le indicazioni loro impartite in data 30 gennaio u.s.

Le accludo per ora cinque nuovi schemi, assicurando l'Eminenza Vostra che gli altri saranno inviati non appena le rimanenti Commissioni li avranno consegnati.

Le relazioni sui singoli schemi saranno svolte, come per il passato, dagli Eminentissimi Cardinali designati allo scopo e secondo l'ordine delle Commissioni Conciliari stabilito dal Regolamento.

Sono infine ad informarLa che molto probabilmente il Santo Padre Si degnerà onorare di Sua augusta presenza qualcuna delle nostre riunioni.

Profitto volentieri della circostanza per bacciarLe umilissimamente le Mani e confermarMi con sensi di profonda venerazione

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
Umil.mo Dev.mo Obbl.mo Servitor vero

A. G. CICOGNANI, *presidente*

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri della Commissione
de Concilii laboribus coordinandis

ALLEGATO

PRO-MEMORIA

sull'ordine del giorno dei lavori della II sessione
della Commissione di coordinamento

Attesa la mancata presentazione di tutti gli schemi da parte delle Commissioni Conciliari, si ritiene opportuno stabilire l'ordine del giorno come segue:

Em.mo Card. Carlo Confalonieri: 1. De sacrorum alumnis formandis;
2. De scholis catholicis.

Em.mo Card. Giovanni Urbani: 3. De clericis; 4. De laicis.

Em.mo Card. Giulio Doepfner: 5. De Episcopis et dioeceseon regimine; 6. De cura animarum; 7. De Religiosis.

Em.mo Card. Amleto G. Cicognani: 8. De Ecclesiis Orientalibus.

Si ha motivo di sperare che saranno inviati anche gli schemi « De divina revelatione », « De Ecclesia », « De oecumenismo » e « De Ecclesiae principiis et actione quoad bonum societatis promovendum »; nel qual caso i lavori continueranno nel seguente ordine:

Em.mo Card. Achille Liénart: 9. De divina revelatione.

Em.mo Card. Giuseppe L. Suenens: 10. De Ecclesia; 11. De Ecclesiae principiis et actione quoad bonum societatis promovendum.

Em.mo Card. Amleto G. Cicognani: 12. De oecumneismo.

Dei 17 schemi, stabiliti dalla Commissione di coordinamento, resterebbero da esaminare soltanto gli schemi « De matrimonii sacramento » e « De Missionibus » (in elaborazione presso le rispettive Commissioni in questi giorni).

CONGREGATIO I

(25 Martii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema Constitutionis DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS *

Secundum Commissionis de Concilii laboribus coordinandis monita recognitum et cum schemate Decreti "De vocationibus ecclesiasticis fovendis" unitum, in Commissionis Conciliaris conventu plenario habito 21 febr. - 2 mart. 1963.

I. Prooemium

1. Summi Sacerdotis, Prophetarum ac Regis munera in Se Ipso coniungens, Christus Dominus, cum potestatem suam Ecclesiae conferret eique mandatum daret redemptionis opus ad saeculorum usque occasum perpetuandi, homines voluit sui Sacerdotii participes qui triplex illud munus adimplerent, eo ministrandi spiritu animati, quem Ipse verbo et exemplo docuit.

Quare Ecclesia, cum eius vita a sacerdotio tantopere pendeat, nihil antiquius habet quam ut homines, ad tam necessarium et sublime officium a Deo electi, debitam recipiant institutionem ac propria munera rite exerceant « ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi » (*Eph.* 4, 12).

II. De vocationibus ecclesiasticis

2. Cum vero Sacerdotum numerus magis in dies suo muneri impar evadat, haec Sancta Synodus ecclesiasticas vocationes imprimis fovere cupit, Divinae Providentiae actioni obsecundans quae aliquot homines ad Christi Sacerdotium participandum eligit, eis congruas tribuens dotes simulque Ecclesiae committens ut, vocationis signis agnitis, candidatos qui tantum munus recta intentione et libere petierint, admittat eosque Sancti Spiritus sigillo in aeternum consecret.

* Schema a commissione de seminariis, de studiis et de educatione catholica die 9 martii 1963 (n. 231/63) missum est ad exc.mum Felici.

3. Quare, omnium in tanto opere impensam cooperationem exoptans, Ecclesiae Pastores atque omnes sacerdotes monet, cuicumque ministerio addictos, praesertim vero parochos et spiritus moderatores, ut vitae exemplo atque apostolico zelo, nullis parcentes sacrificiis, vocationes foveant atque tueantur. Magistri pariter atque omnes qui puerorum iuvenumque institutionem quovis modo curant, eos sic erudire studeant ut vocationem divinam percipere necnon sequi valeant. Familiae quoque christianae intime sentiant quantum in ipsas recidat vocationum adiumentum vel impedimentum, ac sacerdotalem vocationem tamquam eximiam ipsi familiae gratiam aestimantes, prompto atque hilari animo filios Deo offerre parati sint, eorum autem libertate religiose servata. Praesertim vero dilectos iuvenes, qui supernum vocationis donum acceperunt et in quibus spem futuri aevi collocat Ecclesia, ardentem hortatur ut vocem Dei libere ac magno sequantur animo, sibi persuasum habentes nihil Deo gratius ac proprio totiusque Ecclesiae bono utilius se facturos esse.

4. Inter praecipua communis cooperationis subsidia Sancta Synodus imprimis orationem commendat ad vocationes a Deo obtinendas iuxta praeceptum Domini: « Rogate Dominum messis ut mittat operarios in messem suam » (*Mt.* 9, 38), et instructionem, tum in praedicatione et catechesi, tum in periodicis commentariis, qua necessitas, natura et praestantia vocationis aperte declarantur. Etenim praeter generalem vocationem qua homines per baptismum ad vitam christianam vocantur, inter particulares vocationes eminet sacerdotalis vocatio et tum matrimonio christiano tum laicorum apostolatui singulariter praestat.

5. Haec aliaque vocationum subsidia eo pleniorē assequuntur efficaciam quo maior erit inter parochos, parentes, magistros et consociationes, Episcopo patre et duce, operae consortio; ideoque in singulis dioecesibus vel regionibus « Opus Vocationum Sacerdotalium » erigere atque fovere iuvabit, cuius promotores causas quoque sacerdotum penuriae accurate inquirere ne praetermittant, quo aptius inopiae mederi et efficaciora ad vocationes augendas subsidia comparare queant.

Quae actiosa in vocationibus fovendis conspiratio, propriae dioecesis ipsiusque nationis fines dilatato corde transcendat oportet atque ad universalis Ecclesiae necessitates respiciat, illis regionibus generose subveniens, ubi Domini vinea instantius advocat operarios.

III. De formationis fine et seminariorum ordinatione

6. Sacrorum alumnorum formatio nullum aliud exemplar prosequatur oportet quam ipsum Dominum, qui « Bonus Pastor... proprias oves vocat... et animam suam dat pro ovibus suis » (*Io.* 10, 3 et 11). Quibus verbis et munera Christi describuntur et apte demonstrantur sacerdotalia et pastoralia ministeria, ad quae obeunda sacrorum alumni praecipue formandi sunt: ut nempe divina veritas ministerio verbi proclametur; celebrationibus liturgicis integer cultus publicus exhibeatur Deo ac Christi vita hominibus tribuatur; fideles in viam Christi pastoralibus zelo atque prudentia ducantur. Ad tanta vero munera rite adimplenda formari nequeunt nisi in ipsa eorum institutione simul et genuina eis inculcetur sacerdotalis et pastoralis pietas atque vires naturales, humanis quoque subsidiis opportune adhibitis, rite excolantur.

Quae omnia institutionis elementa ita concordī actione in unam profundam

alumnorum formationem conspirent oportet ut, in luce, quae a Verbo Dei procedit atque per profectum spiritualem formationemque liturgicam et pastorem in vitam et actionem profluit, fideles Dei ministri effingantur, per quos Christus homines a se redemptos attrahere, illuminare ac vivificare valeat.

7. Ad hanc sacrarum alumnis formationem apte impertiendam, quae iam salubriter statuta sunt de seminariis erigendis et promovendis, Sancta Synodus actiosa ac materna sollicitudine renovat ac complet.

Ut, iuxta venerabilem Ecclesiae traditionem, iam adolescentes ad sacerdotalis vitae virtutes comparandas institui possint, Seminaria etiam minora, secundum proprias leges ordinata, fovenda sunt atque ea peculiaria Collegia, quae pro locorum adiunctis eidem fini inserviunt, necnon specialia quaedam Instituta pro iis qui, maturiore aetate, divinam sequuntur vocationem.

Seminaria vero Maiora, pro alumnis philosophiae ac theologiae vacantibus praescripta, apostolicae Episcoporum sollicitudini enixe commendantur. Ubi vero congruus deest alumnorum numerus vel singularum diocesium vires non sufficiunt, erigantur ac foveantur Seminaria Interdioecesana vel Regionalia, ut solidae alumnorum institutioni, quae in hac re suprema lex est habenda, efficacius consuli possit.

8. Cum vero alumnorum institutionis exitus magis quam a sapientibus legibus, ab idoneis et expertis educatoribus pendeat, seminariorum moderatores et magistri inter optimos eligantur, numero sufficientes, ab alienis officiis liberi, naturae et potissimum gratiae donis praediti, quae ad diversa munera exercenda requiruntur; quibus accedat oportet specifica quoque institutio, tum iis qui ad docendum destinantur necessaria, tum iis qui ad superiorum vel directorum spiritus munera deputantur ita ut virtute et scientia, prudentia et experientia, psychologica et paedagogica arte praecellant. Omnes vero moderatores et magistri, Episcopi auctoritati fideliter obsequentes, sub Rectoris ductu, qui fulcrum est unitatis, servata officiorum distinctione, at arctissima simul operae consortione, alumnis instituendis strenuo collaborent.

9. Apta alumnorum institutio vigilantem eorum selectionem et probationem a vocationum promotoribus et a seminariorum moderatoribus postulat. Quare sedula cura inquiratur oportet de alumnorum idoneitate, de eorum recta intentione ac firma voluntate, de sano iudicio et sufficienti ingenio, de congrua salute physica et psychica, de capacitate sacerdotalia onera ferendi; eos vero qui idonei non sunt, superiores tempestive dimittant, nullo habito humano respectu, neque aliis rationibus moti, sicut deplorata sacerdotum penuria, confidentes quod Deus idoneos ministros Ecclesiae praestabit si digni tantum promoveantur.

10. Recta Seminariorum ordinatio disciplinam custodiendam postulat quae ex naturalis sapientiae principiis atque ex supernaturali Ecclesiae magisterio, nunc quoque necessaria apparet ad naturae infirmitatem humanae et peccati originalis sequelas medendas atque ad apostolatum sacerdotalem in hierarchico ministerio rite exercendum.

Quare recentiores speciosi nominis errores, quibus sanae disciplinae sensus et vis extenuantur aut prorsus destruuntur, a seminariis arceantur et rectae disciplinae doctrina inculcetur, quae non modo est mediorum externorum summa quibus moderatores alumnorum educationem promovent, sed ipsa animi interna dispositio qua auctoritas superiorum, suaviter et fortiter praecipiens et prohibens, sua-

dens et ducens, a sacrorum alumnis ex intima persuasione et humili caritate, propter conscientiam (*Rom.* 13, 5) et propter supernaturales rationes suscipitur.

11. Firma vero disciplinae principia iuxta diversam alumnorum conditionem et aetatem apte et prudenter applicanda sunt ita ut alumni gradatim sibimetipsis moderari ac libertate sapienter uti addiscant, crescat in eis propriarum actionum officiorumque conscientia, opera ultro sponteque incipiendi congrua eis concedatur facultas.

Moderatores igitur, memores amorem plus valere quam timorem, persuasionem quam coactionem, fiduciam et caritatem ita inspirare curent ut tota Seminarii familia Rectori sicut patri aequo animo obediat et cuncti inter se fraterna adhaereant concordia.

IV. De institutione spirituali

12. Etsi integra doctrinalis et pastoralis institutio eo tendere debet ut sacrorum alumnus, non tantum sacrae ordinationis caractere, sed intima totius vitae consortione alter fiat Christus, secundum illud Apostoli: « Vivo autem iam non ego, vivit vero in me Christus » (*Gal.* 2, 20), peculiaris tamen institutio spiritualis necessaria est ut, per sedulam virtutum exercitationem, totus eius animus spiritu Christi imbuatur, et mortis Dominicae mysterium celebraturus, vere agnoscat quod agit, imitetur quod tractat.

13. Quapropter ita in fide statuendi sunt alumni ut « Christum Dei virtutem et Dei sapientiam » (*1 Cor.* 1, 24) cognoscere addiscant sicut Apostolus exoptat, precans ut Christus habitet « per fidem in cordibus » (*Eph.* 3, 12). Ad christianam quoque excolendam spem sollicite componantur ut non sibi suisque viribus, sed potius eius auxilio confidant qui vicit mundum suisque promisit: « Ego vobiscum sum » (*Mt.* 28, 20). Praecipue vero doctrinam de caritatis primatu edoceantur et sermones Domini in ultima Coena prolati (*Io.* 13-17) tamquam seminariorum codex habeantur, quem assidue perlegant ac pertractent, ut discant cum Patre et Filio Eius Iesu Christo et Spiritu Sancto familiari et assidua caritate vivere (cf. *1 Io.* 1, 3), ex qua caritate, per Spiritum Sanctum in cordibus effusa, aliter animarum zelus in futuris dominici gregis pastoribus.

14. Supernaturalem hanc vitam sacrorum alumni hauriant potissimum ex ipso eoque necessario fonte, hoc est ex actuosa cum sacrosanctis mysteriis publicis solemnibusque Ecclesiae communicatione. Quare sacer cultus universus, praecipue eius centrum et fons, ipsum eucharisticum sacrificium, in Seminariis sic explicetur et sic celebretur ut clerici de sacro altaris mysterio, una cum Christo hostias Deo gratas sese offerendo et uno eucharistico pane refecti, unitate mystici Corporis vivere discant; atque sacro Ecclesiae vertente anno, ad mysteria Christi participanda ducantur ut, sacerdotio aucti, populum sibi commissum, ex intima cultus imprimis sacrificialis participatione, in communitatem vere christianam coadunare valeant.

Ad spiritum orationis alumni formentur ut futuri sacerdotes viri orationis fiant, qui libenter orent, eius necessitatem persentientes et ad debitum Trinitati beatæ obsequium solvendum et ad ipsorum vitam interiorem alendam et ad quemcumque apostolatam cum fructu exercendum. Quare pia exercitia in Seminarii lege sancita vel usu probata fideliter peragant, et varias pietatis devotiones, praesertim Deiparae Virginis, assidue colant. Ut autem orationem, quam ipsa Ecclesia peculiariter eis

committet, amare discant, institutione sapienter progrediente initientur in psal-morum et totius Officii Divini intellectum et gustum.

15. Ad evangelicam perfectionem contententes, modum vere simplicem et modestum iam a seminario suscipiant qui pauperibus evangelizare debebunt atque vitae futuri saeculi validum testimonium mundo praebere. Sicut homines mundo crucifixi et quibus mundus ipse est crucifixus (cf. *Gal.* 6, 14), ad humilitatem quo-que et mortificationis spiritum formentur, reprobata crescente in dies propensione methodos sequendi quae hedonismus sapiunt.

Vigili diligentique cura educantur ad sacerdotalem castitatem, qua, secundum proprias diversorum rituum Ecclesiae leges, integra animi et corporis deditione Domino inserviunt, vere spirituale cum Ipso connubium ineunt, atque aptissimum impetrant auxilium ad perfectam caritatem in ministerio continuo exercendam.

Memores sacerdotem eo efficacius redemptionis instrumentum evadere quo arc-tius oboedientia uniatur Ei qui factus est pro nobis « oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis » (*Phil.* 2, 8), praeparentur alumni ad promittendam et sancte servandam oboedientiam, qua Episcopi in cura animarum constituuntur dociles cooperatores.

16. Illae quoque virtutes sedulo curandae sunt, quae ad integram formationem non solum christianam et sacerdotalem, sed etiam humanam perfecte comparan-dam necessariae sunt et in humana societate magni fiunt, quales sunt vitae inte-gritas animique sinceritas, a fallacia et a cuiusvis generis simulatione abhorrens, assiduae iustitiae cura, promissis servata fides, in agendo urbanitas, in conver-sando comitas cum modestia et caritate coniunctae, quae omnia sacerdotem valde decent et ad apostolatam multum iuvant.

17. Praecipua Rectoris cura sit ut in Seminario vita spiritualis potissimas par-tes habeat et cetera omnia ita ordinentur ut in vitae spiritualis fastigium compo-nantur. Spiritualis vero institutio assiduam moderatoris spiritus operam postulat qui, sive unus sit in seminario, sive plures adsint, servata semper spiritualis direc-tionis unitate, singulos alumnos cognoscere et efficaciter curare debet.

Ad formationem spiritualem roborandam Episcoporum erit opportunitatem exa-minare congruam periodum instaurandi impensioris tirocinii spiritualis, sive ante curriculum theologicum ad vocationem sacerdotalem maturiore decisione amplec-tandam, sive immediate ante sacerdotium ad convenientem praeparationem per-ficiendam.

V. De Studiorum ratione

18. Cum scientia praesertim sacra sacerdotes excellere debeant, prout per Malachiam prophetam Spiritus Sanctus praemonet: « Labia sacerdotis custodient scientiam » (*Mal.* 2, 7), sacrorum alumnorum in studiis institutio secundum vene-rabiles Ecclesiae traditiones omni ope curanda est.

Cum vero in tanta gentium regionumque diversitate nonnisi generales, de stu-diis leges ferri possint, in singulis nationibus peculiaris Ratio Studiorum habeatur, a competenti Auctoritate Ecclesiastica territoriali statuta et a Sancta Sede appro-bata, qua leges universales evolvuntur et peculiaribus locorum temporumque adiunc-tis accommodantur, ut sacerdotalis institutio pastoralibus exigentiis respondeat illarum regionum in quibus ministerium exercendum erit.

Ii vero qui ad ipsas disciplinas docendas vel promovendas destinantur vel ad peculiaria munera obeunda vel ad specialia ministeria exercenda, opportuno tempore ad studiorum ecclesiasticorum Facultates vel Instituta mittantur ut superiorem scientificam institutionem obtineant et gradus academicos consequantur.

19. *De studiorum humaniorum curriculo.* Antequam sacrorum alumni studia proprie ecclesiastica aggrediantur, studiorum humaniorum curriculum rite absolvant, quo tum hominis efformatio intenditur, completa atque harmonica omnium facultatum educatione, tum instructio impertitur eorum quae homines culti scire debent, cum magis in dies oporteat ut sacrorum alumni inferiores non sint ceteris iuvenibus qui in propria natione ad studia academica accedunt.

Discant praeterea quae futuris sacerdotibus propria sunt, imprimis eam latinae linguae cognitionem qua traditionis et magisterii documenta, ceterosque libros, quorum assiduus usus erit in philosophico et theologico curriculo atque in tota sacerdotali vita, facile intelligere et usurpare possint.

Tota vero institutio divinae revelationis lumine penitus perfundatur oportet, cuius etiam studium in religionis schola sedulo promoveatur.

20. *De curriculo philosophico.* Studiis humanioribus rite absolutis, curriculum philosophicum peragendum est. Philosophia perennis, secundum S. Thomae rationem, doctrinam et principia, accurate distinctis iis, quae ab omnibus retineri debent, ab opinionibus quae libere inter catholicos controvertuntur, ita tradatur ut eius completam cohaerentemque syntesim acquirant, omnium praecipuorum argumentorum solido atque accurato studio, omissis quaestionibus tum obsoletis, quae vix ullum momentum retinent, tum subtilioribus, quae ad altiora academica studia remittenda sunt.

Introducantur alumni ad cognoscenda et crisi subicienda systemata philosophica praesertim moderna, quae in propria natione maiorem influxum exercent ita ut, quae bona probantur teneant, errores ad religionem praesertim spectantes refellere discant et hominum, quos evangelizare debent, mentem cognoscant quo aptius propriae aetatis quaestionibus respondere valeant.

Ne sacerdotalis et pastoralis vitae visio hoc formationis tempore coarctetur vel impediatur, Sacrae Scripturae praesertim lectione, generalis biblica Christi mysterii intelligentia alumnis aperiatur, et magna philosophicae institutionis utilitas fini pastoralis ostendatur, atque ars veritatem verbo et scripto communicandi, futuro pastori pernecessaria, sedulo exerceatur.

21. *De curriculo theologico.* Post philosophicum curriculum, theologicum integre peragendum est in quo theologia sacra, solida ratione, S. Thoma magistro sicut de philosophia dictum est, atque apta pro diversis materiis methodo adhibita, ita tradatur ut alumni doctrinam catholicam, ex divina revelatione, Ecclesiae magisterio duce accurate haustam, profunde penetrent, propriae vitae spiritualis reddant alimentum atque in ministerio sacerdotali annuntiare, exponere atque tueri valeant.

Sacrae Scripturae studio, quae universae theologiae prope anima esse debet, peculiari diligentia instituantur; congrua introductione praemissa, in exegeteos methodum accurate initientur, maxima divinae Revelationis themata perspiciant et ea quae ad diversos theologiae tractatus pertinent, penitus investigent. Cum Patres tantopere ad revelationem fideliter transmittendam et enucleandam contulerint, eorum quoque studium magni fiat, necnon historia theologiae, in sua

quoque habitudine ad generalem Ecclesiae historiam; ad revelationem vero integre pro posse illustrandam, eam ope speculationis intimius penetrare et in veritatum systema ordinare alumni discant; et in sacra liturgia, Christi mysterium, quod in sacro Revelationis deposito ubique deprehenderunt, semper in Ecclesia praesens et operans agnoscere doceantur; atque humanorum problematum solutionem sub revelationis luce quaerere eiusque aeternas veritates mutabili rerum humanarum conditioni applicare noscant.

Manuducantur alumni ad plenius cognoscendas eas communitates quae christiano nomine decorantur, sed ab Apostolica Sede sunt seiunctae, ut fratres iuvare possint ad unitatem a Domino Nostro expositam; introducantur etiam ad alias religiones cognoscendas in singulis regionibus magis vulgatas, quo melius id quod boni, Deo disponente, habent, agnoscant, errores refellere discant et plenum veritatis lumen non habentibus communicare valeant.

22. *De institutione specificè pastorali.* Quamvis pastoralis sollicitudo totam sacrorum alumnorum formationem pervadere et animare debeat, ac pastoralis aspectus et accentus, quasi vitalis halitus, in disciplinis praesertim « sacris » tradendis a magistris diffundatur oporteat, specifica quoque pastoralis institutio necessaria est. Quare in cursu theologico diligenter instruantur alumni in iis disciplinis quae ministerio exercendo particulari ratione inserviunt; accurate praeparentur ad sacram praedicationem et ad catechetica institutionem tum pueris tum adultis apta impertiendam methodo; item diligenter instituantur in iis quae ad sacramenta digne ministranda conferunt, praesertim quoad poenitentiae sacramentum et animarum directionem; sacram liturgiam ita celebrare addiscant ut, eius virtutem et momentum persentientes, populum sibi committendum ad consciam et actuosam participationem manuducere valeant.

23. Ad christianum sensum socialem alumni sedulo informentur et de sociali Ecclesiae doctrina eiusque potioribus applicationibus, secundum tradita Ecclesiae documenta accurate doceantur.

Coetera etiam subsidia assumant quae disciplinae tum paedagogicae tum psychologicae tum sociologicae actioni pastorali utiliter afferre valent, iuxta rectas methodos, consilia et monita Auctoritatis Ecclesiasticae; de hodiernis quoque communicationis socialis instrumentis necnon de activitatibus recreativis alumni per graduales cognitiones et prudentes moderatosque usus, congrue edoceantur ut eadem Regno Dei utiles reddere, pericula vero cum iis saepe connexa praecavere discant.

Laicorum cooperationem magni faciant, et studiose se idoneos reddant ad eorum apostolatus consociationes instituendas et fovendas, ipsisque laicis sacerdotale consilium et auxilium opportune praestandum.

Instante informentur alumni de actiosa cum aliis collaboratione fovenda, et cum apostolica opera non solum paroeciae, sed ipsius dioeceseos fines saepe transcendant, ad proprium apostolatum in ampliore extensione coordinandum praeparentur.

24. Cum opus sit ut alumni apostolatus artem non tantum theoretice, sed etiam practice addiscant, iam durante studiorum curriculo in praxim pastorem initientur, quae pro alumnorum aetate ac locorum temporumque conditione, prudenti Episcoporum iudicio, moderate quidem ne formationi spirituali et intellectuali damnum afferat, simul vero methodice sub peritorum magistrorum ductu fiat.

V. De formatione post seminarium perficienda

25. Sacerdotalis formatio accurate danda est in seminario, at ob modernae vitae adiuncta post seminarium perficienda est, primis annis vitae sacerdotalis, sub aspectu spirituali, intellectuali et praesertim pastorali, ut neosacerdotes a quodammodo tecta et collecta seminarii vitae consuetudine ad actuosam et non paucis periculis obnoxiam operositatem pastoraalem sine incommodo transeant.

Quare Episcopi sollicitam eis paternamque curam continenter praestent, atque opportunitatem eis praebeant aptum spiritus directorem habendi, recollectiones menstruas et exercitia spiritualia ipsis aptata frequentandi ac piis unionibus sacerdotalibus participandi.

Parochi vero neosacerdotes caritate vere fraterna suscipiant, in ministerio exercendo paterne adiuvent et moneant; ad quod maxime iuvabit vitae communis inter clericos consuetudo, summopere laudanda atque suadenda.

26. Ad pastoraalem actionem primis gressibus tutius dirigendam valde iuvabit pastorale tirocinium sub magistrorum vere peritorum ductu, quod utiliter per aliquot annos protrahitur periodicis conventibus quibus apostolatus ars excolitur, arcta doctrinae et praxis connexionem; et opportune tandem perficitur longiore quodam conventu, quo iuvenes sacerdotes, post aliquot annos vitae sacerdotalis, in seminarium vel aptam domum per congruum tempus, convocantur, ut vitam spirituaalem renouent, recentioribus sacrarum disciplinarum progressibus instruantur, ac nova ministerii sacerdotalis problemata simul pertractent.

De his similibusve inceptis studiose agant Episcoporum Coetus ut, ex plurium Pastorum experientia et collaboratione, quatenus aptiora sint appareant et ad actum facilius deduci possint.

27. Meminerint vero quotquot maximo sacerdotum formandorum operi se dedicaverint, quod « cum apparuerit Princeps Pastorum, immarcescibilem gloriae coronam » (1 Petr. 5, 4) percipient et eo pretiosiores, quo Christo acceptiores ministros eosque in ministerio fecundiores reddiderit recta sacerdotum institutio.

ALLIGATUM I

DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

Puncta pro Instructione vel Directorio

I. De vocationibus sacerdotalibus fovendis

1. De natura vocationis sacerdotalis eiusque signis.

2. De mediis ad vocationes sacerdotales fovendas, v.g.: De « Die pro vocationibus » in omni paroecia instituendo, de peculiari parentum instructione, de directione spirituali, de consociationibus catholicis, de parvo clero, de pueris cantoribus, de iuvenum exercitiis ad vitae statum eligendum etc.

3. De Opere Vocationum Sacerdotalium fovendo, secundum universalis Ecclesiae necessitates, ad meliorem cleri distributionem.

II. *De Seminariorum speciebus et ordinatione*

1. De Seminariis Minoribus et de eorum peculiari ordinatione.

2. De Seminariis pro vocationibus quae « tardivae » dicuntur.

3. De Seminariis Interdioecesanis et Regionalibus, necnon de Seminariis Nationalibus et Internationalibus. De Seminariis specialibus v.g. pro Missionibus, pro America Latina etc.

4. De Seminariorum Visitatione.

5. De moderatorum et magistrorum praeparatione; de Institutis ad hunc finem erigendis vel frequentandis.

6. De alumnorum selectione et probatione. De perito medico audiendo. De usu methodi qua vocatur « test » etc.

7. De disciplina in Seminario: de erroribus vitandis, de aptis normis applicandis.

8. De vocationibus seminaristarum.

III. *De institutione spirituali, intellectuali, pastorali alumnorum*

1. De institutione spirituali et de eius notis: biblica, christocentrica, ecclesiali.

2. Suggestiones circa peculiare periodos ad institutionem spiritualem profundius excolendam.

3. De moderatore spiritus et de eius specifica praeparatione. De confessariis et de normis ab ipsis servandis.

4. De vita liturgica in Seminariis, de lectionibus sacris etc.

5. De studiorum ratione et de eius accommodatione ad diversas nationes, missiones etc.

6. Peculiaria de diversis formationis intellectualis stadiis; de curriculo studiorum humaniorum, philosophico, theologico.

7. De institutione specificè pastoralis sive theoretica sive practica. Suggestiones et normae pro exercitationibus pastoralibus durante seminario.

IV. *De institutione post-seminaristica*

De institutione post seminarium perficienda suggestiones variae: diaconatus per annum, convictus sacerdotales, periodici conventus, n̄rensis sacerdotalis etc.

ALLIGATUM II

DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

*Selectio et ordinatio normarum,
quae ad recognitionem Codicis I.C. pertinere videntur
relate ad Schema Constitutionis*

1. Can. 1353 ita augeatur, ut de opere vocationum in unaquaque dioecesi condendo loquatur sive quoad finem sive quoad media.

2. Quaedam ex integro constituentur de institutis vocationum provectionis aetatis.

3. Quaedam fusius de qualitatibus et condicionibus requisitis ad receptionem in Seminarium concedendam statuuntur deque auctoritate competenti iudicium ultimum ferendi de hac admissione.

4. Item quaedam enucleatius dicantur de Seminariis interdioecesanis (de facto vel de iure), regionalibus, internationalibus, ipsis notionibus clarius distinctis.

5. Canon generalis de re oeconomica Seminarii condatur iuxta principia iuris patrimonialis Ecclesiae, quae in schemate Commissionis de disciplina Cleri et populi christiani continentur.

6. Quaedam expresse statuuntur de peculiari formatione eorum, qui in Seminariis munere aliquo moderandi et docendi funguntur.

7. Principia accuratiora de selectione et probatione alumnorum dentur, cum canon 1371 negativo tantum modo exaratus sit.

8. Distincti canones condantur de Disciplina, de Formatione spirituali, de Studiis, de Formatione pastorali, cum in Codice viginti normae quae adsunt, aliquomodo mixtim et confuse rem describant. Item canon vel paragraphus condatur de formatione praecipue pastorali post Seminarium perficienda.

9. Sancte servatis principiis universalibus (cf. can. 1364), in singulis nationibus Ratio Studiorum habeatur, ab Episcoporum coetu redacta et a Sancta Sede approbata, qua leges generales evolvuntur et particularibus locorum temporumque adiunctis accommodantur.

10. Canones in Codice viginti, qui nimis ad particularia descendunt, iuxta ea quae in schemate Constitutionis de hac in re continentur, opportune recognoscantur (cf. e.gr. can. 1367).

11. Commissio « De Seminariis de Studiis et de Educatione Catholica » votum profert ut in novo Codice omnia quae admissionem ad ordines spectant, ei S. Congregationi deferantur, cui tota formatio cleri commissa est.

12. Examinandum videtur utrum ea quae de sacrorum alumnis formandis in Codice novo agent, ex libro « De rebus » ad librum « De personis » transferenda sint.

RELATIO

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

Secondo le indicazioni date dalla Commissione di Coordinamento la Commissione Conciliare *De seminariis, de studiis et de educatione catholica*, nei giorni decorsi dal 21 febbraio al 2 marzo 1963, in convegno plenario ha provveduto a rivedere e rielaborare quanto fu presentato dalla Preparatoria.

Così il nuovo schema « De sacrorum alumnis formandis » fonde in unico documento la materia prevista dei due precedenti schemi « de vocationibus ecclesiasticis fovendis » e « de sacrorum alumnis formandis ».

CONTENUTO

La materia è distribuita in un Proemio e in 5 capitoli: (De vocationibus ecclesiasticis - De formationis fine et Seminariorum ordinatione - De institutione spirituali - De studiorum ratione - De formatione post Seminarium perficienda).

Il tutto è diviso in 27 punti, per un complesso di circa 3.400 parole. Già sotto questo aspetto puramente materiale lo Schema risulta ridotto a poco più di un terzo in confronto dei precedenti (circa 10.000 parole = 1000 + 9000).

Precede un breve e chiaro Proemio di carattere generale.

Il problema vocazionale, tanto importante ai giorni nostri, è trattato compendiosamente sì, ma pure con visione completa degli elementi e in modo suavisivo.

La vocazione sacerdotale è presentata in forma descrittiva, ed è messa anche in relazione alla vocazione universale alla vita cristiana, e alle vocazioni particolari.

L'ordinamento seminaristico e la disciplina, che nello schema preparatorio formavano due distinti capitoli, hanno lasciato il posto al capitolo « De formationis fine et Seminariorum ordinatione », nel quale il n. 6 dà rilievo alle finalità della formazione seminaristica, accentuando l'unità della formazione negli aspetti: spirituale, intellettuale, pastorale, e nei nn. 10-11 si tratta della disciplina in modo sintetico e sereno.

Nel capitolo terzo è dato il giusto rilievo alla formazione spirituale, tanto nei suoi fondamenti dottrinali e pratici, quanto nel suo sviluppo sul piano naturale e soprannaturale.

Per quanto riguarda gli studi nella loro successione (curriculum semina-

risticum, philosophicum, theologicum, pastorale) si danno norme vevoli dovunque per tutti, lasciando alle Autorità Ecclesiastiche nazionali e locali ampio campo per le determinazioni particolari, e si insiste sull'impronta pastorale e nell'educazione dei seminaristi, facendo tesoro dei sussidi che forniscono le scienze pedagogiche, le psicologiche, le sociologiche, con opportuni riferimenti alle moderne invenzioni e alle necessità ricreative, con l'intento di indirizzare gli alunni sia alla conoscenza teorica come alla pratica attuazione dei compiti che li attendono.

Da ultimo si raccomanda di perfezionare nei primi anni di sacerdozio la formazione stessa pastorale, lasciando, nella scelta dei metodi più confacenti molta libertà alla sapienza e allo zelo dei Sacri Pastori. Come è ovvio, non si tratta del complesso pastorale che presiede a tutta la vita del sacerdote, ma di quei particolari aiuti che esige la fase delicata del passaggio dal seminario all'esercizio effettivo del Sacerdozio. È perciò prolungamento e coronamento della formazione seminaristica.

VALUTAZIONE

Non sta alla Commissione di Coordinamento giudicare del merito di quanto è contenuto nello Schema, essendo ciò di competenza della Commissione Conciliare prima e del Concilio Ecumenico poi.

Noi dobbiamo soltanto esaminare se le norme date hanno ottenuto il loro scopo.

L'esposizione segue un ordine logico e progressivo, che impressiona bene.

È conservata, insieme con una evidente unità organica, una giusta proporzione fra i diversi argomenti.

La precedente prolissità è stata notevolmente ridotta, concentrando l'esposizione sui principi fondamentali, universalmente validi della formazione al Sacerdozio.

Prevale quindi nella stesura il criterio della temperanza, che permette le convenienti applicazioni nei diversi Paesi, secondo esigenze particolari.

L'indole pastorale dello Schema risalta chiaramente, anche per l'accentuata enunciazione serena e positiva dei doveri;

Si tiene calcolo infine del senso di responsabilità personale e delle esigenze e delle acquisizioni moderne nei vari settori della formazione Seminaristica.

La lettura dello Schema dà nell'insieme un senso di godimento spirituale: mi pare quindi che la Commissione Conciliare meriti (se a noi è lecito esprimerla) una lode schietta per il lavoro saggiamente compiuto.

CONCLUSIONE

Pertanto, considerando la opportunità e vorrei dire la necessità che il Concilio tratti di questo argomento e riconoscendo che il nuovo Schema è contenuto in giuste proporzioni, e corrisponde alle linee che la Commissione di Coordinamento aveva tracciato (cfr. Istruzioni lettera *a*), sono del sommo parere che — per quanto si riferisce al giudizio esterno di nostra competenza — lo Schema stesso, così come è presentato, possa essere sottoposto alla discussione del Concilio, nella sicurezza di rendere con ciò un buon servizio alla causa della conveniente preparazione dei Leviti del Santuario all'opera di santificazione e di apostolato che li attende.

APPENDICE I

Assecondando l'invito fatto sotto la lettera *b*) delle nostre Istruzioni, la Commissione Conciliare ha preparato nell'Allegato I un indice di eventuali *Istruzioni*, che potrebbero uscire « auctoritate Concilii Oecumenici Vaticanii II », su vari argomenti (Vocazioni - classificazione e ordinamento dei Seminari - Formazione spirituale, intellettuale, pastorale degli alunni - istituzione post seminaristica...).

Si tratta soltanto di « prima lineamenta adumbrata »; né poteva essere diversamente sia per la varietà degli argomenti, sia per l'insufficienza del tempo che la Commissione Conciliare aveva a disposizione.

Mi pare che tali « Instructiones » non abbiano carattere di urgenza, e quindi non costituiscano necessaria materia di discussione Conciliare; tanto più che, dovendo le Istruzioni stesse scendere dal generale al particolare, occorrerà tener calcolo delle norme, esigenze, consuetudini e esperienze proprie delle varie Nazioni: il che esige del tempo per le opportune indagini.

Potrà pertanto provvedere in seguito, se crederà di farlo, la Santa Sede.

Se poi si vorrà compilare un « Directorium », il lavoro richiederà anche un maggior numero di anni per lo studio e la raccolta dei documenti, tanto delle Autorità centrali quanto delle Autorità locali.

A tenore della lettera *c*) delle nostre Istruzioni, la Commissione Conciliare ha pure selezionate e formulate (vedi Allegato II) le Norme da servire per l'aggiornamento del CIC, nel titolo « De Seminariis » e parti connesse.

Penso che la Segreteria Generale del Concilio potrà utilmente trasmetterle a chi di dovere, perché ne sia tenuto conto quando sarà venuto il momento opportuno.

2

Schema Constitutionis DE SCHOLIS CATHOLICIS *

Secundum commissionis de Concilii laboribus coordinandis monita recognitum et cum Schemate Decreti "De Studiis Academicis" unitum, in Commissionis Conciliaris conventu plenario celebrato 21 febr. - 2 martii 1963.

1. *Prooemium.* Sancta Mater Ecclesia, ut munus sibi commissum omnes gentes evangelizandi impleret, scholarum institutionem semper agnovit tamquam efficacax medium ad salutis mysterium annuntiandum et, per rectam integramque educationem atque institutionem, filios suos perducendi « in mensuram aetatis plenitudinis Christi » (*Eph.* 4, 13).

Quare, pro diversorum temporum conditionibus, scholas aperire, Studia Generalia condere, Religiones, Societates et Instituta, necnon laicorum Consociationes, educandi ministerio deditas, approbare atque erigere numquam destitit, ut ita scientiarum cultus latius promoveret, humanamque educationem ubique propagaret.

Quinimmo decretis conciliaribus et documentis pontificiis constanter tenuit ac tenet ministerium in scholis exercitum validam Ecclesiae docendi muneri operam conferre, verumque apostolatum, modernis necessitatibus quam maxime congruentem constituere, ideoque haec Sancta Synodus imprimis sacerdotes, religiosos et laicos, qui in scholis catholicis operam navant, vehementer adhortatur ut in vocatione qua vocati sunt, fideliter perseverent (*1 Cor.* 7, 20).

Nostris vero temporibus, cum integralis educationis beneficium, qua via ad dignitatem humanam tuendam et ad populorum progressum provehendum, apud populos et coetus quam maxime appetitur, Ecclesia Catholica educationis causam, in omnium populorum beneficium, magis in dies promovere exoptat. Ad quem finem assequendum, omnium cooperationem materna sollicitudine postulat, quia per catholicas scholas, non tantum alumni, quos peramanter instituit, insigne praestat servitium, sed etiam parentibus validum praebet auxilium ad filios educandos atque instruendos, ac de ipsa Re Publica bene meretur, optimos ei praeparans cives qui bono communi efficacem conferunt operam.

Quare opportunum censeat haec Sancta Synodus doctrinae christianae principia de scholis recolere ut ex eorum intimiore cognitione ac fideli in praxim applicatione, optatus finis facilius obtineri possit.

I. PRAECIPUA EDUCATIONIS PRINCIPIA

2. [*Fundamentum ac subiectum educationis*]. Memorat imprimis Sancta Synodus hominem utpote personam, ideoque subiectum iurium ac obligationum habere quidem finem temporalem in humano consortio assequendum, sed etiam fi-

* Schema a commissione de seminariis, de studiis et de educatione catholica die 9 martii 1963 (n. 231/63) missum est ad exc.mum Felici.

nem aeternum, quo omnes limites cuiusvis humanae societatis transcendit, in Deum tendit Eique soli subest. In praesenti tamen ordine salutis, homo, per lavacrum regenerationis filius ac heres Dei, coheres autem Christi effectus, infinita Dei bonitate, ad finem supernaturalem est vocatus, cui fini supremo ceteri omnes fines hierarchice subordinentur oportet; cuius humanae condicionis ac finium subordinationis nulla recta educandi ratio immemor esse potest.

Quapropter quaevis recta educatio totum hominem complecti debet ac integralis sit oportet; omnesque pariter homines, cuiusvis aetatis, stirpis, culturae ac condicionis, primum ac nativum habent ius ad illam educationem integram, physicam nempe, intellectualem, technicam, moralem ac religiosam, sine qua fines sibi proprios attingere nequeunt.

3. [*Educatores*]. a) Munus educationis impertiendae, prae ceteris omnibus, ex iure naturali Familiae competit, quae verum germanumque educationis sacramentum constituit. Parentes enim, vi muneris ipsi proprii, prolem educandi et gravissima obligatione tenentur et inviolabili iure gaudent, quae eas patiuntur limitationes, quas ipsa lex naturalis vel divina positiva postulant. Quod si parentes, quamvis ob causam, prolis educandae munus aliis delegaverint, gravi tamen obligatione semper tenentur universum opus educationis vigilanti cura probare necnon assiduo iuvare concursu.

b) Neque sola Familia, ex lege naturali, educandi officio tenetur, sed ceteris quoque humanae consociationibus imprimisque ipsi *Rei Publicae*, officia et iura, ex natura et amplitudine proprii finis temporalis definienda, hac in re competunt: proprium ac nativum circa ea quae hunc finem consequendum specificè respiciunt; subsidiarium vero vel etiam aliquando cumulativum, quoad cetera, cum Civitas, cuius est bono communi providere, civium iura et officia defendere, adiuvare et, si opus fuerit, supplere debeat.

c) Singulari deinde ratione et independentè a quavis humana potestate hoc officium et ius ad *Ecclesiam* spectat, et quidem, quod ad religiosam et moralem educationem attinet, ex positiva institutione divina, cum ipsi infallibile et universale magisterium atque spiritualis maternitatis munus concredita sint a Deo; consequenter vero ius quoque habet quoad ceteros humanae vitae adspectus, etiam ad ordinem naturalem pertinentes: gratia enim et ordo supernaturalis naturam eiusque ordinationem non destruunt, sed complent et perficiunt; et Ecclesia finem assequendum habet, qui ex natura rerum ius ad educationem integram impertiendam requirit.

d) Cum autem haec triplicis ordinis munera suapte natura arcte inter se cohaereant, Familia, Ecclesia et Civitas, communi consilio summaque concordia, in educatione impertiendia cooperentur oportet, particularibus quoque, si casus ferat, initis conventionibus.

II. DE SCHOLIS CATHOLICIS IN GENERE

A) *Fundamentalìa de schola principia*

4. [*Finis scholae proprius*]. Inter praecipua educationis media agnoscitur schola, quippe quae ipsa natura sua, efficax instrumentum sit tum veritatis communi-candae tum educationis impertiendae.

Ipsa proinde debet veritatem constanter perquirere, fideliter communicare, humanumquae progressum indesinenter promovere, simul vero virtutes humanas excolere, ita ut probi efformentur viri, optimi patres ac matresfamilias, opifices hominesque liberalium artium periti necnon populorum rectores, qui omnes proprii officii conscientia ducti, domesticam vitam ac socialem actionem in bonum temporale ac aeternum valide dirigere non ignorent.

5. [*Libertas scholae*]. Cum veritas commune patrimonium constituat et iura conscientiae violare numquam liceat, docet haec Sancta Synodus libertatem scholae, quae scholarum statalium et non-statalium aequalia iura et officia secum fert, non secus ac ceteras humanas libertates, ad inalienabilia hominis iura pertinere, dummodo ne in alumnorum vel boni communis detrimentum vertant.

Haec scholae libertas, quam Ecclesia, Familia, societates privatae itemque singuli homines iure meritoque propugnant, respicit tam erectionem scholarum quam rectam earum electionem, ea qua par est libertate faciendam.

Quam ob rem publicae auctoritatis officium est res ita disponere ut ad ipsius boni communis emolumentum, parentes et cives in eligenda schola hac vera gaudeant libertate.

Quodvis ergo scholae monopolium, ex errata opinione circa iurium originem et naturam plerumque procedens, uti omnino iniustum reiciendum est, quippe quod legitima, etiam conscientiae, libertati obstet.

6. [*Ius scholas condendi*]. Ius ac officium condendi ac regendi scholas, quatenus ipsae medium educationis impertiendae constituunt, imprimis ad Familiam pertinent, et quidem una cum iure subsidiario scholas, iuxta rectae rationis dictamina, libere eligendi; dein vero ad Ecclesiam et Civitatem spectant, diversa tamen ratione sicut dictum est de iure educandi.

Cum praeterea schola sit etiam medium communicandae veritatis, hoc idem ius aperiendi scholas, Familiae, Ecclesiae, Statui, privatis societatibus singulisque individuis competit, ea ratione et mensura qua veritatis patrimonium possident.

7. [*Scholarum sustentatio*]. Cum cives ob eam quam profitentur religionem nullum civile ius amittant, et scholae non statales commune etiam provehant bonum, sumptus ad rem scholasticam suppeditare, debitis iam solutis Civitati taxis, publici aerarii officium est, salva semper legitima scholae libertate: ipsa enim iustitia distributiva postulat, ut publica pecunia pro scholarum sustentatione collecta, ad cunctorum scholas sustentandas, et quidem absque ulla personarum acceptione vel distinctione, aequa quadam ac rata portione erogetur.

Hanc nacta occasionem, Sancta Synodus congrua honestat laude auctoritates civiles, quae iustitiae distributivae memores, etiam scholis non-statalibus aequa subsidia tribuunt. Ubi vero res publica hoc officium erga scholas non-statales nullatenus vel insufficienter tantum adimpleat, recursus ad quaevis alia legitima media fiat.

B) *Peculiaria de scholis catholicis principia*

8. His fundamentalibus de omnibus scholis principiis innixa, Sancta Synodus scholas catholicas condendas et promovendas exoptat ad naturale et supernaturale bonum totius humanae familiae sanguine Christi redemptae.

Ecclesia iure scholas aperiendi fruitur, imprimis ex institutione divina, quate-

nus ipsa mandatum accepit docendi omnes gentes, quod directe ad sacras disciplinas pertinet, indirecte vero etiam ad humanas extenditur. Ex lege praeterea naturali, cum fideles, sive qua singuli sive qua societate coniuncti, ob christianam suam conditionem nullum ius amittant, hoc idem ius competit tum singulis christifidelibus eorumque associationibus tum praesertim ipsi Ecclesiae, et quidem quoad omnes scholas cuiusvis generis et gradus. Universa enim cultura catholica cognitionem altiore de Deo, de homine atque de mundo, necnon de hominis ad utrumque necessitudine constituit, quam Universitates catholicae magis in dies elaborare, ceterae vero scholae catholicae alumnis progressive tradere tenentur.

9. [*Scholae catholicae dotes*]. Ut autem aliqua schola reapse catholica dici possit, minime sufficit ut in ea aliqualis instructio religiosa tradatur. Ea dumtaxat schola vere catholica est censenda, in qua tota instructio ac doctrina, eiusque ordinatio tota, nempe magistri, studiorum ratio, libri ad quamlibet disciplinam quod pertinet, ceteraque omnia, quae alumnum circumsaeipiunt, christiano spiritu, sub ductu maternaque Ecclesiae sollicitudine, sint imbuta; idque non solum in scholis in quibus doctrinae elementa, sed in iis etiam ubi altiores disciplinae traduntur, mediis nempe et superioribus.

Illae vero scholae quae a publica ecclesiastica auctoritate approbantur vel eriguntur eique plene subsunt, sive ab auctoritate pontificia vel dioecesana directe et immediate, sive mediante auctoritate religiosi famiis aequiparatisque in iure societatibus praeposita hoc fiat, scholae iuris publici ecclesiastici sunt et stricto sensu scholae Ecclesiae vocantur.

10. [*Scholae catholicae perfectio quaerenda*]. Cum schola tantum momentum paedagogicum, sociale, morale ac religiosum habeat, summopere curandum erit, ut scholae catholicae eas condiciones adimpleant, quae ad educandi munus rite obeundum omnino requiruntur. Ipsae videlicet magistrorum peritia ac numero, alumnorum ordine ac disciplina instituendi ac docendi methodis, paedagogicisque ac didacticis subsidiis ita emineant, ut apud publicam ac privatorum opinionem optima fama ubique gaudeant; praesertim vero sensu ac spiritu christiano praecellant.

11. [*Scholae catholicae fovendae*]. Sancta Oecumenica Synodus summopere exoptat et, in quantum rerum ac locorum adiuncta hoc fieri permittunt, praecipit, ut scholae catholicae ubique impense foveantur.

Cum autem systema completum scholarum catholicarum magis in dies necessarium ostendatur earumque efficacia difficulter aliunde suppleri possit, haec specialis commendatio valet non solum de scholis, ut aiunt, maternis, elementariis et mediis, sed etiam de condendis et promovendis Universitatibus. Imo, considerationis hodiernae societatis condicionibus, respicit etiam scholas quae professionales vel technicae nuncupantur, aliasque institutiones sive pro erudiendis adultis, sive pro iis qui ob defectum naturae speciali cura indigent.

12. [*Magistrorum formatio*]. Inter praecipua auctoritatis ecclesiasticae, quae rei scholasticae praeest, munera, adnumerandum est officium diligenter providendi accuratae magistrorum formationi religiosae, scientificae ac paedagogicae, etiam titulis academicis comprobandae, quam ipsi magistri toto nisu acquirere et in dies perficere tenentur. Iidem magistri, etiam laici, spiritu apostolico imbuantur atque sensum Christi et Ecclesiae prae se ferant oportet.

13. [*Magistrorum iura et officia*]. Eiusdem auctoritatis ecclesiasticae erit prospici-

cere ut magistri proprii status iuribus, imprimis quoad aequam eorum retributionem et rectam veritatis profitendae libertatem, gaudeant. Meminerint tamen ipsi magistri se non proprio nomine agere, sed vices parentum, Ecclesiae et societatis gerere; quapropter in officio suo exsequendo non solum nihil docere vel facere praesumant, quod legitimo delegantium iuri, officio ac voluntati adversetur, verum etiam maximo erga discipulos amore ac reverentia, assumptum sibi opus perfectius in dies exercere totis viribus conentur.

14. [*Parentum officium*]. Cum vero omnes, qui per lavacrum regenerationis Christum induti sunt, inviolabile ius ad christianam educationem acquisiverint, parentes gravi obligatione morali tenentur scholas catholicas per filios suos frequentandas curare, easque totis viribus, consiliis nempe opibusque opportune collatis, efficaciter adiuvere.

15. [*Conscientia fidelium et publica opinio efformandae*]. Omnia item perficienda erunt, ut clericorum ac laicorum conscientia de momento educationis ac scholae catholicae informetur; fideles doctrinam catholicam circa educationem et scholam probe noscant, atque parentes de hac re deque eorum gravissimo officio admoneantur.

Ad scholae libertatem et educationis iura, in bonum commune, tuenda et provehenda, prae oculis habitis adiunctis historicis et socialibus uniuscuiusque regionis, cuncta praeterea adhibeantur media, omnes coordinentur vires.

16. [*Organisatio centralis*]. Ad facilius et efficacius supradicta omnia obtinenda, Apostolica Auctoritate instituaturs organisatio quaedam centralis seu hierarchica omnium scholarum catholicarum in gradu internationali, nationali et regionali seu dioecesano, quae, salva semper sana quadam eorum quorum interest autonomia, iuxta regionum postulata et Institutorum religiosorum methodos ac spiritum, problematum omnibus scholis communium diligentem curam atque directionem gerat.

17. [*Universalis cooperatio*]. Tandem haec Sancta Oecumenica Synodus summo opere omnes hortatur ut mutuam sibi validamque cooperationem praestent.

Curent proinde Ordinarii locorum ac Superiores religiosi apostolicam subditorum operam in bonum animarum arcte inter se coordinare; clerus dioecesanus, familiae religiosae, parentes in educationis opere mutuum sibi adiutorium efficaciter praebeant; omnesque insuper una cum fidelibus, qui operibus apostolatus sese devovent, unanimiter procedant. Impense quoque foveatur cooperatio Auctoritatibus civilibus praestanda, atque cum illis organisationibus nationalibus et internationalibus, quae iura hominis praecipue vero pueri, defendere sincero animo conantur, amica habeatur necessitudo, ut ita non solum iniustae dispositiones vel usurpationes efficacius praecaveantur, sed ipsa quoque christianae instructionis ac educationis causa maius in dies capiat emolumentum.

III. DE UNIVERSITATIBUS CATHOLICIS

18. [*De momento studiorum superiorum in Ecclesia*]. Inter omnes scholas catholicas Ecclesia particulari cura prosequitur Universitates studiorum, in quibus in primis divinas, quae ad fidei illustrationem directe pertinent, disciplinas omnibus viribus promovet nec non humanas quae ad mundum hominisque cognitionem

tendunt, prout res consulit, impense colendas suadet ad totius hominis incrementum et perfectionem.

Sane quidem, cum veritas veritati non opponatur, haec S. Synodus hoc proprium esse Universitatum Catholicarum affirmat, ut ea quae Deus luculenta sua providentia tradidit, sive per Verbum revelationis sive per opera creationis, omnibus viribus investigentur, discipulis summa cura tradantur, qui in Ecclesia et in mundo viri vere docti, ad propria officia optime praeparati et strenui fidei testes efficiantur.

Quae omnia exigit etiam pastoralis cura fidelium, siquidem plura bona animarum ex superiore scientiae cultu proveniunt, per quem divina et humana veritas efficaciter diffunditur et Ecclesia verum societatis progressum fovet, qui fidei catholicae valde prodest.

19. [*De Studiorum Universitatum et Facultatum erectione*]. Ideoque Sedes Apostolica suo iure utens Universitates et Facultates erigit et adprobat, quibus publica, stabilis et universalis praesentia mentis christianae fiat in diversis disciplinis; atque promoveatur illa rerum universarum recta interpretatio, quae Universitatis in Ecclesia maxime propria est cum christianae revelationis tantum lumine plene haberi possit.

Quam ob rem haec Sancta Synodus exoptat ut in omnibus mundi partibus Universitates vel Facultates catholicae sive Studiorum ecclesiasticorum sive Studiorum saecularium habeantur, quae grave munus sibi commissum fideliter exequantur.

Ad quem finem facilius consequendum doceantur christifideles de Universitatum in Ecclesia necessitate, catholicarum virium consociatio ad media paranda pro superioribus studiis sustentandis foveatur, sub illius Dicasterii moderamine, cui Studiorum Universitatum cura commissa est et quod virorum vere peritorum auxilio adiuvabitur, qui ex variis nationibus diversisque disciplinis eligendi sunt.

20. a) [*De Universitatibus et Facultatibus Studiorum ecclesiasticorum*] Sollerissime Ecclesia promovet Universitates et Facultates studiorum ecclesiasticorum, quippe quae obiectum habeant disciplinas sacras nec non eas quae cum sacris coniunguntur, et imprimis a clericis celebrantur, qui ad magisterium in Seminariis et in Universitatibus exercendum, ad ipsas sacras scientias efficaciter per superiores investigationes propria opera promovendas, ad peculiaria ecclesiastica munera obeunda destinantur.

b) [*De Universitatum et Facultatum studiorum ecclesiasticorum ordinatione*]. Peculiaria pro his Universitatibus et Facultatibus habeantur statuta ab Apostolica Sede adprobata, quibus ratio studiorum, disciplinarum cursus, scientificae exercitationes, aliaeque experimenta per opportunum tempus protrahenda, gradus academici conferendi determinentur. Cursus fundamentales, generalem ac vere solidam synthesim philosophicam et theologicam necnon et aliarum disciplinarum communicantes, clare distinguantur a curriculis specialisationis in quibus singulae disciplinarum regiones altius pervestigantur. Huiusmodi specialisationis curriculis congruumtribuendum est tempus.

c) [*De methodo*]. Cum scientiarum progressus congruentem potissimum requirat methodum eadem S. Synodus enixe hortatur ut omnes magistri tum in tradendis tum in investigandis disciplinis, propriae methodi rationem quam accuratissime habeant. Apprime igitur servantur in S. Theologia et in philosophia me-

thodus et principia S. Thomae; iusta quoque ratio habeatur eorum, quae verus scientiae progressus invexit, quibusque disciplinae ecclesiasticae iuxta propriam naturam apte et tuto promoveri possunt et debent.

21. [*De Universitatibus et Facultatibus Catholicis Studiorum saecularium*]. Universitates et Facultates Catholicae studiorum saecularium maxima quoque excolantur cura, proprium cuiusque obiectum scientifica ratione investigantes, prout Universitates Catholicas decet, illudque revelationis christiana lumine considerantes. Ideoque in omni Universitate studium sacrae theologiae adsit, sive ut facultas sive ut peculiare institutum, quod totius Universitatis veluti centrum sit. Et praeter integram alumnorum institutionem religiosam nec non moralem ac sociale, illorum problematum investigatio promoveatur, de quibus et prophanae et sacrae suo modo agunt, ita ut fidei cum ratione consensio eluceat et ipsae prophanae scientiae veritatis revelatae luce perfundantur.

22. [*De Institutis investigationis scientificae*]. Cum progressus scientiae per investigationes particulares altioris scientifici valoris praecipue promoveatur, in Universitatibus et Facultatibus Catholicis instituta maxime foveantur, quae primarie investigationi scientificae promovendae inserviant. Hisce Institutis praesto sint viri vere periti in unum congregati, opportuna subsidia, aptae cooperationis rationes, ita ut non solum altior veritatis cognitio obtineatur, sed etiam fructus uberes in utilitatem et ipsius operae scientificae et apostolatus percipiantur.

23. [*De Universitatum et Facultatum Catholicarum frequentatione*]. Curent praeterea Ordinarii loci ut, quos ex clericis scientiarum investigationi aptiores cognoverint, eos studiorum ecclesiasticorum praesertim Universitatibus vel Facultatibus formandos committant, eo temporis spatio quod scientificae et apostolicae institutionis necessitatibus exigitur. Pariter sedulo moneant fideles ut Catholicas Universitates et Facultates ubi exstant, frequentent.

Earum aditus alumnis congruis dotibus praeditis facile pateat, iis imprimis qui maioris sunt spei etsi tenuioris fortunae. Spiritu vere catholico ac fraterno recipiantur qui aliis ex nationibus adveniunt, ita ut litteris scientiisque alte instituti ac simul religione moribusque convenienter formati, in patriam reversi, propriis rite fungantur muneribus ad maius tum Ecclesiae tum Societatis civilis bonum.

24. [*De Facultatum et Universitatum collaboratione*]. In quavis facultate diversae disciplinae, in omni autem Universitate diversae facultates mutuam sibi, prout obiectum sinit, praestent operam. Immo ipsae universitates omnes mutua inter sese operae coniunctione conspirent, conventus internationales promovendo, scientificas investigationes inter sese distribuendo, inventa ad invicem communicando et cetera quae ad maiorem collaborationem conferunt provehendo. Viribus enim opportune consociatis ad sua gravissima scientiae munera reddentur promptiores et veritati Christi ab Ecclesia hodie summopere inter omnes gentes dilatandae atque tutandae validissimum praebebunt auxilium.

25. [*De Universitatibus Catholicis supplendis ubi erigi nequeunt*]. In Urbibus universitariis ubi catholicae Universitates erigi nequeunt, animarum Pastores congruum procurent auxilium iis qui civiles Universitates frequentant, ac Centra universitaria instituant, quae spirituale auxilium praestent atque, hospitibus pro studentibus institutis, morale praesidium offerant, et disciplinarum studium pro-

moveant harmonica fidei et scientiae consensione, theologico quoque magisterio ubi opportune fieri possit, in ipsa civili Universitate instituto.

26. [*De scientifica operositate extra Universitates Catholicas*]. Summopere quoque S. Synodus commendat ut docti catholici etiam extra Catholicas Universitates veritatem qua possunt amplitudine perscrutandam in bonum commune sedulo promoveant, tum per investigationem scientificam et docendi munere in civilibus Universitatibus, tum constanti scientifico commercio cum viris scientia egregiis. Curandum quoque est ut iuvenes praeclarioris ingenii sive Catholicarum sive civilium Universitatum, qui ad docendum et investigandum aptiores sunt, peculiari cura excolantur et ad magisteria in Universitatibus suscipienda promoveantur, quo latius et profundius veritatis fructus praebere atque plurimos ad lucem quoque Evangelii accipiendam perducere valeant.

ALLIGATUM I

ADUMBRATIO INSTRUCTIONIS DE SCHOLIS CATHOLICIS

INTRODUCTIO

Brevis conspectus historicus, ex quo apparet constans Ecclesiae sollicitudo pro educatione christiana, praesertim iuventutis, et pro scholarum cuiusvis generis et gradus institutione; doctrina ultimorum pontificum, praesertim Pii XI, in literis Encyclicis *Divini illius Magistri*, et Pii XII denuo confirmatur.

I. DE EDUCATIONE CHRISTIANA

1. Extolluntur natura, momentum ac necessitas hodierna educationis christianae.
2. Memorantur praecipui errores circa educationem hodie serpentes.
3. Indicantur graviora educationis impedimenta.
4. Exponuntur, brevi saltem synthesi, praecipua media, quibus Ecclesia utitur in educatione impertienda:
 - supernaturalia: — actiones liturgicae: — sacramenta et integer cultus divinus publicus; actiones paraliturgicae; praedicatio verbi Dei et catechesis; exercitia pietatis; opera apostolatus.
 - naturalia: — scholae; consociationes culturales; organisatio scouts; gymnasticae et lusoriae; prelum; cinema; radiophonium; televisorium, etc.

II. DE SCHOLIS CATHOLICIS

1. *Momentum hodiernum et finalitas scholae catholicae*:
 - a) Ostenduntur momentum, utilitas ac necessitas scholae catholicae.
 - b) Unde deducitur necessitas habendi systema completum scholarum catholicarum: sive quoad gradus scholarum; sive quoad earundem genus.

c) Recensentur praecipui errores circa scholam; praecipuae accusationes contra scholam catholicam: sive ex parte adversariorum; sive ex parte catholicorum; praecipui defectus scholarum catholicarum.

d) Significatur finis scholae catholicae proprius: *positive*: optima instructio; educatio christiana; consolidatio et propagatio fidei; *negative*: praeservatio fidei.

2. *Renovatio scholae catholicae*:

a) Ministerium scholarum verum apostolatum constituit;

b) Hic apostolatus requirit veram et specificam vocationem;

c) Elementa scholae catholicae:

— materialia: Aedificia; Organisatio scholastica: libri, subsidia paedagogica, subsidia didactica, ordo et disciplina, methodi.

— formalia: spiritus christianus, optima instructio religiosa et moralis, ductus ac vigilantia Ecclesiae, approbatio vel erectio et directio ab auctoritate ecclesiastica.

III. ACTIO PRO RENOVATIONE ET PROGRESSU SCHOLAE CATHOLICAE

1. *Fines assequendi*:

— Informatio conscientiae fidelium, informatio opinionis publicae, actio efficax ad tuenda iura et implenda officia, iustae leges ferendae, legitima libertas scholae, aequa subsidia oeconomica, universalis accessus scholae catholicae, optima instructio et educatio.

2. *Praecipui factores seu agentes*:

a) actio Ecclesiae erga scholam;

b) actio familiae erga scholam;

c) actio fidelium erga scholam;

d) actio consociationum catholicarum erga scholam;

e) actio Civitatis erga scholam.

3. *Potiora media adhibenda*:

Concordata et conventiones; Prelum, radiophonium, televisorium aliaque communicationis socialis media; congressus regionales, nationales vel internationales educatorum, parentum vel alumnorum scholarum superiorum; consociationes parentum, vel scholarium catholicorum; consociationes nationales et internationales collegiorum catholicorum; magistrorum ac professorum consociationes; consociationes Alumnorum et ex-Alumnorum; actio catholica; internationales catholicae consociationes; cooperatio cum aliis Consociationibus Internationalibus, quae rectam educationem et iura pueri sincero animo propugnant; actio deputatorum catholicorum; consociationes etiam civiles, si casus ferat; iura civilia in comitiis administrativis et politicis exercenda.

IV. ORGANISATIO ET COOPERATIO

Illustrantur diversi organisationis gradus et normae ad mutuam validamque cooperationem praestandam.

ALLIGATUM AD INSTRUCTIONEM

Classificatio scholarum et terminologia

- a) Classificationes quae fieri possunt ratione habita: instructionis, aspectus religiosi, alumnorum, magistrorum, status iuridici, etc.
- b) Adumbratio nonnullorum systematum apud diversas nationes hodie vigentium.
- c) Definiuntur sensus terminorum, quae in documentis ecclesiasticis adhibentur, eorumque coordinatio cum terminis apud diversas nationes usurpatis.

PRIMA LINEAMENTA QUAEDAM
INSTRUCTIONIS DE UNIVERSITATIBUS CATHOLICIS

I

1. In omnibus mundi partibus Universitates et Facultates Catholicae sive studiorum ecclesiasticorum sive saecularium habeantur.

2. Doceantur christifideles de Universitatum in Ecclesia necessitate. Catholicarum virium aptae condantur vel foveantur consociationes quae subsidia pro superioribus studiis sustentandis parent.

Apostolicae Sedis Dicasterium cui Studiorum Universitatum cura commissa est, virorum vere peritorum consilio adiuvetur, qui ex variis mundi partibus diversisque disciplinis eligendi sunt.

3. Novae Universitates et Facultates catholicae erigantur ubi temporum ac rerum rationes hoc expostulant, dummodo magistri, bibliothecae, aedificia, subsidia praesto sint ea perfectione et mensura, quae in tam gravi negotio nostris potissimum temporibus requiruntur.

Qualitas potius quam numerus Universitatum catholicarum curari debet, cum melius sit paucas florentes habere quam multas languentes.

II

DE UNIVERSITATIBUS ET FACULTATIBUS STUDIORUM ECCLESIASTICORUM

4. Universitates et Facultates Studiorum Ecclesiasticorum imprimis clericos, a quibus praecipue celebrantur, apte praeparent ad magisterium in Seminariis et in ipsis Universitatibus exercendum, ad scientias sacras et cum sacris connexas, altius investigandas et excolendas atque ad peculiaria in Ecclesia munera obeunda.

Curent insuper Episcopi ut ad huiusmodi superiora studia ecclesiastica peragenda invitentur et adiuventur etiam laici qui altiores professiones, imprimis magisteria quaelibet, formatione religiosa perfectiore imbuti, exerceant.

5. In Universitatibus Ecclesiasticis duplex instituatur biennium studiorum ad gradus academicos in Philosophia assequendos; alterum Philosophiae scholasticae, alterum specialisationis.

Biennium Philosophiae scholasticae ab omnibus clericis peragendum, sic in Fa-

cultatibus ecclesiasticis perficiatur ut alumni non solum ad studia theologica sed etiam ad altiora studia philosophica excolenda apte instruantur. Auditores igitur accuratissime in fundamenta syntheseos Doctoris Angelici introducantur quae ad philosophiam spectant; ita ut ad hanc plene cohaerenterque propria ratione recensendam atque ut progressus scientificus postulat ulterius evolvendam apti evadant. Hoc studiorum curriculo rite absoluto gradus Baccalaureatus conferatur.

Alterum biennium, ad Licentiam docendi conferendam, studiis specialisationis impendatur peculiari ratione habita philosophiae et scientiae recentioris aetatis; in quo biennio ordinando Universitates congrua fruantur libertate sub suprema Sanctae Sedis auctoritate.

6. Praeterea, Universitates et Facultates, quae magistrorum subsidiorumque copiam congruam habent, altiora studia ad Lauream in Philosophia conferendam instituant per congruum temporis spatium usque ad dissertationis scriptae defensionem protrahenda. Haec autem magisteria eo respicere debent, ut ope investigationis et reflexionis stricte philosophicae altior syntesis culturae modernae ab erroribus expurgatae sub luce veritatis christianae promoveatur.

7. In Universitatibus et Facultatibus ecclesiasticis duplex sit studiorum S. Theologiae ordo ad gradus academicos assequendos; alter in quo integrum corpus doctrinae theologicae tradatur, alter in quo pars seu sectio eiusdem particularis sic excolatur ut sacrorum Alumni assidue et apte parentur ad magisterium exercendum et disciplinas sacras provehendas.

8. Prius studiorum curriculum, ad Baccalaureatum, per annos quatuor protrahendum sic in Facultatibus ecclesiasticis instituatur ut non solum ea comprehendat quae ad normam decreti « De studiorum ratione in Seminariis » ad munus sacerdotale sancte obeundum praeparant, sed etiam auditores ad altiora studia specialisationis in disciplinis sacris prosequenda idoneos reddat.

Ad hunc finem assequendum S. Theologia ad scientificam exacta methodum, tam positivam quam speculativam, accuratissime tradatur, ita ut integra huius disciplinae synthesis ad principia et doctrinam S. Thomae Aquinatis in omnibus suis partibus organice perspecta habeatur.

9. Sacrorum Alumni Baccalaureatu in S. Theologia insigniti ad altiores gradus academicos acquirendos alteri studiorum ordini per tres saltem annos incumbant.

Duobus primis annis ad Licentiam in S. Theologia contententes ita studio particularis sectionis se dedant, ut non solum doctrinam traditam omnino perspectam habeant et in hac scientiae parte vere periti reddantur, verum etiam ope exercitationum ad praecipuos eius fontes cognoscendos compositi, scientificam investigandi methodum ipsi propriam plene addiscant, atque ad magisteria in Seminariis Maioribus et quaedam ministeria praecipua rite obeunda solide praeparentur.

Studia ad Lauream per congruum tempus protrahenda in Universitatibus et iis Facultatibus quae magistrorum congruentem copiam habent, instituuntur quae studia ita ordinentur, ut candidati ad propriam disciplinam efficaciter provehendam vere apti fiant et ad docendum in Universitatibus rite excolantur.

10. Rationes studiorum in utroque curriculo observandae a singulis Universitatibus et Facultatibus, Sancta Sede ducente et approbante, conficiantur ad peculiare locorum condiciones accomodatae, imprimis territoria Ecclesiarum Orientalium atque Ecclesiarum recenter fundatarum quod attinet.

11. Praeter studia philosophica et studia theologica de re dogmatica, morali,

spirituali, alia habeantur specialisationis studia quae sive in particularibus Facultatis Philosophicae et Theologicae sectionibus sive in propriis Facultatibus vel Institutis promoveantur.

In ipsis singularem locum obtinent Divinorum Librorum studia quae secundum iterata Sanctae Sedis monita et huius Sanctae Synodi decreta Patres particulari cura prosequenda esse iubent.

Praeterea hae praecipue disciplinae excolantur: patrologia, historia theologiae, scientiae historiae religiosae, scientiae de re liturgica, de re pastoralis; ius canonicum et civile, scientiae de rebus orientalibus christianis, scientiae missiologicae, scientiae confessionum acatholicarum et religionum achristianarum; archaeologia christiana, musica sacra, ars sacra; scientiae sociales, paedagogicae, scientiae ethnologicae, et anthropologicae, litterae humaniores christianae, scientiae de mediis communicationis socialis et aliae id genus.

12. Professorum in Universitatibus et Facultatibus ecclesiasticis varii habeantur ordines. Ut quis in professorum collegium legitime cooptetur, requiritur non solum ut vera peritia certis documentis comprobata praeferat, verum etiam ut unicuique ordini congruam exhibuerit maturitatem scientificam. Numerus autem professorum talis sit oportet ut singularum scientiarum disciplinis atque auditorum numero sive pro lectionibus sive pro exercitationibus fructuose instituendis plane respondeat.

13. Omnes magistri tum in tradendis tum in investigandis disciplinis, propriae methodi rationem quam accuratissime habeant.

14. Apprime igitur servantur in S. Theologia et in philosophia methodus et principia S. Thomae; iuxta quoque ratio habeatur methodorum quas certus scientiae progressus invexit, quibusque disciplinae ecclesiasticae iuxta propriam naturam apte et tuto promoveri possunt et debent.

15. Auditores in laborem scientificum proprium sub ductu professorum gradatim introducantur. In priore curriculo principia methodologica propriae disciplinae addiscant, eaque aptis exercitationibus applicare incipiant.

In curriculo specialisationis autem in quo disciplinae magis monographice proponuntur ad aliorum commentationes recte expendendas et praeprimis ad selecta scientiae argumenta indaganda et in parte proprias investigationes ac conclusiones scriptis proponendi solide instituantur. Qui singulorum labor scientificus in curriculo ad lauream priorem locum obtinere debet.

16. Seminaria Maiora dioecesana et religiosorum particulari institutionis perfectione praecellentia, Universitatibus et Facultatibus affiliari vel aggregari possunt, ita ut sub earum vigilantia et ductu melioris ingenii iuvenes eam consequantur institutionem scientificam quae priori Facultatis philosophicae et theologiae curriculo respondeat et in fine curriculi debitis examinibus superatis gradu Baccalaureatus ordinari queant.

III

DE UNIVERSITATIBUS ET FACULTATIBUS STUDIORUM SAECULARIUM

17. Facultates catholicae studiorum saecularium erigantur proprium cuiusque obiectum scientifica ratione investigantes, illud revelationis Christianae lumine considerantes.

18. In omni Universitate Catholica studium sacrae theologiae, sive ut facultas sive ut peculiare institutum, sive ut schola religionis totius Universitatis veluti anima sit.

19. Promoveatur alumnorum Universitatis Catholicae integra religiosa ac moralis ac socialis institutio necnon et illorum problematum investigatio de quibus et profanae et sacrae scientiae suo modo agunt, ita ut fidei cum ratione consensio eluceat et ipsae profanae scientiae veritatis revelatae luce perfundantur.

20. Catholicae Universitates professoribus polleant scientia ac christiano iudicio eximiis et quam validissime adiuventur necessariis et opportunis subsidiis, unde bibliothecis, investigationis institutis ceterisque scientificis instrumentis apte sint instructae.

21. Ordinarii loci sedulo moneant fideles ut catholicas Universitates et facultates ubi extant frequentent.

22. Universitatum Catholicarum aditus alumnis congruis dotibus praeditis facile pateat; iis autem qui sunt tenuioris fortunae generoso auxilio obveniatur.

23. Spiritu catholico ac fraterno recipiantur qui aliis ex nationibus adveniunt, ita ut litteris scientiisque alte instituti ac simul religione moribusque convenienter formati, in patriam reversi, propriis rite fungantur muneribus ad maius tum Ecclesiae tum Societatis civilis bonum.

IV

QUAEDAM MONITA PRO OMNIBUS UNIVERSITATIBUS ET FACULTATIBUS

24. In quavis Facultate diversae disciplinae, pout possibile est, ad invicem sese adiuvent.

25. In omni Universitate diversae Facultates, mutuam sibi praestent operam.

26. Universitates omnes mutua inter sese operae coniunctione conspirent, conventus internationales promovendo, scientificas investigationes specialisatas inter sese distribuendo, inventa ad invicem communicando et cetera quae ad maiorem collaborationem conferunt provehendo.

27. In Universitatibus et Facultatibus Catholicis instituta erigantur, quae primarie investigationi scientificae promovendae inserviant. Hisce Institutis praesto sint viri vere periti in unum congregati, opportuna subsidia, aptae cooperationis rationes.

28. In Urbibus universitariis, imprimis ubi catholicae Universitates desunt, animarum Pastores Centra Universitaria instituant, quae spirituale auxilium praestent atque, hospitiiis pro studentibus institutis, morale praesidium offerant, et disciplinarum studiorum promoveant, harmonica fidei et scientiae consensione. Theologicum quoque magisterium ubi opportune fieri possit, in ipsa civili Universitate instituat.

29. Docti catholici etiam extra Catholicas Universitates veritatem qua possunt amplitudine perscrutandam in bonum commune sedulo promoveant; docendi mu-

nus in civilibus Universitatibus suscipiant et constanti scientifico commercio cum praeclaris scientiae viris communicent.

30. Iuvenes praeclarioris ingenii sive Catholicarum sive civilium Universitatum, qui ad docendum et investigandum aptiores sunt, peculiari cura excolantur et auxiliis opportunis adiuventur ad magisteria in Universitatibus suscipienda.

31. Coetus Episcoporum curam habeat de Universitatibus catholicis, quae in eorum regionibus sunt.

ALLIGATUM II

DE SCHOLIS CATHOLICIS ET DE STUDIIS ACADEMICIS

*Selectio et ordinatio normarum quae ad recognitionem
Codici I.C. pertinere videntur relate
ad Schema Constitutionis*

1. Desiderantur pauca verba de subiecto educationis, in forma principii generalis de iure et obligatione educationis.

2. Ius educationis omnibus modis et etiam instrumentis modernis provehenda, vindicetur non solum parentibus et iis qui eorum locum tenent (can. 1372, § 2) sed, in eodem canone, etiam Ecclesiae pro suo gravissimo officio.

3. Urgeatur expresse cooperatio (in opere educationis) Familiae, Ecclesiae, Status.

4. Can. 1375, de iure Ecclesiae quoad scholas, redigatur forma magis universalis et completa: cuiusvis gradus et generis... condendi et regendi (per se vel per alios) scholas proprias.

5. Edicatur aliquo modo quaenam sint notae propriae scholae vere catholicae et indigentur requisita ut aliqua schola sit schola Ecclesiae.

6. Expresse vindicetur libertas naturalis liberae electionis scholae, repudiato quovis scholarum monopolio.

7. Inculcetur expresse perfectio scholae catholicae curanda ante omnia quoad institutionem religiosam; deinde quoad omnes aspectus (magistrorum numerum, peritiam, exemplarem vitam, quoad studiorum rationes, quoad disciplinam, quoad paedagogica et didactica subsidia etc.).

8. Expresse exigatur praeparatio magistrorum et obligatio acquirendi gradus academicos vel titulos congruos, prout hoc pro variis scholarum speciebus in diversis regionibus praescribitur; quod exigatur imprimis pro magistris religionis.

9. Condatur canon de munere Secretarii generalis pro re scholari, pro singulis dioecesibus, vel si casus ferat, pro regionibus.

10. Canon de organisatione operis educationis et institutionis in omni gradu et genere scholarum condatur.

11. Item canon de mutua cooperatione et operae consociatione inter scholas catholicas cuiusvis gradus et mediis cooperationis cum aliis non catholicis condatur.

12. Loco Ordinariorum coetus territoriales episcoporum substituantur, ubi propter uniformitatem necessariam expedit, ut locorum Ordinarii communi consilio procedant (e.gr. circa rationes studiorum, circa sustentationem, etc.).

13. Omittatur canon 1378, de privilegiis doctorum, quia, in hac forma, obsoletus videtur.

14. Condatur canon quo quaevis mercaturae species a scholis catholicis arceatur.

15. Magis organica et logica fiat enumeratio et ordinatio canonum de scholis in Codice I.C. (cann. 1372-1383).

Quoad Universitates plurimi canones ex novo condendi sunt, quia in Codice I.C. pauca tantum de Universitatibus dicuntur.

1. Edicantur expresse quaedam condiciones essentielles quae ad novam Universitatem condendam requirantur.

2. Statuatur principium de distinctione inter curriculum academicum institutionis et specialisationis una cum methodi congruae indicatione.

3. Necessitas aut Facultatis, aut Instituti Religionis, aut saltem Cathedrae theologiae in unaquaque Universitate Catholica urgeatur.

4. Constitutio Institutorum investigationis scientificae in Universitatibus urgeatur.

5. De affiliatione et aggregatione canon condatur.

RELATIO

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

Seguendo sostanzialmente le norme date dalla Commissione di Coordinamento, la Commissione Conciliare « De Seminariis, de Studiis et de educatione catholica », e utilizzando la materia dei documenti già presentati dalla Preparatoria, nel convegno plenario tenuto dal giorno 21 febbraio al 2 marzo 1963, ha approntato il nuovo Schema « De Scholis Catholicis », che ora è sottoposto al nostro esame per il settore di nostra competenza.

Dirò subito che la terza parte dell'antico Schema, intitolato « De obsequio erga Ecclesiae Magisterium in tradendis disciplinis sacris », è stato ommesso del tutto, come la Commissione di Coordinamento aveva suggerito,

perché era ritenuto fuori posto, tanto più che esortazioni e disposizioni in materia figuravano qua e là in altri Decreti Conciliari, e specialmente nella Costituzione « De Ecclesia », con sufficiente ampiezza e autorità.

CONTENUTO

La materia si presenta così distribuita:

Dopo un Proemio di indole generale, si succedono tre parti (Praecipua educationis principia - De Scholis Catholicis in genere - De universitatibus Catholicis).

Consta di 26 punti, per un complesso di circa 3600 parole, contro le 7500 circa del precedente Schema.

Anche questa riduzione a metà rappresenta uno snellimento assai giovevole, attestando subito che molte ridondanze e particolarità sono state eliminate.

Venendo alle singole parti, osservo che il Proemio è una esposizione tranquilla e compendiosa del dovere e diritto nativo della Chiesa in fatto di educazione, e del suo costante interessamento.

La prima parte riassume i diritti fondamentali della persona umana, e quindi della famiglia, dello Stato e della Chiesa.

La seconda parte è suddivisa in due sezioni: A) Principii fondamentali circa la Scuola, in genere; B) Principii peculiari circa le Scuole cattoliche.

Ne va notata l'importanza e l'ampiezza, che risponde sia al sempre più diffuso senso di libertà che viene invocato per la Scuola contro ogni tendenza monopolistica in campo scolastico, sia per l'impostazione da darsi agli Istituti dipendenti dall'Autorità della Chiesa affinché corrispondano al nobilissimo scopo di integrale educazione.

La terza parte si riferisce in ispecie alle Università Cattoliche, alle quali la Chiesa tributa particolarissima cura, come è ovvio.

Nella nuova stesura si supera la eccessiva divisione precedente fra Università Cattoliche e Università di studi ecclesiastici, quasi si opponessero: basta la distinzione; e così vengono eliminate parecchie ripetizioni che si riscontravano nello Schema preparatorio. Questa terza e ultima parte si chiude con una felice esortazione alla collaborazione, interna e nel campo sia nazionale che internazionale.

VALUTAZIONE

Dall'esame, anche solo esterno del documento (è questo infatti il campo della competenza specifica della Commissione di Coordinamento), appare che lo Schema si attiene alla enunciazione dei principi generali in materia scolastica, così come era stato raccomandato.

Va rilevata inoltre la bontà dell'ordine seguito nella successione, tanto

delle parti, quanto dei singoli punti, il che dà un senso gradevolissimo di progressiva e bene congegnata enucleazione degli argomenti.

Ritengo di far notare come sia stata cura della Commissione Conciliare — senza nulla sacrificare dei principii — evitare polemiche, usando tono positivo e sereno e mantenendosi in quota di alta visione, così da richiamare fiducia e facile comprensività, come si conviene ad un Concilio Ecumenico che si impernia visibilmente sulla pastoralità dell'insegnamento.

Se poi la Commissione Conciliare (come sa essere già suo intendimento) vorrà ulteriormente limare qualche punto dello Schema, per eliminare ogni rimasuglio o parvenza di forma trattatistica, lo Schema risulterà ancora più agile e suadente.

Mi pare qui doveroso rivolgere un plauso alla stessa Commissione Conciliare per il lavoro compiuto con tanta dedizione e saggezza.

CONCLUSIONE

Attesa la sempre crescente importanza che il problema della educazione e della scuola, nei suoi vari gradi, va assumendo nel nostro tempo, mi pare che il Concilio Ecumenico non possa prescindere dal farne oggetto del suo interessamento.

È pure da riconoscere che l'attuale Schema risponde alle norme date, nella precedente Sessione del gennaio del corrente anno, dalla Commissione di Coordinamento.

Pertanto sommessamente ritengo che lo Schema stesso possa essere presentato alla discussione del Concilio.

APPENDICE I

Seguendo le nostre indicazioni, la Commissione Conciliare ha preparato un elenco di « Instructiones » che, sempre in tema di Educazione - Scuola - Università Cattoliche, potrebbero eventualmente essere emanate auctoritate Concilii Oecumenici Vaticani II.

Sono cose che, per la loro stessa natura e vastità, richiederanno molto tempo per la preparazione. Non so se il Concilio avrà modo di trattarne, anche perché l'entrare nei dettagli aprirebbe la via a interminabili discussioni.

Penso che la Santa Sede lo potrà fare, se e quando lo riterrà opportuno, rifacendosi ai principi generali dello Schema Conciliare.

In particolare osservo che la Legge emanata nel 1931 (Costituzione « Deus Scientiarum Dominus ») per disciplinare le Università e Facoltà di Studi Ecclesiastici, potrà essere opportunamente aggiornata. Parallelamente si potrà emanare una Legge che disciplini le Università Cattoliche in genere, (il Codice infatti è da considerarsi come una Costituzione fondamentale che va esplicitata), giacché finora non vi si è provveduto, mentre, qualora fos-

sero bene indirizzate, armonizzate, e coordinate, le Università della Chiesa rappresenterebbero una forza tale da imporsi alla considerazione e assai giovare al miglioramento della comunità mondiale.

APPENDICE II

La stessa Commissione Conciliare ha selezionato e compilato in brevissime enunciazioni le norme da presentare per l'aggiornamento del C.I.C. nella materia che riguarda l'educazione, la Scuola in genere, e gli Studi Universitari.

La Segreteria Generale del Concilio potrà opportunamente trasmetterle all'Ente competente.

3

Schema Decreti DE CLERICIS *

Praenotanda

Hoc « De Clericis » Decretum, iuxta normas a Commissione « De Concilii laboribus coordinandis » datas, in tria Capita dividitur. In primo vero Capite (« De vitae sacerdotalis perfectione ») principia exponuntur de sacerdotali perfectione; media indicantur quibus utens sacerdos ad ipsam consequendam tendere debet; et denique virtutes delineantur vitae sacerdotalis peculiare et propriae. In altero autem Capite (« De studio et scientia pastoralis ») agitur de studio, quatenus ipsum ad officia clericalis status pertinet, et etiam necessarium est ad pastorale ministerium efficaciter adimplendum, cum ministerium hoc a sacerdote exigit tum congruam doctrinalem praeparationem, tum aptam personarum et locorum nostrae aetatis cognitionem. In tertio tandem Capite (« De recto usu bonorum ») principia generalia ostenduntur circa fines quibus bona in Ecclesia destinantur, atque circa modum quo ipsa sunt administranda ad utilitatem apostolicam, pro honesta clericorum sustentatione ac sociali praeventia, et in pauperum adiutorium.

Iussu quoque ipsius Commissionis « De Concilii laboribus coordinandis », prae oculis habentes peculiare et urgentes necessitates pastorales quorundam regionum ac socialium coetuum, in fine Decreti specialis exhortatio addita est, ut sacerdotes omnesque Christifideles, spiritu apostolicae solidaritatis moti, ad hoc problema solvendum suam collaborationem enixe praestent.

* Schema a commissione de disciplina cleri et populi christiani die 9 martii 1963 (n. 319/63) missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

Caput I

DE VITAE SACERDOTALIS PERFECTIONE

Sacerdotii munus est, in participatione sacerdotii Christi Domini, sacrificium offerre, sacramenta administrare, fideles ad sanctitatem perducere, ceterosque ad Ecclesiae sinum restituere aut convertere.

Cum vero ad omnia haec rite obeunda, virtus ac perfectio summopere iuvent, ideo Sacrosancta Tridentina Synodus opportune iam monebat: « Nihil est quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicaverunt. Cum enim a rebus saculi in altiorem sublatis locum conspiciantur, in eos tamquam speculum reliqui oculos iniiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur ».¹

Alioquin, saeculis decurrentibus, constanter per Ecclesiae magisterium, per acta Pontificum et Conciliorum, sacerdotalis sanctitas inculcata est, novissime vero Sanctae Sedis hortamentis frequentius ac vehementius datis, proprie in sacerdotalis vitae perfectione ingruentium hodie malorum remedium promptum, idque summe efficax indicatum est.

Omnibus sane dictum est: « Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est »,² ad illam tamen perfectionem colendam peculiari titulo adstringuntur sacerdotes, quos in ordinatione sacra Ecclesia monuit « fide et opere debere esse perfectos, seu geminae dilectionis, Dei scilicet et proximi, virtute fundatos ».³ Sacerdos enim, prae ceteris fidelibus, « sal terrae et lux mundi » esse debet.⁴

Imo, quo plus crescit hominum a Deo defectio atque abscessio, eo urgentior sedulitas atque attentio sacerdotis fit ad se arctius cum Christo uniendum, in spiritu Pauli Apostoli, cui « vivere Christus est »,⁵ ac ad se immunem servandum a saeculi vitiis, numquam bonis temporalibus cor apponendo, sed Iesu mortificationem in corpore suo circumferendo,⁶ atque ab omni mundano aestimandi atque ratiocinandi modo iuxta placita naturalismi quem vocant.

Ideo, Sacrosancta haec Synodus, quae eo tendit potissimum ut vita in toto orbe christiano renovetur ac roboretur, viaque sternatur ut omnes Ecclesiae Sanctae convertantur, ita ut iuvante Deo citius fiat « unum ovile, et unus pastor »,⁷ cum praestantissimum inter media ad hunc finem attingendum sacerdotalem sanctitatem reputet, adhortationes ad clerum Summorum Pontificum S. Pii X, Pii XI, Pii XII, ac fel. regn. Ioannis XXIII prae oculis habens, easque enixe commendans, haec insuper considerata ac exsequenda tenet:

1. [*Fundamentum exigentiae sanctitatis sacerdotalis*]. Sanctitas in sacerdote ex eo praesertim exigitur, quod ille, per sacramentum Ordinis et characterem sacerdotalem, Christi aeterni Sacerdotis instrumentum efficitur, novoque titulo in Dei possessionem transit. Dum enim omnes « in Christo regeneratos crucis signum efficit reges, Sancti vero Spiritus unctio consecrat sacerdotes »:⁸ quos, ex hominibus quidem assumptos,⁹ Pontifex noster, sedens ad dexteram Patris, speciali modo unctione Spiritus sacerdotes consecrat ut, in corpore suo, quod est Ecclesia, « cuius universitas sacerdotalis est »,¹⁰ ministerio episcopatus et presbyteratus, sacerdotium ipsius Christi repraesentent, et in persona ipsius agant.

Sacerdos igitur ad eius perfectionem proprius accedere debet, cuius partes gerit,¹¹ atque peculiariter « homo Dei »¹² factus, ita inter homines se gerere debet, ut in

ipso quodammodo sanctitas illius qui nobis factus est « sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus »¹³ affulgeat.

2. [*Ipsum ministerium postulat sanctitatem in sacerdote*]. Ipsa quoque divini ministerii sanctitas postulat ut sacerdotes dignius quam fideles ceteri se Deo consecrent « mortis Dominicae mysterium celebrantes ».¹⁴

Meminerint « sacrificium Dominicum legitima sanctificatione non celebrari, nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni ».¹⁵

Verbum Dei praedicantes « quod docuerit imitentur »,¹⁶ memores verborum Gregorii Papae: « Illa vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat, quia quod loquendo praecipit, ostendendo adiuvat ut fiat ».¹⁷

Denique sacerdos « non tantum magister, sed medicus est animarum. Si ergo in eius opera passiones vivunt, qua praesumptione percussus mederi properat, qui in facie vulnus portat? ».¹⁸

3. [*Sacerdotis sanctitas proprii muneris adimpletione alitur atque augetur*]. Sacerdotalis sanctitas muniis alitur atque augetur, quae omnino propria sacerdotii sunt, praesertim vero:

a) oblatione piissima Eucharistici Sacrificii, ita ut non solum sacerdos « Eucharisticum Sacrificium... celebret, sed etiam intima quadam ratione vitae vivat »;¹⁹

b) oblatione digna Sacrificii laudis, idest divini officii, quo « ascensus mentis animique Deo » sacerdos consequatur « ut cum beatis spiritibus laudes Eidem in aeternum concinentibus copuletur »;²⁰

c) reverentia ac filiali oboedientia Episcopo praestanda, iuxta promissum in sacra Ordinatione datum, ut pax Domini sit cum eo semper;

d) amore confratrum, praesertim qui ministeriis dioecesis addicti sunt, item laicorum dioecesis cooperatorum;

e) caritate erga sacerdotes poenis ecclesiasticis innodatos, etiamsi a fide vel ab unitate Ecclesiae defecerint: quorum condicio Sacrae Hierarchiae continuo, et quidem maxime, cordi est. Ideo sacerdos, praesertim si amicitia coniunctus, lapsorum confratrum fiduciam excitet ac roberet, viam reditus — quantum fieri potest — apte disponendo, utcumque dilectionis ac sollicitudinis eloquium numquam intermittens, et solacium in adversitatibus praebens, et auxilium in necessitate;

f) ministeriis prompte ac libenter exercendis in bonum fidelium, maxime administratione sacramentorum ac verbi Dei, nullo tamen conamine intermisso aut posthabito amplexandi eos, qui Deum ignorant, vel negant vel repellunt, his Dei amorem instanter patefaciens, divinamque voluntatem, quia Deus omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire »;²¹

g) acquirendo ornamenta illa corporis et animi, quae, cum hominibus huius temporis valde placent, ideo ipsi sacri ministerii exitui prodesse possunt qualia sunt comitas, simplicitas ac sinceritas in agendo, modestia ac serenitas vultus, personae ac vestium decor, gestus atque aspectus dignitas, urbanitas, aliaque eiusmodi. Quocirca, illud Apostoli ad rem videtur: « Quaecumque sunt vera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae famae, si qua virtus, si quas laus disciplinae, haec cogitate ».²²

4. [*Sacerdos fratribus servire satagat, quo melius eos Christo adducat*]. Quamvis sacerdos sit fidelium sibi commissorum pater ac magister, continuo tamen recogitet verba Domini: « Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et

dare animam suam, redemptionem pro multis ».²³ Ideo numquam dominans aut dominari nitens, sed forma factus gregis ex animo²⁴, Christo omnes adducere attendat, sibi que idoneos cooperatores eligere in aedificationem corporis Christi.

5. [*Media ad sanctificationem adhibenda*]. Quoad sanctificationis media ac subsidia, haec maxime prae oculis habenda sunt:

a) oratio mentalis, cui peragenda quotidie congruum tempus reservandum est, praeter quam vocalibus precibus;

b) lectio spiritualis, qua animus enutriatur Scripturis Sacris, operibus SS. Patrum, exemplis sanctorum;

c) amor filialis erga B. Virginem Matrem, quolibet die Rosario Mariano et aliis precibus honorandam;

d) quotidiana conscientiae discussio;

e) menstrua recollectio, frequens peccatorum confessio, directionis spiritualis usus, operum misericordiae exercitium, suffragia pro defunctis;

f) exercitia spiritualia quotannis peragenda, nisi Ordinarii expressa interveniat exemptio.

6. [*Vita communis fovenda*]. Vita communis, quantum fieri potest, in clero foveatur: item, sacerdotum conventus et adsociationes, ita ut a periculis solitudine forte obventuris ipsi eripiantur, ac fraterno uniantur vinculo caritatis, orationis, pastoralis collaborationis, recreationis.

7. [*Consilia evangelica sectanda*]. Totam vitam suam sacerdos componere curet secundum evangelica consilia, ita ut praeluceat ob animum solutum ab inordinato amore suipsius, personarum, rerum, ac quorumlibet bonorum temporalium.

8. [*Instante orandum et adlaborandum pro vocationibus*]. Sacerdos, cuivis muneri addictus, quaecumque dignitate praefulgens, numquam enixas preces fundere ac strenue agere intermittat pro vocationibus ecclesiasticis et ad statum perfectionis christianae: humillime ac instante a Domino messis petat ut dignos ac multos operarios in messem suam mittere dignetur²⁵: item, adolescentes prudenter eligere, consilio dirigere, quocumque auxilio iuvare studeat, ut praeclarissimum sacerdotii vel status perfectionis acquirendae finem, quem sibi forte adipiscendum proposuerint, quam citius et quam facilius consequi possint.

9. [*Apostolatus opera numquam intermittenda, et in eis crux gaudio amplectenda*]. Quoties eius labores infructuosi videantur, et afflictiones aut persecutiones adveniant, animi deiectionem sacerdos ne patiatur, nec in mundo levamen quaerat, sed apostolatus crucem agnoscere sciat, et eam tollens sequatur Dominum, ut adimpleantur ea quae desunt passionum Christi in carne sua,²⁶ gaudens se dignum factum esse pro nomine Iesu contumeliam pati.²⁷

10. [*Semper se paratum praebeat ad perfungendum quolibet munere a Superiore commisso*]. Sacerdos numquam muneribus sibi concreditus ita adhaereat, ut paratus et promptus non exstet ad ea dimittenda, et ad alia assumenda, quae, intuitu boni communis, vel ipsius sacerdotis, a competenti Superiore proponantur.

11. [*De sacerdotum aegrotantium cura*]. Sacerdotes aegrotantes, maxime si decumbunt, solliciti cum paracho communicare velint de opportunis religionis subsidiis ac de frequenti sacramentorum receptione: quatenus rerum adiuncta id

postulare videantur, licentiam assequi studeant sacrum domi faciendi, aut aliis indultis fruendi. Confratres autem adeant infirmos istos, consolentur, ipsis sacramenta et omnia pietatis officia libenter praestantes, et, si casus ferat, etiam temporalia auxilia.

12. [*De testamento opportune faciendo*]. Ne sollicitudinibus nimis hora mortis turbetur, tempestive sacerdos de pecunia ceterisque bonis vita durante disponat in favorem sive operum Ecclesiae, ut sunt Seminaria, Sacrae Missiones, etc., sive pauperum: vel, utcumque, de suo patrimonio decernat per testamentum, ad legis patriae praescripta redactum.

13. [*De morte in spe et animo tranquillo recipienda*]. Tandem, hora mortis adveniente, spem roboret sacerdos, et animum erigat, verbum recogitans Apostoli: « Ego enim iam delibor, et tempus resolutionis meae instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum eius ».²⁸

NOTAE

¹ Trident. Sess. XXII, *De Reform.*, can. 1.

² *Mt.* 5, 48.

³ *Pont. Rom.*, in collatione Ord. Presb.

⁴ *Mt.* 5, 13-14.

⁵ *Phil.* 1, 21.

⁶ Cf. 2 *Cor.* 4, 10.

⁷ *Io.* 10, 16.

⁸ LEO MAGNUS, *Serm.*, 4, 1; P. L. 54, 148-149.

⁹ Cf. *Hebr.* 5, 1.

¹⁰ LEO MAGNUS, *Serm.*, 3; P. L. 54, 145 ab.

¹¹ Cf. PIUS XI, *A.A.S.* 28 (1936) 20.

¹² 1 *Tim.* 6, 11.

¹³ *Hebr.* 7, 26.

¹⁴ *Pont. Rom.*, in collatione Ord. Presb.; recolenda quidem hic sunt verba Sancti Thomae: « ad idoneam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens; ut sicut illi, qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis » (*S. Th., Supplem.*, q. 35, a. 1, ad 3).

¹⁵ CYPRIANUS, *Ep.* 63; P. L. 4, 381.

¹⁶ *Pont. Rom.*, in collatione Ord. Presb.

¹⁷ *Epist.*, lib. I. *ep.* 25; P. L. 77, 470.

¹⁸ GREGORIUS, *Reg. Pastor.*, I, 9; P. L. 77, 22.

¹⁹ PIUS XII, *Menti Nostrae*: *A.A.S.* 42 (1950) 667.

²⁰ PIUS XII, *l.c.*, p. 670.

²¹ 1 *Tim.* 2, 4.

²² *Phil.* 4, 8.

²³ *Mt.* 20, 28.

²⁴ Cf. 1 *Pt.* 5, 3.

²⁵ Cf. *Mt.* 9, 37-38.

²⁶ Cf. *Col.* 1, 24.

²⁷ Cf. *Act.* 5, 41.

²⁸ 2 *Tim.* 4, 6-8.

Caput II

DE STUDIO ET SCIENTIA PASTORALI

Sacerdotes, non tantum memores verborum Domini docentis in eo esse vitam aeternam ut cognoscant homines solum Deum verum et quem misit Iesum Christum¹ Veritatem et Viam ad Patrem perducentem,² sed mandatum Eius etiam recolentes ut omnes gentes illam Veritatem doceant,³ semper prae oculis habere debent praestantissimum sibi munus incumbere, cum participes sint sacerdotii Christi et collaboratores Episcopatus, verbum salutis populo praedicandi. Ideo toto ex corde eis curandum est ut per gratiam Dei in ipsis adimpleatur promissio illa divina: « Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina ».⁴

Quapropter Episcopus, in sacro ritu ordinationis, levitas admonet ut « sint maturi in scientia » et « sit doctrina eorum spiritualis medicina Dei ».⁵ Sacerdos enim assumitur ab Episcopo in ministerium sacrum ut partem cum pso habeat in cura animarum et in praedicatione fidei. Unde Ecclesia constanter monet ut « clericis studia praesertim sacra, recepto sacerdotio ne intermittant et in sacris disciplinis solidam doctrinam sectentur ».⁶

Docendi munus potissimum sane est censendum in sacerdotali ministerio, cum Dominus Apostolis dixerit: « euntes ergo docete omnes gentes ».⁷ Attamen, id quod aliis est tradendum prius possideatur oportet, unde necessarium omnino est ut sacerdotes veri nominis scientia polleant, quae et suam vitam supernaturalem alat atque foveat et populo sibi commisso communicari possit « in omni patientia et doctrina ».⁸

Ut autem Veritatem Christi Domini fructuose communicet, debet etiam sacerdos doctrinam tradere et verbis mentibus audientium convenienter aptatis et modo plane respondente peculiaribus nostrae aetatis condicionibus psychologicis et socialibus.⁹

Ad hunc vero finem attingendum, cum etiam ipse ordo naturalis a Patre luminum procedat, neque per gratiam ullo modo tollatur, sed elevetur, necessarium quoque est ut sacerdos, praeter scientiam sacram, sufficiente ditetur cultura humana generali et solida polleat informatione de scientiae profanae nostris diebus praecipuis acquisitionibus, iis praesertim quae laboris pastoralis efficacitati aptius favere valeant. Eo magis autem haec informatio necessaria evadit, quod progressus harum disciplinarum, haud recte intellecti, saepe occasionem praebeant, tum non credentibus tum etiam ipsis credentibus, obiectiones contra fidem movendi vel etiam oppositionem asserendi scientiam inter et Veritatem a Deo revelatam.

Ideo Sacrosancta haec Synodus, ut omnes sacerdotes munere suo mediatorum inter Deum et homines, magistrorum et pastorum efficacius in dies fungi valeant, haec considerata et exsequenda tenet:

14. [*Studium ad officia status clericalis essentialiter pertinet*]. Studium est pro sacerdote « officium status » cui, non obstantibus laboris apostolici exigentiis, quae in dies continuo crescunt, post orationem potissimum momentum agnosci debet, quippe quod condicio sit necessaria tum ministerii pastoralis fructuose exercendi, tum propriae vitae supernaturalis pie nutriendae.¹⁰

15. [*Studium continuum et nostris diebus respondens requiritur*]. Proinde sacerdos conscius esse debet scientiam in Seminario acquisitam viaticum pro tota vita sufficiens nullo modo constituere, sed cognitionem initialem tantum, quam

necesse prorsus est in dies amplificare et profundiore reddere, ob oculos habens mentem, problemata et necessitates hominum nostrae aetatis,¹¹ ut modo conveniente eam communicare possit secundum testimonium prophetae: « labia sacerdotis custodiant scientiam et legem requirant ex ore eius ».¹² Sic enim sacerdos potest dicere cum Apostolo: « omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos ».¹³

16. [*Sapientia fidei acquirenda*]. Ne autem hoc studium in encyclopaedica quadam massa cognitionum consistat, neque ad facilem informationem de novissimis quaestionibus scientificis aut de technicis pastoralibus limitetur, ad veram *sapientiam christianam* acquirendam, quae omnia ad lucem fidei intelligit et ordinat, ipsum dirigatur oportet.¹⁴ Sapientia quidem ad quam obtinendam Ecclesia, Mater et Magistra, iterum atque iterum Spiritum Sanctum ut det nobis « recta sapere »¹⁵ nos exorare hortatur.

17. [*Scientia sacra*]. Scientia ministri sacri sacra esse debet, nempe, e sacro fonte desumpta vel ad sacrum finem directa. Praeprimis igitur sacerdos Iesum Christum, unicum Salvatorem nostrum, cognoscere debet, qui est manifestatio Patris, et cuius persona, vita et doctrina revelatio sunt veritatis.¹⁶ Haec scientia haurienda primo est, uti patet, ex lectione et meditatione Sacrae Scripturae, iuxta illud Sancti Hieronymi: « Divinas Scripturas saepius lege: imo numquam de manibus tuis sacra lectio deponatur... Sermo presbyteri Scripturarum lectione conditus sit ».¹⁷ Haec scientia nutriatur quoque studio Patrum et aliorum Traditionis documentorum, sed ut plenas responsiones reddere valeat quaestionibus ab hominibus huius temporis agitatis, consulat etiam sacerdos optimos et probatos scientiae theologiae et exegeticae hodiernos scriptores.

18. [*Scientiae humanae*]. Ad scientias vero humanas quod attinet, ea ex illis sacerdotes cognoscere satagant, quae fructuosam conversationem et colloquium cum ceteris hominibus faciliora reddere valeant. Proinde studio se dent eorum problematum, quae attentionem omnium hodie alliciunt vel quae speciali modo agitantur apud homines curae suae pastoralis commissos. Artem quoque paedagogicam ita adipisci conentur, ut modum agendi atque docendi adaptent condicionibus psychologicis illorum quibus verbum Dei annuntiant, et ad hunc finem scientias paedagogicas, psychologicas et sociologicas pro posse discere satagant.¹⁸

19. [*Cursus pastores*]. Clericis igitur opportuna media comparentur, ut hisce scientiis sacris ac humanis se perficiant. Ideo:

a) iuvenis clerus, post persolutum curriculum theologicum studiorum, et secundum circumstantias diversarum dioecesium, unius anni cursum pastorem perficiant, si id fieri potest, ut applicatione pastoralis scientiarum theologicarum pressius erudiantur,¹⁹ utque necessarias ad sacrum ministerium scientias humanas, sociologicas nempe, psychologicas et paedagogicas, acquirere valeant, et in cognoscendis methodis apostolatus nostrae aetatis proficiant;²⁰

b) item, aptis in domibus breves cursus instituuntur, ubi sacerdotes studium pastorale plenius perficiant: primum nempe post trium annorum ministerii sacri exercitium, deinde vero tertio vel quinto quoque anno, usque ad aetatem a loci Ordinario determinandam.²¹ Peragantur praeterea cursus regionales vel nationales, non solum ad studium pastorale amplificandum, sed etiam ad ea invicem commu-

nicanda, quae experientia sunt acquisita, necnon ad coordinandas omnes actiones pastorales in dioecesibus et in variis regionibus.²²

20. [*Roboratio unitatis et collaborationis pastoralis cum Episcopo*] Episcopus, si id fieri potest, praesentia sua foveat cursus pastorales, ut in communi oratione, studio et labore renovetur vinculum unitatis, caritatis et apostolatus inter Ordinarium et « cooperatores providos » sacri sui ordinis.²³

21. [*Instituta pastoralia*]. Constituantur ac promoveantur Instituta pastoralia nationalia vel regionalia (de re catechetica, vel liturgica, vel de sociologia religiosa), in quibus periti sacerdotes et laici profundiori studio se dent methodorum evangelizationis et catechesis, artium investigationis socialis, organizationis et communicationis, et aliarum huiusmodi rerum. Suas quoque conclusiones aliis scripto et verbo communicare satagant.

22. [*Bibliothecae in usum cleri*]. Adnectatur his Institutis bibliotheca specialis pastoralis, cuius libris facile clerus uti possit. Inter commentaria vero periodica ea seligantur ab Ordinario, quae maxime idonea sint, ipsaque sacerdotibus commendentur in cura animarum laborantibus.

23. [*Moderator studii pastoralis*]. Designetur et institutur ab Ordinario in unaquaque dioecesi quidam studiorum *moderator* seu *promotor*, qui de iis omnibus curet studium et scientiam pastorem respicientibus.

24. [*Studii necessitas ad vitae sacerdotalis sanctitatem*]. Occasione recollectionum ac exercitiorum spiritualium, obligatio in studiis perseverandi sedulo in memoriam sacerdotum revocetur, quo clarius pateat quae mirabilis relatio inter studium sacrum et vitae sanctitatem intercedat, maxime sane conferens ad elevationem status clericalis.

NOTAE

¹ Io. 17, 3.

² Ibid. 14, 6.

³ Cf. Mt. 28, 19.

⁴ Ier. 3, 15.

⁵ Pont. Rom., in collatione Ord. Presb.

⁶ C.I.C., can. 129.

⁷ Mt. 28, 19.

⁸ 2 Tim. 4, 2.

⁹ « Multa enim in populi christiani mores rerum cursus induxit, patrum nostrorum inaudita temporibus: quae pernovisse hodie sacerdotem oportet, ut nova novis remedia malis in Iesu Christi virtute reperiatur, et salutarem Religionis vim in omnes venas afferat humanae societatis » (Prus XI, Epist. Ap. *Officiorum omnium*, 1 aug. 1922: A.A.S. 14 [1922] 456).

¹⁰ « ... ut in lege tua die ac nocte meditantes, quod legerint, credant; quod crediderint, doceant; quod doceant, imitentur » (Pont. Rom., in collatione Ord. Presb.).

¹¹ Cf. Prus XII, *Epistula ad participantes conventui XXI universali Sodalitatis cui nomen « Pax Romana »*, 6 aug. 1950: A.A.S. 42 (1950) 635.

¹² *Mal.* 2, 7.

¹³ *1 Cor.* 9, 22.

¹⁴ Cf. *1 Cor.* 2, 6-7; quo in sensu et IOANNES XXIII fel. regn. ait: « ... d'altra parte non siamo ignari dei pericoli, che l'*inimicus homo* non cessa di seminare anche fra le persone più sante. Né ci sfugge come anche un malinteso spirito di conquista e una smaniosa ricerca di novità possano produrre una perdita pericolosa delle genuine virtù sacerdotali » (*Allocutio sacerdotibus ex Apostolica Cleri Unione*, 12 mart. 1959: A.A.S. 51 [1959] p. 199). Cf. etiam C.I.C., can. 129.

¹⁵ In festo Pentecostes, *Oratio*.

¹⁶ Cf. *Io.* 18, 37.

¹⁷ *Ad Nepotianum*, Ep. 52, 1.

¹⁸ « Opera idcirco danda est, ut alumni sensim prudenterque in intima populi consilia ac studia penetrent, ne, sacerdotio aliquando initiati sacrisque addicti muneribus, suae incerti sint actionis; quod non tantum ipsorum perturbaret animos, sed eorum etiam sacerdotales labores minueret » (PIUS XII, *Menti Nostrae*: A.A.S. 42 [1950] 686-687).

¹⁹ Particularis annus formationis pastoralis, quadriennio theologico absoluto, pro Religiosis praescribitur in Const. Apost. *Sedes Sapientiae* 31 maii 1956, et adnexis Statutis Generalibus. Sed etiam pro Clero diocesano plura constituta sunt Instituta in quibus particularis promovetur formatio neosacerdotum. Insuper creati sunt Convictus vel Collegia sicut desiderantur in Adhort. Apost. *Menti Nostrae*: A.A.S. 42 (1950) 692.

²⁰ Quamplurima S. Sedis documenta particularem de novis sacerdotibus curam habendam inculcant, et in genere pastorem praeparationem sacerdotum commendant. Memoranda sunt imprimis: S. PIUS X, Exhortatio ad Clerum *Haerent animo*: S. Pii X *Acta*, vol. IV (1908) 237 ss.; PIUS XI, Litt. Encycl. *Ad Catholici Sacerdotii*: A.A.S. 28 (1936) 5 ss.; PIUS XII, Motu proprio *Quandoquidem*, 2 apr. 1949: A.A.S. 41 (1949) 665 ss.; *Id.*, Adhort. Ap. *Menti Nostrae*, 23 sept. 1950: A.A.S. 42 (1950) 657 ss.; *Id.*, Const. Ap. *Sedes Sapientiae* (Pro Religiosis), 31 maii 1956, et adnexa Statuta Generalia; *Id.*, *Allocutio Sacerdotibus Convictus Barcinonensis*, 14 iun. 1957: *Discorsi e Radiomessaggi*, XIX, p. 271 ss.; *Ioannes XXIII*, Litt. Encycl. *Sacerdotii Nostri primordia*: A.A.S. 51 (1959) 545 ss.; *Id.*, *Allocutio in Magno Auditorio Pontificiae Universitatis Gregorianae*: A.A.S. 51 (1959) 74 ss.; *Id.*, *Allocutio Sacerdotibus ex Apostolica Cleri Unione*: A.A.S. 51 (1959) 198 ss.; *Id.*, *Allocutio in Pontificio Collegio Foederatarum Americae Septentrionalis Civitatum*: A.A.S. 51 (1959) 770 ss.; *Id.*, *Allocutio Pontificio Collegio Urbaniano de Propaganda Fide*: A.A.S. 50 (1958) 1012 ss.; *Id.*, *Allocutio ad Urbis curiones sacrosque temporis quadragesimalis concionatores*: A.A.S. 53 (1961) 154 ss.; *Id.*, *Allocutio ad Seminariorum Rectores*: A.A.S. 53 (1961) 559 ss.; *Id.*, *Allocutio ad Urbis curiones sacrosque temporis quadragesimalis concionatores*: A.A.S. 54 (1962) 167 ss.

²¹ In pluribus dioecesibus iam novo modo ordinantur examina quae C.I.C., can. 130, § 1 praescribuntur expleto studiorum curriculo saltem per triennium; instituuntur scilicet cursus annuales in quibus secundum ordinem apte praefinitum, quaestiones theologicae, morales, pastorales perfectiore ea luce tractantur, qua post prima vitae pastoralis experimenta a sacerdotibus iunioribus percipi possunt.

²² « I vostri studi, le comunicazioni, lo scambio di esperienze vi daranno — ne siamo certi — buoni indirizzi, e serviranno a meglio comprendere il problema e a facilitare le soluzioni... Moltiplicate gli incontri, e andate a trovare le pecorelle quasi ovunque » (IOANNES XXIII, *Allocutio iis qui interfuerunt Conventui coordinationis pastoralis*) N.B. Haec nota, desumpta ex Ephemeride « L'Osservatore Romano », d. 20 febr. 1963, complebitur postquam textus apparuerit in A.A.S.

²³ *Pont. Rom.*, in collatione Ord. Presb.

Caput III

DE RECTO USU BONORUM

Christus Dominus, cuius regnum non est de hoc mundo,¹ sicut a Patre missus erat, ita discipulos suos misit, ut praedicarent Evangelium omni creaturae animasque salvas facerent. Quapropter, tum Ecclesia, cui quidem ad finem suum assequendum bona temporalia necessaria sunt, tum ecclesiastica quaevis institutio, nequit sibi thesaurizare in terra nec dives quidem coram hominibus apparere, sed eo fine tantum bona possidere debet, ut cultum Deo reddat animasque Deo lucrificiat. Item eiusdem ministri, quorum Dominus est « pars et hereditas », ² non sint ut « qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives », ³ sed pascentes qui in eis est « gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucris gratia, sed voluntarie », ⁴ nullatenus terrenis, quibus egent, cor apponant, sed, exemplum sequentes Domini, qui « propter nos egenus factus est » ⁵ et « evangelizare pauperibus » ⁶ missus est, revera et ipsi pauperes sint spiritu, atque egenos diligent opere et veritate.

Quapropter Sacrosancta haec Synodus quae sequuntur servanda statuit.

25. [*Fines ad quos destinantur bona in Ecclesia*]. Meminerint semper omnes bona quaecumque, tum ecclesiastica proprie dicta tum quae occasione exercitii cuiusdam officii ecclesiastici clerici sibi comparant, secundum rei naturam atque iuxta antiquitus inductam et ab Ecclesia firmatam traditionem, destinari ad cultum divinum ordinandum, ad honestam Episcopis cleroque sustentationem procurandam, necnon ad opera sacri apostolatus vel caritatis, praesertim erga egenos, exercenda.⁷ Nemini itaque unquam licet officium ecclesiasticum quaestui habere redditusque ab ipso provenientes ad propriae rei familiaris ampliationem impendere.⁸ Quare clerici, nequaquam divitiis cor apponentes,⁹ omnem cupiditatem semper vitent et ab omni specie mercaturae sedulo abstineant, prae oculis habentes se bona ecclesiastica, redditusque quoscumque cum officii sacri exercitio coherentes, nunquam ita adhibere posse, ut exinde ipsi suive propinqui locupletiores fiant.

26. [*Officiis primus locus tribuendus est*]. Relicto systemate beneficii, iam obsoleto, quo officium beneficio quandoque subordinatum est et adhuc hodie nimis coniungitur, ipsis officiis ecclesiasticis, quae munera quaecumque stabiliter collata in finem spiritualem exercenda intelligi debent, princeps in iure Ecclesiae locus tribuatur. Quod ut reapse iuxta Ecclesiae mentem efficiatur, committitur Commissioni ad Codicem Iuris Canonici recognoscendum, ut legislationem canonicam de officiis ecclesiasticis elaboret magis Ecclesiae fini congruentem atque hodiernis adiunctis necessitatibusque accommodatam.

27. [*Aequa remuneratio clericis providenda*]. Quia « dignus est operarius mercede sua », ¹⁰ atque « Dominus ordinavit iis qui evangelium annuntiant, de evangelio vivere », ¹¹ normae statuuntur quibus provideatur omnium, qui quolibet funguntur in Ecclesia officio, honestae sustentationi. Quare curent Antistites, ratione habita locorum et temporum condicionum, ut pro singulis regionibus tales normae condantur, quibus iisdem omnibus remuneratio procuretur, quae pro ipso vita humanae et clericali dignitati congruente sit sufficiens, atque praeterea facultas tribuatur ut per seipsos quoque possint bono egenorum subsidiis prodesse. Talibus normis pariter iis omnibus, qui senectutis vel invaliditatis causa officium deponere coguntur, congrua pensio provideatur. In definitione remunerationis, quae fundamentaliter pro omnibus clericis, iisdem adiunctis saltem versan-

tibus, eadem sit oportet, ratio habeatur et ipsorum aetatis et in officiis ecclesiasticis exsequendis antiquitatis et officiorum gravitatis. Praeterea, modi rationesque socialis adsistentiae ac praeventivae clericis praestandae — pro locorum, temporum ac morum adiunctis — per viros apprime peritos in disciplinis socialibus, actuarialibus, oeconomicis, iuridicis atque in medicorum scientia, omni nisu et cura practice et efficaciter determinentur.

28. [*Massa bonorum communis in singulis dioecesis constituta*]. Ut valeant Antistites huic obligationi erga clericos satisfacere aliisquae dioecesis necessitatibus subvenire, massa communis bonorum singulis dioecesis, quatenus fieri potest, constituatur. Ipsa primum destinatur aequae remunerationi omnium clericorum qui eadem carent ob exiguos redditus cum officii exercitio cohaerentes aut ob insufficientes fidelium oblationes; dein praeventivae sociali et pensioni clericorum firmandae, necnon ecclesiis, scholis aliisque institutis ecclesiasticis aedificandis, vel ampliandis, instaurandis, administrandis atque tuendis, aliisque operibus praedictae bonorum destinationi respondentibus.

Haec massa bonorum communis constitui debet praesertim ex fidelium voluntariis oblationibus, quae quidem per se praecipuus sunt fons quo Ecclesia obtinet bona temporalia sibi necessaria, imo in plerisque regionibus unam praestant viam ut haec bona pro Ecclesia comparentur. Quapropter fideles apte moneantur de obligatione qua adstringuntur ut, pro viribus, temporalibus Ecclesiae necessitatibus libenter subveniant, iuxta uniuscuiusque regionis consuetudines seu mores. Fidelibus item commendetur ut pias fundationes faciant ad pietatis et caritatis opera peragenda, atque in specie ut dignae clericorum in dioecesi remunerationi provideri possit. Ad eandem massam communem constituendam conferantur quoque: imprimis pars reddituum ex exercitio officii sacri clericis obvenientium, quae congruam eorum remunerationem iure particulari determinatam excedit nec ad onera implenda Missarum neque a peculiaribus oneribus cum officio cohaerentibus requiritur; item, pecuniae collectae ex taxis legitimis, quibus, moderatione quidem et aequitate, Ordinariis licet onerare stipendia seu honoraria quae clerici sibi comparent, non occasione officii sacri, sed per exercitium cuiusdam alius muneris quod legitime exercent, nisi tamen iisdem integris ad honestam suam sustentationem egeant; item, bona quae dioecesi data sunt aut tribuantur sine expressa determinatione finis ad quem destinantur; item, aliqua pars reddituum bonorum ipsius dioecesis, si sufficientia habeantur; praeterea, redditus antiquorum bonorum beneficiorum, cum immobilium tum mobilium, ubi adhuc exstant; subsidia etiam caritativa quae divitiores dioeceses fraterno animo pauperioribus dioecibus tribuant; et tandem in genere redditus omnes, quibus gaudent personae morales ecclesiasticae, quatenus iisdem non sint necessarii.

29. [*Administratio bonorum huius massae communis*]. Administratio bonorum ad massam communem dioecesanam pertinentium fiat ad normam iuris per Consilium administratorum, qui ab Ordinario loci designantur.

30. [*Administratio bonorum in genere*]. Administratio omnium bonorum in dioecesi fiat sub vigilantia Ordinarii loci, cuius est praeterea eandem ad normam iuris ordinare, et qui poterit, si casus ferat atque bonum dioecesis id postulet, discernere ut plurimum, imo omnium in dioecesi, officiorum saecularium administratio coniunctim fiat, per Consilium administratorum qui ab ipso loci Ordinario designantur.

31. [*Diligentia servanda in administratione bonorum*]. Omnes bonorum ecclesiasticorum administratores, ut bonorum conservationi atque incremento et fructuum copiae rite consulatur, maxima cum diligentia hoc suum munus adimpleant, fideliter observantes praescripta iuris canonici, imo et iuris civilis uniuscuiusque nationis. Praeterea sedulo attendant ad normas doctrinae socialis Ecclesiae, praesertim quoad iustam mercedem operariorum, qui munus aliquod in commodum vel in servitium Ecclesiae exercent; item accurate semper observent ea quae ad praefactorum operariorum praeventiam socialem et ad eorundem adsistentiam sanitariam ab auctoritate civili in territorio praescribuntur.¹²

32. [*Notiones de administratione bonorum in Seminariis tradendae*]. Notiones de recta bonorum administratione omnibus clericis in Seminario tradantur, et pro omnibus administratoribus directorium quoddam seu manuale conficiatur, si nondum habeatur. In singulis autem nationibus unum exstet, quantum fieri possit, exemplar librorum administrationis bonorum ecclesiasticorum.

33. [*Laici periti in administratione bonorum partem habeant*]. Ne minus efficienter fiat bonorum ecclesiasticorum administratio neve sacerdotes, nimis labore administrationis occupati, ab officiis vitae pastoralis avertantur, neque exinde ipsa cura animarum detrimentum patiatur, provideatur ut in quolibet negotio alicuius momenti partem habeant laici qui negotiorum gerendorum peritia atque vitae honestate excellant, cum et ipsis, utpote Corporis Christi membris, maior pars in rebus Ecclesiae, praesertim temporalibus, agnoscenda sit.

34. [*Opera caritatis, erga pauperes praesertim, exercenda*]. Rogantur tandem enixe Antistites atque bonorum ecclesiasticorum administratores omnes ut operibus caritatis ope horum bonorum exsequendis particulari modo studeant, prae oculis habentes bona, quae evangelium annuntiando comparata sunt, ad evangelium annuntiandum atque in praxim reducendum inservire debere. Quare praesertim attendant ad egenorum necessitates easque pro posse sublevare satagent, memores verborum Domini: « quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis ».¹³

NOTAE

¹ Io. 18, 36.

² Num. 18, 20.

³ Luc. 12, 21.

⁴ 1 Pt. 5, 2.

⁵ 2 Cor. 8, 9.

⁶ Luc. 4, 18.

⁷ CONC. ANTIOCHENUM, can. 25: P.L. 7, 164; MANSI, II, 1328; *Decretum Gratiani*, c. 23, C. 12, q. 1.

⁸ CONC. PARISIENSE, a. 829, can. 8: M.G.H., Sect. III, *Concilia*, t. 3, pars 1, 622; CONC. TRIDENTINUM, Sess. XXV, c. 1 *De reform.*

⁹ Ps. 61, 11; S. HIERONYMUS, *Epist. ad Nepotianum*, 52, c. 6 (c. 71, C. 12, q. 2).

¹⁰ Mt. 10, 10; Luc. 10, 7; 1 Cor. 9, 7; 1 Tim. 5, 18; S. CYPRIANUS, *Ep. 1*, 1: P.L. 4, 193; et *Ep. 39*, 5: P.L. 4, 340.

¹¹ 1 Cor. 9-14.

¹² PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo anno*, d. 15 maii 1931, pars. II, n. 4.

¹³ Mt. 25, 40.

Exhortatio

DE DISTRIBUTIONE CLERI

Sacrosancta haec Synodus, quae non solum fine suo praecipuo, sed sua etiam ipsius natura pastoralis est atque apostolica, cum item directe tendat ad Christi Evangelium inter omnes gentes, nationes et sociales ordines propagandum et ad Ecclesiam toto terrarum orbe condendam, facere non potest quin animadvertat quomodo sacerdotes, per quorum ministerium fides extenditur,¹ servatur ac roboratur, non pari numero adsint in singulis regionibus, ita quidem ut Christifideles haud pauci in gravi periculo versentur a fide catholica deficiendi, quippe qui Dei verbi praedicatione et sacramentorum administratione penitus careant. Insuper innumeri homines Christi Evangelium nondum noverunt.

Attamen feliciter in dies crescens conspicitur spiritus caritatis et solidaritatis, denuo per recentiora incepta lucide patens, quo omnes Christifideles, sed praesertim sacerdotes illarum nationum vel dioecesium ubi maior vocationum copia adest, suaviter et efficaciter moventur ad sollicitudinem circa problemata et pastorales necessitates tum aliarum regionum quae cleri inopia laborant, tum aliorum personarum coetuum quorum membra vel infima sociali condicione gaudeant vel omni cultura ac debita efformatione careant.

Quapropter, ut hic spiritus fraternae solidaritatis novaque haec apostolica incepta magis ac magis in bonum animarum augeantur, Sacrosancta haec Synodus omnes Christifideles hortatur ut illud Sancti Ioannis Chrysostomi considerent ac meditentur: « Mementote fratres: quod non de vestra tantummodo vita, sed de universo orbe a vobis ratio reddenda est », ² ideoque, quae sequuntur tenet.

35. Sacerdotes, qui Christi Domini sacerdotium et apostolatam miro ipsius delectu ac concessu participant, et cooperatores sunt Episcoporum eorumque muneris universalis socii, recolant omnium ecclesiarum sollicitudinem sibi cordi esse debere. Itaque sacerdotes illarum dioecesium quae maiori vocationum copia ditantur libenter se paratos praebeant ad suum ministerium in aliis dioecesibus, regionibus vel operibus, indigentia laborantibus vocationum, exercendum, si id opus fuerit.³

36. Laici omnes, qui membra cum sint Corporis Christi Mystici, agnoscere semper debent sibi « pro sua quisque parte, officium esse impense diligenterque adlaborandi ad aedificationem et incrementum eiusdem Corporis », ⁴ intime persentiant cum Romano Pontifice, cum Collegio Episcoporum et sacerdotibus — « cor unum et anima una » ⁵ — necessitatem ac officium collaborandi propriis orationibus, elemosynis ac collectis in incrementum laboris pastoralis illis in locis ubi sacerdotes desunt.⁶ Hoc enim aptissima erit manifestatio illius curae pro Ecclesiae bono communi, qua moti omnes Deum exoramus « pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum ».⁷

37. Pariter optat Sacrosancta Synodus ut Commissio ad Codicem Iuris Canonici recognoscendum ita normas de incardinatione et excardinatione reficiat, ut, firmo semper manente pervetere hoc instituto, hodiernis pastoralibus adiunctis atque necessitatibus aptius ipsae normae respondeant, itemque commendat ut praefata Commissio formulas iuridicas sanciat — exemplo utens recentium inceptorum ⁸ — quae distributionem cleri saecularis atque specialia quaedam opera pastoralia faciliora reddant.

NOTAE

¹ Cf. *Rom.* 10, 17.

² *Homilia XV in Matth.*; haec verba Concilii Patribus in mentem nuper revocata sunt a IOANNE XXIII fel. regn.: Cf. *Epistula ad singulos Catholicae Ecclesiae episcopos ceterosque Patres Concilii Oecumenici Vaticani II in Epiphania Domini 1963*, p. 13.

³ Sacerdotes tamen numquam singuli mittantur, si fieri potest, sed saltem bini vel terni. Si in solitudine enim manent, damna haud parva ipsis oriri possunt, praesertim primis temporibus si forte linguam et mores novae regionis nondum bene cognoscunt. Pariter expedit sollicitam curam adhibere de eorum vita supernaturali necnon de eorum valetudine mentis et corporis.

⁴ PIUS XII, *Litt. Encycl. Mystici Corporis: A.A.S.* 35 (1943) 241.

⁵ *Act.* 4, 32.

⁶ Foveatur praesertim adiutorium pro operibus ad vocationes promovendas, pro novis aedificandis Seminariis et scholis ubi catechistae instituuntur, aliisque id genus.

⁷ Canon Missae.

⁸ Exempli gratia, Seminaria nationalia vel internationalia, quorum alumni instituuntur ut dioeceses adeant cleri penuria laborantes; Praelaturae cum vel sine territorio a Sancta Sede constitutae, quarum sacerdotes, specificam praeparationem consecuti, totis viribus sedent ad animarum bonum promovendum earum dioecesium in qualibet orbis regione, ubi sacerdotes desiderantur specialibus qualitatibus ornati, qui peculiare apostolatus sociales, vel intellectuales vel etiam penetrationis in diversos societatis ordines exsequi valeant.

RELATIO

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

Lo schema è stato rielaborato secondo le norme della Commissione di coordinamento ed è stato fatto un buon lavoro.

A pag. 2 si fa una elencazione delle virtù sacerdotali: a mio parere sarebbe completata con un richiamo alla virtù della castità.

Mi pare molto ben fatta la seconda parte, relativa alla formazione e allo studio della pastorale. A tal proposito però suggerisco che la Commissione si intenda con quella dei Seminari e degli Studi per concordare quanto hanno stabilito nei loro schemi sullo stesso punto della pastorale dei sacerdoti.

Anche la terza parte è stata rielaborata molto bene. In particolare sui numeri 27, 29 suggerirei di chiarirli meglio, trattandosi di argomenti vitali e molto pratici.

Il n. 29, che parla dell'amministrazione dei beni in massa comune, tocca una questione di grande importanza e di grande attualità; sarà perciò utile che sia ben sottolineato per il Concilio.

Al n. 35, riga 29, mettere l'aggiunta *Ordinarii iudicio*, in modo da tutelare la permanenza in diocesi degli elementi più qualificati ed evitare che i soggetti meno idonei siano facilmente regalati ad altre diocesi.

Non avrei altro da suggerire e faccio voti che lo schema — con le correzioni indicate — sia presentato al Concilio, perché ben fatto.

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Alle ore 17,30 del giorno 25 marzo 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato, Amleto Giovanni Cicognani, ha inizio la prima seduta della seconda sessione della Commissione « De Concilii laboribus coordinandis ».

Sono presenti l'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Presidente; e gli Em.mi Membri Achille Liénart, Vescovo di Lilla, Francesco Spellman, Arcivescovo di New York, Giovanni Urbani, Patriarca di Venezia, Carlo Confalonieri, Segretario della S. Congregazione Concistoriale, Giulio Doepfner, Arcivescovo di Monaco, Leo Giuseppe Suenens, Arcivescovo di Malines-Bruxelles; gli Eccellentissimi Pericle Felici, Segretario Generale del Concilio, Casimiro Morcillo González, Arcivescovo di Zaragoza, Sottosegretario del Concilio, Giovanni Villot, Coadiutore cum iure successionis di Lyon, Sottosegretario del Concilio, Giovanni Giuseppe Krol, Arcivescovo di Filadelfia, Sottosegretario del Concilio, Guglielmo Kempf, Vescovo di Limburgo, Sottosegretario del Concilio; assente, perché impossibilitato a parteciparvi per motivi di salute, l'Ecc.mo Filippo Nabaa, Arcivescovo di Beirut e Gibail per i Melchiti, Sottosegretario del Concilio.

Fungono da attuari gli Ill.mi e Rev.mi Monsignori Antonio Mauro e Vincenzo Fagiolo.

È all'ordine del giorno l'esame degli schemi « De sacrorum alumnis formandis » e « De scholis catholicis ».

Sono perciò presenti, su invito del Card. Presidente, l'Em.mo Card. Giuseppe Pizzardo e il Rev.mo P. Agostino Mayer, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione dei Seminari, degli Studi e dell'educazione cattolica.

Fatta la preghiera di rito, il Card. Presidente dà il benvenuto e porta a conoscenza della Commissione quanto segue: « Die 25 martii 1963 SS.mo Domino haec quae sequuntur placuit adprobare "commendanda esse in nostra Commissione" ».

Primo: hoc nostro Conventu omnia septemdecim schemata, quae a Commissione de coordinandis Concilii laboribus delecta atque definita (circumscripta) fuerunt, proferenda erant; et cum iis scilicet conditionibus, contractionibus et nexibus, de quibus in postremis coetibus a nobis actum est.

Horum schematum quaedam hic in promptu sunt,¹ alia quoque quam primum habebuntur.

Secundo: nostrae Commissionis proprium munus est haec schemata exa-

¹ Cf. pp. 216-225; 229-243.

minandi, ut inde existimetur, utrum eadem correcta fuerint ad normam praescriptorum, quae ad id data sunt; et utrum ad singulos Episcopos iam mitti possint, an non. Res plane urget, quia tempus breve est: etenim ipsa schemata ab Episcopis huc remitti debent, antequam generalibus et sollemnibus Concilii sessionibus proponantur.

Tertio: de *singulis* schematibus nunc referre debet proprius Cardinalis ex hac Commissione: is autem, si velit, id facere potest simul cum Cardinali vel cum Cardinalibus, si plures sint, qui duobus elapsis mensibus schematum studium direxerunt, laboribusque praefuerunt.

Hae etiam *relationes* in nostris hisce coetibus *breves* et *simplices* sint oportet: quapropter quod necessarium est dicatur, atque res a nobis probandae, mutandae — aptius dixerim ordinandae — tantum proferantur.

Quarto: ut saepe animadversum est, thema vel *argumentum princeps* inest disceptationibus Concilii Oecumenici Vaticani II, scilicet *Ecclesia*: cui argumento quaedam quoque alia nuper inserta seu adiecta sunt, sive ut perfectum evaderet ipsum thema principale, sive ut amplissima materies, quantum possibile est, aliquantum minueretur. Id igitur meminerimus oportet, ut universo Concilio apta *structura* et *significatio* conferatur.

Nunc argumenta perpendenda sunt, simul ac singula nobis subicientur, eademque postea recto componentur ordine, qui definitivus censendus erit.

Quinto: duae sint rationes, quibus noster horum dierum labor definiatur:

1. *Repetitiones tollantur*, si quas adhuc invenerimus;
2. *Schemata contrahantur*, ubi id necessarium et opportunum videatur, eo sane consilio, ne eadem schemata scholasticos tractatus redoleant.

Sexto: iterum iterumque affirmandum est, Concilii Vaticani II proprium non esse, ut *quaestiones disputatae* definiantur, etsi ab erroribus atque periculis conatibus cavendum sit. Qua super re, in memoriam reducatu oportet praeclara Summi Pontificis *oratio*, quam die undecimo mensis Octobris superioris anni ineunte Concilio ad Patres habuit, ubi nobiles egregiaeque agendi rationes proponebantur.

Omnium laborum fundamentum et veluti cardo, ut patet, *doctrina* semper sit; sed sive *Concilii* sive *schematum finis* et *effectus pastoralis* et *practicus* esse debet ».

Prende quindi la parola l'Em.mo Card. Carlo Confalonieri, relatore dei due schemi all'ordine del giorno, iniziando dall'esame del primo, intitolato « De sacrorum alumnis formandis ».²

Terminata la relazione dell'Em.mo Card. Confalonieri, si apre la discussione, prendendo per primo la parola l'Em.mo Card. Presidente, il quale

² Cf. pp. 226-228.

afferma: « anche io sono favorevole allo schema, come è stato rielaborato dalla Commissione e non ho nulla da osservare o da suggerire sui vari punti ».

L'Em.mo Card. *Pizzardo*: ringrazio vivamente l'Em.mo Card. Confalonieri per le belle parole di approvazione sullo schema. La Commissione, che ho l'onore di presiedere, ha veramente lavorato molto e di ciò intendo tributare qui una particolare lode all'esimio Segretario di essa, P. Agostino Mayer.

L'Em.mo Card. *Liénart* approva lo schema e lo ritiene ben preparato per essere inviato ai Padri conciliari.

L'Em.mo Card. *Spellman* fa presenti le sue osservazioni leggendo il suo voto scritto.³

L'Em.mo Card. *Cicognani*: anche io sono del parere dell'Em.mo Card. Spellman, di non prescrivere cioè l'obbligatorietà di un anno in più, dedicato alla formazione pastorale dei giovani leviti; si lasci ai Vescovi il deliberare sull'opportunità di istituire o meno il 5 anno per la preparazione all'apostolato.

L'Em.mo Card. *Urbani*: ma lo schema in verità non lo prescrive e parla di un tirocinio facoltativo.

L'Em.mo Card. *Spellman*: io sono contrario anche al tirocinio, perché lo ritengo inutile e non corrispondente alle necessità pastorali.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: ma il tirocinio ha molte forme ed i Vescovi possono — secondo le esigenze delle loro diocesi — scegliere una o l'altra forma.

L'Em.mo Card. *Urbani*: il n. 26 dello schema lascia infatti libertà ai Vescovi nel caso. Ma, a parte ciò, mi pare che sia necessario concordare il n. 26 dello schema in discussione con il n. 19 dello schema De clericis.

L'Em.mo Card. *Doepfner*: i numeri II e III siano ridotti ad uno con la indicazione *de formatione ad sacerdotium*. Riguardo al directorium propongo che non si faccia passare molto tempo prima di prepararlo, anzi che si inizi al più presto, possibilmente durante il Concilio.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: anche io sono del parere di iniziare subito e di non attendere che ci si sia dimenticati delle disposizioni e dello spirito conciliari prima di iniziare l'opera di esecuzione dei deliberati del Concilio; e a tal proposito suggerirei di pregare il S. Padre di nominare subito anche la Commissione per la revisione del Codice di diritto canonico, la quale durante il Concilio inizi a preparare il lavoro di aggiornamento del Codice.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: già l'Em.mo Card. Ciriaci aveva chiesto tempo fa di far nominare la Commissione per la revisione del Codice, ma si

³ Cf. Adnexum I, pp. 266-267.

pensò che fosse un po' prematuro; date le attuali proposte non ho difficoltà a parlarne al S. Padre.

L'Em.mo *Card. Doepfner*: nello schema non si specifica quali norme valgano per i seminari minori e quali per i maggiori; mi pare che sarebbe bene esprimerlo.

L'Em.mo *Doepfner* propone perciò di inserire tra il cap. II ed i cap. III una piccola sezione distinta, col titolo: « De praeparatione *puerorum* ad vocationem ecclesiasticam ». Questa parte dovrebbe contenere due paragrafi: a) De familia christiana; b) De seminariis minoribus — indicata indole particolari illorum institutorum.

Omnia sequentia deinde clare intelligenda sunt de seminariis *maioribus* in quibus directe formatio ad *sacerdotale* munus tradenda est.

Rev.mo *P. Mayer*: Anche in sede di Commissione si è sentita questa difficoltà. In verità l'insieme delle norme riguarda i seminari maggiori, poche quelle che si riferiscono ai seminari minori; alla difficoltà si potrebbe ovviare premettendo una clausola di questo tenore: « normae, quae sequuntur, respiciunt seminaria maiora, nisi ex ipsa natura rei etiam minoribus applicari possunt et debent ». Si può accettare anche la soluzione proposta dall'Em.mo *Card. Doepfner*. In ogni modo si terrà conto di questa osservazione.

L'Em.mo *Card. Suenens*: mi pare che in tutto il nuovo testo nulla ci sia di nuovo; si dicono cose già conosciute. Forse sarebbe opportuno che almeno il direttorio presenti un qualche aggiornamento, in modo che risulti qualche novità e non ci si trovi sempre con cose ripetute.

L'Ecc.mo *Mons. Felici*: Sono favorevole al nuovo testo. Colgo l'occasione per suggerire che sarebbe bene, una volta approvato lo schema, di passare il testo al latinista e quindi farlo stampare e inviare ai Vescovi.

L'Em.mo *Card. Presidente* si dice favorevole alla proposta e con lui i Membri tutti della Commissione.

L'Em.mo *Mons. Morcillo*: Ritengo lo schema ancora lungo e non del tutto conforme alle norme della Commissione di coordinamento.

L'Em.mo *Card. Urbani*: A tal proposito mi pare doveroso osservare che se gli schemi devono essere — come si desidera — con un contenuto pastorale e pratico, non possono essere troppo brevi e ridotti ai soli principi generali.

Gli Ecc.mi *Monss. Villot, Krol, Kempf* si dicono favorevoli al nuovo schema.

L'Em.mo *Card. Presidente* dichiara chiusa la discussione sullo schema e dà mandato al *Card. Relatore* di concordare con l'Em.mo *Pizzardo* le correzioni suggerite, senza che torni a riunirsi la Commissione conciliare dei Seminari a tale scopo.

Prende la parola l'Em.mo Card. Carlo Confalonieri, relatore dello schema « De scholis catholicis », ed inizia l'esame del nuovo testo, leggendo la sua relazione.⁴

Terminata la relazione dell'Em.mo Card. Confalonieri, si apre la discussione.

L'Em.mo Card. *Presidente*: Circa le Università cattoliche mi pare che non sia opportuno di strutturarle tutte nello stesso modo: tali Università godono di una propria autonomia, di origini particolari, di costituzioni (« charten ») assai differenti nelle diverse nazioni, che è bene vadano rispettate da parte della Santa Sede; è sufficiente che siano improntate ed ispirate a principi cristiani.

L'Em.mo Card. *Pizzardo*: Ringrazio l'Em.mo Relatore della cortese presentazione dello schema.

L'Em.mo Card. *Liénart* è del parere dell'Em.mo Card. *Presidente* circa le Università cattoliche. Quindi suggerisce di non insistere troppo quando vengono affermati i « diritti » della Chiesa all'educazione, ecc.; dove è necessario farlo, si usino termini dolci, senza urtare le autorità civili, senza assumere toni di egemonia. Tutto lo schema dovrebbe essere piuttosto comandato dalla visione della Chiesa che offre i suoi servizi nel campo dell'educazione.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: Mi pare che lo schema non ecceda in tale senso: in ogni modo la Segreteria terrà presente il suggerimento nella nuova redazione del testo.

L'Em.mo Card. *Presidente*: Giustamente; deve apparire che la Chiesa sta a servizio di tutti, contribuendo alla educazione spirituale e culturale del popolo; senza rivendicare privilegi; i diritti non devono essere minimamente abbandonati; ma non è necessario sempre sottolinearli.

L'Em.mo Card. *Urbani*: Condivido anche io le osservazioni dell'Eminentissimo Card. Liénart, anche perché sarà più facile in Concilio avere maggiori consensi sullo schema. Insieme però farei voto che la federazione delle Università, di cui si interessa la Sacra Congregazione dei Seminari e delle Università degli Studi, diventi in seguito più efficiente.

L'Em.mo Card. *Presidente*: Ma non si parli di Federazione di Università, come non esiste una Federazione dei Seminari; si lasci autonomia ai vari Istituti Universitari.

L'Em.mo Card. *Doepfner*: sono favorevole allo schema, tenuto però conto dell'osservazione dell'Em.mo Card. Liénart.

⁴ Cf. pp. 243-246.

L'Ecc.mo *Mons. Felici*: sono d'accordo con l'Em.mo Card. relatore. Prendo occasione per chiedere se delle presenti riunioni si possa dare notizia alla stampa con brevi comunicati.

Tutti esprimono parere favorevole.

L'Ecc.mo *Mons. Villot*: si tenga conto dell'osservazione dell'Em.mo Card. Liénart.

L'Ecc.mo *Mons. Krol*: sono favorevole allo schema.

L'Ecc.mo *Mons. Morcillo*: circa l'osservazione dell'Em.mo Card. Liénart mi pare che non si dovrebbe avere eccessiva preoccupazione; del resto sono i governi a parlare dei loro diritti all'educazione ecc.; si dovrebbe per lo meno cercare di non affermare soltanto i diritti degli stati, mettendo in oblio quelli della Chiesa.

L'Em.mo Card. *Presidente* dichiara chiusa la discussione sullo schema, dando mandato all'Em.mo Card. relatore di concordare con il Presidente della Commissione dei seminari e degli studi la redazione definitiva del testo, tenendo conto delle osservazioni fatte.

L'Em.mo Card. *Urbani*, relatore dello schema « De clericis », prende la parola per l'esame del nuovo testo presentato dalla Commissione della disciplina del clero e del popolo cristiano.⁵

Sono presenti su invito dell'Em.mo Card. Presidente, l'Em.mo Card. Pietro Ciriaci e Don Alvaro del Portillo, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione della disciplina del clero e del popolo cristiano.

L'Em.mo Card. *Ciriaci* ringrazia l'Em.mo Card. relatore; quindi spiega come lo schema è stato rielaborato dalla Commissione, indicando il lavoro e lo studio compiuti dai Membri e dai Periti.

L'Em.mo Card. *Presidente* approva lo schema e con lui si dicono dello stesso parere tutti gli altri.

L'Em.mo Card. *Spellman* presenta un voto scritto.⁶

L'Em.mo Card. *Presidente* dichiara chiusa la discussione e terminata la seduta.

Fatta la preghiera di rito, l'assemblea viene aggiornata a domani, ore 17,30, per l'esame degli schemi « De laicis; De Episcopis et dioeceseon regimine; De cura animarum ».

25 marzo 1963, ore 19,30.

⁵ Cf. p. 259.

⁶ Cf. Adnexum II, pp. 268-269.

ADNEXUM I

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE SACRORUM ALUMNIS FORMANDIS

Schema Constitutionis a Commissione de Seminariis, de Studiis et de Educatione Catholica praeparatum et secundum nostrae Commissionis monita recognitum in genere mihi placet. Aliquae animadversiones, tamen, necessariae vel utiles esse videntur. Etiam placent et puncta pro Instructione vel Directorio — una paragrapho omnino excepto — et selectio normarum quae ad recognitionem Codicis Iuris Canonici pertinere videntur.

Ad p. 8 sub n. 17. In prima paragrapho addendum est: « distinctione inter forum internum et forum externum sedule servata » ne libertas religiosa alumnorum periclitari possit.

De periodo impensioris tirocinii spiritualis, de quo in secunda paragrapho huius numeri, praeopto nihil expresse in Conciliari Constitutione dici. Nemo dubitat quin necesse sit congrua praeparatio spiritualis alumnorum tum ad vocationem sacerdotalem maturiore decisione amplectendam tum immediate ante sacerdotium ad convenientem praeparationem perficiendam. Forma huiusmodi praeparationis, tamen, adiunctis locorum, temporum personarumque perspectis, prudenti et libero singulorum Episcoporum iudicio relinquenda sit.

Ad p. 13 sub n. 26: (et ad Puncta pro Instructione vel Directorio, n. IV). Constitutiones a Concilio Oecumenico et, etiam, suggestiones his in Constitutionibus contentae ad universalem Ecclesiam dirigendae sunt. Aliqua suggestio, quae secundum opinionem Episcoporum alicuius regionis sat magnae ad condiciones Ecclesiae in eorum regione non pertineat vel ex qua opus eorum pastorale detrimentum accipiat, commendationem explicitam et generalem habere non debet. Erga instructiones auctoritate Concilii promulgandas debita reverentia praestanda est. Ergo, in huiusmodi instructionibus pro universali Ecclesia non sine necessitate includenda est aliqua suggestio contra quam multi Episcopi strenue dixerunt.

Schema huius Constitutionis (sub n. 26) proponit uti opportunum quemdam longiorem conventum quo iuvenes sacerdotes post aliquot annos vitae sacerdotalis in seminarium vel aptam domum per tempus convocantur. Deinde, in punctis pro Instructione vel Directorio (sub n. IV) proponitur uti prima inter suggestiones de institutione post seminarium perficienda diaconatus per annum.

Quando similes suggestiones primo-factae sunt a Commissione Praeparatoria in Schemate Decreti « De Sacramento Ordinis », omnes Cardinales et Praeses Conferentiae Episcoporum Civitatum Foederatarum Americae Septemtrionalis miserunt litteras Commissioni Praeparatoriae Centrali in quibus expresserunt vota sua huiusmodi suggestionibus omnino contraria. Hisce suggestionibus, si in actum deducantur, nostrae dioeceses sacerdotibus necessariis pro animarum salute priventur et opus pastorale Episcoporum detrimentum accipiat. Recta institutio pastoralis et spiritualis iuvenum sacerdotum poni potest sine tanta privatione eorundem pastoralis adiutorii quotidiani quod ad animarum bonum adeo necessarium est.

In Seminariis nostris institutio specificae pastoralis tum theoretica tum practica et exercitationes pastorales iam habentur (cf. n. 22 schematis Constitutionis et n. III, 7 punctorum pro Instructione). Supplementum practicum huic scientiae utilius aptiusque dari potest quando neomystae iam in vitam pastorem plenam sub cura parochorum ingressi sunt. Iuvenes sacerdotes convenire possint forsitan bis in mense per integrum diem in aliquo Instituto in quo instructio ac formatio dirigentibus magistris peritis prudentibusque recipiant una cum consilio, moderatione gubernationeque de modo recto in casibus practicis pastoralis vitae agendi.

Praeterea, maximi momenti est notare quod in Civitatibus Americae Septemtrionalis Foederatis consuetudo vitae communis inter clericos ubique dioecesium viget. Sacerdos iuvenis uti eius vicarius cooperator vitam communem agit cum parcho et saepius cum uno vel altero vicario cooperatore. Vitam sacerdotalem pastoremque, ergo, in circumstantiis valde salubribus incipit, in quibus revera pericula saecularia, in quantum humanis remediis licet, bene evitantur. Neomystae institutionem pastorem omnino practicam accipiunt in tirociniis nempe de facto pastoralibus a sacerdotibus experientia aetateque profectionibus cum quibus sub eodem tecto prope ecclesiam paroecialem et vitam et laborem communem faciunt. Secundum decreta Concilii Plenarii Baltimorensis III, sacerdotes, expleto studiorum curriculo, examen de quo agit c. 130 par. 1. C.I.C. per integrum quinquennium singulis annis subire debent. Etiam, apud nos omnes sacerdotes saeculares debent singulis annis spiritualibus exercitiis vacare.

Venerabiles Fratres. Episcopi et fideles Americani conspicui sunt pro nostro obsequio erga leges et instructiones Sanctae Matris Ecclesiae. Hac de causa, in Instructionibus auctoritate Concilii Oecumenici promulgandis spero ut non inveniamus instructiones vel etiam suggestiones e quibus sine necessitate opus pastorale detrimentum accipiat.

ADNEXUM II

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE CLERICIS

Caput I de Vitae Sacerdotalis Perfectione in genere placet. Totum schema, tamen, in forma aliquantulum brevior reddi possit.

Ad p. 4 sub n. 6. Experientia nostra in Civitatibus Foederatis Americae Septemtrionalis docet utilitatem summam vitae communis inter clericos consuetudinis. Praeterea, perplurimi Episcopi ubique terrarum mihi dixerunt quantum boni ex hac consuetudine Ecclesiae Dei et eius sacerdotibus evenit. Fortasse, hoc in numero ad robur dicendum sit: « Vita communis inter clericos, quantum et quam celerrime fieri potest, instauranda est ».

Caput II, in quantum exponit principia generalia de studio sacro et profano, cui tenetur sacerdos per totam vitam, placet. Etiam hic est locus in quo facienda est aliqua explicita mentio necessitatis obsequii et reverentiae erga Magisterium tum extraordinarium tum ordinarium Sanctae Matris Ecclesiae.

Ad p. 9 sub n. 19. Proponitur hoc in numero ut iuvenes sacerdotes, post persolutum curriculum theologicum studiorum, unius anni cursum pastorem perficiant. Contra hoc propositum omnes Cardinales et Praeses Conferentiae Episcoporum Civitatum Foederatarum strenue dixerunt in litteris de quibus mentionem antea feci in animadversionibus meis de Schemate Constitutionis et de punctis pro Instructione de sacrorum alumnis formandis. Hoc propositum omnino non nobis placet quia sic sine necessitate vel magna utilitate nostrae dioeceses sacerdotibus pro animarum bono necessariis priventur. Finis huius Concilii Vaticani II est ad opus pastorale Episcoporum favendum. Ex hoc proposito, si in actum ubique terrarum ducatur, ipsa cura animarum detrimentum patiat.

Agnoscamus necesse omnino esse ut iuvenibus dominici gregis pastoribus tradatur ea de rebus psychologicis et paedagogicis, didacticis et catecheticis, socialibus et pastoralibus aliisque id genus eruditio, quae harum disciplinarum hodierno progressui respondeat, quaeque illos multiplicibus nostrorum temporum apostolatus necessitatibus idoneos paratosque efficiat. His in rebus tamen recta institutio ac conformatio poni potest sine tanta privatione eorundem pastoralis adiutorii quotidiani quod ad animarum bonum adeo necessarium est. Experientia testificat quod alumni seminariorum nostrorum post quadriennium Theologicum iam sat maturi et ad plenam vitam pastorem in paroecia bene parati sunt. Iam in Seminariis nostris sat ampla scientia his

de rebus acquisita est et supplementum practicum huic scientiae multiplicibus modis acquiri potest sine necessitate quinti anni in seminario vel alia domo e paroecia separata. Sicut iam dixi in animadversionibus ad Schema de Seminariis, neomystae institutionem pastorem accipiunt in tirociniis de facto pastoralibus a sacerdotibus experientia aetateque provectoribus cum quibus sub eodem tecto prope ecclesiam paroecialem et vitam et laborem communem faciunt. His de causis, propositum in n. 19 omnino nobis non placet.

Quoad Caput III iuxta normas a nostra Commissione datas videtur satis esse ut recolantur principia generalia (cf. Normas ab Em.mo ac Rev.mo Cardinale Urbani relatas et Praenotanda huius Schematis.). Schema propositum, mea opinione, etiamnunc nimis longum est. Melius esse videtur relinquere singula et particularia (e.g. de modo constituendi massam bonorum communem) Commissioni ad Codicem Iuris Canonici recognoscendum. Notandum est, tamen, quod his in rebus adiuncta locorum temporumque maximi momenti sunt. Hac de causa Episcopi singuli et Conferentiae Episcoporum nationales debent habere ius et munus statuendi normas particulares secundum normas generales seu principia iuridica Iuris Canonici universalis.

Quod laici periti in administratione bonorum partem habeant, mihi placet. Sed curandum est ne libertas Ecclesiae hoc modo periclitetur. Historia ecclesiastica nos docet pericula quae ex hac praxi exoriri possint. Normae ita instituendae sunt et ut laici periti partem in rebus Ecclesiae temporalibus administrandis habeant et ut huiusmodi pericula arceantur.

Exhortatio de Distributione Cleri, in forma qua nunc habemus, magis placet. Duas animadversiones, tamen, facere velim.

Ad p. 18, ll. 17-18. Verba: « aliorum personarum coetuum quorum membra vel infirma sociali condicione gaudeant vel omni cultura ac debita efformatione careant », omitti vel radicaliter mutari debent ne laedamus sensum nationalem populorum in America Latina, Africa et Asia. Propter haec verba aliqui hostes Ecclesiae possint dicere Patres Concilii esse imbutos spiritu superbiae illorum qui contemplant « novos » populos uti inferiores vel « colonos ».

Ad p. 18, ll. 30-32. Hoc in loco addenda sunt verba: « permittente et exhortante Episcopo proprio » ne verba Concilii aliquibus praebeant ansam ad agendum contra disciplinam ecclesiasticam vel contra iudicium Episcoporum priorum.

CONGREGATIO II

(26 Martii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema Decreti

DE APOSTOLATU LAICORUM *

PROOEMIUM GENERALE

1. Sacrosanctum Concilium Vaticanum II summopere intendit Ecclesiam ipsam Spiritu Christi amplius informari et suo ministerio omnes homines « salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire » (1 *Tim.* 2, 4), atque « virtutem perennem vitalem divinam Evangelii in venas iniicere eius, quae hodie est humanae communitatis » (IOANNES XXIII, Const. Apost. *Humanae Salutis* A.A.S. 54 [1962] p. 6).

Cum autem ad haec omnia feliciter obtinenda laicorum apostolatus incrementum omnino requiratur, eiusdem principia pastoralia, formas et methodos, momentum et dignitatem clare explananda decernit, iuxta tractationem « De Laicis » eorumque apostolatam iam habitam in Constitutione Dogmatica « De Ecclesia ».

2. Ecclesia Christi est « populus Dei », quem Princeps Apostolorum « gentem sanctam » et « Regale Sacerdotium » appellat. Hoc in sancto Dei populo, alii vocantur ad statum clericalem, in quo ad regimen et servitium Ecclesiae speciali consecratione dedicantur; alii ad statum « perfectionis » per viam trium consiliorum; alii vero ad Deo serviendum perfectionemque attingendam in communi christifidelium statu et in ordinariis plerumque condicionibus vitae familiaris et socialis.¹

3. Totius Ecclesiae missio est opus Christi in terris continuare, non per solum Hierarchiam, sed per omnes christifideles, qui, vi insertionis Corpori Mystico et participationis missionis, praesertim Regalis Sacerdotii Christi, recipiunt divinitus datum ius et officium exercendi, modo suo proprio, apostolatam eiusdem Ecclesiae; et sicut mysteria Incarnationis et Redemptionis divinam erga homines caritatem manifestant, ita omnia christifidelium opera in aedificatione corporis Christi hanc ipsam caritatem cum hominibus communicant eiusdemque testimonium praebent.

Licet nulla aetate defuerit laicorum apostolatus, nostris tamen temporibus, non sine peculiare Spiritus Sancti motione, in christifidelium animis et in ipsa commu-

* Schema a commissione de fidelium apostolatu; de scriptis prelo edendis et de spectaculis moderandis die 16 martii 1963 missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

nitate christiana vividior et profundior sensus Ecclesiae efficitur et clarior fit conscientia etiam laicos Ecclesiam esse et de eius vita participare ac respondere.²

Spatia insuper quae laicorum praesertim exspectant apostolatam, progressus scientificus et technicus, hominum in dies auctus numerus, perampliatum rerum profanarum dominium ac multiplicitas relationum socialium inter homines in immensum dilatarunt.

Huiusmodi autem apostolatus urgentior fit ex eo quod multi homines, in neopaganismo versantes, longe a Christo et Ecclesia vitam degentes, non possint nisi per vicinos laicos Evangelium audire et Salvatorem agnoscere, et ex eo quod multae provinciae ordinis temporalis absque debito reguntur respectu principiorum religiosorum ac moralium.

4. Sacrosancta proinde Synodus omnes utriusque sexus fideles ex laicorum ordine amanter et instanter hortatur ut, collatis viribus cum clericis et religiosis, una cum Hierarchia divinitus instituta, Spiritu Sancto animati, missionem suam pro Deo et propter Deum indesinenter expleant.

5. In primis ideo principia generalia ad apostolatam laicorum fovendum exponuntur; deinde rationes declarantur quibus participatio laicorum missioni Ecclesiae ad effectum perducitur: nempe per collaborationem magis directam ad opus evangelizationis et sanctificationis, per actionem caritativam et per actionem in ordine temporali christiano afflatu perfusa.³

Pars I

DE APOSTOLATU LAICORUM IN GENERE

Titulus I

DE DIVERSIS MODIS QUIBUS APOSTOLATUS LAICORUM IN ACTUM DEDUCI POTEST

Caput I

DE APOSTOLATU AB OMNIBUS ET A SINGULIS EXERCENDO

6. [*Multiformis apostolatus individualis*]. Omnium baptizatorum, cuiusvis aetatis, sexus aut conditionis, privilegium est et officium cum Christo collaborare ad salutem confratrum suorum.

Sedulo colant *orationem apostolicam*: quos autem divina gratia ad intimiorem orationem et contemplationem in mediis saeculi negotiis colendam invitat, huic gratiae humiliter et generoso animo cooperentur ad suam sanctificationem Ecclesiaeque aedificationem, minime praetermissa officiorum suorum fidei adimplerione.

Christo patienti sese conforment eius passionem in suis corporibus perpetuantes voluntariis paenitentibus, laborum, aerumnarum vitae ac in primis infirmitatum tolerantia; *vitae cohaerenti cum fide* testes sint Christi, etiam cum non catholicis forsitan conviventes; numquam neglegant *apostolatam verbi* doctrinam ab Hierar-

chia auctoritative propositam verbis et scriptis profitentes, defendentes atque diffundentes; opibus suis *opera caritatis missionesque* libenter *sustinent* et Ecclesiae necessitatibus cum gratiarum actione subveniant (cf. *Phil.* 4, 6).

7. [*Irradiatio apostolica*]. Ut cohaerentia vitae cum fide christifideles veluti centra radiationis spiritualis fiant, requiritur ut tali rectitudine morali se gerant, etiam in negotiis mere profanis, et tali professionali idoneitate gaudeant, ut omnes quibuscum versantur ad veri bonique amorem, et ad ipsum Christum et Ecclesiam attrahantur.⁴

Insuper satagant ut in variis societatis saeptis paulatim conditiones ambitusque vitae creentur, in quibus homines adiuncta favorabilia pro vera vita christiana invenire possint.⁵

8. [*Apostolatus in proprio ambitu*]. Apostolatus « ambitus » primario *a simili* exercendus est *erga similem*, scilicet ab illis qui in iisdem condicionibus vitae vel occupationis degunt vel eas ultro amplectuntur iuxta exemplum propositum « primi et proximi opificum apostoli opifices sint oportet ».⁶

Qui in eodem ambitu vivunt, *etiamsi diversis condicionibus* vitae vel professionis, bene noscant et comprehendant oportet legitimas aspirationes, adiuncta vitae et adversas fortunas eorum qui cum ipsis vivunt vel operam navant.

Apostolatus in proprio ambitu omnes complectitur quotquot ibi inveniuntur *sive domestici fidei sint sive non*: nec ullum excludit bonum, spirituale vel temporale, quod eis facere fas est, siquidem christianorum est promovere « quaecumque sunt vera, quaecumque iusta, quaecumque sancta » (*Phil.* 4, 9).

In diversis formis apostolatus ambitus, spectata diversitate condicionis et capacitatis, omnes sua faciant problemata proximorum tamquam fratrum et efficaciter conferant ad ipsa solvenda etiam principiis christianis opportune suggestis, et data occasione, ne negligant verbum Dei cum aliis communicare.

9. Praeterea, conscii suae condicionis membrorum societatis temporalis, laici active sese impendant — lumine fidei ducti et coniunctim cum aliis — ad bonum commune promovendum, progressu condicionum vitae et institutionum iuxta ordinem a Deo conditum et leges cuique proprias, ita ut huius temporis « civilitas » conformis reddatur ordini vere humano et spiritui Evangelii (cf. *Mater et Magistra*, 256), et, demum, ut ad ultimum perveniatur finem a Deo constitutum: « instaurare omnia in Christo » (*Eph.* 1, 10).

Caput II

DE CONSOCIATIVIS APOSTOLATUS FORMIS

10. [*Actio consociata*]. Singulorum apostolatus, semper quidem frugifer, et quibusdam in adiunctis unice aptus, saepe tamen plenam suam efficaciam non attingit nisi christifideles in coetibus coadunati in unum conspirent. Consociatio enim non solum praesefert speciem unitatis Ecclesiae, sed et sua membra tuetur, sustinet et ad apostolatum format, eorumque activitatem apostolicam sic praeparat coordinat et moderatur, ut longe uberior exinde sperari liceat fructus quam si singuli separatim agerent. In praesentibus vero adiunctis, pernecesse est ut in omni ambitu activitatis laicorum consociata et organizata forma apostolatus roboretur; etenim

arcta virium unio sola valet omnes apostolatus hodierni fines plene attingere, simulque perniciosas pressiones collectivae valide repellere.

11. [*Formae variae*]. Magna invenitur varietas inter apostolatus formas iuxta historicam earum originem, nationum indolem, temporum ac locorum adiuncta, et praesertim iuxta diversos fines apostolicos, quos laici ipsi sibi proposuerunt vel eis ecclesiastica indicaverit Hierarchia.⁷

12. [*Associationes apostolatus aestimentur*]. Associationes apostolatus magni habendae sunt, praesertim eae quas Ecclesia speciali modo laudaverit vel commendaverit.

Associationes vero, quas ecclesiastica auctoritas tamquam obligatorias in dioecesi vel paroecia fundandas decreverit, pariter ac a sacerdotibus et a religiosis, a laicis speciali modo aestimandae et secundum modum uniuscuiusque promovendae sunt. Immo ipsi curent earum finem et spiritum agnoscere atque attente perpendant utrum ad ipsas a Deo vocentur.

13. [*Libertas et unitas*]. Salva debita cum auctoritatibus ecclesiasticis relatione, libertas laicorum in associationibus organizandis, et praesertim in adhaesione eis danda, agnoscatur; nec liceat uniformitatem sub specie unitatis statuere et Spiritum cohibere. Sub alio vero respectu, quantumvis multiplicitas formarum apostolatus consociati signum sit fecunditatis Ecclesiae, vitanda tamen est virium dispersio, quae fit praesertim promovendo sine ratione sufficienti associationes et opera.⁸

14. [*Associationes fidelium in iure condito et condendo*]. Quoad associationes de quibus loquitur Codex Iuris Canonici in canonibus 700-725, etsi non omnes immediate finem habent apostolicum, curent Ordinarii ut spiritum vere apostolicum in eorum membris excitent et forment, et ad opera apostolatus individualis ac socialis exercendum ea stimulent. Curent etiam ut huiusmodi associationes sint adiutorio sibi invicem atque variis apostolatus inceptis.

Insuper Sacrosancta Synodus mandat ut Commissio ad Codicem Iuris Canonici recognoscendum ea quae de consociativis apostolatus laicorum formis in hac Constitutione dicuntur in ius condendum recipiat, et ea quae de associationibus fidelium in iure iam statuuntur apostolatus Ecclesiae hodiernae exigentiis adaptet.⁹

Titulus II

DE RECTO ORDINE IN APOSTOLATU LAICORUM

Caput III

DE RELATIONE AD HIERARCHIAM¹⁰

15. [*Diversae ad Hierarchiam relationes*]. Apostolatus laicorum, sive ipsi singuli, sive consociati agant, relate ad Hierarchiam varios relationis modos admittit, ratione obiecti, vel iuxta diversas eiusdem apostolatus formas.

Sacrae Hierarchiae est laicorum apostolatum fovere, principia, spiritualia subsidia et praecepta pro opportunitate afferre.

16. [*Incepta apostolica a laicis instituta*]. Plurima inveniuntur in Ecclesia in-

cepta apostolica, quae laicorum libera electione constituuntur ac eorum prudenti iudicio exercentur, specialiter quando agitur de ordine temporali christiane animando, salvo tamen Hierarchiae iure invigilandi.¹¹

17. [*Adnotatio catholicitatis*]. Nullum autem inceptum nomen catholicum sibi vindicet, nisi implicite vel explicite consensus accesserit legitimae auctoritatis ecclesiasticae.

18. [*Approbatio vel laus*]. Aliquando a Sacra Hierarchia quaedam laicorum apostolatus formae instituuntur vel agnoscuntur aut commendantur.

19. [*Mandatum*]. Est et alius actus quo ecclesiastica auctoritas, propter exigentias boni communis Ecclesiae, specialem directionem et responsabilitatem alicuius incepti apostolici laicorum, sive quoad singula sive quoad coetus, in finem spirituales intenti, assumit atque apostolatum laicorum, iuxta adiuncta diversimode ordinando, apostolatu Hierarchiae arctius unit, servata tamen propria natura et mutua distinctione utriusque, et ideo quin laicorum auferatur necessaria iniciativa. Huiusmodi actus mandatum appellatur.¹²

20. [*Missio canonica*]. Saepe Ecclesia consuevit laicis munia quaedam committere, quae proprie ad ipsam Hierarchiam pertinent.¹³

Vi huiusmodi missionis quae canonica appellatur laici ipsius Hierarchiae apostolatum suo modo participant, et, quoad muneris collati exercitium, plene subduntur superioris ecclesiastici moderationi, et eorum apostolatus officialis in Ecclesia evadit.

21. [*Pastores et laici*]. Semper meminerint Episcopi, parochi, ceterique sacerdotes utriusque cleri officium exercendi apostolatum esse commune omnibus fidelibus sive clericis sive laicis, et in aedificatione Ecclesiae laicos specialem habere partes, ita ut alii eis substitui non possint, saltem sine magno incommodo. Quapropter laicorum dignitatem et responsabilitatem in Ecclesia agnoscant; una cum laicis laborandum esse in Ecclesia et pro Ecclesia semper in mente habeant; eorum apostolatum impense promoveant; magnam curam praestent laicis in apostolatu militantibus; libenter eorum consilio iuxta propriam competentiam utantur; cum fiducia eis in servitium Ecclesiae munera committant; illis in proprio ambitu, pro rei natura, agendi libertatem et spatium relinquant, immo eos ad actionem et ad iniciativam excitent.

Laici vero, pastores qua par est pietate sequantur, eisque filiali fiducia quaestiones suas et optata patefaciant.

22. [*Munera sacerdotum in apostolatu laicorum*]. Episcopi magna cura seligant sacerdotes apostolatu laicorum idoneos. Qui huic ministerio vacant, vi missionis ab Hierarchia acceptae, illam repraesentant in sua activitate pastoralis, aptas laicorum relationes cum ipsa foveant, quam maxime cordi habeant ut fidelitas doctrinae et spiritui Ecclesiae necnon praeceptis et principiis directivis auctoritatis ecclesiasticae servetur; seipsos in educanda vita spirituali et sensu apostolico christifidelium sibi commissorum impendant; eorum apostolicae operositati sapienti suo consilio adsint atque incepta foveant; una cum laicis ipsis attente inquirant quanam sint formae ad efficaciorum reddendam apostolicam actionem; unitatem spiritus in consociationibus ipsis et earum cum aliis promoveant.

Religiosi tandem, sive fratres sive sorores, qui operibus apostolatus laicorum dedicantur, munera sacerdotis sustinere, adiuvere, complere curabunt.

Caput IV

DE MUTUA COORDINATIONE

23. [*Necessitas coordinationis*]. Ad « unitatem spiritus in vinculo pacis » promovendam inter multiplices et varias organizationes, ut fines communes maxima efficacia obtineantur ac perniciosae aemulationes vitentur caritasque splendeat fraternitatis, apta exigitur mutua aestimatio earumque coordinatio, servatis uniuscuiusque organizationis indole ac cuique propria ad Hierarchiam ecclesiasticam relatione.

Quod maxime convenit, quia peculiaris actio pastoralis requirit coordinationem et harmoniam apostolicae operositatis cleri, sive saecularis sive regularis, religiosorum omnium et fidelium.

24. [*Instrumenta mutuae coordinationis*]. Hierarchiae sollicitudini commendatur opportunorum constitutio centrorum in ambitu paroeciali, dioecesano, nationali ac Ecclesiae universalis, ut variae associationes et incepta apostolica convenire et inter se communicare possint, et, salva uniuscuiusque indole et autonomia, operas suas mutuo coordinare.

25. In qualibet natione, Episcopi ut omnes apostolatus laicorum operae mutuo coordinentur ultro studeant, institutis etiam ad rem una vel pluribus commissionibus, ad quas etiam sacerdotes et laici ordinario pertineant suadetur.¹¹

26. Valde opportuna insuper iudicatur constitutio apud Sanctam Sedem cuiusdam particularis et sui iuris officii seu secretariatus in servitium et impulsum apostolatus laicorum, tamquam centrum quod aptis mediis et adlaborantibus, una cum sacerdotis, etiam delectis laicis in hac re versatis, informationes de diversis inceptis apostolicis laicorum suppeditet, investigationibus de hodiernis quaestionibus in hac provincia exsurgentibus studeat, arctiorem in dies participatione laicorum ad apostolatam Ecclesiae promoveat atque aptiorem foveat collaborationem inter operas apostolatus laicorum — praesertim quoad foederationes aliaque instituta catholica internationalia —, iuxta tamen indolem ac particulare genus relationum ipsarum cum ecclesiastica auctoritate.¹⁵

Titulus III

DE QUIBUSDAM PECULIARIBUS SOLLICITUDINIBUS ECCLESIAE CIRCA APOSTOLATUM LAICORUM IN PRAESENTIBUS VITAE CONDICIONIBUS

Caput V

DE APOSTOLATU LAICORUM IUXTA DIVERSAS VITAE CONDICIONES

27. A) *De iuvenibus*

Sacrosancta Synodus momenti ac gravitatis apostolatus apud iuvenes conscia, omnes quibus quoquo modo cura iuventutis incumbit, vehementer hortatur ad problemata iuvenum attente considerata et praesertim ad eorum in apostolatu possi-

bilitates et munera recte aestimanda. Etenim nova condicio facta est qua adulescentes et iuvenes, citius quam antea, sui iuris fiunt, a familia arcentur et ab auctoritate alienantur. Iuvenes insuper huius temporis saepe ad novam condicionem oeconomicam et socialem celerius transeunt, exigua habita vel saltem inadaequata praeparatione ad novum vitae regimen aggrediendum. Ad munera tandem vitae publicae exercenda saepe maturius quam antea iuvenes accedunt, ita ut eorum pondus in societate et in re publica administranda magis magisque invalescat.

Magni momenti sunt ad apostolatam iuvenum fovendum associationes iuveniles, in quibus iuvenes activam responsabilitatem sumant ad seipsos efformandos ad apostolatam etiam per ipsam actionem, sibi intime persuadendo Ecclesiam indigere eorum opera, iuvenum nempe ut iuvenum, ad suam missionem apostolicam explendam. Parentes filios hortentur, ut eiusmodi associationibus nomen dent.

28. B) *De viris*

Omnia quae de laicorum apostolatu a Sacrosancto Concilio commendantur, viri catholici peculiari modo pro seipsis prolata aestiment; ipsi enim, propter dotes virorum proprias, propter maturitatem aetatis et experientiae, ac propter munera responsabilitatis in familia, in societate civili et in organizationibus ac operibus apostolatus ingentem influxum in progressu eventuum humanorum exercere valent.

Viris nempe, qui per laborem et per professionem exercitam, civitatis terrestres aedificatores exstant, convenit munus praecipuum adlaborandi, ut structurae societatis spiritu vere christiano imbuantur; insuper etiam fidei et vitae christianae testimonium ferre debent, quia testimonium illud virorum maturae aetatis ac efficaciae peculiare fructus apostolicos obtinebit; tandem, secundum adiuncta particularia uniuscuiusque, ad homines Christo alliciendos sive ut singuli sive ut consociati se vocatos esse sentiant.

29. C) *De mulieribus*

Quae dicta sunt de viris, suo modo valent etiam pro mulieribus. Ad apostolatam speciatim ab istis exercitum quod attinet, Sacrosanctum Concilium commemorat momentum eius, haud raro tamen neglectum, huic nostrae aetati omnino peculiare: sive quia mulieres fere omnia convinctus humani saepa ingrediuntur, sive quia humanum consortium ipsum magis ac magis, in hodiernis praesertim adiunctis, animi ac ingenii dotibus indiget quibus mulieres, Creatore donante, speciali modo praeditae sunt.

Proinde, Ecclesia activitatem apostolicam mulierum magnificiens, ab ipsis novum ardorem in apostolatu, secundum earum possibilitates peculiare expectat, simulque vehementer hortatur omnes ut diffundere satagant doctrinam Ecclesiae de muliere, praesertim de eius dignitate et responsabilitate personali ac sociali, de iuribus ac officiis relate ad virum et ad societatem domesticam, religiosam ac civilem; foveant condiciones vitae aptas ad plenam et ordinatam acquisitionem valorum naturalium et supernaturalium eius personalitatis, necnon ad rite componendum exercitum apostolatus cum muneribus praesertim familiaribus.

30. D) *De familia*

1. Sacrosanctum Concilium laudibus extollit familias christianas quae, in medio difficultatum nostrae aetatis, tota vita sua Evangelio cohaerentes ac matrimonii Novae Legis excellentiam ostendentes, maximi momenti testimonium coram mundo Christo afferunt. Revera Regni Christi propagatio postulat ut ipsae familiae non

solum apostolicae actionis Ecclesiae bona recipiant, sed etiam, ratione sua propria, eiusdem apostolatus adiutrices et redemptionis instrumenta fiant.

Vi ipsius matrimonii sacramenti uterque coniux munus et officium habet ut erga alterum gratiae sit cooperator, necnon caritatis Christi et Ecclesiae testis; et ambo munus habent christiane educandi filios, ipsos adiuvandi in vocatione Dei erga se dignoscenda et statu vitae libere eligendo, ac in eis spiritum apostolatus fovendi.

Tota insuper christiana familia particeps est apostolatus Ecclesiae; et suum munus apostolicum extendat oportet ad omnes consanguineos, eos praesertim qui in senectute veneranda vitam suam perficiunt, erga adiutrices et adiutores domesticos, necnon affines atque vicinos.

2. Peculiari modo apta est societas coniugalitatis et familiaris ad quasdam apostolicas exercendas operas, ut in primis sponso ad matrimonium praeparare, coniugibus et familiis in angustiis moralibus vel materialibus versantibus, vel iis qui familia eiusque bonis carent, auxilium ferre, advenis et hospitibus secundum possibilitatem portam aperire.

3. Ad sustentationem spiritualem ac materiale, ad defensionem quoque iurium familiae, et ad auxilium in ipsa activitate apostolica mutuo praestandum, opportunum esse potest ut familiae in quibusdam coetibus coadunentur.

31. E) *De laicis qui speciali titulo in servitium Ecclesiae addicuntur*

1. Materna prorsus cura, Ecclesia amplectitur laicos, sive caelibes sive coniugatos, qui perpetuo aut ad tempus in servitium institutionum et operum eius seipsos, sua competentia professionali, exhibent.

Eidem autem magni gaudii est quod in dies numerus laicorum auget, qui proprium ministerium praebent associationibus et operibus quae magis directe apostolatu addicuntur, sive intra fines suae nationis sive in ambitu internationali sive praesertim in catholicis communitatibus missionum.

2. Locorum Ordinarii hos laicos grato animo et paterne recipiant, curent ne eorum conditio iuridica indefinita relinquatur neve ipsi careant necessaria institutione, spirituali solamine ac incitamento, et mediis pro honesta sui et familiae sustentatione, iuxta postulata iustitiae, aequitatis et caritatis.

Clerus autem et populus christianus qua par est observantia ac favore eos prosequantur.

32. F) *De apostolatu in condicionibus particularis discriminis*

Apostolatus singulorum atque familiarum peculiare momentum induit in regionibus ut aiunt « dispersionis » (diaspora) catholicorum, vel ubi prima Evangelii sparguntur semina.

Maxima vero necessitate hic apostolatus urget grassante persecutione vel graviter impedita Ecclesiae libertate. Laici enim vicem pro posse sacerdotum supplentes, eos qui circa se sunt christianam doctrinam docent, ad vitam religiosam ac mentem catholicam instituunt, ad pietatem praesertim eucharisticam colendam inducunt. Insuper, quando actio pastoralis impeditur et institutiones ecclesiasticae deformantur, familiae christianae manent ultima Corporis Mystici munimenta: parentes enim, tamquam Ecclesiae tramites, liberis provident essentialia salutis media, baptismum nempe et fidei traditionem; in illis familiis, quasi in catacumbali perfugio, Ecclesia vitam degit circumscriptam sane, sed pulcherrimorum sanctitatis fructum capace.

Caput VI

DE QUIBUSDAM SAEPTIS APOSTOLATUS LAICORUM IN PRAESENTIBUS
MUNDI CONDICIONIBUS SPECIATIM COMMENDANDIS33. A) *De mundo laboris*

1. Universae laborandi rationes in mundo moderno profunde raptimque mutantur, eo quod methodi rationabiliores applicantur, ampliores in dies hominum coetus, etiam mulierum, eis subiciuntur; eo quod intensitate homines saepe quasi absorbent, totum cogitandi vivendique modum afficiunt personarum, familiarum, coetuum societatis humanae. Hunc progressum crescens comitatur conscientia laborantium suae suique laboris dignitatis et votum aequius participandi in omnibus vitae socialis iuribus atque officiis. Quae omnes evolutiones virtute Evangelii in variis mundi regionibus non sufficienter attinguntur.

2. Labor vero humanus non solum ut medium ordinarium ad propriam vitam et vitam suorum sustentandam a Deo humiliter et digne accipiendus est, sed in primis tamquam munus quo creationis opus melius experitur et ad perfectionem evolvitur, in servitium hominum rebus creatis vere dominantium. Est insuper bonorum et culturae multiplex fons pro genere humano; instrumentum proprias ingenii vires evolvendi, necnon exercendi virtutes et unionem cum Christo ad propriam aliorumque redemptionem et sanctificationem; testimonium amoris erga fratres et generosae cooperationis ad civitatem vere humanam exstruendam.

3. Hanc christianam laboris conceptionem et aestimationem laici non solum in ambitu propriae professionis vivant, sed etiam, fortiter et suaviter simul, profiteantur, eidemque quantum eis datum est, socios sui laboris concilient.

4. Modi et formae laboris exercendi tales sint ut, sine corporis et animae detrimento, iuvenum praesertim et mulierum, ad evolutionem propriae personalitatis conferant in usu sui ipsius responsabilitatis et conformes evadant dignitati filiorum Dei.

Ad hoc multum iuvabit si formae laboris in societate, cooperantibus praesertim fidelibus in respectivis associationibus, ita evolvuntur, et a singulis, attenta propria vocatione, eliguntur quae semper melius unicuique facultatem tribuant sibi et suis necessaria procurandi, perfectionem acquirendi ac societatem inserviendi et tempus magis magisque suppeditent pro vita religiosa, familiari, culturali et sociali fovenda.

34. B) *De mundo culturae*

1. Culturae profectus in omnibus coetibus ac saeptis humanis, praesertim sub scientifico ac technico aspectu necnon suis mediis divulgationis uberrimis, res mirabilis est huius nostrae aetatis, et maximi interesse debet laicorum catholicorum. Hoc eo magis, quia fructibus huius evolutionis non tantum quidam electi, sed omnes cuiuscumque condicionis homines fruuntur.

Cultura, utpote fructus domini intelligentiae humanae in res creatas, est bonum ex Deo promanans, et ad Eum hominem perducere valens. Unde Ecclesia eam magni aestimat eiusque progressui praesto est per suos christifideles rerum expertes et in servitium hominum se collocantes.

Necesse ergo est ut haec cultura quaquam versus humana atque christianis prin-

ciipiis ac moribus adaptata sit, quinimmo evangelicis veritatibus ac legibus informata. Ad hanc culturam promovendam laicorum actio perurgens est.

2. Exculti laici triplici praecipue sensu actionem operamque suam dare possunt:

a) ad culturam hanc genuinam apud omnes diffundendam sedulo adlaborent; ad hunc finem assequendum, neque influxum artium neque temporum subsecivorum et ludicrorum certaminum parvi faciant;

b) suis sodalibus, subditis atque clientibus praesto sint ut et ipsi visionem christianam culturae adipisci valeant;

c) diversa culturae saepta mutuo componant et ad unitatem redigant; recte aestiment varios gentium humanos civilesque cultus et ea quae in eis bona sunt aperto animo amplectantur; commercia cum culturis nondum christianis ineant.

35. C) *De ambitibus materialismo infectis*

1. Cum inter varios coetus, materialismus sive practicus sive theoreticus, sive individualis sive collectivus, immo totalitarius in dies latius invalescat, Sacrosanctum Concilium monita quaedam particularia tradere intendit, quibus iuvantibus christifidelium apostolatus apud illos efficacior evadat.

Christifideles qui ad hunc apostolatum operam conferunt comparium suorum condiciones vitae atque legitimas aspirationes ad eorum humanam promotionem vere et sincere participant oportet, cohaerentiam vitae christianae ostendendo non tantum ut doctrina abstracta, sed ut vita, re et veritate personaliter suscepta et ad vitam socialem hodiernam aptata.

Prae oculis semper habeant in hoc potissimo campo apostolatus requiri intimam cum Deo unionem quae sacramentorum frequentia, vita orationis et mortificationis studio fovetur.

Ut a materialismo securum se praeservent et eum efficacius superent, laici ad hoc adlaborent ut eorum actio ex communibus conatibus resultet.

2. In eorum formatione pastoralis:

a) instituantur laici de diversis christianis doctrinis quae ab hodiernis materialistis in dubium revocantur;

b) edoceantur de doctrinis et de mentalitate, necnon de modo ratiocinandi et agendi materialistarum, ita ut possint melius ab erroribus sese defendere, immo veritatem efficacius aliis illustrare et communicare;

c) moneantur denique iudicium mere negativum non sufficere: cum enim vix ullus error detur quin alicui veritati commixtus exsistat, necesse est laicos educari ad recte decernendum inter bonum et malum, quae iusta sunt agnoscendo at simul pericula sedulo detegendo ac superando.

36. D) *De sensu morali et de publicis moribus*

Summopere gaudet Sacrosanctum Concilium ex eo quod nonnulli valores morales, prout iura personae humanae, sensus iustitiae et communitatis gentium, magis in dies aestimantur et universalem consensum inveniunt, in ordine saltem theoretico; qui omnes valores in nuntio evangelico perficiuntur. Attamen laici conscii fiant periculi, quod in praesentis vitae rerumque condicionibus saepe saepius gravis quaedam offuscatio sensus moralis notatur, ita ut aestimatio eventuum et directio actionum non fit secundum criteria legis moralis naturalis et evangelici. Unde consequitur decadentia notabilis morum publicorum, magno cum scandalo animarum gravique perturbatione boni communis.

Satagant ergo christifideles ut ambitus vitae generalis magis ac magis sensu morali christiano imbuatur:

a) Constanti fidelitate et fortitudine se dirigant secundum criteria legis moralis, in vita tam privata quam publica, etiamsi hoc incommoda exigit ac sacrificia.

b) Ad hunc finem cum omnibus hominibus, qui agnoscunt valorem legis christianae vel saltem legis moralis naturalis, collaborent.

c) Sedulo operam dent ut in dies christianae rerum et eventuum aestimatio agnoscatur atque diffundatur, recte efformata opinione publica, adhibitis etiam mediis communicationis socialis.

d) Suadeant omnes, ad recte vivendum necessariam esse gratiam Christi, cui homo libere cooperare debet.

e) In sinum humani societatis ambitus quosdam creent sensu morali christiano funditus inspiratos ac omnibus plene apertos.

37. E) *De apostolatu laicorum in vita publica*

Christifideles, unusquisque pro condicione sua, ad verum et genuinum bonum commune promovendum se ad active rebus publicis participandum obligatos sentiant et satagant ut intra ordinis moralis fines exerceatur civilis potestas. Qui autem speciali aptitudine praediti et debite formati in fide sunt, christiana caritate moti, laudabiliter se dedicant civitatis et reipublicae regimini, et sciant se tali actione Evangelii viam sternere.

Iura civium in efformanda opinione publica et in negotiis publicis decernendis opportune vindicent; in omnibus insuper electionibus, a quibus speciatim pendet sortes reipublicae, meminerint quanti momenti sit suum ius recte exercendi.

Omnibus enixe commendatur in his rebus honestas, sensus iustitiae, pietas in patriam ac fraterna cooperatio cum civibus bonae voluntatis.

Caveant christifideles ab omni forma suae regionis vel nationis excessivo studio, ut apte promoveatur universale familiae humanae bonum.

38. F) *De apostolatu laicorum in ambitu internationali et supranationali*¹⁶

Cum in dies humanae familiae vincula arctiora fiant, fideles laici ita diversis inceptis internationalibus active cooperentur ut in ipsis bonum commune efficaciter foveant simulque testes Evangelii existant. Hoc fieri potest, ut saepe saepius Sacra Hierarchia significavit, sive individualiter sive apostolatu consociati Organizationum Internationalium Catholicarum participando, sive in sinu Organizationum internationalium officialium.

Laicis qui aut exercitio professionali aut personali quadam vocatione se devotent activitatibus in internationali ambitu indesinenter curae sit:

a) ut spiritum christianum colentes etiam adaequatam pro sua condicione cognitionem sibi acquirant quaestionum et solutionum, sive doctrinalium sive practicarum, quae in vita internationali exsurgunt; praesertim quoad regiones mundi in via evolutionis;

b) ut iuvenes vocatione supradicta donati, debita instruantur praeparatione.

Actio Organizationum Internationalium Catholicarum, maximi momenti hisce nostris diebus, eo efficacior evadit quanto magis spiritu collaborationis animatur, et quanto magis ab omnibus catholicis sustentatur opibus.

Insuper oportet ut pastoralibus subsidiis gaudeant laici qui in organizationibus internationalibus adlaborant.

39. Ultra varias provincias hoc in capite tractatas, aliae nonnullae requirunt

actionem apostolicam laicorum: velut traditio nuntii evangelici per activitatem cateheticam, opera educationis, actio ad unitatem christianorum fovendam, missiones ad extra, vel in campo mediorum communicationis socialis. Alia Decreta Sacrosancti Concilii amplius de iis problematibus tractant.

Meminisse iuvat, alia ex parte, quod hae variae provinciae actionis requirunt conatus communes et convergentes apostolatus iuvenum, adultorum et familiarum.

Titulus IV

DE LAICORUM FORMATIONE AD APOSTOLATUM ¹⁷

40. [*Formationis spiritualis necessitas*]. Ut laicus ad apostolatam aptus fiat multiplici et integra formatione indiget. In primis haec efformatio spiritum apostolicum profunde excitare debet. Ut laicus evadat homo vere apostolicus in Ecclesia Sancta, ipsius animum sensu Dei imbui oportet. Satagat igitur lumine fidei omnia iudicare et aestimare, praesertim homines, res et eventus sui temporis ac suae vitae quotidianae; spe corroborari, quae suum laborem continuo sustineat et stimulet certa expectatione gratiae Dei et fructuum suo tempore colligendorum; in caritate Dei vivere, qua, Patrem in omnibus et super omnia ac homines tamquam fratres in Christo diligens, cupiat impendi et superimpendi pro corporum et animarum salute.

Ad hoc facilius obtinendum quam maxime colat probitatem, sinceritatem, fortitudinem, humanitatem et alias virtutes naturales, sine quibus nec vita christiana, nec testimonium caritatis efficax consistere potest.

41. [*Actio veluti redundantia communionis interioris cum Deo*]. Actio in servitium Ecclesiae velut redundantia interioris communionis cum Deo in caritate esse debet: recolant igitur christifideles actionem hanc accendi, illuminari, foveri per continuam, crescentem communionem cum Christo Domino, qui ignem venit mittere in terram.

42. [*Formatio doctrinalis*]. Cum missio christiana hoc intendat ut omnes homines Deum cognoscant et diligant, educatio laicorum ad apostolatam exigit ut progrediantur in scientia Dei, in sapida cognitione Christi eiusque Ecclesiae.¹⁸

Ad hoc oportet ut ipsi, praecipue ii qui in associationibus et inceptis apostolicis coadunantur, congrua propositione doctrinae christianae, prout diversa aetas vel capacitas vel praevia praeparatio postulat, instituantur; in eorum formatione praesens speciatim habeatur necessitas laicos instituendi in doctrina sociali Ecclesiae et in cognitione ingruentium quaestionum quae ad eius vitam et nostra tempora spectant.

Maximi momenti est ut in educatione et praeparatione ad apostolatam laici conscii fiant adiunctorum ambientium in quibus vitam degunt et operantur.

43. [*Formatio ad actionem*]. Ut efficaciter apostolatam exercere possint requiritur in fidelibus laicis peritia probatorum instrumentorum usu acquisita. Praeter propriam artem eas quoque noscant quae sociae sint. Addiscant res ordinare, doctrinam christianam propagare ita ut alii vere attingantur et concilientur.

44. [*Formationis modus*]. Erudiantur laici ut primo circumspiciant quae sit

conditio rerum ut deinde ad eas diligenti iudicio principia christiana applicent ut inde agant pro temporum locorumque adiunctis quod agendum est.¹⁹

Gradatim quidem et discrete, sed inde ab initio suae formationis, immittantur laici et ipsi libenter ingrediantur in operosum servitium Ecclesiae, memores etiam per actionem se educari ad actionem ad ipsamque vitam spiritualem plenius efformari.

Haec methodus in scholis, collegiis, Seminariis aliisque educandi institutis et formis adhiberi poterunt.²⁰

45. [*Formatio progressiva*]. Cum formatio fundamentalis una cum instructione catechetica generatim non sufficiat, aliis modis supplenda est, v.g. idonea lectione librorum et periodicorum, exercitiis spiritualibus, aliisque aptis mediis.

46. [*Formationis continuitas*]. Educatio haec incipere debet a prima christiana puerorum institutione: ipsi enim inde ab usu rationis sunt in Ecclesia responsables.

Peculiari autem modo curandum est ut ad apostolatam praeparentur adulescentes et iuvenes, ita ut illo spiritu eorum imbuatur ratio cogitandi et vivendi, quae radicitus hac aetate efformatur.

Educatio vero ad apostolatam numquam intermittenda erit, aptata quidem uniuscuiusque aetati et condicioni, speciatim autem quando quis novum aliquod momentum vitae ingreditur vel novam responsabilitatem assumit.²¹

Talis educatio peculiarem urgentiam induit in regionibus in quibus sacerdotes quacumque ex causa desunt. Magni momenti est ut multi apti laici ad eos substituendos, prout fas est, exquirantur et opportune praeparentur.

47. [*Quibus officium educationis et formationis incumbat*]. Iis ad quos spectat educatio christiana, ex ipsa natura rerum officium quoque institutionis ad apostolatam incumbit; inter quos praecipuum locum obtinent parentes vel tutores, sacerdotes, catechistae, magistri et, pro suis membris, ipsae associationes. Quae de formatione ad apostolatam in communi valent, etiam in collegiis et institutis cordi sint.

48. [*Formationis centra*]. Ad laicos efformandos profundius in apostolatu apta centra habeantur quae variis efformationis exigentiis sufficiant.

Pars II

DE APOSTOLATU LAICORUM IN SPECIE

Titulus I

DE APOSTOLATU LAICORUM AD REGNUM CHRISTI DIRECTE PROVEHENDUM²²

Caput I

DE APOSTOLATU LAICORUM IN VARIIS ECCLESIAE COMMUNITATIBUS

49. [*Apostolatus laicorum in intima communione cum Ecclesia exercetur*]. Sicut vita spiritualis singulorum christifidelium in Communione Sanctorum inserta

alitur, ita et eorum activitas apostolica totius « Populi Dei » apostolatus adiungatur indeque vim hauriat necesse est.

Sacrosanctum proinde Concilium omnes enixe hortatur ut, excedentes individualisticam mentem vel quidquid particularismum — qui dicitur — sapit, conscii fiant sui muneris et officii in communitate ecclesiali.

50. [*In paroeciis*]. In paroecia, territoriali vel personali, quae est communitas ecclesialis, laici christifideles immediate inseruntur et per eam parochi, ut proximo et ordinario magistro et sacerdote, adhaerentes, cum suo Episcopo uniuntur.

In ipsa communitate paroeciali, circa altare Sacrificii, fideles citra omnes divisiones et differentias ad cultum liturgicum participant, suam vitam sacramentalem vivunt, verbum Dei audiunt et caritatem christianam exercent.

Omnes ergo, etiamsi ad opera pertineant a religiosis communitatibus dependentia, maximi faciant huius beneficae institutionis curaeque animarum praestitae. Sollicite participantes, secundum uniuscuiusque modum, non solum vitae spirituali paroeciae, sed eius multiplicibus operibus apostolicis, tam ad intra quam ad extra, ita ut paroecia, signum proximum et ordinarium ipsius Ecclesiae pro multis, ut communitas missionaria revera sese gerat, suum salvificum influxum non sibi ipsi angusta mente retinens, sed circumquaque diffundens ad omnes animas salvandas quas attingere valet.

Ad hoc oportet ut unusquisque velut fermentum spirituale in medio suorum existat, et eos qui a vita paroeciae longe versantur, caritate sua et prudentia, ad pastorem et ad fervidiorem vitam christianam reducere satagat.

51. [*Fraterna hospitalitas*]. Paroecialis communitas, sicut familia christiana, sensu hospitalis acceptionis praedita sit, ut eo accedentes solatium inveniant et germanum familiae calorem, secundum mentem Apostoli dicentis: « Caritas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci... » (*Hebr.* 13, 1-3; cf. *Rom.* 12, 10).

52. [*Sensum colant dioecesanum*]. Cum vero paroecia cellula tantum sit principalioris illius corporis, dioecesis scilicet, laici operam suam producant ultra fines paroeciae et maiori huius Ecclesiae parti deserviant. Filiali obsequio ac confidentia cooperentur cum legitimo suo pastore, Episcopo. Sicque sensum colant dioecesanum, religiosas territorii vel coetus traditiones honorent, atque ad munera saepe specifica in ambitu apostolatus universalis attendant.

53. [*Ultra fines dioeceseos et in Ecclesia universali*]. Sciant apostolicas operas paroeciae aut dioeceseos finibus minime circumscribi, ac praesertim in nostri temporis condicionibus, incepta apostolica interparoecialia, interdioecesana, nationalia et internationalia, a Hierarchia promota vel commendata, maximi momenti esse, quibus laici omnes, pro modulo quisque suo, collaborare satagant, quippequi ad bonum commune Ecclesiae procurandum vocati sint (cf. *Eph.* 4, 15-16).

Res et condiciones Ecclesiae ubique gentium diffusae prae oculis et in corde semper habeant, intentiones ac principia directiva apostolatus, Supremi praesertim Pastoris, obsequi semper parati sint.

Caput II

DE VARIIS FORMIS APOSTOLATUS CONSOCIATI AD REGNUM CHRISTI
DIRECTE PROMOENDUM ²³

54. [*Multiplicitas formarum apostolatus consociati*]. Necessitates apostolatus Ecclesiae consociatas laicorum agendi formas in praesentibus adiunctis, ad efficacius animarum salutem ac Mystici Corporis Christi aedificationem directe promovendam, expostulant.

Quibus necessitatibus satisfacere intendunt associationes, sive antiquae sive recentiores, quarum quaedam Ecclesiae finem generalem simpliciter sibi proponunt, quaedam vero fines particulares, velut alicuius doctrinae spiritualis incrementum, catechistarum formationem, infidelium conversionem, cultus liturgici profectum, devotionis marianae diffusionem, opera christianae educationis, institutionem ad doctrinam socialem catholicam enucleandam et diffundendam, et similia.

55. [*Variae relationes cum Hierarchia*]. Hae variae formae apostolatus diversis possunt relationibus cum Hierarchia coniungi, nempe: aliae magis directe cum paroecia et dioecesi conectuntur; aliae alicui Ordini vel Congregationi religiosas adstringuntur; aliae demum solummodo sub generali invigilantia Hierarchiae constituuntur.

56. [*De peculiari quadam apostolatus laicorum forma*]. Abhinc non pauca decennia, pluribus in nationibus, laici, magis in dies ad apostolatum sese devotentes, in variis formis actionum et consociationum sese coadunarunt, quae, arctiorem cum Hierarchia coniunctionem servantes, fines immediate et proprie apostolicos prosecutae sunt.

Inter has vel etiam similes antiquiores institutiones, eae praesertim commemorandae sunt quae, etsi diversam rationem operandi sequantur, tamen per omnes fere orbis catholici regiones latissime propagatae, uberrimos fructus, una cum aliis apostolicis inceptis pro Regno Christi, protulerunt, quaeque a Summis Pontificibus et multis Episcopis merito commendatae atque promotae, et saepe saepius ab eis nomen Actionis Catholicae acceperunt, harum notarum concursu et cumulatam acceptione constituuntur:

a) Finis immediatus huiusmodi organizationum generalis finis apostolicus ipsius Ecclesiae est, tum quod singulorum hominum evangelizationem et sanctificationem, tum quod Corporis Christi Mystici aedificationem attinet;

b) Laici, collaborantes iuxta modum proprium cum Hierarchia, suam experientiam afferunt et responsabilitatem assumunt in harum organizationum moderamine, in condicionibus perpendendis, in quibus actio pastoralis Ecclesiae exercenda est, in elaborandis et exsequendis programmatibus actionis;

c) Laici agunt non solum singuli, sed uniti quoque instar organici corporis, ita ut aptius Ecclesiae communitas exprimatur et efficacior evadat apostolatus;

d) Laici, sive sponte sese offerentes, sive invitati ad actionem et directam collaborationem in apostolatu hierarchico, agunt sub superiore moderamine ipsius Hierarchiae. Hierarchiae autem est hanc collaborationem et propriam cuiusque responsabilitatem per explicitum mandatum de apostolica opera sancire.

Organizationes quae has notas simul assumptas ad iudicium Episcoporum verificant, sive nomen Actio Catholica habeant, sive aliud, secundum locorum ac po-

pulorum exigentias, varias structuras assumere possunt; etenim non videtur oportunum formas quae in aliqua natione instituuntur, ad alias sine discrimine, transferre.²⁴

Optandum tamen est ut hae organizationes, uti existunt, inter se cohaereant, in ambitu dioecesano, nationali et internationali, in dies melius sese accommodando organizationi et necessitatibus Ecclesiae.

Sacrosanctum Concilium has institutiones, quae exigentiis apostolatus Ecclesiae, apud multas gentes, certo respondent, enixe commendat, sacerdotes et laicos qui in ipsis adlaborant invitat, ut notas supra commemoratas magis magisque ad effectum adducant, et cum omnibus aliis apostolatus formis semper fraterne in Ecclesia cooperentur.

57. Episcoporum est formas consociatas apostolatus laicorum promovere, quae, spectatis adiunctis suarum regionum, aptiores sibi videntur.

Titulus II

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE CARITATIVA

PROOEMIUM

58. [*Momentum actionis caritativae inter opera laicorum apostolatus*]. Quamvis opera apostolatus omnia a caritate procedant, tamen inter ea praeclarum locum obtinent, iuxta exemplum et mandatum Christi, opera misericordiae, quibus auxilium hominibus in necessitatibus constitutis praestatur. Haec enim opera amorem erga Deum et hominem clarius manifestant, evangelici apostolatus propositum fovant, fidei semitam expediunt, miro modo amicitiae necessitudinem et societatem vitae instaurant, caritatis quam Ecclesia in Sacramentis et in Liturgia, praesertim eucharistica, celebrat, sunt perspicuum documentum.

59. [*Instantia actionis caritativae hoc tempore*]. Instrumentis ac mediis expeditioribus factis, distantiae inter homines ita quodammodo evictae sunt, ut mundi universi incolae membra unius familiae se habeant. Actio igitur caritativa christifidelium, universos fines attingens, omnes homines amplecti debet, ut qui cibo potuque, vestitu, domo, medicinis, labore, instructione, vita vere humanae ducendae facultatibus carent, aerumnis vel infirma valetudine cruciantur, exilium vel carcere patiuntur, reficiantur et, praestitis auxiliis, levantur.

Itaque, nostra haec aetas actionem caritativam, ad quam exercendam Ecclesia a Conditore suo ius inalienabile et munus praeclarum accepit, et quam, decursu temporum, eadem egregie promovit, urgentiorem facit et in immensum prolatam.²⁵

60. [*Dignitas et necessitas caritatis et iustitiae*]. Cum a christiana doctrina non minus alieni sint qui, perfectione ordinis iuris supposita, caritatem superfluum reddere autumant, quam alii, qui actionem caritativam, neglecta iustitia, extollunt, Sacrosanctum Concilium omnes christifideles admonet, ut utriusque virtutis et dignitatem et necessitatem et earum in rebus humanis ordinandis indissociabilem coniunctionem agnoscant et foveant. Nedum caritas iustitiam negligat, in ipsa ac-

tione caritativa quidquid iustitiae est, e contrario urget, indesinenter promovens puritatem, integritatem, perfectionem iustitiae, in altero homine (cf. *Mt.* 5, 43) alterum ego secundum praeceptum Domini (cf. *Mt.* 25, 40) et etiam ipsum Christum respiciens.

Caput I

DE NATURA ACTIONIS CARITATIVAE

61. [*Actionis caritativae opera*]. Fideles omnes caritatem in cordibus suis, per Spiritum Sanctum diffusam (cf. *Rom.* 5, 5) ad actionem perducere studeant « opere et veritate » (1 *Io.* 3, 18; cf. *Iac.* 1, 2). Actio caritativa complectitur praesertim ea, quae Dominus, in novissimo iudicio, sese requisitum esse praedixit, nempe: esurientes pascere, sitientes potare, nudos vestire, hospites suscipere, infirmos visitare, captivos redimere (cf. *Mt.* 25, 35-45), iuxta hodierni temporis adiuncta condiciones et methodos aptata. Alia iure addidit traditio christiana opera misericordiae his similia, quibus proximum diligimus ut in Deo sit (cf. THOMAS, *S. Th.*, II-II, q. 25, a. 1).

62. [*Opera adsistentiae socialis naturalis ordinis iuvanda*]. Supernaturali sua ratione actio caritativa elevatur supra ordinem naturalis adsistentiae, quae ex humano vel sociali impulsu procedit; actio caritativa, nedum illi impulsui contradicat, eum assumit, suscitatur et promovet; qua propter fideles actus et incepta adsistentiae socialis, quae ad naturalem ordinem pertinet, ne a priori contemnant neve impugnent sed potius, iuxta merita, agnoscant, eisque, collato opere pro viribus, foveant.²⁶

63. [*Quilibet proximus in necessitate constitutus adiuvandus*]. Ad actionem caritativam omnes, suarum facultatum ratione habita, vocantur ubi quilibet proximus in necessitate constitutus occurrat, ita quidem ut ordo servetur caritatis, scilicet et coniunctionis suae rationem cum eo quem iuvat et bonorum quibus iuvat et necessitatis propter quam iuvat (S. AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana*, I, 27; P.L. 34, 29).

Proximi necessitatibus adesse impensius urget, cum periculum moralis et spiritualis ruinae proximo instet a materiali vel sociali indigentia.

64. [*Speciale in operibus caritatis munus laicis incumbit*]. Laici operibus caritativis participant praesertim eo quod bonorum suorum et temporalium laborum sociale munus attendentes, utriusque generis bona egenis communicant; quod varias suas naturales et acquisitas capacitates, scientias et artes eorum iuvamini applicant; quod tandem in multiplicis adsistentiae institutis evolvendis et animandis assidue cooperantur.

Haec insuper munia laicorum magnopere laudantur: opus ad constituendam legislationem sociale conferre; indesinenter perquirere, quaenam sint necessitates, pro quibus opera caritativa non exstant, ac eadem excitare; item denique fines ac media operum catholicorum iam existentium necessitudinibus temporum aptare.

Qui autem responsabilitatem habent in operibus caritativis moderandis, corde magno ipsis sese devoteant, memores exempli S. Vincentii a Paulo qui pauperes « dominos suos » vocabat.

65. [*Dignitas humana in actione caritativa observanda*]. Dignitatem personae, libertatem conscientiae, imaginem Dei et Christum in proximo praesentem christi-fideles, dum perficiunt ministerium caritatis, observent, in omni humanitate et fraternitate. Caveant igitur ipsi, ne eos quos adiuvant vel opera quibus adiuvant quasi dominandi adminicula habeant vel mera instrumenta fidei propagandae.²⁷

Caput II

DE VARIIS FORMIS ACTIONIS CARITATIVAE

66. [*Quae servanda sint in exercitio caritatis individualis*]. In exercenda caritate individuali, quae omnes obligat et qua homo homini vere proximum se praebet, curandum est, urgentioribus necessitatibus primarie sublevatis, ut praecipue illa praestentur, quae humanae personae maxime conveniunt, qualia sunt: proprias facultates personarum et coetuum suscitare, ita ut sibimetipsis valeant opportune consilia praebere et laborem suppeditare, atque in primis, quae intimum hominis animum attingunt, fovere.

67. [*Caritatis opera collectiva*]. Hominum egestates hodierna die ita singulorum hominum facultates excedunt, ut omnino necessarium sit, ad maiorem efficacitatem actionis caritativae unitis viribus procedere, prout ceterum ipsa socialis hominum natura exigit.

68. [*Omnes christifidelium communitates caritatis consociationes se considerent*]. Omnes universae Ecclesiae communitates veluti consociationes caritatis spiritu animatas sese considerent: quem spiritum Ecclesiae tam universalis quam particularis ad effectum operibus sibi congruis perducatur.

69. [*Operibus caritatis ab Ecclesia commendatis laici cooperentur*]. Libenter cooperentur laici illis caritatis operibus quae officia parochorum sunt.²⁸ His et similibus institutionibus caritativis nomina et subsidia dare parati sint. Laude digni sunt, qui ad opera caritativa personalia sese impendunt et qui, prouti mores diversarum regionum ferant, otii sui magnam partem, v.g. diem dominicam, tempus vacationum aut ab opere vacuum, pro curandis miseris, senescentibus, aegrotis vel aliter indigentibus sua sponte offerunt.

70. [*Episcopi iura et officia*]. Episcopi est pro sua dioecesi, intra limites iuris universalis, opera et incepta organizata efficaciter coordinare, immo praeordinare quae opportuna videntur, prouti adiuncta ferant, cooperantibus convenienter clericis, religiosis et laicis.

In qualibet natione curent Episcopi ut, inquantum fieri potest, adsit consilium quod in omnibus associationibus caritatis promotionem spiritus caritativi vere universalis foveat, earundem coordinationi efficaciter provideat, prouti condiciones religiosae, politicae, oeconomicae, sociales postulant.

71. Si summus Pontifex quoddam particulare et sui iuris officium de Apostolatu Laicorum constituerit, optandum est ut in eodem peculiaris instituatur sectio de actione caritativa.²⁹

72. [*Institutio ad actionem caritativam*]. Laici in mysterium caritatis Christi apte introducantur. Momentum et dignitatem operum caritatis parentes et praecep-

tores, necnon moderatores institutionum in paroeciis et dioecesibus, illustrent. Ii quorum interest animarum salus, promoveant laicorum ad opera caritatis institutionem methodologicam, novis semper adiunctis accommodatam.³⁰

73. [*Laici et institutiones caritativae a religiosis promotae*]. Cum inter opera caritatis quae in Ecclesia perficiuntur conspicua exstent instituta nonnulla a familiis religiosis, operibus caritativis praecipue intentis, inita, haec ut magni faciant Sacra Synodus laicos hortatur, ad auxilium et patrocinium eis praestandum atque ad vocationes etiam moderationi participantes pro ipsis familiis religiosis fovendas.

74. [*Communio in activitate caritativa cum non catholicis*]. Communicatio in caritate et operibus viget non solum cum domesticis fidei, sed in unitate Christi etiam cum fratribus separatis, immo et cum omnibus hominibus. Hoc modo testimonium Christo redditur et unitas ipsius familiae humanae fovetur.

Titulus III

DE APOSTOLATU LAICORUM IN ACTIONE TEMPORALI

PROOEMIUM

75. [*Ordo temporalis in Christo instaurandus*]. Cum Deus omnipotens, factor coeli et terrae, universum mundum disposuerit ad gloriam suam in plenitudine Christi Filii sui, Verbi incarnati, consummandam, meminerint christifideles se vocatos quoque esse ad universalem temporalem ordinem in Christo perficiendum, secundum illud apostoli: « Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei » (1 Cor. 3, 23).

Quapropter apostolatus fidelium etiam ipsum ordinem temporalem attingit, pervadit atque informat, ita quidem ut, integer manens in sua natura, totus simul spiritu christiano imbuatur.

Nostris temporibus peculiare momentum et urgentiam obtinet actio socialis, quae tamquam specificum habet legitima bona temporalia curare in ordine ad superiora bona spiritualia.

76. [*Libertas filiorum Dei erga hominum opera servanda*]. Hodiernae aetatis proprium est ut homo, scientiae et artium ingenti progressu in temporalibus ditatus, necnon bonorum omnis generis copia, aptior in dies appareat ad divinam suam circa mundum vocationem implendam. Alia tamen ex parte, his ipsis particularibus bonis seductus, haud parum periclitatur ne, universalis et integrae suae naturae sensum amittens, servus operum quae ipse confecit magis inveniatur, quam regali illa filiorum Dei libertate erga res creatas excellens, ad quam mirabiliter conditus est et mirabilius reformatus (cf. Miss. Rom. ad Offertorium).

77. [*Progressus scientiarum et artium doctrina christiana completur*]. Sacrosancta Synodus igitur fideles omnes hortatur ut scientiarum et artium progressui libenter pro viribus operam dent, illumque compleant apta cognitione hominis « ad imaginem Dei » conditi (Gen. 1, 26), ordinis moralis, et Creatoris mundi. Studeant insuper ut divina illa Lux, quae est Christus « Imago Dei invisibilis » (Col. 1, 15), in quavis humani cultus regione resplendeat, et ab Ipsa tota veritas, in ordine sive naturali sive supernaturali, magis magisque scateat.

78. [*Actio vero temporalis legi morali conformanda ac caritate perficienda*]. Christifideles pariter naturalis ordinis activitates et institutiones, dum eas ad normam principiorum ipsis inditorum intelligant et regant, simul semper morali legi subiiciant. Cuius observantiam caritate quae finis ac plenitudo legis est (cf. *Rom.* 13, 10) informant, ita ut ordo temporalis totus in Christo perficiatur.

Caput I

DE LAICORUM ACTIONE IN ORDINE TEMPORALI CHRISTIANE PERFICIENDO

79. [*Munus proprium laicorum*]. Christianae ordinis temporalis instaurationi ac perfectioni totius Ecclesiae est operam dare. Iamvero, sacra structura quam Ei indidit Suus Institutor requirit ut fideles, qui ad officia clericorum deputantur, etiam in ordine ad temporalia imprimis ut Divini Verbi praecones et divinorum mysteriorum dispensatores inveniantur (1 *Cor.* 4, 1); laici vero, dum et ipsi iis mysteriis participant, rebus temporalibus tamquam proprio ordinario muneri incumbunt.

Quapropter laici, in temporali ordine ad Christi gloriam aedificando, maiores partes habent; et ideo responsabilitate propria agant oportet, etsi consociati.³¹

80. [*Seligendae formae quae simul christianis principiis et concretis adiunctis respondeant*]. Cum diversissimo inveniantur in variis populis et communitatibus conditiones religiosas, culturales, sociales, politicae, fideles in actione temporali exercenda eas seligant formas et methodos quae universalis vitae christianae principia, concretis temporum et locorum adiunctis spectatis, melius et efficacius applicari sinunt atque cum rerum natura consonent.

81. [*In varios coetus et institutiones christifideles conferant ad bonum commune*]. Hac in re permagni est christifideles variorum coetuum socialium et institutionum valores ipsis inditos spiritu Evangelii fovere.

In formis eligendis semper prae oculis habeatur, simul cum singulorum coetuum utilitate, bonum commune Reipublicae, communitatis gentium et Ecclesiae.

82. [*De cooperatione catholicorum cum aliis*]. Communis veritatum christianarum vel saltem naturalis legis agnitio permittere potest, locorumque et temporum adiuncta requirere queunt catholicorum participationem cum aliis in actionibus, vel etiam in organizationibus ad fines temporales honestos attingendos. Quod si fiat, formationem catholicam ad hanc operositatem congruis subsidiis sibi comparare catholici ne omittant.

Caput II

DE RELATIONE LAICORUM AD HIERARCHIAM IN EODEM ORDINE

83. In universo temporali ordine instaurando christifideles, praesertim qui peculiari ornantur aptitudine, propria industria et responsabilitate agant, ratione semper habita ordinis moralis evangelica caritate perficiendi.

Ordinis moralis principia authentice interpretari et enucleare munus est ecclesiasticae Hierarchiae, cuius etiam fas est iudicare, omnibus rite perpensis ac auxilio peritorum, de conformitate operum et institutionum ordinis temporalis cum principiis moralibus et decernere de eis quae ad ordinis supernaturalis bona custodienda et promovenda requiruntur.

Hierarchia in actione sociali laicorum generosa et efficacia incepta summopere laudat atque commendat, eosque in Domino invitat ut ea quae commendaverit prompto animo ad effectum deducant.

84. [*Consilia de actione sociali instauranda*]. Commendat Sancta Synodus ut pro dioecesibus aliquod de actione sociali christiana consilium instauretur, ex peritis sacerdotibus simul et laicis compositum, quod Hierarchiam in suo apostolico munere adiuvet.

Pro universali autem Ecclesiae apostolatu simile consilium constituatur, quod sectio exstare posset illius officii seu secretariatus de apostolatu laicorum, si Summo Pontifici visum fuerit illud constituere.³²

Caput III

DE LAICIS AD ACTIONEM TEMPORALEM EFFORMANDIS

85. [*Praeparatio requisita*]. Ad actionem temporalem apte exercendam, laici praeparantur sub adpectu technico, doctrinali, morali.

Doctrinalis eruditio in re sociali est pars integrans educationis et a pueritia, prout par est, iam incohetur oportet parentes, magistri, catechistae et alii periti pueros et adultos modo idoneo eam doceant, ratione semper habita adiunctorum in quibus ipsi degunt.³³

In institutis educationis principiis christianis perfusis, eadem doctrina socialis Ecclesiae, quae in ordine temporali maximi momenti est, tradatur a rite eruditis et probatis.

86. [*Erigantur scholae sociales pro laicis*]. Curandum est ut scholae vel instituta socialia erigantur, in quibus idonei laici in doctrina sociali catholica opportune erudiantur, ita ut, etiam gradibus academicis ornati, approbentur ad ceteros doctrinam sociale docendam.

Insuper instituta erigantur ad formandos adaequata competentia in rebus oeconomicis et socialibus eos qui actioni sociali incumbunt.

87. [*Educatio concreta, mediante actione acquiritur*]. Educatio concreta, vitae personali et socialibus condicionibus aptata, ipsa mediante actione acquiritur.

Laici mente et affectu ad illam suiipsius activam efformationem dirigantur oportet, qua accurate muniti, adminiculum non neglegendum ad ipsam doctrinam elaborandam afferre poterunt. Ad illud iuvabit influxus quem vicissim exercent mediantibus consociationibus, praesertim christianis, et etiam in coetibus apostolatus laicorum ad hanc educationem apostolicam in actione et in vita ordinatis.

88. [*Fraterna caritas in actione temporali*]. In inceptis ordinis temporalis rite exercendis, fraterna caritas ad omnes extendatur, qui viis etiam disparibus ad eundem finem tendunt, suppositis immo iudiciis nonnumquam discrepantibus, ubi citra veritatis certitudinem, amplissimus liberae opinioni remanet locus.

Caveant christifideles studiosissime ne vires suas crebris extenuent contentionibus, neve, per speciem quaerendi id quod sibi videatur optimum, illud interea praetermittant quod revera efficere possint atque ideo efficere debeant.³⁴

89. [*Modus operam praestandi cum acatholicis*]. Catholici, cum in muneribus exsequendis, ad res oeconomicas socialesve pertinentibus, homines attingunt, qui secus atque ipsi de vita sentiunt, sibimetipsis semper constant, neve ad ea media consilia descendant, e quibus aut religionis aut morum integritas aliquid detrimenti capiat. Periter tamen aliorum sententiam aequa perpendant benignitate, et parati sint ad ea cum fide coniunctisque viribus efficienda, quae vel suapte natura sint bona, vel ad bonum adducant.³⁵

Caput IV

DE APPLICATIONE DOCTRINAE SOCIALIS ECCLESIAE AD VARIOS CAMPOS NEGOTIORUM

90. [*De christiana ordinis temporalis informatione*]. Crescente in dies activa in Ecclesia laicorum generosa voluntate ad assumenda et praestanda propriae responsabilitatis munera, magis magisque in ipsa societate civili accrescit propensio, ut omnes, qui apti sunt, et personae et coetus, ad culturalis, socialis, politicae vitae participationem admittantur. Quae quidem collaborandi facultas christianis omnibus et ansam praebet et obligationem informandae totius humanae societatis principiis et spiritu christianae doctrinae socialis.

Quapropter Sacrosancta Synodus omnes laicos hortatur ut tantum sibi munus in omnibus ordinis temporalis saeptis commissum agnoscant et exsequantur, speciali ratione habita eorum negotiorum quae in Decreto « De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum » continentur.

91. [*Supernaturalis christifidelium perfectio*]. Operas temporales exercentes secundum leges ipsis insitas ad fines earum proprios consequendos, fide et caritate christifideles agant, iuxta illud Apostoli: « Veritatem facientes in caritate, crescamus in illo, per omnia, qui est caput Christus » (*Eph.* 4, 15).

92. [*De caritatis efficientia in temporali operositate exercenda*]. Meminerint christifideles, si cum fide et caritate temporales operas compleant, earum vim non minuere sed potius augere, etiam ad ipsum obtinendum ad quod eadem activitates natura sua ordinantur. Nam qui « lux in Domino » (*Eph.* 5, 8) facti sunt, atque « ut filii lucis » (*ibid.*) ambulant, tutiore iudicio percipiunt quid ex iustitiae normis sit agendum in variis humanae navitatis provinciis; et qui christiana caritate ducuntur efficacius agunt, apta methodo inspirati, cuiuscumque generis eorum operae sint.

CONCLUSIO

Formae apostolatus laicorum, diversimode collaborantium cum Hierarchiae apostolatu, quae omnes creaturas et gentes ad Iesum Christum in fide et caritate perducere intendit, necessario distinctae sunt, habentes unaquaeque suam opportunitatem atque utilitatem.

Officium porro est Sacrae Hierarchiae, recte ab eisdem laicis certiore factae de variis temporum et locorum conditionibus, directiones praefinire ipsorum apostolatu et inter eas delectum quemdam efficere, prout circumstantiae suadeant ac exigant.

Ordinarii proinde, necessitatibus suarum dioecesium per seipsos, vel regionum sive nationum collegialiter per conferentias episcopales attendentes, sic laicorum apostolatum dirigant, ut missioni Ecclesiae, quae illam ipsius Christi prosequitur, praetiosam operam naviter conferat, pro regni Dei in terra auspaticissimo adventu.

NOTAE

¹ In schemate nostro agitur de his ultimis, minime autem, ut patet, de Institutis Saecularibus, quorum competentia ad Commissionem de Religiosis pertinet.

Cum vero principia Pii Papae XII de Institutis Saecularibus hoc, peculiari ratione, in luce ponant membra scilicet horum Institutorum in saeculo vitam degere, quae hic de Laicorum Apostolatu dicuntur, iis etiam applicantur, nisi contextus aliud innuat. Sicque palam est eos partem in organizationibus apostolatus laicorum habere. Ut tamen huiusmodi organizationes de Apostolatu Laicorum suam notam specificè laicalem servant, regimen earum, ad normam generalem, laicis commissum maneat.

² PIUS XII *Ad Cardinales*, 18-2-1946: A.A.S. 13 (1946) 101-103; *Sermo ad Iuvenes Operarios Catholicos*, 25-8-1957; A.A.S. 24 (1957) 843.

³ Documenta quae a Commissione de Apostolatu Laicorum hic praebentur, fructus sunt laboris qui e duplici initio originem repetit: nempe ab opusculo cui titulus « Quaestiones Commissionibus praeparatoriis Concilii Oecumenici Vaticani Secundi positaе » necnon ab Episcoporum « Votis ». Utrumque diversae concretæ conditionis Ecclesiae resonantia audiebatur, cuius diversitatis a Membris et Consultoribus ipsis in discussionibus ratio habita est.

Quo melius tum « Quaestionibus » tum « Votis » satis fieret, Commissionis studia iuxta tres Subcommissiones distributa sunt, a quibus, quin de omnibus sermo fieri potuerit, latissimus tamen rerum conspectus necessarius erat, iuxta mandatum nostrae Commissioni concreditum, ne quidquam de nostrae aetatis alicuius momenti rebus negligeretur.

a) In tractatione nostra praeprimis notare voluimus, sive providentissimum Deum in christifideles maiorem responsabilitatis sensum in apostolatu infudisse, sive quanta effici possint pro regno Dei a christianis viventibus in mediis negotiis mundi huius celeriter ac penitus sese evolvendis, cuiusque saepa principiorum Evangelii expertia esse periclitantur.

Tunc apostolatus laicorum in tota sua extensione enituit, iuxta multiplices et varias operositates; absque dubio tamen cum in Sacramentis Baptismi et Confirmationis fundamentum habeat, maxima apostolicorum officiorum pars tum clericis tum laicis communis est; nec facile saepe distingui potest quid reapse ad clericos, quid vero ad laicos pertineat.

Caeterum vero, diversa saepa considerantes in quibus laici apostolatum exercent, non semper adeo facile erat percipere sub quonam aspectu religioso aut sociali, res potius scrutari oporteret; determinata via nobis eligenda fuit.

b) Praesentium Ecclesiae condicionum consideratio laboribus nostris viam adaperuit atque stravit: in Prima Parte tractare voluimus ergo de principiis generalibus ad apostolatum laicorum fovendum, in tota sua amplitudine consideratum, scilicet: De diversis modis quibus apostolatus laicorum in actum deduci potest (i.e. ab omnibus et singulis ac consociativis formis), De recto ordine in apostolatu laicorum (i.e. de rela-

tione ad Hierarchiam et de mutua coordinatione), De quibusdam peculiaribus sollicitudinibus Ecclesiae circa apostolatam laicorum in praesentibus vitae condicionibus, et in fine, postquam brevis de quibusdam saeptis apostolatus laicorum, de laicorum formatione ad apostolatam.

c) Insuper, ob diversas pro diversis nationibus condiciones, impossibile fuit, prout nunc res iacent, maiorem conceptuum acclaram et magis determinatam terminologiam exhibere. Quapropter optimum nobis visum est, documenta exarare quae sollemne ad actionem invitamentum atque incitamentum essent, ac simul principia directiva generalia proponerent nostris aptata temporibus: quo magis vero haec omnia praesentes rerum condiciones minime negligant, principia haec ulterioribus necessariis progressibus viam pandunt.

⁴ Unusquisque necessario insertus vivit in aliquo ambitu sociali a quo multiplici ratione afficitur, et quem ipse vicissim sua vita et activitate meliorem vel deteriore effecere potest. Noverint igitur christifideles laici, se divinae Providentiae consilio positos esse in determinatis adiunctis, tamquam divinum fermentum ad ea reformanda et elevanda. Etenim per ipsos, pleno iure laborantes in utroque regno, coelesti scilicet et terrestri, facilius se reddere valet Ecclesia principium vitae humanae societatis (cf. PIUS XII, *Alloc. ad PP. Card.: A.A.S.* 38 [1946] 149). Laicus igitur, christiane agat oportet non solum in familia ecclesiali paroeciae cui adscriptus est, sed etiam in societate saeculari in qua vitam degit: hi duo ambitus non possunt ab invicem seiungi, cum mutuo se compleant et sint singulis necessarij.

Hunc apostolatam «ambientalem» oportet hodie, varias ob causas, suos olim suetos fines geographicos et sociologicos omnino excedere, et intensitate plurimum crescere. Etenim materialis progressus et efficaciora socialis communicationis instrumenta iam late induxerunt tales condiciones generales et exigentias quales omnino limites domicilij superant. Frequens mutatio locis, sive laboris sive animi relaxationis causa, populorumque migrationes, quae homines a suo solito domicilio pastorumque cura subtrahentes in media pericula plerumque proiciunt. Sed et ipsis propriis in domiciliis viventibus, condiciones sive laboris sive recreationis aliarumve activitatum humanarum tales sunt quae facile eos ab omni vita spirituali avocent. Haec autem omnia laicorum apostolati novas possibilitates praebent urgentioraque officia imponunt.

⁵ PIUS XII, *Ad II Conventum Universalem Apostolati Laicorum provehendo*: «Pour éduquer le jeune homme à ses responsabilités de chrétien, il importe de garder son esprit et son cœur dans une atmosphère saine. On pourrait dire que les institutions doivent être tellement parfaites, qu'elles puissent par elles seules assurer la sauvegarde de l'individu, tandis que l'individu doit être formé à l'autonomie du catholique adulte, comme s'il n'avait à compter que sur lui-même pour triompher de toutes les difficultés».

⁶ Cf. PIUS XI, *Quadragesimo Anno*: A.A.S. 23 (1931) 225-226.

⁷ Ad acclaram terminologiam circa varias organizationes in quibus laici ad Regnum Dei provehendum adlaborant, Commissio de *Apostolatu Laicorum* exhibet titulum ipsum, quem Apostolica Sedes huic Commissioni dedit, ut «genus proximum» pro omnibus supradictis consociationibus.

Sub hac vero denominatione comprehenduntur, veluti «specificae differentiae» eae quae, aut ab ipsa Sede Apostolica pro universa Ecclesia, aut ab Ordinariis pro sua Dioecesi, utpote characterem apostolatus laicalis, agnoscantur.

⁸ «Illud vero etiam atque etiam commendandum, ut initae consociationes non modo felici vivant concordia, verum aptissime ad unum copulentur: sodalicia nempe paroecialia, dioecesana consiliumque nationale dirigens, omnia congruenter vinata atque contexta sunt. Ut membra scilicet corporis unius, ita invicti exercitus cohortes. Virium compactio non dissipatio; non fortuitus quidam operum concursus, sed ordinata ad commune bonum conspiratio, non singularum partium sponte egerminantis florentisque vitae compressio, sed progrediens artuum viriumque auctus, ita ut decor et venustas

cum apta membrorum compositione in toto corpore eniteant » (PIUS XI, *Quamvis Nostra*: A.A.S. [1936] 30-4-1936, 160-161; *Ad Em.mum Sebastianum Leme de Silveira Cintra, Archiepiscopum S. Sebastiani Fluminis Ianuarii, atque ad ceteros RR. PP. DD. Archiepiscopos et Episcopos Brasiliae De Actione Catholica aptius provebenda*).

⁹ Hic numerus est summula alicuius studii facti de Associationibus fidelium, iussu Secretariae Generalis Concilii, a Commissione quadam mixta, composita ex Commissione de Disciplina cleri et populi christiani et ex Commissione de Apostolatu laicorum.

¹⁰ Cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series I, Appendix Vol. II, De laicis, p. 761, nn. 39-40.

Ecclesia Corpus Mysticum est, in quo « officia membrorum dispartita sunt, sed unus spiritus continet omnia. Multa iubentur, multa fiunt: unus iubet, uni servitur » (S. AUGUSTINUS, *Sermo* 268, in die Pentecostes: P.L. 38, 1232). Nam, ut ait S. Paulus, Christus « dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores; ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi » (*Eph.* 4, 11-12).

Haec autem diversitas et hierarchicus ordo ministeriorum non inficit fundamentalem aequanimitatem et mutuam coniunctionem omnium membrorum Ecclesiae. Unde Augustinus: « Custodimus enim vos ex officio dispensationis, sed custodiri volumus vobiscum. Tamquam vobis pastores sumus, sed sub illo pastore vobiscum oves sumus. Tamquam vobis ex hoc loco doctores sumus, sed sub illo uno Magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus » (*Enarrationes in Psalmos*, 126, 3: P.L. 37, 1669). « Ubi me terret quod vobis sum, ibi me consolatur quod vobiscum sum. Vobis enim sum Episcopus, vobiscum sum Christianus. Illud est nomen suscepti officii, hoc gratiae; illud periculi est, hoc salutis (*Sermo* 340, in die Ordinationis suae II: P.L. 38, 1483).

Cum igitur Ecclesia familia sit, cuius membra « iam non (sunt) hospites et advenae, sed (sunt) cives sanctorum et domestici Dei » (*Eph.* 2, 19), sua ipsa natura arctam unionem et concordem operam omnium membrorum suorum exigit.

¹¹ Cf. S. Congr. Concilii circa Societatem S. Vincentii a Paulo; A.A.S. 13 (1921) 137-140.

¹² Ad distinguendos conceptus mandati et missionis canonicae sequentia notanda sunt:

Mandatum de quo hic iuxta nominis acceptionem a Summis Pontificibus ac plurimis Episcopis nostris hisce temporibus adhibitam agitur, est actus auctoritatis ecclesiasticae quo ipsa, assumens specialem directionem et responsabilitatem alicuius formae organatae apostolatus laicorum in finem spiritualem intentae, suam quoque missionem ei impertit, sic integrans apostolatum laicorum apostolatu Hierarchiae velut unum continuum cum eo, servata tamen propria natura et mutua distinctione eorum.

Missio Canonica in nostro contextu est actus auctoritatis ecclesiasticae quo laicis committuntur aliqua munera quae ex se ad clerum pertinent. Non agitur de delegatione potestatis sive ordinis sive iurisdictionis, sed solum de usu laicorum ad aliqua munia clericalia sive ob defectum copiae clericorum, sive ob maiorem competentiam laicorum in aliqua determinata sphaera actionis. Hisce in casibus laicus agit tamquam instrumentum auctoritatis ecclesiasticae, vere participat apostolatum hierarchicum, sed, cum agatur de activitate ad laicum non pertinente, plene dependet ab auctoritate delegante in exercitio sui muneris. Haec activitas dicitur apostolatus laicorum non ratione obiecti, sed solum ratione subiecti, sc. quia laicus exercet. Huiusmodi participatio laicorum principaliter versatur circa:

a) *Actus Liturgicos*: Plures functiones liturgicae quae Ordines Minores spectant actu delegantur laicis Sacristis et Acolytis. In terris Missionum amplius dantur concessionem hac in materia. Ubi vero persecutio grassatur, ipsa facultas SS. Eucharistiam administrandi laicis facile conceditur, uti factum est pro Tonkin anno 1881 et pro Mexico anno 1927.

b) *Verbi Dei praedicationem*: Ad doctrinam christianam publice tradendam requiri

missionem canonicam colligitur ex Const. Ap. «Deus Scientiarum» art. 21 (A.A.S. 23 [1931] 251). De obligatione Parochi ad aggregandos sibi etiam laicos si opus fuerit ad catechizandos pueros, vide C.I.C. n. 1333 § 1. In missionibus vero verbi Dei praedicatio maxima ex parte Catechistis committitur.

c) *Curam animarum*: Hic agitur de cura animarum proprie dicta, sc. cura pastoralis quae a S. Hierarchia exercetur. De necessitate curae animarum partes laicis selectis committendi in ipsis nationibus catholicis, vide Pii XII nuntium radiophonicum ad Congr. Cath. Magonzae (A.A.S. 40 [1948] 419, 420). In terris missionum vero laici Catechistae canonica missione muniti, sunt velut pastores animarum qui omnia munia pastoralia exercent solis exceptis iis quae ordines sacros exigunt.

d) *Administrationem bonorum temporalium Ecclesiae*: Ad hoc officium laici speciali modo praeferendi sunt tam propter eorum maiorem competentiam in hoc genere negotiorum, quam ob necessitatem Clerum liberiores reddendi ad munia directe spiritualia exercenda.

In hoc differt *mandatum a missione Canonica*, quod, dum per missionem canonicam laicis committuntur actus clericales circa quos ipsi nullam habent competentiam propriam, per mandatum Hierarchia sibi unit activitates apostolicas proprie laicorum quas ipsi possunt sponte sua exercere. Mandatum ergo datur non ut ipsi possint agere simpliciter et proprio nomine — quae facultas eis semper est — sed ut possint agere etiam nomine auctoritatis ecclesiasticae et coniunctim cum ea.

In hac utriusque apostolatus integratione, Hierarchia necessario exercet illud minimum saltem activae directionis sine quo ipsa non posset assumere responsabilitatem activitatis laicorum, sed ceterum relinquit ipsis maximam libertatem in suo apostolatu; dum laici ex sua parte ita suas activitates apostolicas menti hierarchiae sponte accomodare contendunt ut apostolatus eorum vere sit complementum ipsius apostolatus hierarchiae.

Sed mandatum non se extendit ad omnem campum apostolatus laicorum, sed solum illas formas apostolatus respicit quae ipsae in finem spirituales tendunt, quia in ordine pure saeculari Hierarchia non agit auctoritative, nec assumit responsabilitatem activitatis laicorum in eo; eos tamen adiuvat suis principiis directivis et sua vigilantia protegit.

¹³ S. CONGR. DE PROP. FIDE, 21-7-1841 (cf. *Collectanea SCPF*, I, n. 928, p. 521); et *Ad Episcopos Mexicanos*, 23-12-1927.

¹⁴ Cf. BENEDICTUS XIV, *De Synodo Dioecessana*, L. III, cap. IX, n. VII: *Acta et Documenta...*, p. 760, n. 38.

¹⁵ Cf. *Acta et Documenta*, Series I, Appendix, vol. II, p. 381 ss., n. 9, 22.

¹⁶ Ad vitam internationalem hodiernam spiritu christiano efficaciter imbuendam perutile est ut promoveantur conventus et habeantur atque foveantur organizationes internationales catholicae, quarum actio tamen apte coordinata erit ad plenior vim obtinendam.

Hac autem instantia, quae in dies magis magisque animadvertitur et sentitur, factum est ut, Sede Apostolica approbante et favente, orirentur quaedam institutiones ad mutuam earum organizationum conspirationem assequendam.

Inter has in primis adnumerantur «Coetus Permanens ad Conventus internationales pro Apostolatu laicorum promovendos» (Copecial) atque «Consilium Organizationum Internationalium Catholicarum» (Conférence des O.I.C.); harum institutionum prior finem habet mutuam notitiam et collaborationem in apostolatu laicorum fovere et promovere in universo mundo, per conventus internationales vel regionales, diffusionem et profundior cognitionem genuini apostolatus laicorum; altera vero concordem actionem inter proprie dictas organizationes internationales catholicas promovere ita ut maiorem vim exercere possint in institutis officialibus internationalibus apud quae partes catholicas agunt.

¹⁷ Ecclesiae officium est, ex missione «docendi omnes gentes» (Mt. 28, 18) divinitus

accepta, hanc educationem apostolicam impertiendi. Hodierna vero adiuncta undique Ecclesiam premunt ad officii huius condiciones ac methodos diligenter denuo perpendendas, ad eiusque iterum perfunctionem pro viribus urgendam.

Haud pauci inveniuntur quorum christiana educatio, circumvadentis individualismi causa, apostolico careat afflatu. Sunt nempe qui putent se sibi soli vivere posse propriamque animam salvare, proximorum salute neglecta, Domini praecepto atque exemplo posthabitis, qui ait: « In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit et nos debemus pro fratribus animas ponere » (1 Io. 2, 16). Simulque mos invaluit christianam vitam ac religiosa officia a privatis ac publicis muneribus prorsus seiungendi separandaque censendi.

Exinde oritur necessitas recte ordinatam ac sedulam educationem Ecclesiae membris impertiendi, eo quoque fine ut laici iis respondere possint gratiis quibus Divina Providentia ad Regnum Dei diffundendum eos ditavit.

Huiusmodi educatio hoc intendit, ut unusquisque laicus, vocationis et participationis ad Ecclesiae apostolatum conscius, hoc officium, pro adiunctis reapse impleat.

¹⁸ Ad hoc oportet ut ipsi, praecipue ii qui in associationibus et inceptis apostolatus coadunantur, congrua propositione doctrinae christianae, prout diversa aetas vel capacitas vel praevia praeparatio postulat, instituantur, utque laicis, maiori in dies numero, studiis quoque sacrae theologiae vacent eisque hunc ad finem apte obtinendum, sub impulsu ac vigilantia cura magisterii Ecclesiae, congruarum praelectionum praebeantur opportunitates. Speciatim prae oculis habeatur necessitas laicos instituendi in doctrina sociali Ecclesiae et in cognitione ingruentium quaestionum quae ad eius vitam et ad nostram aetatem spectant.

¹⁹ Cf. IOANNIS XXIII, Litt. Enc. *Mater et Magistra*, 1961: A.A.S. 455.

²⁰ Cf. *Ibid.*, p. 456.

²¹ V. g. tempore praeparationis ad Confirmationis Sacramentum suscipiendum et ad Sacram Synaxim primo adeundum; occasione ascensus ad studia ulteriora aut initio vitae laboris et professionis vel praesertim tempore novae familiae instituendae, necnon occasione migrationis vel mutationis domicilii et paroeciae.

Peculiari nota signanda est necessitas educationis ad sensum et opera apostolatus pro laicis qui Ecclesiae inceptis et associationibus nomen dant, praecipue si directionis munus in eis susceperint vel suscepturi sint.

²² Generalioribus notis de Apostolatu Laicorum delibatis, Sacrosancta Synodus rationes praecipuas declarat, quibus participatio laicorum missioni Ecclesiae ad effectum perducitur; id est collaboratio ad operam Ecclesiae magis directe ad opus evangelizationis et sanctificationis pertinentem, actio caritativa, actio in ordine temporali christiano afflatu perfusa.

Hi tres diversi aspectus ita in unitate vitae christianae et actionis apostolicae copulantur, ut non semper facile ab invicem distingui possint nec debent in actione concreta. Revera, tempore renovationis vitae catholicae saeculo praeterito, una simul devinciebantur et quandoque confundebantur in inceptis diversarum organizationum quae ad christiana principia affirmanda et defendenda ordinatae erant.

Auctis tamen in dies, in communitate christiana, et specializationis instantia et conscientia de diversitate finium ac rationum agendi, clarius munera distinguebantur inter diversa incepta et consociationes, quae distinctio a Summis Pontificibus, praesertim inde a Benedicto Papa XV, probata est (*Sermo in Festo Nativitatis Domini 1918* et *Litterae Circulares Consociationis cui titulus « Unione Popolare Italiana »*, mense ianuario 1919, quae eundem sermonem ad effectum deducebat: unde distinctio inter Actionem Catholicam et Actionem Catholicorum).

Hierarchia immo, dum laicos hortabatur, ut in rebus mere humanis propria industria et inceptu, et qua par est autonomia, operarentur, simul sub pleniore sua responsabilitate quasdam apostolatus formas sibi assumebat, uti Actionem Catholicam et organi-

zationes huic similes, quae magis directe ad evangelizationis et sanctificationis opus sese impendunt.

Eodem tempore et huius progressionis causa, aliae in operis apostolatus laicorum proficuae fiebant immutationes; praevalens defendendae fidei propositum in desiderium efficacis penetrationis convertebatur; necessitas et exercitium vitae interioris instabant et progrediebantur ac simul adauctum desiderium sese impendendi ad principia christiana in res mere humanas afferenda; laicorum in apostolatu adlaborantium nexus arctior cum propriis pastoribus efficiebatur; laici ipsi in Ecclesia tamquam in domo propria se felices senserunt, crescente in ipsis conscientia se membra viva Ecclesiae esse, una cum desiderio Ecclesiae praesertim liturgicam.

Insuper apostolatus necessitudines ad alias etiam institutiones diffundebantur, quae ad hunc proprie finem ortae non erant; simulque in universa communitate christiana vitae interioris desiderium erumpebat.

Sacrosanctum igitur Concilium ad illas imprimis apostolatus formas mentem intendit, quae magis directe et penitus in promptu sunt, ut ubique effundantur summa bona, quae Christus Ecclesiae suae concedidit.

At dum distinctionis necessitatem revocat, laetanter percipit christifideles plures generose diversis in campis opus conferre; hortatur tamen omnes, in quibusvis adlaborent saeptis (religioso, caritativo, sociali), ut uno apostolatus animo sese compleant ac fraterne ad ultimum apostolatus finem, ad gloriam scilicet Dei et mundi salutem, indesinenter conspirent.

²³ Hoc caput tractat de omnibus formis organizatis apostolatus quae ad Regnum Christi directe promovendum instituuntur. Initium sumit ex facto diversitatis adiunctorum localium et ex necessitatibus apostolicis uniuscuiusque nationis: ab isto facto magna diversitas organizationum fluit, sive ex initiativis fidelium, sive ex erectione Hierarchiae, ut magis his necessitatibus correspondetur. Huic diversitati varietas quoque relationum cum Hierarchia ipsa oritur.

Dependentia strictior cum Hierarchia dat characterem specialem, praeter alios, associationibus Actionis Catholicae. Pars centralis capitis ergo describit, initium sumens ex historia et adiunctis praesentibus Ecclesiae, hanc formam particularem apostolatus laicorum, ab ultimis Summis Pontificibus et nonnullis Episcopis commendatam et promotam. Absque dubio in numerosis nationibus desunt organizationes Actionis Catholicae; in aliquibus nequidem ipsa expressio placet. Sed in consiliis et votis Episcoporum circa Concilium, magna copia Episcoporum quaesivit praecisiones de ipsa Actione Catholica (cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series I, Appendix, Vol. II, pp. 774-784; 790-792). Capitulum istud his desideratis respondit, inquantum quattuor notas characteristicas attente enumerat, secundum praesentem doctrinam Hierarchiae. Una vel alia nota certe invenitur in aliis associationibus; sed in Actione Catholica cumulativae acceptae habentur.

Alia ex parte, notandum est quod in aliquibus regionibus, « Actio Catholica » modo *unitario* in quattuor ramis (viri, mulieres, iuventus masculina, iuventus feminina) organizatur: in aliis nationibus habetur Actio Catholica *generalis*, scilicet in variis communitatibus Ecclesiae secundum aetatem et sexum distincta, et *specializata* iuxta diversa sive vitae sive operum saepta (tamen sic specializatae huiusmodi organizationes tamquam finem immediatum ipsum finem generalem apostolicum Ecclesiae servare pergunt). Item in aliis nationibus Actio Catholica *foederativa* instauratur, in qua singulae associationes, earum nomina propria servantes, ita coadunantur, ut ipsa foederatio nomen Actionis Catholicae accipiat. Notandum videtur denique multas nationes adesse, in quibus *nomen* Actionis Catholicae non invenitur, tamen institutionibus antiquioribus vel novis erectis « mandatum » a Hierarchia nationali datur; in istis nationibus magis terminus « Apostolatus laicorum » adhibetur, tamen adsunt associationes in quibus quattuor notae Actionis Catholicae inveniuntur. Insuper in ambitu internationali quoque magis terminus Apos-

tolatus laicorum viget, quia in organizationibus internationalibus catholicis praeter vel simul associationibus Actionis Catholicae multae aliae coadunantur.

Quodsi pro Actione Catholica specialis quaedam attentio data est, pro rationibus quidem supradictis, capitulum concludit exhortatione ut illae formae apostolatus consociati promoveantur, quae ab ipsa Hierarchia pro necessitatibus et conditionibus locorum magis apta iudicantur.

²⁴ Cf. Enc. *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959) 856.

²⁵ Cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series I, Appendix vol. II, Pars II, pp. 707-709: « De actuositate Ecclesiae ».

²⁶ Cf. plures allocutiones PII PP XII, praesertim vero illam ad « Pax Romana MIIC », die 25 aprilis 1957 habitam; A.A.S. 49 (1957) 298-299.

Ioannes XXIII, in suo sermone ad delectos viros qui interfuerunt Conventui Concilii « Food and agriculture Organisation » (FAO), Romae habito die 10 nov. 1959, aperte dixit Ecclesiam valde probare incepta eiusdem organizationis, gratulatus est cum omnibus iis qui in ea operam dant; immo appellavit ipsam FAO « immensam operam misericordiae, operam misericordiae quae universum mundum attingere conatur » (« Mais qu'est-ce que toute l'activité de la FAO, sinon une immense oeuvre de miséricorde, une oeuvre de miséricorde à l'échelle mondiale! »): A.A.S. 51 (1959) 865, 866.

²⁷ Cf. IOANNES XXIII, *Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1961) 442-443.

²⁸ Cf. C.I.C., 467, 468, 469.

²⁹ Cf. Pars I, Cap. IV, n. 26.

³⁰ Quare regulares cursus ad hanc institutionem comparandam pro laicis quibus officium est exercendi adsistentiam et beneficentiam, laudandi et commendandi sunt. Ergo, quae iam exstant ad hunc finem scholae catholicae foveantur, aliaeque opportune erigantur.

Qui vero apud studiorum universitates in doctrina sociali tradenda incumbunt, doctrinam catholicam de adsistentia sociali, ratione habita progressus scientiarum, quod attinet ad vitam sive individualement sive socialem, curent elaborare.

Laici autem illa institutione informati non modo in opera et instituta Ecclesiae sese impendant, verum etiam in associationibus omnibus perviis, necnon publicis adsistentiae socialis inceptis, arrepta occasione vel opportunitate, operam navent, christianae caritatis afflatu ea curantes animare.

³¹ Ceterum efficax agendi opportunitas in diversis ordinis temporalis campis iis praebetur qui ordinarie ipsis incumbunt.

³² Hoc consilium distinguendum est ab illo officio seu secretariatu, de quo supra in Parte I, n. 26, sermo est, eique inserviat.

³³ Enitendum est ut doctrina socialis Ecclesiae modis omnibus in vulgus emanet, quos recentior induxerit aetas.

³⁴ Cf. *Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1961) 456.

³⁵ Cf. *ibid.*, pp. 456-457.

(Pars I - NOTIONES GENERALES)

(Titulus I) *

Caput III

DE ASSOCIATIONIBUS FIDELIUM IN GENERE

1. Cum associationes apostolatus laicorum certam constituent speciem in genere associationum fidelium, cumque hae omnes ad apostolatum fovendum non parum conferre possint, Sacrosancta Synodus principia quaedam generalia statuit de associationibus fidelium in genere servanda.

Hae quidem associationes, finem supernaturalem directe aut indirecte prosequentes, velut ad perfectiorem vitam christianam provehendam, aut ad doctrinam christianam vel incrementum publici cultus promovendum, aut ad fines sociales prosequendos, aut ad quaedam pietatis vel caritatis opera exercenda, quas fideles inde a saeculis constituerunt atque semper fovit auctoritas ecclesiastica, vel et ipsa auctoritas instituit, debito honore habendae sunt.

2. [*Associationes a fidelibus constitui possunt*]. Salvo iure Ecclesiae erigendi et moderandi consociationes, quarum finis et activitas ad competentiam pertinet unius auctoritatis ecclesiasticae, integrum est fidelibus, sive clericis sive laicis, privatis inter se conventionibus initis, associationes ad pietatem excolendam, ad opera christianae caritatis exercenda, ad varia opera socialia fovenda, constituere atque iuxta statuta libere condita moderari. Quae tamen associationes subsunt vigilantiae et sollicitudine pastoralis auctoritatis ecclesiasticae.

3. [*De associationibus ab ipsa auctoritate erectis*]. Auctoritatis ecclesiasticae nativum est ius consociationes fidelium instituere, immo eiusdem solius est ad eos fines easdem erigere, quorum prosecutio ipsi reservatur. Quae associationes ab ipsa auctoritate ecclesiastica constitutae, quaeque iure vigenti distinguuntur Tertii Ordines, Confraternitates atque Piae uniones, accuratiore egent ordinatione, magis hodiernis adiunctis accomodata.

4. [*Laici partem habeant in associationibus moderandis*]. Laici etiam associationes fidelium ab auctoritate ecclesiastica erectas moderari possunt.

5. [*Fidelium associationes spiritu apostolico imbuantur*]. Curent Ordinarii locorum ut etiam antiquae Confraternitates et Piae uniones, quocumque titulo seu nomine hucusque vocatae sint, spiritu apostolico magis imbuantur et ut eorumdem statuta hodiernis temporis necessitatibus et utilitatibus accommodentur. Curent etiam ut associationes omnes sint adiutorio sibi invicem atque variis apostolatus operibus.

6. [*Commendantur associationes quae hodie sunt maioris utilitatis*]. Commen-

* Commissio mixta (ex commissione de disciplina cleri et populi christiani et ex commissione de apostolatu laicorum) proposuit ut caput « De fidelium associationibus » heic, in parte prima, in titulo primo, post caput secundum inseretur. Sic ergo corrigatur nota de qua in pag. 21.

datur fidelibus ut praesertim dent nomina associationibus, quae pro tempore maiorem praebeant utilitatem, praesertim quae doctrinam christianam promovere intendant, aut ad firmam pietatem informant, aut ad christianam caritatem vel ad apostolatum exercendum inducant, quaeque ab ecclesiastica auctoritate erectae vel commendatae sint.

7. [*Mandatur Commissio ad Codicem I.C. recognoscendum*]. Sacrosancta Synodus Commissioni ad Codicem I.C. recognoscendum committit ut aptatam hodiernis adiunctis legislationem elaboret de associationibus tam in genere quam in specie, normas tradens quibus disciplinam hodiernam ad simpliciore ac accuratorem formam redigatur, iuxta quae in Appendice ad hoc Schema proponuntur.

RELATIO

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

Le norme date dalla Commissione di coordinamento alla Commissione dell'apostolato dei Laici sono state ben osservate. La materia è stata notevolmente ridotta e organicamente sviluppata. Lo schema però, anche come è ora, rimane ampio e — sotto alcuni aspetti — ristretto; sono però del parere che non sia il caso di ritoccare ancora il testo: è meglio lasciarlo come sta, anche perché è la prima volta che la materia viene trattata in Concilio e per l'attesa che c'è da parte dei laici. Anche l'aspetto pastorale è ben marcato.

Riguardo al capitolo sull'associazione dei fedeli — presentato separatamente — penso che non sia il caso di inserirlo in questo schema; per me basta quanto è nel numero 14; suggerirei di unirlo allo schema *De cura animarum*; sarebbe artificiale unirlo allo schema: *De Apostolatu laicorum*.

La Commissione dovrà provvedere a indicare quali norme sull'apostolato dei laici dovranno essere codificate con la revisione del C.I.C.

La Commissione, allo scopo di approfondire meglio l'argomento e avere il contributo di persone ben qualificate, ha interrogato anche alcuni laici qualificati i quali hanno risposto dando delle buone informazioni alla Commissione.

Ciò premesso, mi permetto fare alcune osservazioni particolari.

Al n. 3 si dice « recipiunt ius et officium . . . », mentre al n. 6 si parla di « privilegium ». Mi piace più la parola « privilegium ».

(Il suggerimento non viene accolto e si concorda con: « honor, ius et officium »).

Nello stesso n. 3 si dice: « spatia in immensum ». Mi pare che

sarebbe bene togliere l'aggiunta « in immensum », che mi pare di troppo.
(Viene accolto il suggerimento).

Ai numeri 19 e 20 si parla di *mandatum* e *missio canonica*, con espressioni non chiare, mentre il pensiero appare ben chiaro nelle note 12 e 13.

Suggerisco perciò di precisare meglio il testo del decreto.

Al n. 21 si dice: « commune »; non mi piace, è meglio sopprimerlo o mettere la parola: « proprium »; inoltre invece di « speciale » direi « etiam ».

A pag. 7 aggiungerei una parola che indichi sottomissione e rispetto dei laici verso i sacerdoti.

Non avrei altro da osservare.

La Commissione merita la nostra riconoscenza e lo schema può essere senz'altro inviato ai Vescovi.

2

Schema Decreti

DE EPISCOPIS AC DE DIOECESION REGIMINE *

PROOEMIUM

Animarum salus, quae lex est in Ecclesia Christi suprema, semper prae oculis est habenda cum de pastoralis ministerio fit sermo, atque adeo cum de officio agitur episcopali, quo « *nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore, difficilius, laboriosius, periculosius* »¹ iam S. Augustinus asserere non dubitavit.

Episcopi enim cum peculiaribus praeficiantur ecclesiis tamquam veri pastores, de omnium sibi commissarum ovium salute « *quasi rationem reddituri* », ² tales in munere gerendo ipsi se habeant, sicque eorum iurisdictionis potestas asseratur, roboretur ac vindicetur ³ oportet, ut finem illum divinum efficientissima qua possint ratione consequi valeant.

Itaque, quo aptius expeditius fructuosius evedat episcopalis muneris exercitium, hoc, quod sequitur, « De Episcopis ac de dioeceseon regimine » decretum Sacrosancta Synodus edendum statuit.

* Schema a commissione de episcopis et dioecesium regimine die 20 martii 1963 (n. 181 CE) missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

¹ S. AUGUSTINUS, Ep. ad Valerium 21: PL 33, 88.

² Hebr. 13, 17.

³ CONC. VAT. I, Const. Dogm. I De Eccl. Christi, cap. 3 DENZ. 1828.

Caput I

DE RATIONIBUS INTER EPISCOPOS
ET SACRAS ROMANAE CURIAE CONGREGATIONES

[*Prooemium*]. Censet Sacrosancta Synodus peropportuna atque animarum bono utilissimam rem se esse facturam si, salvis iuribus ac privilegiis Orientalis Ecclesiae, Episcopi in posterum iure communi stabiliter habeant plures facultates hucusque, iustis de causis, Apostolicae Sedi vel Patriarchis Orientalibus reservatas. Quod vero ad necessitudines attinet Episcopos inter ac Sacra Romanae Curiae Dicasteria, ita percipit componantur ut magis in dies haec Episcopis in regendis dioecesibus auxilio sint praesto, et illi vicissim, utpote Apostolorum successores, in apostolico Ecclesiae universalis munere perfungendo in partem Romani Pontificis sollicitudinis assumpti dignoscantur.¹

Placet igitur Sacrosanctae Synodo ita statuere et decernere.

I. DE EPISCOPORUM FACULTATIBUS

1. [*Principium fundamentale*]. 1. Firma semper in omnibus Romani Pontificis potestate sibi causas reservandi quas ipse, sive ex rei natura sive ad Ecclesiae unitatem conservandam,² pro locorum temporumve adiunctis ad se avocare iudicaverit, Episcopi residentiales iure communi omnes habeant facultates,³ quas aptius et expeditius eorum ordinariae ac immediatae potestatis exercitium, sub primatu iurisdictionali Romani Pontificis explendum, expostulat. Quapropter facultates hucusque ipsis recognitae amplientur; inter alias, eas habeant quae in Appendice ad hoc caput recensentur.

2. Episcopi omnes, etiam mere titulares, stabiliter iis fruuntur facultatibus quae characteris episcopalis dignitati congruunt.

II. DE PRAXI SACRARUM CONGREGATIONUM
RELATE AD EPISCOPOS⁴

2. [*Principium fundamentale*]. In exercenda sua in universam Ecclesiam suprema ac plena iurisdictionis potestate, Romanus Pontifex sacris utitur Romanae Curiae Dicasteriis, quae proinde nomine et auctoritate illius munus suum explent in bonum omnium ecclesiarum et in servitium eorundem Sacrorum Pastorum. Itaque mutuae relationes quae inter Sacra Dicasteria et Episcopos necessario vigent, praeter administrativam indolem illud potissimum supernaturale caritatis vinculum referant oportet, quo et caput et corpus Episcopalis Collegii intime inter se connectuntur.

Iamvero Sacri Pastores, ob auctas in regendis dioecesibus difficultates, exoptant ut Romanae Curiae Dicasteria magis in dies augeant suum, quod praestant, efficax atque multiplex erga Episcopos auxilium: qua consilio, qua ope, sive Episcoporum auctoritatem roborando eorumque dignitatem vindicando, sive Apostolicae Sedis mentem illis diserte pandendo, sive peculiaria officia vel commissiones, quatenus opus sit, constituendo quae, viris peritis undequaque adscitis, studeant difficillimis et gravissimis quaestionibus hodierni ministerii pastoralis diversarum Nationum. Consilia vero et decisiones Sacrarum Congregationum reverenter, ut

est consentaneum, accipiantur et ad effectum deducantur oportet, quippe quae rationibus boni communis et ampliore rerum totius Ecclesiae usu innixa sint habenda.

Exinde plena semper vigebit inter Sacras Congregationes et Episcopos mutua consuetudo atque fiducia, intimior fovebitur in rebus tractandis cooperatio, ita ut aptius et expeditius animarum saluti consulatur.

3. [*Episcopi in Sacrarum Congregationum consilium cooptandi*]. Nonnulli Episcopi diversarum Nationum, a Coetu Episcopali Nationali designandi, ab Apostolica Sede nominentur Membra vel Consultores Sacrarum Romanae Curiae Congregationum a quibus, statis temporibus, convocentur ad maius commune bonum promovendum, ad communia pericula avertenda.⁵

NOTAE

¹ Cf. CONC. LATER. IV, Sess. XI, *Super religiosos et eorum privilegia*; MANSI t. XXXII, p. 970. PIUS XII, Litt. Encycl. *Fidei donum*, A.A.S., 39, 1957, p. 237.

² Cf. S. THOMAS AQUIN., *Sum. contra Gent.*, IV, 76.

³ Consulto Schema Decreti verbis utitur quae ex se abinent a significando *titulo* quo facultates, de quibus fit sermo, sint Episcopis recognoscendae. Haec enim quaestio, cum indolis sit theologicae, in constitutione dogmatica *de Ecclesia* tractatur.

⁴ Quae in hoc articulo proponuntur omnino nova sunt.

⁵ Iam diuturna est praxis Sacrarum Congregationum utendi, sive stabiliter sive ad actum, consilio et doctrina peritorum ecclesiasticorum undique adscitorum. Nihilominus per nn. 2 et 3, vi decreti conciliaris, satis fit plurium sacrorum Pastorum petitionibus ut Romana Curia magis in dies « internationalis », ut dicitur, evadat.

Caput II

DE EPISCOPORUM COADIUTORIBUS ET AUXILIARIBUS

[*Prooemium*]. In regendis dioecesibus duae, inter alias, eaeque graves saepe occurrunt difficultates. Quarum altera est quod Episcopus, infirmitate vel provecta aetate gravatus aut alia gravi causa praepeditus, suo officio, sicut oportet, explendo impar evadat; altera vero quod Episcopus, viribus licet validus ac potens, nequeat, ob nimiam dioecesis amplitudinem vel nimium incolarum numerum vel peculiaris apostolatus adiuncta, ipse solus episcopalia munia, sicut animarum exigit bonum, adimplere.

Iamvero prior difficultas ordinarie non aliter superanda esset quam per generosam valdeque meritoriam Episcopi a munere renuntiationem; altera vero per dioeceseos divisionem aut dismembrationem. Tamen si, competentis auctoritatis iudicio, neutrum in casibus particularibus fieri possit, saltem Coadiutoris et Auxiliaris instituta ita iure communi definienda ac congruentibus facultatibus instruenda sunt ut, salva dioecesani regiminis unitate, eorum activitas efficacior reddatur et dignitas characteri episcopali inhaerens magis in tuto ponatur.

Quapropter haec quae sequuntur Sacrosancta Synodus statuit ac decernit.

5.* [*Notio Coadiutoris et Auxiliaris*]. Coadiutor datur Episcopo cum iure successionis; Auxiliaris vero datur Episcopo sine iure successionis.¹

6. [*Facultates Coadiutoris*]. § 1. Coadiutori, vi officii, ea in universa dioecesi potestas iurisdictionis in spiritualibus et temporalibus, cum iisdem facultatibus, competit quae iure communi ad vicarium generalem spectat, nulla tamen facta Episcopo coadiuto facultate sibi quidpiam reservandi.

§ 2. Ampliores facultates in casibus particularibus possunt Coadiutori a Sede Apostolica, aut a competente auctoritate pro Orientalibus, concedi vel ab Episcopo coadiuto committi.²

7. [*Relationes inter Coadiutorem et Coadiutum*]. Coadiutor Episcopo coadiuto semper sensus obsequii ac reverentiae exhibeat; in omnibus negotiis maioris momenti eum consulat; curet denique ita in munere suo se gerere ut unitas regiminis dioecesanis sarta tecta habeatur.

Vicissim autem Episcopus coadiutus Coadiutorem fraterne diligat, existimatione prosequatur eique in munere obeundo faveat.³

8. [*Relationes inter Coadiutorem et vicarium generalem*]. Cum potestas Episcopi coadiuti integra ex se maneat, ipse poterit vicarium generalem sibi constituere, praesertim ad Curiam dioecesanam administrandam. Tamen vicarius generalis Episcopo quoque Coadiutori morem gerat oportet.⁴

9. [*Quandonam Auxiliaris expostulandus sit*]. § 1. Si ob peculiarem dioeceseos conditionem bonum animarum id exigat, ne renuat Episcopus a competente auctoritate Auxiliarem expostulare.

§ 2. In casu nimiae territorii amplitudinis vel nimii incolarum numeri, Episcopus satagat ut competens auctoritas dioecesim dividat vel dismembret, aut saltem ut unum pluresve Auxiliares concedat.⁵

10. [*Facultates Auxiliaris*]. § 1. In Litteris quibus Auxiliaris constituitur, eiusdem iura et officia definiantur eique facultates concedantur quae necessariae videantur ad munus rite adimplendum.

Quod si in Litteris constitutionis provisum non fuerit, velit Episcopus Auxiliari suo necessarias et opportunas facultates committere, quibus Auxiliaris non solum in pontificalibus peragendis sed etiam in administranda universa dioecesi officium suum efficaciter explere valeat. Episcopus autem habitualiter aliis ne deleget quae Auxiliaris potest et vult ipse exercere.

§ 2. Ampliores facultates in casibus particularibus possunt Auxiliari a Sede Apostolica, aut a competente auctoritate pro Orientalibus, concedi vel ab Episcopo committi.⁶

11. [*Relationes inter plures Auxiliares*]. Si plures in dioecesi constituti fuerint Auxiliares, curetur ut singuli ad distinctas dioeceseos portiones deputentur vel distinctis officiis dioecesanis praeficiantur.⁷

12. [*Relationes inter Auxiliarem et Episcopum*]. Munus suum Auxiliaris exerceat sub omnimoda dependentia ab Episcopo residentiali, nihilque magni momenti agat nisi eo consulto et probante.⁸

* Sic in textu exhibito.

13. [*Facultates Auxiliaris sede vacante*]. § 1. Nisi aliud a Sede Apostolica, aut a competente auctoritate pro Orientalibus, in casibus particularibus provisum fuerit, cum Episcopi residentialis munere non expirant potestas et facultates quas Auxiliaris obtinet a Litteris constitutionis.⁹

§ 2. Optandum est ut, sede per mortem aut renuntiationem aut translationem vacante, munus Administratoris Apostolici aut Vicarii Capitularis, nisi aliud graves rationes suadeant, committatur Auxiliari, vel, ubi sint plures, uni ex Auxiliariibus.¹⁰

14. [*Quamdonam commendetur Episcopi renuntiatio*]. § 1. Si Apostolicae Sedis vel, pro Orientalibus, competentis auctoritatis iudicio, recto dioeceseos regimini neque per Coadiutorem neque per Auxiliarem seu Auxiliares congruenter provideri possit, Episcopi residentiales ceterique in iure ipsis aequiparati qui, ob permanentem valetudinis defectum vel ob ingravescentem aetatem¹¹ aliamve gravem causam, implendo pastoralis muneris apti evaserint enixe rogantur ut, pro Dei atque animarum amore, sua ipsi sponte renuntiationem ab officio faciant.¹²

§ 2. A munere episcopali renuntiantibus congruens providebitur sustentatio etiam, si casus ferat et ipsis placuerit, per alicuius consentanei officii collationem. Ius insuper sepulchri ipsis erit in episcopali conditorio dioeceseos, cuius ultimo gubernationem gesserint.

NOTAE

¹ Una cum novissimo Orientalium Codice (cf. *de Clericis*, can. 417, § 2) simplicior redditur verborum usus in hac materia quatenus, sepositis distinctionibus in iure latino receptis inter « *sedi datum* » et « *personae datum* », inter « *cum iure successionis datum* » et « *sine iure successionis datum* », Coadiutor sic et simpliciter proponitur vocandus ille qui cum iure successionis constituitur, *Auxiliaris* vero qui sine iure successionis. Uterque datur « Episcopo »: ille potissimum, at non exclusive, intuitu personae, quando scilicet Episcopus sit infirmitate vel aetate gravatus neque renuntiationi sit locus; hic vero potissimum, at non exclusive, intuitu sedis, quando nempe dioecesis sit nimis magna neque dividi aut dismembrari queat. Unde, etiam novis simplicioribus adhibitis vocabulis, plena servatur agendi libertas Apostolicae Sedis, aut competentis auctoritatis pro Orientalibus, quippe cui integra maneat copia ampliandi, iuxta concretas necessitates, Coadiutoris et Auxiliaris facultates (cf. nn. 6, 2 et 10, 2), necnon dandi Episcopo infirmo aut senescenti Coadiutorem vel Auxiliarem, et Episcopo magnae sedis Auxiliarem seu Auxiliares vel Coadiutorem, immo simul et Auxiliarem seu Auxiliares et Coadiutorem.

Abrogatur CIC can. 350, §§ 2-3.

² Abrogantur CIC can. 351, §§ 1-2 et CICO, *de Clericis*, can. 418, § 1 n. 2 et § 2.

³ De hac re nihil habetur neque in CIC neque in CICO.

⁴ Hanc nacti occasionem votum promunt Patres ut in recognoscendis CIC et CICO ita figura iuridica vicarii generalis, seu syncelli, reformetur ut, praeter ipsum, aut etiam loco ipsius, Episcopus valeat unum pluresve vicarios (quos, claritatis gratia, « vicarios episcopales » vocandos proponunt) constituere quibus, vi officii, sit iurisdictio *ordinaria* in determinata *tantum* dioeceseos parte, vel in determinato *tantum* negotiorum genere.

⁵ De hac re nihil habetur neque in CIC neque in CICO.

⁶ Hic melius definiuntur quae habentur in CIC can. 351, §§ 3-4 et CICO, *l.c.*, can. 418, §§ 3-4.

⁷ Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO, plura tamen apud probatos Auctores.

⁸ Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO.

⁹ Abrogantur CIC can. 355, §§ 2-3 et CICO, *l.c.*, can. 421, (8) 2.

¹⁰ Schema Decreti haec duo vitare contendit: 1. ne Auxiliaris, qui intuitu sedis potissimum constituitur, scilicet ob permanentes dioeceseos necessitates, quavis potestate sede vacante expolietur, cum damno ipsius dioeceseos et non sine detrimento honoris characteri episcopali debiti; 2. ne Capitulum Cathedrale maximarum dioecesium, in quibus semper Auxiliaris invenitur, iure eligendi Vicarium Capitularem practice in perpetuum privetur. Non desunt tamen Patres qui censeant Auxiliarem, ratione dignitatis characteri episcopali inhaerentis, non solum sede plena ipso iure vicarium generalem constituendum fore, sed etiam ipso iure Administratorem Apostolicum sede vacante.

¹¹ Aetas ingravescens generatim censenda videtur post septuagesimum quintum expletum annum.

¹² De hac difficili quaestione, de qua nihil habetur neque in CIC neque in CICO, silendum non est visum, non tantum quod de ea exspectatio quaedam serperet inter laicos et clericos, sed quia revera ad rectum dioeceseon regimen spectabat. Nihil tamen rigidi aut « burocratici », ut dicunt, per Schema Decreti proponitur; nihil quod Episcoporum dignitatem et paternam indolem dedecet; nihil denique quod a suavi usitata agendi ratione Apostolicae Sedis dissentiat.

Caput III

DE NATIONALI EPISCOPORUM COETU SEU CONFERENTIA ¹

[*Prooemium*]. Quamvis unusquisque Episcopus, sub Romani Pontificis auctoritate, sit proprius, ordinarius atque immediatus pastor in dioecesi sibi commissa, summopere tamen expedit ut omnes eiusdem Nationis Episcopi in unum Coetum seu Conferentiam confluant statisque temporibus simul conveniant ad rem catholicam in universo suo territorio, collatis consiliis, fructuosius et efficacius promovendam atque coordinandam.²

Hac enim inter Episcopos eiusdem Nationis communicatione apud omnes constat quantum in assequenda experientia inque usu rerum aliis aliis perficiat, maior reddatur regiminis dioeceseon similitudo, et inde christifidelium admiratio ex diversa, quin etiam interdum contraria, Episcoporum agendi ratione oritura vitetur; quantum praeterea ecclesiastica disciplina roboretur, catholica res provehatur, ipsaque Episcoporum auctoritas apud civilia Gubernia vel acatholicos viros plus valeat.³

Quapropter Sacrosancta Synodus harum Episcoporum Conferentiarum summa saltem iuridica lineamenta communiter in hunc, qui sequitur, modum definienda statuit.

I. DE CONSTITUTIONE ET NATURA

15. [*Coetus constitutio et statuta*]. § 1. Praeter Concilia plenaria et provincialia, decimo saltem quoque anno ad normam iuris celebranda,⁴ stabiliter in unaquaque Natione constituatur et ab Apostolica Sede recognoscatur Nationalis Episcoporum Coetus seu Conferentia.

§ 2. Unusquisque Nationalis Episcoporum Coetus seu Conferentia peculiaribus regi debet statutis, ab ipso Coetu conficiendis et ab Apostolica Sede probandis.

§ 3. Ubi peculiaria adiuncta, Apostolicae Sedis iudicio, id postulent poterunt Episcopi plurium Nationum, praeter nationales Coetus aut etiam eorum loco, unum internationalem Coetum seu Conferentiam constituere, cuius statuta, quantum fieri poterit, huius Decreti normis aptari debebunt.⁵

II. DE COETUS MODERAMINE

16. [*De iis quibus Coetui interesse competit*]. § 1. Omnes Ordinarii locorum cuiuscumque ritus, vicariis generalibus exceptis, de iure et cum suffragio deliberativo ad Nationalem Episcoporum Coetum pertinent.

§ 2. Ex peculiaribus statutis etiam Episcopi mere titulares, in Natione degentes, possunt in Nationalem Episcoporum Coetum cooptari, in eoque suffragio deliberativo aut consultivo tantum frui.

§ 3. Si ob nimium Episcoporum numerum vel aliam gravem causam, ab Apostolica Sede recognoscendam, impossibile vel inopportunum sit ut omnes et singuli ius habentes Coetui seu Conferentiae Nationali personaliter intersint, in peculiaribus statutis id saltem decernatur ut, una cum Metropolitae seu Praesidibus Conferentiarum Episcopaliū Regionalium aut Ritualium intersint, tamen et ipsi cum suffragio deliberativo, etiam aliqui Episcopi pro unaquaque provincia seu regione ecclesiastica seu Ritu, numero in iisdem statutis definiendo, a suae provinciae Episcopi vel a sua Conferentia Regionali aut Rituali eligendi. Hoc autem in casu quaestiones omnes, antequam in Conferentia Nationali pertractentur ac definiantur, cum Metropolitae vel Praesidibus Conferentiarum Regionalium aut Ritualium opportuno tempore erunt communicandae, ita ut consilia et suffragia omnium Episcoporum exquiri possint.

17. [*De rationibus inter Coetum et Apostolicam Sedem*]. § 1. Opportuno ante Conferentiae celebrationem tempore Nuntius vel Delegatus Apostolicus certior fieri debet de rebus in Conferentia pertractandis deque earum ordine.

§ 2. Conferentia expleta, acta et initae deliberationes cum Apostolica Sede per Nuntium vel Delegatum Apostolicum communicanda sunt ut ipsa, si opus sit, sua auctoritate intervenire possit; neque ad singulos Episcopos acta et deliberationes transmitti poterunt, nisi prius Apostolica Sedes responsum dederit et mentem suam patefecerit.

18. [*Consilium et Commissiones in Coetu constituendae*]. E gremio uniuscuiusque Coetus constituentur:

§ 1. Consilium permanens, ex aliquibus Praesulibus constans, quod ipsam Conferentiam repraesentet in omnibus causis et negotiis eidem concredit;

§ 2. Commissiones Episcopales, quae peculiaribus negotiis praeficiantur et res in Conventu plenario tractandas parent. In has Commissiones cooptari poterit quilibet Episcopus sive residentialis sive titularis.

19. [*Secretariatus generalis*]. Constituatur insuper Secretariatus generalis in servitium Coetus Episcoporum.

III. De Vi decisionum

20. [*Principium generale*]. Decisiones prolatae ab Episcopis, in Coetu seu Conferentia Nationali legitime coadunatis, quamvis ex se, nisi agatur de casibus in

n. 22 infra recensitis, singulos Episcopos iuridice non obligent, tamen, ad unitatem fovendam et ad bonum commune in universa natione promovendum, ab unoquoque Episcopo debita reverentia accipiendae et ad effectum deducendae sunt.⁶

21. [*De Episcopo contra decisiones agente*]. Episcopus in casu aliquo particulari ob graves rationes contra decisiones Conferentiae, de quibus in praecedenti n. 20, in sua dioecesi agere intendens, antea scripto certiore faciat Conferentiam in persona Praesidis de suis agendi rationibus.

22. [*Quandonam decisiones iuridice obligent singulos Episcopos*]. § 1. Decisiones Episcoporum Nationalis Coetus, dummodo legitime et per suffragiorum maiorem absolutam sint prolatae necnon expressam et specificam Apostolicae Sedis adprobationem obtinuerint, vim legis pro toto Coetu habent ideoque singulos Episcopos iuridice obligant in his, qui sequuntur, dumtaxat casibus:

a) quando agatur de peculiaribus negotiis quae sive iure communi sive speciali Apostolicae Sedis mandato Nationali Episcoporum Coetui pertractanda ac resolvenda commissa fuerint;

b) quando agatur de declarationibus publice faciendis nomine Nationalis Episcoporum Coetus;

c) quando agatur de negotiis cum Gubernio civili tractandis, quae totam attingant Nationem;⁷

d) quando gravitas negotii exigit communem omnium Episcoporum agendi rationem, simulque maioritas absoluta Coetus iudicet decisionem ipsam esse vi iuridica pro omnibus communiendam.

§ 2. Contra decisiones de quibus supra datur recursus ad Apostolicam Sedem, at in devolutivo tantum.

IV. DE RELATIONIBUS INTER CONFERENTIAS EPISCOPALES DIVERSARUM NATIONUM

23. [*Relationes inter Conferentias Episcopales diversarum Nationum*]. Foveantur relationes inter Conferentias Episcopales diversarum nationum ad maius bonum tuendum.

24. [*...praesertim erga Episcopos persecutione oppressos*]. Illos potissimum Sacrorum Antistites, qui propter nomen Christi calumniis et angustiis divexantur vel in carceribus detinentur, Episcopi fraterno amplectantur animo eosque germana actuosa cura prosequantur, ut eorum dolores precationis operisque Confratrum ardore leniantur et mulceantur.

NOTAE

¹ Institutum Conferentiarum Nationalium non commemoratur neque in CIC neque in CICO, dum e contra commemorantur Conventus Episcoporum Provinciales saltem quinquennales (CIC can. 292) et Collationes Provinciales annuales (CICO, *De Clericis*, can. 351). Pluries tamen Romani Pontifices Nationales Episcoporum Coetus adprobaverunt et amplissimis verbis laudaverunt, eorum annuam celebrationem commendantes.

Verbi gratia:

PIUS IX, Ep. *Maxime quidem*, ad Episcopos Bavariae, 19 aug. 1864: *Acta Pii IX*, pars I, v. III, p. 674.

LEO XIII, Ep. *In ipso supremi*, ad Episcopos Austriae, 3 martii 1891: *Acta Leonis XIII*, vol. XI, p. 35; Ep. *Pastoralis vigilantiae*, ad Episcopos Lusitaniae, 25 iunii 1891: *ibid.*, vol. XI, p. 207; Ep. *Delectati summopere*, ad Episcopos Peruviae, 22 aug. 1902: *ibid.*, vol. XXII, p. 177; Ep. *Litteras a Vobis*, ad Episcopos Brasiliae, 2 iulii 1894: *ibid.*, vol. XIV, p. 228; Ep. *Inter graves*, ad Episcopos Peruviae, 1 maii 1894: *ibid.*, vol. XIV, p. 133, etc.

PIUS X, Ep. *Sollicite vehementer*, ad Episcopos Lusitaniae 5 maii 1905: *Acta Pii X*, vol. II, p. 42, Ep. *Magnopere Nos*, ad Episcopos Peruviae et Americae Latinae, 24 septembris 1905: *ibid.*, vol. II, p. 172; Ep. *Diligentia ipsa*, ad Episcopos Bavariae, 30 aprilis 1911: *A.A.S.* 3 (1911) 264, etc.

BENEDICTUS XV, Ep. *Communes Litteras*, ad Episcopos Foederatarum Americae Septentrionalis Civitatum, 10 apr. 1919: *A.A.S.* 11 (1919) 171.

PIUS XI, Ep. *Communes accepimus*, ad Episcopos Australiae, 12 februarii 1923: *A.A.S.* 15 (1923) 108; Ep. *Perlibenti*, ad Episcopos Lusitaniae, 14 maii 1923: *A.A.S.* 15 (1923) 339; et passim in Epistulis ad Episcopos diversarum nationum in unum convenientes missis.

Index Coetuum seu Conferentiarum Episcoporum, quae novissimis hisce annis constitutae sunt, exstat in Annuario Pontificio 1963, pp. 796-801.

² In quibusdam Romanorum Pontificum documentis enumerantur speciminis causa, quaestiones et negotia quae in Episcoporum Coetibus pertractentur. Verbi gratia:

In Instructione Quo *constet firmitus*: De conventibus Sacrorum Antistitum in Ditionibus Austriaci Imperii, 22 iulii 1898, haec leguntur: « Res ad deliberandum hae maxime congressuris proponantur: - christiana populi eruditio, atque institutio iuventutis; - fidelium gregis suis pastoribus coniunctio arctior et adhaesio; - Seminariorum cultus et incrementa; - catholicae studiorum universitatis erectio; - catechismus ab episcopis nove conficiendus et coniunctim edendus (Breve Pii Pp. IX, 5 octobris 1855); - Ecclesiae iurium et bonorum tuitio; - Summi Pontificis strenua auctoritatis et libertatis vindictio; - ephemeridum aliarumque vulgarum curatio scriptionum; - matrimonii christiani religio et sanctitudo; - monialium et cleri utriusque disciplina provehenda; - laicorum sodalitia ad pietatem et caritatem fovenda utiliora; - inviolata festorum custodia; - romanae liturgiae urgenda aequalitas; - lustrationis dioecesanae, synodorumque, iuxta Tridentinas leges, instauratio; - conditionis opificum, agricolarum, emigrantium sollicitudo; - socialis, quam nominant, et popularis causae studium; - militum cultura religiosa; - petriana stipes; - sacris item missionibus, servitudinis extinctioni, conferenda subsidia; - communia scripta vel acta, ad utilitates rei cum sacrae tum civilis, unanimi pastorum consilio edenda; - alia demum id generis negotia, quibus rite expediendis, non modo proficuum, verum etiam necessariam esse agendi et sentiendi concordiam omnino compertum est omnibus » (*Acta Leonis XIII*, vol. XVIII, p. 98).

³ Cf. PIUS XII, *Allocutio ad Em.mos Patres Cardinales atque Exc.mos Sacrorum Antistites*, die 2, novembris 1954 habita: *A.A.S.* 46 (1954) 675.

⁴ Ob evidentem utilitatem hic innovantur CIC can. 283 et CICO, *de Clericis*, can. 344, qui Concilia huiusmodi requirunt vigesimo saltem quoque anno.

⁵ Id iam habetur in actu apud quasdam Nationes. Exemplum prioris speciei est CEDAC, scilicet Conferentia Episcopalis Americae Centralis et Panamae; alterius vero speciei est Conferentia Scandinaviae.

Quin immo nihil prohibet quominus, in peculiaribus adiunctis (v. gr. ob nimiam extensionem alicuius Nationis, vel ob notabilem condicionum diversitatem inter partes territoriales unius eiusdemque Nationis) constitui possint, Apostolica Sede adprobante, plures Episcopales Conferentiae in eadem Natione, quae eodem iure regantur ac Conferentiae Nationales.

⁶ Unusquisque Episcopus, pro sua prudentia et discretione, normas seu decisiones, de quibus in n. 20, in Coetu Nationali Episcoporum latas vi iuridica in propria dioecesi fulcire potest.

⁷ Ex. gr. talia sunt negotia de re scholari, administrativa, de morali usu iurium civilium, et his similia.

Caput IV

DE DIOECESON AC PROVINCiarUM ECCLESIASTICARUM CONGRUENTE CIRCUMSCRIPTIONE¹

[*Prooemium*]. Quo melius cleri populiue christiani bono et ipsi recto dioeceseon regimini prospiciatur, apta et congruens curanda est dioeceseon circumscriptio. Cavendum enim est pariter ne, ob nimiam territorii amplitudinem vel nimium incolarum numerum, non valeant Episcopi personaliter, uti opus esset, singulos sacerdotes singulasque paroecias eorumque rectores saepius visitare et bene cognoscere ac moderari; neve ex contrario, ob nimiam territorii parvitatem ac consequentem sacerdotum paucitatem opumve penuriam, nequeant Episcopi congruenter consulere innumeris sui gregis difficultatibus et habere sustentareque omnia officia et instituta, quae ad rectum regimen necessaria usu comprobantur.

Item apostolatus hodierni necessitates aptam provinciarum ecclesiasticarum circumscriptionem expostulant.

In hisce demum negotiis peragendis respectus habeatur oportet non solum ad sacerdotum incolarumque numerum et locorum distantiam, verum etiam ad rituum et nationalitatis diversitatem, ad communitatis dioecesanae seu provincialis spirituales cohaerentiam, ad peculiaria adiuncta geographica, socialia, oeconomica, ad historicas traditiones, ad civiles quoque circumscriptiones atque ad pacta forte inita inter Apostolicam Sedem et Status. Itaque Sacrosancta Synodus haec, quae sequuntur, decernit et statuit.

25. [*Principium generale*]. § 1. Dioeceses quae ratione territorii vel incolarum numeri sint nimis magnae, omnibus adiunctis accurate perpensis, dividantur aut dismembrentur; quae vero sint nimis parvae, alii dioecesi uniantur aut supprimantur, vel ex pluribus parvis nova dioecesis constituatur.

§ 2. Provinciarum ecclesiasticarum circumscriptiones, ubi utilitas id suadeat, opportune recognoscantur, provinciae vero in regiones ecclesiasticas componantur.²

§ 3. Dioeceses immediate Apostolicae Sedi subiectae, quae neque supprimantur neque alii uniantur ad normam n. 1, illi Provinciae Ecclesiasticae sunt aggregandae, quae vicinior seu opportunior sit, et iuri metropolitico Archiepiscopi sunt subii-ciendae ad normam iuris communis.

26. [*Unio dioeceseon*]. § 1. Si duae aut plures dioeceses uniantur unione extinctiva et una constituatur nova dioecesis, una tantum sit Curia episcopalis, una cathedralis ecclesia unumque cathedrale capitulum.

§ 2. Si unio sit aequae principalis, item una sit Curia et sedes episcopalis, nisi Apostolica Sedes vel, pro Orientalibus, competens auctoritas aliter decreverit.

27. [*Fines dioeceseon*]. Si, omnibus circumstantiis diligenter consideratis, opportunum videatur fines dioeceseon mutare, talis mutatio ita fiat ut uniuscuiusque

dioeceseos territorium continuum pateat, nec amplius intra territorium unius dioeceseos existant loca vel paroeciae, quae ad aliam pertineant dioecesim.

28. [*Sedis episcopalis locus*]. Sedes episcopalis seu residentia habitualis Episcopi eiusque Curia, quantum fieri potest, in loco aptiore et commodiore sit, quo facilior clero et fidelibus pateat accessus.

29. [*Dioeceses personales ratione ritus*]. Curandum est ut dioeceses *personales* pro diversitate rituum erigantur ubi plures sint fideles diversi ritus, quibus sufficienter consulere possibile non sit per sacerdotem aut paroeciam eiusdem ritus.

30. [*Commissio de dioeceseon ac provinciarum ecclesiasticarum mutationibus*]. In unaquaque Natione, probante Apostolica Sede, peculiaris ac permanens commissio Episcoporum constituatur vel constitui potest, quae, auditis Episcopis quorum interest, videat si et quanam immutationes circa dioeceses ac provincias ecclesiasticas sint inducendae, easque Apostolicae Sedis iudicio subiiciat, salvis iuribus Ecclesiae Orientalis.

NOTAE

¹ In regimine Ecclesiae universalis recta et bene ordinata Dioeceseon gubernatio maximum habet momentum in bonum cleri populiue christiani.

Dioecesis enim, cum sit pars Ecclesiae, quae a Christo Iesu proprii uniuscuiusque Episcopi voce potestateque regitur (PRUS XII, Litt. Encycl. *Mystici Corporis*, 29 iunii 1943: A.A.S. 35 [1943] 211 s.), in qua proinde tamquam in unitate vitae et regiminis aedificatur Corpus Christi, tales conditiones, imprimis quoad ambitum et numerum fidelium, habeat necesse est ut finis proprius, i.e. salus animarum et bonum Ecclesiae, quam perfecte assequi possit.

Attamen talis finis convenienter obtineri non potest in dioecesi in qua: vel propter exiguum fidelium et sacerdotum numerum, institutiones et opera quae pro fructuosa vita et activitate necessaria sunt (ut v.g. Seminarium proprium, Officia Curiae Dioecesanae, moderatio consociationum actionis catholicae et apostolatus laicorum etc.) necnon opes sufficientes sacerdotum et rerum oeconomicarum haberi nequeunt; vel propter nimium territorii ambitum aut nimium fidelium et sacerdotum numerum, personalis Episcopi praesentia et actio in variis partibus et campis regiminis dioecesis impossibilis redditur ita ut unitas et efficacia totius apostolatus detrimentum patiatur.

Quapropter opportunum et necessarium apparet ut ad congruentem dioeceseon circumscriptionem deveniatur: quod multorum Episcoporum magnopere est in votis.

Necessitas autem novae circumscriptionis dioeceseon non ubique eodem modo per sentitur, sed praesertim in nonnullis exoptatur regionibus antiquae professionis catholicae, quae iuri communi sunt subiectae.

In primis unicum criterium quoad circumscriptionem nec habetur nec haberi potest; siquidem accurate perpendendae sunt omnes circumstantiae sive temporum sive locorum sive personarum. Sunt enim regiones in quibus Ecclesia iam antiquitus fundata est, quae gaudent civilisatione moderna, cum viis et mediis communicationum quam multis; sunt regiones etiam in quibus fides propaganda est et Ecclesia fundanda, ubi catholici in praesens perpauca sunt; sunt denique regiones in quibus plures exstant ritus, praesertim in Oriente, ubi plerumque iurisdictio personalis est.

Salus autem animarum ultro postulare videtur ut huiusmodi immutationes fiant caute et prudenter ne inde suscitetur in clero et populo perturbatio vel seditio contra ecclesiasticas auctoritates. Difficultates enim innumerae, tum geographicae, tum demo-

graphicae, tum sociales, civiles et politicae, tum praesertim historicae oriri poterunt in quibusdam nationibus catholicis, ubi multae inveniuntur dioeceses ob historicas vel politicas causas olim erectae, nunc autem supprimendae vel alii dioecesi uniendae. Hisce de causis necessarium esse videtur ut generales normae ab ipsa Oecumenica Synodo statuantur, quo securior appareatur via ad optatam meliorem dioeceseon circumscriptionem peragendam. Etenim si Concilium Oecumenicum peculiare decretum ediderit, plenior profecto erit Praesulum, quorum interest, collaboratio cum Apostolica Sede et promptior cleri populique christiani adhaesio et oboedientia.

Principia igitur quae in hoc capite traduntur sunt omnino generalia eorumque praecipua Sacrae ipsae Romanae Congregationes plerumque considerare solent, quando huiusmodi negotia pertractant. Sunt etiam nova, quia hic primum proponuntur in iure: in disciplina enim vigenti non habetur nisi indicatio auctoritatis competentis pro hisce negotiis peragendis (cf. CIC can. 215, § 1 et CICO, *De Clericis*, cann. 248, § 1, n. 1 et 328).

² Nomine « regionis ecclesiasticae » hic venit unio plurium provinciarum ecclesiasticarum, eum in finem ut efficacius necessitatibus apostolatus prospiciatur. Haec territorialis circumscriptio explicite non commemoratur neque in CIC can. 215, § 1 neque in CICO, *De Clericis*, can. 159, sed insinuat sive in CIC can. 281 ratione celebrationis Conciliorum plenariorum (unde alicubi « regiones conciliares » vocantur), sive in CICO, *De Clericis*, can. 340, § 4 ratione celebrationis Synodi inter Episcopos et Hierarchas plurium provinciarum Patriarchae vel Archiepiscopo non subiectarum. Nul- lum tamen dubium quod canonica erectio et circumscriptio « regionum ecclesiasticarum » uni supremae ecclesiasticae potestati, de qua in CIC can. 215 § 1 et CICO, *l.c.*, can. 159, competat.

Caput V

DE PAROECIARUM ERECTIONE DEQUE EARUMDEM CONGRUENTE CIRCUMSCRIPTIONE ¹

[*Prooemium*]. Cum sit paroecia dioeceseos « pars ac vivens veluti membrum », ² dioeceseos « veluti cardo, circa quem omnis pastoralis navitas, in eius finibus praestanda, vertitur, instimulatur atque ordinatur », ³ efficacior et fructuosior esse poterit dioecesana gubernatio si iure communi ampliores habuerint Episcopi facultates quoad paroeciarum erectionem et earumdem congruentem circumscriptionem. Nostris enim temporibus videre est quam saepe parvi pagi, progressu oeconomico et sociali invalescente, in magnas excreverint urbes, quam saepe circum veteres urbes perampla coaluerint suburbia, quibus profecto minime sufficere possunt paroeciae antea constitutae; quot e contra paroeciae rurales aut montanae imminutae vel fere desertae, ob fidelium migrationes, evaserint, in quibus proinde, nisi apte inter se uniantur, pastoralis navitas sufficienti carere obiecto videatur.

Quibus ut rite prospiciatur, placet Sacrosanctae Synodi decretum quod sequitur edicere.

31. [*Principium generale*]. § 1. Ut cura animarum rite ac fructuose exerceri valeat et parochus possit suas oves cognoscere, omnino enitendum est ut paroeciae, nimium fidelium numerum aut territorium nimis extensum habentes, apte pro diversis adiunctis dividantur aut dismembrentur.

§ 2. Paroeciae nimis parvae possunt, bono communi dioeceseos id suadente, in unam redigi.

32. [*Qua auctoritate id fiat*]. Episcopus valet auctoritate propria, auditis capitulo cathedrali et iis, si qui sint, quorum intersit, praesertim rectoribus ecclesiarum, quaslibet paroecias sive ex novo erigere, sive iam erectas dividere aut dismembrare, inter se unire, earumque fines mutare, quoties id pro animarum bono necessarium vel utile ipsi videatur.⁴

33. [*Paroeciae personales*]. Paroecias personales pro fidelibus diversi sermonis aut ritus aut nationalitatis, iis in locis ubi iidem plures stabiliter commorantur. Episcopus auctoritate propria, auditis Capitulo cathedrali et parochis consultoribus, erigere valet; immo erigere studeat quoties per determinatum vicarium cooperatorem vel missionarium apte et efficaciter eorum cura pastoralis exerceri nequeat.⁵

34. [*Ecclesiae religiosorum pro paroecialibus fungentes*]. Si quando paroeciae propriam non habeant ecclesiam, neque aptus ac decens locus pro ecclesia paroeciali interim adhiberi queat, Ordinarius loci, peculiari conventione ad tempus cum Superiore maiore legitime inita, statuere potest ut parochi ecclesiis religiosorum virorum, etiam exemptorum, utantur veluti si sint ecclesiae paroeciales.

NOTAE

¹ Fere omnia quae in hoc capite proponuntur sunt nova.

² PRIMA SYNODUS ROMANA, 1960, art. 101 d.

³ PRIMA SYNODUS ROMANA, 1960, art. 100.

⁴ Derogatur CIC cann. 1422, 1423, § 3, 1427, §§ 1-2 quatenus valde extenditur causa canonica sufficiens pro paroeciarum mutationibus peragendis, neque amplius mutationes ex se perpetuae inducuntur, neque Apostolicae Sedi amplius reservantur. Denique, saltem quoad paroecias, abrogatur CIC can. 1428, § 2 de irratione mutationum paroecialium ob defectum causae canonicae.

⁵ Derogatur CIC can. 216, § 4 et CICO, *De Clericis*, can. 160, § 4, quatenus ad id negotium non amplius requiritur interventus Apostolicae Sedis.

Appendix I ad Caput I

DE RATIONIBUS INTER EPISCOPOS ET SACRAS ROMANAE CURIAE CONGREGATIONES

I. DE EPISCOPORUM FACULTATIBUS

Animadvertenda. Indices qui sequuntur digesti sunt iuxta materiae ordinem quem CIC et CICO praeseferunt. In his conficiendis ratio habita est in primis principii fundamentalis per Decretum statuti; sed et quaedam criteria practica,

generalia quidem at non minus utilia, prae oculis habita sunt eum in finem ut Episcopis stabiliter et ipso iure eae praesertim recognoscerentur facultates, quibus et fructuosius exercere et clarius christifidelibus ostendere possent sua munera veri pastoris, pontificis ac doctoris fidei in dioecesi sibi commissa. Consentaneum igitur visum est ut Episcopi per se consulere valerent casibus in quibus:

a) facultatem vel gratiam vel dispensationem Apostolica Sedes semper et faciliter concedere hucusque consuevit;

b) ex rei natura vel ex praxi Apostolica Sedes Episcopi notitiam et commendationem tamquam exclusivum aut praecipuum fundamentum hucusque habere voluit in iudicio ferendo de merito petitionis;

c) ex rei natura, nullum adesse potest periculum abusus in facultate utenda;

d) locorum temporumve adiuncta, prope communia ac stabilia, necessario fere continuum redderent Episcoporum recursum ad Apostolicam Sedem.

Indices profecto non sunt habendi tamquam completi et taxativi. Integrae igitur manent aliae facultates ex reliquis conciliaribus decretis Episcopis recognitae. Quinimmo unumquodque Romanae Curiae Dicasterium, prae oculis habitis sive principio fundamentali sive, quatenus opus sit, criteriis practicis supra enuntiatis, curabit ut ex ambitu suae actualis competentiae (cf. CIC cann. 242-264 et CICO, *de Clericis*, cann. 188-210) alias opportunas facultates Episcopis recognoscat et in ius commune transfundat.

Paucae eaeque graviore ex facultatibus hucusque inter « Quinquennales » et « Decennales » recensitis poterunt Nuntiis seu Delegatis Apostolicis vel, quatenus expedire videatur, Episcopis ipsis ad tempus recognosci.

Sic ad effectum deducetur perutilis illa « decentralisatio », quam plurimi Patres, iam inde a Concilio Oecumenico Vaticano I (cf. MANSI, t. 53, p. 339), exoptaverunt quaeque, nedum bono communi aut ecclesiasticae officiat unitati, eis potius favere valebit simulque Sacrarum Congregationum laboribus magnum levamen praestabit.

A) FACULTATES STABILITER ET IPSO IURE EPISCOPIS RESIDENTIALIBUS RECOGNOSCENDAE

Inter alias, ipso iure Episcopi residentiales stabiliter habeant facultates quae sequuntur:

I. Quoad normas generales

1. *Prorogandi ad breve aliquod tempus facultates, indulgentias, indulta et dispensationes ab Apostolica Sede concessa, quae exspiraverint, quin tempestive postulatio pro eorum prorogatione ad Apostolicam Sedem missa fuerit, facta tamen obligatione statim recurrendi ad eandem Apostolicam Sedem pro gratia aut, si petitio iam facta fuerit, pro responsione obtinenda.*

Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO.

II. Quoad obligationes clericorum

2. *Commutandi, ob visus debilitatem vel ob aliam iustam causam, eaque perdurante, obligationem recitandi divinum officium cum quotidiana recitatione Rosarii B. Mariae Virginis vel aliarum precum.*

Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO.

3. *Reducendi, iusta de causa, ad determinatos dies vel ad determinatas partes servitium chorale capitulorum sive cathedralium sive collegialium; necnon singulos capitulares addicendi, perceptis praebendae fructibus dumtaxat non autem distributionibus, ad varia sacri ministerii vel magisterii vel apostolatus opera.*

Facultas reducendi servitium chorale Capitulorum hodie reservatur Apostolicae Sedi vel foundationis legibus (CIC can. 413, § 1). Facultas addicendi capitulares ad opera sacri ministerii vel magisterii vel apostolatus notabiliter amplificat causas legitimae excusationis a choro, de quibus in CIC can. 421. De his rebus autem nihil habetur in iure orientali quia Capitula, ubi vigent, reguntur iure particulari: CICO, *de Clericis*, can. 465, § 3.

III. *Quoad religiosos*

4. *Libere ingrediendi et permittendi, iusta et gravi de causa, ingressum in clausuram papalem aut ab eadem egressum.*

CIC can. 598 et CICO, *de Religiosis*, can. 141 vetant quominus intra regularium virorum clausuram ingrediantur mulieres cuiusvis aetatis, generis aut conditionis sub quovis praetextu, exceptis uxoribus eorum qui supremum actu tenent populorum principatum, cum comitatu.

Quoad clausuram regularium mulierum, hic tribuuntur Episcopis quae CIC cann. 600-601 et CICO, l.c., can. 143 reservat Apostolicae Sedi; necnon plures alii casus permissioni Episcoporum relinquuntur.

5. *Condonandi, iusta de causa, ex toto vel ex parte dotem religiosarum, etsi agatur de religione iuris pontificii.*

Haec condonatio hodie Apostolicae Sedi reservatur vi CIC can. 547, § 4 et CICO, *de Religiosis*, can. 79, § 4.

6. *Dispensandi, ad petitionem Superioris competentis, super illegitimitate natalium pro Religiosis in religionem non exemptam admittendis, qui sint sacerdotio destinati.*

Si, ut dicitur infra sub n. 13, Episcopus poterit de iure condendo dispensare ab omnibus irregularitatibus ex defectu, a fortiori ei erit recognoscenda facultas dispensandi super illegitimitate natalium relate ad licitam admissionem ad novitiatum (cf. CIC can. 542, n. 2 et CICO, *de Religiosis*, can. 74, § 2, n. 5). Dicitur « ad petitionem superioris competentis » quia superior aut potest, si vult, ab Apostolica Sede dispensationem impetrare aut, si ex constitutionibus habeat, iure suo uti. In religionibus clericalibus exemptis ordinarie Superiores Maiores hanc habent facultatem ex constitutionibus.

7. *Confirmandi etiam ultra tertium triennium confessarium ordinarium religiosarum, si vel ob sacerdotum ad hoc officium idoneorum penuriam provideri nequeat, vel maior religiosarum pars, earum quoque quae in aliis negotiis ius non habent ferendi suffragium, in eiusdem confessarii confirmationem, per secreta suffragia, convenerit.*

De iure vigenti (CIC can. 526 et CICO, *de Religiosis*, can. 58) facultas Ordinarii loci in hac re restringitur usque ad tertium triennium inclusive.

8. *Permittendi transitum ab una ad aliam religionem iuris dioecesani.*

Id hodie in iure latino reservatur Apostolicae Sedi (CIC can. 632). In iure vero orientali id Hierarchae loci conceditur, cum licentia Hierarchae loci *ad quem*, audito Superiore religionis *a qua*, et consentiente Superiore religionis *ad quam*. (CICO, *de Religiosis*, can. 182, § 3).

9. *Dimittendi e dioecesi sodales religiosos, urgente gravissima causa, si Superior religiosus admonitus non providerit, re iudicio Apostolicae Sedi sine mora delata.*

Est res omnino nova in iure, minime confundenda cum dimissione « a religione », de qua in CIC cann. 646-672 et CICO, *de Religiosis*, cann. 197-223.

10. *Concedendi religiosis mulieribus facultatem corporalia, purificatoria et palas prima quoque ablutione purificandi.*

De iure vigenti (CIC can. 1306, § 1) laicis, etiam religiosis, id non conceditur nisi prius illa sacra suppellex abluta fuerit a clerico in maioribus ordinibus constituto.

IV. Quoad sacramenta

11. *Concedendi certis quibusdam sacerdotibus, parocho tamen quavis de causa non praesente, facultatem Confirmationis Sacramentum administrandi in periculo mortis, servatis normis ab Apostolica Sede statutis pro sacerdote Confirmationis Sacramentum administrante.*

Hic proponitur ut iure communi possint Episcopi facultatem extraordinariam conferendi Confirmationis Sacramentum extendere ad aliquos alios sacerdotes, ab ipsis determinandos, praeter eos qui taxative indicantur in decreto S. Congreg. Sacram. *Spiritus Sancti munera*, 14 sept. 1946 (AAS 38, [1946], 349-358). Inter hos optant Patres ut veniant Cappellani nosocomiorum, brephotrophiorum, carcerum etc. In priore redactione textus legebatur « parocho impedito aut absente »; postea vero visum est necessarium hanc clausulam mitigari et melius circumscribi ne ansa praeberetur scrupolis et anxietatibus de validitate Sacramenti ob parochi impedimentum vel absentiam.

12. *Dispensandi, iusta de causa, super ordinandorum defectu aetatis, non tamen ultra sex menses.*

De iure vigenti (CIC can. 975) etiam ob defectum unius diei recurrendum est ad Apostolicam Sedem.

13. *Dispensandi ab omnibus irregularitatibus ex defectu, ab irregularitate ex delicto quae conversis ex haeresi vel schismate incumbit, necnon ab impedimento quo filii acatholicorum adstringuntur quamdiu parentes in suo errore permaneant.*

Hodie dispensatio ab omnibus irregularitatibus et impedimentis quoad sacros Ordines reservatur Apostolicae Sedi vel, pro Orientalibus, Patriarchae (CICO, *de Clericis*, can. 265, n. 1). Episcopus latinus potest dispensare ab irregularitatibus omnibus ex delicto occulto provenientibus, ea excepta de qua in can. 985, n. 4 aliave deducta ad forum iudiciale (CIC can. 990 § 1).

14. *Conferendi sacros Ordines etiam extra tempora, diebus ferialibus non exceptis, et etiam extra ecclesiam cathedrallem.*

Nomine « Sacrorum Ordinum », vi CIC can. 946, hic non venit consecratio episcopalis. De iure vigenti requiritur *gravis* causa ad habendas sacras ordinationes

extra tempora, sed semper die dominico aut festo de praecepto (CIC can. 1006 § 3); *iusta* vero causa ad eas extra cathedralem ecclesiam habendas (CIC can. 1009 § 2). In textu amplior proponitur facultas pro Episcopis, cum id multum iuvet ad sacerdotales vocationes fovendas et ad populum christianum de dignitate sacerdotii edocendum.

15. *Dispensandi ab omnibus impedimentis matrimonialibus minoris gradus.*

Exoptant Patres ut tota materia de impedimentis matrimonialibus penitus recognoscatur, et nonnulla impedimenta abrogentur. Interim Episcopis facultas ordinaria sit dispensandi saltem ab impedimentis minoris gradus (CIC can. 1042 § 2).

16. *Sanandi in radice matrimonia invalida ex impedimento disparitatis cultus, servatis conditionibus ab Apostolica Sede determinandis, et ex defectu formae.*

Ex iure condito, in ecclesia latina uni Apostolicae Sedi reservatur sanatio in radice cuiusvis generis (CIC can. 1141). In ecclesia autem orientali Patriarcha facultatem habet sanandi in radice ea tantum matrimonia quae invalida sint ex defectu formae vel ex impedimento a quo ipse dispensare possit (CICO, *de Clericis*, can. 267).

V. *Quoad Missae celebrationem:*

17. *Concedendi facultatem Missam iterandi propter penuriam sacerdotum, iusta de causa, diebus etiam ferialibus; item facultatem Missam eodem die ter litandi, ubi vera necessitas adsit, diebus dominicis et festis de praecepto.*

Quoad binationem in diebus dominicis et festis de praecepto nihil innovatur; quoad vero binationem in diebus ferialibus et quoad trinationem in diebus festis de praecepto, derogatur CIC can. 806, § 3 statuenti id non esse in potestate Ordinarii loci.

18. *Concedendi sacerdotibus oculorum debilitate laborantibus Missam votivam Deiparae Virginis aut Missam defunctorum celebrandi, adhibita, quoties ea indigeant, sacerdotis vel diaconi adsistentia. Concedendi eandem facultatem etiam sacerdotibus omnino caecis, praescripta semper adsistentia sacerdotis vel diaconi.*

Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO.

19. *Concedendi sacerdotibus suis sive ad actum sive, graviore tamen de causa, habitualiter privilegium altaris portatilis addita facultate celebrandi, adhibitis tamen debitis cautelis, etiam in mari et in fluminibus.*

Privilegium altaris portatilis ita extenditur ut, derogato CIC can. 822, § 3, secumferat facultatem celebrandi, debitis cautelis adhibitis etiam in mari et in fluminibus. Insuper mutatur CIC can. 822, § 2 quatenus hoc privilegium concedi poterit etiam ab Episcopis, praeterquam iure vel indulto Apostolicae Sedis.

20. *Concedendi, iusta et gravi de causa, omnibus sacerdotibus, indulto altaris portatilis fruentibus, facultatem substituendi, loco altaris portatilis seu petrae sacrae, antimensium aut aliquod linteum ex lino vel cannabe confectum et ab Episcopo benedictum, in quo conditae sint Sanctorum reliquiae ab eodem Episcopo recognitae, servatis de cetero servandis iuxta rubricas, praesertim quoad tobaleas et corporalia.*

Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO.

21. *Concedendi sacerdotibus infirmis aut aetate propectis indultum oratorii*

privati aut domi celebrandi singulis diebus, etiam sollemnioribus festis, ad normam tamen legum liturgicarum; itemque indultum sedendi dum Missam celebrant, si ob infirmitatem aut provectam aetatem stare non possint, servatis de iure servandis.

Ex iure vigenti (CIC can. 1195) indultum oratorii domestici reservatur Apostolicae Sedi; immo nisi aliud in eodem indulto expresse caveatur, in oratorio domestico non permittitur celebratio Missae in festis sollemnioribus. Quam tamen permissionem Ordinarius concedere potest tantum per modum actus et dummodo iustae adsint et rationabiles causae, diversae ab eis ob quas indultum concessum fuit.

Quoad indultum sedendi in Missae celebratione nihil habet CIC.

VI. Quoad cultum divinum:

22. *Deputandi vicarium generalem vel alium sacerdotem in dignitate constitutum ad altaria fixa et portatilia consecranda et ad calices cum patenis consecrandos, servato ritu et forma Pontificalis Romani.*

Consecratio horum altarium ex iure vigenti reservatur Episcopis (CIC cann. 1155, § 2 et 1199, §2). Item consecratio calicis et patenae, ex Rituali Romano, Episcopis est reservata.

23. *Permittendi usum memorialis rituum Benedicti pp. XIII in ecclesiis minoribus pro benedictione candelarum in festo Purificationis B. Mariae Virginis, et cinerum die prima quadragesimae.*

Nihil habetur de hac re neque in CIC neque in CICO.

24. *Concedendi sacerdotibus facultatem erigendi, ritibus ab Ecclesia praescriptis, stationes Viae Crucis, cum omnibus indulgentiis, quae huiusmodi pium exercitium peragentibus a Summis Pontificibus impertitae sunt.*

Hic ampliatur facultas concessa Episcopis per CIC can. 346 § 1 n. 1 et per CICO, l.c., can. 416.

VII. Quoad seminaria:

25. *Admittendi in Seminarium filios illegitimos, dummodo non agatur de adulterinis aut sacrilegis, si de cetero condiciones ad ingressum in pium locum necessariae habeantur.*

Ex iure vigenti (CIC can. 1363, § 1) Episcopus non potest admittere in Seminarium nisi filios legitimos. Sed semel concessa Episcopo, ut supra ad n. 13 dictum est, facultate ordinaria dispensandi super omnibus irregularitatibus ex defectu, consequens est ut cadat vetitum CIC can. 1363, § 1.

26. *Admittendi in Seminarium alumnos dimissos ex aliis Seminariis vel ex aliqua Religione, dummodo prius Episcopus etiam secreto a Superioribus aliisve notitias requisierit de causa dimissionis, ac de moribus, indole et ingenio dimissorum, et certo compererit nihil in eis esse quod sacerdotali statui minus conveniat.*

Revera haec facultas iam conceditur Episcopis a iure (CIC can. 1363, § 3). Sed quoniam de facto nuper sublata est per decisiones SS. Congregationum de Seminariis et de Religiosis, Patres expostulant ut Episcopis restituatur.

VIII. Quoad Magisterium Ecclesiasticum:

27. *Concedendi per se vel per alium licentiam legendi ac retinendi, sub cus-*

todia tamen, ne in aliorum manus perveniant, libros prohibitos et ephemerides, eos etiam qui haeresim vel schisma ex professo propugnent, vel etiam ipsa Religionis fundamenta evertere nitantur, singulis christifidelibus sibi subditis, nonnisi tamen cum delectu et iusta ac rationabili causa, iis scilicet tantum, qui eorumdem librorum et ephemeridum lectione sive ad ea impugnanda sive ad proprium munus exercendum, vel iustum studiorum curriculum peragendum, vere indigeant.

De iure vigenti (CIC can. 1402, § 1) Ordinarii licentiam legendi libros prohibitos concedere suis subditis valent pro singulis tantum libris atque in casibus dumtaxat urgentibus.

IX. Quoad administrationem bonorum Ecclesiasticorum:

28. *Reducendi, quamdiu causa perduret, ob deminutionem reddituum, ad rationem eleemosynae in dioecesi vigentis, Missas legatorum quae sint per se stantia, dummodo nemo sit qui iure teneatur et utiliter cogi possit ad eleemosynae augmentum; necnon onera seu legata Missarum gravantia beneficia aliaque instituta ecclesiastica, si redditus beneficii aut instituti insufficiens evaserit ad honestam beneficiarii sustentationem atque simul ad opera sacri ministerii forte beneficio adnexa implenda, vel ad finem proprium ipsius instituti congruenter consequendum.*

De iure vigenti ultimarum voluntatum reductio Sedi Apostolicae reservatur, nisi fundator hanc potestatem etiam Ordinario loci expresse concesserit. Ob imminutos redditus, Ordinarius potest quidem onera aequae imminuere, excepta tamen Missarum reductione quae semper Sedi Apostolicae unice competit (CIC can. 1517).

29. *Licentiam concedendi, legitima interveniente causa, sive pro rerum ecclesiasticarum alienatione, oppignoratione, hypotecae nomine obligatione, locatione et emphyteuseos redemptione, sive pro aere alieno contrahendo usque ad eam valoris summam quam Episcoporum cuiusque Nationis Coetus proposuerit et Apostolica Sedes adprobaverit.*

De iure condito (CIC can. 1532, § 1 n. 2) Episcopus competens erat pro valoris summa non excedente triginta millia libellarum; nuperrime, ex S. Congregationis Consistorialis declaratione, pro valoris summa non excedente decem millia francorum seu libellarum aureorum (Decretum diei 13 iulii 1951: AAS. 43 [1951], pp. 602-3).

B) FACULTATES STABILITER ET IPSO IURE OMNIBUS EPISCOPIS, ETIAM MERE TITULARIBUS, RECOGNOSCENDAE

Inter alias, ipso iure omnes episcopi, etiam mere titulares, stabiliter facultates habeant quae sequuntur:

1. *Audiendi ubique terrarum confessiones, etiam religiosorum utriusque sexus.*

Est aliquid novi pro Episcopis sive ritus latini sive orientalis.

2. *Absolvendi ubique terrarum ab omnibus peccatis, etiam reservatis, una excepta delatione qua sacerdos innocens accusatur de crimine sollicitationis apud iudices ecclesiasticos; necnon absolvendi ubique terrarum, pro externo quoque foro, ab omnibus censuris etiam reservatis, exceptis: a) censuris ab homine; b) censuris Sedi Apostolicae specialissimo modo reservatis; c) censuris adnexis revelationi secreti*

S. Offici; d) excommunicatione latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservata contra clericos in sacris constitutos omnesque cum illis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes.

Est aliquid novi pro Episcopis sive ritus latini sive orientalis. Quoad exceptionem sub littera *d)* positam videatur Decr. *Lex sacri coelibatus* diei 18 apr. 1936: A.A.S. 28 (1936) p. 242; et Decl. S. Paenit. diei 4 maii 1937: A.A.S. 29 (1937) p. 283.

3. *Conservandi in proprio sacello SS.mam Eucharistiam.*

Nihil de hac re neque in CIC neque in CICO.

4. *Verbum Dei ubique praedicandi, loci Ordinario expresse non renuente.*

Haec facultas iam possidetur ab Episcopis (CIC can. 349, § 1 n. 1 et CICO, *de Clericis*, can. 416), sed loco clausulae « cum consensu saltem praesumpto Ordinarii loci », hic ponitur clausula emollita.

Appendix II ad Caput I

DE PRAXI SACRARUM CONGREGATIONUM RELATE AD EPISCOPOS

Quaedam vota proponuntur circa praxim Ss. Congregationum relate ad Episcopos:

1. [*De competentia Ss. Congregationum*]. Desideratur ut competentia uniuscuiusque Sacri Dicasterii ad simpliciores ambitum reducat, ita ut quaestiones minoris momenti, necnon negotia quae unam tantum Nationem attingunt, Episcopis reliquantur sive singulis sive in Nationalem Conferentiam coadunatis.

2. [*De ratione procedendi Ss. Congregationum*]. Plurimorum Patrum est in votis ut: *a)* recognoscatur, et ad mentem hominum aetatis nostrae accommodetur modus procedendi Ss. Congregationum; *b)* bene distinguantur viae administrativae a viis iudicialibus; *c)* Episcoporum postulationibus plene et, quantum fieri potest, sollicitè responsum detur, omnino praetermissis quibusdam olim usitatis formulis nunc fere inintelligibilibus.

3. [*De relationibus ab Episcopis faciendis*]. Relationes scriptae ad Apostolicam Sedem statis temporibus mittendae minuantur, simplificentur, unificentur et coordinentur.

4. [*Acta Sedis Apostolicae cum Episcopis tempestive communicanda*]. Antequam in diariis vel ephemeridibus evulgentur, acta et decreta Sacrarum Congregationum Ordinariis locorum, quantum fieri potest, nota fiant.

5. [*Quaedam «taxae» abolendae*]. «Taxae», quae dicuntur, in negotiis alienationis et quando aes alienum contrahitur ad providendum dioeceseos vel parum causarum necessitatibus, aboleantur.

RELATIO

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

Schema Decreti « De Episcopis ac de Dioeceseon regimine » secundum animadversiones Commissionis de Concilii laboribus coordinandis bene et diligenter retractatum est. Exstat nunc in forma breviori, quae tamen omnibus argumentis principalioribus sufficienter locum dat, et modo quidem satis aequilibrato. Iuvat Schema transcurrere per singula Capita.

Prooemium. Ex antiquo Prooemio partes ad totum argumentum Schematis spectantes in initio novi Schematis retentae sunt, aliae ad singulorum Capitum materiam quae attinent, iisdem praefixae sunt. Quo facto ratio et connexus singulorum Capitum adhuc facilius intelliguntur.

CAPUT I: *De rationibus inter Episcopos et Sacras Romanae Curiae Congregationes*

Pars I: De Episcoporum facultatibus. Sicut commendatum erat a Commissione de coordinatione, in initium positum est principium fundamentale de facultatibus Episcopis Residentialibus recognoscendis. Addita est paragraphus de facultatibus omnibus Episcopis congruenter ad characteris episcopalis dignitatem assignandis.

Series facultatum particularium in Appendice posita est, quod opportunissime quidem fiebat. Ita aequilibrium ipsius corporis Schematis valde augebatur. Praeterea hoc modo praetermitti potuit, ut facultates complete enumerarentur et ordine stricte logico distribuerentur, quippe quod fere impossibile fuisset spectata incertitudine plurium innovationum ex aliis Schematibus provenientium.

In Appendice illae facultates particulares iuxtaponuntur fere secundum ordinem Codicis Iuris Canonici. - Hoc pro praesenti laborum phasi sufficit.

Pars II: De praxi Sacrarum Congregationum relate ad Episcopos. Hic fere eadem dicenda sunt ac de parte I huius Capituli. Commissio de Episcopis bonum elaboravit principium fundamentale (licet fortasse paululum longius), in corpore Decreti ponendum, argumentis particularibus iterum in Appendicem translatis.

CAPUT II: *De Episcopis Coadiutoribus et Auxiliariis*

Hoc caput quoad substantiam retinuit priorem formam. Quae olim sub n. 9, 19, 21 dicebantur (scil.: de iure exclusivo Romani Pontificis constituendi Coadiutorem vel Auxiliarem; de iudicio de renuntiatione Episcopi Apostolicae Sedi reservato; de iuribus Patriarcharum servandis), ommissa sunt, quia iam sunt in vigore et per se patent.

Monitum Commissionis de coordinatione de auctoritate Episcopi Regentis eiusque Vicarii sedulo tuenda observatum est non solum per electionem formularum cautiorem, sed etiam per introductionem novi numeri (n. 9: Relatio inter Coadiutorem et Vicarium Generalem).

Fortasse dubium adhuc oriri potest, an competentiae Coadiutoris et Vicarii Generalis, qui de facto fere eadem iura in eadem re independentem habent, satis praecise circumscriptae sint. Formulae adhibitae, utpote nimis exhortativae et parum praecisantes, probabiliter non sufficient. Sed de hac quaestione certe Patres adhuc emendationes utiles proponunt.

Pars de cessatione Episcoporum a munere pastoralis in unum numerum contracta est, cautis verbis adhibitis et omissis rebus superfluis.

CAPUT III: *De nationali Episcoporum coetu seu conferentia*

Hoc Caput secundum animadversiones Commissionis coordinationis profunde emendatum est. Prouti nunc iacet, valde accuratum et praecisum est. Bene distinguitur duplex functio Conferentiae Episcopalis, scil. mutua consultatio et laboris pastoralis coordinatio ex una, ex altera parte vero legislatio iuridice obligans pro tota regione in certis casibus exacte definitis. Providetur nunc, ut Conferentiae ipsi sibi dent statuta (scil. a Sede Apostolica probanda), et ut limites regionis, pro qua constituitur Conferentia aliqua, sub certis quibusdam circumstantiis possint esse maiores vel minores quam respectiva natio.

Paevidendum autem est, quod multi Patres difficultates habebunt circa n. 17 et n. 22 b. N. 17 (De rationibus inter Coetum et Apostolicam Sedem) auctoritatem Conferentiarum nimis coarctare videtur; n. 22 b (declarationes publicae faciendae nomine Nationalis Episcoporum Coetus) fortasse melius omittetur, quia cum agitur de declarationibus publice faciendis generatim res non est de legibus condendis; praeterea sunt casus, in quibus tales declarationes non debent pendere ab « expressa et specifica Apostolicae Sedis adprobatione » (cogita v. gr. declarationem ad vindicandam famam Summi Pontificis a foliis publicis cuiusdam nationis impugnata).

CAPUT IV: *De dioeceseon ac provinciarum ecclesiasticarum congruente circumscriptione; et*

CAPUT V: *De paroeciarum erectione deque earumdem congruente circumscriptione*

De his Capitibus Commissio de coordinatione speciales insinuationes non dederat. Proinde quoad substantiam mutata non sunt. Forma tamen qua proponuntur, notabiliter melior reddita est, scil. brevior, praecisior, magis logica (quod valet etiam de ipsis titulis capitum).

Appendices praeter eas facultates episcoporum, quae in priori Schemate

iam habebantur, alias novas adnumerant, nempe nn. 1, 6, 7, 8, 22, 28, 29. In quibusdam aliis numeris opportuna mutationes introductae sunt.

CONCLUSIO

Schema in forma praeiacenti valde placet. Potest nunc Patribus transmitti. Deliberandum est utrum Caput II et numeri 17 necnon 22 b Capitis III, quae fortasse apud Patres adhuc difficultates maiores provocabunt, statim a Commissione emendari possint (antequam Patribus transmittuntur), an haec ultima emendatio ipsis Patribus reliquatur.

3

Schema Decreti DE ANIMARUM CURA *

1. Miserentissimus Deus, qui « praeordinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum », redemptionem, semel pro semper et semel pro omnibus,² ab Unigenito per proprium sanguinem inventam,³ singulis hominibus usque ad consummationem saeculi statuit per Christi Ecclesiam esse impertiendam.

2. In Ecclesia Romanus Pontifex, successor Petri, cui oves et agnos pascendos Christus ipse concredidit, supremam ac universalem animarum curam habet ex divina institutione sibi commissam, ideoque « super omnes alias (ecclesias) ordinariae potestatis obtinet principatum » ac potestatem vere episcopalem et immediatam.⁴

3. Episcopi autem qui, positi a Spiritu Sancto, in Apostolorum locum succedunt tamquam veri pastores, assignatas sibi dominici gregis partes, in communione et sub auctoritate Summi Pontificis, singuli singulas pascunt,⁵ ita tamen ut non solum ovibus quae iam Principem Pastorum fideliter sequuntur provideant, sed etiam eas Christo lucrifacere satagant quae aut nondum in Illum crediderunt aut a via Illius aberraverunt. Quibus omnibus succurrere debent sive ministerio verbi,⁶ sive ministerio gratiae et cultus,⁷ sive ministerio regiminis, nullis parcentes laboribus donec « in omni bonitate et iustitia et veritate »⁸ tandem omnes ambulent.

4. Tanto pastoralis munere explendo Episcopi presbyteros in suos cooperatores deligant et rite instituant oportet, inter quos parochi eminent, eosque suae pastoralis sollicitudinis participes efficiant, curam animarum illis committendo.

5. Eos quoque qui, « Deo mancipati religiosae vitae se dederunt », coopera-

* Schema a commissione de episcopis et dioecesium regimine die 20 martii 1963 (n. 181 CE) missum est ad Commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

tores quaerere plurimique facere Episcopi debent « ad aedificationem et incrementum mystici Corporis Christi ».⁹

6. Laicos denique, viros ac mulieres, qui « in apostolatus munere adiutricem operam praestent », ¹⁰ Episcopi advocare et iuxta eorum cuiusque conditionem, sedula cura efformare et apostolatus operibus applicare satagant.

NOTAE

¹ *Eph.* 1, 5.,

² Cf. 1 *Pt.* 3, 18.

³ Cf. *Hebr.* 9, 12.

⁴ CONC. VAT. I, Sess. IV, Const. *de Eccl. Christi* c. 3: DENZ. 1827.

⁵ CONC. VAT. I, Sess. IV, Const. *de Eccl. Christi* c. 3: DENZ. 1828.

⁶ Cf. *Act.* 6, 4; 20, 24.

⁷ Cf. 2 *Cor.* 9, 1; 5, 8.

⁸ *Eph.* 5, 9.

⁹ PIUS XII, Litt. Encycl. *Mystici Corporis*, 29 iunii 1943: A.A.S. 35 (1943) 241.

¹⁰ PIUS XII, Litt. Encycl. *Mystici Corporis*: *l.c.*

Caput I

DE MUNERE PASTORALI EPISCOPORUM

Christus, Filius Dei vivi (*Mt.* 16, 16), missus est a Patre de coelo ut salvum faceret populum suum a peccatis eorum (*Mt.* 1, 21).

Venit igitur in mundum tamquam *Veritas* ipsa (*Io.* 14, 6), magister bonus et unicus (*Mt.* 19, 16; 23, 8), vera lux mundi (*Io.* 8, 12) ut omnem hominem illuminaret (*Io.* 1, 9) et credentes in illum in tenebris non manerent (*Io.* 12, 46).

Venit pariter tamquam *Vita* (*Io.* 14, 6), ut omnes per sanguinem crucis eius (*Col.* 1, 20) vitam gratiae haberent et abundantius haberent (*Io.* 10, 10), divinae consortes naturae (2 *Pt.* 1, 4).

Venit denique tamquam *Via* ad Patrem (*Io.* 14, 6) ut nonnisi per eum, qui est pastor bonus (*Io.* 10, 14) et princeps pastorum (1 *Pt.* 5, 4), oves errantes et dispersae in unum congregarentur (*Io.* 10, 52) atque in domum Patris reducerentur.

Antequam tamen coelos, ad dexteram Patris sessurus, conscenderet Christus salutiferum redemptionis opus perenne reddere voluit sanctam aedificando Ecclesiam.¹ Ideoque, quemadmodum eum miserat Pater, sic et ipse in universum mundum Apostolos suos misit eorumque in apostolico munere successores, Episcopos scilicet qui per Spiritum Sanctum Ecclesiam Dei regerent (*Act.* 20, 28) tamquam veri et authentici magistri, pontifices ac pastores, totique hominum generi inenarrabilia eius dona (2 *Cor.* 9, 15) communicarent.

Quo igitur uberius ac perfectius hanc salutiferam missionem divinitus acceptam Episcopi, sub ductu auctoritateque Romani Pontificis, explere valeant, singula eorum officia, prout temporum nostrorum expostulant adiuncta, urgeantur atque accuratius determinentur oportet.

I. *Episcopus magister fidei.* Divina revelatio non solum ut bonum depositum

per Spiritum Sanctum custodiendum (2 *Tim.* 1, 14) et ab erroribus defendendum considerari debet, sed potissimum ut praeconium, omnibus adhibitis communicationis instrumentis, ad extremos orbis fines diffundendum et ad universum terrenarum rerum ambitum applicandum, ita ut omnia in Christo revera recapitularentur (cf. *Eph.* 1, 10). Unde Episcoporum magisterium ampliorem in dies extensionem, necnon aptiorem cum nostrae aetatis necessitatibus cohaerentiam induat oportet. Plene scilicet respondeat difficultatibus et quaestionibus quibus hodie homines maxime premuntur et anguntur: eorum mentem divina luce perfundat, eorum animum serenet. Plures enim ex eis evangelium salutis penitus ignorant; plures vero, doctrinis variis et peregrinis abducti (*Hebr.* 13, 9) aut nugacitatis fascinatione decepti (*Sap.* 4, 12), a Christo defecerunt: hos et illos debet Episcopus, doctor fidei, ad lumen veritatis attrahere.

Doceat in primis quae sit divina salutis oeconomia; quae media divinitus data ad aeternam felicitatem assequendam. Ne praetermittat tamen ostendere res ipsas terrestres et humana instituta positivum valorem induere, dummodo miserentissimo Dei consilio inserviant. Indiget quanti sit aestimanda persona humana cum sua libertate et ipsa corporis vita; familia prolisque procreatio et educatio; civile consortium cum suis legibus et professionibus; labor et otia, artes et technica inventa; paupertas aut opum affluentia; qua denique luce solvenda sint de pace ac bello, de bonorum materialium possessione, incremento ac recta distributione, de fraterna omnium populorum conversatione atque opitulatione gravissima problemata.

Hinc per praedicationem et exemplum Episcoporum materna erga omnes homines, pauperes praesertim ac tenuiores, patebit Ecclesiae sollicitudo, qua, divini Magistri instar, per suam sociale doctrinam non parum conferre potest ad terrenae quoque civitatis aequam iustamque gubernationem.

Et quoniam evangelicum nuntium ea via ac ratione est pandendum qua facilius animi attingantur et ad veritatem alliciantur, debet Episcopus apprime cognoscere mentem, consuetudines, circumstantias, pericula, praeiudicatas opiniones personarum ac coetuum ad quos mittitur, et formam sui magisterii eorum captui ingenio necessitatibus indesinenter aptare, ita ut unusquisque de fontibus salutis (*Is.* 12, 3) ac sacrae doctrinae thesauro possit in gaudio haurire.

II. *Episcopus pontifex.* Episcopus, sub Romani Pontificis suprema auctoritate, dioecesis cui praeficitur est veri nominis pontifex. Ipse enim plenitudinem perfectionemque Christi sacerdotii possidet, ex eaque participationem quandam cum suis presbyteris, diaconibus ac ministris communicat. Ipse ordinarius ac praecipuus Sacramentorum est confector ac distributor; ipse totius vitae liturgicae in dioecesi dux est, promotor ac custos.

Hinc fit ut per eum divinae gratiae fontes omnibus pateant, et christifideles, paschale mysterium intimius cognoscendo ac vivendo, unum arctissimumque efficiant corpus cuius caput est Christus.²

Qua « perfector » et in statu perfectionis acquisitae positus, Episcopus clericorum, religiosorum et laicorum sanctitatem, secundum suam cuiusque particularem vocationem, promovere studebit et sic particularem ecclesiam sibi creditam sanctificare, et tamquam membrum vivum ac sanctum, in unam Sanctam Catholicam atque Apostolicam Ecclesiam inserere.

III. *Episcopus pater et pastor.* In munere suo obeundo ad curam animarum exercendam Episcopus vere et proprie *pater* est et *pastor*, eiusque ministerium notas exhibere debet dilectionis et sollicitudinis paternae, ita ut et ipse dicere possit

cum Apostolo: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis » (*Gal.*, 4, 19), itemque: « facti sumus parvuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos. Ita desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam carissimi nobis facti estis » (1 *Thess.* 2, 7-8). Episcopus namque exemplum ex Christo Iesu, « principe pastorum » (cf. 1 *Pet.* 5, 4), sibi sumere tenetur, qui expresse ait: « Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis » (*Io.* 10, 11). Sic igitur munus suum Episcopus habeat veluti *servitium caritatis*, dicente eodem Christo Iesu: « qui maior est in vobis, fiat sicut minor; et qui praecessor est, sicut ministrator... Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat » (*Luc.* 22, 26-27), et idcirco summa cum diligentia curare debet ut omnes fideles, et praeprimis sacerdotes, bene cognoscat, ut singulis pro eorum condicione apte consulere queat.

Magnopere pariter satagere tenetur ut variae apostolatus formae recte accommodentur necessitatibus fidelium iuxta praesentes necessitates non solum spirituales et morales, sed etiam sociales, demographicas et oeconomicas, adhibitis quoque — pro opportunitate — mirabilibus hodiernis mediis communicationis socialis. Item, opus est ut Episcopus sedulo studeat officium urgere quo fideles operam suam praestare adstringuntur ad incepta provehenda apostolatus et actionis catholicae.

IV. *Episcopus Romani Pontificis cooperator.* Flagrantis caritatis afflatu commoti arctissimeque cum Iesu Christo coniuncti eiusque in terra Vicario, Episcopi participare tenentur sollicitudinem illam omnium ecclesiarum, quae Romano Pontifici, successori Petri, praecipue incumbit.

Quapropter unusquisque Episcopus non solum gregis sibi commissi sacer pastor est, sed qua legitimus Apostolorum successor ex Dei institutione et praecepto Apostolici muneris gravissimo officio adstringitur una cum Romano Pontifice ceterisque Episcopis dilatandi Evangelii et toto terrarum orbe Ecclesiae condendae.³ Iamvero pluribus in regionibus orbis terrarum verbum Dei nondum nuntiatum est, ob parvum autem sacerdotum numerum in non paucis dioecesebus, non sufficiente aut penitus deficiente exercitio curae animarum, plurimi christifideles in periculo versantur ne a vitae honestate corruant et ipsam fidem catholicam amittant. Necesse ergo est ut quilibet Episcopus se officio adstrictum sentiat quammaxime curandi ut opus propagationis fidei aliaque opera missionalia pontificia ab omnibus fidelibus alacriter sustineantur et promoveantur. Praeterea vero, omnes Episcopi dioeceseon in quibus sacerdotes sunt numerosiores satagere tenentur ut, quantum possibile sit, nonnullis ex clericis suae cuiusque dioeceseos ad regiones Missionum vel ad dioeceses ubi pauciores sunt sacerdotes mittantur ut ibidem sacrum ministerium in perpetuum aut saltem ad tempus praefinitum peragant.

Iidem praefati Episcopi prudenter curare studeant ut vocationes ecclesiasticae et religiosae magis magisque foveantur aptique et idonei sacrorum administri rite praeparentur pro Missionibus et dioecesebus quae cleri penuria laborant.

Mandat igitur Sancta Synodus ut Pontificia Commissio constituta (quamprius constituenda) ad Codicem Iuris Canonici retractandum, eum in finem ut Ecclesiae leges de disciplina aptius nostris temporibus accommodentur, in Codicem suis in locis referenda curet praescripta quae in huius Decreti Appendice Prima traduntur.

Normae autem quae in huius Decreti Appendice Secunda proponuntur, in Di-

rektorium Generale de cura animarum pro Episcopis referantur, quod Sancta Synodus quamprimum conficiendum statuit ac decernit, ut locorum Ordinariis certae rationes praebeantur ad proprium munus facilius meliusque obeundum.

NOTAE

¹ CONC. VAT. I, Const. dogm. I de Ecclesia: DB 1821.

² PIUS XII, Litt. Encycl. *Mediator Dei*, 20 nov. 1947: A.A.S. 39 (1947) 521 ss.

³ PIUS XII, Litt. Encycl. *Fidei Donum*, 21 apr. 1957: A.A.S. 49 (1957) 257; BENEDICTUS XV, Epist. Ap. *Maximum Illud*, 30 nov. 1919: A.A.S. 11 (1919) 440; PIUS XI, Litt. Encycl. *Rerum Ecclesiae*, 28 febr. 1926: A.A.S. 18 (1926) 68.

Appendix Prima ad Caput I

NORMAE VEL PRAESCRIPTA IN CODICEM IURIS CANONICI REFERENDA « DE MUNERE PASTORALI EPISCOPORUM »

1. *Episcopus tenetur officio opportune praedicandi per se ipsum verbum Dei, nisi legitimo prohibeatur impedimento. Praeterea, catholicam doctrinam saepius exponat etiam per litteras pastorales, in singulis dioeceseos ecclesiis legendas.*

Ut Episcopus officium suum praedicandi Evangelium plenius explorare valeat, praescripto can. 1327, § 2 CIC de hac eius obligatione personali additur nunc praescriptum de eius obligatione docendi fideles etiam per litteras pastorales publice legendas in omnibus ecclesiis et oratoriis publicis in proprio suo territorio sitis.

2. § 1. *Episcopus in universa sua dioecesi custos est et iudex de rebus fidei et morum, eique proinde plerumque deferantur in prima instantia causae criminales in hac materia, nisi agatur de sanctionibus statutis in cann. 2320, 2343, § 1, 2367 et 2369 CIC, quorum delictorum cognitio in foro externo S. Congr. S. Officii reservatur.*

§ 2. *Eaedem causae plerumque pariter in gradu appellationis ad Metropolitanam deferantur, qui tamen, sicut et competens tribunal Apostolicae Sedis, sententiam condemnatoriam non proferat inaudito proprio Ordinario delinquentis.*

Aequum est omnino ut nemo unquam damnetur, nisi praemonito seu consulto eius proprio Ordinario, cui peculiaria personarum adiuncta melius innotescere solent aut innotescere possunt. Item, prorsus expedire videtur ut etiam in rebus fidei et morum iudex in prima instantia sit Ordinarius loci, nisi circumstantiae particulares aliud exigant vel suadeant; ideoque in suo robore etiam immutata manet reservatio S. Congregationi S. Officii, etiam in Ecclesia Orientali, cognitio quoad forum externum quattuor gravissimorum delictorum de quibus in cann. 2320, 2343, § 1, 2367, 2369 CIC expresse statuta decreto eiusdem S. Congregationis diei 21 iul. 1934.¹ Nullimode autem opportunum censetur ut Conferentiis Episcoporum regionalibus et nationalibus potestas iudiciaria et coactiva

tribuatur, proindeque decernitur ut in causis quoque de rebus fidei et morum a sententia definitiva Ordinarii loci in primo iurisdictionis gradu lata appellacionem recipiat Metropolitana, ad normam can. 274, 7° CIC. Hac nova disciplina magna ex parte derogatur praescripto can. 247, § 2 CIC: « Congregatio S. Officii iudicat de iis delictis quae sibi met secundum propriam eiusdem legem reservantur, cum potestate has criminales causas videndi non solum in gradu appellacionis a tribunali Ordinarii loci, sed etiam in prima instantia, si directe ad ipsam delatae fuerint »; quod praescriptum refertur etiam in can. 193, § 2 CICO. In suo robore integre manet praescriptum can. 501, § 2 CIC: « Superioribus (religiosis) quibuslibet districte prohibetur quominus in causis ad S. Officium spectantibus se intromittant », et praescriptum can. 27 CICO *de Religiosis*: « Superior quilibet severe prohibetur quominus in causis ad S. Officium spectantibus se intromittat ».

3. § 1. *Locorum Ordinarii, etiam per sacerdotes idoneos, vigilant in libros, qui in proprio territorio edantur aut venales prostent, etsi ex alia lingua sint translati, eosque prohibere non omittant quorum lectio damnum aut periculum spirituale fidelibus sit allatura.*

§ 2. *Nomina eorum qui libros pravos Ordinario vel sacerdotibus ad vigilantiam exercendam deputatis denuntiaverint, semper secreto servantur: denuntiationes autem anonymae nihili faciendae sunt, nisi ex earum peculiaribus adiunctis aliisque elementis saltem probabiles evidenter appareant.*

§ 3. *Libri non prohibeantur antequam eorundem auctores certiores fiant de erroribus de quibus accusantur, iique liberam habeant facultatem sese defendendi, etiam per alios quos maluerint.*

§ 4. *Nisi gravis causa quandoque aliud suadeat, rationes prohibitionis librorum publice breviter exponantur, ut fideles probe noscant quale et quantum sit periculum ex eorum lectione oriturum.*

§ 5. *Nova libri prohibiti editio permittatur si deleta, mutata, correctae fuerint ea quae delenda, mutanda, corrigenda indicata sint; auctor vero libri prohibiti facultate gaudeat alios libros, etiam de eadem materia scribendi vel edendi cum primum constet eum erroneas suas opiniones emendasse.*

Plura accuratius determinantur quae de iure et officio Ordinarii loci quod attinet ad libros noxios prohibendos praescribuntur in cann. 1395, § 1 et 1397, §§ 3-4 CIC, pluraque nova statuuntur de modo quo ea in re idem Ordinarius procedere debet, ut, quantum fieri potest, aequa ratio hodiernae mentis et animi indolis hominum habeatur. Integra in suo robore manent singula praescripta hucusque vigentia de competentia S. Congr. S. Officii in hac materia, et ad unum ipsum Romanum Pontificem pertinet prudenter definire utrum et quomodo aliquid eadem de re sit immutandum.

4. § 1. *Singuli vicariatus foranei, seu decanatus et archipresbyteratus, pluribus paroeciis constent quae loci propinquitate, viarum communicatione, affinitate sive culturali sive oeconomica sive sociali, facilius eadem ratione regi possunt.*

§ 2. *Ad munus vicarii foranei Episcopus eligat sacerdotem quem doctrina sacra et zelo apostolico praestantiores iudicaverit, quique pastorem actionem communem in vicariatu foraneo apte promovere ac moderari valeat.*

§ 3. *Vicarius foraneus ad quinquennium constituitur, quo exacto potest de novo confirmari.*

§ 4. *Semel saltem in anno omnes vicarii foranei congregentur et Episcopus cum iisdem praeфинiat quae ad commune pastorale ministerium attinent.*

Notio determinatur vicariatus foranei, qui in can. 217, § 1 CIC simpliciter pluribus parocciis constare dicitur; quod idem refertur in can. 161, § 1 CICO de Clericis de proto-presbyteratu. Item, peropportuna quaedam determinationes fiunt praescriptorum can. 446, §§ 1 et 2 CIC et can. 484, §§ 1 et 2 CICO de qualitatibus seu dotibus quae in vicario foraneo vel in protopresbytero requiruntur, et de tempore ad quod in officio constituuntur. Novum autem est praescriptum de annuo vicariorum foraneorum conventu cum Episcopo, qui plurimum abs dubio expedit ut commune munus pastorale in tota dioecesi aptius et fructuosius exer- ceatur.

Integre in suo robore manent praescripta cann. 447-450 CIC et cann. 485-488 CICO de facultatibus necnon de iuribus et officiis propriis vicarii foranei vel protopresbyteri.

5. § 1. *In magnis dioecesibus plures Vicarii Generales constitui possunt, prout Episcopus iudicaverit expedire.*

§ 2. *Episcopus potest quoque plures Vicarios constituere, qui singuli potestate ordinaria in toto dioecesis territorio sint praediti, sed pro specie tantum determinata negotiorum.*

Magis extenditur praescriptum can. 366, § 3 CIC: « Unus tantum (Vicarius Generalis) constituatur, nisi vel rituum diversitas vel amplitudo dioecesis aliud exigat ». De Syncello, quo nomine in Ecclesia Orientali venit Vicarius Generalis, statuitur in can. 432, §§ 3 et 4, 1° CICO: « Unus tantum constituatur nisi amplitudo eparchiae vel alia rationabilis causa plures exigat », « Si in aliqua dioecesi ritus latini adsint communitates fidelium ritus orientalis, constituatur Syncellus qui de iis curam suscipiat; qui, si fieri potest, sit et ipse ritus orientalis, secus, sacerdos latini ritus, idoneus ac rerum orientalium bene doctus, assumatur ». De plurium Vicariorum constitutione pro diversitate negotiorum nihil dicitur in iure scripto hucusque vigente, sed eadem iam in pluribus regionibus fieri solet.

6. *Instituatur apud Sanctam Sedem peculiare Consilium, cuius erit praedispone- re, ordinare ac moderari ea omnia quae ad aptiorem cleri distributionem, pro ec- clesiarum necessitatibus, attinent.*

7. *Similiter constituantur apud Conferentias episcopales nationales vel regiona- les peculiaria consilia quorum erit ordinare ac moderari ea omnia de quibus agi- tur, sed in ordine nationali vel regionali.*

8. *Ad corpus aliquod mobile constituendum, quod in ea loca accedere possit quae speciali indigent adiutorio, Consociationes, pro rerum adiunctis et locorum in- digentia, cleri saecularis constituantur — quales in aliquibus regionibus iam exstant ibique « Missiones nationales » nuncupantur — quaeque propriis legibus a Sancta Sede adprobatis ditatae, in Praelaturas, cum aut sine territorio, erectae, sub regi- mine sint certi Praelati, uniuscuiusque Praelaturae Ordinarii.*

9. *Istius Praelati erit Seminarium nationale vel regionale erigere ac dirigere, in quo alumni instituuntur in servitium totius Nationis vel Regionis.*

Eidem Praelato ius erit alumnos ita institutos incardinandi, eosque ad Ordines promovendi « titulo Praelaturae seu Missionis Nationalis vel Regionalis ».

Onus tandem Praelato incumbit providendi decorae sustentationi eorum, quos

promoverit titulo praedicto, cui consulendum est per conventiones cum Ordinariis dioecesium ad quas sacerdotes Praelaturae destinentur, vel per bona propria Praelaturae, vel aliis mediis idoneis. Similiter providendum est iis qui vel ratione valetudinis vel alias ob causas, munus sibi commissum relinquere debent.

10. *Ut transitus clericorum ab una ad aliam dioecesim facilius et expeditior reddatur, haec — firmiter manente instituto iuridico de incardinatione et excardinatione clericorum — servanda statuuntur:*

a) *extra casum verae necessitatis, Ordinarius loci litteras excardinationis vel saltem licentiam ad tempus abeundi ne deneget clericis, qui mitti vel incardinari postulaverint ad dioecesim alteram, gravi inopia cleri laborantem, sed prudenter inquirat utrum clericus ille aptus sit ad ministerium exercendum in dioecesi aliena. Contentione exsurgente, commissionis apud Sanctam Sedem institutae vel commissionis nationalis aut regionalis erit diiudicare.*

b) *Clericus, qui a sua dioecesi ad aliam, ad tempus indefinitum, legitime transmigraverit, huic dioecesi ipso iure, transacto quinquennio, incardinatur, nisi vel ipse contrariam antea voluntatem manifestaverit, vel Ordinarius dioecesis originis, aut Ordinarius dioecesis hospitis, consensum antea revocaverit.*

NOTA

¹ A.A.S. 26 (1934) 550.

Appendix Secunda ad Caput I

PRAECIPUAE NORMAE REFERENDAE IN DIRECTORIUM GENERALE DE CURA ANIMARUM PRO EPISCOPIS

PROOEMIUM

1. Est in Ecclesia « visibile magisterium, a quo credenda interiorius exteriorisque profitenda fides publice proponitur; visibile quoque ministerium, quod visibilia Dei mysteria, quibus interior sanctificatio hominibus et debitus Deo cultus comparatur, munere publico moderatur ac curat; visibile regimen, quod membrorum inter se communionem ordinat, externamque omnem et publicam fidelium in Ecclesia vitam disponit ac dirigit... ».¹

2. Magisterio, ministerio ac regimine efficitur cura animarum, quae est prima et essentialis actio pastoralis Episcopi, qui verus est magister et doctor fidei, pontifex magnus, pater et pastor gregis sibi commissi. Episcopi igitur, ratione sui muneris, ius et officium est curam gerere animarum, universam pastorem actionem in sua dioecesi proponere, coordinare, ad unitatem reducere atque moderari, ita ut ipse sit veluti architectus et dux totius apostolatus in salutem omnium qui in territorio dioeceseos actu commorantur.

3. At si unusquisque Episcopus portionis tantum gregis sibi commissae sacer pastor est, tamen, qua legitimus Apostolorum Successor, participare tenetur sollicitudinem illam omnibus ecclesiarum, quae Romano Pontifici incumbit. Quapropter gravissimo officio astringitur una cum Romano Pontifice « dilatandi Evangelii et toto terrarum orbe Ecclesiae condendae ».²

4. Quo plenius ac perfectius atque efficacius proprium eorum munus Sacri Pastores adimplere valeant, Directorium hoc Generale de cura Animarum pro Episcopis, de mandato Sacrosanctae Synodi Vaticanae II proponitur, in quo generalia tantum principia et praecipuae actionis pastoralis normae, nostris temporibus accommodatae, indicantur.

Huiusmodi Directorium aptum fundamentum erit pro directoriis pastoralibus, a singulis Episcoporum Conferentiis conficiendis et edendis, quae particulares singularum Nationum vel regionum condiciones magis respiciunt et principia generalia ad usum practicum applicant, attentis quidem omnibus locorum, temporum ac personarum adiunctis.

I

EPISCOPUS MAGISTER ET DOCTOR FIDEI

5. (*Ministerii verbi primaria necessitas*). Episcopi ipsi conscii debent esse et indispensabile munus Pastorum esse Verbum Dei praedicare.

6. (*Episcopi magisterium personale*). Per seipsum, nisi legitimo detineatur impedimento, tenetur Episcopus opportune praedicare verbum Dei. Saepius autem catholicam doctrinam exponat quoque per litteras pastorales, in singulis dioeceseos ecclesiis publice legendas.

7. (*Sedula cura in ministerio verbi*). Ministerio verbi divini in suis dioecesibus sedulo invigilent Episcopi et curent, ut tum sacerdotes in modum cursuum specialium, tum alumni in Seminariis efficaciter instruantur ut muneri praedicationis fructuose incumbere valeant.

8. (*Praedicatio in omnibus Missis*). Curent praeprimis Episcopi ut diebus dominicis ceterisque per annum festis de praecepto in omnibus Missis, quae ubivis, etiam in ecclesiis vel oratoriis Religiosorum, adstantibus fidelibus celebrantur, brevis homilia aut alicuius partis doctrinae christianae explanatio fiat.

Necessarium videtur homiliae suam significationem restituere nexumque anteriorem cum liturgica actione. Praedicatio homiletica et liturgia relationes mutuas et foecundas habent inter se; praedicatio enim orientare debet fideles ad mysterium paschale Christi quod liturgia eucharistica repraesentatur.

9. (*Evangelisationis programma generale organicum et missionarium*). Homilia est praedicatio Verbi Dei necessaria sed non sufficiens: inseri et ordinari debet in summa seu programme organico evangelisationis (quod potest esse nationale): ita christifideles de praecipuis christianae doctrinae partibus constanter ac plenius erudiantur et verbum Dei largius quam maxime hominibus annuncietur.

In programme — quod erit pars Directorii de evangelisatione — praevideantur: *a)* catechesis adultorum et puerorum; *b)* praedicationes extraordinariae; *c)* evangelisatio missionaria sive kerigmatica; *d)* breviores catecheses occasione administrationis sive sacramentorum (baptismi, matrimonii) sive sacramentalium (funerum, benedictionum domus vel aliorum locorum et institutionum); *e)* usus mediorum communicationis socialis pro verbi Dei evangelisatione.

10. (*Vigilantia in ministros verbi Dei*). *Sedulo invigilare Episcopus numquam omittat, ut omnes sacerdotes — etiam religiosi — in verbo Dei praedicando congrua scientia sacra sint instructi et ferventi zelo apostolico sint incensi. Eos opportune moneat qui « profanas vocum novitates » proponere audeant, et ipsam facultatem praedicandi iis auferat qui non resipuerint.*

11. (*Directorium de evangelisatione*). *Commendatur ut in Conferentiis Episcoporum conficiendum curetur Directorium de evangelisatione, in quo normae statuuntur ab omnibus servandae qui verbum Dei fidelibus annuntiant.*

Ratione habita de his quae hucusque dicta sunt, in Directorio evangelisationis exponantur etiam:

1) praecipua principia: *a)* de necessario studio assiduo Sacrae Scripturae, doctrinae Sanctorum Patrum, sacrae liturgiae atque magisterii ecclesiastici; *b)* de praedicatione homiletica prae ceteris praedicationis generibus adhibenda; *c)* de functione liturgica concionis infra Missam; *d)* de ratione habenda a concionatore peculiarium conditionum, quae propriae sint fidelium, quibus verbum Dei exponitur; *e)* de cura a concionatoribus adhibenda ut fideles aequae solvere valeant quaestiones et difficultates, quibus in vita quotidiana anguntur; *f)* de conditionibus historicis, psicologicis, socialibus quae influunt in cogitationes et mores; *g)* de auxilio et cooperatione laicorum in evangelisatione eorumque testimonio quo efficacia verbi Dei omnibus monstretur.

2) In ipso Directorio una cum contentione animi ut omnibus hominibus evangelium annuntietur — « praedicate evangelium omni creaturae » (*Mc.* 16, 15), « quod in aure auditis praedicate super tecta » (*Mt.* 10, 27) — caritas elucescat qua possit et debeat ignosci « iis qui ignorant et errant, quoniam Ipse circumdatus est infirmitate » (*Hebr.* 5, 2).

12. (*Institutio alumnorum Seminarii eorumdemque professorum delectio*). *Curet Episcopus ut alumni Seminarii dioecesani, ii praesertim qui studio in curriculo theologico incumbunt, prudenter in progressivo tyrocinio pastoralis exerceantur. Accuratissime magistros seu professores eligat et sedulo vigilet ut iidem suo munere rite fungantur.*³

13. (*Disciplina de doctrina sociali Ecclesiae obligatoria in scholis*). *Diligentiam sollerter adhibeat Episcopus ut disciplinae de doctrina sociali Ecclesiae magis ac magis studeatur, eaque tamquam disciplina obligatoria in catholicis scholis cuiusvis ordinis, maxime vero in Seminario dioecesano, tradatur.*⁴

14. (*Scholarum erectio*). *Episcopus sedulo satagat ut omnium scholarum alumni apte integreque in doctrina catholica instituantur, et summopere curet ut scholae catholicae, etiam mediae et superiores, legitime erigantur, iis praesertim in regionibus in quibus scholae publicae auctoritatis civilis sunt neutrae vel acatholicae.*

Unius dumtaxat Ordinarii loci est iudicare an necessitas exigit ut alicubi pueri

scholas acatholicas vel neutras frequentent, quo in casu cautela erunt adhibendae ab ipso Ordinario praestitutae ut periculum evitetur ne alumni fidem amittant aut in ea frigescant.

15. (*Cursus theologiae vel culturae religiosae*). *Cursus theologiae vel culturae religiosae* Episcopus curet ut opportunitate locorum promoveantur pro laicis ita ut religiosa instructio condicionibus profanae instructionis commensuretur et visione christiana illuminari possint res et facta hominum.

II

EPISCOPUS PONTIFEX

16. (*Momentum Sacrae Liturgiae*). *Cum Sacra Liturgia praecellentissimum locum habeat inter omnia quae ad aedificationem Mystici Corporis Christi pertinent, Episcopi totam animarum curam in sua dioecesi exercendam informant, ad normam Constitutionis « De Sacra Liturgia » Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani Secundi.*

17. (*Ministerium personale Episcopi quoad Sacram Liturgiam*). *Sacras functiones peragens, dignitate et pietate Episcopus appareat fidelibus sicut Pontifex qui « ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum ut offerat dona et sacrificia pro peccatis » (Hebr. 5, 1).*

Populum suum edoceat Missam pontificalem ab Episcopo sollemniter celebratam perfectius exprimere unitatem, sanctitatem et catholicitatem totius Ecclesiae Christi; ideoque magnopere fideles adhortetur ut ad illam participant.

18. (*Liturgica fidelium institutio*). *Cum per Ss. Eucharistiam perfecta Dei glorificatio hominumque sanctificatio procuretur, summopere curet Episcopus ut vita ovium sibi commissarum illa quam maxime nutriantur. Invigilet igitur ut Sacrosanctum Missae Sacrificium fidelibus explicetur in sua intima connexionione cum redimente sacrificio Crucis atque cum Christi resurrectione et glorificatione; ut ipsi discant Redemptionem sibi praecipue per Missae sacrificium et Sacramenta Novae Legis applicari. Omnibus modis procurare satagat ut Liturgia non absconditum mysterium ipsis maneat, sed paedagogus fiat quo manuducantur; ut tandem actionem liturgicam conscie, actuose et fructuose participant.*

19. (*Ordinatio cultus et piorum exercitiorum*). *Ad pietatis incrementum, foveat et ordinet Episcopus cultum Ss. Eucharistiae aliaque pia exercitia in honorem mysteriorum Domini, itemque vigilet et ordinet publicae venerationis actus erga Beatissimam Virginem Mariam et Sanctos Coelites, ita ut omnia iuxta probatas Ecclesiae formas et liturgicas leges fiant.*⁵

20. (*Observantia normarum liturgicarum, cultus splendor, schola cantorum*). *Urgeat Episcopus ut normae liturgicae rite ac digne servantur in Missa, in officio choralis et in quolibet actu catholici cultus.*

Ordo, dignitas, perspicuitas actionis liturgicae faveat cultus splendori, ad quem

promovendum multum etiam confert schola cantorum, quae expedit, si possibile est, ut constituatur non solum in Ecclesia cathedrali sed in paroecia quoque et ceteris principalibus ecclesiis.

21. (*Directorium de Sacra Liturgia*). *Commendatur ut in Conferentiis Episcoporum conficiendum curetur « Directorium de Sacra Liturgia » in quo normae statuuntur ab omnibus servandae in participatione celebrationi S. Missae, administrationi sacramentorum et sacramentalium aliisque pietatis exercitiis.*

In Directorio praecipua exponantur principia, ratione habita de iis quae hucusque sunt dicta, praesertim: *a)* de orientandis fidelibus ad cultum Dei sive — strictiore sensu — per actus latriae seu adorationis quae actibus liturgicis exprimitur, sive — largiore et plenario sensu — per obsequium Deo debitum in vita hominum, publice et privatim; *b)* de sanctificanda Die dominica — sicut dies hebdomadaria fraternae et communis participationis mysterio paschali Christi, per eucharisticam actionem praesentis in Ecclesia, et expectati in Parousia, sicut dies pacis et quietis quae fidelibus praefigurat et parat sabbatum pacis aeternae; *c)* de formatione fidelium ut spiritu communitatis participant conscie et active ad Sacram liturgiam, secundum normas a Concilio editas (cf. Decretum De Sacra Liturgia); *d)* de administratione sacramentorum quae pastorem artem exigit diversimode accommodatam erga eos qui praticantes sunt, vel eos qui a longe veniunt indifferentes et infensi; de sacramentalibus etiam administrandis quae subsidia valde utilia sunt vitae christianae; denique de sic dictis paraliturgiis quae, ab Episcopo adprobatae, serio et digne peractae, possunt esse iter quo facilius ducantur homines ad mysterium liturgicum.

22. (*Liber precum*). *In qualibet natione vel provincia ecclesiastica communis libellus precum, in quo sint etiam cantus gregoriani et populares, habeatur, a Conferentia Episcoporum probatus, ut fideles una voce, rite ac devote orando et cantando actuose participant liturgiae, non solum qua singuli, sed etiam quatenus ad christianam communitatem pertinent.*⁶

23. (*Sollemnitatis in Sacramentis administrandis et taxarum substitutio*). *Enixe commendatur ut in administratione Sacramentorum et sacramentalium nullum fiat discrimen, quoad sollemnitatem externam, pro diversa condicione sociali et oeconomica familiarum.*

Summe etiam probandum conamen omne quo minui vel etiam tolli valeant taxae, quae occasione Sacramentorum vel sacramentalium persolvi solent, ne argui possit Ecclesia de pecuniae quaestu vel lucro.

Taxae laudabiliter substitui poterunt liberis fidelium oblationibus, si iudicio Conferentiae Episcoporum Nationalis vel saltem Provincialis idipsum opportunum censeatur.⁷

Hac de re perutile erit fideles docere de profunda significatione religiosa oblationum ad mentem multorum Patrum, quae a S. Thoma explicatur:⁸ oblationes revera Deo primum offeruntur et deinde per actionem Ecclesiae destinantur cultui Dei, sustentationi sacerdotum, in auxilium pauperum.

III

EPISCOPUS PATER ET PASTOR

24. (*Cognitio sacerdotum eorumque ac religiosorum cura*). § 1. *Quia tenetur Episcopus commissas sibi oves cognoscere, sacerdotes praeprimis suos bene noscat et paterno amore diligat ac diligenter congruae eorum sustentationi consulat.*⁹

Cursum renovationis pro sacerdotibus instauret, quo illi aliquoties congregentur pro longioribus exercitiis spiritualibus ad vitae renovationem ordinatis, idemque perficiatur lectionibus de actuali statu studiorum, praesertim de Sacra Scriptura et theologia, de socialibus maioris momenti quaestionibus, necnon de novis methodis actionis pastoralis.

Parochos autem peculiari benevolentiae caritate prosequatur ut perarduum suum officium diligentissime exsequantur; rectis et opportunis eorum inceptis faveat; contra iniustos adversarios strenue defendat; eos aegrotos consoletur, iisque defunctis ipse, per se vel per alium, eorum exsequiis peragat.

§ 2. *Religiosos viros similiter ac religiosas mulieres paterna benevolentia suscipiat et, quantum fieri possit, monialibus egenis auxilium praestet.*

25. (*Cognitio omnium qui in Dioecesi sunt*). § 1. *Episcopus bene cognoscere et ex corde diligere satagat omnes laicos qui in sua degunt dioecesi, eos quoque — immo et praecipue — qui religionem neglegunt aut despiciunt, vel longe ab Ecclesia aberrant, cum non egeant qui sani sunt medico sed male habentes. Plena omnium cognitio haberi poterit per peculiare dioecesanum Officium socio-pastorale.*

§ 2. *Ad omnes semper Episcopi sollicitudo extendatur qui quomodolibet eius curae pastorali committuntur, cuiuscumque sint aetatis vel condicionis vel nationis; sive incolae sint aut advenae vel peregrini; sive catholici sint, etiam alieni ritus, salva tamen proprii eorum Ordinarii si habeatur auctoritate, vel christiani fratres separati, vel etiam Iudaei aliive non baptizati; ita ut omnibus amantissimus appareat vultus Christi Iesu in Ecclesia.*

26. (*Cognitio status Dioeceseos*). § 1. *Cum apostolatui in universa dioecesi exercendo Episcopus praesideat, apprime noscat necesse est conditiones omnes, non solum morales et spirituales, quibus vita hominum raro quidem in melius, saepe vero in deterius afficitur. Vanus secus et inefficax foret zelus ad homines prout de facto sunt non directus; nec aptum remedium offerri valeret ignotis malis ac obstaculis.*

§ 2. *Quinimmo evolutionis mundi ac historiae sensum percipiat oportet Episcopus, quo praevidere valeat ac providere mutationibus suam dioecesim afficientibus vel minitantibus; quales sunt, v.g., ingentes hominum aggregationes in suburbiis civitatum, in quibus locus provideatur oportet pro paroecia fundanda vel ecclesia; deserto e contra regionum ruralium, ubi servitium divinum alio forsitan modo distribuendum erit; migrationes ad longum vel ad breve tempus ratione laboris operariis impositae; instructionis progressus vel informationis. His enim de causis aliisque similibus necesse est ut actuositas pastoralis opportuno tempore diversa accommodata ratione exerceatur.*

27. (*Novae paroeciae aut vicariae aut saltem domus seu « centra pastoralia »*)

opportuno tempore erigenda). § 1. *Sedulo curet Episcopus ne novae paroeciae nimis sero erigantur, postquam scilicet recens constitutae aut immigrantes familiae a vita christiana, ob curae pastoralis defectum, abscesserint.*

§ 2. *Si fluxus immigrantium copiosus fuerit et paroecias erigere novas difficile sit, Episcopus vicarias condant aut saltem instruat « missiones cum cura animarum »¹⁰ vel « domus » seu « centra pastoralia »,¹¹ quae dicuntur, in ipsis praegrandibus aedificiis, habitationi hominum destinatis, vel alibi.*

28. (Commissio dioecesis pro novis erigendis paroeciis et subsidia petenda). § 1. *Ubi Officium dioecesanum paroeciarum non habetur, instruat Episcopus Commissionem dioecesanam quae de novarum paroeciarum erectione ac de templorum paroecialium aedificatione constanter ac diligenter agat.*

§ 2. *Urgeat fidelium obligationem contribuendi ad erectionem novarum paroeciarum in sua cuiusque dioecesi et, si casus ferat, peculiarem quamdam associationem constituat, cuius sit pecuniam colligere ad ecclesias aedificandas vel restaurandas.¹²*

Curet autem Ordinarius loci ne paroeciae gravibus oneribus graventur pro ecclesia construenda, instauranda, exornanda. Numquam vero parvipendatur momentum operum caritatis et apostolatus, quae in casu necessitatis, ipsis ecclesiarum ornatibus anteponenda sunt.

29. (Dioecesanum Officium Pastoralis socialis). *Ad hoc ut plenior et accuratior acquiratur cognitio sive fidelium sive status dioeceseos, instituendum videtur Officium dioecesanum Pastoralis socialis, in quod advocentur viri in rebus pastoralibus versati et in scientiis auxiliaribus theologiae pastoralis periti.*

Pervestigations socio-religiosae sub Episcopi moderamine maximi momenti sunt, quippe quae tempora et mores illustrent et animarum Pastores edocere valeant de vulgari popularique sensu deque christianae vitae actione et exercitatione.

Magni quoque facienda est, immo et advocanda, opera peritorum, qui humanae naturae scientiae vel doctrinae sociali student, i.e. psychologi, sociologi, anthropologi et paedagogi.

30. (Actio pastoralis novis conditionibus aptanda). *Ad hoc ut actio pastoralis efficax evadat necesse est ut novis conditionibus aptetur. Nam mysterium seu oeconomiam salutis Deus in Ecclesia operatur, secundum variationes temporum et locorum, libertate hominum servando: « Architectus (divinus), ait S. Augustinus, aedificat per machinas transituras domum manentem ».¹³*

Aptetur ergo oportet apostolatus novis conditionibus quibus quotidie, totum per orbem, vitae ratio celeri cursu innovatur, quibusque impares sunt formulae hucusque usitatae, sed apostolico zelo novae imponuntur adhibendae rationes. Huiusmodi sunt incredibiles progressus scientiarum, technicae quoque et culturae; multitudinum accessio ad novos producendi, vivendi ac studendi modos; vividior tamen inter homines distinctio ex eo proveniens, quod non omnes pari gradu progrediuntur; subitaneus, ideoque sine ulla praeparatione vel adaptatione, transitus a vetustis culturae vitaeque modis ad extremos oppositos; maior in dies conscientia ac vindictio dignitatis humanae, simul cum talibus laboris vel productionis condicionibus qualibus cedere cogitur persona multitudini, libertas automatismo; mundi unificatio, qua omnia, quae ubique terrarum aguntur, omnibus immediate nota fiunt et effectus in eos influunt.

Quibus addantur oportet mirabilia communicationis vel diffusionis instrumen-

ta, quibus nec vir ruri degens, nec pueri, nec homo fere ullus, immunes servari queant a doctrinis variis et peregrinis quae ubique et undique circumferuntur et seducunt multos.

31. (*Actio pastoralis super universam dioecesim*). § 1. *Summopere curet Episcopus ut in universa dioecesi vel peculiaribus eiusdem regionibus, communiter fiat apostolatus generalis.*

§ 2. *Videat Episcopus: 1° Ne ulla oblivioni detur hominum portio vel classis illorum qui catechizandi sunt; 2° Ne apostolici operarii, sacerdotes utriusque cleri, religiosi ac religiosas, laici quoque, mutuo se ignorent, immo sibi opponantur et contradicant; 3° Ne ulla apostolatus forma, sive paroecia, sive iuvenum instructio, sive piaee associationes, vel actio catholica, socialis vel caritativa, sibi primatum dēcernat infleturque prae alia.*

Apostolatus generalis fit per diaria folia, per radiophoniam et televisionem, per lectionum cursus quae ad opifices, ad magistros, ad technicos, ad scriptores, ad familias deferant christianam doctrinam eiusdemque doctrinae defensionem et applicationem eosque omnes persuadeant de necessitate sese christiane instruendi et praemuniendi.

Cum vires, quae nostrae Religioni adversantur, fere ubique efficaciter coadunentur atque omnia maiore frequentia proprio verbo et actione pervadant, opus est ut labor aedificationis filiorum Dei et praesertim eorumdem recuperationis ac missionis evangelizando curetur adaequate ad unumcunque locum vel personae genus (« al livello di tutta la cosiddetta "zona umana" »).

Hoc autem opus expostulat in primis singulorum sacerdotum evangelizandi studium atque communem omnium conatum bonamque voluntatem civilem consortionem christianis moribus imbuendi.

Idcirco communis et coniuncta requiritur actio omnium « pastoralis » sectionum: « pastoralis » nempe liturgicae, catecheticae, missionalis, caritativae, socialis, familiaris, scholasticae etc. sub Episcopi auctoritate ac moderamine, ita ut omnes apostolatus dioeceseos vires, sive personae (sacerdotes, religiosi et laici) sive institutiones, gradatim integrentur communi actioni ad totius dioeceseos bonum consequendum et provehendum.

Attamen huiusmodi coniuncta pastoralis actio, quae aliquibus in locis iam efficaciter usu venit quaeque diversis nuncupatur vocibus (pastoral d'ensemble, vel pastoralis communitaria aut collectiva) non eadem ratione eodemque modo omnibus locis perficitur vel perfici potest, quin immo alibi aliter fieri debet et aliquando in una eademque dioecesi vel eiusdem regione dissimiliter ad effectum deduci pro tempore et pro rerum adiunctis.

Ad efficaciorē insuper coordinationem omnium virium et institutionum haec necessaria sunt:

a) magnanima ac liberalis adlaboratio eorum qui animarum curam gerunt in proprio uniuscuiusque munere sub regimine, prudentia et exemplo Episcopi, cui principaliter ius et officium Pastoris competit;

b) aliqui sacerdotes, sive e clero saeculari sive regulari necnon religiosi sodales et nonnulli laici, qui, experientia et doctrina commendati, in particularia hodiernae societatis problemata incumbant. Qui peculiare etiam coetus (équipes) constituere possunt ut initus huiusmodi apostolatus labor feliciter prosequatur ac perficiatur;

c) unicus finis persequendus, qui et consociationes et media apta dirigat sub Episcopi moderamine.

32. (*Coordinatio apostolatus in dioecesi et opera utriusque cleri*). § 1. Valde exoptandum est ut speciale in unaquaque dioecesi instituantur Consilium, cui Ordinarius loci praesit et in quo uterque Clerus partes habeat; cuius Consilii erit ea quae ad apostolatus opera eiusque coordinationem spectant investigare, perpendere atque practicas expromere conclusiones quas Ordinarius loci ad effectum deducere valeat, servatis de iure servandis.¹⁴

Expedit quoque ut similia Consilia instituantur pro totius nationis vel alicuius regionis territorio, ut munia et incepta apostolica quae ad universales effectus tendunt, consiliis collatis cum Superioribus religiosis, efficacius promoveantur et aptius coordinentur.

§ 2. Curent pariter Sacri Praesules ut habeantur utriusque Cleri conventus et collationes indolis culturalis et pastoralis, ad fovendam mutuam cognitionem et penitiorem compaginem in apostolatu exercendo. Quibus conventibus et collationibus uterque Clerus interesse tenetur.

§ 3. Ad fovendas denique concorditer et fructuose mutuas relationes inter Episcopum et Religiosos, quoties id opportunum videatur, conveniant Episcopus et Superiores religiosi, per se aut per suos delegatos, ad negotia tractanda, quae universim ad apostolatam in dioecesi pertinent.

33. (*Laici in auxilium actionis pastoralis vocandi*). Diligenter studeat Episcopus ius, immo et nobilissimum officium, paterne urgere quo laici christiani adstringuntur suam cooperationem in Ecclesia et pro Ecclesia praestandi, sive singuli sive inter se organice consociati, in operibus apostolatus provehendis, iuxta principia et praecepta a sacra Hierarchia statuta.

34. (*Ratio sacerdotes applicandi ad apostolatam laicorum*). § 1. In apostolicis inceptis laicorum, sive localibus praesertim dioecesanis, sive nationalibus, curet Episcopus ut numquam desit assiduum et continuum ministerium sacerdotale. Unde opus est ut sacerdotes, quantum per eos stat et pro rerum adiunctis, ad huiusmodi perutile ac Deo gratissimum ministerium libenter sese paratos semper exhibeant.

§ 2. Episcopus vero ad tanti momenti officium sacerdotes vere idoneos magna seligat cura, attenta eorum indole et aptitudine,¹⁵ audito etiam, si id expedire ei videatur, prudentium laicorum consilio; eos, quantum fieri potest, ab aliis muneribus quae vere illud officium impediunt, exoneret atque eorum sustentationi congrue provideat.

35. (*Clericorum et sacerdotum praeparatio ad laicorum apostolatam*). § 1. In clericorum institutione pastoralis curet Episcopus ut debitum locum habeat studium doctrinale ac practicum de laicorum necessaria cooperatione ad Ecclesiae apostolatam, de diversis formis et operibus apostolatus laicorum, deque proprio sacerdotum in hac re munere.

§ 2. Sacerdotes ipsi, Episcopo instimulante et vigilante, hanc suam praeparationem indesinenter prosequantur, non solum per orationem et vitae spiritualis incrementum, sed etiam per constans studium doctrinae sacrae, nec non conditionum temporum ac locorum in quibus cum laicis operari tenentur, sive ut animatores apostolatus sive ut spirituales laicorum moderatores. Ad hunc finem obti-

nendum commendandi sunt conventus sacerdotum, quibus et eorum apta quoad laicorum apostolatam instructio promoveatur et mutua collaboratio foveatur.

36. (*Quomodo apostolatus laicorum fovendus sit*). § 1. Videat Episcopus ut sacerdotes huic ministerio vacantes digne ac competenter, pro sua missione accepta, Hierarchiam repraesentent apud laicos, eius principia directiva ac praecepta fideliter communicando, aptas relationes laicos inter et Hierarchiam fovendo, ipsamque de eorum legitimis optatis certiore reddendo.

§ 2. In laicorum cooperatione petenda semper ratio habeatur eorum dignitatis propriae, ita ut, quoties laici ad auxilium subsidiarium aut completivum sacrae Hierarchiae praestandum vocantur, libere agere valeant intra suae competentiae limites, attento quidem Ecclesiae communi bono, ac suam personalem responsabilitatem exercere.¹⁶

37. (*Consilium Pastorale Dioecesanum*). Expedit omnino ut Episcopus constituat Consilium Pastorale Dioecesanum, illudque frequenter coadunet.

Dioecesani Consilii Pastoralis sodales seu membra ab Episcopo eligi poterunt inter sacerdotes et religiosos viros, etiam Religionis laicalis, qui operibus apostolatus modo praecipuo sese devovent. Religiosae autem mulieres et laici utriusque sexus ab Episcopo seorsim convocari poterunt ut audiantur circa particularia apostolatus negotia.

38. (*Consilii Pastoralis dioecesanii competentia*). Ad Consilium Pastorale dioecesanum proprie pertinet: 1° Episcopum certiore facere de vera fidelium conditione et de eorum spiritualibus necessitatibus; eidemque consilio adesse; 2) quaestiones examinandas et respectivam activitatem assignare diversis Commissionibus quae in dioecesi sunt constitutae ut opera apostolatus foveantur ac coordinentur.

Praeter huiusmodi Commissiones exstant etiam Secretariatus, qui ad opera apostolatus sive generalis sive peculiaris explenda in multis dioecesibus constituti sunt.

39. (*Visitatio pastoralis dioeceseos*). Visitatio Pastoralis diligenter fiat ab ipso Episcopo vel ab eius delegato, qui sit sacerdos in dignitate constitutus, quoad omnia quae ad normam iuris spectant libros paroeciales, administrationem bonorum ecclesiasticorum, loca sacra et sacram supellectilem; ab ipso Episcopo, nisi sit impeditus, quoad omnia quae ad personas et apostolatam et ad directionem ac incrementum actionis pastoralis magis directe attinent.

Visitatio Pastoralis per plures dies prorogari potest, si necessitas id exposcat; in eadem autem, inter alia, haec peragantur:

1. Verbum Dei ab ipso Episcopo, si fieri potest, praedicetur.
2. Confirmationis Sacramentum sollemniter administretur.
3. Singuli pueri et puellae quoad doctrinam christianam interrogentur etiam per alios examinatores si casus ferat.
4. Infirmi visitentur, quatenus fieri potest.
5. Instituta ecclesiastica et actionis catholicae, confraternitates, ceterae fidelium associationes, scholae catholicae diligenter inspiciantur.
6. Accurata inquisitio fiat de Consiliis et Secretariatibus dioecesanis, de dioecesanis Operibus apostolatus vel caritatis aliisque activitatibus.

7. Collatio de re spirituali et pastorali fiat cum sacerdotibus et cum religiosis utriusque sexus, itemque — si oportere videatur — cum fidelibus qui in directione apostolatus laicalis opem ferunt.

40. (*Instituta studiorum pastoralium*). Enixe commendatur ut in singulis nationibus Instituta condantur quae, collata cum Institutis provinciarum ecclesiasticarum opera, studiis promovendis de re pastoralis peculiariter incumbant.

41. (*Directorium pastorale*). Vehementer suadet ut huiusmodi Institutorum cura in singulis regionibus vel nationibus Directorium pastorale conficiatur, ab Episcopis in suis Conferentiis probandum.

Directorium Pastorale eo tendit ut secundum varia rerum et locorum adiuncta sacerdotes opportune instituantur ad ea omnia prudenter et fructuose agenda, quae necessaria sunt aut utilia in exercitio sacri ministerii et curae animarum.

IV

EPISCOPUS COOPERATOR ROMANI PONTIFICIS IN REGIMINE ECCLESIAE UNIVERSAE

42. (*Collaboratio pro Ecclesia persecutione afflicta, et pro operibus internationalibus*). Tenentur Episcopi opem ferre Sedi Apostolicae in allevanda Ecclesia persecutione afflicta, in sustinendis operibus seu institutis catholicis internationalibus, in colligendis fidelium oblationibus ut eadem Apostolica Sedes apte occurrere possit necessitatibus omnium ecclesiarum.

43. (*Collaboratio in evangelizandis gentibus vel acatholicis*). Magno cum zelo Sedem Apostolicam Episcopi adiuvare satagant in cura missionum apud gentes vel acatholicos.

Hinc ferventem spiritum apostolicum et missionarium excitare et excolere studeant in alumnis Seminarii dioecesiani, in clericis seu sacerdotibus, in religiosis et sodalibus associationum actionis catholicae. Libenter concedant ut eorum sacerdotum aliqui legitime transferantur ad Missiones; ut pueri item seu iuvenes ad easdem destinentur qui indicia praebeant ecclesiasticae vocationis, sed servitio propriae suae dioeceseos necessarii non videntur.

Territorium aliquod ab Apostolica Sede designandum petant, cuius evangelizatio peculiariter ita suae dioecesi concedatur ut Ordinarius loci officio teneatur curandi ut sacerdotes et religiosi utriusque sexus et idonei laici legitime illuc mittantur, in perpetuum vel ad tempus praeafinitum.

Sin autem proprium praefatum territorium evangelizandum habere nequeant, sedulo saltem Episcopi satagant ut nonnulli idonei suae dioeceseos sacerdotes et laici per certum annorum tempus, alii post alios, mittantur ad territorium missionum ut opera apostolatus et caritatis sub auctoritate Ordinarii loci apte ac naviter foveant et promoveant.

44. (*Auxilium aliis dioecesibus praestandum*). Episcopi, qua Apostolorum successores, recolant sibi omnium ecclesiarum sollicitudinem cordi esse debere. Se

sentiant sponsores in solidum. Curent proinde auxilio iuvare illas dioeceses, in quibus, ob parvum sacerdotum numerum, integritas fidei et praxis christianae in discrimen vertuntur.

45. (*Seminaria et piae foundationes condenda*). *Quantum fieri potest, erigantur, ubi adiuncta id suadeant, peculiaria Seminaria in adiutorium orbis regionum quae clero magis indigere videantur.*

Apud ordinaria etiam Seminaria piae foundationes constituentur ad hoc ut nonnulli iuvenes ibidem ali et institui possint in praefatum laudabilem finem.

46. (*Peculiares Praelaturae constituendae*). *Episcopis commendatur ut in Conferentiis regionalibus seu nationalibus curam adhibeant ut peculiares quaedam Praelaturae constituentur cum proprio Seminario ad clericos efformandos qui specialia opera apostolica iis in dioecesibus, in qualibet parte orbis catholici, perficere poterunt uti idonei ad ea perficienda sacerdotes desunt; ut puta, ad apostolatum exercendum characteris socialis, intellectualis, penetrationis in diversos personarum coetus, et huiusmodi. A proprio Praelato praefati sacerdotes illuc mittuntur ubi eiusdem loci Ordinarius eos advocabit, cuius iurisdictioni plene subiecti esse debebunt, firma tamen obligatione proprii eorum cuiusque Praelati vigilandi et curandi ut in vita spirituali et in formatione specifica et technica assidue perfectiores efficiantur.*

47. (*Sacerdotes ab una ad aliam dioecesim mittendi*). *Episcopi auxilio sint, quantum possunt, dioecesibus quae bonis necessariis carent ad operam apostolatus explenda. Praeprimis autem cordi habeant ut, si fieri potest, aliquot sacerdotes sive ad tempus praefinitum sive ad tempus indeterminatum mittant in servitium dioecesium, sub omnimoda auctoritate earum cuiusque Ordinarii loci, quae paucitate clericorum laborant.*

48. (*Centrum Pastorale in Curia Romana*). *Maximi faciant Episcopi Centrum Pastorale quod apud Apostolicam Sedem est constitutum.*

Centrum Pastorale seu Officium orientationis et coordinationis pastoralis apud S. Congregationem Concilii est constitutum, cuius proprium munus est.

1. Operam dare ut ubique ea cura pastoralis constanter exerceatur quae vere consentanea sit peculiaribus adiunctis personarum, rerum et locorum.

2. Normas generales praestituere de cura pastoralis exercenda, quae in singulis regionibus ab Ordinariis locorum apte et opportune determinentur et compleantur pro diversa fidelium mente et vivendi ratione.

3. Documenta colligere et excutere de mediis et methodis, quibus cura pastoralis in diversis regionibus exercetur, et de eorumdem vi et efficacia, ut etiam alibi, pro opportunitate, adhibeantur vel excludantur.

4. Curare ut probati libri edantur sive ad illustrandam seu exponendam doctrinam christianam et antropologicam, sive ad normas deontologiae tradendas pro iis qui munere medici, advocati, et huiusmodi funguntur.

5. Adhortari et auxilium ferre, ut in singulis nationibus Centrum Pastorale ab Ordinariis constitutur, idemque fructuose muneris sui officium exsequatur.

Ut plenius munere suo fungatur Centrum Pastorale, inter eius membra et consultores adnumerentur oportet etiam nonnulli sacerdotes et laici, qui operibus apostolatus exercendis in diversis nationibus incumbunt.

NOTAE

¹ Cf. Concilium Vaticanum I: (Primum) Schema Constitutionis Dogmaticae de Ecclesia Christi Patrum examini propositum, cap. IV: Ecclesiam esse societatem visibilem: *Coll. Lac.* VII, 568.

² PIUS XII, Litt. Encycl. *Fidei donum*, 21 apr. 1957: *A.A.S.* 49 (1957) 273.

³ Cf. CIC can. 1369, § 3.

⁴ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 Maii 1961: *A.A.S.* 53 (1961) 453 s.

⁵ Summus Pontifex Ioannes XXIII in Litteris ad Eminentissimum Card. a Secretis (die Epiphaniae 1963) sic scribit: « Haud desunt qui ingenui, candidi, religionis fervore acti, haud parvo numero consilia iniciant, id suadendi causa, ut novae formae privatarum ac publicarum supplicationum introducantur. Quae omnia eo spectant, ut latissime per catholicum orbem diffundantur precandi formae, quae singularibus adiunctis temporis, loci, sermonis, et maiorum institutis respondeant. Necesse minime est, saltem in praesens, ut nova et peculiaria precum genera admittantur. Satis enim sunt ea, quae, a religiosa potestate probata, consueta hactenus nobis facta sunt ».

⁶ Cf. notam 5.

⁷ Abolito « classium », qua abrogatur CIC can. 1234, § 2, est aliquid novum in iure. Quoad taxas derogatur CIC can. 1507, § 1 et CICO, *de bonis Ecclesiae*, can 245, § 1.

⁸ Cf. *Summa Theologica* II-II, q. 86, a. 2 « Ea quae sunt populi, puta preces et sacrificia et oblationes » per sacerdotem Domino debent exhiberi. « Et ideo oblationes quae a populo Deo exhibentur, ad sacerdotes pertinent; non solum ut eas in suos usus convertant, verum etiam ut fideliter eas dispensent, partim quidem expendendo eas in his quae pertinent ad cultum divinum, partim vero in his quae pertinent ad proprium victum (quia qui altari deserviunt, cum altari participant, ut dicitur *1 Cor.* 9); partim etiam in usus pauperum, qui sunt, quantum fieri potest, de rebus Ecclesiae sustentandi.

⁹ Presbyteri, iam ab aetate apostolica (*Act.* 14, 22; *1 Tim.* 5; *1 Pt.* 5) sunt praecipui cooperatores Episcoporum (CLEMENS PP. *Ep. ad Cor.*) collecti in « presbyterium », cuius caput est Episcopus cum quo arcte uniuntur (S. IGNATIUS, *Ad Eph.* 2; *Ad Magn.* 2, 6, 13; *Ad Smirn.* 8-12, etc.).

¹⁰ *Missio cum cura animarum* hic intelligitur officium quo Ordinarius loci potestatem confert sacerdoti ut curam animarum exerceat in coetus fidelium, qui in praefinito loco vel regione commorantur.

¹¹ *Domus* seu *Centra pastoralia* hic intelliguntur loca, non necessario sacra ad normam CIC can. 1154, intra fines paroeciae sita, in quibus, stata quadam frequentia, parochus sive per se sive per alios sacerdotes, adiuvantibus quoque, quatenus possibile sit, piis laicis, administrationes religiosas, catechesim, opera caritatis et alia ministerii pastoralis munia exercet pro fidelibus qui nimium distant ab ecclesia paroeciali vel religiosa, eum in finem ut, donec nova paroecia erigatur, cura animarum prorsus non deficiat.

¹² Cf. *supra*, n. 23, nota 7.

¹³ *P.L.* 39, 1615.

¹⁴ Huiusmodi Consilium coordinans aliquomodo praeformatur in CIC can. 303, quo Vicarii vel Praefecti Apostolici suadentur « prout siverit opportunitas », (ut) missionarios saltem praecipuos tum religiosos tum saeculares proprii territorii congregent semel saltem in anno, ut possint ex singulorum experientia et consilio deducere quae sint ordinanda perfectius.

¹⁵ Cf. PIUS XII, *Adhortatio Menti Nostrae*, 23 sept. 1950. *A.A.S.* 42 (1950) 660.

¹⁶ Cf. PIUS XII, *Allocutio ad II Congr. Apost. Laic.*, 5 oct. 1957: *A.A.S.* 49 (1957) 927.

Caput II

DE PASTORALI PAROCHORUM OFFICIO

1. Episcopi sunt pastores et patres gregis sibi commissi, et ita quidem « ut inter cetera Episcoporum lineamenta et dotes illud emineat, ut iidem paternam in se referant imaginem ».¹ Quod potissimum in eos ostendant oportet qui gregis praestantem partem efformant, parochos videlicet, qui per sacrum presbyteratum « providi cooperatores » ordinis episcopalis sunt constituti² et administrationem quamdam in Christi corpore mystico aedificando habent per curae animarum officium.³

2. Parochi autem sunt et ipsi, sub Episcopo, veri pastores animarum et patres, eius filii eiusque adiutores. Hinc parochorum ad Episcopum necessitudines super vincula non solum iuridicae disciplinae sed potissimum supernaturalis caritatis constabiliri debent, ut eorum voluntatum consociatio cum Episcopi voluntate profundiorum perficiat ipsorum cum Christo per Ecclesiam spiritualem unionem et pastorem eorumdem actuositatem reddat uberiores.

3. Parochi enim sunt Episcopi adiutores in exsequendo Christi mandato ut verbum Dei omnibus gentibus nuntietur, et eorum quisque non tantummodo magna cum diligentia et sollertia curam pastorem fidelium sibi commissorum exercere tenetur, verum etiam satagere debet ut lumen fidei hominibus effulgeat qui in paroeciae territorio commorantur sed Christum ignorant. Item, parochus sedulo adlaboret oportet ut fideles bene spirituali pabulo pascantur per actuosam participationem divinae Liturgiae piisque ac devotam Sacramentorum receptionem, sicque alacriter et constanter virtutum exercitio incumbant, eximii et praecellentes caritate erga Deum et proximum. Pariter, parochus obligatione obstringitur summo opere curandi ut pueri in doctrina christiana perfecte instituantur, ut opifices dignam et honestam vitae socialis condicionem habeant, ut pauperibus et aegrotis et miseris quibuslibet necessaria et opportuna subsidia non desint.

4. Necesse est igitur ut Episcopus facilius procedere valeat ad legitimam officii paroecialis provisionem faciendam, abrogatis quantum fieri potest iuribus praesentationis vel designationis promovendorum, quae aliis personis competant. Per liberam enim collationem officii paroecialis melius fieri potest ut ad singulas paroecias regendas ii semper deputentur qui scientia, pietate, zelo apostolico ceterisque dotibus et qualitatibus sint magis idonei.

5. In paroecia, cui administrandae praeficiuntur qua proprii eiusdem rectores, parochi stabiles esse debent; attamen, cum officium paroeciale praecipue et essentialiter consistat in munere pastorem exercendae curae animarum, Episcopus, quando necessitas vel magna utilitas boni animarum illud exposcat, parochos legitime transferre vel amovere potest, salva utique naturali et canonica aequitate, sed servando modum procedendi qui nec longas moras patiatur nec multiplices sollemnitates requirat. Eodem modo, expedit omnino ut Episcopus sine magna difficultate officio exsolvere valeat parochos qui, ratione propectae aetatis, iam nequeunt curam animarum rite ac fructuose promovere.

Mandat igitur Sancta Synodus ut congrua praescripta vel normae determinen-

tur in Codice Iuris Canonici retractando aut in conficiendo Directorio Generali de cura animarum pro parochis, ut principia generalia huius Decreti apte ad praxim accommodentur.

NOTAE

¹ IOANNES XXIII, *Epist. ad Archiep. Pechinen.*, 29 iun. 1961: A.A.S. 53 (1961) 466.

² Pontif. Rom., in Ordinatione Presbyteri.

³ *Summ. Theol.*, II^a-II^{ae}, q. 184, a. 6, ad 3.

Appendix Prima ad Caput II

I. NORMAE VEL PRAESCRIPTA IN CODICEM IURIS CANONICI REFERENDA

« DE OBLIGATIONIBUS PAROCHORUM »

1. *Parochus est sacerdos cui collatum est officium curae animarum in paroecia sub Ordinarii loci auctoritate exercendae.*

Praescripti can. 451, § 1 CIC: « Parochus est sacerdos vel persona moralis cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda » duplex mutatio fit: a) Parochus esse non potest persona moralis; b) Paroecia parochi non confertur in titulum, ad modum alicuius beneficii ecclesiastici, sed parochi confertur officium paroeciale. Clarius proinde apparet quod parochi proprie et principaliter constituuntur ad munus pastorale exercendum. Personam moralem esse non posse parochum iam nunc statuitur in can. 489, § 1 CICO: « Parochus est presbyter cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Episcopi auctoritate exercenda ».¹

2. *Parochus obligatione tenetur residendi in domo paroeciali prope suam ecclesiam. Loci tamen Ordinarius potest, iusta de causa, permittere ut parochus alibi commoretur, etiam extra paroeciam et praesertim in domo pluribus parochis communi, dummodo ne paroecialium perfunctio munerum exinde detrimentum patiatur.*

In can. 465, § 1 CIC, qui ex integro refertur in can. 506, § 1 CICO, decernitur: « Parochus obligatione tenetur residendi in domo paroeciali prope suam ecclesiam; loci tamen Ordinarius potest iusta de causa permittere ut alibi commoretur, dummodo domus ab ecclesia paroeciali non ita distet ut paroecialium perfunctio munerum aliquid inde detrimenti capiat ». Ordinario loci conceditur nunc facultas permittendi ut parochus etiam extra territorium suae paroeciae commoretur, et conditio ad hanc licentiam concedendam necessaria modo generaliore exprimitur, ne anxietates vel dubia habeantur utrum revera nihil omnino detrimenti inde capiat perfunctio munerum paroecialium.

¹ Omnes annotationes can. CICO in hac Appendice Prima, nisi aliud expresse dicatur, sunt *de Clericis* (Motu Proprio *Cleri Sanctitati*, 2 iunii 1957: A.A.S. 49 [1957] 432-600).

Eidem Ordinario facultas praeterea fit permittendi ut plures parochi insimul commorentur; plures enim paroeciae sunt parvae et longe distant, communis autem residentia plurium parochorum valde prodesse potest eorum vitae spirituali et intellectuali, et ideo etiam eorum actuositati pastoralis, dum iidem pro necessitate statim — per hodierna media communicationis et locomotionis — se conferre possunt quocumque proprium munus exercere debeant.

3. § 1. *Parochus feriarum seu vacationum gratia, a paroecia quotannis ne absit ultra unum mensem, continuum aut intermissum, seu quattuor hebdomadas, pariter continuas vel intermissas, nisi Ordinarius diuturnius vacationum tempus, iusta de causa, concedendum putaverit.*

§ 2. *In vacationum tempore dies non computantur, semel in anno, quibus parochus spiritualibus exercitiis vacat ad normas a proprio Ordinario statutas.*

In can. 465, § 2 CIC parochus abesse permittitur per duos menses intra annum « nisi gravis causa, iudicio ipsius Ordinarii, vel diuturniorem absentiam requirat vel brevior tantum permittat ». Rerum et personarum circumstantiae nunc exigunt ut parochi, ex regula ordinaria, a paroecia sua intra annum ne absint ultra unum mensem. Ceterum, hodierna socialis communicationis media nonnihil quietis seu solatii parochis quotidie plerumque praebere solent. Facultas tamen Ordinario aufertur minuendi tempus vacationum parochis legitime concessum.

In can. 506, § 2 CICO parochus abesse permittitur tantummodo « quadraginta dies intra annum, sive continuos sive intermissos, nisi gravis causa, iudicio ipsius Episcopi, vel diuturniorem absentiam requirat vel brevior tantum permittat ».

Praescriptum de diebus annuae recollectionis spiritualis non computandis in tempore vacationum parochis legitime concesso, statuitur in can. 465, § 3 CIC et in can. 506, § 3 CICO, et sola claritatis causa expresse nunc quoque enunciatur.

4. § 1. *Cum absentia ultra hebdomadam, quacumque de causa, est duratura, parochus, praeter legitimam causam, habere debet Ordinarii scriptam licentiam et vicarium substitutum sui loco relinquere, cum omnibus facultatibus in his quae ad curam animarum pertinent, etiam quoad matrimoniorum celebrationem, ab eodem Ordinario probandum. Quod si vicarius substitutus designatus non fuerit, eiusdem munus ipso iure assumat vicarius cooperator; si plures vicarii sint, primus; si omnes aequales, senior ordinatione sacerdotali, vel senior aetate; si vero vicarii desint, parochus vicinior; si tandem de paroecia agatur religiosis concredita, Superior domus religiosae.*

§ 2. *Etiam pro tempore brevioris absentiae, infra hebdomadam, parochus ne discedat nisi sacerdotem designaverit qui ipsius locum teneat in omnibus quae ad curam animarum pertinent et ad matrimonii celebrationem. Quod si iste sacerdos designatus non fuerit, in casu urgentis necessitatis facultates parochi pro cura animarum et celebratione matrimoniorum ipso iure competunt sacerdoti de quo in § 1.*

Ut gravia incommoda praepediantur, quae ob parochi absentiam haud raro in exercitio curae animarum contingere solent, accuratius determinantur praescripta can. 465, § 4-6 et can. 474 CIC, quae prorsus eadem referuntur in can. 506, § 4-6 et can. 515 CICO. Adduntur: 1. Quoties vicarius substitutus a parochus expresse non designatur, ipso iure eiusdem munus assumit sacerdos qui vacantis paroeciae regimen interim, ad normam can. 472, 2º CIC, assumere debet ante vicarii oeconomi constitutionem, vel ad normam can. 513, 2º CICO ante constitutionem vi-

carii administratoris. 2. Idem praescriptum valet etiam pro casu quo parochi absentia sit infra hebdomadam duratura. 3. Vicarius substitutus matrimonii legitime adistere potest ipso iure, si haec facultas eidem expresse a parochi non concedatur.

5. § 1. *Debet parochus post captam possessionem, omni exiguitatis reddituum excusatione aut alia quavis exceptione remota, Missam pro populo sibi commissio applicare singulis diebus dominicis ceterisque festis de praecepto, nisi iusta de causa alia die applicanda videatur.*

§ 2. *Missam pro populo applicandam parochus celebrare debet in ecclesia paroeciali aut, si plurium paroeciarum curam habeat, alternis vicibus in ecclesia paroeciali singularum paroeciarum sibi commissarum, nisi tamen rerum adiuncta Missam alibi celebrandam exigat aut suadeant.*

Claritatis causa in § 1 praescriptum can. 466, § 1 CIC completur expresse referendo praescriptum can. 339, § 1 CIC, sublata tamen obligatione applicandi Missam pro populo etiam diebus festis de praecepto *suppressis*. Decreto S. Congr. Concilii diei 3 dec. 1960 index taxativus confectus est festorum, quibus inest obligatio applicandi Missam pro populo, in quo adhuc enumerantur sex et viginti festa non de praecepto;² sed cum clerici multis in regionibus vitam in egestate degant, penitus abroganda videtur obligatio Missae applicandae pro populo diebus festis de praecepto *suppressis*. Statuitur praeterea ut, contra praescriptum can. 466, § 3 CIC et can. 507, § 3 CICO, parochi licentia Ordinarii loci non indigeant ut Missam pro populo applicent alia die ab ea qua iure adstringuntur, saepius enim difficile est ad loci Ordinarium in singulis casibus recurrere ad hanc licentiam impetrandam.

Quia vero parochus qui plures paroecias regendas habeat, unam tantum Missam diebus praescriptis pro universo populo sibi commissio applicare debet (can. 466, § 2 CIC et can. 507, § 2 CICO), peropportuno in, § 2 huius n. 5 determinatur in quam ecclesia singulis vicibus Missa sit celebranda, salva facultate in can. 466, § 4 CIC et can. 507, § 4 CICO parochi concessa eam alibi celebrandi si rerum adiuncta id exigant vel suadeant.

In Ecclesia Orientali haec mitior viget disciplina: « Applicandae divinae Liturgiae pro populo obligatione tenentur parochus et quasi-parochus omnibus dominicis aliisque festis de praecepto, salvo iure particulari praescribente ut divina Liturgia saltem decies in anno, in praecipuis sollemnitatibus applicetur » (can. 507, § 1 CICO).³

6. *Parochi alique bonorum temporalium paroeciae administratores consilio unius vel plurium laicorum utantur aliquoties aut semel saltem in anno, iuxta normas ab Episcopo statutas. Qui consilarii a parochi vel ab ipso Episcopo inter viros in re oeconomica vere peritos eligi debent et ad nutum Episcopi sunt amovibiles.*

² A.A.S. 52 (1960) 986.

³ Quasi-parochus in Ecclesia Latina Missam pro populo applicare debet saltem in sollemnitatibus Nativitatis Domini, Epiphaniae, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, Sanctissimi Corporis Christi, Immaculae Conceptionis et Assumptionis B.M.V., Sancti Ioseph eius sponsi, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, Omnium Sanctorum (cann. 306 et 466, § 1 CIC).

Integra in robore suo manent praescripta can. 1183 CIC de consilio fabricae ecclesiae; sed cum in pluribus locis hoc Consilium constitui non soleat, vel laici in illud non cooptentur, praescribitur nunc ut ubique quotannis unus vel alter laicus, vere peritus, audiat in bonis temporalibus paroeciae administrandis, quia clerici plerumque non sunt doctrina de re oeconomica bene instructi.

7. *In paroeciis instauretur parochi et vicariorum cooperantium vita communis, quatenus id, pro locorum adiunctis, iudicio Episcopi fieri possit.*

Hoc praescripto peropportune determinatur et urgetur norma iam statuta sive in Ecclesia Latina: « Consuetudo vitae communis inter clericos laudanda ac suadenda est, eaque, ubi viget, quantum fieri potest, servanda » (can. 134 CIC), sive in Ecclesia Orientali: « Consuetudo vitae communis inter clericos caelibes laudanda est iisque suadenda, eaque, ubi viget, quantum fieri potest, servanda » (can. 75 CICO).

8. *Vicariis paroecialibus iusta retributio assignetur, secundum normas a loci Ordinario statutas.*

Accuratius normae determinantur quae hac de re statuuntur in iure hucusque vigente. Etenim, in can. 472, 1° CIC praescribitur ut vicarius oeconomus ab Ordinario loci constituatur: « assignata eidem parte fructuum pro congrua sustentatione », quod idem statuatur in can. 513, 1° CICO pro vicario oeconomus, qui ab Episcopo constituendus dicitur.

Vicarius autem adiutor constituendus decernitur: « assignata eidem congrua fructuum portione, nisi aliter provisum sit » (can. 475, § 1 CIC), et idem decernitur in can. 516, § 1, 1° CICO, omissa tamen clausola seu conditione: « nisi aliter provisum sit ».

De vicariis cooperantibus denique sive in can. 476, § 1 CIC sive in can. 517 CICO modo tantum generali decernitur ut iisdem « congrua remuneratio assignetur ».

9. *Parochus curet ut diebus dominicis ceterisque festis de praecepto in omnibus Missis, in ecclesia paroeciali celebratis, secundum normas ab Ordinario loci statutas brevis post evangelium concio habeatur, in qua nuntietur evangelium salutis.*

Pressius determinatur et extenditur praescriptum can. 1344, § 1 CIC: « Diebus dominicis ceterisque per annum festis de praecepto proprium cuiusque parochi officium est, consueta homilia, praesertim intra Missam in qua maior soleat esse populi frequentia, verbum Dei populo nuntiare ».

Quidquam amplius, sed ad modum consilii, statuitur in can. 1345 CIC: « Optandum est in Missis quae, fidelibus adstantibus, diebus festis de praecepto in omnibus ecclesiis vel oratoriis publicis celebrantur, brevis Evangelii aut alicuius partis doctrinae christianae explanatio fiat ».

10. *In sacris concionibus habendis parochus nihil aliud sibi proponat nisi praedicare verbum Dei, illudque exponat prout in fontibus revelationis continetur et ab Ecclesiae magisterio profertur atque explicatur.*

In suo robore integre manent praescripta can. 1347 CIC cum simplex declaratio fiat praescripti enuntiati in, § 1: « In sacris concionibus exponenda in primis sunt quae fideles credere et facere ad salutem oportet », et paucis verbis ea

exprimantur quae dicuntur in § 2: « Divini verbi praecones abstineant profanis aut abstrusis argumentis communem audientium captum excedentibus; et evangelicum ministerium non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, non in profano inanis et ambitiosae eloquentiae apparatu et lenocinio, sed in ostensione spiritus et virtutis exercent, non semetipsos, sed Christum crucifixum praedicantes ».

11. *Parochus peculiari studio curet ut pueri ad sacramenta Poenitentiae, Eucharistiae et Confirmationis rite suscipienda praeparentur, atque catechetica institutione apprime imbuantur. Item magnopere satagat ut per adolescentiam catechetica puerorum institutio diligenter protrahatur, attentis normis in Episcoporum Conferentiis forte latis.*

Episcopi erit normas urgere quae hac de re statuuntur in can. 1330, 1° et 2° CIC, vel alias aptiores pro locorum et personarum adiunctis praefinire. Opportunum autem seu necessarium est praescriptum extendere can. 1331 CIC: « Praeter puerorum institutionem de qua in can. 1330, parochus non omittat pueros, qui primam communionem recentiter receperint, uberius ac perfectius catechismo excolere ».

12. *Ad institutionem catecheticaam pueris et adolescentibus tradendam parochus, si necessitas id exposcat, operam adhibeat clericorum ac etiam, secundum normas ab Episcopo statutas, religiosorum, etsi exemptorum, et laicorum qui in doctrina christiana bene eruditi sint atque ad docendum idonei.*

Ut fideles vitam vere christianam degere valeant necesse est omnino ut a pueritia et adulescentia optime in doctrina religiosa instituantur, proindeque prorsus oportet ut accuratius determinentur seu extendantur haec praescripta hucusque vigente: « Parochus in religiosa puerorum institutione potest, imo, si legitime sit impeditus, debet operam adhibere clericorum, in paroeciae territorio degentium, aut etiam, si necesse sit, piorum laicorum, potissimum illorum qui in pium sodalium doctrinae christianae aliudve simile in paroecia erectum adscripti sint » (can. 1333, § 1 CIC); « Si Ordinarii loci iudicio, religiosorum auxilium ad catecheticaam populi institutionem sit necessarium, Superiores religiosi, etiam exempti, ab eodem Ordinario requisiti, tenentur per se vel per suos subditos religiosos, sine tamen regularis disciplinae detrimento, illam populo tradere, praesertim in propriis ecclesiis » (can. 1334 CIC).

13. § 1. *Pro locorum et rerum adiunctis, curent parochi ut scholae catholicae in sua cuiusque paroecia pro pueris erigantur ac sedulo moneant parentes de gravi obligatione qua ipsi tenentur ut earum filii scholas catholicas frequentent.*

§ 2. *Parochus tamen ne arceat vel neglegat pueros adolescentesque qui scholam catholicam non adeunt; potius vero enixius satagat ut iidem, tempore ac loco aptis, doctrina christiana idonee instituantur.*

Ecclesiae ius scholae cuiusvis disciplinae et cuiuscumque gradus condendi (can. 1375 CIC) peculiariter urgetur quod attinet ad scholas elementarias, quae magis sunt ubilibet necessariae. Praeterea, expresse declaratur obligatio parentum diligenter curandi ut ipsorum filii scholam catholicam frequentent ubi eadem habetur, itemque parochi monentur de sollicita cura adhibenda ut competenti institutione catechetica non careant pueri et adolescentes qui scholas frequentent acatholicas, vel neutras, aut mixtas seu quae etiam acatholicis patent.

Attamen, quantum fieri potest, praescriptum servari debet can. 1374 CIC: « Solius Ordinarii loci est decernere, ad normam instructionum Sedis Apostolicae, in quibus rerum adiunctis et quibus adhibitis cautelis, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut scholae acatholicae, neutrae, mixtae celebrentur ».

14. § 1. *Paterna sollicitudine parochus pueris et iuvenibus consulat qui indicia praebeant ecclesiasticae vocationis, illosque ad studia incipienda vel proseguenda, quantum in se est, adiuvet.*

§ 2. *Parocho cordi sit etiam opus fovendi iuvandique vocationes ad status perfectionis christianae.*

§ 3. *Promoveat quoque parochus laicorum vocationes ad apostolatam, perpetuum vel temporaneum, in territorio Missionum exercendum, scholas v.g. dirigendo vel operam praestando in orphanotrophiis, nosocomiis, associationibus actionis catholicae et huiusmodi.*

Porsus opportunum seu necessarium est ut extendatur seu perficiatur praescriptum can. 1353 CIC: « Dent operam sacerdotes, praesertim parochi, ut pueros, qui indicia praebeant ecclesiasticae vocationis, peculiaribus curis a saeculi contagiis arceant, ad pietatem informet, primis litterarum studiis imbuant divinaeque in eis vocationis germen foveant ».

II. NORMAE VEL PRAESCRIPTA IN CODICEM IURIS CANONICI REFERENDA

« DE PAROCHORUM NOMINATIONE »

1. § 1. *Loci Ordinario competit canonica provisio paroeciarum in proprio territorio, nisi aliud probetur; qua potestate caret Vicarius Generalis sine mandato speciali.*

§ 2. *In canonica provisione paroeciarum facienda loci Ordinarius iuris praescripta servare debet, sed quaelibet, quantum fieri potest, legitime revocentur privilegia, iura quaesita, consuetudines nominandi, eligendi, praesentandi sacerdotes quibus officium paroeciale sit concedendum.*

De officii paroecialis provisione in § 1 norma expresse statuitur, quae de cuiuscumque officii ecclesiastici provisione statuitur in can. 152 CIC et in can. 94 CICO. In § 2 autem praescribitur ut, servatis de iure servandis, omnes concessionem — pro posse — revocentur quae nunc vigent quoad plurimum paroeciarum provisionem faciendam, cum in can. 455, § 1 CIC decernatur: « Ius nominandi et instituendi parochos competit Ordinario loci, exceptis paroeciis Sanctae Sedi reservatis, reprobata contraria consuetudine, vel salvo privilegio electionis aut praesentationis, si cui legitime competat », et in can. 496, § 1 CICO: « Ius nominandi et instituendi parochos competit Episcopo, reprobata contraria consuetudine et revocato quolibet contrario privilegio, excepto privilegio praesentationis, si cui legitime competat, et firmo iuris praescripto de beneficiis Sedi Apostolicae reservatis ». In suo robore manet praescriptum can. 456 CIC: « Ad paroecias religiosis concreditas Superior, cui ex constitutionibus id competit, sacerdotem suae religionis praesentat Ordinario loci; qui eidem, servato praescripto can. 459, § 2,

institutionem concedit », cui consonat praescriptum can. 497 CICO: « Ad paroecias domui religiosae unitas Superior, cui ex statutis id competit, presbyterum suae Religionis praesentat Episcopo; qui eidem servato praescripto can. 500, § 2, institutionem concedit ». Cetera iura vel privilegia nominandi aut praesentandi promovendos ad paroecias legitime revocari debent, quatenus scilicet si de iure praesentandi aut eligendi parochum agatur, quod conventione Sanctam Sedem inter et Nationes alicui est agnatum, eadem Sancta Sedes curabit ut, quantum fieri possit, utriusque partis consensu tollatur; ubi vero id obtineri nequeat, Sancta Sedes — utraque parte item consentiente — illud ius ita moderari satagat, ut eligendus vel praesentandus assumi debeat unus ex tribus sacerdotibus ab Ordinario loci designatis. Si vero agatur de iure praesentandi aut eligendi parochum, quod alicui competat ex lege foundationis, loci Ordinarius curabit ut, consentientibus iis quorum interest, ius illud abrogetur; iis autem id nolentibus, praesentandus vel eligendus assumatur ex tribus a loci Ordinario designandis. Idem Ordinarius suffragia spiritualia aliave obsequia determinet pro patronis, eorumque familiaribus, qui iuri praesentandi renuntiaverint, salvo insuper aliis privilegiis ac oneribus iuri patronatus adnexis.

2. *Ad comprobendam promovendorum ad officium paroeciale idoneitatem normae servantur in iure praescriptae.*

Dotes quae in parochia requiruntur, et quid loci Ordinarius servare debeat, praecipue in cann. 453, § 2 et 459 CIC itemque in cann. 493 et 500 CICO statuuntur.

3. *Nulla paroecia Capitulo canonicorum sit unita pleno iure, et in qualibet ecclesia cathedrali vel collegiali quae simul sit paroecialis, parochus instituatur — sive inter capitulares selectus, sive non — qui omnibus facultatibus gaudeat, quae ex iuris praescripto parochis competunt.*

In suo robore manent praescripta can. 415 CIC, sed derogatur praescriptis can. 471, §§ 1-2 CIC in his quae attinent ad constitutionem et praesentationem vicarii, qui actuale curam gerat animarum in paroecia pleno iure unita ecclesiae capitulari.

4. *Salvis peculiaribus praescriptis de paroeciis domui religiosae uniendis, loci Ordinarius potest paroecias saeculares regendas concedere religiosis a proprio Superiore praesentatis, peculiari congrua conventione inita cum eiusdem Religionis competente Superiore.*

Hoc praescripto omnes Episcopi ampliore facultate donantur ac ea quae in territorio Missionum competit locorum Ordinariis ad normam can. 297 CIC: « Deficientibus e clero saeculari sacerdotibus, Vicarii et Praefecti Apostolici possunt, audito eorum Superiore, cogere religiosos, etiam exemptos, vicariatui vel praefecturae addictos, ad animarum curam exercendam, salvo pariter peculiaribus statutis a Sede Apostolica probatis ».

5. *Apostolica Sedes non amplius sibi reservat beneficia curata, nisi sint beneficia consistorialia.*

Hinc abrogatur exceptio in can. 455, § 1 CIC et in can. 496, § 1 CICO statuta quoad ius Ordinarii loci nominandi parochos in paroeciis Sanctae Sedi reservatis, itemque abrogantur — solummodo quod attinet ad beneficia cum ad-

nexa cura animarum, quae non sint beneficia consistorialia — reservatione quae statuuntur in can. 1435, § 1, 1°, 2° CIC, non autem quae ibidem n. 3° et 4° statuuntur, utpote quae ex aliis iuris canonici praescriptis profluant (cfr. cann. 729 et 1431 CIC).

6. *Ordinario loci competit ius libere nominandi vicarios cooperatores e clero saeculari, nisi ipse parochum audire voluerit.*

Derogatur praescripto can. 476, § 3 CIC, quo loci Ordinarius obligatione tenetur audiendi parochum. In can. 517, § 3 CICO iam statuitur: « Vicarios cooperatores e clero saeculari nominat Episcopus, audito, nisi aliter prudenter iudicaverit, parochus ».

III. NORMAE VEL PRAESCRIPTA IN CODICEM IURIS CANONICI REFERENDA

« DE PAROCHORUM STABILITATE, AMOTIONE ET TRANSLATIONE »

1. § 1. *Cum officium paroeciale in spiritualium fidelium utilitatem institutum sit, parochi omnes in sua quisque paroecia stabiles sunt prout postulat cura pastoralis.*

§ 2. *Quilibet parochus potest, id exigente bono animarum, amoveri a paroecia servatis normis quae sequuntur.*

Generali praescripto in § 1 enuntiato abrogatur distinctio inter parochos inamovibiles et parochos amovibiles, et idcirco abrogantur praescripta can. 454, §§ 2 et 3 CIC et can. 494, §§ 2 et 3 CICO; exinde autem vim suam in ipso facto amittunt praescripta iuris canonici, quae praefata distinctione nituntur, ut mox infra accuratius exponetur. Pariter cessat distinctio inter paroecias amovibiles vel inamovibiles, et cum omnes paroeciae simpliciter tamquam paroeciae constitutae vel constituendae habendae sint, eo ipso abrogata censi debent praescripta can. 454, § 3 CIC et can. 494, § 3 CICO.

2. *Episcopus potest quemlibet parochum a paroecia legitime amovere quantumque eius ministerium, etiam citra gravem ipsius culpam, noxium aut saltem inefficax reddatur ob aliquam ex causis in iure recensitis, aut aliam similem, iudicio eiusdem Episcopi.*

Immutato in suo robore manet praescriptum can. 454, § 5 CIC et can. 494, § 5 CICO de parochorum ad religiosam familiam pertinentium amovibilitate ad nutum tam loci Ordinarii, monito Superiore, quam Superioris, monito Ordinario, aequo iure, non requisito alterius consensu; ad parochos autem e clero saeculari quod attinet, iidem a paroecia amoveri nequeunt nisi id expostulet aut suadeat aliqua gravis causa, quae bono animarum detrimentum afferat. Praecipuae eiusmodi causae non taxative sed solummodo demonstrative enumerantur in can. 2147, § 2 CIC, ideoque expresse dicitur quod parochi a paroecia legitime amoveri possunt etiam ob alias causas quae, iudicio Episcopi, noxium aut saltem inefficax eorum ministerium reddant; cuiusmodi sunt, v.g., imperitia et inscitia et inertia in praedicatione verbi Dei, in curanda catechetica institutione fidelium, in promovenda actione catholica, in fovendis operibus socialibus, in ceteris mediis adhibendis quae ad curam animarum fructuose exercendam sunt necessaria.

3. *Ab officio amoveatur parochus, qui ob aliquam causam permanentem suis muniis rite obeundis impar evaserit, et solummodo in casu extraordinario, iusta de causa, ei vicarius adiutor detur, ommissa amotione.*

Experientia constat quod plerumque bono animarum non apte cavetur per vicarii adiutoris institutionem, qui saepe saepius a parocho directe aut indirecte impeditur quominus officium suum diligenter et efficaciter explere valeat. Hinc, in casibus tantum peculiaribus, ad modum exceptionis, nunc ratio adhibenda praecipitur, quae hucusque tanquam norma communis servabatur: « Si parochus ob senectutem, mentis vitium, imperitiam, caecitatem aliamve permanentem causam suis muniis rite obeundis impar evaserit, Ordinarius loci det vicarium adiutorem, praesentatum a Superiore, si de paroecia agatur religiosis concredita, qui suppleat eius vicem » (can. 475, § 1 CIC), itemque veluti causa amotionis parochi enumeratur in can. 2147, § 2, 1^o: « Imperitia vel permanens infirmitas mentis aut corporis, quae parochum suis muneribus rite obeundis imparem reddit, si, iudicio Ordinarii, per vicarium adiutorem bono animarum provideri nequeat ». Etiam in can. 516, § 1, 1^o CICO eodem modo statuitur ut vicarius adiutor detur parochi saeculari, nihilque merito dicitur de parocho religioso, utpote qui sit semper amovibilis ad nutum.

4. § 1. *Ad parochi amotionem valide decernendam Episcopus, auditis tribus parochis consultoribus et veritate gravitateque causae cum eis discussa, amovendum — nisi agatur de parochi vitio mentis laborante — scripto vel oretenus ad paroeciae renuntiationem faciendam paterne invitet, ei significans amotionis causam et argumenta quibus ipsa innititur, simulque indicans quibus subsidiis ei renuntianti consulere intendat.*

§ 2. *In dioecesibus quarum territorium partes comprehendat pertinentes ad distinctas nationes, unus saltem e parochis consultoribus audiendis eiusdem sit nationis ac parochus amovendus.*

Ut in definiendo negotio amotionis parochi expeditius procedatur simulque tutius caveatur ne iura amovendi iniuste laedantur, duae fiunt innovationes praescriptorum can. 2148 CIC, in quo statuitur ut Ordinarius duos examinatores audire debeat et certum tempus praefiniat intra quod amovendus renuntiationem faciat; praeterea, nunc expresse additur ad validitatem amotionis decernendae sollemnitates seu clausolas servandas esse, quae in hoc praescripto determinantur.

5. § 1. *Parochus renuntiationi consentire ipso iure praesumitur, si certo constiterit eum, nullo legitimo impedimento detentum, Ordinario loci nihil respondisse intra septem dies ab accepta invitatione ad renuntiandum.*

§ 2. *Quod si certo non constet invitationem ad renuntiandum parochi innuisse et ipsum quominus responderet legitime impeditum non fuisse, Ordinarius opportune provideat iterando invitationem ad renuntiandum.*

Invitatione ad renuntiandum iterata, eo ipso rursum parochi conceditur spatium septem dierum ad respondendum; sed facultas abrogatur concedendi expressam prorogationem temporis utilis ad respondendum, de qua in can. 2149, § 2 CIC. Item, abrogatur praescriptum can. 2149, § 1 CIC de amotionis a paroecia decreto conficiendo, si parochus invitatus ad renuntiationem faciendam nihil respondit; nunc enim sufficit ut, in casu, Ordinarius paroeciam ex renuntiatione vacantem declaret, prouti decernitur in can. 2150, § 1 CIC, cuius etiam canonis praescripta §§ 2 et 3 integre in suo robore manent.

6. *Parochus qui paroeciae renuntiare renuat, rationes seu probationes Episcopo in scriptis exhibere potest intra quindecim dies ab interposita oppositione.*

Hoc praescripto abrogatum manet praescriptum can. 2151 CIC: « Parochus, si oppugnare velit causam adductam in invitatione, potest dilationem ad probationes afferendas postulare, quam Ordinarius pro suo prudenti arbitrio concedere potest, dummodo ne sit cessura in detrimentum animarum ».

7. § 1. *Episcopus, auditis iisdem tribus parochis consultoribus super oppositione et rationibus ab amovendo forte allatis, eas approbat aut definitive reiicit.*

§ 2. *Decisio, sive affirmativa fuerit sive negativa, parochus significatur decreto.*

§ 3. *Edito decreto amotionis, paroecia vacans potest de novo pastore ab Episcopo stabiliter provideri, firmo iure parochi amoti recursum interponendi ad Apostolicam Sedem, sed in devolutivo tantum.*

Haec nova disciplina plures affert immutationes iuri hucusque vigenti: a) Ex praescripto can. 2152 § 1 CIC Ordinarius, ut valide agat, rationes a parochus contra invitationem adductas perpendere, approbare aut reicere debet auditis iisdem duobus examinadoribus, quorum consilio parochum ad renuntiationem faciendam invitavit. Nunc Ordinarius eadem peragere tenetur cum tribus parochis consultoribus, quos audire debet ad normam superius statutam in n. 4 § 1.

b) Penitus abrogata manent praescripta can. 2153 CIC de recurso quem parochus ad eundem Ordinarium interponere potest contra decretum amotionis.

c) Derogatur praescripto can. 2146, § 3 CIC, quo statuitur: « Pendente recurso (parochi amoti ad Sedem Apostolicam), Ordinarius paroeciam vel beneficium quo clericus privatus sit, alii stabiliter conferre valide nequit ».

Notanda:

¹ In suo robore integre manent praescripta cann. 2154-2156 CIC de parochus renuntianti vel amoto pro viribus consulendo ut honesta sustentatione non careat.

² Abrogata manent singula cann. 2157-2161 CIC praescripta de modo procedendi in remotione parochorum amovibilium.

8. § 1. *Si bonum animarum vel Ecclesiae necessitas seu utilitas id postulet, Episcopus potest parochum transferre a sua, quam utiliter regit, ad aliam paroeciam aut ad quodlibet aliud officium ecclesiasticum, etsi diversi ordinis seu gradus.*

§ 2. *Ut parochi translatio valide decernatur, Episcopus debet in omnibus eodem modum procedendi servare, qui superius nn. 4-7 praescribitur pro parochi amotione.*

Normae peculiares abrogantur in can. 2162-2167 CIC statutae ad parochorum translationem legitime decernendam, in quarum locum peropportune eadem normae reponuntur quae legitimam parochorum amotionem moderantur, cum in utroque casu parochi propriam suam paroeciam revera amittant. Insuper autem, facilius ac securius et amotionis et translationis negotium legitime definiri potest, si prorsus idem sit modus procedendi qui sive pro amotione sive pro translatione necessario servari debeat.

9. § 1. *Ad loci Ordinarium pertinet, auditis tribus parochis consultoribus ut valide agat, in singulis casibus decernere utrum, ratione habita ministerii paroecialis recte ac fructuose exercendi, in officio permanere possint parochi qui septuaginta*

simum quintum aetatis annum expleverint, vel alium aetatis terminum attigerint, in Conferentiis Nationalibus Episcoporum pro diversis locorum adiunctis praestitutum.

§ 2. *Ordinarius loci providere debet ut parochi qui in officio ratione aetatis permanere non possunt congruam habeant sustentationem, iidemque privilegiis honorificis adhuc uti frui possunt quibus ratione officii legitime gaudebant.*

Hac nova disciplina apte cavetur ut bono animarum pro necessitate recte congrueque consulatur, quin parochorum, iura laedantur qui diutius sacro ministerio exercendo se dediderunt.

Appendix Secunda ad Caput II

PRAECIPUAE NORMAE REFERENDAE IN DIRECTORIUM GENERALE DE CURA ANIMARUM PRO PAROCHIS *

1. [*Parochi definitio*]. Parochus¹ est sacerdos cui, tamquam pastori proprio, officium curae animarum exercendae in paroecia sub Ordinarii loci auctoritate est collatum.

Ratione igitur missionis, quam in aedificationem Corporis Christi ipse recepit, parochus est filialis Episcopi collaborator atque pastor animarum, quarum salutem prosequi debet tamquam sacerdos, magister et rector in spiritu caritatis.

I. DE PAROCHI UNIONE CUM EPISCOPO

2. [*Parochus particeps sollicitudinis pastoralis Episcopi*]. Parochus singulari et strictiore nexu cum Episcopo se unitum semper sentiat, quatenus per hoc paroeciale officium ab eodem Antistite collatum, ipsius pastorem sollicitudinem ac responsabilitatem participat.

3. [*Necessitudines parochi cum Episcopo*]. Habeat igitur parochus Episcopum tamquam patrem sui sacerdotii eumque diligat in caritate non ficta. Ipsi oboedientiam, reverentiam et fidelitatem praestet eiusque mandatis, decretis et consiliis animo prompto et sincero parere studeat.

4. [*Instrumentum unionis fidelium cum Episcopo*]. Parochus insuper, cum sit obvium inter Episcopum et Christifideles unionis vinculum, amorem et oboedientiam paroecianorum in Episcopum excitet ac foveat; publicas saepe pro eo preces promoveat; in suam paroeciam secundum opportunas occasiones invitet; praecipua documenta episcopalia suis ovibus innotescere faciat.

5. [*Parochi participatio in Episcopi pro universa Ecclesia sollicitudine*]. Haud unquam immemor paroeciam partem esse Ecclesiae, cor suum et corda fidelium parochus dilatat ad integram dioecesim universamque Ecclesiam actiosa caritate amplectendam.

Fideles impense exhortetur ad fratres piis precibus et subsidiis adiuvandos, qui

* Hoc Directorium confectum est a Commissione Conciliari de disciplina Cleri et populi christiani.

ob eorum constantiam in fide graviter opprimuntur aliave gravi necessitate laborant. Quem in finem etiam communiter pia exercitia, collectas, etc., peragere ne omittat, secundum normas ab Ordinario loci statutas.²

II. DE PAROCHO QUA SACERDOTE

6. [*Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum vitae paroecialis veluti centrum efficiendum*]. Qua sacerdos, spirituales hostias parochus offerre ne desinat Deo Patri acceptabiles per dilectissimum Filium Eius Iesum.

Cum Eucharistiae Sacramentum culmen sit ad quod omnia tendere debent, simul et fons a quo omnia procedunt, ut revera centrum fiat vitae paroecialis, toto corde parochus adlaboret. Paschale mysterium, quod in Missae Sacrificio adest et operatur, fidelibus suis patienter incessanterque revelet ut conscia firmaque evadat eorum devotio.

Fructum quoque, qui est intimior unitas Corporis Mystici seu Ecclesiae, frequenter recolat quo perfectius caritate fraterna inter se fideles in Domino uniantur. Sic firmior efformabitur communitas paroecialis quae spontanee in opera caritatis et pietatis effundatur.

7. [*Personalis parochi pietas praepriis fovenda*]. Ut parochus suum officium, cum erga Deum tum erga fideles sibi commissos, rite adimplere valeat, praepriis sedulo diligenterque curare debet de sua vita supernaturali continuo alenda, illud Domini Iesu, cuius sacerdotium participat, semper prae oculis habens: « et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate ».³ Congruum igitur tempus dedicet pia ac devotae recitationi divini Officii, quotidianae meditationi ceterisque pietatis exercitiis quae ab Ecclesia sacrorum ministris praescribuntur.

8. [*Actuosa participatio fidelium Sacrae Liturgiae promovenda*]. Studeat parochus divina officia ita ordinare et fideles instruere ut Sacra Liturgia totam vim suam et efficaciam exerat ad eorum animos christiane efformandos. Enixe quoque curet ut actuosa promoveatur fidelium participatio, interna et externa, illos instituens iuxta ipsorum aetatem, condicionem, vitae genus et religiosae culturae gradum.

9. [*Functiones sacrae devote celebrandae*]. Tum quia sancta sancte tractanda sunt, tum etiam quia parochus suo exemplo fideles ad sancta cognoscenda ac diligenda permovere debet, accurate invigilet ut in divinorum officiorum celebratione et in Sacramentorum administratione tali se gerat dignitate ac pietate, in verbis pronuntiandis et in caeremoniis peragendis, ut etiam adstantes ad devotionem excitentur atque Sacrae Liturgiae sensum et saporem debite percipiant.

10. [*Sacramenta indesinenter administranda*]. Parochus, ardente desiderio permotus animas quamplurimas Deo lucrandi, in Sacramentis administrandis, quae sane divinae gratiae causa sunt instrumentalis, indesinenter adlaborare debet.⁴

Sedula cura prospiciat, iuxta ecclesiasticas leges, administrationi Sacramentorum initiationis christianae — Baptismatis nempe, Confirmationis et Primae Communionis —, omni nisu et cura vitare satagens, ne ob parentum incuriam vel defectum formationis, eorum administratio ultra tempus debitum procrastinetur. Ita quoque functiones et occupationes paroeciales disponere atque ordinare curet, ut fideles ipsum semper paratum inveniant ad suas confessiones excipiendas;⁵ pater-

nali item ac caritativa sollicitudine ductus Sacram Communionem aegrotantibus deferat, fideles doctrinam iterum iterumque doceat, omniaque adhibeat possibilia media, ne quispiam sine Sacramentorum refectione moriatur.

11. [*Dominicae diei sanctificatio*]. Meminerit parochus diei Domini sanctificationem, cui sane multae et valde inter se diversae rationes nostris hisce diebus obstant, veluti fundamentum esse praxis vitae christianae, cum singulorum tum etiam familiae et societatis: vita quidem christiana sine religione consistere nullo modo potest, neque religio quin sanctificetur dies Domini, qua animarum vires spirituales reficiuntur ac crescunt, et vincula caritatis non solum in domestica communitate sed in tota etiam christiana societate peculiariter roborantur. Itaque parochus in Christifidelium memoriam saepe obligationem revocare debet dies festos sanctificandi et praesertim diem dominicam, qua sane ab Ecclesia commemoratur et participatur mysterium paschale Christi, ut fideles, liberi a culpis et a terrenis curis, Dei laudibus incumbant cum fratribus suis communicantes.

12. [*Ecclesiae ac sacrae suppellectilis munditia ac decor semper curanda*]. Intimo pietatis spiritu curet parochus ut ecclesia sibi commissa ea munditia ornetur quae in domo Dei elucere ac fulgere semper debet.⁶ Altarium igitur ornatui, sed et sacrorum vasorum, tabernaculi, corporalium, lintheaminum aliarumque omnium rerum ad sacram suppellectilem pertinentium conservationi ac decori sedula cura prospiciat. Itaque, amore ductus, quidquid ab huiusmodi rerum sanctitate, simplicitate et dignitate sit absonum omni nisu vitet. Liturgicas quoque leges de custodia Sacrae Eucharistiae et olei infirmorum sedulo diligenterque servare satagat.

III. DE PAROCHO QUA MAGISTRO

13. [*Doctrina christiana constanter tradenda*]. Ut magister, parochus verbum Dei populo christiano nuntiare tenetur eumque catechetica institutione enixe excolere debet.

Christianam doctrinam constanter exponat servato ordine ac methodo in communi summano seu programme pro tota natione vel regione in Conferentiis Episcoporum statuto, ut brevi annorum spatio apte integreque de singulis eiusdem doctrinae capitibus omnes fideles edoceantur.

14. [*Qualitates magisterii parochi*]. Nihil aliud in sacris concionibus habendis parochus intendat nisi praedicare verbum Dei, illudque prout in fontibus revelationis continetur et ab Ecclesiae magisterio proponitur.

In praedicationis ministerio exercendo parochus tam in ratiocinatione quam in linguae usu sese communi auditorum captui accommodet, eorumque difficultates vitaeque problemata scite pertractet ut practice et efficaciter dirigantur in propriis uniuscuiusque officiis recte exsequendis.

Fideles assidue monere parochus ne praetermittat, singulos obligatione teneri ut seipsos etiam pro aliis sanctificent, ut curam fratrum coram Deo suscipiant, ut christianam mundi instaurationem procurent.⁷ Item, fidelibus in memoriam frequenter revocet ipsos in baptismo membra Christi effectos, eo ipso etiam alterum alterius membra factos esse, ut non quae sua sunt singuli considerantes sed ea quae sunt aliorum, vere catholicum et apostolicum sensum acquirant.

15. [*Explanatio Sacrae Scripturae*]. In sacris concionibus parochus Sacras Scrip-

turas sincera fide et incenso fervore sic exponat, ut fideles eas crebro et attente legere summe delectentur. Peculiares coetus fidelium commendet ac promoveat in quibus, praeside sacerdote aut aliquo laico vere perito, selecta Sacrae Scripturae capita plenius et profundis exquirantur atque explanentur, non autem ad meram eruditionem acquirendam, sed praecipue ut spirituale vitae alimentum hauriatur.

16. [*Institutio puerorum catechistica*]. Peculiari studio parochus curet, cum adiutorio praecipue religionum sodalium et laicorum catechistarum, ut pueri catechetica institutione plene imbuantur, tum in praeparatione ad Sacramenta Poenitentiae, Eucharistiae et Confirmationis rite suscipienda, tum etiam modo habituali in scholis paroecialibus catechismo tradendo constitutis, in scholis catholicis et, quantum fieri possit, in scholis quoque non catholicis intra limites paroeciae existentibus. Christianam hanc puerorum institutionem etiam post eorum adolescentiam protrahere satagat.⁸

17. [*Doctrinae expositio in peculiaribus adiunctis*]. Semper, data occasione, dum v.gr. sponso ad matrimonium contrahendum praeparat, Sacramenta administrat, funus defunctorum persolvit aliave publica pia exercitia celebrat, parochus doctrinam exponere ne omittat, quae ad rem pertinet, quo fideles exinde uberiores fructus percipiant.

Praedicationem quadragesimalem, ab Ecclesia saepius commendatam, ne omitat; item, occasionem capiat ex aliis traditionalibus pietatis exercitiis (ex novendialibus vel triduanis supplicationibus aliisque id genus), ut adstantibus principia tradat de christiana doctrina et praxi quae relationem habeant cum actionibus vel liturgicis temporibus de quibus in casu agatur.

18. [*Spiritu missionario semper agendum*]. Parochus, sciens se non tantum de eorum animabus respondere, qui ad ecclesiam sponte accedunt, sed de animabus omnium qui coetum socialem sibi commissum efformant, et sciens quoque se plene inter eos adnumerari, qui Christi mandatum receperunt: « Euntes ergo docete omnes gentes », ⁹ corde habeat bonum omnium qui in paroecia degunt et Deum ignorant vel neglegunt. Praeter media supernaturalia, orationem scilicet et mortificationem, opportunis mediis atque inceptis pastoralibus — uti sunt colloquia domi habenda, conferentiae pro personis eiusdem gradus et condicionis, vel etiam media quae opinionem publicam efformant, etc. —, eos quaerat et patienter ad Deum ducere curet.

Statuto denique tempore, missionarias praedicationes in paroecia habendas foveat, forma vero et methodo convenienter aptatis exigentiis temporum, locorum et personarum.

19. [*Scientia theologica et pastoralis rite excolenda*]. Meminerit quoque parochus studium sacrarum disciplinarum atque problematum pastoralium officium proprii status pro seipso constituere, quatenus hoc studium condicio est necessaria ut recte et efficaciter munere suo perfungatur.

Prae oculis etiam habeat in sacra praedicatione Verbum Dei in auditorum animabus alte inseri debere, quem in finem et aliqua subsidia uti sunt scientiae psychologicae et sapiens paedagogia religiosa utiliter adhiberi possunt.

IV. DE PAROCHO QUA RECTORE

20. [*Omnium cura suscipienda*]. Divini Pastoris praecepto obtemperans, parochus summa cum humanitate erga omnes se gerat. Peculiariter vero pauperes et miseros atque aegrotos, maxime vero morti proximos, sibi commendatos habeat.¹⁰

21. [*Singularum familiarum visitatio*]. Quoniam pastor bonus oves suas cognoscere debet, parochus ne omittat singulas paroeciae familias frequenter visitare, de omnium necessitatibus paterne sollicitum se exhibens.¹¹

22. [*Spiritualis uniuscuiusque fidelis formatio*]. Diligenter adlaboret ut fideles, unusquisque pro sua condicione, socialem Ecclesiae doctrinam cognoscant eosque educet ad eandem doctrinam in praxim adducendam, ita quidem ut ipsi consilium Dei super se plenius adimplere valeant, ut scilicet per vitam suam quotidianam, in statu quo vocati sunt, propriam operentur sanctificationem, christianamque mundi instaurationem; proximi tandem saluti invigilent, eorumque nempe quos in vita sua domestica, sociali vel oeconomica Pater Celestis comites adscivit.¹²

Curet praeterea ut laicus ecclesiae custos (vulgo *sagrestano*) bene calleat doctrinam christianam et rudimenta de sacra Liturgia cognoscat, necnon normas practicas de cura ecclesiae et rerum sacrarum. Sic enim optimum adiutorium praestare poterit in catechesi paroeciali tradenda, et apte institutus erit ut cum parocho collaboret in digna cura habenda de Domo Dei.¹³

23. [*Christiana familiarum institutio*]. Maxime intentus ut vero spiritu christiano singulae familiae bene informentur, parochus sanctitatem matrimonii crebro fideles doceat; institutionem prae-matrimoniam ne neglegat sed illi, ea qua potest diligentia, faveat. In matrimoniis vero celebrandis, Directorii Pastoralis normis utatur quibus dignitas ac sensus matrimonii ineundi clarius manifestentur; consociationes promoveat in quibus, una cum sacerdote ac nonnunquam etiam cum medico christiano, illae tractentur quaestiones quae ad vitam coniugalem, puorum institutionem familiaeque sanctificationem pertinent.

24. [*Vocationes fovendae ac paterna sollicitudine curandae*]. Prae oculis habeat parochus maximam suae vitae sacerdotalis suaeque vocationis gloriam in eo esse quod fervens instrumentum sit in manibus Domini ad promovendas alias vocationes in servitium Ecclesiae et animarum. Quapropter pueros et iuvenes qui indicia praebent ecclesiasticae vocationis paterna sollicitudine exquirat, confirmet, eis animum addat, de eorum directione spirituali modo speciali curet illosque ad studia incipienda vel proseguenda, quantum in se est, adiuvet.

Consideret etiam corde magno et animo volenti tum vocationes ad statum perfectionis, quaecumque illae sint, tum ad ingrediendas associationes sacerdotum saecularium constitutas in servitium alicuius regionis vel socialis ordinis, quae peculiare persentiant apostolicas necessitates.

Laicis quoque ne dedignentur viam adaperire qua apostolatam in Missionum territoriis perpetuum vel ad tempus exerceant, scholas v.g. dirigendo, orphanotrophis, nosocomiis, associationibus fidelium operam praestando vel aliis huiusmodi.¹³

25. [*Praeparatio laicorum ad apostolatam eorumque consociationes*]. Probe conscius sit pastor laicorum partem ita ad essentiam Ecclesiae pertinere, ut ipsis deficientibus, in missione sibi concredita et ipsa deficiat. Ideoque summopere ut

fideles de sua responsabilitate conscii fiant laboret; ut illam assumant cohortetur; ad officium suum implendum praeparet; illosque semper consiliis et auxilio adiuvet.

Consociationes praeprimis apostolatus laicorum et actionis catholicae parochus commendet, vel erigendas curet, ut fideles ad plenius perfectiusque vitam christianam agendam excitentur ac sustineantur, et praescriptis ac normis hierarchiae ecclesiasticae integre fideliterque obtemperent.

26. [*Piae fidelium associationes fovendae*]. Parochus etiam fovere ne omittat sodalitia aliasque fidelium associationes, ex quibus tam uberes fructus pietatis et apostolatus oriri possunt. Ad devotionem erga Sanctissimam Eucharistiam excitandam, quae fiat, ut optatur, veluti centrum totius vitae paroecialis, parochus promovere satagat e.g. Confraternitatem Sanctissimi Sacramenti. Item, iuxta normas traditas in Conferentiis Episcoporum, promoveat Sodalitium Doctrinae Christianae, ad necessarios laicos catechistas sibi comparandos ac instituendos, qui per validum adiutorium praestare possint in crescente illo apostolatu catechistico, qui sane maxima sollicitudine perficiendus est.¹⁴

27. [*Institutiones peculiares promovendae*]. Omnia omnibus factus, studeat pastor ut pro diversis fidelium coetibus diversa suscitet auxilia vel media opportuna.

Pro pueris igitur vel puellis, oratoria vel recreatoria habeantur, aliaeque res opportuna, in quibus non tantum aptis mediis recreentur sed etiam christiane efformentur et ad imminensem sibi laboriosam vitam praeparentur.

Ipsis item praesto sint fidelium associationes, eorum aetati et personalibus qualitatibus accommodatae.

28. [*Diversi fidelium coetus*]. Diversis fidelium condicionibus diversas commendet vel erigendas curet associationes, quibus ipse vel unus ex vicariis cooperatoribus aderit. In eis tractetur de peculiaribus uniuscuiusque officiis ac quaestionibus ratione sui muneris exsurgentibus, sive operarii sint, sive agricolae sive superioribus studiis incumbant vel liberali disciplina fungantur, quo potiore fructu eorumdem bonum promoveatur, quin tamen caritas et consensus atque unitas inter fideles ullum detrimentum patiatur.

Peculiaris quoque magistrorum associatio, saltem interparoecialis vel dioecesana, constituatur, ut qui munere docendi in scholis funguntur vividior semper spiritu christiano incensi, accuratius in dies atque perfectius alumnos instituant.

29. [*Operariorum cura*]. Operarios qui in sua paroecia sunt, praecipuo amore habeat parochus, tum in honore Eius qui fabri filius vocari voluit, tum quia ob difficiliorem saepe suam condicionem praeiores sunt qui societatibus materialistica doctrina imbutis adhaereant, quas efficax putant esse medium ad iustitiam socialem instaurandam et a quibus meliorem sibi fore condicionem sperant.¹⁵

Sollicitus sit hanc illorum condicionem probe cognoscere, quantum ad mercedem laboris attinet, ad ipsius laboris condiciones loci, temporis modique perficiendi, ad eorum habitationem, recreationem quoque, ut aequum de eis iudicium ferre valeat, cum eorum vitam ad verum noverit; ut iniustitias, undequaque veniant, reprobet; ut, e contra, iustas operariorum expostulationes agnoscat et omne illud approbet quod, aequis mediis, bonum sociale et oeconomicum promovere contendit.

Sit ipse in humilitatis et paupertatis amore et exercitio exemplar, caveatque ne modus suus vivendi iniuriosus sit illis qui de crastino nunquam sunt securi.

30. [*Aequabilis in omnes consuetudo*]. Quando diversae in paroecia sunt fidelium condiciones, summe caveat pastor ne operarii quasi inferiores habeantur vel videantur condicionis, neve erga ipsos despectionis nec etiam commiserationis sensus habeatur; cum aequo ceteris titulo ac iure fideles et ipsi sint in Ecclesia.

Tota ergo vigilantia videat ne in paroeciali vita quidpiam fiat vel sit, quod eos a communitate fidelium arcere possit.

Aequabili quoque animo se gerat parochus cum gentibus seu coetibus fidelium, etsi numero paucioribus, alius stirpis vel Nationis, si qua forte sint in sua paroecia.¹⁶

Certior ideo sit ipse pastor certioresque paroeciae fideles faciat, eos qui foris sunt in Dei agnitionem non verbis neque liturgica actione venire, sed actiosa caritate qua fideles omnes fratrum onera portantes familiamque efformantes veram, sine personarum acceptione omnibus omnia facti, verum Christi evangelium et amorem in vita sua manifestant.

31. [*Actionis catholicae coetus inter operarios*]. Toto corde inter operarios suscitare procuret actionis catholicae coetus quorum actio permaxime efficax esse potest, nam ipsi alios suae condicionis socialis haud difficulter adire valent eandemque vitam participant, mentem sermonemque eundem tenent. Qui si vero apostolico zelo erunt accensi, Ecclesiae spem magnam constituent.

32. [*Novae apostolatus formae*]. Peculiari studio habeat novasque apostolicas formas quaerat parochus pro iis, operarii sint vel alterius condicionis, qui ingentes illas « insulas » incolunt, nunc temporis aedificatas, ad quas difficile sacerdoti fit aditus, in quibus etiam ardua onerosaque est vita communis novaeque morales ac pastorales oriuntur quaestiones.

Idem, sed diversa prorsus ratione, dicendum de tuguriis in quibus subhumana vivitur condicione.

33. [*Status animarum conficiendus*]. Curet praeterea parochus ut libros vel schedas de statu animarum ad normam iuris diligenter conficiat, neque opportunas pervestigationes statisticas omittat circa praxim religiosam et statum sociologicum personarum suae paroeciae, quippe quae omnia pervalida sint adiumenta pro actione pastoralis.¹⁷

Omnia haec documenta aliaque similia quae necessitatis vel utilitatis causa sunt conficienda, debet parochus in archivo paroeciali sedulo colligere ac diligenter custodire, iuxta formulas modosque in Conferentiis Episcoporum apte determinatis.¹⁸

34. [*Consilium paroeciae*]. Quotiescumque rerum adiuncta id requirere videantur, parochus Consilium cogat, constans praesidibus sodalitorum paroecialium, cui intersint vicarii cooperatores, eique praesit, ut fraterne collata opera, utiliora incepta quae ad paroeciam spectant perpendantur atque ad effectum deducantur.

35. [*Opera interparoecialia*]. Parochus partes diligenter expleat sibi assignatas in apostolatus operibus supra-paroecialibus vel etiam supra-dioecesanis, rite erectis, quo aptius et perfectius curae animarum exercendae prospiciatur.

In parvis praesertim paroeciis, opera apostolatus interparoecialia constituentur, quo melius faciliusque ad finem suum consequendum, viribus unitis, agere valeant.

Semper vero cum his omnibus sacerdotibus vel laicis qui quomodocumque in eodem patrisfamilias agro laborant, fraterne et lucide cooperetur, ne dispersi conatus sine fructu efficiantur ad maximum animarum detrimentum.

V. DE PAROCHI CUM VICARIIS CONSUECUDINE

36. [*Mutua caritas ac reverentia*]. Cum vicarii sint parochi cooperatores in cura animarum exercenda, ad instar familiae congruit ut parochum inter et vicarios conversatio instituat, mutuaque caritate ac reverentia ad invicem semper utantur.

Vicarios parochus consiliis et auxilio adiuvet et dirigat, iisque potissimum exemplo adsit.

37. [*Rerum agendarum communicatio*]. Rerum agendarum ordinem rationemque communicare ne omittat parochus tempore opportuno cum vicariis, quorum etiam consilium audiat de gravioribus paroeciae negotiis, ut sic variae necessitates paroeciae collegialiter et attente perpendantur et aptior agendi ratio in bonum animarum rite definiatur.

38. [*Vicariorum cum paracho consensio*]. Vicarii cooperatores adiutricem operam paracho in opus ministerii summo studio praebeant, et cum eo curam adhibeant ut difficultates atque obstacula superentur quae forte in cura animarum exercenda exsurgant.

Iidem vicarii prudentissime caveant quascumque fidelium factiones vitare quae plenae et perfectae communi concordiae obstant.

39. [*Concessionones vicariis faciendae*]. Vicarios non nimis arceat parochus ab activitatibus pastoralibus nec ipsos nimis oneribus gravet. Quare curet parochus ut singuli vicarii: *a*) cotidie congruum quietis tempus habeant, ne in vita spiritali aut in corporis valetudine detrimentum patiantur; *b*) quotannis vocationibus saltem per tres hebdomadas fruantur, sive continuas sive intermissas; *c*) Congressibus interdum interesse possint, qui ad eorum formationem perficiendam utiles censeantur; *d*) congruo spatio temporis disponere valeant, quo studiis praesertim ecclesiasticis incumbere et ad varia opera ministerii pastoralis rite exercenda sese praeparare possint.

Vicariis paroecialibus iusta retributio assignetur, secundum normas ab Ordinario loci statutas.¹⁹

40. [*Quid peculiariter prohibeatur iis qui munere cedunt*]. Vicarii et parochi, ad aliam paroeciam vel ad aliud officium translati, nullimode sese amplius negotiis immisceant paroeciae cui addicti fuerint.

NOTAE

¹ Parochis equiparantur (CIC, can. 451) cum omnibus iuribus et obligationibus paroecialibus, et parochorum nomine in iure veniunt: quasi parochi, qui quasi paroecias regunt, de quibus in can. 216, § 3, et vicarii paroeciales, si plena potestate paroeciales sunt praediti.

² Curam etiam prudenter adhibeat ut opinio publica recte edoceatur de vera conditione fidelium qui qualibet orbis parte persecutionem patiuntur.

³ Io. 17, 19.

⁴ «Quacumque diei ac noctis hora ad Sacramenta ministranda vocabitur, nullam officio suo praestando (praesertim si necessitas urgeat) moram interponat. Ac propterea populum saepe, prout sese offert occasio, praemonebit, ut cum sacro ministerio opus

fuerit, se quam primum advocet, nulla temporis aut cuiuscumque incommodi habita ratione » (Rit. Rom. tit. I, cap. un., 5).

⁵ « Reliquum Nobis est, ut S. Ioannis M. Vianney pastorale ministerium fusius recolamus, quod in diuturno vitae ipsius spatio adsiduum fuit veluti martyrium, et in quo perfungendo sacramenti Poenitentiae administratio peculiari laude refulsit atque uberrimos salutaresque edidit fructus...

Assiensis Curionis exemplis excitati animarum moderatores curent, ut huic tantae gravitatis officio alacres debitaque doctrina instructi se dedant » (IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Sacerdotii Nostri primordia*, 1 aug. 1959: A.A.S. 51 [1959] 573-574).

⁶ Difficile in sacerdote excusari posset incuria quoad ecclesiam et res ad cultum pertinentes: neglectio enim circa munditiam et decorem non ex impetu humanae passionis natura sua transeuntis originem duceret, sed potius ex defectu habituali fidei et amoris erga Dominum nostrum in Sacra Eucharistia, necnon ex parvitate zeli pro Domo Dei.

⁷ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 457, 460, 462.

⁸ PIUS XI, Motu proprio *Orbem catholicum*, 29 iunii 1923: A.A.S. 15 (1923) 327-328; Decretum *Provido sane*, S.C. Concilii, 12 ian. 1935: A.A.S. 27 (1935) 145-154.

⁹ Mt. 28, 19.

¹⁰ Fideles expresse commemorantur quorum, praesertim nostris temporibus parochus curam peculiarem habeat oportet. De aegrotis idem praescribitur in CIC can. 468, § 1 et CIC Ecclesiae Orientalis, *de clericis*, can. 509, § 1; nulla autem derogatio praescripto C.I.C. can. 467, § 1 et CIC Ecclesiae Orientalis, *de clericis*, can. 508 facienda proponitur, quamvis ex parte tantum illud referatur.

¹¹ Parochus familias paroeciae visitando melius ac facilius praescripta servat de ovibus suis cognoscendis (C.I.C. can. 467, § 1 et C.I.C. Ecclesiae Orientalis, *de clericis*, can. 508, § 1) et de statu animarum conficiendo (C.I.C. can. 470, § 1 et CIC Ecclesiae Orientalis, *de clericis*, can. 511).

¹² IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 453, 454, 455, 460.

¹³ Valde expedit ut laici ecclesiarum custodes (vulgo *sagrestani*) sint semper homines normales, qui apte omnia perficere valeant ad commissum sibi munus pertinentia, et qui praeterea idonei sint, sicut ceteri laici quolibet saeculari munere perfungentes, ad ea sibi comparanda quae ad vitam digne ducendam necessaria sunt. Parochi ergo vitare debent ne munus custodis ecclesiae sit veluti refugium pro hominibus desidia plenis vel anomalia aliqua laborantibus.

Hunc in finem, et tamquam medium concretum adhibendum, optimum sane erit si, ubi id fieri possit, scholae constituentur pro futuris ecclesiarum custodibus, parochis quidem collaborantibus et adiuvantibus. Hisce in scholis alumni discere possunt, praeter religiosas disciplinas supra recensitas, etiam artem aliquam qua fiant opifices qualificati vel fabri (e.g. librorum religatores, sutores, fabri lignarii, etc.). Sic enim talem laborem perficere poterint qui, dum eis occasionem praebeat sibi comparandi necessaria ad vitam in industria sic dicta familiari, permittat quoque ut ipsi sine nimio incommodo ab officina abesse possint pro tempore quo ecclesiae curae incumbere debeant.

¹⁴ Cf. CIC, can. 711, § 2 et 1333.

¹⁵ Plurimi opifices maximam spem habent non iam in doctrina materialistica quam plerumque ignorant, sed in consociationibus vel in collegiis corporatorum opificum (*sindacati*) vel in partibus politicis, qui materialisticis principiis innituntur, quippe qui sunt acriores vel in reclamando vel in agendo, saltem in speciem.

¹⁶ Omnibus compertum est maxima detrimenta et damna oriri posse pro vita spirituali fidelium « minoritatis ethnicae » quae dicitur, si ipsi a sacris Pastoribus negligantur vel posthabeantur.

¹⁷ Cf. PIUS XII, *Allocutiones* 29 apr. 1949; 16 maii 1951; 10 febr. 1952.

¹⁸ Expedit ut in Conferentiis Episcoporum apte, pro diversis locorum peculiaribus adiunctis, formulae determinentur documentorum, quae ad statum animarum expectant, itemque modus praescribatur conficiendi librum aut schedarium de statu animarum, in quo accurate adnotentur etiam quae attinent ad migrationes fidelium. Documenta autem quae ad exterarum regiones mitti debeant, non solum lingua vulgari sed etiam lingua latina in eodem folio inscribantur oportet.

¹⁹ Determinatio additur praescripto CIC can. 476, § 1 et CIC Ecclesiae Orientalis, *de clericis*, can. 75.

Caput III

DE RATIONIBUS INTER EPISCOPOS ET RELIGIOSOS PRAESERTIM QUOAD APOSTOLATUS OPERA ¹

Prooemium. Ecclesiae Christi Pastores, quo plenius pascendi dominici gregis munus sibi demandatum exsequi valeant, utriusque Cleri indigent auxilio, saecularium scilicet et religiosorum Sacerdotum, qui ita in Presbyteratus officium consecrantur, ut sint providi cooperatores ordinis episcopalis, in adiutorium Episcoporum catholicorum et ad eorum societatis et operis adiuventum.²

At reliquis quoque Institutorum status perfectionis sodalibus, licet caractere sacerdotali destitutis, quippe qui « Deo mancipati religiosae vitae se dederint » officium prae laicis urgentius incumbit « impense diligenterque adlaborandi ad aedificationem et incrementum Corporis Mystici Christi ».³

Nihil mirum, proinde, si Sacrorum Antistites qui quovis tempore Religiosorum opera usi sunt, potiore ratione nostra aetate cum magis ingravescat necessitas magisque animarum periclitetur salus, etiam a Religiosis omnibus⁴ qui perfectionem caritatis Salvatoris mundi prosequuntur, auxilium postulent.

Hi sane, miros fructus perpetuantes, quos in Ecclesia decursu saeculorum in regno Christi dilatando et animarum salute procuranda protulerunt, apostolatus operibus maiore in dies studio ac mensura, pro sua quisque conditione incumbant, sub auctoritate Sacrorum Praesulum quibus iure divino animarum cura est concredita, perfecta concordia activitatisque coordinatione sive inter se sive cum Clero saeculari sedulo servata.⁵

Religiosi id praestare debent imprimis, orationis et expiationis atque propriae vitae exempli apostolatu, ad cuius ampliorem aestimationem et generosius studium Sacrosancta Synodus eos magnopere hortatur.⁶ At, salva indole Religiosorum quae ex instituto vitam contemplativam profitentur, ad externa quoque apostolatus opera accedant oportet; quae, si exercentur in spiritu caritatis et obedientiae atque iuxta normas Apostolicae Sedis, non est dubitandum quin, nedum noceant, potius ad ipsorum Religiosorum vitam spiritualem conferant. Qua autem ratione ipsi Religiosi hisce operibus, sub Episcoporum moderamine, in singulis dioecesibus vacare debeant, attentata propria cuiusque Instituti natura, accurate est definiendum, ut haec intensior et universalior activitas ordinate procedat et quodvis damni periculum penitus avertatur.

Quapropter Sacrosancta Oecumenica Synodus haec quae sequuntur decernit ac statuit:

I. PRINCIPIA FUNDAMENTALIA

1. [*Primum principium: Episcopi sub Romani Pontificis auctoritate in dioecibus duces apostolatus*]. Religiosi alique Sodales Statuum perfectionis, qui ratione propriae professionis in Ecclesia peculiari vinculo Romano Pontifici⁷ tamquam Supremo Superiori devinciuntur, apostolatu operam navant, iuxta munus una cum Instituti approbatione acceptum, vel etiam, ab ipso Romano Pontifice specialiter vocati.

Quoad apostolatum vero in dioecibus exercendum, principium fundamentale esto: Episcopos utpote Apostolorum successores quos Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam, mandatum accepisse gregis Domini partem sibi concreditam pascendi sub Romani Pontificis auctoritate; ideoque varia apostolatus opera utriusque Cleri in propria dioecesi apte ordinandi.

Quapropter Religiosi omnes filiali semper obsequio ac reverentia Episcopos prosequi debent et, quoties ad apostolatus opera vocantur, ita «munia sua exercere tenentur ut Episcopis auxiliatores adsint et subsint»,⁸ servatis quidem de iure servandis.⁹

Quin immo Religiosi magno honori sibi ducant Sacrorum Pastorum postulationibus votisque prompte ac fideliter obsequi ut in opera apostolatus externa magis magisque incumbant et ampliores partes in ministerium salutis humanae sub Episcoporum regimine suscipiant, secundum sui quisque Instituti indolem et Constitutiones, quae si necesse sit ad hunc finem sunt congrue accommodandae.¹⁰

2. [*Secundum principium: Religiosi in apostolatu exercendo tales remanere debent*]. Religiosi alique Sodales Statuum perfectionis in externa apostolatus opera immissi, tales manent et omnino manere debent animo et opere.

Quapropter Episcopi singulorum Institutorum vitam religiosam, peculiarem Religiosorum finem, Constitutiones et Statuta necnon Superiorum auctoritatem in subditos, ad normam iuris,¹¹ tueantur.

Proinde etiam in apostolatu, sub Episcoporum regimine exercendo, regularis observantia, qua Religiosorum vita spiritualis maxime custoditur ac fovetur, et subiectio propriis Superioribus debita, integre maneant oportet, quod in bonum ipsius apostolatus cessurum non dubitatur.¹²

3. [*Tertium principium: De exemptione Religiosorum*].¹³ Romanus Pontifex vi suae potestatis episcopalis ordinariae et immediatae in omnes et singulas Ecclesias et in omnes et singulos Pastores et fideles¹⁴ in bonum Ecclesiae universae ad Seipsum, vel in Ecclesia Orientali ad Patriarcham,¹⁵ advocare potest Religiones, easque ab Ordinariorum locorum iurisdictione subducere.¹⁶

Haec autem exemptio, nisi aliter expresse a Romano Pontifice statutum fuerit, non est absoluta et illimitata. Ipsa enim ordinem internum potissimum¹⁷ respicit quo melius in Religionibus omnia sint inter se apta et connexa, ac sodales singuli pacato et aequabili vitae cursu utantur, ac denique incremento et perfectioni religiosae conversationis consulatur.¹⁸

Quatenus vero de apostolatu agitur locali, qui adiutricem operam Ecclesiasticae Hierarchiae praestare debeat, prorsus necesse est ut sine Episcopo nihil fiat¹⁹

a sacris utriusque Cleri administris, itemque a religiosis utriusque sexus sodalibus.

Idecirco, in singulis dioecesibus firma manet, ad normam iuris, subiectio Religiosorum Ordinarii loci potestati prout episcopale munus perfungendum et animarum rite ordinanda curatio requirunt,²⁰ ita ut sarta tecta sit dioecesana disciplina.²¹

Debitum autem obsequium erga Sacros Praesules minime impedit quominus Religiosi, sicut in praeterito, etiam hodie bonorum operum in Ecclesia validi sint suscitatores strenuique promotores, dummodo eorum incepta a competenti ecclesiastica auctoritate semper legitime sanciantur atque cum ceteris apostolatus operibus rite coordinata procedant.²²

II. NORMAE DE SUBIECTIONE RELIGIOSORUM ORDINARIIS LOCORUM IN OPERIBUS EXTERNIS EXPLENDIS

4. [*Subiectio Religiosorum cuiusvis ritus Ordinariis vel Hierarchis locorum*]. Religiosi omnes cuiusvis ritus, etiam religionis exemptae, Ordinarii vel Hierarchae loci iurisdictioni ad normam iuris²³ subsunt in iis omnibus quae ad cultum divinum, ad curam animarum et ad apostolatus opera, in dioecesi exercenda, spectant, salvis, pro Orientalibus, Patriarcharum iuribus.²⁴

5. [*Subiectio Religiosorum pro diversitate ritus*]. § 1. Religiosi omnes, exempti quoque, operam navantes in locis ubi ritus a proprio diversus unicus est vel ita fidelium numero praevalens ut communi aestimatione unicus censeatur, a loci Ordinario vel Hierarcha huius ritus in iis quae sacrum ministerium respiciunt, pendent, eique ad normam iuris subiiciuntur.²⁵

§ 2. Ubi vero plures sunt loci Ordinarii vel Hierarchae, iidem Religiosi in munere obeundo apud fideles rituum diversorum, tenentur normis quae ab ipsis Ordinariis et Hierarchis communi consilio dantur.²⁶

6. [*Subiectio Religiosorum in locis Missionum*]. Licet etiam in locis Missionum vigeat exemptio Religiosorum intra ambitum suum legitimum, tamen, propter peculiaria adiuncta sacri ministerii in his locis exercendi, observanda sunt specialia statuta a Sede Apostolica data vel approbata²⁷ ad relationes inter Ordinarium loci et Superiorem religiosum moderandas, praesertim in Missione alicui Instituto concredita.

7. [*Subiectio Religiosorum legibus et decretis Ordinarii loci*]. § 1. Omnes Religiosi, etiam exempti, tenentur legibus, decretis et ordinationibus, etiam²⁸ ab Ordinario loci latis, quae spectant ad sacram praedicationem populo habendam, ad christifidelium, praesertim puerorum, catechetica institutionem et liturgicam efformationem, ad varia apostolatus opera et uniformem agendi modum in actibus bonum commune dioeceseos promoventibus, necnon ad fidelium aedificationem ac decorem clericalem.

§ 2. Iidem insuper legibus et decretis, etiam²⁹ ab Ordinario loci latis cultum respicientibus tenentur in suis ecclesiis et oratoriis publicis necnon semipublicis, si ad haec ordinarie fideles accedant, salvo proprio ritu quo legitime utuntur et habita ratione ordinis Divini Officii choralis et sacrarum functionum ad finem specialem Instituti pertinentium.

8. [*Subiectio Religiosorum decisionibus Conferentiarum Episcoporum*]. Item

ea omnia, quae Episcopalis Conferentia in natione aut regione pro omnibus servanda edixerit, Religiosi una cum Clero saeculari studiose servare debent, sub Ordinarii loci moderamine.³⁰

Idem servandum erit quoad actionem pastorem et socialem ab Episcopis praescriptam aut commendatam.

III. DEDICATIO RELIGIOSORUM EXTERNIS OPERIBUS APOSTOLATUS

9. [*Norma generalis de immissione Religiosorum in opera apostolatus*]. Ut Religiosorum immissio in externa apostolatus opera, iuxta principia superius tradita, rite ordinateque procedat, prae oculis in primis habenda est diversitas Institutorum, quae ex proprio eorum fine speciem et munus in Ecclesia adimplendum sortiuntur, cauto praesertim ne ob activitatem intensius exercendam, vita religiosa et contemplativa detrimentum capiat.

Insuper attendenda est diversitas ipsorum operum, inter quae praeminent illa quae sunt unicuique Instituto propria.

10. [*Opera propria Institutorum specialiter promovenda*]. Opera cuiusque Instituti propria, quae, scilicet, probante Apostolica Sede, sive ab ipsa foundatione, sive ob venerandas traditiones assumpta et inde Constitutionibus aliisque propriis Instituti legibus definita et ordinata sunt, Religiosi sedulo promoveant, peculiari habita ratione spiritualium dioeceseon necessitatum et servata cum Clero saeculari et cum aliis Institutis similia opera exercentibus fraterna concordia.

Etenim, Instituta statuum perfectionis merito censentur, una cum ecclesiastica approbatione, munus accepisse opera propria in Ecclesia, servatis servandis, promovendi. Quare, etiam Ordinarii locorum opera Institutorum propria utpote in bonum animarum tum Ecclesiae universae, tum ipsius dioeceseos ordinata, libenter foveant ac tueantur.³¹

11. [*Moderamen generale operum propriorum et operum ab Ordinario loci Religiosis commissorum*]. § 1. Opera propria, quae in Instituti domibus, etiam locatis, exercentur, ab eiusdem Superioribus dependent, qui iuxta Constitutiones ea regunt ac moderantur.

Attamen eiam huiusmodi opera Ordinarii loci iurisdictioni, ad normam iuris, subiiciuntur.³²

§ 2. Opera vero, etiam Instituti propria, quae ab Ordinario loci committuntur aut cum eius mandato exercentur, eiusdem Ordinarii auctoritati et directioni subsunt, firma tamen manente vigilantia ex parte Superiorum Religiosorum, non solum super vitam sodalium, sed etiam ut ipsi sibi commissa munia rite adimpleant.³³

12. [*Opera et associationes propria in domo condenda permissa*]. Ad ordinatam et fructuosam cooperationem consequendam inter varia opera quae sive ad dioecesim ipsam, sive ad paroecias sive ad Instituta Status perfectionis pertinent:

1. Constituendae novae domus permissio facultatem secum fert pia opera Instituti propria exercendi, nisi quaedam expresse ab Ordinario loci in ipsa permissione concedenda excepta sint.³⁴ Idem valet, sublato quovis privilegio, quoad associationes Instituti proprias erigendas, quae non sint constitutae ad modum corporis organici; pro aliis autem ad modum corporis organici constitutis erigendis, Ordinarii loci licentia in singulis casibus requiritur.³⁵

2. Domorum religiosarum iam constitutarum sodales nequeunt sine expressa Ordinarii loci licentia, opera ad cultum divinum vel ad animarum curam vel ad apostolatum spectantia, licet suae religionis propria vel ipsi domui religiosae annexa, ex novo³⁶ inire; aut, iam antea legitime inita, deserere, sine expresso Ordinarii loci consensu, salvo recurso in suspensivo ad Apostolicam Sedem.³⁷

3. Collatis consiliis cum Superiore competenti, loci Ordinarius decernere valet quae spectant ad coordinanda opera,³⁸ quae ad cultum divinum vel ad animarum salutem in ecclesiis vel domibus Religiosorum geruntur, cum activitate paroeciae, in cuius territorio sitae sunt, firmo praescripto n. 7, § 2.

13. [*De peculiaribus operibus assumendis*]. Non expedit quidem ut Religiosi alique ipsis aequiparati, munia suscipiant, etiam sacerdotalia, quae illos a vita communi habitualiter segregent.³⁹ Nihilominus in casu specialis necessitatis, Superiores, rogati ab Ordinario loci, quosdam sodales ad haec munia destinare curent, sedulo servatis normis ab Apostolica Sede datis adhibitis cautelis ne vita religiosa aliquod patiatur detrimentum.

14. [*De opera subsidiaria a Religiosis praestanda*]. § 1. Apostolica navitas sodalium Statuum perfectionis, qui vitam mere contemplativam non profitentur, non ita circumscribitur operibus sive propriis Instituti sive ceteris occasionaliter assumptis, ut pro urgentibus animarum necessitatibus et Cleri penuria, ab Ordinariis locorum vocari nequeant non tantum Sacerdotes, sed et omnes Sodales viri et mulieres Statuum perfectionis, ut in variis dioeceseon vel regionum ministeriis adiutricem operam praestent.

§ 2. Si Ordinarii loci iudicio Religiosorum auxilium necessarium aut valde utile censeatur ad multiplicem apostolatus operam exercendam et ad caritatis ac pastoralis muneris incepta fovenda in paroeciis saecularibus vel in dioecesanis associationibus, a Superioribus religiosis, eodem Ordinario rogante, petatum auxilium pro posse praestandum est.⁴⁰

Id sane fieri non debet cum gravi detrimento disciplinae religiosae vel operum quae Institutum in bonum Ecclesiae iam suscepit. Sed, religiosa disciplina quantum fieri potest incolumi servata, Sodales cum debita dependentia a propriis Superioribus, prompto animo suum exhibere debent auxilium.

15. [*Applicatio normarum extra ambitum dioecesanum*]. Normae de sodalium Statuum perfectionis immissione in opera et ministeria dioecesana sub modamine Episcoporum exercenda ad alia quoque opera et ministeria quae ambitum dioeceseos superant, congrua congruis referendo, applicandae sunt.

16. [*Applicatio normarum in locis Missionum*]. In locis Missionum ubi tot tantisque variis necessitatibus spiritualibus populorum in peculiaribus et quandoque valde arduis conditionibus vitae et laboris est occurrendum, praecedentes normae de immissione Religiosorum in opera apostolatus opportune aptandae sunt iuxta speciales Instructiones Apostolicae Sedis; ita quidem ut religiosa vita et disciplina, peculiaribus exigentiis accommodata, sarta tecta semper maneat et Superiorum Religiosorum auctoritas in suos subditos cum potestate Ordinarii loci sic coordinetur ut efficaciter exerceri valeat.

IV. DE MINISTERIO PAROECIALI RELIGIOSIS COMMITTENDO

17. [*De directione paroeciarum Religiosis committenda*]. Quoties gravis spiritualis fidelium necessitas urgeat in dioecesi, Religiosi ad maiorem in posterum partem habendam in paroeciis regendis ab Ordinario loci vocari possunt.

18. [*De modo committendi Religiosis paroecias*]. Ordinarius loci auctoritate propria potest, de consensu competentis Superioris, paroeciam religioso Instituto committere,⁴¹ etiam ecclesiam religiosam in paroecialem erigendo. Haec paroeciae commissio potest fieri sive in perpetuum sive ad certum praefinitum tempus:⁴² in utroque casu id fieri debet mediante conventionem scripta inter Ordinarium et competentem Superiorem Instituti, qua, inter alia, expresse et accurate indicentur quae ad opus explendum, ad personas eidem addicendas et ad res oeconomicas spectant.

V. DE OPERIBUS APOSTOLATUS RITE COORDINANDIS

19. [*Coordinatio apostolatus: necessitas*]. Quo impensior Religiosorum activitas apostolica in commune bonum tum Ecclesiae universae cum singularum dioeceseon vel regionum plenius cedat, necessaria est sive inter diversa Instituta sive cum Clero saeculari, etiam in ambitu paroeciali, arcta operum et actionum coordinatio, pari zelo et diligentia ab Ordinariis locorum et Superioribus religiosis promovenda, ex qua una acies ad Regnum Dei in animabus roborandum et extendendum, potentissima constituatur.

20. [*Coordinatio apostolatus: caritas, regula suprema*]. Fecunda coordinatio actionis apostolicae non pendet solum ab organica dispositione operum et virium, sed maxime a supernaturali animarum et mentium habitu, qui in caritate radicatur ab eaque nutritur et profluit. Ideo, ad hanc exoptatam coordinationem obtinendam norma suprema ea sit ut, singulorum iuribus servatis, omnia ab omnibus cum mutua aestimatione et perfecta caritate fiant, solum attendendo ad gloriam Dei et animarum salutem.

21. [*Coordinatio apostolatus: quoad opera etiam propria*]. Perfecta apostolatus coordinatio, praeter varia opera communia dioeceseos comprehendit etiam opera propria singulorum Institutorum, quae in bonum dioeceseos vel regionis cedunt.⁴³

22. [*Coordinatio apostolatus: competens Auctoritas et ratio procedendi*]. § 1. Apostolatus opera rite coordinare competit imprimis Apostolicae Sedi pro universa Ecclesia, deinde Sacris Praesulibus sive singulis in sua cuique dioecesi, sive variis eorum coetibus ad hoc legitime constitutis si de apostolatu agatur per integras regiones promovendo.

§ 2. Sane, omnino decet et expedit ut hac in re Sacri Praesules, pro parte apostolatus a Religiosis suscepta, non procedant nisi praeviis consiliis initis cum Superioribus, qui aequum ferre valent iudicium de iis quae eorum sodales convenienter praestare possunt.

Superiores vero religiosi Sacrorum Praesulum placitis iuxta normas statutas libenter obsecundent.

23. [*Coordinatio apostolatus: Consilium coordinans*]. Valde exoptandum est

ut speciale in unaquaque dioecesi instituatur Consilium cui Ordinarius loci praesit et in quo uterque Clerus partes habeat. Huius Consilii munus erit ea quae ad apostolatus opera eiusque coordinationem spectant investigare, perpendere atque practicas expromere conclusiones quas Ordinarius loci ad effectum deducere valeat, servatis de iure servandis.⁴⁴

Quando autem in praefato Consilio de re Institutorum laicalium sive virorum sive mulierum propria tractabitur, Superiores alique legitimi delegati horum Institutorum vocandi erunt, informationes super quaestionibus discutiendis daturi et mentem suam manifestaturi.

Expedit quoque ut similia Consilia instituantur pro totius nationis vel alicuius regionis territorio, ut munia et incepta apostolica quae ad universaliores tendunt, effectus consiliiis collatis cum Superioribus religiosis, efficacius promoveantur et aptius coordinentur.

24. [*Coordinatio apostolatus: conventus utriusque cleri*]. Curent pariter Sacri Praesules ut habeantur utriusque Cleri conventus et collationes indolis culturalis et pastoralis, ad fovendam mutuam cognitionem et penitorem compaginem in apostolatu exercendo. Quibus conventibus et collationibus uterque Clerus interesse tenetur.

25. [*Coordinatio apostolatus: adiutrix opera Conferentiarum Superiorum Maiorum*]. Conferentiae Superiorum Maiorum in pluribus nationibus erectae hanc Institutorum coordinationem in apostolatu pro sua parte promoveant, habita ratione⁴⁵ eorum quae ab Episcopis circa apostolatum statuta fuerint.

26. [*Coordinatio apostolatus: Conferentiae inter Episcopos et Religiosos*]. Ad fovendas concorditer et fructuose mutuas relationes Episcopos inter et Religiosos, quoties id opportunum videbitur, convenient Episcopi et Superiores religiosi per se aut per suos delegatos, ad negotia tractanda, quae universim ad apostolatum in natione aut provincia pertinent.⁴⁶

27. [*Resolutio de quaestionibus ad novum Codicem remittendis*]. Ad Pontificiam Commissionem, quae Codicem Iuris Canonici recognoscendum curabit, munus demandatur tractandi et suis in locis ea referendi, quae in Appendice huius capituli proponuntur, habita ratione animadversionum, quae a Patribus Concilii scripto fiant.⁴⁷

NOTAE

¹ Ut ex ipso titulo colligitur, obiectum directum huius *Capitis* non sunt opera apostolatus, quibus curae animarum subvenitur, in se considerata et propter se descripta, sed quatenus a Religiosis, sub Episcoporum regimine, exercentur.

In hoc schemate exarando Commissio Mixta (scilicet Commissio de Episcopis et Dioeceseon regimine, ac Commissio de Religiosis) eius brevitati, quantum potuit, consulere curavit. Materia autem est ampla et complexa, quae paucioribus verbis saepe sine integritatis ac perspicuitatis praeiudicio haud facile exponi potest.

² Cf. *Pontif. Roman.*, in Ordinatione Presbyteri.

³ PIUS XII, Litt. Encycl. *Mystici Corporis*, 27 iunii 1947: A.A.S. 25 (1943) 241.

⁴ Vox «Religiosus», licet *sensu stricto et specifico* designet sodalem qui vota publica in aliqua Religione nuncupavit, attento tamen elemento fundamentalī tribus spe-

ciebus Status perfectionis acquirendae communi, nempe, christianae perfectionis professione evangelicis consiliis solide fundata, nihil impedit quominus eadem vox, praesertim si adiective sumpta, *latiore sensu* adhiberi valeat pro aliis quoque sodalibus Status perfectionis. Determinatio sensus stricti vel lati ex ipsa rei natura vel contextu sermonis innotescit.

⁵ His verbis congruenter declaratur schematis finem non esse Religiosos ad opera apostolatus exercenda vocare et excitare, quasi in eo ipsi hucusque defecerint; sed illos hac de re pluribus titulis iam bene meritos, urgere ut apostolicis ministeriis ob prementes hodiernas necessitates, maiore studio ac mensura incumbant, et quidem sub Sacrorum Praesulum moderamine, perfectaue concordia et coordinatione sive inter se sive cum Clero Saeculari. Eorum autem apostolatus intra iustos limites contineatur oportet, ne periculoso activismo cum spirituali detrimento personali et ipsius apostolatus perniciose cedant (cf. n. 9).

⁶ In Ecclesia, apostolatus non exhauritur solis operibus *externis*, quae scilicet personas ministrandas directe attingunt, v.g. praedicatio, ministratio aegrotis, etc.; comprehendit etiam opera *interna* quae intra personam illa operantem sistunt, ut orationes et expiationes, merito vocatae opera vitae contemplativae (cf. S. TH., *Summa Th.*, II^a-II^{ae}, Q. 188, a. 3). Igitur, orationes et expiationes tamquam authenticus, fecundus et necessarius apostolatus habendae sunt, peculiaris quidem religiosorum vitae contemplativae et in sua forma genuina conservandus. Ideo, etsi omnes Religiosi apostolatu incumbere debeant, ad opera autem *externa* implenda non sunt omnes indiscriminatum vocandi, sed pro cuiusque eorum conditione vitae ab Ecclesia probata, retinentes esse servanda non tantum fundamentalia principia vitae religiosae, sed et ipsas exigentias vitae contemplativae, secundum propriam cuiusque Instituti indolem (cf. n. 9).

⁷ Cf. CIC, can. 499, § 1; CICO, *De Religiosis*, can. 23.

⁸ Prus XII, *Allocutio*, 8 dec. 1950: A.A.S. 43 (1951) 28.

⁹ Animadversum est aliquando huiusmodi clausulas « servatis quidem de iure servandis » vel « ad normam iuris » legem enervare. Pro rei veritate, e contra, dicendae sunt perfecta indole iuridica et haud raro opportune adhibitae, non ad sermonem inutiliter ampliandum vel legem arbitrario modo coarctandam aut attenuandam, sed ad illam rite definiendam et intra debitos limites continendam. Significant enim ius de quo agitur non esse absolutum, sed congruenter circumscribendum, ne summum ius summa evadat iniuria. Neque illae clausulae ad ius *hodie* vigens remittunt, scilicet ad CIC aut CICO, sed ad ius quod vigeat quando Decreta Conciliaria executioni mandabuntur.

¹⁰ Constitutiones dicuntur accommodandae, non necessario cum mutatione *finis* specialis Instituti, quasi deberet de vita contemplativa transire ad activam vel ad diversa opera non sibi propria. Fine quidem cum indole propria Instituti servato, constitutiones exigentiis hodierni apostolatus et debitae Ordinario loci subordinationi, prout necessarium, melius aptentur, ut sodalium activitas efficacior sit et congruentius ordinata procedat.

¹¹ « Ad normam iuris ». Valent hic ea quae supra dicta sunt in nota 9.

¹² Principium hic statutum iis quae in notis 5 et 6 habentur, plane respondet.

¹³ Commissio Mixta noluit de *exemptione Religiosorum* ex professo tractare. Mandato Summi Pontificis obsequens, servata quidem exemptione, normas tradidit quibus Religiosi magis, sub Episcoporum moderamine, in apostolatus opera incumberent et amplior vigeret cooperatio inter Clerum dioecesanum et Religiosos (cf. *Quaestiones posita*, p. 9, ad II c).

¹⁴ Cf. CIC, can. 218, § 2: Potestas Romani Pontificis est potestas « vere episcopalis, ordinaria et immediata tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles »: cf. cann. 615; 618.

¹⁵ Cf. CICO, *De Religiosis*, cann. 10, § 1 et 164.

¹⁶ Cf. CIC can. 500; CICO, *De Religiosis*, can. 24.

¹⁷ Exemptio dicitur ordinem potissimum *internum* respicere, quo scilicet melius in Religionibus omnia sint inter se apta et connexa, ac sodales singuli pacato et aequabili vitae cursu utantur, ac denique incremento et perfectioni religiosae conversationis consulatur (cf. LEO XIII, Const. Apost. *Romani Pontifices*, 8 maii 1881: *Acta Leonis XIII*, vol. II [1882] 234). Dicitur autem *potissimum*, quia, etsi praevalenter, non tamen exclusive ordinem *internum* respicit: exemptionem autem ad ordinem *internum* simpliciter et unice restringere, esset procul dubio illam pessumdare, imo aequipollenter negare. Sed multiplices sunt casus, in quibus Religiosi etiam exempti iurisdictioni Ordinarii loco sunt obnoxii, debita dumtaxat facta differentia inter ordinem *internum* et ordinem *externum*. Dum enim casus legitimae immixtionis Ordinarii loci in ordinem *internum*, qui est proprius Instituti, rariores sunt, casus subiectionis Ordinario loci in ordine *externo*, qui est proprius dioecesis, longe plures exstant, ut ex ipso Codice Iuris Canonici (*plus quam quinquaginta*) clare eruitur, praesertim relate ad apostolatus opera, quae sacrorum Praesulum moderamini nativo iure subsunt. In schemate autem exarando constans fuit cura, ut, ex una parte, servaretur incolumis ordo internus Institutorum quae propriam et efficacem in Constitutionibus habent ordinationem iuridicam quae eorum vitae et disciplinae apte consulitur; et, ex altera parte, ut casus dependentiae Religiosorum ab Ordinario loci *in ordine externo*, praesertim quoad apostolatus opera exercenda, *maiore cum amplitudine* tractarentur, etiam a Codice in pluribus derogando, « prout episcopale munus perfungendum et animorum rite ordinanda curatio requirunt » (PIUS XII, *Annus Sacer*, Allocutio diei 8 dec. 1950: A.A.S. 43 [1951] 28). Porro ex eiusmodi casibus, quidam in ipso Decreti schemate referuntur, alii vero, utpote magis particulares, ad Commissionem pro revisendo Codice (prouti in Appendice iuridica) opportune remittuntur.

¹⁸ LEO XIII, Const. Apost. *Romani Pontifices*, 8 maii 1881: *Acta Leonis XIII*, vol. II (1882) 234.

¹⁹ PIUS XII, *Epist. ad Card. Valeri pro Congressu utriusque Cleri in Hispania*, 20 sept. 1956: A.A.S. 48 (1956) 663.

²⁰ *Id.*, *Alloc.* 8, dec. 1950: A.A.S. 43 (1951) 28.

²¹ LEO XIII, Const. Apost. *Romani Pontifices*, 8 maii 1881: *l.c.*

²² Hoc ultimum comma additum est ad dissipandum quorundam timorem ne subordinatio Religiosorum Ordinario loci, in operibus apostolatus exercendo, eorum spiritum « inventionis » (v. « iniziativa », scil. ad nova et proficua incoepa capessenda pro regno Dei et animarum salute) practice suffocaret, tollendo possibilitatem nova incoepa excogitandi et promovendi: id quod maximo cum bono Ecclesiae et animarum in praeterito praestiterunt.

²³ Clausula restrictiva « ad normam iuris » (cf. supra dicta in nota n. 9) additur, quia apostolica opera universaliora exercenda sunt secundum mandatum competentis auctoritatis, quae esse potest vel ipsa Apostolica Sedes vel Coetus Episcoporum alicuius regionis. Immo, tale mandatum certa ratione in ipsis constitutionibus Instituti haberi potest. Sic, pro Instituto ad missiones paroeciales peragendas condito, Ordinarius loci qui huiusmodi Instituti domum in sua dioecesi permiserit, sodales impedire nequit quominus in alias dioeceses quoque se conferant missiones praedicaturi.

²⁴ Cf. CICO, *De Religiosis*, can. 5, § 2; *De Clericis*, cann. 240-282.

²⁵ Cf. CICO, *De Religiosis*, can. 5, § 1; *De Clericis*, cann. 5, 15 et 195, § 1, 4^o.

²⁶ Cum omnes casus dependentiae ab Ordinario loci, in eiusmodi adiunctis, praevideri nequeant, consulto, iuxta animadversionem in Commissione Praeparatoria Centrali factam, textus redactus est in actuali forma indolis magis generalis (cf. CICO, *De Clericis*, can. 4).

²⁷ Haec specialia statuta Sedis Apostolicae ordinem *externum* directe tangunt, scilicet, opera missionalia a religiosis, sub auctoritate Superioris Ecclesiastici Missionis,

adimplenda, incolumi manente vita religiosa, ut perspicue habetur in *Instructione* S. Congregationis de Propaganda Fide diei 8 decembris 1929 «Ad Vicarios Praefectosque Apostolicos et ad Superiores Institutorum, quibus ab Apostolica Sede missiones concreditaе sunt». Ideoque, officium utriusque Superioris, Ecclesiastici nempe et Religiosi, his verbis fundamentaliter definitur: «Regula primaria sit ut Superior (Ecclesiasticus) Missionis, praeter casus in iure praevisos, ne sese ingerat in disciplinam regularem et universim in ea omnia, quae ad vitam religiosam referuntur. Vicissim, Superior Religiosus ne sese immisceat aut quocumque modo se occupet in iis quae ad regimen missionis pertinent». (Praefata Instructio, § 21).

Prae oculis autem habendum est Religiosos, in Missionibus, sub duplici regimine iuridico constitui posse. Vel sunt in missione proprio Instituto ab Apostolica Sede concredita, quo casu applicandae sunt speciales normae praefatae Instructionis; vel in missione ab Ordinario loci simpliciter admissi sunt; tunc iure communi reguntur, attento quidem peculiari capite VIII: *De Vicariis et Praefectis Apostolicis* (cf. CIC, Lib. II, Tit. VII; CICO, *De Clericis*, cann. 368-373).

²⁸ Particula «etiam» hic consulte ponitur, quia huiusmodi leges, decreta et ordinationes, quibus tenentur Religiosi, imprimis ab Apostolica Sede prodire possunt et prodeunt.

²⁹ Pro particula «etiam», cf. superius dicta, ad notam 28.

³⁰ Cf. Decretum *De Episcopis ac de dioeceseon regimine*, caput III: De nationali Episcoporum coetu seu Conferentia n. 22. Inter alia recensentur negotia cum Gubernio Civili tractanda, quae totam attingant Nationem: talia sunt ex. gr. negotia de re scholari, administrativa, de morali usu iurium civilium, et his similia.

³¹ Non solum *vita religiosa* incolumis servanda est, sed et ipsius Instituti *vocatio specialis*, quae ex fine et operibus propriis dignoscitur. Inde magni momenti est distinctio inter opera *propria* Instituti, iuxta veluti missionem ab Apostolica Sede una cum approbatione accepta sedulo promovenda, et *alia*, etsi indoli Instituti consentanea. Propterea Religiosi non sunt *indiscriminatim* ad quaelibet opera apostolatus exercenda vocandi; sed imprimis, ad illa quae sibi propria sunt. Huius normae negligentia certo detrimento verteret tum Instituto, tum ipsi apostolatu in Ecclesia, licet dioecesis aliquod emolumentum particulare ex ea percipere posset. Hoc autem minime excludit coordinationem exercitii operum propriorum cum aliis in dioecesi, ut specialiter inculcatur in n. 10.

³² Cf. *supra* n. 4.

³³ Opera *propria* alicuius Instituti Religiosi sunt duplicis rationis: vel sunt propria reduplicative, i.e. non solum obiective pro sua specifica natura, sed etiam subiective quoad eorum possessionem, quatenus in dominio proprietatis Instituti posita (etiam in domibus Instituti locatis) v.g. Collegium quod Institutum iuventuti erudiendae possidet. Vel opera sunt propria tantum obiective pro sua specifica natura, dum in concreto ab Ordinario loci cui pertinent accipiuntur exercenda: v.g. directio Seminarii dioecesani alicui Instituto ad clericos formandos condito commissa; praedicatio missionis paroecialis a sodalibus Instituti missionariorum ab Ordinario loci in determinata paroecia permissa.

Hac distinctione clare patet dependentiam ab Ordinario loci in operibus etiam propriis exercendis non eandem esse in utroque casu: laxiorem quidem in priore (cf. § 1), rigidiores, in altero (cf. § 2).

³⁴ Hoc praescriptum derogat CIC can. 497, § 2 (cf. CICO, *De Religiosis*, cann. 9, § 1, 1^o; 19 § 2), saltem quatenus in eo exclusio alicuius operis proprii Instituti in erectione domus permittenda expresse non habeatur.

³⁵ Iuxta CIC, can. 686, § 3, pro associatione fidelium «ad modum organici corporis constituta» erigenda, Religiosi semper indigent, singulis in casibus, Ordinarii loci licentia; pro alia autem associatione propria Instituti erigenda, licentia includitur in ipsa permissione erigendi domum. Schema hunc ultimum casum assimilat operibus pro-

priis de quibus in prima parte huius numeri 1, et proinde associatio inde ab initio excludi posset (cf. CICO, *De Clericis*, cann. 533, § 2; 556, § 2).

³⁶ Hic derogatur iterum CIC, can. 497, § 2 qui facultatem exercendi opera propria ipso facto erectionis domus *simpliciter concedit*, sine determinato tempore; dum schema huius licentiae usum restringit ad tempus ipsi domus erectioni proximum, ita ut specialis CICO, *De Religiosis*, can. 20.

³⁷ Cf. CICO, *De Religiosis*, can. 10.

³⁸ Facultas hic Ordinario loci concessa directe spectat « ad opera coordinanda ». Ei ergo non competit opera imponere vel aliquem religiosum exigere ad aliquod opus perficiendum: competit vero opera ab Instituto actu gesta vel legitime assumenda « cum activitate paroeciae » coordinare. Sic ordo internus Instituti ab omni detrimento servatur, quod in bonum ipsius Ecclesiae redundat.

³⁹ Cum vita communis in quavis religione sit stricte obligatoria (cf. CIC, can. 606, § 2; CICO, *De Religiosis*, cann. 137, 152, § 2), non est relinquenda nisi propter graves et cogentes causas, adhibitis omnibus cautelis necessariis ne sodalis, extra propriam familiam versatus, ab eiusdem disciplina in ipsa vita communi fundata alienus fiat neque spiritum proprium amittat (cf. CICO, *De Religiosis*, can. 181).

⁴⁰ Hic non datur Ordinario loci facultas *exigendi* tale subsidiarium auxilium; sed, ipso rogante, Superiori imponitur *obligatio* « pro posse » petitum auxilium praestandi, cui Superiori etiam pertinet de possibilitate vel impossibilitate id praestandi pro sua prudenti conscientia iudicare. Sic ordo internus Instituti incolumis servatur et dioecesis necessitatibus inquantum fas est subvenitur.

Insuper haec auxilii subsidiarii praestatio modum etiam habet servandum in comitate sequenti descriptum: « Id sane fieri non debet... » consequenter ad ea quae in secundo principio fundamentali ponuntur (cf. *supra* n. 2; CICO, *De Religiosis*, can. 154).

⁴¹ Facultas Ordinario loci hic concessa derogat CIC, can. 1442. Si autem de aliqua paroecia in missione alicui determinato Instituto commissa ageretur, recursus obligatorius ad Apostolicam Sedem forte esset retinendus ne opera Superioris Missionis, qui etiam est sodalis Instituti cui missio committitur, paroeciae religiosae ultra modum multiplicentur.

⁴² Commissio Mixta consulte abstinuit determinare modum committendi paroeciam Religiosis sive per *unionem iuridicam* domui religiosae, iuxta CIC, can. 1425 (cf. CICO, *De Clericis*, can. 490), sive per *meram commissionem permanentem* Instituto datam, mediante speciali conventionem secundum praxim praeter Codicem inductam et in Codice pro Ecclesiis Orientalibus sancitam (cf. CICO, *De Clericis*, can. 491).

⁴³ Cf. *supra* n. 10.

⁴⁴ Huiusmodi Consilium coordinans aliquomodo praeformatur in CIC, can. 303, quo Vicarii vel Praefecti Apostolici suadentur « ... prout siverit opportunitas, (ut) missionarios saltem praecipuos tum religiosos tum saeculares proprii territorii congregent semel saltem in anno, ut possint ex singulorum experientia et consilio deducere quae sint ordinanda perfectius ».

⁴⁵ Non omnia quae in Conferentia Episcoporum tractantur per modum praecepti intimantur. Ideo, consulto retenta est formula: « habita ratione », quae certo includit etiam observantiam eorum quae reapse praeciuntur.

⁴⁶ Iste conventus, praeter Conferentias constitutas inductus, suam habere potest utilitatem. Non est organum permanens, sed participantes singulis in casibus convocandi sunt, etiam intra limites unius dioecesis quin ad organum interdioecesanum recurratur.

⁴⁷ Quasdam quaestiones, praesertim de dependentia Religiosorum ab Ordinariis locorum, Commissio opportune remittendas esse censuit (in Appendice) ad Commissionem pro revisendo Codice Iuris Canonici, ne Concilium ad particularia descendere videretur.

Appendix ad Caput III

DE QUIBUSDAM PARTICULARIBUS QUAESTIONIBUS

1. [*De subiectione Religiosorum legibus et decretis Ordinarii loci vel Conferentiarum Episcopali in quibusdam casibus particularibus*]. Omnes Religiosi, etiam exempti, tenentur legibus, decretis et ordinationibus ab Ordinario loci vel a Conferentia Episcoporum latis, quae respiciunt, inter alia:

- a) *usum publicum instrumentorum omnium communicationis socialis;*
- b) *accessum ad publica spectacula;*
- c) *adscriptionem vel cooperationem societatibus seu associationibus, quas Ordinarius loci vel Conferentia Episcopalis cavendas esse edixerit;*
- d) *habitum ecclesiasticum, firmis quidem manentibus CIC can. 596 et CICO, de Religiosis, can. 139 et secundum hanc quae sequitur rationem: Ordinarius loci vel Conferentia Episcopalis, ad vitandam fidelium admirationem prohibere potest quominus Clerici, sive saeculares sive religiosi, etiam exempli, habitum laicalem publice deferant. Item prohibere potest quominus publice deferatur habitus clericalis vel religiosus propter aliquam intolerantiam ex parte Gubernii Civilis vel morum populi, vel propter aliam gravem causam bonum commune dioeceseos, vel regionis aut nationis respicientem.*

Ex his quae dicta sunt de habitu ecclesiastico non licet deducere Ordinarium loci vel Conferentiam Episcopalem facultatem habere Religiosis Clericis imponendi *pro suo arbitrio* habitum Cleri Saecularis, et multo minus aliis Religiosis prohibendi proprium habitum.

2. [*De licentia Ordinarii loci requisita ad causam civilem introducendam*]. Omnes religiosae personae, sive physicae sive morales, exemptae vel non exemptae, atque etiam omnes coetus quos Religiosi moderantur, prohibentur quominus sine licentia Ordinarii loci ubi degit persona quae actionem promovet et, si casus ferat, Ordinarii loci in quo causa introducitur, per se vel per alios causam civilem aut criminalem, apud magistratum laicum instituat.

Haec ab Ordinario loci dependentia Religiosorum, quae eorum nativam facultatem propria iura legitimis mediis tuendi laedere videtur, non sine reluctantia a Commissione de Religiosis, omnibus perpensis rationibus, admissa est (cf. CIC, can. 1646 et can. 1652; CICO, *De Iudiciis*, cann. 161, 167).

3. [*Commissio operibus ab Ordinario loci conventione facienda*]. Pro quavis commissione operis apostolatus ab Ordinario loci alicui Instituto status perfectionis facienda, servatis ceteris de iure servandis, ineatur conventio scripta inter ipsum et competentem Instituti Superiorem, qua, inter alia, perspicue definiantur quae ad opus explendum, ad sodales eidem addicendos et ad res oeconomicas spectant.

De hac re nihil habetur nec in CIC neque in CICO.

4. [*De moderamine operum ab Ordinario loci Religiosis commissorum*]. Sodales religiosi pro operibus, quae ab Ordinario loci Religiosis committuntur aut cum eius mandato exercentur, veri idonei eligendi sunt atque, praesentante vel saltem assentiente proprio Superiore, ab ipso Ordinario loci nominantur ad cer-

tum tempus mutuo consensu definitum. Iusta vero de causa a munere amoveri poterunt ad nutum tam loci Ordinarii, monito Superiore, quam Superioris, monito Ordinario, aequo iure, non requisito alterius consensu; nec alter alteri causam iudicii sui aperire, eoque minus probare tenetur, salvo recurso in devolutivo ad Apostolicam Sedem.

In *schemate Decreti* « De Religiosorum opera pro animarum cura in dioecibus gerenda », facta distinctione inter opera *propria* religiosi Instituti et opera quae ab Ordinario Religiosis *committuntur*, traduntur normae generales quoad moderamen eorumdem operum. Norma quae hic statuitur *pro altero casu*, analogica est praescripto can. 456 CIC quoad nominationem parochi religiosi.

Quoad *remotionem* vero ab huiusmodi officio, haec dispositio respondet praescripto CIC can. 454, § 5 (cf. CICO, *De Clericis*, cann. 494, § 5; 516, § 1; 518, § 1).

5. [*Commissio operis ab alia persona conventionem facienda*]. Quoties opera alicui Instituto committenda sit non a loci Ordinario, sed de eius licentia ad normam n. 11, ab alia persona physica vel morali sive ecclesiastica sive civili, id non fiat nisi per scriptam conventionem Ordinario loci praevis exhibendam, in qua perspicue definiantur quae ad opus explendum, ad sodales eidem addicendos et ad res oeconomicas spectant.

De hac re nihil habetur neque in CIC neque in CICO.

6. [*De suppressione domus religiosae vel operis*]. § 1 Domus religiosa sive formata sive non formata, ad Religionem exemptam pertinens, supprimi nequit sine beneplacito Apostolico et inconsulto Ordinario loci.

Hic numerus derogat can. 498 CIC, vi cuius domus Religionis exemptae stricto iure supprimi potest inconsulto Ordinario loci, etsi Sedes Apostolica pro praxi habeat (quod plerumque ipsi Superiores religiosi facere solent) ad suppressionem domus religiosae non procedere nisi Ordinario loci audito.

§ 2. Cum a Superioribus ob personarum penuriam suppressio alicuius domus vel operis petitur, Ordinarius loci petitionem benigne consideret.

Praescriptum § 1 tamen, congruenter temperatur hac secunda paragrapho. Generaliter enim Superiores suppressionem domus petunt ob difficultates illam sustentandi, deficientibus sodalibus vel redditibus. In his extremis casibus, licet dioecesis suppressione domus detrimentum patiatur, Superiores ad impossibilia non debent cogi.

7. [*De Ecclesiis non paroeciis Religiosorum vel iisdem commissis*]. § 1. Rector cuiuscumque ecclesiae religiosae, quae non sit adnexa domui religiosae, a loci Ordinario est approbandus. A munere vero amoveri potest ad nutum tam loci Ordinarii, monito Superiore, quam Superioris, monito Ordinario, aequo iure, non requisito alterius consensu, iuxta normam statutam in can. 454, § 5 CIC.

Primum comma plane congruit cum can. 480, § 2 CIC (cf. CICO, *De Clericis*, can. 520, § 2); hoc in casu Rector ecclesiae nominatur a competente Superiore religioso, sed indiget approbatione Ordinarii loci.

Alterum comma est complementum prioris, sed praescriptum in sua forma est novum, quatenus nempe, saltem explicite, Episcopo agnoscitur facultas removendi, iusta de causa, huiusmodi Rectorem, aequo iure ac Superiori religioso, iuxta eam normam quae de remotione parochi religiosi statuitur in can. 454, § 5 CIC.

Differt hic casus ab illo de ecclesia alicui domui religiosae adnexae, cuius Superior, munere etiam fungens (nisi aliter provisum fuerit) Rectoris Ecclesiae, ad normam Constitutionum instituendus et amovendus est.

§ 2. *In Ecclesiis Religiosorum, etiam domibus religiosis adnexis et exemptis:*

1° *Functiones paroeciales peragi nequeunt.* Praescriptum plane congruit cum CIC can. 481, et CICO, *de Clericis*, can. 521: sed in seqq. numm. huius paragraphi derogatur pluribus correlativis canonibus.

2° *Divina officia etiam sollemnia ibidem celebrari possunt, salvis legitimis foundationis legibus et dummodo non noceant ministerio paroeciali; in dubio autem utrum huiusmodi detrimentum contingat, necne, Ordinarii loci est rem dirimere, et opportunas normas praescribere ad illud evitandum.*

Ut patet, extenditur etiam ad ecclesias Religiosorum praescriptum can. 482 CIC (cf. CICO, *De Clericis*, can. 522).

3° *Si ecclesia, Ordinarii loci iudicio, ita a paroeciali distet ut paroeciani non sine gravi incommodo possint paroecialem ecclesiam adire ibique divinis officiis interesse:* a) *loci Ordinarius potest Rectori aliive legitimo Superiori praecipere ut horis populo commodioribus officia celebret, fidelibus dies festos ac ieiunia denuntiet, et catechetica institutionem et Evangelii explicationem tradat;* b) *parochus potest ex eadem Sanctissimum Sacramentum inibi forte asservatum, pro infirmis desumere.*

In utroque commate extenditur ad ecclesias Religiosorum, etiam domibus religiosis adnexas et exemptas, praescriptum can. 483 CIC (cf. CICO, *De Clericis*, can. 523), quod in actuali Codice valet solummodo de ecclesiis quae non sint adnexae (can. 479, § 1 CIC) domibus communitatis religiosae.

4° *Sine Rectoris vel alius legitimi Superioris licentia saltem praesumpta, nemini licet in ecclesia Missam celebrare, Sacramenta ministrare aliasve functiones sacras peragere; haec vero licentia dari vel negari debet ad normam iuris.*

Haec norma plane congruit cum praescripto can. 483 CIC (cf. CICO, *De Clericis*, can. 523): sed praescriptum iisdem omnino terminis (etiam, ex. gr. pro inciso «*licentia dari vel negari debet ad normam iuris*») extenditur ad ecclesias domibus religiosis adnexas et exemptas. Idem valet de seq. num. 5, ubi tamen attendendi sunt cann. 1337 et 1338.

5° *Quod attinet ad conciones in ecclesia ad populum habendas, licentia Ordinarii loci semper requiritur ad normam iuris concedenda.*

6° *Rector Ecclesiae aliisque legitimus Superior, sub auctoritate Ordinarii loci servatisque legitimis statutis ac quaesitis iuribus, debet curare seu advigilare ut divina officia ad sacrorum canonum praescripta ordinate in ecclesia celebrentur, et ne quidquam fiat quod sanctitati loci ac reverentiae domo Dei debitae quoquo modo repugnet.*

Quae in can. 485 CIC cf. CICO, *De Clericis*, can. 525, § 1) partim dicuntur de Rectore simplicis cuiusdam ecclesiae, hic extenduntur ad Superiorem religiosum qui ad normam Constitutionum munere fungitur Rectoris ecclesiae adnexae domui religiosae et exemptae, qui idcirco debet haec sua officia adimplere «*sub auctoritate Ordinarii loci*».

7° *Si ecclesia pertinet ad aliquam Religionem, bonorum administrationi, sacrae suppellectili atque aedium sacrarum conservationi et decori Superior reli-*

gius consulere debet. Si Ecclesia non est religiosa, iisdem consulere debet Rector sub dependentia Ordinarii loci, salva proprii Superioris religiosi vigilantia.

Nihil novi videtur hoc praescriptum continere, idque congruit quoad substantiam cum praescripto can. 630, § 4 CIC (quoad sacrarum aedium conservationem, etc.), et CICO, *De Clericis*, can. 525, § 1 et 2, ubi res clarius exhibetur, iis fere terminis qui in hoc numero « Appendicis iuridicae » assumpti sunt.

§ 3. *Ecclesiae Rector aliusve legitimus Superior etiam curare et advigilare debet, sub auctoritate proprii ecclesiae Ordinarii, ut onera fideliter impleantur.*

Nulla in hac paragrapho videtur adesse innovatio.

8. [*De cura animarum in ecclesiis Religiosorum exercenda*]. *In omnibus ecclesiis et in omnibus oratoriis publicis vel semipublicis, ad Religiosos pertinentibus, quae de facto habitualiter christifidelibus pateant, Ordinarius loci praecipere potest ut episcopalia documenta publice legantur, ut diebus dominicis et festis de praecepto in Missis Evangelium explicetur, et catechetica institutio habeatur, ut denique specialis stips colligatur pro determinatis inceptis dioecesanis, nationalibus vel universalibus, ad Episcopalem Curiam postea sedulo mittenda.*

Oratoria semipublica, cum in commodum ipsius communitalis erecta sint neque liberum sit illa adire (cf. CIC can. 1188, § 2, 2°), de se ad ordinem internum Instituti religiosi pertinent, in quem Ordinarius loci sese immiscere non debet. Attamen, si « de facto habitualiter christifidelibus pateant », aequum est ut Ordinarius loci, pro suo munere pastoralis in hos fideles exercendo, intervenire valeat prouti hic conceditur, facultatem ipsi a CIC can. 483 concessam (cf. CICO, *De Religiosis*, can. 159, § 2) extendendo.

9. [*De visitatione ecclesiarum et oratoriorum ab Ordinario loci*]. *Ordinarius loci ius habet visitandi Religiosorum etiam exemptorum ecclesias et oratoria, semipublica quoque si ad haec ordinarie fideles accedant, relate ad observatiam legum generalium et decretorum episcopalium de cultu divino.*

Quod si forte abusus in hac re Ordinarius deprehenderit, frustra Superiore religioso monito, propria auctoritate ipse per se providere potest.

Facultas, quae hic Episcopo agnoscitur visitandi ecclesias et oratoria Religiosorum exemptorum, derogat can. 512, § 2 CIC, ubi ius visitationis valet quidem pro ecclesiis et oratoriis *Congregationis* religiosae clericalis, non vero pro ecclesiis et oratoriis eorum qui in iure nomine « Regularium » veniunt (cf. can. 488, 7°).

Quoad oratoria *semi-publica*, valet animadversio superius facta (ad num. 8).

Item facultas exstirpandi abusus, in subiecta materia, quae in ecclesiis Religiosorum etiam exemptorum irrepserint, quatenus dicitur « propria auctoritate ipse per se providere potest », derogat canoni 617, § 1, ubi Episcopus potest solummodo rem deferre ad Sedem Apostolicam (Cf. CICO, *De Religiosis*, cann. 166, § 1; 167, § 2, 2°).

10. [*De visitatione scholarum aliorumque operum ab Ordinario loci*]. 1. *Ordinarius loci quaslibet Religiosorum scholas, collegia, Oratoria, recreatoria, patronatus etc., exceptis tantum scholis internis pro Instituti propriis alumnis, visitare potest, sive per se sive per alium, in iis quae ad alumnorum institutionem ac disciplinae rationem, atque ad personas seu ad taxas ab alumnis solvendas spectant.*

Haec clausola CIC can. 1382 *duplitter* derogat: a) quia ius visitationis Ordinarii loci ad plura extendit in praefato canone non contenta; b) quia exemptionem a visitatione Ordinarii loci confert omnibus scholis internis pro Instituti

propriis alumnis (in can. 1382 agitur solummodo « de scholis internis pro professis religionis exemptae »): eadem enim est pro omnibus ratio.

§ 2. *Item quascumque scholas, hospitalia, orphanotrophia aliaque similia instituta, ad opera religionis vel caritatis sive spiritualis sive temporalis destinata, etsi Religiosorum etiam exemptorum sint propria vel iisdem concredita, Ordinarius loci visitare potest, sive per se sive per alium, quoad observantiam iustarum legum civilium de paedagogica et hygienica institutione deque tutela ac securitate adversus infortunia.*

11. [*De subiectione associationum fidelium Ordinario loci*]. Omnes fidelium associationes, etiam ab Apostolica Sede erectae, licet subsint ductui ac moderamini alicuius Religionis, iurisdictioni subsunt et vigilantiae Ordinarii loci, qui ad normam sacrorum canonum eas invisendi ius habet et munus.

Quod si in externa apostolatus opera vel in cultum divinum promovendum incumbant, praescripta de hac re ab Ordinario loci edita servare debent.

Amplior haec Ordinarii loci potestas quoad associationes derogat canoni 690, § 1, quatenus hic supprimitur incisum; « nisi speciale obstet privilegium » (cf. CICO, *De Clericis*, can. 532, § 2). Item valet de iure visitandi, in altero commate.

12. [*De emptione et alienatione non facienda inconsulto Ordinario loci*]. Religiosi omnes, etiam exempti, prohibentur sive per se sive per alios emere vel alienare bona immobilia aut aedes exstruere in dioecesi, inconsulto Ordinario loci.

Huiusmodi prohibitio Religiosis facta multipliciter derogat praescriptis vigentis Codicis, ubi Religiosorum « acquirendi » facultas peculiaribus restrictionibus non est obnoxia (cf. CIC can. 531), et « alienandi » facultas eas restrictiones tantum habet, quae in can. 634 recensentur. Ceterum, hoc novo praescripto non requiritur pro Religiosis positiva Ordinarii loci licentia, sed dicitur tantummodo quod emptio aut alienatio, item aedium exstructio, fieri non debet « inconsulto Ordinario loci ».

13. [*De stipe quaeritanda et subsidiis publice colligendis*]. § 1. *Coetus Episcopalis cuiusque nationis valet, auditis Superioribus religiosis quorum interest, normas de stipe quaeritanda statuere, quae ab omnibus Religionibus servari debent, iis non exclusis quae ex instituto mendicantes vocantur et sunt, salvo tamen eorumdem mendicandi iure.*

Cum haud raro contingat stipem extra ambitum dioecesanum quaeritare, poterit opportunitas adesse, ut communes normae intra ambitum alicuius nationis seu regionis a Coetu Episcoporum, auditis Superioribus, praestituantur, ad huiusmodi rem provide moderandam (cf. CIC cann. 621-624; CICO, *De Religiosis*, cann. 171-173).

§ 2. *Item, ad subsidia ope subscriptionis publicae colligenda ne procedant Religiosi sine consensu Ordinarii loci ubi subscriptio promovetur.*

Huiusmodi praescriptio, in suis terminis, est nova, atque in id tendit ut, in eiusmodi quaeritandi forma (pro religiosis aut piis causis seu foundationibus aut institutis etc.), quae frequentior in dies fieri videtur, quilibet praecaveatur abusus, et debitae moderationis normae servantur.

14. [*De oblationibus fidelium intuitu paroeciae factis*]. Oblationes et legata pia, quae in ecclesia paroeciali religiosa fiunt, etiamsi haec sit ipsius communis religiosae, praesumuntur intuitu paroeciae facta, nisi aliud certo constet.

Huiusmodi norma seu clausula, saltem inde ab aliquot annis, in conventionibus de paroeciis Religionis concedendis, communiter inseritur, iuxta instructiones et praxim S. Congregationis Concilii.

Caput IV

DE PASTORALI CURA PECULIARIUM QUORUMDAM FIDELIUM COETUUM

Pastores animarum curam peculiarem quorundam coetuum fidelium sedulo habere tenentur, qui ob specialem eorum condicionem communi ordinaria parochorum cura pastoralis non satis idonee frui valent, aut eadem penitus carent. Quamplurimi enim sunt *migrantes*, qui scilicet patrium locum derelinquere coguntur ob victum quaeritandi necessitatem, vel ob tristes suarum Nationum condiciones vexationesque religionis causa obortas, et regiones vel civitates adeunt in quibus populus alia lingua loquitur et quandoque fidem catholicam non profitetur. Nisi igitur apte illorum cura spiritalis peculiari modo exerceatur, in fide et pietate facillime tepescere solent ac saepius a vita christiana degenda prorsus deficiunt, eo vel magis quod quamplures migrantes a propria familia separati diu manere debent, proptereaque in magnis periculis haud raro sunt ne gravem morum honestatis iacturam faciant; iidem praeterea saepius insidiis pravorum hominum patent, qui eorum consuetudinem quaerunt potius ad spiritualem ipsorum ruinam, quam ad materialem ipsorum utilitatem.

Item, plane singulari modo consulendum est bono spiritali fidelium *maritimorum*, qui dicuntur, qui scilicet aut vitam in navibus ducere debent, sive artem nauticam vel piscatoriam exercentes, sive operam in illis impendentes, aut portibus addicuntur maritima itinera adparaturi. Peculiari pariter pastoralis subsidio indigent fideles *aëronavigantes*, viri nempe et mulieres qui, in velivolis aut in aërodromis ministeria explentes, vel extra moenia civitatis commorantur, vel parumper hic atque illic consistunt dum itinera conficiunt.

Nomades etiam, qui longe lateque passim semper vagantur artem circensibus ludis exercentes, speciali sacrorum pastorum cura impense adiuvandi sunt, ut vitam christianam ducere valeant.

Denique, *peregrinatores* (vulgo turistae) qui delectationis vel rusticationis causa per externas civitates iter faciunt, vel in salubribus locis ad montes aut ad marium lacuumque oras commorantur aut etiam in campis consistunt, particulari egent cura spiritali, ut opportuna commoda quae inde iidem haurire possunt, in detrimentum fidei et morum non cedant sive pro ipsis, sive pro christifidelibus qui ibidem in diversoriis operam suam impendunt aut proprium domicilium habent.

Ut igitur apte ac fructuose praefatorum coetuum fidelium cura pastoralis exerceatur, Sancta Synodus mandat ut peculiare Directorium Pastorale pro diversis singularum nationum seu regionum adiunctis conficiatur, in quo expresse ratio etiam habeatur principiorum et normarum generalium quae sequuntur:

I. DE FIDELIUM MIGRANTIUM CURA PASTORALI

Naturale hominum et familiarum ius ad emigrandum arbitrario modo ob totalitarismi vel imperialismi aut immoderati nationalismi placita abrogari vel iniuste coartari non potest.

Episcopi et parochi sollerter consulere tenentur migrantium bono spirituali et etiam, quo melius fieri potest, eorum bono sociali. Non solum autem ad alium ritum assumendum migrantes nullimode induci possunt, verum etiam sedulo curatur oportet ut iisdem verbum Dei in propria eorum lingua nuntietur, qua pariter iidem uti valeant in receptione sacramentorum.

Ut migrantium bono apte prospiciatur peculiares constituentur Comitatus dioecesani et Subcomitatus paroeciales; insuper autem iis in nationibus in quibus quamplurimi migrare solent specialis constituatur Commissio Episcoporum, ut actio pro migrantibus melius determinetur et annectatur.

Norma generalis ubique semper servetur ut iurisdictione personali pro migrantibus eorum Missionarii a loci Ordinario instruantur, utque paroeciae personales legitime constituentur pro migrantibus eiusdem nationis vel eiusdem linguae aut ritus ubi iidem in magna adsint multitudine.

II. DE CURA PASTORALI FIDELIUM MARITIMORUM

« Opus apostolatus maris », ad pastorem maritimum curam exercendam, in universo orbe promovetur et dirigitur a Secretariatu Generali Internationali, cuius est etiam operam dare ut Missionarii maritimum in nationibus quoque non catholicis munus suum obire valeant.

In qualibet maritima natione peculiaris Commissio Episcoporum constituatur, vel saltem unus deputetur Praesul ad Opus apostolatus maris in tota natione promovendum et moderandum, praeprimis vero ad curandum ut in doctrina christiana plene instituantur atque in religiosa et morali educatione rite perficiantur alumni Institutorum et Scholarum quae ad nautas excolendos et efformandos ordinantur.

III. DE PASTORALI FIDELIUM AERONAVIGANTIUM CURA

Ordinarii locorum, in quorum territorio sint aërodromi civiles, sedulo promoveant « Opus apostolatus caeli », qui dicitur, ad bonum spirituale curandum sive eorum qui iter aërem peragunt, sive eorum qui in velivolis aut in aërodromis aliquo ministerio funguntur. Ad Missam saltem diebus festis celebrandam et ad sacramenta, pro opportunitate, administranda idoneus sacerdos deputetur, qui etiam praecipuis linguis loquatur; oratorium quoque, in maioribus saltem aërodromis, erigatur et proprius cappellanus designetur.

IV. DE FIDELIUM NOMADUM CURA PASTORALI

Episcoporum Conferentiae Nationales peculiarem Commissionem Episcopalem constituent, cuius sit opportune providere ut nomadum cura spiritualis diligenter exerceatur per aptos et idoneos cappellanos, a proprio eorum cuiusque Ordinario loci designatos et de consensu competentis eorum Superioris, si sint Religiosi.

Cappellani nomadum iurisdictioni Ordinarii loci subsunt, in cuius territorio actu commorantur, et ab eodem facultates obtinere debent quae ad sacrum ministerium exercendum sunt necessariae.

V. DE CURA PASTORALI FIDELIUM PEREGRINATORUM

Iis in nationibus, in quibus magna esse solet peregrinatorum multitudo, a respectiva Episcoporum Conferentia Nationali peculiaris Commissio aut determinatus Praesul designetur, ut eorum curae pastoralis apte et opportune prospiciatur secundum normas ab Ordinario loci statutas, in cuius territorio peregrinatores actu commorantur.

Sedulo etiam satagant Ordinarii, ut in rebus fidei et morum apprime instituantur personae utriusque sexus, quae praeparantur ad operam suam rite navandam in tabernis et in diversoriis, ad quae peregrinatores confluere solent.

Item, Ordinarii prudentem sed sollertem diligentiam adhibeant ut leges seu edicta aut decreta ab auctoritate publica nationis vel regionis condantur vel urgeantur, quibus morum integritas in tuto ponatur.

Appendix ad Caput IV

DIRECTORIUM PASTORALE PRO CURA SPIRITUALI PECULIARIUM QUORUMDAM FIDELIUM COETUUM

I

DE PASTORALI CURA FIDELIUM MIGRANTIUM

[*Prooemium*]. Apostolica Sedes, cui ius et officium competit ea omnia quae-rere et parare quae in universum spirituali ac morali bono cedant fidelium emigrantium actionemque communem promovere, coordinare et moderari, opportunas edidit leges et normas pro emigrantium cura gerenda in Constitutione Apostolica « Exsul Familia », anno 1952 promulgata.¹

Sed Concilii Patres magnopere exoptant ut illae normae ac leges, quae de emigratione adhuc vigent, diligenter recognoscantur novisque rerum personarum ac locorum adiunctis opportune accommodentur, ita ut hac in re maiores habeant facultates sive Episcoporum Conferentiae sive ipsi Episcopi, quorum auctoritas sarta tecta servari debet.

(*Introductio*). Nomine « migrantium » ii praesertim veniunt qui ob victum quaeritandi necessitatem vel ob tristes suarum nationum condiciones vexationesque religionis causa obortas, patriam vel domum vel familiam suam, sive ad tempus sive in perpetuum, derelinquere coguntur.

Cum migrationes hominum, sive externae sive internae sive ad tempus sive in perpetuum, sive liberae sive coactae, magis in dies augeantur et universas fere orbis terrarum gentes ac nationes respiciant, Sacri Pastores gravissima earumdem

migrationum problemata attento animo considerent oportet, ut filiorum migrantium spirituali atque sociali bono prospiciant ac pro viribus consulant.

Id enim faciendum est, ut « iidem Ecclesiae ubique persentiant caritatem, eo praesentio rem efficacioremque, quo magis eius cura eiusque indigent auxilio ».²

PRINCIPIA GENERALIA

1. [*Episcoporum et parochorum obligatio*]. § 1. In primis tenentur Episcopi sollertem actuosamque curam habere de fidelibus migrantibus.³

§ 2. Parochi quoque fidelibus suis, qui alio emigrant, consulere debent donec iidem in novam ecclesiasticam communitatem inserantur, fideles vero qui in eorum paroeciam veniunt paterna caritate excipere tenentur iisque, quo melius fieri possit, adiutricem operam praebere ad eorundem bono sive spirituali sive sociali consulendum.⁴

2. [*Emigrantium ritus servandus*]. Meminerint Sacri Pastores sancte servandum esse ius antiquitus fidelibus recognitum ad proprium ritum in divinis celebrandis propriumque sermonem in ministrandis sacramentis et in verbo Dei audiendo.⁵

3. Sacri Pastores fideles suos edoceant:

a) (*Ius naturale emigrandi asserendum*). Deum rerum universalium Creatorem in totius generis humani utilitatem bona omnia condidisse, unde hominibus pateant oportet commigrandi viae; id enim aut minus in humanum genus pietas quam naturae ius ipsum suadet;⁶ itemque ius familiarum ad servandam unitatem ad fovendum congruum incrementum et honestam sustentationem exercetur.⁷

b) (*Errorum refellendi*). Ficta, commenticia atque iniqua esse declarent decreta quae naturale ius hominum ad migrandum proprio arbitrio coerceant et populos alio migrare compellant, incolas invitos deportent, civesque e familia, e domo, e patria abstraere audeant.⁸

c) (*Mutua conversatio et tranquilla insertio fovenda*). Sedulo foveant ordinatam et aequabilem ac temperatam emigrantium conversationem, qua inter advenas et incolas fraterna vigeat caritas et bonum commune plenius ac perfectius promoveatur, atque eorundem tranquilla et sana in novam communitatem insertio aptius praeparetur.

NORMAE PRACTICAE

4. [*Normae de emigratione servandae sunt et opportune tradendae*]. Normae pro migrantibus a competenti auctoritate ecclesiastica statutae, sedulo et integre ab omnibus clericis et religiosis et laicis — pro personarum, rerum, locorum, temporum adiunctis — semper servari debent.

De iis, quae ad migrationem spectant, rite edoceantur alumni qui studiis curriculae theologiae vacant, et saepius de iis agatur a paroco cum suis cooperatibus necnon in conventibus sive sacerdotum sive sodalium actionis catholicae aliarumque associationum, quae ad opera apostolatus promovenda sunt constitutae.

5. [*Comitatus dioecesiani et Subcomitatus paroeciales; dies pro emigratione*]. Peculiares Comitatus dioecesiani et Subcomitatus paroeciales ad migrantium bonum

apte curandum constituentur⁹ et quotannis dies pro migratione, secundum normas ab Ordinario loci praefinitas, sollemniter celebretur.¹⁰

6. [*Commissio Episcopalis pro emigratione constituenda*]. In singulis nationibus, in quibus quamplures migrare solent, specialis constituatur Commissio Episcoporum ut accuratius de rebus seu negotiis agatur, quae ad fideles migrantes attinent.

7. [*Sacerdotes eiusdem nationis aut linguae emigrantium eligendi*]. In singulis dioecesibus, in quibus quamplures migrare solent, cura pastoralis immigrantium sacerdotibus ab Ordinario loci committatur, qui sint eiusdem illorum nationis aut saltem illorum linguam patriam moresque et usus plene noverint. Idem autem Ordinarius ea omnia congrue suppeditare satagat, quae ad eorum honestam migrationem requiruntur et ad opera apostolatus ab iis explenda sunt necessaria.

8. [*Sacerdotes pro migrantibus ad alias dioeceses mittendi*]. Episcopi dioeceseon, e quibus magna fieri solet singulorum fidelium vel familiarum discessio, libenter concedant ut, pro necessitate, unus pluresve sacerdotes, qui suae ipsorum iurisdictioni subiiciuntur, aliam dioecesim in perpetuum aut ad tempus praefinitum petant ad curam pastorem ibi — sub respectivi Ordinarii loci auctoritate — exercendam pro fidelibus, qui ad eandem dioecesim migrant.

9. [*Iurisdictio missionariorum emigrantium: paroecia personalis vel mixta*]. Missionarii fidelium migrantium iurisdictione personali ab Ordinario loci donentur pro illis intra certos fines territoriales exercenda. Ubi autem fidelium migrantium eiusdem nationis vel eiusdem linguae patriae magna est multitudo, paroecia personalis vel mixta¹¹ pro iis legitime constituatur, aut saltem peculiaris Missio pro eorum cura animarum designetur.

10. [*Subiectio missionariorum iurisdictioni Ordinarii loci*]. Fidelium migrantium Missionarii, in suo explendo munere, Ordinarii loci iurisdictioni subsunt, et in sacro ministerio exercendo libenter ac sedulo cum clero paroeciali allaborare satagant.

11. [*Facultas adeundi parochum vel missionarium seu cappellanum emigrantium*]. Fideles migrantes parochum vel cappellanum seu missionarium propriae suae cuiusque linguae patriae libere adire possunt sacramentorum recipiendorum causa; qua quidem facultate gaudent pariter quod attinet ad celebrationem matrimonii, sive iidem sive eorundem consanguinei usque ad secundum gradum lineae rectae inclusive.¹²

12. [*De matrimonio immigratorum celebrando*]. Expedit autem ut parochus loci, antequam matrimonio fidelium immigratorum adsistat, si nupturientes qui recentius advenerunt proprium Missionarium adire omiserint, consulat ipsum missionarium vel, si casus ferat, examen nupturientium eidem committat.

13. [*De confessionibus audiendis*]. Quando agatur de audiendis confessionibus immigratorum, si desit missionarius eiusdem sermonis, sacerdos linguae ignarus, formulas secundum poenitentium sermonem exaratas sibi paret caveatque ne confessiones in lingua sibi ignota excipiat. Absolutio generalis immigratorum, extra periculum mortis, omnino prohibetur.

14. [*Propriae scholae immigrantium condendae et opera seu consociationes*]. De consensu Ordinarii loci, possunt immigrantes proprias scholas pro necessitate

vel utilitate condere, ubi non obstant leges civiles in loco vigentes. Curare possunt etiam ut propria sua opera seu instituta et associationes legitime erigantur, quae tamen cum actione catholica allaborare debent in loco instituta.

15. [*Collaboratio parochorum fidelium emigrantium et immigrantium*]. § 1. Parochi sedulo curent ut fideles, qui alio migraturi sunt, per Officium dioecesanum migrationis praemoneantur, quoad fieri poterit, de opere seu labore quem obire poterunt ac de iis omnibus quae ad bonum familiae comparandum sunt necessaria; itemque opportune praeparentur ut novis vitae condicionibus rite occurrant; praecipue vero ut peculiari institutione catechetica in fide catholica firmiter roborentur.

Proprius emigrantium parochus eorum schedam personalem et familiae transmittere satagat ad parochum vel Ordinarium loci quo illi se conferunt, iisdemque suadeat ut quam primum illuc pervenerint parochum adeant aut missionarium pro immigratis constitutum.

§ 2. Parochus loci immigrationis statim ac de eorum adventu certior factus fuerit, eos paterne excipiat et visitare ne omittat eosque, sive per se sive per Officium dioecesanum migrationis sive per sodales actionis catholicae opportune doceat de omnibus quae necessaria vel utilia sint tum ad eorundem bonum spirituale fovendum, tum etiam ad eorundem bonum oeconomico-sociale promovendum. Prae oculis profecto habeat diversitatem educationis, indolis et traditionis advenarum eorumque mores, ut illorum mentes animumque alliciat et facilius Christo lucrifaciat.

§ 3. Parochus autem et Ordinarius loci paterna sollicitudine fideles prosequantur, qui solummodo ad tempus alio demigrant, hortatorias litteras et commentaria dioecesana vel paroecialia ad illos mittant eosque visitare satagant, servatis de iure servandis.

16. [*Migratio familiarum fovenda et iura migrantium tuenda*]. Auctoritates ecclesiasticae et consociationes catholicae magna diligentia et sollertia nitantur ut potestas civilis admittat, quatenus fieri valeat vel faciliorem reddat migrationem familiarum, ne earundem unitas seu integritas pessumdetur aut periclitetur.

Pariter sedulo curent ut immigrantium iura, quae secundum doctrinam sociale Ecclesiae iis competunt quod attinet ad laborem et mercedem et habitationem, sancte serventur, utque illorum dignitas, fides religiosa, boni mores integre custodiantur.

II

DE PASTORALI CURA FIDELIUM MARITIMORUM

[*Introductio*]. « Nomine maritimorum, veniunt ii omnes qui nauticam vel piscatoriam artem exercentes sive gubernandi sive inserviendi causa in navibus vitam iugiter ducere coguntur ac proinde nonnisi raro et difficiliter communi parochi cura frui valent, vel portibus addicuntur maritima itinera adparaturi ».¹³

17. [*Secretariatatus Generalis Internationalis A.M.*]. Magni faciant Episcopi Secretariatum Generalem Internationalem ad Opus Apostolatus Maris in universo orbe moderandum institutum ut ubique apte et fructuose pastoralis cura mariti-

morum exerceatur eiusque inceptis libenter faveant, praesertim ut Opus Apostolatus Maris constituatur etiam in nationibus non catholicis.

18. [*Unitas Operis Apostolatus Maris commendatur*]. Expediit ut omnes sacerdotes, qui in navigantium aliorumque maritimorum spiritualem curam incumbunt, unum efforment Opus Apostolatus Maris.

19. [*Leges ac normae ab Apostolica Sede datae servari debent*]. Leges ac normae, quas Apostolica Sedes de Opere Apostolatus Maris accurate statuit, religiose servari debent.¹⁴

20. [*Commissio Episcopalis constituenda*]. In unaquaque natione maritima peculiaris Commissio Episcopalis constituatur, vel unus saltem Praesul promotor deputetur ad moderandum Opus Apostolatus Maris in tota natione.

21. [*Munus Commissionis Episcopalis*]. Commissio Episcopalis totis viribus satagat ut in Institutis ad nautas educandos nec non in scholis nauticis christiana instructio et religiosa ac moralis educatio perficiatur.

22. [*Apta cappellanorum institutio*]. § 1. Cum munus cappellani Apostolatus Maris sive in portibus sive in mari difficilius plerumque evadat aptamque requirat praeparationem, Commissio Episcopalis curet ut sacerdotes ad hoc ministerium, de consensu Ordinarii proprii electi, per conveniens temporis spatium, ductu directoris vel in scholis seu cursibus internationalibus ad hoc dispositis, de percipiendis ac persolvendis propriis officiis studium practicum peragant.

§ 2. Sacerdotes qui ad hoc munus apostolicum specialiter deputantur accurate de doctrina theologica ac sociali nec non de linguis atque variorum populorum moribus consuetudinibusque, quae vitae modernae propriae sunt, praepararentur oportet.

23. [*Cappellani munus in navi*]. Ubi in navi cappellanus proprius permanenter aderit, non solum habitualement curam pastoralement maritimorum ad modum cuiusdam paroeciae ipse exerceat, sed etiam, occasione nacta, illos doceat dogmata christianae religionis illustrando, opportunis conferentiis etiam institutis, necnon eos exhortetur ut vitam legi divinae conformem agant.

Curet etiam privatim ac prudenter cum illis de huiusmodi religiosis quaestionibus colloqui.

24. [*Idoneus nauta qui in navi apostolatus opera gerat*]. Si desit in navi sacerdos — quod plerumque evenire solet — unus ex nautis instituatur qui curam habeat de vita religiosa ac morali communitatis navigantis, orationi praesit, petentibus religiosam instructionem praebet, aegrotantibus aut morientibus sollicita pietate assistat et in funeribus, si quae occurrant, orationes et preces effundat.

25. [*Sacerdotes in portibus designandi*]. Consulendum est ut in singulis portibus unus vel plures adsint cappellani iuxta navium frequentiam, qui unice dicentur in auxilium, in primis spirituale, maritimis praestandum et naves omnes visitandas curent.

26. [*Coetus laicorum qui in portibus Apostolatus opera foveant*]. Insuper in singulis portibus instituatur coetus laicorum utriusque sexus, qui, ductu cappellani, Opus Apostolatus Maris foveant atque adiuvent, maritimos ad sedem

Apostolatus Maris invitent, aegrotantes in nosocomiis degentes visitent, hospitalitatem christianam ipsis acatholicis offerant etc.

III

DE PASTORALI CURA FIDELIUM AERONAVIGANTIUM

[*Introductio*]. Cum magis magisque in dies aëria itinera et commeatus multiplicentur, diligenter curetur oportet bonum spirituale fidelium aëronavigantium eorumque omnium, sive virorum sive mulierum, qui in velivolis et in aërodromis operam praestant seu laborem.

27. [*Apostolatus coeli in aërodromis exercendus*]. Singulis in locis ubi aërodromi civiles exstant, sedulo curent Ordinarii ut Apostolatus coeli qui dicitur, apte et fructuose exerceatur ad bonum spirituale aëronavigantium eorumque qui in velivolis et in aërodromis operantur.

28. [*Sacellum in aëroportibus erigendum*]. § 1. Sacellum in aëroportibus, si fieri potest, erigatur et sacerdos deputetur, linguis exteris eruditus, qui etiam cappellani officio, praesertim in aëroportibus maioribus, fungi valeat.

§ 2. In sacello, saltem die dominica aliisque diebus festis de praecepto Sacrosanctum Missae Sacrificium, statutis horis et ordinata cura, celebretur, et sacramentales confessiones excipiantur. Hinc faciendum est ut in tabellis clare significantur horae celebrationis Missarum et horae pro audiendis confessionibus in variis linguis.

In iisdem sacellis oleum infirmorum in tuta ac decenti custodia asservari debet.

29. [*Aëronavigantium curae opportunum consulendum erit*]. Ubi vero oratorii sacri aedificatio vel proprii cappellani nominatio sit impossibilis, Ordinarius loci spirituali aëronavigantium curae opportune consulat.

30. [*Cura fidelium in velivolis vel aërodromis operam navantium*]. Ecclesiasticae Auctoritates et actionis catholicae consociationes sollicita cura eos omnes prosequantur qui in velivolis vel in aërodromis operam navant. In doctrina christiana, apprime edocti sint oportet ac bonis moribus praediti, ita ut fidem catholicam integram servant et vitam vere christianam ducant, itemque idonei sint ad opera apostolatus opportune explenda.

IV

DE PASTORALI CURA FIDELIUM NOMADUM

[*Introductio*]. Cum assidua et ordinata parochi cura spirituali careant nomades, qui varias orbis terrarum regiones continuo circumire solent, vel propter artem circensibus ludis exercendam vel propter insitam naturam et congenitam animi proclivitatem, opus est ut magis pro iis sollicitudine sacri Pastores afficiantur.

31. [*Commissionis Episcopalis constitutio et Cappellani nomadum designatio*]. In singulis nationibus, Conferentia Episcoporum peculiarem instituat Commissio-

nem Episcopalem ut opportuna leges seu normae, ad pastorem nomadum curam exercendam condantur. Peculiaris autem eorum cappellanus ab Ordinario loci designetur, consentiente proprio eiusdem Superiore maiore si ipse sit religiosus.

32. [*Centra missionalia erigenda*]. Iis in regionibus, ubi magna est nomadum multitudo, pro illis peculiaris centra missionalia constituentur ut, moderatore sacerdote designato ab Ordinario loci, etiam probi et idonei laici ad eorum bonum spirituale, morale et sociale convenienter allaborent.

33. [*Cappellani munus et obligatio*]. Cappellani nomadum subsunt ad normam iuris, Ordinario loci in quo actu commorantur et una cum parcho operam suam praestare tenentur. A proprio autem Directore pendent in iis quae methodum spectant in apostolatu erga nomades adhibendam.

34. [*Parochorum cura pro nomadibus*]. Cum autem nomades et circenses artifices, ut experientia docet, iter frequenter parvisque in comitatibus arripiant, ideoque sine cappellano maneant, cappellanorum cura pastoralis — quae saepe est exigua — adiuvari debet a parochis, in quorum iurisdictionis loco nomades et circenses artifices tabernacula sua ponunt, ita ut parochi curent visitare atque advocare eos ad divinum cultum cum apta praedicatione pro illis specialiter celebrandum, etiam diebus ferialibus, non solum festivis.

35. [*Peregrinationes sacrae favendae*]. Favendae sunt nomadum peregrinationes, una cum cappellanis, ad Sanctuaria Regionis, ut fides eorum magis magisque augeatur etiam iuxta eorum vivendi modum, quod est habitualiter peregrinari.

V

DE PASTORALI CURA FIDELIUM PEREGRINATORUM

[*Introductio*]. Homines quamplurimi sive singuli sive turmatim, per annum, animi relaxationis vel rusticationis vel sanitatis curandae causa, suas domos ad tempus relinquere solent, externas civitates aut montes aut marium lacuumque oras petitori. Decet omnino ut homines eorumque familiae, constanti assueto labore congrue quiescere viresque reficere valeant, sed prorsus oportet etiam ut gravia pericula moralia praepediantur, in quae sive peregrinatores saepius incurere possunt sive cives et ruricolae apud quos ii devertuntur; quamplures enim a familiaribus suis seiunguntur, viri et mulieres plerumque in promiscuo sunt, cupiditatibus abripiuntur praesertim si in campis consistunt, boni cum pravis conversantur, dies festos de praecepto difficilius sanctificare possunt.

36. [*Delegatus Episcoporum designandus pro cura peregrinatorum*]. In singulis nationibus, si expedire videatur, Delegatus a Conferentia nationali Episcoporum designetur ut curae pastoralis peregrinatorum aptius prospiciatur. Ad eundem finem adsequendum etiam peculiaris consilia idoneorum sacerdotum et laicorum instituantur atque diaria vel commentaria periodica edantur.

37. [*Coordinatio apostolatus pro peregrinatoribus in natione vel regione facienda*]. Expedi quoque ut Conferentiae Episcopales, sive regionales sive nationales, de spirituali peregrinatorum cura inter se agant, attentis hodiernis adiunctis

et maximo eiusdem momento pro christiana vita servanda eo vel magis quod apostolica opera bene coordinanda est, quia saepe agitur de quaestionibus, quae exsuperant cleri unius regionis vel nationis possibilitates. Sic maior quoque habebitur disciplinae uniformitas, ut v.g. abstinentiam a carnibus quod spectat.

38. [*Ordinarii loci competentia*]. Salvis praescriptis, quae a Conferentia nationali Episcoporum sint praefinita, proprium est Ordinarii loci ea omnia decernere quae attinent ad pastorem peregrinatorum pro peculiaribus locorum et personarum adiunctis.

Peregrinatorum enim pastoralis cura permulta problemata ponit, quorum solutio expedit ne arbitrio iudicioque singulorum paroeciarum rectorum relinquatur.

39. [*Constitutio delegati Episcopalis et peculiaris Officii*]. Ut salutaris finis facilius obtineatur, valde opportunum est, in dioecesibus, ad quas peregrinatores affluunt vel transeunt, episcopalem delegatum vel potius officium a peregrinatorum negotiis constituere ut vigilem det operam illorum saluti procurandae, qui relationes habeat cum Commissione vel Praesule, a Conferentia Episcopali designatis.

40. [*Apta praeparatio Sacerdotum ad apostolatam pro peregrinatoribus*]. Opus est ut in Seminariis et in Theologiae Pastoralis Studiis de quaestionibus quoque agatur, quae ad curam animarum peregrinatorum spectant, ut apti parentur sacerdotes, linguis scilicet variis periti, doctrina moribusque clari, qui hominum peregrinantium animum, mentem, usus, consuetudinesque plane noscant, iuxta diversos eorum coetus.

41. [*Officia sacerdotum qui spiritualem peregrinatorum curam gerunt*]. § 1. In locis ubi frequentiores sunt peregrinatores, idonei sacerdotes ab Ordinario loci deputentur qui eorum curam pastorem habeant.

§ 2. Iidem autem non solummodo in ecclesia verbum Dei competenter illis proponant, sed etiam conferentias seu lectiones de quaestionibus theologicis, vel de quaestionibus cum rebus fidei aut morum connexis, ad illos habeant extra loca sacra, itemque cum illis de eiusmodi quaestionibus prudenter colloquantur.

§ 3. Curandum est ut functiones religiosas, praesertim Sacrosanctum Missae Sacrificium, diebus dominicis et festis de praecepto, horis quidem hospitibus magis aptis fiant; praedicatio autem habeatur etiam in lingua peregrinatorum, qui maiore numero adsistunt. Item consulendum est ut praesto sint confessarii eiusdem sermonis seu linguae peregrinatorum.

42. [*Cura habenda pro fidelibus in « campis » degentibus*]. Cum magis magisque in dies plures fideles qui in campis (Campings) commorantur, eorum animis apte provideatur, pro posse, opportunis sedulisque curis.

43. [*Laicorum catholicorum consociationes earumque munus*]. Ordinarius loci et parochus magna diligentia et sollertia curent ut, praesertim in tabernis et in deversoriis in quibus sacerdos adesse nequit, laici probi et idonei operam dent — secundum normas et methodum actionis catholicae — ut peregrinatores Deum non obliviscantur et bonum spirituale animae suae non neglegant. Illi pariter, prudenter quidem sed sedulo nitantur, ut leges seu edicta aut decreta ab auctoritate civili condantur et urgeantur, quibus publica morum integritas in tuto efficaciter ponatur.

44. [*Associationes catholicae constituendae*]. Catholicae associationes erigantur

ad bonum spirituale fovendum sive eorum qui tabernas seu deversoria gerunt, sive eorum qui in iisdem operam navant. Sollicita etiam cura a sacris Pastoribus adhibeatur ut normis doctrinae christianae informetur statuta collegiorum aut societatum, quae ad eorum bonum sociale promovendum sunt erecta.

45. [*Opera ab Institutis peregrinationibus fovendis opportune petenda*]. Ad christianam peregrinatorum vitam fovendam in illis, quarum interest, dioecesibus Sacri Pastores collaborationem uniuscuiusque loci Instituti laicorum, cuius opera, ad rem quod attinet, prodesse valeat, exposcant.

NOTAE

¹ PIUS XII, Const. Ap. *Exsul Familia*, 1 aug. 1952. A.A.S. 54 (1952) 652.

² IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Ad Petri Cathedram*, 29 iun. 1959: A.A.S. 51 (1959) 527.

³ S. PIUS X, Motu Proprio *Iam pridem*, 19 martii 1914: A.A.S. 6 (1914) 174.

⁴ *Ibid.*

⁵ CONC. LATER. IV, c. IV: MANSI, XXII, p. 998.

⁶ PIUS XII, Const. Ap. *Exsul Familia: l.c.*, p. 683.

⁷ *Id.*, *Nuntius radiophonicus* de Encycl. « *Rerum Novarum* », 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 195; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 411-12.

⁸ PIUS XII, Const. Ap. *Exsul Familia: l.c.*, p. 684; *Nuntius radiophonicus* in pervigilio Nativitatis anni 1952: A.A.S. 45 (1953) 53 s.

⁹ S. PIUS X, Motu Proprio *Iam pridem: l.c.*, pp. 174-75; PIUS XII, Const. Ap. *Exsul Familia: l.c.*, p. 702, n. 43.

¹⁰ PIUS XII, Const. Ap. *Exsul Familia: l.c.*, p. 702, n. 48.

¹¹ Nomine *paroeciae mixtae* ea paroecia venit, quae territorialis simul et personalis est, i.e. in qua parochus qui eiusdem nationis et linguae est ac immigrantium, iurisdictione personali gaudet pro suis concivibus, extra suam paroeciam degentibus sed intra certos definitos limites.

¹² In Constitutione Apostolica *Exsul Familia*, caput IV, n. 40 conceditur ius, de quo agitur, alienigenis eorumque descendentibus *in primo gradu lineae rectae*, quod multis Patribus ob graves rationes nimis restrictivum videbatur; quapropter non pauci Patres Commissionis Centralis praeparatoriae Concilii Oecumenici et Commissionis de Episcopis et de Dioeceseon regimine ius adeundi proprium Missionarium sine limitatione aut ultra primum gradum lineae rectae extendendum censuerunt. Omnium desideriorum ratione habita proponitur hic solutio media, scilicet extensio huius iuris usque ad secundum gradum lineae rectae inclusive.

¹³ Leges Operis Apostolatus Maris, auctoritate Pii XII conditae, 21 novembris 1957: A.A.S. 50 (1958) 375, n. 2.

¹⁴ Cf. notam ut *supra*.

4

Schema Decreti

DE CATECHETICA POPULI CHRISTIANI
INSTITUTIONE

[*Prooemium*]. Primum Ecclesiae officium est praedicare evangelium; Christus enim Apostolis mandavit: « Euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit condemnabitur ». ¹ Id autem tum maxime facit Ecclesia, cum pro suorum sapientia institutorum et legum pueris adultisque doctrinam religionis impertit, eosque in vitae christianae plenitudinem introducit. Quapropter saepissime Romani Pontifices enixe Ordinarios locorum hortati sunt ad tam pium tamque salutare opus doctrinae christianae tradendae impensiore cura provehendum, cum sacerdos quilibet nullo graviore officio teneatur, nullo arctiore nexu obligetur, quam mandato fideles in christiana doctrina instituendi. ² Idipsum autem vehementer urget etiam haec Sacrosancta Synodus, maxima enim et sedula cura hodiernis temporibus institutio catechetica tradatur oportet, quia fides multorum languescit et placitis mundi saepius fideles inquinantur et ipsa fidei integritas in pluribus regionibus in periculi discrimine versatur; ex altera parte vero manifeste patet quod plurimi fideles profundius sentiunt mysterium Ecclesiae et fructuosa comprobatur impensior annuntiatio preconii salutis per peculiarem actuositatem biblicam, liturgicam, homileticam, ideoque firmiter sperare licet vitam christianam magis magisque efflorescere posse.

Ut autem accuratae normae praeferantur ad institutionem catechetica ordinatam et fructuose pueris adultisque tradendam pro diversis eorum aetate, ingenio et condicione, Sacrosancta haec Synodus quae sequuntur statuit:

1. [*De necessitate institutionis catecheticae populi christiani*]. Catechetica institutio, una cum verbi Dei praedicatione et Sacra Liturgia, vitae christianae veluti cardo ac radix habenda est, quapropter maxime interest ut infantibus, iuvenibus, immo et adultis sedula cura, studio ac perseverantia ipsa semper tradatur.

2. [*De fine institutionis catecheticae*]. Eo institutio catechetica tendit, idque praeprimis tamquam finem persequitur, ut in hominibus fides, per doctrinam illustrata, viva fiat atque explicita, iidemque homines ad vitam agendam excitentur fidei christianae consentaneam et bonis operibus perficiendis iugiter intentam.

3. [*De methodo adhibenda in catechesi*]. Methodus in catechetica institutione adhibenda imprimis respondere debet materiae sacrae de qua agitur, sed et indoles, facultates atque aetas auditorum aliaeque eorum vitae circumstantiae prae oculis habendae sunt, quo aptius atque melius finis supra descriptus attingi valeat.

4. [*De catechetica praeparatione*]. Ita catechistae ad munus suum praeparandi sunt, ut Ecclesiae doctrinam plane apteque cognoscant et in legibus psychologicis atque paedagogicis disciplinis cum theoretice tum etiam practicis exercitationibus satis sint versati, ipsique in fide et caritate vere « radicati et fundati » consistent. ³

5. [*De catecheticae institutionis ordinatione*]. Activitas catechetica in paroecia, dioecesi et natione ita ordinanda atque disponenda est, ut ad omnes sive pueros sive adolescentes sive etiam adultos perveniat. Necessarium est praeterea, ut catechistae opportuna adiumenta et continuam formationem recipere pergant. Sic quoque agendum semper est, ut per centra catechetica in qualibet dioecesi vel natione erecta vel in posterum erigenda, per libros, folia periodica, congressus, et mutuam consultationem internationalem, praeunte et moderante Officio catechetico apud S. Sedem erecto,⁴ institutio catechetica magis magisque viva et efficax sit, temporum adiunctis plene respondeat atque sacro suo fini attingendo fructuose inserviat.

6. [*De libris catecheticis*]. Pro omni genere catecheseos apti libri conficiendi sunt.

a) Iis qui catecheticae institutionem recipiunt catechismi praeprimis alique libri ad rem utiles praesto sint, diversis quidem aetatis ac culturae gradibus necnon vitae exigentiis ac condicionibus convenienter accommodati. Curandum est ut hisce in libris fides et vita christiana apte et fideliter exponantur, utque ipsi spiritu apostolico in aedificationem Ecclesiae sint imbuti. In omnibus autem aetatibus atque institutionis gradibus fideles ad manus habeant selecta capita Sacrae Scripturae et, tempore opportuno, integrum Novum Testamentum.

b) Pro catechistis manualia adsint quae libris supra recensitis respondeant, necnon programmata institutionis catecheticae, quibus iidem adiuventur ad suum laborem recte et secundum ordinem ab Episcopis statutum perficiendum.

7. [*De Directoriis catechisticis*]. A competente Commissione Conciliari conficiatur « Directorium de catechetica populi christiani institutione », ubi agatur de principiis fundamentalibus institutionis catecheticae et formationis populi christiani, deque ordinatione institutionis catecheticae et elaboratione librorum ad rem pertinentium.⁵ Hoc directorium fundamentum praebebit pro Directoriis nationalibus a singulis Episcoporum Conferentiis conficiendis, quae particulares condiciones singularum nationum ac regionum magis respiciant et generalia principia usui practico applicent.

NOTAE

¹ Mc. 16, 16.

² S. Prus x, Litt. Encycl. *Acerbo nimis*, 15 apr. 1905.

³ *Ephes.* 3, 17.

⁴ Cf. Prus xi, Motu proprio *Orbem Catholicum*, 29 iunii 1923: A.A.S. 15 (1923) 327.

⁵ Huius Directorii schema in appendice adnectitur.

Directorium

DE CATECHETICA POPULI CHRISTIANI INSTITUTIONE

(Appendix ad Schema)

[*Introductio*]. Regnum Christi in terris non aliter constabiliri potest, nisi labore et industria Ecclesiae, quae operam det hominibus educandis, maxime vero pueris adultisque doctrina christiana instituendis. Ad quem finem bene assequendum non sufficit ut apti et idonei libri catechetici habeantur, sed requiruntur praeterea cum accurata et efficax ordinatio catechetica, tum normae, nostris temporibus congruenter accommodatae, de methodo institutionis catecheticae tradendae.

Plura ad rem peropportune haud multo ante a Sancta Sede pro universa Ecclesia praescripta sunt, potissimum a Pio XI, qui Motu proprio *Orbem Catholicum*, die 29 iunii 1923, apud Sacram Congregationem Concilii peculiare Officium instituit, cuius est universam in Ecclesia actionem catechetica moderari, indeque eadem Sacra Congregatio Concilii, Decreto *Provido sane*, die 12 ianuarii 1935, certas definitasque normas statuit ad institutionem catechetica pressius ordinandam. Quae ut maiorem vim et effectum sortiantur, haec a Sacrosancta Synodo accuratius determinantur et statuuntur.

I. DE METHODO INSTITUTIONIS CATECHETICAE TRADENDAE

1. [*Proprius institutionis catecheticae finis*]. Proprius institutionis catecheticae finis est ut in hominibus fides, per doctrinam illustrata, viva sit et explicita; itemque ut iidem excitentur ad vitam agendam quae fidei christianae sit consentanea et bonis operibus perficiendis iugiter intenta.

2. [*De methodi necessitate*]. Ad fideles ergo in doctrina christiana fructuose edocendos requiritur ut in tradenda institutione catechetica opportunaeserventur normae, quibus finis revera attingi possit ad quem ipsa institutio ordinatur. Pueri enim fidei veritatibus fundamentalibus edocendi sunt, sed oportet praeterea ut ad ea praesertim considerata et memoriae tradenda alliciantur, quae eos ad amorem Dei movent. Adolescentes vero gradatim perducere debent ad integram doctrinam christianam clare percipiendam et firmiter amplectendam, ita ut plena cum deliberatione Deo adhaereant eiusque mandata servant omni tempore vitae suae. Institutione adultorum denique catechesis continuari et compleri debet, spectatis praesertim peculiaribus eorum temporis adiunctis.

3. [*Ratio servanda in catechetica institutione*]. In catechetica institutione veritates fidei praedicentur uti Evangelium Regni Dei ad salutem hominum, earumdemque organica cohaerentia ostendatur in Christo Iesu Magistro et Salvatore et Domino.

Nitantur igitur in christiana doctrina exponenda parochi et catechistae Sacra Scriptura et Traditio ecclesiastica, prout praesertim in textibus et actione liturgica exprimuntur.

4. [*Unitas vitae inter et catechetica institutionem*]. In doctrina christiana proponenda a factis revelationis divinae et a rebus visibilibus ad invisibilia proce-

datur, ut hi qui instituuntur efficaciter inducantur ad orationem, ad participationem Liturgiae, ad receptionem Sacramentorum, ad opera caritatis et apostolatus, riteque perpendant a vita quotidiana fidem nunquam seiungi debere.

5. [*Integralis institutio praebebenda*]. Ad normas scientiae paedagogicae et artis docendi, in catechetica institutione tradenda, non solius intellectus sed omnium facultatum eorum qui instituuntur ratio habeatur, pro diversa singulorum aetate et ingenio et condicione.

6. [*Parentum obligationes*]. Pueri primis fidei rudimentis a parentibus erudiantur, qui etiam diligenter satagere debent ut illi usum rationis assecuti et sufficienter dispositi quamprimum ad sacram Synaxim accedant.¹ Item, parentes curare tenentur ut filii sui cursus catecheticos studiose et assidue frequentent, qui ipsis sive in paroecia sive in schola destinantur. Ubi vero catechesis paroecialis et scholae catholicae forte deficient, pueri in doctrina christiana a parentibus plene erudiantur oportet. Communitas paroecialis praeterea catechesim foveat et curet, puerosque ac neophytos et catechumenos in sua caritate suscipiat et adiuvet.

7. [*Puerorum institutionis methodus*]. § 1. Methodus intuitiva et positiva adhibeatur, qua facilius et fortius puerorum attentio concilietur.

§ 2. Eadem autem institutio festis ac temporibus liturgicis vertente anno appetitur; et facta et verba salutis explicet quae in Sacra Scriptura proferuntur.

§ 3. Per aptas etiam et idoneas exercitationes secundum normas artis docendi, practice et efficaciter adiuventur pueri ut memoriae mandent ea omnia quae necessario omnes scire tenentur.

8. [*Adsistentia Missae et Sacramentorum susceptio*]. Summa cum diligentia studeat parochus vel catechista sacrificii Missae mirabilia Sacramentorumque divitias tam cordi quam rationi adaperire puerorum, « ut cum tanti frequentatione mysterii etiam crescat eorum salutis effectus », paschali quoque mysterio, quod qualibet dominica pro eis renovatur, non tantum assistant ad vitandam culpam, sed toto corde participant.

Sacerdoti celebranti communiter respondere seque cum eo actuose uniri addiscant.

9. [*Catechetica adolescentium et iuvenum institutio*]. In catechetica institutione adolescentibus et iuvenibus tradenda:

a) Peculiaria instituta, alia pro maribus alia vero pro feminis, foveantur, quae etiam aptis mediis sint instructa ad eorum animos honeste oblectandos.

b) Diligentissime adnitendum est ut ii singuli veritates fidei et morum penitus percipiant, deliberato actu voluntatis plene illis adhaereant, apte easdem profiteantur ac etiam strenue simul ac suaviter eas defendere valeant ab acatholicorum aliorumque adversariorum impugnatione.

c) Specialis adhibeatur industria et sollertia ut iidem fortiter in fide firmentur, et de eventibus vitae quotidianae recte iudicare valeant, moresque suos ita informant ut bonum sive proprium, sive familiae, sive civitatis vere promoveatur.

10. [*Institutio de re sociali*]. « Doctrinae praecepta, quae sunt de rebus socialibus, plerumque per tres hos gradus ad effectum adducuntur: primum quae sit vera rerum condicio circumspicitur; deinde hic rerum status diligenti aestimatione cum praeceptis iisdem confertur; tum demum quid suscipi possit quidve suscipi debeat statuitur, ut normae, quae traditae sunt, pro temporum locorumque ha-

bitu, usurpentur. Qui tres procedendi gradus tribus hisce verbis: *aspicere, iudicare, agere*, passim significantur.

Ex quo valde oportere videtur, hunc gerendarum rerum ordinem iuvenes, non tantum cum animo reputent, sed etiam, quoad fieri possit, in re praesenti servant; ne, quae didicerint praecepta, ea opinentur esse dumtaxat mente volvenda, et non opere pariter explicanda ».²

11. [*Institutio praematrimonialis*]. Specialis autem institutio accurate tradatur oportet nupturientibus. Omnibus enim pueris et adolescentibus positiva educatio castitatis impertienda est, atque doctrina de sublimitate vocationis ad virginitatem illustranda,³ sed adolescentiores et iuvenes apte et idonee etiam edoceri debent de « problematibus amoris » quae dicuntur, de modo sese gerendi tempore sponsalium, de iis quae attinent ad familiam legitime constituendam, de iuribus et officiis coniugum, de christiana filiorum educatione. Quibus de rebus nupturientes per plures saltem hebdomadas rite instituantur oportet a sacerdote, nec non a medico qui spiritu vere christiano sit imbutus, secundum normas a loci Ordinario statutas.

Nec dubitet pastor aptissimum tunc esse tempus, dum cor simul ac gratia in idem tendunt, ad pleniorum de Dei amore et de vita christiana sermonem habendum.

12. [*Institutio catechetica adultorum*]. Nullimode unquam catechetica institutio adultorum neglegatur, eorum praesertim qui, etsi ab infanti aetate baptizati, nullam vel fere nullam in doctrina christiana institutionem receperunt.

13. [*Institutio pro diversis fidelium coetibus*]. In peculiaribus coetibus fideles coadunati, pro diversa eorum condicione specialem habeant institutionem in doctrina christiana, ut de propriis singulorum officiis apprime recte eruditi, testes revera esse possint Christi Iesu, cum in vita personali et domestica, tum in vita professionali et sociali.

14. [*Catechumenatus*]. Institutum quoddam, ad instar catechumenati, erigatur ut ii, qui ad Ecclesiam Catholicam convertuntur, de veritatibus fidei et morum congruenter erudiantur ita ut vitam vere christianam degere possint, et plenam cum ceteris fidelibus unionem habeant.

Enixe quoque commendantur iuvenes, qui in materialismo atheo fuerunt educati, quorum christiana institutio ac spiritualis cura, quantum fieri potest, sacerdotibus idoneis committantur, qui sint eiusdem eorum nationis eorumque mentem, linguam moresque bene cognoscant. Praeterea optandum est ut illis praesto sint, magna cum caritate et sollertia, iuvenes actionis catholicae et sodales Institutum Saecularium, quorum proprius finis specialis sit christianae eos instituere qui catholice educati non fuerint.

15. [*Ubi desunt sacerdotes*]. Curent parochi, ubi id peculiariter requiri videatur, ut fideles apte formentur ad opportuna media adhibenda, quibus, etiam deficiente sacerdote, nutriantur in fide, et cultum Deo, per congruas orationis formulas, communiter exhibeant.

16. [*Directoria de catechesi*]. In singulis Conferentiis Episcoporum Directorium de catechesi conficiatur, iuxta normas in hoc communi Directorio contentas.

17. [*Continenda in Directoriis*]. In his Directoriis catecheticis conficiendis, praeter alia:

a) Formulae enuntientur veritatum fundamentalium fidei et doctrinae mo-

ralis, et quidem iisdem vel fere iisdem verbis quibus ipsae per saeculorum decursum exprimi solitae sunt.⁴ Formulae quoque recolantur precum, quas oportet ut omnes memoria integre teneant.⁵

b) Normae praefiniantur quae in catechismis conficiendis servari debent quod attinet ad finem in catechesi persequendum et ad praecipua doctrinae capita exponenda.

c) Peculiares notiones referantur, pro fidelibus latini ritus, de singulorum rituum orientalium Hierarchia, disciplina, liturgia, traditionibus ecclesiasticis; ac vicissim pro fidelibus rituum Orientalium, ut mutua Orientis et Occidentis cognitio melius promoveatur magisque Ecclesiae unitas in varietate et varietas in unitate elucescat.

18. [*Programmata*]. Expedit etiam ut in singulis provinciis ecclesiasticis in catechetica institutione tradenda eadem servantur programmata quae pro diversa fidelium aetate et condicione iisdem in Conferentiis Episcoporum praefiniuntur.

Idipsum prorsus in singulis saltem dioecesibus integre ac fideliter servetur.

II. DE CATECHISMO ET DE LIBRIS CATECHETICIS

19. [*Libri catechetici*]. Catechetica institutio viva voce tradita principatum tenet, quia « fides ex auditu »;⁶ oportet autem ut etiam libri catechetici adhibeantur, in quibus facta historiae salutis proponuntur, doctrina catholica exponitur, textus clari et breves exhibuntur qui memoria sunt infigendi, ut fideles ad vitam christianam rite informantur.

20. [*Librorum catechismi multiplicatio vitanda*]. Minime expedire videtur unicus catechismus in Ecclesia universali adhibendus, quia nimis diversae sunt condiciones cultus atque humanitatis plurium nationum seu populorum; insuper autem patet omnino quod doctrina christiana alio vel alio modo proponi et explicari debet sive fidelibus, quorum maiores ab antiquitus religioni catholicae adhaeserunt, sive neophytis, qui a parentibus acatholicis progeniti sunt, sive haereticis vel schismaticis vel paganis qui tamquam catechumeni instituuntur ut in Ecclesiam Catholicam ingrediantur. Sed neque expedire videtur ut in singulis dioecesibus proprius habeatur catechismus, quia difficillimum est ut ubique revera apte perfecteque conficiatur, et praeterea puerorum praesertim institutio haud leve damnum saepius pateretur ex catechismorum varietate, cum frequentius contingere soleat ut familiae alio se transferant.⁷

21. [*Directorium catechisticum et Catechismi*]. Curabunt Episcopi in Conferentiis territorialibus ut, secundum normas in proprio Directorio Catechistico enuntiatas, unicus seu communis Catechismus pro tota natione conficiatur, vel saltem pro alia aut alia nationis regione, si peculiari locorum et personarum adiuncta id expostulent.

22. [*Catechismi forma*]. In catechismo, non negativo seu polemico modo doctrina christiana exponatur, sed ad modum simplicis ostensionis et explicationis veritatis in praedicatione Christi et Apostolorum comprehensae et in deposito fidei Ecclesiae accredito. Praecipui tamen errores efficaciter refellantur, qui contra fidem et Ecclesiam Catholicam divulgari solent.

23. [*Catechismi materia*]. In catechismo, facta et verba ex Sacra Scriptura

referantur et nexus cum Liturgia intime conseratur, ut vita christiana efficacius foveatur.

Item expresse declaretur officium quo fideles omnes tenentur congruum apostolatum exercendi, ut bonum spirituale proximorum promoveatur.⁸

24. [*Catechismi momentum*]. Catechismus, ordine systematico confectus et speciali auctoritate ordinarii magisterii ecclesiastici praeditus, tamquam praecipuus, post Sacram Scripturam, haberi debet omnium librorum, qui pro catechesi adhibentur.

25. [*Peculiares libri catechetici*]. Peculiares pro diversis auditorum conditionibus libri catechetici conficiantur, pro pueris scilicet, pro adolescentibus qui vel studiis incumbunt vel in operibus exercendis occupantur, pro his qui ad matrimonium contrahendum praeparantur. Item, peculiares libri catechetici adhibendi sunt ad aptam et congruam institutionem impertiendam iis, qui in Ecclesia Christi excipi cupiunt.

26. [*Normae de libris catecheticis*]. In libris iis conscribendis, normae didacticae et psychologicae serventur pro diversa aetate et pro peculiaribus conditionibus eorum quibus iidem destinantur; item ratio artis typographicae diligenter habeatur; imagines pariter addantur, aptissime selectae, quibus decet omnino ut sint instructi.

27. [*Librorum catecheticorum commentaria*]. Cuiuslibet libri, qui ab Ordinario loci sit probatus ut ad tradendam catechetica institutionem adhibeatur, peculiare commentarium typis etiam edatur, quo facilius et melius catechistae munere suo fungi valeant.

28. [*Sacrorum Librorum usus*]. Singuli fideles inde ab adolescentia ad manus habeant libros in quibus vel capita selecta Sacrorum Librorum perlegant, vel, crescente aetate, integrum Novum Testamentum, adnotationibus rite instructum ad eorum captum accommodatis.

29. [*Libri ad pietatem fovendam*]. In qualibet natione libri populares habeantur, a Conferentiis Episcoporum probati, quibus fideles utantur sive ad orandum et carendum in actuosa participatione liturgiae ac piorum exercitiorum, sive in receptione Sacramentorum, ut vita spiritualis foveatur cum singulorum fidelium tum etiam familiarum aliarumque communitatum.

III. DE INSTITUTIONIS CATECHETICAE COORDINATIONE

A) De officiis constituendis quorum sit institutionem catechetica moderari

30. [*Officia vel Commissiones pro catechetica institutione promovenda*]. § 1. Ad institutionem catechetica moderandam, rite promovendam sapienterque coordinandam, Officia vel Commissiones constituentur quae regulas statuunt, consilia dent, executionique invigilent.

§ 2. Sicut pro universa Ecclesia institutum est Pontificium Officium Catechisticum,⁹ congruo membrorum et consultorum numero instructum, ita in qualibet Natione vel regione a respectivis Conferentiis Episcoporum similiter Commissio Nationalis vel regionalis constituatur, cui adnexum sit Centrum seu Officium catechisticum nationale vel regionale.

31. [*Officium Catechisticum Dioecesanum*]. Quaelibet etiam Dioecesis proprium suum Officium catechisticum dioecesanum rite instructum habeat, cuius sit, praeside Episcopo, totam actionem catechisticam in dioecesi moderari.

Huius Officii moderator sit sacerdos ab Episcopo designatus, in methodologia catechetica perfecte planeque eruditus, prudentia item ac zelo apostolico vere probatus.¹⁰ Eidem autem operis socios pro necessitate dabit Ordinarius, ex presbyteris, religiosis et laicis de re catechetica vere peritis.

32. [*Officii Catechistici competentia*]. Ad Officii Catechistici Dioecesani moderatorem, sub Episcopi auctoritate, pertinet:

a) Institutionem catechetica pro pueris, pro adolescentibus et pro adultis in tota dioecesi ordinare et connectere simulque curare ut catechesis apte cum ceteris apostolatus mediis componatur, quibus animarum cura exercetur.

b) Prospicere ut religionis magistri et catechistae rite formentur; urgere ut religiosi « qui in scholis primariis publicis aut privatis doctrinam christianam pueris ac puellis explanaturi sint, tum in ipsa catechesi tum in ratione eam pueris proponendi ita instituantur, ut examen coram Ordinario vel iudicibus ab eodem delegatis sustinere valeant »;¹¹ invigilare ut parentes apte praeparentur ad filios catechetica institutione, pro suo officio, erudiendos, itemque ut plena atque integra sit catechumenorum institutio religiosa eademque uberius ac perfectius post receptum baptisma producat.

33. [*Normae servandae*]. Per Officium Catechisticum Dioecesanum normae tradantur oportet ut parentes cum vi et efficacia filios doctrinam christianam doceant; ut de pueris catechizandis inquirant parum associationum sodales; ut omnes in paroecia sint benignissimi erga catechumenos et neophytos; ut, pro necessitate, operam adhibeant clericorum, religiosorum et laicorum ad institutionem catechetica tradendam; ut scholae catecheticae paroeciales foveantur et munere suo rite fungantur; ut singuli fidelium ordines accurate doctrina christiana imbuantur; ut paroecia quotannis opportune de impensis prospiciat quae fieri debent pro operibus catechisticis; itemque ut privati etiam fideles pecuniam munifice conferant ad eiusmodi sumptus faciendos; ut in qualibet paroecia, in qua alio modo non sit sufficienter provisum, instituatur Sodalitium doctrinae christianae — quod alio titulo in diversis locis donari potest — ut, ipso paroco praeside et moderatore, vel aliquo sacerdote a paroco designato, facilius ac melius omnibus rebus consulatur, quae necessariae sunt ad institutionem catechetica fidelibus rite ac fructuose tradendam. Singuli parochi fideliter ac integre servant normas ab Ordinario statutas per Officium Catechisticum Dioecesanum.

B) *De magistris religionis et catechistis formandis*

34. [*Praelectiones de theologia pastoralis*]. Ut sacerdotes utriusque cleri plene ac perfecte praeparentur ad institutionem catechetica rite tradendam, diligentissime servantur praescripta de lectionibus de theologia pastoralis in regulari curriculo studiorum habendis, additis practicis exercitationibus praesertim de ratione tradendi pueris aliisque catechismum.

35. [*Scholae pro catechistis*]. A Conferentiis Episcoporum condantur instituta superiora nationalia necnon interdioecesanae catechistarum scholae, ut clerici et religiosi et laici apte et idonee praeparentur, qui sive optimi magistri religionis seu

catechistarum institutores esse possint, sive officia catechistica bene moderari valeant.¹²

36. [*Catechistae ex officio*]. Commendatur ut formentur, si fieri potest, catechistae ex officio, qui scilicet peculiariter destinantur ad munus catechizandi. Propria eorum iura et officia ab Ordinario loci accurate in peculiari statuto definiantur.

37. [*Magistri religionis et catechistae*]. § 1. Magna cum sollertia et industria Episcopi curent et parochi ut parentur magistri religionis et catechistae qui doctrina dogmatica et morali plenius sint edocti.

§ 2. Eamdem sollicitudinem habeat respectu parentum, necnon laicorum actioni catholicae vel piis associationibus deditorum, qui erga pueros vel adultos simili officio persaepe funguntur.

38. [*Congressus catechistici celebrandi*]. Peculiares conventus seu congressus dioecesani vel interdioecesani saepius agantur, ut clerici et religiosi et laici semper magis idonei efficiantur ad doctrinam christianam fructuose tradendam.

NOTAE

¹ Cf. CIC, can. 854, § 5 et 859, § 1.

² IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 456.

³ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 martii 1954: A.A.S. 46 (1954) 161.

⁴ Huiusmodi formulae spectabunt praesertim ad: a) praecipua fidei mysteria, nempe: 1^o Unitatem et Trinitatem Dei, 2^o Incarnationem, Passionem, mortem et Resurrectionem Domini Nostri Iesu Christi. Pariter ad Creationem et originem atque finem hominis; Revelationem; Ecclesiam; Gratiam sanctificantem; septem Sacramenta; Deiparam Virginem Mariam. Formulae ex integro recipi debent in Catechismis edendis, etsi hi explanationem formularum peculiari indoli personarum ad quas diriguntur accommodent; b) Decalogi et Ecclesiae praecepta; septem opera misericordiae corporalis et septem opera misericordiae spiritualis; virtutes theologales et cardinales; septem dona Spiritus Sancti; septem vitia capitalia.

⁵ Hae preces sunt praecipue: Signum Crucis; Pater noster, seu Oratio dominica; Ave Maria, seu Angelica Salutatio; Credo, seu Symbolum Apostolorum; Salve Regina; Confiteor; Angelus Domini; actus fidei, spei, caritatis et doloris seu contritionis.

⁶ Rom. 10, 17.

⁷ Omnium consensu probatus et exceptus fuit Catechismus Romanus, qui ex decreto Concilii Tridentini confectus et auctoritate S. Pii V vulgatus, puram ac integram doctrinam complectebatur, qua fideles informari oportebat; sed subsequentibus temporibus alii et alii catechismi editi sunt sicque contingit ut fere sublata sit consensus in ratione exponendi fidelibus doctrinam christianam et haud paucis videatur non ubique christifideles omnes prorsus easdem veritates profiteri.

⁸ Exponantur etiam officia socialia et civica fidelium, ita ut ipsi, intra limites quidem libertatis, quos Ecclesiae dogma et moralis theologia statuunt, semper agere sciant ut boni cives et boni filii Ecclesiae, atque propugnent ac componant bonum animarum quod Ecclesia persequitur et bonum commune quod Status contendit.

⁹ Cf. PIUS XI, Motu proprio *Orbem Catholicum*, 29 iunii 1923: A.A.S. 15 (1925) 327.

¹⁰ Officii catechistici dioecesani moderator ab officiis oneribusque vacare debet, quae impedire possint quominus munus suum fructuose explere valeat. Eidem autem

operis socios pro necessitate dabit Ordinarius, cuius est etiam curare ut omnia comparentur, quae ad institutionem catechetica in tota Dioecesi rite tradendam requiruntur.

¹¹ S.C. de Religiosis, *Instructio*, 25 novembris 1929: A.A.S. 22 (1930) 29, n. 2.

¹² Cf. CIC, can. 1365, § 3; PIUS XII, Motu proprio *Quandoquidem*, 2 aprilis 1949: A.A.S. 41 (1949) 165-66; S.C. de Seminariis et Studiorum Universitatibus, *Instructio*, 21 decembris 1944; S.C. de Religiosis, Statuta Generalia adnexa Const. Apost. *Sedes Sapientiae*, 31 maii 1946, art. 48, § 1.

RELATIO

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

Schemata Decretorum « De cura animarum » et « De catechetica populi christiani institutione » post retractationem a competentibus Commissionibus secundum animadversiones nostrae Commissionis diligenter peractam nunc nobis praeiacent in forma vere grata et iucunda. Ipsum corpus Decreti Conciliaris rigore abbreviatum est et structuram reapse dilucidam et organicam exhibet. Argumenta particularia, quae sive ad Directoria componenda sive ad Codicem Iuris Canonici recognoscendum spectant, in pluribus Appendicibus optime dispositis proponuntur. Quae Appendices Patribus revera magno commodo erunt, quia aperte indicant, quid per talia documenta iussu Concilii edenda reapse intendatur. Totum Schema pervadit spiritus pastoralis et de bona cura animarum sollicitus.

Quoad singula argumenta, praesertim illa quae in Appendicibus proponuntur, hic disceptatio institui neque potest neque intenditur. Sufficit ut lineae generales sint clarae et cum normis a S.P. Concilio datis concordent, quod quidem reapse contingit. Res ipsae secundum plures aspectus aliquoties adhuc egent ulteriore discussione; sed haec nunc ipsis Patribus relinqui debet.

Transcurramus nunc singulas Schematis partes.

CAPUT I: *De munere pastoralis Episcoporum*

Hoc caput novo modo redactum est. Munera Episcopi pastoralia breviter et concinne exhibet. Unde omnino nostrum applausum meretur.

Appendix prima ad Caput I. Proponuntur normae vel praescripta in codicem iuris canonici referenda. Canones commendati aliquoties notabiles innovationes includunt.

Appendix secunda ad Caput I. Exhibet specimen futuri Directorii. Uberes et commoventes suggestiones continet. - Nota: In ulteriore tractatione attendi adhuc debet, ut bene concordet cum aliis Schematibus Conciliaribus, ne contrarietates vel differentiae in singulis argumentis ita vel ita acuendis subrepant.

CAPUT II: *De pastorali parochorum officiis*

Breve decretum 5 numeris constans omnia, quae maioris sunt momenti, edicit et pro ceteris rebus huc respicientibus ad revisionem Codicis vel ad Directorium componendum refert. Animadversiones Commissionis de Concilii laboribus coordinandis iterum accurate observatae sunt. Consequenter antiqua capita II (De rationibus inter Episcopos et parochos deque obligationibus ac muneribus parochorum) et III (De parochorum nominatione seu paroeciarum provisione deque parochorum stabilitate, amotione et translatione) in Appendicibus transmissa sunt.

Appendix prima ad Caput II. Demandanda ad revisionem Codicis. Proponuntur: 14 canones « de obligatione parochorum »; 6 canones « de parochorum nominatione »; 9 canones « de parochorum stabilitate, amotione et translatione », quibus omnibus Codicis praescripta vel in substantia mutantur atque hodiernis exigentiis plenius adaptentur vel saltem melius enuntientur.

Appendix secunda ad Caput II. Directorium generale de Cura animarum pro parochis. Constat 40 numeris, qui pretiosas suggestiones continent, in particularioribus certe adhuc examinandas.

CAPUT III: *De Rationibus inter Episcopos et Religiosos, praesertim quoad Apostolatus opera*

Proposita Commissionis coordinationis exacte in praxim deducta sunt. Particulares res excludebantur (loco priorum 41 numerorum nunc exstant 27). Argumenta nunc meliore ordine disposita inveniuntur.

Appendix ad Caput III. De quibusdam particularibus quaestionibus. Sunt 14 canones, qui partim notabiles immutationes iuris vigentis, et quidem valde opportunas involvunt.

CAPUT IV: *De pastoralis cura peculiarium quorundam fidelium coetuum*

Est decretum conciliare trium paginarum principia brevia sed densa et mandatum ad Directorium edendum continens.

Appendix ad Caput IV. Directorium pastorale pro cura spirituali peculiarium quorundam fidelium coetuum. Hic iam ante oculos habemus specimen aliquod illius Directorii ex mandato Concilii edendi. Libenter assentimur.

Decretum: De Catechetica populi christiani institutione (in foliis separatis). Etiam in hac parte et relatio in Commissione coordinationis facta et ipsa Commissionis nostrae placita adamussim observata sunt. Decretum

constat prooemio et 7 numeris, in quibus principia generalia de catechetica populi christiani institutione dense et concinne proponuntur.

Appendix: Directorium de catechetica populi christiani institutione. Materia iam a Commissione praeparatoria optime praeparata hic nunc secundum ordinem novum et magis idoneum in forma Directorii iussu Concilii edendi proponitur.

Si et Decretum et Directorium de catechetica populi christiani institutione ita vel fere ita publici iuris facta erunt, certe amplos fructus pro religiosa educatione liberorum et spirituali renovatione populi christiani sperare poterimus.

CONCLUSIO

Schemata « De Cura Animarum » et « De catechetica populi christiani institutione » una cum Appendicibus adnexis (quippe quae in Congregatione Generali ipsa non disceptandae sunt, sed Patribus ad manus esse debent, ut videant, quomodo ulterior applicatio Decretorum conciliarium intelligi possit, necnon ut animadversiones in scriptis dent) in forma qua nunc exstant, cum gaudio et satisfactione recipi debent. Episcopis nunc transmitti possunt, qui ad declarationem quorundam argumentorum fortasse nondum plene maturatorum sua consilia certe comportabunt.

NOTA

Valde commendatur, ut labor circa futura Directoria, prouti in Appendicibus praesentis Schematis iam feliciter inchoata, expedite et strenue continuetur ipso Concilio adhuc durante. Simile quid valet de canonibus Codicis Iuris reformandis vel de novo recipiendis. Unde enixe commendantur sequentia:

1. Patres Concilii, quamvis in ipsa Congregatione Generali a disceptandis argumentis in Appendicibus propositis abstinere debent, in scriptis (sive singuli sive in Conferentiis regionalibus coadunati) animadversiones et desideria sua ad eadem pertinentia respectivis Commissionibus proponant.

2. Petatur debita cum reverentia a Summo Pontifice, ut Commissionem de retractando Codice Iuris Canonici mox instituere dignetur. Nam peropportunum esset, si haec Commissio iam negotia ipsius Concilii attente sequi, suggestiones pro Codicis revisione sedulo colligere et singula argumenta a variis Commissionibus hac in re tractata bene inter se coordinare posset.

3. Periculum est, ne nimiae res codificentur. Invigilet futura Commissio de recognoscendo Codice, ut tantum normae necessariae et ex natura rei in Codicem resumendae admittantur.

4. Sive Directoria sive novi canones Codicis Iuris Canonici ulteriore quodam accurato examine exigunt, antequam Summo Pontifici approbanda et promulganda proponantur. Quod ne fiat antequam Conferentiis Episcoporum examinis causa prius transmissa fuerint.

B) PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17,30 del giorno 26 marzo 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato ha inizio la seconda riunione della seconda sessione della Commissione « De Concilii laboribus coordinandis ».

Sono presenti gli stessi Membri, Segretari e Attuari di ieri.

Presenti inoltre l'Em.mo Card. Fernando Cento e Mons. Achille Glorieux, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione dell'Apostolato dei laici, perché assistano alla discussione dello schema « De Apostolatu laicorum », ¹ all'ordine del giorno.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente dà la parola all'Em.mo Card. Giovanni Urbani, relatore sullo schema all'ordine del giorno.

L'Em.mo Card. Urbani inizia la sua relazione.²

Il Card. Cento: ringrazio delle parole di lode, che il relatore ha gentilmente tributato alla nostra Commissione.

L'Em.mo Card. Presidente: anch'io sono favorevole, ma sia ben detto però che il vero apostolo nella diocesi è il Vescovo (e per lui i parroci); mi pare che sia opportuno sottolineare ciò nello schema.

Al n. 13 leverei il « divinitus », perché mi sembra troppo e potrebbe creare confusione nella mente dei laici.

Il Card. Confalonieri dice: Il termine è giusto, ma però può dare luogo a false interpretazioni.

Si concorda per la soppressione dell'avverbio.

Il Card. Liénart dice: Lo schema è molto atteso e credo sia bene presentarlo al Concilio.

Il Card. Spellman legge le sue osservazioni.³

L'Em.mo Card. Confalonieri dice: Le originarie quattro parti sono rimaste, ma in modo ridotto. Per quanto non rientri in questo schema, credo che sia opportuno pensare anche alle associazioni dei sacerdoti, trovando il luogo adatto dove parlarne.

L'Em.mo Card. Doeplner dice: Sono d'accordo con il relatore; sugge-

¹ Cf. pp. 270-300.

² Cf. pp. 300-301.

³ Cf. adnexum I, pp. 405-406.

risco di provvedere allo chema « De fidelium associationibus », nel senso di trovare il luogo dove inserirlo.

L'Em.mo *Card. Suenens*: Mi piace; mi pare che sia uno dei migliori schemi.

L'Ecc.mo *Mons. Felici*: Lo schema piace; le piccole modificazioni suggerite possono essere introdotte senz'altro nel testo.

Tutti gli altri sono favorevoli.

L'Em.mo *Card. Presidente* dichiara chiusa la discussione sullo schema « De Apostolatu laicorum » e fa continuare la riunione con l'esame dello schema che segue nell'ordine del giorno: « De Episcopis ». Allo scopo sono presenti l'Em.mo *Card. Marella* e *Mons. L. Governatori*, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione dei Vescovi e del governo delle diocesi.

L'Em.mo *Card. Marella* porta a conoscenza della Commissione il lavoro di rielaborazione del testo del decreto indicando i cambiamenti opportuni.

L'Em.mo *Card. Doepfner*, relatore, inizia l'esame dello schema.⁴

L'Em.mo *Card. Presidente*: Sono favorevole al nuovo schema, che è pastorale e pratico.

Per la revisione del Codice mi dicono che si desidera una nuova Commissione, oltre a quella « de interpretatione » già esistente. È molto delicato il problema della revisione del Codice, e desidero perciò il parere di ognuno sulla opportunità di istituire subito una Commissione per la revisione.

Il *Card. Liénart* si dice favorevole alla proposta.

Il *Card. Urbani*: Sono per una nuova Commissione: farla presto, in modo che subito inizi il lavoro.

Il *Card. Confalonieri*: Anche io sono per una Commissione ad hoc; quella interpretativa dovrebbe intanto « silere »; la nuova Commissione, oltre ai Cardinali, dovrebbe comprendere anche Vescovi, ed essere autonoma.

Il *Card. Marella*: Si tratta di lavoro tecnico, che ha bisogno di giuristi.

L'Em.mo *Card. Presidente*: Si tratta di un lavoro che andrà fatto però in Curia, sia pure consultando l'Episcopato a tempo debito. Io presenterò il vostro voto unanime al Santo Padre.

⁴ Cf. pp. 399-402.

L'Em.mo Card. Liénart: Le Conferenze Episcopali siano regolate da statuti propri, sia pure con la previa approvazione della Santa Sede.

L'Em.mo Card. Urbani: Tutta la forza delle decisioni delle Conferenze Episcopali è « vi legis » nel caso che tutti concordino; se discordano, secondo la conferma della Santa Sede.

L'Em.mo Card. Confalonieri: La Congregazione Concistoriale insiste che le Conferenze Episcopali tengano relazioni con la Santa Sede mediante il Nunzio. Cenvengo però che il n. 17 sia un po' ostico; è bene addolcirlo.

L'Em.mo Card. Presidente: Si dica che le Conferenze Episcopali agiscono « iuxta consuetudines ».

L'Em.mo Card. Confalonieri: « Riguardo al n. 22, anche quando tutti sono d'accordo, io non direi che si tratta di legge obbligante "sua vi", ma solo in quanto il Vescovo la vuole per la sua diocesi.

Circa il n. 14 suggerirei di dire che i Vescovi godono dei privilegi liturgici ritornando in Diocesi, anche per non far vedere che si intende provvedere soltanto in caso di morte.

L'Em.mo Card. Marella e l'Em.mo Card. Presidente insistono che sia però lasciata la disposizione relativa alla tumultuazione.

L'Em.mo Card. Spellman legge il suo voto scritto.⁵

L'Em.mo Card. Urbani: Lo schema è fatto molto bene e mi auguro che non venga più toccato.

L'Em.mo Card. Suenens: Lo schema è ben fatto, ma si tenga conto delle osservazioni del relatore.

Le facoltà — che lo schema accorda ai Vescovi — siano subito rese esecutive con l'approvazione del decreto da parte del Concilio.

A tutti gli altri piace.

L'Em.mo Card. Presidente dichiara perciò chiusa la discussione sullo schema.

Il Card. Doepfner legge quindi la sua relazione sullo schema « De cura animarum ».⁶

L'Em.mo Card. Urbani dice: Lo schema « De fidelium associationibus » potrebbe essere incluso come appendice nel decreto « De cura animarum ».

⁵ Cf. adnexum II, pp. 406-408.

⁶ Cf. pp. 399-402.

L'Em.mo *Card. Marella* accetta come appendice e non come capitolo.

L'Em.mo *Card. Liénart*: favorevole.

L'Em.mo *Card. Confalonieri*: Nello schema si parla del Vescovo pastore, maestro; di ciò si parla anche nello schema « De Ecclesia »: si cerchi di non essere discordi nella terminologia e nel senso; suggerisco perciò di vedere e, se occorra, concordare i due schemi.

L'Em.mo *Card. Urbani*: Lo schema è fatto molto bene; sono perciò per la presentazione di esso al Concilio.

Tutti gli altri sono favorevoli nel senso indicato dall'Em.mo *Card. Doepfner* nella relazione.

L'Em.mo *Card. Spellman* legge il suo voto scritto.⁷

L'Ecc.mo *Mons. Morcillo* chiede che le parti, che sono state rimandate al Codice, siano invece discusse in Concilio, perché ciò non sembra sia stato fatto dalle altre Commissioni.

L'Ecc.mo *Mons. Felici*: Ma anche le altre Commissioni hanno ridotto i propri schemi e rimandato parte della materia.

L'Em.mo *Card. Presidente* dichiara esaurita la discussione sullo schema e — data l'ora inoltrata — anche la seduta.

26 marzo 1963, ore 19.45.

⁷ Cf. adnexum III, pp. 408-409.

ADNEXUM I

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE APOSTOLATU LAICORUM

Sine dubio, Concilium sollemne invitamentum atque incitamentum ad apostolatam laicorum edere omnino debet. Attamen, fere semper etiam optimum incitamentum viam aliquibus excessibus aperire potest. In presenti materia, ad huiusmodi excessus vitandos, multum adiuvet, mea opinione, duo puncta ex notis in ipso decreto includere, nempe, quod « non facile semper distingui potest quid reapse ad clericos, quid vere ad laicos pertineat » (nota 3a) et quod « hi duo ambitus (ecclesialis et saecularis) non pos-

sunt ab invicem seiungi, cum mutuo se compleant et sint singulis necessarij » (nota 4). Quod propono, non ut decretum longius evadat dum e contra forma etiam brevior, si fieri potest, multum placeat, sed ut opiniones nimis exaggeratae et simplificateae ex parte tum clericorum tum praesertim laicorum evitentur.

Aliae animadversiones ad ipsum decretum:

Ad p. 6, n. 21, l. 25: Simili ratione ac supra, placeat addere « etsi diversis gradibus » ita ut legatur « officium exercendi apostolatū esse, etsi diversis gradibus, commune omnibus fidelibus ».

Ad p. 6, n. 21, l. 27: Eadem fere ratione, substituatur « peculiares » loco « speciales » ita ut legatur « laicos peculiares habere partes ».

Ad p. 20, n. 54 (vel alio loco apto): Intuitu verborum Constitutionis De Scholis Catholicis, mentio fieri debet actionis laicorum in procurandis aequis subsidiis ex publico aerario pro scholis non-statalibus. Item, mentio explicita desideretur actionis laicorum ad instruenda pro omnibus domicilia dignitati humanae et vitae Christianae idonea. Quae duo, teste experientia apud nostros, inter maxima problemata hodierna inveniuntur.

Ad p. 23, n. 65, ll. 19-20: Forsitan dictum felicius inveniatur quam « mera instrumenta fidei propagandae ». Sic, v.g., « media quasi-avara fidei propagandae ».

Ad p. 24, n. 70: Tum officium dioecesanum tum consilium nationale pro operibus caritatis, teste experientia nostra, multum valent. In decreto mentio explicita officii dioecesani vere iuvet.

Ad p. 26, n. 79, l. 9: Simili ratione ac supra, verba « maiores partes » non placent. Melius videtur substituere « speciales » vel « peculiares ». De facto, verba « maiores partes » non bene concordant cum dictis sequentibus (p. 27, n. 83).

Ad p. 27, n. 84: Valde etiam commendatur, teste experientia nostra, consilium dioecesanum de actione sociali instauranda et coordinanda. Iterum, in decreto mentio explicita talis consilii placeat.

ADNEXUM II

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE EPISCOPIS ET DIOECESIUM REGIMINE

Indices facultatum ipso iure Episcopis recognoscendarum, qui in Appendice I habentur, placent in quantum sunt temporarii, donec in nova CIC

redactione ordinate includi poterunt. Sperandum est Episcopos hos indices tempestive habituros esse ut vota sua Commissioni ad CIC redigendum patefacere possint.

Ad Caput II. Ad hoc caput, quod mihi in genere placet, unam tantum animadversionem facere velim. *In nota 4.* Patres promunt votum ut praeter Vicarium Generalem, Episcopus valeat unum pluresve vicarios constituere quibus, vi officii, sit iurisdictio ordinaria in determinata tantum dioeceseos parte, vel in determinato tantum negotiorum genere.

Multum adiuvet, mea opinione, hunc punctum ex notis in ipso decreto includere.

Ad Caput III. Experientia nostra testificante, summopere expedit ut omnes eiusdem nationis Episcopi in unam Conferentiam confluant statisque temporibus simul conveniant ad rem catholicam in universo suo territorio promovendam atque coordinandam. Quod unusquisque Episcoporum Conferentia peculiaribus regi debet statutis, ab ipsa Conferentia conficiendis et ab Apostolica Sede probandis, placet.

Duas animadversiones, tamen facere debeo.

Ad n. 17. Huic numero addenda sint verba: « salva libertate uniuscuiusque Episcopi aperiendi quaestiones vel proponendi res quae explicite non sunt prae-notatae ». Secus, mutua consultatio et coordinatio pastoralis omnium Episcoporum unius nationis, quae sunt huiusmodi Conferentiarum fines, non sine difficultate habeantur.

Ad n. 22. Praecisius adhuc determinari posse videntur casus in quibus decisiones Conferentiarum obligatoriae sunt.

Sub *d)* dicitur: « quando gravitas negotii exigit communem omnium Episcoporum agendi rationem, simulque maioritas absoluta coetus iudicet decisionem ipsam esse vi iuridica pro omnibus communiendam ». Ne principium generale in *n. 20* subvertatur, iudicium quoad gravitatem negotii non relinquendum sit simplici absolutae maioritati. Vel paragraphus *d)* omitti potest quia in paragraphis superioribus, praesertim in paragrapho *a)*, omnes casus in quibus decisiones obligatoriae esse debeant, iam satis determinati sunt; vel saltem ita emendandus est ut iudicium quoad gravitatem negotii non accipiatur nisi duae saltem ex tribus partibus Episcoporum in Coetu praesentium per secreta schedularum suffragia convenerint.

Ad Caput IV. Placet.

Ad Caput V. Unum tantum additamentum necessarium esse videtur.

Ad n. 33. Placet quod Episcopus auctoritate propria paroecias personales erigere valet. Sed Episcopus etiam debet habere ius supprimendi vel mutandi in paroecias territoriales paroecias personales iis in locis ubi olim plures fideles diversi sermonis aut nationalitatis stabiliter commorati sunt

sed nunc fere omnes fideles sunt eiusdem sermonis et nationalitatis. Saepe accidit in Civitatibus Foederatis Americae Septemtrionalis et in aliis nationibus ad quas plures immigrantes venerunt quod filii immigrantium facti sunt cives novae patriae, loquentes eandem linguam ac alii cives illius nationis. His in casibus, paroeciae personales non sunt necessariae nec utiles.

ADNEXUM III

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE CURA ANIMARUM

DE CATECHETICA POPULI CHRISTIANI INSTITUTIONE

Ex toto hoc schemate, difficultates molestae oriuntur solummodo circa duo puncta, etsi sat fundamentalia: nempe, de distributione cleri et de cursu renovationis pro sacerdotibus.

Circa primum, quod sunt detrimenta ex inaequa distributione cleri nemo est qui non videat; attamen, etiam ex legislatione nimis fixa circa eandem distributionem, damnum notabile pro populo Dei sequi potest. Adsunt magna discrimina locorum et personarum ita ut tota quaestio de redistributione cleri maneat adhuc experimentalis et sic dicta « legislatio » magis theoretica quam practica eveniat. Deinde exhortatio de distributione cleri in schemate « De Clericis » iam adest. Ideoque, pro praesenti rerum statu, materiae de distributione cleri in hoc schemate (in Capite I, in App. I, nn. 6-10; in App. II, nn. 43-47) possunt omitti et simplex mentio exhortationis in schemate « De Clericis » fieri potest.

De cursu renovationis pro sacerdotibus (in App. II, n. 24), sat alibi dicta quoad schemata « De Sacrorum Alumnis Formandis » et « De Clericis ». Attentis diversis adiunctis locorum, res iudicio Ordinarii loci expresse relinqui debet.

Aliquae animadversiones, etsi non eiusdem momenti, fieri debent.

Ad Caput I, App. II, n. 25. Verba « Iudaei aliive » melius omittantur ita ut legatur simpliciter « vel etiam non baptizati ».

Ad Caput III, App., n. 1 d): Melius omittuntur verba « propter aliquam intolerantiam ex parte Gubernii Civilis vel morum populi » ita ut legatur « prohibere potest quominus publice deferatur habitus... religiosus propter gravem causam bonum commune dioeceseos, vel regionis aut nationis respicientem ».

Ad partem alteram Decreti: De Catechetica Populi Christiani Institutione. Permulta valde placent. Attamen, mirum est nullam mentionem hic fie-

ri de Confraternitate Christianae Doctrinae quae secundum CIC 711 in qualibet paroechia erigi debeat. Quae cum erigatur cum officio dioecesano et conferentia nationali, teste experientia nostra, catechetica instructio totius populi modo efficacissimo fieri potest.

Aliquae animadversiones particulares:

Ad n. 9: Melius omittuntur verba « alia pro maribus, alia pro feminis » quia huiusmodi institutio de facto non est semper possibilis.

Ad n. 11: Iterum melius omittuntur verba « problematibus amoris ». Forsitan substitui possint « problematibus sponsalium ».

CONGREGATIO III

(27 Martii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema Decreti DE RELIGIOSIS *

PROOEMIUM

1. Omnis sanctitatis Divinus Magister et Exemplar Christus Dominus, datis spiritualis vitae praeceptis, quibus homines ad finem sibi praestitutum regerentur universi, indubie docuit praeterea, qui Ipsius vestigiis propius insistere vellent, eos evangelica consilia amplecti ac sequi oportere.¹

Perfectionis asseclas Ecclesia, temporum progressionem, numquam fovere intermisit, sed, sibi constans atque Divino Magistro fidelis, perfectionis evangelicae disciplinae indesinenter consuluit sive respectu eorum qui singillatim illi sese tradebant, sive pro his qui plenam et publicam perfectionem in societatibus eius auctoritate erectis profitebantur.²

2. Porro, institutorum perfectionis inde a Concilio Tridentino renovata efflorescentia actuosaeque operositas, vitae et laboris conditionum mutatio ingens ubique praevalens necnon apostolatus moderni multiplices exigentiae, postulant ut ecclesiastica ordinatio statuum perfectionis recognoscatur atque in pluribus, sive salutifera pristinorum restauratione, sive prudenti praesentibus adiunctis accommodatione, apte renovetur, quo vita institutorum iugiter sodalium sanctitate fulgeat eorumque labores in dies fecundiores abundant.

Quapropter, haec Sacrosancta Synodus, de universo Ecclesiae bono sollicita, munus suum merito aestimavit institutorum status perfectionis necessitatibus prout tempora nostra suadent providere.

* Schema a commissione de religiosis die 13 martii 1963 (n. 192/63) missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

¹ PIUS XI, Epist. Apost. *Unigenitus Dei Filius*, 19 martii 1924: A.A.S. 16 (1924), p. 133.

² PIUS XII, Const. Apost. *Provida Mater*, 2 febr. 1947: A.A.S. 39 (1947) 115.

Caput I

DE STATUS PERFECTIONIS NATURA, SPECIEBUS ET FORMIS

3. [*Definitio status perfectionis acquirendae*]. Status perfectionis evangelicae acquirendae est stabilis in aliqua societate vivendi modus ab ecclesiastica auctoritate ad christianam perfectionem per professionem consiliorum evangelicorum adipiscendam constitutus.¹

4. [*Tres species status perfectionis*]. Iure viginti tres recensentur status perfectionis species in Ecclesia, nempe, religiones, societates vitae communis sine votis et instituta saecularia.

Religiones sunt societates in quibus sodales, secundum proprias leges et sub regimine vitae communis, vota publica, perpetua vel temporaria elapso tempore renovanda, nuncupant.²

Societates vitae communis sine votis sunt illae quarum sodales rationem vivendi religiosorum imitantes et in communi degentes, non quidem votis publicis sed certis vinculis ad consilia evangelica servanda sese obtrungunt.³

Instituta saecularia illa dicuntur quorum sodales consilia evangelica servanda suscipiunt plene et perpetuo, sed in saeculo, nec ulla ratione vitae communi canonicae sunt obnoxii.⁴

Conveniunt species istae in eo quod est substantia status perfectionis; differunt autem tum ex natura vinculorum, tum ex diverso modo consilia in praxim deducendi, vivendi et operandi, quae unicuique earum propriam indolem et veluti specificum characterem conferunt.⁵

5. [*Vox « religiosus » stricto et lato sensu*]. Verbum « *religiosus* » specificam habet significationem diuturno et etiam vigenti usu probatam, vi cuius, nisi aliud expresse vel aequipollenter dicatur, illos tantum status perfectionis sodales designat qui vota publica in aliqua Religione nuncupaverunt.⁶ Verumtamen, attento elemento fundamentalis tribus speciebus status perfectionis acquirendae communi, nempe christianae perfectionis professione evangelicis consiliis solide fundata,⁷ nihil impedit quominus quandoque, agendo etiam de aliis statibus perfectionis, idem verbum, praesertim sensu adiectivo, latiore modo adhiberi valeat.

6. [*De vita contemplativa fovenda*]. Non obstante gravi hodierna necessitate intensioris apostolatus, retinendum est instituta vitae unice contemplativae sive virorum sive mulierum specialem omnino habere existendi rationem in Ecclesia, cui perpetuum decus exstant et caelestium scatebra gratiarum.⁸

Etenim, licet omnes asseclae status perfectionis ad quamdam divinam internam contemplationem invitentur⁹ et obligentur, instituta tamen illa ad contemplationi vacandum secundum traditionalem formam integre ordinantur,¹⁰ et ideo in Corpore Mystico Christi proprias partes semper habent, atque uberrimos sanctitatis fructus Ecclesiae afferunt.¹¹

In monasteriis in quibus ex instituto viget vita contemplativa canonica, moniales adstringuntur ad clausuram papalem secundum legitima statuta. Ordinarius loci necnon si eidem monasterium subditur, Superior regularis, pro eorum pru-

denti arbitrio et conscientia, clausuram ingredi possunt atque, in casibus a S. Sede determinatis, ingressum in clausuram et egressum ex eadem permittere.

7. [*De vita monastica fovenda*]. Haec Sancta Synodus institutum perantiquum ac venerabile monachorum tum ritus latini tum rituum orientalium ut in pleno vigore servetur et evolvatur exoptat.

Monachos autem hortatur ut, suarum originum suarumque institutionum memores, in claustris suis Divinae Maiestati humili ac fideli corde pensum servitutis suae reddant.

8. [*De institutis laicalibus*]. Vita religiosa laicalis, tam pro viris quam pro mulieribus, constituit evangelicae perfectionis et Deo consecrationis statum completum ab Ecclesia recognitum; eam igitur Sacra Synodus magni faciens libenti animo omnium aestimationi ac speciali Sacrorum Praesulum sollicitudini commendat.¹²

Inter huius vitae religiosae sectatores viros, qui peculiari Dei vocatione sacerdotium non suscipiunt, placet specialiter recensere diversorum institutorum Fratres docentes, qui ab Ecclesia, eorum constitutiones approbante, utpote finem specialem praestabile munus christiane erudiendi iuventutem receperunt.¹³

9. [*De institutis saecularibus*]. Instituta saecularia veram et essentialiter completam, etsi in saeculo, consiliorum evangelicorum professionem, ab Ecclesia recognitam secumferunt; proptereaque inter status perfectionis iure meritoque adnumerantur.

Haec professio, quoad substantiam vere religiosa,¹⁴ viris ac mulieribus, laicis et clericis in saeculo degentibus consecrationem confert similem illi quae in aliis statibus perfectionis invenitur; proinde iidem totalem suipsius Deo dedicationem in caritate perfecta praecipue intendere debent.

Illa ratio perfectionem profitendi in hoc consistit quod sodales viam consiliorum in saeculo sequuntur. Quare caveatur ne propria ac peculiaris illorum institutorum indoles, saecularis scilicet,¹⁵ extraneis formis immutetur. Exordium enim ac propagatio illorum institutorum imprimis repetenda sunt a necessitatibus efficacioris ac latioris apostolatus, in saeculo ac veluti ex saeculo exercendi, qui eo spectat ut omnes hominum activitates et vitae rationes a Christo Domino inspiciantur ac in Ipso instaurentur.¹⁶

Huius autem scopi tam ardui consecutio exigit ut institutorum saecularium sodales, non solum immaculatos se custodiant ab hoc saeculo (cf. *Iac.* 1, 27), sed etiam ut in rebus huius transeuntis mundi (cf. *1 Cor.* 7, 31) sciant discernere quae-nam Crucis Christi sint inimica, quatenam Regno Dei consonent et faveant.

¹ Cf. Can. 487, 488, 1° et 593 CIC; PIUS XII, Const. Apost. *Sedes Sapientiae*, 31 maii 1956: *Statuta Generalia adnexa*, art. 5, § 1.

² Cf. Can. 488, 1° CIC.

³ Cf. PIUS XII, Const. Apost. *Provida Mater*, 2 febr. 1947: *A.A.S.* 39 (1947) 117.

⁴ Cf. Const. Apost. cit.: *l.c.*

⁵ Cf. Const. Apost. cit.: *l.c.*

⁶ Cf. can. 488, 7°.

⁷ Cf. PIUS XII, Motu proprio *Primo feliciter*, 12 mart. 1948: *A.A.S.* 40 (1948) 284.

⁸ PIUS XII, Alloc. *Annus Sacer*, 8 dec. 1950: *A.A.S.* 43 (1951) 33.

⁹ Cf. PIUS XII, Const. Apost. *Sponsa Christi*, 21 nov. 1950, *Statuta adnexa* 23 nov. 1950: A.A.S. 43 (1951) 15, art. II, § 2.

¹⁰ Cf. Id., *Alloc. radioph. ad Moniales*, I, 19 iulii 1958: A.A.S. 50 (1958) 565-567.

¹¹ Cf. Id., *Alloc.; cit.*, II; *ibid.* p. 570; *Alloc. Conventui studiorum de Monachatu*, 11 aprilis 1958: *ibid.*, p. 285.

¹² Cf. Id., *Epist. ad Card. Valeri*, 21 mart. 1954, A.A.S. 46 (1954) 202-205.

¹³ Cf. Id., *Epist. cit.*

¹⁴ Cf. Id., *Motu proprio Primo feliciter*, *cit.*, n. 2; A.A.S. 40 (1948) 284.

¹⁵ Cf. Id., *Motu proprio cit.*; *ibid.* et prooemium.

¹⁶ Cf. Id., *Motu proprio cit.*; *ibid.* et prooemium.

Caput II

CRITERIA GENERALIA

ACCOMMODATAE RENOVATIONIS STATUUM PERFECTIONIS

10. [*Necessitas accommodatae renovationis*]. Omnes christifideles ab Apostolo monentur, ut de die in diem spiritu mentis suae renoventur et novum hominem induant (cf. 2 Cor. 4, 16; Eph. 4, 23). Ad hoc tenentur praesertim instituta statuum perfectionis eorumque sodales, qui vestigia Christi pressius sequentes, ad perfectionem caritatis adquirendam se devoverunt.

Quo igitur institutorum perfectionis sodales sanctitatem assequi et proprium munus in Ecclesia adimplere valeant, necesse est ut, suo spiritu primaevo imbuti ac vocationis suae memores, ita sese in ea renovent, ut etiam modus eorum vivendi et operandi exigentiis sanctitatis ac hodierni apostolatus reapse accommodetur.

Itaque renovatio et accommodatio, quae se invicem complent, simul prae oculis habendae ac amico foedere componendae sunt.

11. [*Criterium fundamentale accommodatae renovationis*]. Haec accommodata renovatio, qua vitalitas et fecunditas Ecclesiae exprimuntur, promovenda est iuxta Fundatorum propositum ac genuinum spiritum, prout ab Ecclesia approbatum, necnon venerabiles traditiones in singulis institutis receptas,¹ ducente magisterio Matris Ecclesiae religiosas familias adprobantis et sollicitis curis prosequentis.

12. [*Accommodata renovatio fidelitate erga institutum moderanda*]. Fideliter custodiantur natura, finis, spiritus proprius et media necessaria, uti sunt non paucae observantiae regulares, quae cuiusque instituti patrimonium constituunt. Ideo quidquid contingat innovari nullatenus indebitam inferat mutationem et mitigationem.

Quae vero accessoria sunt, rationibus temporum ac locorum adaequantur, prae oculis habitis hodiernis sodalium conditionibus physicis et psychicis, apostolatus necessitatibus, exigentiis culturalibus, circumstantiis socialibus et oeconomicis.

13. [*A quibus accommodata renovatio sit perficienda*]. Vitae autem religiosae accommodata renovatio obtineri nequit, nisi concurrentibus omnibus instituti sodalibus. Ne autem a singulis accommodationes fiant, sed a Superioribus, quibus

praesertim incumbit officium illam verbo et imprimis exemplo constanter promovendi.²

14. [*Necessitas aptandi codices vitae religiosae*]. Ut vitae religiosae piaque actuositatis renovatio plenior obtineat effectum, oportet omnino Constitutiones, « Directoria », « Consuetudinaria » aliosque id genus codices quibus institutorum leges continentur, explicantur et applicantur, congruenter aptare secundum doctrinam ac normas ab hac Sancta Synodo datas.

Proinde in institutorum legislatione et disciplina illa supprimantur quae fini obstant vel nullo modo prosint; alia, si opus est, opportune compleantur vel corrigantur; alia tandem nova addantur quae aptius ad finis proprii consecutionem ducunt.

NOTAE

¹ Cf. Pius XII, *Alloc.*, 11 febr. 1958: A.A.S. 50 (1958) 154-155.

² Cf. Id., *Alloc.*, 9 dec. 1957: A.A.S. 50 (1958) 37.

Caput III

DE ACCOMMODATA RENOVATIONE STATUUM PERFECTIONIS CIRCA EORUM DUPLICEM FINEM

15. [*Unio caritatis cum Deo ante omnia quaerenda*]. Nullam renovationem statuum perfectionis exspectare licet, nisi eorum sodales, gratia Dei adiuvante, finem principalem intenso studio fortique animo consequi intendant, perfectam scilicet cum Deo unionem ac proximi dilectionem, quin aliud intentum huic sublimi fini praeponant.

Sodales eo magis proximum in Deo diligent atque pro suo statu et conditione ad servitium proximi propter Deum sese accingent quo magis Deo intime uniuntur. Quare vitandus est error dictus *activismus* invalescens penes nonnullos qui, vitam interiorem negligentes et orationis efficaciam parvipendentes, inficiuntur febri illa inquieta et non raro sterili *Actionis* quam vocant, speciosae magis quam efficacis.¹

16. [*Oratio et exercitia pietatis excolantur*]. Exoptata igitur vitae religiosae renovatio, ab ipsa sodalium vita interiore proculdubio exordiri debet.

Qui vitam mere contemplativam profitentur, meminerint se Divinae Maiestatis obsequio integre et publice mancipari. Ideoque sollicite curent ut, dum impensius divino cultui vacant, mortificatione sensuum spiritualique ascési ad intimam cum Deo unionem mentis et voluntatis in solitudine contendant,² atque pro eadem Ecclesia ac humano genere piacula prompto animo offerant et gratias enixe postulent.³

Actuositas autem eorum qui apostolatus operibus incumbunt, ex abundantia vitae interioris profluere debet, orationisque spiritu fulciri, ut plenam in salute animarum obtineant fecunditatem. Igitur tam subditi apostolatus operibus dediti quam Superiores ea pro instituto acceptantes et suis sodalibus committentes, ma-

xime studeant eadem cum exercitiis pietatis, quibus vita interior alitur, ad normam Constitutionum congruenter componere.⁴

17. [*Testimonium vitae christianae*]. Statuum perfectionis sodales, speciali titulo a mundo separati, cum in nomine Christi sint congregati (cf. *Mt.* 18, 20), coram hominibus novam fratrum societatem constituunt, tanquam civitatem supra montem positam (cf. *Mt.* 5, 15), quae aeternae civitatis Dei viventis (cf. *Hebr.* 12, 22) hic in terris figuram refert.

Proinde necesse est, ut in statuum perfectionis domibus, clarum testimonium coram mundo effulgeat vitae christianae, quatenus sodales manifestius abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivant in hoc saeculo expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi (cf. *Tit.* 2, 12-13).

18. [*Apostolatus renovetur*]. Cum permulta statuum perfectionis instituta eo fine specifico condita fuerint, ut Christum in suis membris opere multiplici deserviant, oportet etiam ut eorum sodales actionem suam recte concipiant ac effaciter prosequantur, quo vocationi suae ad gloriam Dei bonumque Ecclesiae fideliter respondeant.

Proinde, si operibus vitae activae et apostolicae intuitu Dei insistant, de vita interiore nil subtrahunt, sed ei potius servitium salutiferum addunt atque ipsi in caritate crescunt, indeque eorum vita ad unitatem reducitur. Ex eadem caritate oportet eos tum vitae exemplo, tum pro posse etiam verbo, hominibus « evangelizare investigabiles divitias Christi » (*Eph.* 3, 8), quaecumque sint munera eis adimplenda. Ideo sodalium actio rationibus supernis dirigenda est, ne numquam cum studio et operositate benefica mere naturali confundatur.

19. [*Proprius institutorum finis sedulo servetur*]. Ut Ecclesiae bonum pro parte sua unumquodque institutum reapse promoveat, opus suum proprium, ad quod Dei Providentia natum est, fideliter compleat. Ne autem timeat illa opera derelinquere, quae forte pro temporum adiunctis a sodalibus assumpta sunt, sed cum proprio spiritu legiferi Patris ac indole genuina sunt minus consentanea, ita ut animarum Pastoribus validius adiutorium praestare atque proprium munus in Ecclesia fructuosius et organice exercere possit.

20. [*Opera religiosorum ritus latini apud orientales*]. Religiosi ritus latini qui apud fideles orientales operam navant, ad eiusdem operae maiorem efficaciam in doctrina, ritu et indole populi instructi sint, atque domos vel provincias ritus orientalis prout expediat formare curent.

NOTAE

¹ PIUS XII, *Alloc.*, 11 febr. 1958: A.A.S. 50 (1958) 158; cf. etiam IOANNES XXIII, *Alloc.*, 25 sept. 1959: A.A.S. 51 (1959) 707 ss.

² Cf. PIUS XII, *Alloc. radioph. ad Moniales*, II, 25 iulii 1958: A.A.S. 50 (1958) 570.

³ Cf. Id., *Alloc.*, cit. III, 2 aug.; *l.c.*, 584-585.

⁴ Cf. Id., *Alloc.*, 8 dec. 1950: A.A.S. 43 (1951) 32.

Caput IV

DE ACCOMMODATA RENOVATIONE IN OBSERVANTIA VOTORUM

21. [*De paupertate individuali*]. Sodales religiosi sese renovent in observantia paupertatis quam professi sunt, ita ut, a sollicitudine bonorum et commoditatum temporalium expediti, totaliter Deo et animarum saluti se devoveant. Eorum enim abdicatio rerum temporalium ad hoc tendat oportet, ut Patris caelestis providentiae sese committentes, Christi exinanitionem imitantes atque spe futurorum bonorum innixi, illam paupertatem in spiritu a Christo exaltatam consequantur. Quapropter, meminerint ad veram paupertatem religiosam non sufficere dependentiam a Superioribus in usu bonorum, sed ipsi religiosi cupidinem rerum temporalium excutientes a Superioribus suis illa tantum petant quibus ipsi vel apostolatus opera vere indigeant. Ideoque expensas temperent, instrumenta non necessaria, commoditates, oblectamenta pro posse arceant.

Superiores autem, prudenti iudicio et ad normam Constitutionum, necessaria vel opportuna suis subditis libenter quidem concedant; illa tamen eis ne permittant quae paupertati adversantur vel sunt minus congrua. Ipsi vero exemplum paupertatis subditis praebeant.

22. [*De paupertate collectiva*]. Instituta religiosa, salvis Regulis et Constitutionibus, in communi possidere valent. Illorum tamen bona temporalia habeantur etiam tanquam Ecclesiae patrimonium sacrum quo bono Ecclesiae et necessitatibus indigentium subveniatur. Exemplum Domini sectantes, religiosi singulari caritate pauperes et humiles praediligant atque, servatis iuris praescriptis, libenter et genere illis auxilium praestent.

Qua de causa Instituta luxum et immoderatam bonorum cumulationem devitent, et si quae ipsis institutis eorumque operibus necessaria non sint, aliis operibus in Ecclesia et pauperibus destinentur.

Spiritus paupertatis in vita quoque ipsius communitatis eluceat. Ideo in domibus religiosis aedificandis et exornandis curandum est ut indolem religiosae paupertatis, speciatim ad habitationem ipsorum religiosorum quod attinet, praeseferant.

23. [*De castitate*]. Castitas, quam sodales institutorum perfectionis profitentur, ipsos Christi imitatores facit ad assequendum perfectum amorem erga Deum intimioremque cum eo conversationem disponit, aptiores et reddit ad ceteros in regnum caelorum conducendos.

Sed quia haec virtus arduam adversus carnem exigit pugnam atque permultis obnoxia est periculis, nemo de propriis viribus temere praesumat, sed unusquisque ad eam tuendam perfectiusque possidendam imprimis innitatur auxiliis Dei, quae praesertim per sacramentorum usum, pietatem erga Beatam Mariam Virginem, humilem ac perseverantem orationem obtinentur. Illis adiungantur ascetica quoque adiumenta, quorum praecipua sunt: sedula sensuum et cordis custodia, vitaeque asperitas, qua mortificationem Christi Iesu in corpore nostro circumferimus (cf. 2 Cor. 4, 10). Nec obliviscantur media etiam naturalia, quibus corporis et animae harmonia servatur.

Nemo autem est qui non videat conditiones externas aetatis nostrae observantiam castitatis perfectae difficiliorem reddere. Qua de causa viri ac mulieres Deo

consecrati mentem suam sedulo praeservent ab effatis, ubique diffusis, illorum qui asserunt castitatem perfectam possibilem non esse vel plenae hominis maturitati capiendae officere. Ad quae omnia respuenda, ipsius Christi Dei verba fide accepta in corde suo conservent.

Sed etiam necesse est, ut quicumque evangelicam perfectionem prosequitur, sese ab hoc mundo retrahat et secernat: re quidem secundum ea quae requirit propria vocatio vel apostolatus; affectu autem penitus, secundum verba Apostoli: « mihi mundus crucifixus est et ego mundo » (*Gal.* 6, 14).

Caveant igitur religiosi sodales ne, formationis vel apostolatus praetextu, illis mundanis indulgeant rebus quae castitatem in discrimen adducere possunt.

24. [*De oboedientia*]. Religiosa oboedientia in ea consistit subiectione, qua sodalis, libere Deo oblato suae voluntatis holocausto, superioribus suis, vicem Dei gerentibus, humile pro amore Christi praestat obsequium in omnibus quae ad normam Regulae et Constitutionum praecipuntur.

Quare admitti non potest illa oboedientiae ratio secundum quam, simplici submissione erga superiorem praecipientem posthabita, subdito liceret cum eo de agendis quasi disceptare donec uterque in idem placitum consentiat.¹

Attamen si quid subdito forte occurrat a superioris sententia diversum, consulto suppliciter Domino, id superiori exponat, ita tamen ut paratus sit ad accipiendum quod ipse tandem statuerit.

Haec supernaturalis oboedientia minime habenda est tamquam mera et externa iussionum superioris executio, neque animum puerilem servilemque gignere debet. E contra, vir recte oboediens, per ipsam oboedientiam vires suas in servitium Dei ordinat atque omnibus suis facultatibus convenienter evolutis utitur ut iussa cum responsabilitatis conscientia exsequatur.

25. [*De superiorum auctoritatis exercitio*]. Superiorum auctoritas uti servitium seu ministerium exerceatur in bonum Ecclesiae, instituti et singulorum sodalium, in spiritu humilis obsequii erga Deum a quo omnis potestas profluit et Ecclesiam a qua potestas participatur, atque submissionis erga ipsius religionis leges et normas.

Meminerint superiores se officium habere, non tantum per exhortationes et consilia, sed etiam per iussiones communitatem et sodales singulos ad finem eisdem praestitutum efficaciter ducendi. Subditos suos plurimi facientes, cum humilitate et vera dilectione firmiter et paterne eos regere curent, ita ut ipsi ad oboediendum suaviter alliciantur, subditorum rationes ac proposita libenter audiant atque in praecipiendo attendant etiam ad personales eorum dotes et indolem ut ex actiosa oboedientia deriventur uberiores fructus ad maiorem Dei gloriam et proximi bonum.

26. [*De duratione Superiorum in munere*]. Firmis peculiaribus statutis a S. Sede probatis, superiores, praesertim in institutis mulierum, ne diutius in officio confirmatur sive in eadem sive in aliis domibus vel provinciis; sed absoluta periodo legibus statuta, in subditorum conditione saltem per triennium maneant. Mutationes enim opportune factae maxime conferunt ad bonum totius instituti, ad suavitatem regiminis et ad spiritualem ipsorum sodalium profectum.

27. [*De accessione ad vota sollemnia*]. Firmis manentibus normis quae Mo-

niales vitae contemplativae respiciunt, sodales Congregationum quae id petant vota sollemnia, iudicio Sanctae Sedis, emittere valent, quin eo ipso fiant exempti ac clausurae papali officioque chori adstringantur.

Hoc quidem, ut religiosi temporalibus radicibus renuntient et perfectius Deo consecrentur, quin exinde impediuntur quominus ad opera apostolatus expedite se dedificent.

NOTA

¹ Cf. PIUS XII, *Alloc. ad PP. Iesuitas*, 10 sept. 1957: A.A.S. 49 (1957) 907-808.

Caput V

DE VITA IN COMMUNI DUCENDA

28. [*De vita in communi spiritu caritatis imbuenda*]. Vita in communi ducenda testimonium caritatis primaevae Ecclesiae, qua omnes erant « unum et anima una » (*Act.* 4, 32), exprimere pergat.

Superiores et Superiorissae tanquam patres vel matres erga sodales sese gerant; hi autem spiritu filiali erga superiores animentur atque fraterna unione et communi conspiratione inter se devinciantur.

Fraternae caritatis sensus in casu quoque alicuius sodalis discessus ab instituto ne intermittantur.

29. [*De diversis conditionum sodalium in communitate*]. Spiritu familiae afflante, nonobstante conditionum diversitate, intimius erit inter sodales vinculum fraternae unitatis, et religiosi qui conversi vel alio nomine vocantur vitae et communitatis operibus facilius coniungentur; si autem circumstantiae id suadeant, in institutis mulierum, ad unitatem classium deveniri poterit.

30. [*De clericis et laicis pari ratione instituto adscriptis*]. Nihil impedit quominus, uti antiqua et hodierna exempla comprobant, monasteria et instituta habeantur quibus pari ratione clerici et laici adscribuntur, salvis iuribus ordinationis sacrae vel praescriptis Constitutionum.

Caput VI

DE HABITU RELIGIOSO

31. [*De honore habitui religioso debito*]. Habitus religiosus, sive virorum si-ve mulierum, cum personae consecrationem, separationem a mundo et vitae sanc-

titatem significet, ut quid sacrum fideliter et digne est deferendus atque ab omnibus in honore habendus.

32. [*Qualitates habitus religiosi*]. Sit autem simplex ac modestus, pauper simul et decens, sanitatis postulatis consentaneus et temporum locorumque adiunctis necnon ministerii necessitatibus accommodatus.

Etiam habitus iam existentes, si his normis, iudicio Sanctae Sedis, non congruant, immutandi sunt.

33. [*Obligatio deferendi habitum religiosum*]. Religiosi generali obligatione tenentur sui instituti habitum suae tum intra tum extra domum deferendi, nisi gravi de causa Superiores Maiores de habitu extra domum gerendo aliter statuerint.

Caput VII

DE SODALIIUM INSTITUTIONE

34. [*Institutio novitiorum*]. Etiam novitiorum institutio hodiernis tam internis quam externis necessitatibus accommodetur. Curent autem Magistri ut, non solum germina vitiorum et defectus gradatim extirpentur, sed etiam naturales et supernaturales virtutes et aptitudines alumnorum quam maxime in bonum efflorescant et perficiantur.

35. [*De sodalium institutione post novitiatum protrahenda*]. Institutio sodalium post novitiatum seu prima formalem probationem ulterius ita protrahenda est ut eorum vocationis exigentiis, quoad perfectionem acquirendam et apostolatam exercendum, plane respondeat.

Diligenter curent Superiores ut quoad instructionem sodalium clericorum in scientiis ecclesiasticis et eorum praeparationem ad apostolatam adamussim serventur normae a Sancta Sede latae.

Cum munus religiosis laicis et mulieribus in Ecclesia concreditum magis apostolatui clericorum ipsos adsociet, urgenda est plenior eorum institutio. Quapropter sodales non clerici et religiosae immediate post novitiatum, etiam duorum annorum, ad opera apostolatus ex professo ne applicentur; sed eorum religiosa institutio ad instar sodalium clericorum, congruis congrua referendo, in aptis domibus et convenienti disciplina ordinetur.

Progrediatur autem illa institutio una cum formatione doctrinali (etiam quantum fieri potest theologica) necnon apostolica et technica, titulis qui eorum peritiae sint documenta pro rei opportunitate obtentis, ut eorum aptitudo ad futura munia rite explenda perficiatur.

Per totam autem vitam hi sodales intendant hanc culturam spiritualem doctrinalem et technicam sedulo perficere et Superiores, pro posse, occasiones, media et tempus ad hoc eis procurent.

36. [*Immediata praeparatio spiritualis ad definitivam cooptationem*]. Ad perpetuam seu definitivam cooptationem sodales immediate parentur speciali recollectione ad modum renovati novitiatus congruenti tempore protrahenda.

37. [*De ultima perfectione institutionis alumnorum*]. Ad personalis sanctitatis atque apostolatus uberiores fructus adipiscendos sodales, sive viri sive mulieres, aliquam ultimam perfectivam institutionem recipiant quae sit veluti totius formationis complementum et confirmatio.

Caput VIII

DE COORDINATIONE INTER INSTITUTA

38. [*Coordinatio inter instituta affinia*]. Sacra Synodus, exempla institutorum quae foederibus fraternis iam sociari coeperunt plene comprobans, cetera hortatur, ut pro eorum gradu affinitatis et rei opportunitate, arctiores inter se uniones sub ductu Sanctae Sedis promoveant, fine et spiritu cuique propriis fideliter servatis.

39. [*Coordinatio institutorum eiusdem generis operum*]. Instituta iisdem aut similibus operibus externis dedita, etsi indole diversa, opportune, servatis servandis et, si de apostolatu agitur consultis pro negotiorum natura Sancta Sede vel locorum Ordinariis, consociari possunt, saltē intra regionis vel nationis limites, quo mutuum adiutorium idque valde proficuum, sibi praestare valeant, praesertim in sodalibus ad opera explenda rite instituendis ipsisque operibus maiore cum facilitate et fructu exercendis.

40. [*Foederatio et confoederatio monasteriorum sui iuris*]. Monasteriis sui iuris eisdem familiae religiosae commendatur ut, ubi id profuturum praevidebitur, in foederationes et confoederationes coalescere studeant, non solum ad spiritum primaeivum Ordinis servandum, verum etiam ad fraternum sibi mutuo praestandum adiutorium, tam in regularis observantiae conservatione, defensione, incremento rebusque oeconomicis, quam in omnibus aliis.

Hae confoederationes et foederationes regantur statutis a Sede Apostolica approbatis.

41. [*De Superiorum Maiorum conferentiis*]. Omnia vero instituta, etiamsi nullam peculiarem inter se affinitatem praeseferant, per conferentias seu consilia Superiorum Maiorum utiliter sociantur ad pleniorē assecutionem finis singulorum institutorum, ad efficaciorē conspirationem fovendam in bonum Ecclesiae, ad aequiorem distributionem operariorum evangelicorum in determinato territorio necnon ad communia religiosorum negotia tractanda.

Regantur autem Statutis approbatis a S. Sede, a qua directe dependent.

42. [*De unione institutorum similium*]. Sacra Synodus valde commendat ut familiae religiosae quae similes fere habent Constitutiones et usus eodemque spiritu animantur, praesertim si parvo membrorum numero constent, ad quandam unitatem reducantur, quatenus iudicio Sanctae Sedis id expedire videatur.

43. [*De institutis languescentibus*]. Instituta languescencia quae, iudicio Sanctae Sedis, nullam amplius praebeant fundatam spem incrementi, prohibeantur ne

in posterum novicios recipiant et, si fieri potest, alio instituto vegetiori, quod fine et spiritu haud multum differat, uniantur, ne detrimentum pati pergant animae Deo sacratae.

Idem servetur pro monasteriis sui iuris, quorum deterior condicio nec per foederationem nec alio modo sublevari possit.

44. [*De novis institutis condendis*]. In novis Institutis promovendis et erigendis, necessitas vel saltem magna utilitas necnon incrementi possibilitas serio ponderandae sunt, ne incaute oriantur instituta inutilia aut sufficienti vigore destituta.

45. [*De institutis iuris dioecesiani ad gradum iuris pontificii evehendis*]. Tempestive provideatur ut religiones, societates vitae communis sine votis necnon instituta saecularia iuris dioecesiani, cum primum conditiones ad pontificiam approbationem consequendam praescriptas obtinuerint, eam sollicita cura implorent.

Caput IX

DE VOCATIONIBUS FOVENDIS

46. Vocatio ad statum perfectionis evangelicae, quae ex recta intentione simul cum idoneitate discernitur, habenda est tanquam excellens donum a Deo largiter collatum, quod Ecclesiae magnum fructum ac decorem affert. Varias sunt formae huius status ab Ecclesia recognitae, ita ut christifideles illum facilius, pro sua quisque indole, ingredi valeant.

Quapropter a via consiliorum minime avertantur qui eam ingredi cupiunt. Sacerdotes educatoresque christiani curent eam prudenter indicare. Imo seria conamina adhibeant ut vocationibus religiosis novum detur incrementum exigentiis Ecclesiae plane respondens. Etiam in praedicatione ordinaria eorum qui curam animarum gerunt saepius de consiliis evangelicis et de statu religioso amplectendo agatur. Valde autem commendatur parentibus ut christiane educando suos filios vocationes religiosas in cordibus eorum excolant.

47. Institutis fas esto sui notitiam, ut vocationes foveant, divulgare, atque candidatos colligere, dummodo hoc fiat cum debita prudentia et iuxta normas a S. Sede traditas.

Candidati autem ad vitam religiosam ne admittantur, nisi post accuratam selectionem. Cavendum est ne immoderatus conatus augendi sodalium numerum eorum qualitati detrimento evadat, vel illi recipiantur qui divinae vocationis signa vel saltem seria indicia non praebeant.

Finis et natura huius status, et simul indoles ac spiritus proprii instituti ipsis clare inde ab initio, modo tamen cuiusque captui accommodato, proponenda sunt.

48. Monendi sunt illi, quorum vocatio ad statum perfectionis sufficienter comperta est, ut eam generose sequantur atque, Dei adiutorio innixi, in ea fideliter perseverent.

VOTUM

49. [*Facultates Moderatorum supremorum*]. Opportunum censetur ut in institutorum status perfectionis utilitatem, conferantur Moderatoribus supremis facultates ad quaedam negotia expedienda, ne frequentiores ad S. Sedem recursus habeantur.

ADNEXUM

DE MODO PROCEDENDI COMMISSIONIS IN SCHEMATE EXARANDO
ET DE IPSIUS SCHEMATIS RATIONIBUS

I. DE MODO PROCEDENDI

Negotium de schemate Commissionis Praeparatoriae de Religiosis iuxta instructiones Rev.mae Commissionis de Concilii laboribus coordinandis abbreviando et retractando, delibatum est opera alicuius Consilii restricti, Exc.mi D. Philippe, Praesidis subcommissionis, et quattuor peritorum, qui una cum Rev.mo P. Secretario laboribus Commissionis ordinandis inde a die 4 decembris vacaverunt.

Subcommissio vero, die 5 decembris 1962 iam constituta et septem membris constans cum sex peritis adiunctis, Romae diebus 15 et sequentibus adunata, varia schemata paravit circa materiam tractandam, conventui plenario Commissionis deinde proponenda.

Die 20 februarii, quindecim Patres Commissionis qui Romam sine nimio gravamine petere potuerant convenerunt; et cum collaboratione sex peritorum, in octo sessionibus usque ad diem 1 Martii, sub praesidentia E.mi D.ni Cardinalis Valerii Valeri, schemata a submissione parata scrutinio subiicerunt atque post debitas emendationes ex iisdem unum organicum et integrum confecerunt, deinde a speciali Submissione Redactionis revisum et ad perfectionem adductum; quod Rev.mae Commissioni Coordinatrici nunc praesentatur.

II. RATIONES SCHEMATIS

Ad titulum. Commissioni de Religiosis placuit retinere titulum «De Religiosis» qui simplicior est et communi hodierno modo loquendi et scribendi respondet. Hoc enim verbum «religiosus», ut in numero 3 schematis explicatur, licet stricto et specifico sensu sodales tantum designat qui votis publicis in aliqua Religione obnoxii sunt, latiore sensu etiam de aliis statibus perfectionis praesertim modo adiectivo, adhiberi valet sicut de facto frequenter adhibetur.

Ad prooemium. Opportunum Commissioni visum est aliquod prooemium toto schemati praemittere ne ex una parte videretur ex abrupto incipere et ex altera parte ut sufficienter pateret materiam deinde exponendam, licet indole iuridicam, in ipso Evangelio fundari a quo progreditur. Id obtentum est coarctando prooemium prioris schematis Commissionis praeparatoriae, additis quibusdam elementis ex subsequenter articulis.

Ad Caput I: De status perfectionis natura, speciebus et formis. Instructio Rev. mae Commissionis Coordinatricis (Alleg. 7)¹ disponebat unicum habere caput « de statibus perfectionis evangelicae acquirendae » in Constitutione dogmatica « de Ecclesia » ponendum, adhibitis quibusdam elementis schematis Commissionis de Religiosis ex capitibus I-V.

Ad hanc rem perpendendam habita est Commissio Mixta restricta die 6 februarii 1963 scilicet, ex membris Commissionis tum de Doctrina Fidei et morum, tum de Religiosis sub praesidentia duorum E. morum Cardinalium Valeri et Ottaviani. Unanimis conclusio fuit ut distincta remaneant elementa theologica ab elementis iuridicis quae difficiliter locum invenire possent in Constitutione dogmatica « de Ecclesia » sine aliquo periculo confusionis inter duplicem aspectum theologicum et iuridicum status perfectionis. Quare retentum est caput « De iis qui Consilia Evangelica profitentur » indolis mere theologicae in Constitutione de Ecclesia, sine commixtione cum elementis iuridicis quae potius sobrie sed satis complete exponuntur in schemate de Religiosis. En ratio praesentis capitis I: « De status perfectionis natura, speciebus et formis », aspectum iuridicum status perfectionis considerantis, licet non omnino desint respectus ad fundamenta theologica quibus omnis ordinatio iuridica, in Ecclesia, tandem nitatur oportet.

Data definitione status perfectionis (n. 3), recensentur tres species status perfectionis a Magisterio Supremo authentice recognitae (n. 4), dum formae institutorum quae ab eorum structura et operibus potius profluunt, multiplices quidem sunt et quotidie crescunt. Inter has autem, propter speciale momentum quod hodie habent, agitur. *De vita contemplativa fovenda* (n. 6), *De vita monastica fovenda* (n. 7), *De institutis laicalibus* praesertim Fratrum docentium (n. 8) et *De institutis saecularibus* (n. 9).

Ad Capita II-VIII. Sequuntur capita *De accommodata renovatione statuum perfectionis*, sive in genere, (caput II) sive circa duplicem finem institutorum (caput III) sive circa quaedam particularia diversa (capita IV-VIII).

Ad Caput IX: de vocationibus religiosis fovendis. Schema clauditur hoc capite IX de vocationibus fovendis, cui adiicitur aliquod votum de quibusdam facultatibus Moderatorum Supremorum.

Notare iuvat hanc materiam *De accommodata renovatione statuum perfectionis* his capitibus expositam diversis propositionibus ab E. mo D. no Cardinali Doepfner factis (cf. Instruct. alleg. 7) substantialiter, etsi non semper eodem ordine, respondere.

Cetera schematis Commissionis praeparatoriae in hoc novo schemate non assumpta, utiliter remitti poterunt ad Commissionem Codicis revidendi vel ad instructiones sub forma Directorii etc. conficiendas inservire.

III. SCHEMA IN CONSTITUTIONE DE ECCLESIA INSERENDUM

Schema de *Statibus perfectionis evangelicae acquirendae* in illo de Ecclesia iam edito et typis impresso (cap. V), post adunationem Commissionis mixtae restrictae theologicae et religiosae (de qua supra diximus), retractatum est in alia subcommissione mixta istis ultimis diebus 6, 7 et 8 Martii et Rev. mae Commissioni Coor-

¹ Cf. p. 192.

dinatrici tempore suo praesentabitur, una cum ipsa Constitutione de Ecclesia cui pertinet.

IV. SCHEMA « DE RATIONIBUS INTER EPISCOPOS ET RELIGIOSOS »

Tertium schema « De rationibus inter Episcopos et Religiosos praesertim quoad opera apostolatus exercenda » nunc invenitur insertum in schemate *De cura animarum* (cf. alleg. 10), a Commissione de Episcopis confecto. Examinatum fuit autem a Commissione conciliari de Religiosis, quae iuxta indicationem Commissionis Coordinatricis (cf. alleg. 10) aestimavit plures articulos qui de rebus particularibus potius agunt, ad Commissionem Codicis revisendi remittendos esse, illis tantum in schemate Concilii servatis qui principia vel normas generales hac re praesecerunt. De hac re ulterius referendum erit una cum commissione de Episcopis.

Romae, die 9 martii 1963.

RELATIO

EM.MI IULII CARD. DOEPFNER

Ut in folio schemati adnexo¹ dicitur, in sessionibus a die 20 februarii usque ad diem 1 martii paraverunt 15 membra commissionis Conciliaris de Religiosis una cum 6 peritis novum schema secundum normas a nostra Commissione propositas.

I

Primo quaerendum nobis est, quomodo propositionum a nostra Commissione die 26 Ianuarii datarum a Commissione « De Religiosis » ratio habita sit:

1. Schema revera rigore contractum est, ita ut ex hac parte omnino laudandum sit.
2. Capita, quae a nobis uti specimina ut tractarentur, proposita erant, omnia tractata sunt.
3. De Directorio conficiendo, quod continere debet quaestiones accommodatae renovationis Statuum perfectionis magis distinctas necnon et instructiones ordinis executionis, ut a nobis numero III propositum fuit, et de

¹ Cf. p. 422.

materia ad Codicis revisionem transmittenda nihil habetur in Schemate. Atamen in folio adnexo de possibilitate talis Directorii sermo est. Res ergo adhuc est in suspensio. Optandum est, ut huiusmodi Directorii (si edendum placuit) saltem adumbratio et materia ad Codicem revidendum transmittenda ad Appendicis instar Patribus Concilii proponatur, non quidem ad discussionem, sed ad informationem.

4. Elegerunt Patres praefatae Commissionis titulum schematis « De religiosis », quia, ut censuerunt, « simplicior est et communi hodierno modo loquendi et scribendi respondet ». De facto tamen in schemate ipso ulterius passim de « Statibus perfectionis acquirendae » sermo est. Uterque vero titulus suis difficultatibus minime carere videtur. De difficultate notionis « perfectionis » iam prius dictum est. Sed etiam notio « Religiosi » vix placere potest. Nam praesertim Instituta saecularia iusto iure nolunt sub hoc titulo subsumi propter specialia munia, quae in mundo peragenda habent.

II

Quaedam vero argumenta probabilissime maiores difficultates excitabunt, ubi primum a Patribus in Aula Concilii disceptabuntur. Praeter quaestionem tituli iam supra expositam praesertim haec obiectiones contra schema praesens movebuntur:

1. Quamvis pars dogmatica inseritur schemati Constitutionis « De Ecclesia », tamen *fundamentum biblicum et theologicum* etiam hic magis elucere deberet normasque practicas, imprimis de accommodatione Institutorum plenius penetrare atque informare.

Imprimis character christologicus et ecclesiologicus statuum perfectionis acquirendae parum respici videtur in praesenti Schemate, v. gr. in iis, quae dicuntur de castitate (n. 23) et de oboedientia (n. 24) non sufficienter elucet. Statuum perfectionis functio repraesentativa in Ecclesia atque ordinatio ad eius servitium, unio Religiosorum intima cum aliis membris populi Dei in Christo sicut etiam cum iisdem collaboratio, i.e. cum saecularibus et clericis et laicis, magis enucleari deberent.

2. Certe ab omnibus Patribus *clara et concreta principia de adaptatione Institutorum Religiosorum tam necessaria expectantur*. Quae vero in schemate dicuntur, huic desiderio vix satisfaciunt, cum hic vel illic potius traditionem adeo inculcant, ut adaptioni parum consultum esse videatur (cf. v. g. n. 12).

Examen apertum traditionis bene coniungi potest cum vero amore traditionis, quae non propter seipsam conservanda est, sed propter bonum Ecclesiae, et in quantum bonum Ecclesiae servatur.

Ideo in casu (cf. eundem n. 12), forte non tantum « accessoria » mu-

tanda sunt, sed ipsum patrimonium alicuius Instituti, si bono Ecclesiae adhuc inservire non potest. (cf. n. 14, qui iam optimas suggestiones practicas continet).

3. Necessitate Religiosos de temporum hodiernorum distractionibus et activismo cavendis necnon de necessaria abstinencia ab hoc mundo iterum atque iterum monendi plene concessa, valde desideratur *explicatio magis positiva de mundo recte intelligendo atque usurpando*. Nam non solum fideles laici christiane vivere volentes, sed etiam Statuum perfectionis sodales, imprimis ii, qui apostolatu et operibus externis caritatis dediti in hoc mundo, uti hoc mundo (cf. 1 Cor. 7, 31) vivere coguntur, urgentissime de illa re edoceri cupiunt. Iam ubique audiuntur querelae religiosos — imprimis sorores — mundi inscios esse et tales se gerere, non sine apostolatus ampli et veri magno detrimento.

Mundus autem non tantum est peccato infectus, et ideo locus triplicis concupiscentiae, sed etiam creatura Dei a Christo assumpta et redempta, est locus, quo Christus mediante Ecclesia per Spiritum suum praesens est. Necesse est, ut nos etiam hunc aspectum mundi videamus, qui saeculis antecedentibus in Ecclesia haud raro negligebatur.

Difficultati huic propositae probabiliter consuli posset clarius distinguendo inter Instituta vitae contemplativae et monasticae ex una parte et Instituta vitae apostolicae et activae ex altera parte.

Ideo sequentia deliberanda propono:

a) Inter numeros 6 et 7, qui agunt de vita contemplativa et monastica fovenda, et numeros 8 et 9, qui agunt de aliquibus Institutis laicalibus et de Institutis saecularibus, addatur (forsan sub speciali numero) sequens fere passus: « Apostolicae vitae institutio non a vita monastica derivatur, sed ratione finis sui specialis propriam indolem habet et secundum proprias leges ordinetur oportet. Curandum ergo est, ne congregationes operibus externis deditae, praesertim mulierum, formis vitae religiosae monasticis in apostolatu rite exercendo impediuntur ».

b) Capite III (nn. 16 et 17) melius respiciendum esse videtur vitam contemplativam in Institutis apostolicis alias formas et ex parte etiam aliud contentum habere ac in Institutis vitae mere contemplativae vel monasticae. Nam non esset aequum, apostolatum tamquam secundarium et accessorium quid considerare, quod vitae contemplativae tantum ultro adderetur. Nonne ultimum criterium christianae perfectionis, quo iudicamur, voluntas Patris est, quae etiam pro Christo erat unica norma agendi (Io. 4, 34). Pro asseclis Institutorum apostolicorum ergo intimior unio vitae contemplativae et activae quaerenda est, sicut in ipso Christo nobis proponitur. Quin de horis soli orationi reservatis aliquid detrahatur, forma contemplationis eorum *propria* in eo est, quod *in omnibus* Deum et Christum quaerunt.

III

CONCLUSIO

Schema praeiacens magna cum diligentia retractatum est. Forma, qua nunc nobis prae oculis iacet, apta esse videtur. Quoad contentum vero examinetur, utrum in illis punctis supra commemoratis adhuc compleri possit, ut disceptationes de iisdem in Congregatione Generali certo certius oriturae saltem faciliores et breviores evadere possint.

2

Schema Decreti

DE ECCLESIIS ORIENTALIBUS *

I

DE DISCIPLINA ECCLESiarUM ORIENTALIUM

PROOEMIUM

1. Sancta Oecumenica Synodus Vaticana II, amplissima Patriarcharum ac Praesulum orientalium corona honestata, peramanter oculos ad illas venerabiles Orientalis Ecclesias convertit atque in memoriam laeta revocat merita quae illae decursu saeculorum inter tam varias vicissitudines sibi et catholicae universae Ecclesiae comparaverunt. Percipiens, igitur, suas sollicitudines erga has venerandas Ecclesias, quae nunc sive in Oriente sive in Occidente conspiciuntur, patefacere, idque spectans, ut eadem florent, et novo robore apostolico missionem propriam inter populos Orientis explicent, nonnulla capita, a Patriarchis ac Praesulibus orientalibus proposita, probare et promulgare opportunum censuit, ceteris ad providentiam Synodorum Orientalium nec non Sedis Apostolicae remissis.

Caput I

DE ECCLESIIS PARTICULARIBUS

2. Ecclesiarum particularium Orientalium varietas in Ecclesia nedum eiusdem noceat catholicitati, eam potius declarat; Ecclesia enim catholica intendit ut salvae et integrae maneant legitimae uniuscuiusque nationis vel regionis particulares traditiones pariterque vult suam vitae rationem aptare variis temporum locorumque necessitatibus.¹

* Schema a commissione de Ecclesiis Orientalibus die 21 martii 1963 (n. SG. 66/63) missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

3. Sancta enim et catholica Ecclesia, quae est Corpus Christi Mysticum, organice constat ex fidelibus, qui fide, sacramentis et regimine uniuntur, atque in coetus hierarchia iunctos coalescentes, particulares Ecclesias constituunt. Huiusmodi particulares Ecclesiae, ritibus, uti aiunt, scilicet liturgia et ecclesiastica disciplina partim differentes, aequali modo concreditae sunt pastoralis gubernio Romani Pontificis, qui Beato Petro in primatu super universam Ecclesiam divinitus succedit. Eadem proinde pollent dignitate, iisdem fruuntur iuribus, etiam quod attinet ad propagandam fidem catholicam ubique terrarum sub moderamine Romani Pontificis; nulla vero Ecclesia ratione ritus ceteris praestat.

4. In hac tamen diversitate Hierarchiae variarum Ecclesiarum particularium in eodem territorio iurisdictionem obtinentes, curent, collatis in periodicis conferentiis consiliis, unitatem actionis fovere, et, viribus unitis, communia adiuvere opera, ad bonum religionis expeditius promovendum et cleri disciplinam efficacius tuendam.²

5. Provideatur ubique terrarum tuitioni atque incremento omnium Ecclesiarum particularium, sive erigendo paroecias pro variis Ecclesiis, sive constituendo pro unaquaque Ecclesia propriam hierarchiam, ubicumque id postulat numerus atque bonum spirituale fidelium, et quantum fieri potest.

6. Ordinibus et Congregationibus Ecclesiae latini ritus, quae inter fideles orientales operam navant, enixe commendatur ut, ad maiorem apostolatus efficaciam, domos aut etiam provincias orientales, quantum fieri potest, constituent.³

7. Illi vero qui ratione sive muneris, sive apostolici ministerii, frequens habent cum Orientalibus Ecclesiis aut cum earum fidelibus commercium, in cognitione doctrinae, historiae, atque indolis Orientalium accurate, pro gravitate officii quod gerunt, sint instituti.⁴

8. Omnes et singuli fideles proprium ubique terrarum retineant ritum, eumque colant et, pro posse, observent; nec ad alium ritum transire valent, nisi iuxta normas ab Apostolica Sede statutas.⁵

9. Baptizati acatholici ad catholicam Ecclesiam redeuntes, in regionibus sui proprii ritus servare monentur ritum proprium; extra vero regiones sui ritus seu Ecclesiae, ritum quem maluerint amplecti poterunt, etsi optandum est, ut proprium ritum retineant; salvo iure ad Sedem Apostolicam recurrendi.⁶

Caput II

DE SACRA HIERARCHIA

De Patriarchis

10. Quoniam omnes Episcopi iure divino inter se aequales sunt et soli Romano Pontifici subduntur, clare constat neminem eorum in alios superiorem auctoritatem habere aut exercere posse, nisi illam iure ecclesiastico obtinuerit. Po-

testas igitur patriarchalis in Episcopos, clericos et fideles, quae inde ab antiquis temporibus in Ecclesia viget, iuris est ecclesiastici.⁷

11. Nomine enim Patriarchae orientalis venit Episcopus cui canones tribuunt iurisdictionem in omnes Episcopos, haud exceptis Metropolitibus, clerum et populum territorii vel ritus, ad normam iuris et sub auctoritate Romani Pontificis exercendam.⁸

12. Secundum antiquissimum Ecclesiae morem, singulari honore prosequendi sunt Ecclesiarum Orientalium Patriarchae, quippe qui amplissima potestate, a Romano Pontifice vel a Concilio Oecumenico data vel agnita, suo cuiusque patriarchatui tamquam pater et caput praesint. Ideoque exoptat haec Sancta Synodus non solum ut eorum iura atque privilegia, in bonum animarum, salva maneant, verum etiam ut patriarchatus orientales prospere vigere ac florere pergant et in pristinum splendorem restituantur.⁹

13. Patriarchatus Ecclesiarum Orientalium, licet alii aliis tempore posteriores sint, omnes tamen aequales sunt dignitate patriarchali, salva inter eos praecedentia honoris legitime statuta.¹⁰

14. Constitutio vero novorum patriarchatum, si id bonum Ecclesiae postulare videatur, Synodo Oecumenicae vel Romano Pontifici reservatur, cuius est etiam pro necessitate et opportunitate normas statuere circa iura, privilegia et quaestiones quae ad patriarchale institutum spectant.¹¹

De Episcopis

15. Apostolorum successores sunt Episcopi, qui a Spiritu Sancto positi, tamquam veri pastores assignatos sibi greges, potestate quidem propria atque ordinaria, gubernant et pascunt, sub auctoritate Romani Pontificis.¹²

16. Episcoporum orientalium potestas in suis ecclesiis regendis iis reservationibus restringatur, quas bonum commune Ecclesiae necessarias esse probaverit. In dubio tamen positivo et probabili, sive iuris sive facti, de reservatione facta Sedi Apostolicae, Patriarchae vel alii Auctoritati, praesumptio stat pro ordinaria Episcoporum potestate, donec intercedat Romani Pontificis in contrarium declaratio.¹³

17. Singulis Ecclesiarum Orientalium Episcopis facultas est a lege generali pro Ecclesiis Orientalibus lata in casu peculiari dispensandi, quoties id ad bonum spirituale fidelium conferre iudicent, dummodo agatur de re in qua Sedes Apostolica dispensare solet, nec specialis reservatio a Sede Apostolica sibi vel Patriarchis vel alii Auctoritati facta fuerit.¹⁴

De Synodis

18. Exoptat Sancta haec Oecumenica Synodus ut Synodorum institutum, antiquitate venerandum, novo vigeat robore, ut necessitatibus et disciplinae Ecclesiarum Orientalium, pro temporum adiunctis, aptius et efficacius provideatur.¹⁵

19. Enixe commendatur ut Praesules Orientalium Ecclesiarum, in disciplina propriae Ecclesiae in Synodis promovenda et ad opera in bonum religionis efficacius fovenda, rationem etiam habeant boni communis totius regionis, ubi plures Ecclesiae particulares exstant, consiliis in conventibus ex variis ritibus collatis.¹⁶

Caput III

DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM

De Sacramento Chrismatis

20. Etsi Episcopus est solus minister ordinarius Sacramenti Chrismatis, huic Sanctae Oecumenicae Synodo placuit traditam praxim apud Orientales inde ab antiquissimis temporibus vigentem plene instaurare. Idcirco presbyteri hoc Sacramentum administrare valent, adhibito Chrismate a Patriarcha vel ab Episcopo benedicto.¹⁷

21. Presbyteri omnes Orientales hoc Sacramentum, sive una cum Baptismo sive separatim, valide conferre possunt omnibus fidelibus cuiusvis ritus, latino non excluso, servatis ad liceitatem praescriptis iuris sive communis sive particularis.¹⁸

22. Presbyteri quoque latini ritus, qui facultate hoc Sacramentum conferendi sint praediti, valent illud etiam fidelibus orientalium rituum administrare, servatis quoad liceitatem iuris communis praescriptis.¹⁹

De Sanctissima Eucharistia

23. Curent locorum Hierarchae ut, iuxta antiquissimum et laudabilem Ecclesiarum Orientalium morem, fideles ad sacram Synaxim, saltem praecipuis anni festis diebus, accedant, imo et frequentius, ad vitam spiritualem nutriendam ac roborandam.²⁰

24. Omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, tenetur semel saltem in anno ad Ss. Eucharistiam accedere, firmis legibus et consuetudinibus propriae Ecclesiae de Communionem Paschali et salva facultate uniuscuiusque fidelis eam in quolibet catholico ritu suscipiendi.²¹

25. Memores sint fideles obligationis, qua, saltem diebus dominicis et festis de praecepto, adstringuntur Divinae Liturgiae vel, iuxta praescripta aut consuetudinem proprii ritus, Divinis Officiis adsistendi. Curent autem animarum pastores fideles ita instruere, ut hi actuose et devote Sacris Actionibus intersint.²²

26. Ut vero huic obligationi facilius satisfacere valeant, eisdem conceditur facultas hoc praeceptum implendi per adsistentiam Sacrae Liturgiae aut, ubi talis vigeat consuetudo, Divinis Officiis, inde a vespere vigiliae usque ad finem diei festi.²³

De Ministro S. Poenitentiae

27. Cum Patriarcharum et Hierarcharum orientalium pastoralis cura saepe saepius ad plures regiones Orientis et Occidentis extendatur, placuit huic Sanctae Synodo ut ipsi facultatem ad confessiones excipiendas fidelium cuiusvis ritus ubicumque terrarum a iure delegatam habeant.²⁴

28. Ob cotidianam permixtionem fidelium diversarum Ecclesiarum particularium in eadem regione vel territorio, facultas presbyterorum orientalium ad confessiones excipiendas, a propriis Hierarchis rite et sine ulla restrictione concessa, ad totum territorium patriarchatus, archiepiscopatus, metropoliae, eparchiae vel exarchatus et pro cuiusvis ritus fidelibus extenditur. Huiusmodi tamen facultatem Hierarchae ne concedant, nisi de sacerdotis idoneitate plene sibi constet, et servatis requisitis in Synodis particularibus praescriptis.²⁵

29. Presbyter vero, qui istam facultatem extra proprium territorium habituali modo exercet, certiores facere tenetur Hierarcham loci, habita praeterea licentia parochi aut rectoris ecclesiae vel oratorii, in quibus confessiones excipiendae sint.

De Diaconatu permanenti

30. Cum plurima argumenta et motiva, praesertim liturgica et pastoralia, suadeant ut institutum diaconatus permanentis, quod ab antiquis temporibus non paucae Ecclesiae orientales retinuerunt et adhuc retinent, instauretur, exoptat Sancta Synodus ut diaconatus permanens in Ecclesiis orientalibus, ubi in desuetudinem venerit, iterum vigeat, ut qui in tali statu sint constituti, sacerdotes sive in spiritualibus sive in temporalibus ad normam iuris adiuvent.²⁶

31. Curent Hierarchae locorum ut ad hoc institutum restituendum, in quavis provincia ecclesiastica, communi de consilio procedatur, et servatis normis a Synodis propriarum Ecclesiarum Orientalium statutis.

De Matrimoniis mixtis

32. Licet matrimonia mixta haud facile omnino vitari possint, monentur tamen fideles ut ab huiusmodi matrimoniis abstineant. Quoties vero id vitari nequeat, memores sint obligationis, qua adstringuntur, bonum fidei et unitatis catholicae tam sibi quam proli servandi, perfidelem adimpletionem cautionum quas Ecclesia statuit. Pastores autem fidelium, qui matrimoniis mixtis iuncti sunt, eorumque prolis peculiarem habeant curam.

33. Ad praecavenda autem matrimonia invalida christifidelium orientalium, qui cum acatholicis baptizatis matrimonium ineant, et ad consulendum nuptiarum firmitati et sanctitati necnon domesticae paci, omnibus Hierarchis locorum orientalium, non vero Syncellis sine speciali mandato, facultas conceditur dispensandi proprios subditos a forma canonica matrimonii in mixtis nuptiis, ubi pars acatholica suaderi nequeant ut se coram competente parochi sistat et simul absit periculum ne eadem partem catholicam sibi adhaerere adigat, Hierarcharum ta-

men conscientia graviter onerata de observantia cautionum quae in iure praescriptae sunt.²⁷

Caput IV

DE CULTU DIVINO

De temporibus sacris

34. Dies festi pro omnibus Ecclesiis Orientalibus sunt: omnes et singuli dies Dominici, festa Nativitatis D.N. Iesu Christi, Epiphaniae, Ascensionis, Dormitionis seu Assumptionis Dei Genitricis Mariae, et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, salvo iure particulari quoad alios dies festos.²⁸

35. Alios dies festos omnibus Ecclesiis Orientalibus communes constituere, constitutos transferre aut suppressere, praeter Apostolicam Sedem, competit Synodo patriarchali aut archiepiscopali.²⁹

36. Diebus Dominicis et festis de praecepto lex abstinentioniae vel abstinentioniae et ieiunii cessat.

37. Lex abstinentioniae vel ieiunii et abstinentioniae observanda est secundum usum proprii ritus, legitima consuetudine vel iure particulari firmatum, ita tamen, ut lex solius abstinentioniae in omnibus Ecclesiis Orientalibus servetur singulis feriis sextis, iis exceptis quae in proprio iure excipiuntur; lex vero abstinentioniae et ieiunii prima die Magnae Quadragesimae et Feria sexta Hebdomadae Sanctae, salvo particulari iure quod abstinentioniam et ieiunium aliis quoque diebus Magnae Quadragesimae praecipiat.

38. Singuli fideles extra regiones proprii ritus versantes, quoad leges de abstinentioniis et ieiuniis, ad disciplinam in loco ubi degunt vigentem se plene conformare possunt. In familiis mixti ritus hanc legem servare licet iuxta unum eundemque ritum.³⁰

De celebratione Paschatis

39. Sancta Oecumenica Synodus conamina ad aptius instaurandum Kalendarium in societate civili laudans, exoptat ut catholici aliique christiani non catholici conveniant ad unicam diem, qua festivitatem Paschatis omnes celebrent, stabilendam.

40. Ad unitatem inter christianos in eadem regione vel natione degentes fovendam, Patriarchis vel Supremis Auctoritatibus ecclesiasticis in loco committitur, ut, collatis consiliis cum iis quorum interest, de festo Paschatis eadem die Dominica celebrando conveniant.

De Officio Divino

41. Valde commendatur clericis et religiosis orientalibus celebratio Laudum Divinarum, quae ab antiquo in magno honore fuit apud omnes Ecclesias orienta-

les. Omnes, igitur, exempla maiorum prementes, secundum propriae disciplinae praescripta, in Divinas Laudes assidue et devote incumbant.³¹

De usu linguarum vernacularum in liturgiis

42. Ad Patriarcham cum Synodo vel ad Supremam cuiusque Ecclesiae orientalis Auctoritatem cum Consilio ius pertinet approbandi et moderandi usum linguarum in celebratione liturgica, quas ipsi magis conferre ad bonum animarum existiment.

43. Versiones textuum liturgicorum in linguam vernaculam, antequam in Liturgiae celebratione adhibeantur, a competenti Auctoritate approbentur.

44. Si ob bonum spirituale adstantium in celebratione liturgica, ex parte vel ex toto lingua adhiberi debeat diversa ab illa vel ab illis, quibus Ecclesia celebrantis ex tradito more utitur, id non fiat inconsulto Hierarcha loci.

II

DE UNIONE CHRISTIANORUM ORIENTALIUM

PROOEMIUM

45. Sancta haec Oecumenica Synodus intimo cum gaudio de communi cogitat patrimonio, cuius fratres Orientis et Occidentis simul haeredes et custodes sunt. Vinculorum proinde spiritualium memor, quibus occidentales et orientales fideles inter se iunguntur, muneris sui esse censuit enixa hortatione omnes fideles ad hoc adducere, ut, iunctis precibus et opere, instantius Deum exorent pro ea unitate, quam Christus Dominus, antequam transiret ex hoc mundo, a Padre impense rogavit (*Io. 17, 11*). Hanc unitatem omnes hodie vehementer exoptant, ac simul efficaciora in dies undique proponuntur media et sincera fiunt conamina, ut omnia quae unitati in Christum credentium obsunt auferantur et quaecumque prosunt ulterius promoveantur. Ad quam christianam animorum impulsionem sincere et efficaciter fovendam, necesse est ut Orientalium peculiaris conditio prae oculis habeatur.

I. ORIENTALIUM MERITA, LITURGIAE, ET PROPRIA DISCIPLINA

46. Historia, traditiones et plurima instituta praeclare testantur quantopere de universa Ecclesia Orientales meriti sint. Nam in illis regionibus apostolatus et martyria, doctrina et sanctitas maxime floruerunt:³² illic primi surrexerunt fidei et veritatis nec non ecclesiasticae unitatis indefessi propugnatores, qui eandemque exemplo, scriptis, conciliis oecumenicis inviolatam servarunt; in Oriente fides christiana praeclaras obtinuit de errore victorias, quarum « symbolum Nicaeno-

Constantinopolitanum », in universa Ecclesia acceptum, praefulgens exstat comprobatio et monumentum.

47. Omnibus quoque notum est quanta cum pietate christiani orientales Sacra peragant, quibus Deum Patrem, hominum amatorem, filiali prosequuntur devotione, Domino Iesu, Salvatori, debitum exhibent honorem et gloriam, Spiritum Sanctum vivificantem instanter invocant, Dei Genetrici amorem ostendunt, pro necessitatibus suis aliorumque quam plurimas perpulchras ardentesque exhibent supplicationes, peculiari quodam patrimonio liturgico et spirituali, a maioribus tradito, utentes et linguis propriis laudes Deo canentes. Haec igitur Sancta Oecumenica Synodus Ecclesiarum Orientalium liturgicos ritus et spirituale patrimonium non solum aestimatione debita et laude iusta prosequitur, sed etiam tamquam patrimonium commune universae Christi Ecclesiae firmiter considerat et declarat, quod omnibus commendat, illudque omnes fideliter retinere ac maxima cum diligentia colere iubet.

48. Cum porro unitati Ecclesiae minime obstet diversitas quaedam disciplinae et consuetudinum, Patrum institutionibus sancitarum, sancta Oecumenica Synodus, ad tollendas omnes dubitationes, sollemniter declarat Ecclesias orientales iure pollere se secundum proprias disciplinas peculiare regendi, utpote veneranda antiquitate claras, moribus suorum fidelium magis congruas atque ad bonum animarum consulendum aptiores. Quapropter Ecclesia Catholica disciplinam Ecclesiarum orientalium servari eamque foveri iussit. Communitatibus igitur orientalibus omnibus ad unitatem catholicam convenientibus, eadem Synodus ius agnoscit et confirmat servandi disciplinam eamque sectandi, iis tantummodo, si forte adsint, emendatis, quae unitati huic adversantur.

II. RITUUM ORIENTALIUM CONSERVATIO ET DEBITA PROMOTIO

49. Sciant ac pro certo habeant omnes Orientales se numquam coactum iri legitimos suos ritus suamque disciplinam relinquere aut mutare. Nam Ecclesiarum Orientalium dignitas, pervetustis rerum monumentis eisque insignibus commendata, magna gaudet in toto christiano orbe veneratione et honore. Maxima igitur fidelitate prae ceteris ipsi Orientales suos ritus liturgicos et disciplinam ecclesiasticam observent, eorundem cognitionem in dies maiorem usumque perfectiorem usque acquirant, et si ab iis ob temporum vel personarum adiuncta aliquomodo fortasse defecerint, ad avitas memorias redire satagant, quantum fieri potest, bono fidelium et adiunctis locorum et temporum prae oculis habitis.

50. Ut tandem omne dubium vel qualiscumque suspicio e medio tollantur, omnes prae oculis habeant statum rerum orientalium, in Ecclesia catholica in hodiernis rerum adiunctis videntem, non esse prorsus immutabilem, sed meliorem etiam ordinationem suscipere posse. In hoc igitur obstaculum, quo unitas catholica instauranda impediatur, nemo quaerat; siquidem disciplina ecclesiastica et ordo hierarchicus, secundum necessitatem vere probatam, mutationem ac perfectiorem valent recipere formam, quae omnium christianorum orientalium unitati magis respondeat et dignitati melius consulat.

III. ORIENTALIUM SACERDOTIUM ET FIDES

51. Item Sancta haec Oecumenica Synodus in memoriam revocat et sollemniter declarat sacerdotium apud omnes fratres separatos orientales valide servatum fuisse. Nulla proinde adduci potest causa, cur de validitate Sacramentorum dubium moveatur, si, quae ad Sacramenta conficienda sunt necessaria, servatis probatis ritibus, a ministro posita fuerint. Quare clericis orientalibus cuiuscumque gradus, in unitatem catholicam convenientibus, facultas est proprium Ordinem exercendi, iuxta normam a competenti auctoritate statutas.

52. Tandem haec Oecumenica Synodus, animo considerans non ingens esse discrimen, quo Orientales seiunguntur,³³ atque conspiciens eos quotidie nova et iusta incitamenta invenire ut ad catholicam unitatem accedant, atque de plenitudine Revelationis participant, iubet non plus ab iis convenientibus exigere, quam necessarium revera sit, ut membra unius, sanctae, catholicae et apostolicae Ecclesiae Christi reapse fiant, formula etiam simpliciore adhibita.

IV. MUTUA COGNITIO, CARITAS ET COLLABORATIO

53. Satagant igitur omnes, praesertim locorum Hierarchae ceterique animarum pastores, ut unitati restituendae efficacius usque provideatur, precibus imprimis,³⁴ vitae exemplis, puro et humili corde. In rerum divinarum investigationem, earum imprimis, in quibus apud Orientales et Occidentales non una habetur sententia, est incumbendum, ut doctrina catholica clarius pateat. Hoc in studio, methodo positiva est procedendum, ingenio orientalium plus tribuatur, eiusque debita habeatur ratio; quam ad rem magnopere recursus ad fontes communes scientiae sacrae refert. Libri Sacri maiore cum diligentia sunt excolendi, et studium Sacrorum Patrum instantius commendatur. Quod potissimum valet in doctrina de Ecclesia apud universitates et seminaria sacrorum studiorum exponenda, ut verum oecumenismum promoveatur, a falso quodam irenismo caveatur, et puritas doctrinae catholicae eiusque claritas nullum patiatur nocumentum.

54. In mutua denique ac fraterna rerum animorumque aestimatione, omnes qui christiano gloriantur nomine novis quibusdam rationibus ad invicem intueantur et animos disponant, spiritu christiano caritatis suffulti, et cuiusvis acrimoniae vestigiis sepositis, « cum omni umilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in caritate, solliciti (sint) servare unitatem Spiritus in vinculo pacis » (*Eph.* 4, 2-3); ita ut viribus unitis et fraterna concordia Regnum Dei in terra efficacius promoveatur.

V. SUB AUSPICIIS DEI GENETRICIS

55. Cum autem permagnum unitatis christianae praesidium divinitus oblatum est in Maria, ad eam adiutricem populi christiani, potentem et clementissimam,³⁵ Virginem et Dei hominumque Matrem, maiore adhuc cum fiducia oportet occurratur. Cum de Orientalibus agatur Ecclesiis, peculiaris ratio, cur eius patrocinium fidenter imploretur, egregia scilicet promerita, quas illae Ecclesiae sibi comparaverunt in cultu Deiparae Virginis propagando atque augendo.³⁶ Repleatur universus orbis terrarum in Dei Genetricem ac Matrem et refugium omnium christiano-

rum laudationum et deprecationum vocibus, ut Ipsa perstet felix et diuturnum inter fratres vinculum, quo unus existat populus Dei.

NOTAE

¹ S. LEO IX, Litt. *In terra pax*, an. 1053: « Ut enim »; INNOCENTIUS III, Synodus Lateranensis IV, an. 1215, cap. IV: « Licet Graecos »; Litt. *Inter quatuor*, 2 aug. 1206: « Postulasti postmodum »; INNOCENTIUS IV, Ep. *Cum de cetero*, 27 aug. 1247; Ep. *Sub catholicae*, 6 mart. 1254, prooem.; NICOLAUS III, Instructio *Istud est memoriale*, 9 oct. 1278; LEO X, Litt. ap. *Accepimus nuper*, 18 maii 1521; PAULUS III, Litt. ap. *Dudum*, 23 dec. 1534; PIUS IV, Const. *Romanus Pontifex*, 16 febr. 1564, § 5; CLEMENS VIII, Const. *Magnus Dominus*, 23 dec. 1595, § 10; PAULUS V, Const. *Solet circumspecta*, 10 dec. 1615, § 3; BENEDICTUS XIV, Ep. enc. *Demandatam*, 24 dec. 1743, § 3; Ep. enc. *Allatae sunt*, 26 iun. 1755, §§ 3, 6-19, 32; PIUS VI, Litt. enc. *Catholicae communionis*, 24 maii 1787; PIUS IX, Litt. *In suprema*, 6 ian. 1848, § 3; Litt. ap. *Ecclesiam Christi*, 26 nov. 1853; Const. *Romani Pontifices*, 6 ian. 1862; LEO XIII, Litt. ap. *Praeclara*, 20 iun. 1894, n. 7; Litt. ap. *Orientalium dignitas*, 30 nov. 1894, prooem.; etc.

² PIUS XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 2 iun. 1957, can. 4.

³ Ex praxi Ecclesiae catholicae, praesertim sub pontificatu Pii XI, Pii XII, Ioannis XXIII; cfr. A.A.S. ann. 1925-1962.

⁴ Cf. BENEDICTUS XV, Motu Proprio *Orientis catholici*, 15 oct. 1917 (de erectione Pont. Inst. Orientalium studiorum in Urbe).

⁵ PIUS XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 2 iun. 1957, can. 8 dicit: « sine licentia Sedis Apostolicae ».

⁶ PIUS XII, *l.c.*, can. 11, ubi dicitur: « ritum quem maluerint amplecti possunt », et quidem ubique terrarum.

⁷ Cf. ex. gr. PIUS XII, *l.c.*, can. 38, § 3; Synodus Libanensis, III, IV, in *Collectio Lacensis* t. II col. 289 s.; *Elenco dei privilegi patriarcali, presentato alla Propaganda dall'Episcopato Melchita nel 1900*. (C. KOROLEVSKIJ, *Studio di diritto comparato su l'odierna legislazione « de Patriarchis Orientalibus »*, Tip. Poligl. Vaticana, 1936, p. III, p. 10).

⁸ Cf. PIUS XII; *l.c.*, can. 216, § 2, 1°.

⁹ Cf. PIUS XII; *l.c.*, can. 216, § 1; ampliatus ad finem Concilii obtinendum.

¹⁰ Cf. Synodus Nicaena I, an. 325, can. 7; Syn. Constantinopolitana IV, an. 869, can. 21; S. NICOLAUS I, Litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866: « Desideratis nosse »; « Porro quia »; S. LEO IX, Litt. *Congratulamur vehementer*, an. 1052/53: « Pro cuius »; INNOCENTIUS III, Litt. *Inter quatuor*, 24 nov. 1205; Litt. *Praerogativa dilectionis*, 30 mart. 1205; Litt. *Cum unigenitus*, 25 apr. 1205; Litt. *Divisis aliis*, 15 maii 1205: « Vocati enim »; Litt. *Inter quatuor*, 2 aug. 1206; Litt. *Licet apostolica sedes*, maii 1205, etc.; EUGENIUS IV (in Syn. Florent.), Const. *Laetentur caeli*, 6 iul. 1439, § 9; S. LEO M., Litt. *Quantum dilectioni*, 11 iun. 453.

¹¹ Synod. Carthaginen., an. 419, can. 17, 57; Syn. Chalcedonen., an. 451, can. 12; S. INNOCENTIUS I, Litt. *Et onus et honor*, a.c. 415: « Nam quod sciscitaris »; S. NICOLAUS I, Litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866: « A quo autem »; INNOCENTIUS III, Litt. *Rex regum*, 25 febr. 1204; LEO XII, Const. ap. *Petrus Apostolorum Princeps*, 15 aug. 1824; LEO XIII, Litt. ap. *Christi Domini*, an. 1895, etc.; PIUS XII: *l.c.*, can. 159.

¹² Cf. PIUS XII: *l.c.*, can. 392; cf. *Canones Apostolorum*, 39; Syn. Tridentina, sess. XXIII, *De ordine*, cap. 4, can. 8; Syn. Vaticana I, sess. IV, cap. III; LEO XIII, Ep. enc. *Satis cognitum*, 29 iun. 1896.

¹³ Contra ius canonicum vicens.

¹⁴ Contra ius canonicum vicens; cf. can. 81 CIC, ubi habetur: « nisi haec potestas eisdem fuerit explicite vel implicite concessa ».

¹⁵ S. VICTOR, Litt. an. c. 190 *Poteram autem*; cf. Synodus Carthagenen. an. 419, can. 76, 88, 94; Syn. Nicaena I, an. 325, can. 4 et 6; Syn. Chalcedonen., an. 451, can. 19; Syn. Antiochena, an. 341, can. 16, 20; Syn. Trullana, an. 691, can. 8; Syn. Constantinopolitana IV, an. 869, can. 17; et Synodi particulares singularum Ecclesiarum Orientalium recentiorum.

¹⁶ Cf. PIUS XII, *l.c.*, can. 4 et can. 340, § 3.

¹⁷ Cf. INNOCENTIUS III, Ep. *Ad Ep. Primatem Bulgarorum*, 27 febr. 1203; INNOCENTIUS IV, Ep. *Sub catholicae*, 6 mart. 1254, § 3, n. 4; Syn. Lugdunen., an. 1274 (professio fidei Michaelis Paleologi Gregorio x oblata); EUGENIUS IV (in Syn. Florentina), Const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439, § 11; CLEMENS VIII, Instr. *Sanctissimus*, 31 aug. 1595; BENEDICTUS XIV, Const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § II, n. 1, § III, n. 1, etc.; Synodus Laodicensa an. 347/381, can. 48; Syn. Sisen. Armenorum, an. 1342; Syn. Libanen. Maronitarum, an. 1736, p. II, cap. III, n. 2, et aliae Synodi particulares recentiores.

¹⁸ Cf. S. OFFICIUM, Instr. *Ad Ep. Scephusien.*, an. 1783; S. C. Prop. Fide (pro coptis), 15 mart. 1790, n. XIII; decret. 6 oct. 1863, C, a; S. C. pro Eccl. Orient., 1 maii 1948; S. Officium, resp. 22 apr. 1896 cum litt. 19 maii 1896.

¹⁹ CIC, can. 782, § 4; S. C. PRO ECCL. ORIENT., Decretum *de Sacramento Confirmationis administrando etiam fidelibus orientalium rituum a presbyteris latini ritus, qui hoc indulto gaudeant pro fidelibus sui ritus*, 1 maii 1948.

²⁰ Cf. *Canones Apostolorum*, 8 et 9; Syn. Antiochena, an. 341, can. 2; TIMOTHEUS ALEXANDRINUS, *interrog.*, 3; INNOCENTIUS III, Const. *Quia divinae*, 4 ian. 1215, et quam plures Synodi particulares singularum Eccl. Orientalium recentiores.

²¹ Novum quid quoad dictionem « in quolibet ritu catholico », et quoad obligationem annuam Communionis Paschalis.

²² Cf. Syn. Laodicen., an. 347-381, can. 29; S. NICEPHORUS CP., cap. 14; Syn. Dui-nen, Armenorum, an. 719, can. 31; S. THEODORUS STUDITA, sermo 21; S. NICOLAUS I, Litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866: « In quorum apostolorum; Nos cupitis; Quod interrogatis; Praeterea consulitis; Si die dominico », et Synodi particulares.

²³ Novum quid quoad vigiliam diei festi, saltem ubi adest obligatio audiendi S. Liturgiam. Cf. Decreta particularia S. Officii et S. C. de Prop. Fide, nec non Synodos recentiores particulares.

²⁴ Novum quoad Episcopos; extenditur quoad Patriarchas etiam ad fideles ritus latini; cf. PIUS XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 2 iun. 1957, can. 283, 1^o.

²⁵ Contrarium territorialitati iurisdictionis, saltem in disciplina latina et orientali catholica.

²⁶ Cf. Syn. Nicaena I, an. 325, can. 2; Syn. Neocaesarien. a. 314-325, can. 12; Syn. Sardicen. an. 343, can. 8; S. LEO M., Litt. *Omnium quidem*, 13 ian. 444; S. C. pro Eccl. Orient., decret. 27 ian. 1940, n. 7, 8, et Synodi particulares recentiores.

²⁷ Cf. PIUS XII, Motu proprio *Crebrae allatae*, 22 febr. 1949, can. 32, § 2, n. 5^o (Facultas Patriarchis datur dispensandi a forma); PIUS XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 2 iun. 1957, can. 267 (facultas sanandi in radice Patriarchis data); a S. Officio et S. C. pro Eccl. Orient., an. 1957, concessa fuit facultas dispensandi a forma et sanandi ob defectum formae (ad quinquennium): « extra patriarchatus, Metropolitae, ceterisque Ordinariis locorum... qui nullum habent Superiorem infra Sanctam Sedem ».

²⁸ Cf. Syn. Laodicen. an. 347-381, can. 29; THEOPHILUS ALEXANDRINUS, can. 1, et Synodi particulares recentiores.

²⁹ Cf. S. LEO M., Litt. *Quod saepissime*, 15 apr. 454: « Petitionem autem »; S. NICEPHORUS CP., cap. 13; SYN. SERGII PATRIARCHAE, 18 sept. 1596, can. 17; PIUS VI, Litt. ap. *Assueto paterne*, 8 apr. 1775.

³⁰ Cf. CLEMENS VIII, instr. *Sanctissimus*, 31 aug. 1595, § 6: « Si ipsi graeci »; S. Officium, 7 iun. 1673, ad 1 et 3; 13 mart. 1727, ad 1; S. C. de Prop. Fide, decret. 1 maii 1897, n. 1; S. C. pro negotiis Ritus Orientalis, decret. 18 aug. 1913, art. 33; decret.

17 aug. 1914, art. 27; decret. 27 mart. 1916, art. 14; S. C. pro Eccl. Orient. decret. 1 mart. 1929, art. 36; decr. 4 maii 1930, art. 41. His decretis facultas similis quibusdam Orientalibus iam concessa fuit.

³¹ Syn. Laodicen. an. 347-381, can. 18; Syn. Mar Isaaci Chaldaeorum, an. 410, can. 15; S. Nerses Glaien. Armen., an. 1166; INNOCENTIUS IV, Ep. *Sub catholicae*, 6 mart. 1254, § 8; BENEDICTUS XIV, Const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § 7, n. 5; Instr. *Eo quamvis tempore*, 4 maii 1745, § 42 ss.; et Synodi particulares recentiores: Armenorum (1911), Coptorum (1898), Maronitarum (1736), Rumenorum (1872), Ruthenorum (1891), Syrorum (1888).

³² Cf. LEO XIII, Litt. ap. *Orientalium dignitas*, 30 nov. 1894, in *Leonis XIII Acta*, vol. XIV, p. 358; Ep. ap. *Praeclara gratulationis*, 20 iun. 1894; *l.c.*, vol. XIV, p. 202, etc.

³³ LEO XIII; *ibid.*, p. 199.

³⁴ Cf. LEO XIII, Litt. encycl. *Divinum illud*, 9 maii 1897; *l.c.*, vol. XVIII, pp. 146-147.

³⁵ Cf. S. GERMANUS CP., *Oratio in Dorm. Deiparae*, III, a; p. 98, 371; LEO XIII, Litt. encycl. *Adiutricem populi*, 5 sept. 1895; *l.c.*, vol. XV, p. 308, etc.

³⁶ Cf. Synodum Ephesinam an. 431; Syn. Nicaenam II an. 787, et hymnologiam orientalem sacram, imprimis S. Ioannem Damascenum.

RELATIO

EM.MI HAMLETI IOANNIS CARD. CICOGNANI

Tutta la materia è stata unificata e condensata in un solo decreto.

La prima parte del Decreto ha lo scopo di sottolineare le nobili tradizioni delle Chiese Orientali, dei loro riti, dei Patriarchi; si dice perciò degli onori e dei privilegi delle Chiese orientali, che la Chiesa intende conservare.

Su alcune norme, p.e. sulle facoltà dei Vescovi, può sembrare che si conceda troppo; vedremo cosa diranno i Padri Conciliari.

Sul diaconato si fa voto che venga restituito al suo primitivo onore ed alla sua originaria importanza, là dove è decaduto.

Viene raccomandata l'uniformità nella celebrazione della Pasqua.

Infine si parla dell'unione dei fratelli dissidenti orientali, trattando il problema ecumenico specifico e separatamente per gli orientali.

Ci sarà un decreto sull'ecumenismo, che avrà i principi fondamentali valevoli per tutti i fratelli separati. Ma nel Decreto che ora si esamina c'è la parte ecumenica per gli orientali separati, perché è sembrato più opportuno non unirlo con la parte che riguarda i protestanti nel Decreto dell'ecumenismo. Ciò anche per non fare ingiuria agli stessi Protestanti, che vedrebbero marcata nello stesso Decreto la differenza che esiste tra loro e gli Ortodossi.

3

Schema Constitutionis Dogmaticae DE REVELATIONE DIVINA *

PROOEMIUM

1. [*Necessitas et obiectum Revelationis*]. Sacrosancta Synodus Vaticana secunda, doctrinam catholicam de sacra Revelatione sollemniter proponens, verba S. Ioannis in memoriam revocat, dicentis: « Annuntiamus vobis vitam aeternam, quae erat apud Patrem, et apparuit nobis: quae vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio eius Iesu Christo » (1 Io. 1, 2-3). Quamquam enim valent homines « quaerere Deum si forte attraherent eum, aut inveniant » (Act. 17, 27), non possunt tamen mysteria Dei cognoscere, maxime subsistentiam eius in tribus personis, et consortium divinae naturae (cf. 2 Pt. 1, 4), ad quod vocantur omnes homines, nisi Deus ipse eadem revelaverit. Qua revelatione veritas tam de Deo quam de homine in Christo nobis illucescit.

2. [*Revelatio gradatim perfecta*]. Iam in initio Deus amore permotus testimonium dedit generi humano de semetipso et de hominis altissima destinatione, et mox post peccatum Adae, misericorditer promittendo Redemptorem, mirabiliter restauravit ordinem salutis. Postea in Abraham populum sibi elegit, ut in semine eius benedicerentur omnes generationes terrae (cf. Gen. 12, 3), et a longe via Evangelio praepararetur.

3. [*Revelatio in Christo ultima et completa*]. In Christo et per Spiritum Christi, Apostolis promissum ut illos omnia doceret, quaecumque ipse Christus dixerat (cf. Io. 14, 26), publica revelatio ultima et integra facta est (cf. Hebr. 1, 1). Nulla ergo adhuc nova revelatio exspectanda est, sicut nulla aliunde salus. Quare Christianismus non est tantum aetas quaedam transitoria historiae religiosae humanitatis, sed omnino novissima et definitiva.

4. [*Opera Christi signa Revelationis*]. Opera Christi, quae dedit ei Pater ut faceret ea, testimonium perhibent de eo (cf. Io 5, 36), cum Christus divinitatem suam non verbis dumtaxat affirmaverit, sed etiam vita sanctissima, miraculis, prophetiis et maxime resurrectione gloriosa ex mortuis confirmaverit. Sicut per verba Christi Mysterium in vita eius contentum manifestatur, sic per vitam eius miraculosam auctoritas testimonii Christi comprobatur.

5. [*Veritates naturales cum Revelatione connexae*]. In divina Revelatione agitur quidem de veritatibus et eventibus quibus mysterium participationis hominis ad Dei vitam intimam respicitur; insimul autem etiam affirmantur veritates altissimae ordinis naturalis cum veritatibus supernaturalibus connexae. Nam licet veritates illae humanae rationi per se imperviae non sint, in praesenti generis humani conditione, ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore non-

* Schema a commissione de doctrina fidei et morum die 23 martii 1963 missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

nisi in lumine revelationis cognosci possunt.¹ Sic Revelatione divina non tantum aperiuntur viae ad supernaturalem finem assequendum, sed etiam principia praebentur ad vitam temporalem recte concipiendam et ducendam.

6. [*Necessitas gratiae ad Revelationem divinam accipiendam*]. Revelationi divinae praestanda est oboedientia fidei: sed ut fidei actus suscitetur, opus est gratiae Dei, quae sensum aperiatur, cor moveatur et convertatur. Ut vero profundior semper evadat Revelationis intelligentia, Spiritus Paraclitus fidem iugiter per dona sua perficit.

¹ CONC. VAT. I, Sess. III, Const. dogm. *De fide cath.*, cap. 2: DENZ. 1786.

Caput I

DE VERBO DEI REVELATO

7. [*Apostoli praedicatores Evangelii*]. Christus Dominus iussit Apostolis, ut Evangelium suum, id est ea quae per totam suam vitam fecerat et docuerat, tamquam fontem omnis et salutaris veritatis et morum disciplinae omni creaturae praedicarent.¹ Quod quidem Apostoli fecerunt cum per scripta Spiritu Sancto inspirata, cum oretenus tradendo ea, quae ex ipso Christi ore vel a Spiritu Sancto dictante acceperant.² Hoc autem verbum Dei et scriptum et traditum unum Depositum Fidei constituit, ex quo Ecclesiae Magisterium haurit ea omnia, quae fide divina tamquam divinitus revelata credenda proponit.

8. [*S. Scripturae et S. Traditionis mutua relatio*]. S. Scriptura et S. Traditio ita mutuo se habent, ut altera alteri extranea non sit. Imo arcte inter se connectuntur atque communicant. Nam ambae ex eadem scaturigine promanantes, in unum quodammodo coalescunt et in eundem finem tendunt. Quapropter utraque pari pietatis affectu ac reverentia suscipienda ac veneranda est.³

9. [*Utriusque relatio ad S. Magisterium*]. At S. Scriptura ac S. Traditio, uti sacrum verbi Dei depositum, non singulis hominibus, sed vivo et infallibili Ecclesiae Magisterio concreditum est,⁴ quod quidem non supra verbum Dei est, sed eidem ministrat, quatenus illud, ex divino mandato et ex divina assistentia, tueretur et authentice interpretatur, illustrando et etiam enucleando quae in una vel altera Depositum parte implicite et obscure continentur.⁵ Exinde regula fidei proxima quidem est Ecclesiae Magisterium, remota vero Sacrum Depositum.

10. [*Conclusio*]. Patet igitur S. Scripturam, S. Traditionem ac Ecclesiae Magisterium, iuxta sapientissimum Dei consilium, ita suo modo inter se internecti et consociari, ut unum sine aliis haud consistere possit. Tria simul ad animarum salutem suo modo efficaciter conferunt.

¹ Cf. CONC. TRID., Sess. IV: DENZ. 783.

² Cf. CONC. TRID., *l.c.*; CONC. VAT. I, Sess. III, Const. dogm. *De fide cath.*, cap. 2: DENZ. 1787.

³ Cf. CONC. TRID.; *l.c.*

⁴ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Humani generis*, 12 aug. 1950: A.A.S. 42 (1950) 567-569.

⁵ Cf. PIUS XII; *l.c.*, p. 569: DENZ. 2314.

Caput II

DE SACRAE SCRIPTURAE DIVINA
INSPIRATIONE ET INTERPRETATIONE

11. [*Statuitur factum inspirationis et inerrantiae S. Scripturae*]. Divina Revelatio, afflante divino Spiritu litteris consignata, in Sacra Scriptura continetur et prostat. Quae Scriptura, ex apostolica fide, « divinitus inspirata » (2 *Tim.* 3, 16) creditur, quia nimirum Deum habet principalem auctorem. Deus autem, hominibus ad id delectis, qui hagiographi vocantur, tamquam vivis instrumentis, omnibus nempe humanis facultatibus praeditis,¹ usus est, ut ea omnia eaque sola quae ipse iuberet, universis hominibus scripto traderet.²

Cum ergo totius Scripturae Deus principalis auctor affirmetur et sit, inde totam Scripturam³ divinitus inspiratam ab omni prorsus errore immunem esse consequitur.⁴

12. [*Quomodo S. Scriptura sit interpretanda*]. Quia autem Deus per homines scripsit, idcirco, ut pateat quamnam veritatem nobis communicare voluerit, interpret Sacrae Scripturae attente investigare debet quid reapse hagiographus significare intenderit. Aliter enim veritas in textu historico et aliter in textu didascalico, prophetico, poetico, allegorico aut parabolico proponitur et exprimitur.

Quod autem ad singula spectat, modus veritatem attingendi diiudicetur oportet ex sensu quem in determinatis adiunctis, pro sui temporis conditione, exprimere intendit et expressit hagiographus.⁵ Veritas ergo, seu id quod sacer auctor scribens significare voluit, non recte intelligitur nisi rite attendatur ad suetos illos nativos cogitandi, dicendi narrandive modos, qui temporibus hagiographi vigeant, quique tunc in mutuo hominum commercio passim adhiberi solebant.⁶

Cum igitur haec omnia, salva Scripturae Sacrae auctoritate et sanctitate, in divino eloquio, quod pro hominibus modis verbisque humanis exprimitur,⁷ inveniuntur, non magis erroris eadem argui debent, quam cum paria aut similia in quotidiano usu haberentur, immo habeantur, proindeque auctoritati et sanctitati Scripturae minime officiunt. Cuncta autem haec, de ratione interpretandi Scripturam, ad normam hermeneuticae rationalis et catholicae, Ecclesiae iudicio ultime subsunt.

13. [*Dei condescensio*]. Quae omnia, salva iugiter Dei veritate et sanctitate, manifestam statuunt aeternae Sapientiae admirabilem « condescensionem », qua Dei verba humanis linguis expressa, quoad omnia humano sermoni assimilia facta sunt,⁸ sicut olim Unigenitum Patris Verbum, humanae infirmitatis assumpta carne, hominibus quoad omnia simile factum est, « absque peccato » (*Hebr.* 4, 15).

NOTAE

¹ PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante Spiritu*, 30 sept. 1943: E.B. 556.

² LEO XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*, 18 nov. 1893: DENZ. 1952; E.B. 125.

³ Cf. Pont. Comm. Bibl., Decr. 18 iun. 1915: DENZ. 2180; E.B. 420; S. Off. epist., 22 dec. 1923: E.B. 499.

⁴ PIUS XII, *l.c.*: E.B. 539.

⁵ S. AUGUSTINUS, *De doctr. christ.*, II, 18, 26: P.L. 34, 75-76.

⁶ PIUS XII, *l.c.*: DENZ. 2294; E.B. 558-562.

⁷ S. AUGUSTINUS, *De Civ. Dei*, XVII, 6, 2: P.L. 41, 537; cf. Epist. Pont. Comm. Bibl. 16 ian. 1948: DENZ. 2302; E.B. 581.

⁸ PIUS XII, *l.c.*: DENZ. 2294.

Caput III

DE VETERE TESTAMENTO

14. [*Historia populi electi in libris inspiratis enarrata*]. Amantissimus Deus, de salute humani generis arcano modo semper sollicitus, populi ab Eo electi peculiarem curam habuit. Foedere enim cum Abraham (cf. *Gen.* 15, 18) et Moyse (cf. *Ex.* 24, 8) inito, populo sibi acquisito ita se verbis et gestis revelavit, ut Israel divinas cum hominibus vias experiretur, easque, ipso Deo per os prophetarum loquente, penitius et distinctius in dies intelligeret. Quae eventuum series, divino afflante Spiritu ab auctoribus sacris annuntiata, enarrata atque explicata, ut verum Dei verbum in libris Veteris Testamenti adhuc prostat, et ideo hi libri vim atque auctoritatem suam perenniter servant. « Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus » (*Rom.* 15, 4).

15. [*Indoles Foederis Veteris eiusque librorum*]. Vetus autem Foedus ad hoc praesertim fortiter ac suaviter dispositum erat, ut Christi universorum redemptoris eiusque regni adventum praepararet, multifariam prophetice nuntiaret (cf. *1 Pt.* 1, 10) et variis typis significaret (cf. *1 Cor.* 10, 11). Veteris insuper Testamenti libri, etsi nondum perfecte, Dei et hominis cognitionem credentibus suppeditant, eosque docent modos quibus Deus cum hominibus misericorditer agit, et quibus quivis homo, in iis quae ad Deum et ad proximos sunt se recte gerere debeat.

16. [*Relatio mutua Novi et Veteris Testamenti*]. Deus igitur, utriusque Testamenti inspirator et auctor, ita sapienter disposuit, ut Novum in Vetere lateret et in Novo Vetus pateret.¹ Nam, etsi quaedam Veteris Foederis instituta, temporis praeparationis magis convenientia, Nova abrogata sint Lege, tamen Vetus Testamentum integrum, in praeconio evangelico assumptum² et pars unius revelationis factum,³ in Novo sensum suum completum acquirit et ostendit. Ecclesia ergo, canonicos Veteris Testamenti libros ut suas Scripturas reverenter agnoscit et accipit.

NOTAE

¹ S. AUGUSTINUS, *Quaest. in Hept.* 2, 73: P.L. 34, 623.

² ORIGENES, *In Ioan.* I, 6, 8: P.G. 14, 53 s.

³ S. IRENAEUS, *Adv. Haer.* III, 21, 3: P.G. 7, 950; cf. *ibid.* III, 1, 1: P.G. 7, 844.

Caput IV

DE NOVO TESTAMENTO

17. [*Evangeliorum excellentia*]. Neminem autem fugit inter omnes divinas Scripturas etiam Novi Testamenti Evangelia merito excellere,¹ quippe quae praecipuum testimonium de Verbi Incarnati Salvatoris nostri vita atque doctrina.

Quattuor enim Evangelia originem apostolicam habere Ecclesia Dei semper et ubique, sine dubitatione tenuit ac tenet. Quod enim Apostoli ex mandato Christi praedicaverunt, postea, divino afflante Spiritu, in scriptis, ipsi et apostolici viri, nobis tradiderunt, fidei nostrae fundamentum, quadriforme nempe secundum Matthaeum, Marcum, Lucam et Ioannem Evangelium.²

Quoniam vero hodie apud multos, etiam inter eos qui christiano nomine decorantur, dubia sive de Evangeliorum fide historica, sive de eorum divina auctoritate circumferantur, peropportunum huic Sacrosanctae Synodo visum est, in re tanti momenti, praecipua principia enuntiare.

18. [*Evangeliorum indoles historica*]. Sancta Mater Ecclesia firmiter et constantissime tenuit ac tenet quattuor recensita Evangelia vere tradere quae Iesus Dei Filius, vitam inter homines degens, ad aeternam eorum salutem reapse et fecit et docuit (cf. *Act.* 1, 1). Quamvis enim formam praeconii aliquando resonent et cum historicae compositionis rationibus quae nostra praesertim aetate usurpantur non in omnibus convenient, Evangelia tamen veram et sinceram historiam nobis tradunt. Ea enim intentione conscripta sunt, ut sive ex traditione illorum « qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis », sive ex memoria et recordatione propinquorum et discipulorum Domini, cognoscamus eorum verborum de quibus eruditi sumus veritatem (cf. *Lc.* 1, 2-4).

19. [*Exegesis catholica*]. Exegetarum autem, qui in Ecclesia et in Ecclesiae utilitatem in divinis eloquiis investigandis incumbunt, est, servatis rationalis et catholicae hermeneuticae normis, sub ductu magisterii Ecclesiae adlaborare, ut Evangelii loci, qui expositionem certam et definitam adhuc desiderant, bene intelligantur, ita ut, quasi praeparato studio, iudicium Ecclesiae maturetur.³

20. [*De ceteris libris Novi Testamenti*]. Novi vero Testamenti volumen, praeterquam ex quattuor Evangeliiis, etiam ex aliis Apostolorum libris Spiritu Sancto inspirante conscriptis constat, quibus, ex sapienti Dei consilio, veritas vitae Christi confirmatur, genuina eius doctrina magis magisque declaratur atque salutifera virtus divini operis Christi proclamatur. Apostolis enim suis Dominus Iesus, sicut promiserat, adstitit (cf. *Mt.* 28, 20), et iis Paraclitum suum misit, ut omnia eos doceret et omnia suggereret (cf. *Io.* 14, 26) quae Christi erant (cf. *Io.* 16, 14), ad aeternam humani generis salutem in aevum servanda.

NOTAE

¹ Cf. S. AUGUSTINUS, *De consensu Evangel.* I, 1: P.L. 34, 1041 s.

² Cf. S. IRENAEUS, *Adv. Haer.*, III, 1, 1: P.G. 7, 844.

³ Cf. LEO XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*, 18 nov. 1893: E.B. 109.

Caput V

DE SACRA SCRIPTURA IN ECCLESIA

21. [*Ecclesia S. Scripturas veneratur*]. Caelestem Sacrorum Librorum Veteris et Novi Testamenti thesaurum Ecclesia inde ab initio maxima veneratione prosecuta est, et numquam intermisit insigne illud Dei donum sibi concreditum fidelibus, praesertim in sacra liturgia, dispertire, iisque commendare, summa pietate accipiendum. In Sacris enim Libris Pater qui in caelis est filiis suis peramanter occurrit et cum eis fere colloquitur; tantaque verbo Dei vis ac virtus inest, ut Ecclesiae sustentaculum ac vigor et Ecclesiae filiis fidei robur, animae cibus, vitae spiritualis fons reapse exstet.¹

22. [*Commendantur accuratae versiones*]. Ut autem Christifidelibus ad Sacras Scripturas aditus late pateat, Ecclesia Dei sua auctoritate commendat et materna sollicitudine curat ut, ad penitiorem cognitionem et uberiores declarationem verbi Dei, accuratas in linguas vernaculas versiones conficiantur, ex praecellentibus Sacrorum Librorum textibus primigeniis.

23. [*Doctorum catholicorum officium apostolicum*]. Verbi Incarnati Sponsa, Ecclesia nempe, Sancto Dei et Christi Spiritu edocta, profundiores in dies Scripturarum Sacrarum intelligentiam assequitur (cf. *Io.* 16, 13), ut filios suos divinis eloquiis indesinenter pascat. Exegetae autem catholici, alique sacrae theologiae cultores, collatis viribus cooperentur oportet, ut, sub ductu magisterii Ecclesiae, et altius Divinae Litterae scrutentur et alii divini verbi administri Scripturarum pabulum Dei plebi splendide suppeditent, quod mentes illuminet, firmet voluntates, hominum corda ad Dei amorem accendat.

24. [*S. Theologia verbo Dei innitur*]. Sacrae autem theologiae scientia, in verbo Dei tamquam in suo primario et inalienabili fundamento consistit ex eoque argumenta trahit, unde firmissime roboretur et in tempore iuvenescat.² Sacrae etenim Scripturae non tantum verbum Dei continent, sed vere Dei verbum sunt, quo etiam verbi Dei ministerium, pastoralis nempe praedicatio, in qua homilia liturgica principem locum sibi vindicat, salubriter nutritur sancteque virescit.

25. [*Lectio S. Scripturae sacerdotibus commendatur*]. Quapropter Christi sacerdotes assidua lectione ac penito studio in Sacris Scripturis haerere necesse est, ne inanis forinsecus praedicator fiat « qui non est intus auditor », ³ et ut verbi divini amplissimae divitiae, imprimis in cultu liturgico, ovibus suis communicare valeant.

26. [*Item fidelibus*]. Christi quoque fideles ad sacrum ipsum textum libenter accedant, sive per sacram liturgiam divinis eloquiis confertam sive per ceteras ad id aptas institutiones, quae, approbante auctoritate Ecclesiae, ubique nostro tempore laudabiliter diffunduntur.

Sacris autem Antistitibus, « apud quos est apostolica doctrina », ⁴ fideles sibi commissos ad rectum divinarum Librorum usum opportune instituere competit per versiones sacrorum textuum, quae necessariis et vere sufficientibus explica-

tionibus instructae sint, ut tuto ac utiliter Ecclesiae filii cum Scripturis Sanctis conversentur. Sicut enim ex adaucto Sanctissimae Eucharistiae cultu Ecclesiae vita incrementum accipit, ita ex digna aestimatione et cultu verbi Dei quod « manet in aeternum », ⁵ novum spiritualis vitae impulsum sperare licet.

NOTAE

¹ Cf. *Act.* 5, 20; 13, 26; *1 Cor.* 1, 18; *Hebr.* 4, 11.

² Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Humani generis*, 12 aug. 1950: DENZ. 2314.

³ S. AUGUSTINUS, *Sermo* 179, 1: P.L. 38, 966.

⁴ S. IRENAEUS, *Adv. Haer.* IV, 32, 1: P.G. 7, 1071.

⁵ *Is.* 40, 8; cf. *1 Pt.* 1, 23-25.

RELATIO

EM.MI ACHILLIS CARD. LIENART

Iam, durante prima Sessione Concilii Vaticani II, Schema Constitutionis « De Revelatione Divina » a Commissione de Fide et moribus elaboratum, remissum fuerat Commissioni Mixtae, a Sancto Patre institutae, et a membris Commissionis de Fide et moribus una cum membris Secretariatus pro Unitate fovenda compositae, sub auctoritate Eminentissimorum Cardinalium Ottaviani et Bea adunatae.

Officium habebat haec Commissio Mixta ut abbreviaret textum antea propositum, ad eliminandas quaestiones in Scholis disputatas et ad principia generalia solummodo exponenda, quoad Revelationis realitatem, naturam, transmissionis media in Ecclesia, et valorem, ut Fidei fundamentum, doctrinae Fontem et vitae spiritualis cleri et fidelium alimentum.

Quaestio tamen insoluta manebat, scilicet, de relationibus inter traditionem scriptam in Sacris Libris et traditionem oralem. De qua Commissio Coordinationis iudicaverat quod Commissio Mixta curam haberet ut formulam novam, maioritati acceptabilem, proponeret aut decisionibus Concilii Tridentini et Concilii Vaticani I se referret.

Post diuturnas disputationes, Commissio Mixta textum primi capituli Schematis, menti anteriorum Conciliorum consonum, approbavit.

Propono ergo ut Commissio nostra opus Commissionis Mixtae laude dignum declaret et Schema Constitutionis « De Revelatione Divina » prout nunc iacet, approbet.

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Alle ore 17,30 del giorno 27 marzo 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato ha inizio la terza riunione della seconda sessione della Commissione « De Conciliis laboribus coordinandis ».

Sono presenti gli stessi Membri, Segretari e Attuari di ieri. Presenti inoltre l'Em.mo Card. Valerio Valeri e il Rev. P. Rousseau, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione dei Religiosi, perché assistano alla discussione dello schema « De Religiosis », all'ordine del giorno per la seduta odierna.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente dichiara aperta la seduta.

Prende la parola l'Em.mo Card. Suenens per osservare e proporre quanto segue: Molti Vescovi hanno chiesto di dire qualche cosa nel « De cura animarum » sull'evangelizzazione dei poveri. Si tratterebbe di dire come la Chiesa deve andare incontro a catechizzare il popolo che oggi è da lei separato.

L'Em.mo Card. Urbani: Il « De cura animarum » nell'ultima parte parla delle particolari forme della cura delle anime. Ora si potrebbe dire in una di queste forme ciò che suggerisce l'Em.mo Card. Suenens.

L'Em.mo Card. Liénart: In ogni parrocchia c'è un gruppo di fedeli, che sono dei parassiti spiritualmente. Come raggiungerli e come recuperarli? Sono del parere che di ciò si parli « in medias res », e non — come ha suggerito il Card. Urbani — in una delle parti specifiche del « De cura animarum ».

L'Em.mo Card. Suenens: È meglio che se ne parli nel Decreto, indicando il problema, con i principi generali indicanti la soluzione, anziché nelle forme specifiche dell'attività pastorale.

L'Em.mo Card. Urbani: Si potrebbe dire al cap. 2° del Decreto, dove si parla dell'*officio* del Parroco.

C'è da decidere sullo schema di Decreto « De catechetica populi christiani institutione »; lo schema per me è ben fatto e credo che il suo vero posto sia nel « De cura animarum ». Inoltre proporrei di non dimenticare la confraternita della Dottrina Cristiana, come mezzo di aiuto per la catechesi.

Tutti concordano.

L'Em.mo Card. Presidente dice di passare all'esame dello schema « De Religiosis ».¹

¹ Cf. pp. 410-424.

L'Em.mo Card. Doepfner inizia allora l'esposizione della relazione sullo schema rielaborato « De Religiosis ».²

L'Em.mo Card. Valeri: La materia del primitivo schema è stata notevolmente ridotta; per questo qualche parte non risulta ora sufficientemente chiarita; in ogni modo il n. 18 potrà essere sviluppato nel senso indicato dell'Em.mo relatore.

Anche nel titolo si è discusso molto, ma non si è riusciti in sede di Commissione a trovarne uno migliore di quello tradizionale.

L'Em.mo Card. Doepfner: Perché non usare « Status assequendi perfectionem, iuxta consilia evangelica », che comprenderebbe anche gli Istituti secolari?

Dopo una breve discussione si conclude per il titolo in uso, « De Religiosis ».

L'Em.mo Card. Valeri: Circa il n. 1 della relazione di Sua Em.za il Card. Doepfner faccio notare che non si è detto nulla sui principi, perché se ne parlerà nello schema dogmatico « De Ecclesia ».

L'Em.mo Card. Doepfner: Si deve fare in modo che sia almeno ben fissato il concetto della funzione della vita religiosa in modo che l'attività dei religiosi abbia sempre uno scopo apostolico e non si perda in forme estranee e forse anche pericolose.

L'Em.mo Card. Valeri: Certo qualche cosa si può dire, quando si parla della formazione.

In ogni caso si terrà conto di tutte le osservazioni fatte dal relatore nella rielaborazione dello schema.

L'Em.mo Card. Cicognani: Sono favorevole allo schema. Per il nome, starei al « De Religiosis ».

L'Em.mo Card. Liénart: Sono d'accordo con il Card. Doepfner e pregherei perciò la Commissione di tenere conto delle osservazioni suggerite.

L'Em.mo Card. Spellman legge il suo voto scritto: « Fere omnia in schemate valde placent. Adsunt tantum duae non magni momenti animadversiones: Forsitan in Prooemio, sive in ipso textu sive in notis, explicite notetur quod in Constitutione Dogmatica De Ecclesia agatur de vitae religiosae adspectu theologico. Ad n. 6, ultima pars, de facultate permittendi ingressum in clausuram et egressum ex eadem, omitti potest, quia iam in Appendice Decreti De Episcopis et in voto huius schematis (n. 49) clarius et melius providetur ».

L'Em.mo Card. Confalonieri: Mi rallegro con la Commissione per la ri-

² Cf. pp. 424-427.

duzione dello schema; sono favorevole anche al nuovo testo, tenuto conto, fin dove è possibile, delle osservazioni del relatore.

L'Em.mo Card. *Urbani*: D'accordo con il relatore. Al n. 10 perché non si citano — oltre ai fratelli insegnanti — anche gli altri?

L'Em.mo Card. *Valeri*: Per la loro importanza sono stati citati soltanto i « fratres docentes ».

L'Em.mo Card. *Urbani*: Al n. 41 mi pare si dovrebbe citare almeno in nota la parte del Decreto « De Episcopis », relativa alle Conferenze Episcopali, in modo da richiamare l'attenzione sui due istituti.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: Credo che sia il caso di dire a chi spetti la convocazione, quando si tratta delle conferenze miste, con la partecipazione cioè dei Vescovi e dei Religiosi.

L'Em.mo Card. *Suenens*: Sono d'accordo con il relatore e faccio voti che l'aggiornamento dei religiosi avvenga presto e secondo le esigenze odierne della Chiesa. All'uopo si potrebbe provvedere anche con una istruzione.

Gli Ecc.mi Segretario Generale e Sottosegretari sono favorevoli all'approvazione del nuovo schema.

L'Em.mo Card. Presidente dichiara perciò chiusa la discussione sullo schema.

L'Em.mo Card. *Presidente*, relatore dello schema di Decreto « De Ecclesiis Orientalibus », ³ presenta ⁴ il nuovo testo del Decreto.

Allo scopo era presente anche il Segretario della Commissione delle Chiese Orientali, Rev.mo P. Atanasio Welykyi.

L'Em.mo Card. *Liénart*: Sono favorevole al nuovo testo.

L'Em.mo Card. *Spellman*: Totum schema Decreto « De Ecclesiis Orientalibus », ex principiis generalibus veris et usu peritis confectum, valde placet.

L'Em.mo Card. *Urbani*: Anche io approvo il nuovo testo.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: Sono d'accordo; al n. 13 si mette bene in luce la nobile tradizione dei Patriarchi Orientali e ciò è ben fatto perché serve a favorire l'unione.

L'Em.mo Card. *Suenens*: Approvo il nuovo Decreto.

L'Em.mo Card. *Doepfner*: D'accordo; si mettano però le note che indichino le parti nuove e quelle significanti diversità di disciplina con gli Occidentali.

³ Cf. pp. 427-438.

⁴ Cf. p. 438.

L'Ecc.mo Segretario Generale e gli Ecc.mi Sottosegretari approvano.

L'Ecc.mo Mons. Morcillo: Al n. 47 non si comprende se si parla degli Ortodossi o dei Cattolici.

L'Em.mo Card. Presidente: È stato specificato nel testo definitivo.

L'Em.mo Card. Liénart, relatore sullo schema « De divina Revelatione », ⁵ inizia la sua esposizione leggendo la relazione scritta. ⁶ Sono presenti l'Em.mo Card. Ottaviani e il Rev.do P. Tromp, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione Teologica.

L'Em.mo Card. Liénart aggiunge anche che al n. 10 — ultima riga — si metta: « Sensu quoque fidelium subordinate concurrente ».

Il Rev.mo P. Tromp: Si dice già nella Costituzione dei laici, quello che vuole intendere il Card. Liénart.

Sono tutti favorevoli al testo e all'aggiunta proposta dal Card. Liénart.

L'Em.mo Card. Confalonieri: I nn. 7, 8, 9 sono per me chiarissimi; ma il n. 10 mi pare un po' meno chiaro: nei primi appare che la S. Scrittura e la Tradizione sono una cosa e il magistero un'altra; mentre al n. 10 sembra che siano tutti e tre sullo stesso piano; quindi proporrei che si dica almeno « ex una parte... ex alia parte magisterium... ».

L'Em.mo Card. Ottaviani: È stato fatto con precisione, per evitare che si cada nel pericolo protestantico; in ogni modo la differenza è detta e sottolineata dal « suo modo ».

L'Em.mo Card. Cicognani: Quello che è detto al n. 7 mi pare che sia decisivo.

L'Em.mo Card. Ottaviani: La formula del n. 10 è stata studiata apposta per non urtare i Protestanti.

L'Em.mo Card. Spellman legge il suo voto scritto. ⁷

L'Em.mo Card. Presidente, data l'unanimità dei consensi sullo schema, dichiara chiusa la discussione e la seduta.

27 marzo 1963, ore 19,45.

⁵ Cf. pp. 439-445.

⁶ Cf. pp. 445-446.

⁷ Cf. adnexum.

ADNEXUM

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE REVELATIONE DIVINA

Nova forma schematis, omnibus perpensis, valde placet. Disceptatio de iis quae in Cap. I continentur circa Sacrae Scripturae et Sacrae Traditionis mutuam relationem iam sat superque protracta est. In praesenti reductione nihil nimis urgetur. In specie, dicta (n. 9) de utriusque relatione ad Magisterium multum iuvant, quasi « mediatorem » ponendo inter Sacram Scripturam et Sacram Traditionem. Alia omnia tum de facto inspirationis et inerrantiae necnon de modo interpretationis (in Cap. II) tum de duobus Testamentis (in Cap. III et IV) temperate et sapientissime conficiuntur. Tractatio de Evangeliorum indole historica (n. 18) omnimodo sana et aequalis apparet.

Spero fore ut totum schema hac nova forma elaboratum suffragiis omnium comprobetur.

CONGREGATIO IV

(28 Martii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema Constitutionis Dogmaticae DE ECCLESIA *

1. INTRODUCTIO. Lumen gentium cum sit Christus, haec Sacrosancta Synodus, in Spiritu Sancto congregata, omnes homines in caligine huius saeculi viventes claritate Eius, super faciem Ecclesiae resplendente, illuminare vehementer exoptat, omni creaturae Evangelium annuntiando (cf. *Mc.* 16, 15). Cum vero Ecclesia sit in Christo signum et instrumentum, seu velut sacramentum intimae totius generis humani unitatis eiusque cum Deo unionis, naturam missionemque suam universalem instantius fidelibus suis et mundo universo declarare intendit, praecedentium Conciliorum argumento instans, illudque sermone menti hodiernae pervio enucleans. Condiciones enim huius temporis praefato Ecclesiae officio novam urgentioremque addunt vim et instantiam, ut nempe homines cuncti, variis hodie vinculis socialibus, technicis, culturalibus arctius coniuncti, plenam etiam unitatem in Christo consequantur.

Caput 1

DE ECCLESIAE MYSTERIO

2. [*Aeterni Patris de universali salute consilium*]. Aeternus Pater, liberrimo et arcano sapientiae ac bonitatis suae consilio mundum universum creavit, homines ad participandam vitam suam divinam elevare decrevit, et lapsos in Adamo non dereliquit, semper eis auxilia ad salutem praebens, intuitu Christi, Redemptoris, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae (*Col.* 1, 15). Haec congregatio iustorum a Sanctis Patribus Ecclesia universalis vocatur, « quae ab

* Schema a commissione de doctrina fidei et morum die 23 martii 1963 missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

Abel iusto usque ad ultimum electum » colligitur.¹ Filium autem suum ad hoc praedestinavit (cf. *Rom.* 1, 4), ut de populo electo secundum carnem natus, omnes sua morte redimeret, fratresque suos in filios Patris constitueret, eosque non tantum singulatim, quavis mutua connexionе seclusa, sanctificaret, sed in Populum Dei, novum genus electum, regale sacerdotium, gentem sanctam (cf. *1 Pt.* 2, 9) sub uno Capite constitueret. Haec sancta Ecclesia iam ab originibus humani generis praefigurata, in electione veteris populi ac foedere antiquo mirabiliter prae-parata, in novissimis temporibus est manifestata.

3. [*De missione Filii*]. Misit igitur Pater Filium suum, qui semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (cf. *Phil.* 2, 6) ut peccatores salvos faceret (cf. *1 Tim.* 1, 15) et filios Dei, qui erant dispersi congregaret in unum (cf. *Io.* 11, 52), totique humano generi firmissimum esset unitatis principium. Christus autem novum foedus instituit et ex Iudaeis ac Gentibus plebem vocavit quae non secundum carnem sed in Spiritu ad unitatem coalesceret essetque novus Populus Dei. Sicut vero Israel secundum carnem, qui in deserto peregrinabatur, Dei Ecclesia appellatus est (cf. *Num.* 20, 4; *Dt.* 23, 1 ss.), ita novus Israel qui in praesenti saeculo incedens, futuram eamque manentem civitatem inquirat (cf. *Hebr.* 13, 14), Ecclesia Christi nuncupatur, quippe quam Ipse sanguine suo acquisivit (cf. *Act.* 20, 28), suo Spiritu replevit, aptisque mediis visibilis seu socialis unionis instruxit, eam super Petrum et Apostolos aedificans. Congregatio eorum, qui in Iesum salutis auctorem et pacis ac unitatis principium credunt, est Ecclesia ab Eo convocata et legitime constituta, ut sit pro universis et singulis sacramentum visibile huius salutiferae unitatis. Ad universas regiones extendenda, in historiam hominum intrat, ipsa supra tempora et fines populorum existens.

4. [*De Spiritu Ecclesiam sanctificante*]. Opere autem consummato quod Pater Christo dedit in terra faciendum (cf. *Io.* 17, 4), misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra (cf. *Gal.* 4, 6), in quo uno Spiritu accessum habemus ad Patrem (cf. *Eph.* 2, 18). Ipse est Spiritus vitae seu aqua saliens in vitam aeternam (cf. *Io.* 4, 14), per quem Pater homines peccato mortuos in Christo resuscitabit (cf. *Rom.* 8, 10 ss.). In fidelibus et in Ecclesia tamquam in templo habitat (cf. *1 Cor.* 3, 16; 6, 19; *Eph.* 2, 22; *1 Pt.* 2, 5). Ecclesiam diversis donis et charismatibus suis dirigit et fructibus suis adornat (cf. *1 Cor.* 12, 4; *Gal.* 5, 22). Ubi Ecclesia, ibi et Spiritus Dei, qui per virtutem Evangelii iuvenescere facit Ecclesiam eamque perpetuo renovat,² et ad consummatam cum Sponso suo unionem perducit. Nam Spiritus et Sponsa ad Dominum Iesum dicunt: « Veni » (cf. *Apoc.* 22, 17). Sicque apparet universa Ecclesia ut « de unitate Patris et Filii et Spiritus Sancti plebs adunata ».³

5. [*De Ecclesia ut Mystico Corpore Christi*]. Christus Dei Filius, in natura humana Sibi unita morte et resurrectione sua mortem superando, Populum Dei ad novam et sublimiorem condicionem evexit. Mittens enim Spiritum suum credentes non tantum huic Populo aggregat, sed fratres suos, ex omnibus gentibus convocatos, ut filios Dei adoptivos ac Sibi coheredes (cf. *Rom.* 8, 15-17), in Se univit et tamquam corpus suum mystice constituit.

Vita enim Christi glorificati in membra Ecclesiae diffunditur, ut cum Eo et in Eo unum corpus efficiant diversis membris aedificatum. Omnes enim qui fidem Eius profiteamur in unum corpus baptizati et in uno Spiritu potati sumus (cf. *1 Cor.* 12, 13), et omnes de Eius corpore ut uno pane participamus (cf. *1 Cor.* 10, 17).

Ita cum Domino unimur, Spiritu Eius intus operante, ut non tantum corpora nostra per sensibilia sacramenta Corpori eius clarificato coniungantur, sed ut unum corpus fidelium, variis organis instructum, efformemus, habentes donationes, secundum gratiam quae data est nobis, differentes (cf. *Rom.* 12, 6), et in tribulationibus invicem compatiētes atque in gloria congaudentes (cf. *1 Cor.* 12, 26). Huius corporis caput Christus est, quem dedit Pater « caput supra omnem Ecclesiam, quae est Corpus Ipsius et plenitudo Eius, qui omnia in omnibus adimpletur » (*Eph.* 1, 22-23), « ut sit in omnibus Ipse primatum tenens, quia in Ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare » (*Col.* 1, 18-19). Caput et munere et perfectione et virtute omnibus membris et organis corporis praestat, quos tum dirigit tum vita sua replet.

Ad aedificandum in terris corpus suum, Ecclesiam scilicet suam, Christus dona ministrationum disposuit, quibus in Ipso nobis invicem ad salutem servitia praestamus, ut veritatem facientes in caritate, crescamus in Illo per omnia, qui est caput nostrum (cf. *Eph.* 4, 11-16), « ex quo totum corpus, per nexus et coniunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei » (*Col.* 2, 19). In diversis illis muneribus, praesertim quando ministeriis hierarchicis exercentur, Ipse Dominus est qui, cum sit Magister, Sacerdos atque Rex noster, possideatque nomen quod est super omne nomen (cf. *Phil.* 2, 9), principaliter et interius illa agit, quae fideles et maxime praepositi Ei ministrando suscipiunt. Spiritus autem Christi est qui unus idemque in Capite et in membris existens, totum corpus vivificat, unit et movet, ita ut principium vitae seu anima Ecclesiae vocari potuerit. Dominus, ut vitis vera, palmitibus vitam et fecunditatem tribuit, ita ut quidquid Ecclesia ad salutem operetur, non ab ea ultimatum, sed a Christo per eam operante procedat, sine quo palmites nihil facere possunt (cf. *Io.* 15, 1-5). Interim, in terris peregrinantes, Eiusque vestigia saepe in tribulationibus et persecutionibus prementes, Eius passionibus tamquam corpus Capiti consociamur, Eique compatiuntur ut Cum Ipso conglorificemur (*Rom.* 8, 17). Sicut in deserto turbas nutrebat, nunc per orbem terrarum pane doctrinae ac pane eucharistico populos reficit, et ad Seipsum in gloriam suam caelestem suaviter attrahit, ut sic semper cum Eo simus (cf. *1 Thess.* 4, 17). Quia vero Christus caput in caelis intima unione cum Ecclesia, corpore suo in terris, iunctus est, hoc corpus Christum in terris vere repraesentat, Eiusque actione germen et initium constituit Regni caelorum, ad quod sperando perducitur. Sicut Christus est « pleroma » seu vas plenitudinis Dei (cf. *Col.* 1, 19; 2, 9; *Eph.* 4, 13), ita Ecclesia est « pleroma » seu plenitudo Christi in Ea inhabitantis, tenditque ad omnem plenitudinem Dei (cf. *Eph.* 1, 23; 3, 19; *Col.* 2, 10).

6. [*De aliis Ecclesiae imaginibus*]. Variis insuper aliis et profundis imaginibus nobis intima Ecclesiae natura innotescit, quarum principales evocamus. Est enim Ecclesia grex, cuius ipse Deus pastorem se fore praenuntiavit (cf. *Ez.* 34, 11 ss.), et cuius oves, etsi a pastoribus humanis, praepositis scilicet Ecclesiae gubernantur, ab ipso Christo, bono Pastore Principeque pastorum (cf. *Io.* 10, 10; *1 Pt.* 5, 4) indesinenter ac amanter colliguntur, aguntur et pinguibus pascuis nutriuntur. Est etiam Ecclesia vinea, quam caelestis agricola plantat, mundat et foveat (cf. *Is.* 5, 7; *Io.* 15, 1 ss.), vel ager vel agricultura Dei. Est Dei familia, eiusque templum et domus quae, in lapideis ecclesiis repraesentata, a sanctis Patribus laudatur, ut in qua Deus in Spiritu et veritate adoratur (cf. *Io.* 4, 23). Est habitaculum Spiritus Sancti, qui pastores et fideles confortat, illuminat atque in red-

dendo testimonio adiuvat. Est Civitas Sancta (cf. *Is.* 52, 1), nova Ierusalem, quam Ioannes contemplatus est, descendentem de caelis a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo, tabernaculum Dei cum hominibus (cf. *Apoc.* 21, 1 ss.). Haec est Sponsa Christi vel Agni immolati (cf. *Apoc.* 20, 9), quam ut novam Evam novus Adam in Cruce moriens adiutorium sibi dedit, ut sit mater vere viventium, et quam mundatam Sibi voluit coniunctam et in dilectione ac fidelitate subditam (cf. *Eph.* 5, 22 ss.), quam tandem bonis caelestibus in aeternum cumulavit, ut Dei et Christi erga nos caritatem quae omnem scientiam superat, comprehendamus (cf. *Eph.* 3, 19).

7. [*De Ecclesia in terris peregrinante*]. Ecclesia sancta, fidei, amoris et gratiae communitas, his in terris mediorum sanctificationis compage constat et sustentatur. Societas autem visibilis et mysticum Christi corpus, non duae res sunt sed una tantum quae humano et divino coalescit elemento, quae ergo ob analogiam non parvam incarnati Verbi mysterio assimilatur. Sicut enim natura assumpta Verbo divino ut vivum instrumentum salutis inservit, ita socialis organismus Ecclesiae Spiritui Christi in exaedificando Corpore inservit. Docet autem Sacra Synodus et sollemniter profitetur non esse nisi unicam Iesu Christi Ecclesiam, quam in Symbolo unam, sanctam, catholicam et apostolicam celebramus, quam Salvator redivivus Petro et Apostolis eorumque successoribus pascendam tradidit, et super illos in salutis sacramentum, « columnam et firmamentum veritatis » erexit (*1 Tim.* 3, 15). Haec igitur Ecclesia, vera omnium Mater et Magistra, in hoc mundo ut societas constituta et ordinata, est Ecclesia catholica, a Romano Pontifice et Episcopis in eius communione directa, licet extra totalem compaginem elementa plura sanctificationis inveniri possint, quae ut res Ecclesiae Christi propriae, ad unitatem catholicam impellunt. Ut sacramentum Christi, Ecclesia est signum in nationibus levatum, quibus etiam in paupertate evangelica testimonium mitis et humilis Iesu praebebat. « Inter persecutiones mundi et consolationes Dei peregrinando procurrit », ⁴ sanctos et peccatores in se complectens, in mundo existens sed non de mundo (cf. *Io.* 17, 11-14), crucem et mortem Domini annuntians donec veniat (cf. *1 Cor.* 11, 26). Sic per patientiam missionem suam implet, ut omnes homines quos ardentissime ad se vocat, ad regnum caeleste in gloriam Patris perducatur.

8. [*De fidelibus catholicis*]. Docet Sancta Synodus cum Sacra Scriptura et Traditione, Ecclesiam esse institutum necessarium ad salutem, ideoque illum salvum non posse, qui, Ecclesiam Catholicam a Deo per Iesum Christum ut necessariam esse conditam non ignorans, eam tamen renuat intrare vel in eadem perseverare. Illud enim quod Revelatio de necessitate baptismi affirmat (cf. *Mt.* 16, 16; *Io.* 3, 5), absque dubio similiter de Ecclesia valet, in quam homines per baptismum tamquam per ianuam intrant.

Reapse et simpliciter loquendo Ecclesiae societati incorporantur illi tantum qui integram eius ordinationem omniaque media salutis in Ea instituta agnoscunt, et in compage visibili eiusdem cum Christo eam per Summum Pontificem et Episcopos regente, iunguntur, vinculis nempe baptismi, professionis fidei, et sacramenti ecclesiastici regiminis ac communionis. Non salvatur tamen, licet ad Ecclesiam pertineat, qui in fide, spe et caritate non vivit, sed peccans in sinu Ecclesiae « corpore » quidem sed non « corde » remanet. ⁵ Memores autem sint omnes Ecclesiae filii condicionem suam eximiam non propriis meritis, sed peculiari gratiae Christi

esse adscribendam; cui si cogitatione, verbo et opere non correspondent, nedum salventur severius iudicabuntur.

Voto autem cum Ecclesia coniunguntur Catechumeni, qui, Spiritu Sancto movente, conscie et explicitè ut ei incorporentur expetunt; quos iam ut suos dilectione curaque complectitur Mater Ecclesia. Suo modo idem praestant illi, qui nescientes Ecclesiam Catholicam esse veram et unicam Christi Ecclesiam, sincere, adiuvante gratia, voluntatem Christi, vel si distincta cognitione Christi carent, voluntatem Dei Creatoris sui, qui vult omnes homines salvos fieri, interna fide, spe et caritate adimplere satagunt.

9. [*De nexibus Ecclesiae cum Christianis non catholicis*]. Cum omnibus illis qui, baptizati, christiano nomine insigniuntur, integram autem fidem vel unitatem communionis sub Romano Pontifice non profitentur, Ecclesia, pia omnium Mater, semetipsam scit plures ob rationes coniunctam. Amanter enim credunt in Christum, Filium Dei Salvatorem, baptismo indelebili signantur, imo omnia aut saltem quaedam sacramenta agnoscunt et recipiunt, et plures eorum fidem erga Sanctissimam Eucharistiam necnon devotionem erga Deiparam Virginem foveant. Accedit orationum aliorumque beneficiorum spiritualium communio; imo quaedam in Spiritu Sancto coniunctio, quippe qui non solum donis et gratiis intra Catholicam agat, sed sua virtute sanctificante etiam in illis operetur. Ita Spiritus in cunctis Christi discipulis desiderium actionemque suscitatur, ut omnes, modo a Christo statuto, in uno grege sub uno Pastore pacifice uniantur. Quod ut obtineat Ecclesia precari, sperare et agere non desinit, omnesque ad orandum et cooperandum exhortatur, ut purificati et renovati, signum Christi super faciem Ecclesiae clarius effulgere faciant.

10. [*De non-christianis ad Ecclesiam adducendis*]. Ecclesia ad omnes homines missa est, pro quibus Dominus sanguinem suum fudit ut eos ad Regnum suum vocaret et dirigeret. Quapropter Ecclesia ab orando et praedicando quiescere nequit, donec omnes in Ea incorporentur, qui ad fidem christianam nondum pervenerunt, sive Domino iam prope sint (cf. *Eph.* 2, 11-13), tamquam fratres Eius secundum carnem, quibus data sunt testamenta et promissa (cf. *Rom.* 9, 4-5), sive longe ab Eo, sed non derelicti, Deum creatorem agnoscant, vel in umbris et imaginibus Deum ignotum quaerant. Quidquid enim boni apud illos invenitur, ab Ecclesia tamquam praeparatio evangelica aestimatur et lumen a Deo datum, qui ab initio mundi salutem omnium hominum efficaciter intendit. Qui, Christum Eiusque Ecclesiam inculpabiliter ignorantes, Deum tamen sincere corde quaerunt Eiusque voluntatem, per conscientiae dictamen agnitam, operibus adimplere, sub gratiae influxu, conantur, aeternam salutem sperare possunt; in terris tamen agnitione Christi et glorificatione Patris Eius non locupletantur. Quapropter Ecclesia indesinenter impellitur, ut omnes non baptizatos ad Corpus Christi adducat, ut sic via salutis pro eis latius pateat.

Ita, dilatata caritate, Ecclesia cor suum universis hominibus totique mundo aperit, ut per Dominum suum, Redemptorem ac Regem universorum, sit feliciter lumen omnium gentium.

NOTAE

¹ S. GREGORIUS M., *Homilia* 19: P.L. 76, 1154.² Cf. S. IRENAEUS, *Adv. Haer.*, III, 24, 1: P.G. 7, 966.³ S. CYPRIANUS, *Orat. Dom.*, 23: P.L. 4, 553.⁴ S. AUGUSTINUS, *De Civ. Dei*, XVII, 51, 2: P.L. 41, 614.⁵ Cf. S. AUGUSTINUS, *Bapt. c. Don.* V, 28, 39: P.L. 43, 197.

Caput 2

DE CONSTITUTIONE HIERARCHICA ECCLESIAE

et in specie: DE EPISCOPATU

11. [*Prooemium*]. Christus Dominus, ad populum Dei augendum et Corpus suum exaedificandum et nutriendum, in Ecclesia sua varias ministraciones, etiam stabiles, instituit (cf. *1 Cor.* 12, 5; *Eph.* 4, 11 ss.); quae munera et ministeria ad bonum totius corporis tendunt. Quicumque de populo Dei sunt, eo ipso plena dignitate hominis christiani gaudent; qui vero ut ministri potestate pollent, fratribus suis inserviunt; cuncti autem in eundem finem libere et ordinatim conspirantes, ad salutem perducuntur. Ipse Dominus Ecclesiam suam, variis charismatibus ditam, super Petrum rupem ac super Apostolos fundavit.

Haec Sacrosancta Synodus, Concilii Vaticani Primi vestigia premens, sollemniter cum eo docet Iesum Christum Pastorem aeternum sanctam aedificasse Ecclesiam, missis Apostolis sicut Ipse missus erat a Patre (*Io.* 20, 21), quorum successores in Ecclesia sua pastores et doctores usque ad consummationem saeculi esse voluit. Ut vero Episcopatus ipse unus et indivisus esset, beatum Petrum ceteris Apostolis praeponens, in ipso instituit perpetuum unitatis fidei et communionis principium ac visibile fundamentum.¹ Quam doctrinam de institutione, perpetuitate, vi ac ratione sacri apostolici primatus, necnon de Romani Pontificis infallibili magisterio, suam facit eamque cunctis fidelibus credendam rursus proponit, et in eodem incepto pergens, doctrinam de Episcopis, successoribus Apostolorum, qui cum successore Petri, Christi Vicario, coryphaeo et capite suo ac totius Ecclesiae, domum Dei viventis regunt, coram omnibus profiteri et declarari constituit.

12. [*De Institutione duodecim Apostolorum*]. Dominus Iesus, precibus ad Patrem effusis, vocans ad Se quos voluit Ipse, Duodecim elegit Apostolos, ut essent cum Illo et ut mitteret eos praedicare nuntium evangelicum (cf. *Mc.* 3, 13-19; *Lc.* 6, 12-16; *Mt.* 10); quos et instituit ad instar cuiusdam collegii, cui ex iisdem electum Petrum praefecit. Eos imprimis ad filios Israel, deinde ad omnes gentes misit, ut suae potestatis summi Prophetarum, Sacerdotum et Pastorum participes facti, discipulos constituerent, eosque sanctificarent et regerent (cf. *Mt.* 28, 16-20; *Mc.* 16, 15; *Lc.* 24, 45-48; *Io.* 20, 21), sicque Ecclesiam diffunderent, eamque sub assistentia ipsius Domini ministrando gubernarent, omnibus diebus usque ad consummationem saeculi (*Mt.* 28, 20).

Apostoli praedicando fidem, resurrectione Christi firmatam et operante Spiritu

Sancto ab audientibus acceptatam, Ecclesiam exstruunt universalem, aedificatam super Petrum (cf. *Mt.* 16, 18), fidelibus omnibus «superaedificatis super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu» (*Eph.* 2, 20; cf. *Apoc.* 21, 14).

13. [*De Episcopis successoribus Apostolorum*]. Quia ministerium illud sanctissimum a Domino Apostolis concreditum est pro Ecclesia usque ad finem saeculi duratura, morte eorum temporali non erat terminandum. Consequenter, Ecclesiae providere debuerunt etiam per successores, eadem divina potestate, non quidem eam fundandi sed sustentandi et pascendi praeditos. Ministerium enim Apostolorum fidem salutarem praedicandi supponit missionem divinam (cf. *Rom.* 10, 13-18; *Io.* 20, 21) annuntiandi mysterium Christi eis pro omnibus gentibus revelatum (cf. *Eph.* 3, 5; *Col.* 1, 26), quod mysterium remanet perpetuum et continuum principium totius vitae Ecclesiae.

Quapropter Apostoli de instituendis successoribus curam egerunt, eisque commendarunt ut attenderent seipsis et universo gregi, in quo eos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei (cf. *Act.* 20, 28). Qui docere, sanctificare et regere plebem Dei debebunt cum gratia eis divinitus collata (cf. *1 Tim.* 4, 14; *2 Tim.* 1, 6), ut fidelium patres et pastores gregum suorum, memores semper moniti sancti Petri: «Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte sed spontanee secundum Deum, ... neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo» (*1 Pt.* 5, 2-4). Apostoli igitur ab ipso Domino instructi et acceptis mandatis, constituerunt episcopos eorum qui credituri erant, et ordinem successionis eorum, pro doctrinae, sacri cultus et gubernationis ministerio.²

Sicut autem permanet potestas a Domino singulariter Petro ut primo Apostolorum et duci eorum collegii concessa et successoribus eius continuata, ita servatur munus totius Collegii Apostolici Ecclesiam pascendi, a corpore sacramento Episcoporum exercenda. Proinde declaramus et docemus Episcopos ex divina institutione fideles docere et pascere, quos qui audit Christum audit, qui vero spernit, Christum spernit et Eum qui Christum misit (cf. *Lc.* 10, 16-17).³

14. [*De Episcopatu ut sacramento*]. Dominus Iesus, pastor et episcopus animarum nostrarum (*1 Pt.* 2, 25), potestatem authentice docendi et gubernandi in Ecclesia ita instituit ut arcto vinculo coniungeretur potestati sanctificandi quae in sacramento ordinis confertur. Ita episcopalis consecratio, procul dubio, ad sacramentum ordinis pertinet, atque praecellentem gradum confert sacerdotii, qui nimirum et voce sanctorum Patrum et rituali Ecclesiae consuetudine summum sacerdotium, sacri ministerii summa nuncupatur. Imo, quia ex traditione, quae praesertim liturgicis ritibus ac Ecclesiae tum Orientis tum Occidentis usu innotescit, perspicuum est manuum impositione et verbis consecrationis episcopalis gratiam Spiritus Sancti conferri, dubitare nemo debet Episcopatum esse vere et proprie gradum supremum sacramenti Ordinis. Praeterea Episcopus ordinatus ita character sacramentali ornatur ut numquam simplex sacerdos vel laicus rursus fieri possit. Proinde Sacra Synodus declarat Episcopos, etiam vi sacramenti superiores esse presbyteris quos ad sacerdotale munus participandum vocant.

In Episcopis quibus presbyteri assistunt Christus Dominus particulariter Ecclesiae suae vivificandae praesens est, ut imprimis eorum eximio servitio verbum fidei et sacramenta fidei continuo Ecclesiae administret, eorum munere paterno nova membra corpori mystico regeneratione spirituali incorporet, eorum denique

sapientia et prudentia populum Novi Testamenti in sua ad aeternam beatitudinem peregrinatione dirigat et ordinet. Hi pastores, ad pascendum dominicum gregem electi, non sunt nisi ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei (1 Cor. 4, 1), quibus concreditum est ministerium sacerdotale verbi et testificatio Evangelii gratiae Dei (cf. Rom. 15, 16; Act. 20, 24), atque ministratio Spiritus in iustitia et gloria (cf. 2 Cor. 3, 8-9).

15. [*De Presbyteris et Diaconis*]. Hierarchia, divina ordinatione instituta, constat ex Episcopis, Presbyteris et Ministris.⁴ Episcopi autem *presbyteros* in suae societatis operis adiumentum ordinant, in quos gratiam de sua paternae plenitudinis abundantia transfundunt, ut illis collaborantibus veritatem et gratiam super omnes fideles dispergant. Hi, licet pontificatus apicem non habeant, tamen sacramento recepto veri sunt sacerdotes secundae dignitatis, providi cooperatores ordinis episcopalis. In sacrificio Missae offerendo et sacramentis administrandis et ipsi in persona Christi agunt, fideles ad iugem orationem exhortantur et dirigunt, eosque multiformi praedicatione verbi Dei ad communicandum sacrificio Christi et Ecclesiae in perfecta oboedientia fidei et amoris perducunt. Cura autem animarum actu exercenda eis a Romano Pontifice vel ab Episcopo competente assignatur, cuius in pascendo grege eique inserviando vices agunt.

Circa Episcopum, coetum coaptatum et concordem constituentes, agnoscant presbyteri cuncti, etiam religiosi, quot et quanta bona sibi ex hac intima coniunctione obveniant. Per Episcopum enim missionem ab ipso Christo accipiunt, fiducia et magnanimitate adimplendam, secundum impulsus apostolicum ad salutem totius mundi protendentem. De Episcopi denique munere participantes, exigentiam simul et promissionem perfectae caritatis erga gregem commissum, et incitamentum ad omnimodam sanctitatem recipiunt. In mysterii Domini celebratione, agnoscendo quod agunt et imitando quod tractant, per Christum seipsos discunt offerre; et confratribus suis, in vita spirituali, pastorali, vel in ipsis quotidianis curis, fraternum scientiae et operis praebere auxilium.

Gradu inferiore in ministerio hierarchico, Episcopo et Presbyteris adsistunt *Diaconi*⁵ qui sacrificii celebrationi inserviunt, ministri extraordinarii sollemnis baptismi et sacrae communionis exsistunt, et varia officia publicae caritatis, praedicationis et administrationis exercere possunt, prout eis a competenti auctoritate assignata fuerint.⁶ Licet hodie in Ecclesia diaconatus ut plurimum habeatur solummodo tamquam gradus, quo ad sacerdotium ascenditur, haec disciplina tamen non semper et ubique viget. Imo diaconatus in futuro tamquam proprius ac permanens gradus hierarchiae exerceri poterit, ubi Ecclesia id pro necessitate curae animarum, aut in certis regionibus aut in omnibus, expedire censuerit. Quo in casu ad praepositos Ecclesiae spectat decernere utrum tales diaconi sacra coelibatus lege adstringantur necne.

16. [*De Collegio Episcopali eiusque Capite*]. Sicut in Evangelio, statuente Domino, sanctus Petrus et alii Apostoli unum collegium apostolicum constituunt, eadem ratione successor Petri, Romanus Pontifex, et Episcopi, successores Apostolorum, inter se coniunguntur. Iam perantiquus liturgicus usus indolem collegialem sacri Episcopatus innuit ubi novum electum a tribus saltem Episcopis ad summi sacerdotii ministerium elevandum esse statuit⁷, et communionem inter Ecclesias ope Episcoporum enixe commendat. Collegium autem Episcoporum authenticum

non est, nisi simul cum Pontifice Romano, successore Petri, ut capite eius intelligatur.

Collegium Episcoporum, quod collegio Apostolorum in magisterio et regimine pastoralis succedit, imo in quo corpus apostolicum continuo perseverat, una cum Capite suo Romano Pontifice, et numquam sine hoc capite, indivisum subiectum plenae et supremae potestatis in universam Ecclesiam creditur. Dominus enim Petrum ut rupem Ecclesiae posuit, eumque Pastorem totius sui gregis constituit (cf. *Mt.* 16, 18 et *Io.* 21, 16 ss.); tum Petro autem tum Duodecim simul Apostolis ligandi atque solvendi potestatem tribuit (cf. *Mt.* 16, 18 et 18, 18). Collegium hoc ex pluribus compositum varietatem Populi Dei, collegium vero sub uno capite collectum unitatem gregis Christi repraesentat. In Collegio illo, Episcopi primatum et principatum Capituli sui fideliter observant, et sub eius suprema auctoritate propria potestate in bonum fidelium suorum, imo totius Ecclesiae funguntur, Spiritu Sancto organicam structuram eiusque concordiam indesinenter roborante.⁸ Suprema in universam Ecclesiam potestas, qua Collegium cum Capite et sub Capite suo pollet, sollemni et extraordinario modo in Concilio Oecumenico exercetur. Romani Pontificis praerogativa, ut Capituli collegii Episcoporum, est Concilia Oecumenica convocare, iisdem praesidere et eadem confirmare;⁹ nec Concilium Oecumenicum umquam datur, quod a successore Petri non sit ut tale confirmatum vel saltem receptum. Eadem potestas collegialis una cum Papa exerceri potest ab Episcopis per orbem sparsis, dummodo Caput collegii eos ad actionem collegialem invitet, vel saltem Episcoporum dispersorum unitam actionem approbet vel libere recipiat, ita ut verus actus collegialis efficiatur.

17. [*De relationibus Episcoporum in Collegio*]. Collegialis unio etiam in relationibus singulorum Episcoporum ad particulares Ecclesias Ecclesiamque universalem apparet. Sicut Romanus Pontifex, ut successor Petri, est unitatis tum Episcoporum tum multitudinis principium ac visibile fundamentum,¹⁰ ita Episcopi singuli principium et centrum sunt unitatis in suis Ecclesiis particularibus, ad imaginem Ecclesiae universalis formati, in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica existit. Qua de causa singuli Episcopi suam Ecclesiam, omnes autem simul cum Papa totam Ecclesiam repraesentant in vinculo pacis (cf. *Eph.* 4, 3) et amoris.

Quando Episcopus particulari Ecclesiae praeficitur, regimen suum pastorale proprie dictum nonnisi super portionem populi sibi commissam, non super alias Ecclesias neque super Ecclesiam universalem extendit. Sed ut membrum collegii, pro universa Ecclesia ea sollicitudine ex officio tenetur, quae licet actus iurisdictionis non sit, summopere tamen confert ad Ecclesiae universalis emolumentum. Debent enim omnes Episcopi promovere et tueri unitatem fidei et disciplinae totius Ecclesiae communem, fideles edocere ad amorem totius corporis mystici Christi, praesertim membrorum pauperum, dolentium et eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam (cf. *Mt.* 5, 10), tandem promovere omnem actuositatem quae toti Ecclesiae communis est, praesertim ut fides incrementum capiat et lux plenae veritatis omnibus hominibus oriatur. Ceterum hoc sanctum est quod, bene regendo propriam suam Ecclesiam ut partem Ecclesiae universalis, efficaciter conferunt ad bonum totius mystici Corporis, quod, ut dicit S. Basilius,¹¹ etiam est corpus Ecclesiarum.

Cura Christi Evangelium annuntiandi ubique terrarum ad corpus Pastorum si-

mul cum Christi Vicario pertinet, quibus omnibus in commune Christus mandatum dedit imponendo commune officium, ut iam Papa Coelestinus Patribus Ephesini Concilii commendavit.¹² Unde liquet, etiam si suprema ordinatio operis missionum ad Romanum Pontificem pertinet, omnes tamen Episcopos, quantum eorum perfunctio muneris sinit, in laborum societatem cum eo venire, eique adesse debere. Missionibus auxilia spiritualia, humana et materialia, tam per se directe, quam suscitando fidelium ardentem cooperationem, suppeditare ex imo corde debent.

Episcopi denique, in universali caritatis societate, fratrum adiutorium aliis et praesertim tum indigentioribus tum finitimis Ecclesiis, secundum venerandum antiquitatis exemplum, libenter praebeant. Ut collegialis ille affectus ad concretam applicationem perducatur, Coetus Episcopales multiplicem atque fecundam opem conferre possunt.

18. [*De Episcoporum ministeriis*]. Episcopi, mediantibus Apostolis, a Domino, cui omnis potestas in caelo et in terra data est, missionem accipiunt docendi omnes gentes et praedicandi Evangelium omni creaturae, ut homines universi, per fidem, baptismum et impletionem mandatorum salutem consequantur (cf. *Mt.* 28, 18-20; *Mc.* 16, 15-16). Quam missionem Spiritus, qui replevit orbem terrarum et misit Apostolos prophetare gentibus et populis et regibus (cf. *Act.* 1, 8; *Apoc.* 10, 11), die Pentecostes dispertitis linguis igneis significavit. Munus autem illud quod Dominus pastoribus populi sui commisit, verum est servitium seu diakonia apostolica (cf. *Act.* 1, 25) quae in sacris Litteris signanter « ministerium » nuncupatur (cf. *Rom.* 11, 13; *Act.* 1, 17; 21, 19; 1 *Tim.* 1, 12). Episcoporum autem missio fieri potest per legitimas consuetudines, a suprema et universali potestate Ecclesiae non revocatas, vel per leges ab eadem auctoritate latas aut agnitas, vel directe per ipsum successorem Petri; quo renuente, Episcopi in officium assumi nequeunt.

19. [*De Episcoporum munere docendi*]. Episcopi sunt praedicatores fidei, qui novos discipulos ad Christum adducunt, et doctores authentici seu vera auctoritate nomine Christi instructi, qui, fidelibus suis fidem credendam et moribus applicandam praedicant, sub lumine Spiritus Sancti illustrant, ex thesauro Revelationis nova et vetera proferentes (cf. *Mt.* 13, 52), eam fructificare faciunt erroresque gregi suo imminentes vigilanter arcent. Fideles in Episcopi sententiam ex ore Christi prolatam concurrere, eique ut cordae citharae concordare debent.¹³ Immo, licet singuli praesules infallibilitatis praerogativa non polleant, quando tamen, etiam per orbem dispersi, sed collegialem nexum servantes, authentice docentes una cum Romano Pontifice ut testes fidei in revelata fide tradenda in unam sententiam conveniunt, doctrinam Christi infallibiliter enunciant. Quod adhuc manifestius obtinetur, quando in Concilio Oecumenico adunati, cum Romano Pontifice et sub eius suprema auctoritate, sunt pro universa Ecclesia fidei et morum doctores et iudices, quorum definitiones ab omnibus sincero animo accipi debent. In definitionibus suis Concilium ea infallibilitate pollet qua Divinus Redemptor Ecclesiam suam in definiendo doctrinam de fide et moribus instructam esse voluit. Qua personaliter gaudet Romanus Pontifex, Collegii Episcoporum caput, quando, ut supremus pastor et doctor qui fratres suos in fide confirmat (cf. *Lc.* 22, 32), doctrinam de fide vel moribus definitivo actu proclamat. Iamvero Concilium Vaticanum I iure statuit Romani Pontificis definitiones ex sese et non ex consensu Ecclesiae irreformabiles esse, ita ut ab eius iudicio ad aliud iudicium appellare num-

quam omnino liceat. Quando enim Romanus Pontifex aliquam veritatem de fide definit, non ut persona privata sententiam proponit, sed doctrinam fidei catholicae, divinitus Ecclesiae commissam, tamquam Doctor et Pastor Ecclesiae universalis exponit vel tuetur. Idem facit corpus Episcoporum quando supremum magisterium cum eo exercet. Cum autem sive Romanus Pontifex sive Concilium sententiam definiunt, eam proferunt secundum ipsam Revelationem, cui omnes conformari tenentur et quae scripta vel tradita per legitimam Episcoporum successionem et imprimis ipsius Romani Pontificis cura integrè transmittitur, atque prae-lucente Spiritu veritatis in Ecclesia sancte servatur et fideliter exponitur. Ad quam rite indagandam et apte enunciandam, Episcopi et Romanus Pontifex, pro officio suo et rei gravitate, media apta, adhibito etiam consilio theologorum et exegetarum sedulo applicant; novas vero revelationes publicas tamquam ad divinum fidei depositum pertinentes non accipiunt.

Romani Pontificis authentico magisterio, etiam cum non ex cathedra loquitur, religiosum voluntatis et intellectus obsequium praestandum est, quo nempe magisterium eius supremum reverenter agnoscatur, et sententiae ab eo propositae sincere adhaereatur, idque iuxta mentem et voluntatem manifestatam ipsius, quae se prodit praecipue vel ex indole documentorum, vel ex frequenti propositione doctrinae, vel ex dicendi ratione.

20. [*De Episcoporum munere sanctificandi*]. Episcopus est summus sacerdos et « oconomus gratiae supremi sacerdotii », ¹⁴ praesertim in Eucharistia, quam ipse offert vel offerre facit, ¹⁵ et qua continuo vivit et crescit Ecclesia. Episcopis officium competit cultum christianae religionis Divinae Maiestati celebrandi et administrandi secundum praecepta Domini et generales Ecclesiae leges, eorum decisione particulari ulterius legitime determinatas. Ipsi sunt ministri sacrae ordinationis et ministri ordinarii Confirmationis. Populos suos, ut in liturgia et praesertim in sacro Missae sacrificio, partes suas fide et devotione agant, exhortantur et instruunt. Eis, praeter sanctificans ministerium verbi, sacramenta praebent, quorum omnium distributionem regularem et fructuosam sua auctoritate ordinant et confirmant.

21. [*De Episcoporum munere regendi*]. Etiam regimen Episcoporum ad fideles sanctificandos inservit. Ipsi Ecclesias sibi commissas ut vicarii et legati Christi regunt, non tantum consiliis, suasionibus, exemplis, sed vera sacra potestate, qua tamen nonnisi ad gregem suum aedificandum uti debent, memores quod qui maior est fiat sicut minor et qui praecessor est sicut ministrator (cf. *Lc.* 22, 26). Haec potestas qua, nomine Christi, personaliter funguntur, est eis propria, ordinaria et immediata, licet a supremo Ecclesiae regimine exercitium eiusdem ultimatim regatur et certis limitibus, intuitu utilitatis Ecclesiae vel fidelium circumscribi possit. Ipsis munus pastorale et habitualis et quotidiana cura ovium suarum plene committitur, « neque vicarii Romanorum Pontificum putandi sunt, quia potestatem gerunt sibi propriam verissimeque populorum quos regunt, antistites dicuntur. ¹⁶ Eorum itaque potestas a suprema et universali potestate non eliditur, sed e contra, ut docuit Concilium Vaticanum I, asseritur, roboratur et vindicatur, dum Spiritus Sanctus constitutionem Ecclesiae a Deo determinatam tam pro primatu quam pro episcopatu, secundum doctrinam Revelationis servandam indefectibiliter sustinebit.

Episcopus qui sacrum ius et coram Domino officium habet praescribendi et

administrandi, imo, ubi opus est, ex amore coercendi, ante oculos teneat exemplum Boni Pastoris, qui venit non ministrari sed ministrare (cf. *Mt.* 20, 23) et animam suam pro animis ponere (cf. *Io.* 10, 11). Assumptus ex hominibus et circumdatus infirmitate, condolere potest iis qui ignorant et errant (cf. *Hebr.* 5, 1) et subditos, qui vere eius filii sunt, audire non abnuat, quos ad alacriter secum cooperandum exhortatur. Pro animabus eorum rationem redditurus Deo (cf. *Hebr.* 13, 17) oratione, praedicatione et caritate curam habeat tum eorumdem, tum etiam illorum qui inter populum suum degentes de uno ovili nondum sunt, quos in Domino commendatos sibi habeat.¹⁷ Ut Paulus Apostolus sapientibus et insipientibus debitor est, et promptus sit omnibus evangelizare (cf. *Rom.* 1, 14), fidelesque suos ad activitatem apostolicam et missionariam universalem alacriter exhortari. Fideles autem Episcopo inhaerere debent sicut Ecclesia Iesu Christo, et sicut Iesus Christus Patri, ut omnia per unitatem consentiant.¹⁸

NOTAE

¹ Cf. CONC. VAT. I, Const. dogm. *Pastor aeternus*: DENZ. 1821.

² Cf. *I Clem.* 42-44.

³ Cf. LEO XIII, Epist. *Et sane*, 17 dec. 1888: A.S.S. 11 (1888) 321 ss.

⁴ Cf. CONC. TRID.: DENZ. 966.

⁵ Cf. CONC. TRID.: DENZ. 966; PIUS XII, Const. apost. *Sacramentum ordinis*: DENZ. 2301.

N.B.: Paragraphus de *Diaconis* quoad doctrinam et redactionem admittitur, sed approbatio per suffragium suspenditur, donec appareat annon haec materia, quae etiam plura disciplinaria respicit (praesertim in ultima phrasi) alibi a Concilio proponatur.

⁶ Cf. C.I.C., can. 741; 845, 2; 1342, 1.

⁷ Cf. *Trad. Apostolica Hippolyti*, n. 2; CONC. NIC., Can. 4: *Conc. Oec. Decreta*, 6 s.

⁸ Cf. Schema CONC. VAT. I, Const. 2^a *De Ecclesia*, cap. IV: MANSI 53, col. 310.

⁹ Cf. C.I.C., can. 228.

¹⁰ CONC. VAT. I, Const. dogm. *Pastor aeternus*: DENZ. 1821.

¹¹ *In Is.*, 15, 296: P.G. 30, 637; cf. S. GREGORIUS M., *Moral.*, 4, 7, 12: P.L. 75, 643.

¹² E. SCHWARTZ, *Act. Conc. Oec.*, I, 1, 1, p. 55; cf. etiam Litt. *Encycl. Rerum Ecclesiae et Fidei donum*.

¹³ Cf. S. IGNATIUS ANTIOCH., *Ad Eph.*, III, 2-IV: FUNCK, *Patr. Apost.*, 216.

¹⁴ Orat. Consecr. Episc. in ritu Byzantino: *Euchologion to mega*, Romae 1873, p. 139.

¹⁵ S. IGNATIUS ANTIOCH., *Ad Smyrn.*, VIII, 1: FUNCK, *op. cit.*, p. 282; *Ad Philadelph.*, IV: *ibid.*, 266.

¹⁶ Cf. LEO XIII, Litt. *Encycl. Satis cognitum*: A.S.S. 28 (1895-1896) 732; cf. etiam PIUS IX, Litt. Apost. *Ad Episcopos Germaniae*, 12 mart. 1875, et *Alloc. Consist.*, 15 mart. 1875, in *L'Episcopat et l'Eglise universelle*, Paris 1962, 734-736.

¹⁷ Cf. C.I.C., can. 1350, n. 1.

¹⁸ S. IGNATIUS ANTIOCH., *Ad Eph.*, 5, 1: FUNCK, *op. cit.*, 216.

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

Habemus usque nunc duo Capita confecta: I De Ecclesiae Mystério; II De constitutione hierarchica Ecclesiae.

Prout nunc exhibentur, mihi videtur quod praesentari possunt deliberationibus Concilii. Novus textus praescindit a quaestionibus inter theologos controversis et doctrinam veram exponit, modo irenico, congruo et aequilibrato.

Meo iudicio: *placet*.

Una tantum animadversio critica: Caput II De Constitutione hierarchica citat quater et vices (24) circiter Romanum Pontificem cum loquitur de Collegio episcopali. Melius esset in initio formulam huiusmodi adhibere: collegium episcoporum quod semel pro semper intelligitur cum et sub successore Petri. Talis modus loquendi impressionem vitaret quod singulae affirmationes de Collegio episcopali compensari debent per expressam allusionem ad Primatum Summi Pontificis. Hic ceteroquin sollemniter affirmatur in textu et a nemine nec unquam in dubium revocatur.

Prae oculis nondum habemus Caput III De Laicis nec IV De statibus perfectionis.

Liceat mihi tamen vota quaedam exprimere relate ad capita haec pro redactione conficienda:

Ad Caput III: De Laicis

Secretariatus pro unitate christianorum documentum confecit « De sacerdotio fidelium et de officiis laicorum », quod in pluribus punctis affert optimum complementum capiti III De Laicis prout hoc nunc exstat.

Valde optandum et utillimum esset quod Caput illud III examinetur et conficiatur non tantum a membris Commissionis De Fide et Commissionis pro apostolatu laicorum, sed etiam a membris Secretariatus pro unitate.

Ad Caput IV: De statibus perfectionis

Hoc caput videtur nimis confectum ita ut superioritas Status perfectionis, et quidem Status religiosi, intense affirmetur. Ad finem schematis De Ecclesia positum, deberet inscribi et confici in prospectu (perspectiva) largiore. Hoc facile obtineretur si Caput IV fieret expositio amplior: *De Sanctitate in Ecclesia*.

Hoc caput describeret vocationem ad sanctitatem quae dirigitur ad omnes christianos; sic id quod, sub hoc respectu, commune est omnibus fidelibus

posset exponi et sublineari et, postea, id quod proprium et specificum est status perfectionis.

Haec nova ordinatio supprimeret impressionem quod perfectio et sanctitas sunt quasi monopolium reservatum religiosis, et bene ac gratulanter acciperetur ab omnibus fidelibus.

Si haec mutatio affertur ad Caput IV De Ecclesia, iam inutilis fieret expositio de sanctitate populi christiani in Capite III De Laicis.

2

Schema Decreti DE OECUMENISMO *

Caput I

DE OECUMENISMI CATHOLICI PRINCIPIIS

1. [*De Ecclesiae unitate et unicitate*]. In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quod Filius Dei unigenitus a Patre in mundum missus est, ut homo factus, totum genus humanum redimendo regeneraret atque in unum congregaret.¹ Qui antequam seipsum in ara crucis hostiam immaculatam offerret, Patrem pro fidelibus oravit, dicens: « Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti » (*Io.* 17, 21), et in Ecclesia sua mirabile unitatis sacramentum instituit, atque discipulis suis Paracletum Spiritum promisit,² qui cum eis maneret in aeternum.

Exaltatus autem in cruce ac glorificatus, Dominus Iesus, Spiritum promissum effudit, quo populum Dei Novi Foederis, qui est Ecclesia, in unitatem fidei, spei et caritatis vocavit et congregavit, sicut docet Apostolus: « unum corpus et unus Spiritus sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Dominus, una fides, unum baptisma » (*Eph.* 4, 4-5). Etenim: « Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris ita et nos in novitate vitae ambulemus » (*Rom.* 6, 4). Ipse praeterea Ecclesiam suam ministeriis ditavit, quibus « secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate » (*Eph.* 4, 16). Hanc sanctam suam Ecclesiam aedificavit super fundamentum Apostolorum et Prophetarum,³ atque collegio Duodecim universale mandatum docendi, regendi et sanc-

* Schema a secretariatu ad christianorum unitatem fovendam die 23 martii 1963 missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

tificandi concredidit,⁴ inter quos Beatum Petrum, post eius fidei confessionem et maioris dilectionis professionem, instituit, ut fratrum suorum collegio praeset,⁵ singulos etiam in fide confirmando⁶ et universum gregem in perfecta unitate pascendo,⁷ Ipso summo angulari lapide Christo Iesu semper manente.⁸

Christus Iesus, per eorum eorumque successorum fidelem Evangelii praedicationem et sacramentorum administrationem, Spiritu Sancto operante, familiam suam crescere voluit eiusque unitatem perfecit et manifestavit, in confessione unius fidei, in divini cultus communi participatione celebrationeque nec non in regiminis fraterna concordia.⁹ Ita Ecclesia, unicus Dei grex in donorum divinatorum varietate coadunatus, tamquam signum levatum in nationes apparet,¹⁰ pacem annuntians toti generi humano,¹¹ peregrinans in spe ad patriae supernae metam.¹²

En unitatis Ecclesiae sacrum mysterium, cuius supremum exemplar et principium est unitas Patris et Filii in Sancto Spiritu.

2. [*De habitudine fratrum separatorum ad Ecclesiam Catholicam*]. In hac una et unica Dei Ecclesia iam a primordiis schismata quaedam exorta sunt,¹³ posterioribus vero saeculis ampliores natae sunt dissensiones, et communitates haud exiguae a communione Ecclesiae Catholicae seiunctae sunt.

Fratres autem qui in Christum quidem credunt et baptismum rite receperunt, etsi perfecta Ecclesiae communione non fruuntur, in quadam tamen communione nobiscum remanent. Baptizati enim in Christo Iesu, christiano nomine iure decorantur, eosque Ecclesia ut filios agnoscit.¹⁴

Etenim ex elementis seu bonis, quibus simul sumptis ipsa Ecclesia constituitur et vivificatur, quaedam existere possunt extra visibilia eius saepa: vita gratiae, aliaeque interiora Spiritus Sancti dona, fides, spes et caritas, sed et nonnulla visibilia elementa, quibus quoque Ecclesiae unitas manifestatur.

Nonnullae etiam christianae religionis actiones sacrae apud fratres absentes peraguntur, quae, variis modis secundum diversam conditionem uniuscuiusque ecclesiae vel communitatis, procul dubio vitam gratiae reapse generare possunt atque aptae dicendae sunt ut ingressum in salutis communionem pandant.¹⁵

Item ipsae ecclesiae¹⁶ et communitates separatae nequaquam in mysterio salutis significatione et pondere exutae manent: Iis enim Spiritus Christi uti non renuit tamquam salutis mediis, quorum virtus derivatur ab ipsa plenitudine gratiae et veritatis quae Ecclesiae concredita est.¹⁷

Nihilominus tamen fratres separati sive singuli sive communitates et ecclesiae eorum illa unitate non fruuntur, quam Iesus Christus iis omnibus elargiri voluit, quos in unum corpus et in novitatem vitae regeneravit et convivificavit, quamque Sacra Scriptura et veneranda Ecclesiae Traditio manifeste ostendunt. In sola enim Catholica Christi Ecclesia, quae « generale auxilium salutis » est, omnis salutarium mediorum plenitudo attingi potest.¹⁸

3. [*De Oecumenismo*]. Deus qui « omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire » (1 Tim. 2, 4) per Ecclesiae ministerium, omnibus Christifidelibus, praesertim pastoribus, ius et officium contulit fidenter adnitendi ut illa haereditatis christianae plenitudo, qua una, sancta, catholica et apostolica Ecclesia gaudet, in dies perfectius in mundo manifestetur atque omnibus magis accessibilis reddatur.¹⁹ Cum autem hodie ex omni parte mundi, Spiritu Sancto afflante,²⁰ oratione, verbo et opere multi conatus fiant accedendi ad illam plenitudinem uni-

tatis, quam Iesus Christus voluit, haec Sancta Synodus cunctos fideles hortatur ut, signa temporis agnoscentes, de thesauris veritatis et gratiae a divino Salvatore Ecclesiae commissis profundius participant eosque in vita sua palam ostendant.

Filios Ecclesiae procul dubio de aliis solictos esse oportet, sed praeprimis ipsimet sincero attentoque examine ea perpendere debent, quae in ipsa familia catholica renovanda et efficienda sint ut eius vita et doctrina efficacius testimonium de veritate reddant.²¹

Quamquam enim Ecclesia Catholica omnem a Christo revelatam veritatem et omnia instrumenta gratiae possideat, tamen membra eius non omni quo par est fervore ipsis utuntur, ita ut vultus Ecclesiae fratribus separatis minus arrideat. Quapropter catholici omnes ad perfectionem christianam tendere debent²² atque eniti, quantum ad unumquemque eorum attinet, ut Ecclesia, gloriosa Christi sponsa, sine macula et ruga in praesenti saeculo appareat,²³ humilitatem et mortificationem Iesu in corpore suo portans.²⁴

In necessariis unitatem custodiendo, fideles, in formis vitae spiritualis et disciplinaris, in liturgicis celebrationibus et in theologicis veritatis elucubrationibus aliisque legitime diversis iustam libertatem libenter servant atque in omnibus caritatem colant: ita authenticam catholicitatem in dies quoque plenius possidebunt et manifestabunt et haec Ecclesiae catholica domus omnibus magis habitabilis apparebit.²⁵

Ex altera autem parte necessarium est catholicos cum gaudio agnoscere et aestimare bona authentice christiana, quae apud fratres separatos inveniuntur. Vestigia enim Christi et dona Spiritus Sancti in vita aliorum agnoscere aequum et salutare est. Deus enim semper mirabilis et mirandus est in operibus suis.

Neque est praetereundum quod quaecumque a Spiritu Sancto in cordibus fratrum separatorum efficiuntur, ad nostram quoque aedificationem conferunt. Quodcumque vere christianum est, numquam authenticis fidei bonis adversatur, sed e contra semper contribuere potest ad perfectius ipsum mysterium Christi et Ecclesiae attingendum.²⁶

Attamen divisionibus christianorum splendor vultus Christi in Ecclesia aliquatenus obscuratur et regni divini incrementum infauste retardatur.²⁷ Ecclesia enim plenitudinem catholicitatis sibi propriam in filiis baptismo sibi apposis²⁸ sed ab ecclesiastica communione seiunctis, actuare separationibus impeditur. Immo et pro ipsa Ecclesia difficilior fit plenitudinem catholicitatis sub omni respectu in concreta vitae realitate exprimere. Nec vitari potest scandalum eorum qui divisionum inter christianos testes sunt.

Haec igitur Sancta Synodus cum gratiarum actione animadvertit, hoc tempore ubique in mundo tum in Ecclesia Catholica tum in ecclesiis et communitatibus christianorum separatorum preces fundi atque incepta oriri ut obstacula unitatem christianorum impediencia e medio tollantur et ut melior mutua aestimatio et comprehensio foveatur.²⁹

Hac de causa Sancta Synodus omnes catholicos hortatur, ut abstineant a verbis, iudiciis et operibus quae fratrum separatorum conditioni secundum aequitatem et veritatem non respondent, ideoque approximationem difficiliorē reddunt. Deinde simul cum illis positive inquirant quomodo se melius mutuo cognoscant, aestiment, adjuvent, adprecando et cooperando, ad Christi voluntatem fidelius exequendam.

Quae omnia sub voce oecumenismi veniunt, quippe qui motus est et ordinata actio ad illam unitatem christianorum fovendam, quam Iesus Christus a Caelesti Patre flagrantibus postulavit precibus.³⁰

Qua de causa Sacra Synodus gaudet in Ecclesia Catholica in dies oecumenismum augeri, eumque episcopis ubique terrarum commendat sollerter promovendum et prudenter moderandum.³¹

Caput II

DE OECUMENISMI EXERCITIO

Ad omnium Christifidelium munus officiumque pertinet unionis instaurandae sollicitudo, quae fraternam coniunctionem inter omnes christianos existentem iam aliquatenus manifestat, atque ad plenam perfectamque unitatem secundum Dei benevolentiam ducit.

1. [*De interiore Ecclesiae renovatione*]. Omnis interior Ecclesiae renovatio,³² utpote quae essentialiter in christianorum adaucta fidelitate erga propriam eorum vocationem consistit, profunde in motum versus unitatem influit. Ad id non parum conferre potest dialogus cum fratribus separatis, ex quo clarius innotescit conditio in qua communio nostra de facto versatur. Ecclesiae renovatio procul dubio insigne obtinet momentum oecumenicum. Varias illas sectiones, in quibus renovatio iam in actu est — motus biblicus nec non liturgicus, praedicatio Verbi Dei atque catechesis, laicorum apostolatus, vitae religiosae renovatae formae, matrimonio iunctorum spiritualitas, normae et activitates Ecclesiae in re sociali, — tamquam arrha sunt et oecumenismo catholico futuros successus fauste ominantur.

2. [*De conversione cordis*]. Oecumenismus verus absque interiore conversione non datur. A Spiritu divino semper imploranda nobis est gratia sincerae abnegationis, humilitatis et mansuetudinis in serviendo, fraternae in alios propensionis. « Obsecro itaque vos », Apostolus gentium affirmat, « ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in caritate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis » (*Eph.* 4, 1-3). Exhortatio haec ad illos speciatim spectat, qui ad sacri ordinis dignitatem elevati sunt: Deus enim sacri sacerdotii excelsa dona hominibus misericorditer concedit intuitu continuandae missionis Christi, qui inter nos venit « ministrare non ministrari » (*Mt.* 20, 28).

In suimetipsius abnegatione, in caritatis liberrima effusione, desideria unitatis maturescunt, quae Spiritus Sanctus tam abunde hodie in omnium christianorum cordibus excitat.

3. [*De sanctitate vitae*]. Meminerint omnes Christifideles christianorum unionem eo melius promoveri, imo exerceri, quo puriore vita et magis evangelica vivent. Quo enim altiore communione cum Patre, Verbo et Spiritu uniuntur, eo intimiore inter se fraternitate facilius crescent. Sciant insuper omnes haud parvo pro fratribus separatis offenculo esse tepiditatem atque peccaminosam vitam illorum

qui catholico nomine decorantur; cum econtra eorum sanctitas coram omnibus testificat de plenitudine haereditatis qua in Ecclesia sese frui asseverant.

4. [*De oratione unanimi*]. Sollemne est viris catholicis frequenter ad precationem convenire pro Ecclesiae unitate, quam Salvator Ipse in pervigilio mortis a Patre flagranter expostulavit: « Ut omnes unum sint » (*Io.* 17, 21). Ex corde omnes ad eiusmodi manifestationes oecumenismi spiritualis accurrant, qui tamquam anima totius motus oecumenici revera aestimandus est.

In quibusdam occasionibus particularibus, utpote in « octava pro unitate », in oecumenicis conventibus, licitum, immo et opportunum est catholicos viros fratribus separatis in oratione consociari. Communis adprecatio in eiusmodi adiunctis, seposito quovis cultu officiali, et perefficax medium supplicationis pro unitate est et genuina expressio vinculorum, quibus catholici cum fratribus separatis adhuc coniunguntur,³³ « ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum » (*Mt.* 18, 20).

Attamen cum nexus isti, proh dolor, solummodo ex parte ac imperfecte vigeant, Eucharistiae sacra mysteria in unum non celebrantur. Eucharistiae sacramentum et sacrificium, utpote unitatis a Christo Domino intentae et institutae proprium signum et fons, celebrandum non est nisi in ea fidelium communitate, in qua ecclesiastica haec unitas revera adest.

5. [*De fratrum separatorum cognitione*]. Fratres separatos vere cognoscere oportet. Prae ceteris heic studium necessarium est, studium vere obiectivum, benevolo animo conductum. Catholici acquirant oportet omnino meliorem fratrum separatorum doctrinae et historiae, vitae culturalis et asceticae cognitionem, psychologiae religiosae nec non culturae, quae fratribus separatis propria est.³⁴ Ad id assequendum multum iuvant de theologicis quaestionibus ex utraque parte conventus, dummodo qui in illis partem habent, sub praesulum vigilantia, vere periti sint.³⁵ Hac via et separatorum fratrum mens melius cognoscitur eisque fides nostra aptius exponitur.

6. [*De oecumenica instructione*]. Sacrae theologiae institutio, prout in seminariis et theologicis scholis viget, multum iuvatur ex hac ad veritatis normam melius adaptata cognitione. Multum enim valet futuros pastores ac sacerdotes polere theologia ita adamussim elaborata, non mere polemica, in iis praeprimis, quae ad fratrum separatorum erga Ecclesiam catholicam relationes spectant. Institutio ac formatio spiritualis fidelium nec non religiosorum etenim a formatione sacerdotum quam maxime pendet. Sed etiam missionales viri, qui in iisdem terris simul ac non catholici operam dant, si umquam, hodie instructi esse debent de sequelis, quae ex oecumenismo in eorum apostolatam effluunt.

7. [*De modo exprimendi et exponendi doctrinam fidei*]. Fides nostra integre et exacte exponatur oportet omnino. Nil oecumenismo magis alienum est quam ille falsus irenismus, quo puritas doctrinae catholicae detrimentum patitur vel eius sensus genuinus et certus obscuratur.³⁶

Simul autem fides nostra eo modo eaque ratione explicanda est, qua intelligi possit etiam a fratribus separatis, qui persaepe theologica institutione, cultura, historia et psychologia, a nostra sat diversa, pollent.

Modus ac ratio fidem nostram exprimendi nullatenus obstaculum fieri debet dialogo cum fratribus. In id intentos nos esse oportet, ut fidem nostram et pro-

funde et recte et exacte exponamus, sed etiam omnem adhibemus curam, ut modo et sermone loquamur, qui ab omnibus possit vere comprehendi.

8. [*De cooperatione cum fratribus separatis*]. Hodiedum in re sociali cooperatio latissime instauratur; omnes prorsus homines ad communem operam vocantur, a fortiori ii, qui in Deum credunt, maxime autem omnes christiani utpote Christi nomine insigniti. Omnium christianorum cooperatio coniunctionem illam, qua iam ad invicem uniuntur, vivo modo exprimit communemque Christianismi notam in pleniorum lucem ponit. Cooperatio haec, in non paucis nationibus iam instaurata, magis magisque perficiatur oportet, in regionibus praesertim, quae in via evolutionis technicae inveniuntur, tam quoad humani consortii fundamenta quam in doctrina sociali Ecclesiae nec non in cuiusvis generis remediis contra nostrae aetatis aerumnas, quales sunt fames et catastrophae, analphabetismus et inopiae, penuria habitationum et bonorum non aequa distributio. In eiusmodi cooperatione omnes qui in Christum credunt facile addiscere possunt, quomodo alii alios melius cognoscant, magis aestimare sciant itaque ad unitatem christianam viam sternant.³⁷

Caput III

DE ECCLESIARUM ORIENTALIUM PECULIARI CONSIDERATIONE

1. [*De Orientalium peculiari conditione*]. In unitate omnium christianorum fovenda, haec Sacrosancta Synodus peculiari conditioni Orientalium specialem debitamque tribuere considerationem opportunum esse censuit. Ecclesiae enim Orientales a primaevis temporibus propriam sibi tenent mentem, propriam historiam, propria quoque instituta, quae omnia prae oculis teneri debent ab illis qui in laborem oecumenicum incumbere volunt. Historia testante, causa praecipua separationis in eo quaerenda est quod haereditas ab Apostolis accepta et in communi servata, diversis in modis ac formis ab ipsis primordiis hic et illic sese evolvit, ratione diversi ingenii populorum nec non dissimilitudinis rerum adiunctorum. Quae omnes concordantes prius tenebant, paulatim non amplius in communi iam teneri posse existimarunt propter crescentem mutuam difficultatem intelligendi et recipiendi legitimitatem huius quod ab altero tenebatur. Id quidem verificatur de modo cum ritus sacros exsequendi, tum ecclesiasticam disciplinam instituendi nec non veritates revelatas exprimendi.

Quae, igitur, de elementis communionis ecclesiasticae, in aliis communitatibus adhuc servatis dicta sunt, maxime de Orientalibus Ecclesiis verificantur.³⁸ Errores ipsi erga hypostaticam unionem naturarum in Christo a quibusdam antiquioribus Ecclesiis Orientis aliquando professi, hodie, historia docente, communiter agnoscuntur magis ad verbalem expressionem pertinere quam ad sensum intentum.³⁹

2. [*De mente atque historia Orientalium propria*]. Ecclesiae Orientis et Occidentis per non pauca saecula suam propriam viam secutae sunt, in fraterna tamen communione fidei et vitae sacramentalis, Sede romana de communi consensu arbitrante si aliquod circa fidem vel disciplinam dissidium inter eas surgebat.⁴⁰ Sacro-

sanctae Synodo gratum est, inter cetera gravis momenti, omnibus in mentem revocare in Oriente non paucas particulares seu locales Ecclesias ab ipsis apostolis originem ducere; inde apud Orientales praevaluit atque praevalet sollicitudo et cura illas servandi fraternas relationes in fidei caritatisque communione quae inter locales Ecclesias ut inter sorores vigere debent. Eodem vero tempore in Occidente momentum filiationis et coniunctionis facilius et quasi sua sponte agnitum est cum omnes fere occidentales Ecclesiae ortae sint a sola Ecclesia quae, indubie apostolica exstabat, Romana scilicet, cuius insuper auctoritas, a glorioso Apostolorum Petri et Pauli martyrio illustrata, peculiare munus Apostolo Petro a Christo tributum sibi assumere iure poterat et potest.⁴¹

Praeterea praetermittendum non est, Ecclesias Orientales proprium ab origine habere thesaurum, ex quo plura in rebus liturgicis, in traditione spirituali et in iuridico ordine, Ecclesia Occidentalis deprompsit. Neque parvi faciendum est quod in Oriente floruerunt indefessi propugnatores fidei nec non ecclesiasticae unitatis quam exemplo, scriptis, conciliis oecumenicis adunatis inviolatam servaverunt, imo fundamentalia dogmata christianae fidei de Trinitate et de Verbo Dei, ex Virgine Deipara incarnato, in Oriente elaborata et Conciliis oecumenicis in Oriente celebratis definita sunt, cuius symbolum Niceo-Constantinopolitanum, in universa Ecclesia acceptum, praeclarissimum prostat signum et monumentum.⁴²

3. [*De huius peculiaris conditionis necessaria consideratione*]. Quapropter Sacrosancta Synodus opportunum iudicat pastores et fideles monere quam diligenter et amanter omnia nascentis crescentisque Orientalis Ecclesiae prae oculis habere debeant ii praesertim qui ad instaurationem plenae canonicae et spiritualis communionis inter Ecclesias Orientales et Ecclesiam Catholicam insudare intendunt. Debita illorum consideratio ac recta de eorum pondere aestimatio maximum ad restaurationem intentam interest. Haec consideratio imprimis valet de fraterna communione quam inter se profitentur in vita ecclesiastica, sicut et de antiquitate et apostolica origine quibus iure gloriantur.

4. [*De Orientalium liturgica et spirituali traditione*]. Omnibus quoque notum est quanto cum amore christiani orientales liturgica Sacra peragant, quibus fidei et caritatis communionem manifestant et roborant, Deum Patrem hominum amatorem filiali prosequuntur devotione, Dominum Iesum glorificant Deum et Salvatorem qui nos effecit « divinae consortes naturae » (2 Pt. 1, 4), Spiritum Sanctum vivificantem invocant. In hoc liturgico cultu Mariam semper Virginem, quam Oecumenica Synodus Ephesina sollemniter Deiparam Sanctissimam conclamavit, ut vere et proprie Christus Filius Dei et Filius Hominis secundum Scripturas agnosceretur, splendide in hymnis magnificant.

Eandem venerationem haec Sacra Synodus demonstrare intendit erga illas traditiones spirituales Orientalium quae praesertim in monachismo expressionem suam pulcherrimam invenerunt. In Oriente enim iam a gloriosis Patrum temporibus floruit spiritualitas illa monastica unde in partes Occidentalium transmeavit ut religiosum latinorum institutum ab ipso fonte originem duxerit atque novam aliquando virtutem acceperit.⁴³ Quapropter haec Sacrosancta Synodus enixe commendare vult recursum ad has spirituales Patrum Orientalium divitias quae hominem totum ad divina contemplanda evehunt.

Ad plenitudinem traditionis christianae fideliter custodiendam et ad reconciliationem Orientalis et Occidentalis Ecclesiae perficiendam maxime confert, exi-

5. [*De Orientalium propria disciplina*]. Quod de propriis Ecclesiarum Orientalium liturgicis ritibus modo dicta sunt, id idem Sacrosancta Synodus opportunum iudicat expresse de ipsarum propria disciplina declarare et iubere. Cum porro unitati Ecclesiae minime obstet, immo decorem eius augeat et ad missionem eius implendam non parum conferat quaedam morum consuetudinumque diversitas, praesertim Sanctorum Patrum institutis sancita, Sacra Synodus sollemniter, ad omne dubium tollendum, declarat, Ecclesias Orientales iure pollere se secundum proprias disciplinas peculiare regendi, utpote indoli suorum fidelium magis congruas, atque bono animarum consulendo aptiores. Perfecta huius traditionalis principii observantia, quae saepius servata non est, ad ea pertinet quae ad unionem restaurandam omnino praerequiruntur.⁴⁴

6. [*De indole propria Orientalium in divinis tractandis*]. Quae supra de legitima diversitate in rebus liturgicis et disciplinaribus dicta sunt, haec placet Sacrosanctae Synodo etiam de diversa theologia doctrinarum expressione declarare. Veritate sacrae revelationis unica et integra manente, methodo tamen diversa Oriens et Occidens ad divina cognoscenda et confitenda protenduntur. Unde mirum non est quosdam aspectus mysterii revelati quandoque magis congrue percipi et in meliorem lucem poni ab isto quam ab illo, ita ut respectivae theologiae formulae magis complementariae dicendae sint quam dissonantes. De traditione theologia authentica Orientalium propria, iure merito agnoscendum est, eam in Sacris Scripturis radicatam esse, vitam liturgicam iugiter experiri et exprimi, operibus Orientalium Ecclesiae Patrum nutrir, ad rectam vitae spiritualis institutionem immo ad christianam veritatem plene contemplandam tendere.⁴⁵

Quantum ad viam unitatis sternendam et ad integram communionem inter Orientem et Occidentem restituendam eiusmodi Orientalium Patrum et spiritualium auctorum studium prodesse potest nemo est qui non videat.

7. [*Conclusio*]. Quapropter, haec Sacrosancta Synodus in memoriam revocat id quod a Sacris praeteritis Conciliis nec non a Romanis Pontificibus declaratum est, nempe ad communionem et unitatem restaurandam « nihil ultra imponere oneris quam necessaria » (*Act.* 15, 28). Oportet etiam ad naturam relationum intendere quae inter Ecclesias Orientales et Sedem Romanam ante separationem vigeant, ex quibus officium Romanae Sedis, cuius est praesidere in caritate, insigniter elucebat. Paries enim occidentalem orientalemque dividens Ecclesiam quam Concilium Florentinum de medio sublatam declarabat, denuo interponitur; quam auferre hodierna die toto corde et animo, opitulante gratia Dei, intendimus, ut unica fiat mansio, angulari lapide Christo Iesu, qui faciet utraque unum.⁴⁶

NOTAE

¹ Cf. 1 Io. 4, 9; Col. 1, 18-20; Io. 11, 52.

² Cf. Io. 16, 7.

³ Cf. Eph. 2, 20.

⁴ Cf. Mt. 28, 18-20, collato Mt. 18, 18.

⁵ Cf. Mt. 16, 18, collato Mt. 18, 18.

⁶ Cf. Lc. 22, 32.

⁷ Cf. *Io.* 21, 15-18.

⁸ Cf. *Eph.* 2, 20.

⁹ LEO XII, Litt. Encycl. *Satis cognitum*: A.A.S. 28 (1895-1896) 710: « Ex quo consequitur, in magno eodemque pernicioso errore versari, qui ad arbitrium suum fingunt Ecclesiam atque informant quasi latentem minimeque conspicuam: item qui perinde habent atque institutum quoddam humanum cum temperatione quadam disciplinae ritibusque externis, at sine perenni communicatione munerum gratiae divinae, sine rebus iis, quae haustam a Deo vitam quotidiana atque aperta significatione testentur. Nimirum alterutram esse posse Iesu Christi Ecclesiam tam repugnat, quam solo corpore, vel anima sola constare hominem. Complexio copulatioque earum duarum velut partium prorsus est ad veram Ecclesiam necessaria, sic fere ut ad naturam humanam intima animae corporisque coniunctio ».

¹⁰ Cf. *Is.* 11, 12.

¹¹ Cf. *Eph.* 2, 17-18, collato *Mc.* 16, 15.

¹² Cf. *1 Pt.* 1, 1-9.

¹³ Cf. *1 Cor.* 11, 18-19.

¹⁴ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Ad Petri Cathedram*: A.A.S. (1959) 515: « Sinite fratres et filios dulci vos desiderio appellemus; Eos igitur omnes, qui a Nobis seiuncti sunt, tamquam fratres verbis alloquimur S. Augustini dicentis: "Velint, nolint, fratres nostri sunt. Tunc esse desinent fratres nostri, si desierint dicere: Pater Noster" » (S. AUG., *In Ps.* 32, Enarr. II, 29; *M.P.L.* XXXVI, 299). In eadem Encycl., pp. 516, 517: « Quamobrem ad omnes fratres ac filios Nostros, qui ab hac Beati Petri Cathedra disiuncti sunt, haec repetimus verba: Ego sum ... Ioseph, frater vester ».

¹⁵ Cf. quoad communitates orientales dissidentes: IOANNES XXIII, Encycl. *Ad Petri Cathedram*: A.A.S. 51 (1959) 515; PIUS XII, *Alacre Studium*: A.A.S. (1945) 600. Mgr. Ch. Journet: « La transmission ininterrompue de l'exercice valide du pouvoir d'ordre à l'intérieur des Eglises dissidentes sont un témoignage émouvant des profondeurs de la volonté salvifique de Dieu qui, en continuant de dispenser de cette manière les grâces de contact de son sacrifice et de ses sacrements ... nous révèle son étonnant dessein de commencer en quelque sorte à former l'Eglise en dehors de l'Eglise... » (*L'Eglise du Verbe Incarné*, I. « La Hiérarchie Apostolique », 2ème édit., Desclée, 1955, p. 652). Auctor citat circa illam quaestionem L. BILLOT, *De Ecclesia Christi*, Romae, 1921, p. 339.

Quoad omnes communitates christianas dissidentes cf.: LEO XIII, *Longinqua Oceani*: A.A.S. 27 (1894-1895) 399; LEO XIII, Encycl. *Caritatis studium*: A.A.S. 31 (1898-1899) 11; PIUS XI, Encycl. *Lux veritatis*: A.A.S. 23 (1931) 510; I. GRIBOMONT. OSB, *Du Sacrement de l'Eglise et de ses réalisations imparfaites*, in *Irénikon* (1949) 356-357.

¹⁶ In traditione ecclesiastica nomen « Ecclesiae » communitatibus orientalibus dissidentibus saepe et constanter attribuitur: cf. sequentia documenta Ecclesiae: 1074-1075: GREGORIUS VII loquitur de « Ecclesia Constantinopolitana » (P.L. 148, 385-387) et de « Ecclesia orientali » (P.L. 148. 399-400); 1095: URBANUS II inter fines expeditionis Sacrae Crucis « liberationem Ecclesiarum orientalium » enumerat (ita VILLEY, *La Croisade*, 81); 1215: CONC. LATERAN. IV loquitur de « Graecorum Ecclesia » (MANSI 22, 989). Ita et GREGORIUS IX (MANSI 23, 58 A, C, E et 59 B et C); 1274: CONC. LUGDUN. II: Etsi hic non agitur de Ecclesiis orientalibus adhuc separatis, suum valorem habet id quod in fine professionis fidei Michaelis Palaeologi dicitur: « Ad hanc autem sic potestatis plenitudo consistit, quod ecclesias ceteras ad sollicitudinis partem admittit: quarum multas et patriarchales praecipue diversis privilegiis eadem Romana Ecclesia honoravit, sua tamen observata praerogativa tum in generalibus Conciliis, tum in aliquibus aliis semper salva » (MANSI 24, 70 A s.); 1439: CONC. FLORENT., in Bulla *Laetentur caeli*, 6 Iul. 1439 legitur: « sublatus est enim de medio paries qui occidentalem orientalemque dividebat Ecclesiam »; 1848: PIUS IX, *In Suprema*, haec habet: « num ipsa

haec Sanctae et Apostolicae Ecclesiae unitas in tanta illa vestrarum Ecclesiarum divisione, inveniri possit » (*Pii IX P.M. Acta* [1981] 85); 1867: PIUS IX in Alloc. in Concistorio circa Patriarchatum Ciliciae Armenorum, 12 Iul. 1867, observat quod schisma orientale « ipsas Ecclesias ab unitate catholica iamdiu misere seiunxit et separavit... Etsi vero aliquae ex illis Ecclesiis ad catholicam unitatem ... redierint ... » (*A.S.S.* 3 [1867] 345); 1868: PIUS IX, *Arcano divinae Providentiae*, titulum: « Litterae apostolicae Pii IX ad omnes episcopos Ecclesiarum Ritus Orientalis communionem cum Apostolica Sede non habentes ». Aliquoties quoque in ipsa epistola communitates illae separatae « Ecclesiae » vocantur (*A.S.S.* 4 [1868] 129-131); 1894: LEO XIII, *Praeclarae gratulationis* loquitur de « Ecclesiis orientalibus » et dicit: « redintegrata nobiscum communione, mirum profecto quanta Ecclesiis vestris dignitas, quantum decus, divino munere accedit » (*Leonis XIII P.M. Acta* 14 [1894] 202); 1898: LEO XIII, *Cum divini Pastoris* titulum sequentem habet: « Litterae apostolicae de erectione Archisodalitatis precum et piorum operum pro reditu Ecclesiarum dissidentium ad catholicam unitatem... » (*Leonis XIII P.M. Acta* 18 [1898] 49); 1907: S. Congreg. indulgentiarum dicit: « Ad impetrandam optatam inter Ecclesiam Catholicam et Ecclesias ab hac dissidentes unionem »; 1912: S. PIUS X, Const. Apost. *Tradita ab antiquis* haec habet: « pax Ecclesiae graecae cum latina » (*A.A.S.* 4 [1912] 610); 1920: BENEDICTUS XV, Encycl. *Spiritus Paraclitus* dicit: « Atque utinam his monitis obsequantur orientales in primis Ecclesiae, quae iam nimium diu a Petri Cathedra averso sunt animo » (*A.A.S.* 12 [1920] 421); 1924: PIUS XI, « de Orientis Ecclesiarum doctrinis institutisque » (*A.A.S.* 16 [1924] 491); 1928: PIUS XI, *Mortalium animos* loquitur de acatholicorum actione « ad consociandas christianas Ecclesias » (hic autem « Ecclesia » magis sumi videtur in sensu sociologico) (*A.A.S.* 20 [1928] 9); 1944: PIUS XII, *Orientalis Ecclesiae decus* pluries communitates orientales separatas « Ecclesias orientales » vocat (*A.A.S.* 36 [1944] 129 ss.); 1945: PIUS XII, *Orientales omnes Ecclesias* agit de communitatibus separatis (patet ex *A.A.S.* 38 [1946] 33) et dicuntur quandoque « societates » (p. 59), quandoque « Ecclesiae », v.g. p. 56: « Cum dissidente Ecclesia coniunctio »; insuper: *A.A.S.* 38 (1946) p. 35, 36, 42, 45, 47, 48; 1953: PIUS XII, *Orientales Ecclesias*: *A.A.S.* 45 (1953) 5: agitur hic de communitatibus separatis.

¹⁷ IOANNES XXIII, Encycl. *Ad Petri Cathedram*: *A.A.S.* 51 (1959) 511; cf. quoque: Allocutionem eiusdem Summi Pontificis, occasione « Horae Sanctae » in Basilica Vaticana, 5 iunii 1959: *L'Osserv. Romano*, 7 iunii 1959; eiusdem S. Pontif. Allocutio ad moderatores dioecesanos Act. Cath. Italicae: *L'Osserv. Rom.* 10-11 aug. 1959; eiusdem S. Pontif. Litt. Encycl. *Grata recordatio*, 26 Sept. 1959: *A.A.S.* 51 (1959) 677-678.

¹⁸ Epist. S. Officii ad R.J. Cushing, Archiepiscopum Bostoniensem, 8 aug. 1949: « Idem autem suo modo dici debet de Ecclesia, quatenus generale Ipsa auxilium salutis est ». — « Quandoquidem ut quis aeternam obtineat salutem, non semper exigitur ut reapse Ecclesiae tamquam membrum incorporetur, sed id saltem requiritur, ut eidem voto et desiderio adhaereat » (*The American Ecclesiastical Review*, 127 [oct. 1952] 308).

¹⁹ IOANNES XXIII, *Allocutio in Petriana Basilica ad consilia coetusque Concilio Vaticano II apparando*: *A.A.S.* 52 (1960) 1007: « Ad catholicam ergo huiusmodi familiam nostrum unusquisque pertinet: pertinet fidelis, sacerdos pertinet, et iusta officiorum habita ratione, pertinet Episcopus: idque profecto compagem illam contingit, qua Filius Dei Fundator Ecclesiae corpus a se conditum coagmentavit, tum generis humani universitatem intuitus, tum futurum, quod fine caret, aevum. Quibus nuntiatis rebus, nemo sane non intelligit, Venerabiles Fratres et dilecti filii, Nos iisdem unitatem significare, caritatem, praeclarissimas virtutes, atque charismata meliora, quorum Sanctus Paulus in data ad Corinthios epistula init numerum, ut non modo iis animum addat, sed etiam ad virtutem eos excitet (cf. 1 Cor. 12 et 13). O quantopere hominum mentes permovent et ad excelsa quaeque erigunt haec Apostoli gentium verba, quae precationem illam Christi Iesu veluti referunt, pridie quam pateretur implorantis, ut unum omnes essent, quorumque solus a

longinqua illa aetate ad hanc nostram quodammodo ingeminari videtur, et ab ipsis christianorum sectis percipi, ...».

²⁰ S.C.S. OFFICII Instructio *De motione oecumenica*, 20 dec. 1949: A.A.S. 42 (1950) 142.

²¹ IOANNES XXIII, Audientia Capituli Generalis Congregationis Ss.mi Sacramenti (*L'Osserv. Rom.*, 30 iunii 1961): «Dobbiamo respingere le facili illusioni, giacché, quando fosse attuato l'ideale completo, sarebbe veramente l'ora beata di chiudere tutte le nostre porte e case, ed avviarci, in coro osannante, al Paradiso. Ci vorrà molto, invece, prima che tutte le nazioni del mondo si rendano perfettamente conto del Messaggio Evangelico; ed inoltre occorrerà non lieve fatica a far cambiare mentalità, pregiudizi di quanti hanno un passato dietro di sé; e bisognerà pure, in qualche modo, esaminare ciò che il tempo, le tradizioni, gli usi hanno cercato di inserire, sovrapponendosi alla realtà e alla verità. Resta, però intatto e ardente, il voto di rispondere all'anelito di unità enunciata dal Divino Maestro, e tutto il nostro impegno perché, un giorno, i popoli d'ogni latitudine siano stretti con i dolcissimi vincoli dell'unico Credo della Chiesa Santa di Dio».

²² Cf. *Iac.* 1, 4; *Rom.* 12, 1-2.

²³ Cf. *Eph.* 5, 27.

²⁴ Cf. *2 Cor.*, 4, 10; *Phil.* 2, 5-8.

²⁵ IOANNES XXIII, *Ad Petri Cathedram*, 29 iunii 1959: A.A.S. 51 (1959) 510-511.

²⁶ Cf. PIUS XI, In Audientia, 9 ianuarii 1927 (Federazione Universitaria Cattolica Italiana), *L'Osserv. Rom.*, 10-11 ian. 1927: «Ma anche ai cattolici manca talvolta la pietà fraterna, perché manca la conoscenza. Non si conosce tutto quello che c'è di prezioso, di buono, di cristiano in quei frantumi dell'antica verità cattolica. I massi staccati da una roccia aurifera, sono auriferi anch'essi. Le venerabili cristianità orientali conservano una tale veneranda santità di cose, che meritano non solo tutto il rispetto, ma anche tutta la simpatia».

²⁷ S.C.S. OFFICII Instructio *De motione oecumenica*, 20 dec. 1949: A.A.S. 42 (1950) 144.

²⁸ Cf. *Act.* 2, 41.

²⁹ S.C.S. OFFICII Instructio *De motione oecumenica*, 20 dec. 1949: A.A.S. 42 (1950) 147.

³⁰ IOANNES XXIII, Motu proprio *Superno Dei Nutu*, 5 iunii 1960: A.A.S. 52 (1960) 436.

³¹ S.C.S. OFFICII Instructio *De motione oecumenica*, 20 dec. 1949, A.A.S. 42 (1950) 147.

³² IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Ad Petri Cathedram*, 29 iunii 1959: A.A.S. 51 (1959) 511: «Quae quidem suavissima spes iam Nos duxit vehementerque excitavit ad propositum illud publice enuntiandum, Oecumenicum videlicet cogendi Concilium, ad quod sacrorum Antistites, de gravibus religionis rebus tractaturi, ex universo terrarum orbe convenient, ea praesertim de causa, ut ad Catholicae Fidei incrementum et ad rectam christiani populi morum renovationem deveniatur, utque ecclesiastica disciplina ad nostrorum temporum necessitates rationesque aptius accommodetur».

³³ S.C.S. OFFICII Instructio *De motione oecumenica*, 20 dec. 1949: A.A.S. 42 (1950) 146, sub. V: «Quamquam in omnibus hisce conventibus et collationibus quaelibet in sacris communicatio est devitanda, tamen non reprobat communis recitatio Orationis Dominicae vel precatationis ab Ecclesia Catholica approbatae, qua iidem conventus aperiuntur et concludantur».

³⁴ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sempiternus Rex*, 8 sept. 1951: A.A.S. 43 (1951) 642: «Explanat profecto iter, quo assequenda est huiusmodi meta, tranquillior sine ira et

studio indagatio, qua magis quam exactis aetatibus vetera gesta retexi atque perpendi nunc solent ».

³⁵ S.C.S. OFFICII Instructio *De motione oecumenica*, 20 dec. 1949: A.A.S. 42 (1950) 145: « Ad colloquia autem inter theologos catholicos et acatholicos mittantur tantummodo sacerdotes, qui, scientia theologica et firma sua adhaesione ad principia et normas hac in re ab Ecclesia statutas, ad illa vere idoneos se probaverint ». Haec debent fieri « singulari prorsus Ordinariorum vigilantia » (*ibid.*, p. 144).

³⁶ *Ibid.*, p. 144: « Cavendum est enim ne spiritu, qui "irenicus" hodie dicitur, doctrina catholica — sive de dogmate sive de veritatibus cum dogmate connexis agatur — studio comparativo et desiderio vano assimilationis cuiusdam progressivae variarum professionum fidei ita conformetur vel quodammodo accomodetur doctrinis dissidentium, ut puritas doctrinae catholicae detrimentum patiatur vel eius sensus genuinus et certus obscuretur ».

³⁷ *Ibid.*, p. 145: Permittuntur conventus cum acatholicis, quando agitur de via, qua « collatis viribus principia fundamentalia iuris naturae vel religionis christianae defendantur contra colligatos hodie Dei inimicos vel agitur de ordine sociali redintegrando aliisve id genus quaestionibus ».

³⁸ LEO XIII, Epist. Apost. *Praeclara gratulationis*, 20 iunii 1894: A.S.S. 26 (1893-1894) 707: « Eo vel magis quod non ingenti discrimine seiunguntur; imo, si pauca excipias, sic cetera consentimus, ut in ipsis catholici nominis vindictis non raro ex doctrina, ex more, ex ritibus, quibus orientales utuntur, testimonia atque argumenta promamus ».

³⁹ PIUS XII, Litt. Encycl. *Orientalis Ecclesiae*, 9 aprilis 1944: A.A.S. 36 (1944) 129, praesertim 143; cf. etiam Litt. Encycl. *Sempiternus Rex*, 8 sept. 1951, 636.

⁴⁰ Cf. G.L. HERTLING S.J., *Communio, Chiesa e Papato nell'antichità cristiana*, Romae 1961; cf. quoque G. BARDY, *La théologie de l'Eglise de Saint Clément de Rome à Saint Irénée*, Paris 1945.

⁴¹ LEO XIII, Litt. Apost. *Orientalium Dignitas*, 30 nov. 1894: A.S.S. 27 (1894-1895) 258: « Inde enimvero, dum sua praecipuis Orientis Ecclesiis apostolica origo testatur constat, apparet simul et enitet earumdem cum Romana usque ab exordiis summa coniunctio ».

⁴² LEO XIII, Litt. Apost. *Orientalium Dignitas*, 30 nov. 1894: A.S.S. 27 (1894-1895) 257: « Apud illas enim, inita benignissimo Dei consilio humanae redemptionis primordia, celeriter ad ea properavere incrementa, ut laudes apostolatus et martyrii, doctrinae et sanctitatis primo honore floruerint, primam saluberrimorum fructuum laetitiam ediderint. Ex illis autem perampla beneficiorum vis in ceteros late populos mire profluxit ».

⁴³ Iam tempore Patrum S. Benedictus in Regula sua momentum fontium monasticorum Orientalium agnoscit et commendat, inter quos expresse nominat Vitas Patrum nec non Regulam Sancti Basilii. Cf. etiam Pium XII, Iis qui interfuerunt Conventui studiorum de Monachato virorum Orientalium, Romae habito (in allocutione 11 aprilis 1958): A.A.S. 50 (1958) 282-286, praesertim p. 285: « Le monachisme oriental, en effet, bien qu'ayant conservé de précieux caractères spécifiques, est à l'origine des autres formes de monachisme chrétien, et son influence, ainsi que Nous le notions à l'instant, se retrouve plus ou moins dans tous les grands ordres religieux ».

⁴⁴ LEO XIII, Litt. Apost. *Orientalium Dignitas*, 30 nov. 1894: A.S.S. 27 (1894-1895) 258: « Praestantissimum id esse existimamus ad incolumitatem disciplinae Orientalium propriae, cui valde semper tribuimus animum curasque adiacere... Siquidem in rituum orientalium conservatione plus inest quam credi possit momenti. Augusta enim, qua varia ea rituum genera nobilitantur, antiquitas, et praeclaro est ornamento Ecclesiae omni, et fidei catholicae divinam unitatem affirmat ».

LEO XIII, Motu proprio *Auspicia rerum*, 19 Martii 1896: A.S.S. 28 (1895-1896) 589:

« Quippe rei catholicae valde nimirum interest eam omnibus tolli ac dilui opinionem, quae quosdam ex Orientalibus antehac tenuit, perinde ac si de ipsorum iure, de privilegiis, de rituali consuetudine vellent Latini detractum quidquam aut deminutum ».

⁴⁵ PIUS XII, Litt. Encycl. *Orientalis Ecclesiae*, 9 apr. 1944: A.A.S. 36 (1944) 137-138: « Itemque aestimatione debita ea omnia amplectatur oportet, quae Orientalibus gentibus fuere, peculiare veluti patrimonium, a maioribus tradita; simul quae ad sacram Liturgiam et ad Hierarchicos Ordines spectent, simul etiam quae ad ceteras christianae vitae rationes pertineant, modo eadem cum germana religionis fide rectisque de moribus normis penitus concordent. Sit enim necesse est singulis universis orientalis ritus populis in rebus omnibus, quae a sua cuiusque historia a suoque cuiusque ingenio atque indole pendent, legitima libertas, quae tamen a vera et integra Iesu Christi doctrina non discrepet ».

⁴⁶ Decretum Unionis Florent. *Laetentur Caeli*, 1439 (cf. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Herder, 1962, 500).

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Alle ore 17,30 del giorno 28 marzo 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato ha inizio la quarta riunione della seconda sessione della Commissione « De Concilii laboribus coordinandis ».

Sono presenti gli stessi Membri, Segretari e Attuari di ieri.

È all'ordine del giorno lo schema « De Ecclesia ».¹ All'uopo sono presenti, su invito dell'Em.mo Card. Presidente, l'Em.mo Card. Ottaviani e il Rev.mo P. Tromp S.J., rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione Teologica.

L'Em.mo Card. Presidente, fatta la preghiera di rito, dà subito la parola al relatore, Em.mo Card. Suenens, il quale inizia la sua relazione, leggendola da cartella dattiloscritta.²

Terminata la relazione dell'Em.mo Card. Suenens, il Rev.mo P. Tromp chiede di parlare e, avutane licenza dall'Em.mo Presidente, chiede di sapere con precisione se la parte dogmatica, relativa al De Religiosis e al De Laicis, deve essere unita con quella disciplinare come introduzione a questa ovvero possa essere trattata separatamente, come lui ritiene, in modo che lo schema dogmatico De Ecclesia sia soltanto dogmatico e gli schemi disciplinari sui laici e sui religiosi siano soltanto tali, senza principi dogmatici.

Risponde il relatore, l'Em.mo Card. Suenens, affermando che la parte dogmatica deve essere trattata separatamente da quella disciplinare, nel senso auspicato da P. Tromp.

Tutti concordano.

L'Em.mo Card. Presidente approva lo schema in esame.

L'Em.mo Card. Liénart: conformemente alle osservazioni dell'Em.mo relatore.

L'Em.mo Card. Spellman: Bene per il primo capitolo, che espone la dottrina evangelica sulla salvezza, sul Cristo e sul Corpo Mistico; bene anche per il capitolo secondo, che completa il Concilio Vaticano I sull'Episcopato.

Quello però, che non sembra opportuno, è l'instaurazione del diaconato permanente, come vien detto al n. 15. Ciò per due ragioni: prima, perché la questione viene risolta non soltanto sul piano dogmatico, ma anche su quello disciplinare, contrariamente alle direttive e alla natura del documento;

¹ Cf. pp. 451-462.

² Cf. pp. 463-464.

secondo, perché non è ufficio del Concilio trattare di un istituto, che in futuro verrebbe instaurato senza alcuna pratica approvazione.

L'Em.mo Card. *Spellman* consegna, a chiarificazione di quanto osservato, un voto scritto.³

Risponde l'Em.mo Card. *Suenens*, dicendo: Non si dice nulla al di fuori della dottrina dogmatica sulla struttura gerarchica della Chiesa; quanto è detto nel n. 15 — che non piace all'Em.mo Card. *Spellman* — è stato messo a complemento dottrinale.

L'Em.mo Card. *Urbani*: Lo schema però contempla in modo chiaro la possibilità di una instaurazione del diaconato stabile, anche ai coniugati, che è affare prettamente disciplinare.

L'Em.mo Card. *Ottaviani*: Si potrebbe dire soltanto che la gerarchia ecclesiastica è composta di Vescovi, Presbiteri, e Diaconi, senza aggiungere altro.

L'Em.mo Card. *Suenens*: Può essere accolto il suggerimento soltanto nella eventualità che la Commissione della disciplina dei Sacramenti tratti la questione e presenti uno schema, altrimenti il testo del nostro schema deve restare com'è.

L'Em.mo Card. *Ottaviani*: Si può accettare la soluzione dell'Em.mo *Suenens* di lasciare il testo come è, dato che si contempla *soltanto la possibilità* di una instaurazione del diaconato stabile, senza alcuna strutturazione disciplinare dell'istituto, e ciò può ancora rientrare nel solo campo dottrinale e quindi nella natura dello schema dogmatico.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: Nella Commissione Centrale Preparatoria lo schema sul Diaconato fu eliminato come schema a sé, e come strutturazione disciplinare assai complessa, ma il principio della possibilità della instaurazione del diaconato stabile non fu respinta, per quanto mi consta.

L'Em.mo Card. *Urbani*: Forse si potrebbe accorciare il testo in modo da dire un po' di meno sui diaconi. Per il resto lo schema è ben fatto e merita l'approvazione.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: Lo schema è bene architettato e ben corrisponde ai criteri dati dalla nostra Commissione; contiene la dottrina del Concilio Vaticano I e favorisce il movimento ecumenico. Anche le osservazioni dell'Em.mo Relatore sui capitoli, che sono ancora da redigere, sono giuste e vanno perciò tenute presenti.

L'Em.mo Card. *Doepfner*: Giuste le osservazioni dell'Em.mo Relatore; il testo sul diaconato resti com'è; per i capp. 3 e 4 si tengano presenti le osservazioni dell'Em.mo Relatore.

³ Cf. pp. 481-482.

L'Ecc.mo Mons. Felici: In voto Relatoris. Con l'occasione chiede se il testo contenente i capp. 1 e 2 possa essere intanto inviato ai Padri Conciliari, senza attendere gli altri capitoli.

La proposta è approvata.

L'Em.mo Card. Ottaviani: Nel testo ora in esame, in nessun numero si parla della qualifica papale di *Vicarius Christi*.

L'Em.mo Card. Confalonieri: Una volta pare che sia detto.

L'Em.mo Card. Ottaviani: È bene esprimerlo chiaramente. Si dice spesso ciò che il Papa può come capo del Collegio Apostolico, ma è necessario che si dica anche ciò che il Papa è e può da *solo* come Vicario di Cristo, mettendo in evidenza la prerogativa del Papa come Capo della Chiesa.

Viene accettato con l'indicazione che venga espresso una volta soltanto, all'inizio, dicendo insieme che tutte le volte si nomina il Romano Pontefice si intendono per lui tali prerogative, senza ripeterle, quindi, nelle successive indicazioni del Papa.

L'Em.mo Card. Confalonieri: Si cerchi però nel contempo di evitare di dare l'impressione che si stia a soffocare la dottrina della collegialità apostolica.

L'Ecc.mo Mons. Morcillo: Sullo schema si fanno affermazioni solenni e importanti senza argomentazioni valide, desunte dalla S. Scrittura e dalla Tradizione, che le convalidino; così p.e. circa la collegialità dei Vescovi, sul loro ufficio di maestri e di governo; e sul diaconato stabile.

A questo punto, l'Ecc.mo Segretario Generale annuncia l'ingresso del Santo Padre.

Il Santo Padre saluta e inizia una conversazione dicendo che se per il passato si era interessato dei lavori preparatori del Concilio, ora sta seguendo ancora di più quanto le Commissioni compiono in vista della seconda fase. Ha visto i nuovi schemi ed ha avuto modo di notare ed apprezzare il molto lavoro che è stato svolto in questi mesi. Ha fiducia che tanti impegni saranno premiati. Il Papa non entra per imporre idee, ma segue il lavoro e dà le direttive. Il Segretario di Stato ha riferito il vostro voto sull'opportunità di istituire la Commissione per la revisione del Codice. Ed è giusto; così si dà inizio al terzo punto del programma annunciato a San Paolo il 25 gennaio 59. Come primo atto è stato costituito lo Stato maggiore della Commissione, che vi sarà comunicato dal Segretario di Stato.

L'Em.mo Card. Segretario di Stato: La Commissione per l'interpretazione del Codice intanto « silet » e al suo posto inizierà a funzionare quella *De Revisendo Codice Iuris Canonici*, che è stata così composta: Presidente: Card. Ciriaci; Membri tutti i Cardinali e Segretari delle Congregazioni, Tribunali e Uffici della Curia Romana, i Cardinali Montini, Ruffini, Urbani,

Jullien, Léger, Suenens, Liénart, Doepfner e altri Cardinali esteri (i cui nomi figurano nell'Osservatore Romano di oggi).

Il Santo Padre: La revisione del Codice sarà un grande avvenimento e la materia da ordinare sarà assai copiosa. Se avete qualche cosa da dire, potete farlo liberamente.

L'Em.mo Card. *Liénart* ringrazia.

L'Em.mo Card. *Ottaviani:* Padre Santo, il S. Ufficio ha già provveduto all'aggiornamento del Codice, mutando alcuni canoni. Oltre a ciò ci sono numerose, anzi numerosissime interpretazioni autentiche da inserire nel Codice e quindi la Commissione avrà molto da lavorare.

Il Santo Padre fa proseguire i lavori della Commissione.

L'Em.mo Card. *Presidente:* È all'ordine del giorno l'esame dello schema « De Oecumenismo ».⁴ Di questo schema si deve ricordare che originariamente ne esistevano tre ed in Concilio fu detto di farne uno.

Nel rielaborare la materia si è visto che non era opportuno parlare nello stesso Decreto dei Protestanti e degli Ortodossi. Si è perciò convenuto di separare la parte relativa ai fratelli ortodossi e metterla nello schema del decreto sulle Chiese Orientali. I vincoli di tradizione e di disciplina, specie liturgica, che ancora uniscono, sotto molti aspetti, gli Ortodossi alla Chiesa Cattolica, costituiscono motivo di peculiarità e di opportunità per tener separato il capitolo III dello schema in esame.

L'Em.mo Card. *Liénart:* Non sopprimerei il terzo capitolo dallo schema.

L'Em.mo Card. *Spellman:* Approvo lo schema secondo le osservazioni e proposte del Relatore.

L'Em.mo Card. *Urbani:* Sono d'accordo sui due primi capitoli; per il terzo proponendo a sopprimerlo dallo schema, ma soltanto per farne uno schema a sé, senza unirlo cioè allo schema degli Orientali.

L'Em.mo Card. *Confalonieri:* Come procedura si deve ricordare che in Concilio fu stabilito che i tre schemi fossero uniti e ciò va tenuto presente, se non altro per avvertire i Padri che si è creduto opportuno separare il terzo capitolo.

In merito poi allo schema non bisogna dimenticare che gli Ortodossi sono molto più vicini a noi e quindi sarebbe meglio separare le cose.

L'Em.mo Card. *Doepfner:* Approvo il I e II capitolo; sul terzo non sono del tutto sicuro e sarei più per la permanenza del terzo capitolo nel Decreto dell'Ecumenismo.

Dello stesso parere è l'Em.mo Card. *Suenens.*

⁴ Cf. pp. 464-476.

L'Ecc.mo *Mons. Felici*: In voto Relatoris.

L'Ecc.mo *Mons. Morcillo*: In voto Relatoris; aggiungo che lo stile dello schema è quello dei giornali più che di uno schema conciliare; cf. p.e. il n. 1 del cap. II; nelle citazioni si trovano autori moderni che non conviene citare in un documento conciliare.

L'Ecc.mo *Mons. Villot*: Secondo le proposte del Relatore.

L'Ecc.mo *Mons. Krol*: In voto Relatoris.

L'Ecc.mo *Mons. Kempf*: In voto Relatoris.

L'Em.mo *Card. Urbani*: Il motivo principale sta nello spirito ecumenico che si vuol favorire; e appunto perché si intende accelerare e favorire il movimento ecumenico, è bene non trattare nello stesso Decreto dei Protestanti e degli Ortodossi.

L'Em.mo *Card. Presidente*, avuto il consenso del Santo Padre, dichiara chiusa la seduta, dopo la preghiera di rito.

28 marzo 1963, ore 19,45.

ADNEXUM

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES

DE ECCLESIA

In cap. I optime proponitur doctrina vere evangelica de universalis salutis Aeterni Patris consilio, de Christo eiusque Corpore mystico et visibili in quo, gratia Dei, incorporemur et ad quod adducendi sunt omnes pro quibus Dominus sanguinem suum fudit ut eos ad Regnum suum vocaret et dirigeret.

In cap. II habemus diu exspectatum complementum Concilii Vaticani I de Episcopatu in Ecclesia.

Vehementer miratus sum quod hoc in capite invenimus in n. 15 suggestionem de diaconatu permanente seu stabili instaurando. Hoc est schema Constitutionis *dogmaticae*. Secundum normas a nostra Commissione datas, hoc in loco dogmatice agendum est de diaconis et de eorum munere in genere. De diaconatu in quantum est gradus inferior in ministerio hierarchico Ecclesiae iam satis actum est in lineis 19-23 huius paragraphi. Cur addita est mentio tam explicita de diaconatu stabili? In nota quinta dictum est: « Paragraphus

de Diaconis quoad doctrinam et redactionem admittitur, sed approbatio per suffragium suspenditur, donec appareat annon haec materia, quae etiam plura disciplinaria respicit (praesertim) in ultima phrasi, alibi a Concilio proponatur. Procul dubio, materia his in lineis non est dogmatica sed disciplinaria. Ergo, huiusmodi materia in Constitutione dogmatica minime inveniri debet.

Alia quaestio, quae ex hac nota oritur, est utrum a Concilio Vaticano II alibi haec res tractanda sit. Mea opinione, responsum huic quaestioni debet esse negativum. Non est munus Concilii Oecumenici agere de aliquo instituto quod in futuro sine ulla practica probatione instaurandum est. Etiam, non est opus Concilii Oecumenici facere aliquam suggestionem vel in solemni Constitutione laudare aliquod propositum quod potest gignere magna incommoda Ecclesiae.

Diaconatus permanens seu stabilis per saecula in Ecclesia Latina non viget. Si hoc institutum olim vigens decursu annorum obsolevit, non instaurandum est antequam diligenter inquirimus in rationes cur obsolevisset. Praeterea, inquirere debemus in difficultates quae ex hac instauratione eveniri possint. Propositum theoreticum in actum non deducendum est (a fortiori ab auctoritate Concilii Oecumenici) nisi sit necessarium vel utile et nisi spes bene fundata habeatur quod ex eo plus boni quam mali eveniat.

Contra hoc propositum possumus afferre rationes et difficultates sequentes:

1. Hodie multis in regionibus, proh dolor, est penuria sacerdotum. Timeo ut instauration diaconatus stabilis secumferat ulteriorem diminutionem numeri vocationum ad sacerdotium. Si tales diaconi sacra coelibatus lege non adstringantur, etiam maior eveniat hic timor.

2. Secundum propositum, diaconi stabiles debebunt sese gerere ut ministri Ecclesiae coram fideles et acatholicos. Ad opus suum perficiendum diaconi stabiles debebunt esse satis praeparati. In multis regionibus vix possibile est aedificare et sustentare seminaria pro candidatis ad sacerdotium. Quomodo etiam aliae obligationes erga domus formationis pro diaconis nunc sumi possunt?

3. Diaconi stabiles, praesertim si coelibatus lege non adstringantur, possunt causare magnam admirationem et confusionem apud populos tum catholicos tum acatholicos.

4. Religiosi et sodales institutorum saecularium maxime pro bono animarum, illis in locis ubi necessitudines Ecclesiae sunt maximae, laborant. Praeterea, annis recentioribus magis et magis crescit numerus laicorum qui servituti Ecclesiae illis in locis per aliquot annos sese devovent. Deinde gratis asseritur necessitas diaconatus permanentis.

Omnibus his perspectis, strenue et fortiter obicio alicui mentioni in actis Concilii de diaconatu permanente seu stabili instaurando.

CONGREGATIO V

(29 Martii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema

DE ECCLESIAE PRINCIPIIS ET ACTIONE AD BONUM SOCIETATIS PROMOVENDUM *

PROOEMIUM GENERALE

1. [*Ecclesia praesens et positive conferens ordini temporali*]. Universam hominum familiam respiciens Sacrosancta Synodus ostendere nunc omnibus intendit quomodo Ecclesia nunc temporis praesens adsit ut homines quid ipsi sint et qua dignitate vocationeque polleant profundius et rectius intelligant.

Itaque humanitati tot difficultatibus laboranti evidentius apparebit Ecclesiam idoneam esse ad hominum huius aetatis quaestiones dissolvendas atque ad humaniorem efficiendam singulorum hominum, familiarum, coetuum, communitatumque civilium vitam.

Hodiernis enim temporibus circumstantiae magis in lucem ponunt notas proprias praesentiae et actionis Ecclesiae in mundo eiusque missionem erga omnes homines positivaque munera ut ordo temporalis recte in seipso instauretur, in plena personae humanae dignitate et vocatione fundetur atque ad ordinem supernaturalem in lumine revelationis Christi ordinetur. Ex quo efficitur ut homines bona temporalia foventes, non amittant aeterna.

2. [*Humanitatis progressus et incerta fluctuatio*]. Genus humanum, mirandis illis humani ingenii inventus doctrinarumque incrementis quibus hodie utimur, ad novum fertur rerum ordinem et novas vitae humanae condiciones attingit: naturae enim secreta profundius scrutantur; multa externa commoda ad vitae humanae profectus gignuntur; ingentes vires rationali modo in bonum humanitatis convertuntur; necessitudinis et solidaritatis vincula inter homines populosque arctiores fiunt et aptiore forma foveantur.

Dum vero bona ordinis temporalis, scientiae scilicet praesertim exactae et technicae artis, res oeconomicae et humanae vitae prosperitas progrediuntur eorumque aptitudo ad omnes homines iuvandos magis magisque patet, non pauca inve-

* Schema a commissione de fidelium apostolatu... die 21 martii 1963 missum est ad commissionem de Concilii laboribus coordinandis.

nitur incertitudo et fluctuatio in vitae humanae recto ordine instaurando, praesertim quia plerumque bona temporalis ut summa considerantur et homines in agendo seipsos, maxime vero quoad spiritualia et aeterna bona, negligunt.

3. [*Mutua vitalis necessitudo inter Ecclesiam et terrestres vitae bona*]. Ecclesia non caducas porrigens divitias neque beatitudinem dumtaxat terrenam pollicens, supernae Gratiae bona et Evangelii lumen offerens non tantum supernaturalem vocationem hominis ad beatitudinem aeternam a Deo destinati revelat, sed etiam personam humanam secundum naturalem ordinem integre manifestat et omnia vitae humanae bona permagni aestimans et ex vera ipsorum natura et bonorum praecipuorum ordine iudicans, roborat.

Tamquam amantissima omnium hominum mater, Ecclesia saeculorum decursu humanis vicissitudinis in variis mundi saeptis revera particeps fit. Ad omnia enim quae praestantiora ac nobiliora sunt haud parum roboris ac incrementum confert, praesertim personam humanam et domestici convictus atque societatis mutuas rationes in rectas semitas, doctrinae luce, dirigens.

Ecclesia proinde civilis cultus verique nominis progressionis et pacis maxima adiutrix se praebet.

Ad Ecclesiae autem vitam et doctrinam, divinamque collatam missionem efficacius in mundum efficiendam, exigitur etiam ut civili cultus et ingenii humani fructus in variis temporalibus saeptis continuo Ei afferantur.

4. [*Laicorum praesertim et hominum bonae voluntatis munus*]. Maximi momenti et omnino necessaria mutua necessitudo vitalis inter Ecclesiam et vitam historiamque humanam, praesertim ad effectum perducitur mediantibus laicis sive quatenus ipsi, christiano spiritu imbuti, propriis officiis in societate terrestri satisfaciant sive etiam quatenus ipsi uti membra activa Ecclesiae ad eius vitam supernaturalemque missionem proprio munere et experientia concurrant.

In bono autem totius societatis humanae inserviando, Ecclesia una cum omnibus hominibus bonae voluntatis qui integra iura personae humanae tueri et promovere volunt, concorditer adlaborat.

Caput I

DE ADMIRABILI VOCATIONE HOMINIS SECUNDUM DEUM

1. [*De vocatione hominis*]. Universitatis rerum visibilium et invisibilium Conditor Deus, qui caritas est, hominem ad imaginem et similitudinem suam creavit et, liberrimo suae voluntatis consilio, ad consortium divinae naturae elevavit, ita ut ipse vocationi suae consentiendo divinae beatitudinis particeps fiat et, per eum mundo gloriam Deo reddente, Deus omnia in omnibus fit. Quae admirabilis ordinatio et vocatio per peccatum Adami impedita, in Christo mirabilius restaurata et perfecta est.

2. [*De dignitate personae humanae*]. Omnis homo est persona intellectu et

voluntate praedita et inde ab omnibus animalibus essentialiter diversa quae, ut talis, a Deo vocatur et amatur dignaque et aeterna coram Deo gaudet existentia. Propter hanc eminentem dignitatem iura sua fundamentalia inviolabilia sunt; et nullo modo impedire licet quin persona suam divinam vocationem adimplere possit.

3. [*De persona humana ad Deum natura sua ordinata*]. Utpote creatura rationalis, quae non existit nisi in quantum totam suam existentiam et perfectionem a Deo actualiter recipiat, homo natura sua ad Deum cognoscendum, serviendum et amandum ordinatur. Quae agnitio Dei, sive simplici ratione, sive supernaturali fide accepta, fundamentum est totius vitae religiosae et moralis, individualis et socialis. Omnis ergo species atheismi non solum infinitae maiestati et sanctitati Deo offendit, sed etiam ipsi naturae humanae radicaliter contradicit.

4. [*De persona humana in relatione ad alios*]. Persona humana ita socialis est ut nemo sibi soli vivere neque immemor fratrum ad Patrem redire possit; sed uniuscuiusque hominis est in communicatione cum aliis perfectionem suam attingere.

5. [*De dominio rerum corporalium*]. Dignitas personae humanae in hoc etiam elucet quod a Deo constituta est caput et dominus mundi visibilis, ita ut vires huius mundi per technicas artes sibi paulatim subiciat et ad suae condicionis profectum inservire faciat.

6. [*De unitate naturae humanae*]. Naturam humanam Omnipotens Deus unam et immutabilem in eius essentialibus principiis condidit. Unus ergo et idem in omnibus hominibus est intellectus, sicut una veritas. Una etiam lex moralis, sicut unus et idem finis. Ideo dignitas personae humanae eadem est quaecumque sint differentiae sexus, stirpis, gradus in societate. Sacra Synodus Vaticana II sollemniter denuo affirmat hanc essentialem paritatem omnium membrorum familiae humanae et improbat quamcumque speciem racismi, sivi aliae similis doctrinae.

7. [*De diversitate naturae humanae*]. Ex altera parte autem multiformem diversitatem in hac eadem natura humana voluit Deus, quae pertinet ad perfectionem creationis universi. Speciali modo Deus fecit « ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae » (*Gen.* 17, 26), unumcumque « secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis » (*Gen.* 10, 5). Quae diversitas, ut pertinet ad creationem, sic etiam ad redemptionem. Quod est magni momenti, in his diebus in quibus Ecclesia laetatur vivendo omnes familias gentium ingredientes in novam Ierusalem et audiendo omnes gentes « loquentes suis linguis magnalia Dei ».

8. [*Mysterium nostrae elevationis ad ordinem supernaturalem*]. Haec omnia praerogativae quibus humana natura a Deo donata est vocatio admirabilis ad consortium divinae naturae omnino superat. Haec exaltatio per adoptionis gratiam quae hisce in terris est aeternae gloriae quaedam inchoatio, excedit omnes vires et exigentias humanae naturae ideoque gratuitum Dei beneficium dicenda est, seu, ut aiunt Ecclesiae doctores, sanctorum Patrum doctrinae inhaerentes, donum supernaturale.

9. [*De peccato originali*]. Praecelsa huius vocationis sublimitas recte non perpenditur, nisi simul scitur eam dari homini peccatori qui tanta gratia positive indignus factus est. Totum enim humanum genus secundum fidem Ecclesiae origi-

nali labe infectum est, quae veram etiam analogice rationem peccati in singulis habet, ex eo quod homo generatur in natura peccato Adami sauciata. Ut propago enim protoparentum homo privatur dono gratiae iustificantis, quo fit ut, vocationi suae misere infidelis, a Deo se avertens et solum quae sua sunt quaerens, vanitati subiectus sit et miseriae traditus. Hanc autem peccati miseriam, quam sibi ipse intulit, nemo alius nisi solus Deus vincere potest.

10. [*De missione Filii Dei*]. Hanc humanitatem lapsam, tanquam ovem perditam, Filius Dei, missus a Patre, quaerere venit. In plenitudine temporis novus Adam factus, quod in vetere Adamo perierat, in seipso mirabilius restauravit, foedus novum et aeternum, quod iam non frangi possit, cum genere Adami instituens. Et iam per gratiam Christi in Ecclesia operantis accessus denuo ad Patrem hominibus aperitur ad suam pristinam vocationem adimplendam.

11. [*De valoribus humanis per gratiam redemptis*]. Haec gratia Christi omnem ambitum vitae humanae invadit et permanet ita ut non tantum eam elevet ad ordinem supernaturalem, sed etiam sanet in suo proprio ordine. Sic verum est non-nisi in lumine revelationis et per adiumentum gratiae omnes humanos valores tam inviduales quam sociales suam perfectam indolem obtinere posse.

12. [*De caelesti beatitudine et expectata resurrectione*]. Post mortem temporalem purificatis animabus in caelis beatitudo promittitur. Haec beatissima Dei fruitio non impeditur ex eo quod beatorum animae « redemptionem corporis » (Rom. 8, 24) sui expectant, quae erit in regeneratione illa, qua « novissima inimica destruetur mors » (1 Cor. 15, 26). Morte vero destructa per resurrectionem carnis, in consummatione saeculi per adventum Christi, non solum anima beatitudine, verum etiam corpus plena donabitur immortalitate.

13. [*De aeterno regno*]. Quae revelatio filiorum Dei ad omnem creaturam pertinet, quippe quae vanitati subiecta sit non volens et ingemiscit et parturit usque adhuc, liberationem a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei expectans. Quia etenim Christus Verbum est Dei, per quod omnia facta sunt, naturam humanam sibi uniens, omnia in seipso recapitulavit, ut esset in omnibus ipse primum tenens (Col. 1, 19) et omnia attraheret ad seipsum in tempore opportuno.

14. [*Vocatio omnes semper urgens*]. Haec admirabilis vocatio, ad quam Deus in sua benignitate omnem hominem vocavit, unica est, ad quam ex Dei consilio, etiam post peccatum, vocatus manet; quodsi suum ultimum finem supernaturalem non attingat, nihil homini prodest naturae bonis plurimum affluxisse (cf. Mat. 16, 26). Necesse est igitur omnes activitates hominis ad hunc finem ultimatim ordinari.

15. [*Vocatio obtinenda secundum ordinem moralem*]. Quae ordinatio fit secundum normae et media ordinis moralis ab ipso Deo constituti. Dum enim creaturae irrationales proprium ordinem necessario et inconscie servant, persona humana, sua qua praedita est dignitate, scilicet libere, coscienter et volenter ordinem suum servare potest et debet.

16. [*Fundamentum ordinis moralis*]. Fundatur igitur ordo moralis ultimatim in ipso Deo, infinite omnipotenti, sapienti et bono. Quare ultimatim Deus ipse est ordinis moralis non tantum auctor et finis, sed necessario custos, iudex (cf.

1 *Reg.* 7, 12) et vindex (cf. 1 *Thess.* 4, 16). Ex eadem autem Dei ordinatione, ipse ordo agendi personae humanae proxime fundatur in suo ordine essendi, seu in sua dignitate naturali et supernaturali.

17. [*Christus et ordo moralis*]. Christus, qui hominem reparavit, est etiam novus legifer et perfectum exemplar novae legis libertatis et amoris (cf. *Gal.* 5, 13), ita ut omnis perfectio in sua imitatione consistat (cf. *Phil.* 2, 5). Ipse etiam Christus ordinem moralem confirmavit, explicavit, restauravit, perfecit, complevit et elevavit. Ipse est « Via, Veritas et Vita » pro omnibus hominibus et pro totius mundi salute. Atque ideo, ut persona humana iuxta ordinem moralem christianum agat, oportet ut non solum in Christo renascatur, sed etiam iuxta hanc christianam dignitatem agat.

18. [*De primatu charitatis Christi*]. Docuit autem ipse Christus: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum est simile huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae » (*Mt.* 22, 36). Caritas igitur christiana divinum habet primatum in ordine morali sive individuali sive sociali. Merito igitur Apostolus caritatis supra alias virtutes celebravit excellentiam (cf. 1 *Cor.* 13, 1 ss.). Immo, proprie quia primatum habet, supponit et superat existentiam et multipliciter aliorum mandatorum.

19. [*De lege naturali*]. Declarat insuper S. Synodus legem naturalem, quae existit apud omnes gentes (cf. *Rom.* 1, 21-22 et 2, 14) quaeque ideo ab omnibus, nisi obcaecati sint corde, percipitur, non esse destructam, sed valorem integrum retinere et ad altiorem finem esse elevatam in ordine morali christiano.

20. [*Characteres ordinis moralis christiani*]. Ordo moralis christianus, in suis igitur elementis divinitus statutis, non est mutabile hominum inventum vel figmentum, sed reapse et in se existit, sicut existit ratio et voluntas Dei, qui illum constituit personae humanae. Quare in hoc sensu est obiectivus. Insuper ordo moralis in illis, quae Deus ita esse disposuit, est etiam absolutus, seu non dependens a mera et contingenti hominum intentione et fine vel a solis circumstantiarum conditionibus.

21. [*Donum libertatis personae humanae*]. Ille ordo datus est personae humanae, in sua dignitate constitutae, et ideo in primis sua libertate gaudens. Donum enim Dei maximum est humana libertas; quae ideo in se est perfectio pro persona humana. Quantum attinet ad conditiones in praesenti statu viae iam declaravit Synodus Tridentina: « in eis, (scilicet in hominibus) liberum arbitrium minime extinctum esse, licet attenuatum et inclinatum » (DENZ. 793). Persona humana est igitur libera, quousque contrarium in singulari casu non constet.

22. [*De necessitate gratiae divinae*]. Gratia divina necessaria est personae humanae et redemptae ad totum ordinem moralem servandum; immo ad merendum ad finem supernaturalem effective consequendum. Ideo non gloriamur indebite in operibus nostris (cf. *Rom.* 9, 16); sed ex altera parte fiduciam habere debemus; nam, ut declaravit S. Synodus Tridentina: « Deus impossibilia non iubet..., cuius mandata gravia non sunt (1 *Io.* 5, 3), cuius iugum suave est et onus leve (*Mt.* 11, 30) ».

23. [*De peccato*]. Quamvis Christus liberavit personam humanam a lege et a potestate peccati et mortis (cf. *Rom.* 8, 2), nihilominus, quamdiu in terris peregrinatur contingit hominem personaliter in actiones vel omissiones incidere, quae non sunt secundum normas ordinis moralis et caritati erga Deum et fratres obstant. Et sic persona humana in peccatu incidere potest, immo in ipsum peccatum mortale, etsi ex sola debilitate.

24. [*De conscientia morali*]. Ipse ordo moralis christianus exigit, ut persona humana agat secundum suae certae conscientiae dictamina circa honestatem moralem propriae actionis. Nam dicit Apostolus: « Omne quod non est ex fide peccatum est » (*Rom.* 14, 23). Hoc principium valet etiam cum persona humana, inculpabiliter, circa ipsum ordinem moralem invincibiliter erret. Semper tamen idem ordo divinus exigit, ut unaquaeque persona humana, quantum est ei moraliter possibile, conscientiam suam efformet in dependentia a lege naturali et evangelica.

25. [*Cum Ecclesia sentientes et operantes*]. Revelationis christianae pars integralis sunt igitur etiam veritates, quae dignitatem naturalem et supernaturalem necnon ordinationem et vocationem divinam personae humanae patefaciunt. Quas veritates Christus concredidit Ecclesiae suae docenti, ut illas, cum assistenti Spiritus Sui, fideliter custodiret, recte explicaret, sancteque applicaret, secundum extensionem totius ordinis moralis, sive individualis sive socialis.

Caput II

DE PERSONA HUMANA IN SOCIETATE

A) DE PERSONA IN VITA SOCIALI

1. [*De persona humana nostris temporibus*]. Nostris his temporibus homines suae ipsorum dignitatis magis ac magis conscii fiunt.

Alia autem ex parte in omnibus vitae socialis saeptis: oeconomico, iuridico, politico, culturali, religioso, fundamentalia humanae personae iura non raro profunde laeduntur.

Sacrosancta Synodus docet hominem, quatenus est persona, totius vitae socialis fundamentum, finem et subiectum esse ac esse debere.

2. [*De fundamentalibus personae iuribus*]. Omnes homines, propterea quod sunt personae, officia et iura, ex sua ipsorum natura exurgunt, habent, quae nec abalienari nec violari possunt.

Inter huiusmodi iura enumeranda sunt: ius ad vitam et corporis integritatem; ad genus vitae socialis et oeconomicae, labore praesertim mediante, dignum et honestum; ius libere colendi Deum; legitime explicandi et perficiendi se ipsum animi bonis acquirendis; ius matrimonium contrahendi, familiarem vitam constituendi et filios libere educandi; ius sese consociandi ad bonos fines assequendos; ius bona privatim possidendi; ius ad rei publicae vitam active participandi; ius

libere commeandi mutandique sedem intra communitalis politicae fines; ius emigrandi et immigrandi.

3. [*De personae iurium et officiorum intrinseca conexione*]. Personae iura ac officia intrinsece inter se conectuntur ac mutuo sese implicant: fluunt enim ex ordine morali, quod dum aliis iura confert aliis simul officia imponit; officia scilicet huiusmodi iura et agnoscendi et respectandi.

Ordo socialis igitur in plenitudine ordinis moralis continetur. Qua de causa ordo socialis, quatenus moralis, Ecclesiae auctoritati subiacet; et quatenus cum animarum salute stricte conexus, maternam eius sollicitudinem pastorem advocat.

4. [*De muliere in vita sociali*]. Hac nostra aetate mulieres, quicumque sit civilis cultus (civiltà) ad quem pertinent, et in quo vivunt ac operantur, in omnibus vitae socialis campis, partem activam magis in dies assumunt.

Viri mulierisque a Creatore indita distinctio ac eorum ad invicem ordinatio agnoscantur, simul tamen affirmetur illa aequalitas qua gaudent ut personae et Dei filii adoptivi.

Mulierum in omnia vitae socialis saepia secundum suas ipsarum qualitates operam afferant, ita ut earum personalitas plene evolvatur et inde societas reapse ditetur.

Meminerint mulieres Deum ipsis praesertim vitae humanae thesaurum concedidisse, et in munere prolis educandae, nobilissimo quidem et arduo, matrem numquam ex toto suffici posse.

B) DE SOCIETATIS HUMANAЕ NATURA, FORMIS ET FINE

5. [*De societatis humanae natura*]. Societas humana est unitas ordinis; unitas scilicet in qua singula membra sunt et considerari debent ut personae, ideoque ut homines in se ipsis existentes, suo Marte et propria responsabilitate agentes, quorum unusquisque suum finem supremum Deum habet.

Simul tamen in societate ad veram unitatem rediguntur, tum quia natura sociales sunt, ideoque multiformiter mutuo communicant, et singuli se ipsos perficiunt dum ad alios perficiendos conferunt; tum etiam quia omnes, licet formis et gradibus diversis, ad bonum commune prosequendum animo inclinant, officio tenentur.

6. [*De diversis vitae socialis formis*]. In consociatione humana plures societates dantur quarum duae sunt necessariae: familia nempe et communitas politica. Aliae vero societates ad vitam socialem pleniorē reddendam vel conferunt, vel postulantur, imprimis quae communis operositatis rationem habent.

7. [*De societatis humanae fine*]. Societatis humanae finis est bonum commune quod agnoscere ac definiri potest, tantum respectu habito personae humanae omni ex parte consideratae. Constat enim omnibus ordinis socialis elementis quae ad integram hominis perfectionem socialiter prosequendam, secundum rectam valorum hierarchiam et temporum adiuncta, requiruntur.

8. [*De socialium rationum progressionē*]. Pluribus de causis, doctrinarum praesertim ordinumque incrementis et efficacioribus opum gignendarum rationibus, mutuae hominum necessitudines, postremo hoc tempore, in dies progrediuntur.

Ex quo fit ut ineantur coetus, consociationes et instituta spectantia ad res oeconomicas, sociales et politicas, ad animi cultum atque relaxationem, ad variarum artium professionem, ad res gymnicas: quae sive ad unam tantum nationem, sive ad universas attinent gentes.

Maximi momenti est in relationibus sodalium consociatorum ordinandis, humanae personae iura numquam praetermitti; quod flagitat ut singuli socii, in consociationibus active praesentes, earum structuram et incepta libere et responsabiliter determinent, ita ut ipsae veri convictus humani et speciem et naturam exhibeant.

Collegia, corpora, coetus et consociationes suis normis et consiliis reapse regantur; ut id quod assequi student, sincera concordia contendant, sancte tamen servato bono communi sive propriae civitatis sive totius humanae familiae.

9. [*De officii subsidiarii principio*]. In necessitudinibus moderandis quae inter societatis humanae membra intercedunt, firmiter teneri debet in vita sociali illud quod subsidiarii officii principium appellari solet: sicut nempe quae a singulis hominibus proprio Marte et propria industria possunt perfici, per se nefas est eisdem eripere et communitati demandare, ita quae a minoribus et inferioribus communitatibus effici et praestari possunt, ea ad maiorem et altiore societatem transferre iniuria est simulque grave damnum et recti ordinis perturbatio. Socialis enim quaevis opera vi naturae sua subsidium afferre membris corporis socialis debet, numquam vero eadem destruere, opprimere vel absorbere. Quo verum perfectius, servato hoc « subsidiarii » officii principio, hierarchicus inter diversas consociationes ordo viguerit, eo prestantior erit socialis et auctoritas et efficientia.

C) DE POSITIVO IURIS ORDINE, DE AUCTORITATE AC DE LIBERTATE

10. [*De positivo iuris ordine*]. Ut ea quae ius naturale exigit ad bonum commune ordinentur et recte executioni mandentur, secundum temporum adiuncta, positivus iuris ordo requiritur sanctione praeditus, in quo auctoritas et personae libertas concilientur.

11. [*De auctoritate civili*]. Omnis auctoritas a Deo derivatur, iuxta illud S. Pauli: « Non est enim potestas nisi a Deo . . . » (Rom. 13, 1).

Tanta enim est personae dignitas, ut a quavis humana auctoritate conscientia obligari nequeat nisi eadem auctoritas quaedam sit divinae auctoritatis participatio. Quapropter civilis auctoritas, suapte natura, boni socialis prosequendi causa, contra ordinem moralem nec legitime potest nec, consequenter, contra eundem hominum conscientias obligare valet. Etenim « oboedire oportet Deo magis quam hominibus » (Act. 5, 29).

12. [*De libertate in societate*]. Positivus iuris ordo ita conformandus est ut in ipso personae libertas agnoscatur, servetur, promoveatur.

Tantum hoc modo humanus convictus servatur, et recte, digne ac fecunde evolvitur.

Auctoritas igitur libertatem personae humanae ne delimitet nisi ob exigentiam veri boni communis.

13. [*De parte activa in rebus publicis a christifidelibus sumenda*]. Ipsi scientifici ac technici profectus publicas auctoritates ad earum actionem magis ac

magis augendam inducit, unde civium libertas in discrimen adducitur et responsabilitatis sensus accretio in ipsis praepeditur.

Christifideles ergo, unusquisque pro condicione sua, ad active rebus publicis participandum se obligatos sentiant; et satagant ut intra ordinis moralis fines exerceatur auctoritas, ad bonum commune recte intellectum promovendum.

Hoc in primis flagitat ut omnibus publicis potestatibus sanctum sit personae iura agnoscere, promovere, tueri.

14. [*De civium habitudine ad auctoritatem publicam*]. Christiani virtutis oboedientiae et reverentiae erga legitimam auctoritatem publicam exemplum praebeant.

Ultero reipublicae materialia et personalia servitia afferant quibus ad fines suos perficiendos indiget. Caveant tamen ne, nimia a republica inopportune postulantes, exinde civium, familiarum necnon coetuum socialium responsabilitatem minuant.

Ubi autem, civili auctoritate suam competentiam excedente, cives premuntur, quae a bono comuni obiective postulantur ne recusent; ius vero eis sit omnia media moraliter licita adhibere ad sua conciviumque suorum iura defendenda, servatis illis limitibus quos lex naturalis et evangelica delineant.

Caput III

DE MATRIMONIO, FAMILIA ET DE PROBLEMATHE DEMOGRAPHICO

1. *Matrimonii sensus in sua prima institutione*

a) [*Fecit hominem masculum et feminam*]. Deus omnipotens dicens: « Non est bonum esse hominem solum » (*Gen.* 2, 18) fecit illum ab initio masculum et feminam (cf. *Gen.* 1, 27), benedixitque eis: « Crescite et multiplicamini, et replete terram » (*Gen.* 1, 28). Utrique, viro et mulieri, aequaliter communicavit dignitatem hominis qua personae et ad imaginem Dei facti; quae resplendet etiam in distincta eorum proprietate qua referuntur ad invicem simul et ad Deum; et specialius adhuc manifestatur eo quod in matrimonio ad opus procreationis vocantur, origini et incremento personae humanae inserviando et in propagatione generis humani ipsi Creatori cooperando. « Propter hoc dimittet homo patrem, et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una » (*Mt.* 19, 5; cf. *Gen.* 2, 24; *Eph.* 5, 31). Quod sane modo humanae condicioni nec non obiectivae ordinationi matrimonii congruo fieri non potest quin unusquisque dono intimi amoris plenaeque fidelitatis adhaereat ut sint etiam cor unum et anima una, sicque sacra fecunditas carnis etiam ex mutuo et sancto amore procedat unde utriusque perfectio augeatur.

b) [*Castitatis virtus*]. Est igitur doctrina catholica aequae aliena tum ab omni humanae sexualitatis deminuta aestimatione, sive biologica, sive psychologica, sive sociologica, cum ab exaggerata eorum opinione qui perfectionem humanae personae in hac sexuali ratione quasi exauriri autumant. Sed necessariam atque Dei gratia possibilem tenet virtutem castitatis, quae nullo modo in privatione consistit sed in

vere humano ac christiano dominatu quo sensus rationi subiciuntur et persona ipsa ad altiora extollitur. Certe omnis facultatis procreativae usus extra matrimonii iura et saepta naturam humanam deprimit et laedit ideoque et divinam legem offendit. Relatio vero sexuum eorumque officium in matrimonio per castitatem ita evehuntur ut digna omnino sint homine ad imaginem Dei creato.

2. *Sacramentum Matrimonii*

a) [*Sacramenti nobilitas*]. Homo lapsus matrimonium in splendore primae suae institutionis non servavit, quod tamen vim humanae vitae et societati inserviendi non amisit; duritia vero cordis humani non raro depravatum (cf. *Mt.* 19, 8 ss.) Dominus Noster Iesus Christus ad suam primigeniam unitatem et indissolubilitatem, humanae naturae ac personali dignitati summopere consentaneas, reduxit, illudque ad sacramentalem oeconomiam elevavit ita ut iam inter baptizatos nullum dari possit matrimonium verum quin sit eo ipso sacramentum. Hac autem indole tanta est christiani connubii nobilitas et sanctitas ut ipsum purissimam atque fecundissimam Christi unionem cum Ecclesia repraesentet et sponsi in proprio eorum statu, sacramentali gratia suffulti, symbolum ac testes esse possint atque debeant caritatis Salvatoris ad bonum etiam totius societatis humanae.

b) [*Divortium civile*]. Errant qui putant civili divortio matrimoniale vinculum valide initum dissolvi; et si leges Statuum hoc aliquando permittant, nemo potest dubitare earum efficacia ad verum matrimonium minime attingere posse. Plurima autem lugenda consecraria omnes norunt ex hac praxi tum ipsis coniugibus tum filiis tum etiam societati obvenire.

c) [*Coelibatus praestantia*]. Quando ex ipsius Dei vocatione simul ac dono, propter amorem regni coelorum sacer coelibatus amplectitur, tunc mirabilis Christi cum Ecclesia coniunctio alia via significatur cui vis est statum eschatologicum Ecclesiae Sponsae praeanuntiandi atque quodammodo anticipandi. Doctrina catholica indubie confitetur statum coelibatus vel virginitatis matrimonio perfectiorem esse; attamen, consideratis peculiaribus circumstantiis, status coniugalis commendabilior esse potest: vero etenim sensu Dei vocatione ad matrimonium datur ordinatio.

3. *Natura et exigentiae matrimonii*

Ex dictis perspicitur instituti matrimonialis, sicut ipsius sexuum differentiae, finem specificum ac primarium humani generis esse propagationem. Haec autem non animalis tantum, sed humana esse debet et christiana, ut proles, quae humanae personae dignitate pollet, non inconscie sed rationabiliter desideretur, amanter recipiatur nec non sollerter educetur. Oportet insuper ut parentes ipsi veram constituent communitatem in qua amore mutuo magis ac magis uniantur sese invicem complentes et perficientes, ad quod sacramentali gratia iuvantur.

Amoris coniugalis veram puritatem sponsi colunt si eiusdem signa sibi debito modo praestantes ordinem naturalem condignae propagationi inditum servant. Ne gravissimis quidem rationibus hunc propria industria separent ab illis naturallibus bonis ac finibus qui insuper ipsis ipsorumque societati eodem commercio gignuntur.

Sancta et inviolabilis sit parentibus prolis vita conceptae, siquidem iam ante partum ipsa dignitate et iure vere humano praedita est, cuius proinde actio directe occisiva proprie inter crimina annumeratur.

Supra autem omnia iura officia et virtutes vitae coniugalibus, proprium principatum obtinet caritas supernaturalis, quae omnes Dei intentiones implet et complet. Ipsa enim « patiens est, benigna est. Non agit perperam, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet » (cf. 1 Cor. 13, 4-7). Quodsi Apostolus docet in caritate plenitudinem legis inveniri, hoc certe non minus de matrimoniali statu quam de tota christiana vita valet.

4. *Societas familiaris*

a) [*Eius natura*]. Ex matrimonio legitime oritur familia, homini naturaliter necessaria, propriis bonis ornata quae ab aliis societatibus praestari nequeunt, licet ab his, ut proprios fines reapse consequi valeat, iuvari ac promoveri possit ac debeat. Habet enim familia suam essentialem a Conditoris inditam interiorem structuram, qua, sicut omnis societas humana, bono et perfectioni personarum ordinatur. Vir naturaliter praeest toti familiae, uxori tamen tamquam sociae peculiariter honorandae et diligendae. « Vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae » (Eph. 5, 23). Familiae pro regionum et temporum conditionibus multum inter se differunt. Studeant igitur omnes quibus familiaris instituti cura incumbit conditiones istas ita cognoscere ut determinare possint quomodo essentialis finis domesticae societatis tamquam unitatis naturalis, iuridicae, moralis et oeconomicae, meliore modo attingi possint.

b) [*Filiorum numerus*]. Coniugum ultimatim ius et officium est determinandi numerum proles appetendae. Ipse coniugalibus amor, si verus amor sit et praesertim si caritate elevatur, egoistice inter duos sponso clausus remanere nequit; ipsa sua propria natura generose tendit ad fecunditatis fructum, scilicet novam humanam personam procreandam et educandam. Minime tamen ignorat S. Synodus quot et quanta difficultates, hodiernis praesertim in adiunctis, coniugibus occurrere solent. In singulis casibus ponderandum erit quid conditiones individuales, quid bonum totius familiae et societatis, quid praeviae possibilitates puerorum humanae et christianae educationis innuant, iuxta dictamina prudentiae christianae quae sacrificia non timet et tamen fide illustrata ac spe roborata difficultatum plene conscia esse debet. Societatis institutiones ad hoc cooperentur ut coniuges propria responsabilitate hanc quaestionem solvere possint.

Omnes vero in scientiis biologicis, psychologicis, medicinalibus ac socialibus peritos, S. Concilium invitat ut in investigationibus consociatis viribus pergant, theologis etiam cooperantibus, sicque coniuges ad difficillima implicataque conflictata circa liberorum numerum simulque matrimonii usum, honeste secundum christianam legem solvenda quam maxime iuventur.

c) [*Sensus educationis*]. Parentum sanctum est, verbis praesertim propriis et exemplis, prolem educare tum quoad naturalia et terrena cum maxime quoad supernaturalia et aeterna. Unde imprimis ipsi parentes curare debent ut iam a prima aetate liberi religiose educantur quoad elementa religionis christianae rectam-

que observantiam legis evangelicae. Filii autem sic etiam in humanis disciplinis, pro uniuscuiusque captu et condicione, colendi sunt ut propriam personalitatem evolvant et pares evadant opem terrenis structuris efficaciter conferendi, quod sane munus, vere humanum et christianum, ultimatim in Regni Dei bonum cedit.

Caput IV

DE CULTURA ET PROGRESSU

1. [*De cultura humana*]. Numquam Ecclesia « culturam » humanam neglexit aut reiecit, sed semper magni aestimavit, ut egregiam partem huius vitae humanae quam salvare et consecrare debet. Itaque memor verborum Apostoli: « Quaecumque sunt vera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae famae, si qua virtus, si qua laus disciplinae, haec cogitate » (*Phil.* 4-8), Sacra Synodus affirmat denuo quod iam declaravit Sacra Synodus Vaticana I: « Tantum abest ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat, ut hanc multis modis iuvet atque promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aut despicit; fatetur immo eas, quemadmodum a Deo scientiarum Domino (1 Reg. 2, 3) profectae sunt, ita, si rite pertractentur ad Deum iuvante eius gratia perducere » (CONC. VATIC. I, Sess. III, c. 4).

2. [*Ecclesia et culturae diversae*]. Sancta Synodus aperte ac firmiter statuit nuntium evangelicum, quem Ecclesia religiose custodit ac sollerter praedicat, nulli stirpi vel nationi, nulli particulari culturae morumve rationi, nullique traditioni exclusive alligari posse, cum omnibus ac singulis hominibus omnibusque gentibus patere debeat, ita ut divinum revelationis et gratiae donum multiplici populorum attemperetur indoli, psychologiae, mori, culturae, gustui, salva integritate doctrinae fidei et bonorum morum. Non enim Evangelium Christi in destructionem sed in aedificationem praedicandum est, ita nempe ut errorem ac malum removeat, sed elementa bona vel saltem indifferentia cuiuscumque populi tueatur ac integret, divitiis supernaturalibus adiectis et insertis.

3. [*Extensio culturae hodiernae*]. Scit etiam Sacra Synodus in mundo hodierno culturam praesertim sub influxu scientiarum et technicarum, magis ac magis extendi. Non iam apparet ut alicuius partis societatis aut aliquarum nationum privilegium, sed omnes fere homines ad eam gradatim accedunt. Diffusio culturae per instrumenta communicationis magis et magis efficitur. Cultura etiam influit in omnes ambitus vitae humanae, ita ut possibilitates novae appareant, per progressus scientiarum materiae et vitae, quae conditiones sive individuales sive sociales profunde mutant. Hac de causa, ut persona humana, quae secundum voluntatem Dei in hoc mundo hodierno vivere et operari debet, per hunc mundum suae vocationi divinae respondeat et ut ipse mundus ad Deum referatur et ordinetur, Sacra Synodus principia quae ad progressum et culturam se referunt speciali modo ostendere cupit.

4. [*Character culturae hodiernae*]. Cultura hodierna praesertim eminet in mi-

rabili progressu scientiarum physico-mathematicarum. Re vera hae scientiae insignes effectus obtinent sive sub aspectu theoretico per unificationem methodologicam omnium phenomenorum mundi inanimati, sive sub aspectu practico per efficacitatem in applicationibus. In hoc progressu expanditur ingenium quo Deus hominem donavit. Periculum tamen adest huic aspectui culturae humanae nimis insistere ad detrimentum harmoniae et plenitudinis humanae personae.

5. [*Cultura et persona*]. Numquam enim omittendum est ad plenam vocationem naturalem et supernaturalem personae humanae tamquam ad normam et finem omnia quae in mundo sunt referenda esse. Haec vocatio amplectitur varios aspectus vitae humanae, corporalem, vitalem, mentalem, sed etiam formationem iudicii, sensum moralem, veros affectus cordis, spiritalem vitam. Haec est vera sapientia ubi omnia bona vitae humanae ordinantur ad vocationem personae. Unde magni momenti est, non culturam scientificam despiciere, sed simul eodem modo culturae animae et spiritus valde intendere, ita ut egregius gressus culturae hodiernae vero fini personarum inserviat.

6. [*Cultura et gloria Dei*]. Ex altera parte periculum adest ut homo hodiernus nimis confidens in scientiis ad omnia enigmata existentiae dissolvenda et ad omnes miseras vitae tollendas in seipso se includat. Tantum abest enim ut haec sit qualis consequentia necessaria progressus scientifici, ut dicendum sit e contra quod cultura hodierna vias aperit ad gloriam Dei recognoscendam, sive per investigationem secretorum creationis Dei, sive per ingenium hominis quod ipsum non est nisi aliqua participatio intelligentiae divinae, ita ut quo magis mundus et homo magni appareant, eo magis Deus qui illos creavit ipse maior appareat.

7. [*Collatio Ecclesiae ad vitam culturalem*]. Debilitate hominum saepe hodie factum est ut discrimen et oppositio inter culturam et Ecclesiam, inter scientiam et fidem iniicerentur, quae separatio valde noxia est et culturae et Ecclesiae. Servitium, quod Ecclesia mundo culturae offerre potest et debet, in eo constat, quod visionem hominis et humanae societatis necnon creationis operis ad glorificationem destinati et hominum muneris in hoc opere integram dat et spiritu Christi mundum culturae animet. Sic adiuvabit, ut vere admirabiles in his saeptis progressus harmoniam in homine et personae humanae vitam promoveant, non destruant; ut homines nec in mundo temporali nec in seipso includant, sed portas aperiant ad Deum; ut ordine recto valorum servato ad bonum commune totius populi immo totius generis humani et ad formandas vere concinentes et totum mundum amplectentes culturas revera conferant.

8. [*Collatio culturae ad vitam Ecclesiae*]. Ex altera parte etiam varia vitae culturalis saepia functionem vitalem pro Ecclesia exercere possunt. Hominem naturaliter ad vitam spiritualem disponere, vigorem Ecclesiae in cordibus augere, communicationem veram inter vitam Ecclesiae et modos se gerendi et exprimendi formare possunt, quae omnia etiam quoad apostolatum Ecclesiae maximi momenti sunt. Influxus enim Ecclesiae in homines singulos ac populos maxime ex eo pendet, num in culturam cuiusdam temporis vel populi sese inserere possit.

9. [*Cura Ecclesiae de culturae saeptis*]. Propterea omnes hi sectores toti Ecclesiae maximae curae et studii esse debent. Praecipue in omni institutione atque educatione christiana, imprimis tironum sacerdotii, intellectus culturae hodiernae excitandus et excolendus est et principia Ecclesiae de his saeptis enucleanda et

inculcanda sunt. Communicatio diversorum culturae saeptorum cum Ecclesia eiusque apostolatu et etiam cum eis qui sacras colunt scientias et viceversa fovenda est, et proderit utrique parti salva illorum saeptorum debita libertate et sana autonomia. Huic communicationi peropportuna erunt commercia inter excultos catholicos eorumque consuetudo cum clericis, qui ad suum ministerium in hac re praestandum bene informantur.

Caput V

DE ORDINE OECONOMICO ET DE IUSTITIA SOCIALI

PROOEMIUM

1. [*Actualis producendi efficacitas et partes extremae in fruitione bonorum*]. Postremis hisce decennis oeconomicae plurium nationum rationes producendi efficacitatem admodum adauxerunt. Attamen Ecclesia dolet et lamentatur non raro adhuc immane vigere discrimen inter quorundam divitias eorumque potentatus et ingentes multitudines hominum qui asperam coguntur degere vitam quique miseria ac famis angustiis oppressi, summis vitae iuribus minime fruuntur et debita securitate privantur.

Nec desunt producendi rationes et gignendis bonis coetus in quibus opificum humana dignitas laeditur.

2. [*Activitas oeconomica legi morali submittitur*]. Finis vero activitatis oeconomicae exigit ut bonorum temporalium copia efficaciter omnium personarum, familiarum, civitatum, necnon totius humani generis progressui sociali et morali faveat.

Ecclesia docet oeconomicum ordinem, salva eius autonomia quoad proprias leges et fines immediatos, ordini morali subiici.

Iustitia et aequitas postulant ut ad rei oeconomicae incrementa semper potius humanae vitae progressus simul adiungatur et simul accommodetur, ita quidem ut discrepantiae inter civium classes, coetus, saepta activitatis oeconomicae, regiones et nationes non augeantur, sed quantum fieri potest, imminuantur.

Christifideles omnesque honesti homines pro viribus enitantur ut oeconomicae res ad iustitiae et aequitatis normas instruantur et mutua collaboratio in socialibus et oeconomicis saeptis in dies efficaciter reddatur.

I. DE INDOLE LABORIS HUMANI

3. [*De natura et dignitate laboris*]. S. Synodus sollemniter profitetur humanum laborem cuiuscumque generis vere spiritualem indolem induere utpote qui ab humana persona immediate procedat. Proinde labor humanus individualement et sociale rationem prae se fert.

Labor humanus est munus ad divinae creationis opus complendum pro omnium utilitate; immo, si Christifideles cum Sanctissimo Redemptore coniunguntur maxime per oblationem cotidie Deo factam, ad supernaturalem dignitatem evehitur.

Labor in se valde honorificus est; nemo proinde de sua condicione erubescat. Omnes laboris proprii dignitatem intelligant atque in praxim deducant et ad supernaturalem ordinem evehant.

4. [*De officio et iure laborandi*]. Ecclesia pariter proclamat universale ius et officium, corporis vel mentis viribus, operandi ad perfectionem personalem attingendam et ad officia erga societatem adimplenda. Personale officium et naturale ius laborandi praesertim urgentur si homines suum familiaeque victum cultumque ex labore veluti ab unico capite sumant.

Ius laborandi postulat ut singuli homines suam professionem, secundum aptitudines suas, eligere et exercere libere possint quoad locum et quoad modum, necnon ut relationes ad laborem pertinentes proprio consensu moderari valeant; item exigit ut laborandi opportunitas quam plurimis pro viribus comparetur et servetur, sociam ferentibus operam omnibus coetibus et singulis civibus, etiam opportunis remediis a publica potestate adhibitis.

Naturae humanae consentaneum est, ut quis ad altiore ordinem per activitatem propriam appetat; ad hoc multum confert si omnibus praebeatur cum opportunitas laborandi secundum inclinationes sibi proprias, tum possibilitas artis peritiam acquirendi etiam per studia altiora.

5. [*De conditionibus in ipso actu laboris*]. Ne humanae personae dignitas labefactetur sive quoad bona corporis sive animi et religionis in cotidiano labore ordinando, cavendum est ne horarum continuitate, methodo adhibita et conditionibus hygienicis plus requiratur quam vires, aetas, sexus, status familiaris uniuscuiusque sinant.

Sita in ipsius hominis natura necessitas est, ut in societatibus bonis gignendis disciplina et apparatus adhibeantur quibus laborantium conscientia et responsabilitas propria exerceantur. Inter operarum conductores et eiusdem societatis addictos, mutuam obsequium, existimatio et ad commune opus sincera conspiratio intercedant. Opportune audiantur opificum optata eorumque socia advocetur opera ad societatis activitatem et incrementum quod attinet, salva necessaria et efficaci auctoritate quae eidem societati praeest.

Rectores inceptorum eorumque associationes, quo ampliore gaudent potentatu, eo attentius iustitiae tuendae et boni communis leges servare tenentur; praesertim in distribuendo labore, in genere productionum eligendo, in rythmo productionis determinando, in amplificandis vel mutandis inceptis.

6. [*De mulieris labore*]. Personae humanae perfectiones illae individuales et sociales quae ex labore oriuntur, merito praedicantur etiam de labore mulierum.

Uxoris et matris labor primariis familiae muneribus nullum detrimentum afferat. Satagendum ergo est ne umquam mater ex necessitate cogatur operas externas suscipere quae eius obligationes familiares in discrimen adducant.

Si mulier, vel ex necessitate vel ad evolvendas peculiares ingenii vires, extra domum operas exercent, aptis et multiplicibus dispositionibus ei vera libertas detur illas eligendi, quae eius mulieris et matris conditioni conveniunt.

Mulieres in suscipiendo et peragendo semper prae oculis habeant quantum earum operositas domestica valeat ad vitam familiarem bene ordinandam. Cum mulieres laborem extra domum exercent, curent et ipsae et omnes qui de iis respondere debent, ne utilitates propriae et sociales quae inde, vel immediate vel pro honesta posteriore vita, praesertim si non nupserint, gignuntur, in detrimentum

vergant superiorum bonorum, moralium et socialium, speciatim vero familiae, sed ea promoveant.

Ut mulieres plene et absque ullo detrimento dotes propriae personalitatis in labore evolvere queant, necesse est ut congrua religiosa, intellectuali, sociali, technica institutione ornentur, quae mulieris indoli, aetati et conditioni, societatis progressui ac temporum et locorum adiunctis, accommodata sint.

II. DE IUSTA LABORIS RETRIBUTIONE ET DE POLITICA SOCIALI

7. [*Normae iustae retributionis et de reddituum politica*]. Divitiae ita distribuendae sunt ut omnes homines vitam degere queant.

Vigilandum est atque omnibus viribus enitendum, ut ex aucta laboris productivitate et divitiarum copia omnes prorsus civium ordines partem unicuique congruam accipiant atque emolumentum.

Sacrum Concilium proclamat mercedis modum et mensuram ad iustitiae et aequitatis normas omnino esse statuenda.

Ad salarium quod attinet prae oculis habeatur oportet ut quantum singulus quisque ad bona gignenda conferat, tum quae necessario requirantur ad vitam homine dignam degendam et ad familiae onera convenienter ferenda, tum qualis sit conditio oeconomica societatis cui opifex locat operam. Ratio habenda est tam boni communis civitatis, praesertim ad locandas universas operas quod attinet, quam boni communis cunctarum gentium.

8. [*De praevidentiae securitatisque institutis et politica*]. Iustitia socialis pariter postulat ut praevidentiae socialis et securitatis instituta erigantur quae apta sint ad iura essentialia personae tuenda quoad rem oeconomicam, valetudinem et culturam, ita ut uniuscuiusque vitalibus necessitatibus fiat satis.

Favendum est politicae activitati quae ad socialem securitatem firmandam ita dirigitur, ut liberius et facilius cives ipsi sibi providere valeant, ratione habita de singulorum, familiarum, intermediarum corporum inceptis, praesertim liberarum consociationum et socialium institutionum.

III. DE OECONOMICIS CONSOCIATIONIBUS

9. [*De iure sese consociandi*]. Ius sese consociandi ad iura defendenda ac simul ad pacem et collaborationem in societate tuendas hominibus a natura concessum esse Ecclesia indesinenter declarat.

Christifideles ne nomen dent associationibus in quibus leges morales non servantur, vel, quod peius est, oppugnantur.

Adsint simul consociationes quae doctrina christiana sociali socios imbuere satagant eosque formare, ut deinde in tota sua agendi ratione spiritu evangelico dirigantur.

10. [*De iuribus defendendis et iuridicis formis conciliationis*]. Ad iustitiam obtinendam et controversias sive individuales sive collectivae laboris solvendas, media pacifica tractationis etiam collectivae et compositionis sunt ante omnia adhibenda. Quibus non sufficientibus, vel frustra tentatis, operistitium et cessatio laboris fieri possunt extrema agendi ratio, dummodo vindicanda iura tanti sint momenti ut tolerari oporteat damna familiarum, inceptuum et etiam communitatis,

necessario comitantia. Quam maxime fieri poterit, praecavendum erit, ne exinde impediatur progressus ad controversias mediis iuridicis solvendas.

11. [*Oeconomici operatores audiantur*]. Opportunum erit ut, omnes qui rei oeconomicae dant operam eorumque distincti coetus, praesentes sint ad ordinandam vitam oeconomicam et socialem totius populi.

IV. DE IURIBUS IN BONIS TEMPORALIBUS

12. [*De universali destinatione bonorum et de iure primario rebus utendi*]. Deus hominem ad imaginem suam creavit, eique dixit: «crescite et multiplicamini, et replete terram, et subiicite eam» (*Gen.* 1, 28; cf. *ibid.* 1, 27-30). Inde sequitur irrationalem creaturam esse propter hominem, ac proinde unumquemque ius habere et quidem primum utendi rebus ad sui ipsius vitam digne sustentandam quod ius nullo pacto abolere fas est, quocumque titulo.

13. [*Fundamentum naturale iuris proprietatis privatae*]. Ius naturale homini datum est privatim res, etiam ad alia bona gignenda inservientes, ut proprias possidendi.

Ius proprietatis privatae ad personae libertatem protegendam, ad individuaalem perfectionem attingendam, ad familiam secure condendam eidemque debite providendum, non tantum a singulis sed et a coetibus familiaribus nec non a communitatibus intermediis exercetur¹.

14. [*De munere sociali proprietatis privatae*]. Quia vero homo vi naturae suae in societate vivat oportet et quia ius primordiale et universale rebus utendi cuique necessariis suam vim exercere non cessat, ius proprietatis privatae finem quoque socialem ex ipso ordine naturali continet. Proprietas ergo, praesertim magni coetus bonis gignendis, cum debito ordine societatis recte componatur, et communi utilitati subordinetur seu omnium hominum fundamentalium iurium exercitio.

Ad auctoritatem civilem pertinet, si quando non aequa possessionum, praesertim fundorum, partitio grave detrimentum oeconomico progressui afferat aut

Nota ad n. 13 cap. IV - De iuribus in bonis temporalibus.

Ab aliquibus membris et expertis (S.E. Blomjus et Ms. Ligutti) requiritur ut, spectata diversitate condicionum proprietatis in diversis regionibus praesertim Africae, haec criteria in textu inserantur antequam de proprietate privata loquatur secundum ea quae dicuntur in numeris 13, 15, 15:

a) Ius personale homini a natura datum est libere utendi rebus ad bona gignenda destinatis, etiam coetu quodam sponsore.

b) Hoc personale ius variis formis in praxi deduci potest iuxta structuram et evolutionis gradum technicae, oeconomiae et societatis diversorum populorum.

c) Sed hoc fundamentale et irrevocabile omnium hominum ius ad legitimam autonomiam oeconomicam, tam intime connectitur cum personae humanae libertate in omnibus vitae socialis campis, praesertim quoad spiritualia bona, ut numquam a potestate publica suppressi vel laedi possit exclusivo exercitio activitatis oeconomicae.

paci sociali noceat, satagere ut proprietatis privatae distributio et usus communem utilitatem procuret, immo, si aliter provideri nequeat, dominia remove, convenienti pretio soluto.

Sollerter omnes, praesertim qui divitiis pollent, ab immoderato bonorum temporalium appetitu caveant, memores omnium officiorum caritatis et iustitiae in ordine tum individuali tum sociali.

15. [*Ius ad proprietatem et proprietatis privatae diffusio*]. Parum est statuere ius proprietatis nisi pariter omni contentione revera proprietas privata per omnes civium ordines propagetur. Quapropter vitam oeconomicam et reddituum distributionem ita temperare conentur omnes, ut facilius fiat et quam latissime pateat aditus ad privatim possidenda bona, imprimis haud statim peritura, et sufficienti amplitudine ita ut revera spatium vitale familiae constituent.

Parvis et mediis negotiis, ratione habita boni communis, faciendum est, eo quod eorum inceptores facilius secundum propriae conscientiae requisita ea regere possunt. Ad eorum oeconomicam independentiam tuendam inceptores ipsi inter se cooperentur.

V. DE RELATIONE INTER REM PUBLICAM ET OECONOMIAM

16. [*De privatorum iniciativa ac de civilis potestatis officiis*]. Ut sana relatio rem publicam inter et oeconomiam habeatur, imprimis in rebus oeconomicis partes priores tribuantur privatae industriae sive singulorum sive consociatorum, propriam tamen ipsorum utilitatem communi bono subicientes. In re dein oeconomica, praesens concurrat civilis potestatis coordinationis et integrationis opera ut recte bonorum externorum incrementum provehat et aequilibrium inter partes extremas, coetus et sectores curet, secundum principium subsidiarii officii idque conducatur ad vitae socialis progressum atque idem conferat ad singulorum coetuumque omnium oeconomicam securitatem.

17. [*Parva et media negotia fovenda*]. Parva et media negotia usque dum oeconomicae rationalitati respondeant nec non diversas societatum cooperatarum formas, publicae potestates adiuvent, eo magis quod artifices, ad cultoris humanitatis profectum conferunt, quippe qui ipsa sua arte stimulentur ad officiorum conscientiam colendam, et ad nova efficienda opera, eleganti forma praestantia.

18. [*De coetu medio fovendo*]. Meminerint societatis politicae moderatores efficacius conservari pacem intra cives quo magis coetus medii, sive sint operarii dependentes, sive artifices independentes, sive agricolae, sive negotiatores, sive variis professionibus officiisque publicis addicti, bene se habeant, gaudeant possessiones propria et oeconomica securitate.

19. [*Vigilantia quoad activitatem oeconomicam*]. Ne tolerentur pactiones quibus pretia arbitrarie imponuntur contra iustitiam et commune bonum, lucra pro lubitu praestabiliuntur, legitime copetitio iniuste impeditur. In his omnibus causis speciali auctoritatis publicae vigilantia requiritur.

20. [*De publica proprietate et de gestione bonorum gignendorum*]. Civitates ceteraque publica institutio iure res possident, etiam ad opes parandas praesertim si tam magnum secum ferant potentatum, quantum privatis hominibus, salva re pu-

blica, permitti non possit. Attamen hac etiam in re subsidiarii officii principium omnino servandum est; scilicet tum tantum licet civitatibus ac publicis institutis dominii sui fines amplificare, cum manifesta ac vera communis boni necessitas id postulat.

Caput VI

DE COMMUNITATE GENTIUM ET PACE

PROOEMIUM

1. [*Condendae institutiones internationales et supranationales*]. Ob profundas mutationes in populorum convictu, quae ex evolutione historiae et progressu technico et scientifico sequuntur, relationes inter humanas communitates in dies frequentiores et implicatiores fiunt. Inde sequitur nova oriri problemata, oeconomica, socialia, politica, culturalia, universale bonum et ipsam mundi pacem spectantia, quae efficacius a communitate internationali iure naturali innixa, organice instructa, aequa et effectiva auctoritate et congruis mediis praedita apte solvi possunt.

A) Principia doctrinalia

2. [*Communitatis internationalis fundamentum et finis*]. Communitatis internationalis est in pacifico consortio accessum omnium populorum ad patrimonium commune humanum promovere et totam virtualitatem naturae humanae, communis apud omnes homines, in concordia ac fructuosa cooperatione actuare.

Ut communitas internationalis suum bonum commune attingere queat, iustam et adaequatam constitutionem duplicis ordinis exigit: ordinis interni Statuum, cum iusta agnitione iurium personalium ac socialium, et ordinis externi internationalis, cum iusta recognitione iurum communitatum politicarum ac recta aestimatione valorum populis propriorum. Pax, seu tranquillitas ordinis, est opus utriusque ordinis, iustitiae nempe et caritatis quae actuanda sunt in omnibus gradibus consortii humani.

3. [*De praecipuis personae humanae iuribus in Communitate Internationali defendendis*]. Iuridica et socialis structura Communitatis internationalis ita conformanda est et cum legitimo singularum communitatum politicarum ordine interno concilianda, ut in ea plenum exercitium humanae personae iurium etiam in Communitate internationali ab omnibus agnoscatur et sine ulla exceptione linguae, stirpis, religionis, cultus, servetur et promoveatur spectatis quoque civium in propria natione.

4. [*Praecipua communitatum politicarum iura in communitate internationali*]. Ad rectam notionem communitatis politicae eiusque muneris in communitate internationali pertinet: ius ad vitam et independentiam pro omnibus cuiusque magnitudinis communitatibus politicis ita ut unius voluntas vivendi nequeat praedictum inferre altero; ius ad aequaliter fruendum iure gentium quod attinet ad legitimum progressum et ad culturam propriam; ius habendi partem bonorum

omnibus hominibus destinatum et adhibendum apta remedia quibus causae famis in regionibus progredientibus tollantur, tum tandem recentiora inventa ad civium prosperitatem pacemque fovendam. Propterea evitandus omnino est error nostris temporibus serpens, quo iura communitatum politicarum asseruntur esse illimitata atque etiam summa eius potestas habetur absoluta.

5. [*Praecipua communitatum politicarum officia in communitate internationali*]. Ut singularum communitatum politicarum relationes in sinu communitatis internationalis bonum et progressum omnium efficaciter provehant et consequantur, necesse omnino est ut eae singulae agnoscant et observent iuris naturalis gentium principia, quae exigunt ut praecipua iura omnium gentium — minorum etiam partium ethnicarum non laedantur, immo promoveantur in iis quae spectant propriam religionem, culturam, linguam, integritatem et libertatem; ut legitime emigrandi immigrandique impedimenta removeantur, et inter omnes communitates politicas constituatur in re politica oeconomica et sociali activa cooperatio.

6. [*Cooperatio inter nationes progressas et progredientes*]. Iustitia et caritas postulant ut nationes, edulibus bonis ac frugibus magis redundantes, prompto subsidio populis inopia et fame laborantibus succurrant.

Iustitia et caritas pariter postulant ut opulentiores illae nationes ita inter se et cum egentibus nationibus cooperentur, ut istarum cives scientificam peritiam, professionalem aptitudinem ac capacitatem acquirere possint; ut nationes egentes debitam adsistentiam technicam revera obtineant; ut denique congrua instrumenta accipiant quibus et ipsae quam primum propriis viribus suam progressionem oeconomicam et socialem prosequi valeant. Communitatis internationalis est, ut huiusmodi multiplicem cooperationem sustineat et promoveat.

B) *De actione christianorum in Communitate Internationali*

7. [*In dies augeatur adsistentia et cooperatio*]. Exoptat Sacrosancta Synodus ut haec multiformis culturalis, scientifica, technica, oeconomica adsistentia et cooperatio, quae iam hodie laudabiliter praebetur, in dies augeatur, posthabito cuiuscumque generis dominandi consilio, scilicet actione potius communitaria secundum criteria et methodum boni communis.

Institutiones officiales Ecclesiae ac singuli christiani, qui ad communitates in rebus scientificis et oeconomicis progressas pertinent, ad illud altissimi humani ingenii opus totis viribus conferant, intra et extra adsistentiam publicam, praesertim propter coniunctionem cum omnibus hominibus ex caritate Christi fluentem.

8. [*Quae sunt agenda a christianis in nationibus progredientibus*]. Christianos omnes qui membra sunt communitatum quarum oeconomicus progressus est in cursu, Sacrum Concilium invitat ut ipsi cum ceteris hominibus firmo proposito satagant ut divitiae, quae paulatim ex propria industria nationis augentur, et opes quae collaborantibus ceteris nationibus praesto fiunt, iuxta normas iustitiae et aequitatis inter omnium classium et regionum cives distribuantur; ut oeconomica progressio in omnibus provinciis congruenter existat, in industria scilicet, in agricultura, et in servitiis communibus, ut progressus oeconomicus, socialis et culturalis cum vividiore spiritualium bonorum cultu, pari gressu procedat.

9. [*Vigilanti et prudenti cura patriam diligant*]. Laudandus est amor erga pro-

priam gentem, culturam et patriam, cum hic amor sit virtus et forma quaedam caritatis pietatisque filialis. Strenue tamen christifideles obsistant particularismo et pernicioso nationalismo, qui cum mutuam benevolentiam et debita officia erga magnam nationum familiam respuat, dissolutionem communitatis internationalis promovet et efficit.

10. [*De solvenda quaestione demographica*]. Omnes qui in rebus politicis, oeconomicis et socialibus periti sunt impigre diligenterque curent eas quaestiones solvi quae ex difficultatibus scatent aequandi populationis numero possibilitates communicandi in bonis quae terra et ingenium humanum omnibus praestare valent. Nam Deus, qua bonitate est et sapientia, pariter rerum naturae inexhaustam fere inseruit gignendi facultatem, pariter hominem tanta ingenii ditavit acie, ut aptis instrumentis adhibitis, is genitas res ad suae vitae usus necessitatesque vertere possit. Propterea dignitas et officium hominis est ut naturae vires cognitae penitus habeat, iisque dominetur in dies latius, ac in rerum oeconomicarum et socialium progressionem omnibus fructificare faciat. Altera ex parte promoveri possunt etiam transformationes quaedam sociales, in ordine oeconomico, hygienico, instructionis publicae in aliisque bonis consequendis quae vitam omnium communitatum praesertim familiarum magis humanam, conditionibus hodiernis magis consentaneam reddunt ita ut tum consortium domesticum tum educatio filiorum melius provideri potest, valores morales familiarum, inter quas et libertas ac sensus responsabilitatis protegenda est, minime ignoscatur, immo in mutatis conditionibus perfectioni caritatis magis conformes fiant.

C) De Pace

11. [*Conditiones essentielles pacis*]. Ne ordo internationalis constituendus dissolvatur, sed in consortio pacifico omnium gentium semper in dies crescat, necesse est ut pax, in firma determinatione iurium singularum communitatum politicarum fundata, amore fraterno, quo solo defectus iustitiae humanae superari possunt, animetur ac ab organis communitatis internationalis efficaciter defendatur.

12. [*Officium christifidelium promovendi pacem*]. Cum ordo internationalis est adhuc in via constitutionis ac ob conditionem praesentis vitae humanae incessanter inter graves difficultates periclitatur, christifideles, qui pacem ut quoddam supernum donum acceperunt, cum omnibus « hominibus bonae voluntatis » impense ac incessanter operam dent ut hic ordo semper perfectior evadat et totus mundus in pace restauretur.

13. [*Functio supplens Statuum ac ius legitimae defensionis*]. Usquedum organa communitatis internationalis carent apto et efficaci potestate agendi aut in exercitio proprii officii impediuntur, singulis Statibus competit ut debitis conditionibus muniti, in casu aggressionis iniustae, ordinem communitatis gentium ac propria iura vitalia defendant.

14. [*Vindictio vi armorum ordinis laesi*]. Vis armorum ad restaurandum vel defendendum ordinem ne adhibeatur nisi exhaustis omnibus mediis persuasionis ac monitionis, tractationis vel punitionis, quibus aggressores intra limites ordinis iuridici cohiberi possunt. Usus armorum, quorum effectus omnino incalculabiles sunt ac propterea ab homine rationabiliter temperari non possunt, excedit omnem iustam proportionem ac proinde moraliter cohonestari nequit.

Propterea Sacrosanta Synodus gravibus verbis ut damnum exitiale cunctae familiae humanae illatum denuntiat ac reprehendit effrenum illum cursum ad arma apparanda, quae res veram pacem, concordiam fiduciamque inter gentes laedit et prohibet, magnamque hominum partem et divitiarum in discrimen vitae et ruinae adducit. Civitatum moderatores necnon omnes qui in opinione publica influxum exercent intelligant grave suum officium esse ut gentes ab hoc ruinae discrimine liberent per conventiones, quae iustam pacem confirmant, ac simul adlaborant ut ex animis deponantur hostilitates, odia, timores vindictae, diffidentiae.

15. [*Missio Ecclesiae erga communitatem internationalem*]. Ecclesia in virtute suae missionis divinae praedicandi Evangelium omni creaturae et elargiendi inter eas thesauros supernae gratiae, pacem ubique terrarum diffundit ac unica solida fundamenta consortii pacifici populorum, agnitionem nempe legis divinae et naturalis, praecepta iustitiae et amoris omnibus docet. Quapropter respectu communitatis internationalis Ecclesia ut mater et magistra gentium plenam libertatem habere debet ut populi ad ipsum respicientes in vicissitudinibus relationum internationalium tam arduarum, veram pacem tanto ardentem aspiratam revera invenire possint.

Ideo Sacrosancta Synodus catholicos monet ipsorum officium esse cum omnibus hominibus bonae voluntatis diligenti studio cooperari ad instituta internationalia condenda et perficienda, ita quidem ut non ab externo imponantur, sed ab ipsis gentibus adlaborantibus instituantur.

EM.MUS FERDINANDUS CARD. CENTO

Praeses commissionis de fidelium apostolatu...

COMMISSIO DE FIDELIUM APOSTOLATU; DE SCRIPTIS
PRELO EDENDIS ET DE SPECTACULIS MODERANDIS

E Civitate Vaticana, die 21 marzo 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

La Commissione Mista che, sul desiderio espresso dallo stesso Eminentissimo Cardinale Ottaviani, ho l'onore di presiedere, ha fatto, dall'inizio del mese di febbraio, un lavoro importante per la preparazione dello Schema « De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum ».

Certo, non le è stato possibile, per mancanza di tempo, di estendere un testo che potesse esser presentato alla Commissione « De Concilii laboribus coordinandis » per la sua prossima Sessione. Però mi è sembrato opportuno di mandare all'Eminenza Vostra Reverendissima, Presidente di detta Commissione, alcuni testi che permettono di vedere a che punto stanno i lavori della Commissione Mista, della quale è Vice-presidente l'Eminentissimo Cardinale Michele Browne, e sono Membri, per la Commissione « De doctrina fidei et morum », l'Eminentissimo Cardinale Francesco König e le Loro Eccellenze Rev.me Mons. Griffiths, Pelletier e McGrath, e per la Commis-

sione « De apostolatu laicorum » le Loro Eccellenze Rev.me Mons. Hengsbach, Blomjous e Guano.

Questi testi corrispondono, dopo un Preambolo generale, ai sei Capitoli previsti nel progetto ricevuto dalla Commissione « De Concilii laboribus coordinandis ». All'inizio, molti elementi furono ripresi dai documenti delle Commissioni Preparatorie; altri sono nuovi. La redazione è stata fatta così: un primo gruppo di Periti, cioè i Mons. Pavan e Ferrari Toniolo e i Rev. PP. Sigmund, Lio e Hirschmann, elaborò i testi che furono più volte da loro migliorati. A questo punto, il progetto fu presentato alla Commissione Mista, presieduta da me insieme coll'Eminentissimo Cardinale Browne, e i Membri fecero le loro osservazioni e suggerimenti, alla luce dei quali i Periti — quelli primi e diversi altri, arrivati a Roma per le recenti Sessioni delle Commissioni Conciliari — poterono fare la redazione attuale dei testi.

Questi testi sono stati mandati ai Vescovi Membri della Commissione Mista, che invieranno le loro osservazioni prima della Domenica delle Palme. Una Sessione ristretta è prevista — due Vescovi ed alcuni Periti — alla fine di aprile; e la Commissione Mista dovrebbe riunirsi di nuovo al completo a metà maggio per un ultimo studio.

Le bacio umilissimamente le mani e con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
um.mo dev.mo obbl.mo servitor vero
FERNANDO Card. CENTO

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Amleto G. CICOGNANI
Presidente della Commissione
De Concilii laboribus coordinandis

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

1. *Animadversiones generales* (quae, mutatis mutandis et secundum proportionem, valent de toto schemate).

Titulus ipse non placet: non est satis suggestivus, neque correspondet amplitudini materiae tractatae. Verba « ad bonum Societatis » possunt gignere aequivocationem: nempe quod ageretur tantum vel praesertim de sic dicta « quaestione sociali ».

Alia formula commendatur ut, verbi gratia: De Ecclesiae doctrina et actione ad promotionem hominis, vel melius: De Ecclesiae doctrina et actione relate ad homines in mundo hodierno.

Redactio actualis utique praebet elementa valde bona et feliciter dicta. Attamen considerari nequit nisi ut adumbratio adhuc valde perficienda, si respondere volumus exhortationibus Summi Pontificis (de adaptatione mundo hodierno) et expectationi ac votis Patrum Conciliariorum atque totius Ecclesiae hodiernae.

In pluribus partibus, elaboratio doctrinae est nimis superficialis et conficitur in spiritu adhuc nimis negativo vel saltem defensivo. Desideratur expositio magis positiva et pastoralis. Haec est eo maioris momenti pro hoc schemate quod doctrina in illo proposita quam maxime attentionem et spem coaevorum suscitatur, sed etiam eorum crisim.

2. *In specie, quoad varia capita*

1) Caput I: *De admirabili vocatione personae*. Materia nimis dividitur et fragmentatur in plurimis paragraphis; exinde, articulationes maiores doctrinae non satis apparent, ex defectu perspectivae, et hierarchia valorum paululum obscuratur. Adsunt etiam repetitiones inutiles. Ex hac dispositione, vigor doctrinae aliquo modo enervatur.

Hoc apparet, inter alia, in primis numeris ubi agitur de fundamento dignitatis personae.

Non placet quod mentio libertatis humanae in fine tantum schematis appareat. Secundum doctrinam multorum Patrum Ecclesiae, in hac libertate maxime manifestatur dignitas et superioritas hominis, in eius similitudine ad Deum de qua loquitur Genesis. Optime sublineatur relatio dependentiae, semper actualis, hominis ad Creatorem, sed hoc praecise est proprium homini et ipsi soli in terris a Deo datum, quod relationem illam debet libere agnoscere et in vita sua accipere.

Item non placet quod nil dicatur de convenientia positiva gratiae supernaturalis ad naturam. Utique gratuitas eius defendi et extolli debet, sicut fit in schemate. Sed omissio illius convenientiae periculum creat quod gratia Christi extrinseca appareat relate ad naturam quam non tollit sed elevat.

Deberet etiam doctrina de conformatione hominis elevati ad imaginem Filii incarnati magis elaborari.

Inviolabilitas personae et ius eius sacrum ad vitam non satis indicatur et defenditur.

2) Caput II: *De persona humana in societate*. Multa sunt in hoc capite denuo rescribenda. In prima parte bene defenduntur iura personae coram societate sed quasi nihil dicitur de officio positivae cooperationis personarum ad bonum commune omnium. Principium utique in memoriam revoca-

tur, sed modo sat abstracto et rapido. Hoc est certe valde insufficiens ad respondendum aspirationibus socialibus hominum nostri temporis.

Item et consequenter, doctrina de correlatione iurium et officiorum valde debilis est et extrinseca remanet. Imo, prout iacet, videtur aliquo modo et inconscie inclinare ad liberalismum.

In secunda parte, natura socialitatis hominum vix adumbratur.

Deinde, character christianus doctrinae socialis Ecclesiae non apparet. Desideratur hic applicatio principiorum de « Communionem Sanctorum » in schemate de Ecclesia expositorum. Relatio inter socialitatem naturalem et supernaturalem deberet saltem evocari.

3) Caput III: *De Matrimonio, familia et de problemate demographico*. Aliqua animadversio necessaria est relate ad ordinem extrinsecum. Problema demographicum in initio coniunctum erat quaestionibus de matrimonio et familia, ut apparet ex ipso titulo huius capituli. Et sine dubio tangitur sub numero 4 b, sed nimis superficialiter. Non exponitur cum debita profunditate nisi in Cap. VI sub. n. 10.

Proinde omittatur hic in textu et in titulo, et reservetur pro Cap. VI.

Relate ad doctrinam ipsam. Episcopi, Commissionem componentes, nondum miserunt propositiones et observationes suas. Congregabuntur diebus 24-26 mensis aprilis ad hoc caput elaborandum. Ideo expectandum est ut labor hic absolvatur.

4) Caput IV: *De cultura et progressu*. Ultima redactio huius capituli certe magnum progressum ostendit relate ad redactiones anteriores. Expositio doctrinae et dispositio partium in genere placent.

Desideratur tamen elaboratio ulterior aliquorum punctorum: natura et momentum culturae pro homine; etiam relationes mutuae inter Ecclesiam vitam et mundum culturalem cum adiutorio reciproco. Nil fere dicitur de recapitulatione omnium sub Christo Domino, nec de relatione (utique difficillime exprimenda) inter valores culturales temporales et Regnum Dei.

Munus laicorum in hoc campo deberet saltem indicari, etiamsi fusius evolvitur in Schematibus de laicis.

5) Caput V: *De ordine oeconomico et de vita sociali*. Nihil dicendum.

6) Caput VI: *De communitate gentium*. Etiam pro hoc capite expectanda est elaboratio ulterior et profundior, cum collaboratione peritorum, laicorum et sacerdotum. Attamen observatio quaedam maximi momenti sese imponit. Sub n. 3 huius schematis agitur: « De praecipuis personae humanae iuribus in Communitate internationali defendendis ». Ibi esset locus aptissimus ad introducendum schema: « De libertate religiosa », praeparatum a Secretariatu pro unionem christianorum.

Hoc schema in discussionem venit in Commissione Centrali simul ac Caput IX Schematis De Ecclesia. Ratione habita de amplitudine disputationis, Summus Pontifex dignatus est Commissionem mixtam instituere sub praesidentia Em.mi D. Card. Ciriaci.

Secretariatus postulat ut Commissio illa laborem suum prosequatur aut integretur in alia Commissione mixta quae instituta est ad studium « De Divina revelatione », aut adhuc, ut coniungatur Commissioni mixtae quae Caput VI Schematis 17 elaborat.

2

EXC.MUS PERICLES FELICI

RELATIO

DE NUNTIIS DANDIS

I. NEL PERIODO PREPARATORIO

L'Ufficio Stampa del Concilio, per volontà del Santo Padre, ha iniziato la sua attività ai primi di novembre del 1961, in occasione della seconda Sessione della Commissione Centrale Preparatoria.

Suoi compiti, secondo le direttive ricevute, erano essenzialmente i seguenti:

- a) dare notizie, sia pure con discrezione e riserbo, ai giornalisti, per mezzo di uno speciale Bollettino, sui lavori della Commissione Centrale;
- b) tenere i contatti con la stampa internazionale;
- c) presentare le strutture e le attività delle varie Commissioni e Segretariati preparatori;
- d) preparare i mezzi atti ad accreditare i giornalisti che sarebbero venuti a Roma per il Concilio;
- e) approntare tutti i mezzi tecnici necessari per una rapida trasmissione di notizie durante il periodo delle assemblee conciliari.

N.B. Tutti questi compiti furono assolti con discreta soddisfazione dei giornalisti.

II. DURANTE IL CONCILIO

Uno speciale progetto di organizzazione e di lavoro studiato dall'Ufficio Stampa fu approvato dai Superiori nel maggio 1962. Esso prevedeva:

a) Un'ampia sala in Via della Conciliazione 52-54, modernamente attrezzata di macchine da scrivere; ciclostili; televisori; cabine telefoniche con linee urbane, nazionali ed internazionali; radiostampa; radiofoto; italcable; uffici telegrafici e postali; servizi fotografici;

b) Un gruppo di giornalisti di 7 lingue diverse, per la traduzione dei Notiziari, per la documentazione da fornire in varie lingue, per mantenere i contatti con i giornalisti delle diverse nazionalità;

c) Un Notiziario quotidiano da comunicarsi in Sala Stampa in un primo tempo verbalmente; in un secondo tempo per iscritto sullo svolgimento dei lavori conciliari;

d) Conferenze stampa settimanali illustrative dei temi trattati in Concilio;

e) La S. Messa festiva del giornalista, celebrata da Padri conciliari di diversi Paesi, con relativa omelia.

N.B. I mezzi tecnici della Sala Stampa si sono dimostrati utilissimi ed hanno lavorato a pieno ritmo.

I capi gruppo hanno svolto un'attività intensa e molto apprezzata.

I Notiziari, che all'inizio seguivano una linea di particolare riserbo secondo le disposizioni ricevute, divennero con il passare dei giorni sempre più precisi per espresso desiderio della Presidenza del Concilio; e questo suscitò poi le proteste di chi voleva che il segreto previsto dal Regolamento fosse osservato.

Le conferenze stampa, in numero di 11, nonostante qualche contrattempo, sono state utili. Buoni anche i risultati di reciproca conoscenza e fraternità ottenuti con la S. Messa festiva in comune.

III. IL SEGRETO CONCILIARE

Ma il lavoro dell'Ufficio Stampa si è trovato dinanzi ad un fatto che non era stato previsto, almeno in una forma così aperta: *il segreto non è stato osservato* e di conseguenza più di una volta i Notiziari sono stati di gran lunga superati dalle indiscrezioni più o meno autorevoli. Si citano alcuni casi:

a) Vi furono dei Padri che tennero delle conferenze stampa, prima o dopo il loro intervento in Aula, per far conoscere ai giornalisti ciò che avrebbero o ciò che avevano detto.

b) Mentre i responsabili dell'Ufficio Stampa osservavano l'ordine di non rivelare i dati di votazioni, o particolari fatti accaduti in Aula, i giornalisti venivano informati da altre fonti — appena terminate le sedute — con ampi e precisi ragguagli su ogni minimo avvenimento.

c) Giornali non cattolici per primi, e giornali cattolici poi, pubblicano con esattezza completa i resoconti dei lavori con il nome degli oratori e con i loro relativi interventi.

d) Durante e dopo il primo periodo del Concilio, furono consegnati alla stampa testi integrali di discorsi pronunciati in Aula e furono descritti fatti e vicende senza ritegno alcuno.

e) In alcuni Centri di Documentazione, sorti per volontà diretta o indiretta dell'Episcopato dei singoli Paesi, sono stati organizzati incontri e conferenze stampa in cui chiaramente si disse che l'obbligo del segreto non esisteva per i Padri, e si agiva di conseguenza.

N.B. Questo stato di fatto ha posto l'Ufficio Stampa, accusato di eccessiva rigidità, in una situazione di disagio di fronte ai giornalisti, ma soprattutto ha incoraggiato questi ultimi ad andare sempre oltre nella ricerca e nella diffusione delle indiscrezioni.

I giornali cattolici più disciplinati, a cominciare da « L'Osservatore Romano », si sono trovati in condizioni di inferiorità nel confronto di altri giornali cattolici per i quali non esisteva obbligo di riserbo. Perché le notizie pubblicate da alcuni non avrebbero dovuto essere pubblicate da tutti? In questo senso alcuni Direttori hanno anche scritto perfino al Santo Padre.

In ultimo, pure i giornali che non avevano la possibilità, o la fortuna, di tenere a propria disposizione un Padre o un Perito benevolo e largo di notizie, si considerarono come defraudati e manifestarono il loro malumore.

IV. POSSIBILI SOLUZIONI PER IL FUTURO

L'Ufficio Stampa, dopo l'esperienza acquisita nel primo periodo del Concilio, intenderebbe migliorare ancora la sua funzionalità, aumentando il numero dei propri collaboratori e distribuendo meglio i compiti fra i vari capi gruppo linguistici. Ma prima che esso proceda alla stesura di un piano concreto di lavoro, sarebbe opportuno che venissero indicate dai Superiori competenti le soluzioni di alcuni problemi veramente importanti.

a) Poiché si può ragionevolmente prevedere che l'obbligo del segreto sarà sempre meno rispettato, si dovrebbe:

1. o aprire la tribuna per i giornalisti, con quelle cautele e scelte che potranno essere studiate a suo tempo: in questo caso però si renderebbe superfluo un Notiziario;

2. o incaricare per ogni gruppo linguistico uno o più Padri conciliari che quotidianamente spieghino ai *propri giornalisti* il Notiziario dell'Ufficio Stampa subito dopo la sua uscita: il metodo è stato usato, con buoni risultati pare, dagli americani nell'autunno scorso;

3. o incaricare — in questo caso, ufficialmente — uno o più Padri conciliari, coadiuvati eventualmente da Periti, perché nella Sala Stampa del

Concilio illustrino tutti i giorni il Notiziario a *tutti i giornalisti*, ricorrendo anche alle traduzioni simultanee.

Si fa osservare: la tribuna stampa comporterebbe non pochi svantaggi difficilmente superabili dai vantaggi; la spiegazione fatta da diversi Padri darebbe luogo a molteplici interpretazioni; la spiegazione unica, fatta in modo ufficiale nella Sala Stampa comune, assicurerebbe forse una maggiore precisione e serietà.

Ognuna di queste possibili soluzioni, se si crede opportuno di prenderle in considerazione, andranno attentamente studiate in tutti i loro pro e contro di essere attuate.

b) L'Ufficio Stampa, se deve continuare nella diramazione dei suoi Notiziari, chiede:

1. Indicazioni precise ed ufficiali su ciò che i Superiori desiderano;
2. Revisione tempestiva — e cioè immediatamente al termine di ogni seduta — dei singoli Notiziari da parte di un Padre Conciliare che se ne assuma le responsabilità di fronte all'assemblea. Questo Padre potrebbe essere un membro della Segreteria Generale.

B) PROCESSUS VERBALIS

Alle ore 17,30 del giorno 29 marzo 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato ha inizio la quinta riunione della seconda sessione della Commissione *De Concilii laboribus coordinandis*.

Sono presenti gli stessi Membri, Segretari e Attuari di ieri.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente fa osservare che per una pura distrazione è stato omissso nella lista dei Membri componenti la Commissione per la revisione del Codice il nome dell'Em.mo Card. Spellman, il quale deve considerarsi compreso, perché tutti i Membri della Commissione di coordinamento devono far parte di quella del Codice per espresso volere del Santo Padre.

L'Em.mo Card. Presidente dà ordine a Mons. Mauro di comunicare la notizia a Mons. Dell'Acqua, perché nella seconda edizione de « L'Osservatore Romano » di questa sera stessa sia completata la lista come detto. (Alle 18,30 torna Mons. Mauro con alcune copie de « L'Osservatore Romano » uscito in seconda edizione di 500 copie, recante la lista completa con il nome del Card. Spellman).

Quindi l'Em.mo Card. Presidente riprende il discorso sullo schema dell'Ecumenismo, discusso nella seduta di ieri, dicendo che non si era avuta la unanimità dei consensi sulla proposta di stralciare il terzo capitolo dallo schema per includerlo allo schema del Decreto « *De Ecclesiis Orientalibus* », e soggiungendo: per me non è questione di sostanza, ma di posto e per quanto abbia proposto ieri di unire il detto capitolo nello schema degli Orientali, data la mancata intesa tra noi sono pronto ad accettare di farlo restare dove si trova purché però dei Protestanti se ne parli anche esplicitamente in un capitolo a sé.

Viene accettata la proposta e dato mandato all'Em.mo Card. Doepfner di concordare con il Segretario per l'unione dei Cristiani la parte relativa ai Protestanti.

Prende la parola l'Em.mo Card. Suenens, relatore dello schema « *De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum* », ¹ che è all'ordine del giorno per questa sera.

Sono per questo presenti l'Em.mo Card. Cento e il Rev.mo Mons. Glorieux, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione dei laici, la quale con quella dottrinale costituisce la Commissione mista, incaricata di elaborare lo schema.

¹ Cf. pp. 483-504.

Il Card. Ottaviani ed il P. Tromp non sono presenti, perché lo schema non è stato ancora sottoposto al giudizio della loro Commissione. Infatti, anche a giudizio della Commissione dei laici, lo schema non è definitivo, ma è soltanto un abbozzo.

L'Em.mo Card. Suenens: Prima di tutto è da precisare che tra le due Commissioni non esiste dipendenza; trattasi di Commissione mista; quindi lo schema deve essere approvato dalla Commissione mista e non dalla teologica.

Quindi prosegue leggendo la sua relazione scritta.²

L'Em.mo Card. Suenens, letta la relazione, dà comunicazione di alcune osservazioni inviate dall'Em.mo Card. Spellman.³

L'Em.mo Card. Suenens risponde dicendo che della osservazione terrà conto la Commissione mista nella rielaborazione dello schema.

E circa l'altra proposta dello stesso Porporato relativa al *De relationibus inter Ecclesiam et Statum*,⁴ risponde che non se ne parlerà direttamente nello schema, ma « ex obliquo », nella parte che tratterà *de libertate religiosa*.

Terminata l'esposizione del relatore si apre la discussione, prendendo per primo la parola l'Em.mo Card. Presidente, il quale dice: Il titolo dovrebbe indicare che l'uomo è sempre figlio di Dio ed è indirizzato a Dio, in modo che si comprenda che il Concilio parla a tutti gli uomini e non soltanto ai cattolici.

L'Em.mo Card. Suenens: Il titolo dovrebbe esprimere il concetto della Chiesa « ad extra » e quindi si dovrebbe ritornare al primitivo titolo « De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno ».

La proposta è condivisa dal Card. Urbani.

L'Em.mo Card. Presidente: Certo il concetto della presenza della Chiesa nel mondo è da prendere in considerazione.

L'Em.mo Card. Cento: È bene però togliere la parola « efficaci ».

L'Ecc.mo Mons. Kempf: Si potrebbe inculcare il concetto di presenza e di luce della Chiesa nel mondo.

L'Em.mo Card. Presidente: Per il resto, i problemi trattati sembrano assai interessanti.

Quando si parla del celibato e del matrimonio sarebbe opportuno non far confronti, come è nello schema, p.e. al cap. III b.

Circa il cap. VI bisognerà uniformare il testo con quanto si dirà nella prossima Enciclica sulla pace, che sarà pubblicata probabilmente Giovedì Santo, con il titolo « Pacem in terris ».

² Cf. pp. 505-508.

³ Cf. adnexum I, pp. 516-517.

⁴ Cf. adnexum II, pp. 518-520.

L'Em.mo Card. Liénart: Concordo con le osservazioni del relatore; quanto al titolo si potrebbe avanzare il concetto del servizio della Chiesa per il mondo.

L'Em.mo Card. Spellman presenta le sue osservazioni scritte.⁵

L'Em.mo Card. Urbani: Si faccia presto a completare lo schema, che è molto importante, come quello sulla Chiesa.

L'Em.mo Card. Confalonieri: Come sta, lo schema non è ben fatto, anzi piuttosto mal fatto; si rielabori perciò e si completi in modo chiaro e preciso. Si trovi un titolo efficace; quello della presenza può essere preso in considerazione. Nella parte che tratta del problema economico e sociale, si potrebbe giustamente affermare il dovere che l'operaio ha di lavorare con coscienza, oltre ai diritti che gli competono. Per il resto in voto relatoris.

Soggiungerei una proposta generale, che è la seguente: siano preparati tutti gli *schemi* e inviati *insieme* ai Vescovi, in modo che — nel riceverli — i Padri Conciliari abbiano una visione completa.

L'Ecc.mo Mons. Felici: Ciò dipende dal lavoro delle Commissioni.

L'Em.mo Card. Doepfner: In voto relatoris.

Consentono con le proposte dell'Em.mo relatore gli Ecc.mi Mons. Felici, Villot, Krol, Morcillo, il quale ultimo però soggiunge: Se lo schema è diretto a *tutti* gli uomini, deve essere redatto in modo che sia *valido* per tutti e non soltanto per i cristiani o per i cattolici.

L'Em.mo Card. Suenens: Per la rielaborazione dello schema potrà essere utile la collaborazione di laici qualificati.

L'Em.mo Card. Cento: Se si tratta di consultarli soltanto, nessuna difficoltà; ma se si intendesse farli partecipare alle sedute, desidererei essere autorizzato.

L'Em.mo Card. Cicognani: Non devono partecipare alle sedute; basta consultarli.

L'Em.mo Card. Confalonieri: Potrebbero essere nominati periti e quindi partecipare alle sedute della Commissione.

L'Em.mo Card. Cento: Non periti, ma — al più — esperti.

L'Ecc.mo Mons. Felici: Sarà bene sentire in proposito il Santo Padre, il quale fu informato tempo fa del problema, manifestando il suo pensiero favorevole soltanto per la consultazione.

⁵ Cf. adnexum II, pp. 518-520.

Su proposta dell'Em.mo Card. Presidente si stabilisce intanto che ai laici consultati va dato un compenso per l'opera che prestano.

Non vengono fatte altre osservazioni e proposte sullo schema.

Si passa perciò all'esame delle proposte sull'ufficio stampa, poste all'ordine del giorno su richiesta del Segretario Generale.

L'Em.mo Card. Presidente dà la parola all'Ecc.mo Mons. Felici, il quale fa le sue comunicazioni.⁶

L'Em.mo Card. *Presidente*: Escludo la tribuna per i giornalisti e sarei favorevole alla soluzione terza, di incaricare cioè uno o più Padri, perché nella sala stampa del Concilio illustrino tutti i giorni il notiziario a tutti i giornalisti, ricorrendo anche alle traduzioni simultanee.

L'Em.mo Card. *Liénart* si pronuncia per la proposta seconda, di incaricare cioè per ogni gruppo linguistico uno o più Padri che quotidianamente spieghino ai propri giornalisti il notiziario dell'Ufficio Stampa.

L'Em.mo Card. *Urbani*: Il segreto non può essere osservato come si intendeva all'inizio del Concilio; bisogna pur comprendere le esigenze della stampa e le necessità che l'opinione pubblica manifesta di essere informata. Ogni giorno deve essere fatto il riassunto di tutti gli interventi e portato a conoscenza del pubblico, secondo quanto contemplato nella proposta n. 2 del pro-memoria.

Un Padre Conciliare dovrà assumersi la responsabilità dei notiziari.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: Il segreto no, ma riserbo sì; non far entrare in aula i giornalisti; si continui a dare il comunicato ufficiale ogni giorno, a termine delle sedute, come emesso dalla Segreteria Generale del Concilio; quindi nella sala stampa si dia un commento autorizzato, uno per tutti, a voce, e molto diffuso. Nel notiziario quotidiano siano evitati i nomi dei Padri intervenuti nel dibattito.

L'Em.mo Card. *Cento*: Si dia un solo commento ampio.

L'Em.mo Card. *Doepfner*: Sono favorevole al terzo punto; nel notiziario quotidiano non si mettano i nomi; vi si riferisca la sostanza degli interventi.

L'Em.mo Card. *Suenens*: Sono d'accordo e favorevole alla combinazione dei punti nn. 2 e 3.

Di questo stesso parere si dicono gli Ecc.mi Krol, Villot, Kempf e Morcillo.

L'Ecc.mo Kempf legge alcune sue proposte.⁷

⁶ Cf. pp. 508-511.

⁷ Cf. adnexum III, pp. 520-521.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: La Segreteria Generale prenda atto di quanto è stato qui detto e procuri di tirare le conclusioni, da sottoporre all'esame della Commissione nella prossima sessione.

Si concorda per il giorno 4 giugno l'inizio della terza sessione della Commissione.

L'Em.mo Card. *Urbani* fa proposte sul modo con cui i Padri Conciliari dovrebbero inviare le osservazioni scritte sugli schemi mandati loro in esame.

Si concorda che di ciò si parlerà nella prossima sessione.

L'Em.mo Card. *Urbani* propone di far parlare in Concilio anche i Periti, affinché non siano dei semplici osservatori.

L'Ecc.mo Mons. *Felici*: Parlano nelle Commissioni, — e tramite i Vescovi — a volte anche in Concilio.

L'Em.mo Card. *Presidente*: Ed è sufficiente.
Su ciò tutti concordano.

L'Ecc.mo Mons. *Felici*: C'è la questione se convenga annoverare tra i Padri Conciliari anche i Prefetti Apostolici.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: Bisogna parlarne al Santo Padre, il quale potrebbe concederlo per privilegio.

La maggioranza però si esprime in senso sfavorevole.

Esaurito il programma di lavoro, come stabilito sull'ordine del giorno, l'Em.mo Card. *Presidente* dichiara chiusa la seduta e la sessione.

Fatta la consueta preghiera di rito, la riunione viene subito sciolta.

29 marzo 1963, ore 19,45.

ADNEXUM I

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

die 13 februarii 1963

Em.me ac Rev.me Domine,

Exemplaribus receptis materiarum ad singulas Commissiones Conciliares relatarum a Commissione de Concilii Laboribus Coordinandis, dubium molestum oritur de sorte schematis Constitutionis De Casta Vita Christia-

norum (Prius: de castitate, virginitate, matrimonio, familia) de quo nuper relationem feci.

Cum res tractatae maximi momenti sint, vix intelligitur cur fere nihil ex supradicto schemate a Commissione Theologica parato superesse videatur. Nihil omnino invenio sive de origine et dignitate sexuum sive de castitate solutorum etsi pastores animarum castitatem inter solutos ut problema summe pastorale agnoscant. Etiam mirum est ut materia de castitate et pudicitia tractetur (et dein supprimatur) tamquam Caput VI in schemate De Ordine Morali cum iam Commissio Praeparatoria Centralis illud Cap. VI a schemate De Ordine Morali amoverit et schemati De Virginitate, Matrimonio, Familia totam quaestionem de castitate adiunxerit.

De matrimonio et familia adest tantum caput de matrimonio, familia, et de problemate demographico in novo schemate De Ordine Internationali ubi sine dubio matrimonium et familia tractabuntur solummodo ut institutiones sociales ad bonum commune pertinentes. In schemate De Matrimonii Sacramento a Commissione de Disciplina Sacramentorum revisendo, quaedam principia generaliora tradentur sed natura et fines matrimonii atque ordo inter finem primum et fines secundarios, res sat fundamentales, nulli tractabuntur. Immo ne verbum quidem dicetur, uti nunc apparet, de divortio civili quod hodie est summum malum tum sociale tum morale.

Attentis praesertim conditionibus hodiernae vitae in quibus fideles necessario versantur et de quibus omnes non solum fideles sed etiam alii expectant a Concilio verbum doctrinale simul ac pastorale, huiusmodi praetermissio totius schematis fere incredibilis evadit. Multum mihi gratum erit si Eminentia Tua aliquam enodationem ad dubium solvendum dare vult.

Praeterea mox ad Eminentiam Tuam transmittam animadversiones de aliis schematibus reformandis et enucleandis a Commissionibus propriis.

Tibi igitur de humanitate tua gratias plurimas ago, atque opportunitatem libenter nanciscor, ut me ea qua par est observantia profitear

Eminentiae Tuae Reverendissimae,
dev. mum ac hum. mum servum

✠ F. Cardinalem SPELLMAN

Em.mo ac Rev.mo D.no D. Hamleto Ioanni Cardinali CICOGNANI
Praesidi Comm. de Concilii Laboribus Coordinandis

Ne tempus perdamus mittuntur exemplaria Em.mis ac Rev.mis D. Membris Commissionis.

EXC.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

23 febbraio 1963

Prot. N. 71/63 LC

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico di Sua Eminenza Reverendissima il Card. Presidente mi onoro informarLa che le questioni, indicate dall'Eminenza Vostra Reverendissima nella pregiata nota del 13 febbraio corrente, saranno trattate con la enunciazione dei principi generali nello schema che esporrà la dottrina matrimoniale.

Chino al bacio della sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo

✠ PERICLE FELICI, *segr. gen.*

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Card. Francesco SPELLMAN

ADNEXUM II

EM.MUS FRANCISCUS CARD. SPELLMAN

ANIMADVERSIONES
DE ECCLESIAE PRINCIPIIS ET ACTIONE
AD BONUM SOCIETATIS PROMOVENDUM

In materia difficilior et sat involuta, permulta intuitu praesertim finis Concilii pastoralis valde placent. Procul dubio res hic tractatae bono Ecclesiae et profectui omnium populorum multum favent. Habemus tamen ali-

quas observationes de rebus in schemate contentis, immo et rebus sat magni momenti quae in schemate non inveniuntur.

Ad Caput I, n. 24 [*De conscientia morali*]. En verba: « Omne quod non est ex fide peccatum est (Rom. 14, 23). Hoc principium valet etiam cum persona humana, inculpabiliter, circa ipsum ordinem moralem invincibiliter erret ». Quaeritur utrum sententia sic posita sit omnino clara. Forsitan, saltem ut mihi videtur, lector ex his verbis conclusionem totaliter oppositam conclusioni intentae eruere possit.

Ad Caput III. [*De matrimonio, familia et de problemate demographico*]. Quaeritur imprimis curnam in titulo verba « et de problemate demographico » ponantur cum ipsum problema demographicum in Capite VI sub n. 10 tractetur.

Ad n. 1 b [*Castitatis virtus*]. Pastores animarum castitatem praesertim inter solutos ut problema summe pastorale agnoscunt. Ideoque mirum est in schemate solum quaedam principia generaliora tradi etiam dum aliae res, quae non eiusdem momenti sint, modo pleniore tractantur. Attentis praesertim conditionibus hodiernae vitae in quibus omnes necessario versantur, omnes non solum fideles sed etiam alii exspectant a Concilio verbum doctrinale et pastorale modo sat completo elaboratum.

Ad n. 2 c [*Coelibatus praestantia*]. En verba: « attamen, consideratis peculiaribus circumstantiis, status coniugalis commendabilior esse potest ». Hodie non desunt qui, propter miras suas opiniones, haec verba pervertere contra praestantiam hodiernam status coelibatus facile praesumere possint. Melius forsitan substituatur « singulorum » loco « peculiaribus ».

Ad Cap. IV [*De cultura et progressu*]. Hoc caput schematis, mea opinione, modo adhuc brevior tractari potest. Non dubium est quin huiusmodi caput habere debeamus sed non est cur ultra principia brevia et generaliora progrediamur.

Duae animadversiones circa materias in schemate non inventas adhuc restant.

1. [*De relationibus inter Ecclesiam et Statum*]. Finis pastoralis et universalis Concilii Vaticani II nos urget ut Patrum Concilii disceptationi proponantur saltem principia generalia de relationibus inter Ecclesiam et Statum. Locus aptus in praesenti schemate invenitur. Fortasse non est locus aptissimus sed quaeritur ubinam sit talis locus aptissimus. In propositionibus Commissionis de Concilii laboribus coordinandis die 30 ianuarii 1963 Commissionibus Conciliaribus missis, supprimitur ex toto Cap. IX actualis schematis de Ecclesia in quo actum est de relationibus inter Ecclesiam et Statum. Et bene supprimitur quia tractatio in illo Capite non multum placuit. Proponebatur non tantum ut istud caput ex schemate De Ecclesia supprimatur sed etiam ut reelaboretur cum schemate Secretariatus pro unitate. Nunc iterum quaeritur utrum de facto huiusmodi reelaboratio praeparetur.

2. [*De libertate seu tolerantia religiosa*]. Fere eadem quaestio oritur de sorte schematis « *De tolerantia religiosa* ». Propter finem pastorem Concilii et propter expectationem multorum tum Catholicorum tum acatholicorum etiam haec quaestio accurate consideranda sit. Sed iterum quaeritur ubi nam talis consideratio inveniatur et quando illam videre possimus. Cum in praesenti schemate aliqua de libertate civili ponantur, fortasse etiam aliqua de libertate religiosa hic poni possunt.

ADNEXUM III

Exc.MUS VILLELMUS KEMPF

ANIMADVERSIONES DE NUNTIIS DANDIS

1. Pro praxi propono, ut immediate in fine uniuscuiusque Congregationis Generalis isti 7 « capi gruppo » *conficiant in labore communi* « Il Notiziario quotidiano », et quidem ad mentem ultimae paragraphi in Pro-Memoria sub responsabilitate alicuius Patris Conciliaris, qui « potrebbe essere un membro della Segreteria Generale ».

2. Pater iste Conciliaris posset adiuvari ab aliquibus episcopis diversarum nationum, qui sumantur ex iis, qui in conferentiis nationalibus episcoporum referunt de rebus « publicisticis » vel qui adlaboraverunt in praeparando schemate « *De instrumentis communicationis socialis* ».

Coetus iste episcopalis posset delineare et « perfectionare » modum procedendi pro « I capi gruppo linguistici » et dubia solvere, si forte talia passim oriuntur.

3. Iournalistis stampae quotidianae liceat una vel altera vice — sed nullo modo generatim — praesentes esse in Aula, ut efforment sibi impressionem personalem, quonam modo Concilium procedit in labore suo.

Salvo meliore iudicio liceat, quae sequuntur, exponere quoad caput IV « Possibili soluzioni per il futuro » in « *Pro-Memoria sull'Ufficio Stampa* » nobis tradita:

Septem isti sacerdotes, partim Antistites Urbani, qui in Pro-Memoria supradicta nominantur « I capi gruppo linguistici » et quibus in pag. 2 attestatur « I capi gruppo hanno svolto un'attività intensa e molto apprezzata », in statu suo iuridico *aequiparentur theologis* « *Peritis* ».

Ratio haec est: Isti 7 sacerdotes nec se considerent nec habeantur tamquam « giornalisti », sed potius tamquam « impiegati del Concilio », quippe quia funguntur munere quodam moderatorum pro iournalistis, praebendo eis materiam pro labore suo.

Funguntur igitur munere isto apostolico maximi momenti, de quo lucide disseruit Exc.mus Archiepiscopus Stourm in relatione sua conciliari « De instrumentis communicationis socialis ».

Indigent fiducia tum a parte Patrum Conciliarium tum a parte iournalistarum.

ANNOTATIO

Post disceptationem a commissione de Concilii laboribus coordinandis in secunda sessione peractam, competentes commissiones conciliares schemata emendaverunt, quae typis edita sunt atque *ex Rescripto* diei 22 aprilis 1963 ad Patres missa sunt.

1. *Schema constitutionis de sacrorum alumnis formandis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 20; in *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. III, pars VII, Typis Polyglottis Vaticanis 1975, pp. 793 ss.

2. *Schema constitutionis de scholis catholicis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 32; in *Acta Synodalia...*, vol. III, pars VIII, Typis Polyglottis Vaticanis 1976, pp. 953 ss.

3. *Schema decreti de clericis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 28; in *Acta Synodalia...*, vol. III, pars IV, Typis Polyglottis Vaticanis 1974, pp. 825 ss.

4. *Schema decreti de apostolatu laicorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 48; in *Acta Synodalia...*, vol. III, pars IV, pp. 669 ss.

5. *Schema decreti de episcopis ac de dioecesium regimine*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 40; in *Acta Synodalia...*, vol. II, pars IV, Typis Polyglottis Vaticanis 1972, pp. 364 ss.

6. *Schema decreti de cura animarum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 126; in *Acta Synodalia...*, vol. II, pars IV, pp. 751 ss.

7. *Schema constitutionis de statibus perfectionis acquirendae*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 40; in *Acta Synodalia...*, vol. III, pars VIII, Typis Polyglottis Vaticanis 1975, pp. 751 ss.

8. *Schema decreti de Ecclesiis Orientalibus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 20; in *Acta Synodalia...*, vol. III, pars V, Typis Polyglottis Vaticanis 1975, pp. 743 ss.

9. *Schema constitutionis dogmaticae de divina revelatione*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 16; in *Acta Synodalia...*, vol. III, pars III, Typis Polyglottis Vaticanis 1974, pp. 782 ss.

10. *Schema constitutionis dogmaticae de Ecclesia. Pars I*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 48; in *Acta Synodalia...*, vol. II, pars I, Typis Polyglottis Vaticanis 1971, pp. 215 ss.

11. *Schema decreti de Oecumenismo*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 28; in *Acta Synodalia...*, vol. II, pars V, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, pp. 412 ss.

SESSIO TERTIA

(3-4 Iulii 1963)

DOCUMENTA

1

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Roma, 20 maggio 1963

Prot. N. 127-137/63 LC

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Mi reco a premura comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima che con il prossimo 4 giugno, alle ore 17,30, la nostra Commissione riprenderà i suoi lavori collegiali con l'esame delle questioni all'ordine del giorno, qui unito.¹

Le accludo per ora gli schemi « De Missionibus » e « De Sacramento Matrimonii », le proposte sul modo di regolare le discussioni nelle Congregazioni Generali e un progetto per migliorare i servizi di informazione sul Concilio, assicurando l'Eminenza Vostra che i due rimanenti schemi saranno inviati non appena le rispettive Commissioni li avranno consegnati.

Profitto volentieri della circostanza, per baciarLe umilissimamente le Mani e confermarmi con sensi di profonda venerazione

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
Umil.mo Dev.mo Obbl.mo Servitor Vero
AMLETO GIOVANNI Card. CICOGNANI

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri della Commissione
« De Concilii laboribus coordinandis »

¹ Tum deinde sessio translata fuit propter Summi Pontificis Ioannis XXIII mortem.

2

Exc.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

E Civitate Vaticana, die 25 giugno 1963

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 142-150/63 LC

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico di Sua Eminenza Reverendissima il Card. Presidente, mi onoro comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima che le riunioni della Commissione di coordinamento dei lavori del Concilio avranno inizio alle ore 18 di mercoledì 3 luglio prossimo, con l'esame delle questioni all'ordine del giorno, qui unito.

Unisco copia dello schema « De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno ».

Chino al bacio della sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione, mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo

PERICLE FELICI, *sagr. gen.*

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri della Commissione
« De Concilii laboribus coordinandis »

ADNEXUM

ORDINE DEL GIORNO

della terza sessione della Commissione di coordinamento dei lavori
del Concilio, con inizio mercoledì 3 luglio 1963, ore 18

- I. Esame dello schema *De Missionibus*.
Relatore: l'Em.mo e Rev.mo Signor Card. Carlo Confalonieri.
- II. Esame dello schema *De Matrimonii Sacramento*.
Relatore: l'Em.mo e Rev.mo Signor Card. Giovanni Urbani.

- III. Esame di alcune proposte sul modo di regolare le discussioni nelle Congregazioni Generali.
Relatore: l'Ecc.mo Segretario Generale del Concilio.
- IV. Esame del progetto per migliorare i servizi di informazione sul Concilio.
Relatore: l'Ecc.mo Segretario Generale del Concilio.
- V. Esame dello schema *De Ecclesia* (parte seconda).
Relatore: l'Em.mo e Rev.mo Signor Cardinale Giuseppe L. Suenens.
- VI. Esame dello schema *De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno*.
Relatore: l'Em.mo e Rev.mo Signor Card. Giuseppe L. Suenens.

CONGREGATIO I

(3 Iulii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema Decreti * DE MISSIONIBUS

PROOEMIUM

Sacrosancta Vaticana Synodus, proprii muneris vitam Ecclesiae ubique promovendi plene conscia, suum ducit de Missionibus agere, quae praesertim ultimis hisce annis haud parum profecerunt, uti clare apparet ex constituta Episcopali Hierarchia fere in omnibus Missionum territoriis. Ut enim novellae ecclesiae, in dies crescentes, proprio clero propriisque opibus et instrumentis alantur, Seminaria pro clero saeculari et regulari, necnon scholae superiores et, ubi fieri potest, universitates eriguntur, atque in dies fidelibus maiores in ipso apostolatu Ecclesiae partes tribuuntur.

At non pauca novellis Ecclesiis missionalibus hodie obstaculo sunt: numerus sacerdotum, tum exterorum tum autochthonorum, omnino insufficiens est ad evangelizationem sustinendam et promovendam, dum opinionationes atheismi et materialismi audacior semper vi diffunduntur ac divulgantur et insuper scissiones inter christianos pravo exemplo infideles offendunt. Subsidia ipsa, quibus activitas missionaria adjuvatur, praesertim si comparentur cum necessitatibus materialibus nonnullorum populorum et cum opibus, quibus partes adversae utuntur, imparia prorsus videntur.

Plura vero incremento novellarum Ecclesiarum favent, scilicet celeritas itinerum, quae commercia inter dissitas gentes faciliora efficiunt; vis atque efficacia instrumentorum communicationis socialis, quae, recte adhibita, magnum influxum in bonum animarum exercere possunt; voluntas denique populorum qui, libertate politica nuper adepta, propriam culturam evolvere satagunt.

Quapropter, hoc Sacrosanctum Concilium principiis generalibus circa originem et finem missionis praemissis, declarare et decernere exoptat quae tum sacrum ministerium in missionibus tum cooperationem pro missionibus fovere possint.

* Textus ab em.mo card. Agagianian, praeside commissionis de Missionibus, ad em.mum card. Cicognani missus est litteris 6 aprilis 1963 (Prot. n. 93/63).

Pars Prima

DE IPSIS SACRIS MISSIONIBUS

Caput I

DE PRINCIPIIS GENERALIBUS MISSIONUM

1. (*De origine missionis*). Deus in sua caritate infinita hominem salvare eumque post originale peccatum redimere cupiens misit in mundum Filium suum Iesum Christum, plenum gratiae et veritatis,¹ ut de eius plenitudine omnes accipere possent.² Christus autem, ut opus redemptionis a se patratum perenne redderet, illudque ad omnes homines extenderet, Ecclesiam in Apostolis instituit, quibus, promisso Spiritu Sancto, qui eos doceret omnem veritatem,³ post suam resurrectionem dedit mandatum Evangelium salutis in toto orbe praedicandi: « Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur ».⁴

2. (*De fundamentis missionis*). Fidelitate igitur erga hoc divinum mandatum necnon caritate erga suum Fundatorem hominesque ab Eo redemptos, Ecclesia tenetur Evangelium ad omnes gentes « a Ierusalem usque ad fines terrae »⁵ praedicare, ut omnes ad fidem sine qua « impossibile est placere Deo »⁶ perveniant, et per fidem vitam, quam Christus in terram attulit, habeant et abundantius habeant.⁷ Quod quidem Apostolus Paulus aptissime hisce verbis extulit: « Vae mihi si non evangelizavero ».⁸

Praedicando autem Evangelium ad omnes gentes, Ecclesia non solum mandato Christi obsequitur, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire,⁹ neque tantum caritati erga Ipsum satisfacit, sed etiam perficit ac manifestat suam catholicitatem. Est autem evangelizatio medium quo gentes ad Ecclesiam vocantur et in Ecclesiam generantur, cum Paulus dicat: « Nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui »:¹⁰ est medium per quod ipsa Ecclesia, ut mysticum Corpus Christi, crescit sibi aggregando nova membra.¹¹

3. (*De fine missionis*). Praedicatio ergo Evangelii in toto mundo ad salutem omnium gentium et exinde constitutio ecclesiarum localium ita cohaerent cum natura ecclesiae, ut ipsa sine supradicto officio concipi omnino nequeat. Non enim ad aliud nata est Ecclesia, nisi ut, regno Christi ubique terrarum dilatando et universos homines salutaris redemptionis participes efficiendo, « plenitudinem Christi »¹² perficiat.

Etsi ergo omnibus compertum sit, gratiam Dei homines a Christo redemptos, etiamsi Evangelium non audierint, dummodo bonae sint voluntatis, ad fidem et salutem ducere posse, via tamen ordinaria fidei et salutis, quae voluntati Dei respondet, manet praedicatio Ecclesiae, iuxta illud Apostoli: « Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi ».¹³

4. (*De proprietatibus missionis*). Ex dictis patet Ecclesiam sua activitate mis-

sionaria nec finem politicum intendere, nec culturalem aut oeconomicum, sed stricte religiosum et supernaturalem. Eius est praedicare Evangelium, quod est « virtus Dei in salutem omni credenti », ¹⁴ ad homines omnium temporum et locorum, absque ulla distinctione stirpis, culturae et conditionis socialis. In ea enim « non est iudaeus neque graecus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina, sed omnes unum sunt in Christo ». ¹⁵ Instrumenta proinde, quae in hoc opere parando adhibet, ea sunt quae Christus illi dedit, scilicet gratia et veritas. Regnum ergo, quod ipsa aedificare intendit, est Regnum Christi, quod est regnum veritatis et vitae, regnum sanctitatis et gratiae, regnum iustitiae, amoris et pacis. ¹⁶

Per hanc praedicationem Evangelii Ecclesia partem suam afferre intendit ad solutionem problematum generis humani, ipso problemate sociali non excluso, quod tam graviter homines nostri temporis angit. Nam praedicans Regnum Dei, quod a Christo comparatur fermento, totam massam penetranti, ¹⁷ et legem caritatis inter homines diffundens, illas animarum dispositiones gignit, quae progressum socialem vere foveant et in iustitia evolvunt. Quoad humanas culturas autem Ecclesia declarat se non esse alligatam alicui peculiari culturae, quam in toto mundo instaurare intenderet. Omnia bona et vera quae in quacumque cultura inveniuntur, ipsa recipit et spiritu Evangelii vivificat, nihil aliud desiderans quam omnia in Christo instaurare, ut sit Ipse in omnibus primatum habens. ¹⁸

5. (*De subiecto mandati missionarii*). Hoc mandatum Evangelium nuntiandi tenet in primis Romanum Pontificem, cui Christus suum gregem pascendum commisit ¹⁹ et, cum ipso, totum etiam Collegium Episcoporum: siquidem non uni Petro, sed omnibus Apostolis, quorum in locum Episcopi succedunt, praecepit Christus evangelizare omnes gentes. ²⁰ Deessent igitur Episcopi suo muneri si non pro viribus in evangelizationem infidelium adlaborarent. Hoc denique officium tenet omnes qui mandatum evangelizationis a Sacra Hierarchia receperunt. Ceteri vero, sive clerici, sive laici, ut membra corporis Christi, et ipsi tenentur suam operam conferre in idem opus evangelizationis.

NOTAE

¹ Io. 1, 14.

² Io. 1, 16.

³ Io. 16, 13.

⁴ Mc. 16, 15-16; Mt. 28, 19-20.

⁵ Act. 1, 8.

⁶ Heb. 11, 6.

⁷ Io. 10, 10.

⁸ 1 Cor. 9, 16.

⁹ 1 Tim. 2, 4.

¹⁰ 1 Cor. 4, 15.

¹¹ Cf. Act. 4, 4.

¹² Eph. 4, 13.

¹³ Rom. 10, 17.

¹⁴ Rom. 1, 16.

¹⁵ Gal. 3, 28.

¹⁶ Praef. Christi Regis.

¹⁷ Mt. 13, 33.

¹⁸ Col. 1, 18.

¹⁹ Io. 21, 15-17.

²⁰ Mt. 28, 18-20.

Caput II

DE SACRO MINISTERIO IN MISSIONIBUS

Articulus primus

DE APOSTOLATU CLERI MISSIONALIS

I. In genere

1. (*Spiritus evangelicus*). « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ».¹ Ea speciosa luce circumfusus coram Deo et coram hominibus apparet Apostolatus cleri missionalis, qui regnum Dei ubique provehit et pacem Christi hominibus annuntiat.

Apostolatus igitur cleri missionalis vestigium Christi prosequitur et spiritum evangelicum manifestat in suis operibus. Caritas, qua verus pastor animarum dignoscitur,² in omnibus Evangelii praeconibus effulgeat oportet ut sacerdotes autochthoni parati sint vel vitae iacturam pro tribulis civibusve suis facere³ et sacerdotes exteri populum sui apostolatus sincero amore fraterno amplectantur.

Clerum autochthonum insuper, ut speratos fructus afferat, necesse est bene conformare et fingere ut ad omnia munera ecclesiastica magis atque magis evadat idoneus.⁴

Vitae communis forma quaedam servetur pro sacerdotibus saecularibus ut mutua auxilia sibi invicem adferre valeant.

Instituta perfectionis sua membra autochthona plena formatione erudire sategant ut ipsi genti suae magistri ad vitam perfectionis esse possint. Nova autem instituta perfectionis indoli ac conditioni gentibus terrae missionum accommodata foveantur ubique.

2. (*Alias oves adducere*). In curis pastoralibus clerus missionalis ante mentis oculos habeat oportet immensam esse hominum multitudinem quae lucem evangelii nondum accepit et in auribus sentiat semper resonare gemitum Christi; « et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere ».⁵ Ideoque ipse omnibus viribus illas oves ad ovile Christi adducere enitatur.

Praedicatio vero ad infideles aptari debet menti et condicioni audientium ut rudes et eruditi gentium nuntium evangelii facilius intelligant. Moderna media communicationis socialis, quae diffusionem evangelii latius et profundius perficere valent, diligenter adhibeantur.⁶

3. (*Vita abundantius habeatur*). Praeterire non potest clerus missionalis vitam religiosam fidelium efformare et consolidare ut Christus in ipsis efformetur⁷ eiusque vita abundantius habeatur.⁸

Catechetica instructio post baptismum nunquam ommittatur. Si ob penuriam sacerdotum haec fieri difficile evadat, auxilium idoneorum laicorum adhibeatur.

Vita spiritualis neophytorum a statu rudimentali ad statum perfectiorem provehere oportet cum apta educatione ad vitam supernaturalem.

4. (*Coordinentur labores*). Ut facilius atque efficacius apostolatus missionalis fruges adferre valeat, coordinatio laborum necessaria habetur.

Inter Ordinarios locorum eiusdem regionis coordinatio instituatur ope Conferentiae Episcopalis et Conferentiae Superiorum religiosorum, ut collatis viribus opera communia curentur et quaedam uniformitas in disciplina clericorum et fidelium servetur.

Inter clerum saecularem et clerum religiosum eiusdem dioecesis coordinatio apostolatus fieri debet ita ut uterque clerus unum clerum dioecesanum efficiat et sub ductu Episcopi opus missionale navet.⁹

II. In particulari

1. (*De Ordine diaconatus in Missionibus restaurando*). Quia aequum non est Episcopos et sacerdotes relinquere verbum Dei et ministrare mensis¹⁰ et quia in missionibus non pauci inveniuntur viri boni testimonii, pleni Spiritu Sancto et sapientia,¹¹ Sancta Synodus decernit aptam instaurationem Ordinis diaconatus stabilis.¹²

2. (*De « Commissione » circumscriptionum et operum institutis perfectionis*). Licet missionarii ad illud contendant necesse est, extremam veluti ad metam, ut Ecclesia apud alios populos firmiter constabiliatur, eiusdemque propria ex indigenis delecta tribuatur Hierarchia,¹³ non raro evenit ut in sacrarum expeditionum territoriis universus qui illic versatur clerus, non excepto Antistite, alicui Instituto perfectionis adscriptus sit. Neve autemet quisquam id prorsus extra ordinem suamque normam esse cum clerus esse possit sive saecularis sive regularis: ius enim divinum nec alteri alterum praeponit, neque alterutrum emovet.

Fructus vero uberrimi, qui in non paucis Missionibus colliguntur, plerumque debentur missionariis Institutorum perfectionis et utilitatem « commissionis » luculenter demonstrant.

Hanc ob causam, Sancta Synodus decernit:

1. Ut gentes facilius et citius ad fidem convertantur, Sancta Synodus vehementer exoptat ut plura adhuc Instituta perfectionis partem assumant in fide propaganda, quibus Institutis committi poterunt territoria, ad nutum Sanctae Sedis, sicut iam a pluribus annis fieri solet, vel concredi poterunt sive partes circumscriptionum ecclesiasticarum sive determinata opera.

2. In omnibus Missionibus, Institutis perfectionis commissis, sacerdotes saeculares ad quaelibet officia ecclesiastica nominari possunt.

3. (*De autonomia religiosorum*). Cum autonomia quaedam sit omnino necessaria religiosis sive in terris antiquae christianitatis ut possint adire et adiuvere

Missiones, sive in ipsis Missionibus ut solida vita religiosa instaurari possit atque ut religiosi autochthones efformari queant. Sancta Synodus decernit:

1. Pro bono Missionum quaedam independentia religiosorum a iurisdictione Ordinarii loci retineatur et cum necessitatibus ministerii pastoralis componatur.

2. Salvis normis iuridicis, quae auxilium religiosorum regunt sub auctoritate Ordinarii loci in diversis territoriis Missionum praestandum, pro cooperatione missionali inter diversa Instituta perfectionis promovenda, instituantur « Conferentiae Superiorum » congruentes.

Articulus secundus

DE APOSTOLATU LAICORUM

Christifideles, utpote membra Corporis Mystici Christi, ita inter se intime connectuntur, ut Fidei donum vitaeque gratiae, mutuo ope, crescant ad ampliorem aedificationem totius Corporis « in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi ».¹⁴ Integra enim Ecclesiae constitutio postulat ut non modo variis Hierarchiae gradibus constet, sed etiam laicorum ordine, ideoque necesse est ut per eos omnes salutariter operetur.¹⁵

Mandatum vero Domini annuntiandi Evangelium,¹⁶ Apostolis iniunctum, procul dubio et in laicos redundat. Sunt enim laici « genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis ».¹⁷ Reapse inde a prisca aetate per saeculorum decursum, christifideles Episcopis ceteroque clero adiutricem navarunt operam, quo facilius ac maiore cum efficacitate christiana praecepta de re religiosa ac sociali ad rem deducerentur.¹⁸ Quod, nostris temporibus, eo magis urgens apparet, quo rerum conditiones magis implexae videntur.

Quodsi munus apostolatus incumbit omnibus christifidelibus qui in toto sunt orbe terrarum, peculiari sane ratione inculcandum est idem munus laicis in regionibus Missionalium opera excolendis, iuxta illud S. Petri: « Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut... ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum ».¹⁹

Ad novas igitur christianorum communitates quod attinet, Sancta Synodus Vaticana II plane cognoscit haud satis esse homines ad catholicam religionem convertere, eosque, lustrali aqua expiatis, ingenti numero in Ecclesiae album referre; sed etiam omnino opus est eos aptos efficere ad incepta illa pro sua cuiusque facultate suscipienda, quae conferre possint ad praesens et futurum Ecclesiae bonum atque incrementum. Quare sequentes statuit normas:

1. (*Catechistae*). Catechistarum autochthonum in missionibus opera, ministerio verbi curaeque animarum intime consociata, quam necessaria quamque frugifera semper exstiterit, tota historia missionum demonstrat, eorumque munus tamquam praestantissimum apostolatus laicorum exemplum laudaverunt Summi Pontifices.

2. Cum scholae ad formationem catechistarum in ipsis missionibus tam necessariae hodie evaserint, hortatur Concilium omnes ad quos spectat, ut huiusmodi scholas instituere curent, ubi simul cum formatione in fervida vita christiana, tradatur profundior de doctrina catholica instructio.

3. (*Laude commendantur laici qui in missionibus operam conferunt*). S. Concilii Patres magnopere laudant laicos viros ac mulieres qui nobili missionali operi se vocari noverint, atque ut eidem divinae invitationi generoso animo respondeant eos exhortantur. Eisdem, si casus ferat, Pastorum communitatisque christianae sollicitae curae enixe commendant, ut labore in Missione demisso, facile possint suam pristinam professionem et positionem in communitate recuperare.

4. (*De assistentia spirituali necnon de sustentatione laicorum missionarium*). Superiores missionum solliciti curent ut isti adiutores laici spiritualibus auxiliis adiuventur et a sacerdotibus imprimis roorentur ut fratres ad idem opus missi; pariter curent ut eisdem, qui in quacumque apostolatus forma totos se missioni devotent, aequa omnino et digna provideatur sustentatio, — praesertim vero iis, qui familia sunt donati —, ut possint libere ad munus susceptum se applicare.

5. (*Institutiones apostolicae laicorum erigendae*). Cum Ecclesia non possit dici plene condita in aliqua gente nisi integra eius structura ibi constituatur, quae non modo variis Hierarchiae gradibus constat, verum etiam laicorum ordine, omnino opus est in missionibus erigere ac fovere omnia necessaria instituta pro apostolatu, educatione aliisque operibus caritativis, imprimis vero Actionem Catholicam, necnon consociationes operariorum, agricolarum aliarumve professionum, prout casus ferat et necessaria accommodatione facta ad conditiones loci et populi.²⁰

6. Meminerint christifideles etiam autochthones honorificae suae partis in aedificanda Ecclesia Christi in gente sua, et assuescant generoso animo sustentare opibus suis Ecclesiam, pastorem, instituta, quantum media sua sinant.²¹

7. (*Fideles solliciti sint de Republica et cultura sua*). Ius et officium civium est in bonum reipublicae adlaborare et in eius gerendis negotiis activam partem assumere. Unde christianae communitates quam maturissime et impensissime curent oportet, ut viros ad publicam rem in sua cuiusque terra pro communi ipsius bono gerendam praeparent, qui non solum credita sibi officia et opera cum laude exsequantur, sed etiam vita sua vere christiana, Ecclesiae, cuius beneficio renati sunt, honorem adiungant.²²

8. Pari modo, christifideles non solum non negligant, sed impensissime colant culturam, artes et laudabiles consuetudines suae gentis, immo christianum spiritum eis infundendo eas provehant ad talem pulchritudinis apicem ad qualem fortasse nunquam pervenerant.²³

NOTAE

¹ Rom. 10, 15 - Is. 52, 7.

² Io. 10, 11-12.

³ PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*: A.A.S. 18 (1926) 76.

⁴ BENEDICTUS XV, *Maximum Illud*: A.A.S. 11 (1919) 445.

⁵ Io. 10, 16; PIUS XII, *Evangelii Praecones*: A.A.S. 43 (1951) 505.

⁶ PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957) 233.

⁷ Gal. 4, 19.

⁸ Io. 10, 10.

⁹ IOANNES XXIII, *Allocutio* die 15 nov. 1960: A.A.S. 52 (1960) 964-966.

¹⁰ *Act.* 6, 2.

¹¹ *Act.* 6, 3.

¹² Ex 1500 Exc.mis Praesulibus Ecclesiae Catholicae qui vota pro Concilio apparando porrexerant, 341 de Diaconatu sermonem fecerunt, e quibus 329, id est moraliter omnes *favent* institutioni diaconatus independentis et permanentis, quorum iterum 222 formam « coniugatam » status diaconalis acceptarent. Maior quidem pars votorum diaconatui huiusmodi faventium e terris *extra* Europam proveniunt ubi maior simul habetur cooperatorum apostolicorum necessitas. Unde iam concludi debet agi de re ab Episcopis commendata.

Praeterea, ipsa S.C. de Prop. Fide in Votis seu Propositionibus pro Concilio Oecumenico in « Antepreparatoria » transmissis, *duas* de Diaconatu commendationes expresserat, quarum prior naturam potius disciplinarem habet. scil. de probatione alumnorum qui ad sacerdotium adspirant, quos in gradu et statu *diaconatus* aptius ad ministerium formatos et securius ibidem probatos et contra pericula ministerii munitos vellet periodo experimenti practici « extra seminarii septa, sub directione sacerdotis periti ». Altera contra propositio rem pressius aggreditur et commendat: « Investigatio fiat de institutione diaconatus praeter coniunctionem cum presbyteratu et absque obligatione coelibatus ».

¹³ Cf. PIUS XII, *Evangelii Praecones*: A.A.S. 43 (1951) 507.

¹⁴ *Eph.* 4, 13.

¹⁵ Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959) 849.

¹⁶ *Mt.* 28, 18-20.

¹⁷ *1 Petr.* 2, 9.

¹⁸ Cf. PIUS XII, *Mystici Corporis*: A.A.S. 35 (1943) 200-201; PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*: A.A.S. 18 (1926) 78; IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959) 849.

¹⁹ *1 Petr.* 2, 12.

²⁰ Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959) 849-856.

²¹ Cf. *ibid.*, p. 853.

²² Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959) 859-860.

²³ Cf. PIUS XII: A.A.S. 31 (1939) 428 et 43 (1951) 522.

Caput III

DE REGIMINE MISSIONUM

Articulus primus

DE RELATIONIBUS CUM SANCTA SEDE

1. (*De usu linguarum modernarum in commercio litterarum cum Sancta Sede*). Cum augeatur in dies numerus causarum et multae sint difficultates tractandi quaestiones in missionibus, atque non raro occurrat ut in translationibus faciendis errores et sumptus multiplicentur, S. Synodus decernit:

1. Ordinarii missionum relationes, preces, processus et cetera similia, ad Sanctam Sedem mittenda, conficere quoque possunt utendo aliqua lingua moderna magis nota.¹

2. Etiam causae matrimoniales, ad S. Rotam Romanam remittendae aut ad S. Congregationem de Disciplina Sacramentorum necnon ad S. Officium, confici et tractari possunt in una ex praedictis linguis.

3. Pro regionibus, quae utuntur lingua minus nota et ubi catholici sunt multi,² conceditur facultas erigendi tribunalia tertiae instantiae: quibus tribunalibus quoque committi potest instructio, examen ac votum in causis de « rato non consummato » atque de dissolutione vinculi naturalis et matrimonii legitimi.

4. Omnia rescripta, decreta et cetera similia a Sancta Sede ad missiones data, conficiantur in lingua latina clara et simplici, aut, si est rescriptum particulare, in lingua, quae in loco ad quem destinatur communiter in usu est.

2. (*De diminuendis quaestionibus et causis ad Sanctam Sedem deferendis*). Cum nostro tempore numerus dioecesium valde creverit, multo auctus est numerus causarum in quibus recursus fit ad Sanctam Sedem: exinde graves oriuntur difficultates et incommoda, tum pro ipsa Sancta Sede, tum pro Episcopo et fidelibus, qui non raro permultum expectare debent responsum: insuper desideratur ut Ordinarius quisque iuribus suis uti possit et ut verus sit iudex in rebus suae competentiae.

Praeterea multae sunt quaestiones quae facilius tractari possint in loco ipso, ubi melius cognoscantur conditiones et circumstantiae.

Quare Sancta Synodus decernit:

Numerus causarum et quaestionum, quae ad SS. Congregationes Romanas et ad Tribunalia Sanctae Sedis deferri debent, diminuatur, ita ut quaestiones maioris momenti, quae necessario ad Sanctam Sedem deferendae sunt, citius et expeditius tractari possint.

Alia remedia, quae a Patribus Concilii desiderantur ad diminuendas quaestiones pro quibus recurrendum sit ad Sanctam Sedem, sunt sequentia:

1. In reformatione Codicis ratio habeatur conditionum specialium, praesertim in missionibus, Leges universales statuunt minimum, quod ubique observari potest et debet, relinquendo determinationes ultiores legibus particularibus.³

2. Facultates habituales concedantur ipso iure.

3. Ampliores concedantur facultates pro tempore belli et persecutionis.

4. Facultates speciales, licentiae etc. quae a Sancta Sede ordinarie concedi solent petitione facta ab Ordinario, pariter ipso iure concedantur.

Articulus secundus

DE REGIMINE INTERNO MISSIONUM

1. (*De visitatione dioecesis*). In missionibus ubi Ecclesia adhuc in plena est evolutione, rationes pro visitatione dioecesis adhuc magis urgent, et ob mutabiles conditiones frequentior visitatio omnino necessaria est. Praeterea, experientia teste, ad bonum regimen dioecesis requiritur ut visitatio personaliter fiat ab ipso Episco-

po. Episcopus enim sic meliorem habebit cognitionem sui gregis et maior est visitatoris auctoritas.

Insuper visitatio, ab ipso Episcopo personaliter peracta, clero et populo christiano magnum affert solatium. Unde Sancta Synodus statuit:

Tenentur Episcopi in missionibus visitare universum territorium ipsis commissum et domos religiosas ad normam sacrorum canonum, saltem singulis trienniis, per seipsum vel per Coadiutorem aut Auxiliarem aut, gravi de causa, per alium. Sollemnitates liturgicae visitationis pro locorum et personarum conditionibus ab ipso Ordinario determinari possunt.

2. (*De Synodo dioecessana et de Commissionibus synodalibus*). Praescriptis adhaerens crebro ab Ecclesia iteratis, Concilium Oecumenicum valde utilem censet frequentem et diligentem celebrationem Synodi dioecessanae.

In ea enim quaestiones proponendae praevis ponderantur ac profundius examinantur, communis fit deliberatio de problematibus circa administrationem et apostolatam: quae omnia non possunt non esse in missionibus valde proficua.

In Synodo, etenim, fovetur spiritus collaborationis inter Pastorem eiusque sacerdotes, et omnium navitas simul cum sensu responsabilitatis stimuletur. Illius celebratio ansam praebet determinandi normas circumstantiis temporis et loci aptatas et quidem uniformes in toto territorio. Hoc valde commendandum est in missionum territoriis, ubi angustiae laboris quotidiani, paucitas sacerdotum et difficultates communicationis saepe impediunt quominus programma uniforme de actione apostolica praevideatur:

Recta autem applicatio Constitutionum synodaliū, praeparatio futurae Synodi sicut et permanens collaboratio inter omnes, sive clericos saeculares et religiosos sive laicos, qui pro Regno Christi laborant, postulant ut ab ipsa Synodo constituatur Commissio Synodalis quae sit constans et efficax adiutorium Episcopi.

Normae circa rationem agendi iam ab ipsa Synodo statui possunt. Unde Sancta Synodus statuit:

1. In dioecesibus missionum decimo saltem quoque anno celebranda est dioecessana Synodus, in qua semotis saecularibus praeoccupationibus de iis tantum agendum est quae ad peculiare cleri populique dioecesis necessitates vel utilitates referantur et praesertim de iis quae promovere possint conversionem acatholicorum, instructionem catechumenorum et formationem religiosam fidelium praesertim neoconversorum. Sollemnitates liturgicae Synodi pro locorum et personarum conditionibus ab Episcopo determinari debent.

2. In iisdem dioecesibus commendatur institutio Commissionum Synodaliū permanentium, ad curandam applicationem et executionem decretorum Synodi praecedentis et ad praeparandam Synodum subsequentem. Eaedem Commissiones synodales curabunt quoque coordinationem Apostolatus.

Earum statuta in Synodo eduntur.

3. (*De Conciliis provincialibus et de Commissionibus conciliaribus permanentibus*). Ad unitatem auctositatis et uniformitatem particularis legislationis conservandam in pluribus dioecesibus eiusdem Provinciae Ecclesiasticae aut regionis aut nationis, utiles, immo et necessariae sunt Conferentiae Episcoporum, saltem quinto quoque anno habendae in omnibus Provinciis Ecclesiasticis.⁴

Praxim habendi Conferentias Episcoporum singulis annis, necnon praxim habendi Conferentias Episcoporum plurium Provinciarum Ecclesiasticarum eiusdem regionis aut nationis Sancta Synodus laudat et commendat.

Pro negotiis vero maioris momenti et praesertim ad statuendas leges particulares, necessaria sunt Concilia Provincialia, regionalia, plenaria, ubi, praeter Episcopos, praecipui conveniunt sacerdotes ex utroque clero et ubi maiore cum cura praeparari possunt decreta.

Experientia denique, iam in nonnullis regionibus habita, maximam probavit utilitatem « Commissionum Conciliarium », quae futurum praeparent Concilium quaeque executionem curent decretorum praecedentis Concilii.

Quare Sancta Synodus statuit:

1. In Missionibus, singulis viginti annis Concilium Provinciale aut Plenarium habeatur, cum Sollemnitatibus ab ipso Praeside determinandis.

2. Ibidem quoque promoveantur Commissiones Conciliares, sive pro tota natione, sive pro regione, ad coordinandum et stimulandum opus Apostolatus; in his Commissionibus, quibus a Concilio potestas publica concedi potest, partem habeant quoque laici, in quantum fieri potest, cum voto tamen consultivo tantum.

4. (*De provisione sede vacante et impedita in Missionibus*). Magnopere convenit ut normae de provisione sede vacante et impedita in missionibus sint tum pro omnibus territoriis uniformes, tum certae, quod iure vigente non obtinetur.

Sed eas tales esse oportet, ut Sedes, etiam vacantes vel impeditae, non maneant per multum tempus absque Pastore, quamvis interino, convenienti praestantia polente; in casibus autem gravis et diuturnae persecutionis, Episcopi possint eligi secundum peculiare normas a Sancta Sede statutas,⁵ ne Ecclesiae Pastore per multos annos orbatae maneant, cum magno periculo schismatis et intrusionis falsi pastoris.

Unde Sancta Synodus sequentia decrevit:

1. Praescriptum canonis 309, opportune emendata paragrapho 4, extenditur ad omnia territoria missionalia.

2. Authentice declaratur pro-titularem obtinere regimen interinum etiam in casu Sedis impeditae.

3. In casu, in quo recursus ad S. Sedem praevидetur impossibilis, pro-titularis uti potest omnibus iuribus et privilegiis, etiam honorificis, ipsius titularis.

4. In casibus in quibus recursus ad S. Sedem praevидetur impossibilis et in quibus bonum animarum hoc exigit, eligi et consecrari possit verus Episcopus, iuxta normas a Sancta Sede statuendas.

5. (*De ordinandis tribunalibus in missionibus*). In quantum sinit humana debilitas, errores in iudiciis ecclesiasticis vitentur, praesertim in causis matrimonialibus in quibus in causa est ipsum ius divinum. Quare ius canonicum accurate praescribit cautiones et formalitates ad iustam et rectam obtinendam sententiam.

Attamen, praesertim in missionibus, nonnullae formalitates quandoque vel difficulter vel nullo modo adimpleri possunt et sic sententia per multum tempus differtur aut omnino non datur; quod non fit sine gravi incommodo pro partibus contententibus, imprimis in causis matrimonialibus; non raro enim partes in causa, quamdiu sententia non datur, in continuo periculo proximo sunt peccati.

Retentis formalitatibus quas experientia necessarias esse docuit, aliae, non omnino necessariae, saltem pro missionibus ubi speciales sunt difficultates, abrogari possunt, ne grave animabus damnum inferatur.

Quare Sancta Synodus decernit:

1. Ordinariis Missionum conceditur facultas committendi causas, quas tractandas habent, alicui tribunali viciniori, de consensu Ordinarii loci illius tribunalis sed tantum in casibus in quibus difficulter constituere possunt tribunal ecclesiasticum in proprio territorio.

2. Iidem Ordinarii confirmare possunt sententiam latam in prima instantia a proprio tribunali, ita ut appellatio iam non requiratur, de consensu tamen scripto tum praesidis tribunalis, tum promotoris iustitiae si intervenit, tum defensoris vinculi, tum partium.

6. (*De iure poenali apte reficiendo*). Maior simplicitas iuris poenalis in votis est, praesertim ubi plerumque fideles prorsus poenas ecclesiasticas ignorant.

Insuper pro missionibus expedit ut poenae sint mitiores, saltem pro neophytis, et ut excommunicatio nonnisi rarissime et solum in casibus diuturnae contumaciae infligatur. Cum enim poenae etiam intendunt delinquentis emendationem, non expedit eum a praecipuis mediis emendationis, qualia sunt sacramenta et sacramentalia, excludere.

Poenam vero ecclesiasticam aut etiam poenitentiam publicam ne imponatur nisi ab ipso Ordinario aut de eius speciali mandato.

Unde Sancta Synodus decernit:

1. Abrogentur poenae latae sententiae, firmis tamen censuris l.s. specialissimo modo reservatis.

2. Auctoritati ecclesiasticae territoriali competenti relinquatur statuere poenas ferendae sententiae contra delicta publica graviora et frequentiora, quoties talia delicta punitionem in foro externo requirunt.

3. Excommunicatio nonnisi in casibus gravissimis infligatur.

7. (*De incompatibilitate officiorum*). Ut religiosi, dum cum clero saeculari presius et copiosius cooperantur, partem quoque habere possint in officiis explendis et muneribus suscipiendis quae labori communi in dioecesi dirigendo et ordinando sub auctoritate Episcopi statuta sunt, Sancta Synodus decernit ut Ordinarius missionis quaelibet munera et officia ecclesiastica in sua dioecesi conferre possit etiam religiosos, exceptis officiis quorum collatio Sanctae Sedis sit reservata et salvis peculiaribus religiosorum Constitutionibus.

8. (*De relatione inter ordinarium loci et superiorem religiosum in missionibus*).

Unus ac verus Superior missionis est Ordinarius loci: in eius potestate esse debent tam media et opes, de quibus missio disponere potest, quam missionarii, qui ad regnum Dei dilatandum in ipsius territorium mittuntur.⁶

Unde si missio commissa est alicui Instituto et clerus missionis exclusive aut pro maiore parte est ex eodem Instituto, omnino expedit ut Ordinarius missionis disponere possit de alumnis Instituti curae animarum addictis, proponente Superiore religioso.

Si vero missio iam habet clerum saecularem numerosum, non requiritur ut auctoritas Ordinarii loci sit maior quam auctoritas quam ius commune ipsi in religiosos concedit.

Meminerint vero missionarii omnes, bonum animarum, praesertim si pauci adsunt sacerdotes, omnino requirere promptam collaborationem, generosum obsequium et animum paratum ad sacrificia.

Quare Sancta Synodus decernit:

Relationes inter sodales alicuius Instituti perfectionis in territoriis eidem Instituto concreditis, regantur normis in Instructione S.C. de Propaganda Fide diei 8 decembris 1929 statutis; relationes vero inter Ordinarium loci et sodales aliorum Institutorum perfectionis regantur normis iuris communis, instructionibus Sanctae Sedis, et conventionibus particularibus initis atque, ubi casus ferat, a Sancta Sede approbatis.

NOTAE

¹ V. gr. praeter linguas italicam et hispanicam, etiam lingua anglica, gallica, germanica.

² V. gr. lingua iaponica, lusitana, neerlandica, polonica, sinica.

³ V. gr. dies festi sub praecepto in *universa* Ecclesia sint tantum omnes et singuli dies dominici: alia enim festa fere unice in regionibus christianis observari possunt et carent fundamento in iure divino; pariter *de iure communi* dies poenitentiae sint omnes feriae sextae et omnes dies quadragesimae, exceptis diebus dominicis: modus agendi poenitentiam lege particulari determinetur.

⁴ Can. 292, § 1.

⁵ V. gr. ex elencho, praevis iam a Sede Apostolica approbato, ab hierarchia locali eligi possint.

⁶ Cf. Instructio S.C. de Propaganda Fide, 8 dec. 1929: A.A.S. 22 (1930) 111 ss.

Pars Secunda

DE COOPERATIONE MISSIONARIA

Caput I

DE DEBITO MISSIONALI APTE EXCOLENDO

Quod Patribus huius sacrosancti Concilii summopere cordi est missionum catholicarum incrementum, primum quidem desursum sit oportet, « descendens a Patre luminum ».¹ Nam, ut antea dictum est, opus est maxime spirituale atque intrinsece religiosum, cui idcirco virtus humana sufficere nequit. Cum autem hoc idem saluberrimum opus, gratiae Christi et veritatis non solum effectus ac fructus sit, sed etiam instrumentum atque auxilium, ad partem humanam quod attinet ab ipsis missionariis potissimum pendet. Qui iterum operarii evangelici, labori qui ipsis commissus est omnino impares essent, nisi iisdem permulti accederent adiu-

tores e quovis Christifidelium coetu. Quamvis enim maximum illud sanctissimum-que munus « in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi »² non omnibus et singulis Ecclesiae membris aequo iure incumbat, officium tamen seu debitum missiones ac missionarios per orbem iuvandi, omnibus quotquot filii Dei iam nominantur et sunt³ ipso mandato dominico pro rata parte impositum est.

Hoc adeo verum haberi debet, ut nemini liceat debitum missionale, omnibus Christianis commune, ut opus merae caritatis reputare, nobilissimum quidem, sed, ut aiunt, supererogatorium tantum, quod leviter negligi possit. Agitur, contra, de munere quod cum ipso sacramento baptismatis, quo Christum induerunt,⁴ quam intime cohaeret, quatenus fidem, quam donum Dei gratis acceperunt, gentibus quoque, salutis per Christum adhuc expertibus, pro viribus communicare, regnumque Christi pacificum ad mundi usque limites propagare teneantur. Quod fidei propagandae studium Spiritus Sancti quoque effectus habendum est, roboris fidei signum et pignus ex sacramento confirmationis, quo qui Christi Iesu sunt novo iterum vinculo corpori eius consociantur per tempora et spatia continuando ac dilatando. Nam qui « pro nostra et totius mundi salute »⁵ hostiam immaculatam sese quotidie offerendum praestat, adoratores quoque Patri acquirere cupit « in spiritu et veritate »⁶ suique ipsius coheredes non ex una tantum terra et gente, sed ex totius mundi populis et nationibus, fratrum suorum auxiliis indefesse conquirendos.

Ut autem universale istud et, quod maxime urget, missiones catholicas adjuvandi officium apte identidem excolatur et quam sancte impleatur, haec sacrosancta Synodus pro sua auctoritate decernit:

1. Occasione reformationis Codicis Iuris Canonici in variis eiusdem tractatibus, qui sive de clericorum ac religiosorum sive de fidelium seu laicorum iuribus et officiis agunt, obligatio quoque inculcetur cuique propria, adjuvandi opus missionariorum Ecclesiae seu propagationem Fidei.

2. Clericis vero ac religiosis, qui operi missionario Ecclesiae arctius coniuncti sunt, congrua praescribantur rerum missionarium studia, tam in seminariis, praesertim quidem maioribus, quam in Universitatibus vel appositis Institutis scientificis, prout necessarium vel opportunum habeatur.

3. Fidelibus tandem seu laicis propria erga missiones catholicas obligatio studio explicetur et inculcetur tam in ipsa institutione catechetica (pro pueris praesertim ac puellis praescripta) quam in libris manualibus qui instructioni religiosae inserviunt et catechismi communiter appellantur.

NOTAE

¹ *Iac.* 1, 17.

² *Eph.* 3, 8.

³ *1 Io.* 3, 1.

⁴ *Gal.* 3, 27.

⁵ *Ad Offertorium Calicis*

⁶ *Io.* 4, 24.

Caput II

DE COOPERATIONE EPISCOPORUM,
SACERDOTUM ET RELIGIOSORUM

Cum porro ad diversos Christifidelium ordines conspectus noster sermoque progreditur, primo loco occurrit ipsa sacra hierarchia seu Episcopi Ecclesiae Catholicae pro Concilio Oecumenico nunc cum Romano Pontifice supremoque gregis dominici Pastore congregati. Episcopi autem, duplici titulo et ratione, muneris atque oneris missionariorum seu Evangelii praeconum participes sunt. Primo quidem eo quod inde a primis temporibus usque ad nostram aetatem, tamquam veri Apostolorum successores, ex officio adstringuntur ad curam habendam eorum, qui in proprio cuiusque territorio, etsi forsitan extra regiones missionales sito, infideles aut alterius nominis acatholici adhuc reperiuntur.¹ Deinde vero Episcopi, tamquam eminentiora universalis Ecclesiae membra, non solum singulari prorsus nexu cum divino totius Corporis Capite Christo coniuncti exsistunt, sed etiam cum eius in terra Vicario; qui ne pastoralis officii onere obruatur, alios non paucos in sollicitudinis suae partes vocare debet et revera decursu saeculorum etiam atque etiam vocavit, utpote adiutores proprios, pastores dominici gregis oviumque custodes, una cum ipso et in Christi vinea operarios primarios.² Quod speciali prorsus ratione obtinere dicendum est de maximo illo munere Evangelii ubique terrarum praedicandi, quod non uni principi Apostolorum tantum, sed toti eorumdem collegio atque in episcopatu successoribus a Christo Domino commissum est.³ Inde autem consequitur quod fidei propagandae studium atque apostolica illa « sollicitudo omnium ecclesiarum », ⁴ quae bona quoque atque auxilia cum operariis evangelicis fraterna ratione partiri non renuat, in Episcopis praeprimis elucere debeat, a quibus prae aliis bonorum omnium largitor Deus tantae rei rationem aliquando repetet ⁵.

Ad sacerdotes vero quod attinet, qui Christi Salvatoris non solum dignitatem sed et mandatum participant, qui ordinis episcopalis cooperatores constituti, huiusce sollicitudinem apostolicam et pastorem pro parte sua imitari et velut speculo referre debent, eorum missiones catholicas iuvandi studium, tam propriae personae christiana ratione dilatandae adiumentum quam muneris penes populum explendi incitamentum proficuum est. Nam quod sive orando ac sacrificando, sive laborando et largiendo spiritu apostolico cum sacerdotibus fratribus in campo Missionum occupatis dividitur, in proprii gregis proventus redundabit.⁶

Religiosi denique, seu diversorum institutorum perfectionis sodales, meminerint se ratione proprii status, ad perfectionem fidei ac caritatis vocatos, particularem insuper inter membra Ecclesiae locum tenere; qui, totidem sunt tituli ad spiritum missionarium tam in se ipsis fovendum quam inter Christifideles verbis et exemplis explicandum, praeter obligationem specialem missiones sive ipsi adeundi sive apud alios fovendi et pro posse adiuvandi, quae eis vi Regularum imposita sit.

Patres igitur Conciliares laeto animo agnoscunt renovationem spiritus missionarii obligationisque congruentis conscientiam in ipso collegio Episcoporum, necnon novum vigorem cooperationis cum opere missionario Ecclesiae, novis pariter viis et modis (experientia iam aliquantum probatis) effectum, cuius quidem repetitae temporisque indigentis adaptatae adhortationes ac demonstrationes Summo-

rum Pontificum causae erant. Harum vero vim et momentum ut propria quoque ac maxima auctoritate sustineat et pro posse augeat, haec sacrosancta Synodus imprimis commendat institutionem aut admissionem piarum illarum unionum seu associationum apostolicarum, quae amorem missionum catholicarum congrua scientia innixum inter fideles et sacerdotes promovere student, praecipue quidem Unionem Cleri pro Missionibus. Inepte enim alios inflammare conaretur qui zelo sapienti sacri operis promovendi ipse captus raptusque non esset.

Praeterea, ut auxilia sive spiritualia sive materialia pro missionibus catholicis quam uberrime colligantur, atque aptissime, pro diversarum regionum operumque missionum necessitatibus, distribuantur, sancta Synodus sequentes normas statuit:

1. Sciant Ordinarii locorum alique pastores animarum se obligationem suam missiones adiuvandi eo saltem implere posse et debere quod Opera Pontificia Missionalia in propriis territoriis erigant ac foveant, fidelesque sibi commissos ad amorem erga missiones excitent, ut scilicet preces pro conversione acatholicorum fundant, eleemosynas pro missionibus largiantur vitaeque vere christianae exemplum omnibus qui extra Christi pastoris ovile versentur praebeant.

2. Ordinarii locorum, parochi et qui illorum loco sunt, insuper adiuvent Instituta religiosa ac missionalia ad fovendas vocationes et ad eleemosynas colligendas pro missionibus, quae ipsis a Sancta Sede commissae sunt.

3. Dummodo Opera Pontificia, maxime commendata,⁷ exinde damnum ne patiantur neve alia opera missionalia prohibeantur, singulae dioeceses vel provinciae ecclesiasticae curam peculiarem suscipere possunt alicuius missionis particularis vel operis missionalis determinati, salva tamen iurisdictione suprema Sanctae Sedis.

4. Pariter laudantur Episcopi qui, debitis adhibitis cautelis, sacerdotes saeculares necnon laicos praeparant ad missiones mittendos, sumptusque sibi assumunt pro eorum itineribus et sustentatione congrua, dum missionibus adlaborant⁸.

5. Auxilia huiusmodi autem, sive quae diversi generis adiutoribus sive quae operibus seu rebus materialibus constant, si sint habitualia vel maioris momenti aut numeri, missionibus particularibus ne destinentur inconsulto dicasterio competenti Sanctae Sedis.

6. Similiter etiam sacerdotes saeculares, qui alicuius Instituti perfectionis sodales non sint, missiones externas pro tempore notabili ne adeant nisi de licentia Sanctae Sedis modo congruo concessa.

NOTAE

¹ Vide *Fontes* ad can. 1350, § 1.

² GREG. MAGN., *Mor.* XIV, 35, 43: P.L. 75, 1062; CLEMENS XIV, *Cum summi apostolatus*, 12 dec. 1769; PIUS XII, *Mystici Corporis*: A.A.S. 35 (1943) 211-213.

³ LEO XIII, *Sancta Dei Civitas*, 3 dec. 1880; PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957) 237.

⁴ 2 *Cor.* 11, 28.

⁵ PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*: A.A.S. 18 (1926) 69.

⁶ BENED. XV, *Ep. Apost. Maximum illud*: A.A.S. 11 (1919) 454.

⁷ PIUS XI, *Romanorum Pontificum*: A.A.S. 14 (1922) 323; BENED. XV, *Maximum illud*: A.A.S. 11 (1919) 454.

⁸ PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957) 245 s.

Loco nn. 1-6 lege numeros sequentes:

1. Sciant Ordinarii locorum alique pastores animarum se obligationem suam missiones adiuvandi eo saltem implere posse et debere quod Opera Pontificia Missionalia in propriis territoriis erigant ac foveant, fidelesque sibi commissos ad amorem erga missiones excitent, ut scilicet preces pro conversione acatholicorum fundant, eleemosynas pro missionibus largiantur vitaeque vere christianae exemplum omnibus qui extra Christi pastoris ovile versentur praebeant.

2. Ordinarii locorum, parochi et qui illorum loco sunt, insuper adiuvent Instituta religiosa ac missionalia ad fovendas vocationes et ad eleemosynas colligendas pro missionibus, quae ipsis a Sancta Sede commissae sunt.

3. Dummodo ne Opera Pontificia, quae primum locum obtinent,¹ exinde damnum patiantur neve alia opera missionalia prohibeantur, singulae dioeceses vel provinciae ecclesiasticae curam peculiarem alicuius missionis determinatae vel operis missionarii particularis sibi assumere possunt, certiore tamen facta Sancta Sede.

4. Pariter laudantur Episcopi qui, debitis adhibitis cautelis, sacerdotes saeculares vel etiam laicos, prudenter quidem selectos ac diligenter formatos, ad missiones mittendos curant sumptusque tolerant tam pro eorum itineribus quam pro sustentatione congrua dum missionibus adlaborant.²

5. Sacerdotes saeculares, qui alicuius Instituti perfectionis sodales non sunt, missiones externas pro tempore notabili ne adeant nisi de consensu Ordinariorum, qui ius in re habeant.

6. Auxilia autem varia, sive quae diversi generis adiutoribus sive quae opibus seu rebus materialibus constant, si sint habitualia vel maioris numeri aut momenti, missionibus particularibus ne destinentur inconsulto dicasterio competenti Sanctae Sedis.

7. Ut efficacior evadat cooperatio missionaria in universum, Episcopi agant collatis consiliis intra ambitum suae cuiusque nationis.³

8. Superiores Institutorum perfectionis, quae missiones, quavis ratione sibi commissas, habeant, summopere studeant ut sodales ad magnum istud opus delegent non solum numero sufficientes sed etiam diligenter selectos apteque, pro diversorum munerum exigentiis, instructos ac praeparatos.

9. Parochi alique sacerdotes, quos Ordinarii locorum ad istud munus exercendum delegaverint, curam spiritualem suscipiant eorum qui, sive catholici sive acatholici, e terris missionum ad regiones proprias advenerint, maxime quidem iuvenum qui Universitates aliave Instituta educationis frequentent.

¹ PIUS XI, *Romanorum Pontificum*: A.A.S. 14 (1922) 323; BENED. XV, *Maximum illud*: A.A.S. 11 (1919) 454.

² PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957) 245 s.

³ PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957) 244.

Caput III

DE COOPERATIONE LAICORUM

Laici quoque qui vocantur, pro tanto opere sustinendo et promovendo, mente ac corde recolant verba, quae fidei et caritatis non solum unitatem, sed etiam actuositatem atque in adiuvando liberalitatem suscitare possunt: « Etenim in suo Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus ».¹ In huius igitur corporis aedificationem omnes etiam, quotquot membra eius sunt, partem congruentem conferant oportet. Atque ita omnes pariter fideles cum opere, quod ad Christi Capitis missionem in terris et inter gentes propagandam natum est, cooperari vocati sunt, sua quisque ratione et mensura. Hoc autem, Salvatoris mundi atque Apostolorum exempla sequentes, corde et animo perficere contendunt, qui non sua tantum, sed et seipsum pro fratribus per Evangelium gignendis impendere parati sunt. Ita enim fiet, ut non minus generosi atque ad sacrificia assumenda prompti appareant amici et adiutores Dei et Christi pro vera ac perenni hominum salute, quam inimici crucis Christi sese paratos ostendunt ad malum, quod boni quidem specie prosequuntur et propalant. Ad errores enim ac diversi nominis fallacias, animis ubique hodie insidiantes, refellendos ac debellandos, oportet ut laici quoque, propria interposita persona, eius quae in Christo est veritatis atque iustitiae testes ac veluti ministri evadant, etiam, immo maiore cum necessitate, in ipsis missionibus, quibus sese sive ad tempus sive in perpetuum dedicant.

Sciant autem qui spe excitati mundum pro Domino, qui Christus est, lucrandi atque in Ipso instaurandi, operam suam cum operariis evangelicis conferunt, se non tantum sacerdotes, qui pauci adhuc sunt, pro parte sua ac modis diversis substituere et complere, sed etiam, etsi non primarie, prae indole mundi hodierni profana vel saeculari se locum munusque explere, quod laicorum tam proprium ipsisque, utpote in saeculo viventibus atque operantibus, adeo congenitum dici debet, ut a clericis vel religiosis a mundo segregatis praestari non possit.²

1. DE COOPERATIONE LAICORUM IN IPSIS MISSIONIBUS

1. Sacrosanctum Concilium igitur grato animo recolit ea quae laici missionales iam egregie ad evangelium in diversis mundi partibus divulgandum contribuerunt tantoque operi iuvando praestare non desinunt, patria propria ad tempus aut ad vitam relicta et cum campo missionario quasi permutata, ubi ad bonum religiosum et sociale promovendum operam conferunt multiplicem simul ac pretiosissimam.

2. Nec minore laude dignos sacra Synodus eos aestimat, qui non quidem tamquam missionarii, sed artium officiorumve periti ad gentes subsidiis vitae hodiernae carentes in progressu materiali, tecnico ac culturali iuvandas se devovent ac vitae christianae sinceritate et integritate validum fidei testimonium praebent. Ita enim quasi novi Praecursores Domini Christo Salvatori viam ad gentes parant, praeter quam alia haud raro vix adesset.

3. Sacrosancti Concilii Patres autem laicos tam viros quam mulieres, qui sese ad tam nobile opus vocatos sentiunt, non tantum laudibus cumulant, sed eosdem

etiam adhortantur, ut invitationi divinae generoso animo respondeant; eosque omnes dum in missione laborant, et maxime postquam in patriam iterum regressi sunt, Pastorum communitatisque christianae sollicitae curae enixe commendant, ut pristinam quam apud suos habebant positionem ac professionem facile recuperare queant.

4. Superiores missionum vero sollicite curent ut huiusmodi adiutoribus laicis, qui pro variis apostolatus formis sese totos missioni dedicaverunt, aequa prorsus et digna provideatur remuneratio seu sustentatio, iis praesertim qui familia ditati sunt, quippe qui omnes de evangelio, cui inserviunt, etiam vivere ius habeant.³ Expedit insuper invitare etiam eos, quibus tempus opesque suppetunt, ut munus istud honorificum gratuito suscipiant, ad maiorem animarum aedificationem et lucrum, Apostolum imitati, qui iuri, quod in hac re suum esse sciebat, sponte renunciavit, « ut plures lucrificeret ».⁴

2. DE COOPERATIONE LAICORUM EXTRA TERRAM MISSIONUM PRAESTANDA

1. Ad Christi fideles nunc se convertentes, qui pro munere suo cum missione Ecclesiae salvifica propriam operam conferre intendunt quin tamen patriam suam relinquunt, Patres sacrosancti Concilii iisdem in mentem revocant non deesse occasionem, nec proinde obligationem, ut etiam in ipso apostolatu conversionis more laicorum participant. Ubique enim, in regionibus quoque in quibus Ecclesia iam condita est, hodie plurimi inveniuntur, sive incolae, sive advenae, ad unum Christi Pastoris ovile nondum pertinentes, erga quos Catholici nostri missionarium velut officium verbo et exemplo aliisque qui praesto sint modis adimplere satagant.

2. Altera vero eundem spiritum missionalem in operam deducendi occasio ac ratio est, ut cum affectu fraterno excipiant omnique sollicitudine adiuvent quotquot e nationibus, in quibus adhuc praevalent non-christiani, ad nationes traditionis christianae, ut dicitur, sese conferunt, educationis vel negotii quaerendi causa. Laicorum potissimum est urbanitatis hospitalitatisque vere catholicae necnon vitae familiaris principiis christianis imbuti et ordinis socialis exemplum simul et experimentum istis praebere.

3. Nec praetereundam putant Patres Conciliares communem illam et quae omnibus omnino praesto est rationem, qua Christifideles suam faciant Divini Redemptoris sollicitudinem innumerabilium fere animarum Ecclesiae adhuc aggregandarum, Ipsiusque adhortationi obtemperantes enixe rogent « Dominum messis ut mittat operarios in messem suam ».⁵ Orationi autem salutiferae actio quoque addenda est, subsidiis materialibus, quantum cuique datum est, missiones iuvando, ope praesertim associationum, quae nobili isti operi tamquam « Pontificia Opera Missionalia » specialiter destinata sunt.

4. Iuvenes tandem sacra Synodus prae aliis excitat ut spiritum missionalem e prima institutione christiana acceptum, etiam in scholis altioribus variis modis colere pergant propriamque, quam Dominus dederit vocationem missionariam, minime respuant, sed animo generoso amplectantur ac sequantur.

NOTAE

¹ 1 Cor. 12, 13.² Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959) 849-856.³ 1 Cor. 9, 14.⁴ 1 Cor. 9, 19.⁵ Mt. 9, 38.

EXHORTATIO

Ex alta huius sacrosancti Concilii specula orbem terrarum nunc uno velut aspectu contuentes, grato erga Deum animo agnoscimus, quantum in decursu saeculorum ac praesertim hac nostra aetate ubique actum est atque in dies agitur, ut mandatum Domini pro salute mundi ad effectum adducatur. Ita quidem mente ac corde omnes et singulos amplectimur, qui uspiam in Evangelio laboraverunt sanctumque munus generose susceptum indefesse continuant, sive docendo et praedicando, sive curando ac ministrando seu multiplicia misericordiae christianae opera exercendo, quae, ex ipso Evangelio velut scaturientia, eidem inter gentes divulgando adiumenta potissima sunt.

Laudibus igitur cumulamur Dominoque vineae pro mercede commendamus operarios fideles, qui divinae vocationi obsecuti suisque omnibus relictis Dei adiutores in diversis orbis partibus effecti, portaverunt « pondus diei et aestus ».¹ Sunt autem, praeter ipsos Ordinarios missionum, sacerdotes ex utroque clero tam exteri quam indigenae, qui ab innumeris fere coadiuvantur religiosis seu diversorum Institutorum perfectionis sodalibus, Institutorum quidem tam regularium quam saecularium, virorum ac mulierum, quae vel ab extra advecta vel in locis missionum erecta « Domino incrementum dante », ² feliciter aucta ac roborata cernuntur. Isti, qui fratres et sorores appellari sueverunt, si facta seu gesta nomini responderint, beatitudinem experientur, cuius Filius hominum, gloria ac potestate iudicis indutus, rationem declarabit: « Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis ».³ Quod promissum dominicum generosos quoque quos iam laudavimus laicos complectitur, qui pro nomine Domini clarificando fratrumque salute procuranda operam suam Ecclesiae in missionibus condendae tribuunt. Finis vero tam operis quam operariorum eo certius citiusque adveniet quo omnes, qui in missionibus adlaborant, studiis huius saeculi sepositis, spiritu moventur ac diriguntur Divini Salvatoris, qui ea unice quaerens et faciens, quae placita essent Patri,⁴ verba prophetae sibi ipse adhibuit: « evangelizare pauperibus misit me ».⁵

Sane, conspectus mundi missionalis, cuius sollemnis iste consessus velut imago existit, lacunas quoque patefacit, iacturas, pressuras, quas Christus semper vivus in Ecclesia patitur, postquam vel mortem pro fratribus in proprio corpore passus est. Prae huiusmodi difficultatibus Evangelii praecones imprimis memores sint oportet consolationis quam ipse Princeps pastorum discipulis in discrimine positus attulit: « Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum »;⁶ similiter, priusquam crucem subiret: « In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum ».⁷

Ex alia vero parte, quae propria est omnium qui inaestimabile fidei donum iam receperunt, oportet omnino ut, pro maioribus necessitatibus ac tribulationibus

missionum, maior quoque evadat voluntas opus Dei et Christi iuvandi auxiliis tam spiritualibus quam materialibus, maxime autem vocationibus missionariis. Harum quidem Deus auctor et largitor est; sed parentes et magistri, Dei veluti vices gerentes, earum fauctores sunt et nutritores. Quodsi isti, falso amore seducti, donum Dei neglegere mallent, meminerint se de fratrum salute deperdita rationem quondam reddere debere. Optamus igitur et deprecamur ut, Deo optimo donante, sanctisque omnibus cum Regina Apostolorum intercedentibus, ac Christi fidelibus pro sua quisque ratione fideliter adjuvantibus, pax ac salus, quae Christus est, gentibus cunctis adveniat atque ab illis fide sincera recipiatur, ut et ipsi filii Dei ex gratia, magnalia Dei et Patris enarrent per saecula.

NOTAE

¹ *Mt.* 20, 12.² *1 Cor.* 3, 6.³ *Mt.* 25, 40.⁴ *Io.* 8, 29.⁵ *Lc.* 4, 18.⁶ *Lc.* 12, 32.⁷ *Io.* 16, 33.

RELATIO

EM.MI CAROLI CARD. CONFALONIERI

DE MISSIONIBUS

PREPARAZIONE

Conosciute le istruzioni date dalla Commissione di Coordinamento nella riunione di fine gennaio 1963 la Commissione Conciliare « De Missionibus » nelle sue riunioni degli ultimi giorni di marzo ha diligentemente proceduto a preparare il Nuovo Schema « De Missionibus », tenendo presenti i suggerimenti stessi e applicandoli con opportuna adeguatezza secondo le esigenze della materia.

Risultato di quella rielaborazione è il testo che gli E.mi ed Ecc.mi Padri Commissari del Coordinamento hanno ricevuto e che forma ora oggetto del nostro esame.

CONTENUTO

Il nuovo Schema si compone di un breve Proemio e di due Parti specifiche: la prima « De ipsis Sacris missionibus » in sedici pagine; la seconda « De cooperatione missionaria » in dieci pagine. Sono in tutto circa seimila parole, poco più di un quarto del primitivo Schema preparatorio; il quale era già stato ridotto press'a poco a quest'ultima misura dalla Commissione Centrale Preparatoria e dalla Sottocommissione per gli Emendamenti, in seguito alla eliminazione di ben cinque delle sette parti allora presentate.

Venendo ai particolari, osservo:

Il Proemio è un breve sufficiente sguardo d'insieme lanciato sul campo missionario, nelle sue prospettive e nelle sue necessità più importanti e urgenti.

La prima parte, che riguarda le Missioni considerate in se stesse, è divisa in tre capitoli:

I. « De principiis generalibus Missionum », dove si parla de origine, fundamentis, proprietatibus missionis, ac de subiecto mandati missionarii.

II. « De Sacro ministerio in Missionibus », articolato nell'Apostolato del Clero missionario, tanto in genere quanto in particolare, e nell'Apostolato dei Laici.

III. « De Regimine Missionum », sia quoad relationes cum Sancta Sede, sia in interno exercitio (considerato questo sotto otto punti di vista specifici).

La seconda parte, che si riferisce alla Cooperazione Missionaria, si presenta pure divisa in tre capitoli:

I. De debito Missionali; II. De cooperatione ecclesiastica et religiosa. (Qui mi permetto richiamare l'attenzione che la pagina 24 è stata sostituita dal foglio 24 bis, col quale i numeri 1-6 divengono numeri 1-9); III. De cooperatione laicorum, sive in missionibus, sive extra missiones; una finale « Exortatio » conclude lo Schema.

VALUTAZIONE

Il nostro giudizio, come si sa, non verte sul merito della materia trattata nello Schema, perché tale giudizio è di competenza, in prima sede, della stessa Commissione Conciliare, e, in seconda sede e definitivamente, dell'assemblea generale del Concilio Ecumenico. Il nostro è un giudizio estrinseco, se cioè sono state osservate le direttive date per il ridimensionamento e il coordinamento delle materie conciliari.

Come si è già accennato, il Proemio appare molto alleggerito, ridotto com'è ad una pagina, perché molti concetti o sono stati soppressi o sono stati rimandati ad altri punti dello Schema, eliminando così anche il pericolo di inutili ripetizioni.

Circa la prima parte si rileva che nel primo capitolo si fanno notevoli cenni sulla natura delle Missioni. Nel secondo capitolo (sacro ministero) osservo che il titolo di « sacro » ha sotto di sé anche l'Apostolato dei Laici, essendo evidentemente usato per essi in sensu lato. È poi introdotto un richiamo al Diaconato stabile (che un tempo figurava nel fascicolo relativo alla Disciplina del Clero) al quale Diaconato avevano rivolto la loro attenzione sia molti Ordinari dei paesi di missione, sia la stessa Sacra Congregazione de Propaganda Fide: analogo cenno figura nello Schema « De Ecclesia », più estesamente, e sarà bene quindi far coincidere le enunciazioni.

Nel terzo capitolo il Regimen è considerato anche nell'aspetto funzionale e organizzativo.

Nella seconda parte si trova aggiunta la trattazione De Cooperatione laicorum, qui collocata riprendendola in parte dal primitivo fascicolo relativo alla Disciplina del Popolo Cristiano.

La Exhortatio finalis rimaneggia alcuni dei motivi che figuravano nella conclusione del lungo Proemio del precedente Schema.

Le Loro Eminenze ed Eccellenze hanno quindi modo di constatare che la Commissione Conciliare non ha fatto obiezioni per la eliminazione di quasi tutta la materia che figurava un tempo nei cinque antichi fascicoli (dal 2 al 6) se si eccettuano alcuni brevi punti, stimati utili e inseriti nel nuovo Schema.

CONCLUSIONE

Da quanto ho avuto l'onore di riferire si deduce che il presente Nuovo Schema de Missionibus risponde, esternamente, ai criteri indicati dalla Commissione di Coordinamento (sia eliminando ciò che era superfluo o non pertinente in proprio, sia riordinando la materia conservata, sia infine abbreviando e chiarificando il testo); e pertanto lo Schema stesso, se Loro piace, può essere presentato alla discussione dei Padri Conciliari.

NOTANDUM I

(Quoad Codicem et Instructiones)

A mio sommosso parere la Commissione Conciliare farebbe opera giovevole se, fin da ora, formulasse un elenco delle norme utili all'aggiornamento del CIC, come hanno fatto altre Commissioni Conciliari, favorendo e agevolando così il lavoro iniziale della Pont. Commissione per la Revisione del Codice, da qualche mese istituita da Sua Santità Giovanni XXIII.

Molta materia infatti, specialmente dei Capitoli 2 e 3 appartenenti alla Prima Parte dello Schema, è materia specifica e quasi esclusiva della Codificazione.

Mi è stato riferito dal Segretario della Commissione Conciliare che tale preparazione è in corso.

Le Missioni hanno già un bel « Directorium » per i Seminari, che potrà essere aggiornato; altri « Directoria » e « Instructiones » potranno aggiungersi, secondo utilità.

NOTANDUM II

(Quoad Votum)

L'Annotazione finale della Commissione di Coordinamento (n. 4)¹ sottoponeva alla Commissione Conciliare il problema se convenisse elevare i territori di Missione a territori iuris communi e la conseguente trasformazione della Sacra Congregazione de Propaganda Fide.

Il giudizio di merito era quindi lasciato alla stessa Commissione Conciliare. Ora, questa, dopo aver studiato l'argomento, si è pronunciata all'unanimità, contraria al mutamento. Le ragioni sono ampiamente esposte nel « Votum » inviato al nostro E.mo Presidente.²

Anche il cambiamento del titolo « de Propaganda Fide » in quelle « De Missionibus » non è piaciuto. Rebus sic stantibus, sommessamente riterrei di

¹ Cf. p. 200.

² Cf. pp. 207 ss.

non insistere, lasciando alla Santa Sede di provvedere, a suo tempo, se e come meglio crederà.

NOTANDUM III

(De alio schemate extra vagante)

È stato inviato ad alcuni Padri Conciliari un così detto Schema de Missionibus confectum « modo privato » postulantibus aliquibus Membris Commissionis Conciliaris de Missionibus, qui aegre ferunt Schema officiale illudque funditus ineptum censent.

Nostrum non est de hac re iudicare, nec impedire Patribus liberum accessum ad Concilium.

Tamen dubitandum est de opportunitate huius (ut ita dicam) secessionis in ambitu ipsius Commissionis Conciliaris de Missionibus, quia istius labor potius videtur aggravari quam alleviari. Est insuper casus unicus in hac finali elaboratione Schematum pro Concilio.

Schema Decreti *

DE MATRIMONII SACRAMENTO

PROOEMIUM

1. Matrimonium est humanae consortionis principium et fundamentum. Christus Dominus illud ad verum et « magnum » (*Ephes. 5, 32*) Novae Legis Sacramentum evexit, et ideo totam illius disciplinam et curam Ecclesiae Sponsae Suae commisit.

Quemadmodum autem Ecclesia casti connubii constitutionem in semper firmiter disciplinam anteactis saeculis disposuit perfecitque, ita nunc etiam pro christiani populi necessitatibus, eam peculiaribus curis prosecui et accommodare exoptat.

Patres igitur Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani Secundi de momento huius gravis argumenti persuasi, animarum pastores denuo sollicitare contendunt, ut totis viribus in sanctificandis coniugiis incumbant.

Ad hoc autem consequendum, matrimonii institutionem in sua dignitate sacramentali et perpetua firmitate quibusdam novis praesidiis fulcire volunt, sive pastorale ministerium reddendo expeditius, sive eiusdem pericula remediis opportunis praecavendo.

Providae enim leges Ecclesiae non modo divinam christiani coniugii institutionem in sua integritate ac puritate custodiunt ac foveant, verum etiam christianarum nuptiarum sanctitatem adversus quaelibet, nostri praesertim temporis, erronea principia hominumque libidinem ac pravos mores validissime communire satagunt.

Quo fiet, ut divinitus data veri matrimonii bona et gratia sacramentalis nuptiarum a Christo, venerabilium sacramentorum institutore et perfectore (Conc. Trid., sess. XXIV, prooem.), promissa, ad coniuges ipsos uberius dimanent, atque christiana vita familiae secundum divinum consilium sanctior et fidelior in dies consistat ac floreat, optatisque pace ac felicitate fruatur.

* Textus ab em.mo card. Aloisi Masella, praeside commissionis de Sacramentorum disciplina, ad exc. mum Felici litteris 25 maii 1963 (Prot. n. 149/63) missus est.

Caput Primum

DE IMPEDIMENTIS AD MATRIMONIUM

2. (*Accommodatae disciplinae principium et ratio*). Dignitati et sanctitati matrimonii consulunt impedimenta, quae vel ex lege naturali vel praesertim ex lege positiva ecclesiastica proveniunt, quaeque celebrationi quorumdam matrimoniorum ob circumstantias bono nuptiarum communiter contrarias, quovis tempore obstiterunt.

Synodus Tridentina, pro conditionibus rerum et personarum ea aetate vigentibus, totam disciplinam de matrimonii impedimentis ordinavit; quae decursu temporum aliquantum mutata est, praesertim per Codicem Iuris Canonici, in quo plura impedimenta ad simpliciorum formam redacta, quaedam etiam suppressa sunt.

Sacrosanctum autem Concilium Oecumenicum Vaticanum Secundum animum suum convertens ad novum ordinem, quem hodierni mores in vitae socialis cursum induxerunt, quaedam matrimonii impedimenta, quae anteactis temporibus consona erant, hac aetate minus bono communi accommodata aestimavit.

Experientia docet matrimonia invalida, propter memoratum rerum hodiernarum ordinem, nunc esse numerosiora.

Quaedam enim impedimenta dirimentia difficilius deteguntur, sive quia minus attenduntur, sive quia leges ecclesiasticae et civiles diversa ratione impedimenta statuunt.

His aliisve de causis valde aucta sunt matrimonia putativa bona fide contracta, quae nulla evaserunt ob impedimenta non detecta, quaeque ideo gratia carent sacramentali neque spes est sanandi.

Bonum autem animarum postulat, ut provideatur ne matrimonium christianorum gratia sacramentali nimis frequenter sit destitutum.

Sacrosanctum autem hoc Oecumenicum Concilium ut legem ecclesiasticam novis huius temporis adiunctis adaequet, sequentia statuere decernit:

3. (*Capita praecipuae reformationis*) I. Impedimenta gradus minoris (cf. can. 1042, § 2 C.I.C.) abrogantur. II. Impedimenta consanguinitatis et affinitatis non multiplicantur. III. Votum *privatum*, quod matrimonio contrahendo quomodolibet obstat, impedimentum canonicum non constituit; sed fideles, dum ligati praedicto voto coram Deo sunt, promissis suis stare debent.

IV. Ad maiorem vero conciliandum honorem statui religioso, omne votum *publicum* perpetuum castitatis perfectae, in professione religiosa, tum sollemni tum simplici, emissum, posthac impedimentum dirimens matrimonii constituet.

Votum autem *publicum* temporale castitatis in professione religiosa emissum, matrimonium prohibet, donec cessaverit.

Professio coram Deo facta coelibatus et castitatis perfectae, quae voto, iuramento, consecratione in conscientia obliganti, ad normam Constitutionum Institutorum Saecularium firmatur, matrimonium prohibet.

Caput Secundum

DE MATRIMONIIS MIXTIS

4. (*De matrimonio mixto temere non contrahendo*). Indoles matrimonii religiosa et eius excelsa gratiae et coniunctionis inter Christum et Ecclesiam significatio sanctum in sponsis postulat studium, ut matrimonium, quod ipsi inituri sunt, ad ipsum illum archetypum quam proxime accedat; quā in re prae ceteris *deficiunt, qui mixtas temere inire praesumunt nuptias*.

5. (*De causis aucti numeri matrimoniorum mixtorum*). Matrimoniis inter catholicos et non catholicos ineundis nostra aetate ansam frequenter praebent difficiles vitae conditiones, quibus plures iuvenes multaeque familiae solum patriae relinquere et longinquas regiones laboris causa petere coguntur, ubi diversae religionis gentes inveniunt.

Nec saepe prohiberi potest, quominus ipsum civile consortium viros ac mulieres diversae religionis ad nuptias inter se conciliandas impellat. Quae res maxime iis in locis obtinet in quibus catholici pauci sunt aut numero inferiores.

Dolendum sane est quod ob huiusmodi conditiones et praesertim ob deminutam fidelium pietatem matrimonia mixta saepius contrahantur cum damno fidei et salutis animarum atque etiam cum ipsius pacis familiaris detrimento.

6. (*De officio pastorum animarum*). Sacrosancta haec Oecumenica Synodus Ordinarios aliosque animarum pastores obtestatur, ut *fideles a temere ineundis mixtis nuptiis avertant*, omnique studio curent, ne contra Dei et Ecclesiae leges tales nuptiae fiant. Ad quod consequendum coniuges apte erunt praeparandi, iuxta ea quae in *Instructione Pastoralis* huic Decreto adiecta, dicuntur.

Nuptiis vero mixtis celebratis, sedula cura ab Ordinariis, aliisque animarum pastoribus habenda est, ut coniuges quod ante matrimonium libere promiserunt fideliter praestent.

7. (*De normis quibus matrimonia mixta regantur oportet*). Quo autem opportunius christiani apostolatus rationes ad temporum necessitates atque adiuncta accommodentur et sacrum ministerium in re tanti momenti pastores animarum efficacius exercent, Sacrosanctum Oecumenicum Concilium leges de impedimentis mixtae religionis ac disparitatis cultus conformare statuit iuxta haec principia, quae revisendus Codex Iuris Canonici ulterius complebit.

a) Ipsa lex divina coniugium inter partem catholicam et non catholicam vetat, si inde periculum immineat ne pars catholica a fide deficiat.

Ipsa quoque divina lex catholicum urget coniugem ne suo desit officio prolem baptizandi et educandi in fide catholica.

b) Ecclesia, tamquam provida filiorum mater, prohibet ne matrimonium ineatur inter duas personas baptizatas quarum altera sit catholica, altera vero communitati religiosae non catholicae adscripta.

c) Matrimonium vero, contractum a persona non baptizata cum persona baptizata in Ecclesia catholica vel ad eandem conversa, ipso iure nullum est.

d) Ab his impedimentis Ecclesia pro temporum, locorum, personarumque rationibus et adiunctis dispensationem non recusat, dummodo Regnum Dei damnum inde non patiatur.

Quapropter necesse est, ut:

1. adsint iustae et graves dispensationis causae;
2. pars catholica sincere cautionem praestet se officio curandi baptismum et educationem catholicam proles satisfacturam esse;
3. pariter cautionem praestet coniux non catholicus de comparte non aver-tenda a fide catholica neque impedienda a suae religionis exercitio, atque se non repugnaturum ut proles catholice baptizetur eiusque catholicae educationi provideatur;
4. adsit quoque spes bene fundata de cautionum expletionem.

e) Coniux catholicus memor sit semper doni divini fidei catholicae, eiusque testimonium reddat cum modestia et amore conscientiam habens bonam (cf. 1 Petr. 3, 16).

f) Canonum praescripta circa formam substantialem celebrationis matrimonii, in matrimoniis quoque mixtis observanda sunt.

Insuper in celebratione matrimoniorum mixtorum quidam ritus sacri, non exclusa benedictione, etiam in Ecclesia adhibeantur; Missae autem celebratio, praesertim Missae « pro sponsis » erit omittenda, nisi Conferentiae Episcopales in singulis regionibus aliter disposuerint.

Quo melius vero dignae celebrationi matrimoniorum mixtorum consulatur, in libris liturgicis ritus proprius inseratur.

8. (*De facultate Ordinarii loci sanandi in radice matrimonia mixta*). Si quando coniux catholicus matrimonium mixtum invalide contraxerit ratione impedimenti vel defectus formae, et dein vera poenitentia resipuerit, Ordinarius loci sanationem in radice ad normam iuris (cf. C.I.C., cann. 1138-1140) concedere potest, dummodo ne desint cautiones ad dispensationem necessariae, et pars non catholica renuat matrimonium denuo legitima forma contrahere.

Caput Tertium

DE CONSENSU MATRIMONIALI

9. (*De consensu matrimoniali*). Consensus matrimonialis est prorsus necessarius et essentialis ad ineundum matrimonium, etiam quando contractus ad dignitatem sacramenti, ut inter baptizatos, elevatur.

Coniugalitatis enim coniunctio non oritur nisi ex libero utriusque sponsi consensu. Qui consensus est liber voluntatis actus, quo utraque pars tradit et acceptat ius co-

niugii proprium, atque adeo necessarius ad matrimonium constituendum, ut nulla humana potestate suppleri possit.

10. (*De vero sinceroque contrahendi animo*). Huiusmodi consensus, qui numquam consistit nisi sit vera interior intentio, ad validitatem matrimonii necessario exterius manifestetur oportet, tum ex natura ipsa contractus bilateralis tum ex ratione sacramenti, id est signi sensibilis gratiae.

Cum contractus matrimonialis, et ex sua ipsa natura et, inter baptizatos, ex elevatione ad dignitatem sacramenti, ordinetur et definiatur non voluntate hominis sed Dei, sacrosanctum aliquid sit oportet hominibus.

Qui matrimonium, et praecipue matrimonium christianum, celebrare volunt, debita debent intentione ad Magnum Sacramentum accedere, ne se maculent vitio simulationis aut fictionis.

Quod vitium, in re tam gravi et sacra, humano convictui et maxime dignitati christianae adeo repugnat, ut contrahentes semper censendi sint animo sincero id velle et intendere, quod exterius sive verbis sive signis proferunt.

11. (*De Ecclesiae studio tutandi et defendendi validitatem matrimonii ex capite vitii consensus impugnati*). Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum Secundum, non sine moerore conspiciens haud paucas matrimoniales causas, quae in tribunalibus ecclesiasticis ex aliquo consensus defectu agitantur, a prava contrahentium voluntate saepe originem ducere, omnes hortatur ut sollicitè attendant ne vinculum matrimoniale periculo nullitatis exponant, neve huius generis actiones, quae tot tantisque solent esse difficultatibus implexae, temere aut leviter tractandas suscipiant.

Quae ut praecaveantur et firmiter tutiusque iisdem causis instruendis et dirimendis prospiciatur, sequentia quoque statuenda decernit:

a) invalidum est matrimonium initum ob vim vel metum gravem, extrinsecus et iniuste, etsi inconsulte incussum, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium.

Nullus alius metus, etiamsi det causam contractui, matrimonii nullitatem secumfert.

b) Matrimonium sub condicione contrahi nequit, nisi ex gravi causa atque de licentia Ordinarii loci.

Fideles, qui sub condicione, etiam a loci Ordinario approbata, nuptias inierint, severissime moneantur, coniugio se uti non posse, donec condicio, a qua pendet perfectio consensus, sit purificata, aut, si condicio sit de praeterito vel de praesenti, quamdiu dubium perseveret de existentia eius quod condicioni subest.

12. (*Monitum circa causas matrimoniales*). Ius canonicum iure meritoque praesumit, partes recta intentione nuptias inire voluisse ac proinde matrimonia rite celebrata valida subsistere.

Ecclesia nihilominus, quia pia Mater est, propter gravissima consecratoria ex perversis voluntatibus derivantia, in ea praesumptione sustinenda cedit et, ne compartes vitam peccaminosam ducere cogantur in unionibus, quae matrimonia non sunt, introductionem actionis in contrarium propter bonum animarum admittit.

Qui tamen matrimonium contrahunt sine debita intentione, sciant necesse est

se nequaquam ab obligatione liberari illud convalidandi, saepe hac etiam ratione ut comparti illatum damnum reparent.

Fideles denique, non minus quam iudices, meminerint in causis matrimonialibus ob reverentiam sacramento praestandam et honorem decusque Ecclesiae debitum, in indagatione argumentorum et negotii disceptatione nefas esse a veritate deflectere, atque actionem tam arduam maxima cura ab omnibus esse absolvendam.

Caput Quartum

DE FORMA CELEBRATIONIS MATRIMONII

13. (*De ratione perficiendi celebrationis matrimonii formam*). Cum matrimonium sit vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis (CONC. TRID., sess. XXIV, *De sacram. matr.*, c. 1), et Christus Dominus ad sacramenti dignitatem evexerit ipsum contractum matrimoniale inter baptizatos (can. 1012 C.I.C.), Ecclesiae ius proprium et exclusivum competit non solum constituendi impedimenta matrimonialia (CONC. TRID., sess. XXIV, *De sacram. matr.*, c. 4), sed etiam determinandi condiciones seu sollemnitates pro valida et licita matrimonii celebratione (can. 1016 C.I.C.).

Leges canonicas hucusque vigentes his exigentiis valde contulisse et conferre, neminem latere potest.

Cum tamen sub hodiernis legibus non raro contingat ut matrimonia, sive ob contrahentium ignorantiam, sive ob neglegentiam aut inscitiam quorundam qui celebrationi nuptiarum assistere debent, sive interdum ex malo nupturientium usu benignitatis Ecclesiae, periculo invaliditatis exponantur, Patres huius Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani Secundi volentes his defectibus mederi et firmiorem reddere matrimonii validitatem, in vigenti disciplina de forma celebrationis matrimonii sequentes immutationes introducendas decernunt.

14. (*Forma ordinaria celebrationis matrimonii*). a) Parochus et loci Ordinarius *iure proprio* valide et licite assistere possunt matrimoniis ad normam sacrorum canonum.

b) Cuilibet sacerdoti potest parochus et loci Ordinarius facultatem etiam generalem concedere, ut matrimoniis, intra fines dumtaxat sui territorii, valide assistant. Quae facultas, ut valeat, expresse dari debet. Qui vero facultatem generalem assistendi obtinuerit, eam subdelegare nequit, nisi agatur de vicariis cooperatibus, pro paroecia cui addicti sunt.

c) Firmis iuris praescriptis (cf. can. 1097 C.I.C.) circa requisita ad licitam assistentiam matrimoniis, sacerdos delegatus, si non sit vicarius cooperator, facultate obtenta uti nequit nisi parochus vel loci Ordinarius, pro singulis casibus, licentiam quoque assistendi dederit, quae concedenda non est, nisi expletis omnibus, quae ius constituit pro libertate status comprobanda.

d) Si contigerit ut matrimonium contrahatur coram sacerdote, qui praescripta delegatione ad assistendum careat, matrimonium ex statuto huius Sacrosancti Concilii validum habendum erit, dummodo sacerdos non sit per sententiam excommu-

nicatus vel interdictus vel suspensus aut talis declaratus, et matrimonium in Ecclesia vel oratorio publico celebretur.

Sacerdos autem, qui sine delegatione matrimonio assistere ausus fuerit, incurrit ipso facto in suspensionem a divinis, loci Ordinario reservatam. Sacerdos vero qui, etsi rite delegatus, sine debita licentia matrimonio assistere ausus fuerit, ab Ordinario loci congruis poenis puniatur.

15. (*Forma extraordinaria celebrationis matrimonii*). Ad valide contrahendum matrimonium coram solis testibus extra periculum mortis, praeter condiciones praescriptas can. 1098, C.I.C., requiritur:

a) ut petitio Ordinario loci facienda, si fieri possit, omissa non fuerit, vel matrimonium non celebretur nisi post mensem ab interposita petitione sine responsione;

b) ut matrimonium non celebretur contra Ordinarii vetitum.

Commentarium

DE FORMA CELEBRATIONIS MATRIMONII

(*De forma ordinaria*). Nullum dubium esse potest de necessitate retinendae formae substantialis celebrationis matrimonii. Attamen usum huius formae, prouti in Codice Iuris Canonici determinatur, in praxi haud leves difficultates quandoque genuisse omnes norunt qui ministerio paroeciali incumbunt aut causas matrimoniales ex defectu formae pertractant.

Maior enim pars nullitatum matrimoniorum ex formae defectu hodie originem habet ex delegatione vel invalide concessa vel carente in sacerdote, qui nuptiis forma ordinaria contrahendis assistit. Praeterea nullitates habentur ob incertum munus sacerdotis assistentis, ob assistentiam rectoris ecclesiae non paroecialis vel cappellani militum, ob delegationem concessam extra fines competentiae delegantis, ob incertos paroeciae fines.

Aliquod remedium in quibusdam casibus attulit applicatio canonis 209 C.I.C. de errore communi, praesertim post authenticam interpretationem datam die 26 martii 1952, qua declaratur praescriptum canonis 209 applicandum esse in casu sacerdotis qui matrimonio assistit sine delegatione. Sed neque haec interpretatio omnes tollit incertitudines, cum dubia habeantur circa limites et extensionem erroris communis.

Ad has diversas difficultates eliminandas, plures Episcopi in suis propositionibus ad Pontificiam Commissionem Anteparaeparatoriam Concilii diversas proponebant rationes. Quidam enim petebant ut melius definiretur applicatio canonis 209, vel ut eius usus prohiberetur; alii proponebant mitigationem praescripti de necessitate delegationis faciendae sacerdoti determinato ad matrimonium determinatum; alii proponebant ut forma celebrationis matrimonii non esset ad validitatem, sed solum ad liceitatem; iterum alii, ut delegatio extendi posset ad omnes sacerdotes iurisdictione praeditos, vel ad quemlibet sacerdotem approbatum intra limites dioe-

cesis, vel ad omnes sacerdotes, paroeciae quomodocumque addictos, et non solum ad vicarios paroeciales; quidam denique proponebant ut quodlibet matrimonium quocumque modo et loco coram aliquo sacerdote celebratum, validum esset (cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series I, Appendix Voluminis II, pp. 166-174).

Cum Pontificia Commissio de disciplina Sacramentorum haec omnia bene perpendisset eorumque agnovisset fundamentum, solutionem quamdam praeparavit, quae bono communi et convenientiae iurisdictionis ecclesiasticae satisfacere posset.

In hac solutione 1. imprimis sustinetur necessitas formae substantialis pro validitate matrimonii, atque etiam ipsa celebratio tamquam functio propria parochi et loci Ordinarii.

2. Extenditur regimen delegationum. Quod si quis non videat necessitatem licentiae parochi, post obtentam delegationem, ad assistendum singulis matrimoniis, attendat oportet delegationes generales consulere quidem matrimoniorum validitati, non vero liceitati, quippe quae postulet expletionem omnium quae ius constituit pro libertate status comprobanda.

Haec autem a paracho vel loci Ordinario vel de eorum auctoritate peragi debent.

Licentia igitur est pro quodam « nihil obstat » quominus matrimonium celebretur, omnino necessaria, ne ex nova inducta disciplina delegationum generalium, abusus irrepere possint.

Delegationes ad singula matrimonia, communiter licentiam quoque includunt; at delegationes generales solum iis in casibus, omnino extraordinariis, eam includunt, in quibus vel dignitas personae delegatae vel alia peculiaris circumstantia id suadeat.

3. Providetur ut matrimonium celebratum coram quolibet sacerdote, certis tamen condicionibus, sit validum, etiamsi hic delegatione careat. Ita practice excluditur usus erroris communis. Sed cum assistere matrimonio sine debita delegatione et licentia parochi vel Ordinarii sit res gravis, sacerdoti qui ita scienter (« ausus fuerit ») assistat, gravis poena statuitur.

(*De forma extraordinaria*). Forma substantialis in celebratione matrimonii, quia iure positivo ecclesiastico praescripta, generatim servanda est, nisi in aliquo casu iuri naturali opponatur. Dantur autem casus, nec sunt rari, in quibus observatio formae substantialis ordinariae impossibilis est, sive absolute sive relative.

Tunc vero, ex principio quo lex humana cum gravi incommodo obligare non potest, obligatio eam servandi cessat, cum opponatur iuri naturali quo omnis homo gaudet; in quo conflictu, ius naturale praevalere debet; et matrimonium contractum non servata forma a lege ecclesiastica praescripta, validum et licitum est.

Qua de causa, etsi per legem de forma substantiali ordinaria valde bono publico consulatur, ea tamen non est ita urgenda, ut nimis coarctet naturale ius contrahendi nuptias; secus lex nociva et perniciosa evaderet.

Ut hisce casibus occurratur, exceptiones a forma ordinaria in iurisprudentia SS. Congregationum efformatae sunt. Dein Decretum *Ne Temere* et Codex Iuris Canonici (can. 1098) illas in leges traduxerunt.

Necessitatem statuendi hanc formam extraordinariam in missionibus, ipsa rerum adiuncta vehementer suadebant. Paulatim vero etiam in regionibus ubi hierarchia catholica ordinaria constituta est, applicationem invenit in pluribus casibus, in quibus, pro animarum salute, matrimonii celebratio urgeat, nec forma ordina-

ria canonica iniri possit nisi actus civilis praemittatur; cuius positioni graves difficultates atque etiam impossibilitates, plerumque obstant.

At in applicatione formae extraordinariae plures abusus fiunt. Ut enim alii diversi abusus omittantur, sufficiat prae oculis habere hos tantum casus: Casus minorum, qui forma extraordinaria contrahunt quia parochus, attento canone 1034, eorum matrimonio assistere non vult. — Casus coniugum qui nullitatem iam contracti matrimonii in tribunali probare non possunt et novum aliquando matrimonium forma extraordinaria contrahunt, inducti saepe a confessario, qui nullitatem eorum matrimonii cognoscit. — Casus coniugum, quorum alter est catholicus, alter baptizatus non catholicus, quibus Ordinarius matrimonium vetat quia, ob negatas cautiones, dispensatio super impedimento mixtae religionis concedi non potest; hae personae contrahunt matrimonium forma extraordinaria.

Omnes abusuum casus unum commune habent: quod ea via disseminantur matrimonia clandestina, quae adeo severe reprobavit Concilium Tridentinum.

Ad hos abusus impediendos, et practice clandestinitatem tollendam, remedium opportunum in eo invenitur, ut haec matrimonia aliquo modo vigilantiae Ordinariorum subdantur, introducendo ut condicionem ad validitatem, recursum ad Ordinarium, quoties hic recursus fieri possit.

Hoc autem exoptabant plures Episcopi in suis propositionibus ad Concilium, quibus haec diversis modis postulare videntur (cf. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Series I, Appendix Voluminis II, pp. 170-172).

Si innovatio prouti in Schemate proponitur introducatur, legislationis ordinatio melior fieri, publicum Ecclesiae bonum aptius conservari atque cum iure ad nuptias, quod singuli habent, satius componi videtur.

Caput Quintum

DE PROCESSU MATRIMONIALI

Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum Secundum, ut sollicitè tueatur et stabilitatem sanctitatemque contractus et sacramenti matrimonii, et aeternam salutem eorum, qui matrimonium vel invalide contraxerint, vel solubili vinculo in detrimentum animae adstrictos se invenerit, disciplinam processus matrimonialis munimentis quibusdam vallare decernit.

At simul optatum expeditiorem cursum causarum matrimonialium obtinere cupit, ea tamen lege, ut hac etiam in re abusus praecaveantur.

16. (*De Tribunalium ordinatione*). Ubique terrarum diffundatur praxis, hucusque ex iure particulari iam pluribus in locis vicens, constituendi Tribunalia Regionalia vel Interdioecesana, pro quibus idonei viri ad iustitiae administrationem a competenti auctoritate praeparandi et eligendi sunt.

Normae editae vel edendae de Tribunalium competentia diligentissime serventur, ne causae pertractentur coram iudicibus rerum personarumque ignaris. Ideo etiam forum peregrinorum in Urbe ne extendatur ad causas quae vinculum matrimoniale respiciunt.

Peculiari adprobatione Ordinarii tum proprii tum loci ubi Tribunal sedem habet, indigent procuratores ad lites et advocati, solis S. Consistorii advocatis exceptis.

Sancta Synodus commendat ut munus advocati gratuito exerceatur, oeconomica compensatione a Tribunali data.

At ubi id fieri nequeat, competens auctoritas ecclesiastica territorialis, ad incommoda varia praecavenda, normas praebeat opportunas de honorariis accipiendis.

17. (*De processu summario*). Sancta Synodus aliena non est ab augendis casibus exceptis a normis generalibus processualibus, dummodo, servatis condicionibus processus summarii, novi casus definite dinumerentur.

18. (*De iure accusandi matrimonium*). Placuit Sacrosancto Oecumenico Concilio ut ius accusandi matrimonium coarctetur, tum quoad habilitatem illorum qui matrimonium accusare valeant, tum quoad tempus accusationis.

In iis vero legibus ferendis eluceat Spiritus mansuetudinis Christi, qui semper aurea et perennis regula Ecclesiae est, et leges iudiciaque ecclesiastica informare debet. Attamen hominum malitiae ne indulgeatur.

19. (*Aliae iuris accommodationes*). Accommodatio iuris canonici, quae in Revisione Codicis Iuris Canonici fieri oportet, inter desideratas emendationes capita sequentia imprimis consideret: causarum dispensationis super rato et non consummato celeriores pertractationem; maiorem uniformitatem in expediendis causis de solutione vinculi naturalis in favorem fidei; usum novorum mediorum technicorum.

Valde optatur, ut ius ecclesiasticum in re tam gravi fiat in dies ministerium veritatis et salutis animarum.

Instructio Pastoralis

DE MATRIMONII PRAEPARATIONE

20. (*Praeparationis momentum et necessitas*). Sancta Mater Ecclesia statum coniugalem haud perperam iudicat et praedicat esse ex se « honorabile connubium in omnibus » (*Hebr.* 13, 4), a cuius provida praeparatione et recta ordinatione plurimum pendet non tantum ipsorum coniugum salus aeterna et temporalis felicitas, sed et bonum societatis civilis, morum candor et integritas in populo.

Familiae exordium et humanae ac civilis societatis fundamentum et principium, matrimonium videlicet, a Deo institutum et natura sua caractere sacro munitum, Christi auctoritate inter baptizatos ad Sacramenti dignitatem evectum est, atque factum suae ineffabilis cum Ecclesia coniunctionis imago.

Matrimonium insuper, novi et permanentis status vitae primordium, caelesti regno aedificando servit tum supernaturali caritate coniugum tum procreatione et educatione filiorum, qui, baptismo Christi abluti, in Ecclesia peregrinante renati sunt.

Ad Sacramentum igitur quod gratiam iuxta recipientis dispositiones confert, nupturientes ita se parent oportet, ut Christo per gratiam sacramentalem efficacius configurentur, et corpus Christi mysticum per eosdem aedificetur.

Porro autem status coniugalis in hac peregrinatione est status permanens, vitae communitatem inducens individuum et insolubilem, qui ideo peculiari modo est praeparandus, ut coniugibus sine discrimine fas sit in eum, per omnem vitam tenendum, introduci.

Nec desunt peculiares nostri temporis condiciones, quae futuros coniuges ad tantum opus vere sincereque paratos requirant. Matrimonium enim sat frequenter res est magis coniugum ipsorum quam familiarum, ac plus exigit a personali utriusque coniugis responsabilitate.

Immo constat naufragia matrimoniorum, quae praesenti aetate frequenter lugemus, multoties ex defectu debitae praeparationis oriri.

Patres igitur huius Sacrosancti Concilii Oecumenici sponso christianos invitant ut plenior sibi acquirant maturitatem, antequam perpetuo foedere coram Deo et Ecclesia se coniungant; sperant etiam fore ut desiderium conscientiae christianae, quod hac nostra aetate inter christifideles diffunditur, eosque ad sanam de matrimonio doctrinam melius addiscendam impellit, perfectius expleatur.

Quare Sacrosanctum Concilium pastores animarum hortatur ne omittant omnem impendere curam in hoc gravissimo ministerio adiuvandi sponso. De iis enim quae pastorem coniugum praeparationem spectant praeviamque matrimonio inquisitionem ut certitudo moralis habeatur nihil obstare validae et licitae matrimonii celebrationi, parochus spondere debet.

21. (*Ratio in praeparatione servanda. Praeparatio remota*). Remotae quidem praeparationis initium ab ipsis fere vitae incunabulis sumitur. Adolescentes igitur et iuvenes, ea informantur disciplina in familia et in Ecclesia, qua dein sponsi bene animati paratique, ad statum coniugii ineundum accedant.

Pastores animarum frequenter in memoriam parentum aliorumque qui parentum locum tenent, revocent grave officium curandi filiorum educationem, ut in ipsis informetur homo interior, christianaque vita evolvatur.

Ad parentes imprimis pertinet tum prudenter et tempestive filios instituere quoad mysterium vitae propagandae, ita ut ii percipiant dignitatem et nobilitatem virium, quibus Creator hominem ditavit; tum curare ut filii discant in quo verus amor consistat, eum experiendo exercendoque erga familiares sodalesque studiorum et laboris.

22. (*De coniuge eligendo*). Sponsi christiani eligant oportet coniugem, non caeco cupiditatis instinctu, vel alio minus nobili impulsu ducti, sed vero amore ac recto et sincero erga futurum coniugem affectu, eos fines in matrimonio prosequendo, propter quos illud est a Deo constitutum.

23. (*De matrimonii praeparatione spirituali*). Praeparatio ad matrimonium peropportuna praebet pastoribus occasionem, non solum ad futuros coniuges instruendos, sed etiam ad fidem in qua baptizati sunt excitandam et amorem erga Christi Ecclesiam fovendum.

Etenim maternam Ecclesiae sollicitudinem eis manifestare potest itemque sensum divinum magni huius eventus revelare. Memorari pariter potest Deum esse amorem atque a Deo humanum amorem procedere atque a Deo benedici et consecrari. Experientia enim constat per praeparationem ad matrimonium corda futurorum coniugum ad revelationem totius mysterii christiani posse introduci.

Nupturientes igitur modo pastoralis ac semper benigno, tum pro institutione

catechetica, tum pro praeparatione iuridica matrimonii, animarum curatores recipiant. Parochus sit cum iis benignus atque indulgentia et caritate plenus. Congruum concedat tempus ad fructuosum colloquium cum nupturientibus; saepe enim huiusmodi cum sacerdote colloquium plurimi stabilisque adiumenti est.

A Sacramento ne arceantur sine gravi causa fideles qui matrimonium contrahere contendunt.

24. (*De catechetica institutione*). Catechetica institutio praebeatur iuxta locorum, personarum ipsarumque nuptiarum adiuncta, secundum normae a competenti auctoritate ecclesiastica tradendas.

Sacrosancta autem Oecumenica Synodus quaedam generalia sua auctoritate commendat:

a) Ea institutio complecti debet doctrinam de sacramento matrimonii, de gratia in sacramento collata et de sacramenti effectibus per totam vitam perdurantibus ad vitam christianam ducendam in sinu familiae atque in ipsa Ecclesiae communitate.

Matrimonii proprietates, fines, bona, recte illustrentur; doctrina pariter de libertate consensus accurate tradatur ac cetera proponantur, quae essentialiter afficiunt matrimonialem consensum, ut eum nupturientes dent considerate.

b) Huius institutionis moderatores parochi habeantur, vocatis in auxilium aliis etiam sacerdotibus et, si res postulet, etiam laicis viris vel feminis huic ministerio idoneis.

Igitur Sacrosancta Synodus valde probat industrias multarum synodorum dioecesanarum atque provincialium et Conferentiarum Episcopaliū, quae libris et scriptis apte compositis vel aliis idoneis modis futuros coniuges edocere atque iuvare contendunt.

c) Sacrosancta Synodus catechesim peculiari modo commendat in regionibus ubi mixtae nuptiae sunt frequentiores. Tunc enim praesertim necesse erit ut coniuges ante nuptias celebrandas de matrimonio ipso eiusque proprietatibus essentialibus atque de praecipuis catholicae doctrinae capitibus et obligationibus sufficienter instruantur, iidemque in cautionibus exigendis edoceantur quantum eadem caritati et paci coniugali fovendae conferant et quantum urgeat coram Deo et hominibus ut coniuges quod ante matrimonium libere promiserunt, fideliter praestent.

Neque post coniugii celebrationem cesset pastorum sollicitudo.

25. (*Praeparatio matrimonii iuridica*). Parochi religiose servant canonicas praescriptiones circa investigationes peragendas ante matrimonium, ad videndum an aliquid obstet matrimonio valide et licite contrahendo.

Nulla vero praetextu matrimonio assistant, neve sacerdotibus delegatis assistere permittant, nisi, servatis de iure servandis, constiterit sibi legitime de libero statu contrahentium.

26. (*Celebratio matrimonii liturgica*). Pastores animarum denique summam habeant curam de parandis caeremoniis celebrationis matrimonii, ut dignitas, pietas, significatio ritus sacramentalis eluceat et, coniuges imprimis, sed etiam caeteri adstantes, actuosam participationem habeant.

Dies quoque anniversariae matrimonii digne celebrentur.

RELATIO

EM.MI IOANNIS CARD. URBANI

DE MATRIMONII SACRAMENTO

Alla Commissione « De disciplina Sacramentorum » vennero date dalla nostra Commissione, a suo tempo, queste direttive: A) Si riducano ad unico schema i sei schemi preparati, così che ogni argomento divenga il titolo di un capitolo dello schema; B) ci si limiti ai principi generali, rinviando la formulazione giuridica alla Commissione per la riforma del Codice I.C.; C) si esamini il capitolo de Matrimoniis mixtis con la Commissione de Fide et Moribus e con quella de Unione christianorum; D) si aggiunga un'Istruzione pratica circa la conveniente preparazione dei nubendi.¹

Mi sembra che la Commissione abbia ottemperato a tutte le suddette indicazioni, preparando uno schema che — salvi alcuni emendamenti di minore importanza — merita approvazione.

Riduzione della materia. Anche dal punto di vista formale è da notare che i primi sei schemi comprendevano una quarantina di pagine stampate, mentre l'attuale schema si limita a 27 pagine dattiloscritte. Le righe perciò passano da oltre 1.000 della prima stesura a neppure 700 dell'attuale e da 5.000 parole a 2.700 circa. Ma più importante è da notare che tutta la materia è stata meglio elaborata e selezionata, e disposta in forma più organica e pastorale.

La divisione dello schema sembra ben fatta: dopo un sobrio proemio seguono i cinque capitoli: I. De impedimentis; II. De matrimoniis mixtis; III. De consensu; IV. De forma; V. De processibus.

Dopo il Cap. IV de forma: vi è un commentario esplicativo assai opportuno e al Cap. V fa seguito un'Istruzione pastorale « sulla preparazione al matrimonio ».

Prima di rimettere ai Padri Conciliari lo schema, sarebbe bene fare qualche lieve emendamento:

1. a pag. 4 Cap. I n. 2, ad evitare che ci si possa accusare di relativismo, il testo potrebbe ritoccarsi così: *convertens ad hodiernos mores in vita sociali, etc.*;

¹ Cf. p. 198.

2. a pag. 7 Cap. II n. 4, il titolo potrebbe cambiarsi così: de periculis in matrimoniis mixtis, aggiungendo intera la citazione di Pio XI, tratta dalla *Casti Connubii*, come era nello schema precedente: multum tamen in hoc deficiunt et aliquando non sine salutis aeternae periculis, qui temere mixtas ineunt nuptias a quibus maternus Ecclesiae amor et providentia, gravissimis de causis, retrahit suos;

3. a pag. 12 Cap. III, tutto il Capitolo potrebbe essere più conciso e specialmente i nn. 10, 11, 12 ridotti ad unico numero; trattasi infatti di dottrina comune;

4. a pag. 16 Cap. IV n. 13, si potrebbero sopprimere, perché non necessarie, le parole: non solum... sed.

Poiché il Cap. III della Costituzione: « de praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno » tratta « de matrimonio et familia », è necessario che ci sia coordinamento fra questo Capitolo e lo schema « de Matrimonii Sacramento » con reciproci riferimenti, specialmente nel Proemio e nell'Istruzione.

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Alle ore 18 del giorno 3 luglio 1963 nell'appartamento del Card. Segretario di Stato, al primo piano del Palazzo Apostolico, ha inizio la prima riunione della terza sessione della Commissione di coordinamento.

La seduta era stata indetta per il giorno 4 giugno u.s., ma a motivo della grave malattia e poi della piissima morte del Sommo Pontefice, Pp. Giovanni XXIII, fu sospesa.

Sono presenti l'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Presidente; e gli Em.mi Membri Achille Liénart, Vescovo di Lilla, Giovanni Urbani, Patriarca di Venezia, Carlo Confalonieri, Segretario della S. Congregazione Concistoriale, Giulio Doepfner, Arcivescovo di Monaco, Leo Giuseppe Suenens, Arcivescovo di Malines-Bruxelles; sono anche presenti gli Eccellentissimi Pericle Felici, Segretario Generale del Concilio, e gli Ecc.mi Sotto-Segretari Casimiro Morcillo González, Arcivescovo di Zaragoza, Giovanni Villot, Coadiutore cum iure successionis di Lyon, Giovanni Giuseppe Krol, Arcivescovo di Filadelfia e Guglielmo Kempf, Vescovo di Limburgo.

Sono assenti, per motivo pastorale, l'Em.mo Card. Francesco Spellman, Arcivescovo di New York, e per motivo di salute l'Ecc.mo Sottosegretario del Concilio Filippo Nabaa, Arcivescovo di Beirut e Gibail per i Melchiti.

Fungono da attuari gli Ill.mi e Rev.mi Monsignori Antonio Mauro e Vincenzo Fagiolo.

All'ordine del giorno è l'esame degli schemi: « De Missionibus » e « De matrimonii Sacramento ».

Dopo la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Presidente, saluta i partecipanti e comunica che è stato reso noto a tutti i Vescovi il rescritto di Pp. Paolo VI sull'inizio del secondo periodo del Concilio, fissato per il 29 settembre 1963, aggiungendo che per ora nulla si dirà sulla fine del Concilio.

Porta quindi a conoscenza della Commissione che l'Em.mo Card. Ciriaci, Presidente della Commissione per la riforma del Codice, ha chiesto di riunire i Membri della Commissione per iniziare il lavoro di revisione del Codice: la proposta non è di gradimento del Card. Segretario di Stato, il quale ricorda che quando fu proposta la istituzione della Commissione del Codice — precisamente durante i lavori della seconda sessione della Commissione di coordinamento dei lavori del Concilio — si disse che compito di quella Commissione, nel periodo della durata del Concilio, doveva essere quello di seguire i lavori conciliari e che soltanto a Concilio chiuso avrebbe dovuto iniziare il lavoro di revisione del Codice con regolari riunioni della Commissione.

Il Card. Presidente chiede quindi ai Membri della Commissione se sono ancora dello stesso parere, nel quale caso egli farà rispondere al Card. Ciriaci

in tal senso; tutti si dicono favorevoli alla proposta manifestata nella precedente riunione ed ora ricordata dall'Em.mo Presidente.

Questi comunica inoltre che lo stesso Em.mo Card. Ciriaci ha chiesto di nominare i consultori della Commissione per la revisione del Codice. Egli trattò la richiesta con Papa Giovanni XXIII, il quale non si mostrò favorevole, e dello stesso parere — soggiunge l'Em.mo Presidente — si è detto ora Papa Paolo VI, spiegando che non sembra opportuno ora pubblicare una lista di Consultori, come è stato fatto per i periti del Concilio. Se la Commissione per la revisione del Codice ritiene conveniente incominciare a richiedere il parere di canonisti insigni su qualche punto del diritto canonico, potrà farlo, senza che per ciò si addivenga a nomine di consultori, che potranno essere fatte a Concilio ultimato.

Anche su questa questione l'Em.mo Card. Presidente chiede il parere della Commissione per dare quindi una risposta all'Em.mo Card. Ciriaci.

Tutti si pronunciano nel senso espresso dall'Em.mo Presidente.

L'Em.mo Presidente comunica infine che il S. Padre ha stabilito di conservare la Commissione di coordinamento per tutta la durata del Concilio e di sopprimere il Segretariato « De Concilii negotiis extra ordinem ».

L'Ecc.mo Mons. Felici propone su richiesta dell'Em.mo Card. Suenens un mutamento all'ordine del giorno: domani, 4 luglio, invece di trattare le questioni indicate nei numeri 3 e 4, esaminare quelle sotto i nn. 5 e 6. Viene accettato.

Si passa quindi al primo punto dell'ordine del giorno: esame dello schema di decreto « De Missionibus ».¹ Vengono introdotti in sala l'Em.mo Card. Agagianian e Mons. Paventi, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione per le Missioni, perché, se necessario, diano informazioni e spiegazioni sull'elaborazione dello schema.

Prende la parola l'Em.mo Card. Carlo Confalonieri, relatore dello schema in esame, dicendo le sue osservazioni che legge da fogli dattiloscritti.²

Terminata l'esposizione dell'Em.mo Card. Confalonieri, il Card. Presidente osserva: a) sarebbe opportuno ricordare nel proemio dello schema le grandi Encicliche missionarie; b) si lasci a *Propaganda Fide* la sua struttura e la sua caratteristica, di cui la Chiesa ha bisogno ancora; c) temperare alcune espressioni relative all'obbligo dei laici di interessarsi delle missioni; si veda p.e. pars II, cap. I, n. 3 dello schema, dove il richiamo in tal senso sembra espresso con termini un po' troppo forti.

L'Em.mo Card. Liénart, parlando in francese, e leggendo da fogli dattiloscritti, sottolinea le sue osservazioni.³

L'Em.mo Card. Urbani conviene con le proposte del relatore, proponendo in particolare: a) si concordi il punto dello schema che parla del diaco-

¹ Cf. pp. 526-546.

² Cf. pp. 547-550.

³ Cf. adnexum I, p. 570.

nato stabile con quanto sullo stesso argomento è stato scritto nello schema « De Ecclesia »: meglio sarebbe lasciare intatta la disposizione dello schema « De Ecclesia » e nulla dire in quello « De Missionibus »; *b*) si concordi la parte relativa ai laici con quanto è stato detto nello schema « De apostolatu laicorum ».

L'Em.mo Card. Doepfner concorda con l'Em.mo relatore; ma osserva che a suo giudizio, c'è da dubitare se il Concilio accetterà lo schema, perché non sembra che esso soddisfi ai fini propri della grande assise. Lo schema « extravagante », di cui ha parlato l'Em.mo relatore, contiene delle buone norme e opportune proposte. « Penso perciò — continua l'Em.mo Cardinale Doepfner — che l'attuale schema vada rielaborato, tenendo conto anche dei seguenti punti ». Legge da fogli dattiloscritti.⁴

L'Em.mo Card. Suenens concorda con le osservazioni dell'Em.mo Card. Doepfner e sottolinea la necessità che il problema della evangelizzazione sia ben studiato e risolto con le soluzioni adatte ai tempi.

Gli Ecc.mi Monsignor Felici, Morcillo González, Villot, Krol e Kempf concordano con l'Em.mo relatore.

La discussione sullo schema è chiusa e si passa all'esame del secondo schema all'ordine del giorno: « De Matrimonii sacramento »;⁵ allo scopo vengono introdotti nell'aula l'Em.mo Card. Benedetto Aloisi Masella e il Rev.mo Padre Raimondo Bidagor, rispettivamente Presidente e Segretario della Commissione della disciplina dei Sacramenti, che ha elaborato lo schema, nonché i Reverendissimi Monsignor Giovanni Willebrands, Segretario del Segretariato per la unione dei cristiani, e il Reverendissimo Padre Sebastiano Tromp, Segretario della Commissione « De doctrina fidei et morum », perché assistano alla discussione sulla parte dello schema relativa ai matrimoni misti.

Prende la parola l'Em.mo Card. Giovanni Urbani, relatore sullo schema in oggetto, cioè « De Matrimonii sacramento », leggendo da foglio dattiloscritto.⁶

Finita l'esposizione dell'Em.mo relatore, l'Em.mo Card. Aloisi Masella ringrazia per l'apprezzamento dato alla Commissione e assicura che, per quanto sarà possibile, si terrà conto delle osservazioni fatte, spiegando, in particolare, per quanto si riferisce al capitolo dei matrimoni misti, che la materia è stata esaminata a fondo e sotto tutti gli aspetti in sede di Commissione, dove i Vescovi delle varie parti del mondo hanno apportato il loro contributo di esperienze e di urgenza pastorali: in modo particolare hanno fatto sentire la loro voce tre Vescovi giapponesi, i quali hanno poi insistito perché sia conservata la forma attuale allo schema nella parte relativa ai matrimoni misti.

⁴ Cf. adnexum II, pp. 571-572.

⁵ Cf. pp. 551-562.

⁶ Cf. pp. 563-564.

Il Rev.mo Padre Raimondo Bidagor aggiunge in merito altre spiegazioni, spiegando in particolare che nel paragrafo primo del secondo capitolo — « De matrimoniis mixtis » — volutamente è stato posto l'accento sul fatto che « in re prae ceteris deficiunt qui *mixtas temere* inire praesumunt nuptias », anziché sui pericoli di tali matrimoni, essendo oggi cambiati i tempi e le mentalità dall'epoca dell'Enciclica « Casti connubii » di Pio XI: lo scopo è stato di non chiudere la porta, e di favorire, in quanto possibile, anche sotto questo aspetto, lo spirito ecumenico.

L'Em.mo Card. Presidente: Anch'io sono del parere che non convenga parlare di pericoli, perché nelle nazioni protestanti ciò suonerebbe male.

Mons. Willebrands conferma questa opinione, riferendo le sue esperienze e sottolineando che, non potendosi sempre impedire che i matrimoni misti non avvengano, bisogna trovare il modo di tutelare e favorire la fede, senza che imposizioni giuridiche troppo rigide e non dovunque attuabili impediscano l'avvicinamento alla religione cattolica.

A questo punto l'Em.mo Card. Presidente apre una parentesi per dire che a lui non dispiace che in Concilio si tratti anche dei Giudei, evitando però ogni accenno anche velato a situazioni politiche.

L'Em.mo Card. Liénart si dice consenziente, osservando che l'argomento potrebbe essere trattato insieme con il problema dei non cristiani, ai quali la Chiesa si rivolge per instaurare un dialogo proficuo. In tal caso l'argomento potrebbe essere trattato nello schema « De oecumenismo ». La proposta non solleva difficoltà da parte dei Membri.

Il Rev.mo Padre Tromp osserva: Ex parte dogmatis non multa sunt dicenda; in praxi omnia fieri debent ut matrimonia mixta non contrahantur, et si hoc non semper possibile, omnia fieri debent ut matrimonia mixta cum honore Ecclesiae celebrentur: pars enim acatholica cum dignitate debet tractari.

L'Em.mo Card. Liénart legge in francese, da appunti dattiloscritti, le proprie osservazioni.⁷

L'Em.mo Card. Urbani spiega come trattandosi di un testo elaborato da una Commissione a prevalente carattere giuridico-disciplinare, difficile sarebbe stato per essa preparare uno schema a carattere diverso, completamente pastorale p.e., anche perché nel caso bisognava aggiornare le norme canoniche e non limitarsi soltanto ad emettere consigli e suggerimenti.

Propone quindi di concordare la parte dello schema che tratta della soppressione degli impedimenti minori con quanto viene detto nello schema « De Episcopis », che propone in linea principale di concedere la facoltà ai Vescovi di dispensare dagli impedimenti minori.

Il Rev.mo P. Raimondo Bidagor spiega come convenga stare per la soppressione degli impedimenti minori, anziché trasportare la facoltà di dispen-

⁷ Cf. Adnexum III, pp. 572-573.

sare dagli stessi dalla Santa Sede ai Vescovi: non sussistendo alcun valido motivo che persuada di conservare ancora il can. 1054, non si vede perché si dovrebbe passare ai Vescovi quella facoltà che non trova ragione di essere neppure presso la Santa Sede.

L'Em.mo Card. Confalonieri è d'accordo con il relatore e non conviene con chi vorrebbe eliminare lo schema perché giuridico: il Concilio non può tralasciare di emanare norme giuridiche quando queste sono necessarie od opportune per la disciplina ecclesiastica e, quindi, agli stessi fini pastorali della Chiesa.

L'Em.mo Card. Doepfner propone che lo schema sia demandato alla Commissione per la revisione del Codice; nel caso, invece, che si stabilisse di doverlo presentare al Concilio, suggerisce che sia rielaborato secondo la proposta dell'Em.mo Card. Liénart.

Con Lui concorda il Card. Suenens.

L'Ecc.mo Mons. Felici è del parere che lo schema debba essere presentato al Concilio; come già al Concilio di Trento la Chiesa aggiornò la sua disciplina matrimoniale, così oggi è bene che sia il Concilio a provvedere al riordinamento della legislazione sul matrimonio; e ciò va fatto in forma *tecnica* e non già con un decreto pastorale, che sarebbe inadatto allo scopo.

L'Ecc.mo Mons. Villot chiede se è vero che in Giappone hanno delle facoltà speciali a dispensare dalle cauzioni in caso di matrimonio misto.

R. P. Bidagor risponde dicendo che è vero che in Giappone i Vescovi hanno facoltà per dispensare dalle consuete cauzioni, ma a condizione però che vengano prestate cauzioni *equipollenti*.

L'Ecc.mo Mons. Kempf: *matrimonia mixta possunt esse fons conversionum, si sponsi obligentur ad instructionem religiosam per aliquot horas in hebdomade, sicut cum fructu iam in aliqua dioecesi factum est: Concilium hoc statuet peculiari norma.*

Gli Ecc.mi Mons. Morcillo e Krol: in voto relatoris et Exc.mi Secretarii Generalis.

Esaurito il programma di lavoro, come stabilito sull'ordine del giorno, l'Em.mo Card. Presidente dichiara chiusa la seduta, e pertanto — dopo la preghiera di rito — la riunione viene sciolta.

3 luglio 1963, ore 20.

ADNEXUM I

EM.MUS ACHILLES CARD. LIENART

ANIMADVERSIONES

DE MISSIONIBUS

J'ai deux remarques à présenter sur ce schéma:

1. Le prooemium et les deux premiers chapitres « De principiis generalibus Missionum » et « De Sacro Ministerio in Missionibus », sont bons mais il y manque un élément important: on n'a pas précisé à quelles Eglises s'applique le titre de « Mission ».

Est-ce seulement aux Eglises qui dépendent de la S.C. de la Propagande?

Ou bien est-ce à toutes les Eglises en formation, qui ne peuvent se suffire par manque de prêtres ou de ressources matérielles et qui à ce titre doivent être assistées et en quelque sorte prises en charge par l'Eglise Catholique tout entière?

Il semble que, tandis que les principes généraux se réfèrent au devoir de l'Eglise d'évangéliser tous les peuples, le schéma n'applique ces principes qu'aux Eglises relevant actuellement de la S.C. de Propaganda Fide, alors que le Concile devrait avoir en vue toutes les régions du monde où l'Eglise n'est pas encore implantée, ou ne trouve pas encore sur place assez de prêtres ou de ressources pour se développer normalement.

Il me semble donc indispensable de définir nettement ce qu'on entend par « Mission ». On pourrait le faire en ces termes:

« Missiones de quibus est sermo in schemate sunt, omnis ecclesiastica circumscriptio, aut omnis regio, in qua ex magna penuria cleri autochtoni aut ex difficultate notabili, plantatio Ecclesiae adhuc requirit, iudicio Sanctae Sedis, auxilium Ecclesiae universalis ad fidem propagandam vel firmandam ».

2. Le chapitre III « De Regimine Missionum » devrait être allégé de tout ce qu'il contient de juridique et doit être renvoyé au Code de Droit canonique.

Il devrait aussi être refondu dans un sens beaucoup plus pastoral: se placer devant les réalités missionnaires d'aujourd'hui et tracer les orientations de l'action pastorale en fonction des réalités.

Enfin son article 3^{ème}, qui traite des relations entre les Ordinaires et les Instituts religieux, devrait se référer purement et simplement au droit général de l'Eglise qui sauvegarde mieux l'autorité de l'Ordinaire à l'égard de l'apostolat des religieux dans son diocèse, maintenant surtout que la hiérarchie est établie dans beaucoup de Missions.

ADNEXUM II

EM.MUS IULIUS CARD. DOEPFNER

ANIMADVERSIONES

DE MISSIONIBUS

Schema « De Missionibus » in forma praeiacenti studiose elaborata multas et varias Missionum quaestiones evolvit plurimasque solutiones bonas proponit; tamen plura adhuc emendanda et pressius determinanda, immo etiam complenda desiderantur. Generalissima tantum innuere heic possum:

I. Res iam in textu praeiacenti allatae ulteriore dilucidatione indigent:

1. *Finis atque interna unio* («*Leitgedanke*») Schematis non sufficienter elucet; plurimae quaestiones tanguntur, quin clare patefiat, quanam sint problemata Missionum hodie principaliora et urgentiora, quanam sint remedia primaria.

2. Desideratur *exacta definitio conceptus technici* «*Missionis*», qui minorem et restrictiorem extensionem habeat quam «*missio*» in sensu biblico; nam illa comprehendit presse solummodo praedicationem ad populos non-christianos directam et foundationem Ecclesiarum in territoriis, in quibus eadem nondum existunt.

3. Nimia particularia adducuntur, quae tranquille ad Codicis recognitionem transmitti possunt, v. gr. normae de lingua in commercio cum Curia Romana adhibenda et ita porro.

4. Saepius repetuntur tantum normae, quae iam dudum applicantur (v. gr. ex Instructione S. Congregationis Propagandae Fidei diei 8 dec. 1929); sufficeret talia in Codicem ponere; a Schemate vero Conciliari maiora expectabuntur, scil. impetus quidam generales ad opus missionarium nostris temporibus aliquoties adhuc languens efficacissimum reddendum.

II. Quaedam particulari modo desiderata:

1. Expectatur brevis et concinna expositio, quomodo haberi possit illud magnopere exoptatum «*aggiornamento*»: monstrentur causae, cur opus missionarium hodie saepius non gignat illos fructus, qui corresponderent labori impenso et servarent aequam proportionem cum incremento humanae stirpis culturaeque internationalis; indicentur remedia efficacia.

2. Desideratur profundior enucleatio theologiae missionariae.

3. Desideratur conspectus « strategicus » missionis: scil. 3 conspectus finium singularium realizandorum secundum praeponderantiam et gradum necessitatis uniuscuiusque ordinatum; quaenam sint « puncta graevitatis »; quomodo vires et media sint distribuenda.

4. Detur clara idea de Methodo missionario servando, scil.:

- a) de regimine (S. Congregatio Prop. Fidei, Conferentiae Episcoporum, Nuntii et Delegati Apostolici; apta partitio Territoriorum; opera Pontificia);
- b) de subiectis operis missionarii eorumque efformatione et collaboratione: Instituta, Religiones (sensu lato), Clerus saecularis;
- c) de finibus liturgicis et pastoralibus; de cura pro neochristianis;
- d) de viis ad attingendos non-christianos; de adaptatione liturgiae.

5. Non omittantur problemata magis ardua:

- a) accommodatio et adaptatio;
- b) relatio inter missionarios autochthonos et externos;
- c) quaestio oecumenica in missionibus (quomodo falsa et nociva aemulatio inter missionarios diversarum communitatum christianarum, quantum fieri potest, evitetur);
- d) quaestio de evitandis conversionibus mere externis et opportunistis, de evitanda quavis specie dependentiae a statibus vel fovendi Colonialismi et Imperialismi.

Conclusio: Propter rationes expositas valde dubitandum est, an Schema reapse Patribus placebit. Mihi non placet et commendo, ut a Commissione profunde reformetur, antequam Patribus transmittitur.

ADNEXUM III

EM.MUS ACHILLES CARD. LIENART

ANIMADVERSIONES

DE MATRIMONII SACRAMENTO

Deux remarque sur ce schéma

1. Il y manque un élément important: La doctrine chrétienne sur le mariage n'y est pas rappelée. On se contente de dire que c'est un sacrement et qu'il faut en sauvegarder la dignité, mais on ne dit rien de l'état de vie dans lequel le mariage constitue les chrétiens et de ce qui fait la noblesse de cet état.

Je crois cependant que cette doctrine méritait d'être exposée et même perfectionnée. Quand on enseigne les fins du mariage, on donne comme fin principale la procréation. C'est juste du point de vue purement naturel, mais on nous reproche souvent de donner trop d'importance à cet aspect sexuel et pour ainsi dire « animal ». Pourquoi ne mettrions nous pas en relief que pour nous il s'agit d'une union non seulement entre deux individus de sexe différent, mais entre deux personnes qui s'unissent par amour, entre deux chrétiens qui entrent dans un état de vie dans lequel ils se compléteront et s'aideront mutuellement à suivre le chemin de la vie chrétienne dans le don permanent d'eux-mêmes. La procréation reste la fin principale, mais elle s'inscrit alors dans un ensemble humain et chrétien qui lui donne tout son sens et sa pleine valeur.

En même temps on soulignerait le rôle du foyer chrétien, comme milieu privilégié de l'éducation de la jeunesse, comme élément stable de la société, et comme élément premier de sa vitalité et de sa continuité.

Je souhaite que cette addition doctrinale soit faite au présent schéma soit dans le proemium soit dans un chapitre initial.

2. Par contre, les cinq premiers chapitres qui traitent des empêchements de mariage, des mariages mixtes, du consentement matrimonial, de la forme de la célébration, et des procès, sont beaucoup trop longs et trop juridiques. On pourrait se contenter de poser les principes et de renvoyer les prescriptions de détail au nouveau Code de Droit Canonique. Mais à propos de chacune de ces questions on pourrait indiquer la manière pastorale de les traiter, comme on fait dans le dernier chapitre au sujet de la préparation au mariage. C'est le seul (nn. 20 à 26) qui soit vraiment conforme à l'esprit pastoral qui, selon les directives du Saint Père et les vœux de l'ensemble des Pères, doit animer tout le Concile.

CONGREGATIO II

(4 Iulii 1963)

A) DOCUMENTA

1

Schema Constitutionis DE ECCLESIA

Cap. III

DE POPULO DEI ET SPECIATIM DE LAICIS *

22. (*Introductio*). Sacrosancta Synodus, postquam in declaratione de mysterio Ecclesiae munera sacra Hierarchiae ante oculos posuit, nunc ad considerandam condicionem et missionem totius Populi Dei, et speciatim laicorum, cum gaudio animum convertit. Populus ille, beneficiis Divini Redemptoris cumulatus, ab Eoque in communitatem caritatis et veritatis constitutus, ab Eo etiam ut instrumentum redemptionis sumitur et ad universum mundum mittitur. Pastores scilicet instituti sunt, non ut totum onus aedificandi Mystici Christi Corporis in se suscipiant, sed ut fideles ita pascant et regant, ut cuncti suo modo et in suo ordine ad commune opus explendum cooperentur (cf. *Eph.* 4, 11-16).

23. (*De membrorum in Ecclesia Christi aequalitate et inaequalitate*). Ecclesia sancta, ex divina institutione, mira varietate ornatur et regitur, quandoquidem « ex multis et alternae dignitatis membris unum Corpus Christi efficitur ».¹

Unus est enim Populus Dei electus, eadem nobilitas membrorum ex eorum in Christo regeneratione, eadem filiorum Dei gratia, eadem vocatio ad perfectionem, eadem salus, eadem spes, eadem caritas, eadem media salutis pro omnibus; « unus Dominus, una fides, unum baptisma » (*Eph.* 4, 5). Nulla igitur in Christo et in Ecclesia inaequalitas, spectata natione, condicione sociali, sexu, quia « non est Iudaeus, neque Graecus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque femi-

* Textus a Commissione mixta, i.e. a Commissione doctrinali et a Commissione pro apostolatu laicorum approbatus die 25 maii 1963, ad secretarium generalem Concilii missus est die 28 iunii 1963.

na. Omnes enim vos "unus" estis in Christo Iesu » (*Gal.* 3, 28; cf. *Col.* 3, 11). Ad omnes pertinet regale illud sacerdotium, quo Christus « fecit nos regnum, et sacerdotes Deo et Patri suo » (*Apoc.* 1, 6); « idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum » (*Rom.* 10, 12). « In uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus » (*1 Cor.* 12, 13), viventes de verbo Dei et de corpore et sanguine Domini, usquedum caelestes nuptiae in regno Patris parentur.

Si igitur in Ecclesia non omnes eadem via procedunt, neque singuli eadem fidelitate et virtutis alacritate Deo invitanti respondent, omnes tamen ad eandem vocantur sanctitatem. Et si quidem ex voluntate Christi ut doctores, mysteriorum dispensatores et pastores super alios constituuntur, vera tamen inter omnes viget aequalitas, quoad dignitatem et actionem cunctis fidelibus communem. Distinctio enim quam ipse Dominus inter Hierarchiam et Populum posuit, simul est coniunctio, cum Pastores et alii fideles inter se communi necessitudine devinciantur, Ecclesiae praepositi populo inserviant, populus autem pastoribus et doctoribus suis oboediens, ad salutem communem cooperetur. Fideles autem sicut ex dignatione divina fratrem habent Christum, qui cum sit Dominus omnium, venit tamen non ministrari sed ministrare, ita etiam fratres habent eos qui, in sacro ministerio positi, auctoritate Christi et docent et sanctificant et pascunt, ut mandatum novum caritatis ab omnibus impleatur. Quocirca pulcherrime dicit S. Augustinus: « Ubi me terret, quod vobis sum, ibi me consolatur quod vobiscum sum. Vobis enim sum episcopus, vobiscum sum christianus. Illud est nomen suscepti officii, hoc gratiae; illud periculi est, hoc salutis ».²

Iamvero sacrosancta Synodus nomine laicorum intelligit fideles, qui baptismo in Populum Dei cooptati in communi christifidelium statu Deo serviunt, et pro parte sua missionem totius populi christiani in mundo exercent, etiam per actionem religiosam, sed neque ad ordinem hierarchicum, neque ad statum religiosum ab Ecclesia sancitum pertinent.³ Animum scilicet convertit ad illos qui in laboribus huius mundi partes agunt, sed spiritu evangelico ducti, concupiscentiis saeculi valide opponuntur, immo vocatione sua christiana mundum velut ab intra sanctificant.⁴ Omnes secundum operationem uniuscuiusque membri augmentum Corporis faciunt, donec perveniant ad aetatem plenitudinis Christi (cf. *Eph.* 4, 11-16). Una est ergo totius organici Corporis vocatio.

24. (*De sacerdotio universali, necnon de sensu fidei et de charismatibus christifidelium*). In Christo novus Populus Dei ad templum spirituale et sacerdotium sanctum per regenerationem baptismi et Spiritus Sancti unctionem evehitur, ut spirituales offerat hostias per omnem actum hominis christiani, a Spiritu Sancto consecratum, et tamquam genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, virtutes annuntiet Eius qui de tenebris eum vocavit in admirabile lumen suum (cf. *1 Pt.* 2, 4-10). Ideo universi discipuli Christi, quos ipse Dominus regnum et sacerdotes Deo et Patri suo fecit (cf. *Apoc.* 1, 6 et 5, 9-10), sive ad hierarchicum ordinem pertinent sive non, seipsos ut hostiam viventem ac Deo placentem exhibeant (cf. *Rom.* 12, 1), testimonium praebeant ubique terrarum de Christo eiusque virtutibus, atque poscentibus rationem reddant de ea, quae in eis est, spe salutis aeternae (cf. *1 Pt.* 3, 15). Cum autem sacerdotium ministeriale seu hierarchicum essentialiter et non gradu tantum a sacerdotio universali christifidelium differat⁵ hoc et illud tamen suo peculiari modo a Summo Sacerdotio Christi profluunt, et ad invicem ordinantur.⁶

Indoles sacra et organice exstructa communitatis sacerdotalis in sacramentis innititur et per ea ad actum deducitur.⁷ Fideles per *baptismum* in filios Dei regenerati, ad cultum religionis christianae caractere deputantur et fidem quam a Deo per Ecclesiam acceperunt profiteri tenentur. Sacramento *confirmationis* perficiuntur et roborantur ut fidem verbo et opere simul diffundant et defendant. Sacrificium *eucharisticum* participantes, vota sua cum votis ministri litantis iungentes, divinam Victimam, verbis consecrationis a sacerdote in altari positam, per manus eius Deo offerunt atque seipsos cum Ea, et hac maxime oblatione ac sacra communione partes activas in liturgia agunt. *Coniuges christiani* ex virtute sacramenti, quo representatur mysterium unitatis et amoris inter Christum et Ecclesiam (cf. *Eph.* 5, 32), se invicem in vita coniugali et prolis educatione sanctificant, atque adeo in suo vitae statu et ordine habent proprium suum in Ecclesia donum (cf. *1 Cor.* 7, 7). Ex casto enim connubio procedit familia, ubi nascuntur novi societatis humanae cives, qui sub gratia Spiritus Sancti, ad perpetuandum seculorum decursu Corpus Christi, in filios Dei constituuntur. In hac velut Ecclesia domestica, parentes saepe sunt primi fidei praecones, quasi munus episcopale, ut ait Augustinus, exercent et sacras etiam vocationes Deo dante fovunt.⁸

Christifideles cum Christo, qui principem huius mundi devicit et Cui servire regnare est, in libertate filiorum Dei regnant et sui abnegatione vitaeque sancta regnum peccati in seipsis (cf. *Rom.* 6, 12) et in aliis impugnant.⁹

Munus Christi igitur sacerdotale, propheticum et regale quodammodo participantes, mandatum eius novum et maximum observant, caritatem videlicet, qua proximos amamus ea dilectione qua Ipse prius dilexit nos, praesertim minimos fratres, in quibus vult peculiari modo Se agnoscere.¹⁰

Ecclesia tota, quae Deo offert fructum laborum confitentium nomini Eius (cf. *Hebr.* 13, 15), et in credendo indefectibilis est, hanc suam peculiarem proprietatem etiam in supernaturali *sensu fidei* universi populi Christiani manifestat.¹¹

Hic sensus fidei, quo omnes sunt docibiles Dei (cf. *Io.* 6, 45), coalescit ipsorum consensu de rebus fidei et morum, « ab Episcopis usque ad extremos laicos fideles », ut dicit S. Augustinus.¹²

A Spiritu veritatis excitatus, verbo Dei scripto et tradito sub Eius assistentia inhaeret, et a Magisterio ducitur ac sustentatur, cui credentes active respondent, veritatem fidei profundius perspicendo, et in vita fidelius applicando.¹³

Propterea, in Ecclesiae atque apostolatus incrementum, Spiritus dat fidelibus varia dona et munera ad servitium seu « diakonian », secundum illud: « Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei » (*1 Pt.* 4, 10).¹⁴ Quae charismata sive clarissima sive etiam simpliciora et latius diffusa, cum sint necessitatibus Ecclesiae apprimè accommodata et proficua, cum gratiarum actione ac consolatione accipienda sunt. Dona autem extraordinaria non sunt temere exspectanda, neque praesumptorie ab eis sperandi sunt fructus operarum apostolicarum, sed iudicium de eorum genuinitate et ordinato exercitio rectoribus Ecclesiae humiliter submittendum est, admonente Apostolo: « Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant » (*1 Cor.* 14, 40).

25. (*De vita salutifera et apostolica laicorum*). Ad Populum Dei vocati et in uno Corpore Christi sub uno Capite constituti, quicumque sunt, ut viva membra ad Ecclesiae incrementum eiusque iugem sanctificationem vires suas omnes, beneficio Creatoris et gratia Redemptoris acceptas, conferre tenentur. Apostolatus autem lai-

corum est participatio ipsius missionis Ecclesiae salvificae, titulo omnibus christifidelibus communi, vel etiam a sacra Hierarchia addito, quin tamen propter hunc ultimum titulum laici ex suo statu exeant.¹⁵ Omnibus igitur fidelibus onus honorificum incumbit adlaborandi ut divinum salutis propositum ad universos homines omnium temporum et ubique terrarum magis applicetur. Ius proinde iidem habent, ut pro suis viribus opus salutare Ecclesiae etiam operose suo modo participant.¹⁶

a) Christifidelium socius labor efficit ut fides annuntietur ipsique *valores* religiosi mundo communicentur, iam patet in primaeva communitate, in qua baptizati oratione, exemplo, verbo, eleemosynis, sacrificio Ecclesiam aedificabant (cf. *Act.* 2, 42; 4, 31; 8, 14; 11, 19-20). Proinde laici non exclusive curis temporalibus deputantur, sed pretiosissimam actionem ad evangelizationem mundi exercent.¹⁷ Quod si quidam eorum, deficientibus sacris ministris, vel iisdem in regimine persecutionis impeditis, officia sacra pro facultate supplent; si plures ex eis pro regno Dei omnibus renuntiantes, totas vires suas in opera apostolica impendunt: universos oportet ad augmentum extensivum et intensivum totius Corporis Christi cooperari.¹⁸

b) Ad laicos spectat etiam ut conditiones diffusionis religionis idoneas promoveant *valoresque morales* diffundant, hac quidam ratione ut in ipso saeculo viventes, mundum evangelico nuntio illuminent; ut Ecclesiae spatium vitae et operositatis obtineant atque communiant; ut denique instituta et conditiones mundi, si qua mores ad peccatum conducant, ita sanent, ut haec omnia ad iustitiae normas conformentur et virtutum exercitio potius faveant quam obsint. Ad quam apostolicam navitatem Ecclesia suos filios instanter appellat, praesertim laicos, qui variis officiis in mundo addicti et experientia singulari praecellentes, opportunitatibus datis maiore cum efficacia uti possunt, praecipue per contactus suos personales.¹⁹ Pro sua cuiusque intellectuali cultura, serio incumbant in profundiores cognitionem veritatis revelatae atque catholicae doctrinae, tum pro sua cuiusque aedificatione, tum etiam pro enodandis sui temporis quaestionibus.

c) Denique ad omnes christifideles spectat ut per *opera etiam saecularia* seipsos aliosque sanctificent, ita ut mundus Spiritu Christi imbuatur, atque in iustitia et pace finem suum efficacius attingat. In quo officio universaliter adimplendo laici principem locum tenent. Per activitatem suam gratia Christi intrinsecus elevatam valide conferant operam ut bona creata secundum Creatoris ordinationem eiusque Verbi illuminationem, humano labore, arte technica, civilique cultura ad utilitatem omnium prorsus hominum excolantur, aptiusque inter illos distribuantur, et suo modo ad universalem progressum in christiana et humana libertate conducant.²⁰ Ita Ecclesia reapse tamquam lumen pro tota societate apparebit. Fideles, memores verborum Domini: « Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo » (*Mt.* 22, 21), ex altera parte confusionem vel indebitam permixtionem religionis et Ecclesiae cum rebus mere civilibus sedulo vitabunt; ex altera vero infaustae separationis earundem vel immo oppositioni civitatis terrenae contra Deum eiusque Ecclesiam legitime adversabuntur, cum nulla humana activitas, ne in re quidem profana, Dei imperio subtrahi possit. Ita plurimi christifideles, imprimis laici, spiritu apostolico imbuti, conspicuam conferunt operam ut missio divina Ecclesiae hodiernis necessitatibus plenius respondere valeat. Sicut enim merito probari debet indoles laica terrenae civitatis, quae saecularibus curis iure addicta, propriis regitur principis, ita pariter infensus « laicismus » seu « saecularismus », qui scilicet societatem

extra omnem religionem extruere contendit et libertatem christianam impugnare et eruit, merito proscribitur.²¹

26. (*De christifidelium relatione ad Hierarchiam*). Christifideles omnes, laicis non exceptis, ius habent a Pastoribus adiumenta ad salutem necessaria et utilia accipiendi,²² eisque necessitates et optata sua patefaciendo mentem generosam et liberam filii Ecclesiae dignam ostendunt. Laici itaque pro scientia, competentia in rebus, et auctoritate qua pollent facultatem habent, immo aliquando officium, suam sententiam declarandi. De iis quae ad Ecclesiae vel communitatis bonum pertinent.²³ Hoc tamen ut christiano modo adimpleatur, ante omnia per Ecclesiae instituta, si quae adsint, est exercendum; semper vero cum caritate et prudentia, veracitate et humilitate, fortitudine et debita reverentia erga illos, qui ratione sacri sui muneris Christi personam gerunt. Pastores vero, suo facientes verba Scripturae: « Probate spiritus si ex Deo sint » (1 Io. 4, 1) et « Spiritum nolite extinguere » (1 Thess. 5, 19), coepta, vota et desideria a fidelibus proposita attente in Christo considerent.²⁴

Iterum christifideles omnes, ideoque et laici, in Praepositis suis, in illis praesertim, quorum auctoritas nomine Christi exercetur, cum ab Eius institutione originem ducat, Christum oculis fidei semper inspicere tenentur, eisque oboedire in simplicitate cordis, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut facientes voluntatem Dei ex animo (cf. Eph. 6, 5-6).²⁵ Nedum censurae iniustae aut imprudenti aditum aperiant, prompta voluntate praecepta legitimae auctoritatis executioni mandent, ad exemplum Elius qui per oboedientiam mundum redemit. Neque omittant precibus suis Praepositos Deo commendare, ut iidem quasi ratione pro animabus subditorum reddituri, munus suum adimplere queant cum gaudio et non gementes (cf. Hebr. 13, 17).

27. [*Adhortatio*]. Sacrosancta Synodus, quae magna cum gratitudine conscia est de ingentibus bonis ope omnium christifidelium, ad iugem Corporis Christi aedificationem obtentis, omnes utriusque sexus fideles amanter et instanter hortatur, ut collatis viribus una cum Hierarchia divinitus instituta, sub Christo capite eiusque Spiritu veritatis et amoris animati, missionem suam apostolicam ad gloriam Dei Patris per Filium in Spiritu Sancto indesinenter expleant.²⁶ Dignitatis et vocationis suae conscii, magno animo suscipiant suum, pro parte qua in mundo operantur, speciale officium, quod nempe eodem modo ab aliis neque praestatur neque praestari potest.²⁷ Etiam in difficilioribus adiunctis positi, ne erubescant Evangelium, sed officium suum ardentem impleant, ut fiat voluntas Dei, sanctificatio nostra, et Patris, qui in caelis est, regnum adveniat!

NOTAE

¹ Verba desumuntur ex *Pontificali Romano*, de ordinatione presbyteri.

² S. AUGUSTINUS, *Sermo* 340, 1: P. L. 38, 1483.

³ Praetermissis quaestionibus de accurata iuridica delimitatione diversarum categoriarum in Ecclesia, exprimitur intentio Concilii loquendi de illis qui sensu vulgato « laici » dicuntur. Determinantur autem imprimis *positive* per incorporationem baptismalem in Ecclesia, apposita *duplici restrictione*: ad sacerdotium ministeriale non pertinent et in

statum religiosum non intrant. Ipsius autem Ecclesiae est statuere quibusnam hic status religiosus agnoscatur.

Quaestio igitur utrum membra *Institutorum Saecularium*, qui ad statum perfectionis pertinent, religiosis adnumerandi sint, necne, in textu non dirimitur. Pro quanto autem in saeculo vitam ducunt, illa quae de laicis dicuntur etiam iis applicantur. Cf. Decretum de Apostolatu laicorum, Prooemium, nota 2.

⁴ Laici ulterius secundum suam *concretam conditionem* in societate describuntur. Etiam per opera saecularia sanctitatem prosequi debent, v.g. vitam familiarem et professionalem ad salutem adhibentes. In mundo sunt et in eo laborant, sed « malitiae mundi » adversantes, « mundum ipsum » ab intra sanctificant. Haec antithesis correspondet duplici significationi vocabuli « mundi » in textibus biblicis: Christus mundum sub signo peccati et Satanae odio habet, sed homines in mundo degentes diligit, et vult ut mundus per fidem salvetur; similiter agere debent christiani.

⁵ PIUS XII, Alloc. *Magnificate Dominum*, 2 nov. 1954: A.A.S. 46 (1954) 669; Encycl. Litt. *Mediator Dei*, 20 nov. 1947: A.A.S. 39 (1947) 555; cf. etiam *Catechismus Concilii Tridentini*, Pars 2, cap. 7, n. 284, qui illud sacerdotium « interius », allatis textibus Scripturae, de offerendis spiritualibus hostiis explicat.

⁶ Pro *sacerdotio universali* allegatur textus praecipui Novi Testamenti. Cf. in Antiquo Testamento: *Exod.* 19, 5-6 et *Is.* 61, 6. Haec dignitas omnibus baptizatis competit, etiam illis qui insuper per sacramentum Ordinis ad ministerium consecrantur et officium specificum super populum et pro populo exercent. Et ipsi spirituales hostias offerre et testimonium reddere debent.

In S. Scriptura et scriptis saeculi II, vox « sacerdos » (hiereus) nonnisi de Christo, de sacerdotibus Antiquae Legis et de Populo adhibetur; ministri vero appellantur episcopi, presbyteri, praesides, etc. De ulteriori usu vocabuli, cf. supra, cap. II, nota 22.

Testimonia Patrum de sacerdotio universali abundant. Cf. per modum exempli: ORIGENES, *Hom. Lev.* 9,9: P.G. 12, 521 s. GCS VI (Bährens) 436: « Omnes enim, quicumque unguento sacri baptismatis delibuti sunt, sacerdotes effecti sunt, sicut et Petrus ad omnem dicit Ecclesiam: Vos autem genus electum... »; S. IO. CHRYSOSTOMUS, *In 2 Cor. Hom.* 3, 7: P.G. 61, 417 s.: « In baptismo rex et sacerdos et propheta efficeris... Sacerdos, cum teipsum Deo obtulisti ac corpus mactasti atque ipse quoque mactatus es... »; S. AUGUSTINUS, *Quaest. Evang.* II, 40, 3: P.L. 35, 1355: « Sacerdotii regalis... quo consecrantur omnes pertinentes ad corpus Christi, summi et veri principis sacerdotum. Nam nunc et omnes unguuntur... » *De Civ. Dei*, X, 6: P.L. 41, 283 s.; *ibid.* XVII, 5; col. 536; *ibid.* XX, 10; col. 676: Christiani sunt « omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius Sacerdotis ». Etc. Cf. etiam infra sub nota 9.

Definitio metaphysica sacerdotii non exstat: elementa quae in definitionem intrant, v.g. oblatio sacrificii spiritualis vel etiam ritualis, aliqua mediatio, instructio fidelium (cf. *Mal.* 2, 7), etc., nonnisi ex revelatione determinari possunt. Relationes autem principales inter sacerdotium ministeriale et sacerdotium universale huc redeunt, quod sacerdotium ministeriale alterum diffundit et dirigit; sacerdotium autem universale ad oblationem sacrificii concurrit, et ulterius in variis actibus vitae hominis christiani applicatur. Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Miserentissimus Redemptor*, 8 maii 1928: A.A.S. 20 (1928) 171 s.; PIUS XII, Alloc. *Vous Nous avez*, 22 sept. 1956: A.A.S. 48 (1956) 714.

⁷ Sacerdotium universale in *tribus sacramentis christianae initiationis* nititur, cum obligationibus exinde decurrentibus. De effectibus baptismi, cf. THOMAS, *Summa Theol.* III, q. 63, a. 2. De confirmatione, cf. S. CYRILLUS HIEROS., *Cat.* 17; *De Spiritu Sancto*, II, 35-37: P.G. 33, 1009-1012; NIC. CABALAS, *De vita in Christo*, lib. III, de utilitate chrismatis: P.G. 150, 569-580; S. THOMAS, *Summa Theol.* III, q. 65, a. 3; q. 72, a. 1

et a. 5. Participatio fidelium in sacrificio eucharistico enuntiatur secundum doctrinam PII XII, Litt. Encycl. *Mediator Dei*, 20 nov. 1947: A.A.S. 39 (1947) praesertim p. 552 ss.

⁸ S. AUGUSTINUS ita patresfamilias alloquitur, *Serm.* 94: P.L. 38, 580 s.: « Agite vicem nostram in domibus vestris. Episcopus inde appellatus est, quia superintendit, quia intendendo curat ». Ideo, ait, parentes debent suos in fide instruere. Cf. *In Io. tr.* 51, 13: P.L. 35, 1768. Secundum S. IO. CHRYSOSTOMUM, domum suam ecclesiam efficere debent, *In Gen. Hom.* 2, 4: P.G. 53, 31; *In Gen. serm.* 6, 2: P.G. 54, 607. Cf. *ibid.* 7, 1; col. 607 s.: « Cum heri dixissem: unusquisque vestrum domum suam ecclesiam efficiat, magna voce acclamastis ac voluptatis qua vos illa verba profuderunt, significationem dedistis ». De educatione christiana, cf. S. GREGORIUS NYSS.; *Vita S. Macrinae*: P.G. 46, 961-964; S. IO. CHRYSOSTOMUS, *In Eph. Hom.* 21, 2: P.G. 62, 151; S. HIERONYMUS, *Epist.* 107 ad *Laetam*: P.L. 22, 867-878.

Status coniugatorum in Ecclesia apud S. AUGUSTINUM vocatur *vitae genus* vel *profectio*: *Ps.* 36, I, 2: P.L. 36, 356 s.; *Ps.* 132, 4: P.L. 37, 1730. Vel *officium*: *Serm.* 96, 7, 9: P.L. 38, 588; *ibid.*, 267, 4; col. 1231. Vel *gradus*: *Serm.* 192, 2: P.L. 38, 1012. S. GREGORIUS M. in Ecclesia distinguit *ordines*, scilicet pastorum (praedicatorum), continentium et coniugatorum: *Mor.* I, 14, 20: P.L. 75, 535; *In Ezech.* I, 8, 10 et II, 7, 3: P.L. 76, 858 et 1014. De gradibus et ordinibus loquuntur etiam S. FULGENTIUS, *De Trin.* 12: P.L. 65, 507, et S. BEDA VEN., *In Io.*, cap. 2: P.L. 92, 661. THEODORETUS adhibet vocem « tagmata », *In 1 Tim.* 2, 15: P.G. 82, 803; S. IO. CHRYSOSTOMUS vocem « fratreis », *In 1 Cor.* 30, 4: P.G. 61, 254.

De matrimonio ut *dono Dei*, cf. *1 Cor.* 7, 7: « Unusquisque proprium donum (idion charisma) habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic ». Cf. THEODORETUS, *Haeret. fabul. compend.* V, 25: P.G. 83, 540, et *In 1 Cor.* 7, 7: P.G. 82, 273. S. HIERONYMUS, *Epist.* 48, 4: P.L. 22, 496. S. AUGUSTINUS, 14, 37: P.L. 45, 1015 s.: « Non tantum continentia Dei donum est, sed coniugatorum etiam castitas ». *Serm.* 354, 4: P.L. 39, 1564 s.: « Est enim coniugalis vita laudabilis, et habet in corpore Christi locum suum... Coniugalem agentes vitam, si tenent humilitatem, superbis castis meliores sunt ».

⁹ De *regali* sacerdotio fidelium, quo regnum peccati devincunt, cf. ORIGENES, *In Mt. tom.* 14, 7: P.G. 13, 1197; S. HILARIUS, *In Ps.* 67, 30: P.L. 9, 465; C.S.E.L. 22 (Zingerle) 306: « Ipse rex sit eius, cuius servus fuit ante, peccati, hostiam seipsum vivam... Deo offerens »; cf. *ibid.* 135, 6; col. 771, p. 717: « Reges sunt in quos non regnat peccatum, qui dominantur corporis sui, quibus est huius subditae et subiectae sibi carnis imperium. Hi ergo reges sunt, et horum Deus rex est »; *ibid.* 2, 42; col. 287, p. 69; *ibid.* 137, 12; col. 789, p. 741.

S. AMBROSIIUS, *In Ps.* 118, *serm.* 14, 30: P.L. 15, 1403; S. HIERONYMUS, *In Is.* 60, 1: P.L. 24, 588 s.; S. LEO M., *Serm.* 4, 1: P.L. 54, 149: « Quid enim tam regium, quam subditum Deo animum corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale, quam vovere Domino conscientiam puram, et immaculae pietatis hostias de altari cordis offerre? »

¹⁰ *Caritatem* Dominus mandatum « suum » et mandatum « novum » appellat, tum propter illimitatam eius applicationem, tum propter eius ad Christum assimilationem, tum propter Christi Spiritum qui eam influit, cf.: *Io.* 13, 34: « Ut diligatis invicem sicut dilexi vos »; *1 Io.* 3, 16: « Et nos debemus pro fratribus animas ponere »; *Io.* 17, 21: « Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis (unum) sint »; *Mt.* 25, 40: « Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis »; *Rom.* 5, 5: « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis ».

¹¹ Connexio materiae in eo est quod *diffusio fidei* in Scripturis proponitur ut actus quasi liturgicus, ideoque velut sacerdotalis. Cf. etiam *Rom.* 15, 16; *1 Pt.* 2, 9, necnon

Mt. 5, 14-15, de lumine mundi. De unctione Spiritus qui omnes docet, praeter *Io.* 6, 45, cf. etiam *1 Io.* 2, 20 et 27; *1 Cor.* 2, 15.

De infallibilitate totius Ecclesiae in credendo, cf. Schema I de Ecclesia Christi, cap. 9, pro Concilio Vaticano I praeparatum: MANSI 51, 542, necnon notam adiectam, ex Bel-larmino desumptam, quae allata est supra capite II, sub nota 48. Advertatur insuper in Constit. II, cap. VII, canon 9: MANSI 53, 316 D.

¹² S. AUGUSTINUS, *Praed. Sanct.* 14, 27: P.L. 44, 980. Sensus fidei igitur non tantum apud laicos, sed in tota communitate invenitur, cointellecta hierarchia. Cf. celebrem textum TERTULLIANI, in *Praescr. Haer.* 28: P.L. 2, 40, de testimonio omnium Ecclesiarum sub ductu Spiritus veritatis. S. BASILIUS Eunomio exprobrat quod testimonium multitudinis de divinitate Spiritus Sancti despicit, *Adv. Eun.* III, 1: P.G. 29, 653: « ... non putat in simplici ac nuda multorum (τὸν πολλόν) fide permanere... Nam multorum (τὸν πολλόν) opinione contempta, qua Spiritum Sanctum glorificant... ». Similiter S. GREGORIUS NAZIANZ. testimonium martyrum et antistitum invocat, *Epist.* 102, ad Cledon., 2: P.G. 37, 200.

S. AUGUSTINUS pro baptizandis pueris arguit ex « christianorum populorum concordissima fidei conspiratione », *Epist.* 194, 7: P.L. 33, 885; *C. Iulianum*, I, 7, 31: P.L. 44, 662: « ... non est talis quaestio, quae possit etiam cognitionem fugere popularem. Divites et pauperes, excelsi atque infimi, mares et feminae noverunt quid cuique aetati in baptismo remittatur »; *Op. impf. c. Iul.* I, 19: P.L. 45, 1058: « multitudinem christianam in utroque sexu fidem catholicam non latere... »; *ibid.* I, 33; col. 1062: « Plebecularum, quas irrides, catervae, noverunt catholicam fidem, qua a Salvatore salvari confitentur infantes ». Similiter S. Doctor argumentum desumit ex « episcoporum serie et tot populorum consensione », *C. Faustum*, 11, 2: P.L. 42, 246; *Don. Pers.* 23, 63: P.L. 45, 1031, invocat testimonium Ecclesiae orantis.

Cf. etiam VINCENTIUS LERIN., *Commonitorium*, 24: P.L. 50, 670, et CASSIANUS, *De Incarn.* I, 6: P.L. 50, 29.

¹³ Inde est quod PIUS IX, pro Immaculata Conceptione, et PIUS XII, pro B. Mariae V. Assumptione, etiam de fide populi exquisiverunt.

¹⁴ *Charisma* est apud Paulum appellatio latissima, quae etiam, vel immo praecipue ministeria stabilia comprehendit; cf. *Rom.* 12, 6-13; *1 Cor.* 12, 7-11 et 28-31; 14, 2 ss.; 16, 15-16; *Eph.* 4, 11-12. Vox intelligitur de donis variis, quae passim a Spiritu Sancto, cum quadam libera regularitate, sive ministris sive fidelibus tribuuntur. Charismata non semper indolem miram vel spectabilem induunt, ut in miraculis, linguis, apparitionibus, etc.; sed donum advertitur etiam in caritate et in quacumque donatione particulari, cuius influxus beneficus in communitatem redundat.

¹⁵ Cf. PIUS XII, Alloc. *Six ans se sont écoulés*, 5 oct. 1957: A.A.S. 49 (1957) 927. De « mandato », missione canonica, etc., cf. Decretum de Apostolatu laicorum, cap. II, nota 3.

¹⁶ Quia laici praedictum *onus* et *officium* habent, ideo eis *ius* competit officium illud exsequendi.

¹⁷ *De divisione materiae* in hac paragrapho notetur, quod non instituitur secundum varias formas apostolatus, sed secundum varia obiecta, quae ab activitate salutari et apostolica laicorum attinguntur. Sunt autem: a) res et actiones proprie religiosae, ut oratio, cultus, diffusio fidei, etc. Laici enim non sunt homines profani, sed membra Ecclesiae in mundo profano; unde characterizantur imprimis, non per opera saecularia, sed per operosam participationem in activitate Ecclesiae; b) actiones quibus religio indirecte promovetur, scilicet quibus ex una parte meliores condiciones pro diffusione fidei et activitate Ecclesiae, etiam in ordinatione civitatis terrenae, parantur; et ex altera

parte, *valores morales* provehuntur; c) activitates *mere profanae*, quae scilicet ratione obiecti sui neque religiosae sunt, neque sub ratione moralitatis et peccati, sed in specificis suis principiis considerantur, v.g. labor, oeconomia, cultura, politica, etc. Et istae activitates ad Deum tanquam ad ultimum finem respicere debent et hoc modo « consecrari », ratione personae agentis, quin ex suo temporali ordine exeant. A. v. earum indoles propria, ad bonum temporale directa, integre servari debet, ut *confusio* inter res religiosas et res temporales praecaveatur, simul tamen etiam *separatio* vitetur, qua valores terrestres ut totaliter independentes et absoluti efferrentur.

¹⁸ Activitas igitur religiosa laicorum non est mere occasionalis et *suppletiva*, sed ordinaria et regularis. Quidam laudabiliter apostolatam pleni temporis cum dedicatione totali suscipiunt. Sed omnibus competit cooperatio ad diffundendam fidem et gratiam.

Munus *doctrinale* laicorum impletum invenimus a doctoribus laicis antiquis, v.g. S. Iustino, Aristide, Arnobio, Lactantio, Boetio, Cassiodoro, etc., necnon a modestioris conditionis christianis, de quibus Celsus apud ORIGENEM, *C. Celsum*, III, 55: P.G. 11, 994. Cf. S. THOMAS, *Summa Theol.* III, q. 71, a. 4, ad 3: « Instructio conversiva ad fidem... potest competere cuilibet praedicatori, vel etiam cuilibet fidei ».

¹⁹ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*, 15 maii 1931: A.A.S. 23 (1931) 221 s.; PIUS XII, Alloc. *De quelle consolation*, 14 oct. 1951: A.A.S. 43 (1951) 790 s.

²⁰ Laici, qui in saeculo ipso vivunt, *ad bonum communitatis temporalis* honesto et generoso animo cooperari debent, et simul per gratiam, quam personaliter gaudent, huiusmodi actionem intrinsecus sanctificare et supernaturaliter efficacem reddere debent, quin eam ab immediata sua finalitate temporali abducant. Ita, ut scribit *Epist. ad Diognetum*, 6: « quod est in corpore anima, hoc sunt in mundo christiani », FUNK, *Patres Apostolici*, p. 400. S. Io. CHRYSOSTOMUS christianis applicat parabolam de fermento in farina abscondito, quo agglutinati et iuncti cum impugnantibus eos, ipsos superabunt, *In Mt. Hom.* 46 (47), 2: P.G. 58, 478.

²¹ Cf. LEO XIII, Litt. Encycl. *Immortale Dei*, 1 nov. 1885: A.S.S. 18 (1885) 166 ss.; Litt. Encycl. *Sapientiae christianae*, 10 ian. 1890: A.S.S. 22 (1889-90) 397 ss.; PIUS XII, Alloc. *Alla vostra filiale*, 23 mart. 1958: A.A.S. 50 (1958) 220. Ita statuitur differentia inter tendentiam servandi legitimam autonomiam societatis civilis, et completam saecularizationem, religioni adversam.

²² C.I.C., can. 682.

²³ Cf. PIUS XII, Alloc. *De quelle consolation*, l.c., p. 789: « Dans les batailles décisives, c'est parfois du front que partent les plus heureuses initiatives »; Id., Alloc. *L'importance de la Presse catholique*, 17 febr. 1950: A.A.S. 42 (1950) 256.

²⁴ Citationes S. Scripturae hic allatae, in contextu suo, ad omnes fideles diriguntur.

²⁵ *Ratio oboedientiae* non ex sanctitate personali neque ex scientia praepositi desumitur, sed ex motivo religioso, scilicet ex eo quod pastores munere suo sacro Christi auctoritatem repraesentant. Textus *Eph.* 6, 5-6, qui de servis et dominis agit, a fortiori de fidelibus erga praepositos religiosos valet.

²⁶ In sententia proposita adest indicatio SS. Trinitatis, de qua in capite I, de mysterio Ecclesiae, agitur.

²⁷ Licet ergo clerici et religiosi quamdam activitatem « laicalem » aliquando exercent, praesertim ad certas deficientias complendas, a.v. per modum suppletivum, universaliter tamen loquendo pro huiusmodi activitate laicis substitui nequeunt.

COMMENTARIUS

Prooemium, n. 22, nexum indicat cum cap. I et II, et statuit generale principium cooperationis totius Populi Dei in universali missione Ecclesiae.

Expositio 5 paragraphis constat, nempe de varietate membrorum in Ecclesia, de sacerdotio universali christifidelium, de vita et vario apostolatu laicorum, de eorum relatione ad hierarchiam; quibus subsequitur Adhortatio.

N. 23: *Consideratio generalis* de varietate membrorum in Populo Dei. Fundamentalis est aequalitas omnium in dignitate christiana, dum ipsa diversitas ad unam omnium salutem tendit. Speciatim autem Concilium illos considerat qui sensu vulgato « laici » dicuntur: describuntur concrete et quaestiones de determinatione canonica non dirimuntur.

N. 24: *De sacerdotio universali*. Dignitas illa, quae omnibus christifidelibus competit, secundum placita S. Scripturae exponitur. Nititur autem in sacramentis christianae initiationis, et pro laicis specialem applicationem in matrimonio et familia christiana inducit.

Cum sacerdotio universali connectuntur, tum *sensus fidei* totius communis sub assistentia Spiritus Sancti et ductu magisterii; tum varia *charismata*, quae ad mira et extraordinaria non restringuntur, sed omnia dona Spiritus Sancti ad aedificationem Ecclesiae comprehendunt.

N. 25: *De vita et apostolatu laicorum*. Laici officium et ius habent in opere salutifero Ecclesiae cooperandi, sive actionem religiosam exercendo, sive valores morales promovendo, sive opera saecularia sanctificando. De ordine temporali, Concilium relativam autonomiam civitatis terrenae tuendam, et infensum laicismum reprobandum esse docet.

N. 26: *De laicorum ad Hierarchiam relatione*. Imprimis describitur quomodo laici cum praepositis suis positive collaborare, et quomodo Pastores eorum coeptis et desideriis respondere oporteat. Deinde exponuntur necessitas et indoles religiosa oboedientiae laicorum erga Hierarchiam.

N. 27: *Adhortatio finalis*. Concilium denique omnes fideles ad praefata officia, pro aedificatione Ecclesiae et gloria SS. Trinitatis adimplenda, evocat et confortat.

Cap. IV

DE VOCATIONE AD SANCTITATEM IN ECCLESIA

28. (*Prooemium*). In mysterio Ecclesiae, quod a Sancta Synodo sollemniter mundo annuntiatur, omnes, sive ad Hierarchiam pertineant, sive ab ea pascantur, ad sanctitatem vocantur. Filius enim, qui secundum aeterni Patris consilium ad homines in terra venit, « ut vitam habeant et abundantius habeant » (Io. 10, 10),

universos ad plenam perfectamque adoptionem filiorum elevat eosque benedictionibus caelestibus replet, ut sint sancti et immaculati in conspectu Dei, in laudem gloriae gratiae suae (cf. *Eph.* 1, 3-6); quosdam autem inter illos benigne eligit, ut per statum vitae, ab Ecclesia sancitum, huius universalis vocationis ad Regnum caelorum praeclarum in mundo ferant testimonium et exemplum.

29. (*De universali ad sanctitatem vocatione*). Omnis perfectionis divinus Magister et Exemplar, Dominus Iesus, sanctitatem vitae, cuius Ipse et auctor et consummator existit, omnibus et singulis hominibus cuiuscumque conditionis praedicavit dicens: « Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est » (*Mt.* 5, 48).¹ Sanctitatis autem viam omnibus Eum sincere sequentibus per Spiritum Sanctum aperire desiderans, unum universaleque mandatum dedit, ut Deum diligant ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente et ex tota virtute sua (cf. *Mc.* 12, 30), et proximum diligant sicut Ipse usque in finem suos dilexit (cf. *Io.* 13, 1, 34).² Cunctis proinde perspicuum est, Dominum omnes discipulos ad plenam vitae christianae et caritatis perfectionem, id est ad sanctitatem vocare.

Proinde pro omnibus et singulis, cuiuscumque status vel ordinis, sive in saeculo sive in religione degentibus, una est christiana sanctitas,³ quae in fide et baptismo seminata, gratuita excitante et adiuvante Dei gratia, in abundantes fructus excrescit, sicut Ecclesiae historia et album sanctorum luculenter commonstrant. Omnes ergo christifideles ad caritatem perfectam vires secundum mensuram donationis Christi acceptas extendant, ut Eius vestigia sequentes sese gloriae Dei et servitio proximi toto animo devoteant.

30. (*De multiformi unius sanctitatis exercitio*). In variis vitae generibus et officiis una sanctitas excolitur. Sacra Synodus imprimis utriusque cleri sacerdotes ardentem et affectuose hortatur, ut ad imaginem ordinis Episcoporum, qui in conditione vocationis ad perfectum caritatis pastoralis exercitium constituuntur,⁴ et cum quibus Presbyteri omnes in uno eucharistico sacrificio coniunguntur, ministerium suum sancte, alacriter et fortiter adimpleant ad totius populi sanctificationem. Sic enim, ut Sancti Patres docent, ad perfecte Deum amandum proximumque perfecte propter Ipsum, ascendere possunt,⁵ aemuli illorum sacerdotum qui, saeculorum decursu, in humili saepe et abscondito servitio, praeclaram sanctitatis propagationem contexerunt. Missionis autem et gratiae episcopalis participes sunt inferioris quoque ordinis ministri, immo latiore sensu etiam a Deo electi laici, qui ad plenam dedicationem apostolicam ab Episcopo vocantur.⁶

Libenter etiam coniuges parentesque alloquitur Sacra Synodus, ut amore fideli se invicem in vita gratiae sustineant, et prolem amanter a Deo acceptam christiana mente et evangelicis virtutibus imbuant. Ita namque exemplum indefessi et generosi amoris omnibus praebent, fraternitatem caritatis aedificant et fecunditatis Matris Ecclesiae testes et cooperatores existunt, in signum illius dilectionis qua Christus Sponsam suam dilexit Seque pro ea tradidit (cf. *Eph.* 5, 25).⁷

Omnibus denique christifidelibus vires adprecatur, ut in arduo sanctitatis itinere magno animo progrediantur; qua fervida fidelitate gratiam, qua filii Patris, fratres Christi et templum Spiritus Sancti efficiuntur, fidelius servant et abundantius fructificare faciant ad Sanctissimae Trinitatis gloriam. Quo magis insuper crescit eorum sanctitas, eo clarius etiam Christi mysterium in Ecclesia revelabitur ut signum et medium sanctitatis pro mundo, necnon ut fermentum intensioris spiritualis vitae in mundo.

31. (*De mediis ad sanctitatem et de consiliis evangelicis*). Sanctificationis forma et finis est amor Dei super omnia et operosa erga proximum dilectio. Unde mandatum dilectionis Dei et proximi ab ipso Domino pro omnibus proclamatur ut primum, maximum et necessarium, in cuius quotidiano opere perfectio usque ad plenitudinem exseritur. Caritas enim, quae a Spiritu Sancto in cordibus nostris diffunditur (cf. *Rom.* 5, 5), sacris et sacramentalibus actionibus et sedula, iuxta uniuscuiusque statum, mandatorum observantia ac omnium virtutum exercitatione augetur et crescit.⁸

Inter sanctificationis media, quae omnia a caritate inspirantur et reguntur, praeclara exstant *consilia* quae *evangelica* inde a saeculis appellari consueverunt, quae etsi perfectionem non constituunt, ad caritatis tamen fervorem maxime conferunt. Inter multa quae in Evangelio proponuntur, tria in Ecclesiae doctrina et usu peculiariter extolluntur.⁹ *Paupertas* scilicet, quae in signum transcendentiae bonorum Regni caelestis et actuosum fraternitatis christianae testimonium, in filiorum Dei libertate adsumitur.¹⁰ Deinde virginitas propter Regnum caelorum seu *Deo dicata castitas*, quae quibusdam a Patre datur (cf. *Mt.* 19, 11), tamquam signum dedicationis totius personae ad Deum, propter ipsum solum dilectum, et simul tamquam principium spiritualis fecunditatis in mundo.¹¹ Denique totalis subiectio Deo divinaeque ordinationi in *oboedientia* erga praepositum, nomine Christi animas dirigentem.¹² Tria praedicta consilia, ab Ecclesia enixe commendantur, propter eorum ad sanctificationem momentum atque pondus, praesertim quia christiani per eorum praxim ad Domini vitae terrestri formam et genus propinquius accedunt.

Unde christifideles, qui omnes ad sanctitatem vitae invitantur et obligantur, non omnes ad consiliorum evangelicorum praxim effectivam vocantur, nisi secundum proprium charisma et prudentem determinationem caritatis. Sed omnes ad hoc tendere debent ut in usu mundanarum rerum sic eorum rectos affectus ad praxim deducant, quin a caritate perfecta prosequenda impediuntur, monente Apostolo: « qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur » (*1 Cor.* 7, 31).¹³ Gaudet autem Ecclesia plures in sinu suo inde ab antiquitate inveniri ab ea laudatos anachoretas, continentes, virgines ac viduas.¹⁴ Plures enim sunt omni tempore viri et mulieres qui haec consilia, vel quaedam vel omnia, dante Dei gratia privatim observant, etiam aliquando voto intercedente, sese toto corde Deo summe dilecto consecrantes et servitio diffusionis amoris dedicantes, sive contemplatione, sive apostolicis laboribus susceptis, sive spiritualibus exhortationibus sparsis.¹⁵

32. (*De praxi consiliorum in statu vitae ab Ecclesia sancito*). Ad consilia evangelica, in verbis et exemplis Domini fundata, ab Apostolis et Patribus, Ecclesiaeque doctoribus et pastoribus commendata, plures christiani vocati accedunt, immo praxim eorum instituunt in stabili vivendi forma, ab Ecclesia sancita, quae status perfectionis acquirendae vocatur. Quae institutio, velut arbor ex germine divinitus dato mirabiliter et multipliciter in agro Domini crescit et ramificatur.

Status huiusmodi, ratione habita divinae Ecclesiae constitutionis, non est intermedium quid inter clericalem et laicalem conditionem, sed ex utraque parte christifideles quidam a Deo vocantur, ut in Ecclesiae mysterio peculiari dono fruantur et servitio mancipientur.¹⁶

33. (*De momento statuum perfectionis acquirendae in Ecclesia*). Cum Christus in sua vivendi forma exemplar sit omnium virtutum, etiam in Ecclesia, in qua mysterium Eius indesinenter viget et operatur, numquam deerunt qui consilia evan-

gelica expresse profitentur. In Ecclesia enim plenior illa abnegatio quae in horum consiliorum professione continetur, dum Christi exinanitionem et crucem pressius imitatur, novam vitam redemptione Christi acquisitam manifestius per proprium statum significat et resurrectionem ac gloriam regni caelestis clarius praenuntiat.

Consiliorum professio est in Ecclesia Spiritus Sancti fructus pretiosus, eiusque sanctitatis peculiare testimonium, nam via praeclara est amoris indivisi erga Deum (cf. 1 Cor. 7, 32-34), quo christifideles non solum interius sed exteriore quoque vitae ratione soli Christo adhaerent.

Ideo cum evangelica consilia suos asseclas, per caritatem ad quam ducunt,¹⁷ Ecclesiae eiusque mysterio speciali modo coniungant, spiritualis horum vita bono totius Ecclesiae devoveatur oportet. Propterea consiliorum professio illos, quos Deus vocavit, praecelsae adiuvat, ut sive prece, sive etiam actiosa opera, vitam Salvatoris, perenniter in Ecclesia praesentis, in se clarius expriment.

Cum enim a Dei dilectione defluat ipse proximi amor, a professione sanctitatem sectandi derivatur officium, cum ea intime connexum, pro viribus scilicet prece actuosaeque opera laborandi ad regnum Christi in animis radicandum et roborandum, illudque ad omnes plagas dilatandum.

34. (*Sub auctoritate Ecclesiae*). Cum ecclesiasticae auctoritatis munus sit populum Dei pascere et ad pascua uberrima ducere (cf. Ez. 34, 14), ad ipsam pertinet evangelica consilia, quibus perfectio caritatis erga Deum et proximum singulariter fovetur, fideliter explicare, eorumque publicam professionem legibus suis sapienter moderari, sicut inde ab antiquitate pro coenobiis et monasteriis provide fecit.¹⁸ Unde Ecclesia, Spiritus Sancti impulsus dociliter sequens, Regulas a praeclaris viris et mulieribus propositas cum laude recepit, et ulterius ordinatas authentice adprobavit; necnon Institutis ad perfectionem prosequendam passim erectis, ut omni modo crescant atque florent, auctoritate sua invigilante et protegente, semper et ubique adstitit.

Quo autem melius necessitatibus totius dominici gregis provideatur, Romanus Pontifex, ratione sui in universam Ecclesiam primatus, quodcumque perfectionis Institutum ac sodales singulos, intuitu utilitatis communis, sibi soli subicere atque ab Ordinarii loci iurisdictione eximere potest.¹⁹ Quoad ipsos sodales, in officio erga Ecclesiam ex peculiari suae vitae forma adimplendo, reverentiam et oboedientiam, iuxta canonicas leges, praestare debent Episcopis, ratione horum in Ecclesiis particularibus auctoritatis pastoralis et necessarie in labore apostolico unitatis et concordiae.²⁰ Peculiari enim vocatione sua sunt validi et propinqui Sacrae Hierarchiae ac ministrorum cooperatores et fidelium adiutores in Regno Christi provehendo et stabiliendo. Exemplis autem et laboribus suis omnia Ecclesiae membra ad legem caritatis impigre sectandam efficaciter attrahere possunt ac debent.

35. (*Aestimanda est consecratio consiliorum evangelicorum*). Eo pluris evangelicorum consiliorum professio de se aestimanda est, quo intimior atque firmior fit Deo consecratio. In singulis autem huius consecrationis meritum a caritate qua imperatur maxime pendet. Professio vero publica, in suis elementis constitutivis coram Deo et Ecclesia considerata, melior est cum ligamine perpetuo quam cum vinculo temporaneo suscepta.²¹ Dispari enim illa firmitate diverso etiam gradu quis vivendi formam Christi et Sanctae Ecclesiae, cum Sponso suo indissolubiliter unitae, in oboedientia, paupertate et sacra virginitate imitatur.

Omnes tandem christifideles perspectum habeant consiliorum evangelicorum

praxim, quamvis renuntiationem secum ferat quorundam bonorum certo laudabilem, vero profectui personae humanae tamen non obstare sed summopere prodesse.²² Consilia enim, in caritate et secundum cuiusque personalem vocationem adsumpta, ad affectuum humanorum purificationem et spiritualem libertatem non parum conferunt, fervorem caritatis iugiter excitant, variis modis humanae societati promovendae prosunt, et praesertim generi vitae, quod pro se elegit Christus Dominus, quodque Mater Eius virgo subsecuta est, christianum magis conformant.

36. (*Conclusio*). Idcirco Sacra Synodus in nomine Domini confortat ac laudat innumeros viros ac mulieres, Fratres ac Sorores, qui fideli et humili praxi praedictae consecrationis Sponsam Christi condecorant omnibusque hominibus generosa atque diversissima servitia praestant.

Meminerint ergo omnes peculiariter vocati suum esse commune in caritate officium ut per ipsos Ecclesia revera Christum in dies melius commonstret, vel in monte contemplantem, vel ad turbas concionantem, vel aegrotos et saucios sanantem ac peccatores ad bonam frugem convertentem, vel pueris benedicientem, vel denique omnibus beneficientem.²³

Quia vero omnes fideles ad sanctitatem spiritu evangelico prosequendam tenentur, unusquisque sedulo curet, ut in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat atque magis excellat, ad maiorem gloriam Christi, qui omnis sanctitatis est origo et exemplar, et ad uberiores Ecclesiae sanctitatem.

NOTAE

¹ *Perfectus* est ille cui nihil in ordine morali deest; cuius plenitudinis Deus ipso est exemplar. Cf. *Iac.* 1, 4: « ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes »; ib 3, 2; *Didachè*, 1, 4 et 6, 2: FUNK, *Patres Apostolici*, p. 4 et 16; S. IGNATIUS M., *Ad Eph.* 15, 2: FUNK, *Patres Apostolici*, 4, et 16; S. IGNATIUS M., *Ad Eph.* 15, 2: FUNK, p. 224.

Secundum ORIGINEM, *Comm. Rom.* 7, 7: P.G. 14, 1122, perfectio est similitudo cum Christo, quando quis « se per omnia Verbo ac Sapientiae Dei ita coaptavit, ut in nullo prorsus ab eius similitudine decolor haberetur ». Secundum Ps. MACARIUM, *De Oratione*, 11: P.G. 34, 861, perfectio, qua significatur plena et absoluta puritas a malis affectibus per participationem boni Spiritus, omnibus a Domino praecipitur. Pro S. THOMA, *Summa Th.*, 2-2^{ae}, q. 184, a. 3, perfectio per se et essentialiter consistit in caritate, quae secundum totam suam plenitudinem est de praecepto.

² *Amor Dei et proximi* iam in Antiquo Testamento praescribitur, *Deut.* 6, 4-5 et *Lev.* 19, 18, et denuo proclamatur *Mt.* 22, 37, 40, et *Lc.* 10, 27. Amor Dei alium dominum excludit, *Mt.* 6, 24; amor vero proximi in regula aurea positive proponitur, *Mt.* 7, 12, et ad ipsos inimicos extenditur, *Mt.* 5, 43; *Lc.* 6, 28. Est legis impletio, *Rom.* 13, 8; dummodo fiat opere et veritate, 1 *Io.* 3, 18. Cf. S. CLEMENS ROM., *Ad Cor.* 49: FUNK, p. 162.

Mandatum novum, *Io.* 13, 34, quod veteri caduco substituitur, fundatur in amore Christi, qui omnia renovat, 2 *Cor.* 5, 17, in vera sanctitate et iustitia, *Eph.* 4, 24. De hac « novitate », cf. *supra*, cap. III, nota 10.

³ *De universali vocatione ad sanctitatem*, cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Rerum omnium* (de S. Francisco Salesio) 26 ian. 1923: A.A.S. 15 (1923) 50: « Nec vero quisquam putet ad paucos quosdam lectissimos id pertinere, ceterisque in inferiore quodam virtutis

gradu licere consistere. Tenentur enim hac lege, ut patet, omnino omnes, nullo excepto... ». Ib. p. 59-60: « ... ut populus intelligat, vitae sanctimoniam haud esse singulare beneficium, quod aliquibus concedatur, ceteris posthabitis, sed communem omnium sortem et commune officium ». Notus est textus S. FRANCISCI SALESII, *Introduction à la vie dévote*, L. 1, c. 3: « ... une hérésie, de vouloir bannir la vie dévote de la compagnie des soldats, de la boutique des artisans, de la cour des princes, du ménage des gens mariés. Il est vrai, Philothée, que la dévotion purement contemplative, monastique et religieuse, ne peut être exercée en ces vocations-là. Mais aussi, outre ces trois sortes de dévotions, il y en a plusieurs autres, propres à perfectionner ceux qui vivent dans les états séculiers... Où que nous soyons, nous pouvons et devons aspirer à la vie parfaite ».

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti Connubii*, 31 dec. 1930: A.A.S. 22 (1930) 548: « Omnes cuiuscumque sunt condicionis et quamcumque honestam vitae rationem inierunt, possunt ac debent imitari atque, Deo adiuvante, ad summum quoque christianae perfectionis fastigium, ut complurium Sanctorum exemplis comprobatur, pervenire ». PIUS XII, Const. Apost. *Provida Mater*, 2 febr. 1947: A.A.S. 40 (1947) 117; IDEM, Alloc. *Annus sacer*, 8 dec. 1950: A.A.S. 43 (1951) 27-28; IDEM, Alloc. *Nel darvi*, 1 iul. 1956, ad sodales Tertii Ordinis S. Francisci: A.A.S. 48 (1956) 574 s.

⁴ Ad *statum perfectionis* sollemniter et definitive consecratur *Episcopus* ex pastoralis officio, « ad quod pertinet ut animam suam ponat pastor pro ovibus suis », S. THOMAS, *Summa Theol.*, 2^{ae}, q. 184, a. 5. Cf. *ibid.*, a. 6, et *De Perf. Vitae Spir.*, c. 18. « Qui vocatur ergo ad episcopatum, non ad principatum vocatur, sed ad servitutum totius Ecclesiae », ORIGENES, *In Is. Hom.* 6: P.G. 13, 239.

Comparatur *Episcopus* ad Religiosos sicut perfectior ad perfectos, S. THOMAS, *Summa Theol.*, 2-2^{ae}, q. 184, a. 7; q. 186, a. 5, ad 3; q. 188, a. 1, ad 3. Cf. PS. DIONYSIUS, *Ecc. Hier.*, cap. 5, n. 5 ss.; P.G. 3, 505.

⁵ *Sacerdotes* per exercitium sui ministerii etiam seipsos sanctificant. Quomodo de missione et caritate *Episcopi* participant, dictum est supra, cap. II, num. 15, cum nota 22.

De obligatione peculiari sacerdotum ad sanctitatem, cf. S. PIUS X, Exhort. *Haerent animo*, 4 aug. 1908: A.S.S. 41 (1908) 560 s. *Cod. Iur. Can.*, can. 124. PIUS XI, Litt. Encycl. *Ad Catholici Sacerdotii*, 20 dec. 1935: A.A.S. 28 (1936) 22 s.

⁶ Agitur hic praesertim de *diaconis* et deinde de illis *laicis*, qui ad apostolatum cum totali dedicatione adsumuntur. Hi ultimi, quamvis ad statum canonicum perfectionis non pertineant, nullo tamen elemento constitutivo perfectionis carent, ut dicit PIUS XII, Alloc. *Sous la maternelle protection*, 9 dec. 1957: A.A.S. 50 (1958) 36.

⁷ *Coniuges et parentes* hic sub ratione sanctitatis considerantur. De eorum apostolatu, cf. *supra*, cap. III, nota 8. De coniugatis legatur S. IO. CHRYSOSTOMUS, *In Eph. Hom.* 20: P.G. 62, 136 ss. Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti Connubii*: l.c., p. 548 s.: Coniuges « per mutuam vitae consortionem in virtutibus magis magisque in dies proficiant, et praecipue in vera erga Deum proximosque caritate crescant, in qua denique universa Lex pendet et prophetae... Haec mutua coniugum interior conformatio, hoc assiduum sese invicem perficiendi studium, verissima quadam ratione, ut docet Catechismus Romanus, etiam primaria matrimonii causa et ratio dici potest, si tamen matrimonium non pressius ut institutum ad prolem rite procreandam educandamque, sed latius ut totius vitae communio, consuetudo, societas accipiatur ».

⁸ Primum et principale medium ad sanctitatem est *amor Dei et proximi*, qui amor est simul *forma* et *finis* sanctitatis, secundum 1 Tim. 1, 5: « Finis autem praecepti est caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta ». Cf. S. AUGUSTINUS, *Enchir.* 32: P.L. 40, 288: « Quaecumque ergo mandat Deus, ex quibus unum est, Non

moechaberis (*Exod.* 20, 14; *Mt.* 5, 27); et quaecumque non iubentur, sed spirituali consilio monentur, ex quibus unum est, bonum est homini mulierem non tangere (*1 Cor.* 7, 1): tunc recte fiunt, cum referuntur ad diligendum Deum, et proximum propter Deum». Cf. S. THOMAS, *Summa Theol.*, 2-2^{ae}, q. 44, a. 2; q. 184, a. 1.

Intelligitur mandatum caritatis ut complectens proprios actus et omnes virtutes, secundum *Mt.* 7, 12; 22, 40; *Io.* 14, 21; *Rom.* 13, 10; *1 Cor.* 13, 4 ss.; *Col.* 3, 15. Cf. PIUS XII, Adhort. Apost. *Menti nostrae*, 23 sept. 1950: *A.A.S.* 42 (1950) 660: «Ex Divini Magistri sententia, christianae vitae perfectio caritate erga Deum, erga proximos potissimum innititur, quae tamen flagrans, studiosa, operosa sit. Ea enim, si ita conformatur, omnes quodammodo amplectitur virtutes; atque adeo iure meritoque "vinculum perfectionis" dici potest».

⁹ *De notione consilii* in genere, cf. ORIGENES, *Comm. in Mt.* X, 14: P.G. 14, 1275 B: «Praecepta donantur, ut debita persolvamus... Ea vero quae supra debitum facimus, non facimus ex praeceptis. Verbi causa, virginitas non ex debito solvitur, neque enim per praeceptum expetitur, sed supra debitum offertur». S. AUGUSTINUS, *De S. Virginitate*, 15, 15: P.L. 40, 402: «Praeceptum est enim hoc, cui non oboedire peccatum est; non consilium, quo si uti nolueris, minus boni adipisceris, non mali aliquid perpetrabis». Consilia pertinent ad bene esse virtutis perfectae: S. TOMAS, *Summa Theol.*, 1-2^{ae}, q. 100, a. 2. Ad perfectionem caritatis ordinantur: 2-2^{ae}, q. 44, a. 4, ad 3. Cf. expositionem generalem, *ibid.*, q. 184-189.

¹⁰ *De paupertate*, cf. *Mt.* 5, 5 et 19, 21; *Mc.* 10, 21; *Lc.* 18, 22, de iuvene qui a Domino invitatur ut omnia bona temporalia derelinquat ad Christum sequendum. Quae vocatio quidem particularis est, sed simul valorem typicum pro aliis induit.

Libertas a thesauris mundi omnibus commendatur: *Mt.* 6, 19-21; 8, 20; *Lc.* 12, 33-34; *Iac.* 5, 2-3.

In laudem paupertatis abundant Patres. CLEMENS ALEX., *Quis dives*, 11 s.: P.G. 9, 615 s. ORIGENES, in *Mt. Hom.* 15, 16: P.G. 13, 1300 A. S. CYPRIANUS, *Hab. Virg.* 11: P.L. 4, 449 s. S. ATHANASIUS, *Vita Antonii*, 2: P.G. 26, 841 s. S. HIERONYMUS, *Epist.* 108, 15: P.L. 22, 891: «Illa (nempe Paula) ardentior fide, toto Salvatori animo iungebatur, et pauperem Dominum pauper spiritu sequebatur, reddens ei quod acceperat, pro ipso pauper effecta». IDEM, *Epist.* 125, 20; col. 1085: «Si perfecta desideras, exi cum Abraham de patria et de cognatione tua, et perge quo nescis. Si habes substantiam, vende et da pauperibus. Si non habes, grandi onere liberatus es; nudum Christum nudus sequere. Durum, grande, difficile; sed magna sunt praemia». S. BASILIUS, *Serm. ascet.* 2, 1: P.G. 31, 881. S. NILUS, *De octo spir. malitiae*, 7: P.G. 79, 1152.

¹¹ *De sacra virginitate*, propter regnum coelorum adsumpta, cf. *Mt.* 19, 11: «Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est», necnon *1 Cor.* 7, 7 ss.

De praestantia virginitatis cf. TERTULLIANUS, *Exhort. Cast.* 10: P.L. 2, 925 C. ORIGENES, in *Lev. Hom.* 11, 1: P.G. 12, 529 D. S. CYPRIANUS, *Hab. Virg.* 3: P.L. 4, 443 A: «Nunc nobis ad virgines sermo est; quarum quo sublimior gloria est, maior et cura est. Flos est ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiae spiritualis, laeta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas atque in illis largiter floret Ecclesiae matris gloriosa foecunditas». IDEM, *ibid.* 22; col. 461 A: «Quod futuri sumus, iam vos esse coepistis. Vos resurrectionis gloriam in isto saeculo iam tenetis, per saeculum sine saeculi contagione transitis». Cf. tractatus S. ATHANASII et S. IO. CHRYSOSTOMI *De Virginitate*: P.G. 28, 252 ss. et 48, 534 ss. BASILIUS ANCYR., *De Virg.* 2: P.G. 30, 672 B: «Magnum enim quiddam est revera virginitas, incorruptibili Deo, ut in summa dicam, similem efficiens hominem».

¹² *De oboedientia*. Exemplum Christi effertur *Io.* 4, 34; 6, 38; *Phil.* 2, 8; *Heb.* 10,

5-7. Secundum Patres, « oboedientia quae maioribus exhibetur, Deo exhibetur », ut dicit S. BENEDICTUS, *Regula*, 5: P.L. 60, 349. Cf. *ibid.* 63; col. 672: « Abbas autem, quia vices Christi creditur agere, dominus et abbas vocetur, non sua assumptione, sed honore et amore Christi ». CASSIANUS, *Instit.* 12, 32 et *Collat.* 24, 26: P.L. 49, 475 et 1327. In oboedientia caritas fulget: GREGORIUS M., *Mor.* XXXV, 14, 32: P.L. 76, 768.

¹³ Praxis effectiva consiliorum non omnibus imponitur: S. IO. CHRYSOSTOMUS, *In Mt. Hom.* 7, 7: P.G. 57, 81: « Neque enim prohibeo nuptias, nec voluptatem prorsus interdico, sed cum castitate id fieri peropto, non cum probro, culpa et sexcentis reatibus. Non praecipio montes et solitudines adire, sed benignum esse, modestum et castum eum qui media in urbe habitat ». S. AMBROSIIUS, *De viduis*, 4, 23: P.L. 16, 2541 s.: « Docemur itaque triplicem castitatis esse virtutem: unam coniugalem, aliam viduitatis, tertiam virginitatis; non enim aliam sic praedicamus, ut excludamus alias. Suis quibusque professionibus ista conducunt. In hoc Ecclesiae est opulens disciplina, quod quos praeferat habet; quos reiciat non habet, atque utinam habere nunquam possit! Ita igitur virginitatem praedicavimus, ut viduas non reiceremus; ita viduas honoramus, ut suus honos coniugio reservetur. Non nostra hoc praecepta, sed divina testimonia docent ». S. FRANCISCUS SALES., *Traité de l'Amour de Dieu*, VIII, 6; ed. Annecy, t. 5, 1894, p. 75 s.: « Dieu ne veut pas qu'un chacun observe tous les conseils, ainsi seulement ceux qui sont convenables selon la diversité des personnes, des temps, des occasions et des formes, ainsi que la charité le requiert... Les conseils sont tous donnés pour la perfection du peuple chrétien, mais non pour celle de chaque chrétien en particulier ». Consilia non sunt pro omnibus « actu », bene vero « secundum praeparationem animi »: S. THOMAS, *Summa Theol.* 2-2^{ae}, q. 184, a. 7, ad 1. Cf. *ibid.* q. 44, a. 4, ad 3.

¹⁴ *De antiquis ascetis.* Anachoretæ, continentes, virgines, viduae consilia evangelica profitentur, quin proprie dictum institutum erigant; remanent tamen sub vigilantia et protectione Ecclesiae. De quibus cf. ROSWEYDUS, *Vitae Patrum*, Antverpiae, 1628. *Apophtegmata Patrum*, P.G. 65. PALLADIUS, *Historia Lausiaca*: P.G. 34, ed. C. BUTLER, Cambridge, 1898, 1904. Documenta reperiuntur apud R. DRAGUET, *Les Pères du Désert*, Paris, 1949; P. DE MEESTER, *De monachico statu iuxta disciplinam byzantinam*, Romae, 1942, p. 70-76 et 312 s. Cf. *ibid.* p. 70 s.: « Hesychasta est qui solus soli adloquitur Deo et continuo eum exorat ». CLEMENS ALEX., *Strom.*, III, 1: P.G. 8, 1103. ORIGENES, *In Ier. Hom.* 19, 7: P.G. 13, 517. CYPRIANUS, *Hab. Virg.* 4: P.L. 4, 455 s.

PIUS XII, Alloc. *Nous sommes heureux*, 11 apr. 1958: A.A.S. 50 (1958) 283: « Même avant la paix constantinienne, des chrétiens fervents fuyaient déjà le monde et se livraient dans la vie privée aux pratiques de l'ascèse, tandis que d'autres recherchaient au désert le renoncement total aux délices d'une civilisation corrompue. L'exemple surnaturel de quelques grandes figures, comme saint Paul ermite et saint Antoine, entraîna dans les solitudes de la Thébaïde, ou dans les Laures de la Palestine et de la Syrie, des troupes toujours plus nombreuses d'imitateurs, qui devinrent les fils spirituels de ces premiers Pères du désert ». Cf. PIUS XI, Const. Apost. *Umbratilem*, 8 iul. 1924: A.A.S. 16 (1924) 386-387.

¹⁵ Antiqui et recentes ascetae vel contemplatione « soli Deo vacant », ut dicit S. GREGORIUS M., *Dial.* I, 8: P.L. 77, 185; vel insuper opera apostolica et caritativa suscipiunt, vel tamquam consiliarii in rebus spiritualibus fideles instruunt. Huius ultimi typi sunt, praesertim in oriente, « Patres spirituales », de quibus cf. v.g. S. BASILIUS M., *Serm. de renunt. saeculi*, 2: P.G. 31, 632: « Magnopere cura et provide, ut virum tuae vitae tutissimum ducem reperias, proble edoctum conducere eos qui ad Deum pergunt ». Multum insistent antiqui in oboedientiam erga hunc rectorem conscientiae, v.g. S. BASILIUS M., *Serm. asc.* 2, 2: col. 884 C. *Constitut. monast.* 19: col. 1387-1390. S. IO. CLIMACUS, *Scala Parad.*, 4: P.G. 88, 706 C.

Pro vita activa, praesertim ad exhortationem, praeexigitur cognitio contemplativa,

secundum S. THOMAM, 3 *Sent.* d. 35, q. 1, a. 3, sol. 2. Contemplatio enim vitam activam dirigere debet: *Summa Theol.* 2-2^{ae}, q. 182, a. 4, ad 2.

¹⁶ *Sive clerici sive laici* in statum religiosum ingredi possunt: *Cod. Iur. Can.*, can. 487 et 488, 4^o. Cf. PIUS XII, Alloc. *Annus sacer*, 8 dec. 1950: A.A.S. 43 (1951) 27 s. Idem valet pro Institutis Saecularibus: PIUS XII, Const. Apost. *Provida Mater*, 2 febr. 1947: A.A.S. 39 (1947) 120: lex peculiaris, art. 1.

¹⁷ Cf. S. THOMAS, *Summa Theol.* 2-2^{ae}, q. 184, a. 3 et q. 188, a. 2. S. BONAVENTURA, Opusc. XI, *Apologia pauperum*, c. 3, 3, Ad Claras Aquas, t. 8, 1898, p. 245 a.

¹⁸ De transitu vitae anachoreticae ad coenobiticam, cf. PIUS XII, Alloc. *Nous sommes heureux*: l.c., p. 284 s. Regulae monasteriorum in oriente et occidente a magnis fundatoribus, v.g. Pachomio, Basilio, Augustino, Benedicto, propositae, ab Ecclesia approbate et pedetentim ulterius determinatae sunt.

De laude vitae monasticae, praesertim coenobiticae, c.f. S. GREGORIUS NAZIANZ., *Orat.* 6, 2: P.G. 35, 721 ss.; *ibid.*, 21, 19: col. 1101 s.; *Orat.* 43, 62: P.G. 36, 576. S. IO. CHRYSOSTOMUS, *Adv. oppugn. vitam monast.*, 3, 11: P.G. 47, 366. S. NILUS, *Epist.* 3, 40: P.G. 79, 388. S. HIERONYMUS, *Epist.* 125, 15: P.L. 22, 1080 s. THEODORETUS, *Religiosa hist.*, 5: P.G. 82, 1353. CASSIANUS, *Instit.* II, 5: P.L. 49, 84-88, et *Collat.* 18, 5: col. 1094 B - 1100 A, monachismum e communitate primitiva « apostolica » deducit, secundum EUSEBIUM CAES., *Eccl. Hist.* II, 17: P.G. 20, 173-184. Quae affirmatio, non secundum continuitatem historicam, sed secundum aliquam spiritualem filiationem admittitur.

De legislatione ecclesiastica, cf. CONC. VATIC. I, Schema *de Ecclesia Christi*, cap. XV, adnot. 48: MANSI 51, 549 s. et 619 s. LEO XIII, *Epist. Au milieu des consolations*, 23 dec. 1900: A.S.S. 33 (1900-01) 361. PIUS XII, Const. Apost. *Provida Mater*: l.c., p. 114 s.

¹⁹ De exemptione, cf. LEO XIII, Const. *Romanos Pontifices*, 8 maii 1881: A.S.S. 13 (1880-81) 483. PIUS XII, Alloc. *Annus sacer*, 8 dec. 1950: A.A.S. 43 (1951) 28 s.

²⁰ De *concordi cooperatione religiosorum in apostolatu*, cf. PIUS XII, Alloc. *Annus sacer*: l.c., p. 28: « Haud dubie ad iuris divini praescriptum sacerdos, sive saecularis sive religiosus est, ita munera exercere debet sua, ut Episcopo auxiliator adsit et subsit... Etenim ad normam iuris canonici religiosi exempti Episcopi loci potestati subsunt, prout episcopale munus perfungendum et animorum rite ordinanda curatio requirunt ». PIUS XII, Const. Apost. *Sedes Sapientiae*, 31 maii 1956: A.A.S. 48 (1956) 355.

²¹ De *vinculo perpetuo*. Vinculum temporaneum suscipitur saepe per modum probationis, cum intentione perpetuae dedicationis, supposita Dei vocatione. Cum votis temporaneis, sacrificium non est totale: iamvero « holocaustum est cum aliquis totum quod habet offert Deo », S. THOMAS, *Summa Theol.* 2-2^{ae}, q. 186, a. 7; S. GREGORIUS M. In *Ezech.* II, 8, 16: P.L. 76, 1037.

²² Status religiosus *excolendae personalitati* prodest. Religiosus pro se quidem bonis temporalibus, vitae familiari et propriae voluntati renuntiat, sed nonnisi propter Deum, summum valorem, et Deo ipso invitante et animum addente. Huiusmodi alacri abnegatione removet impedimenta quae caritatem retardant, triplicem nempe concupiscentiam (cf. 1 Io. 2, 16), et acquirit pretiosam libertatem ad servitium Dei et fratrum suorum.

Quam libertatem Patres exaltant, v.g. S. CYPRIANUS, *De Dom. Orat.* 20: P.L. 4, 551 B: « Eum dicit posse se sequi et gloriae dominicae passionis imitari, qui expeditus et succinctus, nullis laqueis rei familiaris involvitur, sed solutus ac liber facultates suas ad Dominum ante praemissas ipse quoque comitatur ». S. HIERONYMUS, *loc. cit.* supra sub nota 10. S. NILUS, *De octo spir. mal.* 17: P.G. 79, 1152 B: « Monachus, qui multa possidet, navigium est multis gravatum oneribus et in undarum tempestate facile sub-

mergitur; sicut enim navis, cuius exundat sentina, a quolibet perluitur fluctu, sic qui multa possidet, sollicitudinibus submergitur. Monachus absque possessione viator est expeditus inque omni loco diversorium invenit. Monachus qui nihil possidet, est aquila ad sublimia pervolans, qui tunc sese volatu ad alimentum demittit, quando necessitas coegerit ». Cf. S. THOMAS, *Contra Gentiles*, III, 130. *Summa Theol.*, 1-2^{ae}, q. 108, a. 4; 2-2^{ae}, q. 184, a. 3. *Contra retrah. a relig. ingressu*, cap. 6. *Quodl.* 4, a. 24. P. PHILIPPE, O.P., *Les fins de la vie religieuse selon S. Thomas*, Romae, 1962, praesertim p. 32 ss.

PIUS XII, Alloc. *Annus sacer*, 8 dec. 1950, *l.c.*, p. 30, docet statum religiosum non esse salutis refugium timentibus et anxiiis datum, sed magnum spiritum et se devolvendi studium flagitare, ut historia luculenter demonstrat. Rursus, Alloc. *Sous la maternelle protection*, 9 dec. 1957: *l.c.*, p. 39 s., docet vitam religiosam non infantilismum inculcare, sed hominis adulti perfectionem et dignitatem personalem exercitio caritatis augere.

²³ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Mystici Corporis*, 29 iun. 1943: *A.A.S.* 35 (1943) 214 s.

COMMENTARIUS

N. 28: *Prooemium*. Indicata connexione cum capitibus praecedentibus, enuntiatur thema huius capitis IV, scilicet, in prima sectione, nn. 29-31, de universali vocatione ad sanctitatem pro omnibus membris Ecclesiae; et in altera sectione, nn. 32-36, de statibus perfectionis in Ecclesia.

SECTIO I

N. 29: *De universali vocatione ad sanctitatem*. Perfectio sanctitatis, per mandatum caritatis proseguenda, omnibus patet, et eadem sanctitas quibuscumque statibus et ordinibus proponitur.

N. 30: *De multiformi unius sanctitatis exercitio*. Non omnes sanctitatem eodem modo proseguuntur. Inter diversas categorias Concilium imprimis memorat utriusque cleri *sacerdotes*, ministros inferiores, necnon laicos qui servitio apostolatus plene mancipantur; qui omnes suo modo de missione et gratia Episcopi participant, seque etiam per exercitium sui muneris sanctificant. Deinde speciatim agit de sanctitate *coniugum et parentum* christianorum. Denique *universis* progressum in sanctitate commendat ad gloriam SS. Trinitatis et manifestationem mysterii Ecclesiae.

N. 31: *De mediis ad sanctitatem et consiliis evangelicis*. Praeter mandatum caritatis, quae omnes virtutes continet, exstant in Evangelio consilia, quae ad perfectionem caritatis ordinantur. Inter quae paupertas, sacra virginitas et oboedientia ab Ecclesia extolluntur. Non omnes christiani ad eorum praxim effectivam vocantur, sed omnes eo tendere debent, ut per usum temporalium rerum a caritate non retardentur. Gaudet autem Ecclesia, plures fuisse inde ab initio fideles, qui se praxi consiliorum dedicaverunt.

SECTIO II

N. 32: *De praxi consiliorum in statu vitae ab Ecclesia sancito*. Pro illis qui ad effectivam praxim consiliorum vocantur, institutus est in Ecclesia « status per-

fectionis acquirendae », sapientibus legibus sancitus; ad quem tum clerici tum laici ingredi possunt. In sequentibus ex professo de illis agitur.

N. 33: *De momento statuum perfectionis.* Imprimis habent in Ecclesia valorem *signi*, scilicet caritatis transcendentis et eschatologicae atque expressioris imitationis Christi per ipsum statum vitae. In illo pretioso *fructu Spiritus Sancti* advertitur insigne *beneficium pro Ecclesia* et ex eo oritur *officium apostolicum* sedulo exercendum.

N. 34: *Sub auctoritate Ecclesiae.* Ad auctoritatem Ecclesiae spectat regulas pro statibus perfectionis approbare et determinare. Si quando sodales ab auctoritate localis Ordinarii eximuntur, in opere tamen apostolico cum eo concorditer cooperari debent.

N. 35: *De aestimatione status religiosi.* Magis aestimanda est consecratio perpetua quam temporanea. In omni casu professio religiosa de se non minuit, sed promovet christianam personalitatem.

N. 36: *Conclusio.* In fine Concilium vitam religiosorum laudat, et omnes christifideles in quacumque vocatione sanctitatem prosequendam commendat.

RELATIO

EM.MI LEONIS IOSEPH CARD. SUENENS

DE ECCLESIA

Recepimus duo ultima capita Constitutionis: III. *De Populo Dei et speciatim de laicis*, ac IV. *De vocatione ad sanctitatem in Ecclesia*.

Prout nunc exstant, mihi videtur quod proponi possunt deliberationibus Patrum conciliarium. Nova redactio vere ac pro posse rationem habuit decisionum et votorum nostrae Commissionis, uti iam patet ex novis titulis capitum. Textus exponit doctrinam veram et tutam, praescindendo a quaestionibus controversis, et procedit modo positivo et sereno, apto quoque ad respondendum exigentiis pastoralibus nostri temporis. In expositione vero vocationis ad sanctitatem, desideratur amplior et profundior sublineatio characteris « paschalis » vitae et sanctitatis christianae.

Meo iudicio, *placet*.

Attamen, tota Constitutio posset adhuc melior fieri si modificaretur aliquantulum dispositio variorum capitum, nempe si post expositionem de Ecclesiae Mystero (caput I), immediate verbum fieret de Populo Dei *in genere*. Praepositi enim Ecclesiae sunt et ipsi membra populi atque a Domino constituuntur ut Populo suo inserviant. Sed, hoc in casu, redactio capitis III deberet scindi in duas partes: prima ageret de Populo Dei in genere et fieret caput II, altera exponeret doctrinam de Laicis in specie et retineret suum locum actuale.

Haberemus tunc Constitutionem in 5 capitibus divisam:

1. De Ecclesiae Mystero
2. De Populo Dei in genere
3. De constitutione hierarchica Ecclesiae
4. De Laicis in specie.
5. De vocatione ad sanctitatem in Ecclesia.

Orientatio pastoralis et oecumenica Concilii commendat hanc modificationem.

2

Schema Constitutionis *

DE PRAESENTIA EFFICACI ECCLESIAE IN MUNDO HODIERNO

PROOEMIUM

Postquam Sancta Synodus egit de mysterio Ecclesiae in se suisque membris spectatae, nunc universam familiam humanam considerans, caritate Christi urgetur ut iuxta ipsius sui Fundatoris divini mandatum, fidelibus omnibusque bonae voluntatis hominibus aliqua de munere suo ad bonum societatis hodiernae promovendum proferat.

Humanum genus, numero admodum cotidie crescens terramque, tamquam commune suum habitaculum suique operis atque cultus campum, replens atque exornans, miris sui ingenii inventis et artibus ad novas hodie fertur omnium humanarum rerum condiciones, novas inquit vias quibus ingentes naturae vires, de die in diem magis rationi subditae, in bonum humanae familiae convertantur, rerum externarum profectus omnibus aequo modo pateant et mutua necessitudine omnes homines omnesque populi arctius inter se uniantur. Dum vero temporalia cumulantur bona, eorumque pro hominibus utilitas crescit, multi, spe felicitis compositionis rerum pacati, nihil amplius perenne cogitant; nonnulli autem haud parva incertitudine laborant anxiosaque fluctuatione de vitae humanae recto ordine instaurando. Haec autem ex eo praesertim accidunt quod non satis attenduntur bona aeterna quae terrestria transcendunt: « Quid tamen prodest homini si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? » (*Mt.* 16, 26).

Quapropter Ecclesia, ipsius Conditoris et Redemptoris praeco et ministra, memores facit homines eos non tantum pulverem esse et in pulverem reversuros, sed etiam spiritualem animum accepisse, immo ad consortium divinae naturae et ad vitam sine occasu in resurrectione vocatos esse. Etenim, ut Sacra Scriptura dicit, « ad imaginem Dei factus est homo » (*Gen.* 9, 6). Quod manifestius innotescit cum imago Dei, in nobis peccato deformata, per Christum Iesum mirabilius reformatur (cf. *Col.* 3, 10). Haec autem novitas vitae in Christo adeptae communicatur hominibus in Ecclesia tam ministerio verbi quam sacramentis fidei, quibus homines efformantur ad instauranda omnia secundum voluntatem Dei in Christo.

Licet itaque sciat et dicat Ecclesia se ne officium nec media accepisse ad solvenda problemata ordinis scientifici aut technici, quae propriis reguntur legibus et circa quae versantur ingenia et zelus hominum; tamen, vi ipsius mandati sui, docet non posse, praetermissis doctrina et gratia Christi, adaequatam solutionem sperari in tot et tantis quaestionibus in quibus personae humanae dignitas, sors et opus inveniuntur inserta, sive de singulis hominibus agatur, sive de familiis aut de quocumque alio hominum in societate convictu.

Unde sollicitudine permota et officii sui conscia lumine Christi universos homines ad bonum commune laborantes confortare nititur, et omnes qui christiano

* Textus ab em.mo card. Cento, praeside commissionis de fidelium apostolatu..., ad exc.mum Felici die 25 maii 1963 missus est.

nomine gaudent ad partes viriliter assumendas in opere communi impellere et exhortari non desinit.

Caput I

DE ADMIRABILI VOCATIONE HOMINIS

1. (*De dignitate personae humanae*). Cum bonum societatis humanae tantum ratione habita vocationis personae a Christo revelatae plene promoveri possit, Sacra Synodus necessarium censet quaedam de hac vocatione huic schemati praeponenda esse, quae omnia ad doctrinam de homine prout est imago Dei referuntur. Etenim Patres Ecclesiae dignitatem naturalem personae humanae et elevationem eius ad consortium divinae naturae neque separantes neque confundentes, quippe quae ad unicum historicum divinae Providentiae consilium pertinent, hanc doctrinam quasi summam totius vocationis humanae professi sunt.¹

Imago Dei iam in natura humana resplendet inquantum omnis homo est persona intellectu et libera voluntate praedita et inde, omnia materialia et sensibilia transcendens,² sine fine coram Deo subsistit et capax fit ut nominatim a Deo vocetur et ametur.³ Iam propter hanc solam dignitatem nullo modo ulla persona impediri possit quominus officia ex divina vocatione orta, et ad Deum, et ad fratres et ad mundum adimplere valeat.

Ut creatura rationalis, quae non existit nisi inquantum totum suum esse a Deo indesinenter accipiens, homo natura sua ad Deum cognoscendum, amandum eique serviendum ordinatur. Ergo agnitio Dei fundamentum est totius vitae religiosae et moralis, sive in individuo, sive in societate.⁴ Omnis ergo species atheismi, de se non solum infinitae maiestati et sanctitati Dei offendit, sed etiam ipsi naturae humanae penitus contradicit.

Persona humana ita socialis est ut nemo sibi soli sufficere et vivere possit, nec immemor fratrum ad Patrem redire valeat; sed uniuscuiusque hominis est in communicatione cum aliis perfectionem suam attingere.⁵ Quae sociabilitas imprimis in communitate familiae exprimitur, ubi vir et mulier, in eadem dignitate constituti, ad invicem et ad filios ordinantur arctissimo amoris personalis vinculo.

Dignitas personae humanae in hoc etiam elucet quod a Deo homo constitutus est caput et dominus mundi visibilis (cf. *Sap.* 10, 1), ita ut vires huius mundi per technicam et artes sibi paulatim subiciat et ad suae condicionis profectum inservire faciat,⁶ sic adimplendo mandatum: « Replete terram et subicite eam » (*Gen.* 1, 28).

2. (*De unitate et diversitate naturae humanae*). Imago Dei etiam in universa natura humana invenitur. Quaecumque sint differentiae sexus, aetatis, stirpis, officii in societate, omnes homines eadem facultate intellectuali praediti, in unitatem veritatis convenire possunt, unum eundemque finem ac unam legem moralem habent, atque eadem dignitate ornantur.⁷ Sacra Synodus sollemniter improbat quascumque doctrinas quae hanc omnium communem dignitatem quibusdam hominibus denegare audeant.

Ex altera parte autem in hac eadem natura humana multiformem diversitatem voluit Deus, quae pertinet ad perfectionem creationis universi. Speciali modo Deus fecit « ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae » (*Act.* 17, 26) ut homines « secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis » (*Gen.* 10, 5),⁸ gloriam Deo exhiberent.

3. (*Mysterium elevationis ad ordinem supernaturalem*). Quas omnes Dei praerogativas omnino superat hominis vocatio admirabilis ad visionem Dei et societatem perfectam cum Patre et Filio eius in Spiritu Sancto ut ultimum finem per donum gratiae consequendum. Haec per adoptionis gratiam exaltatio, quae hisce in terris est aeternae vitae quaedam inchoatio, excedit vires et exigentias humanae naturae, ideoque gratuitum Dei beneficium dicenda est, seu, ut aiunt multi Ecclesiae doctores, Sacrae Scripturae et Sanctorum Patrum doctrinae inhaerentes, donum supernaturale,⁹ maxime tamen naturae conveniens.¹⁰ Homo, enim, ad imaginem Dei creatus, naturale gerit desiderium felicitatis quod plane quiescere non potest nisi perfecta Dei possessione adepta, quae in eius visione ac dilectione consistit.¹¹

4. (*De imagine Dei peccato deformata*). « Hominem autem Deus reliquit in manu consilii sui » (*Eccl.* 15, 14). Est enim libertas donum Dei praestantissimum, quo persona humana ad bonum uti debet.¹² Per usum autem huius libertatis ad malum, peccatum in mundum intravit. Totum enim humanum genus, secundum fidem Ecclesiae, originali labe infectum est, quae veram rationem peccati, etsi non personalis, in singulis habet, quia homo generatur in natura peccato Adami iustitia et sanctitate privata.¹³

Quo fit ut homines, servi facti peccati mortique obnoxii, imaginem Dei iam nonnisi obscuratam et deformatam praebeant. Gloriam incorruptibilem Dei despicientes et ea quae sua sunt quaerentes, serviunt creaturae potius quam Creatori (*Rom.* 1, 25); divisionem intimam patiuntur, lege quae est in membris repugnante legi mentis (*Rom.* 7, 23); sese invicem opponunt, spiritu superbiae et avaritiae ducti (*Rom.* 1, 29). Inde, aetatibus progredientibus, abundaverunt in mundo singulorum delicta, quibus universa pervaditur vita hominum institutaque afficiuntur.

5. (*De restauratione imaginis Dei per Christum*). Hanc humanitatem lapsam, tamquam ovem perditam, Filius Dei, missus a Patre, quaerere et salvare venit. Ipse, perfecta Patris imago (cf. *Col.* 1, 15), novus Adam factus, imaginem Dei in homine restituit, totam et integram substantiam veteris Adami resumens¹⁴ et foedus novum, quod iam frangi non possit, cum genere humano instituens. « Formam servi accipiens » et « factus oboediens usque ad mortem » (cf. *Col.* 2, 6-7), non quaerens quae sua sunt, sed clarificans Patrem in semetipso, quod per superbiam Adam perdidit, per suam humilitatem Christus mirabilius restauravit, hominem cum Deo per Sanguinem suum reconcilians et nobis relinquens exemplum servitii et amoris erga fratres, ita ut, sicut ipse dedit vitam pro nobis, nos etiam pro fratribus vitam ponamus (cf. *1 Ioh.* 3, 16). Per Resurrectionem autem suam, mortis confractis viribus, novi mundi fundamentum posuit.

6. (*De restauratione imaginis in hominibus*). Et iam sedens a dextris Dei et « caput datum a Deo super omnem Ecclesiam quae est corpus eius » (*Eph.* 1, 22), Christus effudit Spiritum Sanctum super omnem carnem (cf. *Act.* 2, 17), ad eam

renovandam et reformandam ad suam similitudinem. Quae gratia Christi et virtus Spiritus per Ecclesiae praecipue ministerium in genere humano operantes, viribus peccati in cordibus hominum opponuntur. Oportet enim ut homines iam in baptismo configurati passioni et resurrectioni Christi, mortificationem eius manifestent in corporibus suis, ut vita Iesu manifestetur in eis. Et ita « revelata facie gloriam Domini speculantes in eadem imaginem transformamur a claritate in claritatem tamquam a Domini Spiritu » (2 Cor. 3, 18).

Quae restauratio imaginis Dei in praesenti vita non potest plene adimpleri. Et sic homo, divina gratia motus, tendit ad visionem beatificam Dei Unius et Trini, ubi Deus, finis desideriorum nostrorum, sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur.¹⁵ Tendit ad perfectionem caritatis et unionis, quando omnes filii Dei in Corpore Christi adunati, in coelesti Hierusalem congregabuntur. Immo, « vanitati creatura subiecta est non volens... ingemiscit et parturit usque adhuc » et « exspectat liberationem a servitute corruptionis » (cf. Rom. 8, 20-22).

7. (*De Ecclesiae munere in vita temporali*). Quod autem Deus perficiet in tempore restitutionis omnium (cf. Act. 3, 21), hoc, gratia Dei suffulti, interim prosequimur via quotidianorum officiorum et actionum quibus nosmetipsos in mundo per Christum Deo offerimus, rationabile obsequium (cf. Rom. 12, 1). Vita ergo christiana temporalem includit vitam, sicut conatus nostri ad melius conformandum nos Deo per ipsa terrestria opera exercentur. Homo enim finem suum consequitur conformans se legi naturae et supernaturali vocationi.

Ecclesia igitur, utpote ministra Christi Consummatoris (cf. Hb. 12, 2) et multos filios ad gloriam adducentis (cf. Hb. 2, 10), officium et ius habet docendi quae sit ad Deum debita omnium actionum humanarum ordinatio. Ad religionem enim christianam et ad foedus in Christo initum pertinent veritates quae conditionem et dignitatem hominis respiciunt.

Quas veritates magni facit Ecclesia, sicut magni facit naturam humanam eiusque laborem ad meliorem conditionem obtinendam. Genuinam igitur humanae naturae indolem atque socialium rerum vindicare ad munus Ecclesiae pertinet.

8. (*Lex naturalis est obiectiva, ipsi tamen naturae hominis non extranea*). Exsistit enim lex naturalis ultimatim in Deo fundata, proxime vero in ipso esse naturali personae humanae manifesta. Unde lex illa non est mutabile hominum vel societatis inventum aut figmentum, sed absolute et perenniter valida. Ipsi autem naturae ipsique personae humanae nullo modo extranea habenda est, vel arbitrarie imposita. Quae lex enim naturalis non ad aliud obligat nisi ad perfectionem illam assequendam, ad quam ipsa natura ex propriis ordinatur.

Lex naturalis apud omnes gentes in cordibus inscribitur (cf. Rom. 1, 21-22), cuius generales normae ab omnibus, qui expedito rationis usu gaudent nec obcoecti sunt, invincibiliter ignorari nequeunt. Quae supremae vitae moralis principia, pretiosum aliquod constituunt universi generis humani patrimonium. Quamvis autem applicationes maxime varias pro diversis adiunctis admittat, tamen in se, relativa et contingentia transcendens, immutabile permanet. Ipse etiam Christus hanc legem moralem confirmavit, restauravit, perfecit et elevavit.¹⁶

9. (*Finis legis amor Dei et proximi*). Praeceptum amoris Dei et proximi est quasi synthesis omnis moralitatis, quo impleto omnia legis divinae implentur praecepta, sicut docet Dominus: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,

et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum est simile huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et Prophetæ » (*Matth.* 22, 36). Et etiam Apostolus: « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum legem implevit. Nam: « Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices; non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio » (*Rom.* 13, 8-10). Unde alia praecepta, quae ad diversas virtutes pertinent, tantum explicant quae ab amore postulantur, et sine quibus esse non potest. Deus ipse amor est (cf. *1 Io.* 4, 16): unde medium imaginis eius restituendae aliud esse nequit quam via veri amoris Dei et proximi, qui a Christo ut suum proprium mandatum datur et per Spiritum Sanctum ad dignitatem caritatis elevatur.

10. (*De conscientia*). Lex tam naturalis quam supernaturalis ad concretas circumstantias per uniuscuiusque hominis conscientiam applicatur. Ipse ordo morum exigit, ut persona humana agat secundum suae certae conscientiae dictamina circa honestatem moralem propriae actionis. Hoc principium etiam valet cum homo inculpabiliter, circa ipsum ordinem moralem, invincibiliter erret. Etenim, ut dicit Apostolus: « Omne quod non est ex fide », id est ex conscientia, « peccatum est » (*Rom.* 14, 23).¹⁷ Semper tamen idem ordo divinus exigit ut unusquisque, quantum est ei moraliter possibile, conscientiam suam efformet in dependentia a lege naturali et evangelica.

11. (*Ecclesiae munus*). Revelationis igitur christianae pars integralis sunt veritates quae dignitatem naturalem nec non ordinationem et vocationem personae humanae patefaciunt. Quas veritates Ecclesia, cum assistentia Spiritus Sancti, fideliter custodit ac docet, recteque explicat secundum totam extensionem ordinis morum, tam individualis quam socialis; non tantum in universalibus, sed etiam in particularibus.

Itaque Ecclesia, vitam humanam respiciens et individualement et socialem, filios suos docere et monere intendit ut, in omni vitae suae ambitu, vocationi christianae perfecte et effective respondere valeant.

NOTAE

¹ S. ATHANASIUS, *De Incarn.*, 3: P.G. 24, 101 B: « Deus non tantum homines creavit, sicut omnia animalia super terram, sed fecit eos ad suam imaginem, ita ut in beatitudine munere possent, vera sanctorum vita in paradiso gaudentes ». Cf. etiam S. IRENAEUS, *Adv. Haer.*, V, 36; GREGORIUS NYSSENUS, *De opif.*, 5: P.G., XLIV, 137 B; *Cyrillus Alex., Thesaurus*, 32: P.G. 75, 476 B.

² Cf. *Gen.* 1, 27; *Eccle.* 17, 1; *1 Cor.* 11; PIUS XI, *Litt. Encycl. Divini Redemptoris*: A.A.S. 29 (1937), 780.

³ Cf. *Is.* 43, 1; *Apoc.* 2, 17.

⁴ IOANNES XXIII, *Litt. Encycl. Mater et Magistra*. 4. « In terrarum orbe neque iustitia neque pax esse poterit, quoad homines non sentiant quantum in se dignitate insit quod a Deo creati sint et cuiusdam sint filii ».

⁵ Cf. *Gen.* 2, 18. PIUS XI, *Litt. Encycl. Quadragesimo anno*: A.A.S. 23, (1931), 215. « Secundum christianam doctrinam homo, sociali natura praeditus, in his terris col-

locatur, ut in societate et sub auctoritate a Deo ordinata, vitam ducat ». Vide etiam LEO XIII, Litt. Encycl. *Immortale Dei*: A.S.S. 18 (1885) 162.

⁶ Cf. etiam Sap. 9, 2-3 et 10, 1-2; Eccli, 17, 1-2; PIUS XII, Litt. Encycl. *Miranda prorsus*: A.A.S. 49 (1937) 765-766.

⁷ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Pacem in terris*, 42: « Latissime opinio pervasit et obtinuit omnes homines esse naturae dignitate inter se aequales ». Vide etiam LEO XIII, Litt. Encycl. *Quod apostolici muneris*: A.S.S. 11 (1878) 372.

⁸ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Divini praecones*: A.A.S. 43 (1951) 522; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 3.

⁹ Cf. Damnos errores Baii, Prop. 21: Denz. 1021; Paschasii Quesnel, prop. 35: Denz. 1385; S. PIUS X, Litt. Encycl. *Pascendi*, 8 sept. 1907: Denz. 2103; PIUS XII, Litt. Encycl. *Humani generis*, 12 aug. 1950: Denz. 2318.

¹⁰ S. PIUS X, Litt. Encycl. *Pascendi*: Denz. 2103; S. AUGUSTINUS, *De Trin.*, 14, 8, 11: P.L. 42, 1044: « Eo quippe ipso imago est, quo eius capax est eiusque particeps esse potest ». Vide etiam S. THOMAS, *Summa Theol.* I-II, 9, 113, a. 10; III, q. 9; a. 2, ad 3.

¹¹ S. THOMAS, *Summa contra Gent.* III, c. 50: « Nihil finitum desiderium intellectus quietare potest ». Cf. etiam S. AUGUSTINUS, *Confess.* 1. 1: P.G. 32. 661.

¹² LEO XIII, Litt. Encycl. *Libertas*: A.S.S. 20 (1887) 593: « Libertas, praestantissimum naturae bonum idemque intelligentia aut ratione utentium naturarum unice proprium hanc tribuit homini dignitatem ut sit in manu consilii sui ».

¹³ *Conc. Trid.*, Sess. 5, cap. 1; S. THOMAS, *Ad Rom.* 5, 12, lect. 3; PIUS XII, Litt. Encycl. *Humani generis*: Denz. 3891.

¹⁴ S. IRENAEUS, *Adv. Haer.* III, 23, 1: P.G. 7, 960: « Necesse ergo fuit Dominum, ad perditam ovem venientem et tantae dispositionis recapitulationem facientem et suum plasma requirentem, illum ipsum hominem salvare, qui factus fuerat secundum imaginem et similitudinem eius ».

¹⁵ S. AUGUSTINUS, *De civitate Dei*, XXII, 30, 1: P.L. 41, 802.

¹⁶ PIUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*: A.A.S. 22 (1930) 58: « Supernaturalis ordo in quo iura Ecclesiae nituntur, tantum abest ut naturalem ordinem... destruat atque extenuet ut, contra, eum extollet et perficiat ».

¹⁷ PIUS IX, Litt. Encycl. *Quanto conficiamur moerore*: Denz. 1677: « Qui invincibili circa sanctissimam nostram religionem ignorantia laborant quique, naturalem legem eiusque praecepta... servantes, honestam rectamque vitam agunt, posse, divinae lucis et gratiae operanti virtute, aeternam consequi vitam ».

Introducitur Schema XVII, necnon et caput I: De admirabili vocatione hominis

Prooemium conficitur ut in universum Schema XVII introducat.

Titulus ipse Schematis, de quo diu disputatum est, et qui tandem sic legitur: De munere Ecclesiae quoad bonum in societate hodierna promovendum, schematis scopum aperit. Ecclesia enim, ex ipsa missione sua, verum officium et servitium accepit erga diversa saepa activitatis hominum: quavis natura sit hoc officium, in quo fundetur, et etiam intra quos limites recludatur, hoc est dicendum. Si umquam necessaria fuit, hodie, auxilium luminis cuius Ecclesia depositum tenet, ut eis viam ostendat mediam inter mortiferam erga bona coelestia indifferentiam et anxiam incertitudinem circa sensum vitae humanae et conditionis verae pacis in terra, id est tandem aliquando ut in omnibus serventur personae humanae iura sacra et inviolabilia.

A schemate hoc requirebatur in primis ut clare et fortiter exhiberet *admira-*

bilem hominis vocationem, qualis per fidem revelatur. Seligenda erat ad hoc idea quaedam rectrix, in traditione Ecclesiae alte fundata, quae nata sit sive ad ponendam sufficientem expositionem divitiarum vocationis humanae, sive ad procurandam aliquo modo clavem aptam ad ingrediendum in diversa saepta vitae humanae in qua Ecclesia lumen suum afferat oportet.

Electa est idea, in prima pagina Librorum Sacrorum oblata, Sancto Paulo valde familiaris, apud Sanctos Patres fuse in usum adducta, de homine ut est ad imaginem Dei, vel *Dei imago*. Hoc thema conveniens erat ut simul ad unitatem redigerentur duo gradus creationis et gratiae quibus exstat oeconomia praesens salutis, et etiam distinctio accurate servaretur inter ordinem naturalem et ordinem supernaturalem.

Invenietur itaque idea haec hominis — imaginis Dei, ut trans totum caput currens, et etiam in alia capita schematis producta. Esse ad imaginem Dei, hoc est quo fundatur dignitas personae humanae et a quo definitionem suam accipit, unitatem etiam genericam in diversitatibus humanis. Imago haec, gradum creatum transcendit, ex vocatione ad finem supernaturalem; a primo peccato deformatur, primus in gravi peccatorum catenae annulus; sed in Christo humili, mirabilius reformatur, ut per Christum, in homine Christum sequenti.

Comitem igitur suum lumen adiungit Ecclesia ad personam humanam, per semitam mundi creati, ad visionem et amorem Trinitatis progredientem. Custos erit Ecclesia huius legis naturalis quae soliditate voluntatis divinae suum fundamentum accipit; quae suum supremum praeceptum in amore Dei et proximi retinet, cuius praeceptum novitatem Christus attulit; cuius tandem interpretis conscientia est uniuscuiusque hominis.

Sic affirmatur simul et fundatur munus Ecclesiae, quae nihil sibi arrogat missioni suae extraneum, sed tantum sibi vindicat ius adiuvandi hominem et illi serviendi in omnibus suis hominis officiis.

Caput II

DE PERSONA HUMANA IN SOCIETATE

A) *De persona humana eiusque iuribus in societate*

1. (*De persona humana*). Nostris his temporibus homines suae ipsorum dignitatis magis ac magis conscii fiunt.

Alia autem ex parte in omnibus vitae socialis saeptis: — oeconomico, iuridico, politico, culturali, religioso — fundamentalia humanae personae iura non raro profunde laeduntur.

Sacrosancta Synodus docet in societate humana illud semper ut fundamentum et rationem habendum esse quod homo, ad imaginem Dei factus, agnoscendus est qualis est, nempe persona seu subiectum subsistens, sui iuris, in natura ratione ac libera voluntate praedita.¹

2. (*De personae iuribus*). Homo, prout est persona, officia et iura habet e sua

ipsius natura exsurgentia sive immediate sive mediate, decursu temporis manifestata et universalius recognita.

Inter huiusmodi iura, quae in ambitu boni communis exercentur, haec praesertim nostris temporibus consideranda sunt:

1. ius ad vitam, quod etiam competit nondum natis, ita ut omnis eorum occisio directa gravissimum constituat iniuriae delictum;²
2. ius ad corporis mentisque integritatem;³
3. ius ad media necessaria ad vitam digne sustentandam;⁴
4. ius suam conscientiam, bona fide informatam, sequendi;
5. ius Deum colendi, ad rectam conscientiae suae normam, et religionem privatim et publice profitendi;⁵
6. ius libere et sincere veritatem inquirendi et, ordine morali servato ac attento bono communi, opinionem suam declarandi;⁶
7. ius propriam personalitatem perficiendi, culturae quoque bonis acquisitis;⁷
8. ius vitae genus libere eligendi;⁸
9. ius matrimonium ineundi et familiarem vitam condignam constituendi filiosque educandi;⁹
10. ius ad libere humaneque laborandum;¹⁰
11. ius ad bonos fines assequendos sese consociandi;¹¹
12. ius bona acquirendi et de iisdem disponendi ad propriam socialemque vitam fovendam;¹²
13. ius libere commeandi mutandique sedem intra communitatis politicae fines;¹³
14. ius emigrandi et immigrandi, intra limites boni communis utriusque communitatis politicae;¹⁴
15. ius ad rei publicae vitam active participandi;¹⁵
16. ius ad suorum iurium legitimam aequalemque tuitionem et ad efficacem protectionem iudiciariam.¹⁶

Personae iura ac officia intrinsece inter se connectuntur ac mutuo sese implicant; fluunt enim ex ordine morali qui iura simul confert et officia imponit. Iura insuper coniuncta sunt cum obligationibus; indigne ergo agunt qui ad iura proclamant, obligationes vero negligunt, sociales praesertim quae cum eis inseparabiliter connexae sunt. Imo quo maiora sunt iura, eo maiores obligationes imponi solent.¹⁷

3. (*De muliere in societate*). Hac nostra aetate mulieres, quicumque sit civilis cultus (civiltà) ad quem pertinent et in quo vivunt ac operantur, in omnibus vitae socialis campis partem activam magis in dies assumunt.

Ecclesia, quae ab initio suae historiae mulierum dignitatem proclamat, monet ut viri mulierisque a Creatore indita distinctio ac eorum ad invicem ordinatio agnoscantur, simul tamen affirmetur illa aequalitas qua gaudent ut personae et Dei filii adoptivi. Mulieres in omni vitae socialis saepta secundum suae ipsarum qualitates operam afferant, ita ut earum personalitas plene evolvetur et inde societas reapse ditetur.

B) *De ordine sociali*

4. (*De societatis humanae natura*). Societas humana non est habenda ut mere numerica hominum pluralitas; eo minus est velut huiusmodi corpus, cuius singuli

homines nihil aliud essent quam partes. Societas humana est communitas personarum ad bonum commune prosequendum; in qua singula membra sunt et considerari debent ut personae; suo Marte et propria responsabilitate agentes, quorum unusquisque suum finem supremum habet, qui est ipse Deus aeternae ac immediate possidendus. Simul tamen in societate homines in veram unitatem rediguntur, tum quia vi propriae naturae sociales sunt, ideoque multiformiter mutuo communicant, et eatenus seipsos perficiunt quatenus ad alios perficiendos conferunt; tum quia omnes, quamvis formis et gradibus diversis, ad bonum commune prosequendum sicut animo inclinant, sic et officio tenentur.¹⁸

5. (*De bono communi*). Bonum commune societatis humanae non est idem ac mere numerica summa bonorum ad eius membra pertinentium. Habet enim bonum illud propriam suam rationem, quae agnoscitur ac definitur respectu habito personae humanae complete cogitatae. Constat enim omnibus illis elementis quae requiruntur ad vitam socialem ordinatam ac fecundam, in qua homines suam propriam perfectionem prosequi valeant.¹⁹

6. (*De societatum pluralitate*). Homo natura sua simul ad pluralitatem quandam societatum ordinatur quarum duae sunt necessariae: familia nempe²⁰ et communitas politica. Aliae vero societates ad vitam socialem plenioram reddendam vel conferunt vel postulatur, imprimis quae communis operositatis rationem habent.²¹

Cum plurimis de causis hodie mutuae hominum vicissitudines progrediantur, ab omnibus enitendum est, ut in relationibus consociatorum ordinandis humanae personae iura numquam praetermittantur; quod flagitat ut singuli socii, in consociationibus active praesentes, earum structuram et incepta libere et responsabiliter determinent, ita ut ipsae veri convictus humani et speciem et naturam exhibeant; ut collegia, corpora, coetus et consociationes suis normis et consiliis reapse regantur; inter ipsa autem mutua promoveantur existimatio, autonomia, vis organizationis et solidarietas concipiantur ut modi propriae operae vim tribuendi ad dignius et plenius cum aliis et cum publica auctoritate collaborandum. Proprium autem finem assequantur, servato bono communi sive propriae civitatis sive totius humanae familiae.²²

7. (*De officii subsidiarii principio*). In necessitudinibus moderandis quae inter societatis humanae membra intercedunt, hoc principium tenendum: quae a singularibus hominibus proprio Marte et propria industria possunt perfici, per se nefas est eisdem eripere et communitati demandare, ita quae a minoribus et inferioribus communitatibus effici et praestari possunt, ea ad maiorem et altiore societatem transferre iniuria est simulque grave damnum et recti ordinis perturbatio. Socialis enim quaevis opera, vi naturaeque sua, subsidium afferre membris corporis socialis debet, numquam vero eadem destruere, opprimere vel absorbere. E contra in illis communitatibus in quibus singuli homines necnon societates minores in bono communi prosequendo deficiunt, auctoritas publica ad rectum ordinem promovendum valide interveniat.²³

C) *De communitate iuridica et politica*

8. (*De auctoritate politica*). Ut personae libertas et ordo socialis, quae in naturali iure fundantur sed nondum plene determinantur, apte consocientur, positivus exigitur ordo iuris.

Huius ordinis determinatio pertinet ad communitatem, quae sua natura publicam auctoritatem postulat. Auctoritas autem Deum ut fundamentum habet, qui hominem intrinsece socialem creavit. Itaque, qui legitimae potestati resistit, Dei ordinationi resistit (cf. *Rom.* 13, 2). Quapropter civilis auctoritas, suapte natura, boni socialis proseguendi causa, contra ordinem moralem hominum conscientias obligare non valet; etenim « obedire oportet Deo magis quam hominibus » (*Act.* 5, 29).

Positivus ordo iuris ab ea igitur ita componendus est, ut in eo omnium personarum atque familiarum ac coetuum iura eorumque exercitium agnoscantur, servantur, promoveantur. Auctoritas ergo hanc libertatem ultra exigentias veri boni communis ne delimitet.²⁴

9. (*De praesentia activa in vita publica*). Cum rerum humanarum omnium relationes ad invicem hodie densiores fiant et inde publicae auctoritates ad suas actiones augendas magis magisque inducantur, christifideles, unusquisque pro condicione sua, ad active rebus publicis participandum se obligatos sentiant; et satagant ut intra ordinis moralis fines exerceatur auctoritas ad bonum commune recte intellectum promovendum.

Evangelii memores, auctoritati legitimae oboediant, ultro rei publicae materialia et personalia servitia afferant quibus ad fines suos perficiendos indiget. Caveant tamen ne, nimia a republica inopportune postulantes, exinde civium, familiarum necnon coetuum socialium responsabilitatem minuant.

Ubi autem, civili auctoritate suam competentiam excedente, premuntur, quae a bono communi obiective postulatur ne recusent; fas vero eis sit contra iniustas aggressionem quasvis sua conciviumque suorum iura defendere, servatis illis limitibus quos lex naturalis et evangelica delineant.

NOTAE

¹ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1944: A.A.S. 27 (1945) 12: « Se dunque in questa solennità... (usque ad verba)... il soggetto, il fondamento, il fine ».

² Cf. PIUS XI, *Litt. Encycl. Divini Redemptoris*: A.A.S. 29 (1937) 78; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 195-205.

³ Cf. IOANNES XXIII, *Litt. Encycl. Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 259.

⁴ Cf. *ibid.*

⁵ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1942: A.A.S. 25 (1943) « Chi vuole che la stella della pace spunti e si fermi sulla società... sostenga il rispetto e la pratica dei seguenti *fondamentali diritti della persona*: ... il diritto al culto di Dio privato e pubblico »; IOANNES XXIII, *Litt. Encycl. Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 260: « In hominis iuribus hoc quoque numerandum est, ut et Deum, ad rectam conscientiae suae normam, venerari possit, et religionem privatim publice profiteri ».

⁶ IOANNES XXIII, *Litt. Encycl. Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 260.

⁷ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1942: A.A.S. 25 (1943): « Chi vuole che la stella della pace spunti e si fermi sulla società... sostenga il rispetto e la pratica attuazione dei seguenti *fondamentali diritti della persona*: il diritto a mantenere e sviluppare la vita corporale, intellettuale e morale, e particolarmente il diritto ad una formazione ed educazione religiosa ».

⁸ *Ibid.*: « Il diritto alla libera scelta dello stato, quindi anche allo stato sacerdotale e religioso ».

⁹ *Ibid.*: « Il diritto, in massima, al matrimonio e al conseguimento del suo scopo, il diritto alla società coniugale e domestica ».

¹⁰ Cf. *Id.*, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 201; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 261: « Si autem animum ad regionem rerum oeconomicarum referamus, liquet iure naturae datum esse homini, non solum ut operis faciendi sibi copia tribuatur, sed etiam ut opus libere sibi obeat ».

¹¹ Cf. LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: *Acta Leonis XIII* (1891) 134-142; PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo anno*: A.A.S. 33 (1931) 199-200.

¹² IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1961) 428.

¹³ *Id.*, Litt. Encycl. *Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 263.

¹⁴ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1952: A.A.S. 45 (1953) 33-46.

¹⁵ *Id.*, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1944: A.A.S. 37 (1945) 12.

¹⁶ *Id.*, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1942: A.A.S. 35 (1943) 21.

¹⁷ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 264.

¹⁸ PIUS XII, Litt. Encycl. *Summi Pontificatus*, 20 oct. 1939: A.A.S. 31 (1939) 433-434; *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1944: A.A.S. 35 (1943) 11: « L'ordine, base... (usque ad verba)... o da norme soprannaturali ». S. THOMAS, *Contra Gentiles*, III, c. 129: « Est autem homini naturale quod sit animal sociale, quod ex hoc ostenditur quod unus homo solus non sufficit ad omnia quae sunt humanae vitae necessaria ». *Summa Theol.* I-II, q. 94, a. 2; *ibid.* I-II, q. 92, a. 1 ad 3; *ibid.* I, q. 60, a. 5, in corp.

¹⁹ PIUS XI, Litt. Encycl. *Mit brennender Sorge*: A.A.S. 29 (1937) 181 (textus ital.): « Disprezzando questa verità, si perde di vista che il vero bene comune, in ultima analisi, viene determinato e conosciuto mediante la natura dell'uomo con il suo armonico equilibrio fra diritto personale e legame sociale, come anche dal fine della società determinato dalla stessa natura umana ». Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Summi Pontificatus*: A.A.S. 31 (1939) 423; S. THOMAS, II-II^{ae}, q. 58, a. 7 ad 2: « Bonum commune civitatis et bonum singulare unius personae non differunt solum secundum multum et paucum, sed secundum formalem differentiam ».

²⁰ Familia, in diversis mundi regionibus, varias formas assumit et quandoque potest etiam functiones publicae auctoritatis exercere.

²¹ LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*, 15 maii 1891: A.S.S. 23 (1890-91) 864-865; *ibid.*, p. 667; PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo anno*, 15 maii 1931: A.A.S. 33 (1931) 204: « Natura enim clare fit... (usque ad verba)... naturalia dici consueverint ».

²² IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1963) « Illud quoque necessarium arbitramur, ut collegia seu corpora ceteraque multiplicia incepta, ex quibus potissimum socialium rationum incrementa constent, suis legibus re ipse reguntur, atque cum ipsius communis boni profectu, ad id, quod assequi studeant, sincera concordia contendant. Neque necesse non est eiusmodi societates veri cuiusdam convictus speciem ac naturam exhibere; quam tunc tantum exhibebunt, si sodales suos pro humanis personis semper duxerint, eosque in rerum suarum partem vocaverint ».

²³ PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo anno*, 15 maii 1931: A.A.S. 23 (1931) 203.

²⁴ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 200; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Pacem in terris*: A.A.S. 55 (1963) 273-274.

Caput III

DE MATRIMONIO ET FAMILIA

1. (*Introductio*). Videns Deum non esse bonum homini, si solus sit,¹ fecit illum ab initio masculum et feminam,² benedixitque eis: « Crescite et multiplicamini et replete terram ».³ Qua benedictione vocavit eos ut « in carne una »,⁴ id est in indiviso et indissolubili foedere, sint Ipsius in propagando genere humano cooperatores, et ita Eum glorificent.

In implenda hac vocatione coniuges partim iuvantur, partim impediuntur mutationibus non paucis condicionum quas hodie societas matrimonialis et domestica subit. Inter eas quae eius munera praecipua tangunt, hae enumerandae videntur: Crescit, apud multos saltem, viros et mulieres, sensus propriae personalitatis quae publice etiam magis magisque agnoscitur; coniuges et familiae in multis regionibus suarum responsabilitatum, etiam erga societatem et Ecclesiam, magis magisque conscii fiunt easque, viribus quoque associatis, assumunt; profundius investigantur, favente scientiarum profanarum et sacrarum progressu, relationes inter virum et feminam, parentes et filios et alia membra familiae.

Non raro tamen erroribus obnubilata apparent munera familiae, et iis exercendis obstant difficultates quae augentur vel oriuntur ex necessitate adaequandi vitam domesticam ad adiuncta oeconomica, culturalia, socialia nostrorum temporum; multae etiam familiae saecularismi peste inficiuntur.

Sacra igitur Synodus omnes admonet ut, signa temporis perspicientes,⁵ agnoscant quae sit matrimonii et familiae sanctitas et sanctificandi vis, quomodo deinde eis promoveatur coniugalitatis et domesticus amor, quomodo denique fecunditatem eiusdem quod attinet, recte sentiant et agant.

2. (*De matrimonii et familiae sanctitate et sanctificante vi*). Origine, natura, fine suo matrimonium sacrum est; quem sensum et finem sacrum Deus ei conservavit etiam post lapsum et homines pii saeculorum praeteritorum decursu a matrimonio profana arcere satagerunt.

Dominus autem noster Iesus Christus, restituens primigeniam unitatem et indissolubilitatem matrimonii, illud evexit ad dignitatem sacramenti, ita ut nunc inter baptizatos nullum esse possit vere matrimonium quod non sit eo ipso sacramentum. Non est igitur sacrum tantum, sed etiam signum rei sacrae quatenus sanctificat homines.⁶ Sponsi qui hoc sacro vinculo coniunguntur, vocantur ad sanctitatem christianam communi conatu prosequendam. Iidem, in persona Christi et coram Ecclesia agentes, per validum consensum exterius rite manifestatum signum sacramentale constituunt quo non ponentibus obicem gratia confertur. Gratia autem huius sacramenti, docente Concilio Tridentino, naturalis amor perficitur, indissolubilis unitas confirmatur, coniugesque sanctificantur.⁷ Secundum hanc legem gratiae in Spiritu Sancto sese amantes et ita adiuvantes in via sanctitatis, purissimam et fecundissimam Christi unionem cum Ecclesia repraesentant et testes sunt sibi et aliis caritatis Salvatoris.

Eximium insuper hac gratia coniugibus imponitur munus: ut scilicet, suarum suorumque illorum animarum curam participant, sint Divini Pastoris cooperatores, et hoc quidem tota vitae suae ratione, loquentes sibimetipsis, ut S. Paulus,

de christianis agens, scribit « in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus; in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo et Patri; subiecti invicem in timore Christi ».⁸

Parentes qui infantes ad fontem regenerationis praesentant, curabunt ut fides eorum, testimonio verbi et vitae suae nutrita, crescat, et ordinabunt educationem eorum ad Eucharistiam tamquam mensam vitae aeternae, centrum vitae et cultus christiani.

Filios suos, discrete quidem et paulatim, initient ad hoc ut caste vivere addiscant, pie sentientes de sanctitate matrimonii et de mysterio virginitatis. Sic eis aperient cor et intelligentiam, ut suo tempore capere possint qua vocatione a Deo vocentur.

Familia christiana quae, nazarethanam illam sanctissimam imitans, communi conatu religiosum suum munus adimplet, immaculatam sese servabit ab hoc saeculo et erit in mundo sanctitatis fermentum.

Omnes vero species divortii ex quo tot mala familiae et societati gignuntur, fideles strenue renuant, memores illius Dominici: « Quod Deus coniunxit, homo non separet », ⁹ ita ut indissolubilitatis quoque fide fulgeat matrimonii sanctitas.

3. (*De amore et caritatē in matrimonio et familia*). Deus qui caritas est, ita instituit matrimonium indeque familiam, ut propagatio et educatio generis humani fiat in aliqua communitate in qua mirabiliter nascitur et crescit amor humanus, immo florescit caritas christiana, quae ex dono Spiritus Sancti in cor coniugum diffunditur ¹⁰ et qua ad ipsum Amorem evehitur amor humanus, unde incessanter vim suam haurire valet.

Per amorem quem in familia experiuntur, homines a prima aetate ita formantur ut dilectionem fraternam et etiam verum amorem coniugalem praestare valeant. Haec schola amoris inaestimabile etiam donum est illis qui a Deo propter regnum suum ad coelibem vitam vocantur, quemadmodum altera ex parte castitas consecrata multum conferre valet ad castum amorem coniugum et amorem in familia elevandum. Quo magis homo ab initio vitae suae amorem recipere et reddere didicerit, eo profundius poterit diligere Deum invisibilem.¹¹

Valide sane initur matrimonium dummodo consentiunt sponsi in mutuam suumque donationem, ad officium prolis procreandae et educandae ordinatum; neminem tamen fugit quantum in hoc amorem coniugalem adesse et per totam vitam crescere conveniant.

Amore autem coniugali, secundum Dei voluntatem, elucet viri mulierisque aequalis dignitas, cum uterque tamquam persona secundum imaginem Dei et ad vitam beatam creatus sit. Quae dignitas resplendet etiam in distinctis viri mulierisque proprietatibus quibus referuntur ad invicem et ad Deum. Minime tamen vir et mulier inde coguntur ad matrimonium, quasi extra illud ad statum personae plene evolutae pervenire nequeant. In matrimonio autem qualitates distinctae viri et mulieris finem suum attingunt, cum inserviunt amoris quo coniuges sese Deo praesentant tamquam cooperatores et intimum animi affectum sibi invicem exprimunt.

Quae Ecclesia docet de castitate et pudicitia, tum coniugum tum solutorum personalitatem minime coarctant, imo veram libertatem contra pericula protegent et viam ad amorem vere humanum aperiunt.

Amor matrimonialis, qui castitatis fide signatur et omnia coniugalis vitae officia

pervadit,¹² iam connubii naturalis decus est et fons vere fecunditatis; in matrimonio christiano, novo insuper splendore, tenet principatum nobilitatis, cum caritate supernaturali elevetur et perficiatur. Caritas enim omnes Dei intentiones implet et complet et Christi vestigiis inhaeret, monente Apostolo: « Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam »:¹³ et peculiariter de matrimonio valent quae idem Apostolus dicit de tota vita christiana: « Caritas patiens est, benigna est: non agit perperam, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet ».¹⁴ Coniuges christiani vita et verbo sint mundo testes veri amoris, omnia membra familiae testes veri amoris domestici, et sic confutent errores eorum qui nobile amoris nomen usurpant pro qualibet hedonismi et egoismi specie vel pro carnali tantum inclinatione.

4. (*De fecunditate matrimonii*). Multiplicibus mutationibus in variis regionibus mundi, accedente quadam opinione publica, effectum est ut multi coniuges qui generosa voluntate prolem, etiam numerosiorem, desiderant, premantur ab iis qui eam potius limitandam esse proclamant; non pauci insuper coniuges, alii rationibus veris et gravibus moti, alii potius commoditatum aliarumque rerum suarum inordinato amore ducti, novas vias quaerunt et ingrediuntur, easque non semper honestas, difficultates suas solvendi. Ut in re tam gravi lex divina matrimonii, quae non ecclesiastica tantum est, servetur, S. Synodus, quaestionis et difficultatem et complexitatem plene cognoscens et ponderans, quasdam veritates in memoriam revocat.

Imprimis omnes agnoscant procreationem et educationem vere humanam proli esse ordinationem innatam, maximeque specificam, matrimonialis instituti.¹⁵ Qui in eo ad officium paternitatis et maternitatis vocantur, fideliter et amanter sese associant operi Dei, tamquam cooperatores conscii et responsables, purum integrumque ita conservantes amorem coniugalem, qui est fons rectae fecunditatis.

Coniuges, servata utique lege divina, ius et officium habent, numerum proli quod attinet, ponderandi quid individuales condiciones, quid praevisae possibilitates adaequatae plene humanae et christianae educationis puerorum, attento quoque bono totius familiae et societatis suadeant. In tota sua agendi ratione dirigantur dictamine prudentiae christianae, quae sacrificia non timet, sed fide illustratur ac fiducia in divina providentia roboratur.

Custos sanctitatis matrimonii, S. Synodus, omnes homines bonae voluntatis alloquens, monet: Matrimonii naturae et ordinationi contradicunt asserta illorum qui opinantur procreationem et educationem proli esse aliquid secundarium quod aliis bonis matrimonii postponi vel ab eis radicitus et arbitrarie separari liceat. Legi divinae et ordinationi matrimonii contrarius est etiam omnis deliberatus hominum interventus qui opus personae actui coniugali proprium vitiat;¹⁶ nec convenire potest talis agendi modus integritati amoris coniugalis.

Magno cum affectu autem S. Synodus ad eos coniuges se vertit, qui generose ex donis Dei naturalibus et supernaturalibus cognoscere student quae sit voluntas Dei relate ad eorum officium procreationis, qui tamen plenam castitatem, ad quam tendunt, nondum attingunt. Ipsi enim, ubi in via deficiunt, hoc potius fragilitate humana quam intemperantiae vitio fieri ostendunt, eo quod humiliter sua peccata deplorant et confitentur, fortiter ita agnoscendo, contradicente quidem publica opinione, « legem Dei sanctam, mandatum sanctum, iustum et bonum ».¹⁷ Audiant

verba Sancti Augustini de viro illo vulnerato, quem Samaritanus in diversorio reliquerat: « Non ita potest ad iustitiae culmen ascendere sicut potuit inde descendere; qui etiam si iam in stabulo est, adhuc curatur. Non igitur Deus impossibilia iubet: sed iubendo admonet, et facere quod possis, et petere quod non possis ».¹⁸

5. (*Exhortatio*). Agnoscant ergo omnes fideles, matrimonio et familia iuncti, quantum vitae suae testimonio conferre possint ad bonum totius familiae humanae. Cum omnibus hominibus, qui eis sive fide evangelica sive agnitione legis divinae in cordibus inscriptae coniunguntur, cooperentur, ut nupturientes apta fruuntur et adaequata praeparatione ad munera matrimonii et familiae rite suscipienda, et ut coniugatis ubique terrarum ea subsidia, materialia et spiritualia, praebeant quibus ad ea efficaciter exercenda indigent.

Omnes vero in scientiis biologicis, psychologicis ac socialibus peritos S. Synodus enixe invitatur ut, viris unitis, theologis quoque cooperantibus, investigationes peragant quorum fructibus coniuges et familiae vere iuvare possunt in officiis suis praestandis iuxta Dei legem.

NOTAE

¹ Cf. *Gen.* 2, 18.

² Cf. *Mt.* 19, 4.

³ Cf. *Gen.* 1, 28.

⁴ Cf. *Gen.* 1, 24; *Eph.* 5, 31.

⁵ Cf. *Mt.* 16, 14.

⁶ Cf. S. THOMAS, *S. Th.* III, q. 60, a. 2.

⁷ Cf. CONC. TRID. S. XIV; *Denz.* 1799; PIUS XI, Litt. Enc. *Casti Connubii*, 31.12. 1930; *A.A.S.* 22 (1930); *Denz.* 3713 (2234).

⁸ *Eph.* 5, 19 ss.

⁹ Cf. *Mt.* 19, 6.

¹⁰ Cf. *1 Cor.* 12, 31 ss.

¹¹ Cf. *1 Io.* 4, 20.

¹² Cf. Litt. Enc. *Casti Connubii*: loc. cit.; *Denz.* 3707 (2232).

¹³ Cf. *Eph.* 5, 25.

¹⁴ Cf. *1 Cor.* 13, 4 ss.

¹⁵ Cf. Decret. S. Officii, 29.3 (1.4) 1944: *A.A.S.* 36 (1944) 103; *Denz.* 3838 (2295).

¹⁶ Cf. Litt. Enc. *Casti Connubii*, loc. cit., *Denz.* 3717 (2240).

¹⁷ Cf. *Rom.* 7, 12.

¹⁸ *De natura et gratia*, c. XLII: *P.L.* 44, p. 271.

N.B.: Citationes ex Denzinger sequuntur novissimam editionem paratam a Schönmetzer, duplicem numerationem, quarum ea quae in uncis est, veterem editionem sequitur.

Caput IV

DE CULTURAE PROGRESSU RITE PROMOVENDO

1. (*Condiciones culturae in mundo hodierno describuntur*). Inter proprietates huius nostrae aetatis maximi momenti est diffusio mediorum culturae et progressio in dies crescens scientiarum — praesertim de re mathematica, physica, biologica, psychologica, anthropologica, sociologica — et technicorum artium, quae arcte cum his scientiis conectuntur.

Sed adhuc maioris momenti est quod homines cuiusvis coetus et nationis magis magisque conscii fiunt se idoneos et dignos esse suo ipsorum consilio et libertate propriam culturam promovendi, sive ut melius partem habere possint bonis oeconomicis et vitae communitatis, sive ut eorum persona ingeniumque plenius explicentur.

Hic processus, non tantum ad litterarum studia pertinet, sed etiam in formis non scriptis apparet, inter quas memorare iuvat artes fabriles, tralaticia instituta ac peculiare populi mores, activa participatio societatis officii, etc.

Huiusmodi cultura, qua humaniore modo vivere datum est, tandem se manifestat per illas formas artium quas pulchras appellant, quae insimul exprimunt et profunde afficiunt condiciones hominum in mundo hodierno.

Nationes autem quas appellant antiquas et novae communitates politicae quae saepe saepius antiquissima excoltaeque humanitate gloriantur, ex una parte suas a maioribus traditas culturas profundius detegunt, et consciae fiunt sui momenti in historia humana, alia ex parte inter se commercium ineunt, et praesertim, saepe improvise et rapide, maxime per instrumenta communicationis socialis, ad scientias et technicorum artes accedunt. Quod idem evenit in ambitu singularum nationum quoad quosdam coetus qui vitam oeconomicam et publicam suae nationis hoc tempore ingrediuntur.

Per hanc autem diffusionem, nunc primo facultas patet quamdam universalem culturam efformandi, quae, de se, apta est ad fraternam humani generis necessitudinem fovendam, quin tamen divitiis variarum culturarum obstare debeat.

Tandem hodiernis adiunctis frequentiores praebentur hominibus animum relaxandi occasiones quae tam intime omnes alliciunt fortiterque urgent ut omnino novae condiciones vivendi efformentur, quibus iam tota hominis vita profunde afficitur.

His de causis, Sacra Synodus principia, quae culturae progressum rite promovendum respiciunt, speciali modo recolere cupit.

2. (*Cultura et persona*). Numquam omittendum est ad plenam vocationem naturalem et supernaturalem personae humanae tamquam ad normam et finem omnia quae in mundo sunt referenda esse. Quae vocatio amplectitur diversos aspectus vitae humanae in sua multiplicitate et unitate, praesertim quoad efformationem iudicii, sensum moralem et socialem, atque rectos affectus cordis. Sic homo, sive per media culturae sive independenter ab eisdem, animum suum excolit et graditur ad veram sapientiam, in qua omnia bona progressum scientiarum atque technicarum artium magni aestimare, et simul aliis partibus culturae studere, praesertim philosophiae, historiae, pulchris artibus. Hae omnes disciplinae, in lumine rectae

rationis, ad mentis et animi cultum ordinandae sunt, ita ut egregii progressus huius aetatis ad verum personae et humanae societatis finem promovendum praesto sint.

3. (*Culturae et communitas*). Cultura quoque ministret necesse est communitati et unitati populorum. Quare media illa technica ope scientiae in dies mirabilius evoluta, quibus pluriformes culturae manifestationes in mundo sparguntur, non debent esse patrimonium unius partis societatis vel privilegium aliquarum nationum: e contra ius accedendi ad ea omnibus libere pateat, qui sincere volunt socio labore ad plenam personae humanae perfectionem conferre. Divitiae illae spirituales, quibus culturae inter se distinguuntur, non divisioni subserviant, sed potius mutuo progressui, complemento et aedificationi. Tandem, cum cultura immediate fluat ex hominis indole spirituali ac libera, natura praecedat publicam auctoritatem gaudetque respectu eiusdem quadam intangibilitate, in bonum quoque ipsius reipublicae, cum omnis vexatio et suppressio culturae fons latens sit discordiae.

4. (*Cultura et gloria Dei*). Praeterea periculum adest ne homo huius temporis, scientiis atque technicorum inventis nimis confidens ad omnia aenigmata vitae solvenda et ad omnes conditionis humanae misérias atque calamitates auferendas, in seipso se contineat¹ altioraque non amplius quaerat. Tantum enim abest ut hoc a progressu scientiarum necessario dimanet, ut dicendum sit e contra huiusmodi disciplinarum et artium culturam, si recte pertractetur, ad Deum iuvante eius gratia perducere.² Proinde cultura etiam huius aetatis ad gloriam Dei agnoscendam vias pandere valet, sive per investigationem secretorum creaturae Dei, sive per hoc quod homo naturae vires in suam redigit potestatem: nam hominis mens ingeniumque, quae ad illa incumbunt, aliud non sunt nisi quaedam participatio intellectus divini et quaedam imitatio bonitatis divinae, ita ut quo magis rerum universitas et homo grandescunt, eo magis Deus ipse qui illos creavit maior appareat, sicque homo, « ad imaginem et similitudinem » Dei factus (*Gen.* 1, 26), suam vocationem adimpleat creationis opus perficiendi secundum illud: « Replete terram et subiicite eam » (*Gen.* 1, 28; cf. *Ps.* 8, 2-8).

5. (*Ecclesia et cultura*). Variis de causis in decursu temporum aliquando evenit ut separatio, immo oppositio inter genera quaedam culturae et Ecclesiam, inter scientiam et fidem facta sit. Iuvat quidem speciatim recolere humanum civilemque cultum, aliis aetatibus, quasi consociatam cum cultura Ecclesiae, immo clericis propria, praecipue ad humanas litteras pertinentem fuisse. Unde difficultas magna pro hominibus huius temporis qui, ad scientias positivas et saepe etiam mathematicas incumbentes, hiatum quemdam sentiunt inter huiusmodi antiquam culturam et novam illam formam quae ubique gentium diffunditur. Quae separatio valde noxia est et culturae et Ecclesiae.

Sacra Synodus ergo, libenter recolens ea quae Concilium Vaticanum I docuit, declarat « duplicem esse ordinem cognitionis distinctum », nempe fidei et rationis; nec vetat quominus humanarum artium et disciplinarum culturae « in suo quaeque ambitu propriis utantur principiis et propria methodo »; sic, « iustam hanc libertatem agnoscens », ³ scientiarum legitimam autonomiam proclamat.

Insuper Ecclesia cum gaudio agnoscit momentum culturae, sive antiquae sive novae, quae, si sapientia humana illuminetur, revelationi Christi, Verbi incarnati,

aperitur, per quam et in quo iam omnia creata sunt et in quo omnia constant (cf. Col. 1, 16-17; Io. 1, 3, 10).

Immo Ecclesia, ad suam missionem rite explendam, culturam humanam eiusque inventa in ministerium Evangelii assumit. Proinde suis propriis mediis illam libentissime stimulat ac promovet, et propter Deum et propter homines sive singulos sive sociatos.

At simul, ad plurimorum anxietatem accedens circa mala quae hac in re ex abusu oriri possunt, sollicita est Ecclesia ne cultura a sapientia et religione aliena fiat; ne nimis ad solam praxim bonaque exteriora restringatur,⁴ bonorum magis interiorum oblita et contemplationis iam incapax; ne hiatus fiat inter culturam prout adhaeret meritis scientiarum utilitatisque technicarum artium et illum profundiorum cultum humanum qui altioribus optatis ac necessitatibus innititur atque rectis nationum moribus antiquitus traditis.

6. (*Ecclesia et culturae diversae*). Sancta Synodus aperte et firmiter declarat nuntium evangelicum, quem Ecclesia religiose custodit ac sollerter praedicat, nulli stirpi vel nationi, nulli particulari culturae morumve rationi, nullique antiquae consuetudini exclusive alligari posse, cum omnibus ac singulis hominibus omnibusque gentibus patere debeat, ita ut divinum revelationis et gratiae donum multiplici populorum attemperetur indoli ingenioque, moribus atque civili cultui, salvis virtute universalis veritatis atque integritate doctrinae fidei et bonorum morum. Non enim Evangelium Christi in ruinam sed in aedificationem praedicandum est, ita nempe ut errorem ac malum removeat, at simul animi ornamenta ac dotes cuiuscumque populi, divitiis supernaturalibus in illos insertis, tueatur ac compleat. Ita varietates humanae naturae, quae ad ordinem creationis pertinent, in ordinem christianum assumuntur.⁵

7. (*Quid Ecclesia ad culturam conferre possit*). Memorat etiam Sacra Synodus praeconium evangelicum altiora humanae vitae bona complecti ita ut Ecclesia, proprium munus adimplendo, id est evangelizando, iam eo ipso ad humanum civilemque cultum vocat atque perducit. Quod se ostendit in nonnullis christifidelibus qui, variis de causis praesertim socialibus, disciplinis humanis parum addicti, sed Spiritu Sancto edocti, humaniore modo se gerere valent. Etenim revelatio nostra Christus ipse est, in quo plenitudo humanitatis divinitati ita « inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter » coniungitur,⁶ ut iam dissociari ab invicem ultimam nequeant. Proinde « dignitas conditionis humanae per immoderantiam sauciata, medicinalis parsimoniae studio » reformatur⁷ et quodammodo sacratur.⁸ Haec « humanitas », ita iuxta spiritum Sermonis Domini in monte ad renovationem sui vocata, ostendit Evangelium esse quodam sensu totius culturae vere humanae summam.⁹

Quod autem Ecclesia culturae ex humanis conatibus ortae offerre potest et debet, in eo constat quod visionem integram praebebat hominis humanaeque societatis necnon rerum universitatis ad transfigurationem in Christo destinatae. Sic homines, Dei adiutores, in munere adiuvat promovendi mundum ad statum qui conformior dignitati personae humanae filiorumque Dei sit, donec deveniatur ad novos coelos novamque terram secundum promissa quae exspectamus a Domino (cf. 2 Pet. 3, 13; Apoc. 21, 1): « Nam expectatio creaturae, revelationem filiorum Dei exspectat... et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei » (Rom. 8, 19-21).¹⁰

8. (*Quid cultura ad vitam Ecclesiae conferre possit*). Sed etiam mentis animique cultus atque variae disciplinarum artiumque partes magni ponderis adiuumentum Ecclesiae afferre possunt. Nam actuosam hominis vitam spiritualem necnon personalem eius participationem ad missionem Ecclesiae fovere atque arctiorem communicationem inter vitam Ecclesiae et modum sese gerendi exprimendique inducere valent: quae omnia etiam apostolatam penitus feliciterque afficiunt. Efficacitas enim christianae rei sive in singulos homines sive in populos eo profundior evadit quo magis ipsa quidquid in civili humanoque cultu cuiusvis aetatis vel in animi ornamentis et dotibus cuiusvis gentis rectum est agnoscit atque assumit. Proinde tenendum est sinceram culturam humanam variaque disciplinarum atque artium genera quam perutilem sociam operam ad aedificium sacrae doctrinae instruendum, ad veritates fidei rationabilius excipiendas et illustrandas,¹¹ atque ad Dei cultum aptius exprimendum praebere posse.

9. (*Cura Ecclesiae de culturae campis*). Propterea ad totam Ecclesiam spectant maxima sollicitudo impensumque studium de variis culturae campis. Praecipue in institutione christiana omni, at maxime ubi agitur de sacrorum alumnis formandis, coevae culturae intellectus excitandus et colendus est, at simul christiana de culturae progressu promovendo principia inculcanda sunt.

Communicatio mutua hominum, diversas disciplinas artesque excolentium, cum Ecclesia, sicut etiam cum iis qui sacras colunt scientias, fovenda erit, utpote quae utrique parti prodesse potest, quin minime pessumdetur earum propria libertas seu suis legibus vivendi potestas. Quae communicatio ut promoveatur, peropportuna erunt peculiaria commercia praesertim inter excultos christifideles, eorumque consuetudo cum variis sacrae auctoritatis ordinibus, ita ut isti ad suum ministerium hac in re praestandum debita ac solida notitia gaudere valeant.

10. (*Peritiae in cultura sive profana sive religiosa necessitas*). Christifideles singulas culturae provincias excolentes suum officium recolant aequo modo scientia et doctrina necnon novissimorum inventorum notitia praestandi ac christianis moribus christianaeque doctrinae institutione, ita ut religionis rerum cultus animique probitas apud ipsos aequis passibus procedant una cum scientiarum cognitione et cum cotidie progredientibus technicarum artium et ideo ipsi valeant res omnes integro christiano sensu diiudicare atque interpretari;¹² utque non modo aeternae suae saluti non officiat (cf. *Matt.* 16, 26), sed etiam deserviat.

NOTAE

¹ Cf. IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961), pp. 452-453: « Verumtamen nulla stultitia magis esse nostrae aetatis propria videtur, quam velle rerum terrestres huius vitae firmum utilemque ordinem statuere, necessario non subdito fundamento, hoc est, summo Deo posthabito; itemque hominis velle magnitudinem efferre, exsiccato fonte, unde illa emanat aliturque magnitudo: hoc est, retardato atque, si fieri posset, fracto animorum ad Deum impetu ».

² Cf. CONC. VATICANUM I, *Constitutio Dei Filius*: Denz. 1799 (novissima editio: 3019).

³ CONC. VATICANUM I, *Constitutio Dei Filius*: Denz. 1795, 1799 (novis. editio: 3015, 3019). Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: A.A.S. 23 (1931) 190.

⁴ Cf. PIUS XII, *Nuntium Radiophonicum in Pervigilio Nativitatis* D.N. I. C. (24 dec. 1953): A.A.S. 46 (1954) 6-12.

⁵ Cf. Litt. Encycl. PII XII *Summi Pontificatus* (20 oct. 1939): A.A.S. 31 (1939) 428-429; Litt. Encycl. *Evangelii Praecones* (2 iunii 1951): A.A.S. 43 (1951) 521-524; *Allocutionem* PII XII *iis qui interfuerunt Conventui Quinto nationali Italico Unionis Iurisconsultorum catholicorum* (6 decembris 1953): A.A.S. 45 (1953) 800; *Allocutionem* PII XII *iis qui interfuerunt Conventui X internationali de Scientiis Historicis, Romae habito* (7 septembris 1955): A.A.S. 47 (1955), pp. 680-681; *Allocutionem* PII XII *cultoribus, docentibus et dirigentibus Unionis Internationalis ex magnis institutis atque Lyceis de Archaeologia, de Historia ac de Artis Historia in Urbe decem abhinc annos conditae* (9 martii 1956): A.A.S. 48 (1956), pp. 211-212; Litt. Encycl. IOANNIS XXIII, *Princeps Pastorum* (28 novembris 1959): A.A.S. 51 (1959), p. 844.

⁶ CONC. CHALCEDONENSE, *Symbolum*: Denz. 148 (Novis. editio: 302).

⁷ *Missale Romanum*: feria V hebdomadae Passionis: collecta.

⁸ Sic Patres graeci dixerunt: « Quod non assumitur (a Christo) non salvatur ». Ex alia vero parte scribit S. IUSTINUS, *Apologia II pro christianis*, 13 (P.G. 6, 465): « Quaecumque igitur apud alios omnes praeclare dicta, ea nostra sunt Christianorum ».

⁹ Cf. verba a PIO XI *Exc. Domino Roland-Gosselin*, episcopo versaliensi, dicta: « Il ne faut jamais perdre de vue que l'objectif de l'Eglise est d'évangéliser et non de civiliser. Si elle civilise, c'est par l'évangélisation » (*Semaines Sociales de France, Versailles 1936: Les conflits de civilisations*, Lyon 1936, pp. 461-462).

¹⁰ S. AMBROSIUS, *De excessu fratris sui Satyri*, 1. II, 102 (P.L. 16, 1344): « Resurrexit in eo (Christo) mundus, resurrexit in eo caelum, resurrexit in eo terra; erit caelum novum et terra nova (*Apoc. XXI, 1*) ».

¹¹ Cf. S. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, 1. II, XL (*Corpus Christianorum*, series latina, XXXII, pp. 73-74, n. 60); PII XI, Litt. Encycl. *Ad catholici sacerdotii* (20 dec. 1935): A.A.S. 28 (1936) 34-35; IOANNES XXIII *Alloc. ad Patres Concilii* (11 oct. 1962): A.A.S. 54 (1962) 791-792.

¹² Cf. IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Pacem in terris* (11 aprilis 1963): A.A.S. 55 (1963) 296-297.

Caput V

DE ORDINE OECONOMICO ET DE IUSTITIA SOCIALI

Prooemium

1. (*Hodierna in bonis gignendis efficacia sed non imminuta discrepantia inter extremos socialis vitae coetus*). Postremis hisce decenniis oeconomicae plurium nationum rationes bona gignendi efficacitatem admodum adauxerunt. Attamen aucta exinde opum copia haud satis adhuc contulit ad promovendam, ut oportet, eorum sortem qui in infimis vitae condicionibus versantur. Quo fit ut non raro etiam nunc immane vigeat discrimen inter sive populorum sive singulorum divitias eorumque potentatus et ingentes multitudines hominum qui asperam coguntur degere vitam quique miseria ac famis angustiis oppressi, summis vitae iuribus minime fruuntur et debita securitate privantur.¹

Quae quidem quaestio de augescente disparitate in re oeconomica et sociali ac

de bonorum privatione vitae sustentandae necessariorum potissimum graviter urget, cum valde in dies augeat hominum multitudo.

Nec desunt etiam hodiernis temporibus rerum efficiendarum rationes et gignendis bonis coetus in quibus opificum condicione humana dignitas laeditur.

2. (*Activitas oeconomica eiusque fines humani*). Activitas oeconomica est activitas humana et ideo intra fines ordinis moralis perficienda.² Persona humana proinde dum prosequitur methodos et leges quae ad utilitatem oeconomicam obtinendam proxime spectant, prosequi etiam debet fines humanos individuales et sociales ipso intrinsece connexos. Et ita perfectionem suam etiam quoad aspectus non oeconomicos vitae, adquirat et ad bonum commune conferat.³

Finis igitur activitatis oeconomicae exigit ut bonorum temporalium copia efficaciter omnium personarum, familiarum, civitatum necnon totius humani generis progressui sociali et morali faveat.

Pariter iustitia et aequitas postulant ut cum rei oeconomicae incrementis semper et potiore modo humanae vitae progressus simul coniungatur, ita quidem ut discrepantiae inter civium classes, coetus, varios activitatis oeconomicae campos, regiones atque nationes non augeantur, sed potius quantum fieri potest, generoso omnium conatu, imminuantur et homines familiaeque infimae condicionis indesinenter progrediantur.⁴

3. (*Humanae vitae progressus rationali, organica et concordia actione fovendus*). Dum progressus vitae oeconomicae maiorem possibilitatem obiectivam affert, ut melius ac facilius fines et aequilibria attingantur, quae humanae vitae sive individualis sive socialis plene respondeant, videant omnes ut reapse haec possibilitas in praxim deducatur.

Ex activitatis oeconomicae rationali progressu hoc fluit officium, ut rerum oeconomicarum provincia nec eventuum cursui vel competitorum arbitrio relinquatur, nec pleno absolutoque publicae auctoritatis imperio subiciatur, sed perficiatur per aliquam actionem in qua organice et concorditer simul sive publicae auctoritates sive cives eorumque coetus partem habeant.

Christifideles ideo omnesque honesti homines pro viribus enitantur, ut oeconomicae res ad iustitiae et aequitatis normas referantur et mutua collaboratio in rei socialis et oeconomicae provincia in dies efficacior reddatur.

4. (*Ecclesiae Magisterium et systemata oeconomica*). Ecclesia suo magisterio in eo tendit ut, propriam doctrinam sociale proponendo animas convertat et ita oeconomiae cursus variaeque rationes oeconomicae in tuto ponant praecipua bona et necessitates personae humanae. Principia enim, quae in Ecclesiae doctrina sociali continentur, eiusmodi sunt, ut rationes oeconomicas diversas intime inspirare queant, et quidem mutatis rerum adiunctis ac temporum condicionibus.

Ecclesia proinde non propriam proponit scientiam de rebus oeconomicis et socialibus neque huic vel illi systemati favet; sed tantum eas doctrinas, systemata et activitates excludit, quae hominum naturae eorumque dignitati et libertati adversantur.

5. (*Rationalis et praestituta oeconomia atque actuosa hominum participatio*). Dum rei oeconomicae ordo ad rectam conformationem et ad praestitutos sibi fines procedit, quilibet homo, utpote subiectum et finis ordinis oeconomici, ius et officium habet partes suas gerendi, cum de iis decernitur, quae influere possunt in

evolutionem et in cursum sive activitatum sive condicionum oeconomicarum et socialium. Quod quidem tunc revera habetur, si facultas detur non tantum libere eligendi et officii onera suscipiendi, sed et responsabilitate propria cooperandi. Haec actiosa participatio exerceri debet non tantum in ambitu uniuscuiusque coetus bonis gignendis, sed extendatur oportet etiam ad iudicia spectantia totam Nationem vel amplius totum orbem. Quod quidem praesertim per corpora intermedia fiat oportet; itemque necesse est ut omnes de iis, quae ad rem pertinent, plene et secundum veritatem certiores fieri possint.⁵

I. DE INDOLE LABORIS HUMANI

6. (*De natura et dignitate laboris*). S. Synodus sollemniter profitetur humanum laborem cuiusvis generis vere spiritualem indolem induere utpote qui ab humana persona immediate procedat. Proinde labor humanus individualement et socialement prae se fert.⁶

Labor humanus est munus ad divinae creationis opus complendum, ad propriam perfectionem omniumque utilitatem;⁷ quare labor tamquam servitium proximis bonoque communi praestandum haberi debet. Hoc modo labor omnibus facultatem exhibet verae caritatis cotidie exercendae. Immo, si christifideles cum Sanctissimo Redemptore coniunguntur maxime per laboris oblationem Deo factam, idem labor supernaturalem induit dignitatem.

Exemplum Christi in officina nazarethana fabri activitatem recolens, Ecclesia proclamat laborem suapte natura valde honorificum esse. Nemo proinde de sua conditione erubescat, sed laboris sui dignitatem probe intelligens eam in praxim deducere et ad supernaturalem ordinem evehere discat.⁸

Favore proseguenda est evolutio laboris iuxta rationes in usum invectas hodiernis technicis inventis, inquantum efficiat ut magis magisque in singulis hominibus ingenii vis et responsabilitas perficiantur et activitates omnes magis magisque in diem naturam professionis induant.

Actus proprii uniuscuiusque professionis hominum mentis cultura praedictorum ita ponantur ut clarius pateant: libertas et responsabilitas secundum suam cuiusque peritiam; inventionis facultas et qualificatio; conscientia demum peculiare officium pro communitate praestandi.

Huius rei gratia requiritur ut normae morales definiantur pro unaquaque professione, quae cautionibus, etiam a publica auctoritate praestandis, muniantur.

7. (*De officio et iure laborandi*). Ecclesia pariter proclamat universale ius et officium esse omnibus hominibus corporis vel mentis viribus, operandi ad suam cuiusque perfectionem attingendam et ad officia erga societatem adimplenda. Quod quidem personale officium et naturale ius laborandi, praesertim urgetur si homines suum familiaeque victum cultumque nonnisi ex labore veluti ex unico capite sumere queant.⁹

Ius laborandi in unaquaque communitate civili postulat ut singuli homines suam professionem, secundum aptitudines suas, eligere et exercere libere possint itemque ut iidem relationes ad laborem pertinentes proprio consensu moderari valeant attentis exigentiis boni communis. Exigit proinde ut laborandi copia et facultas quam plurimis pro viribus comparetur et servetur, socialem ferentibus ope-

ram omnibus coetibus et singulis civibus, etiam aptis remediis a publica potestate adhibitis.¹⁰

Naturae humanae consentaneum est, ut quis altiore vitae condicionis ordinem per activitatem propriam appetat; quam ad rem multum confert si omnibus praebeatur cum opportunitas laborandi secundum inclinationes sibi proprias, tum facultas artis peritiam acquirendi etiam per studia altiora.¹¹

8. (*De condicionibus in ipso actu laboris*). Ne humanae personae dignitas labefactetur, sive quoad bona corporis sive animi et religionis, in cotidiano labore ordinando, cavendum est ne, spectatis sive laboris non intermissi diuturnitate sive methodo adhibita sive condicionibus hygienicis, plus requiratur quam vires, aetas, sexus, status familiaris uniuscuiusque ferre sinant.¹²

Sita in ipsius hominis natura necessitas est, ut in societatibus bonis gignendis disciplina et apparatus adhibeantur quibus laborantium conscientia et responsabilitas propria exerceantur. Inter operarum conductores et eiusdem societatis addictos, mutuuum obsequium, existimatio et ad commune opus sincera conspiratio intercedant.¹³ Opportune audiantur opificum optata et in partem vitae societatis advocentur praesertim sub forma consociativa apta ad totum coetum bonis gignendis exprimendum, salva necessaria et efficaci auctoritate quae eidem societati praeest.¹⁴

Rectores inceptorum eorumque associationes, qua ampliore gaudent potentatu, eo attentius iustitiam erga opifices et bonum commune servare tenentur; praesertim in distribuendo labore, in genere bonorum efficiendorum eligendo, in rythmo productionis determinando, in amplificandis vel mutandis inceptis.

9. (*De mulieris labore*). Perfectiones illae individuales et sociales quae personae humanae dignitatem afficiunt et ex labore oriuntur, merito praedicantur etiam de labore mulierum; praesertim hodie ob immutationes possibiles et aptiores modalitates, quoad condiciones et horarum continuitatem.

Uxoris et matris labor primariis familiae muneribus nullum detrimentum afferat. Adaequatis mediis iuxta membrorum familiae numerum, satagendum est ne umquam mater ex necessitate cogatur operas externas suscipere quae eius obligationes familiares in discrimen adducant.

Si mulier, vel ex necessitate vel ad evolvendas peculiare ingenii vires, extra domum operas exerceat, aptis et multiplicibus normis ipsi vera libertas detur eas eligendi, quae mulieris et matris condicioni conveniunt.

Mulieres in labore suscipiendo et peragendo semper prae oculis habeant quantum ipsarum operositas domestica valeat ad vitam familiarem bene ordinandam. Cum autem mulieres laborem extra domum exercent, curent et ipsae et omnes qui de iis respondere debent, ne utilitates propriae et sociales quae inde, vel immediate vel pro honesta posteriore vita, praesertim si non nupserint, gignuntur, in detrimentum vergant superiorum bonorum, moralium et socialium, speciatim vero familiae, sed potius ea promoveant.

Ut mulieres plene et absque ullo detrimento dotes propriae personalitatis in labore evolvere queant, necesse est ut congrua religiosa, intellectuali, sociali, technica institutione ornentur, quae earum indoli, aetati et condicioni, societatis progressui ac temporum et locorum adiunctis, accomodata sint.¹⁵

II. DE IUSTA LABORIS RETRIBUTIONE ET DE POLITICA SOCIALI

10. (*Normae iustae retributionis et de redituum politica*). Divitiae ita distribuendae sunt ut omnes homines vitam condignam degere queant.

Vigilandum ergo est atque omnibus viribus enitendum, ut ex aucta laboris productivitate et divitiarum copia omnes prorsus personae et populi partem unicuique congruam accipiant atque emolumentum.¹⁶

Sacrosanctum Concilium proclamat retributionis modum et mensuram ad iustitiae et aequitatis normas omnino esse statuenda.¹⁷ Quod postulat ut prae oculis habeantur sive quantum singulus quisque ad bona gignenda conferat, sive quae necessario requirantur ad vitam homine dignam degendam et ad familiae onera convenienter ferenda. Retributio praeterea adaequari debet conditioni oeconomicae societatis cui opifex locat operam, praesertim quando illius productivitas augeatur. Ratio habenda est etiam boni communis tum civitatis, tum cunctarum gentium, praesertim ad locandas universas operas quod attinet.¹⁸

11. (*De praevidentiae securitatisque institutis et politica*). Iustitia socialis pariter postulat ut praevidentiae socialis et securitatis instituta erigantur, quae apta sint, spectata diversitate historicarum condicionum, ad iura praecipua personae tuenda quoad rem oeconomicam, valetudinem et culturam, ita ut personae et familiae vitalibus necessitatibus fiat satis, etiam in casu disparitatis in numero membrorum familiae.

Favendum est politicae activitati quae ad socialem securitatem firmandam ita dirigitur, ut liberius et facilius cives ipsi sibi providere valeant, ratione habita de singulorum, familiarum, intermediorum corporum inceptis, praesertim liberarum consociationum et socialium institutionum.¹⁹

III. DE OECONOMICIS CONSOCIATIONIBUS EORUMQUE PRAESENTIA ACTIVA

12. (*De iure sese consociandi*). Ius sese consociandi ad iura promovenda ac simul ad pacem et collaborationem in societate recte efficienda, hominibus a natura esse Ecclesia indesinenter declarat.²⁰

Ut grave officium persolvere valeant, quod ipsis incumbit in associationum coetuumque oeconomicorum, professionalium vel socialium activitatibus, christifideles rite institui debent non tantum in iis omnibus, quae ad hos coetus et associationes pertinent, sed etiam in doctrinae christianae socialis cognitione, ut principiorum huius doctrinae luce, associationes coetusque quos ipsi erigunt vel quorum activitates participant, animare possint ac in tota sua agendi ratione spiritu evangelico dirigantur.²¹

13. (*De iuribus defendendis et iuridicis formis conciliationis*). Ad iustitiam obtinendam et controversias sive individuales sive collectivae laboris solvendas, media pacifica in primis adhibenda sunt, scilicet pactiones etiam collectivae et mutuae compositiones. Quae quidem media si imparia sunt vel frustra adhibita, operistitium adhiberi potest ut ultima agendi ratio, dummodo vindicanda iura tanti sint momenti ut tolerari oporteat damna familiarum, inceptuum et etiam communitatis, necessario comitantia. Quam maxime fieri poterit, praecavendum erit, ne exinde impediatur progressus ad controversias mediis iuridica efficacitate praeditis solvendas.²²

Haec legitima iurium vindicatio intra limites legum exercenda confundi nequit cum illa « lucta classium » qua violentia unius coetus eversio radicalis societatis efficitur; contra iustitiam enim est aliorum legitima iura et libertatem denegare.²³

IV. DE IURIBUS IN BONIS TEMPORALIBUS

14. (*De universali destinatione bonorum et de iure primario rebus utendi*). Deus hominem ad imaginem suam creavit, eique dixit: « Crescite et multiplicamini, et replete terram, et subiicite eam » (*Gen.* 1, 28, 27-30). Inde sequitur creaturam rationis expertem esse propter hominem,²⁴ ac proinde unumquemque ius habere et quidem primarium utendi rebus necessariis ad sui ipsius familiaeque vitam digne sustentandam et ad personalitatem integre perficiendam. Quod ius nullo pacto abolere fas est, quocumque titulo.²⁵ Bona enim, quae in usum omnium hominum et populorum sunt constituta, oportet ut reapse omnibus communicentur.²⁶

15. (*Proprietatis privatae fundamentum naturale, fines, formae, obiectum, exercitium*). Ius proprietatis privatae ad personae libertatem protegendam et ad fines personalis perfectionis attingendos atque ad familiam secure condendam eidemque debite providendum necnon ad fines sociales prosequendos, fundatur in ipsa natura humanae personae, eo quod essentialis autonomia personae et ipse ordo socialis facilius, melius, copiosius ex divisione bonorum obtinetur (cf. S. THOMAS, *Sum. Theol.* I-II, q. 66, a. 2).²⁷

Quamquam ipsum naturale ius possidendi privatim integrum inviolatumque maneat oportet, nihilominus, iuxta varias regionum temporumque condiciones, proprietates diversas formas induit et eius structura et obiectum immutari possunt.²⁸

Hoc ius exerceri potest non tantum a singulis, sed et a coetibus familiaribus necnon a communitatibus intermediis.

16. (*De munere sociali proprietatis privatae*). Cum autem homo vi naturae suae in societate vivat oportet, et cum ius primordiale et universale rebus utendi unicuique necessariis suam vim habere non cesset, in proprietate privata penitus munus inesse sociale ex ipso ordine naturali. Proprietas ergo, praesertim magni coetus bonis gignendis, cum debito ordine societatis recte componi debet et obligationes etiam secumfert relate ad omnium hominum fundamentalium iurium exercitium; proinde revera communi bono subordinari debet.²⁹

Sollerter omnes, praesertim qui divitiis pollent, ab immoderata bonorum temporalium appetentia caveant, ac officia quae a iustitia et aequitate necnon a caritate praecipiuntur in ordine tum individuali tum sociali, effective exerceant.

Divites, exemplo Christi pauperis ducti, vivant, vanam et offensivam ostentationem vitantes et hominum propriis bonis necessitatibus ultro subvenientes,³⁰ instituent praesertim opera qua laborantes occupent vel institutiones quae socialia servitia communitati praebeant.

17. (*Ius ad proprietatem et proprietatis privatae diffusio*). Haud satis statuere ius proprietatis, nisi pariter omni contentione revera omnes homines effectivo exercitio huius iuris gaudeant per proprietatis privatae omnibus civium ordinibus propagationem. Quapropter vitam oeconomicam et reddituum distributionem ita temperare conentur omnes, praesertim publica auctoritas, ut facilius fiat et quam latissime pateat aditus ad privatim possidenda bona, imprimis haud statim peritura, ac tam sufficienti amplitudine ut revera spatium vitale familiae constituent.³¹

18. (*De non aequa distributione et usu proprietatis emendandis necnon de publica proprietate*). Ad auctoritatem civilem pertinet, si quando haud aequa possessionum, praesertim fundorum, partitio grave detrimentum oeconomico progressui afferat aut paci sociali noceat, consulere ut proprietatis privatae distributio et usus ad communem utilitatem conferat, immo, si aliter provideri nequeat, dominia remove secundum iustitiae et aequitatis criteria.³²

Ceterum quae supradicta sunt minime prohibent quominus civitates ceteraque publica instituta iure res possideant, etiam ad opes gignendas idoneas, cum id bonum commune exigit ad progressum oeconomicum et socialem fovendum.³³ Attamen tum tantum licet civitatibus ac publicis institutis dominii sui fines amplificare, cum manifesta ac vera communis boni necessitas id exigit.³⁴

Proprietas publica quae ad bonum commune efficaciter promovendum et ad munera potestatis publicae apte persolvenda spectat, pariter ac proprietas privata, intra limites veri boni communis exerceri debet, iisdem officiis, modoque plene humano et revera sociali.

V. DE COMMUNI PROSPERITATE ET AEQUILIBRIO OECONOMICO DEQUE PUBLICAE POTESTATIS OFFICIIS

19. (*De privatis inceptis ac de prosperitate generali fovenda*). In re oeconomica, praesens adsit opera civilis potestatis, quae, debita competentia et spectata honestate, recto ordine inter se disponat et compleat privatorum incepta; ita quidem ut recte bonorum externorum incrementum provehat et aequilibrium inter partes extremas, coetus et varios operositatis campos curet, idque conducat ad vitae socialis progressum atque idem conferat ad singulorum coetuumque omnium oeconomicam securitatem.³⁵

20. (*Auctoritatis publicae vigilantia quoad activitates oeconomicas*). Specialis auctoritatis publicae vigilantia requiritur ut boni communis postulata servantur, praesertim quoad maiora incepta oeconomica. Ne tolerantur pactiones quibus pretia ad arbitrium imponuntur contra bonum sive particulare sive commune, lucra pro lubitu praestabiliuntur, legitima competitio iniuste impeditur.³⁶

CONCLUSIO PASTORALIS

Omnes homines, iura oeconomica vindicantes et activitatem oeconomicam propriam simul ac generalem progressum debito modo prosequentes, spiritum evangelicum colant, ita ut ordo oeconomico-socialis iuxta principia iustitiae et amoris intimius vivificetur et ipsi etiam bona temporalia recte appetentes consequi valeant aeterna.

NOTAE

¹ LEO. XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*, 15 maii 1891: A.S.S. 23 (1890-1891) 663; PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*, 15 maii 1931: A.A.S. 23 (1931) 178; 210-211. IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 418.

² Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 647; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 190; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus* 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 207.

³ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus* 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 200; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 420.

⁴ Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 419.

⁵ Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 423-425.

⁶ Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 662; PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., pp. 199-200; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 25 dec. 1942: A.A.S. 35 (1943) 20; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 405; 413-414; 424, 427.

⁷ Cf. *Gen.* 2, 15; 3, 17; *Col.* 3, 17; *Col.* 3, 23-24; 1, 10-14; 2 *Tim.* 2, 12; 1 *Cor.* 10, 13. Cf. Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: A.A.S. 23 (1890-1891) 659-660; *Quadragesimo Anno*: A.A.S. 23 (1931) 199; *Divini Redemptoris*: A.A.S. 29 (1937) 91; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus in Natali Domini* 1942: A.A.S. 35 (1943) 20; *Ad « ACLI »* 11 martii 1945: A.A.S. 37 (1945) 392; *Ad « UNIAPAC »* 7 maii 1949: A.A.S. 42 (1949) 283; « *Mouvement Ouvrier Belge MOB* » 11 sept. 1949; A.A.S. 41 (1949) 549; *Nuntius Radiophonicus operariis Hispaniae datus*, 11 martii 1951: A.A.S. 43 (1951) 215; IOANNES XXIII, *Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1961) 424.

⁸ PIUS XII, Litt. Encycl. *Mystici Corporis*, 29 iunii 1943: A.A.S. 35 (1943) 213, 245, 246; PIUS XII, *Alloc. in solemnitate S. Ioseph Opificis instituenda*: A.A.S. 48 (1956) 230-231; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 460-462.

⁹ Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 662; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 201; *Nuntius Radiophonicus*, 24 decembris 1942: A.A.S. 35 (1943) 19; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 405, 411, 415.

¹⁰ Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 201; cf. PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 201; *Nuntius Radiophonicus in Natali Domini* 1942: A.A.S. 35 (1943) 19; *Nuntius Radiophonicus in Natali Domini* 1952: A.A.S. 45 (1953) 41-42; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 414.

¹¹ Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 657; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1942: A.A.S. 35 (1943) 20; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 427.

¹² Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 649, 660-661; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 404, 406.

¹³ Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 423 et 425.

¹⁴ PIUS XII, *Alloc. Adscriptis Sodalitati catholicae ex Operariis Italicis*, 14 maii 1953: A.A.S. 45 (1953) 405; *Ex Actis Pii Pp. XII in Solemnitate S. Ioseph instituenda*: A.A.S. 48 (1956) 230; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 421-424.

¹⁵ Cf. *Gal.* 3, 28; PIUS XII, 21 oct. 1945: A.A.S. 37 (1945) 285; 14 oct. 1956: A.A.S. 48 (1956) 782; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 200; IOANNES XXIII, 8 dec. 1960; 6 sept. 1961.

¹⁶ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 419, 420, 421.

¹⁷ Cf. *Lc.* 10, 7; cf. 1 *Tim.* 5, 18; *Iac.* 5, 4; LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 662; PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 206; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 405-406, 419.

¹⁸ Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 662; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., pp. 200-201; PIUS XI, Litt. Encycl. *Divini Redemptoris*, 19 martii 1937: A.A.S. 29 (1937) 92; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1942: A.A.S. 35 (1943) 20; PIUS XII, *Ad operarios ex Italiae dioecesis convenientes*, 13 iunii 1943; A.A.S. 35 (1943) 172; *Nuntius Radiophonicus operariis Hispaniae datus*, 11 martii 1951: A.A.S. 43 (1951) 215; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 419.

¹⁹ *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 656; *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 203, 206, 212; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 200; *Nuntius Radiophonicus*, 1 sept. 1944: A.A.S. 36 (1944) 254; *Nuntius Radiophonicus in Natali*

Domini 1944: A.A.S. 37 (1945) 17; *Epistula ad E.V. Carolum Flory*, Praesidem « Semaines Sociales » Galliae, 7 iulii 1952; A.A.S. 44 (1952) 623; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit. pp. 414-415, 430.

²⁰ Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 664; LEO XIII, *Epist. Longinqua oceani*, 5 ianuarii 1895: A.S.S. 27 (1894-1895) 396; PIUS XI, Litt. Enc. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 205; PIUS X, Litt. Encycl. *Singulari quadam*, 24 sept. 1912: A.A.S. 4 (1912) 659; PIUS XII, Litt. Encycl. *Sertum laetitiae*, 1 novembris 1939: A.A.S. 31 (1939) 643.

²¹ Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 425-426; Litt. Enc. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 666; *Singulari quadam*: loc. cit., pp. 659 ss.; Responsio S. Congreg. Concilii ad R.P.D. Liénart, Episcopum Insulen., 5 iulii 1929: A.A.S. 21 (1929) 200 ss.; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., pp. 187-188; Decretum Supremae S. Congreg. Sancti Officii, 1 iulii 1949: A.A.S. 41 (1949) 334; Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 455.

²² PIUS XII, *Alloc. 29 iunii 1948*: A.A.S. 40 (1948) 336-337; *Nuntius Radiophonicus Christifidelibus operariis Hispaniae*, 11 martii 1951: A.A.S. 43 (1951) 215.

²³ PIUS XII, *Alloc. 15 augusti 1945*: A.A.S. 37 (1945) 215; Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., pp. 648-649; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 204.

²⁴ Cf. S. THOMAS, *Summ. Theol.*, I, 65, 2.

²⁵ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 199.

²⁶ S. BASILIUS CAES., *Homilia in divites*, 50, 7: P.G. 31, 276; RUFINUS, *Homilia 3 in Luc.*, 12, 8: P.G. 31, 1752; S. AMBROSIUS, *De Nabute Iezraelita*, 1, 2: P.L. 14, 731; cf. *ibid.* 3, 11: P.L. 14, 734; et 12, 53; P.L. 14, 747; Id., *In Psalm. 118*, Serm. 8, 22: P.L. 15, 1303; Id., *De officiis ministrorum*, I, 28, 132: P.L. 16, 62; S. IOANNES CHRYS., *In Ep. I ad Timotheum*, cap. 4, 13, 4: P.G. 62, 562-563; S. GREGORIUS MAGNUS, *Pastor*, 3, 21: P.L. 77, 87; S. ISIDORUS HISP., *Etymol.* 5, 4: P.L. 82, 199.

²⁷ LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*, 15 maii 1891: A.S.S. 23 (1890-1891) 643; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 199-200; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 427; *ibid.*, p. 428; cf. Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 651; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 191; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: loc. cit., p. 199; *Nuntius Radiophonicus in Natali Domini 1942*: A.A.S. 34 (1943) 17; *Nuntius Radiophonicus*, 1 sept. 1944: A.A.S. 36 (1944) 253; IOANNES XXIII, *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 428-429.

²⁸ PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. ...; cf. *Allocutio ad Conventum Act. Catholicae Italicae*, 16 maii 1926; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 430.

²⁹ Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 644; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., pp. 191-192.

³⁰ *Eph.* 6, 9; 2 *Cor.* 8, 14-15; 1 *Tim.* 6, 17-19; cf. etiam *Act.* 2; 44-45 et 4, 32-35; *Mat.* 6, 19-20; Litt. Encycl. *Rerum Novarum*: loc. cit., p. 651; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 194; HUGO FERRARIENSIS, *Summa*, ad Prolog. Decretal.; GUILIELMUS ANTISSIODORENSIS, *Summa aurea* III, 8, 1, 5; ALEXANDER HALENSIS, *Quaes. de eleemosyna*, 11; S. BONAVENTURA, *In III Sent.* D. 39, 1, 2; S. ALBERTUS MAGNUS, *Summa de bono*, 5, 1, 3; cf. *In III Sent.*, 33, 3; S. THOMAS, *In Sent.* IV, D. 15, 2, 1; *In Ethic.* 5, 1, 13; *Summa Theol.*, II-II, 66, 2.

³¹ PIUS XI, Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 196; Litt. Encycl. *Divini Redemptoris*, 19 martii 1937: A.A.S. 29 (1937) 89-90; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 200-201; *Nuntius Radiophonicus in Natali Domini*, 24 decembris 1942: A.A.S. 35 (1943) 17; *Nuntius Radiophonicus*, 1 sept. 1944: A.A.S. 36 (1944) 252; *Nuntius Radiophonicus Christifidelibus operariis Hispaniae*, 11 martii

1951: A.A.S. 43 (1951) pp. 214-215; IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 428.

³² Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 193; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 sept. 1944: A.A.S. 36 (1944) 254; *Allocutio ad ACLI*, 11 martii 1945: A.A.S. 37 (1945) 71; *Allocutio ad agricultores Confoederationis Italicae*, 15 nov. 1946: A.A.S. 38 (1946) 634; *Allocutio Conventui internationali catholicorum, ad dignam ruricularum vitae condicionem promovendam*, 2 iulii 1951: A.A.S. 43 (1951) 556.

³³ Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 214; *Mater et Magistra*: loc. cit., p. 429.

³⁴ Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: ibid.; Cf. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 203; cf. etiam PIUS XII, *Allocutio ad ACLI*, supra citata; *Epist. ad E. V. Carolum Flory*, 10 iulii 1946: A.A.S. 38 (1946) 317; *Allocutio ad UNIAPAC*, 7 maii 1949: A.A.S. 41 (1949) 284-285.

³⁵ Cf. IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: loc. cit., pp. 413-415; Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., p. 203.

³⁶ Litt. Encycl. *Quadragesimo Anno*: loc. cit., pp. 210-211; PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 1 sept. 1944: A.A.S. 36 (1944) 252, 254.

Caput VI

DE COMMUNITATE GENTIUM ET PACE

Prooemium

1. (*Fraternitas universalis gentium*). Sancta Synodus declarat Communitatem Gentium in fraternitate universali hominum fundatam esse; hanc vero fraternitatem per respectum ad unicum Patrem et Christum principem pacis, intelligi debere. Quapropter huic unitati generis humani apte compositus ordo nationum populorumque correspondere debet, qui ordini morali, seu ordini hominis ad Deum, in omnibus subiicitur et ad unitatem et pacem universalem tendit.¹

A) *De pace construenda*

2. (*Communitatis internationalis fundamentum et finis*). Communitatis internationalis est in pacifico consortio accessum omnium populorum ad patrimonium commune humanum promovere et totam virtualitatem naturae humanae, communis apud omnes homines, in concordia ac fructuosa cooperatione actuare.

Ut communitas internationalis suum bonum commune attingere queat, iustam et adaequatam constitutionem duplicis ordinis exigit: ordinis interni communitatis nationalis, cum iusta agnitione iurium personalium ac socialium, et ordinis externi internationalis, cum iusta recognitione iurium inter nationes ac recta aestimatione valorum populis propriorum. Pax, quae ex utroque ordine plene servato oritur, est consequenter opus veritatis, iustitiae, caritatis et libertatis quae actundae sunt in omnibus gradibus consortii humani.²

3. (*De praecipuis personae humanae iuribus in Communitate Internationali promovendis*). Iuridica et socialis structura Communitatis internationalis ita conformanda est et cum legitimo singularum communitatum politicarum ordine interno conciliando, ut in ea plenum exercitium humanae personae iurium tam in com-

munitate internationali quam in propria natione ab omnibus agnoscatur et sine ulla exceptione sexus, linguae, stirpis, conditionis socialis, necnon religionis servetur et promoveatur.³

4. (*Praecipua communitatum politicarum iura in communitate internationali*). Ad rectam notionem communitatis politicae nationalis eiusque muneris in communitate internationali pertinent ius ad aequaliter fruendum iure gentium ita ut voluntas vivendi unius populi nequeat praeiudicium inferre alteri; ius ad legitimum progressum et ad culturam propriam; ius habendi congruam partem bonorum omnibus hominibus destinatum, adhibitis recentioribus inventis ad omnium prosperitatem pacemque fovendam necnon aptis remediis quibus causae famis in regionibus sic dictis « progredientibus » tollantur. Propter exigentias ergo boni communis et istorum iurium servandorum ordinari et aliquando limitari debet exercitium potestatis singularum communitatum politicarum.⁴

5. (*Praecipua communitatum politicarum officia in communitate internationali*). Ut singularum communitatum politicarum relationes in sinu communitatis internationalis bonum et progressum omnium efficaciter promoveant et consequantur, necesse omnino est ut eae singulae agnoscant et observent iuris internationalis principia, quae exigunt ut praecipua iura omnium gentium — minoritatibus diversis inclusis — non laedantur immo promoveantur in iis quae spectant propriam culturam, linguam, integritatem et libertatem; ut legislationes circa emigrationem immigrationemque de iure uniuscuiusque ad sedem suam eligendam, etiam extra propriam suam patriam, rationem teneant et inter omnes communitates politicas activa instauretur, firmetur et extendatur cooperatio in re oeconomica, sociali, culturali necnon in re politica.⁵

6. (*Cooperatio inter nationes « progressus » et « progredientes »*). Exoptat S. Synodus ut culturalis, scientifica, technica, oeconomica et socialis cooperatio inter nationes, quae hodie in tantis campis viget, in dies augeatur: quae cooperatio, sicut inter personas individuales, ita etiam inter nationes secundum praecepta iustitiae et caritatis in qua omnes sibi mutuo ad bonum conferunt, intelligenda est et nullo modo ut mera assistentia technica et oeconomica ab aliis, iam de omnibus provisis, ad alios omnino destitutos collata.⁶

a) Valde cordi habeant gentes sic dictae « progredientes » ut finis progressus expresse et firmiter tamquam plenitudo humana suorum incolarum adsignetur, hoc est ut progressus ille minime fini oeconomico limitetur sed etiam ad elevationem spiritualem, moralem, culturalem et socialem omnium incolarum intendat. Meminerint progressum e gente ipsa oriri et crescere, eo amplius quod non solis alienis opibus sed etiam cultura et traditione propriis innitur.

b) Gentibus sic dictae « progressis » ut munus et officium sollemniter designatur obligatio omnibus populis in muneribus supradictis adiuvandi eisque media procurandi ut proprio labore ad statum meliorem perveniant. Quapropter gentes « progressae » adaptationes spirituales et materiales in propria structura requisitas libenter perficiant, ita ut haec universalis conspiratio in bonum omnium redundet.⁷

c) Communitatis internationalis est in coordinatione et stimulatione operis progressus cum prudentia, iustitia et respectu valorum spiritualium et moralium procedere: circa quae meminisse iuvabit religioni non parvum inesse valorem sociale, sicut hic hodie semper magis percipitur. Semper progressus humanus ut

finis totius progressus prae oculis habeatur et mediis ad hunc finem ordinatis usus fiat.

7. (*De cooperatione internationali quoad incrementum populationis humanae*).⁸ Deus qua bonitate est et sapientia, pariter rerum naturae inexhaustam fere iniecit producendi facultatem, pariter hominem tanta ingenii ditavit acie ut, aptis instrumentis adhibitis, is productas res ad suae vitae usus necessitatesque vertere possit. Quod numquam tam evidenter patuit quam hodiernis temporibus cum mediante progressu scientiarum et technicarum artium, dominium hominis super opes terrae quasi inexhaustibiles de die in diem magis adfirmatur et extenditur. Cum, eodem tempore, populatio humana, saltem in nonnullis partibus orbis, modo sat rapido increseat, urget necessitas ut omnes possibilitates subsistendi et conditionem hominum perficiendi plene explorentur necnon toti communitati humanae per plenam et intensam cooperationem ad manus praebeantur: terra etenim a Creatore omnibus hominibus ut proprium habitaculum et dominium data est. Haec cooperatio utique iam in campo nationali vigere debet cum legislatio et potestas ad hoc invigilent ut familiae cuiusvis conditionis socialis, praesertim cum sint numerosas, illis mediis dotentur quae ad vitam familiarem plene decentem et ad educationem proles omnino congruam necessaria sunt. Nullum dubium tamen adest quin tam ardua situatio nationum magis populatarum, quae persaepe pauperiores simul sunt, nonnisi per cooperationem internationalem, maxime ex parte nationum pauciorum ingentibus opibus praeditarum, solveere possit. Cooperatio internationalis ergo intensa esse debet tam in campis educationis, alimentationis, communicationis capitalium (investissements), ordinis oeconomici et socialis, et, si casus fert, emigrationis, quam in investigationibus scientificis. Caveatur ne nationes divites expensas suas ad fines inutiles vel mere egoisticos dirigant, cum fames et indigentia magnae multitudinis ad coelum clament. Ad emigrationem quod attinet, interest ut non fiat iniusta discriminatio iuxta stirpes diversas.

Cum a multis adfirmetur incrementum populationis humanae, praesertim in regionibus pauperibus, omnimodis mediis et quavis interventione auctoritatis publicae radicaliter minuendum esse, declarat S. Synodus, constanti doctrinae catholicae de matrimonio innixa, numerum populationis humanae, cum dependeat a numero filiorum in matrimonio, ultimatim a recto iudicio morali parentum pendere. Quod iudicium, spiritu confidentiae in Divina Providentia imbutus, tum educationis proles concipiendae, tum boni totius familiae ac, si casus fert, etiam boni communis societatis rationem tenere debet. Cum autem tale iudicium claram conscientiam supponit, patet nullam adesse potiore solutionem ad problema sic dictum demographicum quam accessum omnium ad recte et vere humanum sensum responsabilitatis in omni campo exercendum, quod persaepe meliorationem conditionum educationis et societatis praesupponit, sed, ante omnia, formationem religiosam vel saltem moralem plenam exigit.

De profectibus scientificis quorum validitas bene probetur et de quorum moralitate adsit omnimoda securitas, edoceantur pastores et curam impendant ut circa eorum usum moralem fideles, quando res id postulat, certiores fiant. Optandum est ut investigatores scientifici bene periti, una cum theologis, de re tam magni momenti laborem peragant et ut cura pastoralis ad fructus istius laboris moraliter aestimandos necnon in praxim reducendos, cum sedulo simul ac cum cautela attenta sit.⁹

Contra tendentias illorum tandem monet S. Synodus, qui, publice vel privatim, solutionem promovent et quandoque imponunt, quae moralitatis nullam rationem habent et incremento populationis humanae per omnimoda media finem imponere contendunt. Valde timendum est ne usus ubique diffusus talium mediorum tam sensui morali quam sanitati spirituali gentium noceat, quia ordo moralis ita in ordine rerum fundatur ut violatio unius laesionem alterius secum ferat. Insuper singuli populi qui ita generaliter sese legi naturali incrementi, utique prudenter stabiliendi, subtraherent, grave damnum sui profectus incurrerent.¹⁰

8. (*De amore patriae*). Laudandus est amor erga propriam gentem, culturam et patriam, cum hic amor sit forma quaedam pietatis filialis. Attamen, prout ordo inter homines graviter laeditur propter extollentiam vel superbiam singulorum, in proprio egoismo radicatam, ita etiam inter nationes, strenue obsistatur particularismo et pernicioso nationalismo cui mutuam benevolentiam et debita officia erga nationum familiam respuat, dissolutionem communitatis internationalis efficit. Nam homines magis inter se uniuntur ratione communis naturae, quam separantur ratione particularis historiae et culturae.

B) *De pace servanda*

9. (*Conditiones essentielles pacis*). Ut ordo internationalis constituendus in consortio pacifico omnium gentium semper in dies crescat, necesse est ut pax, in firma determinatione iurium singularum communitatum politicarum fundata, caritate fraterna qua sola defectus iustitiae humanae superari possunt, animetur ac ab organis communitatis internationalis efficaciter defendatur.

10. (*Vindicatio vi armorum ordinis laesi*). Controversiae, quae forte inter populos oriuntur, non vi et armis sed pactis et conventibus dirimendae sunt. Licitum quidem esse potest iura iniuste impedita defendere vi et coactione, exhaustis omnibus pacificae tractationis mediis. Usus armorum, quorum effectus omnino incalculabiles sunt ac proinde ab hominibus rationabiliter temperari non possunt excedit omnem iustam proportionem, ac propterea moraliter cohonestari nequit.

Cum vero terrificam delendi vis, quae cum bellicis instrumentis in dies magis coniugatur, calamitates horrendarum ruinarum in toto orbe terrarum efficere valeat et cum progressus technici, communicationes ac instituta ad lites pacifice componendas efficaciores evadant, semper magis alienum fit a ratione bellum iam aptum esse ad violata iura sarcienda.¹¹

Propterea S. Synodus gravibus verbis ut damnum exitiale cunctae familiae humanae illatum denuntiat ac reprehendit effrenum illum cursum ad arma appa-
randa, quae res veram pacem concordiam fiduciamque inter gentes laedit, et prohibet, magnamque hominum partem et divitiarum in discrimen vitae et ruinae adducit. Civitatum moderatores necnon omnes qui in opinione publica influxum exercent intelligant grave suum officium esse, ut gentes ab hoc ruinae discrimine liberent per conventiones quae iustam pacem confirmant ac simul adlaborent ut ex animis deponantur hostilitates, odia, timores, vindictae, diffidentiae.

C) *Missio Ecclesiae et christianorum*

11. (*Missio Ecclesiae erga communitatem internationalem*). Ecclesia in virtute suae missionis divinae praedicandi Evangelium omni creaturae et elargiendi thesauros supernae gratiae, pacem ubique terrarum promovere studet ac unica solida fundamenta consortii pacifici populorum, agnitionem nempe legis divinae et naturalis omnibus docet: quapropter relate ad communitatem internationalem hodie magis magisque sese efformantem Ecclesia suae vocationi universali fidelis, proprium munus habere et ut « Mater et Magistra gentium » proprium locum habere et implere debet. Sic in tam arduis vicissitudinibus populorum hodiernorum et doctrina et operatione partes sibi a divino magistro concreditas plene exercere valebit, et ad pacem aedificandam, praeestantibus luce veritatis et igne caritatis, praestantissimum iuvamen praebebit.

12. (*De praesentia activa Ecclesiae in communitate internationali*). Ad fovendam ergo et stimulandam cooperationem inter omnes homines bonae voluntatis in sinu communitatis gentium adfirmetur et extendatur in illa praesentia Ecclesiae tam per suas institutiones officiales, quam per plenam cooperationem omnium christianorum, vel directam vel indirectam, vel collectivam vel individualement. Insuper continuetur et augeatur actio omnium inceptorum quibus caritas Ecclesiae in tot campis et a tot saeculis verum et integrum progressum favet et promovet. Cura specialis impendatur muneri educationis implendo, extendendo et semper perficiendo, quippe quod si plene et apte fit, principalem locum in progressu generali teneat.

13. (*De partibus christianorum in institutionibus internationalibus*). Exhortatur S. Synodus ut christiani singuli in communitate gentium plene suas partes adsumant. Quod melius fit si primo, de responsabilitate sua conscii, influxum iam in campo nationali exercent, ita ut gens sua cum communitate internationali plene cooperetur. Laudandi sunt insuper omnes illi christiani qui labori cooperationis internationalis tam officiali quam privato directe intersunt.

Excellentior forma cooperationis internationalis ex parte christianorum certe in consociationibus typi internationalis necnon in Istitutis ad cooperationem internationalem fovendam creatis vel creandis consistit. Valde laudanda sunt ergo tentamina huiusmodi quae, iam ab aliquot annis existentia, sat bonos fructus afferunt. Optandum est ut, adiuvamini et participationi totius populi christiani innixae, tales consociationes necnon Instituta roborentur, subsidiis recursibus dotentur, directione plene efficaci fruantur et ad melius semper coordinentur et roborentur. Ad munus suum adimplendum ne recusent collaborationem fraternam cum illis hominibus bonae voluntatis qui principiis legis naturalis adhaerent et, ut ista applicentur, toto labore operam dant.

CONCLUSIO

Cum constitutio ordinis internationalis sit adhuc in via constitutionis ac ob conditionem praesentis vitae humanae incessanter inter graves difficultates periclitatur, christifideles, qui pacem ut quoddam supernum donum acceperunt, cum omnibus hominibus bonae voluntatis impensas ac incessanter operam dent ut hic ordo semper perfectior evadat et totus mundus in pace sic restauretur et firmiter constituatur.

NOTAE

¹ PIUS XII, Exhortatio Apostolica *Conflictatio bonorum*, 11 febr. 1949: A.A.S. 41 (1949) 59-60: « Experientia et usu hoc verissime constat homines non sentire se invicem fratres, nisi ii sentiant se omnes eodem prognatos esse Patre. Demptra reverentia Summo legifero et iudici Numini fas et nefas nuda sunt verba ».

Item PIUS XII, Litt. Encycl. *Summi Pontificatus*, 20 oct. 1939: A.A.S. 31 (1939) 428: « Si hanc iure ac reapse datam totius humani generis unitatem intente consideramus, non seiuncti nobis singuli cives, quasi arenarum grana, videntur, sed inter se potius apto compositoque ordine ac mutua variaque ob temporum diversitatem necessitudine congregati ex naturali ac superna impulsione destinationeque. Et cum gentes ad humaniorem cultum evehantur, et pro rerum vitaeque condicionibus inter se dissimiles fiant, non idcirco debent humanae familiae unitatem infringere, sed eandem potius familiam, suis ipsarum communicatis dotibus animique ornamentis, itemque mutuo illo bonorum commercio quod tum solummodo efficienterque haberi potest, cum vivida ac flagrans caritas omnes eiusdem Patris filios omnesque eodem divino cruore redemptos homines fraterno foedere coagmentat ».

² Huius muneris actualitatem hodie nemo est qui non videat, cum discrepantias in campis sociali, oeconomico et culturali inter gentes divites et gentes pauperes omnes prae oculis habeant et cum vix sit aliquis qui nesciat legitimam autonomiam politicam gentium, si autonomiae oeconomico-sociali non consociatur, suum valorem non consequi et ad pacem universalem servandam magis obesse quam prodesse. Ad quod adiungitur quod status nonnullarum gentium, et quidem maximo numero incolarum dotatarum non tantum immerita paupertate sed quasi absoluta miseria signetur. Cf. IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: A.A.S. 53 (1961) 440.

³ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Pacem in terris*: « Porro in quovis humano convictu, quem bene compositum et commodum esse velimus, illud principium pro fundamento ponendum est, omnem hominem personae induere proprietatem; hoc est, naturam esse, intelligentiam et volutatis libertate praeditam; atque adeo ipsum per se iura et officia habere a sua ipsius natura directe et una simul profluentia. Quae propterea, ut generalia et inviolabilia sunt; ita mancipari nullo modo possunt ».

⁴ PIUS XII, Litt. Encycl. *Summi Pontificatus*, 20 oct. 1939: A.A.S. 31 (1939) 433: « Quisquis rem publicam quasi finem considerat, ad quem omnia confluant, cuique omnia obtemperant, facere is non potest quin mansuris verique nominis nationum incrementis noceat, officiat. Quod profecto contingit, sive infinitus eiusmodi dominatus ex nationis, vel populi, vel ex alicuius civium ordinis mandato, rei publicae attribuat, sive ipsamet eandem imperandi rationem sibi sumat civitas, utpote dominatrix absolutissima, nulli prorsus obnoxia ».

⁵ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, die 1 iunii 1941: A.A.S. 33 (1941) 103: « Più di una volta è inevitabile che alcune famiglie di qua o di là emigrando si cerchino altrove una nuova patria. Allora secondo l'insegnamento della *Rerum Novarum*, va rispettato il diritto della famiglia ad uno spazio vitale. Dove questo accadrà l'emigrazione raggiungerà il suo scopo naturale, che spesso convalida l'esperienza, vogliamo dire la distribuzione più favorevole degli uomini sulla superficie terrestre, acconcia a colonie di agricoltori; superficie che Dio creò e preparò per uso di tutti ».

⁶ IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1961) 431: « Rerum temporumque progressio magis magisque illud ostendit, ad iustitiae aequitatisque normas revocandas esse non solum necessitudines inter opifices et moderatores societatum bonis pariendis, verum etiam rationes, quibus inter se coniungantur oportet simul varia rerum oeconomicarum genera, variaeque regiones aliae aliter ditatae, in una eademque natione; simul in universa hominum communitate, plures variaeque nationes, quae in rebus oeconomicis et socialibus non uno modo profecerunt ».

⁷ IOANNES XXIII, Litt. *Encycl. Mater et Magistra*: A.A.S. 53 (1961) 442-443: « Civitates in re oeconomica progressae illud nominatim caveant necesse est, ne civitatibus egentioribus praestantes operam, eo spectent, ut publicarum rerum statum in suam ibi vertant utilitatem, in exsequendumque dominandi consilium... Magna igitur necessitas itemque iustitia postulant, ut quae civitates cum ad artes tum ad negotia provehenda operam conferant, eadem, quovis posthabito dominandi consilio, ita nationibus parum in re oeconomica progressis conferant, ut hae possint aliquando in rationibus qua oeconomicis qua socialibus per se ipsae proficere ».

⁸ Commissioni mixtae peropportuno visum est ut ad momentum istius subiecti attentio Patrum adtrahatur. Certum est etenim praesentem statum incrementi populationis humanae causam inquietudinis et incertitudinis pro nonnullis gentibus, maxime inter pauperrimas mundi, constituere. Cum iam progressus artis medicinalis mortalitatem inter infantes ad infimum numerum reduxerit, populatio multarum nationum modo usque adhuc incognito de die in diem crescit, ita ut duplicatio populationis in sat brevi tempore aliquibus in locis eveniat. Bene notum est intensam actionem ex parte multorum vigere ut tali incremento drasticus finis imponatur: quae actio iam hunc exitum habuit ut in aliquibus gentibus legislationes de reducenda introductae sint, quae legislationes quasi numquam de recta norma morali hac in re servanda rationem tenent. Insuper semper intensior fit pressio ut in campo internationali omnimodae actiones huiusmodi via officiali promoveantur. Contra omnes illos conatus Ecclesia catholica quasi sola se opposuit et saepe cum pleno successu: attamen a populo christiano valde desideratur ut clare et firmiter ab Ecclesia statuatur normae quae, cum exigentiis divini iuris plene consonantes, aptae sint ad difficultates omnimodas e tali incremento populationis humanae ortas solvendas. Propterea Commissioni mixtae melius visum est textum sat completum de hac re proponere et non ad alia capita (v. gr. De matrimonio) simpliciter referre: ita in quaestione sat complexa sed maxime urgentiae quasi maiora elementa doctrinalia et pastoralia simul praebentur.

⁹ Cf. *Alloc.* PII XII dierum 29 oct. 1951 necnon 26 nov. eiusdem anni.

¹⁰ Mota est in Commissione quaestio de aetate matrimonii quae cum isto problemate nonnullas connectiones habeat. Plures senserunt materiam esse dignam considerationis sed hic proprium locum suum non habere. Etiam de polygamia relate ad hoc thema dictum est sed cum apud peritos de connectione inter polygamiam et incrementum demographicum non constet, melius visum est de hoc nihil dicere in textu.

¹¹ IOANNES XXIII, Litt. *Encycl. Pacem in terris*, Pars III: « Magis magisque nostris temporibus hominum animos persuasio pervasit, controversias, quae forte inter populos oriantur, non armis, sed pactis et conventis dirimendas esse. Persuasio haec, fatemur quidem, plerumque a terrifica delendi vi, quae cum hodiernis bellicis instrumentis coniuncta est, atque a timore calamitatum et horrendarum ruinarum, quas arma id genus ederent, initium ducit. Quare aetate hac nostra, quae vi atomica gloriatur, alienum est a ratione bellum iam aptum esse ad violata iura sarcienda ». PIUS XII, *Alloc. II qui XVI Conventui Officii Internationalis inquisitionis de medicina inter milites exercenda interfuerunt*, 19 oct. 1953: A.A.S. 45 (1953) 748-749: « La bonne volonté réciproque permet toujours d'éviter la guerre comme ultime moyen de régler les différents entre les Etats (...) que l'on punisse sur le plan international toute guerre, qui n'est pas exigée par la nécessité absolue de se défendre contre une injustice très grave atteignant la communauté, lorsqu'on ne peut l'empêcher par d'autres moyens et qu'il faut le faire cependant sous peine d'accorder libre champ dans les relations internationales à la violence brutale et au manque de conscience. Il ne suffit donc pas d'avoir à se défendre contre n'importe quelle injustice pour utiliser la méthode violente de la guerre. Lorsque les dommages entraînés par celle-ci ne sont pas comparables à ceux de l'« injustice tolérée », on peut avoir l'obligation de « subir l'injustice ».

EM.MUS LEO IOSEPH CARD. SUENENS

RELATIO

DE PRAESENTIA EFFICACI ECCLESIAE
IN MUNDO HODIERNO

1. ANIMADVERSIO PRAEUIA

Ad sensum sequentis relationis bene perspiciendum, perutile erit in memoriam revocare momentum maximum huius schematis, ratione praesertim habita orientationis pastoralis ac oecumenicae Concilii Vaticani II.

Res iam patet ex natura et amplitudine materiae tractatae. Utique, Constitutiones dogmaticae De Revelatione et De Ecclesia praebent « fundamentum » dogmaticum generale, sed schema hoc continet, praeter principia dogmatica anthropologiae christianae, applicationes doctrinae ad solutionem maiorum problematum quae mentem agitant nostrorum coaevorum.

Sine dubio dici potest quod affirmationes Ecclesiae de relationibus suis cum mundo expectantur ingenti cum spe ab hominibus nostri temporis. Ideo, schema hoc de facto magis quam alia ab illis legetur et perlegetur atque studia et commentaria eorum suscitabit. Hoc unanimiter asseverant laici convocati a Commissione praeparatoria. Hoc mihi dixerunt et scripserunt plurimi episcopi.

Ceteroquin, ipse Romanus Pontifex, in homelia habita die coronationis suae, expresse manifestavit intentionem et « voces profundas mundi » audiendi, et illis responsionem afferendi. Thema ergo hoc « de Ecclesia, lumine gentium » in medio est praeoccupationum Summi Pontificis sicut et ipsius Concilii.

2. IUDICIUM

His prae oculis habitis, meo iudicio textus mihi propositus certe multo melior est quam in redactione sua anteriore et optimas continet paragraphos, nondum tamen aptus est ut Concilio praesentetur.

1. *Crisis generalis.* a) Globatim consideratus, textus laborat defectu unitatis ac vis syntheticae. Signa praebet compositionis pluralisticae et cohaerentia nondum est perfecta inter varia eius capita.

Optime eligitur thema « hominis ad Dei imaginem facti » tamquam idea directrix, et hoc certe debet retineri. Sed plura capita non satis imbuuntur nec informantur hac idea centrali.

Correlative, nondum pervenitur ad synthesim aequilibratam ac bene compositam inter data legis naturalis et nuntium evangelicum. Percipitur in redactione haesitatio quaedam inter tendentiam insistendi super veritates ordinis naturalis — omnibus hominibus bonae voluntatis communes vel acceptabiles —, et alteram quae originalitatem supernaturalem praeconii evangelici in plena luce exprimere vellet.

Ideo thema dominii (seigneurie) D.N.I.C. atque instaurationis omnium in Eo, quod tam pretiosum habet valorem oecumenicum, non satis elaboratur.

b) Sicuti expresse animadverterunt Episcopi membra Commissionis, materia tractata aliquo sensu est nimis ampla. Exinde permiscuntur principia generaliora, quae affirmationes fidei sunt vel esse possunt, cum conclusionibus et applicationibus secundariis ac plus minusve certis, quae, qua tales, obiectum esse nequeunt affirmationis infallibilis Concilii.

c) Quaedam puncta quae difficultates ac anxietatem coaevorum maxime tangunt, sicut v.g. problema de foecunditate matrimonii vel de dignitate laboris vel adhuc de functione sociali proprietatis privatae et alia, nondum satis elaborantur. In quaestionibus huiusmodi, Concilium debet quam prudentissime decreta sua praeparare et conficere, ne citius portae claudantur nec via aperiatur amaris desillusionibus. (De hoc monuerunt nos laici convocati). Debet etiam Concilium praecavere ne data experientiae sociologicae, mutabilis decursu temporum, confundantur cum principiis ipsius fidei ac legis naturalis.

d) Contra votum expressum nostrae commissionis, nihil dicitur de « libertate religiosa », quod tamen in votis erat etiam plurium episcoporum et unanimiter desideratur a laicis consultis. Momentum oecumenicum huius considerationis neminem fugit.

e) Pluribus in locis, textus videtur nimis, ut ita dicam « europeanus », et minus adaptatus nationibus « progredientibus ».

f) Incertitudo remanet quoad titulum: « de praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno », aut « de munere Ecclesiae quoad bonum societatis hodiernae promovendum »?

2. *Quoad singula capita.* Brevitatis causa, quaedam puncta tantum indicantur, adhuc perficienda. Non omnia citari possunt, nec locus est laudandi omnia optime dicta.

CAPUT I (*De vocatione personae*)

Compositio est nimis longa et complexa, et nondum satis harmonizat considerationes iuris naturalis cum anthropologia christiana, praesertim ubi agitur de vita morali.

Per transennam noto, dicta de cognitione universali legis naturalis melius componi debere cum affirmatione Concilii Vaticani I (D. 1876) et non exacte correspondere factis historicis.

CAPUT II (*De persona in societate*)

Ex una parte ad nimis minuta et particularia descendit, ex altera autem negligit problemata maiora, v.g. ea quae respiciunt sic dicta « corpora intermedia » et « reformationem structurarum ». Clarius deberet distingui inter principia fundamentalia absoluta et adaptationes necessarias ex mutatione « problematicae hodiernae ».

Haec ultima crisis valet etiam de enumeratione « iurium hominis »: ibi permiscetur absoluta et immutabilia cum secundariis ac adaptationi obnoxiiis, et quidem sine respectu momenti variorum iurium.

Deest etiam explicita connexio in expositione cum doctrina biblica et theologica. Textus non apparet ut affirmatio conciliaris sed potius tamquam exhortatio pro « hebdomadibus socialibus » vel aliis huiusmodi.

CAPUT III (*De matrimonio et familia*)

Textus est certo multo melior quam praecedens. Attamen, ratione habita 1° momenti maximi quaestionum ibi venientium, 2° expectationis coaevalorum, 3° ingentis studii theologici ac scientifici adhuc in cursu, expositio nondum est sufficiens.

Desideratur elaboratio adhuc amplior, profundior et maiore cum discrimine protracta.

CAPUT IV (*De cultura*)

Descriptio culturae posset abbreviari et aliunde compleri per considerationem elementorum quae propria sunt nationibus « minus excultis » ut dicitur.

Finis culturae, quoad personam, profundius scrutetur. Et nexus cum capite primo explicitius indicetur.

CAPUT V (*De ordine oeconomico et iustitia sociali*)

Nimis longus in expositione technica, non satis ostendit characterem humanum oeconomiae.

Deest tractatio proprie theologica laboris.

Descriptio iuris proprietatis non est satis realistica pro statu hodierno, et nimis coarctatur ad bona oeconomica. (Deest allusio ad formationem intellectualem, praestigium sociale etc.).

CAPUT VI (*De communitate gentium et pace*)

Dicta relate ad incrementum populationis humanae adhuc perficiantur.

3. CONCLUSIONES ET PROPOSITIO

Un textus ergo adhuc melior efficiatur ac pressius respondeat desiderio episcoporum ac expectationi coaevorum, *Propono*:

1. Commissio specialis *novum textum* componat, simul generaliore ac brevior, exponens *principia generalia* de relationibus inter Ecclesiam et mundum, et de munere Ecclesiae ad bonum societatis promovendum, « ut omnia instaurentur in Christo ».

In hac expositione, ratio habeatur de doctrina biblica ac patristica. Hic textus, qui usque nunc deest, esset *praefatio theologica* vel etiam *dogmatica* totius schematis, atque, qua talis, posset obiectum fieri affirmationis conciliaris.

In hac praefatione, resumantur dicta in actuali prooemio (in paenultima paragrapho) de munere proprio Ecclesiae in confrontatione cum technicis mundo propriis. Expresse etiam dicatur quod Ecclesia principia solutionis affert et non sic dictas « recettes » quae solutionem quasi automaticam et faciliorem praeberent difficilibus problematibus hodiernis.

Et modus loquendi manifestet ingentem amorem Ecclesiae pro omnibus hominibus et comprehensionem eorum difficultatum.

2. In hac declaratione doctrinali integrari potest actuale caput Ium « de admirabili vocatione personae », cum debitis correctionibus vel modificationibus. Illud enim caput est essentialiter doctrinale et, ex alia parte, praecise propter salutem personarum Ecclesia efficaciter praesens est mundo.

3. Quoad problemata particularia, constituatur pro singulis commissio specialis quae studium prosequeretur et ampliaret, in collaboratione cum peritis in hac materia, sive ecclesiasticis, sive laicis.

4. Concilii erit approbare *in forma globali* conclusiones harum commissionum, quin ad omnia particularia descendat. Conclusiones istae publicari possent sub forma « instructionum ».

5. Quaestio « libertatis religiosae » obiectum erit studii peculiaris, elaborati a Commissione mixta in collaboratione cum Secretariatu pro Unione christianorum.

3

EXC.MUS PERICLES FELICI

RELATIO

DE NUNTIIS DANDIS

La Commissione di Coordinamento, il 29 marzo u.s., dopo aver ascoltato una relazione del Segretario Generale del Concilio sull'opportunità di sviluppare i servizi di informazione per il prossimo periodo del Concilio, ha dato alcune indicazioni di massima per la stesura di un progetto concreto di organizzazione e di lavoro. In base a tali indicazioni, si propone la costituzione di un Organismo centrale atto a rappresentare il Concilio nei confronti dei grandi mezzi di comunicazione sociale quali la stampa, la radio, la televisione; e si elencano alcune delle sue possibili attività.

a) *Organismo Centrale*

Costituire un Comitato, o un Segretariato, o un altro organismo comunque denominato, così composto:

1. Un Cardinale Presidente.
2. Membri: quei Padri Conciliari delle varie nazioni che già curano i rapporti con i giornalisti dei propri gruppi linguistici.
3. Un Segretario, cioè il Responsabile dell'Ufficio Stampa.

b) *Attività*

Questo Comitato (o che altro sia) dovrebbe riunirsi con una certa frequenza (almeno una volta alla settimana) per esaminare le questioni inerenti alle informazioni: validità o meno dei Notiziari, richieste o lamentele dei giornalisti, rettifiche, ecc.

Al Comitato spetterebbe inoltre di dare tutti gli indirizzi di lavoro all'Ufficio Stampa, tanto per i Notiziari quanto per la scelta delle persone da invitare per tenere le periodiche conferenze stampa comuni a tutti i giornalisti.

I singoli Membri del Comitato dovrebbero poi seguire, nei rispettivi Centri di Documentazione — che stanno sorgendo numerosi ed attrezzati — i propri giornalisti aiutandoli nello svolgimento del loro lavoro e dando loro le necessarie spiegazioni dei vari notiziari e bollettini. Si potrà così impedire che vengano organizzate nei singoli Centri di Documentazione, conferenze stampa di persone non qualificate.

Altre attività potranno essere suggerite dai Membri, in occasione del loro primo incontro.

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Il giorno 4 luglio 1963, alle ore 18, nell'appartamento dell'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Segretario di Stato di S.S. ha avuto luogo la seconda riunione della terza sessione della Commissione « De Conciliis laboribus coordinandis ».

Sono presenti gli stessi Membri, Segretari e attuari di ieri, 3 luglio.

Sono stati invitati perché assistano alla discussione e, se necessario forniscano, le opportune spiegazioni il Presidente, Em.mo Card. Ottaviani, e il Segretario, Rev.mo Padre Tromp, della Commissione dottrinale: l'Em.mo Card. Ottaviani ha delegato ad assistere l'Em.mo Card. Browne, che è presente; è presente anche il Segretario, P. Tromp.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente dà la parola all'Em.mo Card. Suenens, Relatore sullo schema « De Ecclesia », che legge la sua relazione.¹

L'Ecc.mo Mons. Villot, Sottosegretario, osserva che, accettata la proposta dell'Em.mo Relatore, i capitoli risulteranno troppo brevi.

L'Em.mo Card. Urbani: sono d'accordo con la proposta dell'Em.mo Relatore; osservo però che la prima parte dello schema è stata già spedita ai Padri Conciliari e che quindi soltanto nella redazione definitiva si potrà attuare quanto ora viene proposto; intanto si potrebbe dire in una nota della seconda parte dello schema quale sarà la divisione della materia.

L'Ecc.mo Morcillo, Sottosegretario, non è contento della divisione; suggerisce di parlare del popolo di Dio nel primo capitolo; e il capitolo sulla vocazione alla santità dovrebbe essere incorporato nel capitolo « De populo Dei ».

L'Em.mo Card. Urbani: attendiamo le osservazioni dei Vescovi prima di riordinare la materia.

Tutti gli altri si dicono consenzienti con il Relatore. La seconda parte dello schema De Ecclesia viene perciò approvata e dato mandato alla Segreteria di aggiungere una nota al testo indicante la proposta della nuova divisione della materia secondo l'indicazione dell'Em.mo Suenens. Anche l'Em.mo Card. Browne, vice-Presidente della Comm. Teologica, e P. Tromp, Segretario, sono consenzienti, non avanzando alcuna difficoltà alla approvazione del testo ed alla presentazione del medesimo al Concilio con la divisione della materia indicata dall'Em.mo Card. Suenens.

¹ Cf. p. 594.

Esaurito così il primo argomento all'ordine del giorno, si passa al secondo, relativo all'esame dello schema « *De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno* ».

L'Em.mo Card. Suenens, relatore dello schema, inizia la sua esposizione, dicendo quanto ha preparato su fogli dattiloscritti.²

Terminata l'esposizione dell'Em.mo Card. Suenens, si apre tra i Membri la discussione sullo schema. Ed il primo è il Card. Suenens a ribadire, tra le cose già dette, la opportunità che si parli in Concilio del problema « *De libertate religiosa* »: alcuni Padri lo hanno sollecitato.

Il Rev.mo Padre Tromp osserva che il tema era stato eliminato dalla Commissione Teologica insieme all'altro delle relazioni tra la Chiesa e lo Stato, con il quale è connesso, perché ritenuto non maturo.

L'Em.mo Suenens osserva che, come il problema era stato impostato dalla Commissione Teologica, giustamente poteva considerarsi non maturo e anche non opportuno, perché posto sotto il tema generale dei rapporti tra Chiesa e Stato; ma se il problema della libertà religiosa viene affrontato direttamente e sotto l'aspetto delle relazioni con i fratelli separati, sembra che possa essere utilmente trattato e discusso in Concilio.

Propone perciò che lo si tratti congiuntamente con lo schema « *De Oecumenismo* ».

L'Ecc.mo Mons. Felici osserva che lo schema *De Oecumenismo* è già stato stampato e distribuito ai Padri Conciliari.

L'Em.mo Card. Cicognani: per il momento il Segretario della unione dei cristiani può preparare il testo, sentita la Commissione Teologica per l'aspetto dottrinale del problema; in seguito, quando lo schema sull'ecumenismo sarà rielaborato, dietro i suggerimenti e le osservazioni dei Padri Conciliari, lo stesso Segretariato provvederà ad inserirvi la parte relativa al problema « *De libertate religiosa* ».

La proposta ha l'approvazione unanime dei Membri.

L'Em.mo Browne rifà la storia della stesura del testo dello schema « *De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno* », ricordando in particolare che alla compilazione dello schema non hanno partecipato tutti i Membri della Commissione: ad alcune sedute la presenza di essi era minima.

Quanto poi al merito dello schema rileva che come sta non può in nessun modo essere approvato: vi si confondono i principi di dottrina immutabile con punti contingenti di essa; vi si parla di problemi sociologici in forma descrittiva, dimenticando a volta di premettervi la dottrina teologica. Le questioni che vi si trattano sono di somma importanza, le quali vanno

² Cf. pp. 630-633.

studiate a fondo e ben precisate. Opportuno sarebbe farle esaminare da specialisti riuniti in Sottocommissioni.

L'Em.mo Card. Cicognani propone che il numero di costoro non sia troppo elevato, possibilmente siano in pochi a rielaborare il nuovo schema.

L'Em.mo Card. Suenens propone di istituire cinque Sottocommissioni, che esaminino e sviluppino la materia degli attuali cinque capitoli dello schema, in modo da redigere un decreto conciliare, che contenga la parte strettamente dottrinale, ed il resto sia demandato ad un catechismo sociale.

Il Rev.mo Padre Tromp: la confusione dello schema è dipesa dalla diversità delle mentalità dei vari membri della Commissione mista e dal fatto che si è messo da parte il lavoro compiuto dalla Commissione Teologica preparatoria (cf. schema « De ordine sociali e De communitate gentium »).

L'Em.mo Card. Liénart legge quanto ha preparato su fogli dattiloscritti.³

L'Em.mo Card. Urbani concorda con l'Em.mo Relatore, proponendo di dividere la materia in due parti: quella con i principi immutabili della dottrina cattolica e che dovrà formare il decreto conciliare; e quella a carattere istruttivo e divulgativo, che formerà il catechismo sociale.

L'Em.mo Card. Confalonieri propone che sia l'Em.mo Card. Suenens ad elaborare un progetto dello schema conciliare, che poi sarà passato alla Commissione mista, perché provveda a redigere il testo definitivo, servendosi di specialisti, suddivisi in Sottocommissioni.

L'Em.mo Card. Doepfner accetta la proposta dell'Em.mo Card. Confalonieri, suggerendo però che non si abbia fretta alcuna nel lavoro.

Tutti gli altri Membri concordano con la proposta dell'Em.mo Card. Confalonieri, ed il Card. Suenens accetta il compito a lui demandato dalla Commissione.

Chiusa la discussione, si passa al numero dell'ordine del giorno relativo al progetto sull'ufficio stampa.

L'Ecc.mo Segretario Generale, Relatore, esordisce sull'argomento leggendo le proprie note da foglio dattiloscritto.⁴

L'Em.mo Card. Cicognani non è contrario a far presiedere il Comitato da un Cardinale.

L'Em.mo Card. Urbani concorda sul potenziamento dell'ufficio stampa e con la proposta di farlo presiedere da un Cardinale.

L'Em.mo Card. Confalonieri: la Presidenza del Concilio dovrebbe avere la responsabilità delle notizie che vengono diffuse.

³ Cf. *adnexum*, pp. 638-639.

⁴ Cf. p. 634.

L'Ecc.mo Mons. Felici: conviene però che sia sempre un Cardinale che autorevolmente presieda il Comitato, anziché la Presidenza ad assumersi collegialmente la responsabilità.

L'Em.mo Card. Doepfner concorda con l'Ecc.mo Relatore e propone il nome dell'Em.mo Card. Koenig a presiedere il Comitato.

L'Em.mo Card. Suenens sta con le proposte dell'Ecc.mo Relatore.

Così gli altri Membri. Si concorda perciò per quanto proposto dall'Ecc.mo Relatore.

Si passa all'ultimo numero dell'ordine del giorno, relativo alla riforma del Regolamento.

Il Relatore, l'Ecc.mo Mons. Felici, propone che, data la complessità e la difficoltà della materia e delle numerose proposte di cambiamento, venga chiedere al Santo Padre che incarichi due o tre persone a prendere in esame tutte le proposte di cambiamento al Regolamento e a stabilire quali norme venga cambiare e quali aggiungere o sopprimere.

La proposta è accettata da tutti.

Infine l'Ecc.mo Segretario Generale lamenta che alcuni Padri o Periti del Concilio scrivano sul Concilio in termini non sempre opportuni e con giudizi poco responsabili su persone e argomenti; chiede perciò che ci sia qualcuno che autorevolmente richiami gli autori di tali scritti.

L'Em.mo Card. Cicognani acconsente, assicurando che sarà la Segreteria di Stato a provvedere in merito.

Esauriti gli argomenti all'ordine del giorno, l'Em.mo Card. Presidente dichiara tolta la seduta, augurando a tutti i Membri buon riposo e felice ritorno a settembre per la ripresa dei lavori conciliari.

Recitata la preghiera di rito, la seduta viene dichiarata sciolta.

4 luglio 1963, ore 20.

ADNEXUM

EM.MUS ACHILLES CARD. LIENART

ANIMADVERSIONES

DE PRAESENTIA EFFICACI ECCLESIAE IN MUNDO HODIERNO

Il est très important que le Concile exprime sa pensée sur ces questions qui intéressent au plus haut point nos contemporains: la dignité de l'homme, l'ordre familial, l'ordre social, le progrès culturel, la paix internatio-

nale..., et que l'Eglise invite les chrétiens à coopérer activement au bien commun du monde où ils vivent. J'approuve donc le Schéma dans son ensemble.

Il y a cependant un danger à éviter. Ces questions d'ordre temporel sont de la compétence directe de la société civile et des laïques. L'Eglise respectueuse de ce domaine ne prétend pas exercer sur lui son autorité, mais plutôt mettre à son service les principes de la morale naturelle dont elle est la gardienne et le dévouement de ses enfants.

Je crois donc nécessaire que, pour écarter tout soupçon de « cléricalisme », on définisse très nettement dans le prooemium:

1. *La nature des rapports de l'Eglise avec les sociétés civiles et les états*, comportant le respect mutuel de leurs domaines respectifs et faisant ressortir l'aide qu'ils sont appelés à se prêter.

2. *Le rôle des laïcs chrétiens*, qui étant membres des deux sociétés: spirituelle et temporelle, ont précisément pour tâche d'apporter à la société temporelle, les ressources de la pensée chrétienne et de leur dévouement au bien commun.

Si la Commission est de cet avis, je propose d'ajouter au Prooemium un paragraphe sur ce sujet.

J'ajoute deux remarques de détail:

— au Chap. 1, l'homme est défini: « persona intellectu et libera voluntate praedita » (p. 3). Il faudrait ajouter « et conscientia morali praedita ». Car la conscience morale n'est pas seulement faite d'intelligence et de volonté, mais d'un sentiment d'obligation et de responsabilité qui découle de la dépendance de l'homme envers Dieu.

— au Chap. 2, pp. 14 & 15: Il est bon d'énumérer les droits naturels de la personne, mais il faudrait noter qu'ils n'ont pas tous la même importance: le droit à la vie, par exemple, est plus absolu que le droit d'émigrer où l'on veut. Et comme l'exercice de ces droits doit toujours tenir compte du bien commun, ils ne sont pas également intangibles.

Le Social est aussi une réalité et la synthèse doit être faite entre les Droits de l'Homme et ceux de la Société.

EXC.MUS PERICLES FELICI

*Secretarius generalis Concilii*COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 153/63 LC

E Civitate Vaticana, die 12 luglio 1963

Eminenza Reverendissima,

Mi pregio inviarLe il testo dello schema della Costituzione dogmatica *De Ecclesia* — pars II —, rivisto e corretto dal latinista.

Sono a pregare l'Eminenza Vostra Reverendissima di volermi significare se approva le correzioni apportate al testo, che dovrà essere stampato ed inviato ai Padri Conciliari, secondo le deliberazioni della Commissione di Coordinamento.

Chino al bacio della sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
devotissimo

PERICLE FELICI, *Segr. Gen.*

A Sua Eminenza Reverendissima
il Signor Card. Alfredo OTTAVIANI
Segretario della Commissione
« De doctrina fidei et morum »

EM.MUS ALFREDUS CARD. OTTAVIANI

Praeses commissionis de doctrina fidei et morum

E Civitate Vaticana, die 17 luglio 1963

COMMISSIO
DE DOCTRINA FIDEI ET MORUM

Eccellenza Reverendissima,

Mi affretto a rimandare a cotesta Segreteria Generale il testo dello Schema della Costituzione Dogmatica « De Ecclesia » Pars II.

Approvo le correzioni del latinista, fatta eccezione per le cinque anno-

tate nell'accluso foglio, che sembrano non essere del tutto conformi al senso dello Schema.

Profitto, intanto, dell'occasione per confermarvi con sensi di sincera e distinta stima

dell'Eccellenza Vostra Reverendissima
devotissimo
A. Card. OTTAVIANI

A Sua Eccellenza Rev.ma Mons. Pericle FELICI
Arcivescovo titolare di Samosata
Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

ALLEGATO

Capo III, pag. 4, riga 32.¹ Invece della dizione « Ipsique valores religiosi », il latinista propone « Ipsaque bona religionis christianae »: si preferisce la dizione originale perché s'intende parlare degli stessi valori *naturali* della religione che la vita dei fedeli cristiani attesta e propaga.

La parola « *valores* » se è possibile, deve restare, come lo stesso latinista l'ha lasciata alla riga 6² della pagina successiva.

In ogni modo espungere dalla correzione l'aggettivo « *christianae* ».

Pag. 6, riga 24.³ La parola « *agnoscere* » non sembra esprimere quel che si vuol dire con « *inspicere* », infatti si vuol dire non solo che i fedeli debbono *riconoscere* Nostro Signore Gesù Cristo « *in praepositis suis* », ma anche che debbono *cercare di vederlo*.

Capo IV, pa. 1, riga 29.⁴ In luogo dell'espressione « *Album Sanctorum* » il latinista propone « *Sanctorumque virorum vita* »: sembrerebbe bene dire semplicemente « *Sanctorum* » con iniziale maiuscola, giusta l'uso ormai consacrato.

Se non piace l'uso dell'aggettivo sostantivato, dire « *Sanctorum hominum* » giacché anche le donne e non solo i « *viri* » sono sante.

Pag. 3, riga 23.⁵ Il latinista propone « *iuvante* » invece di « *dante* »: la correzione non adegua il testo, giacché ivi si vuol parlare della Grazia, in quanto « *praeveniente* » e « *adiuvante* ». Ora il termine « *iuvante* » esprime

¹ N. 25 a.

² N. 25 b.

³ N. 26.

⁴ N. 29.

⁵ N. 31.

solo il secondo concetto; se per ragioni di stile *dante* non può restare, usare un termine come « excitante », « concedente », e simili.

Pag. 5, riga 23.⁶ Come per la parola « Sanctorum » della pagina 1, sembrerebbe bene usare « Christianum » coll'iniziale maiuscola. In ogni modo non « virum christianum » ma « hominem christianum », perché le virtù religiose riguardano entrambi i sessi.

ANNOTATIO

Post disceptationem a commissione de Concilii laboribus coordinandis in tertia sessione peractam, competentes commissiones conciliares schemata emendaverunt, quae typis edita sunt atque *ex Rescripto* diei 19 iulii 1963 ad Patres missa sunt.

1. *Schema decreti de matrimonii sacramento*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 28; in *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. III, pars VIII, Typis Polyglottis Vaticanis 1976, pp. 1068 ss.

2. *Schema constitutionis dogmaticae de Ecclesia*. Pars II, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 32; in *Acta Synodalia...*, vol. II, pars I, Typis Polyglottis Vaticanis 1971, pp. 256 ss.

⁶ N. 35.

SESSIO QUARTA

(31 Augusti 1963)

A) DOCUMENTA

1

Exc.MUS PERICLES FELICI

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 160-173/63 LC

E Civitate Vaticana, die 20 agosto 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico dell'Em.mo Cardinale Presidente compio il dovere di invitare Vostra Eminenza Reverendissima alla riunione della Commissione di Coordinamento, che si terrà negli appartamenti dello stesso Em.mo Cardinale il giorno 31 agosto p.v. alle ore 17,30.

L'adunanza avrà un carattere di previa intesa, dovendosene tenere un'altra, in data da fissarsi, poco prima dell'inizio del secondo periodo del Concilio.

In questa prima adunanza saranno soprattutto trattate le questioni riguardanti gli argomenti da discutere nel prossimo periodo del Concilio; e le modalità degli interventi e delle votazioni conciliari.

Chino al bacio della Sacra Porpora, con i sensi della più profonda venerazione, ho l'onore di confermarvi

di Vostra Eminenza Reverendissima
dev.mo e obbl.mo

PERICLE FELICI, *sagr. gen.*

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri della Commissione
« De Concilii laboribus coordinandis »

2

EM.MUS IOANNES CARD. URBANI
Patriarcha Venetiarum

Roma, 29 agosto 1963

Eminenza Reverendissima,

Non potendo partecipare alla riunione di sabato 31 c.m. per improrogabili impegni pastorali, mi permetto di rispondere in iscritto ai quesiti posti all'ordine del giorno:

1. *Argomenti da trattare* nella seconda Sessione e loro ordine di precedenza:

I. De Divina Revelatione; II. De Ecclesia; III. De Regimine Episcoporum; IV. De apostolatu laicorum; V. De cura animarum.

Quest'ordine risponde alla logica e alle attese. Prevedo difficile l'esame di tutti e cinque; nel caso il « de cura animarum » potrebbe venir rimesso alla terza Sessione.

2. *Modalità degli interventi:*

A) Siano tutti e sempre in lingua latina, che è la lingua ufficiale del Concilio, a norma dell'art. 28 del Regolamento. Qualora un Padre non sappia o non voglia usare il latino, sia obbligato a presentare il suo intervento alla Segreteria Generale, che provvederà alla traduzione in latino.

B) Se degli interventi non si possono avere le traduzioni simultanee, occorre almeno dare a ciascun Padre, meglio se nella propria lingua materna, un riassunto ampio ed esatto di ciascun intervento. Un numero assai rilevante dei Padri ha dichiarato di non aver capito « il latino » pronunciato al microfono: o per non chiara pronuncia; o per non buona trasmissione, etc. Il servizio stampa, convenientemente potenziato, potrebbe attendere anche a ciò.

C) Sarebbe molto utile che ciascun Padre, prima della discussione di uno schema, avesse, oltre un'esatta conoscenza dello status quaestionis e delle principali motivazioni, anche sott'occhio tutte le osservazioni, già inviate per iscritto dai Padri.

A Sua Eminenza Rev.ma
il Sig. Card. AMLETO CICOGNANI
Segretario di Stato di S.S.

La relazione in merito, preparata dalla competente Commissione, dovrebbe illuminare i Padri circa lo schema e la sua estensione e ridurre gli interventi che fossero simili a quelli già inviati e stampati.

D) La discussione sul tema in generale non dovrebbe mai superare i tre giorni; al terzo giorno il Segretario legge i nomi di coloro che sono iscritti a parlare, chiede se altri desiderano farlo, invita gli uni e gli altri a riunirsi extra aulam e a concordarsi così che il loro pensiero sia esposto dai Padri da essi deputati: due o tre al massimo.

E) La discussione sullo schema in particolare si potrebbe ridurre così: illustrare in assemblea soltanto gli emendamenti che tendono a sostituire con un nuovo testo tutto un numero del testo precedente, rimettendo tramite la Segreteria alla specifica Commissione gli emendamenti verbali.

Ciò che importa è che *tutti* gli emendamenti siano presentati all'assemblea e non soltanto quelli che la Commissione accetta.

3. *Votazioni conciliari*

Parrebbe opportuno distinguere le votazioni sullo schema in generale e quelle circa gli emendamenti. Per le prime distinguerei ancora: la maggioranza dei due terzi dovrebbe limitarsi all'approvazione generica dello schema; mentre per il rigetto e la riforma dovrebbe bastare la metà più uno.

Anche per gli emendamenti ammetterei sempre il placet iuxta modum con la condizione che si presenti il nuovo testo in sostituzione.

4. Mi permetto inoltre di far presente la necessità di stabilire i rapporti di competenza della Presidenza Generale con la Commissione di Coordinamento e di questa con le Commissioni Conciliari in relazione alla prossima Sessione del Concilio.

Chiedo scusa per la mia assenza e prego V.E. a presentare agli Em.mi ed Ecc.mi Confratelli il mio devoto ossequio.

Chino al bacio della Sacra Porpora mi professo

dell'E.V. Rev.ma
dev.mo Servitor vero
GIOVANNI Card. URBANI
Patriarca di Venezia

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Alle ore 17,30 del giorno 31 agosto 1963 nell'appartamento dell'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Segretario di Stato e Presidente della Commissione di coordinamento, ha inizio la seduta indetta per tale giorno con lettera della Segreteria Generale del Concilio in data 20 agosto, che dice « l'adunanza avrà un carattere di previa intesa, dovendosene tenere un'altra, in data da fissarsi, poco prima dell'inizio del secondo periodo del Concilio. In questa prima adunanza saranno soprattutto trattate le questioni riguardanti gli argomenti da discutere nel prossimo periodo del Concilio e le modalità degli interventi e delle votazioni conciliari ».

Sono presenti l'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Presidente della Commissione; l'Em.mo Card. Giacomo Lercaro, Arcivescovo di Bologna; l'Em.mo Card. Giulio Doepfner, Arcivescovo di Monaco e Frisinga; l'Em.mo Card. Carlo Confalonieri, Segretario della S. C. Concistoriale; l'Em.mo Card. Francesco Roberti, Segretario del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica. (Gli Em.mi Cardinali Lercaro e Roberti sono stati nominati Membri della Commissione di coordinamento dal S. Padre Paolo VI, insieme al Card. Agagianian).

Presenti altresì l'Ecc.mo Mons. Pericle Felici, Segretario Generale del Concilio, e l'Ecc.mo Mons. Casimiro Morcillo, Sottosegretario.

Funge da attuario Mons. Fausto Vallainc.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Presidente saluta gli intervenuti; passa quindi ad esaminare gli Ordinamenti del Concilio, osservando che una certa confusione, riscontrata nella prima fase conciliare, è stata causata anche dagli stessi Ordinamenti. Ad esempio il Segretario extra ordinem ha costituito un doppione in concorrenza con la Presidenza; si pensa quindi di sopprimerlo, facendo passare i Membri, che lo componevano, o alla Presidenza o alla Commissione di coordinamento.

Il Santo Padre ha in animo di fare un discorso (la notizia non è ancora ufficiale) in occasione di una udienza alla Curia Romana ed agli organismi del Concilio, forse in data 22 settembre p.v., in preparazione della seconda fase conciliare.

L'Em.mo Card. Lercaro: il discorso andrebbe bene in un periodo non tanto vicino al 29 settembre. Papa Giovanni fece un discorso l'11 settembre 1962, per quanto quello programmatico lo tenne il giorno della apertura del Concilio, quindi un po' tardi per dare e far conoscere gli indirizzi del Concilio.

L'Em.mo Card. Presidente: il Consiglio di Presidenza sarà composto di 12 Membri: l'Arcivescovo di Toledo ha rassegnato le dimissioni per motivi di

salute; ai nove vanno aggiunti l'Em.mo Card. Siri, l'Em.mo Card. Wyszyński, l'Em.mo Card. Meyer.

Secondo le direttive del S. Padre, spetta al Consiglio di Presidenza far osservare l'*Ordo Concilii*. Mentre un nuovo organismo, composto da tre o quattro Cardinali (scelti dalla Commissione di coordinamento o dalla Presidenza), dovrà dirigere il dibattito.

I Cardinali potrebbero limitarsi negli interventi in Aula, soprattutto se di Curia; e quelli della Presidenza converrebbe che non prendessero la parola.

Come nomi probabili del nuovo organismo, penso che possono essere quelli dei Cardinali Suenens, Doepfner, Lercaro, Liénart, Agagianian, Ruffini, Roberti. Questi dovrebbero essere chiamati delegati dal Consiglio di Presidenza o dalla Commissione di coordinamento.

La Commissione di coordinamento continua il suo lavoro di contatto con le singole commissioni per il coordinamento degli schemi.

L'Em.mo Card. Confalonieri: non vedo quali possano essere i rapporti tra i delegati ed il consiglio di Presidenza. Opportuno sarebbe che i delegati avessero anche il compito di presiedere.

Mons. Morcillo: fare del consiglio di Presidenza un organo consultivo, che dia risposte alle questioni eventualmente formulate dai delegati.

Card. Confalonieri: il consiglio di Presidenza cessi dalle sue funzioni e diventi una consulta.

Card. Presidente: non è conveniente far cessare la Presidenza; si tratta di Cardinali; resta come Presidenza, pur facendo dirigere i lavori ai quattro delegati.

Card. Lercaro: i quattro sono i portavoce del S. Padre.

Card. Roberti: dovrebbero essere scelti dalla Presidenza e funzionare come delegati della Presidenza: non ci sarebbe offesa per i Cardinali che la compongono.

Card. Lercaro: meglio scegliere i quattro dalla Presidenza, come suggerisce l'Em.mo Card. Roberti.

Card. Confalonieri: alcuni della Presidenza sono « invalidi » e non sarebbe facile scegliere tra gli attuali Membri.

Card. Doepfner: togliere la Presidenza.

Card. Confalonieri approva.

Mons. Felici ricorda le esperienze del primo periodo del Concilio; quindi propone che i quattro non siano alle dipendenze o dei delegati della Presidenza; rappresentino il Papa e dirigano i lavori del Concilio come delegati del Papa, che li nomina; si potrebbero perciò chiamare delegati del Papa a

moderare o dirigere le assemblee conciliari: siano dei « Moderatores ». Resta però da risolvere la questione della Presidenza: lasciarla per rispetto ai Cardinali già Membri, ma come?

Card. Confalonieri: ad honorem e conservando il posto come era nel primo periodo, anzi sopraelevandolo dietro a quello dei moderatori!

Card. Presidente: i Membri della Presidenza conserveranno in Concilio il posto di prima e come competenza avranno quella di decidere le questioni che sorgeranno circa l'interpretazione e l'uso del Regolamento.

Mons. Felici: la presidenza effettiva dovrebbe spettare ai quattro delegati. I « munera », che l'« Ordo Concilii » attribuisce ai Membri dell'attuale Presidenza, spetterebbero ora ai quattro delegati del S. Padre.

Card. Lercaro: la Presidenza continua il suo lavoro normale: dare e togliere la parola; interpretare il Regolamento. Ai quattro delegati dovrebbe spettare la direzione dei dibattiti conciliari.

Card. Presidente: certamente, ai quattro compete, secondo il desiderio del S. Padre, la direzione delle assemblee conciliari.

I Cardinali Confalonieri e Roberti indicano graficamente le sistemazioni in aula della Presidenza e dei quattro delegati.

Mons. Felici: i quattro siano chiamati delegati, ed esercitino l'ufficio di « Moderatores concilii »: tale qualifica può anche essere presa a designazione di essi, vale a dire « Delegati seu Moderatores ». Si dovrebbe però ben chiarire il rapporto tra tali delegati e la Presidenza; tra i delegati e la Commissione di Coordinamento.

Card. Presidente: alla Commissione di Coordinamento resta la competenza che ha esercitato durante questo periodo di intervallo; alla Presidenza come è stato detto. I quattro delegati restano Membri della Commissione di Coordinamento e potrebbero essere i Cardinali Agagianian, Lercaro, Doepfner e Suenens.

Mons. Morcillo: i quattro delegati possono intervenire nelle discussioni?

Card. Presidente: possono, come gli altri, ma è bene che si limitino a farlo; come è bene che si limitino i Cardinali, affinché i vescovi abbiano maggior possibilità di intervenire.

Card. Lercaro chiede ancora spiegazione sui rapporti tra la Presidenza ed i quattro delegati.

Mons. Felici: da quanto detto si potrebbe riassumere designando il consiglio di Presidenza come « tutor legis » ed i quattro delegati o moderatori come « exsecutores legis ».

Sono le ore 18 e 45: la discussione viene considerata chiusa sull'argomento in esame ed il Card. Presidente passa al seguente argomento dell'or-

dine del giorno: la questione dell'ufficio stampa del Concilio. Lo stesso Card. Presidente propone che ci sia un comitato della stampa, che abbia un Presidente, Membri ed un Segretario. Come Presidente propone Mons. O'Connor e come Membri i rappresentanti dei vari episcopati. A Segretario è designato Mons. Vallainc.

Viene approvata la proposta.

Card. Presidente propone di nominare, come « *auditores tantum* », alcuni laici, particolarmente qualificati nel campo cattolico internazionale.

Mons. Felici: il S. Padre ha già pensato ad alcune persone ed ha un elenco di 10 nominativi.

Card. Doepfner: sarebbe bene chiamare alcuni laici a far parte del gruppo dei periti.

Mons. Felici: i periti sono già troppo numerosi e le richieste di nomine continuano a giungere, anche perché per alcuni è un buon pretesto per stare a Roma. Sembra perciò opportuno non procedere ad ulteriori nomine, salvo casi di particolare importanza.

Card. Roberti chiede se i periti privati dei Vescovi possono entrare in aula su richiesta dei Vescovi.

Mons. Felici: non potrebbero; la Segreteria Generale permetterà di assistere qualche volta a coloro che lo richiederanno. Il S. Padre ha infatti concesso al Segretario Generale un potere discrezionale di ammettere di tanto in tanto delle persone alle Congregazioni Generali.

Viene proposto e unanimemente concordato di ritoccare lievemente il Regolamento e se ne dà l'incarico al Card. Roberti.

Card. Confalonieri propone che in « *actu concilii* » i Vescovi abbiano la mozzetta e la mantelletta, perché sono legislatori come quando sono in diocesi.

La proposta viene accolta.

Card. Presidente passa alla questione dei temi da trattare in Concilio, dicendo che secondo l'elenco stabilito dalla Commissione di Coordinamento il primo schema da esaminare sarebbe quello « *De divina Revelatione* ». Questo schema sembra più chiaro e più concreto del precedente, ma più deficiente.

Card. Doepfner: sarebbe meglio tralasciare di trattare questo schema nel prossimo periodo del Concilio: non è maturo. Si potrebbe incominciare con lo schema « *De Ecclesia* ».

Card. Lercaro: il « *De Ecclesia* » è il tema centrale del Vaticano II ed è fondamentale anche per molti altri schemi, per es. sui Vescovi, sui Religiosi

ecc. Se si incomincia con il « De Ecclesia » e si viene meno a condurlo a termine, il Concilio può considerarsi fallito. Quindi è bene che con impegno si tratti subito lo schema « De Ecclesia ».

Concorda il Card. Confalonieri. Ed il Card. Roberti suggerisce di dare un'armonia logica a tutta la discussione sulla schema « De Ecclesia ».

Mons. Felici fa presente che c'è molta aspettativa per lo schema « De divina Revelatione » e non si deve dare l'impressione che abbia vinto una corrente di pensiero su altre in fatto di dottrina sulla Tradizione e, peggio, che il Concilio non sappia trovare un accordo.

Quindi, come minimo, bisognerebbe far preparare dalla Commissione teologica una sintesi di tutte le osservazioni pervenute e distribuirla ai Padri conciliari, perché vedano e sappiano le difficoltà inerenti allo schema e le varie soluzioni prospettate.

Dopo la discussione si concorda che l'ordine di discussione degli schemi nel secondo periodo del Concilio sarà il seguente:

1. De Ecclesia.
2. De Beata Maria Virgine, matre Ecclesiae.
3. De Episcopis.
4. De Laicis.
5. De Oecumenismo.

Mons. Felici propone che il giorno 29 settembre abbia come ordine cronologico il seguente: Messa dello Spirito Santo; Professione di fede da parte dei Padri che intervengono per la prima volta; Discorso del S. Padre.

Non vengono sollevate difficoltà.

Viene stabilito che la vacanza settimanale sia il sabato invece del giovedì.

Per la frequenza al bar si decide che l'apertura sia alle ore 11 e vi si distribuiscano soltanto caffè e bibite, esclusi gli alcoolici.

Stabilito il divieto di fumare nel bar.

La seduta, fatta la preghiera di rito, viene tolta alle ore 20.

31 agosto 1963.

PROPOSTE DELLA COMMISSIONE DI COORDINAMENTO
FORMULATE NELLA RIUNIONE DEL 31 AGOSTO 1963 *

1. Si propone che il Consiglio di Presidenza rimanga quale « Tutor Ordinis Concilii », con il compito di far osservare il Regolamento del Concilio e, a seconda delle necessità, di darne la giusta interpretazione.

Al Consiglio presiede il Cardinale Decano, il quale inoltre recita le preghiere all'inizio e alla fine dei lavori quotidiani.

Vicino al Consiglio di Presidenza, si propone la nomina di 4 « Moderatores seu Delegati Concilii » (i Cardinali: Agagianian, Lercaro, Doepfner, Suenens), il cui compito è di dirigere, con mandato esecutivo, le Assemblée Conciliari.

Alla Commissione di Coordinamento spetta la funzione, assegnatale sin dalla sua costituzione, di seguire e coordinare il lavoro delle varie Commissioni, dando loro assistenza dottrinale e vigilando perché siano attuate le disposizioni impartite per la revisione dei singoli schemi.

2. Si propone che i primi schemi da discutere fin dal prossimo periodo siano stabiliti con questo ordine: a) *De Ecclesia*; b) *De Beata M. Virgine*; c) *De Episcopis et Dioecesium regimine*; d) *De Apostolatu fidelium*; e) *De Oecumenismo*.

Per quanto riguarda lo schema *De Divina Revelatione*, tenendo conto delle osservazioni abbastanza gravi finora presentate, si ritiene che esso non possa essere presentato com'è attualmente alla discussione conciliare. Forse è meglio che le Commissioni competenti lo rivedano in base alle osservazioni fatte e lo propongano al Concilio non appena pronto.

3. Si propone che il Segretariato extra Ordinem cessi dalle sue funzioni, essendo stati i suoi Membri assorbiti dagli altri organismi.

4. Si propone che tutti i Vescovi indossino, durante le Congregazioni Generali, oltre la mantelletta anche la mozzetta, al pari dei Cardinali e dei Patriarchi, essendo essi in « actu Concilii » legislatori, maestri e giudici nella Chiesa. (Si fa notare che già gli Abati, inferiori ai Vescovi, portavano in alcune funzioni papali questo vestito).

5. Si ritiene, sommessamente, che sembrerebbe non opportuno per il 29 p.v. un corteo solenne uguale a quello della inaugurazione, dato che è sempre lo stesso Concilio che continua. Le cerimonie potrebbero, invece, essere così semplificate:

a) un corteo di Cardinali e di soli rappresentanti degli altri Padri Con-

* Udienda del 1° settembre 1963. Approvato dal Santo Padre. A. G. Card. CICOGNANI.

ciliari, il quale entri nella Basilica attraversandone l'atrio, senza uscire sulla Piazza San Pietro;

b) la S. Messa *De Spiritu Sancto* celebrata dal Cardinale Decano con assistenza del Santo Padre;

c) professione di fede dei nuovi Padri Conciliari (Prefetti Apostolici, Superiori di Congregazioni Religiose, Vescovi nominati negli ultimi nove mesi);

d) canto del *Veni Creator*;

e) discorso del Santo Padre.

6. Si prevedono cinque giorni per settimana di Congregazioni Generali. La vacanza settimanale, invece che al giovedì, viene fissata al sabato per dar modo ai Vescovi delle Diocesi viciniori di tornare ogni settimana alle loro sedi.

EXC.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 205/63 LC

E Civitate Vaticana, die 16 settembre 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico dell'Eminentissimo Cardinal Presidente della Commissione di coordinamento compio il dovere di comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima che nella seduta del 31 agosto u.s. la stessa Commissione ha proposto il seguente ordine di presentazione e discussione degli schemi nel prossimo periodo del Concilio:

1. Schema Constitutionis dogmaticae De Ecclesia.
2. Schema Constitutionis dogmaticae De Beata Maria Virgine, matre Ecclesiae.
3. Schema decreti De Episcopis et dioecesium regimine.
4. Schema decreti De Apostolatu laicorum.
5. Schema decreti De Oecumenismo.

La proposta ha avuto l'augusta approvazione del S. Padre.
Chino al bacio della sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione,
mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo e obbl.mo
PERICLE FELICI, *segr. gen.*

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Card. Eugenio TISSERANT
Presidente del Consiglio di Presidenza
del Concilio Ecumenico Vaticano II

EXC.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 206/63 LC

E Civitate Vaticana, die 16 settembre 1963

Per venerato incarico dell'Eminentissimo Cardinal Presidente della Commissione di coordinamento dei lavori del Concilio compio il dovere di comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima che nella seduta del 31 agosto u.s. la stessa Commissione ha proposto di iniziare l'esame degli schemi conciliari con lo schema della Costituzione dogmatica « De Ecclesia ».

La proposta ha avuto l'augusta approvazione del S. Padre.

Sono quindi a pregare l'Eminenza Vostra di designare il Relatore che nella prima Congregazione Generale del 30 settembre p.v. illustrerà lo schema e comunicherà le proposte di modifica al testo già avanzate per iscritto dai Padri conciliari.

La Commissione di coordinamento ha ravvisato l'opportunità che ai Padri conciliari sia distribuito il testo stampato sia della relazione come delle proposte di modifica allo schema.

Chino al bacio della sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione
mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo e obbl.mo
PERICLE FELICI, *segr. gen.*

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Card. Alfredo OTTAVIANI
Presidente della Commissione
« De doctrina fidei et morum »

SESSIO QUINTA
(25 Septembris 1963)

A) DOCUMENTA

1

EM.MUS GREGORIUS PETRUS CARD. AGAGIANIAN
Praeses commissionis de missionibus

COMMISSIO DE MISSIONIBUS

Prot. N. 111/63

E Civitate Vaticana, die 12 luglio 1963

Em.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

In seguito all'esame dello Schema « De Missionibus » da parte degli Em.mi Signori Cardinali Componenti la Commissione Coordinatrice del Concilio Ecumenico Vaticano II, ho affidato allo studio di alcuni Periti Conciliari le osservazioni fatte e sono lieto di inviare con sollecitudine all'Eminenza Vostra Reverendissima le Risposte alle osservazioni, di cui sopra, con allegato un nuovo esemplare del medesimo Schema in cui sono state introdotte alcune correzioni. Copia del testo delle Risposte ho creduto opportuno di trasmettere anche agli Em.mi Signori Cardinali della suddetta Commissione Coordinatrice.

Pertanto mi valgo dell'occasione per bacciarLe umilissimamente le mani e, con sensi di profonda venerazione, professarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
um.mo dev.mo Servitor vero
G. P. Card. AGAGIANIAN, *Pres.*

A Sua Eminenza Rev.ma
Signor Card. Amleto CICOGNANI
Segretario di Stato di Sua Santità

ADNEXUM

COMMISSIO DE MISSIONIBUS

RISPOSTE

ALLE OSSERVAZIONI FATTE DAGLI EM.MI CARDINALI
DELLA COMMISSIONE COORDINATRICE

1. Nel Proemio e nei due primi capitoli della Prima Parte manca la definizione della parola « Missioni » (Card. Liénart e Döpfner).

RISPOSTA: Sia nella fase antepreparatoria e preparatoria ed anche nelle sedute della Commissione Conciliare essa è stata sempre sollevata e fortemente dibattuta. Tuttavia non fu mai possibile addivenire ad un soddisfacente avvicinamento tra le varie opinioni difese dai teologi, dai giuristi e neanche si poté raggiungere una definizione accettata dalle varie correnti dei missionologi.

Per tal motivo essendo la questione così dibattuta si credette opportuno di lasciare aperta la porta ad ulteriori studi, evitando di conseguenza di far prendere dal Concilio una determinata posizione.

2. Forse è opportuno di non insistere sul cambiamento di nome della S.C. « de Propaganda Fide » in quella di S.C. de Missionibus (Card. Confalonieri).

RISPOSTA: Placet, secondo l'esposto del « Votum ». Si aggiunge ancora che molti dei paesi interessati non desiderano sentire più parlare di « missioni ».

3. Nel Proemio sarebbe meglio citare « ad notitiam » le cinque encicliche missionarie (Card. Cicognani).

RISPOSTA: La proposta è stata eseguita come nel testo allegato.

4. Porre in evidenza il dovere dell'evangelizzazione del mondo e la sua priorità (Card. Suenens).

RISPOSTA: Nel Capitolo I della Parte Prima il dovere in parola ci sembra che sia sufficientemente illustrato nella maniera ritenuta più conforme ad alcune dichiarazioni pronunziate nella prima sessione del Concilio.

5. Nel Capitolo II, Art. I « De apostolatu cleri missionalis » è opportuno espungere il decreto relativo la restaurazione del Diaconato indipendente perché già si trova nel Decreto « De Ecclesia » (Card. Urbani).

RISPOSTA: Già eseguito.

6. A. Nella Prima Parte, il Capitolo III « De Regimine » dovrebbe essere alleggerito di tutti i suoi elementi giuridici, i quali potrebbero essere considerati nella riforma del Codice (Card. Liénart e Döpfner).

RISPOSTA: Il Capitolo III « De Regimine » fu preparato con lo scopo di ser-

vire per lo studio della Commissione incaricata della riforma del Codice. Perciò si ritiene opportuno che venga espunto oppure posto in appendice « ad notitiam ».

6. B. Nel Capitolo « De Regimine » i rapporti tra gli Ordinari e gl'Istituti religiosi dovrebbero essere regolati dal diritto generale della Chiesa per salvaguardare meglio l'autorità degli Ordinari specialmente nei luoghi dove è costituita la Gerarchia episcopale (Card. Liénart).

RISPOSTA: Provisum nella risposta precedente. Si noti, però, che le situazioni particolari delle missioni esigono un regime regolato da prescrizioni diverse da quelle del diritto generale della Chiesa.

7. Lo Schema dovrebbe essere rielaborato in senso più pastorale ponendosi davanti alle realtà missionarie di oggi per tracciare gli orientamenti dell'azione missionaria in funzione delle realtà suddette (Card. Liénart e Döpfner).

RISPOSTA: Le realtà missionarie di oggi, come nel passato, sono molto diverse da paese a paese e, ai nostri tempi, particolarmente mutevoli e quindi è quasi impossibile farne un'esposizione universalmente valida.

Di conseguenza gli orientamenti dell'azione missionaria in Sede Conciliare potrebbero essere impartiti solo in quella forma generale e fondamentale già illustrata nella Sacra Scrittura e nei numerosi documenti della Santa Sede. Tali norme nello Schema sono brevemente ricordate.

Per affrontare, invece, le molteplici realtà e situazioni particolari è necessario l'intervento cauto, continuo e tempestivo dei dicasteri della Santa Sede.

8. Nello Schema manca una chiara esposizione circa l'aggiornamento dell'opera missionaria nella quale siano illustrate le cause per cui l'apostolato missionario non ha raccolto i frutti desiderati (Card. Döpfner).

RISPOSTA: Si nega che l'apostolato missionario, specialmente in questi ultimi decenni, non abbia raccolto i frutti desiderati, come è dimostrato dalla presenza di molti Padri conciliari originari dei territori di missione.

La storia della Chiesa inoltre documenta che nel passato in condizioni analoghe alle odierne il successo è stato forse inferiore.

Per tal motivo l'esposizione, di cui sopra, contenuta nel Proemio ai Decreti della Commissione preparatoria, fu eliminata.

9. Si desidera uno svolgimento più profondo della teologia missionaria (Card. Döpfner).

RISPOSTA: Poiché dalle discussioni è emerso che non esiste ancora alcun accordo tra le varie tendenze dei missionologi circa la natura e l'ambito della teologia missionaria, non sembrò opportuno di proporre la trattazione in Concilio.

10. Si desidera una visione strategica della situazione attuale delle missioni, delle mete da raggiungere e della maniera di distribuire i mezzi (Card. Döpfner).

RISPOSTA: In parte « iam provisum » nelle risposte precedenti. Per il resto

si fa notare che un'esposizione circa la strategia missionaria in Concilio sarebbe dannosa per l'avvenire di molti territori di missioni.

Circa la distribuzione dei mezzi e del personale non sempre è possibile soddisfare buoni e santi desideri per ostacoli non dipendenti dalla Santa Sede. (Per esempio difficoltà di ottenere dai governi il visto sui passaporti).

Sul delicato problema è da augurarsi che nel Concilio non si manchi della necessaria prudenza.

11. Si dia un'idea chiara del Metodo missionario (Card. Döpfner), cioè:

a) del regime (S.C. « de Propaganda Fide »; Conferenze Episcopali; Nunzi e Delegati Apostolici; ripartizione dei territori; le Opere Pontificie).

RISPOSTA: Circa il metodo missionario valgono le risposte già date e specialmente la precedente.

Le questioni proposte « de regime » sono di assoluta competenza del Santo Padre.

b) dei soggetti dell'opera missionaria, della loro formazione e collaborazione.

RISPOSTA: In vari punti dello Schema e specialmente nella Parte Seconda furono ricordate le norme fondamentali, che del resto sono ampiamente esposte nelle encicliche missionarie.

c) dei fini liturgici e pastorali e dell'adattamento liturgico.

RISPOSTA: La Commissione delle Missioni ha contribuito all'elaborazione dello Schema « De Sacra Liturgia » che considera le esigenze delle missioni.

d) del modo di avvicinare i non cristiani e della cura dei neofiti.

RISPOSTA: Le norme al riguardo sono già stabilite e continuamente aggiornate dai Concili, Sinodi e Conferenze episcopali. Poiché riflettono situazioni molto diverse, non si credette opportuno di farne un'esposizione per il Concilio, che in genere considera problemi di carattere universale.

12. Non si ometta di parlare delle seguenti questioni (Card. Döpfner):

a) accomodamento.

RISPOSTA: La questione dell'adattamento non è più in discussione, specialmente dopo le encicliche missionarie.

b) relazioni tra i missionari esteri e autoctoni.

RISPOSTA: Le norme in materia sono ricordate specialmente nel Capitolo « De Regimine » e saranno oggetto di studio da parte della Commissione per la riforma del Codice.

c) questione ecumenica nelle missioni (come siano nocivi i dissidi tra le diverse comunità cristiane e come si possano evitare).

RISPOSTA: Dell'ecumenismo si occupa il competente Segretariato Conciliare.

d) problema circa la necessità di evitare conversioni puramente esterne ed opportunistiche.

RISPOSTA: In materia i principi teologici sono così chiari da renderne inutile un'esposizione per il Concilio.

e) questione circa la necessità di evitare ogni dipendenza dagli Stati ed ogni appoggio al Colonialismo ed Imperialismo.

RISPOSTA: La ragione per cui i Papi fondarono la S.C. « de Propaganda Fide » fu proprio quella di rendere l'opera missionaria indipendente dagli Stati civili e dai colonialismi ed imperialismi di qualsiasi genere. Riparlarne in sede Conciliare potrebbe risuscitare la memoria, non ancora svanita, di imprudenze commesse nel passato da alcuni missionari.

13. Forse nella Seconda Parte è opportuno di mitigare la parola « obligatio » parlando della collaborazione dei laici all'opera missionaria (Card. Cicognani).

RISPOSTA: Nel testo accluso è stata introdotta la correzione suggerita.

14. Lo Schema in genere difetta di un'idea centrale e di un preciso coordinamento fra le varie parti (Card. Döpfner).

RISPOSTA: Coloro che nelle varie fasi contribuirono alla elaborazione dello Schema delle missioni si lasciarono guidare dai seguenti principi:

1. Lo Schema non doveva essere un piccolo trattato di missionologia.
2. La scelta delle questioni doveva essere limitata alle proposte dei Vescovi.
3. Si dovevano evitare quegli argomenti, la cui trattazione avrebbe potuto arrecare danno alle missioni.

Si aggiunge infine, che siccome nel giovane campo missionologico molteplici ancora sono le questioni disputate, nello Schema furono ammesse solo le conclusioni, intorno alle quali fu possibile raggiungere il consenso necessario.

Inoltre si fa notare che il piano primitivo è stato ampiamente decurtato per l'attribuzione di cinque Capitoli, già elaborati, ad altre Commissioni.

Del resto, l'idea centrale di tutto lo Schema, che non è una trattazione scientifica, è quella di contribuire al bene maggiore delle missioni.

2

Schema Decreti
DE MISSIONIBUS

PROOEMIUM

Sacrosancta Vaticana Synodus, proprii muneris vitam Ecclesiae ubique promovendi plene conscia, suum ducit de Missionibus agere, quae praesertim ultimis hisce annis haud parum profecerunt, uti clare apparet ex constituta Episcopali Hierarchia fere in omnibus Missionum territoriis. Ut enim novellae Ecclesiae, in dies crescentes, proprio clero propriisque opibus et instrumentis alantur, Seminaria pro clero saeculari et regulari, necnon scholae superiores et, ubi fieri potest, universitates eriguntur, atque in dies fidelibus maiores in ipso apostolatu Ecclesiae partes tribuuntur.

At non pauca novellis Ecclesiis missionalibus hodie obstaculo sunt: numerus sacerdotum, tum exterorum tum autochthonorum, omnino insufficiens est ad evangelizationem sustinendam et promovendam, dum opinionationes atheismi et materialismi audacior semper vi diffunduntur ac divulgantur et insuper scissiones inter christianos pravo exemplo infideles offendunt. Subsidia ipsa, quibus activitas missionaria adjuvatur, praesertim si comparentur cum necessitatibus materialibus nonnullorum populorum et cum opibus, quibus partes adversae utuntur, imparia prorsus videntur.

Plura vero incremento novellarum Ecclesiarum favent, scilicet celeritas itinerum, quae commercia inter dissitas gentes faciliora efficiunt; vis atque efficacia instrumentorum communicationis socialis, quae, recte adhibita, magnum influxum in bonum animarum exercere possunt: voluntas denique populorum qui, libertate politica nuper adepti, propriam culturam evolvere satagunt.

Quapropter, hoc Sacrosanctum Concilium quibusdam principiis generalibus circa originem et finem missionis praemissis, et iam fuse expositis in Encyclicis Litteris Summorum Pontificum, videlicet Benedicti XV « *Maximum illud* » (1919);¹ Pii XI « *Rerum Ecclesiae* » (1926);² Pii XII « *Evangelii Praecones* » (1951)³ et « *Fidei donum* » (1957);⁴ Ioannis XXIII « *Princeps Pastorum* » (1959)⁵ declarare et decernere exoptat quae tum sacrum ministerium in missionibus tum cooperationem pro missionibus fovere possint.

Pars Prima

DE IPSIS SACRIS MISSIONIBUS

Caput I

DE PRINCIPIIS GENERALIBUS MISSIONUM

1. (*De origine missionis*). Deus in sua caritate infinita hominem salvare eumque post originale peccatum redimere cupiens misit in mundum Filium suum Iesum Christum, plenum gratiae et veritatis,⁶ ut de eius plenitudine omnes accipere possent.⁷ Christus autem, ut opus redemptionis a se patratum perenne redderet, illudque ad omnes homines extenderet, Ecclesiam in Apostolis instituit, quibus, promisso Spiritu Sancto, qui eos doceret omnem veritatem,⁸ post suam resurrectionem dedit mandatum Evangelium salutis in toto orbe praedicandi: « Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur ».⁹

2. (*De fundamentis missionis*). Fidelitate igitur erga hoc divinum mandatum necnon caritate erga suum Fundatorem hominesque ab Eo redemptos, Ecclesia tenetur Evangelium ad omnes gentes « a Ierusalem usque ad fines terrae »¹⁰ praedicare, ut omnes ad fidem sine qua « impossibile est placere Deo »¹¹ perveniant, et per fidem vitam, quam Christus in terram attulit, habeant et abundantius habeant.¹² Quod quidem Apostolus Paulus aptissime hisce verbis extulit: « Vae mihi si non evangelizavero ».¹³

Praedicando autem Evangelium ad omnes gentes, Ecclesia non solum mandato Christi obsequitur, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire,¹⁴ neque tantum caritati erga Ipsum satisfacit, sed etiam perficit ac manifestat suam catholicitatem. Est autem evangelizatio medium quo gentes ad Ecclesiam vocantur et in Ecclesiam generantur, cum Paulus dicat: « Nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui »¹⁵ est medium per quod ipsa Ecclesia, ut mysticum Corpus Christi, crescit sibi aggregando nova membra.¹⁶

3. (*De fine missionis*). Praedicatio ergo Evangelii in toto mundo ad salutem omnium gentium et exinde constitutio ecclesiarum localium ita cohaerent cum natura ecclesiae, ut ipsa sine supradicto officio concipi omnino nequeat. Non enim ad aliud nata est Ecclesia, nisi ut, regno Christi ubique terrarum dilatando et universos homines salutaris redemptionis participes efficiendo, « plenitudinem Christi »¹⁷ perficiat.

Etsi ergo omnibus compertum sit, gratiam Dei homines a Christo redemptos, etiamsi Evangelium non audierint, dummodo bonae sint voluntatis, ad fidem et salutem ducere posse, via tamen ordinaria fidei et salutis, quae voluntati Dei respondet, manet praedicatio Ecclesiae, iuxta illud Apostoli: « Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi ».¹⁸

4. (*De proprietatibus missionis*). Ex dictis patet Ecclesiam sua activitate missionaria nec finem politicum intendere, nec culturalem aut oeconomicum, sed stricte religiosum et supernaturalem. Eius est praedicare Evangelium, quod est « vir-

tus Dei in salutem omni credenti », ¹⁹ ad homines omnium temporum et locorum, absque ulla distinctione stirpis, culturae et conditionis socialis. In ea enim « non est iudaeus neque graecus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina, sed omnes unum sunt in Christo ». ²⁰ Instrumenta proinde, quae in hoc opere patrando adhibet, ea sunt quae Christus illi dedit, scilicet gratia et veritas. Regnum ergo, quod ipsa aedificare intendit, est Regnum Christi, quod est regnum veritatis et vitae, regnum sanctitatis et gratiae, regnum iustitiae, amoris et pacis. ²¹

Per hanc praedicationem Evangelii Ecclesia partem suam afferre intendit ad solutionem problematum generis humani, ipso problemate sociali non excluso, quod tam graviter homines nostri temporis angit. Nam praedicans Regnum Dei, quod a Christo comparatur fermento, totam massam penetranti, ²² et legem caritatis inter homines diffundens, illas animarum dispositiones gignit, quae progressum socialem vere foveant et in iustitia evolvunt. Quoad humanas culturas autem Ecclesia declarat se non esse alligatam alicui peculiari culturae, quam in toto mundo instaurare intenderet. Omnia bona et vera quae in quacumque cultura inveniuntur, ipsa recipit et spiritu Evangelii vivificat, nihil aliud desiderans quam omnia in Christo instaurare, ut sit Ipse in omnibus primatum habens. ²³

5. (*De subiecto mandati missionarii*). Hoc mandatum Evangelium nuntiandi tenet in primis Romanum Pontificem, cui Christus suum gregem pascendum commisit ²⁴ et, cum ipso, totum etiam Collegium Episcoporum: siquidem non uni Petro, sed omnibus Apostolis, quorum in locum Episcopi succedunt, praecepit Christus evangelizare omnes gentes. ²⁵ Deessent igitur Episcopi suo muneri si non pro viribus in evangelizationem infidelium adlaborarent. Hoc denique officium tenet omnes qui mandatum evangelizationis a Sacra Hierarchia receperunt. Ceteri vero, sive clerici, sive laici, ut membra corporis Christi, et ipsi tenentur suam operam conferre in idem opus evangelizationis.

NOTAE

¹ A.A.S. 11 (1919), 440-455.

² A.A.S. 18 (1926), 65-83.

³ A.A.S. 43 (1951), 497-528.

⁴ A.A.S. 49 (1957), 225-248.

⁵ A.A.S. 51 (1959), 833-864.

⁶ Io. 1, 14.

⁷ Io. 1, 16.

⁸ Io. 16, 13.

⁹ Mc. 16, 15-16; Mt. 28, 19-20.

¹⁰ Act. 1, 8.

¹¹ Heb. 11, 6.

¹² Io. 10, 10.

¹³ 1 Cor. 9, 16.

¹⁴ 1 Tim. 2, 4.

¹⁵ 1 Cor. 4, 15.

¹⁶ cf. Act. 4, 4.

¹⁷ Eph. 4, 13.

¹⁸ Rom. 10, 17.

¹⁹ Rom. 1, 16.

²⁰ Gal. 3, 28.

²¹ Praef. Christi Regis.

²² Mt. 13, 33.

²³ Col. 1, 18.

²⁴ Io. 21, 15-17.

²⁵ Mt. 28, 18-20.

Caput II

DE SACRO MINISTERIO IN MISSIONIBUS

Articulus primus

DE APOSTOLATU CLERI MISSIONALIS

I. In genere

1. (*Spiritus evangelicus*). « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ». ¹ Ea speciosa luce circumfusus coram Deo et coram hominibus apparet Apostolatus cleri missionalis, qui regnum Dei ubique provehit et pacem Christi hominibus annuntiat.

Apostolatus igitur cleri missionalis vestigium Christi prosequitur et spiritum evangelicum manifestat in suis operibus. Caritas, qua verus pastor animarum dignoscitur, ² in omnibus Evangelii praeconibus effulgeat oportet ut sacerdotes autochthoni parati sint vel vitae iacturam pro tribulis civibusve suis facere ³ et sacerdotes exteri populum sui apostolatus sincero amore fraterno amplectantur.

Clerum autochthonum insuper, ut speratos fructus afferat, necesse est bene conformare et fingere ut ad omnia munera ecclesiastica magis atque magis evadat idoneus. ⁴

Vitae communis forma quaedam servetur pro sacerdotibus saecularibus ut mutua auxilia sibi invicem adferre valeant.

Instituta perfectionis sua membra autochthona plena formatione erudire sategant ut ipsi genti suae magistri ad vitam perfectionis esse possint. Nova autem instituta perfectionis indoli ac conditioni gentibus terrae missionum accommodata foveantur ubique.

2. (*Alias oves adducere*). In curis pastoralibus clerus missionalis ante mentis oculos habeat oportet immensam esse hominum multitudinem quae lucem evangelii nondum accepit et in auribus sentiat semper resonare gemitum Christi; « et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere ». ⁵ Ideoque ipse omnibus viribus illas oves ad ovile Christi adducere enitatur.

Praedicatio vero ad infideles aptari debet menti et condicioni audientium ut rudes et eruditi gentium nuntium evangelii facilius intelligant. Moderna media communicationis socialis, quae diffusionem evangelii latius et profundius perficere valent, diligenter adhibeantur. ⁶

3. (*Vita abundantius habeatur*). Praeterire non potest clerus missionalis vitam

religiosam fidelium efformare et consolidare ut Christus in ipsis efformetur⁷ eiusque vita abundantius habeatur.⁸

Catechetica instructio post baptismum nunquam omittatur. Si ob penuriam sacerdotum haec fieri difficile evadat, auxilium idoneorum laicorum adhibeatur.

Vita spiritualis neophytorum a statu rudimentali ad statum perfectiorem provehere oportet cum apta educatione ad vitam supernaturalem.

4. (*Coordinentur labores*). Ut facilius atque efficacius apostolatus missionalis fruges adferre valeat, coordinatio laborum necessaria habetur.

Inter Ordinarios locorum eiusdem regionis coordinatio instituatur ope Conferentiae Episcopalis et Conferentiae Superiorum religiosorum, ut collatis viribus opera communia curentur et quaedam uniformitas in disciplina clericorum et fidelium servetur.

Inter clerum saecularem et clerum religiosum eiusdem dioecesis coordinatio apostolatus fieri debet ita ut uterque clerus unum clerus dioecesanum efficiat et sub ductu Episcopi opus missionale navet.⁹

II. In particulari

1. (*De ordine diaconatus in missionibus restaurando*).

Quia aequum non est Episcopos et sacerdotes relinquere verbum Dei et ministrare mensis et quia in missionibus non pauci inveniuntur viri boni testimonii, pleni Spiritu Sancto et sapientia, Sancta Synodus decernit aptam institutionem Ordinis diaconatus stabilis.

2. (*De « Commissione » Circumscriptionum et Operum Institutis Perfectionis*). Licet missionarii ad illud contendant necesse est, extremam veluti ad metam, ut Ecclesia apud alios populos firmiter constabiliatur, eiusdemque propria ex indigenis delecta tribuatur Hierarchia,¹⁰ non raro evenit ut in sacrarum expeditionum territoriis universus qui illic versatur clerus, non excepto Antistite, alicui Instituto perfectionis adscriptus sit. Neve autemet quisquam id prorsus extra ordinem suamque normam esse cum clerus esse possit sive saecularis sive regularis: ius enim divinum nec alteri alterum praeponit, neque alterutrum emovet.

Fructus vero uberrimi, qui in non paucis Missionibus colliguntur, plerumque debentur missionariis Institutum perfectionis et utilitatem « commissionis » luculenter demonstrant.

Hanc ob causam, Sancta Synodus decernit:

1. Ut gentes facilius et citius ad fidem convertantur, Sancta Synodus vehementer exoptat ut plura adhuc Instituta perfectionis partem assumant in fide propaganda, quibus Institutis committi poterunt territoria, ad nutum Sanctae Sedis, sicut iam a pluribus annis fieri solet, vel concredi poterunt sive partes circumscriptionum ecclesiasticarum sive determinata opera.

2. In omnibus Missionibus. Institutis perfectionis commissis, sacerdotes saeculares ad quaelibet officia ecclesiastica nominari possunt.

3. (*De autonomia religiosorum*). Cum autonomia quaedam sit omnino necessa-

ria religiosis sive in terris antiquae christianitatis ut possint adire et adiuvere missiones, sive in ipsis Missionibus ut solida vita religiosa instaurari possit atque ut religiosi autochthones efformari queant. Sancta Synodus decernit:

1. Pro bono Missionum quaedam independentia religiosorum a iurisdictione Ordinarii loci retineatur et cum necessitatibus ministerii pastoralis componatur.

2. Salvis normis iuridicis, quae auxilium religiosorum regunt sub auctoritate Ordinarii loci in diversis territoriis Missionum praestandum, pro cooperatione missionali inter diversa Instituta perfectionis promovenda, instituantur « Conferentiae Superiorum » congruentes.

Articulus secundus

DE APOSTOLATU LAICORUM

Christifideles, utpote membra Corporis Mystici Christi, ita inter se intime connectuntur, ut Fidei donum vitaeque gratiae, mutuo ope, crescant ad ampliorem aedificationem totius Corporis « in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi.¹¹ Integra enim Ecclesiae constitutio postulat ut non modo variis Hierarchiae gradibus constet, sed etiam laicorum ordine, ideoque necesse est ut per eos omnes salutariter operetur.¹²

Mandatum vero Domini annuntiandi Evangelium,¹³ Apostolis iniunctum, procul dubio et in laicos redundat. Sunt enim laici « genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis ».¹⁴ Reapse inde a prisca aetate per saeculorum decursum, Christifideles Episcopis ceteroque clero adiutricem navarunt operam, quo facilius ac maiore cum efficacia christiana praecepta de re religiosa ac sociali ad rem deducerentur.¹⁵ Quod, nostris temporibus, eo magis urgens apparet, quo rerum conditiones magis implexae videntur.

Quodsi munus apostolatus incumbit omnibus christifidelibus qui in toto sunt orbe terrarum, peculiari sane ratione inculcandum est idem munus laicis in regionibus Missionalium opera excolendis, iuxta illud S. Petri: « Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut... ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum ».¹⁶

Ad novas igitur christianorum communitates quod attinet, Sancta Synodus Vaticana II plane cognoscit haud satis esse homines ad catholicam religionem convertere, eosque, lustrali aqua expiatis, ingenti numero in Ecclesiae album referre; sed etiam omnino opus est eos aptos efficere ad incepta illa pro sua cuiusque facultate suscipienda, quae conferre possint ad praesens et futurum Ecclesiae bonum atque incrementum. Quare sequentes statuit normas:

1. (*Catechistae*). Catechistarum autochthonum in missionibus opera, ministerio verbi curaeque animarum intime consociata, quam necessaria quamque fructifera semper exstiterit, tota historia missionum demonstrat, eorumque munus tamquam praestantissimum apostolatus laicorum exemplum laudaverunt Summi Pontifices.

2. Cum scholae ad formationem catechistarum in ipsis missionibus tam necessariae hodie evaserint, hortatur Concilium omnes ad quos spectat, ut huiusmo-

di scholas instituere curent, ubi simul cum formatione in fervida vita christiana, tradatur profundior de doctrina catholica instructio.

3. (*Laude commendantur laici qui in missionibus operam conferunt*). S. Concilii Patres magnopere laudant laicos viros ac mulieres qui nobili missionali operi se vocari noverint, atque ut eidem divinae invitationi generoso animo respondeant eos exhortantur. Eosdem, si casus ferat, Pastorum communitatisque christianae sollicitae curae enixe commendant, ut labore in Missione demisso, facile possint suam pristinam professionem et positionem in communitate recuperare.

4. (*De assistentia spirituali necnon de sustentatione laicorum missionarium*). Superiores missionum sollicitae curent ut isti adiutores laici spiritualibus auxiliis adiuventur et a sacerdotibus imprimis roborentur ut fratres ad idem opus missi; pariter curent ut eisdem, qui in quacumque apostolatus forma totos se missioni devovent, aequa omnino et digna provideatur sustentatio, — praesertim vero iis, qui familia sunt donati —, ut possint libere ad munus susceptum se applicare.

5. (*Institutiones apostolicae laicorum erigendae*). Cum Ecclesia non possit dici plene condita in aliqua gente nisi integra eius structura ibi constituatur, quae non modo variis Hierarchiae gradibus constat, verum etiam laicorum ordine, omnino opus est in missionibus erigere ac fovere omnia necessaria instituta pro apostolatu, educatione aliisque operibus caritativis; imprimis vero Actionem Catholicam, necnon consociationes operariorum, agricolarum aliarumve professionum, prout casus ferat et necessaria accommodatione facta ad conditiones loci et populi.¹⁷

6. Meminerint christifideles etiam autochthones honorificae suae partis in aedificanda Ecclesia Christi in gente sua, et assuescant generoso animo sustentare opibus suis Ecclesiam, pastorem, instituta, quantum media sua sinant.¹⁸

7. (*Fideles solliciti sint de Republica et cultura sua*). Ius et officium civium est in bonum reipublicae adlaborare et in eius gerendis negotiis activam partem assumere. Unde christianae communitates quam maturissime et impensissime curent oportet, ut viros ad publicam rem in sua cuiusque terra pro communi ipsius bono gerendam praeparent, qui non solum credita sibi officia et opera cum laude exsequantur, sed etiam vita sua vere christiana, Ecclesiae, cuius beneficio renati sunt, honorem adiungant.¹⁹

8. Pari modo, christifideles non solum non negligant, sed impensissime colant culturam, artes et laudabiles consuetudines suae gentis, immo christianum spiritum eis infundendo eas provehant ad talem pulchritudinis apicem ad qualem fortasse nunquam pervenerant.²⁰

NOTAE

¹ Rom. 10, 15; Is. 52, 7.

² Io. 10, 11-12.

³ PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*: A.A.S. 18 (1926), 76.

⁴ BENEDICTUS XV, *Maximum Illud*: A.A.S. 11 (1919), 445.

- ⁵ Io. 10, 16; PIUS XII, *Evangelii Praecones*: A.A.S. 43 (1951), 505.
⁶ PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957), 233.
⁷ Gal. 4, 19.
⁸ Io. 10, 10.
⁹ IOANNES XXIII, *Allocutio* die 15 nov. 1960: A.A.S. 52 (1960), 964-966.
¹⁰ Cf. PIUS XII, *Evangelii Praecones*: A.A.S. 43 (1951), 507.
¹¹ Eph. 4, 13.
¹² Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959), 849.
¹³ Mt. 28, 18-20.
¹⁴ 1 Petr. 2, 9.
¹⁵ Cf. PIUS XII, *Mystici Corporis*: A.A.S. 35 (1943), 200-201; PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*: A.A.S. 18 (1926), 78; IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959), 849.
¹⁶ 1 Petr. 2, 12.
¹⁷ Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959), 849-856.
¹⁸ Cf. *ibid.*, p. 853.
¹⁹ Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959), 859-860.
²⁰ Cf. PIUS XII: A.A.S. 31 (1939), 428 et 43 (1951), 522.

Caput III

DE REGIMINE MISSIONUM

Articulus primus

DE RELATIONIBUS CUM SANCTA SEDE

1. (*De usu linguarum modernarum in commercio litterarum cum Sancta Sede*). Cum augeatur in dies numerus causarum et multae sint difficultates tractandi quaestiones in missionibus, atque non raro occurrat ut in translationibus faciendis errores et sumptus multiplicentur, S. Synodus decernit:

1. Ordinarii missionum relationes, preces, processus et cetera similia, ad Sanctam Sedem mittenda, conficere quoque possunt utendo aliqua lingua moderna magis nota.¹

2. Etiam causae matrimoniales, ad S. Rotam Romanam remittendae aut ad S. Congregationem de Disciplina Sacramentorum necnon ad S. Officium, confici et tractari possunt in una ex praedictis linguis.

3. Pro regionibus, quae utuntur lingua minus nota et ubi catholici sunt multi,² conceditur facultas erigendi tribunalia tertiae instantiae: quibus tribunalibus quoque committi potest instructio, examen ac votum in causis de «rato non consummato» atque de dissolutione vinculi naturalis et matrimonii legitimi.

4. Omnia rescripta, decreta et cetera similia a Sancta Sede ad missiones data, conficiantur in lingua latina clara et simplici, aut, si est rescriptum particulare, in lingua, quae in loco ad quem destinatur communiter in usu est.

2. (*De diminuendis quaestionibus et causis ad Sanctam Sedem deferendis*). Cum nostro tempore numerus dioecesium valde creverit, multo auctus est numerus causarum in quibus recursus fit ad Sanctam Sedem: exinde graves oriuntur difficultates et incommoda, tum pro ipsa Sancta Sede, tum pro Episcopo et fidelibus, qui non raro permultum exspectare debent responsum: insuper desideratur ut Ordinarius quisque iuribus suis uti possit et ut verus sit iudex in rebus suae competentiae.

Praeterea multae sunt quaestiones quae facilius tractari possint in loco ipso, ubi melius cognoscantur conditiones et circumstantiae.

Quare Sancta Synodus decernit:

Numerus causarum et quaestionum, quae ad SS. Congregationes Romanas et ad Tribunalia Sanctae Sedis deferri debent, diminuatur, ita ut quaestiones maioris momenti, quae necessario ad Sanctam Sedem deferendae sunt, citius et expeditius tractari possint.

Alia remedia, quae a Patribus Concilii desiderantur ad diminuendas quaestiones pro quibus recurrendum sit ad Sanctam Sedem, sunt sequentia:

1. In reformatione Codicis ratio habeatur conditionum specialium, praesertim in missionibus, Leges universales statuunt minimum, quod ubique observari potest et debet, relinquendo determinationes posteriores legibus particularibus.³

2. Facultates habituales concedantur ipso iure.

3. Ampliores concedantur facultates pro tempore belli et persecutionis.

4. Facultates speciales, licentiae etc. quae a Sancta Sede ordinarie concedi solent petitione facta ab Ordinario, pariter ipso iure concedantur.

Articulus secundus

DE REGIMINE INTERNO MISSIONUM

1. (*De visitatione dioecesis*). In missionibus ubi Ecclesia adhuc in plena est evolutione, rationes pro visitatione dioecesis adhuc magis urgent, et ob mutabiles conditiones frequentior visitatio omnino necessaria est. Praeterea, experientia teste, ad bonum regimen dioecesis requiritur ut visitatio personaliter fiat ab ipso Episcopo. Episcopus enim sic meliorem habebit cognitionem sui gregis et maior est visitatoris auctoritas.

Insuper visitatio ab ipso Episcopo personaliter peracta, clero et populo christiano magnum affert solatium. Unde Sancta Synodus statuit:

Tenentur Episcopi in missionibus visitare universum territorium ipsis commissum et domos religiosas ad normam sacrorum canonum, saltem singulis trienniis, per seipsum vel per Coadiutorem aut Auxiliarem aut, gravi de causa, per alium. Sollemnitates liturgicae visitationis pro locorum et personarum conditionibus ab ipso Ordinario determinari possunt.

2. (*De synodo dioecesana et de Commissionibus synodalibus*). Praescriptis adhaerens crebro ab Ecclesia iteratis, Concilium Oecumenicum valde utilem censet frequentem et diligentem celebrationem Synodi dioecesanae.

In ea enim quaestiones proponendae praevis ponderantur ac profundius exami-

nantur, communis fit deliberatio de problematibus circa administrationem et apostolatam: quae omnia non possunt non esse in Missionibus valde proficua.

In Synodo, etenim, fovetur spiritus collaborationis inter Pastorem eiusque sacerdotes, et omnium navitas simul cum sensu responsabilitatis stimulat. Illius celebratio ansam praebet determinandi normas circumstantiis temporis et loci aptatas et quidem uniformes in toto territorio. Hoc valde commendandum est in missionum territoriis, ubi angustiae laboris quotidiani, paucitas sacerdotum et difficultates communicationis saepe impediunt quominus programma uniforme de actione apostolica praevideatur.

Recta autem applicatio Constitutionum synodaliū, praeparatio futurae Synodi sicut et permanens collaboratio inter omnes, sive clericos saeculares et religiosos sive laicos, qui pro Regno Christi laborant, postulant ut ab ipsa Synodo constituatur Commissio Synodalis quae sit constans et efficax adiutorium Episcopi.

Normae circa rationem agendi iam ab ipsa Synodo statui possunt.

Unde Sancta Synodus statuit:

1. In dioecesibus missionum decimo saltem quoque anno celebranda est dioeciesana Synodus, in qua semotis saecularibus praeoccupationibus de iis tantum agendum est quae ad peculiare cleri populique dioecesis necessitates vel utilitates referantur et praesertim de iis quae promovere possint conversionem acatholicorum, instructionem catechumenorum et formationem religiosam fidelium praesertim neo-conversorum. Sollemnitates liturgicae Synodi pro locorum et personarum conditionibus ab Episcopo determinari debent.

2. In iisdem dioecesibus commendatur institutio Commissionum Synodaliū permanentium, ad curandam applicationem et executionem decretorum Synodi praecedentis et ad praeparandam Synodum subsequentem. Eadem Commissiones synodales curabunt quoque coordinationem Apostolatus.

Earum statuta in Synodo eduntur.

3. (*De Conciliis provincialibus et de Commissionibus conciliaribus permanentibus*). Ad unitatem actuositatis et uniformitatem particularis legislationis conservandam in pluribus dioecesibus eiusdem Provinciae Ecclesiasticae aut regionis aut nationis, utiles, immo et necessariae sunt Conferentiae Episcoporum, saltem quinto quoque anno habendae in omnibus Provinciis Ecclesiasticis.⁴

Praxim habendi Conferentias Episcoporum singulis annis, necnon praxim habendi Conferentias Episcoporum plurium Provinciarum Ecclesiasticarum eiusdem regionis aut nationis Sancta Synodus laudat et commendat.

Pro negotiis vero maioris momenti et praesertim ad statuendas leges particulares, necessaria sunt Concilia Provincialia, regionalia, plenaria, ubi, praeter Episcopos, praecipui conveniunt sacerdotes ex utroque clero et ubi maiore cum cura praeparari possunt decreta.

Experientia denique, iam in nonnullis regionibus habita, maximam probavit utilitatem « Commissionum Conciliarium », quae futurum praeparent Concilium quaeque executionem curent decretorum praecedentis Concilii.

Quare Sancta Synodus statuit:

1. In missionibus, singulis viginti annis Concilium Provinciale aut Plenarium habeatur, cum sollemnitatibus ab ipso Praeside determinandis.

2. Ibidem quoque promoveantur Commissiones Conciliares, sive pro tota natione, sive pro regione, ad coordinandum et stimulandum opus Apostolatus; in his Commissionibus, quibus a Concilio potestas publica concedi potest, partem habeant quoque laici, in quantum fieri potest, cum voto tamen consultivo tantum.

4. (*De provisione sede vacante et impedita in missionibus*). Magnopere convenit ut normae de provisione sede vacante et impedita in missionibus sint tum pro omnibus territoriis uniformes, tum certae, quod iure vigente non obtinetur.

Sed eas tales esse oportet, ut Sedes, etiam vacantes vel impeditae, non maneant per multum tempus absque Pastore, quamvis interino, convenienti praestantia pollente; in casibus autem gravis et diuturnae persecutionis, Episcopi possint eligi secundum peculiare normas a Sancta Sede statutas,⁵ ne Ecclesiae Pastore per multos annos orbatae maneant, cum magno periculo schismatis et intrusionis falsi pastoris.

Unde Sancta Synodus sequentia decrevit:

1. Praescriptum canonis 309, opportune emendata paragrapho 4, extenditur ad omnia territoria missionalia.

2. Authentice declaratur pro-titularem obtinere regimen interinum etiam in casu Sedis impeditae.

3. In casu, in quo recursus ad S. Sedem praevidetur impossibilis, pro-titularis uti potest omnibus iuribus et privilegiis, etiam honorificis, ipsius titularis.

4. In casibus, in quibus recursus ad S. Sedem praevidetur impossibilis et in quibus bonum animarum hoc exigit, eligi et consecrari possit verus Episcopus, iuxta normas a Sancta Sede statuendas.

5. (*De ordinandis Tribunalibus in missionibus*). In quantum sinit humana debilitas, errores in iudiciis ecclesiasticis vitentur, praesertim in causis matrimonialibus in quibus in causa est ipsum ius divinum. Quare ius canonicum accurate praescribit cautiones et formalitates ad iustam et rectam obtinendam sententiam.

Attamen, praesertim in missionibus, nonnullae formalitates quandoque vel difficulter vel nullo modo adimpleri possunt et sic sententia per multum tempus differtur aut omnino non datur; quod non fit sine gravi incommodo pro partibus contendentibus, imprimis in causis matrimonialibus; non raro enim partes in causa, quamdiu sententia non datur, in continuo periculo proximo sunt peccati.

Retentis formalitatibus quas experientia necessarias esse docuit, aliae, non omnino necessariae, saltem pro missionibus ubi speciales sunt difficultates, abrogari possunt, ne grave animabus damnum inferatur.

Quare Sancta Synodus decernit:

1. Ordinariis Missionum conceditur facultas committendi causas, quas tractandas habent, alicui tribunali viciniori, de consensu Ordinarii loci illius tribunalis sed tantum in casibus in quibus difficulter constituere possunt tribunal ecclesiasticum in proprio territorio.

2. Iidem Ordinarii confirmare possunt sententiam latam in prima instantia

a proprio tribunali, ita ut appellatio iam non requiratur, de consensu tamen scripto tum praesidis tribunalis, tum promotoris iustitiae si intervenit, tum defensoris vinculi, tum partium.

6. (*De Iure poenali apte reficiendo*). Maior simplicitas iuris poenalis in votis est, praesertim ubi plerumque fideles prorsus poenas ecclesiasticas ignorant.

Insuper pro missionibus expedit ut poenae sint mitiores, saltem pro neophytis, et ut excommunicatio nonnisi rarissime et solum in casibus diuturnae contumaciae infligatur. Cum enim poenae etiam intendunt delinquentis emendationem, non expedit eum a praecipuis mediis emendationis, qualia sunt sacramenta et sacramentalia, excludere.

Poenam vero ecclesiasticam aut etiam poenitentiam publicam ne imponatur nisi ab ipso Ordinario aut de eius speciali mandato.

Unde Sancta Synodus decernit:

1. Abrogentur poenae latae sententiae, firmis tamen censuris l.s. specialissimo modo reservatis.

2. Auctoritati ecclesiasticae territoriali competenti relinquatur statuere poenas ferendae sententiae contra delicta publica graviora et frequentiora, quoties talia delicta punitionem in foro externo requirunt.

3. Excommunicatio nonnisi in casibus gravissimis infligatur.

7. (*De incompatibilitate officiorum*). Ut religiosi, dum cum clero saeculari presius et copiosius cooperantur, partem quoque habere possint in officiis explendis et muneribus suscipiendis quae labori communi in dioecesi dirigendo et ordinando sub auctoritate Episcopi statuta sunt, Sancta Synodus decernit ut Ordinarius missionis quaelibet munera et officia ecclesiastica in sua dioecesi conferre possit etiam religiosis, exceptis officiis quorum collatio Sanctae Sedis sit reservata et salvis peculiaribus religiosorum Constitutionibus.

8. (*De relatione inter ordinarium loci et superiorem religiosum in missionibus*). Unus ac verus Superior missionis est Ordinarius loci: in eius potestate esse debent tam media et opes, de quibus missio disponere potest, quam missionarii, qui ad regnum Dei dilatandum in ipsius territorium mittuntur.⁶

Unde si missio commissa est alicui Instituto et clerus missionis exclusive aut pro maiore parte est ex eodem Instituto, omnino expedit ut Ordinarius missionis disponere possit de alumnis Instituti curae animarum addictis, proponente Superiore religioso.

Si vero missio iam habet clerum saecularem numerosum, non requiritur ut auctoritas Ordinarii loci sit maior quam auctoritas quam ius commune ipsi in religiosos concedit.

Meminerint vero missionarii omnes, bonum animarum, praesertim si pauci adsunt sacerdotes, omnino requirere promptam collaborationem, generosum obsequium et animum paratum ad sacrificia.

Quare Sancta Synodus decernit:

Relationes inter sodales alicuius Instituti perfectionis in territoriis eidem Insti-

tuto concreditis, regantur normis in Instructione S.C. de Propaganda Fide diei 8 decembris 1929 statutis; relationes vero inter Ordinarium loci et sodales aliorum Institutorum perfectionis regantur normis iuris communis, instructionibus Sanctae Sedis, et conventionibus particularibus initis atque, ubi casus ferat, a Sancta Sede approbatis.

NOTAE

¹ V. gr. praeter linguas italicam et hispanicam, etiam lingua anglica, gallica, germanica.

² V. gr. lingua iaponica, lusitana, neerlandica, polonica, sinica.

³ V. gr. dies festi sub praecepto in *universa* Ecclesia sint tantum omnes et singuli dies dominici: alia enim festa fere unice in regionibus christianis observari possunt et carent fundamento in iure divino; pariter *de iure communi* dies poenitentiae sint omnes feriae sextae et omnes dies quadragesimae, exceptis diebus dominicis: modus agendi poenitentiam lege particulari determinetur.

⁴ Can. 292 § 1.

⁵ V. gr. ex elencho, praevis iam a Sede Apostolica approbato, ab hierarchia locali eligi possint.

⁶ Cf. Instructio S.C. de Propaganda Fide, 8 dec. 1929: A.A.S. 22 (1930), 111 ss.

Pars Secunda

DE COOPERATIONE MISSIONARIA

Caput I

DE DEBITO MISSIONALI APTE EXCOLENDO

Quod Patribus huius sacrosancti Concilii summopere cordi est, missionum catholicarum incrementum, primum quidem desursum sit oportet, « descendens a Patre luminum ».¹ Nam, ut antea dictum est, opus est maxime spirituale atque intrinsece religiosum, cui idcirco virtus humana sufficere nequit. Cum autem hoc idem saluberrimum opus, gratiae Christi et veritatis non solum effectus ac fructus sit, sed etiam instrumentum atque auxilium, ad partem humanam quod attinet ab ipsis missionariis potissimum pendet. Qui iterum operarii evangelici, labori qui ipsis commissus est, omnino impares essent, nisi iisdem permulti accederent adiutores e quovis Christifidelium coetu. Quamvis enim maximum illud sanctissimumque munus « in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi »² non omnibus et singulis Ecclesiae membris aequo iure incumbat, officium tamen seu debitum missiones ac missionarios per orbem iuvandi, omnibus quotquot filii Dei iam nominantur et sunt³ ipso mandato dominico pro rata parte impositum est.

Hoc adeo verum haberi debet, ut nemini liceat debitum missionale, omnibus

Christianis commune, ut opus merae caritatis reputare, nobilissimum quidem, sed, ut aiunt, supererogatorium tantum, quod leviter negligi possit. Agitur, contra, de munere quod cum ipso sacramento baptismatis, quo Christum induerunt,⁴ quam intime cohaeret, quatenus fidem, quam donum Dei gratis acceperunt, gentibus quoque, salutis per Christum adhuc expertibus, pro viribus communicare, regnumque Christi pacificum ad mundi usque limites propagare teneantur. Quod fidei propagandae studium Spiritus Sancti quoque effectus habendum est, roboris fidei signum et pignus ex sacramento confirmationis, quo qui Christi Iesu sunt novo iterum vinculo corpori eius consociantur per tempora et spatia continuando ac dilatando. Nam qui « pro nostra et totius mundi salute »⁵ hostiam immaculatam sese quotidie offerendum praestat, adoratores quoque Patri acquirere cupit « in spiritu et veritate »⁶ suique ipsius coheredes non ex una tantum terra et gente, sed ex totius mundi populis et nationibus, fratrum suorum auxiliis indefesse conquirendos.

Ut autem universale istud et quod maxime urget, missiones catholicas adiuvandi officium apte identidem excolatur et quam sancte impleatur, haec sacrosancta Synodus pro sua auctoritate decernit:

1. Occasione reformationis Codicis Iuris Canonici in variis eiusdem tractatibus, qui sive de clericorum ac religiosorum sive de fidelium seu laicorum iuribus et officiis agunt, obligatio quoque inculcetur cuique propria, adiuvandi opus missionarium Ecclesiae seu propagationem Fidei.

2. Clericis vero ac religiosis, qui operi missionario Ecclesiae arctius coniuncti sunt, congrua praescribantur rerum missionarium studia, tam in seminariis, praesertim quidem maioribus, quam in Universitatibus vel appositis Institutis scientificis, prout necessarium vel opportunum habeatur.

3. Fidelibus tandem seu laicis erga missiones catholicas amor et studium explicentur et inculcentur tam in ipsa institutione catechetica (pro pueris praesertim ac puellis praescripta) quam in libris manualibus qui instructioni religiosae inserviunt et catechismi communiter appellantur.

NOTAE

¹ *Iac.* 1, 17.

² *Eph.* 3, 8.

³ *1 Io.* 3, 1.

⁴ *Gal.* 3, 27.

⁵ *Ad Offertorium Calicis.*

⁶ *Io.* 4, 24.

Caput II

DE COOPERATIONE EPISCOPORUM, SACERDOTUM
ET RELIGIOSORUM

Cum porro ad diversos Christifidelium ordines conspectus noster sermoque progreditur, primo loco occurrit ipsa sacra hierarchia seu Episcopi Ecclesiae Catholicae pro Concilio Oecumenico nunc cum Romano Pontifice supremoque gregis dominici Pastore congregati. Episcopi autem, duplici titulo et ratione, muneris atque oneris missionariorum seu Evangelii praeconum participes sunt. Primo quidem eo quod inde a primis temporibus usque ad nostram aetatem, tamquam veri Apostolorum successores, ex officio adstringuntur ad curam habendam eorum, qui in proprio cuiusque territorio, etsi forsitan extra regiones missionales sito, infideles aut alterius nominis acatholici adhuc reperiuntur.¹ Deinde vero Episcopi tamquam eminentiora universalis Ecclesiae membra, non solum singulari prorsus nexu cum divino totius Corporis Capite Christo coniuncti exsistunt, sed etiam cum eius in terra Vicario; qui ne pastoralis officii onere obruatur, alios non paucos in sollicitudinis suae partes vocare debet et revera decursu saeculorum etiam atque etiam vocavit, utpote adiutores proprios, pastores dominici gregis oviumque custodes, una cum ipso et in Christi vinea operarios primarios.² Quod speciali prorsus ratione obtinere dicendum est de maximo illo munere Evangelii ubique terrarum praedicandi, quod non uni principi Apostolorum tantum, sed toti eorundem collegio atque in episcopatu successoribus a Christo Domino commissum est.³ Inde autem consequitur quod fidei propagandae studium atque apostolica illa « sollicitudo omnium ecclesiarum », ⁴ quae bona quoque atque auxilia cum operariis evangelicis fraterna ratione partiiri non renuat, in Episcopis praeprimis elucere debeat, a quibus prae aliis bonorum omnium largitor Deus tantae rei rationem aliquando repetet.⁵

Ad sacerdotes vero quod attinet, qui Christi Salvatoris non solum dignitatem sed et mandatum participant, qui ordinis episcopalis cooperatores constituti, huiusce sollicitudinem apostolicam et pastoraalem pro parte sua imitari et velut speculo referre debent, eorum missiones catholicas iuvandi studium, tam propriae personae christiana ratione dilatandae adiumentum quam muneris penes populum explendi incitamentum proficuum est. Nam quod sive orando ac sacrificando, sive laborando et largiendo spiritu apostolico cum sacerdotibus fratribus in campo missionum occupatis dividitur, in proprii gregis proventum redundabit.⁶

Religiosi denique, seu diversorum institutorum perfectionis sodales, meminerint se ratione proprii status, ad perfectionem fidei ac caritatis vocatos, particularem insuper inter membra Ecclesiae locum tenere; qui totidem sunt tituli ad spiritum missionarium tam in se ipsis fovendum quam inter Christifideles verbis et exemplis explicandum, praeter obligationem specialem missiones sive ipsi adeundi sive apud alios fovendi et pro posse adiuvandi, quae eis vi Regularum imposita sit.

Patres igitur Conciliares laeto animo agnoscunt renovationem spiritus missionarii obligationisque congruentis conscientiam in ipso collegio Episcoporum, necnon novum vigorem cooperationis cum opere missionario Ecclesiae, novis pariter viis et modis (experientia iam aliquantum probatis) effectum, cuius quidem repetitae temporisque indigentis adaptatae adhortationes ac demonstrationes Summo-

rum Pontificum causae erant. Harum vero vim et momentum ut propria quoque ac maxima auctoritate sustineat et pro posse augeat, haec sacrosancta Synodus imprimis commendat institutionem aut admissionem piarum illarum unionum seu associationum apostolicarum, quae amorem missionum catholicarum congrua scientia innixum inter fideles et sacerdotes promovere student, praecipue quidem Unionem, Cleri pro Missionibus. Inepte enim alios inflammare conaretur qui zelo sapienti sacri operis promovendi ipse captus raptusque non esset.

Praeterea, ut auxilia sive spiritualia sive materialia pro missionibus catholicis quam uberrime colligantur, atque aptissime, pro diversarum regionum operumque missionalium necessitatibus, distribuantur, sancta Synodus sequentes normas statuit:

1. Sciant Ordinarii locorum alique pastores animarum se obligationem suam missiones adiuvari eo saltem implere posse et debere quod Opera Pontificia Missionalia in propriis territoriis erigant ac foveant, fidelesque sibi commissos ad amorem erga missiones excitent, ut scilicet preces pro conversione acatholicorum fundant, eleemosynas pro missionibus largiantur vitaeque vere christianae exemplum omnibus qui extra Christi pastoris ovile versentur praebeant.

2. Ordinarii locorum, parochi et qui illorum loco sunt, insuper adiuvent Instituta religiosa ac missionalia ad fovendas vocationes et ad eleemosynas colligendas pro missionibus, quae ipsis a Sancta Sede commissae sunt.

3. Dummodo ne Opera Pontificia, quae primum locum obtinent,⁷ exinde damnum patiantur neve alia opera missionalia prohibeantur, singulae dioeceses vel provinciae ecclesiasticae curam peculiarem alicuius missionis determinatae vel operis missionarii particularis sibi assumere possunt, certiore tamen facta Sancta Sede.

4. Pariter laudantur Episcopi qui, debitis adhibitis cautelis, sacerdotes saeculares vel etiam laicos, prudenter quidem selectos ac diligenter formatos, ad missiones mittendos curant sumptusque tolerant tam pro eorum itineribus quam pro sustentatione congrua dum missionibus adlaborant.⁸

5. Sacerdotes saeculares, qui alicuius Instituti perfectionis sodales non sunt, missiones externas pro tempore notabili ne adeant nisi de consensu Ordinariorum, qui ius in re habeant.

6. Auxilia autem varia, sive quae diversi generis adiutoribus sive quae opibus seu rebus materialibus constant, si sint habitualia vel maioris numeri aut momenti, missionibus particularibus ne destinentur inconsulto dicasterio competenti Sanctae Sedis.

7. Ut efficacior evadat cooperatio missionaria in universum, Episcopi agant collatis consiliis intra ambitum suae cuiusque nationis.⁹

8. Superiores Institutorum perfectionis, quae missiones, quavis ratione sibi commissas, habeant, summopere studeant ut sodales ad magnum istud opus delegent non solum numero sufficientes sed etiam diligenter selectos apteque, pro diversorum munerum exigentiis, instructos ac praeparatos.

9. Parochi alique sacerdotes, quos Ordinarii locorum ad istud munus exercendum delegaverint, curam spiritualem suscipiant eorum qui, sive catholici sive

acatholici, e terris missionum ad regiones proprias advenerint, maxime quidem iuvenum qui Universitates aliave Instituta educationis frequentent.

NOTAE

¹ Vide *Fontes* ad can. 1350, § 1.

² GREG. MAGN., *Mor.* XIV, 35, 43: P.L. 75, 1062; CLEMENS XIV, *Cum summi apostolatus*, 12 dec. 1769; PIUS XII, *Mystici Corporis*: A.A.S. 35 (1943), 211-213.

³ LEO XII, *Sancta Dei Civitas*, 3 dec., 1880; PIUS XII, *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957), 237.

⁴ 2 *Cor.* 11, 28.

⁵ PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*: A.A.S. 18 (1926), 69.

⁶ BENED. XV, Ep. Apost. *Maximum illud*: A.A.S. 11 (1919), 454.

⁷ PIUS XI, Motu Propr. *Romanorum Pontificum*: A.A.S. 14 (1922) 323; BENED. XV, Litt. enc. *Maximum illud*: A.A.S. 11 (1919), 454.

⁸ PIUS XII, Litt. enc. *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957), 245.

⁹ PIUS XII, Litt. enc. *Fidei donum*: A.A.S. 49 (1957), 244.

Caput III

DE COOPERATIONE LAICORUM

Laici quoque qui vocantur, pro tanto opere sustinendo et promovendo, mente ac corde recolant verba, quae fidei et caritatis non solum unitatem, sed etiam actuositatem atque in adiuvando liberalitatem suscitare possunt: « Etenim in suo Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus ».¹ In huius igitur corporis aedificationem omnes etiam, quotquot membra eius sunt, partem congruentem conferant oportet. Atque ita omnes pariter fideles cum opere, quod ad Christi Capitis missionem in terris et inter gentes propagandam natum est, cooperari vocati sunt, sua quisque ratione et mensura. Hoc autem, Salvatoris mundi atque Apostolorum exempla sequentes, corde et animo perficere contendunt, qui non sua tantum, sed et seipsum pro fratribus per Evangelium gignendis impendere parati sunt. Ita enim fiet, ut non minus generosi atque ad sacrificia assumenda prompti appareant amici et adiutores Dei et Christi pro vera ac perenni hominum salute, quam inimici crucis Christi sese paratos ostendunt ad malum, quod boni quidem specie prosequuntur et propalant. Ad errores enim ac diversi nominis fallacias, animis ubique hodie insidiantes, refellendos ac debellandos, oportet ut laici quoque, propria interposita persona, eius quae in Christo est veritatis atque iustitiae testes ac veluti ministri evadant, etiam, immo maiore cum necessitate, in ipsis missionibus, quibus sese sive ad tempus sive in perpetuum dedicant.

Sciant autem qui spe excitati mundum pro Domino, qui Christus est, lucrandi atque in Ipso instaurandi, operam suam cum operariis evangelicis conferunt, se non tantum sacerdotes, qui pauci adhuc sunt, pro parte sua ac modis diversis substituere et complere, sed etiam, etsi non primarie, prae indole mundi hodierni

profana vel saeculari se locum munusque explere, quod laicorum tam proprium ipsisque, utpote in saeculo viventibus atque operantibus, adeo congenitum dici debet, ut a clericis vel religiosis a mundo segregatis praestari non possit.²

1. DE COOPERATIONE LAICORUM IN IPSIS MISSIONIBUS

1. Sacrosanctum Concilium igitur grato animo recolit ea quae laici missionales iam egregie ad evangelium in diversis mundi partibus divulgandum contribuerunt tantoque operi iuvando praestare non desinunt, patria propria ad tempus aut ad vitam relicta et cum campo missionario quasi permutata, ubi ad bonum religiosum et sociale promovendum operam conferunt multiplicem simul ac pretiosissimam.

2. Nec minore laude dignos sacra Synodus eos aestimat, qui non quidem tamquam missionarii, sed artium officiorumve periti ad gentes subsidiis vitae hodiernae carentes in progressu materiali, tecnico ac culturali iuvandas se devovent ac vitae christianae sinceritate et integritate validum fidei testimonium praebent. Ita enim quasi novi Praecursores Domini Christo Salvatori viam ad gentes parant, praeter quam alia haud raro vix adesset.

3. Sacrosancti Concilii Patres autem laicos tam viros quam mulieres, qui sese ad tam nobile opus vocatos sentiunt, non tantum laudibus cumulant, sed eosdem etiam adhortantur, ut invitationi divinae generoso animo respondeant; eosque omnes dum in missione laborant, et maxime postquam in patriam iterum regressi sunt, Pastorum communitatisque christianae sollicitae curae enixe commendant, ut pristinam quam apud suos habebant positionem ac professionem facile recuperare queant.

4. Superiores missionum vero sollicite curent ut huiusmodi adiutoribus laicis, qui pro variis apostolatus formis sese totos missioni dedicaverunt, aequa prorsus et digna provideatur remuneratio seu sustentatio, iis praesertim qui familia ditati sunt, quippe qui omnes de evangelio, cui inserviunt, etiam vivere ius habeant.³ Expedit insuper invitare etiam eos, quibus tempus opesque suppetunt, ut munus istud honorificum gratuito suscipiant, ad maiorem animarum aedificationem et lucrum, Apostolum imitati, qui iuri, quod in hac re suum esse sciebat, sponte renuntiavit, « ut plures lucrificeret ».⁴

2. DE COOPERATIONE LAICORUM EXTRA TERRAM MISSIONUM PRAESTANDA

1. Ad Christi fideles nunc se convertentes, qui pro munere suo cum missione Ecclesiae salvifica propriam operam conferre intendunt quin tamen patriam suam relinquant, Patres sacrosancti Concilii iisdem in mentem revocant non deesse occasionem, nec proinde obligationem, ut etiam in ipso apostolatu conversionis more laicorum participent. Ubique enim, in regionibus quoque in quibus Ecclesia iam condita est, hodie plurimi inveniuntur, sive incolae, sive advenae, ad unum Christi Pastoris ovile nondum pertinentes, erga quos Catholici nostri missionarium velut officium verbo et exemplo aliisque qui praesto sint modis adimplere satagant.

2. Altera vero eundem spiritum missionalem in operam deducendi occasio ac ratio est, ut cum affectu fraterno excipiant omnique sollicitudine adiuvent quot-

quot e nationibus, in quibus adhuc praevalent non-christiani ad nationes traditionis christianae, ut dicitur, sese conferunt, educationis vel negotii quaerendi causa. Laicorum potissimum est urbanitatis hospitalitatisque vere catholicae necnon vitae familiaris principiis christianis imbuti et ordinis socialis exemplum simul et experimentum istis praebere.

3. Nec praetereundam putant Patres Conciliares communem illam et quae omnibus omnino praesto est rationem, qua Christifideles suam faciant Divini Redemptoris sollicitudinem innumerabilium fere animarum Ecclesiae adhuc aggregandarum. Ipsiusque adhortationi obtemperantes enixe rogent « Dominum messis ut mittat operarios in messem suam ».⁵ Orationi autem salutiferae actio quoque addenda est, subsidiis materialibus, quantum cuique datum est, missiones iuvando, ope praesertim associationum, quae nobili isti operi tamquam « Pontificia Opera Missionalia » specialiter destinata sunt.

4. Iuvenes tandem sacra Synodus prae aliis excitat ut spiritum missionalem e prima institutione christiana acceptum, etiam in scholis altioribus variis modis colere pergant propriamque, quam Dominus dederit vocationem missionariam, minime respuant, sed animo generoso amplectantur ac sequantur.

NOTAE

¹ 1 Cor. 12, 13.

² Cf. IOANNES XXIII, *Princeps Pastorum*: A.A.S. 51 (1959), 849, 856.

³ 1 Cor. 9, 14.

⁴ *Ibid.*, 9, 19.

⁵ Mt. 9, 38.

EXHORTATIO

Ex alta huius sacrosancti Concilii specula orbem terrarum nunc uno velut aspectu contuentes, grato erga Deum animo agnoscimus, quantum in decursu saeculorum ac praesertim hac nostra aetate ubique actum est atque in dies agitur, ut mandatum Domini pro salute mundi ad effectum adducatur. Ita quidem mente ac corde omnes et singulos amplectimur, qui uspiam in Evangelio laboraverunt sanctumque munus generose susceptum indefesse continuant, sive docendo et praedicando, sive curando ac ministrando seu multiplicia misericordiae christianae opera exercendo, quae, ex ipso Evangelio velut scaturientia, eidem inter gentes divulgando adiumenta potissima sunt.

Laudibus igitur cumulamur Dominoque vineae pro mercede commendamus operarios fideles, qui divinae vocationi obsecuti suisque omnibus relictis Dei adiutores in diversis orbis partibus effecti, portaverunt « pondus diei et aestus ».¹ Sunt autem, praeter ipsos Ordinarios missionum, sacerdotes ex utroque clero tam exteri quam indigenae, qui ab innumeris fere coadiuvantur religiosi seu diversorum Institutuum perfectionis sodalibus, Institutuum quidem tam regularium quam saecularium, virorum ac mulierum, quae vel ab extra advecta vel in locis missionum erecta « Domino incrementum dante », ² feliciter aucta ac roborata cernuntur. Isti, qui fratres et sorores appellari sueverunt, si facta seu gesta nomini responderint, beati-

tudinem experientur, cuius Filius hominum, gloria ac potestate iudicis indutus, rationem declarabit: « Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis ».³ Quod promissum dominicum generosos quoque quos iam laudavimus laicos complectitur, qui pro nomine Domini clarificando fratrumque salute procuranda operam suam Ecclesiae in missionibus condendae tribuunt. Finis vero tam operis quam operariorum eo certius citiusque adveniet quo omnes, qui in missionibus adlaborant, studiis huius saeculi sepositis, spiritu moventur ac diriguntur Divini Salvatoris, qui ea unice quaerens et faciens, quae placita essent Patri,⁴ verba prophetae sibi ipse adhibuit: « evangelizare pauperibus misit me ».⁵

Sane, conspectus mundi missionalis, cuius sollemnis iste consensus velut imago existit, lacunas quoque patefacit, iacturas, pressuras, quas Christus semper vivus in Ecclesia patitur, postquam vel mortem pro fratribus in proprio corpore passus est. Prae huiusmodi difficultatibus Evangelii praecones imprimis memores sint oportet consolationis quam ipse Princeps pastorum discipulis in discrimine positus attulit: « Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum »;⁶ similiter, priusquam crucem subiret: « In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum ».⁷

Ex alia vero parte, quae propria est omnium qui inaestimabile fidei donum iam receperunt, oportet omnino ut, pro maioribus necessitatibus ac tribulationibus missionum, maior quoque evadat voluntas opus Dei et Christi iuvandi auxiliis tam spiritualibus quam materialibus, maxime autem vocationibus missionariis. Harum quidem Deus auctor et largitor est; sed parentes et magistri, Dei veluti vices gerentes, earum fautores sunt et nutritores. Quodsi isti, falso amore seducti, donum Dei neglegere mallent, meminerint se de fratrum salute deperdita rationem quondam reddere debere. Optamus igitur et deprecamur ut, Deo optimo donante, sanctisque omnibus cum Regina Apostolorum intercedentibus, ac Christi fidelibus pro sua quisque ratione fideliter adiuvantibus, pax ac salus, quae Christus est, gentibus cunctis adveniat atque ab illis fide sincera recipiatur, ut et ipsi filii Dei ex gratia, magnalia Dei et Patris enarrent per saecula.

NOTAE

¹ Mt. 20, 12.

² 1 Cor. 3, 6.

³ Mt. 25, 40.

⁴ Io. 8, 29.

⁵ Lc. 4, 18.

⁶ Lc. 12, 32.

⁷ Io. 16, 33.

3

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Praeses commissionis de Concilii laboribus coordinandis

E Civitate Vaticana, die 18 luglio 1963

NOTA SULLO SCHEMA « DE MISSIONIBUS »

I. Lo schema *De Missionibus* è stato esaminato dalla Commissione di Coordinamento nella seduta del 3 luglio c.,¹ e sulla base di alcune osservazioni espresse in quella sede, è stato alquanto modificato dalla Commissione delle Missioni.²

La stessa Commissione non ha creduto però di poter accettare tutti i suggerimenti espressi, specialmente dagli Em.mi Cardinali Liénart e Doepfner,³ per una più radicale revisione e modifica del testo dello schema.

Per ogni proposta non accettata, la Commissione delle Missioni ha addotto i motivi di non accoglimento.⁴

II. La Segreteria Generale desidera sapere se lo schema debba essere stampato ed inviato ai Padri Conciliari come è stato corretto dalla Commissione delle Missioni oppure se prima debba essere riproposto all'esame della Commissione di Coordinamento, perché si abbia una decisione sulle questioni rimaste controverse.

19.VII.1963. — *Questi motivi dovrebbero esaminarsi dagli Em.mi Suenens e Doepfner. Dato il tempo ristretto e anzi mancante, è in votis che non sia ritardato l'invio, tenendo però in vista un riesame da parte della Commissione di Coordinamento. Tenendo in vista questo riesame, si va a finire a settembre; ed allora rimettiamo questo esame alla settimana che precede il Concilio.*

A. G. Card. CICOGNANI

¹ Cf. pp. 566-567.

² Cf. pp. 654 ss.

³ Cf. pp. 570-572.

⁴ Cf. pp. 655-658.

4

Exc.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 157-159/1963 LC

E Civitate Vaticana, die 21 luglio 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico di Sua Eminenza Reverendissima il Signor Card. Presidente, mi reco a premura trasmettere all'Eminenza Vostra Reverendissima copia del testo dello Schema « De Missionibus », ¹ modificato dalla Commissione delle Missioni secondo alcune osservazioni espresse dagli Eminentissimi Membri della Commissione di Coordinamento nella seduta del 3 luglio u. s.

La Commissione delle Missioni non ha però creduto opportuno accettare tutti i suggerimenti espressi in quella sede per la revisione dello schema, spiegandone i motivi. ²

L'Eminentissimo Signor Card. Presidente desidera sapere dall'Eminenza Vostra se lo Schema possa essere stampato ed inviato ai Padri Conciliari come è stato corretto dalla Commissione delle Missioni ovvero se prima debba essere riproposto all'esame della Commissione di Coordinamento perché si abbia una decisione sulle questioni rimaste controverse.

Chino al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo

PERICLE FELICI, *segr. gen.*

Agli Em.mi Signori
Cardinali Liénart, Doepfner, Suenens

¹ Cf. pp. 659-678.

² Cf. pp. 655-658.

5

EM.MUS LEO IOSEPH CARD. SUENENS

Archiepiscopus Mechliniensis-Bruxellensis

Malines, le 3 août 1963

Excellence,

J'ai bien reçu votre lettre du 21 juillet dernier et les documents y annexes.

Il me semble que la réélaboration du schéma *De Missionibus* serait à faire par la Commission Conciliaire Episcopale elle-même. Celle-ci pourrait entreprendre ce travail pendant la deuxième session en vue de le soumettre à la troisième session.

En ce qui me concerne, je maintiens qu'il y a lieu de mettre en relief avec ampleur le devoir de l'évangélisation — in specie celui de « convertir » les âmes au Christ — et la priorité de ce devoir. Je me rallie par ailleurs aux remarques de Son Eminence le Cardinal Döpfner.

Croyez, Excellence, à mes sentiments très dévoués en Notre-Seigneur

L. I. Card. SUENENS

Archevêque de Malines-Bruxelles

A son Excellence Monseigneur Felici

6

EM.MUS ACHILLES CARD. LIENART

Episcopus Insulensis

Lille, le 18 août 1963

Excellence

Je viens de trouver, en rattrant à Lille après une période de repos, votre lettre du 21 juillet LC/157 et les documents qu'elle contenait.

Veuillez excuser le retard de ma réponse, que voici:

Bien que la Commission « De Missionibus » n'ait tenu compte que partiellement des remarques de la Commission de Coordination, je crois que le texte du Schéma tel qu'il est actuellement peut être imprimé et envoyé aux Pères du Concile et qu'il est inutile de le soumettre de nouveau à l'examen

de la Commission de Coordination. Les Pères du Concile se prononceront eux-mêmes sur les points discutés.

Je prie Votre Excellence d'agréer avec mes regrets de vous avoir fait attendre, l'assurance de mes Sentiments les plus dévoués.

ACHILLE Card. LIÉNART
Ev. de Lille

S. E. R. Monseigneur FELICI
Secrétaire Général du Concile Vatican II

7

EM.MU IULIUS CARD. DOEPFNER
Archiepiscopus Monacensis et Frisingensis

Monachii, die 20 augusti 1963

Excellentissime ac Reverendissime Domine!

Ex vacationibus aestivis revertens litteras diei 21 iulii (Prot. Nr. LC/158) cognovi, quas Excellentia Tua iussu Suae Eminentiae Rev.mae Cardinalis Praesidentis mihi benigne transmisit et pro quibus Excellentiae Tuae gratias ago quam maximas.

Quoad quaestionem propositam, utrum Schema in forma praeiacenti statim ad Patres Conciliares transmitti possit an prius indigeat ulteriore quodam examine Commissionis Coordinationis nescio adveniatne responsum meum adhuc in tempore. Verumtamen videtur mihi pro modesto iudicio meo Schema in forma praesenti, quantumvis bonum et accurate elaboratum sit, non sufficienter respicere illa desideria et vota, quae relate ad rem missionalem hodie a plurimis catholicis, praesertim ab ipsis Missionum Praesulibus, foventur. Quam ob rationem in relatione mea diei 3 iulii in Commissione Coordinationis prolata profundam retractationem Schematis expetere ausus sum necnon ideas aliquas generales, quas ad hunc scopum utiles fore existimabam, indicavi.

Uti ex responsis transmissis novi, plura consilia a me commendata non posse in praxim deduci videbantur, v.gr. cum desit competentia necessaria Commissionis vel cum multiplices quaestiones in campo missiologico adhuc sint nimis controversae. Certe opus perdifficile est aggredi tales quaestiones in Schemate Decreti Conciliaris. Nihilominus mihi necessarium et operae pretium esse videtur, ut Concilium Oecumenicum conetur quomodo praecise in his quaestionibus et difficilioribus et urgentioribus solutiones saltem aliquas

invenire possit. Nam sola hac via ingrediendo sufficiens et efficax auxilium Missionibus praestari posse ducerem.

Unde permittat Excellentia Tua, ut aperiā mentem meam, quae est haec: Nisi de Schemate « De Missionibus » iam aliter provisum sit, subiciatur idem profundiori adhuc retractationi a Commissione Conciliari « De Missionibus » peragenda; deinde proponatur iterum Commissioni Coordinationis, antequam Patribus distribuatur. Quae omnia opportune ipsa II Concilii periodo durante executioni mandari poterunt.

Quam occasionem nactus Excellentiae Tuae sensus profundae aestimationis meae exprimo meque profiteor

Excellentiae Tuae
addictissimum et devotissimum
IULIUM Card. DÖPFNER

A Sua Eccellenza Rev.ma
Mons. Pericle FELICI
Arcivescovo Tit. di Samosata
Segretario Generale del Conc. Ecumenico Vaticano II

8

EXC.MUS MARTINUS O'CONNOR
Archiepiscopus tit. Laodicens in Syria

CONSILIUM NUNTIIS DANDIS
PRAEPOSITUM

E Civitate Vaticana, die 19-9-1963

Eccellenza Reverendissima,

In vista del lavoro che dovrà svolgere l'Ufficio Stampa del Concilio con la edizione quotidiana di un Notiziario al termine di ogni Congregazione Generale, mi permetto sottoporre alla benevola attenzione di V.E. il seguente quesito:

È opportuno o meno che il Notiziario pubblici insieme con il nome dei singoli oratori anche la sintesi dei loro interventi?

Si fa presente che, lo scorso anno, nei Notiziari il nome dei Padri inter-

venuti nella discussione era pubblicato a parte, senza alcun rapporto con il sunto delle opinioni espresse.

Ringraziando sin d'ora per quanto V.E. vorrà comunicarmi in merito a quanto sopra richiesto, prego V.E. Rev.ma di voler gradire l'espressione del mio devoto ossequio

MARTIN J. O'CONNOR, *presidente*

A S.E. Reverendissima
Mons. PERICLE FELICI
Segretario Generale del Concilio

9

Exc.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 190-203/63 LC

E Civitate Vaticana, die 6 settembre 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico dell'Em.mo Cardinale Presidente compio il dovere di invitare Vostra Eminenza Reverendissima alle riunioni della Commissione di Coordinamento, che avranno inizio il giorno 25 settembre p.v., alle ore 17,30, negli appartamenti dello stesso Em.mo Cardinale.

A continuazione dell'adunanza del 31 agosto u.s., sarà proseguito l'esame delle questioni riguardanti gli argomenti e le modalità degli interventi e delle votazioni nel prossimo periodo del Concilio.

Chino al bacio della Sacra Porpora, con i sensi della più profonda venerazione, ho l'onore di confermarvi

di Vostra Eminenza Reverendissima
dev.mo e obbl.mo
PERICLE FELICI, *segr. gen.*

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri della Commissione
De Concilii laboribus coordinandis

ADNEXUM

ORDINE DEL GIORNO
DELLE ADUNANZE DELLA COMMISSIONE DI COORDINAMENTO
DEI LAVORI DEL CONCILIO

25 settembre 1963, ore 17,30

1. Proposte di ulteriore elaborazione dello Schema del decreto sulle Missioni (Relatore: Em.mo e Rev.mo Card. Carlo Confalonieri).
2. Segreto conciliare (propone S. Ecc.za Rev.ma Mons. Segretario Generale).
3. Esame di un quesito proposto dal Presidente del Comitato per la stampa delle notizie sul Concilio (propone S. Ecc.za Rev.ma Mons. Segretario Generale).
4. Autorizzare la distribuzione delle schede di presenza e — se occorra — di documenti in occasione della sacra funzione del 29 settembre p.v. (propone S. Ecc.za Rev.ma Mons. Segretario Generale).

26 settembre 1963, ore 17,30

Seduta congiunta del Consiglio di Presidenza, dei Delegati o Moderatori e della Commissione di coordinamento per l'esame delle norme introdotte recentemente nell'*Ordo Concilii Oecumenici Vaticani II celebrandi* (Relatore: Em.mo e Rev.mo Card. Amleto Cicognani).

B) *PROCESSUS VERBALIS*

Alle ore 17,30 del 25 settembre 1963 ha avuto inizio la riunione della Commissione di coordinamento dei lavori del Concilio, indetta con lettera del 6 settembre c.a. « per l'esame delle questioni riguardanti gli argomenti da discutere e le modalità degli interventi e delle votazioni nel prossimo periodo del Concilio ».

La seduta ha luogo nell'appartamento del Card. Segretario di Stato, Amleto Giovanni Cicognani, Presidente della Commissione di coordinamento.

Sono presenti gli Em.mi Membri al completo, cioè: Card. Achille Liénart, Vescovo di Lille, Card. Francesco Spellman, Arcivescovo di New York, Card. Pietro Gregorio Agagianian, Prefetto della S.C. di Propaganda Fide, Card. Giacomo Lercaro, Arcivescovo di Bologna, Card. Giovanni Urbani, Patriarca di Venezia, Card. Carlo Confalonieri, Segretario della S.C. Concistoriale, Card. Giulio Doepfner, Arcivescovo di Monaco e Frisinga, Card. Leo Giuseppe Suenens, Arcivescovo di Malines-Bruxelles, Card. Francesco Roberti, Prefetto del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica.

Sono altresì presenti gli Ecc.mi: Mons. Pericle Felici, Segretario Generale del Concilio, Mons. Filippo Nabaa, Mons. Morcillo González, Mons. Giovanni Villot, Mons. Giovanni Giuseppe Krol, Mons. Guglielmo Kempf, Sottosegretari.

Fungono da Attuari i Rev.mi Monsignori, Antonio Mauro, Vincenzo Carbone, Vincenzo Fagiolo.

Sono all'ordine del giorno le seguenti questioni: 1) proposte di ulteriore elaborazione dello Schema del decreto sulle Missioni (Relatore: Em.mo Card. Carlo Confalonieri); 2) Segreto conciliare; 3) quesito del Presidente del Comitato Stampa del Concilio; 4) autorizzazione per la distribuzione delle schede di presenza e di documenti in occasione di sacre funzioni. Per i numeri 2, 3 e 4 riferisce Mons. Segretario Generale.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente porge un cordiale saluto agli intervenuti e quindi manifesta il proposito di esaminare le varianti, introdotte nel Regolamento, in preparazione della seduta congiunta di domani, che avrà come argomento principale tale esame.

L'Em.mo Card. Presidente osserva in proposito: il nuovo Regolamento ha nell'art. 4 un'innovazione importante, introducendo nella direzione del Concilio quattro Delegati o Moderatori, dei quali stabilisce i compiti in questi termini: « ...Concilii labores dirigunt, sibi invicem succedentes in ordinandis disputationibus Congregationum generalium ».

Alla Presidenza — che deliberatamente si è voluta conservare — sono

stati affiancati i quattro Moderatori nella direzione del Concilio. La differenza dei compiti tra i due organismi è così definita: alla Presidenza spetta far osservare le norme del Regolamento, risolvere i dubbi sull'interpretazione degli articoli del Regolamento, qualora sorgessero, definire le questioni nuove (che nel precedente periodo conciliare erano di competenza del Segretariato *extra ordinem*, ora soppresso).

I quattro Delegati o Moderatori dirigono le discussioni (art. 4, par. 2; art. 56, par. 2. art. 57, par. 1), ordinano la trasmissione delle osservazioni alle Commissioni, la distribuzione dei documenti ai Padri, le votazioni (cf. artt. 60, 61), ecc. Si può affermare che i quattro Delegati o Moderatores sono propriamente i Legati del Papa al Concilio, pur non avendo ufficialmente tale denominazione.

Un'altra novità è quella degli *Auditores laici*: ne sono stati già nominati una diecina; ci sarà qualche altra nomina ancora, ma sempre di persone qualificate nel campo cattolico internazionale.

L'art. 26 del Regolamento afferma che « Patres de discussionibus in Concilio habitis et de singulorum sententiis secretum servare tenentur ».

In proposito il S. Padre desidera che il segreto sul contenuto degli schemi sia conservato; mentre sull'andamento delle discussioni in Aula raccomanda la discrezione.

Quanto ai Periti sono già troppi ed il S. Padre desidera che non si proceda ad ulteriori nomine.

Termina così l'esposizione dell'Em.mo Card. Presidente.

L'Em.mo Card. Doepfner chiede che siano portate a conoscenza dei Padri conciliari le novità introdotte nel Regolamento, illustrandole anche in Aula conciliare, se ciò non comporterà disturbo nell'andamento dei lavori.

Mons. Segretario Generale fa presente che già in qualche modo è stato provveduto a tale desiderio tramite un articolo su *L'Osservatore Romano*, che sarà pubblicato domani.¹

L'Em.mo Card. Agagianian propone che dell'articolo si facciano varie traduzioni.

Prende quindi la parola l'Em.mo Card. Confalonieri, relatore sul primo argomento all'ordine del giorno, relativo alla rielaborazione dello schema sulle Missioni. Ricorda che nella seduta del 3 luglio c.a. lo schema sulle Missioni fu approvato sostanzialmente dalla maggioranza dei Membri della Commissione di coordinamento e che tre di essi (gli Em.mi Cardinali Lié-

¹ Cf. *L'Osservatore Romano*, 27 settembre 1963, p. 1: *Il nuovo Regolamento del Concilio*.

nart, Suenens e Doepfner) avanzarono delle riserve, prospettando l'opportunità di una più accurata rielaborazione dello schema.²

Alle osservazioni dei tre Em.mi Cardinali la Commissione delle Missioni (più precisamente alcuni Membri della Commissione) hanno risposto.³ Di queste risposte non sono però rimasti soddisfatti gli Em.mi Cardinali Doepfner⁴ e Suenens,⁵ mentre contento si è dichiarato l'Em.mo Card. Liénart.⁶ Gli Em.mi Cardinali Doepfner e Suenens insistono perché lo schema sia rivisto e rielaborato dall'intera Commissione delle Missioni.

Conclude per l'approvazione dello schema, come è stato corretto dalla Commissione ristretta dopo l'adunanza del 3 luglio u.s.

L'Em.mo Doepfner: per quanto non sia disposto ad esaminare questa sera i singoli aspetti del problema relativo allo schema in esame (sono giunto questo pomeriggio a Roma), credo che sia opportuno, come già prospettai, che sia l'intera Commissione delle Missioni a rivedere il testo dello schema. Ciò potrà giovare sia alla soluzione dei problemi indicati nel mio precedente intervento (che è in atti)⁷ sia all'accettazione dello schema in Aula conciliare.

Dello stesso parere si dice l'Em.mo Card. Suenens.

L'Em.mo Card. Agagianian si dice favorevole alla proposta, sottolineando però l'opportunità che nello schema non si parli con eccessivo svolgimento del diritto della Chiesa all'evangelizzazione, dello sviluppo delle Missioni: ciò potrebbe nuocere alla Chiesa, per le ostilità che molti governi gelosi della loro supremazia, potrebbero muovere contro l'opera dei nostri Missionari. La norma di condotta deve esser quella di lavorare per le Missioni senza parlarne eccessivamente, per non dare occasione di far combattere la Chiesa da parte dei suoi avversari.

Si dice inoltre del parere di togliere dallo schema la parte relativa al « regimen missionum », che potrebbe essere rimessa alla prossima revisione del Codice. E non sarebbe alieno a far trattare, sia pure brevemente nello schema « De Ecclesia » la parte relativa ai principi dell'evangelizzazione missionaria, lasciando nel decreto sulle Missioni, oltre al proemio, il capitolo sulla cooperazione missionaria.

Si conclude per la rielaborazione dello schema da parte dell'intera Commissione delle Missioni.

L'Ecc.mo Segretario Generale riferisce sul secondo argomento all'ordine del giorno, dicendo che Mons. O'Connor, Presidente del Comitato per la

² Cf. pp. 566-567; 570-572.

³ Cf. pp. 655-658.

⁴ Cf. pp. 682-683.

⁵ Cf. p. 681.

⁶ Cf. pp. 681-682.

⁷ Cf. p. 683.

stampa, ha chiesto se « è opportuno che il notiziario pubblichi insieme con il nome dei singoli oratori anche la sintesi dei loro interventi », a differenza di quanto si faceva l'anno scorso.⁸

La proposta non viene approvata, perché comporterebbe difficoltà e confusioni. Si decide perciò per la compilazione dei notiziari come nello scorso anno. Si dà però facoltà a che i Vescovi capi gruppo possano far qualche riferimento alle opinioni espresse in Aula conciliare nelle conferenze stampa che essi terranno settimanalmente; si raccomanda però discrezione.

L'Ecc.mo Mons. Segretario presenta il testo emendato dello schema « De instrumentis communicationis socialis », ⁹ chiedendo come dovranno esser fatte le votazioni: se per singoli numeri, per capitoli o per l'intero schema.

Si concorda per una dilazione della risposta, che daranno i « Moderatores », sentita la Commissione di coordinamento.

L'Ecc.mo Segretario Generale chiede se domenica prossima, in occasione della sacra funzione, possono essere distribuiti alcuni documenti (Regolamento, « Emendationes » sullo schema « De Ecclesia », relazione del Card. Browne) e la scheda di presenza.

Viene riconosciuta l'opportunità della richiesta e si dà l'autorizzazione relativa.

L'Em.mo Card. Presidente fa presente l'opportunità che i Nunzi ed i Vescovi della Curia Romana si limitino nei loro interventi in Aula Conciliare: ciò fu anche il desiderio del defunto Pontefice Giovanni XXIII condiviso dal regnante Pontefice.

La seduta ha termine con la preghiera di rito.

25 settembre 1963, ore 19,30.

⁸ Cf. pp. 683-684.

⁹ Cf. *Schema emendatum decreti de instrumentis communicationis socialis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, pp. 14: in *Acta Synodalia...*, vol. II, pars V, pp. 181 ss. Schema Patribus distributum est in congregatione generali 64, die 11 novembris 1963.

SESSIO SEXTA
CONSILII PRAESIDENTIAE, COMMISSIONIS DE CONCILII
LABORIBUS COORDINANDIS ET MODERATORUM
(26 Septembris 1963)

A) DOCUMENTA

Exc.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO
DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 216-223/63 LC

E Civitate Vaticana, die 20 settembre 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico dell'Eminentissimo Cardinal Presidente della Commissione di coordinamento dei lavori del Concilio, compio il dovere di invitare Vostra Eminenza Reverendissima alla riunione congiunta del Consiglio di Presidenza del Concilio, dei « Delegati seu Moderatores » e della Commissione di coordinamento, che avrà luogo giovedì 26 settembre p.v. alle ore 17,30 nel Palazzo Apostolico, in Vaticano, per l'esame delle norme introdotte recentemente nell'« Ordo Concilii Oecumenici Vaticani II celebrandi » e delle questioni riguardanti l'attività del prossimo periodo conciliare.

Chino al bacio della Sacra Porpora, mi professo con sensi di profonda venerazione

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo e obbl.mo

PERICLE FELICI, *segr. gen.*

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
Membri del Consiglio di Presidenza,
della Commissione di coordinamento, e ai Moderatori

B) PROCESSUS VERBALIS

Il giorno 26 settembre 1963 alle ore 17,30 si sono riuniti nell'appartamento del Card. Segretario di Stato gli Em.mi componenti il Consiglio di Presidenza, i Moderatori ed i componenti la Commissione di Coordinamento. Sono perciò presenti gli Em.mi Signori Cardinali: Eugenio Tisserant, Achille Liénart, Ignace Gabriel Tappouni, Norman Thomas Gilroy, Francis Spellman, Joseph Frings, Ernesto Ruffini, Antonio Caggiano, Albert Gregory Meyer, Bernard Alfrink, Gregorio Pietro Agagianian, Giacomo Lercaro, Iulius Doepfner, Leo Ioseph Suenens, Giovanni Urbani, Carlo Confalonieri, Francesco Roberti. Sono assenti gli Em.mi Cardinali Giuseppe Siri e Stefan Wyszyński.

Partecipano alla seduta anche gli Eccellentissimi Mons. Pericle Felici, Philippe Nabaa, Casimiro Morcillo González, Jean Villot, John Krol, Wilhelm Kempf.

Fungono da attuari i Monsignori Vincenzo Fagiolo e Vincenzo Carbone.

La seduta è stata indetta dall'Em.mo Card. Amleto Giovanni Cicognani, Presidente della Commissione di Coordinamento, con lettera in data 20 Settembre 1963.

La questione all'ordine del giorno indica: « Esame delle norme introdotte recentemente nell'*Ordo Concilii Oecumenici Vaticani Secundi celebrandi* ».

È relatore l'Em.mo Card. Amleto G. Cicognani.

Fatta la preghiera di rito, l'Em.mo Card. Presidente saluta i presenti e quindi inizia la Sua relazione, dicendo quanto segue:

Il Santo Padre ha incaricato l'Em.mo Card. Roberti di rivedere il Regolamento del Concilio, a seguito delle proposte che sono state fatte in merito.

La revisione inoltre si imponeva anche per il fatto che un nuovo organismo era stato progettato in seno alla direzione del Concilio: il Collegio, cioè, dei « Delegati seu Moderatores ». Di tale Collegio il nuovo Regolamento presenta l'esistenza all'art. 4, § 2, dicendo: « *Quattuor Cardinales Delegati seu Moderatores, a Summo Pontifice electi, Concilii labores dirigunt, sibi invicem succedentes in ordinandis disputationibus Congregationum Generalium* ».

Nello stesso articolo, § 1 viene ricordata la Presidenza del Concilio con un aumento dei suoi Membri rispetto alla precedente e con queste prerogative: « *Duodecim Cardinales, a Summo Pontifice electi, constituunt Consilium Praesidentiae, cuius est curare ut normae Ordinis Concilii Oecume-*

nici Vaticani II celebrandi rite observentur, resolutis dubiis ac remotis difficultatibus forte obstantibus ».

Il Santo Padre desidera che siano ben determinati i compiti della Presidenza e dei Moderatori. Il Card. Decano, Eugenio Tisserant, continua a tenere il primo posto nel Consiglio di Presidenza.

I Cardinali Moderatori presentano all'Assemblea gli argomenti da esaminare; ad essi spetta — secondo l'idea del S. Padre — curare lo svolgimento « interiore » del Concilio; ed in merito Egli ha usato l'immagine della materia e della forma: i quattro Cardinali Moderatori sono la « forma » del Concilio. Alla Presidenza spetta curare l'osservanza delle norme stabilite nel Regolamento e risolvere gli eventuali dubbi e difficoltà nella loro interpretazione.

Quindi l'Em.mo Card. *Roberti* indica i punti nuovi introdotti nel Regolamento, sottolineando come essi siano stati suggeriti da altri, Cardinali e Vescovi, con l'intento precipuo di un più celere svolgimento dei lavori conciliari.

L'Em.mo Card. *Tisserant*: praticamente mi pare che le funzioni dei Moderatori si concentrino nella compilazione dell'ordine del giorno dei lavori in Assemblea, nel mettere ai voti le varie questioni, nel dare la parola agli oratori. Mentre al Decano del Consiglio di Presidenza spetta dire le preghiere.

L'Em.mo Card. *Roberti*: i Moderatori devono avvicinarsi nel dirigere la discussione in Assemblea, non necessariamente per giorni, meglio sarebbe se si alternassero secondo gli argomenti.

L'Em.mo Card. *Doepfner*: i Moderatori dirigono « collegialiter », pur alternandosi nella concreta direzione della discussione in Assemblea: essi determineranno il modo di succedersi.

L'Em.mo Card. *Urbani*: sono d'accordo con la interpretazione dell'Em.mo Card. Doepfner, poiché il Regolamento lascia libertà in merito.

L'Em.mo Card. *Ruffini*: secondo quanto esposto dall'Em.mo Card. Cicognani, i Moderatori avrebbero un'autorità che fino a ieri non ha avuto la Presidenza.

Chiede perciò maggiori spiegazioni, allo scopo di conoscere le competenze della Presidenza e dei Moderatori.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: alla Presidenza spetta far osservare il Regolamento e quindi richiamare coloro che non lo osservano.

L'Em.mo Card. *Roberti*: anche i Moderatori se saranno negligenti nell'osservanza del Regolamento.

L'Em.mo Card. *Ruffini* chiede quale sia la funzione della Presidenza in Assemblea; se la Presidenza ed i Moderatori « eodem tempore » agiscano.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: la Presidenza ha funzione anche di direzione dell'Assemblea conciliare.

L'Em.mo Card. *Ruffini*: ciò può creare certamente della confusione.

L'Em.mo Card. *Urbani* propone di leggere gli articoli 51, 52, 56 e 57 del Regolamento, per poi concludere che ai Moderatori soltanto spetta il compito di dirigere i lavori conciliari in Assemblea.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: certo il procedimento delle discussioni è affidato ai Moderatori; se accade però un fatto straordinario dovrà essere esaminato dalla Presidenza.

L'Em.mo Card. *Confalonieri*: alla Presidenza spetta aprire e chiudere le Congregazioni Generali con le preghiere di rito; dare comunicazioni straordinarie, non relative alla discussione degli schemi; richiamare — quando occorra — all'ordine i Padri Conciliari; risolvere i casi di conflitto tra Assemblea e Moderatori. È in fondo una Corte Costituzionale.

L'Em.mo Card. *Agagianian* propone di immaginare di essere in Aula conciliare: si incomincia con la preghiera da parte della Presidenza; quindi i Moderatori presentano lo schema che deve essere discusso e danno la parola al primo oratore iscritto a parlare; e tutta la discussione sarà regolata dai Moderatori.

L'Em.mo Card. *Urbani*: l'art. 33, § 4 prospetta l'opportunità di ridurre gli interventi, ed a ciò devono attendere i Moderatori.

L'Em.mo Card. *Lercaro*: il Regolamento inoltre dà ai Moderatori la facoltà di richiamare i Padri a non intervenire con le argomentazioni già dette nella discussione degli schemi.

L'Em.mo Card. *Ruffini*: d'accordo, ma sarà opportuno che i Moderatori non siano troppo drastici nell'applicare in ciò il Regolamento, per evitare il pericolo di strozzare la discussione e di privare l'Assemblea di essere meglio informata.

L'Em.mo Card. *Tisserant*: sarebbe opportuno che fossero i Padri stessi a trovare un accordo e quindi a parlare a nome di più, ed a ciò dovrebbero provvedere le Conferenze Episcopali.

L'Em.mo Card. *Ruffini*: ciò può essere pericoloso, perché rischia di togliere la libertà ai singoli.

L'Em.mo Card. *Spellman*: del resto nelle stesse Conferenze Episcopali è ben difficile trovare l'accordo, attese le divergenze di opinioni.

L'Em.mo Card. *Urbani*: il Regolamento contempla per i Moderatori la facoltà di suggerire ai Padri, che hanno chiesto di parlare, di mettersi d'accor-

do per far parlare soltanto alcuni a nome anche di altri; cerchino quindi i Moderatori di far uso di questa facoltà.

L'Em.mo Card. *Cicognani*: nel primo periodo alcuni hanno parlato a nome di più Padri; ciò potrebbe essere ripetuto più spesso, soprattutto se i Moderatori cercheranno di favorire l'accordo tra i vari richiedenti.

L'Em.mo Card. *Agagianian* chiede se è stata preparata la lista di coloro che dovranno parlare lunedì prossimo.

L'Ecc.mo Mons. *Segretario Generale*: fino ad ora pochi sono quelli che hanno chiesto di parlare, per cui non si può parlare ancora di lista.

Sarebbe opportuno far presentare ai richiedenti non il sommario del loro intervento ma l'intero testo, dal quale si può vedere se l'oratore dirà cose nuove rispetto a coloro che lo hanno preceduto. Inoltre bisognerebbe scegliere o dare la precedenza (in modo che poi non restino fuori) a quei Padri che più degli altri diranno cose interessanti per l'Assemblea e che favoriscono un dialogo proficuo alla discussione.

L'Em.mo Card. *Ruffini* suggerisce di non fare troppo leva su le Conferenze Episcopali, le quali potrebbero essere messe l'una contro l'altra.

L'Em.mo Card. *Tisserant*: spesso nelle Conferenze Episcopali stesse si riscontrano diverse tendenze.

L'Ecc.mo Mons. *Segretario Generale* chiede spiegazioni sull'art. 57, § 6, che giudica inopportuno, perché può far perdere del tempo inutilmente.

L'Em.mo Card. *Lercaro* risponde difendendo l'articolo, che ritiene utile per tutelare le minoranze.

L'Ecc.mo Mons. *Segretario Generale* chiede che si faccia in modo di giungere al più presto alle votazioni sulla Costituzione della sacra Liturgia e sul Decreto delle Comunicazioni sociali; in modo da poter quindi tenere una sessione pubblica durante il secondo periodo.

Il 28 ottobre ci sarà la commemorazione di Papa Giovanni XXIII.

Si stabilisce di non tenere Congregazione Generale in quel giorno.

Viene raccomandato, secondo l'espresso desiderio del Santo Padre, di tutelare il segreto sugli schemi e di circondare di discrezione le discussioni in Aula.

La seduta viene dichiarata chiusa e si chiude di fatto con la preghiera di rito.

26 settembre 1963, ore 20.

EXC.MUS PERICLES FELICI
Secretarius generalis Concilii

SACROSANCTUM
OECUMENICUM CONCILIUM VATICANUM II

Prot. N. 3780/63 CV

E Civitate Vaticana, die 27 settembre 1963

Eccellenza Reverendissima,

Mi reco a premura di comunicare all'Eccellenza Vostra Reverendissima che la Commissione « de Concilii negotiis componendis seu coordinandis », nella seduta del 25 settembre scorso, dopo aver esaminato il quesito, a me presentato da Vostra Eccellenza con distinto Foglio del 19 dello stesso mese, non ha ritenuto opportuno che nel Notiziario delle Congregazioni Generali con il nome dei singoli Oratori sia pubblicata anche la sintesi degli interventi dei medesimi.

Pertanto sarà seguito il metodo dello scorso anno, pur ponendo la massima cura per una conveniente informazione della opinione pubblica.

Ha ancora stabilito la Commissione di Coordinamento insieme al Consiglio di Presidenza che nel Notiziario si pubblichino insieme i nomi dei Padri che o abbiano parlato o abbiano chiesto di parlare presentando in scritto il loro voto.

Invio finalmente a Vostra Eccellenza copia della lettera indirizzatami dall'Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato contenente le auguste disposizioni del Santo Padre sul segreto conciliare.

Profitto della circostanza per professarmi con sensi di distinto ossequio

dell'Eccellenza Vostra Reverendissima
dev.mo

PERICLE FELICI, *segr. gen.*

A Sua Eccellenza Reverendissima
Mons. Martino G. O'CONNOR
Arcivescovo tit. di Laodicea di Siria
Presidente del Comitato per la Stampa
del Concilio Ecumenico Vaticano II

ADNEXUM

EM.MUS HAMLETUS IOANNES CARD. CICOGNANI
Secretarius Status

Prot. N. 8840

Dal Vaticano, 21 settembre 1963

Eccellenza Reverendissima,

A proposito dell'osservanza del segreto sul Concilio Ecumenico, il Santo Padre, attese le incertezze che si hanno, Si è degnato di disporre che esso venga osservato circa gli Schemi e circa quanto verrà trattato nelle varie Commissioni Conciliari.

Riguardo alle discussioni che saranno tenute nell'Aula Conciliare, Sua Santità ha creduto bene di disporre che tutti coloro che vi assisteranno usino sempre e dovunque la dovuta discrezione.

Voglia l'Eccellenza Vostra Rev.ma avere la cortesia di partecipare tali deliberazioni della Santità Sua al Consiglio di Presidenza del Concilio, affinché siano comunicate nella forma conveniente ai Padri Conciliari.

Con sensi di distinto ossequio mi confermo

di Vostra Eccellenza Rev.ma
dev.mo

A. G. Card. CICOGNANI

A Sua Eccellenza Rev.ma

Mons. Pericle FELICI

Arcivescovo tit. di Samosata

Segretario Generale del Conc. Ecumenico Vaticano II

SESSIO SEPTIMA

(23 Octobris 1963)

A) DOCUMENTA

1

EXC.MUS PERICLES FELICI

Secretarius generalis Concilii

COMMISSIO

DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

Prot. N. 228-251/63 LC

E Civitate Vaticana, die 19 ottobre 1963

Eminenza Reverendissima,

Per venerato incarico dell'Eminentissimo Signor Cardinale Presidente della Commissione di coordinamento dei lavori del Concilio, compio il dovere di invitare Vostra Eminenza Reverendissima alla riunione congiunta del Consiglio di Presidenza, dei Moderatori e della Commissione di coordinamento, che avrà luogo mercoledì 23 ottobre p.v., alle ore 17,30, nel Palazzo Apostolico, in Vaticano, per l'esame delle questioni all'ordine del giorno.¹

Chino al bacio della Sacra Porpora, mi professo con sensi di profonda stima

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
dev.mo e obbl.mo

PERICLE FELICI, *segr. gen.*

Agli Eminentissimi Signori Cardinali
del Consiglio di Presidenza,
della Commissione di Coordinamento,
e agli Eminentissimi Moderatori

¹ Cf. p. 701.

2

PROPOSITIONES

CONGREGATIONIS GENERALIS

SUFFRAGIIS SUBICIENDAE

QUOAD CAPUT II SCHEMATIS « DE ECCLESIA » *

Ut dentur tantum normae directivae pro secundi capitis Constitutionis « De Ecclesia » elaboratione:

I. Utrum placeat Patribus declarare Episcopalem consecrationem summum gradum sacramenti ordinis constituere?

II. Utrum placeat Patribus declarare omnem Episcopum legitime consecratum in communione Episcoporum et Romani Pontificis — qui est eorum caput et principium unitatis — membrum esse Collegii Episcoporum?

III. - 1. Utrum placeat Patribus declarare — firmis omnino manentibus iis quae de suprema ac singulari potestate et infallibilitate Summi Pontificis ab Oec. Conc. Vaticano I sunt definita — Collegium Episcoporum, quod Collegio Apostolorum in munere evangelizandi sanctificandi et regendi succedit, una cum capite suo eodem Romano Pontifice et numquam sine hoc capite, indivisum subiectum plenae et supremae potestatis in universam Ecclesiam credi: et quidem ipso iure divino?

2. Exercitium actuale huius potestatis perfici per diversos modos a Romano Pontifice ordinatos vel saltem ab ipso numquam reprobatos?

3. Ipsius Romani Pontificis esse ultimum ferre iudicium de opportunitate actionis collegialis Corporis Episcoporum?

IV. - 1. Utrum placeat Patribus concedi competenti auctoritati libertatem instaurandi diaconatum ut gradum distinctum et permanentem?

2. Utrum placeat Patribus concedi competenti auctoritati libertatem conferendi diaconatum data necessitate viris maturae aetatis et optimaenotae iam uxoris,

3. Utrum Patribus placeat concedi libertatem diaconatum — data necessitate, approbatione Summi Pontificis accepta et ad experimentum — viris non uxoris quibus non imponatur lex coelibatus,

* Textus propositionum ab em.mo card. Lercaro, nomine Moderatorum, die 15 octobris 1963 traditus est exc.mo secretario generali Pericli Felici, ut statim typis ederetur atque Patribus sequenti die exhiberetur.

Summus Pontifex, qui inscius erat decretae suffragationis, illam suspendit: cf. *Acta Synodalia...*, vol. II, pars II, pp. 597, 605.

3

PROPOSITIONES

SUFFRAGIIS CONGREGATIONIS GENERALIS SUBICIENDAE *

(Non ut de quaestionibus propositis *definitivum iudicium* feratur, sed ut *normae directivae* obtineantur pro Capite II de Ecclesia secundum desiderium Patrum ulterius elaborando).

I. Utrum placeat Patribus declarare Episcopalem consecrationem summum gradum sacramenti Ordinis constituere?

II. Utrum placeat Patribus declarare *omnem* Episcopum legitime consecratum in communione Episcoporum et Romani Pontificis, qui est eorum Caput et principium unitatis, membrum esse *Corporis* seu *Collegii* Episcoporum?

III. Utrum placeat Patribus declarare *Collegium* seu *Corpus* Episcoporum, quod Collegio Apostolorum in munere evangelizandi, sanctificandi et *pascendi* succedit, — una cum Capite suo Romano Pontifice et numquam sine hoc Capite, cuius salvum et integrum remanet ius primatiale in omnes pastores et fideles, — *iure divino* plena et suprema potestate in universam Ecclesiam pollere?

N.B. Sensus huius propositionis est: *a)* quod exercitium potestatis Corporis seu Collegii Episcoporum regitur ordinationibus a Romano Pontifice probatis vel saltem ab eo *non* reprobatis; *b)* quod actus vere collegialis Corporis Episcoporum non datur, nisi invitante vel saltem libere acceptante Romano Pontifice; *c)* quod modus practicus et concretus, quo duplex forma supremae potestatis in Ecclesia exercetur, ad ulteriorem determinationem theologicam et iuridicam pertinet, Spiritu Sancto harmoniam inter utramque formam indefectibiliter roborante.

IV. - 1. Utrum placeat Patribus opportunitatem considerari instaurandi diaconatum ut gradum distinctum et permanentem sacri ministerii, secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus?

2. Utrum placeat Patribus opportunitatem considerari conferendi diaconatum, data necessitate, viris maturae aetatis et optimae notae, *in matrimonio viventibus*?

3. Utrum haec libertas (de qua in n. 2) concedi oporteat Conferentiis episcopalibus, secundum necessitatem singularum regionum iudicantibus, et nonnisi approbante Romano Pontifice?

* Textus propositionum, a Moderatoribus emendatus, ab em.mo card. Doepfner traditus est exc.mo Felici die 19 octobris 1963.

ALII TEXTUS POSSIBILES

Quoad III. Utrum placeat Patribus declarare *Corpus* seu *Collegium* Episcoporum, quod Collegio Apostolorum in munere evangelizandi, sanctificandi et *pascendi* succedit, una cum Capite suo Romano Pontifice et numquam sine hoc capite, *indivisum subiectum* plenae et supremae potestatis in universam Ecclesiam *iure divino* constitui?

N.B. Sensus huius propositionis est: 1. quod salvum et integrum remanet ius primatiale Romani Pontificis in omnes Pastores et fideles; 2. quod exercitium potestatis... etc.; 3. quod actus vere collegialis... etc.; 4. quod modus practicus et concretus... etc.

Animadversio. Difficultas huius textus: verbum « subiectum indivisum », quod est ambiguum. Plures Patres dixerunt in aula quod « indivisum » intelligi posset ita ut Romanus Pontifex iam non posset agere per se solum, quod esset contra Primatum.

Attamen, verbum hoc acceptum est a Commissione unanimi et ideo in textu schematis insertum est.

Quoad IV. (Ut vitentur frequentiora suffragia, 2^a et 3^a possent sic contrahi in unum): Utrum placeat Patribus declarare a Conferentiis Episcopalibus, suprema Potestate Ecclesiae annuente, posse diaconatum conferri, data necessitate, viris maturae aetatis et optimae notae, in matrimonio viventibus?

N.B. Inconveniens huius textus: gradatio suffragiorum non iam habetur ex eo quod duo obiecta diversa simul coniunguntur: principium diaconatus pro viris uxoris determinatio auctoritatis cui competet decisionem ferre.

B) PROCESSUS VERBALIS

Il giorno 23 ottobre 1963, alle ore 17, nell'appartamento dell'Em.mo Card. Segretario di Stato si è riunito il Consiglio di Presidenza, la Commissione di Coordinamento ed il Collegio degli Em.mi Moderatori del Concilio, per l'esame delle questioni all'ordine del giorno, così stabilito: 1. Proposte di modifica degli articoli 39 § 2 e 60 § 3 dell'*Ordo Concilii*; 2. Proposta di votazione indicativa nel secondo capitolo dello schema « De Ecclesia »; 3. Varie.

Sono tutti presenti ad eccezione dell'Em.mo Card. Tappouni. Presenti anche l'Ecc.mo Mons. Segretario generale con i Sottosegretari.

Attuari i Rev.mi Monsignori Vincenzo Fagiolo e Vincenzo Carbone.

Card. *Tisserant*: * Adsumus... Siamo stati invitati ad adunarci per esaminare due questioni che sono all'ordine del giorno. Propongo che si cominci colla seconda, la proposta cioè di votazione indicativa sul secondo capitolo dello schema « De Ecclesia » con relazione dell'Eminentissimo Agagianian.

Card. *Agagianian*: Em.mi, Ecc.mi Padri, sul capo secondo dello schema « De Ecclesia » si discusse per ben 7 Congregazioni generali, dal 7 al 15 ottobre, con intervento di circa 100 Padri Conciliari. La discussione fu lunga e nutrita. Principali e impegnativi argomenti, contenuti nel detto capo, apparvero la sacramentalità della consacrazione episcopale, la collegialità episcopale, la restaurazione del diaconato stabile o permanente. Ma alla chiusura della discussione, cui si pervenne per decisione — su proposta dei moderatori — della grande maggioranza dell'assemblea, gli interventi non sembravano aver creato una idea chiara in tutti sulla portata degli argomenti avanzati. Né si poteva dedurre quanti Padri stessero per l'una o per l'altra sentenza. I moderatori pertanto, accogliendo la richiesta di molti Padri Conciliari e di alcune Conferenze Episcopali, informata anche la Presidenza del Concilio nella persona dell'Em.mo Card. Eugenio Tisserant presidente, giudicarono opportuno di proporre ai Padri Conciliari alcuni quesiti formulati in brevi e chiare comunicazioni, allo scopo di puntualizzare il nocciolo della questione, come pure allo scopo di rendere più facile alla Commissione dottrinale l'esame degli emendamenti proposti all'Aula Conciliare. I suffragi dei Padri su questi quesiti formulati dai Moderatori pertanto non hanno il senso di accogliere o rigettare alcun testo. Ma tendono unicamente a far sapere alla Commissione dottrinale qual'è la propensione della Congregazione generale sui quesiti stessi. La Commissione Conciliare, secondo le prescrizioni dell'*Ordo Concilii celebrandi*, vaglierà le singole emendazioni proposte dai Padri

* Ex taeniola magnetica.

che sono intervenuti nella Aula Conciliare e poi sottoporrà alla votazione dei Padri il testo rielaborato. Per esempio, la prima proposizione sulla sacramentalità della consacrazione episcopale, non tocca nel nostro esposto né scioglie molte questioni che si trovano nello schema e negli emendamenti; ma chiede se i Padri e quanti Padri sono per la sacramentalità dell'Episcopato. Ma in che modo, con quali effetti e in quale relazione coll'ordine presbiterale etc... sono questioni che dovranno essere definite colla votazione degli emendamenti.

Similmente, circa l'episcopato si propone soltanto il punto capitale dell'esistenza « de iure divino » del Collegio dei Vescovi, e della sua relazione col Primato del Romano Pontefice, il quale Primato deve rimanere integro e intatto secondo la dottrina definita dal Concilio Ecumenico Vaticano I. Infine, circa il diaconato, si propongono articoli distinti, attraverso i quali si possono vedere le diverse opinioni manifestate nella discussione conciliare.

(*Legge*) « Propositiones suffragiis Congregationi generali subiiciendae, non ut de quaestionibus propositis definitivum iudicium feratur, sed ut normae directivae obtineantur pro capite secundo "de Ecclesia" secundum desiderium Patrum ulterius elaborando ».

Primo quesito: « Utrum placeat Patribus declarare episcopalem consecrationem summum gradum Sacramenti ordinis constituere ».

Card. *Tisserant*: Chi vuol parlare su questo soggetto?

Card. *Siri*: Nessuna difficoltà ad approvarlo, purché nel senso indicato dal Relatore.

Card. *Tisserant*: Vogliamo votare a mano alzata? (I Membri eseguono). È approvato! Noi della Presidenza eravamo stati favorevoli a ciò che i Moderatori preparassero delle questioni da sottomettere al parere dei Padri, ed i motivi per cui poi fu sospesa la distribuzione dei quesiti li ignoro.

Card. *Agagianian*: Io penso che sia dipeso dal fatto che alcuni erano un po' esitanti, credendo che con questa votazione sarebbe stata definita la questione stessa proposta. Invece non è così nella mente dei Moderatori.

Card. *Tisserant*: Dunque io direi che si possono proporre alla Congregazione generale i quesiti con una spiegazione dei Moderatori che dica la portata precisa delle proposte.

Card. *Agagianian*: Ecco: questo si farà, Eminenza; si farà proprio così.

Card. *Siri*: Sempre inteso che la domanda sia fatta coi termini e nel senso che qui è stato indicato.

Card. *Agagianian*: Sicuro e non diversamente.

Card. *Tisserant*: Soltanto questo e a titolo soltanto di votazione indicativa, la quale deve far sapere in quale senso la Congregazione generale intende che siano discusse le questioni.

Card. *Gilroy*: Quale è il vantaggio, Eminenza, di queste questioni?

Card. *Tisserant*: Che dovrebbe essere più facile dopo di votare sugli emendamenti, e che la commissione dottrinale avrebbe una direttiva per cui dovrebbe disporre gli emendamenti in questo senso.

Card. *Gilroy*: Ma sembra vana questa votazione dell'Assemblea Generale!

Card. *Tisserant*: Ma quando l'Assemblea generale voterà, voterà su un capitolo intero. Mentre se ci sono delle votazioni indicative sui soggetti più difficili, allora si va con più sicurezza alla votazione generale.

Card. *Caggiano*: Eminenza!

Card. *Tisserant*: Dica.

Card. *Caggiano*: Ho necessità di fare una domanda. Non sarebbe meglio aggiungere ai quesiti che non si intende fare una dichiarazione dogmatica; ma non dirlo a parole, perché le parole ciascuno le capisce a suo modo, ma aggiungere, come è stato qui detto, che non si intende fare una dichiarazione dogmatica.

Card. *Agagianian*: Si farà.

Card. *Tisserant*: Sarà detto prima.

Card. *Caggiano*: In questo senso penso che si può rispondere « placet ».

Card. *Tisserant*: Allora passiamo alla seconda proposizione.

Card. *Cicognani*: Io ero venuto, veramente, col proposito di esporre le critiche che ho ricevuto. Qui sembrano tutti concordi, ma molti, anche Cardinali, sono venuti a dirmi, riguardo a questi quesiti, alcune cose: prima di tutto, come sono messi, non dico che siano capziosi, ma inclinano a dirigere la mente al senso del quesito, a dire: vi piace così? cioè a far rispondere: « affirmative ». Secondo: in che senso devono prendersi i quesiti? Per esempio: l'insieme dei Vescovi ora è chiamato corpo ora è chiamato collegio.

Card. *Tisserant*: Quella è la seconda questione.

Card. *Cicognani*: Questa è la seconda. Beh! qui viene questa. Allora: se non è ancora certo, se non è delineato bene e determinato il valore della parola « collegio », come possiamo dire se approviamo o no? Vediamo il Collegio dei Vescovi adesso nel Concilio, lo vediamo benissimo. Fuori del Concilio questa Collegialità, possiamo anche dire che c'è nel corpo dei Vescovi, nell'insieme dei Vescovi: lo stesso programma, gli stessi ideali, la stessa carità, ecc. Ma si può dire che con ciò i Vescovi formano un Collegio? E come esercitano la collegialità? Ci vuole uno che determini. Se non interviene il Papa non so come si determini questa collegialità, fuori del Concilio.

Terzo: hanno obiettato molto su « et quidem de iure divino ». Questa è una grande affermazione. Se il Concilio fa questa affermazione, bisognerebbe che la suffragasse con argomenti sicuri. Quanto a Pietro, c'è il grande argomento: Tu es Petrus et super hanc petram, etc... e quindi non c'è dubbio. Quanto agli apostoli viene fuori quel « superaedificatur super Apostolorum fundamentum et prophetarum, etc... » a cui si dà il valore che ha, cioè della loro dottrina, del loro apostolato, ecc. quindi è tutt'altro che apodittico, a dimostrazione della collegialità.

Card. *Tisserant*: Questo è sulla terza proposta. Noi abbiamo sentito il Card. Agagianian soltanto sulla prima. Egli dovrebbe dirci ora della seconda proposta, sulla quale Vostra Eminenza ha già fatto delle obiezioni.

Card. *Agagianian*: La seconda proposizione...; desidera parlare, Eminenza?

Card. *Urbani*: Su quel « utrum placet Patribus declarare ». Quando i Padri avessero dichiarato che la consacrazione episcopale costituisce il sommo grado dell'ordine...

Card. *Agagianian*: Ma non è dichiarato questo...

Card. *Urbani*: Non viene dichiarato? Allora dovrebbe essere scritto in un'altra maniera: utrum placet Patribus ut declaretur, eventualiter, etc... perché il « declarare » — « si placet declarare » — vuol dire che se dicono « placet » o peggio ancora se dicono « non placet », basta. Allora questo capitolo si butta fuori?

Card. *Doepfner*: Questo è chiaro, se dicono « non placet »; la Commissione Teologica deve sapere come la pensa la maggioranza nell'Aula e questo è lo scopo della votazione preliminare: che la Commissione Teologica veda bene come stanno le cose. E stando le cose come ha detto l'Em.mo Card. Cicognani, i Padri potranno rifiutare qualcuna delle proposizioni.

Card. *Tisserant*: Em.mo Urbani, l'intento delle proposte è soltanto di dare alla Commissione dottrinale una indicazione sulla tendenza nell'Aula conciliare.

Card. *Urbani*: Bisogna che sia detto molto bene, perché facilmente crederanno che, quando hanno detto « placet declarare », la questione sia risolta e non se ne parli più.

Card. *Tisserant*: Sì, si può forse cercare un'altra parola per quella proposta.

Card. *Lercaro*: Dunque, io spiego come è nato il fatto di questi quesiti da proporsi alla Congregazione generale. Quando abbiamo votato il capitolo II dello schema « De Liturgia » principalmente a proposito della estensione della comunione sotto le due specie e della concelebrazione, ma in modo particolare della comunione sotto le due specie, in moltissimi Padri (che sono

venuti a dichiararlo) è nata una difficoltà, reale e fondata. Cioè: voi ci presentate da votare un particolare sulla comunione sotto le due specie e precisamente se dire « remoto periculo, omni periculo circa fidem » ovvero « servatis principiis a Concilio Tridentino expressis », e quindi si tratta di una espressione marginale, senza che ci sia stata prima la votazione sull'istituto o l'estensione dell'istituto della comunione « sub utraque specie ». Di fronte a questo molti Padri hanno ragionevolmente pensato che c'era qualche carenza e di fatti una carenza c'era; per cui si sono anche preoccupati che, quando si fosse addivenuti alla votazione di uno schema dottrinale, questa carenza incidesse molto maggiormente sulla possibilità di esprimere il proprio pensiero. In seguito a ciò è stato deciso — come ha accennato l'Em.mo Relatore, e come numerosi Vescovi e Conferenze Episcopali hanno richiesto — che ci fosse una previa votazione indicativa sulla sacramentalità e collegialità. Qui si tratta di due dottrine: la dottrina della sacramentalità e la dottrina della collegialità. Prescindendo assolutamente dalle forme e dai modi, viene perciò proposta ai Padri la dottrina in se stessa, ridotta — come si dice — all'osso, in forma di massima. Dagli interventi non si può mai dedurre (questa è l'esperienza che ho fatta nella Commissione di Liturgia) quanti Padri siano dietro ad un intervento. Qualche volta viene detto. Ma accadde l'anno scorso che alla fine di una settimana di discussione sullo schema De Liturgia sembrò che lo schema dovesse naufragare perché gli intervenuti erano nella grande maggioranza contrari. Venuti alla votazione, ci furono soli 46 voti contrari su 2200. Ora, data questa impossibilità di dedurre quale sia l'orientamento della Congregazione generale di fronte ad un punto di dottrina o ad un istituto che si voglia estendere o introdurre come sarebbe nel caso del diaconato, è parso a molti Padri congruente che prima si avesse una indicazione generica della situazione quanto ad orientamento. Questa è stata l'origine dei quesiti proposti.

Card. *Tisserant*: Dica, Em.mo Ruffini.

Card. *Ruffini*: Secondo me, per non compromettere il voto finale, direi « utrum proponi possit Patribus » e non « utrum placeat » perché dopo aver dichiarato che piace, non si potrà dire che dispiace; ma il « proponi possit in congregatione plenaria » dice che c'è una indicazione che non è compromettente, ma indicativa; invece, ripeto, è abbastanza compromettente dire « utrum placeat ».

Card. *Tisserant*: È un'espressione di per se definitiva e questa è l'obiezione che si può fare. Lasciamo « proponatur »?

Card. *Confalonieri*: Sommessamente mi pare, che anche il dire « placet declarare o proponi » è un po' compromettente. La forma potrebbe forse essere accettabile da tutti in questo senso: « Utrum placeat Patribus ita apparari schema discutiendum ut clare dicatur episcopalem consecrationem sum-

num gradum sacramenti constituere, etc... ». La cosa è molto più rispettosa nei riguardi dell'assemblea conciliare.

Card. *Tisserant*: Dica, Em.mo Siri.

Card. *Siri*: Mi pare che la questione sia bene distinta, cioè: « *utrum placeat in genere* » e poi « *utrum placeant hae propositiones* ». Quanto alla prima, io vorrei notare che la questione è delicata perché prima che ci sia il voto indicativo dei Padri su un indirizzo, non si può indicare ai Padri la stessa proposizione: può essere una certa forza morale esercitata sui Padri. Mi pare una questione delicata.

Quanto poi alla seconda parte, cioè: « *utrum hae propositiones sint dicendae Patribus* », finché si tratta del primo punto « *utrum placeat declarare Episcoporum consecrationem summum gradum sacramenti ordinis constituere* » io non avrei difficoltà, perché è una questione sufficientemente esplorata anche nella dottrina e non provoca discussioni. Ma quando si trattasse delle altre, che hanno punti ancora da esplorarsi e punti che debbono essere portati fuori della analogia, perché talune parole sono analogiche ed in un documento dogmatico non si possono lasciare parole che siano analogiche, cioè che « *partim convenient partim non convenient* », allora la questione si fa ancora più delicata.

Card. *Tisserant*: Le questioni non sono proposte tutte insieme, ma individualmente.

Card. *Siri*: Certo. Per la prima non ho difficoltà.

Card. *Tisserant*: Allora passiamo alla seconda.

Card. *Urbani*: Mi pare che ci sono due questioni: la prima è la questione di procedura, cioè, accorgendosi che l'assemblea non è abbastanza omogenea su alcuni punti, è da vedere se sia il caso di proporre quei punti senza entrare in merito ai punti stessi. Poi c'è una seconda questione. Risolta la prima per le ragioni accennate dall'Em.mo Lercaro che del resto si conformano a quanto dirò io dopo, (la prima ragione è che noi solitamente siamo chiamati a votare prima gli emendamenti fuori del contesto: se noi fossimo chiamati a votare prima il contesto dell'emendamento, allora tutto sarebbe chiaro) entra allora la seconda questione se sia lecito presentare all'assemblea delle domande su punti non ancora chiariti: il che esige, come diceva l'Em.mo Confalonieri, che la domanda sia almeno ben capita da tutti i Padri e si dica che non si tratta di decidere, di dichiarare una cosa, ma semplicemente di orientare la commissione per una ulteriore votazione.

Card. *Tisserant*: Dunque sul principio che si possa fare una votazione in questo modo credo che siano tutti d'accordo. Dica, Em.mo Roberti.

Card. *Roberti*: Mi riconnetto a quello che è stato detto dagli ultimi oratori. Io, a dire sommessamente la verità, dubito che la cosa sia accolta bene

dall'intera assemblea o dalla grandissima parte di essa. A prescindere dalla questione procedurale, c'è una questione pregiudiziale che investe tutte le questioni, cioè se questo sistema possa essere bene accolto.

Card. *Tisserant*: Ma non credo che la Congregazione generale metta in discussione la facoltà del Consiglio di presidenza, dei Moderatori e della Commissione di coordinamento di decidere di proporre una votazione preliminare.

Card. *Roberti*: Io temo che non solo non sia bene accolta, ma che ci possano essere anche delle risposte equivoche, appunto per la indeterminatezza dei termini specialmente nella seconda e nella terza questione.

Card. *Tisserant*: Questa è la questione dei termini. Io domandavo soltanto il parere sulla questione di principio se si possa fare una votazione preliminare in modo da dare alla commissione, che deve esaminare lo schema, una direttiva precisa.

Card. *Roberti*: Bisognerebbe che le proposte fossero così astratte, come diceva l'Em.mo Urbani, da non accennare ed insinuare alcuna soluzione.

Card. *Tisserant*: Sì, sì. Intanto per la prima modificazione i Moderatori potranno redigere il testo come proponeva l'Em.mo Confalonieri. Possiamo passare alla seconda proposta.

Card. *Agagianian*: La seconda proposta può anche avere la formulazione cambiata in: « *utrum placeat Patribus declarare* », oppure « *utrum Patres velint etc. omnem episcopum legitime consecratum in comunione episcoporum et Romani Pontificis, qui est eorum caput et principium unitatis, membrum esse corporis seu collegii episcoporum* ».

Card. *Tisserant*: Qui bisognerebbe far notare che non si intende fare la scelta fra due termini. Bisognerebbe anche completare il quesito in modo che sia chiaro che noi non vogliamo pronunciarci sulla parola *corpus* o *collegium*.

Card. *Lercaro*: Noi Moderatores avevamo pensato nel presentare questi quesiti che si comprendesse lo scopo di essi ed il valore quindi della risposta data. Da qui l'origine dell'introduzione: « *Cum ex interventionibus Patrum non sit possibile eruere quot Patres revera stent pro alterutra sententia non tantum circa propriam et rectam propositionem alicuius doctrinae, puta collegialitatis episcoporum, aut instituti, puta diaconatus permanentis, aut circa aliquam modalitatem, sed circa acceptationem ipsam illius doctrinae vel instituti, eo fine ut afferatur commissioni competenti elementum aliquod iudicii circa consistentiam quam appositae sententiae revera habent in Congregatione, adhaerendo petitionibus multorum Patrum, immo universae etiam conferentiae episcopalis, Moderatores proponunt Patribus pro capite secundo de Ecclesia quaestiones quae sequuntur. Vota Patrum de eisdem proinde nullum textum adprobant vel reiciunt. Unice eo tendunt ut commissio scire*

possit quae sit propensio Congregationis circa illam doctrinam vel illud institutum. Propositiones vero eiusdem doctrinae vel instituti, commissio debite elaborabit iuxta ordinem Concilii, perpendens singulas Patrum interventiones, ac deinde textum subiiciet suffragationi Patrum in Congregatione Generali ».

Card. *Tisserant*: Questo testo mi sembra troppo lungo per una semplice dichiarazione. Se fosse dato stampato, ai Padri potrebbe andare, altrimenti non mi pare.

Card. *Lercaro*: Stampato.

Card. *Tisserant*: Dica, Em.mo Ruffini.

Card. *Ruffini*: Mi sembra difficile proporre un quesito che eviti qualunque equivoco, qualunque confusione a questo riguardo, perché i Padri nell'espore i loro voti a voce o per iscritto pongono tante distinzioni e tante riserve. Ora perché proporre un quesito se già ci sono i voti scritti?; si tenga conto dei voti scritti o se ne faccia la somma. È molto delicato dire « corpus seu collegium »; collegio si può intendere in tante maniere.

Card. *Tisserant*: Ma i voti scritti non sappiamo quale numero rappresentano, ed è questo che i Moderatori vorrebbero capire, perché saranno 100 Padri che hanno parlato, anche 150, ma che rappresentano? Maggioranza? Minoranza? Non ne sappiamo niente. Mentre questa votazione preliminare dovrebbe dare una forza a questi argomenti perché non c'è indicazione del numero.

Card. *Ruffini*: Eminenza, oserei far osservare che i Moderatori o quelli che raccoglieranno i voti sapranno il numero dopo aver spogliato i voti stessi.

Card. *Tisserant*: Ma è impossibile perché i voti anche scritti sono relativamente pochi. Sono soltanto di chi ha parlato. Ma chi ha parlato, parla per sé?, parla per 50?, per 100? Nessuno lo sa. Mentre invece quando si sarà fatta una votazione provvisoria, si saprà se c'è una maggioranza o una minoranza in un senso ed è questo lo scopo di tali quesiti.

Card. *Ruffini*: Io penso che sia l'affermativa, sia la negativa, lascierebbero molte incertezze. Non sarebbe né una maggioranza chiara, né una minoranza chiara, perché appunto il quesito non può essere abbastanza chiaro, a mio umile parere.

Card. *Tisserant*: Per il primo è chiarissimo. Il secondo pare anche chiaro. Dica, Em.mo Siri.

Card. *Siri*: Per il secondo, io vorrei far notare che una risposta, qualunque essa fosse, resta equivoca e pertanto non dà vera indicazione.

Card. *Tisserant*: Equivoca, in quale parola?

Card. *Siri*: La parola « corpus » e la parola « collegium »; la parola « corpus » è stata usata nel Concilio Vaticano I e su essa non abbiamo difficoltà. Ma sulla parola « collegium », che è una parola giuridica, sì, perché può essere intesa in modo diverso. Nel diritto romano si intendeva in un senso, oggi si intende diversamente. Allora può essere che un Padre intenda la parola in un modo diverso da un altro, pur rispondendo ambedue nello stesso modo.

Card. *Tisserant*: Dunque Vostra Eminenza domanderebbe un testo diverso nel quale non si abbiano equivoci oppure un testo senza il termine « collegio ».

Card. *Siri*: In cui si dica che cosa si intende per collegio, dato che diverse possono essere le accezioni.

Card. *Tisserant*: Si potrebbe dire soltanto « membrum esse corporis episcoporum » senza usare la parola « collegium », e ci sarebbe una risposta ad una questione più chiara.

Card. *Cicognani*: Per me tutta la difficoltà viene dal terzo. Per il primo non c'è dubbio. Il secondo è supervacaneo: « utrum possit proponi Patribus declarare omnem episcopum legitime consecratum in comunione cum R. Pontifice, qui est eorum etc... membrum esse collegii ». Certo! non può essere diversamente.

Card. *Tisserant*: La consacrazione basta o bisogna anche avere l'approvazione della Santa Sede?

Card. *Cicognani*: La consacrazione si fa col « mandatum apostolicum ».

Card. *Tisserant*: Nella Chiesa Orientale, anche fra i nostri cattolici orientali, la consacrazione precede anche l'approvazione del Santo Padre.

Card. *Cicognani*: Ma lì basta la nomina: quando lo hanno eletto, è tutto fatto, ma nel nostro caso bisogna anche chiarire la parola « collegio ».

Card. *Tisserant*: Nella seconda proposta supponiamo che si levi la parola « collegio »; passerebbe? Sarebbe ammessa da tutti? E basterebbe la consacrazione per essere membro del « corpus episcoporum »?

Card. *Roberti*: È difficile in qualunque modo evitare parolequivoche.

Card. *Lercaro*: Ma io penso che si debba riflettere che questi testi sono tolti dallo schema. Non è che si propongano nuove parole e proposizioni, perché sono già nello schema e su di esse si è esercitata la discussione dei Padri. Vogliamo vedere in quale senso pende la maggioranza dei Padri, che si è solo parzialmente manifestata nella discussione.

Card. *Tisserant*: Ma dato che c'è il « seu », c'è esitazione e non si saprà se uno accetta « corpus » o accetta « collegium ».

Card. *Lercaro*: No, l'esitazione non è su ciò.

Card. *Tisserant*: Ma può sembrare. Mentre invece se fosse « corpus » soltanto, si potrebbe avere una risposta più precisa.

Card. *Lercaro*: Io non faccio difficoltà per questo. Soltanto, per la parola « collegium », la Commissione dottrinale dovrà conoscere se è accetta ai Padri.

Card. *Tisserant*: Questo provocherà da parte dei Padri qualche dubbio; i Padri vogliono sapere se con la loro risposta « placet » definiscono la questione del « collegium » o soltanto la parola.

Card. *Lercaro*: La commissione dottrinale vedrà poi come redigere il testo.

Card. *Cicognani*: L'espressione: « il collegio dei Vescovi » fa difficoltà. Per gli Apostoli non c'è nessun dubbio, facevano un collegio. Ma i Vescovi formano collegio come gli apostoli?

Card. *Lercaro*: Se si vuole, si può mettere solo « corpus ».

Card. *Tisserant*: Nella seconda questione mettere soltanto « corpus ». Nella terza proposta verrà poi la questione del « collegium ». Nella seconda si dice dunque se con la consacrazione legittima uno diventa membro del Corpus Episcoporum; quindi si chiede: con la sola consacrazione?

Card. *Ruffini*: Io non capisco perché non si è andati avanti con la discussione e non si è detto alla Commissione dottrinale di tener conto delle osservazioni. Il mio umile parere è che il collegio non è stato dimostrato per niente, quindi perché domandare se si può fare un testo nel quale si affermi questo.

Card. *Tisserant*: Ma almeno si potrà proporre la questione con il termine « corpus ».

Card. *Ruffini*: Ma per « corpus » mi pare che non c'è dubbio, purché si spieghi cosa si intende per corpo.

Card. *Tisserant*: Dica Lei, Em.mo Suenens.

Card. *Suenens*: Non è possibile fare un testo che non sia in qualche modo da spiegare ulteriormente e questo sarà compito della Commissione Teologica. Ma, invece, non è compito nostro entrare in « medias res ». Soltanto domandiamo sì o no. Io posso votare sì o no. Non ci interessa ora sapere se la risposta è sì oppure no. Ci sarebbe dunque soltanto il pericolo di una certa equivocazione. Perché non nominare un relatore che spieghi le ragioni per votare contro e un altro per votare a favore? E ciò per togliere la difficoltà e giungere ad una conclusione.

Card. *Tisserant*: Certo il sistema delle nostre Congregazioni, dove non c'è mai discussione, dove uno dice soltanto il suo parere e può trarsi l'esame in maniera indefinita senza alcuna conclusione, non ci permette di conoscere la mente dei Padri. Se per esempio il Moderator dicesse al principio di una Congregazione: ieri si è parlato così e così, ora su questo punto non c'è più bisogno di parlare, già si avrebbe una utilità, ma i Moderatores non hanno fatto questo.

Card. *Lercaro*: Questo toglie la libertà ai Vescovi. Non si può.

Card. *Tisserant*: Non è togliere la libertà: è dire che su questo punto non si parla più. Noi abbiamo sentito venti volte le medesime cose, e il Moderatore, ascoltando uno, pensa forse che alla fine del foglio ci sarà qualche cosa di nuovo, e perciò non ha il coraggio di interromperlo. Noi nella prima fase abbiamo interrotto più spesso di voi, perché vedevamo che si andava a ripetere le medesime cose. Per rispetto verso la possibilità di una idea nuova ci lasciate sopportare delle cose infinite, senza fare un passo avanti. E perciò bisogna trovare un sistema per modificare ciò che accade. Dica, Eminenza.

Card. *Meyer*: Volevo soltanto esprimere il mio timore, riferendomi a quanto detto prima da Sua Eminenza Ruffini. Se noi qui abbiamo tante difficoltà per precisare il significato di questa votazione, come sarà con l'Assemblea? Secondo la mia opinione l'Assemblea non potrà essere più illuminata di noi e darà un parere equivoco.

Card. *Alfrink*: Se vedo bene, la difficoltà più grande degli Em.mi Signori va contro la parola « collegium », perché si dubita del senso preciso della collegialità dei Vescovi. Ma il fondamento della collegialità dei Vescovi si trova già negli Atti del Concilio Vaticano I. La domanda, mi pare, non è ora intesa a circoscrivere o definire il senso preciso della collegialità, ma — se capisco bene — si domanda soltanto se si vuole che nel testo del Concilio si parli già della collegialità, i cui fondamenti si trovano già negli Atti del Concilio Vaticano I. Forse si potrebbe spiegare un po' la questione, dicendo « saltem iuxta ambitum in actibus Vaticanis I edictum », o qualche cosa di simile.

Card. *Tisserant*: Ma chi conosce i termini del Concilio Vaticano I? Bisognerebbe riportarli, affinché ognuno sappia di che cosa si tratta.

Card. *Alfrink*: Si trovano nel nostro schema molto chiaramente!

Card. *Tisserant*: Molto chiari?

Card. *Alfrink*: Sì, specialmente nelle note, se non proprio nel testo.

Card. *Tisserant*: Sì, ma chi legge le note?

Card. *Urbani*: Chiedo scusa, se richiedo di parlare. Io sono d'accordo

sulla necessità di trovare un metodo per eliminare gli inconvenienti di una discussione che va avanti all'infinito, e ritengo che l'idea di presentare un quesito sia buona. Mi domando però, in pratica, in questo momento che in aula è stato già discusso il capitolo e anzi si sta per finire il terzo, che cosa vogliamo indicare alla Commissione teologica con le nostre domande? Capirei di più queste domande, se riportassero qualche cosa che stiamo per studiare. Ma l'abbiamo già studiata, è passata agli atti, per dir così, cioè è passata alla Commissione. E allora che cosa vogliamo aggiungere?

Card. *Tisserant*: Parlando con i Padri, molti si lamentano di una cosa, che la Commissione ha tutti i poteri. La Commissione prende gli emendamenti che vuole, li accetta, non li accetta; ne tiene conto, non ne tiene conto. Nessuno lo sa. È perciò che una votazione sui punti principali dovrebbe impedire alla Commissione di omettere certi emendamenti già proposti. E questo è uno dei punti che più fa parlare i Padri.

Card. *Doepfner*: Volevamo già proporre queste domande immediatamente dopo la discussione del capitolo secondo, ma non abbiamo trovato la possibilità, perché è oggi che ci troviamo riuniti. È chiaro che dobbiamo porre queste domande immediatamente dopo la discussione, e un'altra volta eventualmente lo faremo, ma questa era la prima volta.

Card. *Tisserant*: Sì, l'osservazione è giusta; si doveva fare subito, come proposto dai Moderatori. Vogliamo passare all'esame della terza proposta, che è forse la più difficile?

Card. *Roberti*: Ma trovandoci al punto in cui ci si trova, non converrebbe intanto esaminare le osservazioni che si trovano negli emendamenti presentati?

Card. *Tisserant*: Ma sono un volume, una montagna. Come li può Lei esaminare?

Card. *Roberti*: Non io.

Card. *Tisserant*: E chi allora? La Commissione? Noi non sappiamo niente di quello che la Commissione riceve, né di quello che esce dal suo lavoro.

Card. *Roberti*: Ma di questo si parlerà dopo, se permette, Eminentissimo, perché non so se nella Commissione hanno agito secondo il Regolamento. Loro non possono sopprimere alcun emendamento.

Card. *Tisserant*: Certamente, la difficoltà che si è incontrata con la votazione sul secondo capitolo della liturgia e sul terzo, è stata una sorpresa per l'elevato numero dei voti *iuxta modum*; il che vuol dire che uno dei punti importanti o più di uno non è stato preso in considerazione dalla Commissione. Ora noi sappiamo che la Commissione liturgica ha lavorato

moltissimo, ha formato delle sottocommissioni e perciò ha ritenuto di lavorare bene. Adesso bisognerebbe sapere perché ci sono stati i « modi ». Forse il Segretario Generale può dirci qualche cosa.

Mons. *Felici*: Noi, Eminenza, non possiamo sapere dei « modi », perché sono stati consegnati alla Commissione Liturgica, la quale secondo il Regolamento, li esamina e sceglie i più importanti, perché è inutile ripresentarli tutti.

Card. *Tisserant*: Ma è precisamente su questa scelta che c'è un velo.

Mons. *Felici*: Comunque la Commissione sta esaminando ora i « modi », che poi sottoporrà alla votazione dell'assemblea come prescritto dal Regolamento, e quelli approvati saranno nel testo del capitolo cui si riferiscono.

Card. *Tisserant*: Sì, sì; ma dico che questo era già stato fatto una prima volta; la Commissione aveva ricevuto i voti e sapeva da questi voti quale fosse l'opposizione a tale o tale punto. Non sappiamo quale conto la Commissione ha fatto di questi voti.

Mons. *Felici*: La difficoltà, che Vostra Eminenza ha lamentato, è molto giusta, perché la Commissione liturgica ha forse di suo arbitrio tralasciato due questioni importanti riguardo alla concelebrazione e riguardo alla Comunione *sub utraque specie*, sulle quali nel primo periodo molti Padri avevano manifestato forti riserve. Quindi si dovrebbe procedere in questo modo: primo, *utrum debeat admitti*; secondo, *quomodo debeat admitti*.

Card. *Tisserant*: Precisamente; ora questo è il punto che si dovrebbe fare adesso: *utrum debeat admitti*.

Mons. *Felici*: Se vostra Eminenza permette che io dica il mio pensiero, l'idea dei Moderatori è stata ottima in linea di principio. Ma la questione deve essere formulata in modo da non dar luogo ad equivocazioni. Ora sui quesiti presentati ci sono molte equivocazioni, e quindi credo che una votazione non risolverebbe le difficoltà che si vorrebbero invece risolvere, che non sono solo quelle qui prospettate. Sono testi non univoci e avendo un « placet » o un « non placet » — perché qui si vota solo « placet », « non placet » — non sappiamo assolutamente qual è l'idea dell'assemblea e così ci troveremo ancora, in questa o altra sessione, nelle incertezze e difficoltà lamentate. Questo era da sottolineare; se poi si vorranno più diffusi particolari e si potranno dire, me lo diranno.

Card. *Confalonieri*: Sommessamente mi pare che queste votazioni siano utili come orientazione. Quando si è trattato della liturgia, tutti quelli che erano contrari — diciamo così — ad una apertura, hanno parlato ed avevano dato l'impressione di essere la maggioranza. Venuta la votazione globale, la prima votazione, il risultato si è mostrato l'opposto, e cioè 2160

erano per l'apertura e 46 soltanto quelli che avevano votato contro, e cioè quelli che avevano parlato. Quindi, da quello che si sente dire in Aula non ci si può fare un vero concetto; perché ci si orienti in un senso o nell'altro è necessario avere una votazione. Ora il problema sta nella formulazione dei quesiti, ma il proporli è un bene, perché si potrà avere l'orientamento dell'Assemblea, utile alla Commissione che poi dovrà scegliere gli emendamenti, altrimenti andiamo avanti per un secolo con la discussione. Ora io penso umilissimamente che la questione è unicamente sui termini « corpus » o « collegium ». Si potrebbe scegliere un'altra parola, per esempio « coetus » e dire: « cooptari in coetu episcoporum ». Quel « coetus » lascia più tranquilli, senza entrare nelle questioni del « collegium », se inteso giuridicamente o non giuridicamente, e si afferma soltanto la collettività, l'insieme dei Vescovi.

Card. *Tisserant*: « Corpus » ha il medesimo senso.

Card. *Confalonieri*: Sì, ha il medesimo senso.

Card. *Tisserant*: Fra « corpus » e « coetus » non c'è distanza, mentre « collegium » ha un senso giuridico che modifica il pensiero.

Card. *Frings*: De his quae dicta sunt adhuc mihi apparere videntur tria haec: primum: Moderatores et Praesidium ius habere faciendi tales votationes sicut nunc dicitur. Secundo: necessarium videtur tales votationes in casu nostro fieri quia aliter mens congregationis erui non potest. Tertio: quaestiones nullam debent habere vim moralem ad influendos Patres ipsos sic aut sic. Proinde oportet ut quaestio non sit « utrum » sed etiam « an non ». Credo per hanc additionem vis moralis quae posset influere in Patres erga unum vel alterum sensum sit separata.

Card. *Tisserant*: « Placet », « non placet » ... Allora io domanderei se la seconda proposta, senza la parola « collegium », sembra utile e possa essere proposta.

Card. *Caggiano*: Se mi permette, io penso che non si può in questo secondo punto mettere « simul membrum esse corporis seu collegii »: sono due cose distinte.

Card. *Tisserant*: Beh! è quello che diciamo.

Card. *Caggiano*: Collegium est conceptus iuridicus.

Card. *Tisserant*: È perciò che io ho proposto senza la parola « collegium ».

Card. *Caggiano*: E il legame dei membri di un collegio è soltanto morale; quando si dice « corpus » c'è un legame vitale. Quando si dice « collegium » subito si pensa alla maggioranza dei pareri.

Card. *Tisserant*: È perciò che domando a tutti di votare a mano alzata la seconda proposta senza la parola « collegium ».

Card. *Caggiano*: Mi ha fatto impressione una cosa, se permette ancora: se questa parola « collegium » era stata già messa nel Concilio primo Vaticano...

Card. *Tisserant*: Sì, sì, c'è.

Card. *Doepfner*: Lasciamo fuori « corpus », perché « collegium » è certamente un concetto pieno e nella intenzione della Chiesa non ha significato giuridico, perché se parliamo, come ha detto l'Em.mo Cicognani, del « collegium Apostolorum » che si legge già a proposito della elezione dell'Apostolo Mattia, nessuno pensa che si tratti di un concetto giuridico. Forse è meglio lasciare il termine « collegium » con il quale abbiamo cominciato tutta questa Costituzione sulla Chiesa. Questo è l'obbligo dei Padri: di decidere, in forma preliminare ora, e definitivamente poi, dopo la rielaborazione dei testi da parte della Commissione Teologica.

Card. *Tisserant*: La questione allora è di sapere se questo Collegio è inteso in senso giuridico preciso o in senso largo. E questo non appare.

Card. *Doepfner*: Ciò rimane aperto; è da spiegare nello schema.

Card. *Ruffini*: Ma dopo le discussioni dell'Assemblea in Aula, che hanno suscitato tanti dubbi e così varie interpretazioni del termine « collegium », non è opportuno presentarlo adesso senza sapere in che maniera venga assunto; infatti — perdoni — lo abbiamo già confuso, nel senso che lo abbiamo già preso tante volte in senso giuridico, e poi ci sono tante espressioni più o meno ambigue nello stesso schema per cui il termine « collegium » non è chiaro. In senso lato saremmo tutti d'accordo, ma allora mi pare inutile richiedere il voto, perché in senso lato lo si ammette sempre: abbiamo anche il Collegio dei Cardinali che esiste, ma non comanda per niente.

Card. *Tisserant*: Come dico, io vedevo due questioni: la prima: la consacrazione legittima basta per essere un membro del « coetus » o « corpus dei Vescovi? La seconda è quella che propone « collegium » da attribuire ai Vescovi in corrispondenza al collegio degli Apostoli con tutte le conseguenze.

Card. *Suenens*: E con ciò non si pregiudica quello che si troverà nella terza.

Card. *Tisserant*: La terza questione è un'altra cosa.

Card. *Urbani*: Io mi sono domandato: se l'Assemblea dovesse rispondere a questo secondo quesito (che sarebbe poi la terza proposizione da proporre) « non placet », che cosa fa la Commissione Teologica? Butta via tutto il capoverso? Ecco la domanda.

Card. *Lercaro*: Se una grande maggioranza, una maggioranza qualsiasi dell'Assemblea risponderà — mettiamo — « non placet », la Commissione ha una indicazione e sa che l'identico testo avrà con tutta probabilità gli stessi voti contrari. Mettiamo che i « non placet » fossero 1900, la Commissione può benissimo continuare a proporre il testo sostanzialmente identico, però sa già che avrà una grande quantità di voti contrari e che non passerà; oppure che potrà farlo approvare elaborando con dei « modi ». Insomma ha una indicazione, un orientamento. Se per esempio, portando il caso del diaconato che è più facile, alla domanda se il diaconato permanente sia da restituirsi, ci fossero 1900 risposte contrarie, la Commissione — probabilmente — si asterrà dal riproporre la questione con le sue modalità, a meno che non la riproponga pensando che l'Assemblea cambierà parere. In ogni caso la Commissione ha una indicazione utile. E l'Assemblea prima di approvare — ed è qui la forza di questi quesiti — delle modalità più o meno marginali, si è potuta esprimere circa il fondo della questione. Quello che non è avvenuto per la Costituzione Liturgica. Cioè l'Assemblea non si troverà di fronte a delle questioni più o meno marginali da approvare senza essere stata chiamata a pronunciarsi prima sulla questione fondamentale. L'Assemblea, invece, deve prima esprimersi sulla questione fondamentale e poi sulle marginali.

Card. *Ruffini*: E se ci fossero 1500 pareri favorevoli? La Commissione si riserverà il diritto di stare con chi?

Card. *Tisserant*: La Commissione avrà sempre un'indicazione.

Card. *Suenens*: Ci sarebbe anche da sperare che la Commissione Teologica proponga testi alternativi invece di trovare un testo un po' vago; e cioè due proposizioni contrarie: allora si voterà chiaramente e così tutte le equivocaioni potrebbero sparire. Non ci sarebbe possibilità di equivocaioni in questo modo.

Card. *Tisserant*: Questo è il punto importante, evitare le equivocaioni. Vogliamo passare all'altra proposta? Sulla seconda proposizione io propongo la parola « corpus » che non suscita dubbi, e senza la parola « collegium ». Questo unicamente sulla questione se basta la consacrazione legittima per far parte del « corpus episcoporum ». Il termine collegio verrà poi nella terza questione. Eminenza, vuol formulare la seconda proposta senza la parola « collegii »?

Card. *Agagianian*: Eh, va bene! « Utrum placeat ut proponatur Patribus declarare omnem Episcopum legitime consecratum in communione Episcoporum et Romani Pontificis, qui est eorum caput et principium unitatis, membrum esse corporis Episcoporum. An Non? ».

Card. *Cicognani*: Si può dire di sì, ma non ha senso, perché è chiaro che i Vescovi non possono appartenere al corpo degli avvocati.

La proposta a questo punto viene approvata.

Card. *Agagianian*: Allora viene la terza con questa generale modifica: « Utrum placeat Patribus ut proponatur declarare — o declaratio — collegium seu corpus Episcoporum quod collegio Apostolorum in munere evangelizandi, sanctificandi et pascendi succedit, una cum capite suo Romano Pontifice et numquam sine hoc capite, cuius salvum et integrum remanet ius primatiale in omnes Pastores et fideles, iure divino plena et suprema potestate in universam Ecclesiam pollere? ». Poi c'è *N.B.* « Sensus huius propositionis est: 1. quod exercitium potestatis collegii, corporis seu collegii Episcoporum regitur ordinationibus a Romano Pontifice probatis vel saltem ab eo non reprobatis. 2. Quod actus vere collegialis corporis Episcoporum non datur nisi invitante vel saltem libere acceptante Romano Pontifice. 3. Quod modus practicus et concretus, quo duplex forma supremae potestatis in Ecclesia exercetur, ad ulteriorem determinationem theologicam et iuridicam pertinet Spiritu Sancto harmoniam inter utramque formam indefectibiliter roborante ».

Card. *Frings*: Mihi videtur haec quaestio nimis implicata. Mihi videtur sufficere prima quaestio et in ea corpus non est necessarium, sed tantum collegium et qui non vult collegium dicat non.

Card. *Agagianian*: Nonnullis, Em.me Domine, videtur quod illa enuntiatio prouti iacet sine ulteriore explicatione, quandam limitationem vel dependentiam insinuare primatus Romani Pontificis a collegio Episcoporum. Videtur insinuare dico, et in pluribus, fortasse in multis provocat aliquam haesitationem. Si tamen clare et expresse dicatur quod ista collegialitas non potest exerceri nisi approbante vel libere invitante Romano Pontifice, modis ab eo probatis, tunc omnes clare intelligunt quod non datur vulnus aliquod in dogma definitum a Concilio Vaticano I. Haec est ratio cur Moderatores putaverunt ista additamenta ponenda esse.

Card. *Tisserant*: Chi vuol parlare?

Card. *Ruffini*: Maximi et praecipui momenti, ut puto, in tota sessione est haec quaestio. Est doctrina saltem aequivoca; et difficile est omnino in tuto collocare independentiam in rebus fidei et morum Summi Pontificis: independentiam absolutam etiam a Collegio, si Collegium dicitur. Propterea saltem proponerem, humiliter proponerem, ut de hac quaestione sermo fiat per multos menses, non improvviso, quia est gravissima quaestio, et omnia verba omnino considerata sunt. Quia, certe praeter intentionem omnium, potest latere anguis in verbis. Est omnino celebratio Collegii coram Pontifice Summo, cuius certissime defenditur Primatus, sed est umbra quaedam. Propterea cum agatur de re magni momenti et forsitan et difficultatibus plena, proponerem, repeto, ut de hac quaestione non fiat interrogatio nunc sed post, in tertia sessione. Postea Patres poterunt considerare melius quaes-

tionem sub omnibus aspectibus. Pro mea parte — humiliter dico — fortiter sum contra formulam istam!

Card. *Tisserant*: Em.mo Lercaro.

Card. *Lercaro*: Revera, Em.me, Patres Conciliares vocabuntur ad suffragationem huius vel alicuius propositionis de hoc themate post multos menses. Quia haec votatio, haec suffragatio, responsio quae datur huic quaestioni nullo modo praeiudicat responsionem decisivam Patrum, quae unice dabitur textui debite elaborato post expletam expansionem interventionum Patrum; dabitur certe in tertia sessione Concilii.

Card. *Tisserant*: Em.mo Siri.

Card. *Siri*: Hic textus, si Patres volunt proponere, mihi videtur modificandus, quia in primis, linea prima, verbum collegium, iam amandatum est a secunda propositione ideoque amandari debet et a tertia. Vel in ambabus admittitur vel in ambabus respuitur. Deinde hic dicitur simpliciter collegium, linea secunda, succedere in munere evangelizandi, sanctificandi et pascendi. Nullum dubium episcopos succedere, sed aliquae quaestiones nondum clarae sunt si agitur de collegio. Res fiunt difficiliores et ideo hic habetur ambiguitas in respondendo. Ergo inutile est quaerere, cum responsio est de natura sua ambigua. Et haec est secunda ratio propter quam censeo hunc textum esse modificandum. Deinde dicitur « iure divino » in penultima linea huius commatis; si attendo ad lineolas quae hic positae sunt, hoc iure divino refertur ad collegium seu corpus Episcoporum. Sed ibi est maxima quaestio, adhuc elucidanda. Et si est adhuc elucidanda, non potest proponi quia responsio esset inutilis. Si quis respondet « placet », quodnam intendit? Et si respondet « non placet », quodnam intendit? Debent fieri ad prolongandum Concilium quaesita inutilia? Faciamus quaesita utilia: in hoc convenio cum ceteris Patribus. Ergo concludo. Hic textus est modificandus eo vel magis quod etiam in additamentis *N.B.* aliquid mihi non valde placet, quia dicitur *a)* quoad exercitium potestatis corporis seu collegii Episcoporum quod regitur ordinationibus a Romano Pontifice probatis vel saltem ab eo non reprobatis, quasi esset idem. Non est idem. Ius probandi est ius positivum; ius « non reprobandi » est ius negativum. Non est idem; ergo non possunt simul componi cum particula « vel » quasi essent idem. Deinde in *b)* quod actus vere collegialis corporis Episcoporum non datur nisi invitante vel saltem libere acceptante, quasi esset idem. Est eadem ratio. Debet dici: nisi invitante et confirmante, sicut est nunc in Codice Iuris Canonici. Habemus ibi documentum a quo recedere non possumus. Ergo hic textus, si volunt Patres proponere, proponatur, sed peto quod apte modificetur. Et deinde facio aliam supplicationem, ut, antequam hae propositiones edantur et dicantur, clare dicatur Patribus non esse sub hac propositione ullam intentionem cuiuscumque neque superioris, sed tantum ut facilius procedatur quoad discussionem et conclusionem. Haec dicam.

tur clare, ne aliquis putet hoc signum esse voluntatis Pontificis, quod non est verum. Pontifex nihil dixit in hac quaestione. Hoc peto humiliter.

Card. *Tisserant*: C'è qualche proposta per la modificazione del testo?

Card. *Caggiano*: Adhaereo propositioni Em.mi Card. Siri. Sed non *dicatur* Patribus vocaliter tantum quod Em.mus adiuxit, sed *scripto* detur.

Card. *Tisserant*: Iam dictum est. Omnia scripta.

Card. *Lercaro*: Votatio fiet post aliquod tempus. Vellem dicere quod circa usum verbi collegii vel corporis si amandatum est in secundo puncto, amandetur in tertio puncto.

Card. *Tisserant*: Sì, dovrà essere molto chiaro, come bene ha detto l'Em.mo Siri. Come sta adesso non è molto chiaro. E poi ci sono due questioni diverse: il fatto, e il diritto divino.

Card. *Suenens*: Deve essere fatto in modo che si possa rispondere a una domanda sì e all'altra no, e viceversa.

Card. *Tisserant*: Bisognerebbe sdoppiare la questione: fare due questioni diverse.

Card. *Suenens*: Sì, così.

Card. *Tisserant*: Allora bisognerebbe che i Moderatori combinino un altro testo.

Card. *Suenens*: Potrebbe lui (Em.mo Card. Siri) fare una proposizione.

Card. *Tisserant*: Cioè distinguere, fare l'analisi più profonda, di modo che siano due questioni diverse.

Card. *Suenens*: Domando soltanto che non si aspetti, perché i Padri nell'Aula sono inquieti e domandano che cosa si fa; quindi bisognerebbe fare in un giorno o due.

Card. *Tisserant*: Questo è proprio della competenza dei Moderatori. Dica, Em.mo.

Card. *Roberti*: Mi sembra che il testo vada emendato anche per la espressione « saltem ab eo non reprobatis », perché il « non reprobare » può significare semplicemente tolleranza. Va tolto.

Card. *Tisserant*: Ma il N.B. non va soggetto a votazione. È una spiegazione per noi, fuori termine.

Card. *Roberti*: È piuttosto equivoca, perché a volte sembra significare qualche cosa, a volte può non avere alcun significato.

Card. *Liénart*: Je veux bien, — je demande pardon, je ne sais pas

parler l'italien — je veux bien que la proposition, le texte de la proposition soit modifié par les Moderateurs. C'est leur domaine et nous devons les appuyer d'ailleurs. Mais il me semble tout de même que la question doit être posée aux Pères du Concile dans les termes qui ont servi à la discussion. On a parlé du Collège apostolique. On a parlé du droit divin. On a parlé du Collège des Evêques qui héritent du pouvoir d'évangéliser, de sanctifier et de diriger. Le problème a été posé comme cela. Est-ce-qu'il ne faut pas au moment où nous demandons un vote indicatif pour que le schéma revu par la Commission soit mis vraiment au point et réponde aux vœux des Pères? Est-ce-qu'il ne faut pas poser la question sans écarter les termes qui ont servi à la discussion? Je crois qu'ils ont fait l'objet de la discussion que de demander aux Pères maintenant est-ce que vous croiiez qu'on va pouvoir déclarer ces choses que nous avons dites. Je ne vois pas pourquoi nous examinerions les termes difficiles qui ont été avancés dans la discussion.

Card. *Caggiano*: Vorrei dire che sarebbe facile sopprimere la parola « declarare » che è troppo solenne, compromettente. Basterebbe dire così: « utrum placeat Patribus haec propositio: episcopalem consecrationem summum gradum sacramenti ordinis constituere; et sic de aliis duobus punctis, secundum et tertium ». E si sopprime la parola « declarare » quae redolet definitionem dogmaticam.

Card. *Tisserant*: Va bene, non fa difficoltà.

Card. *Confalonieri*: L'osservazione ora fatta è giustissima e del resto è quello che si era detto quando si parlava del primo punto, che cioè si doveva togliere quella parola « declarare ». Quindi in tutti gli altri punti dove c'è la parola « declarare » viene evidentemente il medesimo concetto.

Siamo perfettamente tutti d'accordo quanto alle osservazioni fatte sul numero terzo. Mi riferisco adesso al secondo: si era detto di lasciare fuori la parola collegio, perché là non interessava, essendo la questione puntata piuttosto sulla consacrazione; e — si diceva — la questione del collegio verrà fuori nel terzo punto; quindi adesso non si può portare per ragione che se l'abbiamo lasciata fuori nel secondo, dobbiamo lasciarla fuori anche nel terzo. No; prima abbiamo detto di lasciarla fuori unicamente perché nel secondo non ci interessava; ma dobbiamo in questo terzo punto parlare del collegio, perché — si è detto — riguarda proprio questo.

Mi sembrano poi ottime le osservazioni fatte dall'Em.mo Card. Siri e accettate dagli altri Em.mi su quel « saltem ab eo reprobatis »: storicamente la cosa si può anche accettare perché un tempo è stato così, ma adesso noi dobbiamo guardare il futuro, quindi quello che è di dietro a noi poco importa; mi pare perciò che si potrebbe togliere via quella espressione, e così pure l'altra « vel saltem libere acceptante ». Del resto anche il diritto ha chiarite queste cose.

Quanto al resto, dico la mia impressione: noi siamo qui non tanto per dire la nostra sentenza sulla dottrina; questo lo faremo come Padri in aula conciliare; ma qui dobbiamo dire unicamente se possiamo sottoporre questa domanda alla assemblea.

Card. *Urbani*: A me pare che se si dice ai Padri: « Utrum placeat Patribus haec propositio », sia lo stesso che dire « declarare ». Bisognerebbe dire qualche cosa di meno che « propositio ». Perché quando si dice: « haec propositio » poi due punti, ecc., il « placet » vale come espressione del proprio giudizio; mentre bisognerebbe forse dire « indicatio ». Cosa vogliamo noi altri? Vogliamo dare delle indicazioni, ecco. Mi pare allora che si debba dire « utrum placeat... haec indicatio », perché « propositio » potrebbe essere intesa nel senso di decidere, essendo più di una « indicatio ».

Card. *Tisserant*: Non so se la parola « indicatio » sarà bene compresa nel senso ora spiegato dal Card. Urbani.

Card. *Caggiano*: Proporre e dichiarare sono concetti ben distinti.

Card. *Confalonieri*: Si potrebbe dire: « utrum placeat Patribus ita apparere schema discutiendum ut clare dicatur episcopalem consecrationem etc... ». Mi pare il più rispettoso per i Padri e il meno impegnativo.

Card. *Tisserant*: Allora vogliamo passare all'ultima proposta dato che un altro testo sarà preparato per la terza? L'Em.mo Card. Agagianian dica com'è il quarto punto, per favore.

Card. *Agagianian*: Allora quarto punto: « Utrum placeat concedi libertatem instaurandi diaconatum ut gradum distinctum et permanentem sacri ministerii, secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus ».

Card. *Tisserant*: Io desidero osservare a proposito del diaconato che fino al 19 maggio 1918 ogni Vescovo latino aveva la facoltà di ordinare diaconi e conservarli tali per tutta la loro vita, perché il diritto antico diceva che non si potevano dare gli ordini fino al sacerdozio a chi non voleva continuare la carriera ecclesiastica. Infatti molti Cardinali Diaconi non ricevettero l'ordinazione sacerdotale; l'ultimo fu il Cardinale Teodolfo Mertel, il quale morì nel 1899. Dunque non è una storia antica, ma proprio moderna. Il Card. Pietro Gasparri, che è stato il più responsabile del Codice, cominciò la carriera ecclesiastica come segretario del Card. Mertel. Son cose che avrei detto volentieri nell'Aula se avessi potuto studiare come è avvenuta la redazione del canone 973, ma disgraziatamente l'Archivio Segreto Vaticano non possiede i documenti relativi alla preparazione del Codex Iuris: si trovano nell'archivio speciale della S. Congregazione per gli Affari Straordinari. Ho domandato a Mons. Giusti di richiederli all'archivista di quella Congregazione, ma non si sono trovati. Sarebbe stato interessante sapere perché il diritto antico fu modificato. Lo schema, nella sua proposta,

fa della restaurazione del diaconato una cosa enorme, come se il diaconato permanente fosse esistito soltanto al tempo degli Apostoli e dopo fosse stato soppresso con un atto positivo. Ora io ho visto nella mia diocesi un mio condiscipolo che nel 1903 domandò al Vescovo di non sorpassare il diaconato. Fu diacono per tutta la sua vita, professore in un collegio ecclesiastico, con gli obblighi del celibato e dell'ufficio; il Vescovo lo mandava volentieri a predicare nelle parrocchie. Leggendo per caso in questi giorni delle note autobiografiche di un sacerdote che molti hanno conosciuto, Padre Cirillo Kowaleski, ho trovato che lui era stato in un collegio diocesano con un vecchio diacono che faceva il professore. Dunque il caso non era rarissimo per quanto non frequente, perché rientrava nelle competenze del Vescovo, senza intervento di Roma. E bisogna rammentarsi di una cosa: che quando ordiniamo i diaconi, siamo gli unici a imporre le mani e la ragione è stata data da Ippolito, che dice che mentre i preti ricevono la imposizione delle mani di tutti i sacerdoti presenti perché sono ordinati per la comunità, il diacono riceve l'imposizione solo dal Vescovo perché è destinato al servizio del Vescovo. Forse anche per i Vescovi latini avere un diacono, invece di un sacerdote, come segretario, potrebbe essere più utile. Dunque per me il testo dello schema potrebbe essere molto più semplificato, proponendo il cambiamento del canone 973 col ritorno alla disciplina antica.

Card. *Agagianian*: Ma c'è però il secondo punto...

Card. *Gilroy*: Ma, Eminenza, è il primo punto che dice: « *secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus!* ».

Card. *Tisserant*: Io lo accetto, perché tocca al Vescovo giudicare. Ogni Vescovo deve essere giudice di quello che fa: quando ordina un diacono permanente deve sapere con quale utilità per la diocesi.

Card. *Gilroy*: Ma si deve prima decidere se il diaconato va restaurato o meno, e quindi il resto.

Card. *Tisserant*: Per me non è stato distrutto il diaconato: è stata presa una disposizione per cui gli ordini si danno tutti, a chi ha cominciato, fino al Sacerdozio. Ora basterebbe sopprimere o modificare quella disposizione.

Card. *Gilroy*: Sì, ma la regola è quella che conosciamo.

Card. *Tisserant*: Quando Lei prende il Codice di Diritto Canonico e sopprime il canone 973, tutto è fatto. Ma c'è da fare altro, perché il canone 973 dice « *Prima tonsura et ordines illis tantum conferendi sunt, qui propositum habeant ascendendi ad presbyteratum* ». Mentre prima era detto che non si dovevano dare a chi non intendeva restare ecclesiastico. Inoltre il Codice aggiunge: « *et quos merito coniicere liceat aliquando dignos fu-*

turos esse presbyteros ». Ciò andrebbe tolto e resterebbe soltanto l'altro principio: « Ordinatus tamen, qui superiores ordines recipere recuset, nec potest ab Episcopo ad eos recipiendos cogi, nec prohiberi a receptorum ordinum exercitio, nisi impedimento canonico detineatur ». Questo basta e non c'è da ristabilire diaconato. Ma lo schema è sbagliato: ha fatto una montagna di una cosa da poco, forse con uno scopo...

Card. *Gilroy*: Allora non è il caso di votare su questo punto.

Card. *Tisserant*: No: bisognerebbe domandare ai Padri ciò che pensano della soppressione del canone 973, § 1.

Card. *Agagianian*: E il secondo?

Card. *Tisserant*: Può restare, perché può funzionare. Il Card. Ottaviani diceva che si potrebbe, invece del diaconato, ripiegare sull'accollitato. Ora il canone 973, come è, impedisce pure di dare la tonsura e l'accollitato. E perciò dico che la misura da prendere sarebbe la soppressione del primo paragrafo o la modifica per riportarlo all'antica disciplina, stabilendo che non si possono dare gli ordini a chi non intende continuare a vivere come ecclesiastico. Mi rincresce non aver trovato le ragioni che furono date dalla Commissione per la preparazione del Codice. Se qualcuno potesse trovare negli archivi personali di consultori o Cardinali che vi hanno lavorato, sarebbe ottima cosa.

Card. *Suenens*: Ora però sarebbe da decidere la restaurazione del diaconato permanente.

Card. *Tisserant*: Non è propriamente restaurazione, perché non si può comandare al Vescovo di ordinare un diacono o un accolito. Io sono rimasto cinque anni accolito. La parola restaurazione dello schema ha fatto una montagna di cosa che dovrebbe essere da poco.

Card. *Cicognani*: Ma la questione qui mi pare che sia del diaconato in relazione al celibato.

Card. *Tisserant*: No, perché la domanda non è di avere diaconi celibi. Il P. Daniel p.e. nella sua Congregazione « les frères missionnaires des campagnes » da molto tempo domanda di avere dei diaconi. Di modo che di un gruppo di quattro religiosi uno è prete, uno diacono, gli altri due laici o con ordini minori, e hanno i voti religiosi. E lo stesso può avvenire nei monasteri di trappisti o di benedettini, dove già ci son stati dei padri che sono rimasti con gli ordini minori e il diaconato. Era una cosa perfettamente ammessa fino al 19 maggio 1918.

Card. *Agagianian*: Allora converrebbe semplicemente abolire il primo punto.

Card. *Tisserant*: Il primo paragrafo del codice. Allora passiamo alla seconda questione.

Card. *Agagianian*: Ecco: « *Utrum placeat etc...* concedi competenti auctoritati libertatem conferendi diaconatum, data necessitate, viris maturae aetatis et optimae notae, iam uxoris ». Forse si potrebbe aggiungere « secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus ». Questo insomma sarebbe il punto che porta una vera modificazione.

Card. *Tisserant*: Su questo punto, i Vescovi dell'America Latina sono in gran numero favorevoli e i Vescovi Missionari dell'Africa pure loro, almeno in parte. Tra i Vescovi invece qualcuno è sfavorevole. Forse per ragione psicologica, perché loro hanno dovuto fare uno sforzo notevole per essere nel celibato e non vogliono vedere accanto dei diaconi sposati. Io scrivendo al Sommo Pontefice su questa questione gli facevo notare una misura che avevo preso quando ero segretario della S. Congregazione per la Chiesa Orientale. Quando ho preso l'incarico della Congregazione c'erano dei sacerdoti sposati, di cui parecchi non avevano una formazione completa. Mentre, per esempio, i Ruteni ed i Rumeni facevano il medesimo seminario, sia che fossero destinati al matrimonio o no, fino a Pio IX erano anche ricevuti al Collegio di Propaganda Fide colla fotografia della loro fidanzata nel portafoglio. Il Card. Tardini ha detto più volte che aveva tra i suoi alunni alcuni che erano fidanzati. Pio XI per primo domandò agli alunni di Propaganda di promettere di non sposarsi. Io ho trovato nella comunità maronita e nella comunità melchita dei sacerdoti, i quali provenivano dai cantori o dai sagrestani, che avevano poca formazione ecclesiastica; sapevano a memoria tutto l'ufficio, erano capaci di celebrare bene la liturgia, ma avevano pochissime conoscenze teologiche. I Vescovi si accontentavano di tenerli un mese o due, al più sei, nel loro episcopio e poi li ordinavano. La Congregazione Orientale cercò di migliorare la situazione creando dei seminari per le vocazioni tardive sul tipo dei seminari esistenti in Europa. Soltanto c'era il pericolo che un seminarista del seminario più difficile, cioè integrale, a un certo momento dicesse di rinunciare alla vita ecclesiastica per andarsene a vivere al seminario per le vocazioni tardive ed essere ordinato sacerdote prima dei compagni che avevano fatto il seminario completo. E questa è la concorrenza della quale si è parlato nell'Aula dicendo che l'accettazione di un diaconato senza il celibato nuocerebbe al reclutamento dei sacerdoti. E per impedire questo inconveniente, come Segretario della Congregazione Orientale, presi una misura: che non si potesse cioè entrare nel seminario per vocazioni tardive, incompleto, se non dopo i 35 anni. Evidentemente se si volesse ripristinare il diaconato di uomini sposati, bisognerebbe mettere un limite di età inferiore a 35 o 40 anni e ai 15 di matrimonio per essere sicuri della loro vita e della loro onestà. Ecco le parole che volevo dire per illustrare la questione. Dunque, qualcuno vuole modificare?

Card. Wyszyński: Questo problema non è soltanto teoretico, ma anche sperimentale. E la nostra esperienza con i confratelli Ruteni, che sono ai confini della Polonia, è che questo movimento è molto interessante in Cecoslovacchia dove la così detta Chiesa nazionale ha come problema essenziale il matrimonio per tutti i sacerdoti, e perciò la Chiesa Romana Cattolica sente fortemente il contrasto e conduce una lotta difficile. E poi c'è il problema della Chiesa greco-rutena o greco-cattolica, come si diceva prima.

Card. Tisserant: Era l'espressione ufficiale del governo austriaco.

Card. Wyszyński: Adesso si dice Chiesa bizantina, non so per quale ragione, perché prima si diceva soltanto Chiesa greco-rutena, e greco-cattolica in Polonia, dove vivevano almeno 4 milioni di greco-cattolici: c'erano cattolici latini e greco-cattolici. Adesso non dicono così, ma dicono, non so per quali ragioni, Ucraini, mentre il problema ucraino è politico, non religioso.

Il problema religioso è quello dei greco-cattolici, mentre per gli Ucraini c'è un problema politico; per cui l'esperienza sociale che dobbiamo mettere tra noi riguarda quelli.

Card. Tisserant: Quando sono stato all'Orientale fino al '59 io non ho mai usato la parola Ukraina, ma sempre la parola Rutena, perché loro sono entrati nella Chiesa Cattolica con titolo di Ruteni e così li chiama l'atto di unione del 1595. E la parola greco-cattolica, opposta a greco-orientale, fu inventata dall'Amministrazione Austriaca soltanto nel corso del 1700.

Card. Wyszyński: Nelle diocesi greco-cattoliche si fa un'esperienza molto interessante per quanto riguarda i seminari. Io dico così perché in Polonia si diceva sempre greco-cattolici o greco-latini, e cattolici-latini. Io ho visto da vicino quella esperienza, perché per quasi tutte le vacanze mi sono interessato al problema. Ho constatato che neppure i Vescovi greco-cattolici hanno introdotto nei seminari greco-cattolici il *numerus clausus* per coloro che desideravano sposarsi; e nello stesso modo si comportò il Cardinale Metropolita.

Card. Tisserant: Soltanto lui. I due altri di Peremyšl e di Stanislaviv hanno rifiutato i candidati che volevano sposare. Soltanto con essi ci fu il *numerus clausus*.

Card. Wyszyński: anche gli Arcivescovi Šeptyckyj e Comišyn.

Card. Tisserant: Dopo che Pio XI lo chiese ai Vescovi; allora soltanto quello di Lviv prese una misura speciale. I due altri hanno eliminato assolutamente la possibilità di far sposare.

Non so se negli ultimi anni, sotto i Russi, hanno cambiato qualche cosa. Ma Comišyn e Šeptyckyj sono vivi.

Card. Wyszyński: Kocilovskyj ha introdotto il *numerus clausus* per coloro che domandavano di essere sposati.

C'è poi il problema della propaganda della chiesa nazionale, specialmente in Polonia; problema difficile assai, specialmente oggi che ci sono i comunisti, cioè i patroni più valenti del clero che vuole sposarsi. Tutto ciò costituisce una esperienza molto difficile; per questo i Vescovi polacchi hanno dichiarato in Aula che sono contrari al diaconato di sposati perché non intendevano confondersi con chi avversa la Chiesa Cattolica.

Card. *Tisserant*: In Cecoslovacchia il movimento hussita cominciò subito dopo la prima guerra mondiale: dopo una pausa di arresto si è ripreso dopo l'occupazione russa del territorio.

Card. *Ruffini*: Sono contrario perché credo che si presenti anche questo secondo dubbio: che i Padri siano quasi influenzati. Mi permetterei tuttavia di far presente — umilmente — due osservazioni: cioè che la proposta dei diaconi uxorati era stata lasciata nella Commissione Preparatoria. Mi ha fatto una certa impressione che dopo il voto contrario sia ricomparsa la questione nello schema presentato adesso all'assemblea dei Vescovi. Seconda osservazione: siccome si tratta di uno schema conciliare, stabilire in esso un principio che in definitiva è in qualche maniera una lesione del celibato, per noi tanto sacro, sarei d'avviso di non dir nulla, lasciando al Papa di fare quello che vuole. Il Papa potrà in casi particolari, essere dotato come è, di lumi speciali, prendere le misure più opportune. Ma metterlo come norma conciliare, tanto più che si tratterebbe di casi eccezionali di « nimis maturae aetatis », non mi sembra un bene. L'esperienza che ho dovuto fare nei 35 anni trascorsi a Roma, m'insegna che quando si apre un pertugio, poco dopo diventa una porta e si apre tutto, perché naturalmente il celibato costa, e dal diaconato uxorato al presbiterato senza celibato il transito è facile. Inoltre mi pare che la cosa faccia nelle menti dei nostri alunni e sacerdoti un'impressione piuttosto sinistra. Quindi proporrei, concludendo, che si sopprima, senza escludere la possibilità che venga attuato dal Santo Padre, il quale, se crederà opportuno, potrà tollerare, in casi eccezionali, che ministri sposati, in missione, continuino nella vita ecclesiastica. Ma stabilire ciò in Concilio, secondo il mio umile parere, non è opportuno.

Card. *Tisserant*: Em.mo Cicognani.

Card. *Cicognani*: Per il diaconato degli uxorati, lasciamo stare l'Oriente, che ha nobilissime tradizioni ed ha il diaconato in onore. I Vescovi sanno quando li devono ordinare, a che età, a seconda delle tradizioni e le cose vanno bene. Diminuisce il diaconato uxorato nelle città, mentre nelle campagne ci sono casi di necessità e allora i Vescovi prendono il cristiano più buono per farlo diacono. Tali candidati non vanno in seminario come gli altri. I Vescovi dall'esperienza di secoli sanno come regolarsi e si regolano bene. Ma in Occidente c'è tutta questa importanza? In America sarebbe uno scandalo vedere all'altare una persona sposata; in Italia lo stesso. In Spagna non ne parliamo. Non vedo quindi questa grande necessità per l'Oc-

cidente. I casi sono più rari di quelli che vengono prospettati. Senza pensare ai pericoli. Potrebbe essere che molti, non sentendosi di stare nel celibato, preferiscano il diaconato al presbiterato. E questo sarebbe un pericolo per il nostro presbiterato e per le nostre regioni. Per la Polonia abbiamo sentito quello che ha detto l'Em.mo Primate; e mi pare che sia questa la mentalità: la Santa Sede esamina i vari casi e, in un modo o nell'altro, sa provvedere, anche se non apre tutte le porte, perché non si possono aprire; ma c'è mi pare maggiore tolleranza di prima, naturalmente col segreto. Ma se in Concilio viene stabilito il diaconato anche per gli sposati, significa che si può essere « in sacris » e aver moglie, ciò che per noi non va. L'Oriente lasciamolo stare che faccia le cose sue come ha sempre fatto, e bene, anzi migliorando. Invece da noi un diacono, anziché essere in onore come in Oriente, sarebbe minorato: sarebbe mezzo prete e mezzo marito. Questo il mio parere.

Card. *Confalonieri*: Ricordo bene anch'io che nella centrale Preparatoria si era discusso di questo argomento e in generale i Padri erano contrari; non ero invece presente quando fu discussa la questione per le missioni: potrebbe dire qualche cosa l'Em.mo Card. Agagianian: io non so se anche in quella circostanza la preparatoria centrale fu contraria. Allora veniamo al « tu autem »: quando sono stati preparati questi secondi schemi si è parlato del diaconato uxorato tanto nello schema De Ecclesia, che è quello che abbiamo sotto mano, quanto in quello De Missionibus. E allora si era detto, consenziente l'Em.mo Card. Urbani, e come ricorderà anche l'Em.mo Card. Agagianian, che non conveniva metterlo in due schemi; bastava in uno: e l'Em.mo Agagianian disse di sopprimerlo in quello De Missionibus. Questo tanto per la storia di come era stata trattata la questione del diaconato uxorato. Quanto alla pratica soluzione, io credo che siamo d'accordo nella sostanza, anche per quello che hanno detto gli Em.mi Cardd. Ruffini e Cicognani che è bene, cioè, secondo me, che non se ne parli nel decreto. Però in quelle disposizioni che la Commissione delle Missioni prepara per il Codice, potrebbe eventualmente prevedersi la possibilità di studiare la questione per la codificazione se sarà necessario oppure si pensi ad un decreto non conciliare che provveda in merito per i soli luoghi di missione. È certo che il trattare la questione in Concilio forse potrebbe essere offensivo per troppe orecchie.

Card. *Tisserant*: Se ne è già parlato molto nelle Congregazioni generali.

Card. *Confalonieri*: Sì, ma è la decisione che conta, e questa dovrebbe al Codice, se e in quanto si crederà opportuno, la possibilità di introdurre nella disciplina canonica l'istituto del diaconato stabile o quanto meno che la Santa Sede si possa regolare in tal senso, senza alcuna pregiudiziale negativa da parte del Concilio.

Card. *Tisserant*: Nella nostra presente adunanza non si tratta di votare

pro o contro. Si tratta soltanto di domandare se una votazione provvisoria, preliminare, dev'essere fatta in questi termini. Dica, Em.mo Suenens.

Card. *Suenens*: Volevo dire esattamente questo. La questione è che, se le conferenze episcopali giudicano necessario o meno di istituire il diaconato stabile, lo possano fare e non ne siano più impediti. Non si tratta di imporre o stabilire qualche cosa, ma di lasciare libertà alle conferenze episcopali, approbante Sancta Sede. È soltanto questa la questione. Se in Aula mezza parte dirà sì, l'altra mezza no, si avrà una indicazione. Domandando che ci sia libertà per l'Episcopato in merito alla questione, tutto si riduce a sapere non tanto se c'è una maggioranza o una minoranza, quanto se una parte vuol vincolare l'altra parte.

Card. *Tisserant*: Em.mo Spellman.

Card. *Spellman*: Voglio domandare scusa perché è forse grave quello che dirò. Devo dire quello che già ha detto il Card. Ruffini (e posso parlare anche a nome dei Vescovi degli Stati Uniti) e che è purtroppo su tutti i giornali. Non si dovrebbe ammettere che un giovane possa essere diacono e prendere moglie. Per noi questo non è concepibile. Scusi, Eminenza, negli Stati Uniti abbiamo raccolto 600 sacerdoti per l'America del Sud ed essi si sono scandalizzati nel vedere che colà tanti sacerdoti vivevano come se fossero sposati. Inoltre credo che con i diaconi sposati si avranno gravissime difficoltà anche finanziarie.

Card. *Siri*: Il mio voto è per la inopportunità di questa proposizione. Il fatto solo di parlare di un eventuale non celibato per il diaconato in Concilio, ha una forza psicologica che agirà su molti in senso negativo. Non vedo pertanto la opportunità di parlarne. Tanto più che esiste una autorità che può provvedere secondo i diversi desideri, cioè l'autorità del Sommo Pontefice.

Card. *Doepfner*: Certamente queste ragioni, che abbiamo sentito da diversi Em.mi Cardinali, hanno il loro grande valore e posso immaginarmi che anche molti Vescovi sono contenti se questa questione sarà lasciata alla Santa Sede. Ma io direi, non è possibile fare una votazione (ho già preparato una formula in proposito) che chiedesse ai Padri se vogliono « ut quaestio relinquatur decisioni Sanctae Sedis? ». Per evitare una discussione si può fare così. Mi hanno detto alcuni Padri, che sono favorevoli, che facendo così la mano del Santo Padre non è vincolata e inoltre non si potrà dire che in Concilio si sono avuti tanti pro e tanti contra l'istituto del diaconato stabile.

Card. *Tisserant*: La questione però è nello schema; quando si dovrà votare lo schema nel suo insieme, la questione obbligherà i Padri a prendere posizione; oppure bisogna domandare alla Commissione di cambiare lo schema, ma è precisamente questo che la votazione proposta voleva, lo

scopo cioè di indicare alla Commissione se deve modificare lo schema o no. È per questo che sono state proposte queste votazioni preliminari.

Card. *Urbani*: Em.mo, siamo in uno schema di Costituzione dogmatica. Il problema del celibato nel riguardo del diaconato non entra in una Costituzione dogmatica. È una questione disciplinare. Ragione per cui, se lo lasciamo, siamo soltanto in una questione di procedura; o non domandiamo più niente e lasciamo ormai che le cose camminino e vedremo cosa salterà fuori, dopo. Oppure facciamo una domanda la quale dica che, trattandosi di una questione disciplinare, si rimette ad un decreto o qualche cosa da parte della S. Sede. Non c'è nessuna incompatibilità fra una cosa e l'altra. In una Costituzione dogmatica noi mettiamo un aspetto puramente disciplinare di carattere particolare. E lo diciamo per di più genericamente.

Card. *Tisserant*: Questo è un difetto dello schema, nel quale si trovano cose di ordine dogmatico e altre di ordine pratico. Si è parlato questa mattina e nei giorni precedenti sull'apostolato dei laici in un modo che non aveva niente a che fare con una Costituzione dogmatica.

Card. *Alfrink*: Naturalmente vi sono avversari e propagandisti del diaconato uxorato. Ma vi sono due aspetti forse che sono importanti. Primo, potrebbe essere importante per la Santa Sede sapere quel che pensano tutti i Vescovi, ora presenti a Roma; allora si deve domandare ai Vescovi che cosa ne pensano. Un'altra ragione è che si è scritto tanto sul diaconato, quindi il mondo aspetta una risposta dalla Chiesa. Forse, dopo la risposta dei Padri, si potrebbe cambiare il testo dello schema, dicendo che il Concilio lascia questa cosa alla Santa Sede.

Card. *Tisserant*: Se non si pone la proposta ora, verrà fuori quando si voterà lo schema. L'Em.mo Urbani intanto dovrebbe parlarci sull'*Ordo Concilii*.

Card. *Urbani*: Io dico molto presto. Mi ricollego un po' a tutta questa questione. Durante le votazioni alcuni Padri sono rimasti un po' meravigliati di essere chiamati a votare sugli emendamenti staccati dal contesto, e di trovarsi dinanzi a degli articoli sui quali non sono stati mai chiamati a votare. La mia osservazione era ritoccare, se possibile, il Regolamento nell'articolo 37, § 2.

Card. *Tisserant*: L'articolo dice: « In Congregationibus generalibus pro emendationibus admittendis vel reiciendis formula est: placet, non placet; pro unoquoque schemate emendato, sive integro sive diviso, formula est placet, non placet, placet iuxta modum. Qui suffragium dederit: placet iuxta modum, tenetur modum clare et concinne scripto tradere ».

Card. *Urbani*: Ecco, al posto di quelle parole: « In Congregationibus generalibus pro emendationibus admittendis vel reiciendis » si metta: « in

Congregationibus generalibus pro singulis articulis et emendationibus admittendis... ». Si chiarisce il lavoro ed il senso del voto. Si potrebbe dire anche questo: « pro singulis articulis cum emendationibus ». Resta però il fatto che quando noi approviamo uno schema generale e poi approviamo delle emendazioni distaccate, e poi di nuovo approviamo tutto lo schema con i « iuxta modum » che rimette in gioco tutto il lavoro fatto...

Card. *Tisserant*: ...per settimane e mesi...

Card. *Urbani*: ...si finisce per non avere una votazione chiara.

Card. *Tisserant*: Chi approva l'addizione? L'Em.mo Roberti permette che si modifichi l'*Ordo*?

Card. *Roberti*: Accetto completamente il desiderio dell'Em.mo Patriarca; soltanto vorrei dire che non è necessario ritoccare l'*Ordo* perché evidentemente discutere un'emendazione non vuol dire pigliare parole distaccate. Questo è questione di interpretazione. E potrebbe benissimo la Presidenza dire come intende che si interpreti. Quando io dico: « ritoccare queste tre parole in un testo », è chiaro che prima devo leggere il testo e dopo dico: cambiamo queste tre parole. Se poi qualche volta per ragione di rapidità hanno letto semplicemente l'emendatio, è stato anche forse perché hanno supposto giustamente che o avevano il testo sott'occhio, o l'avevano letto prima oppure era stato detto prima: ricordatevi che si tolgono queste parole soltanto.

Card. *Tisserant*: Ma come è fatto l'articolo non si suppone che nelle Congregazioni generali saranno presentati gli articoli a una votazione. È questo che vorrebbe il Card. Urbani, che gli articoli siano presentati ad una votazione.

Card. *Roberti*: Siccome di tutte le emendazioni si deve render conto, e l'articolo 61 prevede anche lo schema integrum o divisum, e cioè appunto per articoli, dev'essere tutto approvato e soltanto quando sono approvate tutte queste parti è approvato lo schema: vuol dire che è una questione di interpretazione, soprattutto di interpretazione pratica.

Card. *Tisserant*: Dunque io propongo che si aggiunga, prima di « emendationibus » la frase: « pro singulis articulis ». Chi è per l'addizione alzi la mano. Sì, il Consiglio di Presidenza, è l'incarico suo: è l'unica cosa che noi dobbiamo fare. La proposizione è di mettere: « In Congregationibus generalibus pro singulis articulis et emendationibus admittendis ».

Card. *Meyer*: Eminenza, la votazione però sarà la stessa? Con placet, non placet; senza « placet iuxta modum »?

Card. *Tisserant*: Placet o non placet soltanto.

Card. *Meyer*: Allora, non si eviteranno tutti gli incomodi come diceva

l'Em.mo Urbani; perché rimane poi ancora una votazione generale iuxta modum.

Card. *Tisserant*: Sì, il « iuxta modum » sarà soltanto sull'insieme dello schema.

Card. *Confalonieri*: L'osservazione del Card. Meyer è fondatissima nel senso che se non votiamo « iuxta modum » anche per i singoli articoli, succede poi che questo viene fuori quando si voterà l'insieme, e così si ritornerà indietro per rivedere se gli articoli hanno avuto il « modus ». Quindi l'interpretazione data dall'Em.mo Card. Roberti è giusta perché quando si parla di emendazioni si intende l'articolo emendato; quindi è tutto l'articolo che deve essere presentato per far approvare l'emendazione: mi pare però che anche l'articolo emendato deve essere votato per « placet » — « non placet » — « placet iuxta modum »; così vien fuori subito l'osservazione e la Commissione la potrà eventualmente introdurre nel testo, senza dover aspettare poi di votare in fine una cosa che possa regolare tutti gli articoli dello schema nuovamente.

Card. *Tisserant*: E per la modifica dell'articolo 60 al paragrafo 3?

Card. *Urbani*: L'articolo 60 non fa che spiegare l'articolo 37.

Mons. *Felici*: Cosa è stato deciso per la questione precedente? Sembra non ci sia stata nessuna risposta: non si sa quale risposta si debba verbalizzare.

Card. *Tisserant*: Per il diaconato cioè: da dividere in uno e due. Per me direi di fare la votazione sulle tre parti che riguardano la proposta sul diaconato.

Card. *Doepfner*: Non si potrebbe omettere la terza votazione che riguarda una questione disciplinare? E votare quindi sulla seconda, perché quanto alla prima è chiaro: bisogna che sia votata. (La terza proposizione a cui si riferiscono i Cardd. Tisserant e Doepfner, e che poi non è stata votata, suonava così: *Utrum haec libertas (de qua in n. 2) concedi oporteat Conferentiis Episcopalibus, secundum necessitatem singularum regionum iudicantibus, et nonnisi approbante Romano Pontifice?*).

Card. *Tisserant*: Votiamo il principio del diaconato permanente che è la prima questione. La seconda invece è sui diaconi sposati, cioè il diaconato dato a uomini sposati, non a diaconi che possano sposare. Non c'è mai stata questa questione; anche nella Chiesa orientale non c'è matrimonio di diaconi: c'è l'ordinazione diaconale di uomini sposati che è ben diverso.

Card. *Ruffini*: Il Concilio deve trattare delle questioni che riguardano tutta la Chiesa. Noi abbiamo uno schema liturgico che riguarda l'ufficiatura nella Chiesa latina. E questo per me crea una difficoltà, direi psicologi-

ca, perché in un Concilio Ecumenico che riguarda anche la Chiesa Orientale. Veramente io assisto a tutta questa discussione con molto interesse, ma mi sembra che sia esclusa completamente la Chiesa Orientale, ciò che non sarebbe secondo lo scopo del Concilio Ecumenico.

Card. *Tisserant*: Si è fatto uno schema speciale per la Chiesa Orientale contro il mio parere. Mai avrei voluto uno schema speciale. Avrei voluto che in tutte le questioni si trattasse anche della Chiesa Orientale. E qui, per esempio, parlando del diaconato di uomini sposati si dovrebbe dire che è per la Chiesa latina, essendo conservato nella Chiesa Orientale quel che c'è. E quando si tratta di tutto il resto avrei fatto lo stesso. Per esempio avrei messo i Patriarchi insieme ai Vescovi in questo schema de Ecclesia. Non so perché si è voluto fare uno schema per gli Orientali.

Card. *Ruffini*: E così anche circa l'ufficiatura si potrebbero trattare le questioni che riguardano tutta la Chiesa in principi generalissimi. Ma quello che riguarda la distribuzione delle ore può essere rimandato ad altro trattato, ad un altro schema che non è proprio del Concilio Ecumenico.

Card. *Tisserant*: Ma lo schema « De Liturgia » potrebbe avere due capitoli, rispettivamente sulla liturgia latina e sulla liturgia orientale, in quanto le varie liturgie orientali hanno in comune i principi generali. Non ci sarebbero tante cose da dire in particolare, perché l'obbligo dell'ufficio ecc. è trattato in modo molto generico.

Mons. *Felici*: Allora si può avere la votazione sui punti circa il Diaconato?

Card. *Tisserant*: Passiamo alla votazione. Chi vuole che sia proposta in aula la votazione sul Diaconato?

Mons. *Felici*: Eminenza, noi abbiamo bisogno di due pareri: Il primo è sul Diaconato.

Card. *Tisserant*: Il diaconato uxorato, il diaconato di uomini sposati.

Mons. *Felici*: Bisogna chiedere i voti. E poi, secondo, sulla procedura circa gli emendamenti, che qua nessuno ha capito nulla. Noi dobbiamo saperlo, perché dobbiamo regolarci.

Card. *Tisserant*: Sulla procedura è da sapere se si deve aggiungere « articulis » prima di « emendationibus ». Questa era la proposta del Card. Urbani.

Card. *Urbani*: E poi è da stabilire se non si vota solo « placet » — « non placet ».

Card. *Tisserant*: Ma anche i « placet iuxta modum ».

Mons. *Felici*: Per ogni articolo?

Card. *Tisserant*: Non è necessario tutti, ma quando si presenta la ragione si dovrà votare così.

Mons. *Felici*: E chi è che decide se si deve votare così?

Card. *Tisserant*: I signori Moderatori.

Mons. *Felici*: Allora staremo agli ordini dei Moderatori. E allora bisogna fare la votazione. Prima sul diaconato. L'Em.mo Card. Doepfner leggerà la proposizione su cui si deve votare; non sulla sostanza, ma sulla opportunità « proponendi quaestionem ».

Card. *Tisserant*: Cioè di fare la votazione provvisoria, preliminare.

Card. *Doepfner*: La prima questione suona: « Utrum placeat Patribus opportunitatem considerari diaconatum instaurandi ut gradum distinctum et permanentem sacri ministerii, secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus? ». Chi è pro votazione?

Rispondono « placet » (per alzata di mano, senza esprimerlo a voce) gli Eminentissimi Suenens, Confalonieri, Liénart, Doepfner, Alfrink, Lercaro, Tisserant, Agagianian, Frings, Gilroy. Rispondono « non placet »: Meyer, Roberti, Ruffini, Spellman, Cicognani, Urbani, Siri, Wyszyński. Assenti Tappouni fin dall'inizio e Caggiano che è uscito a metà seduta.

Card. *Doepfner*: Seconda questione: « Utrum placeat Patribus opportunitatem considerari diaconatum conferendi, data necessitate, viris maturae aetatis et optimae notae in matrimonio viventibus? ».

Card. *Tisserant*: Si domanda soltanto se si può chiedere ai Padri di votare su questo, non ubique, ma dove è necessario... Chi vota contra, allora?

Rispondono « non placet » (per alzata di mano) gli Eminentissimi Meyer, Roberti, Ruffini, Spellman, Cicognani, Urbani, Siri, Wyszyński, Gilroy. Rispondono « placet »: Liénart, Frings, Alfrink, Doepfner, Lercaro, Agagianian, Suenens, Confalonieri, Tisserant.

Mons. *Felici*: E la procedura nuova suggerita dall'Em.mo Urbani è attuata?

Card. *Roberti*: Senza ritoccare l'Ordo.

Card. *Tisserant*: Senza ritoccare l'Ordo, dice il Card. Roberti. Ma intanto... non si finisce mai, possiamo andare avanti fino a mezzanotte! io prendo la mia borsetta: ho almeno quattro cose da fare. Faremo un'altra adunanza.

Card. *Wyszyński*: I giornali hanno parlato di molte cose delicate, specialmente per quanto riguarda la mia Patria; per esempio « L'Avvenire d'Italia » quasi ha ripetuto « ad litteram » tutto quello che ho detto sulla situazione polacca.

Card. *Tisserant*: Ma è così tutto. Il segreto non c'è stato neanche nella prima fase; e non è da credere che sia possibile con 2250 persone, le quali uscendo dalla Chiesa parlano fra di loro. Quando un giornalista è un po' intelligente, da tre parole che sente da uno e tre dall'altro, ha ricostruito tutto.

Card. *Wyszyński*: Allora la situazione è tale che alcuni Padri non possono dir niente.

Card. *Tisserant*: Piuttosto non possono dir tutto. Una cosa è dire niente, un'altra dire tutto. E forse è meglio non dire tutto; possono chiedere o dire alla Segreteria di Stato o alla Segreteria del Concilio certe cose. Ma non conviene dire tutto in Aula.

Card. *Wyszyński*: E poi c'è l'altro problema, forse più delicato di questo: la relazione fra Presidenza e Moderatori: un problema molto delicato.

Card. *Tisserant*: È detto nell'*Ordo* molto chiaramente.

Card. *Wyszyński*: Chiaro, ma l'Assemblea non la pensa così: spesse volte vede nella Presidenza la Chiesa del silenzio. Ha niente da fare ma soltanto essere presenti e poi alla fine dire soltanto...

Card. *Tisserant*: La preghiera!

Card. *Wyszyński*: « Reponatur Evangelium » e niente più. E poi si dicono tante cose che non creano la migliore stima per la Presidenza. C'è qualche cosa da regolare. Forse ci sono alcuni problemi che, a mio parere, appartengono alla Presidenza.

Card. *Tisserant*: Noi abbiamo cercato di tenerci al Regolamento, come c'è venuto dalla Segreteria di Stato e coll'approvazione del Santo Padre: abbiamo cercato di osservarlo perfettamente, anche se 10 membri della Presidenza della prima sessione hanno trovato che il loro compito era diventato diverso.

L'Eminentissimo Card. Presidente dichiara tolta — dopo la recita dell'Agimus — la seduta, le cui conclusioni sono state riassunte come segue nelle risposte alle questioni presentate:

I. Utrum placeat Patribus declarare Episcopalem consecrationem summum gradum sacramenti Ordinis constituere?

II. Utrum placeat Patribus declarare omnem Episcopum legitime consecratum in communione Episcoporum et Romani Pontificis, qui est eorum caput et principium unitatis, membrum esse Corporis seu Collegii Episcoporum?

III. Utrum placeat Patribus declarare Collegium seu Corpus Apostolorum in munere evangelizandi, sanctificandi et pascendi succedit, una cum Capite suo Romano Pontifice et numquam sine hoc Capite, cuius salvum

et integrum remanet ius primatiale in omnes pastores et fideles, *iure divino* plena et suprema potestate in universam Ecclesiam pollere?

IV. - 1. Utrum placeat Patribus opportunitatem considerari, instaurandi diaconatum ut gradum distinctum et permanentem sacri ministerii, secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus?

2. Utrum placeat Patribus opportunitatem considerari conferendi diaconatum, data necessitate, viris maturae aetatis et optimae notae in matrimonio viventibus?

Responsiones:

Ad 1.um: affirmative.

Ad 2.um: affirmative, absque vocabulo *Collegii*.

Ad 3.um: textus emendetur a Moderatoribus, et aequivocationes auferantur ut clare indicetur sensus termini *Collegii*; insuper alius textus conficiatur ab Em.mo Card. Siri, item Patrum suffragationi subiiciendus.

Ad 4.um: affirmative quoad instaurationem Diaconatus; nihil autem statutum est circa Diaconos uxoratos (suffragia novem enim dederunt Em.mi Patres pro sententia affirmativa e novem pro negativa) ».

23 ottobre 1963.

CONCLUSIONES

Sessionis 23 octobris 1963

Dopo la relazione dell'Em.mo Card. Agagianian ed a seguito dei vari interventi degli Em.mi Membri dei suddetti organismi, è stato deciso come segue sulle quattro questioni di cui nell'unito prospetto:¹

« Ad 1.um: affirmative.

Ad 2.um: affirmative, absque tamen vocabulo *Collegii*.

Ad 3.um: textus emendetur a Moderatoribus ut aequivocationes auferantur et clare indicetur sensus termini *Collegii*; insuper alius textus conficiatur ab Em.mo Card. Siri, item Patrum suffragationi subiiciendus.

Ad 4.um: affirmative quoad instaurationem Diaconatus; nihil autem statutum est circa Diaconos uxoratos (suffragia novem enim dederunt Em.mi Patres pro sententia affirmativa et novem pro negativa) ».

¹ Cf. p. 699.

EM.MUS IOSEPH CARD. SIRI

Archiepiscopus Ianuensis

EX PROPOSITIONIBUS
SUFFRAGIIS CONGREGATIONIS GENERALIS SUBIICIENDIS
TERTIA

Utrum placeat Patribus declarare Corpus Episcoporum, qui iure divino sunt Apostolorum successores in munere evangelizandi, sanctificandi et regendi dominici gregis, cum, una cum Capite et sub Capite suo Romano Pontifice — et numquam sine Eo Capite cuius integra remanet plenitudo potestatis in omnes et singulos pastores et fideles — legitimis condicionibus una conveniunt, vel alio modo a Romano Pontifice iis collegialiter aliqua res decidenda committitur, plenam et supremam potestatem in universam Ecclesiam pollere.¹

N.B. 1. Il testo sopra enunciato non deve essere presentato alla votazione dei Padri come testo di alternativa. 2. Qualora si decidesse per un altro diverso testo, sentire il parere della Commissione teologica, competente in materia.

Card. G. SIRI

NOTA

¹ Huiusmodi textus, redactus ab em.mo Siri (cf. p. 719) et leviter emendatus a P. Tromp, exhibitus fuit die 25 octobris em.mo Suenens, sed vim non habuit.

PROPOSITIONES *

CONGREGATIONIS GENERALIS SUFFRAGIIS SUBIICIENDAE
QUOAD CAPUT II SCHEMATIS « DE ECCLESIA »

Cum ex interventionibus Patrum in Aula Conciliari non sit possibile eruere quot Patres revera stent pro tali vel tali sententia, eo fine ut afferatur Commissioni competenti elementum aliquod iudicii circa amplitudinem ad-

* Moderatores huiusmodi textum, a Summo Pontifice Paulo VI emendatum et adprobatum, tradiderunt secretario generali die 28 octobris 1963, hora 10,30.

Textus statim typis editus est atque in congregatione generali diei 29 octobris Patribus distributus est: cf. *Acta Synodalia...*, vol. II, pars III, pp. 573-575. Suffragatio habita est die 30 octobris: cf. *ibid.*, p. 670.

haesionis quam appositae sententiae revera habent in Congregatione; adhaerendo petitionibus multorum Patrum, immo universae etiam aliquando Conferentiae episcopalis; Moderatores proponunt Patribus, pro Capite II Schematis De Ecclesia, quaestiones quae sequuntur.

Vota Patrum de eisdem, proinde, nullum textum adprobant vel reiiciunt; unice eo tendunt ut Commissio scire possit quae sit propensio Congregationis circa propositas quaestiones; competens deinde Commissio Conciliaris, debite, iuxta Ordinem Concilii, perpendet singulas Patrum interventiones; ac deinde integrum textum subiiciet suffragationi Patrum in Congregatione generali.

Quaeritur:

1. Utrum placeat Patribus ita apparari schema ut dicatur Episcopalem consecrationem summum gradum Sacramenti Ordinis constituere.

2. Utrum placeat Patribus ita apparari schema ut dicatur omnem Episcopum legitime consecratum in communione Episcoporum et Romani Pontificis, qui est eorum Caput et principium unitatis, membrum esse Corporis Episcoporum.

3. Utrum placeat Patribus ita apparari schema ut dicatur Corpus seu Collegium Episcoporum in munere evangelizandi, sanctificandi et pascendi succedere Collegio Apostolorum;* et ipsum, una cum capite suo Romano Pontifice et numquam sine hoc capite (cuius salvum et integrum remanet ius primatiale in omnes pastores et ** fideles), plena et suprema potestate in universam Ecclesiam pollere.

4. Utrum placeat Patribus ita apparari schema ut dicatur praedictam potestatem ipsi Collegio Episcoporum Capiti unito competere iure divino.¹

5. Utrum placeat Patribus ita apparari schema ut opportunitas consideretur instaurandi diaconatum ut gradum distinctum et permanentem sacri ministerii, secundum utilitatem Ecclesiae in diversis regionibus.

¹ N.B.: Sensus propositionum tertiae et quartae est: a) actuale exercitium potestatis Corporis Episcoporum regitur ordinationibus a Romano Pontifice adprobatis; b) actus vere collegialis Corporis Episcoporum non datur nisi invitante aut

* In textu a Moderatoribus exhibito legebatur: « ...ut dicatur Collegium Episcoporum Collegio Apostolorum in munere evangelizandi, sanctificandi et pascendi succedere... ».

Summus Pontifex textum emendavit uti editus est.

** In textu a Moderatoribus exhibito legebatur « ut »; Summus Pontifex immutavit in « et ».

« saltem libere recipiente » (cf. Schema « De Ecclesia », p. 27, lin. 38 *** Romano Pontifice; c) modus practicus et concretus, quo duplex forma supremæ potestatis in Ecclesia exercetur, ad ulteriorem determinationem theologicam et iuridicam pertinet, Spiritu Sancto harmoniam inter utramque formam indefectibiliter roborante.

*** In textu a Moderatoribus exhibito legebatur: « ... *confirmante* »; Summus Pontifex immutavit: ... « *saltem libere recipiente* » (cf. Schema « De Ecclesia », p. 27, lin. 38).

EM.MUS ALFREDUS CARD. OTTAVIANI
Praeses commissionis de doctrina fidei et morum

COMMISSIO DE DOCTRINA FIDEI ET MORUM

E Civitate Vaticana, die 28 oct. 1963

Eccellenza Reverendissima,

Oggi, nell'adunanza della Commissione Dottrinale del Concilio, si esamineranno alcune Formule, compilate da alcuni membri della Commissione stessa, nelle quali viene esposta sinteticamente la dottrina contenuta nei vari capitoli della Costituzione De Ecclesia.

Ne do previo avviso a Vostra Eccellenza affinché, qualora vi fossero altre iniziative del genere, Ella possa far rilevare ai proponenti che su tale argomento sta provvedendo con sollecitudine la competente Commissione Dottrinale.

Di ciò è stato prevenuto, anche, il Santo Padre.

Le sarei grato se volesse comunicare quanto sopra ai Membri della Presidenza e ai Quattro Moderatori delle Congregazioni Generali.

Profitto dell'occasione per confermarmi, con sensi di distinto ossequio

dell'Eccellenza Vostra Rev.ma
 A. Card. OTTAVIANI
Presidente

Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignor Pericle FELICI

Segretario Generale del Concilio Ecumenico Vaticano II

ADNEXUM

Documenta « De Ecclesia » pro discussione, d. 28 oct. 1963,
h. 16,30 in Aula Congregationum.

DE ECCLESIA I (Votum)

1. Utrum placeat Patribus declarare, suum esse desiderium, ut detur definitio vel descriptio Ecclesiae, in qua clare appareat, quomodo indoles socialis et visibilis atque indoles mystica et invisibilis Ecclesiae harmonice ex divina Constitutione cohaereant?

DE ECCLESIA II (Vota)

2. Utrum placeat Patribus declarare, Ecclesiam esse Societatem fidelium baptizatorum a Christo Domino ad sanctificandos homines institutam, potestate sacra ab Ipso instructam, et Corpus Eius mysticum constituentem?

III

3. Utrum placeat Patribus declarare Collegium Episcoporum sub Romano Pontifice et ipsi coniunctum, gaudere in Ecclesia suprema potestate, quando ab Eo invitantur ad actum collegialem ponendum ab Ipso libere approbandum?

FORMULA

Corpus Episcoporum, qui iure divino sunt Apostolorum successores in munere evangelizandi, sanctificandi et regendi dominici gregis, una cum Capite et sub Capite suo, Romano Pontifice (et numquam sine eo Capite, cuius integra remanet plenitudo potestatis in omnes [*et singulos*] Pastores fideles) legitimis *et consuetis* conditionibus conveniunt [*vel alio modo a Romano Pontifice iis collegialiter aliqua res decidenda committitur*], plena et suprema potestate in universa Ecclesia pollent.¹

¹ Huiusmodi textus ad secretarium generalem Concilii pervenit postquam moderatores propositionum textum (cf. pp. 736-738) iam exhibuerant cum approbatione Summi Pontificis.

INDEX

INDEX

	PAG.
<i>Propositum et mens</i>	7

CONSILIUM PRAESIDENTIAE

I. COMPOSITIO	11
Litterae:	
1. Card. Cicognani ad exc. Felici (4.9.1962)	11
2. Card. Cicognani ad exc. Felici (12.7.1963)	12
Adnexum: <i>Litterae Card. Pla y Deniel</i>	13
3. Exc. Felici ad Card. Cicognani (16.7.1963)	13
4. Card. Cicognani ad exc. Felici (24.8.1963)	14
5. Card. Cicognani ad exc. Felici (25.5.1965)	15
II. INDEX SODALIU CONSILII PRAESIDENTIAE	16
III. PROCESSUS VERBALES	17
Sessio Prima (13.10.1962)	17
Sessio Secunda (15.10.1962)	17
Sessio Tertia (18.10.1962)	18
Sessio Quarta (19.10.1962)	19
Sessio Quinta (5.11.1962)	20
Sessio Sexta (19.11.1962)	20
Nota	21

SECRETARIATUS DE CONCILII NEGOTIIS EXTRA ORDINEM

I. COMPOSITIO	25
Litterae:	
1. Exc. Dell'Acqua ad exc. Felici (4.9.1962)	25
2. Card. Cicognani ad exc. Felici (4.9.1962)	25
II. INDEX SODALIU SECRETARIATUS DE CONCILII NEGOTIIS EXTRA ORDINEM	27

	PAG.
III. PROPOSITA ET VOTA	28
Litterae Card. Cicognani ad exc. Felici (19.10.1962)	28
Adnexum	28
Annotatio	30

COMMISSIO DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS

I. COMMISSIONIS CONSTITUTIO	33
1. Ordo agendorum tempore quod inter conclusionem primae periodi Concilii Oecumenici et initium secundae intercedit	33
2. Nova Patrum cardinalium commissio recens instituta	35
Litterae:	
3. Card. Cicognani ad exc. Felici (14.12.1962)	36
4. Card. Cicognani ad exc. Felici (21.8.1963)	37
II. INDEX SODALIU COMMISSIONIS DE CONCILII LABORIBUS COORDINANDIS	38
III. SESSIONES:	
SESSIO PRIMA (21-27 ianuarii 1963)	40
Documenta - Litterae:	
1. Card. Cicognani ad membra commissionis (17.12.1962)	40
Adnexum A. <i>Schemata constitutionum et decretorum</i>	41
Adnexum B. <i>Schemata sodalium studio assignata</i>	42
2. Exc. Felici ad membra commissionis (4.1.1963)	42
3. Card. Ottaviani ad card. Cicognani (7.1.1963)	43
Adnexum	44
4. Card. Urbani ad card. Cicognani (10.1.1963)	47
Adnexum	48
Congregatio I (21.1.1963)	53
Processus verbalis	53
Congregatio II (22.1.1963)	60
A) Documenta:	
1. Relatio card. Liénart: <i>De divina Revelatione</i>	60
2. Relatio card. Liénart: <i>De deposito fidei</i>	62
B) Processus verbalis	67
Congregatio III (23.1.1963)	70
A) Documenta:	
1. Propositiones card. Liénart	70

	PAG.
2. Relatio card. Spellman: <i>De castitate, virginitate, matrimonio, familia</i>	71
3. Card. Suenens: <i>Methodus proposita ad coadunanda 20 schemata existentia</i>	89
4. Relatio card. Suenens: <i>De Ecclesia</i>	90
B) Processus verbalis	97
Congregatio IV (24.1.1963)	101
A) Documenta:	
1. Litterae card. Cicognani (24.1.1963)	101
2. Relatio card. Urbani: <i>De clericis</i>	102
3. Relatio card. Urbani: <i>De matrimonii sacramento</i>	103
4. Relatio card. Urbani: <i>De apostolatu laicorum</i>	104
B) Processus verbalis	106
Adnexum I. Rev. Del Portillo: <i>Pro-memoria</i>	109
Adnexum II. Card. Spellman: <i>Animadversiones De clericis</i>	110
Adnexum III. Rev. Glorieux: <i>Rapport au card. Urbani</i>	110
Congregatio V (25.1.1963)	115
A) Documenta:	
1. Propositiones card. Urbani: <i>De clericis; De matrimonii sacramento; De fidelium associationibus; De apostolatu laicorum. Schema de apostolatu laicorum</i>	115
2. Relatio card. Confalonieri: <i>De sacrorum alumnis formandis</i>	119
3. Relatio card. Confalonieri: <i>De studiis academicis et de scholis catholicis</i>	122
4. Relatio card. Confalonieri: <i>De missionibus</i>	125
5. Relatio card. Doepfner: <i>De statibus perfectionis acquirendae</i>	127
B) Processus verbalis	132
Congregatio VI (26.1.1963)	135
A) Documenta:	
1. Propositiones card. Confalonieri: <i>De sacrorum alumnis formandis; De studiis academicis et de scholis catholicis; De missionibus</i>	135
2. Propositiones card. Doepfner: <i>De statibus perfectionis acquirendae</i>	137
3. Relatio card. Doepfner: <i>De episcopis ac de dioeceseon regimine</i>	140
4. Relatio card. Doepfner: <i>De cura animarum</i>	142
5. Relatio card. Suenens: <i>De ordine morali</i>	144
6. Relatio card. Suenens: <i>De ordine sociali</i>	148
7. Relatio card. Suenens: <i>De communitate gentium</i>	153
B) Processus verbalis	160
Adnexum I. Card. Marella: <i>Promemoria De episcopis ac de dioece-</i>	

	PAG.
<i>seon regimine; De pastoralis episcoporum munere deque cura animarum</i>	164
Adnexum II. Card. Urbani: Propositum <i>De divina revelatione</i> . . .	168
Congregatio VII (27.1.1963)	170
A) Documenta:	
1. Propositiones card. Doepfner: <i>De episcopis ac de dioeceseon regimine; De cura animarum</i>	170
2. Schema decreti: <i>De re disciplinari Ecclesiarum Orientalium</i> . . .	173
B) Processus verbalis	180
Litterae card. Cicognani ad praesides commissionum conciliarium (30.1.1963)	183
Adnexa: <i>Propositiones commissionis de Concilii laboribus coordinandis</i>	184
<i>Elenchus schematum constitutionum et decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus</i>	201
Litterae card. Agagianian ad card. Cicognani (28.1.1963)	201
Litterae card. Cicognani ad card. Confalonieri (31.1.1963)	202
Litterae card. Confalonieri ad card. Cicognani (febr. 1963)	202
Litterae card. Cicognani ad membra consilii praesidentiae (2.2.1963) . . .	203
Litterae card. Agagianian ad card. Cicognani (28.2.1963)	203
Adnexum: Voto	204
SESSIO SECUNDA (25-29 martii 1963)	214
Documenta:	
Litterae card. Cicognani ad membra commissionis (12.3.1963)	214
Allegato: <i>Pro-memoria sull'ordine del giorno dei lavori della II sessione della commissione di coordinamento</i>	215
Congregatio I (25.3.1963)	216
A) Documenta:	
1. Schema constitutionis <i>De sacrorum alumnis formandis</i>	216
Alligata I-II	223
Relatio card. Confalonieri	226
2. Schema constitutionis <i>De scholis catholicis</i>	229
Alligata I-II	236
Relatio card. Confalonieri	243
3. Schema decreti <i>De clericis</i>	246
Relatio card. Urbani	259
B) Processus verbalis	260
Adnexum I. Card. Spellman: <i>Animadversiones De sacrorum alumnis formandis</i>	266

	PAG.
Adnexum II. Card. Spellman: Animadversiones <i>De clericis</i>	268
Congregatio II (26.3.1963)	270
A) Documenta:	
1. Schema decreti <i>De apostolatu laicorum</i>	270
Relatio card. Urbani	300
2. Schema decreti <i>De episcopis ac de dioeceseon regimine</i>	301
Relatio card. Doepfner	321
3. Schema decreti <i>De animarum cura</i>	323
4. Schema decreti <i>De catechetica populi christiani institutione</i>	390
Relatio card. Doepfner	399
B) Processus verbalis	402
Adnexum I. Card. Spellman: Animadversiones <i>De apostolatu laicorum</i>	405
Adnexum II. Card. Spellman: Animadversiones <i>De episcopis ac dioecesium regimine</i>	406
Adnexum III. Card. Spellman: Animadversiones <i>De cura animarum; De catechetica populi christiani institutione</i>	408
Congregatio III (27.3.1963)	410
A) Documenta:	
1. Schema decreti <i>De religiosis</i>	410
Relatio card. Doepfner	424
2. Schema decreti <i>De Ecclesiis Orientalibus</i>	427
Relatio card. Cicognani	438
3. Schema constitutionis dogmaticae <i>De divina Revelatione</i>	439
Relatio card. Liénart	445
B) Processus verbalis	446
Adnexum. Card. Spellman: Animadversiones <i>De divina Revelatione</i>	450
Congregatio IV (28.3.1963)	451
A) Documenta:	
1. Schema constitutionis dogmaticae <i>De Ecclesia</i>	451
Relatio card. Suenens	463
2. Schema decreti <i>De Oecumenismo</i>	464
B) Processus verbalis	477
Adnexum. Card. Spellman: Animadversiones <i>De Ecclesia</i>	481
Congregatio V (29.3.1963)	483
A) Documenta:	
1. Schema <i>De Ecclesiae principiis et actione ad bonum societatis promovendum</i>	483

	PAG.
Litterae card. Cento ad card. Cicognani (21.3.1963)	504
Relatio card. Suenens	505
2. Exc. Felici: Relatio <i>De nuntiis dandis</i>	508
B) Processus verbalis	512
Adnexum I. Litterae card. Spellman ad card. Cicognani (13.2.1963)	516
Litterae exc. Felici ad card. Spellman (23.2.1963)	518
Adnexum II. Card. Spellman: <i>Animadversiones De Ecclesiae princi-</i> <i>piis et actione ad bonum societatis promovendum</i>	518
Adnexum III. Exc. Kempf: <i>Animadversiones De nuntiis dandis</i> .	520
Annotatio	522
 SESSIO TERTIA (3-4 iulii 1963)	523
Documenta:	
1. Litterae card. Cicognani ad membra commissionis (20.5.1963) . .	523
2. Litterae exc. Felici ad membra commissionis (25.6.1963) . . .	524
Adnexum: <i>Ordine del giorno</i>	524
Congregatio I (3.7.1963)	526
A) Documenta:	
1. Schema decreti <i>De missionibus</i>	526
Relatio card. Confalonieri: <i>De missionibus</i>	547
2. Schema decreti <i>De matrimonii sacramento</i>	551
Relatio card. Urbani: <i>De matrimonii sacramento</i>	563
B) Processus verbalis	565
Adnexum I. Card. Liénart: <i>Animadversiones De missionibus</i> . .	570
Adnexum II. Card. Doepfner: <i>Animadversiones De missionibus</i> .	571
Adnexum III. Card. Liénart: <i>Animadversiones De matrimonii sa-</i> <i>cramento</i>	572
Congregatio II (4.7.1963)	574
A) Documenta:	
1. Schema constitutionis <i>De Ecclesia</i>	574
Relatio card. Suenens <i>De Ecclesia</i>	594
2. Schema constitutionis <i>De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo ho-</i> <i>dierno</i>	595
Relatio card. Suenens <i>De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo</i> <i>hodierno</i>	630
3. Exc. Felici: Relatio <i>De nuntiis dandis</i>	634
B) Processus verbalis	635
Adnexum. Card. Liénart: <i>Animadversiones De praesentia efficaci</i> <i>Ecclesiae in mundo hodierno</i>	638

	PAG.
Litterae exc. Felici ad card. Ottaviani (12.7.1963)	640
Litterae card. Ottaviani ad exc. Felici (17.7.1963)	640
Adnexum	641
Annotatio	642
 SESSIO QUARTA (31 augusti 1963)	 643
A) Documenta:	
1. Litterae exc. Felici ad membra commissionis (20.8.1963)	643
2. Litterae card. Urbani ad card. Cicognani (29.8.1963)	644
B) Processus verbalis	646
Proposte della commissione di coordinamento formulate nella riunione del 31 agosto 1963	651
Litterae exc. Felici ad card. Tisserant (16.9.1963)	652
Litterae exc. Felici ad card. Ottaviani (16.9.1963)	653
 SESSIO QUINTA (25 septembris 1963)	 654
A) Documenta:	
1. Litterae card. Agagianian ad card. Cicognani (12.7.1963)	654
Adnexum: <i>Risposte alle osservazioni fatte dagli em.mi cardinali della commissione coordinatrice</i>	655
2. Schema decreti <i>De missionibus</i>	659
3. Card. Cicognani: <i>Nota sullo schema De Missionibus</i> (18.7.1963)	679
4. Litterae exc. Felici ad card. Liénart, Doepfner, Suenens (21.7.1963)	680
5. Litterae card. Suenens ad exc. Felici (3.8.1963)	681
6. Litterae card. Liénart ad exc. Felici (18.8.1963)	681
7. Litterae card. Doepfner ad exc. Felici (20.8.1963)	682
8. Litterae exc. O'Connor ad exc. Felici (19.9.1963)	683
9. Litterae exc. Felici ad membra commissionis	684
Adnexum: <i>Ordine del giorno delle adunanze della commissione di coordinamento dei lavori del Concilio</i>	685
B) Processus verbalis	686
 SESSIO SEXTA consilii praesidentiae, commissionis de Concilii laboribus coordinandis et moderatorum (26 septembris 1963)	 690
A) Documenta:	
Litterae exc. Felici ad membra consilii praesidentiae, commissionis de Concilii laboribus coordinandis, et ad moderatores (20.9.1963)	690
B) Processus verbalis	691
Litterae exc. Felici ad exc. O'Connor (27.9.1963)	695
Adnexum: <i>Litterae card. Cicognani ad exc. Felici</i> (21.9.1963)	696

	PAG.
SESSIO SEPTIMA (23 octobris 1963)	697
A) Documenta:	
1. Litterae exc. Felici ad membra consilii praesidentiae, commissionis de Concilii laboribus coordinandis, et ad moderatores (19.10.1963)	697
2. Propositiones congregationis generalis suffragiis subiciendae quoad cap. II schematis <i>De Ecclesia</i>	698
3. Propositiones suffragiis congregationis generalis subiciendae . . .	699
B) Processus verbalis	701
Conclusiones sessionis 23 octobris 1963	735
Card. Siri: <i>ex propositionibus suffragiis congregationis generalis subii-</i> <i>ciendis tertia</i>	736
Propositiones congregationis generalis suffragiis subiciendae quoad cap. II schematis <i>De Ecclesia</i>	736
Litterae card. Ottaviani ad exc. Felici (28.10.1963)	738
Adnexum: <i>Documenta "De Ecclesia" pro discussione</i> (28.10.1963) . .	739